Lo compré en una almoneda

HISTORIA
B. PLATINAE
DE VITIS PONTIFICVM ROMANORVM.
AD. N. IESV CHRISTO VSQVE AD PAVLVM II.

VENETVM PAPAM, LONGE QVAM ANTEA EMENDATIOR, DOCTISSIMARVMQVE ANNOTATIONVM ONVPHRII PANVINII accessione nunc illustrior reddita.

CVI ETIAM NVNC ACCESSIT SVPPLEMENTVM PONTIFICVM primum per eundem Onuphrium vsque ad PIVM V. *& deinde per Antonium Cicarellam porrò ad* PAVLVM V. *qui hodie Cath. Rom. Ecclesiæ præsidet. Quæ omnia breui & commoda* CHRONOLOGIA *illustrantur.*

ACCESSERVNT NVNC DEMVM OMNIVM PONTIFICVM VERAE EFFIGIES: OMNIA SVMMO STVDIO EMENDATA & correcta.

BIBLIOTECA PROVINCIAL SORIA

COLONIAE AGRIPPINAE,
Ex Officina Gosuini Cholini, sumptibus Petri Cholini.
ANNO M. DCX.
Cum gratia & priuilegio Cæs. Maiest.

REVERENDISSIMO ILLVSTRISSIMOQVE PRINCIPI ATQVE DOMINO D. IVLIO

EPISCOPO HERBIPOLENSI, ET FRANCIAE Orientalis Duci, &c. Domino ſuo clementiſſimo.

CVM mortalium vita omnis aut præceptis regatur aut exemplis, non illi modo laude digni ſunt, qui Imperatorum leges & pōtificum Canones ſcriptis ſuis ab interitu vindicant, ſed & illi quoque ſuſpiciendi ſunt, qui eorundem vitas & res geſtas poſteritati tradunt. Nam ſanè vt præcepta illa, quæ vitæ integritatem præſcribunt, facienda & omittenda præcipiunt, ita illa quæ exemplo ſunt, fieri & omitti ab illis potuiſſe teſtantur, à quibus geſta narrantur. Multò autem fortius exempla mouent, quàm præcepta, cum ipſa etiam oculis obijciantur, præcepta duntaxat animo percipiantur: Hæc res in exordio eccleſię Religionem Chriſtianam maximè promouit, cùm doctrinā Euangelicam gentilibus alioqui ridiculam conſtantia martyrum paulatim admirabilem, deinde etiam venerabilem reddiderit, vnde factum eſt, vt per Conſtantinum Magnum & alios pios principes martyrum vitæ tam diligenter conſcribi iuſſæ ſint, quod aſſiduè legi in cœtu piorum debuerint, eo fine, vt ad æmulationem diuorum exuſcitarentur, qui in hac lacrymarum valle iacentes ad eandem in cœlis patriam contenderent: hinc quouis ſęculo multi extiterunt, qui piorum vitas diligenti cura memoriæ tradiderunt, vt eſſent in promptu veſtigia virtutum illis, qui ſe vel politiæ vel eccleſiæ formandæ regendæque præpararent. Quod quidem cùm in particularibus priuatiſque perſonis palmarium ſemper fuerit, in ſummis profectò vel politiæ vel eccleſiæ Antiſtitibus multò maiore cum fructu fieri nemo negauerit. Nam cùm hi Dei opt. max. vices in terris proximè gerant, tantò ſplendidiùs horum exempla fulgent, quantò eminentiori loco ipſi collocati ſunt. Itaque prouidentia diuina ſingulari cura proſpexit, vt ordo Imperatorum atque pontificum Romanorum ab initio eccleſiæ ad hunc vſque diem cotinuata ſerie in conſpicuo eſſet, non modo, vt Imperatores atq; pontifices ipſi qui ſequuntur in ijs qui præceſſerunt, habeant quæ vel imitentur vel auerſentur, ſed etiam vt totus terrarum orbis ex horum concentu & harmonia intelligat Imperium Romanum Romanamque Eccſiam diuinitùs gubernari: Itaque cum Daniel, Ezechiel, & Eſdras & reliqui Prophetæ, qui de Monarchia Romana, & Eccleſia Rom. euidentiùs vaticinati ſunt, diuerſas earum vices notabiliter prædixerint, non aliundè certius prouidentia diuina deprehendi poteſt, quam ex collocatione eorum

rum ſcriptorum, quibus vaticinia Prophetarum & Imperatorum, Pontificumque vitæ continentur. Hic enim velut in limpidiſſimo quodam ſpeculo diuina prouidentia relucet, quæ vt mundum vniuerſum, & omnia quæ in eo ſunt, certo moderamine gubernat, ita in prophetis prædixiſſe clariſſimè deprehenditur, quod in Imperatoribus & Pontificibus euentu ipſo delucidè repræſentauit, quales quibuſque temporum vicibus gubernatores moderamini huic ſuo præfectos vellet: itaque in tantis Imperij Rom. vicibus quantæ in Imperatorum vitis factæ leguntur, cordatus lector manifeſtè deprehendet eos principes diuinitùs ad ampliſſimam potentiam fuiſſe euectos, qui zelo defendendæ eccleſiæ Rom. maximè flagraſſent, quod vt alios omittamus, quorum Cathalogum hic texere longum foret, ita in Conſtantino Magno & Carolo Magno clariùs elucet, quam vt quiſquam, qui quidem ſanè mentis ſit, dubitare poſſit. Contrarium in contrarijs eueniſſe itidem certum eſt. Cum ad nihilum redacti ſint, quantumuis ampla maieſtate fulſerint, qui Rom. Eccleſiam perſecuti ſunt, vt in Græcis, Vandalis, Longobardis, & alijs apparet. Quibus quidem exemplis docti planè conſimilem euentum præſentis calamitatis huius exſpectare debemus, quæ nunc Rom. Eccleſiam affligit, vt in regnorum & principatuum futura mutatione, quæ inſtat, vel deficientibus vel oppreſſis aduerſarijs ad illos potentiã & rerum ſummam tranſlatum iri præſtolemur, quorum opera & induſtria eccleſiæ Rom. tuendæ deſeruiuit: Quod quidem ideò Deus nobis hinc colligendum reliquit, vt pij, qui nunc affliguntur conſolationem calamitatum ſuarum, ex futuro euentu capiant, tum certi ſint eum ex nutu Diuino pendere, & proinde non minus ratum fore, quàm antehac ſemper fuit, & idcirco retributionem conſtantiæ ſuæ diuinitùs exſpectent, ſi non in hoc, certè in futuro ſæculo, ab eo, qui via, veritas, ac vita eſt, & idcirco nec errare nec decipi nec mori quemque patitur, quem quidem ſuo ductu niti viderit: Par ratio eſt in expendendis Pontificum vitis, quas ſi quis cum ijſdem alijsque prophetis cum euangelijs Chriſti, cum actis & epiſtolis Apoſtolorum, cum Apocalypſi Ioan & conſimilibus patrum prędictionibus diligentius contulerit, luce clarius comperiet, Rom. eccleſiam veriſſimam eſſe cimbam Petri, cui veritas ipſa dixit: Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduerſus eam. Nam cum ab alijs Apoſtolis eccleſiæ, diuerſis in locis conſtitutæ ſint, euentus docet cæteras pene omnes extinctas eſſe, Romanam autem quàm Petrus fundauit per intermedios ſucceſſores eius, in hunc vſque diem continuatam. Quod tamen tempeſtates omnes, quibus hæc cimba quaſſata eſt conſiderantibus non immeritò mirandum eſt. Nam cum omnis tempeſtas, quibus hæc cimba quaſſatur ex tribus fontibus oriatur, & vel ab ipſis pontificibus vel ab externis principibus, vel ab hæreticis moueatur, quæcunq; earum tandem ingruerit, apparuit hactenus inferorum portas aduerſus eam non preualuiſſe. Etſi enim pontifices aliquot reperti ſint, quorum vita fortè nõ

vnd-

vndique ſanctiſſima fuerit, nullus tamen hactenus inuentus eſt, qui Catholicam Religionem, quæ Petra huius ſedis eſt, non mordicus defenderit: & quanquam ab impijs Principibus ſæpè magnas calamitates perpeſſa ſit, tamen inconcuſſo robore eas pertulit, & tametſi diuerſis ſæculis diuerſi hæretici ac ſchiſmatici illi controuerſias infinitas mouerint, nunquam tamen obruere eam aut peſſundare potuerunt. Itaque cùm neque proprijs affectibus ſuis neque potentum iniurijs, neque hæreticorum calumnijs frangi, aut à fundamento ſuo deijci Antiſtites eius hactenus potuerint, dubitare non debemus eam præſentes etiam hoc noſtro ſæculo affultus quantumuis multiplices ac vehementes, tandem eſſe ſuperaturam. Hic enim eſt effectus præcedentium vaticiniorum, vt hinc in dubitato colligamus etiam deinceps eam ad finem vſque mundi in ſtabilitate ſua eſſe perſeueraturam, indeque nobis certo certius perſuadeamus hanc eſſe veram Chriſti Eccleſiam, ex qua ſola vera atque ſincera Catholicæ Religionis doctrina petenda ſit. Hunc igitur fructum cùm nobis Pontificum Imperatorumque vitæ adferant, nõ immeritò ſuſpiciendi ſunt præ cæteris hiſtoriographis omnibus illi, qui huc operã ſuam contulerunt: Inter cæteros autem qui pontificum res geſtas memoriæ tradiderũt, facilè princeps eſt B. Platina, non ſolum ob eruditionem reconditam, & longum rerum eccleſiaſticarum vſum, ſed etiam ob amplitudinem & plenitudinem ipſius operis quod edidit, in quo ab ipſo Chriſto primo Pontifice ad Paulũ vſq; II. continuata ſerie intermedios omnes complexus eſt. Quẽ proinde doctiſſimus prudentiſſimusq; vir Onuphrius Panuinius digniſſimum, iudicauit, quem nõ modo eruditiſſimis annotationibus ſuis illuſtraret, ſed & appendice quoque adiecta ad Pium vſque V. porrò expleret. Pari affectu eundem Platinam porrò ad præſentem hunc Clementem VIII. expleuit itidem vir doctiſſimus ac prudentiſſimus Antonius Cicarella, quem ex patrio eius idiomate in latinum ſermonem nobis petentibus tranſtulit vir quidam & virtute eruditione incomparabilis, ita vt vno volumine omnium Romanorum Pontificum vitas complexi ſimus: quorum etiam ſeries & tempora quo facilius conſpici poſſent, breuem quoque eorum Chronologiam ab Onuphrio cœptam, & à nobis expletam huic operi ſubiunximus, operamque dedimus quam potuimus maximam, vt omnia hæc & ſingula in lucem prodirent quam caſtigatiſſima. Cum autem de Mæcenate eligendo deliberarem, ſub cuius auſpicijs hanc operam in lucem emitterem: Tua Celſ. Reuerendiſſimè Præſul & Illuſtriſſime Princeps mihi inprimis occurrebat, cui eã rectè inſcribi poſſe arbitrarer. Primum enim gratiſſimum hoc opus Illuſtriſsimę C. T. futurũ eſſe dubitare non poterã, in qua propagandæ conſeruandæque Catholicæ religionis zelum feruentiſsimum eſſe tam indefeſſum ſtudium tuum rebus ipſis fultum, per totam Germaniam, imò per totam Romanum impertum teſtatur. Deinde cum recordarer parentem P. M. Maternum Cholinum Typographum in arctiori clientela Celſ. T. tuæque familiæ diu olim fuiſſe, putaui obſeruantiæ meæ eſſe memoriam familiæ Cholinæ in beneuolentia Celſ. Tuæ per hanc dedicationem renouare, & continuare. Quam proinde vt benigno animo accipere digneris obnixè rogo. Deus Opt. Max. Reuerendiſsimam Illuſtriſsimamque C. T. ſemper in maius ac melius augere, & Eccleſiæ ſuæ diu incolumem conſeruare dignetur. Coloniæ 4. Kalend. Septemb. Anno 1600.

R. atque Illuſtriſs. Celſ. Tuæ,

longè deditiſs.

Goſuinus Cholinus

S. D. N. PIO V. PONTIFICI MAXIMO, ONVPHRIVS PANVINIVS VERONENSIS FRATER EREMITA AVGVSTINIANVS

S. P. D.

QVVM maxima sit, Pie V. Pontifex maxime, rerum omnium quæ cæli terræq; ambitu continentur, varietas, atque in his variæ quoq; hominum propensiones, dissimilia studia, & inuenta sint, inter omnes ingenij, & studiorum solertia præstantes, eximia semper laude digni prater cæteros, ij potissimùm visi sunt, qui aut excellentium regnorum, rerúmue publicarum, aut clarissimorum hominum res gestas monumentis literarum tradere, easq; ab obliuione vindicare studuerunt. Quandoquidem eorum opera & industria fit, vt aduersus edacis temporis iniuriam, fortissimis quasi quibusdam armis ac præsidijs muniti, res ferè vniuersas, præclarè olim excellenterq; gestas, memoria tuentes, imitemur. Hinc illæ faces, quibus ad immortalis gloriæ studium præclara indolis animi vehementer inflammantur, contraq; à vitijs improbi, quum sceleratorum hominum memoriam exagitari intelligant, omnino deterrentur. Verùm enimuerò si tanta ijs omnium hominum iudicio gloria debetur, qui clarissimarum gentium origines, & res publicè priuatimq; gestas, qui locorum & regionum situs, vel vetustissimarum ciuitatum, aut populorum mores, & ritus suis commentarijs ostenderunt, quum ad res profanas omne studium contulerint, quonam eos præconio extollendos censebimus, qui sacrarum & ecclesiasticarum rerum memorias temporum vi, & eorum hominum qui superioribus ætatibus vixerunt, negligentia prorsus obscuratas, litteris illustrandas susceperunt? maiore haud dubiè, & honorificentiore: nam vt profanis sacras historias, sic harum scriptores longè illis proferendos puto, tum propter excellentioris argumenti dignitatem, tum quod rari semper fuerint homines, qui sibi in hoc scribendi genere laborandum duxerint. Nec ideò dico, quasi improbem illorum studia, qui rebus Romanis, Græcis, & Barbaris tradendis, ornandisq; toros dederunt, sed quod antiquitatem Christianam, qua nihil antiquius nobis esse debet, negligant, & valdè miror, & plurimum doleo. Atque ego quidem huius, pænè dixerim criminis, & quidem eiusmodi, quo nullum turpius esse existimem, labem vitaturus, post profana, quæque multis commentarijs à me explicata, ad res ecclesiasticas conscribendas, maiorumq; nostrorum memoriam renouandam animum conuerti: accessit summorum virorum auctoritas, & dignitas, à quibus, cum de Romanorum Pontificum, & Cardinalium rebus gestis librum in manibus haberem, rogatus, vt dum ea immensi propè laboris commentaria vnus ipse conficissem, Platinæ historiam, quam de vitis Romanorum Pontificum conscripsit, emendatiorem & locupletiorem, studio, curaq; mea edendã curarem, vt esset interea, quod Christianæ historiæ studiosi ad subleuandos seuerioribus studijs affectos animos per otium lectitarent, donec ederem ea, quæ ego maxima iam ex parte eodem argumento conscripsi: honestissimis postulatis refragari non ausus, Platinæ satis pro illa temporum conditione diligentis scriptoris librum infinitis librariorum mendis repurgatum, & aliquot annotationibus cognitu non indignis, pontificumq; vitis auctum in lucem cum sanctissimi nominis vestri præscriptione emisi. Cui enim aptiùs dicari de maximis Pontificibus liber scriptus potuit, quàm Pontifici maximo, & ei Pontifici, qui diuinitùs nobis in hac temporum, hominumq; prauitate datus

est.

eſt. Qui pietate, religione, iuſtitia, prudentia, & humanitate eccleſiæ ipſi iam in ſenium vergenti, & ferè collapſæ pias manus porrigit, eam iacentem attollit rurſum, atque pænè confectam ſua virtute, & Dei beneficio, quantum in ſe eſt, reſtituit. Eum igitur S.V. libenter accipiat, qui quum ad alia complura, ſi quando per aßiduas Chriſtianæ reipublicæ curas ei licebit, non inutilis legenti futurus eſt: tum ad id conducet præcipuè, vt ex eo multa poßit appoſitè præclariſßmarum actionum ſuarum exemplum, non ſine magna animi voluptate, non dubia laude conferre. Deus optimus maximus ſanctitatem veſtram diu eccleſiæ ſuæ ſeruet incolumem. Romæ Kalend. Nouembr. Anno ſalutis

M. D. LXVII.

(:)

BAP,

BAP. PLATINÆ VITA EX LIBRO IOANNIS TRITTEMII ABBATIS SPANHEIMENSIS, DE SCRIPTORIBVS ECCLESIASTICIS.

BAP. cognomento Platina, patria Cremonenſis, Apoſtolicus quondam Abbreuiator, vir vndecunque doctiſſimus, Philoſophus & Rhetor celeberrimus, ingenio ſubtili & vehemens, eloquio diſertus & mulcens, animo conſtans & validus, multas à Paulo Papa II. calamitates ſuſtinuit, adeò, vt bonis omnibus & dignitate ſpoliatus, poſt equulei ſuſpenſionem, in carcerem crudeliſſimè detruſus, vſque ad mortem ipſius Pauli detentus ſit. Qui à Sixto mox liberatus, ad imitationem Eutrandi Picinenſis diaconi à Berengario Rege Italiæ ſimilia paſſi, Pauli mores per antipodoſim non inſulsè notauit. Scripſit enim ad Sixtum pontificem IV. de geſtis Romanorum Pontificum Librum vnum epiſtolarum ad diuerſos, & quędam alia. Moritur Romę ex peſte ſub Frederico Imperatore III. & Sixto Pontifice IV. Anno Domini MCCCC LXXXI. indictione XIV.

Hæc Tritemius: Caterùm de proprio ipſius Platinæ nomine, controuerſiæ quoddam eſt Baptiſtane ſit, an Bartholomæus: nam vetuſtiſſima quæque exemplaria habent abbreuiatè ſcriptum, BAR. recentiſſima, BAP. Nos, vt quibus non ſatis conſtaret, vtrum rectiùs eſſet, recentem lectionem ſecuti, veteris te admonitum volumus, vt ſit de quo ſententiam & ipſe feras: tantummodò, ne fortuitò aut temerè per nos deprauatum putetur.

HVIC OPERI PRAETER VITAS ET CHRONICON Summorum Pontificum hæc etiam acceſſerunt.

Interpretatio multarum vocum Eccleſiaſticarum, quæ obſcuræ, vel barbaræ videntur.
De ſtationibus vrbis Romæ.

AD XYSTVM IIII. PONTIFICEM MAX.

B. PLATINÆ IN VITAS ROMANORUM Pontificum

PROOEMIVM.

Vlta quidem in vita vtilia esse, Beatiß. Pontifex, & humano generi commoda, nemo est qui ambigat. Scripsere Philosophi multa, scripsere Mathematici excogitata & inuenta, ad ingenia hominum excolenda. Magnum fuit (ne mentiar) secreta naturæ rimari, & cælos scandere: atque inde ad nos doctrinam & artem earum rerum traducere, quæ auctor & parens omnium Deus procul ab oculis mortalium collocauerat: vt cùm tantam pulchritudinem, tantum ac tam perpetuum ordinem admirantes intueremur, maiestatem diuini numinis meritò collaudaremus. Negari certè non potest, quin ex hac philosophandi ratione magna vtilitas ad homines peruenerit, ingenio præsertim vtentes: quippe qui pulchritudine diuinitatis commoti, humana contemnentes, vitam cælestem in terris ducere nituntur. Verùm (vt ait Poeta) non omnia possumus omnes. Inuenienda igitur via fuit, quæ omnibus aditum ad felicitatem præstaret, ne solis philosophis consultum videretur. Ea certè rerum antea gestarum cognitio est, quas ipsa historia continet, ex qua non quid vna, sed quid omnes ætates egregiè fecerint colligentes, magistram vitæ nostræ vetustatem ipsam habituri, priuati etiam quouis imperio digni existimamur. Præterea verò ex hac cognitione, ad prudentiam, ad fortitudinem, ad modestiam, ad omnes denique virtutes animi hominum ita concitantur, vt laude ipsa nil antiquius, turpitudine autem nil detestabilius existiment. Quòd si veteres illi, apud quos virtus in precio fuit, celebrari maiorum suorum statuas in foro collocatas, pro templis & alijs in locis publicis volebant, ad vtilitatem hominum respicientes: quanti à nobis facienda est historia, quæ non muta, vt statuæ; non vana, vt picturæ, veras præclarorum virorum imagines nobis exprimi, quibuscum loqui, quos consulere & imitari vt viuos fas est? Addo prætereà, quòd historiæ lectio, quæ vitam hominum continet, ad eloquentiam, ad humanitatem, ad vsum rerum quauis facultate gerendarum confert plurimũ, atque adeò quidem, vt eos etiam, qui rebus gestis nequaquam interfuêre, dum aliquid compositè atque eleganter narrant, supra cæteros sapere & intelligere arbitremur. Tu itaque Theologorum ac philosophorum princeps, Maxime Pontifex, hac hominum vtilitate motus, simulque dignitati Ecclesiasticæ consulens, non frustra mandasti, vt res gestas Pontificum scriberem, ne illorum benefacta perirent negligentia scriptorum, qui suo sudore & sanguine hanc rempub. Christianam, tam amplam nobis, tamque præclaram reliquêre: vtque deinceps haberent posteri nostri, quo ad benè beateque viuendum incitarentur, cum legendo perdiscerent, quid imitari, quidue fugere oporteret. Non sum tamen nescius, futuros quosdam, qui dicant me hoc onus frustra suscepisse, cùm id antea à plerisque factum sit. Leguntur certè multi (Damasum semper excipio) qui nullum florem orationis, nullam compositionem & elegantiam sequuntur: non de industria (vt ipsi iactitant) ornatum fugi-

entes, quòd eleganti ſtylo res ſacræ ſcribi non debeant, ſed inſcitia & ignoratione bonarum litterarum. His autem obijcere Auguſtini, Hieronymi, Ambroſii, Gregorij, Leonis, Cypriani, Lactātij eruditionem & doctrinā ſit ſatis. qui hac in re Ciceronis auctoritatem ſequentes, arbitrati ſunt, nil eſſe tam incultum & horridum, quod non ſplendeſceret oratione. Non negauerim tamen huic generi ſcribendi, ac minus Latinis quædam exprimenda ſunt, quæ in noſtra Theologia continentur. Hæc autem ad latinitatem qui referat, magnas perturbationes ingenijs noſtrorum temporum hac conſuetudine imbutis afferat neceſſe eſt, mutatis præſertim terminis, vnde omnis diſputandi ac ratiocinādi ſeries colligitur. Sed habeat hanc quoque auctoritatem ætas noſtra, vel Chriſtiana Theologia potius. Fingat noua vocabula, Latina faciat, nec veteribus tantummodo id licuiſſe videatur. Verùm iam tandem huic Proœmio finem imponam, vbi lecturos prius admonuero, nō eſſe mirandum, ſi, cum Pontificum vitas, & mores ſcripturum me pollicitus ſum, imperatorum quoque, principum, ac ducum res geſtas inſeruerim: adeò enim hæc ſimul connexa ſunt, ſi primos Imperatores, dum Chriſtianis aduerſantur, ſi vltimos dum fauent, inſpicis, vt alterum integrè ſine altero exprimi nequiuerit. Legant ergò æquo animo: & ſi quid emolumenti ex hac ſcriptione noſtra perceperint, tibi ſoli, Pontifex optime, gratias agant, cuius ſanctiſſimo imperio libenter obtemperaui.

PLATI

PLATINAE DE VITIS PONTIFICVM HISTORIA, QVAM A VITA CHRISTI MERITO AVSPCIATVS EST, AD XYSTVM IIII. PONTIFICEM MAXIMVM.

D. N. IESVS CHRISTVS.

MAXIMAM nobilitatis partem duci ex his maioribus, qui clari, iustique fuêre, quique ob singularem aliquam virtutem imperauerunt, nemo est qui ambigat, nisi qui Platonis auctoritatem non adeò probat, cuius quadripartitã de nobilitate diuisionem, quãtum ad genus pertinet, Christus Rex noster consecutus est. Quem enim ex gẽtilibus habemus, qui gloria & nomine cum Dauid & Salomone, quique & sapientia & doctrina cum Christo ipso cõferri meritò debeat ac possit? Neminẽ certè. Nascitur Christus ex tribu Iuda, nobilissima quidem, ob vetustatem & imperium inter Hebræos, vnde Propheta Iacob inquit: Non auferetur sceptrũ de tribu Iuda, quoad venerit, qui mittẽdus est: Is erit profectò exspectatio gentium. Quot autẽ reges vel duces, vel potifices in ea tribu fuerint, non attinet dicere, cùm libri tum noui, tum veteris testamẽti, huius nobilissimæ genealogiæ mẽtionem faciant. Verùm cùm post longissima tempora inter Aristobulũ & Hyrcanũ Alexandri regis & pontificis filios, orta seditio de principatu esset, tandẽ Herodi alieniginæ regnum Iudæorũ à Romanis traditur: ex patre enim Idumæo & matre Arabe natus, & Iudæorum legisperitos interfecit, & genealogias incendit ad integendã generis sui notã. Cessauit ergo, ac meritò quidem eorũ vnctio, hoc est Imperiũ, quia ex Danielis sentẽtia sanctus sanctorum venerat, quẽ Maria virgo Angelo annunciante ex Spiritusancto concepit, & peperit in Bethleẽ Iudæ, Quirino tũ Syriæ pręside, anno ab vrbe condita DCCLII. Imperij verò Augusti Cęsaris, qui tum orbi imperitabat anno xiij. Imperium enim à Caio Cæsare, tũ propinquitatis, tũ hæreditatis iure accipiens: vel potius pulsis ac interfectis parricidis tyrannisq; Remp. vsurpare conantibus, monarchiam orbis terrarũ in meliorem formã redigens, suis tẽporibus mirã felicitatẽ præstitit. Nam pacatis rebus, tum externis, tũ domesticis, tanto in honore non solum apud suos, verumetiam apud exteros reges fuit, vt eius nomine ciuitates conderent, quas Sebastias vel Cæsareas appellârunt. Venêre etiam multi reges ad vrbem visendi hominis causa: quos ita comiter & perbenignè susscepit, vt ex amicis sibi amicissimos redderet. Cum ciuibus autẽ suis humanissimè vixit: in delinquentes clemens, erga amicos liberalissimus est habitus: in cõparandis amicis ratus, in retinendis cõstantissimus. Liberalium artium adeò studiosus fuit, vt nullus penè laberetur dies, in quo non legeret aliquid, aut scriberet, aut declamaret. Ingenio & doctrina Salluſtij, Liuij, Virgilij, Horatij, Asinii, Pollionis, Messalæ, Coruini oratoris insignis, delectatus est, quorũ scriptis etiã eius res gestæ immortalitati cõmendatæ sunt. Vrbẽ Romam ita exornauit, vt gloriatus sit se vrbẽ lateritiã inuenisse, marmoreã relinquere. Hanc felicitatem, quæ (ne mẽtiar) magna fuit: maiorẽ certè reddidit saluberrimo ortu suo Christus rex noster. Interceſsêre autẽ à creatione mundi vsque ad hũc felicissimũ natalẽ diem, anni* quinq; millia centum & xcix. Nascitur puer sine dolore matris: quippe qui diuinus erat, nõ humanus partus: vnde mater integra statim surrexit, & infantẽ de more pannis inuoluit. Et taberna autẽ meritoria in Transtiberina regione ex terra oleũ erupit, vt ait* Eusebius, fluxitq; toto die sine interuallo, Christi gratiã gentibus ostendens. Narrat Orosius, Augustum Cæsarem eadem die mandasse, ne quis se Dominum deinceps vocaret: diuinantem credo, verũ principem orbis terrarum ac mundi totius natũ esse. Idem quoq; mandauit, vt in orbe Romano omnium hominum capita censu notarentur: ac si maiori principi rationem gubernati imperij aliquando redditurus esset. Huic autem censui Quirinũ virũ consularẽ ex senatusconsulto præfecit. Pax præterea & quies tanta fuit, tum domi, tum foris, quanta nunquã antea. Hunc enim iustitiæ & pacis regem prophetæ

appellarunt. Defertur autem octaua die ad templum circuncisionis causſa: neque enim venerat abrogare legem, ſed adimplere. Erat autem circuncisio teſtamenti ſignum inter Deum & homines, vt ait Auguſtinus. Die verò tertiodecimo adoratur à Magis, & muneribus donatur, qui ex Oriente Hieroſolymam eius rei cauſſa venerant. Magos enim, quidam orientales populi reges ſuos & ſapientes appellant. Ne verò legem Moſæos prætermittere videretur, mater purificationem ſumpturа, licet intacta & incorrupta luſtratione minimè indigeret, puerum ad templum defert. Hunc autem Simeon vir iuſtus & ſingularis religionis, in vlnis retinens, diuino numine afflatus, regem ſuum & ſaluatorē profitetur, vnde Ieſus Chriſtus appellatus eſt. Nam Ieſus nomen ſaluatoris eſt, Chriſtus verò regis, qui myſtico illo Chriſmate vnctus, quo reges omnes: Meſsias hebraicè dicitur. Vt enim Romani imperatores purpurea, ſic Hebræorum reges vnguento cæteris inſigniores habebantur. Idem fecit Hanna ſpiritu prophetico incitata. Quid de Chriſto ſenſerint Sibyllæ, non eſt cur ſcribamus, cùm omnes ferè eius ſaluberrimum aduentum prædixerint. Celebrata hac luſtratione, recognitoque iure primogenitorum ſecundum legem diuinam, in Nazareth patriam rediêre ciuitatē Galilęę, vbi per quietem Ioſeph, exiſtimatus Chriſti pater, ab Angelo admonetur, vt fugiens in Aegyptum, puerum ſecum & matrem deferat. Futurum enim paulò pòſt, niſi id fecerit, vt Herodes puerum occideret. Verū id agere tunc quod deſtinauerat, homo crudeliſsimus non potuit. A filijs enim ob ſæuitiam accuſatus Romā ad cauſſam dicendā proficiſcitur: qui ſimulata concordia in prouinciam rediēs, Ariſtobolū & Alexandrum filios, adoleſcentes quidē egregios & doctos, quippe qui apud Cæſarem Auguſtū fuerant educati, in Caſarea laqueo peremit. Ad necem deindē puerorū conuerſus homo regnandi cupidus, quòd natum eſſe alterum regem Iudæorum à prophetis intellexerat, omnes qui tum in Bethleem erant & finibus ſuis, à bimatu & infrà occidi iubet, ſecundum tēpus quod à Magis exquiſierat: nec filio proprio eius ætatis parcit. Vnde ferunt Auguſtum Cæſarem crudelitatem hominis deteſtatū, hoc dixiſſe: Maluiſſē Herodis porcus eſſe quàm filius. Iudæi enim ex lege non modò deguſtare, ſed tangere etiam ſuillā carnem prohibentur: quare fit, vt neq; eos alant, neque comedant: hanc ob rem in porcos clementes dicuntur. Ioſeph autem ſeptennio in Aegypto commoratus, vbi Herodem tyrannum tabe & ſacro igne mortuum intellexit. Hieroſolymam cum puero proficiſcitur: nec diu ibi immoratus, quòd Archelaum Herodis filium regnare intellexerat, in partes Galilææ alterius imperio optemperantes, ſeceſsit, & Nazareth ciuitatem incoluit, vnde puer Nazareni nomen ſumpſit. Dum autem in Aegypto eſſet, cæcidêre (vt Hieronymus ait) Deorum omnium ſimulacra, ceſſarunt oracula, & mors quorundam dęmonum ſubſecuta eſt ex vaticinio prophetæ: Ecce, inquit, leuem nubem conſcendet, & mouebuntur ſimulacra Aegypti ab eius conſpectu, & cor Aegypti in eius medio tabeſcet. Annum verò xij. agens, Hieroſolymam cum parentibus de more ad diem feſtum celebrandū proficiſcitur. Hi verò poſtea peracto ſacro abeuntes, cùm puerū ſubſequi non viderent, ſollicitudine pleni ad templum redeunt, eumq; doctores ſciſcitantem offendunt, quod maximè adoleſcentem deceret. Supra ætatem enim ſapiebat: quia (vt Euangeliſta ait) Dei gratia & virtus in illo erat. Parentes deinde benè monentes ſecutus, in patriā reuertitur. Quid verò egerit in hac ætate vſque ad trigeſimum annum, quo à Ioanne Zachariæ filio aqua baptizatus eſt, dicere prætermittam, cùm non ſolum Euangelia & epiſtolæ rebus à ſe optimè ac ſanctiſsimè geſtis plenæ ſint, verumetiam eorum libri qui ab eius vita, moribus & inſtitutis abhorruêre. Flauius ille Ioſephus, qui lingua Græca antiquitatem Iudaicam viginti libris conſcripſit, cum ad Tiberij principis imperium veniſſet: Fuit, inquit, eiſdem temporibus Ieſus, vir quidam ſapiens, ſi tamen virum eum nominare fas eſt. Erat enim mirabilium operum effector, ac hominum doctor, eorum maximè, qui quæ vera ſunt, libenter audiunt, hanc ob rem multos tum ex Iudæis, tum ex gentibus ſibi adiunxit: Chriſtus hic erat. Hunc autem cùm Pilatus à principibus noſtrę gentis inſtigatus, in crucem agendum cenſuiſſet, non tamen hi deſeruêre, qui eum ab initio dilexerāt. Eiſdem prætereà die tertio poſt mortem viuus apparuit, quemadmodum diuinitus inſpirati prophetæ, & hęc, & alia de eo innumerabilia miracula futura eſſe prædixêre. Perſeuerat & vſq; in hodiernum diē celebre Chriſtianorum nomen ab ipſo ſumptum: perſeuerat & genus. Idem quoque Ioſephus Ioannem

Herodes filios ſuos in Cæſarea laqueo peremit.

Maluit Auguſtus Herodis eſſe porcus quam filius.

Deorum ſimulacra in Aegypto cecidêre. Iſaiæ. 9.

Luce 2.

Antiquitatum lib. 18. ca. 2.

Bapti-

Baptistam verum prophetam, & ob eam rem ab omnibus in precio habitum, iussu Herodis, magni Herodis filij, paulò ante mortẽ Christi cæsum fuisse affirmat in castello Machærunta, non quòd sibi & regno timeret, vt idem ait, sed quòd Herodiadem Agrippæ sororem, ac Philippi fratris viri optimi vxorem, incestis nuptijs sibi coniunxerat. Hic est ille Ioannes, quo nemo maior inter natos mulierum fuit, Saluatoris nostri sententia. Interficitur & Christus verus Dei filius, veritatis, iustitiæ, pietatis, religionis assertor, anno decimooctauo Tiberij Cæsaris, ætatis verò suæ anno trigesimotertio, & eo magis, quòd ei vita propagata est ab octauo Kalendas Ianuarij, vsque ad octauum Kalendas Aprilis, quo die conceptus in virginis vtero est de Spiritusancto. Accusatus à Iudæis, quòd sabbatis non vacaret, saluti hominum quouis tempore consulens: & quòd baptismum circuncisioni anteferret, & quòd abstinentiam suillæ carnis auferret: quibus in rebus Iudaicæ religionis sacramenta consisterent. Cædis autem tam nefariæ, etiam cæli ipsi signa dedêre. Nam & solis tanta defectio facta est hora sexta diei, vt & dies in obscuram noctem versus sit: & Bithynia etiam, licet multum ab Hierosolymis distet, terræ motu concussa: & multa Nicænæ vrbis ædificia corruêre: & velum templi, quod separabat duo tabernacula, scissum: audita & vox ex adyto templi Hierosolymitani, Transmigremus ciues ex his sedibus. Admonitus Tiberius à Pilato de Christi morte ac dogmate, ad senatum retulit, censuitque Christum in Deos referendum, ac templo honorandum. Fieri id non modò senatus vetuit, quòd non ad se priùs, sed ad Tiberiũ scripsisset Pilatus, verumetiam pellendos vrbe tota Christianos censuit. Proposita sunt accusatoribus præmia, quos Tiberius à tanto scelere minis & morte prohibuit. Auctores autem tam nefarij parricidij pœnas dedêre. Nã & Iudas laqueo vitam finiuit, & Pilatus maximis calamitatibus vexatus, sibi manum iniecit: licet sint qui scribant eum sceleris pœnituisse, ac veniam à Deo meritum. Iudæi autem amissa libertate, insti sanguinis meritas pœnas adhuc luunt. Hæc sunt ferè, quæ de vita Christi regis ac Pontificis nostri quàm breuissimè scribenda censui, quo & mihi facilior aditus ad opus mente conceptum daretur, & legentibus gratior fieret lectio, quæ tanquam, irriguus fons ab Imperatore Christianorum in Pontifices Romanos per ordinem vsq; ad tempora Xysti quarti deriuaretur.

S. PETRVS APOSTOLVS.

POST Christi mortem & resurrectionem, completis iam diebus Pẽtecostes, Spiritum sanctum accepêre discipuli: quo imbuti, varijs linguis res gestas summi Dei locuti sunt, etsi plerique eorum sine vlla eruditione sint habiti, maximè verò Petrus & Ioannes. Eorum autem vita ad vtilitatem communem respiciebat: nil proprij habebant, quicquid ante pedes eorum ob religionem ponebatur, id totum vel particiebantur inter se ad cõmoda naturæ, vel pauperibus erogabãt. Hi verò prouincias partiti sunt: Thomas Parthos sortitus est, Matthæus Aethiopiam, Bartholomæus Indiam citeriorem, Andreas Scythiam, Ioannes Asiam, vnde & apud Ephesum cõmoratus, post longos labores & diutinas solicitudines è medio sublatus est. Petro autem principi Apostolorum Pontus, Galatia Bithynia, Cappadocia obtigit. Petrus enim natione Galilæus ex Bethsaida ciuitate Ioannis filius, Andreæ Apostoli frater, primus sedit annis septem in episcopali sede apud Antiochiam Tiberij tempore: qui Augusti priuignus & hæres, annis viginti tribus variè imperauit. Neq; enim inter malos omninò, neque inter bonos principes numerari potest. In homine fuit multa litteratura & grauis eloquentia: bella per se nunquam, sed per legatos gessit, tumultus exortos prudenter suppressit. Multos reges à se blanditijs e-

uocatos nunquam remisit, maximè verò Archelaum Cappadocem, cuius regnum in prouinciam vertit. Multos senatores proscripsit, quosdam etiam interfecit: magnis quoque supplicijs ab eodem necatur C. Asinius Gallus orator, Asinij Pollionis filius. Moritur & Vocienus Montanus Narbonensis orator in Balearibus, eò enim relegatus à Tiberio fuerat. Fratrem quoq; Drusum veneno eius iussu necatum tradunt historici. Hac tamen moderatione vsus est, vt publicanis quibusdam & præsidibus prouinciarum augenda esse vectigalia dicentibus, responderit: Boni pastoris esse tondere pecus, non deglubere. Mortuo Tiberio, C. Cęsar cognomento Caligula à castrensi loco ducto, Imperium occupat. Filius enim Drusi Augusti Cæsaris priuigni, & ipsius Tiberij nepos habebatur, homo omnium sceleratissimus. Nil enim vel domi, vel foris strenuè gessit. Auaritia omnia expilauit. Tantæ libidinis fuit, vt etiam sororibus stuprum intulerit. Tantæ crudelitatis, vt sæpius exclamasse dicatur, Vtinam populus Rom. vnam ceruicem haberet. Exsules quoque omnes interfici iussit. nam cùm vnum ab exsilio reuocasset, quæreretque quod potissimum exsules optarent, cùm ille imprudenter respondisset, mortē principis, omnes passim sustulit. De conditione temporum suorum sæpè etiam quæstus est, quòd nullis calamitatibus publicis insignirentur, velut Tiberij tempora, quibus obtrita fuerunt ad viginti millia hominum casu theatri apud Tarraci. nā. Ita autem Virgilij & Liuij gloriæ inuidit, vt paulum abfuerit, quin eorū scripta & imagines ex omnibus bibliothecis amouerit: quorum alterum, vt nullius ingenij minimęq; doctrinæ: alterum, vt verbosum in historia, negligentemq; carpebat. Dicebat Senecam, harenam esse sine calce. Præterea Agrippam Herodis regis filium, à Tiberio in carcerem coniectum, quòd Herodem accusauit, liberat: & regem Iudęæ facit: ipsum autem Herodem perpetuo exsilio Lugdunum relegat: seipsum verò in Deos transfert: imagines in templo Hierosolymitano collocat. Postremò autem à suis tandē necatur, imperij anno tertio, mense decimo. Duo libelli in scriptis eius reperti sunt: quorum alteri pugio, alteri gladius pro signo erat impressus. Ambo lectissimorum virorum vtriusq; ordinis senatorij & equestris nomina & notas continebāt morti destinatorum. Inuenta est & ingens arca variorum venenorū, quibus mox Claudio Cæsare iubente demersis, infecta maria traduntur, non sine magno piscium interitu, quos eiectos in proxima littora passim æstus eiecit. Libuit hominum monstra perscribere, quo facilius appareret Deum vix potuisse tū retineri ab excidio orbis terrarum mundique totius, nisi & filium misisset, & Apostolos quorum sanguine humanum genus Lycaonē imitatum, ab interitu redimeretur. Horum itaque temporibus fuit Petrus ille, quem his verbis Christus allocutus est: Beatus es Simō Bar. Iona, quia caro & sanguis non reuelabit tibi, sed Pater meus qui in cælis est: &, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: ac, Tibi dabo claues regni cælestis, potestatemque ligandi & soluendi. Is verò omniū diligentissimus, vbi Asiaticas Ecclesias satis confirmasset, confutatis eorum opinionibus, qui circuncisionem approbant, secundo Claudij anno in Italiam venit.

Vocienus Montanus Narbonensis orator.

Caius filius fuit Germanici Cæsaris, & huius Drusi nepos, nā filius.

Matt. 16.

Claudius enim C. Caligulæ patruus, quem nepos in ludibrium reseruauerat, imperium accipiens, quintus ab Augusto Britanniam, quam neque ante Iulium Cęsarem, neque post eum quisquam attingere ausus est, in ditionem accepit. Orcadas insulas Romano adiecit imperio. Iudæos tumultuantes Roma expulit, compressit & seditiones in Iudæa à quibusdam Pseudoprophetis concitatas. Obtrita etiam sunt triginta millia Iudæorum in portis Hierosolymitani templi Azymorum diebus, Cumano eius iussu procurante Iudæam. Laboratum eodem quoque tempore annonæ caritate vbique est, Agabo prophēta tantam calamitatem prædicente. Ab externo hoste securus, perfecit aquęductum, cuius ruinas apud Lateranum cernimus, à Caio inchoatum. Emittere quoque Fucinum lacum est aggressus, non minus compendij spe quàm gloriæ, cum quidam priuato sumptu emissurum se polliceretur, si sibi siccati agri concederentur. Per tria autem passuum millia partim effosso monte, partim exciso, cuniculum ægrè absoluit post vndecim annos, triginta millibus hominum ibi sine intermissione elaborantibus. Portum quoq; Ostiensem, quem adhuc cum admiratione intuemur, exstruxit, ducto dextra lęuaque brachio ad coërcendos maris fluctus. Messalina vxore conuicta probri interfecta, Agrippinā Germani fratris sui filiam contra ius fasque ducit vxorem, à qua postea imperij decimo

S. Petrus quo tempore Romam venit.

Act. 12.

Agabus prophet. Act. 11.

quarto

quarto anno boletis veneno illitis necatur.

Actor.8. Petrus itaque Romam caput orbis terrarum
De Simone Mago: tunc venit: & quòd hâc sedem pontificali dignitati conuenientem cernebat, & huc profectum intellexerat Simonem Magum Samaritanum quendam, qui præstigijs suis eo erroris iam deduxerat populum Romanum, vt Deus crederetur. Romæ enim iam titulum adeptus erat inter duos pontes positum, ac Latinis litteris sic scriptum: Simoni Deo sancto. Hic dum in Samaria esset, tamdiu se credere in Christum simulauit, quo ad baptismum à Philippo vno ex septem diaconis acciperet, quo quidem postea in malam partem vtens, multarum hæresum fundamenta iecit cum Selene impudica muliere, quam sceleris sociam habuit, prouocare Petrum miraculis morte pueri homo nefarius ausus est: quem eius carmine primo mouere visa sunt. Verùm cùm posteà nihilominus puer iaceret, in nomine Iesu Petro iubente surrexit. Hanc ob rem indignatus Simon, vidente populo se volaturũ ex Capitolino monte in Auentinũ pollicetur, si Petrus subsequi vellet: ea ratione dignosci posse, vter ipsorũ sanctior haberetur, & Deo charior. Cùm iam volaret, rogatu Petri ad cælum manum tendentis ac rogantis Deum, ne deludi magicis artibus tantum populum sineret, Simon decidit, ac crus infregit: cuius dolore non ita multò pòst
Simoniaci: Aricię mortuus est. Nam eò post tantam ignominiam delatus à suis fuerat. Hinc Simo-
Actor.8. niaci hæretici originem habent, qui donum Spiritus sancti emere ac vendere consueuissent: quique affirmabant creaturam non à Deo esse, sed ex superna quadam virtute prouenire. Conuersus deinde ad propagandum verbum Dei Petrus sermone & exemplo, rogatur à Romanis, vt Ioanni cognomento
Marcum. Marco, eius in baptismate filio conscribendi Euangelij negotium tradat. Probata namque erat eius vita, probati mores. Is enim, vt Hieronymus ait, in Israel sacerdotium agens secundum carnem Leuita, id est, additus vel appositus, ad Christi fidem conuersus, in Italia Euangelium scripsit, ostendens quid generi suo deberet & Christo. Exstant eius Euangelia testimonio Petri comprobata. Deinde verò in Aegyptum missus, vt ait Philo Iudæus scriptor egregius, vbi docendo & scribendo Alexandrinam Ecclesiam optimè constituisset, doctrina ac moribus insignis, viii. Neronis anno Alexandriæ moritur & sepelitur, in locumque demortui Anianus sufficitur. Anno verò anteà moritur & Iacobus, cognomento Iustus, Domini frater. Nam ex Ioseph & alia vxore natus erat; vel, vt alij volunt, ex sorore Mariæ Christi matris. Hic enim, vt Egesippus ait, Apostolorum temporibus vicinus, in vtero matris sanctus fuit, vinum & siceram non bibit, nil carnis degustauit vnquam, intonsus, nec balneo, nec vnguento vsus est, vestibus lineis tantummodo indutus. Sancta sanctorũ ingressus, ita assiduè flexis genibus pro salute populi orabat, vt eius genua camelorum more occalluerint. Verùm abeunte ex Iudæa Festo ipsius prouinciæ gubernatore, priusquam ei Albinus succederet, pontifex Ananus Anani filius, compellens publicè Iacobum Christum Dei filium negare, recusantem lapidibus obrui iussit: qui cum præceps de pinna templi deiectus esset, semiuiuus adhuc, & manus ad cælum tendens pro persecutoribus oraret, fuste, quo fullones vtuntur, *Iosephus* tandem necatur. Refert autem Iosephus hunc *antiq.* tantæ sanctitatis fuisse, vt propter eius necem *lib. 20.* publicè creditum sit, Hierosolymam esse sub- *ca.16* uersam. Hic est ille Iacôbus cui Dominus post resurrectionem apparuit, cuique panem *Hiero ex* benedicens ac frangens, dixit; Mi frater, co- *euãgelio* mede panem tuum, quia filius hominis è *secundã* morte resurrexit. Annis verò triginta Hie- *Hebræ-* rosolymitanæ Ecclesiæ præfuit, id est, vsque *os.* ad septimum Neronis annum. Cuius sepulchrum iuxta templum, vnde deiectus fuerat, cum titulo, Hadriani temporibus adhuc exstabat. Mortuum quoque Barnabam Cyprium, qui Ioseph Leuites, cognominatus *Barnab.* est, ante Petri martyrium constat. Hic enim cum Paulo gentium Apostolus electus, vnam *Actor.4.* tantum epistolam Ad Ecclesiam pertinentem *Actor.13.* conscripsit, licet ea quoque inter apocryphas *Actor.15.* scripturas habeatur. Dissentiens item à Pau *Paulus* lo ob Marcum discipulum, in Cyprum profi- *Apostol.* ciscitur Marco comite: vbi Christi fidem præ- *Actor.7.* dicans, martyrio coronatur. Paulus autem, qui antea Saulus dicebatur, ex tribu Beniamin & oppido Iudææ Giscalis originem ducebat: quo à Romanis bello capto, cum parentibus suis Tarsum Ciliciæ commigrauit: inde Hierosolymam ob studia legis missus, à Gamaliele viro doctissimo eruditur. Acceptis deinde epistolis à Pontifice templi, eos persequens, qui Christum verum Deum esse profiterentur, Stephani protomartyris neci interfuit. At verò cùm Damascum pergeret *Actor.9.*

Spiritu diuino ad fidē compulsus, vas electionis vocari meruit: nomenque à Paulo proconsule Cypri accepit, quem prædicatione ad fidem redegerat. Vnà deinde cum Barnaba multis vrbibus peragratis, Hierosolymā rediens, à Petro, Ioanne, Iacoboque gentiū Apostolus eligitur. Hic autem post Christi mortē anno vigesimo quinto, id est, Neronianis imperij secundo, eodē tempore, quo Festus procurator Iudęę felici successit, Romam vinctus, Aristarcho concaptiuo comitante, vt ciuis Romanus mittitur: vbi biennio in satis libera custodia manens, cum Iudæis quotidiè disputabat. Dimissus tandem à Nerone, & prędicauit multa, & scripsit. Exstant eius decem ac quatuor epistolæ: ad Romanos vna, ad Corinthios duæ, ad Galatas vna, ad Ephesios vna, ad Philippenses vna, ad Colossenses vna, ad Thessalonicenses duæ, ad Timotheum duæ, vna ad Titum, ad Philemonem altera: quæ ad Hebræos eius nomine fertur, incerta habebatur propter styli sermonisque differentiam. Erant etiam olim, qui hanc, & Lucæ, & Barnabæ, & Clementi ascriberent. Scripsit & Petrus duas epistolas, quæ Canonicæ nominantur. Secunda à plerisque eius esse negatur, quòd à stylo primę dissideat. Verùm quia pluribus intentus esse non poterat, cùm orationi & prędicationi vacaret, duos Episcopos ordinauit, Linum scilicet & Cletum, qui sacerdotale ministerium Romano populo, & aduenis benè sentientibus exhiberēt. His rebus intentus vir sanctissimus tantum nominis sibi apud omnes comparauerat, vt iam ferè pro Deo coleretur. Hanc ob rem indignatus Nero, mortem hominis quærere: vnde Petrus monentibus amicis ad declinandam inuidiam & iram Principis, via Appia ab vrbe discedens, ad primum lapidem Christo, vt verbis Egesippi vtar, fit obuiam, quem quidem adorans rogat; Domine, quo vadis? Tum Christus: Romam iterū crucifigi. Exstat sacellum eo in loco, vbi hęc verba sunt habita. Tum Petrus de martyrio suijpsius dictum existimans, quòd in se Christus passurus videretur, ad vrbem redijt, ac statim Clementem Episcopum consecrat, eique cathedram & Ecclesiam Dei commendat his verbis: Eandem ego tibi potestatem ligandi & absoluendi trado, quam mihi Christus reliquit: spretis ac contēptis rebus omnibus, tum corporis, tum fortunæ, oratione & prædicatione saluti hominum, vt bonum pastorem decet, consule. Cùm hæc autem ita disposuisset, non multò post vnà cum Paulo iussu Neronis necatur, vltimo eius anno, diuersis tamen cruciatibus. Petrus enim cruci affigitur capite in terrā verso, eleuatisque in sublime pedibus: ita enim voluit quòd diceret se indignum esse, qui mortem Saluatoris imitaretur. Sepultus est autem in Vaticano via Aurelia secus hortos Neronis nō longè à via Triumphali quę ad Apollinis templum ducit. Sedit autem annis 25. Paulus verò eodem die capite mulctatus, funeratur via Ostiensi, annno post mortem Christi trigesimo septimo. Hoc idem approbat Caius historicus in Proculum quendam Cathaphrygum disputans: Ego, inquit, trophæa Apostolorum habeo, quæ ostendam: siue enim via Regali pergas, qua ad Vaticanam ducit, siue Ostiensi, trophæa eorum inuenies, qui hanc stabiliuēre Ecclesiā: duo certè fuēre, Petrus & Paulus. Prætereà verò in ijsdem Neronianis hortis multi cineres sanctorum martyrum reconditi sunt. Nam cum incendium tempore Neronis à cliuo Scauri ad Esquilias vsque sex diebus vagatum, multas fortunas ciuium consumpsisset, ac omnis culpa principi asscriberetur, ipse, vt ait Cornelius Tacitus, abolendo rumori intentus, falsos testes subornauit, qui id factum à Christianis causarentur. Vnde tot capti & interfecti sunt, vt ex eorum cadaueribus per aliquot noctes lumina continuata dicantur. Sunt tamen qui dicant illud incendium ab eo excitatum fuisse, vel vt Troiæ ardentis similitudinem cerneret, vel offensus deformitate veterum ædificiorum, & angustijs flexibilibusque vicorum, homo libidinosus, intemperans, sæuus, & auunculo Caligula omnibus in rebus nequior ac sceleratior. Nam & magnam partem senatus interfecit, & turpiter in scena videntibus omnibus cecinit ac saltauit. Tantæ prætereà luxuriæ fuit, vt frigidis lauaretur vnguentis, retibusq; aureis piscaretur, quæ attrahere funibus purpureis cōsueuerat. Hæc omnia vitia principio Imperij sui ita occultauit, vt bonam spem omnibus præferret. Nam cùm admoneretur, vt in supplicio cuiusdā capite damnati ex more subscriberet, Quàm vellem, inquit, nescire litteras. Splendidè tamen cum in vrbe, tum foris ædificauit. Nam & thermas suo nomine Romæ, & domum auream, & porticum trium milium passuum mira celebritate perfecit: & portum Antij, quē ego nuper mira cùm voluptate inspexi, sūptuosissimis operis exstruxit. Ad sæuitiā eius redeo, qua in Senecam præceptorem,

Galat. 2.
Acto. 27
Pauli quot Epistolæ.
Acto. 28.
Petri Epistolæ.
Lib. 3. cap. 3.
Verba Petri ad Clementem.
incendiū tempore Neronis. Lib. 15.

in M.

in M. Annæum Lucanum poetam egregiũ, in matrem Agrippinam, in vxorem Octauiã, in Cornutum philosophum præceptorem Persij, quem in exsilium egit: in Pisonẽ, in omnes denique, qui aliquo in precio apud ciues suos erãt, vsus est. Tandẽ verò populi Rom. irã & odium in se concitauit, vt ad pœnas quæsitus quàm diligentissimè sit. Quæ tales profectò erant, vt vinctus in publicũ sub furca duceretur, & virgis vsq; ad necẽ cæsus, in Tiberim proijceretur. Verùm is fugiens ad quartã militariũ, in suburbano liberti sui inter Salariam & Nomentanã viã semetipsum interfecit, ætatis suę anno xxxij. imperij verò xiiij.

IN VITAM B. PETRI APOSTOLI. Et QVatuor sequentium Pontificum Annotationes

B. Platina, qui ante nonagesimũ annũ in vrbe vixit, sub Xysto Papa IV. (à quo bibliothecæ Pontificiæ, quã in Vaticano magna librorũ copia instructã restituerat, præfectus fuit) vitas Romanorũ Pontificũ scribere aggressus, Damasum Papã, qui à Petro Apostolo initiũ faciens, opus vsq; ad sua tempora perduxit, & qui eũ suppleuerunt, auctores est sequutus. Hi fuêre Anastasius monachus, & S. R. E. bibliothecarius, id est cãcellarius, qui à Damaso ipso
3. q. *vsq; ad Nicolaũ I. scripsit. Guillelmus alter Apostolicæ sedis bibliothecarius, qui ab Hadriano II. vsq; ad Alexandrũ II. & Pandulphus Pisanus, qui à Gregorio VII. vsq; ad Honoriũ II. easdẽ vitas persecuti sunt. Martinus Polonus ordinis Cistertiensis à B. Petro incipiens, vsq; ad Honoriũ IV. vitarũ opus edidit. Ex cuius libro, quæ ab Innocentio II. vsq; ad Honorium IV. Damaso adiecta fuêre excerpta sunt. Quæ post eundem Honoriũ vsq; ad eundẽ Vrbanum IV. pertinẽt, Theodoricus à Niem Germanus, qui diuturni schismatis tempore vixit, & de eo egregiũ volumẽ composuit, & alij quidam collegêre. Qui deinceps ab Vrbano VI. vsq; ad Martinũ V. (eò enim vsq; vitarũ liber, qui sub Damasi nomine circunfertur, perductus est) memoriæ prodiderint, incompertũ est. Ex his igitur omnibus auctoribus, adiũcto fratre Ptolomæo Lucensi ordinis Prædicatorũ, qui sub Bonifacio VIII. Romanorũ Pontificum res gestas insigni opere conscripsit, Platina quæ de Pontificũ actis vsq; ad Eugenũ IV. concinnauit, ad verbũ ferè, stylo paululũ elaboratiore, assũpsit. Quibus externa & profana ex alijs scriptoribus interponens, opus illud, quod de Romanorũ Pontificũ vitis nuncupauit, constituit. Ab Eugenio deinde vsq; ad Paulũ II. quo in Pontifice operi finẽ imponit, quæ videre potuit, vel ijs, qui viderunt, audiuit, monumentis tradidit litterarũ. Vir fuit pro temporũ conditione satis diligens & eruditus. Cæterùm, cùm in quibusdã rebus ab eo dissentiã (posterior enim hominũ diligentia, multa quæ ante parũ comperta fuerunt, inuenit) breuissimè omnia singulis in locis suggeram, de quibus mihi cum eo non admodum conuenit, quo rerum ipsarum clarior cognitio habeatur.*

Atq; ante omnia à prima quinq; Pontificum successione, de qua maxima, tũ inter Græcos, & Latinos: tum inter Latinos ipsos cõtrouersia est, scribendi initium faciã, cùm res sit meo iudicio necessaria, & cognitu nõ indigna. Hãc porrò quæstionem accuratè in libro, quem de rebus gestis Romanorũ Pontificũ edidi, accuratius verò & latius in historia Ecclesiastica tractaui, & quæ dixi multis argumentis & veterum scriptorum sententijs confirmaui. Cuius tractationis summa, quã nunc breuitatis causa sine rationibus, argumentis, & auctoritatibus ipsis, referam, hæc est: Petrum Apostolum post Christi mortem annos xxxiiij. menses ij. & dies aliquot vixisse cẽseo. Si enim Christus xix. anno Tiber. Cæsaris, ætatis suæ xxxiij. mense ij, Olympiadis ccij. quarto, Galba & Sylla consulibus, vt in Fastorum commentarijs probaui, cruci affixus est: & Petrus nouissimo Neronis anno, Christi verò lxix. Auso & Capitone consulibus (vt D. Hieronymus & Damasus tradunt) occisus, profectò id, quod dixi omninò necesse est: totidẽ enim anni interiacent. Ex his nouẽ primis, vsq; ad initiũ secundi anni imperij Claudij, Petrum Iudæa nunquã excessisse, ex actis Apostolorum, & Pauli epistola ad Galatas apertissimè constat: idem in Chronico refert Eusebius, & ego alibi multis rationibus probaui. Si igitur, vt inter omnes auctores cõuenit, secundo imperij Claudij anno (is decimus fuit à passione Christi) ex Agrippæ vinculis diuinitus liberatus Romam venit, illud certe necessarium videtur, eum, ante ad vrbem aduentũ, Antiochiæ septem annis non

sedisse, cùm ante ex Iudæa nunquam discesserit. sed hanc eius Anthiochenã cathedrã alio tempore fuisse. Quam rem ex vetustissimorum auctorum testimonio sic constituí. Decimo post Christi passionem anno, qui adhuc secundus erat imperij Claudij, quanquam in fine, Petrus post annuã prædicationẽ, quam ex carcere liberatus ad vrbẽ peregrinando fecit, Romã xv. Kal. Febr. primum ingressus est. Vnde ea etiã die Cathedra S. Petri Romæ solemnitas recẽs est restituta: à quo tempore vsq; ad illius obitũ anni plus minus xxv. interfuerunt, quibus, & si eũ Romæ sedisse veteres scribant, non tamẽ propterea sequitur, ipsum semper in vrbe commoratũ esse. Nam septimo Claudij anno, quarto verò rursus ad vrbẽ aduentus, postquam Simone Mago exstincto, Romanã Ecclesiam constituisset, edicto Claudiano, quo Iudæi pulsi sunt, Roma exire coactus (nullum enim adhuc inter Iudæos, & Christianos discrimẽ noscebatur) Hierosolyma reuersus est, Agrippa, cuius metu ex Iudæa aufugerat, iam mortuo. Ibi concilio Apostolorũ de abroganda circũcisione, & morti beatissimæ Virginis interfuit. Inde Antiochiã, relicto Hierosolymis Iacobo Apostolo profectus, septem ibidẽ annis, vsq; ad Claudij obitũ, & Neronis imperiũ permansit. Cuius imperij initio Romam cum Marco Euangelista reuersus, Romanã dilabentem reparauit Ecclesiam, Linum, Cletũ, in Chorepiscopos, siue Marcum, vt Euangeliũ scriberet, monuit. Peregrinationem deinde per vniuersam ferè Europã susceptam, Romã, Nerone in Christianos tanquã publici incendij auctores desæuiẽte, cum Apostolo Paulo rediẽs, nonissimo eius imperij anno, cum Clementẽ episcopũ Romanũ, post se futurum delegisset, iij. Kal. Iul. martyriũ crucis passus est, xxuij. anno, mense v. & diẽ xij. postquam primũ sub Claudio in vrbẽ venerat. Hæc ego ex actis Apostolorum, epist. Pauli ad Gal. c. 1. & 2. item Dionysio Corinthiorũ episcopo, & Caio antiquo scriptore apud Eusebiũ lib. 2. c 28. histor. Ecclesiast. Iustino in Apologia ad Imp. Anton. Pium; Cirenæo lib. 3. c. 1. & 3. Tertulliano pluribus in locis; Origene tomo 3. in Genesin. Eusebio Cæsariense lib. 2. c. 25. & in chronico: Damaso in vitis quatuor Pontificum Petri, Lini, Clementis & Cleti: Hieronymo in libris de viris illustribus, in martyrologio, & contra Ioui nianũ: Epiphanio li. 1. Tomo. 2. Geneſis 27 Lactantio lib. 4. c. 2. Orosio lib. 7. c. 6. & alijs vetustis authoribus collegi.

S. LINVS.

LInus natione Tuscus, p arte Herculaneo. ab vltimo Neronis anno vsque ad Vespasiani tẽpora peruenit: à consulatu Saturnini & Scipionis vsq; ad Capitonẽ & Rufũ consules. 2. Pont.

Hoc autem interuallo imperarũr, sed breui tempore, Galba, Otho, Vitellius. Galba enim vir antiquissimę nobilitatis in Hiberia imperator à militibus creatus, vbi Neronis mortẽ comperit, Romã confestim venit. Verùm cum omnes auaritia ac segnitia offenderet, insidijs Othonis Romę ad lacum Curtij iugulatur, septimo imperij sui mense, cum Pisone nobilissimo adolescente, quem in filiũ per adoptionem susceperat. Vir certè fuit vita priuata, insignis militaribus ac domesticis in rebus? Sæpè tamẽ consul, sępè proconsul, frequẽter dux fuit grauissimis bellis. Hunc vt laudẽ, facit M. Fabij Quinctiliani doctrina, quem secũ Galba ex Hispania Romã duxit. Otho verò materno genere quã paterno nobilior, vita priuata, mollis, quippe qui Neronis familiaris fuerat, inter tumultus, vt dixi, cædesq; inuasit imperiũ. Cum autẽ ciuile bellũ contra Vitellium in Germania Imperatorẽ creatum molitus, tribus leuibus prælijs superior fuisset, vno ad Alpes, alio apud Placentiã, tertio ad Castorem, quarto apud Bebriacũ superatur: vnde rerum desperatione sibimet manũ iniecit, imperij sui mense tertio. At Vitellius familia magis honorata quam nobili Romã veniens, ac imperio potitus, in omnẽ nequitiã, sęuitiã & in- *Galba Imperat.* *Otho Imperat.*

& ingluuiem prolapsus est. Nam tantæ voracitatis fuit, vt sæpius in die comederet, & vna cæna suo iussu duo millia piscium, & septē millia auiū apposita sunt. Verum vbi comperit, Vespasianū apud Iudæam Palæstinæ ab exercitu Imperatorē creatū, cum legionibus aduentare, primum deponere Imperiū constituit: postea verò à quibusdam animatus, sumptis armis, Sabinū Vespasiani Fratrem cum Flauianis in Capitolio compulit: Quare superueniēte Vespasiano, cum nullum veniæ locum sibi reliquisset, è cella palatij, in qua dituerat, turpissimè tractus per viam sacram nudus ad scalas gemonias ducitur, vbi excarnificatus in Tiberium proijcitur.

Hoc itaq; tempore Linus fuit Petri successor. Sunt qui hunc locum Clementi adscribāt, & Linum ac Cletum prætermittant, quos nō solum historia, verùm etiā Hieronymi auctoritas repreheadit: Quartus inquit, post Petrū Romæ episcopus Clemens fuit: siquidem Linus secundus, Cletus tertius sunt habiti, tametsi Latinorū plerique post Petrū statim Clementem numerent: quem certè constat (tantę modestiæ fuit) coēgisse Linum ac Cletū ante se munus Pontificatus obire, ne posteris hæc principatus ambitio pernitiosi exempli haberetur: licet eidē Petrus, quasi ex Testamēto successionis locum tradiderit. Linus verò ex mandato Petri constituit, ne qua mulier, nisi velato capite, templū ingrederetur. Præterea verò ex sacris ordinibus in vrbe habitis, presbyteros decē & octo, episcopos xj. creat. Scripsit & res gestas Petri, maximè verò eius cōtentionē cum Simone Mago. Huius autē temporibus fuit Philo Iudæus natione Alexādrinus, qui multa ita eleganter & graviter scripsit, vt dictū meritò sit, aut Plato Philonē sequitur, aut Platonem Philo,, Is autem sua doctrina & elegantia, Appionis temeritatē cōtra Iudæos ab Alexandrinis missā compescuit. Romæ verò imperante Claudio, consuetudinē cum Petro habuit. Inde multa de laudibus Christianorū conscripsit. Iosephus quoq; Mathathiæ filius, & Hierosolymis sacerdos à Vespasiano captus, ac cum Tito filio tantisper relictus, donec Hierosolymæ caperentur, Romā veniens, Iudaicæ captiuitatis libros septē patri ac filio obtulit, Lini Pontificatu, qui etiā in bibliothecam publicam repositi sunt, & auctor ipse ob ingenij gloriam statua, ac meritò certè, donatus est. Scripsit & alios xxiiij antiquitatū libros, à principio mundi vsq; ad xiiij Domitiani Cæsaris annū. Linus autē cum sanctitatete & moribus in precio haberetur, vt dæmones fugaret, & mortuos in vitam reduceret, à Saturnino consule, cuius filiam à dæmonibus liberauerat, capitali supplicio afficitur: sepeliturque in Vaticano iuxta Petri corpus die xj. Kal. Octob. cum sedisset in pontificatu annos xj. menses iij. dies xij. Sunt qui scribāt, Gregorium Episcopū, Ostiēsem corpus sanctissimi Pontificis Ostiā ex voto transtulisse, & in templo D. Laurentij magnificè collocasse.

Iosephus Mathathiæ filius

S. CLETVS.

CLetus patria Romanus, de regione Vico-patricij, patre Aemillano, adhortante Clemente pontificatus onus inuitus susceptit, licet doctrina, moribus, & dignitate plurimū apud suos valeret. Fuit autē temporibus Vespasiani & Titi, à consulatu Vespasiani VII. & Domitiani V. vsq; ad Domitianum & Rufum consules, vt Damasus scribit. 3. *Pont.*

Vespasianus enim, vt antea dixi, Vitellio successit, bellūq; Iudaicū ante biēnio protractū, Tito filio cōmēdauit, quod quidē biēnio pòst constantissimè absoluit. Nam capta Iudęa euersis Hierosolymis, tēploq; solo æquato, ad DC. millia hominū interfecta referūtur: licet Iosephus Iudæus eo bello captus ac vita donatus, quod & mortē Neronis, & Vespasianū Imperatorē bi eui futurū prędixerat, vndecies centena millia ferro ac fame eo bello perijsse scribat: captaq; ad centū millia, ac publicè venūdata. Nec id verō dissonū videri, cū referat Azymorū dies tū fuisse, quo tēpore ex omni Iudęa Hierosolymā tāquā in publicū carcerē: tū vel maximè de Phase, quo Christū occiderūt, sunt profecti daturi pœnas, & frequentis cōtra populū Romanū defectionis, & sceleris

atque

atque perfidiæ, qua Christum innocentem peremêre Deuictis itaque Iudæis triumphârunt pater & filius, eodem curru vecti, subsequente Domitiano equo albo insidente. Ex stât adhuc in via noua huius triumphi monimenta: apparent insculpta candelabra, apparent tabulæ veteris legis è templo ablatæ, & in triumphum ductæ, hac etiam in victos humanitate vsus, vt omnes qui ex familia Dauid superfuissent, velut ex regia stirpe conquisitos in precio habuerit. Idem quoq; imperio semper modestissimè vsus est. Tantę enim lenitatis & clementiæ fuit, vt reos etiam maiestatis, verbis tantũ castigatos dimitteret: petulantium & loquacium dicta contemneret, offensarum & inimicitiarum immemor. Colligendarum tamen pecuniarum nimium studiosus habitus est, licet ex alieno non raperet, eis denique pecunijs ad liberalitatem & magnificentiam vteretur. Nam & templum Pacis foro proximum diui Claudij cœptum perfecit, & amphitheatrum, cuius partẽ cum admiratione adhuc cernimus, inchoauit. Virtutem autem Titi filij tanti semper fecit, vt tumultuantibus quibusdam ob cupiditatem imperandi dixerit, aut neminem, aut filiũ Imperio potiturũ: & meritò quidẽ, cum ob virtutem & integritatem animi, Titus amor & dilicię humani generis haberetur. Nam & eloquẽtissimus in pace, & fortissimus in bello, & clementissmus in delinquẽtes est habitus: ita comis & liberalis, vt nulli quicquam negaret. Hoc cùm reprehenderent amici respondisse fertur; Neminem à vultu principis tristem discedere oportet. Addidit & illud, recordatus quòd nihil cuiquam muneris dedisset, amici, diẽ perdidi. Nemo ante se magnificentia maior fuit, absoluto atque dedicato amphitheatro, thermisque edita venatione ferarum quinque millium. Reuocauit etiam ab exsilio Musonium Rufum philosophũ insignem, & Asconij Pædiani viri doctissimi familiaritate delectatus est. Perijt autem anno imperij sui secundo; delatusq; ad sepulchrũ est publico luctu, ac si parente orbati omnes essent.

Sunt autem qui scribant, anno secundo Vespasiani, qui annis decem imperium obtinuit, Cletum Lino succesisse. Vtcunque sit, constat Cletum virum optimum ac sanctissimum fuisse, nihilque prætermisisse, quod ad augendam Ecclesiam DEI pertineret. Huius autem temporibus fuit Lucas medicus Antiochensis, Græci sermonis apprimè doctus, Pauli Apostoli imitator, & omnis peregrinationis eius comes ac socius. Scripsit autem Euãgeliũ quod à Paulo laudatur: Vnde merito Euangeliũ illud suum esse Paulus dicit. Apostolorum verò res gestas, quem admodum viderat, conscripsit. Vixit annos octoginta quatuor, vxorem non habens in Bithynia, sepultus est Constantinopoli: ad quam vrbem xx. Constantij anno eius ossa cũ reliquijs Andreæ Apostoli de Achaia translata sunt. Philippus quoq; eadẽ tempestate ex Scythia, quã viginti annis in fide, exemplo, prædicatione retinuit, in Asiã rediens, Hieropoli moritur. Cletus autẽ cùm ecclesiã Dei optimè pro tempore constituisset, redactis in ordinẽ ex mandato Petri vigintiquinque presbyteris, sub Domitiano martyrio coronatur, ac sepelitur apud beati Petri corpus in Vaticano, quinto Kal. Maij. Affecti & alij multi martyrio, inter quos est habita & Flauia Domicilla, Flauij Clementis consulis ex sorore neptis, in Insulã Pontiam relegata, quia Christianã se fassa est. Sedit autem Cletus annis xij. mense vno, diebus xj. Sedes autẽ huius morte diebus viginti vacat.

S. CLEMENS I.

CLemens patria Romanus, de regione Cælij montis, patre Faustino, Domitiani rẽporibus fuit: qui ab Augusto nonus Tito succesit.

4. Pont. Domitianus Tito succeßit.

Neroni aut Caligulæ similior quem patri Vespasiano aut fratri: moderatior tamen primis annis est habitus. Mox in ingentia vitia prorupit: libidinis, desidiæ, iracundiæ, crudelitatis, quibus criminibus tantum odii in se con-

se concitauit, vt benè patris ac fratris nomen aboleuerit. Multos autem ex nobilitate interfecit, pleroſque in exſilium miſit, eoque in loco truncari iuſsit. Tantæ verò deſidiæ fuit, vt in cubiculo ſolus muſcas præacuto ſtilo configeret, vnde quidam prodiens interrogatus, Eſſetne quiſpiam cum Cæſare? reſpondit per iocum. Ne muſca quidem. Eò præterea demẽtię & iactantię venit, vt ſe dominum ac Deum vocari, ſcribi, coliq́ue iuſſerit. Hic autem ſecundus poſt Neronem Chriſtianos perſequitur. Exquiri quoque quęſtionibus & tormentis genus Dauid inter Iudæos mandauit, conquiſitumq́; funditus perdi ac deleri. Tandem verò diuina ſuperueniente vltione, in palatio à ſuis interficitur anno imperij decimoquinto. Huius verò cadauer per veſpillones delatum ignominiosè ſepelitur. Philix enim in ſuburbano ſuo Latina via illud funerauit.

Clemens autem quartus, vt dixi, tum erat Romæ poſt Petrum epiſcopus. Nam Linus ſecundus eſt habitus, tertius Cletus, tametſi plerique Latinorum ſecundũ poſt Petrum putauerint Clementem fuiſſe: quòd etiã epiſtola ad Iacobum Hieroſolymitanum epiſcopum planè ſignificat: Simon Petrus vbi finem vitæ ſuæ adeſſe ſenſit, in corona fratrũ poſitus, apprehenſa manu mea, Hunc, inquit, vrbis epiſcopũ conſtituo, qui mihi in rebus omnibus poſteaquam Romam veni, comes fuit. Supter fugiebam ego tantum onus, tum ille: Tibi tãtummodò cõtules, populum Dei in fluctibus ambulantem deferes, cum periclitanti ſubuenire poſsis? Verùm hic omnium modeſtiſsimus, vt dixi, Linum & Cletum ſponte ſibi in tanto honore prætulit. Scripſit idem Romanę Eccleſiæ nomine ad Corinthios epiſtolã quidem perutilem, nec characteri epiſtolæ differentẽ, quæ ſub Pauli nomine ad Hebræos fertur. Legitur hæc publicè à nonnullis: exſtat & ſecunda eius nomine, quàm veteres non adeò probarunt. Diſputationem quoque Petri & Appionis, longo ſermone ab eodem conſcriptam, Euſebius in tertio hiſtoriæ ſuæ volumine coarguit. Peruenisſe autẽ ad hæc vſq; tempora Ioannem Apoſtolorum conſtat, Zebedęi filium, Iacobi fratrem. Hic vero omnium nouiſsimus, Euangelium ſcripſit, ac ea cõfirmauit, quę à Matthæo, Marco, Luca cõſcripta fuerant. Ferunt & id ob eam rem à Ioanne poſtremò factum, quòd Ebionitarum dogma conſurgens infringeret, qui aſſerebãt & impudẽter quidem, Chriſtũ ante Mariam non fuiſſe: eius enim diuinam naturam Ioannes explicat. Scripſit & alia multa, tum verò Apocalypſim, relegatus à Domitiano in Pathmos inſulã, quo poſtea interempto, & actis eius ob nimiam crudelitatẽ à ſenatu reſciſsis, imperante Nerua Epheſum rediit: ibiq; vſque ad Traianum principem conſilio & ſcriptis Eccleſias Aſiæ ſuſtentãs, ſenio confectus, ſexageſimo octauo poſt paſsionem Chriſti anno in domino quieuit. Clemens autem pietate, religione, doctrina multos ad fidem Chriſti quotidiè trahebat. Quamobrem P. Tarquinius ſacrorũ princeps cum Mamertino vrbis prefecto Traianum in Chriſtianos concitat. Cuius imperio in Inſulã Clemens deportatur: vbi ad duo millia Chriſtianorum ad ſecanda marmora damnatorũ inuenit. Dum ibi verò aquę penuria laboraretur, quam ſexto milliario repetebant, Clemens collẽ haud longè poſitum conſcendens, agnum vidit, ſub cuius dextro pede fons diuinitus abundantẽ aquam ſcaturiebat, qua quidem recreati omnes ſunt, & multi ad fidem Chriſti conuerſi. Hanc ob rem motus Traianus ſatellitibus ſuis quoſdã mittit, qui Clementẽ in mare proijcerent, alligata ad collum ancora, cuius ſacratiſsimum corpus non ita multò pòſt ad litus delatum eſt: atq; eo loci ſepultum exſtructo templo, vnde fons diuinitus emanauerat. Hoc autem factum narrant xix. Kal. Decembris, anno tertio Traiani principis. Sedem verò retinens annis nouem, menſibus duobus, diebus decem, & regiones ſeptẽ notarijs diuiſit, qui diligenter res geſtas martyrum ſcriberent: & habiti quoque de more ſacris ordinibus Decembri menſe, presbyteros decem, diaconos duos, epiſcopos quindecim creat. Eius autẽ in morte dies xxij ſedes vacat.

Ioannes quando ſuum Euangeliũ ſcripſerit

ANNOTAT.

Si S. Clemens Papa, & martyr poſt Petri mortem epiſcopatum Romanum ſuſcipiens, ſedit annos ix. menſes iiij. & dies xxvi. vt in Damaſi libro, ex conſulatum ordine elicitur, idemq; Euſebius in annorũ numero confirmat, illud profectò neceſſe eſt, eum nõ ſub Traiano, vt Platina tradit, ſed Veſpaſiano relegatũ eſſe. Quũ præfectus vrbi Chriſtianis tanquã Iudaizantibus parum tunc æquus fuiſſet: nam Veſpaſianum Auguſtum aliquid ijs moleſtiæ intuliſſe, non memini me legiſſe. obijt autem, auctore Damaſo, Veſpaſiano Auguſto vij. & Tito Cæſare

sare v. consulibus. Is fuit annus imperij Vespasiani octauus.

Clementis verò Pontificatus mense tertio, ix. Kal. Octob. eodem quo Petrus anno, Linus Chorepiscopus sine Petri in Episcopatu Romano coadiutor interfectus est, sacerdotij sui anno xij mense quarto, vt auctor est Damasus.

Clementi porrò, in exsilio vita functo, Cletus Chorepiscopus, siue coadiutor alter ei superstes, anno salutis lxxvij. sub Vespasiano imperatore succesit, seditq; vt ex Damasi consulatibus & fastis intelligitur, annos vi. menses v. & dies iij. Post cuius mortem, septimo vacantis sedis die, iiij. Non Maij, anno CHRISTI xxciiij. imperij Domitiani secundo, Anacletus Romanam sedem obtinuit, seditq; annos xij. menses ij. & dies x. Hæc ex Damaso in horum pontificum vitis, Ioanne Papa III. in quadam epistola decretali ad episcopos Germaniæ & Galliarum & fastis cōsularibus.

Quaratione fit, vt nullo pacto audiendi sunt auctores quidam tam Græci, quam Latini, qui Cletum cum Anacleto confundunt, quum tam ex Damaso, quam ex Ecclesiastica traditione, quam omnibus scriptoribus hac in re propono, manifestè liqueat, Cletum ab Anacleto, nomine, Patre, Patria, rebus gestis, mortis tēpore, & die diuersum esse. Ille enim fuit natione Romanus, Aemiliani filius, sub Vespasiano creatus, & initio imperij Domitiani vi Kal, Maij occisus: hic verò natione Græcus, patria Athenienſis, patre Antiocho, & nouissimis Domitiani temporibus iij. Idus Iunij interfectus, vtriusq; etiam tanquam diuersi festum diem sancta mater Ecclesia adhuc diuersum celebrat.

S. ANACLETVS I.

ANacletus natione Græcus, patria Athenienſis, Antiocho patre natus, Clementi succedit, Neruæ Traiani temporibus. Nerua enim moderatæ vitæ, tum publicæ, tum priuatæ princeps, æquissimum se atque vtilem reipub. præstitit. Præterea verò eius opera ex senatus decreto Domitiani acta abrogata sunt, vnde multi ab exsilio redière. Plerique verò bona sua, quibus antea spoliati fuerant, huius beneficio recepêre. At Nerua cùm iam senio premeretur, & mors instaret, reip. caueus, Traianum principem in filium per adoptionem accipiens, secundo & septuagesimo ætatis anno moritur, imperij verò sui anno primo, & mense quarto.

S. Pont. Nerua Imperat.

Nerua itaque Traianus genere Hiſpanus, cognomento Crinitus, imperium accipiēs, militari gloria, vrbanitate, & moderatione omnes principes superauit. Nam fines imperij longè & latè diffudit. Germaniam Transrhenanâ in pristinum statum reduxit; Daciam, & multas trans Danubiū gentes imperio Romano subegit; Parthos recepit; Albanis regem dedit; trans Euphratem & Tigrim prouincias fecit; Armeniam, Assiriam, Mesopotamiam, Seleuciam, Ctesiphontem, Babylona vicit & tenuit, vsque ad Indiæ fines, & mare rubrum accesit, in quo etiam classem cōstituit, qua Indiæ fines vastaret.

Anacletus autem institutis & moribus Ecclesiam Romanam confirmaturus, constituit, ne præsul, neue clerici barbam vel comam nutrirent, neue episcopus à paucioribus quàm à tribus episcopis ordinaretur: vtq; clerici publicè, nō priuatim, ad sacros ordines adsciscerentur.

rentur. Omnibus quoque fidelibus præcepit, vt peracta consecratione communicarent, qui verò nollent, è sacris ædibus eliminarentur. Augebatur hac ratione mirũ in modũ Christiana respub. Quare Traianus veritus, ne quid detrimenti Romanum imperium inde caperet, tertiam persecutionem in Christianos cõcessit, qua quidem multi interempti sunt: maximè verò Ignatius, Antiochenæ ecclesiæ tertius post Petrũ episcopus, qui captus & damnatus ad bestias, dum Romam à satellibus traheretur, quos decem leopardos vocat, omnes Christianos in itinere, oratione vel litteris in fide confirmabat; sic inquiens: Vt Iesum Christum inueniam, crux, bestiæ, confractio ossiũ, & totius corporis contentio, & tormenta diaboli in me veniant, dummodò Christo fruar. Cùm autem iam audiret leonũ rugitum, Frumentum sum, inquit, dentibus bestiarum molar, vt panis mundus inueniar. Moritur autem vndecimo Traiani anno, eiusq; reliquiæ Antiochiæ iacent extra portam Daphniticam. At verò Plinius Secundus, qui tum prouinciam gubernabat, misericordia ob multitudinẽ interemptorum motus, ad Traianum scribit: Innumera hominum millia quotidiè obtruncari, in quibus nihil omninò sceleris deprehenderetur, aut aliquid quod Romanas leges offenderet, nisi hoc solum, quòd antelucanos hymnos Christo cuidam canerent Deo: adulteria verò & huiusmodi crimina apud eos illicita haberi. Vnde permotus Traianus, rescribit, Christianos quidem nõ esse requirendos, oblatos tamẽ puniri oportêre. Perijt etiam illo tumultu Simeon Domini consobrinus, Hierosolymitanus episcopus in cruce positus, filius Cleophæ, qui centum & viginti complevit annos. Hæc autem, quæ dixi, sub hoc Pontifice gesta sunt, non autem sub Cleto, vt Eusebius tertio historiæ ostendit. Damasus enim Cletũ ab Anacleto patria, & genere mortis, differre ostendit. Nam Cletus natione Romanus, sub Domitiano: Anacletus verò Athenienſis, sub Traiano principe moritur. Hic autem & memoriam Petri composuit, & seorsum à plebe loca, vbi martyres sepelirentur, assignauit: & sacris ordinibus semel mẽse Decembri habitis, presbyteros quinque diaconos tres, episcopos diuersis in locis sex numero creauit, quo quidem vltimo supplicio perempto, vacat episcopatus diebus tredecim. Sedit autem annis norum, mensibus duobus, diebus decem.

L. 10. Epist. de Christ. ad Traian. ñ.

ANNOTAT.

Post S. Anacletũ, Romanus Pontifex quartodecimo Domitiani anno creatus est Euaristus, cui imperij Traiani duodecimo suffectus est Alexander. Qui decimonono eiusdẽ principis anno moriens, successorẽ habuit Xystum. Ex Damaso, Eusebio in chronicis, historiæ Ecclesiasticæ libro tertio, & Fastis consulum. Cæterùm, cum in singulorum ferè Pontificum annis à Platina dissentiã, qui eos longa, difficili, & operosa supputatione formauit, & nimis fastidiosum esset vnicuiq; Pontifici meam sententiã adiungere, in libri fine breuem omniũ Romanorũ Pontificum catalogum cum annorũ, quibus vnusquisq; sedit, numero adijciam, ex Vetustis, probatisq; auctoribus à me constitutũ. Quæ omnia postea latius explicabo in meo de Romanorum Pontificum rebus gestis libro, quem haud ita multò post sum publicaturus.

S. EVARISTVS.

EVARISTVS natione Græcus, parte Iudeo, nomine Iuda, ex Bethleem ciuitate, ad Traiani tempora peruenit. *6. Post Traianus Imperat.*

Cuius principis ob singularem iustitiam & humanitatem libenter mentionem facimus. Nam vbiq; terrarum ita se æqualem omnibus præbuit, vt vsq; ad Iustiniani tempora in creatione principum fit acclamatum, Felicior sit, Augusto, ac Traiano melior. Præterea verò tantæ comitatis & humanitatis fuit in visendis ægrotis, salutandis amicis, celebrandisque passim festis diebus, inuitantiumq; conuiuijs, vt ei tanta benignitas vitio daretur, vnde dictum illud Imperatore dignum prodijt. Talem priuatis Imperatorem esse oportêre, qua

quales sibi priuatos optat habere. Honores autẽ, diuitias, facultates, præmia, benemerentibus æquè distribuit. Nulli quicquã iniuriarum fecit augendi ærarij gratia. Immunitates ciuitatibus inopia laborantibus dedit. Fluminum traiectiones ac itinera periculosa, tuto & saluberrimo opere composuit. Portũ Anconitanũ, ducto præalto & lato muro ad coërcendos maris fluctus, muniuit. Nihil in vita agens, nil cogitans, quod ad communẽ vtilitatem non pertineret. Hac tanta gloria belli domiq; parta, apud Seleuciam Isauriæ ciuitatẽ profluuio vẽtris perijt, anno Imperij eius decimo octauo, mense sexto: cuius ossa Romam postea delata sunt, & in vrbe sepulta, vrna aurea in foro, quod ipse struxit sub columna cochlide, quam adhuc cernimus: cuiusq; altitudo centum & quadraginta pedum est.

At Euaristus (vt Damasus ait) titulos in vrbe Roma presbyteris diuisit, & septẽ diaconos in ordinẽ redegit, qui custodirent episcopum prædicantem, propter stylum veritatis. Idem constituit, ne plebis in episcopũ accusatio reciperetur. Ordinationes ter habuit mense Decembri, ac presbyteros sex, diaconos duos, episcopos per diuersa loca numero quinq; creauit. Huius tempore Papias fuit Ioannis auditor, Hieropolitanus episcopus, qui non tantum historia, veterum discipulorum Domini, quantum voce Aristonis & senioris Ioannis adhuc viuentis, delectatus est. Vnde apparet ex ipsa nominum dinumeratione, cũ omniũ ferè Apostolorum mentionẽ feciſſet, alium esse Ioannem, qui inter Apostolos locatur: alium seniorem Ioannem quem post Aristonem numerat, qui certè doctissimus est habitus: quemque etiam multi secuti ob doctrinam sunt, vt Irenæus, Apollinaris, Tertullianus, Victorinus Pictauiensis, Lactãtius Firmianus. Quadratus quoq; Apostolorum discipulus, Ecclesiam Dei tum periclitãtem, fide & industria sua quoad fieri potuit, sustentauit. Nam cum Hadrianus tum Athenis hyemem agens, symmystesque Eleusinę omnibus penè sacris initiatus, occasionem sæuiendi in Christianos dedisset, Quadratus ipse librum Hadriano porrexit de honestate religionis Christianæ compositũ, plenum fidei & rationis. Idem fecit Aristides Athenien sis philosophus, sub pristino habitu Christi discipulus: volumen namque nostri dogmatis rationem continens, eodẽ tempore, quo & Quadratus Hadriano principi obtulit. His autem Apologeticis libris factũ est, vt Hadrianus iniustum fore existimans, Christianos indicta causſa vbique occîdi, Minutio Fundano Asiæ proconsuli scripserit, neminem occidendum, nisi de accusatore & crimine constaret. Euaristus autem (vt quidam tradunt) martyrio coronatur vltimo Traiani principis anno. Sed melius censent, qui sub Hadriano nondum in Christianos placato, id ei contigisse scribunt, annis enim nouem sedit, mensibus decem, diebus duobus. Sepultus est autem Euaristus in Vaticano apud beati Petri corpus, sexto Kal. Nou. vacat tum sedes dies xix.

S. ALEXANDER I.

ALexander patria Romanus, patre Alexandro, ex regione Caputtauri, iuuenis ætate, moribus senior, vsque ad Aelij Hadriani tempora peruenit. 7. Pont.

Hadrianus enim consobrinæ Traiani filius imperium accipiens, primo quidem Christianis aduersatus est, postea (vt deinceps dicetur) cognita eorũ religione & pietate, in eos admodum beneficus fuit. De populo Romano benemeritus patriæ statim appellatur: eiusq; vxor Augustæ nomen susceptit. Vtraque verò lingua eruditissimus, & leges multas composuit, bibliothecam insignem Athenis retulit, Plutarchi Cheronæi, Xysti, Agathoclis & Enomai philosophi doctrina ac familiaritate delectatus. Athenien sibus autem leges petentibus, ex Draconis & Solonis sentẽtia iura cõposuit. Idem quoq; sacris Eleusinæ initiatus, multa Athenien sibus dona contulit, eorumq; ponte restituit, quẽ Cephysus fluuius inundatus alluuione dissoluerat. Fecit & Romæ sui nomi *Hadrianus Imperat.*

nominis pontem, qui adhuc exſtat, & ſepulchrum in Vaticano apud Tiberim, quo nunc Pontifices pro arce vtuntur. Tiburtinam quoque villam miro ſumptu ædificauit, quæ quidem hodie Tibur vetus appellatur, in eaque prouinciarum & locorũ celeberrima nomina inſcripta erant. Peluſium autem veniens, Pompeij tumulum magnificentius exſtruxit: murum duxit in Britannia octoginta millia paſſuum, qui barbaros Romanoſque diuideret: Septicio Claro prætorij ſui tum præfecto & Suetonio Tranquillo epiſtolarum magiſtro, multisque alijs, qui apud Sabinam vxorem iniuſſu eius familiarius ſe tunc egerant, quàm reuerẽtia domus aulica poſtularet ſucceſſores dedit.

At verò Alexander Romanus Pontifex, primus ob memoriam paſsionis Chriſti in ſacrificio addidit, Qui pridiè quàm pateretur, vſq; ad hanc clauſulam, Hoc eſt Corpus meum. Inſtituit item, vt aqua, quam ſanctam appellamus, ſale admixta interpoſitis ſacris orationibus, & in templis, & in cubiculis ad fugandos dæmones retineretur. Voluit quoque aquam admiſceri vino in cõſecratione ſanguinis & corporis Ieſu Chriſti, quo ſignificatur Chriſtum Eccleſiæ coniunctum eſſe. Oblationem quoque ex azymo, non autem ex fermẽtato, vt antea, fieri mandauit: quia hoc modo purior haberetur, & Ebionitis hæreticis calumniandi occaſio auferretur. Huius verò tẽporibus fuit Agrippa cognomẽto Caſtor, qui Baſilidis hæretici volumina in Euangelium ſcripta, ſua doctrina mirificè confutauit: Barcaban & Marcob eius prophetas, conficta ſcilicet ad terrorem nomina, & Deum maximũ eiuſdem Abraxan, deridens. Mortuus eſt autẽ ea tempeſtate Baſilides: qua & Cochebas dux Iudaicę factionis, Chriſtianos varijs ſupplicijs perſecutus eſt. Huius verò atq; Iudæorum omnium pertinaciã Hadrianus Imperator vltima cæde perdomuit, præcepitque, ne cui Iudæo facultas introeundi Hieroſolymã daretur, Chriſtianis tantummodò ciuitate permiſſa, quam mœnibus & ædificijs inſtaurans, de ſuo nomine Aeliam appellauit. In eadem verõ ciuitate Marcus ex gẽtibus primus epiſcopus conſtituitur, ceſſantibus ijs, qui fuerant ex Iudæis. Huius quoque Pontificis tempore martyriũ pro fide Chriſti Saphyra Antiochena, Sabina Romana mulier paſſæ ſunt: & Fauorinus, Palęmon, Herodes Athenienſis, Marcus Byzantius rhetores inſignes habentur. At Alexander poſt ordinationes tres, quas habuit menſe Decembri, quibus presbyteri quinque, diaconi tres, epiſcopi per diuerſa loca quinq; creati ſunt, martyrio coronatur cum Euentio & Theodulo diaconis, ſepeliturque in via Nomentana, vbi interfectus eſt ſeptimo ab vrbe milliario, V. Nonas Maij. Sedit annis x. menſibus vij. diebus duobus. Vacauit autem ſedes dies vigintiquinque.

Agrippa cognomento Caſtor.

S. XYSTVS I.

XYſtus natione Romanus, patre Paſtore: vel vt alij volunt, Heluido, fuit Hadriani tempore, vſq; ad Verum & Anniculum conſules. *8. Pont. aliàs Bibulum.*

Quem quidem Hadrianũ inter bonos principes numerandũ cenſuimus. Liberalis enim, ſplendidus magnificus, ac Clemens fuit. Nam & ſeruum in ſe gladio furentem, medicis curandum tradidit, & ęgrotos bis terue in diem inuiſit, & Alexandriam à Romanis euerſam ſua inſtaurauit impenſa: Romæ Pantheon reſtituit, ac munera aromatica populo dedit. Moriens hos verſus feciſſe dicitur.

Animula, vagula, blandula,
Hoſpes, comesq; corporis.
Quæ nunc abibis in loca
Pallidula, rigida, nudula:
Nec vt ſoles, dabis iocos.

Moritur autem morbo intercutaneo, xxij. Imperij ſui anno, ac ſepelitur Puteolis in villa Ciceroniana. Xyſtus autem rei diuinæ (vt par erat) curam gerens, cõſtituit ne à quoquã niſi à miniſtris ſacrorũ, myſteria & vaſa ſacra

tangerentur, maximè verò à fœminis: neue, quod sacerdotes corporale vocãt, ex alio quã ex lineo panno, & quidem purissimo fieret. Idem censuit, ne episcopi ad sedem Apostolicam vocati, redeuntes à suis reciperẽtur, nisi secum deferrent litteras plebem salutantes. In celebratione verò mãdauit, vt Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus sabaoth, cantaretur. Nuda primò hæc erant, & omnia simpliciter tractabantur. Petrus enim vbi consecrauerat, oratione pater noster, vsus est. Auxit hæc mysteria Iacobus episcopus Hierosolymitanus: auxit & Basilius, auxêre & alij: Nam Cælestinus Missæ introitum dedit, Gregorius Kyrie eleyson; Gloria in excelsis Deo Telesphorus, collationes Gelasius primus, epistolam & euãgelium Hieronymus. Alleluia verò sumptum est ex ecclesia Hierosolymitana. Symbolum in concilio Nicæno: Mortuorum autem commemorationem Pelagius inuenit: Thus, Leo tertius; Osculum pacis, Innocentius primus. Vt caneretur Agnus Dei, Sergius Pontifex instituit. Cùm verò Xysti temporibus propter frequentes cædes pauci reperirentur, qui nomen Christi profiteri auderent, & Galli Christiani præsulem sibi deposcerent, eò Peregrinum Romanum ciuẽ misit, qui confirmatis in fide Gallis, Romam rediens, vltimo supplicio afficitur in via Appia, eò loci, vbi Christus discedenti Petro apparuit. Eius corpus in Vaticanum per fideles delatum, apud sepulchrum Petri reconditur.

Aquila cũ Rom. Aquila quoque Iudæus natione Ponticus, cũ Priscilla vxore edicto Claudij discedens, vsq; ad hæc tempora (vt nonulli aiunt) superuixit, secundus Mosaicæ legis interpres, post illos lxx. qui Philadelphi tẽporibus fuêre. At verò Xystus vbi ordinationes ter mẽse Decembri habuisset, quibus presbyteros xj. diaconos xj. episcopos per diuersa loca xv. creauit, martyrio coronatur, & in Vaticano apud Petrum sepelitur. Sedit autem annis decem, mensibus tribus diebus viginti vno. Vacat tum sedes biduò tantùm.

S. THELESPHORVS.

THelesphorus natione Græcus, ex patre Anachoreta, Antoni Pij temporibus fuit. *9. Pom.*

Cuius quidem imperatoris paternum genus è Gallia Cisalpina originem habuit. Imperauit autem cum filijs Aurelio & Lucio annis ij. ac viginti, mensibus tribus, tanta cum modestia & benignitate, vt meritò Pij cognomentũ adeptus sit, ac pater patriæ appellatus, Nulli enim vnquã tum priuatim, tũ publicè acerbus fuit: aut in redimẽdis pecunijs, aut exactione tributi, quod quidẽ interdũ ita remisit, vt cautionibus incẽsis omniũ debita relaxaret. Quid plura de hoc principe dicã? Qui religione, pietate, gratia, humanitate, clemẽtia, iustitia, modestia cũ Numa Pompilio bonorum omnium sententia comparari potest. Is præterea cũ Tiberis inundatione plurima Romæ vexasset ædificia, tum priuata, tum publica, sua impensa ciues in restituenda vrbe liberalissimè iuuit. Tarracinensem quoq; & Caietanum portum miris operibus, vt nunc etiam apparet, restituit. Eius quoq; impensa erectã esse columnã illam cochleam putãrim, à qua vrbis celeberrima regio nomẽ accepit. *Antoninus Pius.*

Telesphorus autem, quem diximus Xysto successisse, constituit, vt septem hebdomadibus ante Pascha ieiuniũ obseruaretur: vtq; in natali Iesu Christi noctu tres Missę celebrarẽtur: prima in dimidio noctis, quo Christus in Bethleem nascitur: secunda, illucescẽte aurora quando à pastoribus cognitus est: tertia eadẽ hora diei, qua nobis dies redemptionis & veritatis illuxit, cũ omni reliquo tẽpore ante horam tertiã celebrare interdictum esset, qua hora Dominus noster in crucem ponitur, vt

Marcus

Marcus ait. Constituit itē, vt ante sacrificium hymn⁹ ille caneretur, Gloria in excelsis Deo. Huius temporibus multū elaborauit pro fide Christi Iustinus philosophus ex Neapoli vrbe Palęstinę, qui & Antonino Pio principi, ac filijs eius librum dedit contra gentes scriptū, & dialogum contra Triphonem principē Iudæorum habuit. Inuectus est in Marcionē, qui Cardonis dogma secutus, alterum bonū, alterum iustum Dominum asseruit, tanquam duo contraria principia creationis & bonitatis. Impugnauit & Crescentē Cynicū vt gulosum, mortis timidum, luxuriæq; ac libidinum appetentissimum, Christiq; blasphemum: cuius insidijs ad extremum circunuētus pro dignitate Christiani nominis sanguinē fudit. Hunc autem Iustini hostē non philosophum fuisse, sed Philopompū, id est, amatorem arrogātię, scribit Eusebius. Eodem quoq; tempore inualuisse Valentinianā hæresim constat. Hi quidem Valentini cuiusdā Platonici sectatores, dicebāt Christū de corpore virginis nil sumpsisse, sed per eam tanquam per fistulā quandam purū trāsisse. Photinus autem tum Lugdunensis episcopus, vir certè singularis virtutis & doctrinę (vt ait Isidorus) iā nonagenarius, martyrij coronam constanti animo perpessus est. At verò Telesphorus cū ordinationes quattuor mēse Decembri habuisset, creasset q; presbiteros xv. diaconos viij. episcopacos xiij. martyriū subiens, apud B. Petri corpus in Vaticano sepelitur. Sedit annis xj. mēsibus iij. diebus xxij. Vacat tū sedes dies septē.

Iustinus Philos.

Valentiniana hæresis.

S. HIGINVS.

HIginus natione Græcus, patria Athenien-

sis, patre philosopho, Antonino Pio imperāte Telesphoro succesit.

Addere verò aliquid etiā de laudibus Pij, antequā ad Higinū veniā, hominis virtus me cogit. Qui adeò moderatæ gloriæ fuit in re militari, vt defendere magis prouincias quàm augere studeret: vtq; hanc Scipionis sententiā sæpius vsurparet, ac diceret, Malle se vnū ciuem seruare, quàm mille hostes occidere cōtra Domitiani institutū, qui populi Romani exercitum hostibus obijciebat, q[illegible]or in patriā reuerteretur, adeò multitudine oderat & reformidabat ob eius sæuitiā. Tantę autem iustitiæ Pius fuit, vt multi reges; multæq; nationes positis eius iussu armis, ad hominē cōtroversias suas, litesq; deferrēt, eiusdē sententiæ statim parerent. Ob hæc autē merita, quæ maxima sunt, populus Romanus mortuo & flaminē, & Circēses, & templū, & sodales Antonianos, lacrymantibus omnibus constituit.

Laudes Antonini Pij imp.

At Higinus vrbis Romæ episcopus, tum maximè clerū prudēter in ordinē redegit, gratus distribuit, institutiq; ne tēpla sine celebratione dedicarētur, neue augerentur diminuerēturq; sine arbitratu metropolitani vel episcopi. Vetuit itē ne tigna, reliquaue materies ad ędificāda templa congesta, in prophanos vsus conuerteretur, posse tamē ad structurā alterius templi vel cœnobij, concedente episcopo trāsferri. Voluit itē vnum saltē patrimū vnāue matrimā baptismo interesse: sic enim eos appellant, qui infantes tenēt dum baptizātur, licet reuera patrimus & matrima aliud significēt. Est enim patrim⁹ (teste Festo) qui cū pater fit, patrē adhuc habeat: idē de matrima dicendū est. Institituit præterea, ne metropolitanus episcopū prouincię suę alicuius criminis reū faceret & dānaret, nisi prius à prouincialibus episcopis causa discussa & cognita fuisset. Sūt tamē, qui hoc postremū Pelagio pōtifici asscribāt. Huius quoq; tēpore fuit & Polycarpus Ioānis Apostoli discipulus, Smyrnęus episcopus ab eo creatus, ac totius Asię religione & doctrina tū facile princeps. Is aūt Romā veniēs, plurimos fideliū Marcionis & Valētini falsa persuasione deceptos, ad fidē reduxit. Cū aūt Marcio fortè huic obuiā fact⁹, diceret, Mene cognoscis? Respōdit, Cognosco quidē primogenitū diaboli. Negabat enim patrē Christi Deū esse Creatorē, qui per filiū mundū fecerat. Posteà verò imperāte M. Antonino & L. Aurelio Commodo, quarta post Neronē persecutione Smyrnæ sedente proconsule,

Polycarpus Ioannis Apostoli discipulus.

igni crematus est. Melito quoq; Asianus Sardensis episcopus, Frontinusq; oratoris discipulus, librum de doctrina Christiana M. Antonino tradidit. Huius ingeniũ Tertullianus mirum in modũ laudat: dicitq; à plerisq; nostrorum propheram habitum esse. Scripsit & Theophilus Antiochensis ecclesiæ episcopus librum contra Hermogenis hæresim, qui materiã non naturã introducens, Deo non autem naturæ eandem comparauit, materiã elemẽtorum esse Deum appellans. Higinus autẽ benè de Ecclesiæ Dei meritus, cum ordinationes ter. Decembri mense habuisset, creassetque presbyteros quindecim, diaconos quinque, episcopos sex, moritur, & apud B. Petri corpus in Vaticano sepelitur, tertio Idus Iannuarij. Sedit annos quatuor, mẽses tres, dies quatuor. Sedes autem quatriduo tum vacat.

ANNOTAT.

A S. Petro Apostolo vsq; ad Telesphorũ omnes Pontifices ob Christi cõfessionẽ capitis pœnas dedisse, Damasus Auctor est. Vulgò etiam traditur, omnes quotquot deinde fuerũt, episcopos Romanos vsq; ad sanctũ Syluestrũ martyrio vitã finisse, quod (salua semper veritate) à veteribus historicis traditum non reperio. Quin etiam non semper quæstiones capitis in Christianos exercebantur. Traianus rescripto suo inquisitionẽ in hos fieri prohibuit. Hadrianus Pius, & Marcus neminẽ, quòd Christianus esset, in ius vocari voluerunt, vt ex ipsorũ rescriptis, quæ adhuc exstant, constat. Et quanquam populorũ, vel præsidum rabie eiusmodi decreta, quæ Christianis fauere videbantur, sæpe infringerẽtur, & ipsi in Christianos atrocissimè desæuirent, nõ tamẽ perpetua erat persequutio, nec semper crimen capitale censebatur Christiani nomẽ. Hygenus, & Pius, in optimi Principis Antonij Pij tempora inciderũt, quem & persequutiones in nos cohibuisse, & Christianis æquũ fuisse refert in epitoma Dionis Xyphilinus. Martyrij insuper ipsorũ nulla in Damasi libro mentio est. Insuper exstat in bibliotheca Pontificis Vaticana vetustissimus liber ante sexcentos annos in mẽbranis scriptus in quo omnes Romani Pontifices vsq; ad Syluestrũ II. exarati sunt, ab accuratissimo quodã scriptore collecti. in his ante S. Syluestrũ Papã Anacletus, Eleutherus, Zepherinus, Antherus, Dionysius, & Miltiades apertè & clarè confessores, reliquorũ verò pars martyres appellantur. Sunt enim aliquot, qui neq; martyris, neq; confessoris adiectionem habent. Porrò autem omnes hi Pontifices fortè martyres dicuntur, quod etsi violenta morte non decesserint, multa tamen pro Christi confessione à furẽte plebe, & iniquis magistratibus, qui perpetuum in Christianos odium retinebant, passi sint, sed eiusmodi à B. Cypriano confessores video appellari.

S. PIVS. I.

PIus natione Italus, patria Aquileiensis, patre Rufino, M. Antonini Veri tempora attigit, qui tum vna cum L. Aurelio commodo fratre annis decem & nouem imperiũ æquo iure administrauit.

II. Pont. Marcus Antoninus Verus Imp.

Bellum autem contra Parthos simul susceptũ, admirabili virtute & felicitate gesserunt, de hostibusque triumphârunt. Verum non ita multò post apoplexię morbo è medio sublato Commodo fratre, Antonius solus imperium obtinet: quem certè ob eius præstantẽ in omni genere virtutis animũ, mirari facilius, quã laudare licet. Hic enim & quia teneris annis eiusdẽ animi, eiusdemq; vultus in quauis fortuna semper est habitus, & quia benignitas naturę cũ doctrina à Cornelio Frontone oratore habita, in eodẽ viro certabat, ab omnib⁹ Philosophus meritò appellatus est. Platonis sentẽtia, quã semper (Capitolino teste) in ore habuit sæpius repetitã, Tum demum florẽre ciuitas, si aut philosophi imperarẽt, aut imperantes philosopharentur. Adeò autẽ doctrinę auidus fuit, vt imperator etiam Apollinũ philosophum & Sextum Plutarchi nepotem

legen-

legẽtem audiuerit Frontonis quoq; præceptoris ſtatuã honoris cauſſa in ſenatu collocauit.

Hoc tempore Pius Pontifex cõſuetudinem, *Hermes.* & quidem magnam cum Hermete habuit, qui librum ſcripſit titulo paſtoris inſignitum. Quo quidem in libro angelus paſtoris perſonam induẽs, ei mãdat, vt omnibus perſuadeat Paſcha die Dominico celebrari: quod etiam fecit. Cõſtituit item Pius, ne hæreticus quiſpiam ex Iudæorũ hęreſi ſuſciperetur & baptizaretur. Rogatu primò Praxedis sãctiſsimę fœminæ thermas Nouati in Vico patricij in honorem ſororis ſuæ diuæ Pudentianæ dedicauit: Multaque dona huic templo obtulit, ac ſæpius eodem in loco ſacrificium Deo præſtitit. Vbi & fontem baptiſmi conſtituit, ac benedicẽs conſecrauit, multoſque venientes ad fidem in nomine Trinitatis baptizauit. Illis quoque pœnam cõſtituit, qui negligentes ſunt in attrectando Chriſti ſanguine & corpore: Pœnitentiam (inquit) agant quadraginta diebus, quorum negligẽtia in terram aliquid deciderit: ſi ſuper altare, tribus diebus: ſi ſuper linteũ, quattuor: ſi in aliud linteum, nouem diebus. Vbicunque deciderit, ſi recipi poteſt, lambatur: ſin ſecus, aut lauetur aut radatur: lotum & raſum, aut comburatur, aut in ſacrarium reponatur. Huius tempore *Apollinaris Aſiæ Hierapolitanus.* in precio eſt habitus Apollinaris in Aſia Hierapolitanus epiſcopus, qui inſigne volumẽ de fide Chriſti M. Antonino ſecundo tradidit. Scripſit & in Cataphrygas, qui tum etiã cũ Priſcilla & Maximilla inſaniebant vaticinantes, incipiente tamen Montano, quorum omnium hæc erat opinio, aduentum Spiritus ſancti non in Apoſtolis, ſed in ſe traditum fuiſſe. Illis quoq; temporibus laudabatur & Tatianus vir doctiſ- *Tatianus hæreticus.* ſimus, quam diu ab opinione Iuſtini martyris præceptoris ſui nõ diſceſsit. Nam poſtea inflatus opinione ſui nouã hæreſim condidit, quam poſtea Seuerus auxit, vnde Seueriani appellati, Hi vinum nõ bibunt, carnes faſtidiunt, & vetus teſtamentum ac reſurrectionem non recipiũt. Prætereà verò Philippus Cretenſis epiſcopus, præclarum cõtra Marcionem librum hoc tempore edidit. Nam (ſicuti dixi) Marcioniſtę Cer- *Muſanus cõtra hæreticos.* donis dogma ſequebãtur. Scripſit & Muſanus librum contra quoſdam, qui ad Encratitarum hæreſim declinabant: Horum quidem opinio cum Seuerianis cõuenit. Omnem enim coitũ ſpurcum putabant, ciboſque damnabant, quos Deus generi humano propoſuiſſet. At verò Pius vbi in ordinationibus ſuis, quæ quinque fuêre, mẽſe Decẽbri presbyteros decẽ & nouẽ, diaconos vnum & viginti, epiſcopos decẽ creaſſet, moritur, & apud B. Petri corpus in Vaticano ſepelitur, quinto Idus Iulij. Sedit verò annis xi. menſibus iiij. diebus iij. Vacauit tũ ſedes dies xiij.

S. ANICETVS.

ANicetus natione Syrus, patre Ioãne de Vi- 12. Pont.
comurco, vel (vt Damaſo placet) Humiſia, eiuſdem Antonini Veri tempore fuit, de quo in Pio diximus.

Quem quidem Antoninum philoſophia nequaquam à rebus in bello gerẽdis retardauit. Nam Germanos, Marcomannos, Quados, Sarmatas ingenti virtute & felicitate vnà cum filio Commodo Antonino ſuperauit, ac triumphum egit. Iturus autẽ ad hoc bellũ, cùm non haberet vnde ſtipendia militibus præberet exhauſto ærario, omnem imperatoriã ſuppellectilem, omnemq; ornatum vxoris in foro Traiani haſtæ ſubiecit. Verùm cùm poſtea ſuperato hoſte in patriã rediſſet, emptoribus precia reſtituit. Nemini tamen moleſtus fuit, qui reddere empta noluiſſet: parta victoria, in omnes de rep. meritos liberalis fuit. Tributa quibuſdã prouincijs remiſit. Fiſcaliũ titulorũ monumenta in foro congeſta cremari iuſsit. Leges ſeueriores nouis cõſtitutionibus temperauit. His rebus geſtis factũ eſt, vt ab hominibus ita diligeretur amareturque, vt ſacrilegi nomẽ incurreret, qui eius imaginẽ domi nõ habuiſſet.

Aniectus autem eccleſię Romanæ cõſulens, ne moribus petulantium quorundã labefactaretur, inſtituit, ne clericus vllo modo comam nutriret ſecundum Apoſtoli præceptum: neue

episcopus consecrari posset à paucioribus, quã à tribus eiusdẽ ordinis viris, quod posteà Nicæna synhodus confirmauit. Vbi verò Metropolitanus consecrandus est, omnes prouinciales interesse debent. Statuit præterea (vt Ptolomæus ait) ne episcopus crimen Metropolitani sui ad alium quàm ad primatem aut ad sedem Apostolicã deferret, quod & dicta synhodus, & auctoritas summorum Põtificum deinceps confirmauit. Eiusdem etiam institutum fuit, ne archiepiscopi nisi ex singulari titulo primates nominarẽtur. Hi autem meritò patriarchæ vocantur, cæteri autem archiepiscopi nominẽtur: vel (vt quidam volunt) Metropolitani. Huius tẽporibus Egesippus laudator fidei nostræ fuisse dicitur, qui omnem à passione Domini vsque ad suam ætatem Ecclesiasticorum operũ texuit historiam sermone simplici: vt quorum vitam quàm diligentissimè obseruauit, eorum quoque dicẽdi genus imitaretur. Affirmat autem se Romam Aniceti tempore, decimi post Petrum episcopum peruenisse, ac perseuerasse vsq; ad Eleutherium, qui Aniceti quondam diaconus fuerat. Multa verò in idololatras scripsit quòd tumulos mortuis templaque facerent, vt Hadrianus, qui in honorẽ Antinoi serui, quẽ in delicijs habuerat, gymniacum agona constituit apud Antinoum ciuitatem, quam de nomine ipsius conditam vocauit, ac prophetas in templo statuit. Sunt qui & Dionysium huius ætate fuisse dicant. Variantur hoc loco tẽpora, cùm alij Pium, alij Anicetum præponant: variantur & historiæ. Vtcunque sit, in tam remota historia, tantaque maiorum negligẽtia, satius erit res ipsas paulò ante vel post gestas aliqua ex parte attingere, quàm eas omninò permittere. Anicetus autem vbi ex ordinationibus quinque, quas mense decembri habuit, presbyteros XIX. diaconos IV. episcopos IX. creasset, martyrio coronatus, ac sepultus est in Calisti cœmiterio via Appia XV. Kal. Maij. Sedit annos 11. menses 4. dies 3. Sedes verò dies 17. post eius mortem vacat.

Egesippus.

ANNOTAT.

Anicetum, & Victorẽ martyrio vitam finisse tradit Damasus. Idem martyrij Soteris, Eleutheri, & Zephyrini nullam mentionem facit, & certè singulorum obitus dies in quieta & pacifica Ecclesiæ tempora inciderunt. & in vetustissimo bibliothecæ Palatinæ libro apertè confessores, vt paulò antè dixi, vocantur.

S. SOTER.

SOter natione Campanus, patria Fundanus, ex patre Concordio, L. Antonino Commodo imperante fuit. 13. Pont.

Hic enim omnibus incommodus, vt Lampridius ait, nil commune cum patre habuit, nisi, quòd & ipse contra Germanos, adiuuantibus Christianis militibus, feliciter pugnauit. *In eo bello cum exercitus Commodi penuria a quę laboraret, ferunt precibus Christianorum militum aquam diuinitùs è cælo missam, pluraque fulmina in Germanos & Sarmatas cecidisse, quod etiam Imperator ipse accidisse literis suis testatus est. Cæterùm ad vrbem rediens, in omni luxuria & obscœnitatis dedecore prolabitur, nihil virtutis & pietatis habens. Gladiatorijs quoque armis in ludo. Neronem imitatus, depugnauit. In amphiteatro feris sese frequenter obiecit. Plurimos quoque senatores interfecit, & eos maximè, quos nobilitate industriaq; excellere animaduertit.

Hoc sub eius patre Mar-co, nõ sub Commodo factũ fuisse cõstat.

Soter autem à tantis malis animum ad rem diuinam conuertens, instituit, ne monacha vlla pallã attractaret neue thus in acerram poneret, dum sacrificia fierent. Eius exstabat epistola hac de re scripta ad episcopos Italiæ. Instituit itẽ, ne legitima haberetur vxor, nisi cui sacerdos ex instituto benedixisset, & quam parentes solemni pompa more Christiano marito collocassent: quamque etiam paranymphæ de more custodiuissent. Hoc autem constituit, multa pericula reijciens, quæ in nouas nuptias cadere solent ex præstigijs & magicis artibus quorundam improborũ. Gratianus tamen hoc decretum Euaristo asscribit. Vtri verò sit attri-

buen-

buendum legentes dijudicent Non enim multum refert, illinè an huic attribuatur. Soteris temporibus fuisse Dionysium Corinthiorum episcopum scribit Eusebius, qui tantæ eloquentiæ & industriæ fuit, vt non solũ suæ ciuitatis & prouinciæ populos, verumetiã aliarũ vrbiũ ac prouinciarum episcopos suis epistolis erudiret. Instructus enim Pauli Apostoli doctrina, facilimè potuit, sanctitate & eruditione alios in officio continere. Multa & Theodotion genere Asianus, Thatiani discipulus, ad laudẽ religionis nostræ tum scripsit. Maximè verò Appellem hæreticum scriptis suis percommodè irridet, quod Deum, quem coleret, ignorare se diceret. Affirmabat enim Christum nõ Deum in veritate, sed hominẽ in phãtasia apparuisse. Nõ desunt, qui dicant Cataphrygarum hæresin hoc tempore ortã auctore Montano. Clemens prætereà Alexandrinæ Ecclesiæ presbyter multa cõscripsit, è quibus illa sunt, Stromatũ, id est, varietatũ libri octo, Hypotyposeon, id est, informationum libri totidẽ; contra Gẽtes vnus. Huius autẽ discipulũ Origenẽ fuisse constat. Huius quoq; ætati & Pinytũ Cretensem virum eloquentissimũ, & Oppianum, qui Halieutica scripsit poëtam insignem, & Herodianũ grammaticum quidam asscribunt. Soter autem vbi per ordinationes quinq;, mense Decembri habitas, presbyteros viij. diaconos ix. episcopos xj. creasset, moritur ac sepelitur via Appia in cœmeterio Calisti. Sedit annos 9. menses 3. dies 21. Vacat tum sedes dies totidẽ.

Appelles hæreticus.

Cataphrygarum hæresis.

Origenes Clemẽtis discipulus.

S. ELEVTHERIVS.

ELeutherius natione Græcus, patria Nicopolitanus, patre Habundio, temporibus L. Antonini Commodi fuit, cuius flagitiosæ vitæ vrbs ipsa pœnam tulit.

Nam Capitolium fulmine ictum vnà cum egregia illa bibliotheca maiorum cura parata, concrematur. Aedes quoque in proximo sitæ, eandem calamitatem sensere. Exortum est deinde aliud incendiũ, quo & ædes Vestæ, & palatium bonaq; vrbis pars exusta est, ac solo æquata. Tantę prętereà temeritatis fuit, vt & suę imaginis caput colosso permagno & egregio, priore detracto, imponi iusserit, & mẽsem Decembrem ad imitationẽ Augusti cęsaris, Commodũ appellari voluit, quæ omnia post mortem eius abrogata sunt, ipseq; mortuus etiam humani generi horis adiudicatus est: adeò eius vita flagitijs contaminata omnibus erat odio. Strangulatus in domo Vectiliani duodecimo imperij sui anno & mẽse septimo, è medio sublatus est. *L. Antonini Imp.*

Eleutherius autem, quẽ diximus Soteri successisse inito pontificatu, statim epistolã accepit à Lucio rege Britanno, qua rogabatur, vt se ac suos in Christianorũ numerum reciperet. Quare Fugatium & Damianum viros optimos eò misit, qui regem ipsum ac populũ baptizarent. Erant tum in Britannia pontifices quinq; & viginti, quos flamines vocabãt. Inter hos autem tres archiflamines habebãtur, quorum in loco archiepiscopi tres constituti sunt, vt Ptolomęus ait. Protoflaminum verò loco primitiua ecclesia patriarchas instituit. Idem etiam statuit, ne quis ob superstitionẽ cibi genus vllum respueret, quo humana consuetudo vesceretur, noluit prętereà quempiam de gradu suo deijci, nisi accusatus, reus criminis conuincere tur, exemplo Saluatoris, qui errorem Iudæ, licet rei, nondum tamen conuicti, ita æquo animo tulit, vt quicquid interim egisset, pro dignitate apostolatus ratum firmumq; manserit. Prohibuit etiã, ne absente eo quem accusator reum facit, vlla in causa decerneretur, quam quidem sententiam & Damasus Pontifex, & ius Pontificum postea confirmauit. Huius autẽ pontificatu & ecclesijs pax data est ac quies, & nomen Christianum per omnem terram mirum in modum auctum, Romæ potissimum, vbi multi ex nobilitate Romana cum coniugibus & liberis in fidem recepti, baptismi charactere notati sunt. Solus verò Appollonius orator insignis, martyrij tũ passus est, habita pri' multa in oratione de laudibus Christianæ fidei, quod illis tẽporibus capitale habebatur, mortuo Appollonio, multæ hæreses inualuêre. Marcionis

Appollonius orator insig-nis. Hæreses multæ in-ualuere.

quippe secta variè diuisa est. Alij enim vnum principium fatebãtur, alij duo, alij tria: & tres naturas confirmãtes, fidem prophetis abrogabant. Florinus quoque & Blastus noua contra veritatem machinabãtur figmenta Deum creasse mala, contra illud, Deus omnia bona fecit. *Quolitiani.* Contra hos sensêre Quolitiani, affirmãtes Deũ non creasse mala, contra id quod scriptum est, *Isai. 45.* Ego sum Deus creans malum. Sunt qui dicant, & Galenum Pergamenum medicum insignẽ, & Iulianum legumlatorem, & Frontonem rhetorem his temporibus fuisse, quod ego in tanta perturbatione temporũ & historiæ, nec affirmo, nec refello. De Modesto verò & Barde sane affirmare ausim: quorum alter in Marcionẽ scripsit, alter vero in Valentinum. Nam cuius primum sectator fuerat, eius postea cõfutator factus est. Hunc Hieronymus concitatissimũ in dicendo fuisse affirmat, cùm eius scripta ex Syra lingua in Græcam conuersa vidisset; Et si inquit, tanta vis est in interpretatione, quantã putabimus esse in sermone proprio? Eleutherius autem vbi ex tribus ordinationibus mẽse Decẽbri habitis, presbyteros xij. diaconos viij episcopos xv. creasset, moritur, & apud B. Petri corpus sepelitur 7. Kal. Iunij. Sedit autẽ annos xv. menses iij. dies ij. Vacat tũ sedes dies v.

ANNOTAT.

Eleutherum, non Eleutherium, item Zephyrinum non Zepherinum passim in vetustis codicibus, tam Græcis, quã latinis scriptũ inueni.

S. VICTOR I.

15. Pont. Aelius Pertinax

VIctorẽ natione Afrum, patre Felice, fuisse Aelij pertinacis tempore crediderim. Qui quidem Aelius cum grandis natu esset, septuagesimum enim agebat annum, ex præfecto vrbis, quem magistratũ tum gerebat senatus consulto imperator creatur. Rogatus deinde, vt & vxorem Augustam faceret, & filiũ Cæsarem appellaret. id facere recusauit, testatus sufficere, quòd ipse imperaret inuitus. At verò quoniam in imperatore nihil auaritia turpius est, cũ illiberalis ac sordidus haberetur, quòd dimidiatas lactucas & cardos conuiuis apponeret, nemine contradicẽte, à Iuliano iurisperito in palatio occiditur, imperij sui mẽse sexto. Hic est ille Iulianus, qui perpetuũ edictum composuit, quiq; septimo mense, postea quàm imperare cœperat, apud pontem Miluium victus à Seuero ciuili bello, & interfectus est. *Iulianus Iurisp.*

At Victor Pontifex reip. Christianæ, vt parat, curam gerẽs, constituit, vt Pascha Dominico die celebraretur ex Eleutherij sententia (vt Damasus ait) à quartadecima luna primi mensis vsq; in xxj. Cuius decretis obtẽperãs Theophilus Palæstinæ vrbis episcopus, contra eos scripsit, qui xiv. luna cum Iudæis Pascha celebrabant. In hanc verò opinionem inuectus est Polycrates Ephesiorũ episcopus, qui ex vetere consuetudine, xiv. luna cum Iudæis Pascha celebrabat. Se enim Apostoli Ioannis, & veterum auctoritatem secutum ostendit: Nos (inquit) inuiolabilem celebramus diem, neq; addentes quicquam, nec diminuentes. Hanc verò opinionem secutus est Philippus Hierapoli mortuus: hanc Ioannes, qui supra pectus Domini recubuit, & pontifex eius fuit, aureã laminam in fronte portans: hanc Polycarpus, Thraseas, Melito, & Narcissus Hierosolymitanę ecclesiæ episcopus. Idem quoq; Victor decreuit, vt in quauis aqua baptismum petentes, baptizarentur, si necessitas instaret: hanc ob rẽ quidam existimant concilium in Palęstina habitum esse, cui Theophilus, Irenęus, Narcissus, Polycarpus, Bacchylus, Asianę prouincię insignes episcopi interfuêre. Res tamen integra in Nicænum conciliũ translata, in quo etiam cõstitutum est, vt Pascha post quartamdecimam lunam celebraretur, ne Iudæos imitari videremur. Fuêre huius põtificis tempore multi doctissimi viri. Nam & Appion tum Hexameron fecit, & Paulus Samosatenus vnà cũ Theodoro Coriario, existimauit Saluatorẽ purum hominem fuisse, & Sextus de resurrectione conscripsit, & Arabianus opuscula edidit ad Christianã doctrinã pertinentia. Iudas quoq; chronographiam superiorum temporum vsque ad

Paschatis celebratio.

Concilio in Palæstina qui interfuerunt.

ad decimum Seueri annum conscripsit, in qua tamen erroris arguitur, quòd aduentum Antichristi suis temporibus futurum dixerit, in quem errorem ideo incurrisse putamus, quòd & vitia hominum & crudelitatē eò peruenisse cernebat, vt diutius tolerari humanum genus à Deo non posset, quæ res & Lactantium postea & Augustinum fefellit. Victor autem, compositis etiam quibusdam de religione voluminibus moritur, & apud beatū Petrum in Vaticano sepelitur: cuius diem festum quinto Kalendas Augusti celebramus. Sedit autem annis decem, mensibus tribus, diebus decem. At sedes dies xij. tum vacat.

S. ZEPHIRYNVS.

16. Pont. Seuerus Imper.

ZEphyrinus natione Romanus, ex patre Habundio, Seueri temporibus fuit. Qui genere Afer, ex oppido Lepti vnà cum imperio cognomentum Pertinacis Iuliano cæso accepit. Is enim fisci procurator, mox tribunus militaris per gradus alios vsque ad imperium peruenit. Parcus admodum, natura sęuus, multis bellis lacessitus, fortissimè quidem remp. licet laboriosissimè gubernauit. Ad bellicam gloriam, laudem quoque litterarum addidit, philosophiæ admodum studiosus. Foris Parthos & Adiabenos superat. Arabas autem interiores ita cecidit, vt regionem eorum prouinciam Romanam faceret. Hanc ob rem triumphans, vt in eius arco sub Capitolio posito adhuc apparet, Parthicus, Arabicus, Abdiabenicus, cognominatur. Aedificijs præterea publicis vrbem exornauit. Nam & thermas Seuerianas & Septizonium exstruxit, non longè à Circo maximo Palatinum inter & Cælium montem. Paululum autem abfuit, quin Pauli secūdi Pontificis iussu lapicidæ quidam superioribus annis eam partem Septizonij, quæ adhuc exstat, demolirentur.

At Zephyrinus Pontifex rei diuinæ magis, quàm humanæ intentus, constituit, vt adstātibus clericis & laicis fidelibus, & leuita & sacerdos ordinaretur, quod postea in chalcedonensi cōcilio confirmatum est. Statuit item, vt consecratio diuini sanguinis in vitreo vase, nō autem in ligneo, vt antea fieret. Hęc quoque institutio sequēt ibus temporibus immutata est. Vetitum enim est, vt neque in ligno fieret propter raritatem, qua sacramentum imbibitur, neque in vitreo propter fragilitatem, neq; ex metallo ob tetrum saporem, quem inde concipit: sed fieri voluêre ex auro argentoue, aut ex stanno, vt in Triburiensi & Remensi concilio scriptum apparet. Idem prætereà instituit, vt omnes Christiani annos pubertatis attingentes, singulis annis in solemni die Paschę publicè communicarent. Quod quidem institutum Innocentius tertius deinceps non ad communionem solum, verumetiam ad confessionem delictorum traduxit. Mandauit item, ne episcopus, vel à patriarcha, vel à primate, vel à metropolitano suo in iudicium vocatus, sine auctoritate apostolica damnaretur. Voluit postremò, presbyteros omnes adesse celebrante episcopo, quod etiam (vt dictum est) Euaristo placuit. Huius autem temporibus fuêre & Heraclius, qui in Apostolum commentarios scripsit, & Maximus, qui famosam quæstionē insigni volumine discussit, & Candidus qui Hexameron composuit, & Origenes, qui decimo Seueri Pertinacis anno persecutione in Christianos mota, Leonida patre interempto, quem ipse adolescens ad martyrium adhortatus est, cum sex fratribus & matre vidua pauper relinquitur, redactis in fiscum paternis bonis, quòd Christum verū Deum profiterentur, vnde grammatica sibi ac suis victū quæsiuit. Discipulum autem Plutarchum habuit, qui postea martyrio coronatus est. Totus deinde ad religionem conuersus, catechizandi hoc est, prædicandi officium habuit. Tanti autem ingenij fuit, vt nulla eum lingua, nulla litteratura latuerit. Mira vtebatur continētia in cibo & potu, abstinentia in rebus alienis. Nam & paupertatem Christi imitatus est, & multis annis nudis ambulauit pedibus: illud quoque quod in Euangelio dicitur, secutus est

Heraclius. Maximus. Cāndidus. Origens.

ersi puerile habetur. Quia sunt eunuchi, qui se ipsos castrauerunt propter regnum Dei Huius virtutem pleriq; imitati, martyrium pro fide Christi æquo animo passi sunt: maximè verò Potamiena mulier, calida pice in caput eius fusa. Zephyrinus autē cum exordinationibus quattuor, mense Decembri habitis, presbyteros tredecim, diaconos septem, episcopos tredecim creasset, moritur Seueri tempore: ac in via Appia non longè à cœmiterio Calisti sepelitur septimo Kal. Septembris. Sedit autem annos octo, menses septem, dies decem. Vacat tū sedes dies sex.

S. CALISTVS I.

17. Pont. CAlistus natione Romanus, patre Domitio ex regione vrbis Rauennatum, vsque ad Seueri tempora peruenit, cuius cū animo fortuna mutata est.

Nam vbi quintus à Nerone persecutionem in Christianos mouet, cōtinuò varijs periculis & bellis distrahitur: hinc à Pescennio Nigro qui magnos in Syria motus concitauerat: hinc à Clodio Albino, quē tamen in Gallia non incruento prælio superauit. Inde verò in Britanniam profectus, deficiētibus ferè socijs omnibus, varijs casibus afflictatus, apud Eboracum Galliæ moritur anno imperij sui decimoseptimo, duobus filijs relictis, Bassiano & Geta: quorū Geta hostis publicus iudicatus est ac interfectus, cum ob vitam eius omnibus probris contaminatam, tum vel maximè, * quia Papinianum iuris ciuilis alterum asylum, sua manu necauerat. At Bassianus sumpto à senatu Antonini nomine, imperio potitus est: ac Caracallæ cognomentum accepit à genere vestis, quam populo dono dedit. Is autē patre asperior, & omnium libidine intemperantior, nullum genus facinoris in vita prætermisit. Nam & fratrem Getam occidisse putatur, licet Geticum triumphum eius nomine duxerit, & nouercā suam in vxorem duxit. Nihil egregium de se reliquit præter thermas Antoninianas, quas ipse inchoauit, & Alexander perfecit: muniuit & viam Nouam. Eos præterea capitali pœna affecit, qui remedia quartanis ac tertianis collo gestarent. Damnati præterea ab eo sunt, qui ad statuas minxissent. Hic postremo dum bellum in Parthos mouet, inter Edessam & Charras ab hostibus circumuentus, occiditur septimo imperij sui anno, dum leuandę vesicæ causa ex equo descendisset.

Hoc à Caracalla, & à Geta fratrem. Caracalla

Calistus autem Pontifex in tanta rerum perturbatione tamque sceleratis imperatoribus, nequaquam ab instituto suo discedens, constituit, vt ter in anno ieiunaretur, die sabbati, præsertim frumenti, vini & olei gratia, secundum prophetiam, videlicet quarto mense, septimo & decimo inchoando annū Hebræorum more. Verùm postea mutata sententia, id in quattuor anni tempora transtulit, in vernale scilicet æstiuale, autumnale, & hyemale, quibus temporibus deinceps ratio sacrorum ordinū habita est, cum antea id quidem tantummodo Decembri mense fieri consueuisset. Idem quoque instituit, ne clericorum delatores & accusatores vel infames, vel suspecti, vel inimici, in accusationibus & iudicijs reciperētur. Eos verò hæreticos putauit, qui arbitrantur sacerdotes post crimen admissum, etiam si dignā pœnitentiam subijssent, ad pristinos honores redire non posse. Hunc ædificasse basilicā in Trāstiberina regione in honorem beatæ Virginis, Damasus scribit. Non tamen crediderim hanc illam esse, quam hodie tam celebrem & amplam cernimus, cùm ea tempestate ob crebras persecutiones occulta essent omnia & sacella potius, atque eadem abdita, & plerunque subterranea, quàm apertis in locis ac publicis fierent. Cœmeterium quoque de suo nomine condidit via Appia, cò loci, vbi multorū martyrum cineres antea repositi fuerāt. Vnde mirum cuipiam videri non debet, si prius multos eisdem in locis sepultos diximus, cum nomen illud postea à notiore persona traxerit. Inuisi ego hæc loca cum amicis quibusdā religionis caussa. Visuntur adhuc cineres & ossa martyrum, visuntur sacella, vbi priuatim sacrificia fierent, quæ publicè quorundam imperatorū

Psalm. 4. teuniū quatuor temporū.

edi-

edicto exhiberi Deo non poterant. Huius temporibus fuit Tertullianus Afer, Centurionis proconsularis filius, quem Hieronymus primum post Victorē & Appollonium inter doctos Latinos commemorat. Acris enim ingenij fuit, multa volumina scripsit. Vidi ego, (Hieronymus inquit) Paulum quendam concordiæ, quod oppidum Italiæ est, qui se beati Cypriani notarium cum ipse admodum adolescēs esset, Romæ vidisse diceret, referretque Cyprianum nunquam absque Tertulliani lectione vnam diem præterijsse. Is verò cum vsq; ad mediam ætatem presbyter mansisset, inuidia deinceps & contumelijs cleticorum Romanę vrbis ad Montani doctrinam lapsus contra ecclesiam volumina composuit, maximè verò de pudicitia, de monogamia, de ieiunijs. Scripsit & cōtra Appollonium libros sex. Eisdem quoque temporibus multa præclara gessit Origenes. Nam & Hebionęorum hæresim impugnauit: qui & Christum ex Ioseph & Maria natū, purum esse hominem dicebant, & legem Iudaico ritu seruandam prædicabant. Hoc idem & Symmachus sentiebat. Traduxit etiam sua doctrina ad veram fidem Ambrosium quendam Valentiniani dogmatis (vt ait Eusebius) imitatorem, vel (vt Hieronymo placet) Marcionitē, cui pro Theoctisto presbytero liber Origenis de martyrio inscribitur. Hunc quidem etsi hostem sibi Porphyrius desumpserit, Christiani nominis acerrimus persecutor, ita tamen interdum laudat, vt nunc doctissimum, nūc philosophorum principem vocet: & cùm dicat eū omnia Platonis secreta consecutum, carpit tamen quòd religioni Christianæ se addixerit. Scripsisse Originem ad sex millia volumina librorum, Hieronymus ipse refert. Errauit tamē (vt eidem & Augustino placet) in plerisq;, maximè verò in libro de principatu, quē Periarchon appellauit. Hunc verò & Paphylus martyr, & Eusebius, & Ruffinus Aquileiensis presbyter, mirificè commēdant. At Calistus vbi ex ordinationibus quinquies per mensem Decēbrē actis, presbyteros sedecim, diaconus quattuor, episcopos octo creasset, martyrio coronatus est, ac sepultus in cœmiterio Calepodij via Aurelia, tertio ab vrbe milliario, pridie Idus Octobris. Sedit annos sex, menses decem, dies decem. Vacat tum sedes dies sex.

Tertullianus.

Origenes multa præclara gessit.

S. VRBANVS I.

VRbanus natione Romanus, patre Pontiano, M. Aurelio Antonino imperatore fuit, anno Christi ducentesimo vigesimo sexto: ab vrbe verò condita, noningentesimo & septuagesimo.

18. *Pont. Marcus. Antoninus imp.*

Hic autē (vt putabatur) Caracallæ filius. (Erant enim qui dicerent eum vulgò cōceptum) Romam veniens, magna omnium exspectatione imperium adeptus. Elagabili nomē sumsit à Sole, cuius sacerdos erat edito templo. Phœnices enim Elagabalum solem vocant. Verùm ita præter exspectationem is vixit, vt nullam de se, nisi flagitiorum, totiusque obscœnitatis memoriam reliquerit. Nam & in virgines Vestales incestum commisit, & probrosas mulieres semper domi habuit, & iracundia incitatus, Sabinum consularem virum (ad quem Vlpianus scripsit) è medio tolli iussit. Dignitates autem & honores malis ac flagitiosis committebat, quos quidem ita aliquando deridebat, vt cum secum accubuissent, stratis follibus in cœna, eisdemque reflatis, subitò sub mensa omnes reperirentur. Ita autem inhonestè ridebat, vt publicè in theatro solus audiretur. Primus Romanorum holoserica veste, mensis, ac capsis argenteis vsus est. Admonentibus amicis, caueret ne ad inopiam rediger etur, respondit: Quid melius, quàm vt ipse mihi hæres sim & vxori meæ? Eò vesaniæ interdum prouectus est, vt decem millia pondo aranearum collegerit, qua ex re dicebat magnitudinem vrbis Romæ comprehendi posse. Exhibuit præterea decem

millia

milliamurum, mille muſtelas, mille ſorices. Hac verò inſania adeò contemni cœptus eſt, vt tumultu militari exorto, ipſe cum matre necaretur. Aiunt, cum ei à ſacerdotibus Syrijs dictum eſſet, vi moriturum, eum paraſſe funem ſerico & cocco intortum, quo vitam laqueo finiret. Moritur autem quarto imperij ſui anno, quo tempore in Palæſtina Nicopolis vrbs, quæ prius Emmaus dicebatur, condita eſt, legationis induſtriam eius rei gratia ſuſcipiente Africano rerum ac temporum ſcriptore.

Nicopolis.

Vrbanus verò, qui huius monſtri tempore fuit, non autem Diocletiani (vt quidã volunt) multos ſanctitate vitæ, & doctrina ſingulari ad fidem traduxit. Inter hos autẽ Valerianum virum præſtantiſsimum, beatæ Ceciliæ ſponſum, & Tiburtium eiuſdem Valeriani fratrẽ, qui poſtea martyrium cõſtanti animo tulêre. Quam conditionem etiam virgo ipſa ſubijt in domo paterna iam antea ſuo rogatu ab Vrbano Deo dicata. Eiuſdem quoque Vrbani inſtitutum fuit, vt eccleſias, prędia, ac fũdos, à fidelibus ablatos reciperet, partireturq; prouentus clericis omnibus viritim, nihilq; cuiuſpiã priuatum eſſet, ſed in commune bonum, quod hodiè obſoleuit tanta eſt hominum rapacitas & libido. Sunt qui huic attribuunt diſtinctionem quattuor temporum ac ieiunij, quæ antea confundebantur hominum imperitia. Huius temporibus Tryphonem Origenis auditorem fuiſſe conſtat, qui librum præcipuè compoſuit de vacca ruffa in Deuteronomio. Minucius itẽ Felix, inſignis tum Romæ cauſsidicus dialogũ ſcripſit, quo Chriſtianum & ethnicum diſputantes inducit. Scripſit & contra mathematicos, cuius etiam Lactantius meminit. Alexander, quoque Hieroſolymitanus epiſcopus bibliothecam illam Hieroſolymis tum inſtituit, vnde tantum laudis conſecutus eſt. At vbi ex ordinationibus quinquies menſe Decẽbri habitis presbyteros nouem, diaconos quinque, epiſcõpos nouem creaſſet, martyrio coronatus eſt, & ſepultus in cœmiterio Prętextati via Tiburtina. Sedit annos quatuor, menſes decem, dies xij. Sedes autem dies xxx. tum vacat.

Tryphon

Minutius

Alexander.

S. PONTIANVS.

POntianus natione Romanus, patre Calpurnio, temporibus Alexandri imperatoris fuit, anno ab vrbe condita, DCCCCLXXIII. anno verò Chriſti CC. & XLV. *19. Pont.*

Inter imperium verò Elagabili & Alexandri tres imperatores ſunt habiti, Macrinus, Diadumenus, & Albinus: quorũ nomina prætermittere inſtitui, cùm quia parum imperarunt, tum vel maximè, quia nihil memoria dignum geſsêre, ſolus tamen Albinus ob edacitatem nomẽ aliquod apud poſteros conſecutus eſt, vt ait Cordus, qui centum perſica Campana, decem melones Oſtienſes, quingentas ficus paſſarias, quadraginta oſtrea vna cœna comedebat. Sed omittamus hæc monſtra, ad Alexãdrum venio vnicum virtutis exemplar, qui ſe- *Alexander vnicum virtutis exemplar.*
natus ac militum ſtudio imperator creatus, ad componendam remp. vitio ſuperiorum principum labefactatam, animum adiecit. Adiutores autem ad hanc rem habuit, Iulium Frontinum virum doctiſsimum, Vlpianum & Paulum viros in iure ciuili præſtantiſsimos. Iuſtitiam verò ita coluit, vt nemo vnquam de illata ab eo iniuria queſtus ſit. Procul omni pompa & ambitione vixit, vnde ſemel tãtum, dum cõſul eſſet, picta toga vſus eſt. Si quis autem inter ſalutandum caput flexiſſet, aut blandius aliquid dixiſſet, vt adulator reijciebatur. Erat prę tereà tantæ prudentiæ, vt à nemine decipi poſſet: vnde Turinum, qui munera accipiebat, quòd magnæ eſſe auctoritatis apud imperatorem videretur, in foro Tranſitorio ad palũ alligatum fumo necari iuſsit, pręcone clamante:

Fumo

Fumo punitur, qui fumũ vendidit. Pecunias autem, quarũ mater Mammæa, vt mulier, ſtudioſa fuit, omninò contempſit. Gemmas reiecit, vt res muliebres, dictitans in Virgilio (quem Platonem poetarum vocabat) plures & meliores gemmas eſſe. Lenonũ vectigal & meretricum & exoletorũ, in ſacrum ærarium inferri vetuit, idq; ſumptibus publicis aſſignandũ cenſuit, quo & theatrum, & circus, & amphitheatrum, & ſtadium inſtaurarentur. Statuas ſummorum virorum vndiq; conquiſitas, in foro tranſitorio locauit: Thermas verò Antonini Caracallæ, quæ hodie Antonianæ vocãtur, perfecit & ornauit. Templũ Chriſto ædificare voluit, eumq; inter Deos recipere. Habuit præterea Chriſtum ipſum, Abraham & Orpheum in larario ſuo. Alexander igitur tot virtutibus inſignis, iuuenis admodũ imperator creatus, bellum ſtatim contra Perſas ſuſcepit, ac Xerxem eorum regẽ conſtantiſsimè vicit. Diſciplinæ verò militaris adeò ſeuerus emendator fuit, vt quaſdam etiã integras legiones exauctorauerit. Qua ſeueritate factum eſt, vt militari tumultu apud Maguntiacum in Gallia occideretur.

Pontianus autem Pontifex Romanus, inſtigantibus ſacrificulis idolorũ, mandato principis ab vrbe Roma in Sardiniam inſulã cum Philippo presbytero deportatur, eo potiſsimum tempore, quo Origenes Germanum presbyterum Antiochenum, & Beryllũ Arabiæ epiſcopum, ab hæreſi ad veritatẽ reduxit. Negabat Beryllus Chriſtum ante incarnationem fuiſſe. Aliqua opuſcula hic ſcripſit, maximè verò epiſtolas aliquot, quibus Origeni pro ſana doctrina gratias agit. Exſtat & dialogus Origenis & Berylli, in quo Beryllum hæreſeos arguit. Tanti autem ingenij fuit Origenes & doctrinæ, vt ſeptem notarij ſibi inuicẽ ſuccedẽtes, homini vix ſufficerent. Librarios habuit totidem, & puellas apprimè eruditas, quos omnes ingenij copiam & vbertatem effundendo defatigabat. Ab Antiochia verò accerſitus Romam à Mammæa Alexãdri matre, in quam filius vnicè pius fuit, in precio habitus Origenes, mulierem Chriſtianã fidem edoctam relinquens, Antiochiã redijt. Pontianus verò multas calamitates & grauia tormẽta pro fide Chriſti in Sardinia paſſus, tandem moritur: cuius corpus poſtea à Fabiano põtifice Romã cum magna veneratione ac totius cleri ſupplicationibus reportatum eſt, ac ſepultum via Appia in Caliſti cœmeterio. Hic autem ex ſacris ordinibus bis menſe Decẽbri habitis, ſex presbyteros, diaconos quinque, epiſcopos ſex creauit. Vixit autem in Pontificatu annis nouem, menſibus quinque, diebus duobus. Vacat tum ſedes à martyrio eius dies decem.

Liber. rij Origenis.

ANNOTAT.

Pontianum in exſilio Sardinenſi naturali morte, Caliſtũ verò, Vrbanum, Anterum, Fabianum, Cornelium, Lucium, Stephanum, & Xyſtum II. martyrio vitã finiſſe tum ipſa tempora, quæ Chriſtianis horribilia perſequutionũ immanitate fuerũt, tum omnes penè quotquot exſtant veteres ſcriptores declarant.

S. ANTERVS.

ANterus natione Græcus, patre Romulo, Pontifex creatur Maximino imperante, qui anno ab vrbe cõdita, DCCCCLXXXVII. ex corpore militari, poſteaquam bellum in Germania proſperẽ geſſerat, ſine vlla ſenatus auctoritate imperator electus eſt. 20. Pont

Fuit autem ingentis ſtaturæ vir, adeò vt pedes octo excederet. Pedẽ habuit tantę magnitudinis, vt poſtea in prouerbij locum ceſſerit, cũ de longis & ineptis hominibus loquimur, Maximini caligam requirit. Pro annulo autẽ vxoris dextrocherio vtebatur. Tãtę verò bibacitatis erat, vt vini amphorã vna cœna biberet. Verùm cùm ſextus à Nerone Chriſtianos cædibus perſequeretur, tertio anno poſteaquam regnare cœperat, à Pupieno Aquileiæ quã obſidebat, vnà cum filio Maximino interfectus, *Adagij*

Maximinus imp. fectus, perſecutioni ſimul & vitæ finem impoſuit, Mammeæ mulieris Chriſtianę & Origenis mortem permaximè cupiens. Ferunt in ea obſidione Aquileienſes fœminas funes ex capillis ſuis feciſſe, cùm nerui deeſſent aut funes, ad emittendas ſagittas. Vnde in honorem matronarum, templum Veneri Caluę ſenatus dedicauit.

Alias, arcui. Anterus autem primus ſtatuit, vt res geſtæ martyrum diligẽter exquiſitæ à notarijs ſcriberentur: conſcriptas recondi in *ærario eccleſiæ mandauit, propter Maximum quendã, qui martyrio coronatus eſt, ne vnà cum vita benè agentium memoria aboleretur. Cenſuit item epiſcopum omiſſo primo epiſcopatu ad alium neceſsitatis cauſſa & vtilitatis, nõ ſui ipſius, ſed creditarum ouium poſſe transferri, interpoſita ſummi pontificis auctoritate, quod hodie à pleriſq; contra fit: ad vtilitatem enim propriam reſpicientes, imò voluptatẽ, vt habeant vnde expilent, ad vberiorem ſemper reſpiciunt. Non quòd oues, & qua ratione paſcendæ ſint quærentes quod eſt officiũ boni paſtoris, ſed ſciſcitantes quantum ſingulis annis inde excerpi poſsit. De cura animarum parua fit mentio, de augendis prouentibus magna: quò multa iumenta & plures ſeruos, ac eos quidem ignauos & ſtolidos, domi alant. Huius autem temporibus Iulius Africanus fuit inter ſcriptores nobilis, conſtituta etiam (vt Euſebius ait) Cæſareæ ſuo nomine inſigni bibliotheca. Hic ſub M. Aurelio Antonino legationem ſuſcepit pro inſtauratione, Emmaus, quæ poſteà Nicopolis appellata eſt vt ante diximus. Scripſit item epiſtolã ad Origenem, qua oſtendit fabulam Suſannæ apud Hebræos non haberi, contra quem poſtea Origenes ob hanc rem grandem epiſtolam ſcripſit. Geminus quoque Antiochenæ eccleſiæ presbyter, & Heraclas Alexandrinæ eccleſiæ pontifex, tum quidem in precio ſunt habiti. Anterus verò vno tantũmodo epiſcopo creato, martyrium ſubiens, in cœmeterio Caliſti via Appia ſepelitur, tertio Nonas Ianuarij.*

Epiſcopus vna ſua ipſius cauſa transferri ad aliam epiſcopatũ poteſt

Geminus Heraclas

Sedit annis vndecim, menſe vno, diebus duodecim. Vacat tum ſedes dies tredecim.

S. FABIANVS.

FAbianus natione Romanus, ex patre Fabio, à Gordiano & Philippo vſque ad Decium imperatorem peruenit. *21. Pont.*

Gordianus enim imperium adeptus, cum Parthos iã erumpentes ingenti clade ſuperaſſet, ad triumphũ rediens, à Philippis necatur. Cuius hæc fuit præcipua laus, quòd ad ſexaginta duo millia librorũ in bibliotheca habuiſſe dicitur. Philippus autẽ anno ab vrbe condita noningenteſimo nonageſimo ſeptimo, reductis militum copijs è Syria in Italiam, vna cũ filio Philippo annos quinq; imperat. Hunc autem primum imperatorem Chriſtiani habuêre: qui quidem myſteria adire nunquã eſt auſus, nil cõfeſſus. Poſt tertium verò imperij ſui annum, milleſimus ab vrbe condita annus impletus eſt: vnde & ſæculares ludi celebrati ſunt, qui centeſimo quoque anno repetebantur: inſtituti à Valerio Publicola poſt exactos reges à ſeculo nomẽ ducentes, quod eſt humanæ vitę ſpacium. Hi tamen Decij fraude, licet diuerſis in locis, interfecti ſunt: nam Philippus pater Veronæ, ſed Romæ filius occiditur. *Gordianus imp.*

Fabianus autem Pontifex ſeptem diaconis regiones diuiſit, qui à notarijs martyrũ res geſtas colligerent ad cæterorum exemplum, qui Chriſti fidem profitebantur. Ita quoque in cœmeterijs pro dignitate martyriũ ædificauit. Statuit præterea, vt ſingulis quibuſque annis in cœna Domini Chriſma renouaretur, ac vetus in eccleſia combureretur. Huius tẽpore exorta eſt Nouatiana hæreſis. Nouatianus enim vrbis Romæ presbyter, ob cupiditatem epiſcoparus, omnia diuina atq; humana miſcebat, *Nouatiana hæreſis.*

cebat,ne in manus Cornelij, qui Fabiano ſucceſsit pōtificatus deueniret. Ab eccleſia enim ſeparatus, ſemet ac ſuos καθυρούς, id eſt, mundos appellabat.Negabat apoſtatas etiam pœnitentes,recipiendos eſſe.Hanc ob rē Romæ concilium ſexaginta epiſcoporum, totidem presbyterorum cum diaconis pluribus habitum eſt, quo Nouatiani opinio vt falſa improbatur,quòd Saluatoris exemplo nemini pœnitenti deneganda ſit venia, Eiſdē quoque temporibus Origenes hæreſim quorundam ſuſtulit, affirmantium animos hominū vnà cum corporibus interire, rurſumq; in anaſtaſi(quam noſtri reſurrectionem vocant) vnà cum corporibus ſuſcitari. Suſtulit & hæreſim Helcheſaitarum,qui Paulum Apoſtolū omninò reſpuunt:quiq́ue aſſerunt negantem in tormentis Chriſtum, nihil criminis habiturum,modò integri & recti ſit cordis. Scripſit etiam idem auctor in Celſum epicureum Chriſtianos impugnantem. Litteras quoque de fide ad Philippum & Seueram eius vxorē dedit Ad Fabianum poſtremò de ordine fidei multa conſcripſit.Alexander Verò Cappadociæ epiſcopus,cùm deſiderio ſacrorum locorum Hieroſolymā perrexiſſet, cogitur à Narciſſo eiuſdem vrbis epiſcopo iam ſene, adminiſtrationem epiſcopatus ſecum ſuſcipere. Verùm ſub Decio ardente perſecutione, quo tempore Babylas Antiochiæ martyrium paſſus eſt,Cæſaream ductus ob cōfeſsionē Chriſti necatur. At Fabianus Pontifex,cui dū Antero ſucceſſor quæreretur, columba, vt creditū eſt, ſupra caput adſtitit eiuſdē formæ qua illa viſa eſt,quæ ſpiritum ſanctum ſuprà caput Ieſu ad Iordanē detulit, martyrio coronatur, vbi ex quinque ordinationibus menſe Decēbri habitis, presbyteros duos & viginti, diaconos ſeptem,epiſcopos vndecim creaſſet,ſepultus eſt autē in cœmeterio Caliſti via Appia xiiij.Kalendas Februarij.Sedit annos xiiij. menſes vndecim,dies vndecim.

Vacat autem ſedes diebus ſex.

Concilium Romæ.

S. CORNELIVS.

22. Pont.

COrnelius natione Romanus, patre Caſtino, Decij temporibus fuit.

Decius imp. mouet perſecutionem in Chriſtianos.

Qui in Pannonia inferiore Budaliæ natus, interfectis Philippis,imperium ſumpſit,odio in Chriſtianos exardens propter Philippos eiuſdem ſectæ imitatores.Verùm cùm poſtea biennium cum filio Cæſare imperaſſet,à barbaris opprimitur, adeò vt eius cadauer nuſquam repertum ſit.Digno certè damnatus iudicio, qui ſeptimam poſt Neronem perſecutionem in Chriſtianos mouens, multos ſanctiſsimos viros interemit.

At verò ſub epiſcopatu Cornelij qui apoſtatas recipiendos cenſebat,pœnitentes præſertim, Nouatus Nouatianū extra eccleſiam ordinauit,& in Africa Nicoſtratum:quam ob rem confeſſores, qui à Cornelio ſeceſſerant, cum Maximo presbytero ac Moyſe ſentiētes, ad eccleſiam reuerſi, veri confeſſoris nomen adepti ſunt. Verùm poſtea inſtantibus hæreticis, Cornelius Centumcellas in exſiliū mittitur,ad quem Cyprianus Carthaginenſis epiſcopus in carcerem coniectus litteras mittit,quibus intellexit & amici calamitatem,& exſilij ſui confirmationē. Exſtant & aliæ Cypriani ad Cornelium epiſtolæ plenæ religionis fidei, ſed illa potiſsimum elegās habetur, qua Nouatum diſcipulum quendam ſuum accuſat & damnat. De eadem quoque hæreſi & Dionyſius Alexandrinæ vrbis epiſcopus, Origenis olim auditor, ad Cornelium ſcripſit Nouatianum præterea alia epiſtola reprehēdit, quòd à communione Romanæ Eccleſiæ diſceſsiſſet, quodq́ue etiam ſe inuitum

ad

ad pontificatum obeũdum diceret esse dedu ctum. Tum ille, si inuitus Nouatiane (vt dicis) designatus es, probabis, cum volens secesseris. Cornelius autem priusquam in exsilium mitteretur, instante Lucina matrona sanctissima, corpora Petri & Pauli è catachũbis, vbi minus tuta esse videbantur, noctu leuauit. Paulũ Lucina in prędio suo via Ostiensi collocat, eò loci vbi interfectus fuerat: Petrum verò Cornelius apud locum reponit, vbi crucis martyrium subierat, in templo Apollinis ad radices aurei mõtis tertio Kalendas Iulij. At verò Decius, vbi intellexit Cornelium litteras à Cypriano accepisse, eum à Centumcellis Romã perduci iubet, quem ita in Telluris templo, adstante vrbis præfecto, alloquitur: Sic (inquit) obstinatè vitam ducere instituisti, vt neque Deos cures, neque præcepta vel minas principum timeas? & contra rempub. litteras arripias ac mittas? Huic Cornelius: De laudibus Christi, de ratione redimendorum animorum, non de imminutione imperij, litteras accepi & reddidi. Tum Decius iratus, sanctissimum virum plumbatis cædi, genus id flagelli est, atque deinceps ad templum Martis duci iubet, vt simulachrum eius adoraret: id si facere abnueret, pœna capitali afficeretur. At vir sanctus dum ad suppliciũ duceretur, omnia bona sua Stephano archidiacono commisit. Post hoc verò tertio Nonas Maij obtruncatur. Huius corpus beata Lucina vnà cum quibusdã clericis noctu sepeliuit in harenario prædij sui, via Appia non longè à cœmeterio Calisti. Sunt qui scribant, hunc pontificem sub Gallo & Volusiano passum. At ego multò magis Damaso credo, qui Decij iussu hoc factum affirmat. Cornelius autem mense Decembri sacrorum initiandorum potestatẽ bis fecit, vnde presbyteros quattuor, diaconos quattuor, episcopos septem creauit. Sedit annis duobus diebus tribus. Sedes autem diebus quinque & triginta tum vacat.

ANNOTAT.

Post S. Fabiani obitum, & Cornelij electionem primum in Ecclesia Romana schisma fuisse constat. Nouatianus enim quidã presbyter S. R. E. ambitionis spiritu inflatus, Nouato presbytero Afro, magni nominis viro, & quibusdam confessoribus, eiusdem Nouati dolis, & fallacijs circumuentis auctoribus (hi duo pro Christi fide in vinculis fuerant) Pontificatum contra Cornelium, Romæ assumpsit, occasione accepta, quòd Corneliũ Papam, & qui ei consensissent, in hæresim prolapsus esse diffamasset, cùm præter ipsius & sociorum eius sententiam, eos, qui idolis sacrificauerant, pœnitentes in ecclesiæ communionem suscepissent. Nouati enim socij, lapsis, & immundis sacrificijs coinquinatis, quanquam eos dignè pœnituisset, spẽ omninò ecclesiasticæ reconciliationis denegabant, Deo eiusmodi caussam remittentes, qui solus peccata dimittere posset. Diu autem in schismate contra Cornelium & eius successores Romæ episcopus fuit. A quo hæresis Nouatianorum manauit. Hæc Eusebius libris VI. & VII. historiæ ecclesiasticæ, & Damasus in vitis Fabiani & Cornelij pontificum. Huius Nouatiani in episcopatu successores Romæ vsque ad Cælestini Papæ pontificatum permanserunt, à quo demceps publicè episcopum habere prohibiti sunt, vt auctor est Socrates libro VII. cap. XI. historiæ ecclesiasticæ. Huius schismatis & hæresis frequens mentio est in epistolis sancti Cypriani, qui hoc tempore vixit.

S. LVCIVS. I.

23. Pont.

LVcius natione Romanus, patre Porphyrio, imperante Gallo Hostiliano, Pontifex eligitur. *Gallus Imper.*

Gallus enim cum Volusiano filio imperiũ obtinuit: quorum temporibus in vltionem Christiani nominis tanta pestis exorta est, vt paucæ domus, nedum ciuitates & prouinciæ exstiterint, quæ non tantam calamitatem senserint. Verùm Gallus & Volusianus, dum cõtra Aemelianum res nouas agitãtem, bellum ciuile moliuntur, Interamne necantur, nondum completo imperij sui biennio. Aemilianus

nus verò obſcuro loco natus, tertio menſe occupatæ tyrānidis opprimitur. Mox autem Valerianus in Rhetijs & Norico ab exercitu, Gallienus Romæ à ſenatu imperatores eliguntur. Quorum imperium pernicioſum Romano nomini fuit, principū ignauia, & in Chriſtianos ſæuitia. Nam & Germani Rauennam vſq; peruenêre, ferro ac flamma omnia vaſtantes, & Valerianus in Meſopotamia bellum gerens, à Parthis captus, in ſeruitute turpiter vixit. Eo enim vt ſcabello Sapores Perſarum rex equum inſcenſurus vtebatur: ac meritò quidem, cùm ſtatim vbi imperium arripuit, octauus à Nerone adigi tormentis Chriſtianos, idola colere, abnegantesque interfici vbique iuſſerit. Territus autē tam claro Dei iudicio Gallienus, pacē eccleſijs tribuit. Sero tamen: iam enim Dei voluntate barbari omnes in fines Romanos eruperant, & tyranni quidam pernicioſi exorti ſunt, qui, quod domi relictum erat ab externo hoſte peſſūdarent. Gallienus verò cùm remp. deſeruiſſet, ac Mediolani libidinibus operam daret, occiditur.

Valerianus & Gallienus imperat.

Lucius igitur mortuo Voluſiano exſilij pœna liberatus, Romam veniens cōſtituit, vt duo presbyteri, diaconi tres, vbique locorum epiſcopum comitarentur, eius vitæ & actionis teſtes. Huius autem temporibus martyriū paſſus eſt Cyprianus, qui primò rhetoricam docuit: deinde ſuadente presbytero Cæcilio, vt Hieronymus ait, à quo & cognomen ſortitus eſt, ad Chriſtianos tranſiens, omnes facultates ſuas pauperib⁹ erogauit. Presbyter primò, deinde Carthaginēſis epiſcopus creatus, ſub Gallo & Voluſiano martyrij pœna afficitur. Cuius vitam & martyrium Pontius eiuſdem Cypriani presbyter & exſilij omnes, egregio volumine compoſuit. Ante verò quàm moreretur Cyprianus, venerat in ſententiā eccleſiæ Romanæ non eſſe rebaptizandos hæreticos, ſed ſola manus impoſitione in gratiam recipiendos. Hac enim de re inter Cyprianum & Cornelium magna fuerat olim contentio. Lucius verò antequam ad martyrium iubente Valeriano duceretur, omnem poteſtatē eccleſiæ Stephano archidiacono ſuo permiſit. Ter autem dandis ordinibus ſacris vacauit Decēbri mēſe, vnde presbyteros quattuor, diaconos quattuor, epiſcopos ſeptem creauit. Sepultus eſt in cœmeterio Caliſti via Appia octauo Kalendas Septembris. Sedit annis tribus, mēſibus tribus, diebus tribus. Dies quinque & triginta ſedes cum vacat.

Cyprianus.

S. STEPHANVS I.

STephanus natione Romanus, patre Iulio, cū iam de imperio Romano actum videretur, pontifex eligitur, eo potiſsimū tempore, quo Poſthumus in Gallia tyrānidem occupat, cum maximo reip. emolumento. 24. Pont.

Nam annis decem ingenti moderatione vſus, pulſis hoſtibus, prouinciam in priſtinam formam redegit. Huic deinde militari tumultu apud Maguntiacum interfecto, Victorinus ſucceſsit, vir quidem in re militari ſtrenuus: ſed dum nimiæ libidinis eſſet, & aliena matrimonia corrumperet, Agrippinæ occiditur.

Stephanus autem adordinandam eccleſiam conuerſus, inſtituit, ne ſacerdotes & leuitę veſtibus ſacris alibi quam in eccleſia & peragendis ſacris vterentur: ne ſi ſecus facerent, pœnam Balthaſar regis Babylonis ſubirent, qui vaſa ſacra prophanis manibus attigerat. De rebaptizandis autem his qui ad fidem redijſſent, eadem ſenſit quæ Cornelius Pontifex: neq; vllo modo his communicandum eſſe qui rebaptizarent. Vnde Dionyſius, qui antea hac de re cum Carthaginenſibus & orientalibus ſenſerat, mutata ſententia, ad Stephanum ſcribens, eum bono eſſe animo iubet, cum eccleſiæ tam Aſianæ quàm Africanæ, mutata opinione, in ſententiam Romanæ ſedis iam veniſſent. Iuuit & eccleſiā Dei illa tempeſtate Malchion elo quentiſsimus Antiochenæ eccleſiæ presbyter. Hic enim cōtra Paulum Samoſatenum epiſcopum Antiochenum ſcripſit, quòd dogma Artemonis inſtaurare conaretur, affirmantis Chriſtum communis naturę hominem tantummodo

Malchiō presbyter.

dò fuiſſe, ſed à Maria ſumpſiſſe principium. Quæ opinio poſtea in Antiocheno concilio omnium conſenſu improbata eſt. Hac autem de re idem Malchion grãdem epiſtolam nomine Synhodi ad Chriſti fideles ſcripſit. Stephanus autem cum opere & verbis multos gentiles ad fidem Chriſti conuertiſſet, conquiſitus à Gallieno, vt quidam volunt, vel ab his qui ex Deciano edicto Chriſtianos perſequebãtur, vnà cũ pleriſque ſuorum ad martyrium rapitur. Capite enim mulctatus in Caliſti cœmeterio via Appia ſepelitur, quarto Nonas Auguſti, cum iam ex ordinibus ſacris bis menſe Decembri propoſitis, presbyteros ſex, diaconos quinque, epiſcopos tres creaſſet. Sedit annis ſeptem, mẽſibus quinq, diebus duobus. Sedes autẽ ad dies duos & viginti tum vacat.

S. XYSTVS II.

23. Pont. XYſtus ſecundus, natione Græcus, patria Athenienſis, ex philoſopho Chriſti diſcipulus factus eſt, durante adhuc Deciana & Valeriana perſecutione.

Sed non erit à re noſtra alienũ reliquos tyrannos, vt cœpimus, ſparſim ſcribere, quoad verum principem attigerimus. Nam & Victorino in Gallia interempto, Tetricus ſenator, qui tum Aquitaniã gubernabat, abſens à militibus imperator creatur. At verò dum hæc in Gallia agerentur, per Odenatum Perſæ victi, defenſa Syria, Meſopotamia vſq; ad Cteſiphõtem recepta eſt.

Eaque tempeſtate exorta doctrina eſt apud Ptolemaidem, quę olim Barce vocabatur, Pentapoleos ciuitatem, plena blaſphemijs in Deũ patrem & in Chriſtum, quem ſummi Dei filiũ eſſe negabat, primogenitumque omnis creaturæ, ſimul etiam Spiritumſancti intellectum auferebant. Hi Sabelliani à Sabellio auctore, tam peruerſæ ſectæ inuentore, vocati ſunt. Quid dicam de ſpurciſsimo Cherinti dogmate? Qui poſt mille annos futuram anaſtaſim, & regnũ Chriſti in terris dicebat: vnde Chiliaſta à Græcis vocatus eſt. Is autem quia libidinum & cupiditatum impariens erat, voluptates ipſas in promiſsionibus futuri regni ſanctis proponebat, abundantiam ciborum, & mulierum copiam. Idẽ ſentiebat & Nepos in partibus Aegypti epiſcopus. In delicijs enim corporis & voluptatibus omnibus regnaturos in terra ſanctos cum Chriſto dicebat. Hinc Nepotiani, tã turpis ſectæ imitatores, vocati ſunt. Confutare & exſtinguere has opiniones Xyſtus aliquãdo meditabatur, verùm accuſatus quòd Chriſti fidem contra imperatorum decreta prædicaret, captus ad Martis templum ducitur, vt aut Marti ſacrificet, aut ſi id facere noluerit, pœnam capitis ſubeat. Euntem ad ſuppliciũ Laurentius archidiaconus ita alloquitur: Quò, (inquit) progrederis ſine filio pater? Quò, ſacerdos optime, ſine miniſterio properas? Cui Xyſtus: Ego te non deſero, fili; maiora tibi pro fide Chriſti ſuperſunt certamina; poſt triduum me ſequêris ſacerdotem leuita. Interim autem ſi quid in theſauris habes, id pauperibus diſtribue. Eodem verò die vnà cum Xyſto diaconi ſex interficiuntur: Feliciſsimus, Agapitus, Ianuarius, Magus, Innocentius, Stephanus, ſexto Idus Auguſti. Laurentius verò triduò poſt vnà cum Claudio ſubdiacono, & Seuero presbytero, & Creſcentio lectore, & Romano oſtiario, varijs cruciatibus necatur quarto Idus Auguſti. Exuſtum igni Laurentium ferunt. Vincẽtius verò, quem Xyſti diſcipulũ fuiſſe conſtat, in Hiſpaniam profectus, huic martyrio intereſſe non potuit. Xyſtus autẽ in pontificatu ſuo ſacrorum ordinum poteſtatem bis fecit menſe Decembri, vnde & presbyteros quattuor, diaconos ſeptem, epiſcopos duos creauit. Xyſti corpus in cœmeterio Caliſti via Appia ſepelitur. Reliqui verò martyres iacent in cœmeterio Prætextati in agro Veranio via Tiburtina. Sedit autem Xyſtus annos duos, menſes decẽ, dies tres & viginti. Vacat tum ſedes dies quinque & triginta.

Sabelliani.

Nepotiani.

Laurentius.

ANNO-

ANNOTAT.

Ita certum & manifestum est, Xystum Papã II. & eius archidiaconum Laurentiũ cum pleriſq; aliis clericis, & laicis fidelibus Romanis, ſub Valeriano, & Gallieno imperatoribus martyria cõſummaſſe, quàm ea, quæ auribus & experientia percipi conſueuerunt: paſſim tamen eos ſub Decio imperatore occiſos fuiſſe legimus, hiſtoricorũ quorundã procul dubio incuria, Decium cum Valeriano confundentiũ. Nã Fabianus quidem ſub Decio: Cornelius ſub Gallo, & Voluſiano: Lucius, Stephanus, & Xyſtus II. ſub Valeriano pro Chriſto capite pœnas dediſſe, ex temporum ordine, atq; ex aliquot epiſtolis D. Cypriani, Damaſi, Euſebijq; libris VI. & VII. hiſt. eccleſiaſticæ manifeſtè liquet.

Poſt Xyſti II. mortem, ob perſequutionis ſæuitiam, Romanam ſedem annum I. menſes XI. & dies XV. paſtore vacaſſe tradit Damaſus, qui etiam presbyteros, vacanti eccleſiæ præfuiſſe inter pontificatus tempora refert. Sed hoc inſtituto in fine operis oſtendam.

S. DIONYSIVS.

26. Pont. Dionyſius, cuius originem Damaſus inuenire potuiſſe negat, ex monacho Ponti fex creatus, presbyteris eccleſias & cœmeteria in vrbe Roma ſtatim diuiſit. Parochias & diœceſes foris diſtribuit, quo quiſque finibus ſuis limitibuſue contentus eſſet.

Claudius imper. Huius temporibus fuiſſe Claudium exiſtimauerim: qui, vbi ex voluntate ſenatus imperium ſuſcepit, Gotthos annis iam quindecim, Illyricum Macedoniamq; vaſtantes, bello adortus, incredibili clade ſuperauit. Hanc ob rẽ in curia aureus clypeus, in capitolio aurea ſtatua eidem à ſenatu decreta eſt. Morbo autem correptus apud Syrmium moritur, nondum expleto biennio in imperio. Quo mortuo ſtatim Quintillus frater ab exercitu imperator eligitur, vir quidem vnicę moderationis, & qui ſolus fratri præferri poſſet. Is quoque decimoſeptimo imperij die interficitur.

Dionyſij verò temporibus, Paulus Samoſatenus ab orthodoxa fide deſciſcens, Artemonis hæreſim ſuſcitauit. Nam in Demetriani locum Antiochenus epiſcopus creatus, ſuperbè nimium ſeſe habebat. Inter eundum enim præ ſuperbia & litteras relegebat, & dictabat epiſtolas, multis conſtipato agmine præcedentibus ac ſubſequentibus, vnde propter hominis arrogantiam, Chriſtianam religionem plerique deteſtabantur. Sed quid facerent noſtra tempeſtate, qua nil vel ſuperbiæ, vel pompæ, nolo dicere luxuriæ, addi poteſt, ſi tot adoleſcentes ante ambulones fericatos & coccinatos in equis præ ferocibus, ac phaleratis viderent? Siąue ſubſequentium presbyterorum turbam cernerent, chlamydibus optimi cuiuſque coloris hinc inde ab equis deauratis pendentibus? Exſecrarentur eos ſat ſcio: dicerent nil eis cum Chriſto præter ſimilitudinem quandam religionis commune eſſe. Ad Paulum redeo, quem tutius reprehendere licet. Is enim inflatus opinione ſuiipſius, ac tribunal altius quærens, negabat Dei filium è cœlo deſcendiſſe, ſed à Maria cœpiſſe originem, & initium è terra habuiſſe. Hanc ob rem in concilio Antiocheno omnium epiſcoporum, qui aderant, conſenſu, publicè damnatus eſt: maximè verò Gregorij Cæſarienſis epiſcopi, viri ſanctiſsimi ſententia, qui tanto concilio interfuit: & poſtea pro fide Chriſti martirij pœnam ſubijt. In Paulum verò Malchio Antiochenus presbyter multa diſſeruit & ſcripſit, quia Artemonis hæreſim (vt dixi) inſtaurare conabatur. Huic autem concilio propter ſenium intereſſe Dionyſius non potuit. Ea tamen de re ad eum per Maximum Alexãdrinum epiſcopum latè perſcriptum eſt. Mortuus autem Dionyſius, ſepelitur in cœmeterio Caliſti, vbi ex inſtitutionibus duabus, menſe Decembri habitis, presbyteros duodecim, diaconos ſex, epiſcopos ſeptem creaſſet. Sedit annis ſex, menſibus duobus, diebus quatuor. Vacat tum ſedes dies ſex.

Paulus Samoſatenus.

Gregorius Cæſarienſis epiſcopus.

ANNOTAT.

Huius Dionysij ecclesia, quod sciam Salomonis memoriã non colit. Quẽ naturali morte decessisse ex eo opinor, quòd diu vixit: & nemo eius martyrium commemorat, atq; in tranquilla ecclesiæ tempora, pace à Gallieno edictis publicis, Christianis data, mors eius incidit. Liber quoq; bibliothecæ Vaticanæ, quem suprà citaui, eum confessorẽ apertè nominat. Damasus Felicem, & qui huic successit Eutychianum, item Caium, Marcellinum, & martyres prodit: ita etiam eos ecclesia celebrat.

S. FELIX I.

27. Pont. Aurelianus Imp.

FElix natione Romanus, patre Constantino Aureliani tempore fuit.

Qui anno ab vrbe condita millesimo ac vigesimo septimo imperium adeptus, vir militari disciplina clarus, Gotthos apud Danubium graui prælio superat. In Asiam deinde traijciens, Zenobiam, quæ occiso Odenato marito orientis tenebat imperium, apud Thymas haud longè ab Antiochia terrore magis quàm prælio vincit, eamq; in triumphum vnà cum Tetrico ducit, quo apud Catalaunos superato, Gallias receperat. Aureliani tamen clementia & humanitate Zenobia honorificè in vrbe cõsenuit: vnde Zenobia familia Romana originem habuit: & Tetricus conseruatus, Lucanis deinde præfuit. Ad pacis verò opera conuersus imperator, & templum Apollinis, & muros vrbis magnificentissimis operibus exstruxit. Hic autem postea mota in Christianos persecutione, nonus à Nerone, de cælo tactus inter Constantinopolim & Heracleã in Zenophrurio occiditur.

Felix autem martyrum gloriæ consulẽs, statuit, vt quotannis sacrificia eorum nomine celebrarentur, vtque nullibi, quam in sacro loco & à viris sacris initiatis sacrificium, quod Missam appellant, celebraretur, necessitatẽ semper excipiens. Quòd si de consecratione templi ignoratum fuerit, vtpote vetustate & abolitione monumentorũ consecrari denuo mandat. Neque enim (vt ipse aiebat) iteratum dicitur, quod factum esse nescitur. Huius tempore Manes quidã gente Persa, vita & moribus barbarus, profiteri se Christũ ausus est, adscitis in societatem duodecim discipulis, quò fidem rebus in omnibus faceret. Vt autem tum impugnatur Manes ob impietatẽ & superbiam, ita maximè laudatur Anatolius Laodicenus episcopus propter religionem & doctrinam. Ausus etiam eodem tempore Saturninus est nouam Antiochiam cõdere, exercitus opera fretus. Verùm dum audacter nimium imperium quoque molitur inuadere, Apameæ tandẽ occiditur. Felix autẽ vbi repetitis sacris ordinibus mense Decembri, presbyteros nouem, diaconos quinque, episcopos quinque creasset, martyr via Aurelia sepelitur, tertio Kalendas Iunij in basilica, quam antea in honorem Dei condiderat, secũdo ab vrbe milliario. Sedit autem annis quattuor, mensibus tribus, diebus quindecim. Vacat tum sedes dies quinque. *Manes Persa.*

S. EVTYCHIANVS.

28. Pont.

EVtychianus natione Tuscus, patre Maximo, temporibus Aureliani fuit.

Cui quidem interempto tacitus succedit

cedit, vir certè idoneus reipub. gubernandæ ob eius virtutem & integritatem. Verùm in Pōto sexto mense post adeptum imperium occisus est. Florianus quoq; qui Tacito successit, tertio demum imperij sui mense, apud Tarsum occiditur.

Tacitus imper.

Florianus succeſſit Tacito.

Eutychianus autem instituit, vt in altari fruges benedicerentur, maximè verò fabæ & vuę. Constituit item, ne; qui martyres sepelire vellent, sine Dalmatica, colobioue purpureo id facere auderent, se nesciente præsertim. Sunt qui scribant huius tēporibus Dorotheū eunuchum fuisse, virū certè Græca & Hebraica lingua doctissimū, cuius doctrina mirificè delectatū Aurelianū ferunt. Nam ita primis imperij sui annis Christianis fauit, vt Pauij Samosateni sectam ab ecclesia separauerit. Verùm postea malis consilijs subornatus, in Christianos (vt dixi) persecutionem mouens, scriptis iam ea de re ad Præsides prouinciarum litteris, diuino iudicio interimitur. Ipsius autem Dorothei scripturas sacras exponentis, auditor Eusebius etiam adolescens fuit. Anatolius quoq; Alexandrinus Laodiceæ Syriæ episcopus, multæ doctrinę vir, præclara quædā in mathematicis & scriptura sacra tum cōposuit. Inuectus est & in Manichæorū hæresim, quę tum maximè inualuerat. Hi ad reliquos errores & duas substantias introduxerunt, bonam & malam, dixēreq; animas ex Deo quasi ex aliquo fonte manare. Testamentum vetus omninò respuebant: nouum verò aliqua ex parte recipiebant. At Eutichianus vbi ex sacris ordinibus mense Decēbri habitis, presbyteros quattuordecim, diaconos quinque, episcopos nouem creasset, martyrio coronatur, & in cœmeterio Calisti via Appia sepelitur, octauo Kalendas Augusti. Sedit annum vnum, mensem vnum, diem vnū. Vacat tum sedes dies octo. Sunt tamē qui scribant eum annis octo, mensibus decē in pontificatu vixisse: sed ego multò magis Damaso credo, qui primæ sententiæ auctor est.

Dorotheus.

Anatolius. Alexandrinus episcopus Laodiceæ.

S. CAIVS.

CAius natione Dalmata, patre Caio ex genere Diocletiani imperatoris, primū Probi tempore fuit, deinde Caio & Carino imperantibus. *29. Pont.*

Probus imper.

Probus autem rei militaris gloria insignis, susceptā reipublicæ administratione, Gallias à barbaris occupatas ingenti felicitate restituit. Saturninum imperium vsurpare conantem in oriente, Proculum & Bonosum Agrippinę magna celeritate oppressit. Apud Syrmium tamē vir acer & iustus tumultu militari & licentia occiditur, anno imperij eius sexto, post quem Carus Narbonensis imperium susceptit ac biēnio tenuit. Hic cum filios duos, Carinū & Numerianū ad gubernacula imperij traduxisset, bello Parthico captis etiā Charris & Ctesiphōte nobilissimis vrbibus, in castris fulmine ictus concidit. Numerianus verò, qui tum cum patre erat rediens, Apri soceri sui fraude necatur. Carinus autē probris omnibus contaminatus, à Diocletiano, difficili tamen bello in Dalmatia victus, scelerum suorum pœnas tandem luit.

Carus Narbonenſis.

Caius verò ordines in ecclesia distinxit, quibus tanquam gradibus quibusdam ad episcopatum ascenderetur. Hic erant ostiarius, lector, exorcista, acolytus, subdiaconus, diaconus, presbyter, episcopus. Idem quoque (vt quondam Fabianus) regiones diaconis diuisit, qui res gestas martyrum conscriberent. Constituit etiam ne prophanus quispiam sacris initiatū in iudicium vocaret, neue paganus, aut hæreticus accusandi Christianum hominem potestatem haberet. Huius tempore fuisse Victo-

Victorinus Pitabionensis episcopus Pamphilus Eusebij necessarius.

rinum Pitabionensem episcopum constat, qui multa commentaria in sacros codices scripsit. Innectus est etiam hæreses omnes, licet non æquè Græcam linguam ac Latinam nouerit, vt Hieronymo placer, qui affirmat eius scripta grandia sensu, compositione vilissima apparuisse. Pamphilus verò presbyter Eusebij Cæsarienſis episcopi necessarius, adeò diuinorum voluminum cupidus fuit, vt magnam partem librorũ Origenis sua manu descripserit: quos quidem libros Hieronymus affirmat se vidisse in bibliotheca Cæsarienſi tanta auiditate, vt Crœsi diuitias consecutũ se arbitraretur. Scripsit idem Pamphilus Apologeticum pro Origene, quod etiam Eusebius non multò pòst fecit. At verò Caius orta in Christianos tempore Diocletiani tanta persecutione, quanta nunquam antea, in subterraneis locis, quas cryptas vocant, diu latuit. Captus deinde à persecutoribus vnà cum Gabinio fratre, eiusque filia Susanna, martyrio coronatur, & via Appia in cœmeterio Calisti sepelitur, decimo Kal. Maij. Sunt etiam qui scribant, Luciam, Agatham, Hagnetem non multò pòst martyrium passas fuisse. Sedit autem Caius annis vndecim, mensibus quattuor, diebus duodecim. Quo quidẽ tempore presbyteros quinque & viginti, diaconos octo, episcopos quinque creauit, quatter ordinibus sacris mense Decembri habitis. Vacat tum sedes dies vndecim.

S. MARCELLINVS

10. Pont. Marcellinus natione Romanus, patre Proiecto, Diocletiani Dalmatæ obscuro loco nati, & Maximiani temporibus fuit.

Diocletianus imp.

Diocletianus enim anno ab vrbe condita M.XLI. ab exercitu imperator electus, Aprum qui Numerianũ interfecerat, ipsemet occidit. Verùm moto in Gallia tumultu potius quàm bello, eò cũ exercitu Maximianũ cognomento Herculeũ misit, qui agrestes facilè cõpescuit. At verò circunstrepentibus vndiq; bellis, cum solus Diocletianus resistere tot periculis non posset, Maximianum Augustũ; Constantium verò & Maximianum Galerium, Cæsares creat. Maximianus autem Herculeus Carausio fraude Alecti interempto, Britanniam pòst annos decem recipit. At Constantius, cùm primò in Gallia malè pugnasset, renouata secundò pugna, multa millia Alemanorum occidit, qui eò venerant mercede conducti, ac Gallias pacatas reddidit. Diocletianus interim captam Alexandriam, quàm Achilleo resistente mensibus octo obsederat, diripiendam militibus dedit. Præterea verò Maximianus Galerius cum duobus prælijs contra Narseum benè pugnasset, postremò inter Galletium & Charras superatur. Atque tam sinistra pugna amissis copijs ad Diocletianum confugit: à quo ita arroganter acceptus est, vt per aliquot millia passuum purpuratus ante currum eius cucurrisse dicatur. Is autem hac contumelia motus, repetito bello hostes superat ac domat.

Decima Christianorũ persecutio.

Pacatis hoc modo vndique rebus Diocletianus in oriente, Maximianus verò Herculeus in occidente vastari ecclesias, Christianos affligi, interficique mandant, decima pòst Neronem persecutione; quæ certè omnibus diuturnior & immanior est habita. Nam & scripturæ sacræ igni exustæ sunt, & si quis Christianus in magistratu fuisset, eo sublato remanebat infamis. Præterea verò serui, qui in Christianismo perdurabant, libertatem cõsequi non poterant, milites item Christiani cogebantur aut immolare idolis, aut militiam pariter vitamque deponere edicto principis in foro posito. Hoc vorò quidam lacerare ausus, pelle nudatus, superfuso aceto & sale tam diu cruciatur, quoad vita superfuit. Hunc in fide confirmârunt Dorotheus, & Gorgonius viri clarissimi. Iisdem diebus fortè fortuna in vrbe Nicomediæ regia domus incendio conflagrare cœpit, vnde imperator à Christianis

nis id factum falsa suspicione existimans, multos interfici, plerosque viuos in ignem conijci iubet. Eadem quoq; sæuitia vsi sunt, qui in Melitene prouincia, in Syria, in Africa, in Thebaide, in Aegypto cum imperio erant. In planitie verò Palæstinæ & Tyri multi sæuissimis bestijs expositi sunt. Nullum autem genus tormenti Christianis tum non adhibitum est. Pro vngulis enim testas fictilium fasculorum adhibeant: quibusdam verò arundines acutæ sub vnguibus figebantur. Hoc etiam tormento vexatæ mulieres sunt, arundinibus ipsis per pudenda corporum adactis. Vrbs quædam in Phrygia tota combusta est, quia ciues idolis sacrificia exhibere recusarunt, Adaucto Romano viro sanctissimo eos in fide retinente: ad hæc postremo venêre sæuissimi tortores, vt oculis effossis, ac cauterio adustis sæuirent.

Anthimus episcop. Passi etiam martyrium sunt Anthimus Nicomediæ episcopus: Lucianus presbyter Antiochenus vir doctissimus, Pamphilius Cæsariensis, Phileas Aegyptius, qui & Thmuenus episcopus vocabatur. Is enim capitali pœna afficitur, quòd & librum de laudibus martyrum composuit, & impugnare iudices malè iudicantes ausus est. Quid plura? cùm Damasus referat xvij. millia hominum vtriusque sexus diebus xxx. per diuersas prouincias martyrio coronata fuisse. Omitto eos, qui in insulas relegati sunt, vel ad metallum, vel ad opus metalli, vel ad fodiendas arenas, excidendosque lapides damnati, quæ multitudo propè infinita est habita. At Marcellinus Pontifex ad sacrificia gentium ductus, cum minis instarent, carnifices, vt thura dijs exhiberet, metu perterritus, Deos alienos adorauit. Habito deinde nõ ita multò post concilio C. & L x x x. episcoporum in Sinuessa vrbe campaniæ, eò & Marcellinus squalidus & puluerulentus ac cilicio indutus proficiscitur, petitque vt sibi pro inconstantia, debita pœna tribuatur. Qui eum damnaret, in tanto concilio nemo vnus inuentus est, cum dicerent omnes ea fermè ratione Petrum peccasse, ac flendo peccati pœnam luisse. Redijt Romam Marcellinus iratus, Diocletianum adijt, hominemque increpat, qui se impulerit dijs gentium immolare. Ducitur ad martyrium Diocletiani iussu Marcellinus cũ Claudio, Cyrino, Antonino Christi fidelibus. Inter eundum verò Marcellum presbyterum admonet, ne Diocletiani præcepti obtemperet in rebus maximè ad fidem pertinentibus: neue corpus suum sepulturæ traderet, quòd diceret ob negatum Saluatorem se id nequaquam mereri. Horum autem simul interemptorum corpora, Diocletiani iussu ad dies sex & triginta insepulta iacuerunt via publica. Vnde Petri Apostoli iussu, qui Marcello in somnis apparuit, via Salaria in cœmeterio, quod Priscillæ deinceps nomen habuit, sepeliuntur, sexto Kalendas Maias apud beati Crescentionis corpus. Tandem verò aperuit oculos Deus (vt Eusebius ait) & eo Diocletianum compulit, vt depositio imperio priuatus viueret. Idem fecit & Maximianus eius collega, acerrimus persecutionis Christianæ auctor, qui post aliquot annos multis, varijsq; morbis vexatus, ac post longos cruciatus, insania mentis percitus, furijsque scelerum agitatus, seipsum tandem peremit. Hanc autem calamitatem, quam nostri passi sunt, à Deo permissam refert Eusebius, propter corruptos nimia libertate & indulgentia Christianorum mores, maximè vero ecclesiasticorum, quorum peruersitatem diuina iustitia frenare hac persecutione instituit, dum simulationem in vultu, dolum in corde, fallaciam in eorum verbis cerneret. Hi enim liuore, superbia, inimicitijs, odijs inter se certantes, tyrannidem potius quam sacerdotium sapere videbantur, Christianæ pietatis omninò obliti, ac diuina mysteria profanãtes potius, quam celebrantes. Sed qui futurum nostra ætate arbitramur? qua vitia nostra eò creuêre, vt vix apud Deum misericordiæ locum nobis reliquerint. Quanta sit auaritia sacerdotum, & eorum maximè qui rerum potiuntur, quanta libido vndique conquisita, quanta ambitio & pompa, quanta superbia & desidia, quanta ignoratio tum suijpsius, tum doctrinæ Christianæ, quã parua religio, & simulata potius, quam vera, quàm corrupti mores, vel in profanis etiam hominibus (quos sæculares vocant) detestanti, non attinet dicere, cum ipsi ita apertè & palam peccent, ac si inde laudem quærerent. Venient (mihi credite, vtinam falsus sim, vates) veniet Turcus hostis Christiani nominis, Diocletiano & Maximiano violentior. Italiæ claustra iam pulsat. Nos desides & somniculosi interitum communem exspectamus, voluptati priuatæ potius, quam communi vtilitati consulentes. Ad Marcellinum venio, quem vtinam aliquando imitati, ad sanitatem redeamus. Hic enim (vt dixi) cognito errore suo, quo à fide defecerat, ad se rediens, martyrium pro fide Christi constanti animo

passus est, vbi ex sacris ordinibus bis mense Decembri habitis, presbyteros quattuor, diaconos duos, episcopos quinque creasset. Sedit autem annis nouem, mensibus duobus, diebus fedecim. Vacat tum sedes dies quinque & viginti.

S. MARCELLVS I.

31. Pont. MArcellus natione Romanus, patre Benedicto, ex regione viæ latæ, à Constantio, & Galerio vsque ad Maxentium peruenit.

Constantinus & Galerius Imper.

Constantinus enim & Galerius abdicantibus se ab imperio Diocletiano & Maximiano, imperij gubernacula suscipientes, prouincias inter se partiti sunt. Nam Galerius illyricum, Asiam & orientem sortitus est: Constãtius verò singulari moderatione vsus, Gallia tantùm & Hispania contẽtus fuit, licet ei & Italia sorte obtigerit. Vnde Galerius duos Cęsares legit Maximianum quem orienti præfecit, & Seuerum, cui Italiam commendauit. Illyricum ipse retinuit, quòd ea barbaros hostes populi Rõ. iter facturos sentiebat. At Constantius vir singularis mansuetudinis & clementiæ, Gallis omnibus charissimꝰ fuit, præcipuè verò quòd & Diocletiani vafrum ingenium, & Maximiani crudelitatem non sine magno discrimine euaserant. Moritur autem Constantinus Eboraci in Britannia, principatus sui anno decimotertio, atque in diuos summo omnium consensu refertur.

At Marcellus diuino cultui intentus, vbi Priscillam matronam Romanam impulisset cœmeterium suis sumptibus via Salaria construere, titulos quinque & viginti in vrbe Roma constituit, quasi dioeceses ad commoditatem baptismi & oportunitatem eorum, qui ad fidem ex gentibus quotidiè veniebant, consultum iri & eo modo sepulturis martyrum videbat. Maxentius verò vbi Lucinam matronam Romanam instituisse Ecclesiam Dei rerũ suarum hæredem intellexisset, iratus, & mulierẽ ipsam relegauit ad tempus, & Marcellum captũ impellere minis conatus est, vt & episcopatu se abdicaret, & Christianum nomen deponeret, quem vbi contemnere & deridere sua præcepta vidit, in cacabulum ad custodienda animalia publica (vt quidam volunt) statim inclusit: quo in loco nec orationes vnquam, nec ieiunia prætermisit. Parochias item non secus ac si liber esset, epistolis gubernabat. Mense autã nono captiuitatis suæ à celericis nocte à cacabulo liberatus est, qua exire maiore percitus ira Maxẽtius, sanctissimum virum in cacabulum redegit: vbi cum fœdè, & incommodè habitaret, pedore & situ mortuus est. At verò Lucina sanctissimi viri corpus via Salaria in cœmeterio Priscillę condidit decimoseptimo Kal. Februarij. Postea autem re Christiana crescente, cacabuli domus in Ecclesiam erigitur beati Marcelli nomine, quę etiam ætate nostra inuisitur. Sunt autem qui scribant, Mauritium cum vna Christianorum legione apud Rhodanum flumen à persecutoribus cæsum. His additur Marcus, Sergius, Cosmas, Damianus, alijque complures, qui vbique terrarum cædebantur. Marcellus autem annis quinque sedens mensibus sex, diebus vno & viginti, ex sacris ordinibus mense Decembri habitis, presbyteros sex & viginti, diaconos duos, episcopos vnum & viginti creauit. Vacat tum eius morte Romana sedes dies viginti.

Maxentius Imp.

Marcus, Sergius, Cosmas, Damianus mart.

S. EV-

S. EVSEBIVS.

32. Pont. EVsebius natione Græcus, patre medico, pontificatum adijt Constantino & Maxentio imperantibus.

Constãtinus Imp. Nam mortuo Constantio (sicut dixi) Claudij ex filia nepote, Constantinus eius & Helenę in gratiam Herculei repudiatæ filius, occidentis imperiũ maximo omnium consensu adeptus est. Romæ interea prætoriani excitato tumultu, Maxentium Maximiniani Herculei filium, Augustum nuncupant. Vnde Maximianus spe recuperãdi imperij ex solitudine Lucaniæ Romã venit, litteris Diocletianũ adhortans, vt idem ipse faceret. Contra hos motus missus à Galerio Seuerus cum exercitu, dum vrbẽ Romã obsidet, fraude militũ, qui cum Maxentio sentiebant, circunuentus, fugiens demum Rauennæ occiditur. Paululũ etiam abfuit, quin Maximianus pater, militum beneuolentiã pollicitationibus & largitione quærẽs, à filio Maxentio occideretur. Is autem in Gallias ad Cõstantiũ generũ profectus, dum circumuenire homine n studet, detecto per Faustam eius filiam dolo, quę rem omnem marito apperuit, fugiens, ac Malsiliæ oppressus, suorum scelerum pœnas tandem luit: vel seipsum (vt quidã volunt) desperatis rebus interfecit.

Inuentio S. crucis Iudas crucis inuentor. Dum autem Eusebius in pontificatu viueret, Crux Domini inuenta est quinto Nonas Maij, & ab Helena Constantini matre exornata, ac in magna veneratione habita Baptizatur & Iudas crucis inuentor, quem postea mutato nomine Cyriacum vocarunt. Hæreticos quoque idem pontifex reconciliauit, impsita tantũ modò manu. Instituit præterea, ne prophani quos laicos vocant, episcopum in iudicij vocarent. Huius verò temporibus fuisse Lactantium Firmianũ constat Arnobij discipulũ. Hic cum Rhetoricã Nicomediæ doceret, infrequẽtia discipulorũ motus, quod in Græca ciuitate ageret ad scribendum se contulit, qua in re tãtùm valuit, vt post tempora Ciceronis ab eo secundus habeatur. Multa scripsit, sed illa potissimum exstant, quæ contra Gentiles, de opificio hominis, de ira Dei conscripsit. In extrema senectute constitutus, Cæsaris Crispi, filij Constantini præceptor fuit in Gallia. Eusebius quoque Cæsareæ Palestinæ episcopus, ac bibliothecæ diuinæ cum Pamphilo martyre diligẽtissimus inuestigator, multa eiusdem temporibus scripsit, maximè verò libros euangelicæ historię, in Porphyrium Christianorum hostẽ acerrimum. Apologias item sex pro Origene composuit: de vita Pamphili martyris, à quo ob amicitiam cognomentum accepit, libros tres. Eusebius autẽ Pontifex, habita semel ratione sacrorum ordinum, mense Decembri, cum presbyteros tredecim, diaconos tres, episcopos quattuordecim creasset, Romæ moritur, ac in cœmeterio Calisti via Appia sepelitur, sexto Nonas Octobris. Sedit autem annis sex, mense vno, diebus tribus. Vacat tum sedes diẽ vnum.

Lactant. Firmian.

Eusebius Cæsarea

ANNOTA.

Quod ex Damasi (vt videtur libro) Platina tradit, crucem Christi ab Helena imperatoris Constãtini matre sub Eusebio inuentam fuisse, qua nam ratione fieri potuerit, nõ inuenio: cum nihil tum Constantinus in Syria iuris haberet, quæ incredibili Maximini tyrannide premebatur, neq; adhuc ipse plenè in Christum credebat, quod post crucis in cælo visionem ardentissimè fecit. Insuper Rufinus libro primo, cap. septimo, & viij. Theodoretus libro primo, cap. xviij. Sozomenus libro ij. cap. primo, & secundo, & Socrates libro primo, cap. xvij. historiæ ecclesiasticæ, id xxv. ferè anno pòst, Nicæno iã Concilio celebrato, quod magis quadrat factum fuisse referunt.

S. MILTIADES.

33. Pont. MIltiades natione Afer, Maxentij, Licinij & Maximini temporibus fuit.

Licinius enim ex Dacia oriundus, à Galerio in partem imperij recipitur propter eius in re militari præstantiam. Hi, quòd Constantinum videbant apud omnes magna esse in pretio, Christianis parcebant. Maxentius tamen milites clanculum mittebat, qui obuium quemq; cæderent. Arte quoque magica delectatus, grauidas, maximè verò Christianas, funestis sacris adhibitis scindebat infantum causa, quorũ cineribus in magia vtebatur, vt ostenderet tyrannidem seruari etiã per nefas posse. Simili vesania & crudelitate Maximinus quoq; in oriente vtebatur, qui magorũ magistris & malarum artium doctoribus præmia etiã decernebat, augurijs ac diuinationibus fidẽ præstãs. Sæuior cæteris in Christianos hæc omnia contemnentes est habitus. Vetera autem delubra renouari, ac more veterum sacra dijs exhiberi iubet. In hos verò Constantinus mouẽs, & Maxentium graui prælio victum apud pontẽ Miluium ita superat, vt dum præ dolore suarum fraudum oblitus, pontem ad decipiendum hostem structum decipulis transit, cum magna parte suorum satellitum submergatur. Et Licinium sororium nauali ac terrestri prælio victum, apud Nicomediam dedere seipsum coëgit, vitamq; Thessalonicæ priuatam ducere, ac meritò quidem, cum à fide ob inuidiam deficiens, Christianos Constantino fauẽtes grauibus supplicijs persequeretur. Maximinus verò diuina vltione inflatis subitò visceribus supputatisq; intestinis ita distenditur, vt inter se & putridum cadauer nil interesset, scatẽtibus vndique vermibus, & tabo serpente, tanto pedore, vt sustineri fœtor non posset. Hoc volebant eius merita, qui & nostros ad cœmeteria conuenire vetabat, & simulacrum Antiochiæ consecratum, subornatis sacerdotibus, qui ex adytis id enunciarent, clamasse dicebat; pellẽdos ab vrbibus Christianos, & prœmia in prouincijs distribuit sacerdotibus simulacrorum, qui contra Christianos agerent. Tandem verò tyrannus pœnitentia ductus, medico verum dicẽte, decreto publico vetuit Christianos lædi, eosque suis legibus vti finit, sed hoc nihil ei profuit, cum vi fierẽt omnia. Nam grauissimis morbis diutius cruciatus, viuendi finem tandẽ fecit, homo seuus & varius: nunc enim in Christianos nunc pro Christianis agebat.

His autem cladibus multi Christiani interfecti sunt, maximè verò Dorothea virgo sanctissima & pulcherrima, quæ mortem potius quam stuprum tyranni pati voluit, Saphronia quoque á Maxentio sæpius de stupro appellata, cùm diutius vitare periculum non posset, seipsam interfecit, Lucretiã imitata. Miltiadis autem institutũ fuit, ne dominico, neue quinta feria ieiunaretur, quia hos dies pagani quasi sacros celebrant. Multa quoq; in oblationibus faciendis constituit, quod Manichæorũ hæresis in vrbe Roma tum maximè inualescebat. His autem peractis Maximini iussu martyrio coronatur. Idem fatum subiêre & Petrus Alexãdrinus episcopus, & Lucianus Antiochenus presbyter, vir moribus & doctrina insignis, & Timotheus presbyter Romanus, alijque complures episcopi & sacerdotes. Sepultus est autẽ Miltiades via Appia in Calisti crypta quarto Idus Decembris. Viuens adhuc ex ordinibus sacris semel habitis, presbyteros septem, diaconos sex, episcopos duodecim creauit. Sedit autem annis quattuor, mensibus septem, diebus nouem. Vacat tum sedes dies septendecim.

Dorothea.

ANNOTAT.

Maxentium, qui Romæ Marcelli, Eusebij, & Miltiadis tẽporibus tyrannidẽ gessit, hostili aliquãdo in nos animo fuisse, Marcelli Papæ acerba mors, quã ipsi tyrãnus intulit, testimonio esse potest. Mitiorẽ deinde in Christianos factũ, persecutionẽq; sublatam refert li. primo cõtra Donatistas, Optatus, Afer, episcopus Meleuitanus,

Sub

Sub quo Eusebium etiam morte naturali consumptum esse existimo, tum propter eam, quã dixi, ratione, tum etiam, quod eius martyrium nec Damasus, nec ecclesia profitetur.

De Miltiade (non vt vulgò legitur Melchiade) dubium esse non debet. Nam eum Romæ vitam post Maxentij necem, sub Pij Constantini imperio, & ab ipso imperatore iudicem datum cum quibusdam alijs episcopis in caussa Celiciani episcopi Carthaginensis, libro primo refert Optatus Milevitanus, & Eusebius historiæ ecclesiasticæ li. 10. c. 5. idem propemodum tradit. Sed nec Damasus vllam eius martyrij mentionem facit, vir in his enumerandis alioqui diligens. Liber quoque vetustissimus bibliothecæ Vaticanæ eum confessorem vocat. Nam quòd Platina scribit eum Maximini iussu cæsum fuisse, fieri omninò non potuit, cùm nullum Maximini Romæ, vel in occidente imperium fuerit, Eusebius, & optatus sub Constantini principatu, post Maxentij, & Maximini ipsius obitum Romæ vixisse tradant, Constantino III. & Licinio III. Augustis consulibus. Quo etiam anno IV. Idus Decembris mortuus est, Silvestro successore relicto, auctor Damasus.

S. SILVESTER I.

34. Pont. Constant. imperat.

SIlvester natione Romanus, patre Rufino, Constantini temporibus fuit anno ab vrbe condita millesimo, nonagesimo primo, Domini verò anno CCCXVI.

Sub hoc tandem principe Christiani à tyrãnis antea oppressi, nõ nihil respirare incipiũt. Nam corporis ac animi dotibus cum optimo quoque principe comparari Constantinus potuit, militaris enim gloriæ appetẽtissimus fuit, in bello fortunatus. Pacem petentibus libenter dedit, liberalibus studijs vbi per ociũ licebat, delectabatur, liberalitate & gratia omniũ beneuolentiam sibi comparabat, multas leges rogauit ex æquo & bono, superfluas abscidit, seueras nimium emendauit, vrbẽ in Bizantij ruinis de nomine suo condens, eam Romę magnitudine ædificiorum parem facere conatus, secundam Romam vocauit: vt literæ sub æquestri eius statua indicabant.

Is igitur tantus princeps omnia circunspiciens, omnia considerans, vbi honestatẽ Christianæ religionis intellexit, qua seruare parsimoniam paupertate gaudere, mãsuetudinem colere, paci studere, simplicitate & constantia vti iubemur, eam ita cõplexus est, vt iturus ad bellum, non alio quàm crucis signo vteretur. Quod sereno cælo dum in Maxẽtium tyrannũ copias mouet, & viderat & adorauerat, adstãtesque Angelos audierat, dicentes: Constãtine, ἐν τουτῷ νίκα, quod etiam fecit. ac tyrannos omnes à ceruicibus populi Romani Christianorumq; omniũ depulit, maximè verò Liciniũ, qui Christianos & domo & militia pulsos, aut relegatione, aut carcere (vt dixi) ad mortem vsq; macerabat: aut leonibus obijciebat, aut suspensos tanquam porcos, mẽbratim lacerans dissipabat. Tantum itaque principem ac tam humanum Siluester hactus, relicto Soracte monte, quò à tyrannis sæuiẽtibus relegatus fuerat (vel vt quidam volũt) secesserat, Romã veniens, Cõstantinũ erga Christianos benè animatũ, promptiorem ad oprimè de ecclesia Dei promerẽdum reddidit. Nam & pontificibus diadema aureum distinctum gemmis concedebat: quod quidem Siluester adspernatus, tanquam religioso capiti minimè conueniens, phrygia mitra & candida tantummodò cõtentus fuit. Permotus autem Constantinus sanctitate Siluestri, ecclesiam in vrbe Roma cõdidit in hortis Equitij, non longè à thermis Domitianis, quæ titulum Equitij vsq; ad tempora Damasi præseferebat. Cui quidem ecclesiæ imperator munificus hæc etiã dona præstitit, patenam argẽteam librarum viginti, scyphos duos xx. librarum, calicem aureum duarum librarũ, & alia vasa tum argentea tũ aurea quæ enumerare longũ esset. Fundũ quoq; Valerianũ dono dedit in agro Sabino positũ, vnde quotãnis solidos lxxx. capiebat. Hortũ intra vrbẽ ad regionem Duorum amantiũ, vnde solidi quindecim capiebantur. Domum in regione Orphea intra

vrbem

vrbem, vnde ſolidi octo & quinquaginta proueniebant. Verùm, dum hæc Romæ agerentur, apud Alexandriam presbyter quidã Arius nomine, vir ſpecie & forma magis quam virtute inſignis, & laudis ac gloriæ potius quam veritatis cupidus, ſerere diſcordiam in fide Chriſti cœpit, ſeperare enim filium ab æterna & ineffabili Dei patris ſubſtantia conabatur his verbis: Erat aliquando quando non erat, nõ intelligens filium patri coæternum eſſe, & eandem in trinitate ſubſtãtiam, cum dictum ſit: Ego & pater vnum ſumus. Cùm autem Alexãder Alexandrinę vrbis epiſcopus fruſtra reuocare Arĩũ ab errore tentaſſet, Conſtãtini mandato adhibita etiam impenſa munificè quidẽ, apud Nicæam vrbem Bithyniæ concilium generale indicitur: cui trecenti & octodecim epiſcopi interfuêre. Diſputatum eſt in eo loco aliquãdiu, & quidem acriter. Nam viri aliquot in quęſtionibus callidi, Ario tum quidẽ fauebant, ſimplici rati fidei noſtræ aduerſantes, licet ex his quidam doctiſsimus philoſophus diuino ſpiritu motus, vno momento fidẽ noſtram, quam antea impugnabat, vt ſanctam & integram ſtatim amplexus ſit. Tandẽ verò re ipſa in concilio diligẽter diſcuſſa, cõcluditur ὁμοούσιον ſcribi debere, id eſt, eiuſdem cum patre ſubſtãtiæ filium conſiteri. Qui verò cum Ario ſentirent, fuêre ad decem & ſeptem, affirmãtes extrinſecus creatum eſſe Dei filiũ, & non ex ipſa patris diuinitate progenitũ, cognita aũt tantæ controuerſiæ veritate, Conſtantinus decretum concilij affirmat, propoſito contradicentibus exſilio, vnde ſex cæterum cum Ario exſulauêre, reliqui enim in ſententiam benè iudicantium venêre. In eodem damnatos ferunt & Photinianos, & à Photino epiſcopo Gallogręcię nomẽ ducentes, qui Ebionitarũ hæreſim imitati, affirmabant Chriſtũ à Maria pio coitu fuiſſe cõceptum. Damnati & Sabelliani, qui vnã tantũ perſonã patri & filio & ſpiritui ſancto, aſſcribunt. In eodem verò concilio querimoniarum libellos (vt fit) epiſcopi ipſi Conſtantino dabãt ſe inuicem accuſantes, expetenteſq; à principe iudicium: quibus ita imperator optimus reſpondet, combuſtis eorũ libellis, eos Dei tantummodò, & non hominũ iudicium exſpectare debêre. Præterea autem in eodem concilio decretum eſt ne, qui ſe impatiẽtia libidinis caſtrarẽt, in clerũ amplius reciperẽtur: neue neophytus (antequã cautius examinaretur cleric' fieret: & ne in militiam Dei adſcitus cũ extraneis mulieribus habitet: cũ matre verò, ſorore, amita id tantũmodò licere, ne epiſcopus in ordinem adſciſceretur, niſi ab omnibus vel ſaltẽ à tribus prouinciæ epiſcopis: & ne, quẽ alius epiſcopus expulerit, vel clericũ, vel laicũ, alius ſuſcipiat. Decernitur etiam, ac quid ẽ ſanctè, ne cuiquã fieret iniuria, vt ſingulis annis conciliũ in prouincia habeatur. Quare hoc ſanctum inſtitutũ aboleuerint noſtræ ætatis pontifices, nõ video, niſi quòd cenſuras benè viuentiũ ac ſententium reformidabãt. Conſtitutũ quoq; eſt, vt qui abſq; tormẽtis in perſecutionibus lapſi fuerint, annos quinq; inter catechumenos vitã ducant. Poſtremò verò decernitur, ne quis de minore eccleſia ad maiorẽ trãſeat ambitionis & auaritiæ cauſſa, quòd certè non obſeruatur, cũ ficcis faucibus, tanquã lupi famelici, precibus, pollicitationibus, muneribus, largitione, vberiores epiſcopatus, omiſsis primis, omnes quęrãt & eflagitent. Silueſtri autẽ conſtitutiones hæ ſunt habitæ; vt chriſma ab epiſcopo tãtùm cõſecraretur, vt epiſcopi baptizatũ ſignarent propter hæreticã ſuaſionẽ, vt baptizatum chriſmate liniat presbyter, occaſione mortis. Addit prætereà, laicus clericum in iudiciũ ne vocet, Diaconus in eccleſia celebrandi cauſſa dalmatica induatur, & palla linoſtima læua eius tegatur. Clericus cauſſas in curia ne agat: nec ante iudicem fæculare cauſſam dicat. Prelbyter celebraturus neq; ſerico, neq; panno tincto vtatur, ſed lineo, & quidẽ albo. Sic in albis celebrandum eſſe dicebat, quemadmodum in linea ſindone & alba Chriſti corpus ſepultum fuit. Gradus quoque in ordinibus eccleſiaſticis conſtituit, vt vnuſquiſque vno tantum ordine contentus ſit, & vius ſolum vxoris vir. Conſtantinus autem augẽdæ Chriſtianę religionis cupidus, Baſilicam Conſtãtinianam (quam Lateranenſem vocant) ędificauit, doniſque plurimis eandem exornauit. Nam & faſtigium argenteum templo obtulit, habens in fronte Saluatorem ſedentem in ſella quinque pedum, cẽtum & triginta librarum, & xij. Apoſtolos in quinis pedibus librarum nonaginta cum coronis argenti puriſsimi. Saluatorem quoq; addidit reſpicientem in apſida, ſedẽtem in throno V. pedum, cuius pondus cẽtum quadraginta librarum erat. Angelos quattuor ex argento ponderis centum & quinque librarum, coronas quatuor ex auro puriſsimo cum delphinis viginti librarum, altaria ſeptẽ ex auro puriſsimo ducẽtarum librarum. In vſum verò luminum maſſæ Gargilionæ prouentum ex agro †Sueſſano conſtituit ſolidos CCCCC. Additur

Arius hæreticus.

Concilĩ Nicænũ.

Photiniani & Sabellici hæretici.

Sinueſſa. no.

&mal-

& massa Vrbana, quæ in agro Antiati est. Sacrũq; præterea fontẽ instituit apud eandẽ Basilicã ex lapide Porphyretico, cuius tota pars illa, quæ aquã continet, ex argento erat. In medio autẽ fontis columna porphyretica posita erat, in qua aurea phiala 50. librarum balsamo plena, in celebritate paschæ vsum nocturni luminis præstabat. In labro fontis stabat agnus auri purissimi, vnde aqua fundebatur. Nõ longè ab agno erat Saluatoris statua argenti purissimi centum lxx. librarũ. Ad alteram partẽ stabat Ioannis Baptistæ statua argentea centũ librarum, hunc titulũ præferens, Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi. Septẽ verò cerui aquã fundebant: quorum singuli Octoginta librarum erant. Prouentus autem sacri fontis ex massa Statiliana in agro Corano, ex fundo Balsi, ex domibus & hortis, aliquot in vrbe positis, ex quibusdam fundis in Africa, Numidia, & Græcia sitis. Idem etiã Constantinus rogatu B. Siluestri Petro Apostolorũ principi Basilicã in Vaticano ædificat, nõ longè à templo Apollinis, quo in loco eiusdẽ Apostoli corpus splẽdidè, ac mirificè collocauit: ex ære enim & cupro vndique clausum erat, supra beatissimi Apostoli sepulchrum crux centum & quinquaginta librarũ exstabat ex auro purissimo. Aderant circunquaque candelabra iv. argẽto cõclusa, cum sigillis argenteis, vnde Apostolorũ actus cernebantur. His addidit calices aureos tres, librarum duodecim, calices argẽteos xx. quorum singuli x. librarũ erãt. Metretas argẽteas iiij. cc. librarum. Patenã auream cum thure & columba ornatam gemmis hyacinthinis & margaritis xxx. librarũ. Ipsum autem altare erat clausum argento & auro, distinctumque pluribus gemmis. Hos verò prouẽtus huic basilicę addidit, in Antiochia domũ Daciani, solidos centum & l. præstantẽ. Cellam in Aphrodisia solidos D. xv. præbentẽ. Horum Maronis thermas complures, popinas, pistrina cõdonauit, vnde multum colligebatur ad vsum sacerdotum. Idem quoq; Constantinus instante Siluestro, Basilicam Pauli via Ostiensi exstruxit: corpus verò Apostoli ita cõdidit, vt de Petro diximus. Vasa etiã aurea, argentea, ænea, totidem donauit, quot diuo Petro, maximè autem crucem aureã centum & quinquaginta librarum, supra loculum B. Pauli collocauit. Venẽre prouentus ad eandem Basilicam ex Tarso Ciliciæ, ex possessione Tyri venit oleum, venẽre aromata & cassiæ: venit balsamum ex locis hæc eadem ferentibus: venit crocum, sal, piper, cinnama. Aedificatur etiam Imperatoris iussu Basilica in atrio Sessoriano sub titulo S. crucis in Hierusalem, vbi sanctæ crucis partem aliquam repositi, inuentam ab Helena matre, fœmina incomparabilis fidei, & religionis. Hæc enim magnitudine animi mota & visis nocturnis, Hierosolymam petijt, vt lignũ crucis perquireret. Difficile id quidẽ erat, quia ab antiquis persecutoribus eò loci simulachrum Veneris collocatum fuerat, vt Christiani Venerem Saluatoris loco adorarent. At mulier religione percita, vbi locum ipsum ruderibus purgasset, tres confuso ordine cruces reperit. In vna inscriptio illa legebatur tribus linguis, IESVS NAZARENVS REX IVDAEORVM. Adstabat autẽ Marcarius illius vrbis tũ episcopus, qui vnam ex his manibus cum religione retinens, verã esse dicebat: at tertia mulieri mortuæ admota, eidem vitam restituit. Hanc ob rem Constantinus motus, edicto vetuit, ne quispiam deinceps eo supplicio vteretur. Helena verò ædificato eo in loco templo, vbi crucem repererat, abiens, clauos, quibus Christi corpus cruci affixum fuerat, secum ad filium portat. Horum ille vnum in frenos equi transtulit, quibus in prælio vteretur, alio pro cono galeæ vtebatur, tertium in mare Hadriaticum (vt ait Ambrosius) ad compescendas sæuientis maris procellas deiecit. Illa autem crucis pars, quam eadem mulier secum in thecis argenteis detulerat, gemmis & auro distincta in Basilica Sessoriana collocatur. Huic hæc munera adduntur, argentea candelabra quattuor, argẽtei scyphi quattuor, calices aurei decem, patena argentea auro clusa librarũ L. altare argenteum CCL. librarum, agros quoq; circa palatium positos, ecclesiç dono dedit. Ex Falisci autem & Nepesino agro fundos quoldam do nauit. Sunt qui scribant & Basilicam sanctæ Hagnetis Constantini iussu ædificatam esse rogatu, Constantię eius filiæ, & baptisteriũ ecclesiæ additum; vbi & filia & soror Constãtini eiusdẽ nominis, baptizatæ sunt. Huius Basilicæ hæc fuëre munera: patena aurea librarũ viginti, calix aureus librarum decem, calices argentei quinque, fundus ex agro Fidenatium fundus ex vico Pisonis. Idem quoque imperator basilicã sancti Laurentij extra muros ædificat in agro Veranio super harenariũ cryptę, graduſque exstruxit: quibus ascensus ac descẽsus his daretur, qui ad visendum B. Laurentij corpus accederent. Templi ornamentum erat, capsis, argẽto & porphyreticis lapidibus, ornata,

Helena.

Basilica Pauli ædificatur.

ta: In aditu cryptæ, lucerna erat ex auro purissimo librarũ viginti. Ante corporis martyris erant lucernæ x. argenteæ librarum xv. Fundus autem Cyriacetis fœminæ, quẽ fiscus persecutionum tempore occupauerat, huic basilicæ assignatur: fundus item Verianus, vnde solidi LX. veniebant. Via etiam Lauicana idem imperator inter duas lauros basilicam beatis martyribus, Marcellino presbytero & Petro exorcistæ ædificat. Non longè verò mausoleũ ei exit in honorem matris, quam sepulchro porphyretico inclusit. Huic templo martyrũ & matris gratia hæc dona data sunt, patena ex auro purissimo librarũ quinque & triginta, candelabra argentea IIII. auro clusa in pedibus XII. calices aurei tres cum gemmis prasinis & hyacinthinis: amæ aureæ duæ: ara ex argento purissimo librarũ CC. scyphus ex auro purissimo librarum viginti: fundus Laurentinus cum balneo iuxta formã prodeuntis aquæ posito, fundus Augustæ Helenæ, vnde solidos trecentos & viginti sacerdotes quotannis habebant. Sunt qui scribant (sine auctore tamen) Sardiniã cum fundis suis, & Mesanã, & Maritimam cum monte Argentario, ac fundis omnibus huic ecclesiæ dono datam. Ad has basilicas in vrbe Roma ædificatas, alias quoque foris exstruxit. Nam & Ostiæ non longè à portu eius mandato templum ædificatur in honorẽ beatorum Apostolorum Petri & Pauli ac Ioannis Baptistæ quibus etiã hæc dona eius munificentia oblata sunt: patena argentea librarum xxx. calices argentei x. patena argentea chrismatis librarũ x. peluis ex argento ad vsum baptismi librarũ XX. His muneribus additi & Gracchorum fundi Ardeatini agri, fundus Quirini in agro Ostiensi. In Albano quoq; Ioanni Baptistæ templum ædificat, cui hæc dona obtulit, patenam argenteam librarum triginta, scyphum argenteum deauratum librarum duodecim: amas argenteas librarum viginti, fundum Laurentinum cum adiacentibus prædijs; fundum cum lacu Albano, fundum Ti. Cæsaris. Caput etiam basilicam Apostolorum condidit, quam ciues Cõstantinianam appellarunt. Cui & hęc dona oblata, patenæ argenteæ XL. librarum, candelabra Græca IIII. cum pedibus X. His additur fundus ex agro Caietano, & fundus Paternus ex agro Suessano. Aliã postremò basilicam Neapoli ædificauit, vt ait Damasus, in cuius honorem cum erexerit, nõ satis constat. Proinde reticere donaria templo dedicata institui, ne videar cum alijs errare. Sunt etiam qui scribant, Siluestrum titulum suum in tertia regione vrbis apud thermas Domitianas instituisse, Equitium quidã vocãt. Huic titulo multa dona Constantinus obtulit, vt patenã argenteam librarum xx. cerostrata ænea XVI. fundum Barbatianum ex agro Ferentinati, fundũ Sulpicianum ex agro Corano. Ne autem nouæ Romæ sacerdotes imperatoriæ munificentiæ expertes essent, duas item basilicas Constantinopoli ædificat, quarum altera Irenę, altera Apostolorum vocatur, euersis prius paganorum templis, aut in vsum Christianorum translatis sublatisque è medio tripodibus Delphicis, vnde infinita mala oriebantur. Hæc sunt Cõstantini dona, quę antea narrauimus, quibus hoc etiam addidit: Certum enim vectigal à ciuitatibus pendi solitum, ecclesijs prouincialibus cleroque distribuit. Dationem verò ipsam, decreti sui auctoritate validam in perpetuũ esse voluit. Vt autem virginibus, & qui in celibatu viuerent, testari liceret, aliquidq; sacerdotibus ex testamento relinquere, (qua ex re ego arbitror ecclesię patrimonium auctum esse) legem sustulit antea latam propagandam sobolem, qua illi vetabantur hæreditatem adire, qui vigesimoquinto ætatis anno vxorẽ nõ duxissent. Hinc ius illud trium liberorũ inuẽtum à principibus est, quo in amicos prole carentes plerunque vtebãtur. Hæc Socrates & Sozomenes in tripartita sua accuratè scribũt. Fuêre autem & Siluestri tẽporibus multi prędari viri, quorum opera & labore gentes & nationes plęręque ad fidem nostram venêre, maximè verò Iuliani, Frumẽtij & Edisij prædicationibus: quos philosophi quidam Alexandrini cò perduxerant. Iberorum quoque gẽs, quæ sub axe pontico iacet, fidem Christi intelligunt à captiua muliere, & credunt. Baccurio rege omnes ad id cohortante. Valuit etiam multum illis temporibus ad monendos homines Antonij eremitæ sanctissimi auctoritas, cui literis & nũcijs Helena se ac filios sæpius commendauit: eius cibus solus panis erat, aqua potus: nec vnquam, nisi in occasu solis comedebat: homo ęgyptius omninò contemplationi deditus. Huius quidẽ vitam Athanasius Alexãdrinæ vrbis episcopus insigni volumine perscripsit. Siluester autem vbi ex sacris ordinibus septies mense Decembri habitis, presbyteros duos & quadraginta, diaconos sex & triginta, episcopos quinque & sexagintà creasset, moritur, ac sepelitur in cœmeterio Priscillæ via Salaria, tertio ab vrbe milliario, pridie Kalend. Ianuarij. Sedit autem

Hæc parenthesis in plerisque desiderantur

Antonius eremita.

Athanasius Alexandrię episcopus.

ann 09

annos tres & viginti, menſes decem, dies vndecim. Vacat tum ſedes dies quindecim.

ANNOTAT.

Conſtantini omnium ſcriptorum ſententia, optima pax, quies, & libertas ſub Silueſtro Papa, hoſtibus noſtris Galerio, Maxentio, & Maximino mortuis, atq; Licinio necato, vniuerſis Chriſti eccleſijs, quæ in toto orbe Romano erãt, non ſolum à Conſtantino imperatore conceſſa eſt, ſed etiam optimis legibus, & multis ſanctionibus aduerſus vim & audaciam aduerſariorum noſtrorum, circa annũ Chriſti CCCXXV. (quæ celeberri- i CCCXVIII. patrum Nicæna Synodus contra Arij hæreſim celebrata eſt) ſepta, & communita fuit: Poſtquã diabolus Chriſtianorum hoſtis, & hoſtis quidem atrox, atq; immanis, Romanorum Principũ miniſterio, & præſidum prouinciarum ac populorum furentium opera, annis plus minus CCC. in gentem inermem, atq; imbellem omnem ſæuitiæ ſuæ vim nouem perſecutionibus fruſtra effudiſſet. Quarum primam Nero iuſſit, ſecundã Domitianus indixit, tertiam Traianus, quartam ſub Marco Aurelio furentes populi, & peſſimi prouinciarum aliquot rectores imperatore conniuente, quintam Seuerus, Sextã Maximinus, ſeptimã Decius, octauam Valerianus, nonam omnium acerbiſſimam, ac maximè diuturnã duodecim annorum Deocletianus, inſtaurãrunt, Cui per Conſtantinum (vt dixi) ſublatæ, decima omnium longè periculoſior hæreticorum Arianorum à Conſtantino Magni Conſtantini filio imperatore incepta ſucceſſit, quæ per continuos xl. annos adeò in Chriſti eccleſiam debacchata eſt, vt cuiuis ſuperiorum, vel temporis diuturnitate, vel ſuppliciorum magnitudine comparari potuerit. Multa de ea apud Euſebium, Ruſinũ, Epiphanium, Socratem, Sozomenum, Theodoritum, Damaſum, D. Hieronymum, & alios veteres hiſtoriæ ſcriptores, tradita ſunt.

MARCVS I.

MArcus natione Romanus, patre priſco, Magni Conſtantini temporibus fuit de quo varia ſcribunt hiſtorici. 35. *Pont.*

Sunt enim qui affirmant Conſtantinum vltimis imperij ſui annis, inſtigante ſorore. Ariũ ab exſilio reuocaſſe, quod inuidia damnatum hominem mulier diceret, in eiuſq; dogma declinaſſe. Hos ego deceptos ſimilitudine nominis puto, & patri illud aſſcribere, quod filij ſcelere factum eſt. Neq; enim ſimile veri eſt, principem illum ſapientiſſimum, quod ſemper improbauerit, ea potiſſimum ætate, qua ſapere datur, illud idẽ collaudaſſe. Scribunt præterea, Conſtantiũ ab Euſebio Nicomediæ epiſcopo Ariani dogmatis imitatore, baptizatum eſſe. Quod quidem falſum eſſe, & religio principis oſtendit, & baptiſteriũ huius rei cauſſa Romæ ab eo magnificentiſsimis operis ædificatũ. A Silueſtro enim vnà cum Criſpo filio baptizatur, pulſis ab vrbe tyrannis, fidemq; edocetur. Aiunt qui aliter dictum ſentiunt, Conſtantinũ tantam rem diſtuliſſe, quoad ei ad Iordanem peruenire contingeret, in quo ad imitationem Saluatoris baptizari cupiebat. Verũ dũ in Parthos proficiſcitur Meſopotamiã incurſionibus vaſtantes xxxj. imperij ſui anno, ætatis verò 46. apud Nicomediã via publica diẽ extremũ obiiſſe: nec ad Iordanẽ baptiſmi cauſſa peruenire potuiſſe: atq; illic tum demũ extremo vitæ tẽpore baptizatũ fuiſſe. Miſceant iſti, vt volunt, rẽ hãc: & nos quòd oẽs fermè ſentiũt, credam⁹, Cõſtãtinũ, qui in ſigno crucis toties hoſtes vicerat, qui tot tẽpla in honorẽ Dei ædificauerat, qui ſacris eõcilijs interfuerat, qui toties cũ ſanctis patribus in myſterijs orauerat, baptiſmatis cha-

charactere, vbi ſapere cœpit, muniri etiam contra hoſtem humani generis voluiſſe. Non latet me certè, quid Socrates & Sozomenes in tripartita ſua velint, quidque alij plerique: veritatem ſequor, optimi principis religioni & pietati conuenientem. Quòd verò in lepram inciderit, vt vulgò dicitur, baptiſmoque mundatus ſit, conficta prius de ſanguine infantum neſcio qua fabula, nullo modo credo, Socratē hac in re ſecutus, qui affirmat Conſtantinum ipſum, vbi ſexageſimumquintum ætatis annum attigiſſet, ægritudine captum, ex vrbe Conſtātinopoli ad aquas calidas egreſſum valetudinis cauſſa, nulla de lepra mentione habita. Prętereà verò hac de re à nullo ſcriptorum fit mētio, non dico ab his, qui ethnici ſunt habiti, ſed ne à noſtris quidem. Non reticuiſſet hoc Oroſius, non Eutropius, non illi, qui Conſtantini res geſtas quàm diligentiſsimè ſcripsêre. Ante verò tanti principis mortem, ſtellam crinitam inuſitatæ magnitudinis (quam Greci cometem appellant) fulſiſſe aliquandiu conſtat.

Marcus autem Romanus Pontifex ad curam Chriſtianæ religionis conuerſus, inſtituit, vt epiſcopus Oſtienſis à quo Romanus conſecratur, pallio vteretur. Voluit prętereà diebus ſolennibus ſtatim poſt euangelium ſymbolum à clero & populo magna voce decantari: & eo modo quo fuerat in Nicæno concilio declaratum. Duas item eccleſias Romæ condidit, vnā via Ardeatina, in qua ſepultus eſt: alterā in vrbe Roma ad Palatinas, quas quidem Conſtantinus his muneribus exornauit & auxit: Fúdo Roſarum cum omni agro campeſtri, patena argentea librarum xx. ſcypho argēteo x. librarum, corona argentea librarum x. Fundo Antoniano, qui eſt via Claudia, Fundo Marmoreo via Ardeatina. Huius autem & Conſtantini tēporibus fuit Iuuencus Hiſpanus presbyter genere nobilis, qui tetrauāgelia hexametris verſibus ferè ad verbum transferens, quattuor libris compoſuit. Scripſit & quædam eo genere metri ad Sacramētorum ordinem pertinētia. Marcus autem poſtea quam ex ſacris ordinibus bis menſe Decembri habitis, presbyteros xxv. diaconos vj. epiſcopos xxviij. creaſſet, moritur, ac ſepelitur in cœmiterio Balbinæ via Ardeatina 3. Nonas Octobris. Sedit autem annis duobus, menſibus octo, diebus viginti. Vacat tum ſedes dies viginti.

Iuuencus Hiſpanus presbyt.

IVLIVS I.

IVlius natione Romanus, patre Ruſtico, tēporibus Conſtantij fuit: qui cum Conſtantino & Conſtante fratribus imperium adeptus annis quatuor & viginti imperauit. *36. Pont. Cōſtantinu imp.*

Habitus eſt etiam inter ſucceſſores magni Conſtantini Delmatius Cęſar fratris, filius adoleſcens ſanè præclaræ indolis, qui haud ita multò pòſt tumultu militari opprimitur, ſinēte potius Conſtātio quàm iubente. Interea verò Ariana hæreſis inualuit fauente Conſtantio qui noſtros cogebat Arium recipere. Secundo itaque Conſtantij anno apud Laodiceam vrbē Syriæ, vel, vt alij volunt, apud Tyrum concilīū indicitur. Eò conuenēre Catholici & Ariani; diſputatur quotidiè, homuſióne, an ſecus, Chriſtum cum patre vocarent. Inſtabat Athanaſius Alexandrinus epiſcopus rationibus & argumentis, affirmās filium patri humuſion eſſe. Id cùm refellere Arius non poſſet, ad conuicia verſus, magicas artes Athanaſio viro ſanctiſsimo obijcit, prolato in loculis Arſerij brachio. Dānatur itaq; violenter iubente Cōſtantio Athanaſius: qui quidem fugiens, ſex continuis annis in lacu ciſternæ carētis aqua ita delituit, vt ſolem nunquā viderit. Iudicante deinde ancilla quadā, cū in eo eſſet vt caperetur, Dei monitu ad Cōſtantis partes cōfugit, qui fratrem Conſtantiū minis certè coegit Athanaſiū recipere. Ari⁹ interim epiſcoporū & populi frequentia ſtipatus, dum leuādi ventris cauſſa ad publicū locū declinat, egerere conatur, inteſtina omnia in cuniculum latrinæ demiſit, mortē certè paſſus vita turpiſsima condignam.

Ariana hæreſis

Athanaſ. Alexandrinus.

Iulius

Iulius autem pontifex multis incommodis vexatus in tanta rerum perturbatione, tandem post menses decem Romam ab exsilio redijt, audita præsertim Constantini morte: qui bellū fratri Cōstanti inferens, dum apud Aquileiam inconsultè dimicat, occciditur, non destitit tamē Iulius orientales episcopos reprehendere, maximè verò Arianos. qui iniussu Romani pōtificis Antiochiæ concilia indixerant, cùm id sine eius auctoritate fieri non posset, quod Romana ecclesia cæteris præesset. Cōfutabāt id orientales, non sine ironia, quod diceret à se ad occidentem Christianæ religionis principes commigrasse, hanc ob rem suam ecclesiam, tāquam perennem fōtem, vnde tanta gratia manauerat, cæteris præferendam. Constat autem Iulium ipsum amissis his contentionibus, duas ædificasse basilicas: vnam iuxta forū Romanū, aliam in Transtiberina regione. Tria item cœmeteria exstruxit, vnum via Flaminia, aliud via Aurelia, tertium via Portuensi. Constituit præterea ne sacerdos alibi, quàm apud iudicem ecclesiasticum causam diceret. Voluit item, vt omnia ad ecclesiam pertinētia, per notarios aut per primicerium notariorum conscriberētur: hos hodiè (vt arbitror (protonotarios vocam⁹, quorum officium est res gestas præcipuè conscribere. Verùm nostra ætate adeò pleriq; (nolo dicere omnes) litterarum ignari sunt, vt vix sciant nomē suum latinè exprimere, nedum aliorū res gestas perscribere. De moribus nolo dicere, cùm è lenonum numero, & parasitorū quidam in hunc ordinem relati sint. Constantini autē & Constantij tempore in precio fuit Marcellus Ancyranus episcopus, qui multa scripsit maximè verò contra Arianos. Ferūtur tamen contra hunc Astrij & Apollinarij libri, eū Sabellianæ hæresis arguētes, eiusdem quoq; erroris eum Hilarius arguere conatur: quem certè Marcellus refellens, se tamen nequaquā cum Iulio & Athanasio sentire ostendit. Contra hunc præterea scripsit & Basilius Ancyranus episcopus librū vnum de virginitate. Nam Basilius Macedonicæ partis vnà cum Eustachio Sebasteno princeps fuit. Theodorus quoque Heracleæ Thraciarum episcopus, elegantis copioseque elocutionis vir, multa tum scripsit, maximè verò commentarios in Matthæum, in Ioannem, in Psalterium, in Apostolum. Iulius verò cum ex sacris ordinibus ter mense Decembri, in vrbe habitis, presbyteros octodecim, diaconos tres, episcopos nouem creasset, moritur, ac sepelitur via Aurelia in cœmeterio Calepodij, ab vrbe Roma milliario tertio, pridie Idus Augusti. Sedit annos quindecim, mēses duos, dies sex. Vacat tum sedes dies quinque & viginti.

LIBERIVS I.

LIberius natione Romanus, patre Augusto, Cōstantij & Constantis temporibus fuit. 37. Pont.

Constantinus enim (vt antè dixi) dum Constantem fratrē bello incautius persequitur, ab eius militibus opprimitur. Constās autē varia & fortuna contra Persas vsus, cum nocte intempesta seditione militum suscipere prelium cogeretur, tandem vincitur. Verùm postea cū de seditiosis militibus suscipere pœnas instituisset, Maxentij dolo ac fraude in oppido Helena interficitur anno imperij sui xvij ætatis verò XXX. Constans imp

Mortuo autem Constante, rursum in Athanasiū cōsurgunt veteres illi Arianæ hæresis suscitatores. Nam concilio apud Mediolanū habito, omnes qui Athanasio fauebant, in exsiliū pelluntur. Præterea verò cùm in synhodo Ariminensi oriētales sacerdotes callidi homines & acuti, occidentales simplices & imperitos argumentis ac fallacijs conuincerent, prætermittere eam disputationem pro tempore satius visum est. Christum enim cum patre Homusion esse negabant Hoc autem quia primū Liberius pontifex apertè impugnabat, quodq; etiam dānare Athanasium iubente imperatore nolebat, in exsilium ab Arianis pellitur, atq; ita triennio ab vrbe abfuit. At verò sacerdotes congregata synhodo, in Liberij locum, Felicē presbyterum virum optimum, pontificem creārūt, qui statim octo & quadraginta episcoporum conuentu duos presbyteros. Vrsacium

& Valentem ab ecclesia separauit, quòd cum Constantino Augusto in fide sentirent. Hãc ob rem rogatu & precibus eorundem, Constantius Liberium ab exsilio reuocat, qui imperatoris beneficio motus, cum hæreticis in rebus omnibus (vt quidam volunt) sentiés, illud tamẽ cum Catholicis tenebat, hæreticos ad fidẽ redeuntes, non esse rebaptizandos. Ferunt Liberium apud cœmeteriũ sanctæ Hagnetis aliquãdiu habitasse cum Constantia Constantij sorore, quò eius rogatu & auxilio vrbem tutius ingrederetur: sed mulier catholica dolum inesse sentiens, id se facturam omninò recusauit. Tãdem verò Constantius, instigantibus Vrsatio & Valente, pulso Felice, Liberium introduxit. Vnde persecutio ita vehemens exorta est, vt in ecclesijs ipsis presbyteri & clerici passim necarentur. Sunt tamen qui scribunt, mulieres Romanas in in circensi spectaculo reditum Liberij ab imperatore precibus impetrasse. Pontifex autem tametsi cum Arianis sentiebat, ecclesias Dei quam diligẽter exornauit, maximè autem sepulchri ũ beatæ Hagnetis, & basilicam, quam de nomine suo fecit apud macellum Liuiæ. Fuit autem hac misera tempestate Eusebius Emissenus, qui multa contra Iudæos, gẽtes, & Nouatianos doctè admodum, & eleganter scripsit. Triphylius quoq; Cypri Ledrensis, siue λευκῶνος episcopus, in Cantica canticorum copiosè & accuratè commentarios cõposuit. Prætereà verò Donatus Afer (à quo Donatiani nomẽ sumpsere) multa in Catholicos scribẽs, totam penè Africam & Iudæam sua persuasione decepit. Affirmabat enim patre minorem esse filium, & spiritum sanctum minorem filio, catholicosque rebaptizandos esse. Exstabant autem Hieronymi tempore eius multa scripta ad hæresim pertinentia, & de spiritusancto liber Arianæ doctrinæ conueniens. Et ne quicquam Arianæ perfidiæ tum deesset, Asterius eius factionis philosophus, imperãte Constantio, multa scripsit in epistolam ad Romanos, in Euãgelia, in Psalmos, quę ab hominibus suæ hæresis studiosissimè leguntur. Lucifer prętereà Caralitanus episcopus, cum Pancratio & Hilario Romanis clericis ad Constantium à Liberio missus, cùm nollet sub nomine Athanasij Nicænam damnare fidem, relegatus, contra Constantium imperatorem scripsit, librumque e legendum misit: moritur tamen sub Valentiniano principe. Ferunt autem Fortunatum Aquileiensem episcopum Liberium fidei causa in exsilium pergentem, vt in hæresim & discordiam laberetur, solicitasse. Serapion quoq;, qui ob elegantiã ingenij, scholastici cognomen meruit, addidit tum aduersũ Manichæum librũ egregium: nec vnquam Cõstantij minis à Cõfessione veritatis destitit: ad hominem enim profectus, quò eum pacatiorẽ magno Athanasio redderet, minis tanti principis è gradu constãtiæ nunquam decidit. Ideò autẽ Athanasius magnus est habitus, quod paganis & hæreticis constanti animo semper restitit. Liberius verò, vbi ex sacris ordinibus bis in vrbe Roma habitis presbyteros octo & decem, diaconos quinque, episcopos decẽ & nouem creasset, moritur, ac sepelitur via Salaria in cœmeterio Prisillæ IX. Kalend. Maij. Sedit autem annos sex, menses tres, dies quattuor. Vacat sedes dies sex.

Donatus hæresis

Asterius Arianæ factionis philosophiæ.

Lucifer. Caralitanus episc.

FELIX II.

FElix secũdus, natione Romanus, patre Anastasia, Constantij temporibus fuit. 88. *Pont.*

Qui solus post interfectum à Magnentio Constantem, imperio potitus est. Mox Iulianum patruelem suum, quippe qui ex Constantio patris Constantini fratre natus erat, Cæsarem creatum in Gallias seditione quorundam tyrannorum tumultuantes misit, qui breui & Gallorum & Germanorum motus virtute sua compescuit: vnde militum omnium consensu Augustus appellatur. Quo audito, Cõstantius rebus Parthicis occupatus, ad bellum ciuile conuersus, apoplexia in itinere obijt inter Ciliciam, Cappadociamq; in Mosopcrene oppido, anno imperij quarto & vigesimo, ætatis quinto & quadragesimo. Hoc autem morbo dixêre medici hominem interijsse ob

Constãtius imp.

dolorem

dolorem animi & grauem cogitationem, in quā rebellante Iuliano inciderat. Ob eius autem moderationem (Christianorum cauſſam ſemper excipio, in qua vnicè impius fuit) & comitatem, inter diuos more veterum, referri meruit. Nam poſt ſuſceptum imperium, Romā cum triumpho via Flaminia ingreſſus, aureo carpento ciues obuiam factos, mira benignitate inſpexit & veneratus eſt, dictitans illud Cyneæ, Pyrrhi legati verum eſſe, tot ſe videre reges in vrbe Roma quot ciues. In vna tamē re populum Romanum ad riſum potius, quàm ad indignationem concitauit, quòd portas vrbis ingrediens, celſas & faſtigiatas, arcuſq; triumphales præaltos & latos, homo paruæ ſtaturæ caput incuruaret, more anſerum læſionem veritus. Is prætereà campum Martiū cum admiratione inſpiciens, ſepulchrum Auguſti Cæſaris tot ſimulacris marmoreis & æneis ornatū, forum Romanum, Iouis Tarpeij delubra, thermas, porticus in prouinciæ modū auctas, amphitheatrum Tiburtino lapide exſtructum tāte altitudinis, vt eò vix inſpicere humanus oculus poſſet, Pantheon mira altitudine ſpatioſis molibus fornicatum, templum pacis, Pompeij theatrum, circum maximum ſeptiſolium, tot arcus triumphales, tot aquæductus, tot ſtatuas per vrbem ad ornatum poſitas, obſtupuit: ac tandem dixit, naturam vires omnes in vnā vrbem effudiſſe. Stabat Traiani equus in atrio, cuius inſtar alterum ſibi fieri Conſtantinopoli Conſtantius petebat ab Hormiſda architecto, quem ſecum duxerat. Cui Hormiſda ſtabulum quoque tale condas oportet, ſi voles equū latè ſuccedere. Idē quoque Hormiſda à Conſtantio interrogatus, quid de vrbe Roma ſentiret, Id tantum ſibi placere reſpondit, quòd didiciſſet ibi quoque homines mori, vt philoſophum decebat, locutus.

Felix autem, quem diximus in Liberij locum à Catholicis ſubrogatum eſſe, licet id factum ab hæreticis Euſebius & Hieronymus affirmēt, quod certè miror, ſtatim vbi pontificatū inijt, Conſtantium magni Conſtantini filium, hæreticum, & ſecūdò rebaptizatum promulgat ab Euſebio Nicomedienſi epiſcopo in Aquilone villa non longè à Nicomedia. Hinc autem deprehendi error poteſt, quo ducuntur nonnulli, qui hanc hæreſim Magno Conſtantino aſſcribunt. Quod profectò (vt ex hiſtoria vides) in tātum principem, tamque religionis Chriſtianæ amantiſsimum nec debuit cadere, nec potuit. Dum autem altercatio eſſet, & quidem magna (vt diximus) inter Liberium & Felicē, Ariana hæreſis bifariā diuiditur: Nam Eunomius (vnde Eunomiani) vir corpore & animo leproſus, nec ſecus interius quàm exterius morbo regio corrept', affirmabat in rebus omnibus & filiū diſsimilē patri, & ſpiritum ſanctum cum patre & filio nihil habere commune. Macedonius autē, quem noſtri ante erroré Conſtantinopolitanum epiſcopum fecerant, ab Arianis expellitur, quia filium patri ſimilem fatebatur, licet Spiritū ſanctum non ſecus atque illi blaſphemaret. Aiunt quidem Felicem concilium octo & quadraginta epiſcoporum habuiſſe in quo decernitur, vt epiſcopi omnes aut ad concilium generale veniant, aut litteris rationem reddant, quare id facere nequeant; quod quidē inſtitutū, Carthaginenſi in concilio poſtea renouatum eſt. Huius autem temporibus fuit Acacius, quē, quia luſcus erat, μονόφθαλμον vocarunt. Hic verò Cæſarienſis eccleſiæ in Paleſtina epiſcopus, multa in Eccleſiaſtē conſcripſit: tantaque auctoritatis ob eloquentiam & verſutiam apud Conſtantiū fuit, quemadmodum Hieronimus ait, quod ego certe miror, vt Romæ in Liberij locum Felicem Arianum epiſcopum conſtitueret: quem ptofectò catholicum fuiſſe conſtat (vt ſcripſimus) & Arianos ſemper damnaſſe. Felix autem poſtremò cùm nulla in re orthodoxę fidei deeſſet, ab aduerſarijs captus, vnà cum multis ſecum bene ſentiētibus interficitur, ſepeliturque in bàſilica, quā ipſe ædificauit via Aurelia, ſecūdo ab vrbe Roma milliario, duodecimo Kal. Decemb. Sedit autem tantummodò annum vnū, menſes quatuor, dies duos, propter ſeditionem à Liberio motam, quem, Damaſum ſecutus, licet immeritò, inter pontifices numeraui.

ANNOTAT.

Marcellus Papa II. vir ſempiterna memoria dignus, antiquum Romanæ eccleſiæ regiſtrū ab horum temporum clericis ſcriptū mihi aliquādo deſcribendi copiam fecit, quod ille Eugubij in monaſterio S. crucis de Auellana litteris vetuſtiſsimis, & maiuſculis in mēbranis ſcriptū inuenerat. In eo accurata huius ſchiſmatis inter Liberium & Felicem deſcriptio exſtat, ab eo, qui tunc vixit, procul dubio facta. Res autem ſic ſe habet. Conſtantius Auguſtus Athanaſio epiſcopo Alexandrino Arianæ hæreſis, cui imperator addictus erat oppugnatori conſtantiſsimo infenſus, cum eum omnibus modis ſede ſua ejicere vellet, epiſcoporum ſynhodum

congregari iussit: ex cuius decreto, iuxta Cæsaris sententiã, sedem suã, alio subrogato sanctus Pontifex amisit. Hunc (inquit) illorum tẽporum scriptor Ammianus Marcellinus rerum gestarum libro 15. per subscriptionem adijcere sede sacerdotali patria sentiens cæteris iubẽte principe, Liberius monitus, perseueranter renitebatur, nec visum hominem, nec auditũ damnare nefas esse sæpè exclamans, apertè scilicet recalcitrans imperatoris arbitrio. Id enim ille Athanasio semper infestus licet sciret impletũ, tamen auctoritate, qua potiuntur æternæ vrbis episcopi, firmari desiderio nitebatur ardenti. Quo non impetrato, liberius ægrè populi metu, qui eius amore flagrabat, cũ magna difficultate noctis medio potuit asportari. Hæc ille. Exstat apud Theodoretum lib. 2. cap. 16. hist, Ecclesiasticæ Liberij ipsius colloquium super hac re cum imperatore constantissimè, antequã in exsiliũ pelleretur, habitum: Porrò autem antequã Liberius ex vrbe discederet, clerus omnis Romanus sanctissimo interposito iureiurando ipsi pollicitus est, se nullũ alium Pontificẽ vnquam illo viuente suscepturũ, cæterũ eo relegato, statim Felix archidiaconus eius contra sacramenti fidem episcopus ordinatus in schismate Romanum inuasit sacerdotiũ, quod vniuersus populus Romanus valdè ægrè ferens, se ab eius seperauit communione. Biennio pòst Constantio Romam veniẽti populus Romanus pro Liberij reditu supplicauit. Cui annuens Liberium ad vrbẽ reuocauit, Felice à populo & senatu notato, & vrbe pulso. Qui nihilominus sacerdotij iura in schismate, dum vixit, cõtra Liberiũ modò in vrbe, modò extra in alia ciuitate annos x. mẽses iij. & dies xi. retinuit: obijt enim x. Kal. Decemb. Valentiniano, & Valente Augustis cõsulibus. Tũ Liberius misericordia motus, clericos omnes, qui peierauerant, absoluit, & locis suis, quibus viuente Felice priuati fuerant, restituit. Et anno sequenti, qui salutis erat CCCLVI. Gratiano, & Dagalaipho consulibus, viij Kal. Octob. rebus humanis excessit.

Quo mortuo, presbyteri aliquot, & diaconi S. R. E. Liberianæ partis statim Vrsicinũ diaconum pontificẽ constituunt, & à Paulo episcopo Tiburtino ordinari faciunt. Hi verò, qui Felici adhæserant, Damasum in schismate etiam ipsi pontificẽ Romanum renuntiant, atq; ita pessimũ schisma & ciuilis seditio vrbẽ vexare cæpit, quæ eò vsq; populo in duas factiones diuiso succreuit, vt in basilica Sicinij armatis vnà cõcurrentibus ad c. & xxxvij. interfecti sint. Quod cùm Imperator Valentinianus cognouisset, seditionis vrbanæ, schismatisq; tolledi causa, Damaso in pontificatu confirmato, Vrsicinũ vrbe expulit anno primo, & mense secundo ordinationis eius, atq; ita solus Damasus præsul Apostolicæ sedis permãsit. Hæc ex vetustissimo illo Registro excepi, quæ multò magis Ammiani Marcellini lib. 15. D. Hieronymi in Chronico Ruffini lib. 1. c. 12. & lib. 2. c. 10. Socratis lib. 2. c. 27. & lib. 4. c. 29. Theodoreti 2. c. 15. 16. 17.. Sozomeni lib. 4. c. 11. & lib. 6. c. 23. & aliorum historijs quadrant, quàm ijs, quæ vulgò circũferuntur de Liberio & Felice. Neq; enim Liberius vnquã Arianus fuit, neq; Felix legitimè pontificatũ adeptus est, aut quid contra Cõstãtinũ gesit, vel ab eo capite est cæsus. Hæc Anastasius bibliothecarius (vt opinor) primus credidit, & vt pleraq; alia Damasi libro interposuit. Hac igitur ratione schismata duo fuerũt, breui tempore sub quatuor pontificibus fere cõtinuata. Et Felix cùm schismaticus fuerit, nulla ratione inter legitimos Romanos pontifices enumerãdus esset: duo enim simul Papæ esse nõ possunt, sed hæc in meo libro apertius, & distinctius conscripsi.

S. DAMASVS. I.

39. Pont. Iulianus Imper.

DAmasus natione Hispanus, patre Antonio, Iuliani temporibus fuit, viri certè

tè egregij, ſi domi, ſi foris eius ingeniũ reſpicis, nam & Eubulo ſophiſta & Libanio philoſopho præceptoribus vſus, liberalibus diſciplinis ita erat imbutus, tum Græcè, tum Latinè, vt cuiuis optimo principi comparari poſſet. Multæ erat memoriæ, ingentis facúdiæ, in amicos liberalis, prouincialibus iuſtiſſimus, gloriæ cupidus. Verùm hæc omnia ad extremũ euertit, dum Chriſtianos perſequitur. Callidior tamen cæteris perſecutor, non vi, neque tormẽtis primò, ſed præmijs, honoribus, blanditijs, perſuaſionibus maiorem ferè populi partem, quàm ſi atrocior fuiſſet, elicuit. Vetuit autem, ne Chriſtiani auctorum gentilium ſtudia adirent, neue ſcholæ, niſi his, qui deos deaſq; venerarentur, paterent. Vni tamẽ Prohæreſio viro doctiſſimo conceſſum eſt, vt Chriſtianos publicè doceret, quam gratiã ipſe indignatus contempſit. Militare cingulum dari niſi Gentilibus vetuit. Statuit præterea, procurationes prouinciarũ iuriſque dictionem Chriſtianis nõ debere permitti, quippe quibus lex ipſa Chriſtiana proprio vti gladio vetat. Athanaſium tamẽ apertè oppugnat, atque in exſilium mittit à magis & auguribus inſtigatus, quorum artibus maximè delectabatur, quod diceret Athanaſiũ obſtare, quò minus eorum artes in precio eſſent. Cùm Daphne quoq; in ſuburbano Antiochiæ iuxta fontem Caſtalium litaret Apollini, & nulla ex his, quæ quærebãtur, reſponſa ſuſciperet, cauſſasq; ſilentij percontaretur à ſacerdotibus, dæmones aiunt ſepulchrũ Babylæ martyris propè adſtare, & ideò reſponſa reddi. Tum Iulianus Galilæis imperat, hoc enim nomine Chriſtianos appellabat, vt ſepulchrum martyris inde auferant. Qui dum ſepulchrum mira exſultatione traherent, dicentes: Confundantur omnes, qui adorant ſculptilia, & qui gloriantur in ſimulachris ſuis. Ita iram Iuliani principis concitarunt, vt multos præter inſtitutũ ſuum interfici iuſſerit. Miror ego id à Iuliano factũ cùm diaboli artes iam vanas eſſe cognoſceret. Semel enim magum quendam in ſpeluncam ſecutus, cum voces dęmonum perhorreſceret, ſigno crucis vſus eſt, quo fugati ſunt dęmones. Cùm verò Iulianus diceret, ſigno crucis aliquid mirum ineſſe, reſpondit magis dæmones etiam genus illud ſupplicij formidare. Hãc ob rem Iulianus pertinacior quã antea factus eſt, adeò vanitati magicæ deditus erat, licet prius Chriſtianam religionem ſimulato animo amplexus fuiſſet, vt Conſtantij odium vitaret, legiſſetque publicè diuinos codices, ac baſilicam nomine martyrum ædificaſſet. Præterea verò idem imperator, quò noſtris ſtomachum faceret, Iudæis templum Hieroſolymitanum reſtituit, cùm dicerent ſe alibi ſacrificare non poſſe. Qui certè tanta arrogantia elati ſunt, vt maiore impenſa, quàm anteà, reſtituere tẽplum conarentur. Verùm non ita multò pòſt terræ motu templum corruens, & multos Iudæos ſimul oppreſſit, & illud approbatum eſt, lapidem ſupra lapidem poni non debere. Sequenti autem die incendio diuinitus immiſſo, & ferramenta ipſa conſumpta ſunt: & eo miraculo multi Iudæi perterriti, ad fidem Chriſti venêre. In Perſas verò proficiſcens Iulianus, quos intellexerat res nouas moliri, in reditu ſuo malam quidem rem Chriſtianis minatur. Cùm autem ſuperatis hoſtibus in compoſito agmine victor rediret, apud Cteſiphontẽ confoſſus perijt. A ſuis, an ab hoſtibus id factũ ſit, incertum eſt, quanquam ſunt qui ſcribant, ſagitta ex incerto miſſa trãsfixũ fuiſſe, eundemque exclamaſſe manu ad cælum extenſa. Viciſti Galilæe, viciſti: nam Chriſtum, Galilæum appellabat & fabri filium: vnde illud adoleſcentis in Libanium ſophiſtam, interrogantẽ quid ageret fabri filius: Iuliano inquit, locellum cõponit: nam paulò poſt eius cadauer locello auectus eſt. Sunt etiam qui ſcribant, hunc antea clericũ fuiſſe, ac poſtea à fide noſtra defeciſſe, vnde hominem apoſtatam vocãt. Perijt autem poſt annum, & octo imperij ſui menſes, anno verò ætatis ſecundo & trigeſimo. Huic deinde ſuccedit Iouinian⁹, qui ab exercitu imperator electus, non prius profiteri imperatoris nomẽ voluit, quam omnes conclamarent ſe Chriſtianos eſſe. Quibus collaudatis, & imperium ſuſcepit, & exercitum è manibus barbarorum liberauit, Niſibi ac magna Meſopotamiæ parte Sapori regi Perſarum relicta. Hic autẽ octauo imperij ſui menſe, cruditate ſtomachi, ſiue tetro odore prunarum moritur.

Viciſti Galilæe.

Iulianus.

Iouinianus imp.

Damaſus autem electus ad Põtificatum obeunduꝫ, Vrſicinium diaconum competitorem habuit in baſilica, quæ Sicini appellatur, vbi multi vtrinque cecidêre in ipſo templo, cũ res non ſuffragijs tantũ, ſed vi & armis tractaretur. Verùm non ita non multò pòſt, ſacerdotũ ac populi conſenſu Damaſus epiſcopus cõfirmatur, & Vrſicinus ad Neapolitanã eccleſiã traducitur. Damaſus aũt adulterij accuſatus, publico cõſilio cauſſã dixit: vbi & innocẽs abſoluitur, & Concordius atq; Calliſtus diaconi falſi accuſatores damnati ac reiecti ab eccleſia

Vrſicinus.

sūt. Cautumq; lege est, vt deinceps pœnā talionis subeāt, qui aliquē falsò accusauerint. Pacata tādē ecclesia, Damasus otiò litterario delectatus, vitas pōtificū omniū, qui antè se fuēre, cōscripsit, easq; ad Hieronymū misit. Nō destitit tamen & tēpla, & cultū diuinū augere. Duas enim basilicas ædificauit: vnā iuxta theatrum, alterā via Ardeatina ad catachūbas. Dedicauit & Platoniā, vbi corpora Petri & Pauli aliquādo iacuerant. Vestibus quoque elegantibus sāctorum corpora eò loci sepulta exornauit ad memoriā posteritatis. Prætereà verò basilicam quam ipse in honorem D. Laurentij non longè à theatro Pompeiano cōdiderat, maximis muneribus ornauit, patena argentea librarum xx. ama argentea librarum xv. scypho argenteo anaglypho librarū x. calicibus argēteis v. coronis argēteis v. domos quoq; circa basilicā positas dono dedit: fūdū etiā Papirianū agri Ferentinatis: fundū Antonianū, balnea non lōgè à tēplo posita, vt psal. quoq; alternis vicibus in ecclesia canerētur, in fineq; eorū verba hęc ponerētur, Gloria patri & filio & spiritui sāctō, instituit. Primus etiā Hieronymi scriptis auctoritatē dedit, cū prius lxx. interpretū scripta tātūmodò in precio essēt. Nā & biblia Hieronymi legi cœpta est, vt psalmi eiusdē fideliter ex hebraico traducti, cū antea apud Gallos potissimū incōpositè legerētur. Mandauit itē, vt in principio celebrationis (quā Missā vocāt) confessio diceretur, vt hodiè fit. Idē verò Damas⁹, vbi ex sacris ordinibus quinquies habitis presbyteros 31. diaconos 11. episcopos 62. creasset, moritur, ac sepelitur via Ardeatina cū matre & sorore in basilica à se cōdita, tertio Id. Dec. Sedit annos 19. mēses 3. dies 11. vacat tū sedes 21.

SIRICIVS I.

SIricius natione Romanus, patre Tiburtio, Valentiniani temporibus fuit. *40. Pōt. Valentinian. imp*

Qui à Iuliano multa incommoda ob fidem Christi passus, pulsusque militia cùm scutatorum princeps esset. Mortuo autem Iouiniano, militum omnium cōsensu imperator electus, Valentem fratrem in partem imperij accipiēs, eidem orientem assignat. Posteà verò imperij sui anno tertio Gratianum filium necdum benè puberem, socrus & vxoris hortatu Augustū creat. Procopium quidem apud Constantinopolim res nouas moliētē, cum satellitibus suis mira celeritate opprimit.

Sed Valens ab Eudoxio Ariani dogmatis episcopo baptizatus in sæuissimam hęresim declinās, nostros persequitur, & in exsilium pellit, mortuo præsertim Athanasio, quo viuente res Christiana sex & quadraginta annis mirificè sustentata est. Instabat Lucius hæreticus hostilem in modum nostros persequens, neque illis quidem parcens, qui in eremo erant: eos enim immissis militibus aut trucidabat, aut in exsilium mittebat. Magnæ auctoritatis tunc erant Antonij discipuli, Macarij duo in Syria, quorum alter in superiore, alter in inferiore habitabat eremo. Isidorus quoque tum in precio erat, Paphnutius, Pambo, Moses, Beniamin, Paulus Alpheliotes, Paulus Phocensis, Ioseph. qui mons Antonij dicebatur. Hos cùm exsilio vexaret Lucius, mulier phanatica proclamabat, viros Dei in insulam Aegypti nequaquam mittendos esse, Mannia quoq; Sarracenorū gētis regina, cùm frequentibus prælijs Romanorum opes attriuisset, Palæstini & Arabici limitis oppida vastans, orata pacem non aliter repromittit, nisi Mosen Christianum virum sanctissimum, genti suæ episcopum designarent. Id agere Lucius conabatur. Verūm Moses inclamat, Arguūt te, ô Luci, per metalla damnati Christiani, in insulas relegati, & carcere inclusi: quare manus tuas ad me consecrandū nunquā inijcies. Reuocatis itaq; episcopis qui se cōsecrarent, datur reginæ præsul, ac pax Romanis redditur. Sæuiebat in Christianos Valēs & Lucius, licet Themistij philosophi litteræ Valentem aliquantulo mitiorem reddiderint. Sæuiebat & Athanaricus Gotthorum rex, qui plurimos barbarorum martyrio affecit.

Eudoxius dogmatis Ariani episcopus.

Macarius.

Isidorus.

Themistius philosophus.

Interim verò Valentinianus Saxones, gentē in Oceani litoribus positam locis inuijs, & Bur-

Burgundiones virtute ac rei militaris scientia oppressit. At verò dum Sarmatæ sese per Pannonias effudissent, bellumq; in eos parat, subita sanguinis effusione apud Bergentionẽ oppidum moritur. Tum Gotthi sedibus suis pulsi, per omnes se Thracias effundunt: quibus dum Valens ire obuiam cum exercitu parat, reuocatis prius, sed sero ab exsilio episcopis & monachis, quos etiam militare coëgerat, prælio victus, igni exuritur. Hæc quidem clades Romani imperij ac totius Italiæ exitium fuit.

Siricius autem (dum hæc agerentur) censuit monachos, quorum vita probata esset, posse sacris initiari ā primis ordinibus vsq; ad episcopatum. Censuit item ordines per interualla dandos. Manichæos prætereà, qui in vrbe erant, vetuit communicare cum fidelibus. Pœnitentes autem & redeuntes ad gremium orthodoxæ fidei, recipiendos esse censuit, si monasterium ingrederentur, atque ibi ieiunijs & orationibus se toto suæ vitæ tempore macerarent. Viaticum siquidem tum demum ab Ecclesia recipiebant, vbi de optima eorum vita constaret. Consecrari autem presbyterũ ab episcopo tantum censuit. Instituit item, vt quicunque aut viduam, aut secundam vxorem duxisset, ab officio ecclesiastico pelleretur. Hæreticos quoque per manus impositionem recipiendos censuit. Huius temporibus Hilarius fuit, vrbis Pictauorum Aquitaniæ episcopus, qui & contra Arianos duodecim libros scripsit, & alterum contra Valentem & Vrsatium: atque non ita multò pòst Pictauis moritur. Victorinus autem natione Afer, Romæ tũ primum rhetoricam docuit: posteà verò in extrema senectute fidei nostræ se tradens, contra Arium libros more dialectico scripsit. Multa quoque composuit ad commendationem fidei nostræ Gregorius Bæticus Iliberi episcopus. Photinus autem Gallogræcus, Marcelli Ancyrani episcopi discipulus, Hebionis hæresim instaurare tum conatus est, Hebion enim Christum pio coitu Mariæ natum, virum iustum putauit. Is quidem à Valentiniano imperatore pulsus, plura scripsit volumina, ac præcipua contra gentes. At Didymus Alexandrinus, à teneris annis oculis captus, & ob id etiam primarum litterarum ignarus, ita geometriam & dialecticam, quæ magno vsu indigent, iam grandis natu cum primis elementis didicit, vt præclara quædam opera in mathematicis scripserit, in Psalmos quoque & in Euangelium Matthæi ac Ioannis, & contra Arianos multa edidit. Optatus quoque Afer episcopus Mileuitanus, libros sex contra Donatistas composuit. Seuerus autem Aquileus Hispanus, agnationem ab illo Seuero ducens, ad quem Lactātij duo exstant epistolarum libri, volumen cōposuit, quod Catastrophen vocauit. Siricius verò compositis ecclesiæ rebus, & creatis sex & viginti presbyteris, diaconis sedecim, episcopis duobus & triginta, ex sacris ordinibus quinquies habitis, moritur ac sepelitur in cœmeterio Priscillæ via Salaria, octauo Kal. Martij. Sedit enim annos quindecim, menses vndecim, dies quinque & viginti. Vacat tum sedes dies viginti.

Hilarius Pictauorum epi.

Victorinus Afer.

Greg. Bæticus.

Photinus hæret.

Didymus Alexād.

Optatus epis. Mileuitanus

ANASTASIVS I.

ANastasius natione Romanus, patre Maximo, imperante Gratiano vrbis Romæ episcopus creatur. 41. Pont.

Nam Gratianus adolescens religione clarus, militia strenuus, apud argentaream oppidum Galliæ, vno prælio ad triginta millia Alemannorum fines Romanorum vastātes, cum minimo suorum incommodo interfecit. In Italiam deinde rediens, pulsa Ariana hæresi, totam prouinciam ad veram CHRISTI fidem redegit. At verò cum instantibus Gotthis, rempub. in magno discrimine videret, Theodosium ex Hispania oriundum virum clarissimum, socium ac imperij comitem sibi delegit, qui superatis Alanis, Hunnis & Gotthis, orientale imperium restituit, icto cum Athalarico rege Gothorum fœdere, quo quidē mortuo, ac Constantinopoli egregiè sepulto, omnes

Gratianus imp.

eius milites Theodosium virum optimum secuti sunt. Interim verò Maximus in Britannia tyrannidem occupans, ac in Galliam traijciēs, apud Lugdunum Gratianum interfecit: quare Valentinianus iunior frater metu perterritus, ad Theodosium in orientē confugit. Sunt autem qui scribāt, hos quidem fratres in tantam calamitatem incidisse, matris Iustinę crimine, quæ Arianam hæresim fouēs, Christianos persequebatur, maximè verò Ambrosiū, quem etiam inuitum populus Mediolanensis tum episcopum delegerat. Mortuo enim Auxentio hęreticorum episcopo, statim seditio Mediolani exorta est. Cùm hanc itaq; reprimere Ambrosius conaretur, qui tum consularis eiusdē prouinciæ fasces regebat, ecclesiamque ingressus, multa de concordia partium differuisset, ab omnibus succlamatum est, non alteri quàm Ambrosio episcopatū committi debere, quod etiam factum est. Ex catechumeno enim Christianus factus, & sacris initiatus, Mediolanēsis episcopus creatur. Cuius doctrina & sanctitas quanta fuerit, eius vita ac opera doctissimè & elegantissimè scripta ostendunt.

Ambrosius.

Tunc autem Anastasius rei diuinæ cauēs, cōstituit ne sacerdotes vllo modo sederent, sed curui & venerabundi starent, cum sacrū euangelium aut caneretur aut legeretur in ecclesia Dei: Neue peregrini, maximè autē transmarini, in clerum reciperentur, nisi quinq; episcoporum præseferrent chirographa. Hoc autem factum esse aiunt propter Manichæos, qui tum in Africa magno in precio erāt, & ad corrumpendam fidē de suis quoquouersum mittebāt. Constituit item, ne debiles & manci, neue aliquo membro carentes, in numerum clericorū reciperentur. Basilicam quoque, quæ Crescentiana vocatur, in regione secunda via Mamurtina dedicauit. Huius & Damasi & Siricij tēpora, illustrarunt nō modò optimi imperatores, Iouinianus, Valētinianus, Gratianus, Theodosius, verumetiā sanctissimi atq; excellentes in quauis facultate doctores, tū Græci, tum Latini. Gregorium nobis Christianis cum Basilio Cappadocia genuit, vt ait Eusebius: ambo fuēre nobiles, ambo Athenis eruditi. Basilius enim Cæsareæ Cappadociæ, quę prius Mazaca vocabatur, episcopus contra Eunomium egregios libros edidit. Scripsit volumē de Spiritu sancto, & monachōrum instituta. Duos habuit fratres, Gregorium & Petrum viros doctissimos. Gregorij exstabant Eusebij temporibus aliqua volumina. At Gregorius Nazianzenus, qui Basilium ad monasteriū perduxit. Hieronymi præceptor multa scripsit, maximè verò in laudem Cypriani, Athanasij, Maximi philosophi. Scripsit & contra Eunomiū libros duos, contra Iulianum imperatorem librum vnum. Laudauit & nuptias & virginitatē hexametro versu. Leuauit & Constātinopolitanos ab hæresi rationibus, & suo elegantissimo dicendi genere, in quo Polæmonem virum eloquētissimum secutus est. Is postremū dum senex admodum esset, successorem sibi deligēs, ruri vitam monachi duxit. Basilius autem sub Gratiano, hic verò sub Theodosio moritur. Epiphanius quoq; Cypri Salaminæ episcopus, hæreses omnes elegantissimis voluminibus impugnauit. Composuit tum etiam multa sermone Syro, Ephræm Edessenæ ecclesię diaconus, qua ex re ad tantam venit dignitatē, vt post lectionē scripturæ sacrę, publicè in quibusdam ecclesijs eius scripta legerentur. Anastasius autem vbi ex sacris ordinationibus bis in vrbe mēse Decēb. habitis, presbyteros octo, diaconos quinque, episcopos decem creasset, moritur, & sepelitur in cœmeterio, ad Vrsum pileatū quinto Kal. Maij. Annos verò tres, dies decem sedit. Vacat tum sedes dies vnum & viginti.

Gregorius. Basilius.

Greg. Nazianzen.

Epiphan.

Ephræm Edessenus.

INNOCENTIVS I.

INnocentius natione Albanus, patre Innocētio, particeps Theodosij temporum fuit. Qui singulari celeritate & cōsilio vsus, Maximū tyrannū Gratiani interfectorē, apud Aquileiā occidit. Hāc calamitatē Maximo ipsi Martinus vir sanctissim⁹ anteà prædixerat, dū Britaniam

42. Pont. Theodo. imp.

tanniam militaribus copijs spoliat, in Italiam contra ius fasq; venturus. Tunc enim à circio Scoti, ab aquilone Picti, insulam vacuam militibus ingressi, longè ac latè omnia vastarunt. Theodosius autē diuino auxilio fretus, & Andragatium Maximi comitē, & Victorem eiusdem tyranni filium, Arbogastem & Eugenium tyrannos, mira celeritate vsus opprimit, vnde meritò Claudiani poētæ carmina in laudem Theodosij exstant:

O nimium dilecte Deo, tibi militat æther,
Et coniurati veniunt ad classica venti.

Theodosius ab ingressu ecclesiæ prohibitus.

Accidit Theodosio ad disciplinam militarem laus ingens, qua plurimum valuit, & religionis. Nam cùm Mediolani ingredi ecclesiā vellet misteria visurus, prohibitus ob quoddam facinus (vt fieri solet) ab ingressu ecclesiæ, nisi pœniteret, ita æquo animo id tulit, vt vltrò ipsi Ambrosio gratias egerit, atq; pœnituerit. Huius vxor Flaccilla fuit, ex qua Arcadium & Honorium suscepit. Iratus semel Theodosius, quòd Thessalonicenses in theatro militem occidissent, vel (vt alij volunt) iudicem suum, ægrè retētus à sacerdotibus Italicis est, quò minus omnes Thessalonicenses occideret. Qui postea ad se rediens, re cognita, & lacrymis pœnitentiam propè patrati sceleris egit, & legem tulit, & sententiæ principum super animaduersione prolatæ, in * tertium diem differentur, quò misericordię vel pœnitentiæ locus daretur. Ferunt principem ipsum, si quando ita percitus fuisset, hac deinceps cunctatione vsum, vt notas omnes litterarum expresse recēseret, quod interim iræ daretur locus. Affirmāt quidam, principem ipsum familiaritate cuiusdam Ioannis monachi anachoretæ in Thebaide vsum, cuius consilio tum bellum, tum pacē gerebat. Theodosius autem quinquagesimum ætatis agens annum, Mediolani moritur.

aliàs, xxx.

Innocentius verò tanta imperij tranquillitate & benignitate principis vsus, multa ad religionem Christianam pertinentia meditatus est. Constituit enim, vt sabbato ieiunium celebraretur, & quòd tali die Christus in sepulchro iacuisset, & quòd eius discipuli ieiunassent. De Iudæis quoque & paganis, deq; monachis regulas quasdā tulit. Cataphrygas autem hæreticos, quorum auctores fuēre, Montanus, Priscilla & Maximilla, vt antè dixi, ab vrbe expulit, Theodosio annuēte, vel in monasteria (vt alij volunt) relegauit. Præterea vero Pelagium monachū & Cælestinū hæreseos damnauit, & quòd liberum arbitrium diuinæ gratiæ ante ferrent, & quòd dicerent ad implenda diuina iussa voluntatem per se sufficientem esse. Cōtra hos quoq; multa scripsit Augustinus. Pelagius autem in Britanniam proficiscens, totam insulam errore suo infecit, adiuuante Iuliano tanti mali comite & socio. Basilicā verò Gerualij & Prothasij dedicauit, Vestinæ mulieris impensa structam & ornatam, diuenditis eius bonis ex testamento relictis iusto precio. Templi dona hæc fuēre: patenæ argēteæ duæ lx. librarum, coronæ xij. cerostrata argentea quatuor. Ad ornatum baptisterij ceruum obtulit quinque & xx. librarum fundentem aquā, vas chrismatis ex argento librarum v. scyphos duos argenteos anablyphos xx. librarum. Dos autem templi erat domus ad basilicam Liuianam, balneum ad templum Mamuri domus, item in cliuo salutis balneatæ, fundus in agro Clusino, alter fundus in agro fundano. His addita domus Emeriti in cliuo Mamurtino, domus altera in vico longo, balneum quoque in eodem vico. Curam verò & administrati onē huius basilicæ & sanctæ Hagnetis, Leopardo ac Paulino presbyteris commisit. Huius tēporibus fuit Appollinarius Laodiceæ Syriæ episcopus, vir sanè in disputando vehemens, & ita acutus, vt ausus sit dicere, corpus, nō animam à domino in dispēsatione susceptum, postea verò cùm rationibus vrgeretur, ait eum quidem habuisse animam, non tamen ex ea parte qua rationalis est, sed ea solum, qua corpus viuum reddit: ad supplementum verò rationabilis partis, ipsum verbū Dei fuisse perhibebat. Quæ quidem sententia, & à Damaso anteà, & Petro Alexandrino episcopo explosa est. Hinc Apollinaristæ originem habuēre. Marcianus autem Barcilonæ vrbis episcopus, castitate & eloquētia insignis, benè cum fide sensit & Nouatianos scriptis suis impugnauit. Cyrillus verò Hierosolymitanus episcopus, sæpè pulsus ecclesia & receptus, ad extremū sub Theodosio principe annis octo episcopatum tenuit, multaque scripsit. Euzoius item apud Thespesium rhetorem cum Gregorio Nazianzeno episcopo adolescens Cęsareę eruditus, plurimo labore. Origenis & Pamphili corruptam bibliothecā membranis instaurare conatus est, scripsit & ipse multa. Eodem quoque tempore Hieronymus presbyter in Bethleem habitās, ingenio ac facundia sua Christi fidem mirum in modum auxit: quod etiā eius scripta declarant. Improbatur item eo tēpore in synhodo

Pelagius & Cælestinus hæretici damnati.

Stimuli dā nantur.

Apollinarius episcopus.

Apollinaristæ

Cyrillus.

Hieronymi habitatio.

Burdegalensi Prisciliani dogma, sumptum ex Gnosticorum & Manichæorum hæresi, de qua superius diximus. Innocétius verò vbi per sacros ordines quater in vrbe habitos, presbyteros triginta, diaconos duodecim, episcopos quattuor & quinquaginta creasset, moritur, ac sepelitur in Cœmeterio ad Vrsum pileatum quinto Kal. Augusti. Sedit annis quindecim, mensibus duobus, diebus quinque & viginti. Vacat tum sedes dies duos & viginti.

ZOSIMVS I.

43. Pont. ZOsimus natione Græcus, patre Abrahamo, mortuo Theodosio, Arcadij & Honorij, qui patri in imperio succesſere, téporibus fuit.

Hi quidem gubernacula imperij suscipientes, paribus auspicijs illud rexêre, diuisis tantummodò administrationibus. Arcadius enim orientem, Honorius verò occidentē gubernabat, licet Theodosius filijs adhuc adolescentibus tres duces reliquerit, qui Romanū gubernarent imperium, Rufinum qui orientem, Stiliconem qui occidentem, Gildonem qui Africam regerent. Qui deinceps cupiditate imperandi moti, spretis paruulis, regnum occupare conati sunt. Gildoni res nouas in Africa molienti, Mascezel fratris eius crudelitatem veritus, cum exercitu obuiam factus, hominē fundit fugatque: qui vel dolore animi, vel veneno, non ita multò pòst, moritur. Item quoq; Mascezel tanta victoria elatus, cùm nec Deo, nec hominibus parceret, à militibus occiditur. Rufinus verò ab Arcadio opprimitur, dum orietale imperium conatur inuadere. Ingressus tū Italiam Rhadagasus Gotthorum rex immanissimus, ferro ac flamma omnia vastabat. Verùm Romani comparato exercitu, barbarum in Fesulanis montibus opprimunt, duce Stilicone. Huic verò succesſit Alaricus, quem Stilico regni cupidus, cùm superare posset, & fouit & iuuit. Verùm postremò cùm Alaricus in Galliam proficiscens, concedente eò loci sedes ad incolendum Honorio, apud Polentiā consedisset, Saulum gente & religione Hebræum, à Stilicone cum militibus immissum, quo fœdus turbaretur, hostem sensit. Facilè enim fuit barbaros nil tale suspicantes, & diem paschæ obseruantes, incautos perturbare. Verum sequenti die sumptis armis, & Saulum cum exercitu ad internecionem cędit, & omissa Gallia, in Stiliconem & Romanos mouet. Quibus superatis, vrbem Romam post longam & grauem obsidionem capiunt, anno eiusdem conditæ millesimo ac centesimo & septuagesimo quarto: salutis verò Christianæ, anno duodecimo & quadringentesimo. Hac tamen moderatione Alaricus vsus est & Clemētia, vt suis mandauerit, à cęde & sanguine, quoad fieri poterat, abstinere: vtq; confugientibus ad Basilicas Petri ac Pauli, parceretur. Rex verò tertia die ab vrbe discedens, minus calamitatis quàm putaretur perpessa (parum enim incendij sensserat) in Lucanos & Brutios proficiscitur, vbi apud Consentiā vi captam & direptam, moritur. Cui statim omnium Gotthorum consensu Athaulphus ob affinitatem & genus succedit, quem quidem ad vrbem Romam cum exercitu redeuntem Galla Placidia superioris Theodosij filia, eius vxor, ita placuit, vt à cædibus & rapinis temperatum, & suis magistratibus vrbs dimissa sit. In animo certè ei prius fuerat, vrbem Romam delere, ac nouam condere, eamq; Gotthiam appellare, & imperatoribus nomen de se relinquere, vt non Augusti deinceps, sed Athaulphi vocarentur. Mentem hominis Placidia non modò à tanto facinore auertit, verumetiam fœdus inter Athaulphum, Honorium & Theodosium iuniorem composuit, Arcadij iam mortui filium.

Arcadius & Honorius.

Zosimus autem in tanta rerum perturbatione rem diuinam nunquam omisit. Cōstituit enim vt diaconi, dum celebraretur, læuas tectas haberēt linostimis. Concesit item vt in parochijs cerei sancto Sabbato benedici possent. Bibere autem in publico clericis vetuit: in cellis fidelium, id fieri posse non negauit. Vetuit etiam, ne serui in clerum reciperentur, quod huiusmodi

huiuſcemodi viros liberos & integros eſſe oporteret. Adſciſcuntur nunc non modò ſerui, & vulgò concepti ac nati, verumetiam flagitioſi omnes ex flagitioſo quoque geniti: quorum ſceleribus eccleſia Dei magnum aliquod incommodum tandem capiet. Ferunt tum Zoſimum miſiſſe ad Carthaginenſe concilium Fauſtinum epiſcopum, duosque vrbis Romæ presbyteros, vt oſtenderet nil vſquam publicè agi debere ſine conſenſu eccleſiæ Romanæ. Huius autem pontificatu fuit Lucius Arianæ partis epiſcopus, qui variarum hypotheſeon libellos ſcripſit. Diodorus quoque Tarſenſis epiſcopus, dum Antiochiæ presbyter eſſet, multa tum ſcripſit, Euſebij ſententias, non autem eloquentiam imitatus, propter ignorationem ſæcularium litterarum. Scripſit & Tiberianus apologeticum ob ſuſpicionem hæreſeos, quia cum Priſcilliano accuſabatur. Euagrius prætereà acris & feruentis ingenij, vitam beati Antonij de græco Athanaſij, in ſermonem noſtrum tranſtulit. Scripſit & Ambroſius Alexandrinus auditor Didymi, in Apollinarium volumen præclarum. Fuêre tum etiam in precio Ioannes Conſtantinopolitanus & Theophilus Alexandrinus illuſtres epiſcopi. Hunc ego arbitror Ioannem Chryſoſtomum fuiſſe, qui ob elegantiam dicēdi hoc cognomentum meritò adeptus eſt, quiq; Theodorum & Maximum condiſcipulos ſuos ad fidem Chriſti traduxit, relictis præceptoribus Libanio & Andragathio philoſopho. Interrogatus Libanius iam morti propinquus, quem potiſsimum in ſchola ſucceſſorem relinquere vellet, non alium quàm Chryſoſtomum dixit, niſi hominē Chriſtiani ad ſe traduxiſſent. Perlata tum etiam ſunt ad Zoſimum ſynhodalia decreta, quibus confirmatis, Pelagiana hæreſis vbique damnatur. Sunt qui ſcribant, & Petronium Bononienſem epiſcopum virum ſanctiſsimum, & Poſsidonium Africæ prouinciæ epiſcopum, magnam ſanctitatis opinionē de ſe tum concitaſſe. Scripſit & multa contra hæreſes Primaſius ad Fortunatum epiſcopum. Sunt qui ſcribant, Probam Adelphi proconſulis vxorem, Centonas Virgilij in laudem Chriſti tum compoſuiſſe. Hanc certè laudem quidā Eudoxiæ aſſcribunt. Theodoſij iunioris vxori. Auguſtinus verò beati Ambroſij in fide diſcipulus, homo certè omnium, qui tum fuêre, doctiſsimus, Hippone in Africa epiſcopus, fidem noſtram ſcriptis & diſputationibus, tum maximè tuebatur. At Zoſimus creatis in vrbe Roma presbyteris decem, diaconis tribus, epiſcopis octo, moritur, ac ſepelitur via Tiburtina apud corpus beati Laurentij martyris ſeptimo Kalend. Ianuarij. Sedit annum vnū, menſes tres, dies duodecim. Vacat tum ſedes dies vndecim.

Lucius Arianæ partis epiſcopus.

Tiberianus.

Euagrius

Ambroſius Alexandrinus Ioannes Chryſoſt.

ANNOTAT.

Zoſimum hunc fuiſſe natione Græcum Aſiaticum, patria Cæſarienſem in Cappadocia, eiuſq; Hermogenis nepotem, qui in concilio Niceno ſymbolum edidit. facilè ſuſpicari poſſumus ex quadam epiſtola Baſilij Cæſarienſis epiſcopi, quàm ad Papam Innocentium ſcribit, in quo eum virum depingit (quem ex multis circunſtantijs Zoſimum hunc eſſe intelligitur) Qui cū eſſet vir doctiſsimus, & ſanctiſsimus propter eius incredibilem virtutem à Baſilio epiſcopo Cæſarienſe (cum eſſet ſuæ eccleſiæ presbyter) ad prædeceſſorem ſuum Innocentium Papam miſſus Romā veniens, ſtatim poſt Innocentij mortem omniū ſuffragijs Romanus Pontifex Theodoſio iuniore Auguſto VII. & Palladio V. Conſulibus anno Chriſti CXVI. renunciatus, ſedit annos III. menſes IV. & dies VIII. Poſt cuius obitū altero die Bonifacius presbyter in ſchiſmate Romanus Pontifex ordinatus eſt cum Eulalio archidiacono. Qui Eulalius menſe III. die XV. initæ dignitatis coactus abdicauit, & factus eſt epiſcopus in Campania; Bonifacius verò Apoſtolicā ſedē in pace obtinuit. Fuit hoc ſchiſma quintum in Romana eccleſia, ab Anaſtaſio Bibliothecario, & in eo Regiſtro, de quo ſuprà dixi, accuratiſsimè, & ſingulatim deſcriptum, de quo ego plura in meo de Pontificibus libro. Cæterum, de ijs quæ de Zoſimo dixi, monuit me vir doctiſsimus & præſtantiſsimus Guilhelmus Syrletus ſedis protonotarius.

BONI-

BONIFACIVS I.

BOnifacius natione Romanus, patre Iucundo presbytero Honorij temporibus fuit, Orta quidem tum in clero seditio est. Nam dum Bonifacius in basilica Iulij, vrbis Romæ episcop⁹ creatur, Eulalius in Constantiniana electus, huic statim obijcitur. Quod vbi Honorius, qui tum Mediolani erat, intellexisset, instante Placidia cũ filio Valentiniano, ambo ab vrbe pelluntur. Reuocatur tamen septimo mense pòst Bonifacius; & solus vrbis præsul constituitur.

Interea verò mortuo Athaulpho, Gotthorũ rex Vallias decernitur, qui Dei iudicio perterritus, Placidiam apud se tamen honestè habitam, Honorio fratri reddidit, pacemq; cum eo datis dilectissimis obsidibus iniit. Idem fecêre Alani, VVãdali & Sueui. Placidiã verò Honorius Constantio, quẽ Cæsarẽ declarauerat, in matrimonium collocat: vnde Constantius Valentinianũ filium suscepit: quæ postea à fratre pulsa, ad orientẽ cum filijs Honorio & Valentiniano proficiscitur.

Bonifacius autem Pontifex tum constituit, ne mulier vlla aut monacha sacratam pallam attrectaret, aut thura contingeret: neue seruus aut obnoxius, vel obæratus, in clerũ reciperetur. Condidit prætereà oratorium in cœmeterio sanctæ Felicitatis martyris, eiusque sepulchrum ornauit marmoribus & argento. Nam & patenam argenteam dono dedit librarum viginti, & schyphum argenteum librarum decem, coronas argenteas tres, calices minores duos. Huius quoque pontificatum insignem reddidêre multi præclari viri, maximè verò Hieronymus presbyter, patre Eusebio natus oppido Stridonis, quod à Gotthis euersum, Dalmatiæ quondam Pannoniæque in finibus fuit. Quantum iste iuuerit ecclesiam Dei, vita & scriptis, non attinet dicere, cum & vita eius sanctissima omnibus præluceat, & scripta eius ita in precio & honore sint, vt nemo magis legatur, ab eruditis præsertim. Moritur autem Hieronymus in Bethleem, ætatis suæ anno lxxxxj. pridie Kalendas Octobris. Laudatur & Gelasius Cæsariæ Palæstinæ post Euzoium episcopus, vir accurati elegantisque ingenij, Scripsit & historiam Dexter Paciani filius ad Hieronymum. Laudauit & Spiritum sanctum Amphilochius eleganti stylo. Laudat & Sophronium Hieronymus, quòd de euersione Serapis librum copiosè ac doctè scripserit. Aiunt & Lucianum presbyterum Deo innuente, tum quidem reliquias Stephani protomartyris & Gemalielis Pauli præceptoris inuenisse, deque ea re sermone græco ad omnes ecclesias scripsisse: quam scriptionẽ posteà Abundius presbyter Hispanus latinam fecit ad Orosium presbyterum. Sunt etiam, qui huic ætati addũt Ioannem Cassianum & Maximinũ viros doctissimos. De Eutropio autem Augustini discipulo, non ita ambigitur, qui historiæ Romanæ Epitomen fecit ab vrbe condita vsq; ad tempora sua satis eleganti stylo & oratione. Scripsit & ad duas sorores Christo dedicatas de pudicitia & amore religionis. Laudatur & Iuuenalis, qui tum* Constantinopolitanus episcopus erat. Fuit etiam in precio Heros vir sanctus, ac beati Martini discipulus, Arelatẽsis episcopus iniuria pulsus. Bonifacius autem vbi ex sacris ordinibus semel habitis, presbyteros tredecim, diaconos tres, episcopos sex & triginta creasset, moritur, ac via Salaria sepelitur apud corpus sanctæ Felicitatis martyris octauo Kal. Nouembris. Sedit annis tribus, mensibus octo, diebus septem. Mortuo Bonifacio, clerici quidam Eulalium statim ad vrbem reuocant, qui vel indignatione, vel contemptu rerum humanarum reuocationem spernens, anno post Bonifacium moritur. Vacat tum sedes dies nouem.

Hieronymus presbyter.

Gelasius episcopus.

Cassianus Eutropius.

aliàs, Hierosolymitanus.

Eulalius reuocatur.

CAELE-

4ª. Põt. Honorius imp.

CAELESTINVS. I.

41. Pont. Theodosius.

CAelestinus natione Campanus, Theodosij iunioris temporibus fuit.

Hic enim mortuo Honorio principe clarissimo, Valentinianum Placidiæ amitæ suæ filiũ Cæsarem creatum, ad regendum occidentale imperium mittit. Qui statim totius Italiæ cõsensu imperator creatus, gubernacula imperij apud Rauennam suscipiens, hostes Romani nominis, maximè verò Ioannem tyrannum, mira felicitate in Italia compescuit. Intereà verò VVandalorum, Alemannorũ, & Gotthorum effera gens, ab Hispania in Africam Genserico rege traijciens, prouincia ferro ac flamma depopulata, fidem quoque Catholicam Ariana impietate fœdauit, pulsis etiam in exsilium quibusdam episcopis benè sentientibus, in qua perturbatione beatus Augustinus Hipponensis episcopus, tertio obsidionis mense quinto Kalend. Septembris moritur, septimo & lxx. ætatis anno, VVandali autem capta Carthagine in Siliciam traijciẽtes, insulã depopulantur & vastant. Idem fecêre Picti & Scoti, insulam Britanniam occupantes. Accitus autẽ à Britannis in auxilium Aetius patritius, vir bellicis artibus insignis, non modò laborantibus auxilium non fert, verumetiam regnandi cupidus, Hunnos ad inuadendam Italiam solicitat. Vnde Britanni ab Aetio destituti, ab Anglis auxiliũ petiêre, quos hostes deinceps, non auxiliares sensere. Ab his enim oppressi, & patriam simul & nomen amisere. Interim verò Theodosio Constantinopoli mortuo, septimo & vigesimo imperij sui ac patrui Honorij anno. Bleda & Attila fratres Hunnorum reges, Illiricum ingressi, omnia incendunt & vastant.

Augustinus moritur.

At Cælestinus diuino cultui intentus, constituit vt psalmi Dauid ante sacrificium antiphonatim ab omnibus canerentur, quod ante fieri non consueuerat. Perlecta enim epistola & Euangelio, finis sacrificio imponebatur. Refert Martinus Cassinas, Iudica me Deus & discerne causam meã, quod in principio sacrificij dicitur, eius inuentum fuisse. Graduale quoque huic ascribitur. Multa præterea constituit de omni ecclesia, quæ tum in archiuijs legebantur. Dedicauit & basilicam Iuliam, cui etiam hæc dona obtulit, patenam argenteam librarum v. & xx. scyphos ij. argenteos xx. librarum, annulos argenteos xx. librarum, candelabra argentea duo lx. librarum, cantharos, cerostrata ænea quatuor & viginti magni põderis. Nestorius autem Constantinopolitanus episcopus, nouum tum errorem inducere conatus est. Prædicabat enim Christũ ex Maria hominem tantum, & non Deum natum, atque diuinitatem collatã esse pro meritis, cui impietati & Cyrillus Alexãdrinus episcopus, & Cælestinus Pontifex mirum in modum aduersati sunt. Nam habita apud Ephesum synodo cc. episcoporũ, impius Nestorius cum hæresi nominis sui, cumque Pelagianis omnibus, qui dogma illud prope conatum iuuabant, omnium consensu xiij. canonibus eorum stultitiam impugnantibus damnantur. Prætereà Germanum Antisiodorensem episcopum in Britanniam mittit, qui deturbatis hæreticis, insulares ad Catholicã fidem redigeret. Misit ad Scotos Christi fidem optantes Palladium, quẽ ipse episcopum creauerat. Huius certè atque suorũ opera, magna pars occidentis ad verã Christi fidem conuersa est. Ferũt hoc tempore diabolum personam Moysi indutum, multos Iudæos decepisse, dum eos ex Creta in terram promissionis ad similitudinem historiæ veteris sicco pede per mare deducere pollicetur. Multi enim ex his falsum Moysen secuti, in vndis periêre. Aiunt autem illos solos euasisse, qui tum Christum verum esse Deum credidêre. At Cælestinus vbi ex sacris ordinibus ter in vrbe mẽse Decembri habitis, presbyteros duos & triginta, diaconos duodecim, episcopos duos & lx. creasset, moritur, ac sepelitur in Cœmeterio Priscillæ via salaria, octauo Idus Aprilis. Confederat annis octo, mensibus decẽ, diebus septem. Vacat tum sedes dies vnũ & viginti.

Nestorius cõstantinop.

Synodus Ephesina.

Germanum.

Diabolus personã Moysi indutus.

XYSTVS

XYSTVS. III.

46. Pont. XYstus III, natione Romanus, patre Xysto Valentiniani tempora attigit.

Qui occidentalis imperij gubernator, pacem cum Genserico VVandalorum rege iniit, ac certis finibus Africam sibi ac Genserico diuisam, VVandalis incolendam dedit. Subornatus deinde Genserico ab Arianis, eorum impietatem extollens, varijs terroribus episcopos nostros persequitur. Interim verò dum V. Iertinianus Imper. Valentinianus Constantinopolim proficiscitur, & Theodosij filiã in vxoré ducit, VVãdali Genserico duce Carthaginem iterum capiunt ac diripiunt, anno quingentesimo & lxxxiiij. Posteaquam Romanorum esse cœperat. Dum hæc autem in Africa gererentur. Attila cum Bleda fratre Hunnorum reges, non contenti occupasse Pannonias, Macedoniam, Mysiam, Achaiam & vtrasque Thracias ferro ac flamma deuastat, Bledamque fratrem obtruncat, quò solus regno potiretur. Inde verò animos sumens ad occupandum occidentale imperium, copias vndique celeriter colligit, atque iter statim carpit. Quod vbi Aëtius intellexisset, legatos de pace statim Tolosam ad Theodoricum regem mittit, cum quo fœdera ita sunt inita, vt communi impensa & paribus copijs bellum contra Attilam gereretur. Romanorum ac Theodorici auxiliares copiæ fuêre, Alani, Burgundiones, Franci, Saxones, atque omnes ferè occidentales populi. Tandem verò superueniente Attila in campis Çatalaunicis, magno ardore animorum prælium vtrinque committitur. Pugnatum erat aliquãdiu atque acriter, cum vox superueniens incerto auctore, certamini finem imposuit. At centum & octoginta millia hominum in eo prælio vtrinque cecidisse constat, neutra inclinante acie, aut cedente. Ferunt tamen Theodoricum Thurismundi regis patrem, eo prælio cecidisse.

At Xystus pontificatum iniens, à Basso quodam reus in iudicium accersitur. Hic autem congregata septem & quinquaginta episcoporum synhodo, ita caussam dixit, vt ab omnibus vno consensu absolueretur. Damnatur Bassus calumniator iniquus, annuente Valentiniano & Placidia eius matre: in exsiliumque mittitur, ita tamen, vt vltimo die viaticũ ei ob pietatem ecclesiæ non negaretur. Eius autem prędia non fisco, sed ecclesiæ asscribuntur. Aiunt Bassum post exsilium non multum vixisse, tertio enim mense diem extremum obijt: cuius corpus Xystus episcopus linteaminibus inuolutum, & aromatibus consperssum, proprijs manibus ad sanctum Petrum sepeliuit in loculis parentum. Aedificauit autem Xystus basilicam beatæ Mariæ virginis, quæ ab antiquis Liberij cognominabatur iuxta macellum* Liuiæ. Accepit deinde nomen ad Præsepe: Postremò verò sancta Maria maior, vocata est. Xystum autem huius templi auctorem fuisse, titulus ipse in frontispicio primi fornicis declarat his verbis: XYSTVS EPISCOPVS PLEBI DEI. Per X. enim in principio & y scribitur Græca orthographia, licet nostra ætas consuetudini seruiens, Sixtum scribat per s & iota. Huic quoque templo pontifex hæc dona obtulit, altare argẽteum purissimum CCCC. librarum, scyphos argenteos quinque, calices decem, coronas argenteas octo & viginti, candelabra argentea tria, thymiamatrium librarum quindecim, fundum Scauri in agro Caietano, fundum Cleris, ceruum argenteum fundentem aquam in fontem baptisterij. Ornauit & amboné ecclesiæ porphyreticis lapidibus, quem nos suggestum appellamus, vbi euangelium & epistola canitur. Prætereà verò rogatu Xysti Valentinianus templa quædam sanctorum mirificè excoluit. Nã & supra confessionem beati Petri auream Saluatoris imaginem gemmis aureis distinctam collocauit, & fastigium argenteum basilicæ Constantinianæ à barbaris sublatum restituit. Ornauit & confessionem beati Petri ex argento. Aiunt Prætereà huius temporibus Petrum episcopum natione Illyricum, ædificasse templum diuæ Sabinæ in mon-

monte Auentino, non longè à monasterio sancti Bonifacij, in quo diuus Alexius iacet. Quod ego factum Cælestini primi tempore crediderim, vt etiam carmina heroica indicant, quæ adhuc leguntur his ferè verbis.

Culmen Apostolicum cùm Cælestinus haberet,
Primus & in toto fulgeret episcopus orbe:
Hæc, quæ miraris, fundauit presbyter vrbis
Illyrica de gente Petrus, vir nomine tanto
Dignus, ab exortu Christi nutritus in aula.
Paupertas locuples, sibi pauper, qui bona vitæ
Præsentis fugiens, meruit sperare futura.

Sunt etiam, qui scribant huius temporibus fuisse Eusebiũ Cremonensem & Philippũ Hieronymi discipulos, qui pleraq́ue eleganti oratione scripsêre. Laudatur & Eucherius Lugdunensis episcopus doctrina, dicẽdi copia. Nõ improbatur postremò Hilarius Arelatensis episcopus, vir sanctitate & doctrina ea tẽpestate insignis. Xystus autẽ cum omnia, quæ habuerat, aut in ædificijs & ornamentis ecclesiarũ, aut pauperibus erogasset, creatis presbyteris octo & viginti, diaconis duodecim, episcopis duobus & quinquaginta, moritur, ac sepelitur in crypta, via Tiburtina apud corpus beati Laurentij. Sedit autem annis viij. diebus ix. Vacat tum sedes dies duos & viginti.

Hilarius

LEO I.

47. Põt. LEo natione Tuscus, patre Quintiano.

Eo tempore fuit, quo Attila à pugna Catalaunica rediens, in Pannonias comparatis magnis copijs, Italiam hostili manu ingressus, ac primo Aquileiam in limitibus prouinciæ positam, triennio obsedit. Verùm cùm iam desperatis rebus in eo esset, vt statiua moueret, vidisset́q; ciconias ex vrbe in agros pullos suos deferentes, auspicio motus, adhibitis machinis, miserã ciuitatem acriter oppugnatam, tandem capit, diripit & incendit: nec vili generi hominum parcit, flagellum Dei se vocitans. Inde Hunni veluti ruptis claustris, per totam Venetiam sese effundentes, vrbes omnes occupant, Mediolanum, ac Ticinum diripiunt. Iturus deinde Romã infestis signis, cùm eò loci consedisset, vbi Mincius Padum influit, amnem traiecturus, vir sanctissimus Leo Pontifex calamitatem Italiæ & vrbis Romæ miseratus, adhorrante etiam Valentiniano, ei fit obuiam, persuadet́que Alarici exemplo, qui statim Dei iudicio post captam vrbem mortuus est, ne vltra progrediatur. Monitis põtificis optimi obtemperans Attila, quod dum simul loquerentur, cernere duos viros supra caput suũ strictos tenentes gladios, ac mortem minitantes, nisi pareret, visus est. Ij Petrus & Paulus apostoli putati sunt. Inde mouens, Pannonias repetit: vbi non ita multò post effundente se vbertim propter ebrietatem è naribus sanguine, moritur. *Attila flagellum Dei.*

Leo verò ad vrbem rediens, totus ad confirmandam Catholicam fidem conuertitur, quæ tum potissimum à multis hæreticis impugnabatur, maximè autem à Nestorianis & Eutychianis. Nestorius enim Constantinopolitanus episcopus, virginem non Dei, sed hominis tantummodò genetricem dixit, vt aliam carnis, aliam diuinitatis personam faceret, & seiunctim alterum esse Dei filium, alterum hominis ostenderet. Eutyches autem Constantinopolitanus Abbas, ne sentire cum Nestorio videretur, diuinam cum humana natura in idem compositum recedisse affirmabat, vnumq́ue factum, nec vllo modo inter se distingui debere. Hanc hæresim cùm Flauianus Constantinopolitanus episcopus damnasset, Theodosio annuente, synhodus Ephesina indicitur, in qua Dioscoro Alexandrino episcopo præsidente, Eutyches restituitur, Flauianus verò damnatur. At Leo, mortuo Theodosio, in eiusq́ue locum suffecto Marciano principe catholico, concilium Chalcedonense indicit, in quo sexcentorum & trigin ta episcoporum auctoritate decernitur, credendum duas naturas in Christo fuisse: vt́q; vnus idemq́; Christus Deus homo crederetur, ac statim Nestorius & Eutyches nefandus Manichæorum præsul damnarentur. Combusti etiam *episcopus* *Concilio Chalcedonense.* *Nestorius.* *ac Constantinopolitanus pontifex*

tiam publicè sunt Manichæorum libri, calcata & depressa est Dioscori superbia atque hæresis. Interim verò mortuo à suis Valentiniano Maximus tyrannus imperium occupat, Eudoxiamque quondam Valentiniani vxorem, sibi violentis nuptijs adiungit. Hanc ob rem VVãdali ex Africa acciti, Genserico duce Romam hostili manu ingressi, Maximum in illo tumultu ab Vrso milite Romano occisũ, in Tiberim proijciunt, vrbem diripiunt atque incendunt, templa & sacraria spoliant, nec Leonem Pontificem exaudiunt clamãtem & dicentẽ, vt vrbi & templis parcentes, prædam quò vellent abigerent. Abeũtes, quartodecimo die post vrbem captam, atque Eudoxiam cum filia & ingenti captiuorum numero secum trahentes, in Africam reuertuntur. At Leo ad reparandam vrbem & templa cõuersus, Demetriã ancillã Dei impulit, vt basilicam beato Stephano via Latina tertio ab vrbe milliario in fundo suo conderet. Ipse verò in honorem beati Cornelij episcopi basilicam via Appia ædificauit. Templa diffracta restituit, sacrorum vasa comminuta aut ablata vel denuò renouauit, vel ex integro quoad fieri potuit, restituit. Cameras pretereà tres condidit in tribus basilicis, Ioannis, Petri ac Pauli. Sepulcris quoque Apostolorum custodes addidit ex clero Romano: hos cubicularios appellauit. Prætereà verò monasterium prope sanctum Petrum condidit, constituitq; vt intra actionem mysterij diceretur: Hoc sanctum sacrificium, &c. neue vlla monacha velamen capitis benedictum acciperet, nisi approbatum fuisset, eam quadraginta annis castè & integrè vixisse. Dum autem his curis vir sanctus intentus esset, subitò exorta est Acephalorum hæresis: qui ideò Acephali vocati sunt, quia sine cerebro & sine auctore habebãtur. Hi autẽ Chalcedonense concilium improbant, proprietatem duarum substantiarum in Christo negant, vnam tantùm in eiusdem persona naturam prædicantes: quam quidẽ hæresim epistolis suis eleganter & doctè ad Christi fideles scriptis acerrimè confutauit. Sunt qui scribant, Paulinum Nolanæ vrbis episcopum, Prosperum Aquitanum virum doctũ, Mamercum Viennensem episcopum, in precio tum fuisse. Primus enim Mamercus (vt aiunt) supplicationes, quas Græci litanias vocant, instituit ob frequentes terræ motus, qui tum maximè Gallias vexabant. Leo postremò creatis ex institutione sacrorũ lxxxi. presbyteris, diaconis xxxj. episcopis sex & lxxx. moritur, ac sepelitur apud Sanctum Petrũ in Vaticano 4. Idus Aprilis. Sedit annis vno & viginti mense vno, diebus tredecim. Vacat tum sedes dies octo.

Acephalorum hæresis.

Paulinus, Prosper, Mamercus.

HILARIVS I.

HIlarius natione Sardus, patre Crispino, ad Leonis tempora peruenit. 48. *Pont.*

Leo enim primus ex Græca natione, in locũ Marciani imperatoris demortui sufficitur, qui statim filium suum eiusdem nominis, Augustũ creat. Sub hoc quidem imperatore respublica Romana magnas calamitates passa est, subortis quibusdam tyrannis imperiũ vsurpare conãtibus. Hac verò opportunitate illectus Genserico VVandalorum rex, ex Africa in Italiã statim nauigat, Romanum imperium inuasurus, quod vbi intellexit Leo, *Basilicum patritium cum valida classe in auxilium Anthemij Principis Romani mittit. Hi coniunctis copijs & animis ad Populoniam Genserico fiunt obuiam, hominemq; classe decernere impellunt: qui quidem superatus ingenti clade, turpi fuga in Africã redijt. Vexare interea vrbem Romanam parabat Ricimer ille patritius, qui Biorgum Alanorum regem in montibus Tridentinis superauerat, elatus tanta victoria, ni Epiphanius Ticinensis episcopus, hominem Anthemio vrbem defendenti conciliasset. *Leo primus imp.*

Hilarius autem in tanta perturbatione rerum, diuinam rem intermisit nunquam. Prætereà verò instituit, ne pontifices deinceps successorem sibi deligerent, quæ institutio ad omnes ecclesiasticos gradus pertinet. Fecit & decretalem, ac per vniuersum vrbem sparsit. Epistolas quoq; conscripsit de fide catholica, tres synho-

synhodos confirmantes, Nicęnam, Ephesinam, & Chalcedonensem, quibus item Eutychem, Nestorium, & Dioscorũ cum sectatoribus dãnat. In baptisterio autem Constantinianę basilicæ tria oratoria ædificauit, auro & preciosis lapidibus distincta, tribus sanctis dedicata, Ioanni Baptistæ, Ioanni Euangelistæ, & sancte Cruci: quorum ianuæ erant æneæ argento cælato clausæ, in oratorio autem τοῦ σταυροῦ erat lignum crucis auro clausum, & ornatum gemmis. Stabat & eò loci agnus aureus duarũ librarum in columna onychina, ante oratoriũ erant columnæ mirę magnitudinis, quæ dicuntur hecaton. In fonte Ioannis erat lucerna aurea librarum decem, cerui argentei tres, octoginta librarum, aquam fundẽtes, columba aurea duarum librarum. Addidit & oratorium sancti Stephani baptisterio Lateranensi. Duas quoq; bibliothecas apud eundem locum ædificauit. At Lunam verò, monasterium in vrbe struxit. Omitto dona templis oblata, quæ quidem propè infinita fuêre, ex auro, argẽto, marmoribus & gemmis. Sunt qui scribant, Germanum Alcisiodorensem & Lupum* Trecharensem episcopos, huius temporibus fuisse, qui tũ multum iuuêre Christianam fidem, gentilium ac Pelagianorum opera plurimum labefactatam. Gennadius prætereà Constantinopolitanus episcopus, ingenio, doctrina, & moribus ecclesiæ catholicæ multũ profuit. Victorinus autẽ natione Aquitanus arithmeticus insignis, rationem Paschę ad cursum lunæ tum redegit, Eusebiũ & Theophilum ea in re superans. Sunt qui Merlinum Anglum vatem insignem his temporibus asscribant, de quo plura fortasse, quàm satis est, scribuntur. Hilarius autem vbi ea peregisset, quæ ad optimum pontificem pertinebant, tum in exstruendis tẽplis ornandisq;, tum etiã docendo, admonẽdo, castigando, eleemosynasue vbi erat opus præbendo, moritur, creatis prius de more quinque & viginti presbyteris, diaconis quinque, episcopis duobus & viginti. Sepelitur autem in crypta sancti Laurẽtij apud corpus beati Xysti. Sedit annos septem, menses tres, dies decem. Vacat tum sedes dies decem.

Tracasenum.

Gennadius episc. Victor. Aquitã.

Merlin. vates.

ANNOTAT.

Vt ex antiquis litteris argenteis, & musiuis, quæ adhuc exstãt in baptisterio Lateranẽsi, Hilarus, non Hilarius dicendũ est, quod etiam in aliquot vetustis codicibus scriptũ animaduerti.

SIMPLICIVS I.

SImplicius patria Tiburtinus, patre Castino, imperante Leone secundo & Zenone fuit. 49. Põt.

Nam Leo primus valetudine correptus Leonem secundum ex Ariadne sorore sua nepotẽ, & Zenonis Isaurici filium, successorem imperij designauit: qui non ita multò pòst graui morbo oppressus, cùm finẽ vitæ sibi adesse cerneret, patri Zenoni imperiũ reliquit. Interim verò Odoacer cum maxima Tucilingorum & Herulorum manu Italiam ingressus, Orestem patricium apud Ticinum superatum & captũ, Placentiæ inspectante exercitu interfecit. At Zeno calamitates Italiæ miseratus, Theodoricum Gotthorum regem iam antea apud se in honore habitum, contra Odoacrem cum ingẽtibus copijs in Italiam properè mittit, qui duces Odoacris non procul Aquilea vel Lisontiũ amnem graui prælio superat. Eadem quoque fortuna contra Odoacrem sæpius vsus, hominem triennio Rauennam obsessum eò pepulit, hortante etiam Ioanne episcopo, vt se imperij socium acciperet. Verùm sequenti die cum filio cõtra datam fidem interficitur, vnde statim nemine aduersante Theodoricus totius Italiæ imperio potitus est. *Leo secũdus, & Zeno imp.*

Simplicius autem vir sanctissimus has basilicas interim dedicat, basilicam Stephani protomartyris in Cælio monte, basilicam Andreæ Apostoli non longè à tẽplo sanctæ Mariæ maioris, in qua adhuc vestigia quædam antiquitatis apparẽt, quæ perlæpè flendo etiam inspexi ob incuriam eorum, quibus ipsa templa iam

ruinam minantia, commissa sunt. Hoc autem in templo hæc carmina legisse memini musiuo opere descripta.

Hæc tibi mens validè decreuit prædia Christe,
Cui testator opes detulit ille suas:
Simplicius q; Papa sacris cælestibus aptans
Effecit verè muneris esse tui:
Ne quod Apostolici deessent lumina nobis,
Martyris Andreæ nomine composuit.
Vtitur hac hæres titulis ecclesia iustis,
Succedens q; domo mystica iura locat.
Plebs deuota veni, perq; hæc comercia disce
Terreno censu regna superna peti.

Dedicat & aliam basilicã Stephani Simplicius apud sanctum Laurentium, basilicã quoq; Vibianæ martyris ad Palatium Lucianum, vbi corpus virginis repositum est. Hebdomadas quoq; instituit, vt presbyteri tum ad Petri, tum ad Pauli, tum ad Laurentij martyris templa vicissim manerent propter pœnitẽtes & baptismum requirentes. Vrbem prætereà presbyteris in quinque regiones diuisis, prima erat Petri, secunda Pauli, tertia Laurentij, quarta Ioannis Lateranensis, quinta sanctæ Marię maioris. Instituit postremò, ne clericus vllus possessionem beneficij à laico recognosceret, quod postea à Gregorio & alijs Pontificibus confirmatum est. Romam autem sedem esse primam omnium ecclesiarum, declarant Acatij episcopi Constantinopolitani, & Timothæi viri doctissimi scripta, quibus rogatur Simplicius Põtifex magnus, vt Petrum Alexandrinũ episcopum Eutychetis imitatorem, hæreseos dãnet. Quod etiam factum est, hac conditione tamẽ, vt pœnitẽti tempus adscriberetur. Sunt qui dicant huius tẽporibus fuisse Remigium Remẽsem episcopum virum sanctissimum, qui Clodoueum (vt historiæ referunt) regem Francorũ baptizauit. Scripsit etiam multa eo tempore contra Eutychetem Theodorus Syriæ episcopus: edidit & decem libros ecclesiasticæ historiæ, Eusebium Cæsarienſem imitatus. Tum verò omnes ferè Aegyptij declinarũt in Dioscori hæretici errorem, de quo multa superius diximũ. Vexauit & Catholicos in Africa Huneric VVandalorũ rex, Arianos imitatus. Quãobrem Eudoxia Theodosij neptis, mulier catholica eius vxor, simulans se Hierosolymam voti caussa ituram, à marito hæretico discedẽs, Hierosolymis post longam peregrinationem, & mulieri præsertim grauem, moritur. Ferunt ea tẽpestate & Elisei ossa in Alexandriã translata esse, & corpus Barnabę Apostoli, cum euãgelio eius manu scripto repertum. At simplicius cum ecclesiam Romanam non institutis solum, verumetiam donis auxisset, creassetq; ex ordine sacrorũ presbyteros octo & quinquaginta, diaconos vndecim, episcopos sex & octoginta, moritur, ac sepelitur in Petri Basilica sexto Nonas Martij. Sedit autem annos quindecim, mensem vnum, dies septem. Vacat tum sedes dies sex & viginti.

Remigius episc. Remẽsis.

FELIX III.

FElix tertius, patria Romanus, patre Felice presbytero, ex regione Fasciolæ, & rege Odoacre, qui annis quatuordecim Italiæ imperauerat, vsque ad Theodoricum peruenit. 50. Pont. Odoacre.

Qui etsi Rauennam sedem regni feciſſet, tamen vrbem Romam quoad fieri potuit, exornauit: & sepulchrum Octauij instaurauit, & spectacula de more exhibuit, & ædificia ac basilicas pleraſque restituit, nihilq; omisit, quod ad optimum principem pertineret. At verò vt regnũ aliquando stabiliret, & Clodouei Franciæ regis filiam Antesledam in vxorẽ duxit, & sororem Hunerico VVandalorum, & filiarum suarum alteram Alarico Vesegotthorum, alteram Gundibato regibus in matrimonium collocauit.

Felix autem tum maximè intellexerat Petrum Eutychianum, quẽ ante diximus ob hæresim in exsilium pulsum, instigante Acatio, tunc demum ab eodem reuocatum esse. Quare sanctus Pontifex fraudem subesse veritus, ex auctoritate sedis Apostolicæ concilio benè sentientium approbata, Petrum & Acatium

tium damnat. Post annos verò tres, cum Zeno fidem faceret hos homines pœnitere, Felix eò misit episcopos duos, Messenum & Vitalem, qui re cognita damnatos absoluerent. Hi itaq; Heracleam ciuitatem ingressi, pecunia corrupti, nihil ex sententia Felicis egêre. Vnde Pontifex meritò indignatus, habita de more synhodo, hos vt præuaricatores & Simoniacos à cõmunione deiecit. Messeno tamen pœnitentiæ tempus asscriptum est, qui errorem suum fassus est, pœnitendiq; tempus petijt. Idem quoque Felix basilicam sancti Agapeti ædificauit non longè à basilica Laurentij martyris. Constituit item, vt ecclesiæ non nisi ab episcopis consecrarentur. Aiunt autem huius tempore Theodorum presbyterum Græcum, librum contra hæreticos scripsisse de conuenientia veteris ac noui testamenti. Sunt etiam, qui huic ætati asscribant Ioannem Damascenum, virũ doctissimum ac Theologum insignem. Hic enim librum sententiarum composuit, in quo Gregorium Nazianzenum, Gregorium Nyssenum, Didymum Alexandrinum imitatus est, libros quoque medicæ artis composuit, quibus morborum causam & medelas describit. At Felix cùm ex institutione sacrorum ordinum, quos in vrbe Roma mense Decembri bis habuit, presbyteros octo & viginti, diaconos quinque, episcopos triginta creasset, moritur, ac sepelitur in Pauli basilica. Sedit annos octo, mẽses vndecim, dies decem & septem. Vacat tum sedes dies quinque.

Theodorus presbyter.

Ioannes Damascenus.

ANNOTAT.

Felicem hunc non tertium, sed secundum appellarem, cũ is, qui in schismate contra Liberium creatus est, Papa dici non potuerit.

Gelasius, de quo mox Platina scribit, Canonicos (vt vocant) regulares ordinis sancti Augustini Laterani primus collocauit, qui ibidem vsq; ad Bonifacium VIII. à quo expulsi sunt, permanserunt, ex archiuis basilicæ Lateranensis.

GELASIV I. S

GElasius natione Afer, patre Valerio. Sl. Pom.

Eo tempore fuit, quo Theodoricus Clodoueo socero suo Francorum regi bellum intulit, quòd Alaricum generum Vesogotthorũ regem in agro Volgadensi interfeciisset, Vasconiamq; occupasset, vterque affinis erat. Iustior habebatur Alarici causa, vnde socerum genero prætulit. Superatis itaque Francis ingenti prælio, Vasconiam recipit, receptamq; pro Almarico Alarici filio, donec adolesceret, gubernat. Idem Theodoricus Siciliam, Dalmatiam, Liburniam, Illiricum, Narbonensem Galliam, Burgundiam suo regno adiecit. Tridentum vrbem in alpibus muro cinxit, & Italiam ab externo hoste tutatus est, collocatis Erulis in extremis Italiæ partibus apud prętoriam Augustam, quorum regem adhuc adolescentẽ in adoptionem susceperat.

Gelasius autem Manichæos in vrbe deprehensos exsilio damnat, eorumq; libros apud basilicam diuæ Mariæ publicè comburit. Instante prætereà synhodo, cognita Messeni pœnitẽtia, eum libello prius satisfacientem, purgatum ecclesiæ suæ restituit. Cùm verò intellexisset Petri & Acatij seditionibus multa flagitia & parricidia in ecclesijs Græciæ committi, confestim eò misit, qui hos, si non statim pœniterent, in perpetuum damnarent. Erat autem consuetudo primitiuæ ecclesiæ, diutius exspectare ad gremium pietatis suæ aliquando redituros. Confugerat tũ Ioannes Alexandrinus episcopus, vir Catholicus illorum seditionibus vexatus, ad pontificẽ Romanũ, à

quo perbenignè & comiter ſuſceptus eſt. Dedicauit Gelaſius eccleſiam Euphemiæ martyris in ciuitate Tiburtina. Dedicauit & baſilicã ſanctorum Nicandri & Eleutherij via Labicana, & baſilicam ſanctæ Mariæ via Laurẽtina in fundo Criſpi vigeſimo ab vrbe lapide. Clerum quoque amauit & auxit. Pauperes ſemper mira beneuolentia & charitate complexus eſt. Ciuitatem Romanam à multis periculis liberauit, maximà verò ab inopia rerum & fame. Hymnos etiam compoſuit ad imitationem beati Ambroſij, edidit & libros quinque contra Eutychen & Neſtorium, duos item contra Arium. Orationes habuit eleganres & graues. Epiſtolas præterea ad amicos & domeſticos fidei ſcripſit, non minus graues quàm doctas: quæ opera in publicis bibliothecis tum legebantur. Sunt qui ſcribant Gelaſium excommunicaſſe Anaſtaſium imperatorem Conſtantinopolitanum, Zenonis ſucceſſorem, quòd hæreticis & Acatio faueret, vnde conſtat, imperatorem errantem in fide & monitum, ſi non paruerit, à pontifice Romano excommunicari poſſe. Eadem auctoritate vſus eſt etiam contra VVandalos eorumq; regem, qui Ariana infecti hæreſi, Catholicos cruciatibus & ſupplicijs perſequebantur. Fuêre etiam in primo huius pontificis tempore Germanus & Epiphanius, quorum alter Ticinenſis, alter verò Campanus epiſcopus fuit. Hi multum auctoritate & ſanctitate ſua Italiam à barbaris vexatum iunêre, orationibus & blandicijs barbarorum corda mollientes. Multũ præterea tum in Gallia profecêre, & Lannociatus abbas Carnotenſis, & Aurelianus & Mezentius Pictauienſis viri optimi ac docti, qui Clodoueum regem Franciæ, ac Crocildim eius vxorem eò perpulêre, vt Chriſtianiſsimi fierent, & fidem Catholicam vbique tutarentur. Sunt qui hanc laudem Remigio viro ſanctiſsimo aſſcribant. Gelaſius autem poſteaquam presbytetos duos & triginta, diaconos duos, epiſcopos ſeptem & ſexaginta creaſſet, moritur, ac ſepelitur in baſilica beati Petri Apoſtoli xj. Kalendas Decembris. Sedit annis quatuor, menſibus octo, diebus decem & ſeptem. Vacat tum ſedes dies ſeptem.

Anaſtaſius imp.

ANASTASIVS II.

ANaſtaſius ſecundus, patria Romanus, patre Fortunato, Anaſtaſio imperante fuit. *52. Pont. Anaſtaſius imp.*

Quo tempore Tranſamundus VVandalorum rex, & Catholicas eccleſias claudit, & centum ac viginti epiſcopos exſulatum in Sardiniam mittit. Ferunt tum apud Carthaginẽ Olympium quendam Arianum epiſcopum, ſanctam Trinitatem publicè in balneis deteſtantem, tribus fulminibus ictum concidiſſe, eiuſque cadauer exuſtum omninò fuiſſe. Cumque item Barbas quidam Arianus epiſcopus, neſcio quem baptizaturus eſſet his verbis, Baptizat te Barbas in nomine patris per filium in ſpiritu-ſancto, ferunt aquam nuſquam comparuiſſe, quo miraculo permotus, qui characterem exſpectabat, confeſtim ad noſtros tranſijt. *Olympius de cœlo tactus.*

Anaſtaſius verò (vt quidam ſcriptores referunt) Anaſtaſium imperatorẽ excommunicauit, quòd Acatio faueret, tametſi poſtea ipſe ab Acatio ſeductus, dum eum reuocare clanculum tentat, clerum à ſe grauiter alienauit, qui ſe à communione pontificis tum maximè ſubtraxit: quòd etiam ſine Catholicorum conſenſu Photino Theſſalonicenſi diacono communicaſſet, qui tum Acatij errorem imitabatur. Hanc ob rem ferunt diuino nutu hominem ſubitò morbo correptum interijſſe. Sunt qui dicant, eum in latrinam effudiſſe inteſtina, dum neceſsitati naturæ obtemperat. Huius tẽporibus Fulgentius natione Afer, Rumpenſis Epiſcopus, qui in Sardiniam quoque cum aliis Catholicis Africæ à Tranſamundo exſulatum miſſus eſt, nil prætermiſit, quod ad veram Chri- *Fulgentius.*

Christi fidem pertineret docendo, prædicando, monendo. Edidit & libros de trinitate, de libero arbitrio, de regulis fidei. Scripsit & cõtra Pelagianam hæresim. Orationes quoque habuit ad populos elegãtes quidem & graues. Iuuit etiam scriptis suis ecclesiam Dei Egesippus vir doctissimus, qui & monachorũ regulas composuit, & sancti Seuerini abbatis eleganti stylo vitam edidit. Faustus autem apud Gallos episcopus multa tum scripsit copiosè & ornatè, sed eius illud opus potissimum laudatur, quod contra Arianos scripsit, in quo ostendit τρίαδα, hoc est, trinitatem essentialem esse. Scripsit & contra eos qui dicunt, increatis aliquid incorporeum esse. qua in re ostendit, tum patrum sententijs, dum diuinæ scripturæ testimonijs, solum Deum incorporeum dici posse, ne etiam creata incorporea dicerentur. Hæc de Anastasio & eius pontificatu, qui ex sacris ordinibus sexto mense Decẽbri mense in vrbe habitis, presbyteros duodecim, episcopos sedecim creauit. Sepultus est autem in basilica Petri x III. Kalendas Decembris. Sedit annum vnum, mensibus decem, dies quattuor & viginti. Vacat tum sedes dies quattuor.

Egesippus.

SYMMACHVS I.

53. Pont. SYmmachus natione Sardus, patre Fortunato mortuo Anastasio, Pontifex creatur, non sine magna discordia. Nam dum pars cleri Symmachum apud basilicam Constantinianam Pontificem decernit, pars altera apud basilicam Mariæ in via Noua, Laurentium in locum demortui Anastasij sufficit: seditio ingens in senatu ac populo Romano bifariam diuiso orta est, vnde omnium cõsensu concilium Rauennæ indicitur: discussaq; re præsente Theodorico, Symmachus tandem in pontificatu confirmatur, qui certè magna clementia vsus, Laurentium competitorem Nucerinis episcopũ dedit. Verùm anno quarto pòst clerici quidam seditionibus gaudentes, adiuuantibus Festo & Probino senatorij ordinis viris, Laurentium reuocant, qua ex re indignatus rex Petrũ Altini episcopum Romam mittit: qui pulso vtroque sedem teneret. Verùm Symmachus habita centum & viginti episcoporum synhodo, & obiecta constanti animo diluit, & omnium sententijs obtinuit, vt Laurẽtius & Petrus malorum omnium capita relegarentur. Orta autem ob hanc rem tanta seditio Romæ est, vt multi tum ex clero, tum ex populo passim cæderentur, nec sacris virginibus parcerent. Opprimitur eo tumultu Gordianus presbyter, vir optimis ad vincula sancti Petri, nec finis tantæ cædis factus fuisset, ni Faustus consul clericos miseratus, contra Probinum tanti mali auctorem arma sumpsisset. *Gordianus presb.*

Respirante deinde aliquantulũ repub. Christiana, Clodoueus pulsis Arianis hæreticis, & Catholicos reduxit, & Parisiorum ciuitatem regni caput constituit.

Symmachus verò Manichæos tum ab vrbe expulit, eorumq; libros ante fores Constantinianæ basilicæ cõcremauit. Basilicas verò multas aut ornauit, aut à fundamentis erexit. Nam & templum beati Andreæ Apostoli apud sanctum Petrum ædificauit, multoque argento & auro exornauit, & templum ipsius Apostolorũ principis ac porticum cum marmoribus opere vermiculato in angustiorem formam redegit. Gradus quoque ipsius basilicæ ampliores fecit, aliosque gradus sub diuo dextra læuaq;, episcopia prætereà constituit. Aedificauit etiam basilicam Agathæ martyris via Aurelia in fundo Lardario. Basilicam sancti Pancratij cũ arcu argenteo librarum quindecim. In basilica Pauli renouauit apsidam, cui ruina imminebat, picturisque ornauit, post absidam verò aquam introduxit, balneumque fundamento erexit. In vrbe autem basilicam sanctorũ Siluestri & Martini à fundamentis exstruxit iuxta Traiani Thermas, vbi & super altare Ciborium fecit argẽteũ librarũ centũ viginti, arcus argenteos librarum decem: confessionem argẽteam librarũ quindecim, suggestũ quoque erexit porphyreticis & crustris marmoreis insignem. *Episcopia.* *Ciborii*

Fecit & gradus basilicæ Ioannis & Pauli post apsidam. Auxit & Basilicam archangeli Michaelis, aquamque introduxit. Sanctorum Cosmæ & Damiani oratoria à fundamentis erexit via Tiburtina in fundo Paciano, adiuuantibus Albino & Glaphyra illustribus viris. Pauperibus quoque ad Basilicas Petri & Pauli habitacula exstruxit, curauitque ne quid eis deesset, quod ad victum pertineret. Amator enim pauperũ fuit, & episcopis ac cæteris clericis in Africa & Sardinia propter catholicam fidẽ exsulantibus, pecunias & vestes subministrabat. Reparauit etiam basilicam sanctæ Felicitatis: & apsidam beatę Hagnetis cum Basilica, quæ ruinam minabantur, in meliorem formam restituit. Redemit & captiuos in diuersis prouincijs multa pecunia. Constituit itẽ, vt die dominico, vel natalitijs martyrũ caneretur hymnus, Gloria in excelsis Deo. Cœmeterium quoque Iordanorum vel fecit, vel in meliorẽ formam redegit. Nil postremò omisit, quod ad omnipotentis Dei gloriam pertineat. Huius quoque tempore ecclesiam Dei multum iuuit Gennadius Massilienſis Episcopus, qui diligens Augustini imitator, & librũ de dogmatibus composuit: & quid cuique ad salutem necessarium esset, declarauit. Scripsit idem de viris illustribus, Hieronymum imitatus. Symmachus autẽ creatis duobus & lxxxx. presbyteris, diaconis xv. episcopis cxxij. habitis de more sacris ordinibus, moriẽs, ad basilicam Petri sepelitur xiv. Kalendas Augusti. Sedit autem annis xv. mẽsibus sex, diebus xxij. Vacat tum sedes dies septem.

Gennadius Massilienſis epſp. pic

ANNOTAT.

Schisma hoc perniciosum, & atrox à primo Nouatiani schismate quartum fuit, cuius præter bibliothecarium in dialogis libr. iij. cap. xl. beatus Gregorius mentionem facit, vbi de Paschasio Diacono loquitur. Reliqua schismata in meo indice diligenter annotaba.

HORMISDA I.

HOrmisda patria Frusinonius, patre Iusto, ad Theodorici & Anastasij tẽpora peruenit, à consulatu Senatoris vsque ad consulatum Boethij & Symmachi. *Sa. Pont.*

Quos Theodoricus ob suspicionẽ affectatæ libertatis, exsilio primò, mox carcere afficit. In hac calamitate constitutus Boethius, multa scripsit quæ adhuc leguntur. Transtulit & pleraq; ex Aristotele, in eademque commentatus est. In mathematicis doctissimus est habitus, quod eius musicæ & arithmeticæ ostendunt. Postremò verò cũ Symmacho senatore Theodorici iussu necatur. Sunt autem qui scribant, Boethium tantam calamitatem subijsse, quod in Arianos inueheretur, ad quos Theodoricus declinauerat. Superior sententia mihi verior videtur. *Theod ricus imp. Boethius.*

Hormisda autem hortãte Theodorico, prouincialem synhodũ in vrbe habuit, omniumq; consensu Eutychianos iã antea improbatos, damnauit. Ioannem quoq; Constantinopolitanum episcopum litteris & nuncijs adhortatus est, vt ab eadem hæresi desisteret, crederetque duas in Christo naturas esse, diuinam & humanã. Desijt parere Ioannes Anastasij viribus fretus, quem non ita multò post fulmine ictũ, dedisse pœnas creditum est, tum propter hęresim quæ grauis erat, tum vel maximè, quia legatos ab Hormisda missos contra ius gentium magna affecerat contumelia: reiectos enim à se naui quassa & rimosa ea cõditione nauigare iussit, vt recta in Italiã rediret, nec vllũ Græciæ litus attingeret. Hæc etiã eisdẽ mandata ad Põ-

tificem

tiſcē rediſſe referūt, vt ſciret imperatoris propriū eſſe imperare, & non imperata pontificis aut cuiuſuis alterius accipere. Fuêre aūt legati, Euodius Ticinenſis epiſcopus, Fortunatus Catinenſis, Venantius vrbis Romæ presbyter, & Vitalis diaconus. Mortuo itaque Anaſtaſio vir. & x x. imperij anno, Iuſtinus orthodoxæ fidei amator imperium accipit, ac ſtatim nuncios ad Pontificem mittit: qui & ſedis Apoſtolicæ auctoritatem confirmarent, & pacem eccleſijs omnibus exquirerent, quantum per religionē concederetur. Quare permotus Hormiſda Theodorico annuente Germanum Capuanum epiſcopum, Ioannem & Blandum presbyteros, & Felicem ac Dioſcorum diaconos, legatos ad Iuſtinum mittit, qui eos nullo non genere honoris adhibito, effuſa obuiam honoris gratia monachorum, ac magna orthodoxorum & illuſtrium virorum multitudine, honorificè accipit, congratulante clero vnà cum Ioanne Conſtantinopolitano epiſcopo. At qui cum Acatio ſentiebant, iſtorum aduentum veriti, ſe in templo quodam munitiſsimo incluſerūt, & nuncios habita conſultatione ad imperatorem miſere, affirmantes ſe nullo pacto in ſententiam apoſtolicæ ſedis venturos, niſi eis reddita fuerit ratio, quamobrem Acatius damnatus eſſet, hos omnes Iuſtinus ex templo atque ab vrbe expulit. Idem fecit Hormiſda contra Manichæos iterum in vrbe Roma pullulantes, eorumque codices ante fores baſilicæ Conſtātinianæ incendio conſumpſit.

Iuſtinus imper.

Eodem tempore mortuo in Africa Tranſamundo VVandalorum rege, Ildericus filius, quem ex captiua Valentiniani filia ſuſceperat, regnum obtinet. Hic non hæreſim paternam imitatus, ſed matris Catholicæ monita ſecutus, omnes catholicos, quos Tranſamundus in exſilium miſerat, reduxit, atque eos ſuo inſtituto viuere permiſit. Dona præterea multa ac precioſa eodem tempore Romā ad ornandas baſilicas ſanctorum ſunt miſſa. Gemmas enim magnæ æſtimationis Clodoueus rex Franciæ miſit. Delata & dona tum aurea tum argentea: Delata euangelia cum tabulis aureis gemmis diſtinctis à Iuſtino imperatore voti gratia. Miſit & patenam auream librarum viginti cum hyacinthis, ſcyphum aureum gemmis circundatum. Ornauit & templum beati Petri Theodoricus rex trabe argentea M. & x L. librarum, ceroſtratis argenteis duobus librarū L x x. Certauit & Hormiſda muneribus cum his principibus. Locauit enim ante altare Cōſtantinianæ baſilicæ coronam argenteā librarum viginti, cantharos argenteos ſex. Ornauit etiam templum Pauli ſcyphis argenteis decē, amis argenteis tribus. His domum ex ſententia peractis, cum etiam de more presbyteros vnum & viginti, epiſcopos quinque creaſſet, moritur, ac ſepelitur in baſilica Petri octauo Idus Auguſti, conſolatu Maximi. Sedit annis nouem, diebus octodecim. Vacat tum ſedes dies ſex.

IOANNES I.

IOannes natione Tuſcus, patre Conſtantio, à conſulatu Maximi vſq; ad conſulatum Oliberij peruenit, Theodorici regis temporibus & Iuſtini Auguſti, qui orthodoxæ fidei diligentiſsimus obſeruator, vt tandem hæreticorum nomen extingueret, Arianos expulit, eorumq; eccleſias Catholicis aſsignauit. Quā quidem rem Theodoricus ægrè ferens, Ioannē Pontificem, Theodorum, duosque Agapetos oratores ad Iuſtinum mittit, qui eum adhortarentur, vt Arianos reſtitueret: ſin ſecus animatus eſſet, ſciret ſe omnes Italiæ eccleſias, catholicas præſertim, demoliturum. Magnificè & perbenignè primò quidem excepti legati ſunt, qui vbi rationem legationis expoſuêre, cùm flectere Iuſtinum non poſſent, ad lachrymas verſi, ac ſuppliciter petētes, vt perituræ Italiæ vnà cū Catholicis omnibus ſubueniret, eo tandē pium hominem pepulêre, vt Arianos reſtitueret, atq; eos viuere ſuis legibus & inſtitutis ſineret. Sūt qui ſcribāt, Theodoricū rabie ſeuiendi tum incitatū Symmachū & Boëthiū reuocatos ab exſilio & carcere, eo tempore

55. Pont.

occidisse. Vtcunq; sit necatos Theodorici iussu constat, nec multum refert Hormisdæne, an Ioannis temporibus asscribãt. Ioannes autem Rauennam ad Theodoricum rediens, in carcerem properè conijcitur: ac parum abfuit, quin eum statim occideret: adeò in hominem exarserat, & fide & moribus cum Iustino sentientem. Perijt tamen sanctissimus homo in carcere pedore situ, & inedia: quam quidem sæuitiam ira diuina nõ ita multò pòst grauiore pœna compescuit. Apoplexia enim Theodoricus moritur, eiusque anima (vt quidam eremita vir sanctissimus retulit) in ignem Lipareum immersa est.

Theodorico autem in regnum Amalasiuntha filia succesit, cum gnato Athalarico, quem ex Eucherio marito susceperat. Quæ quidem mulier supra sexum prudẽtia vsa, & patris decreta mala præsertim emendauit, & Boëthij ac Symmachi filijs bona paterna in fiscum delata restituit, & filium optimis disciplinis erudiuit aduersantibus Gotthis, & acclamantibus, non litteris, sed rei militaris disciplina, regem suum imbuendum esse. Iustinus autem senex admodum, eodem fermè tempore Iustiniano fororis suæ filio imperatore relicto moritur, & Clodoueus Franciæ rex, filijs quattuor in regno relictis. Fuêre tum in precio & Benedictus Nursinus, qui rationem monasticæ vitæ Italis dedit, & Brigida Scotica mulier sanctissima, & Ioannes Antiochenę ecclesię presbyter, qui multa contra eos scripsit, qui in vna tantũ substantia Christum adorandum censebant. His addidit Isidorus Cyprignium quendam episcopum Hispanum, qui eleganter in Apocalypsim scripsit.

Benedictus. *Brigida.*

Ioannes autem Pontifex antequam Constantinopolim proficisceretur, tria cœmeteria restituit. Primum fuit Nerei & Achillei via Ardeatina: Secundum, sanctorum martyrum Felicis & Adaucti: Tertium, Priscillę. Ornauit etiam altare sancti Petri gemmis & auro. Detulit & secum Iustini imperatoris munere patenam auream librarum viginti, calicem aureũ gemmis librarum quinque, quæ dona vnà secum perijsse arbitror. Creauit etiam habitis de more sacris ordinibus episcopos xv. Ferunt corpus viri sanctissimi Rauenna ad vrbem delatum, sepultumque in basilica Petri vj. Kalendas Iulij Olibrio consule. Sedit autem annis duobus mensibus octo. Vacat tum sedes dies octo & quinquaginta.

FELIX IV.

FElix quartus natione Samnis, patre Castorio, Iustiniani tempora attigit. *56. Pont. Iustiniani.*

Qui Belisario duce in prælijs vsus, de Persis & VVandalis triumphat, quorum gentem in Africam traijciens idem dux præstantis animi & singularis virtutis superauit, ac propè deleuit, capto eorum rege Gilimere, & in triumphum ducto. Amalasiuntha verò seditionibus Gotthorum diu vexata, mortuo filio Athalarico, quo cum molestæ vixit, Theodahatum consobrinum suum regni cõsortem fecit. Erat autem Theodahatus ita Græcis & Latinis litteris edoctus, vt & temporum suorum historiam eleganter scripserit, & Platonicam disciplinam optimè calluerit: segnis tamen ad res agendas habebatur. Verùm hortãte Amalasiuntha, Burgundiones & Alemannos felicibus prælijs superauit. *Theodatus.*

Felix autem rei diuinæ interim curam gerens, & patriarcham Constantinopolitanum declinantem à fide, anathemate notauit, & sanctorum Cosmæ & Damiani templa, quæ adhuc exstant in vrbe via Sacra apud forum Romanum ædificauit, quod carmen vermiculato opere notatum adhuc indicat. Basilicam quoque sancti Saturnini via Salaria incendio consumptam, restituit. Sunt qui scribant Cassiodorum hac ætate fuisse, qui senator de regenda republ. multa conscripsit: & monachus psalterij sententias eleganti oratione ac stylo edidit. Ferunt etiam Priscianum Cæsariensem grammaticum insignem, librum suum grammatices tum composuisse. Arator quoque vrbis Romæ subdiaconus, versibus hexametris *Cassiodorus.* *Priscian. grammaticus.*

metris euangelia cõscripsit. Laudatur & Iustinianus Valentinæ ecclesiæ episcopus: multa enim prædicauit & scripsit ad doctrinam Christianam pertinentia. At Felix habitis de more sacris ordinibus, vbi presbyteros quinque & quinquaginta creasset, diaconos quatuor, episcopos nouem & viginti, moritur, ac in basilica Petri sepelitur quarto Idus Octobris, Annis quatuor sedit, mensibus duobus, diebus tredecim. Vacat tum sedes dies tres.

BONIFACIVS II.

57. Pont. BOnifacius secundus, patria Romanus, patre Sigeuulte Iustiniano imperante fuit.

Quem quidem imperatorem tanti constat ingenij, tantæque doctrinæ fuisse, vt mirum nõ sit, si leges Romanas sparsas & incompositas in ordinem ad vtilitatẽ hominum redegerit, eaque absciderit, quæ superuacanea & inutilia videbantur. Hactamen in re, consilio & opera Ioãnis patricij Treboniani, Theopholi, & Dorothei vsus est, qui tum doctrina & auctoritate insignes habebantur. Immensum namq; illud librorum pelagus (ad duo enim ferè millia librorum fuisse constat) coaceruatis simul ab vrbe condita vsq; ad hæc tempora tot iudicijs in quinquaginta libros titulatim digesit, quos nunc Digesta, nunc Pandectas appellant: quòd omnem ciuilem doctrinam contineant. Idem quoque legum Epitomen fecit librorum quatuor. Has autem leges, institutiones vocat. Dicimus etiã Iustiniani codicem & volumẽ esse. Sunt prætereà qui dicant. Iustinianũ ipsum libros de incarnatione Domini elegãter scripsisse tẽplumq; in honorem Dei patris (nam filius sapientia est) sanctæ Sophiæ, quo nullũ est in orbe maius, sua impẽsa, suoq; iussu ędificatum.

Iustiniani codex.

Huius itaque tempore Bonifacius Pontifex creatur, non sine contentione tamen: nam & Dioscorus diuiso bifariam clero, in demortui Felicis locum subrogatur. Exagitatus autẽ clerus hac seditione diebus octo & viginti, morre Dioscori à tanta perturbatione tandẽ liberatur: vnde Bonifacius ad confirmandã ecclesiã conuersus, instituit ne quispiã sibi in episcopatu successorẽ deligeret, quod postea multi pontifices cõfirmarunt. Instituit itẽ vt in demortui locum alter pontifex, si fieri posset, tertia die sufficeretur, ne dilatio seditionẽ faceret. Diuisit & populum à clero dum celebraretur. Hoc eodẽ tempore multi ex Romana nobilitate Benedicti sanctitate moti, in montem Casinum peruenêre religionis gratia: inter quos Maurus quidem ac Placidius insignes habentur. Laudatur & Dionysius abbas, qui tum Romæ Paschæ calculum mira ratione composuit. Facundi quoque scripta contra Eutychianos quosdam tum pullulãtes, laudantur. Martinus prætereà gentem Suessionum prædicatione & scriptis ab Ariana hęresi ad nostros traduxit. At Bonifacius cùm in põtificatu sedisset annis duobus, diebus duobus, moritur & in basilica Petri sepelitur. Sedes autem mensibus duobus tum vacat.

IOANNES II.

58. Pont. IOannes secundus, patria Romanus, patre proiecto ex Cælio monte, Iustiniani tempore fuit: qui statim vbi pontificatum iniit,

Anthemium episcopum damnauit, quòd in Arianam hæresim declinasset. Sunt qui scribant, hunc episcopum Constantinopolitanũ fuisse. Iustinianus verò sedem Romanam veneratus, Hyppatum & Demetrium episcòpos Romam cum muneribus mittit, qui & Romanum Pontificem suo nomine salutarent, & munera hæc beati Petri templo offerrent, scyphum aureum circundatum gemmis librarum sex, scyphos argenteos duos librarum duodecim, calices argenteos duos librarum quindecim. Interim verò, dum hęc dona misisset, Mundus exercitus Iustiniani dux, Salonas vrbem munitissimam capit, ac Gotthos prælio vincit non incruenta victoria. Vnà enim cum filio egregiæ virtutis adolescente, Mundus eo prælio occiditur, quo nihil potuit Iustiniano molestius nuntiari: tanti faciebat hominis virtutem & fidem. Ioannes autem põtifex, de quo pauca admodum scribunt historici, moritur, vbi ex sacris ordinibus semel habitis, presbyteros quindecim, episcopos vnum & viginti creasset, sepeliturq; in basilica Petri sexto Kalend. Iunij. Sedit annis duobus, mensibus quatuor. Vacat tum sedes dies sex.

ANNOTAT.

Huius Ioannis mentio exstat in antiqua tabula, sita in pauimento basilicæ S. Petri ad vincula, his verbis.

*SALBO PAPA N. IOANNE COGNOMENTO MERCVRIO. EX SANCTAE ECCLES. ROM. PRESBYTERIS ORDINATO EX TIT. S. CLEMENTIS. AD GLORIAM PONTIFICALEM PROMOTO BEATO PETRO AP. PATRONO SVO A VINCVLIS EIVS SEVERVS PRESB. OFFERT. ET IT. P. C. LAMPADII ET ORESTIS VV. CC. VRBICLVS CERDINVS EST.

AGAPETVS I.

AGapetus patria Romanus, Gordiano presbytero ecclesiæ sanctorum Ioannis & Pauli, pontifex creatus à Theodahato, statim ad Iustinianum mittitur, ei infensum, quòd Amalasiuntham Athalarici matrem, in insulam lacus Vulsinienſium relegauerat, interficique iusserat. Erat enim hæc fœmina ita Græcis & Latinis litteris imbuta, vt cum quouis docto disputando congredi auderet. Prætereà verò ita linguas barbarorum omnium callebat, vt sine interprete cum his omnibus loqueretur, qui tum Romanum inuaserant imperium. Huius autem mulieris interitum Iustinianus ita ægrè tulit, vt bellum Theodahato se illaturum minaretur. Agapetus itaque eò missus, ac benignè & honorificè susceptus cùm pacem impetrasset ab imperatore, tentatur vt Eutychianam opinionem confirmaret. Verùm cùm Iustinianus ab ea re hominem sanctissimum abhorrere cerneret, precibus minas addidit. Tũ Agapetus, Ego inquit, ad Iustinianum Christianissimum principem venire optaui, sed Diocletianum inueni, quem Christianorum hostẽ fuisse constat. Hac libertate loquendi & Dei nutu Iustinianus permotus, & fidem Catholicam amplexus est, & pulso Anthemio Constãtinopolitano episcopo, qui Eutychianam hæresim tuebatur, Menam catholicum in eius locum suffecit Agapeto consecrante, qui haud ita multò pòst Constantinopoli moritur, cuius corpus loculis plumbeis occlusum, Romã defertur ac in basilica Petri sepelitur. Sedit autẽ mensibus 11. diebus 21. Vacat tum sedes mensem vnum, dies nouem & viginti. 59. Pont. *Amalasuntha.*

SILVE-

SILVERIVS.

60. Pont. Siluerius natione Cãpanus, patre Hormisda episcopo, Theodahato iubẽte pontifex creatur, cùm antea non regum, sed imperatorum auctoritas interueniret. Plus autẽ valuẽre Theodahati minæ, quàm decreti ratio. Mortem enim his clericis minatus est qui nomina sua nõ subscriberent in creatione Siluerij.

Hanc ob rem, & vt etiam Amalasiunthæ necem vlciscerctur Iustinianus, Belisarium patritium cum exercitu in Italiam mittit. Nauigans hic primò Siciliam attigit, eamque in fide imperatoris retinuit. Interim verò mortuo Theodahato, cum Gotthi regem contra voluntatẽ Iustiniani creassent, Belisarius è Sicilia moues, Italiam à tyrannide Gotthorũ liberaturus, in Campaniam veniens, Neapolim mandata imperatoris nequaquam facientem vi capiens ac diripiens, Gotthos omnes qui in præsidio erãt, ac magnam partem ciuium interfecit, abactis inde virginibus ac pueris cum omni præda. In tãto autem belli furore & templa spoliata, & virgines sacras violatas fuisse constat. Inde verò Romam cum exercitu properans, noctu vrbem ingressus, tantùm terroris Gotthis, qui in præsidio erant, incussit, vt omnes relictis portis ac mœnibus Rauẽnam confugerint. Belisarius autem supernenturum Vitigin cũ ingenti exercitu ratus, cui aperto Marte nequaquam par esse posset, mœnia vrbis pro tempore vallo ac fossa opus esse videbatur, quàm celerrimè muniuit. Superueniẽte deinde Vitige cum ingenti exercitu, ad centum namque millia hominum secum duxisse fertur, continere se mœnibus Belisarius contentus fuit, non cũ amplius quinque millibus hominũ secum duxisset. Castra inter duos aquæductus locat Vitigis quo munitiora sint: quorum alter ad Latinam viam, alter verò ad Prænestinam vergit, seque inuicem iungunt quinto ab vrbe milliario: & ne aqua ad vrbem Romam influeret, omnes aqueductus, quos ad quatuordecim fuisse constat, intercisi sunt. Portum quoque Vitigis cum parte copiarum occupat, qua ex re magna calamitas Romanis illata est, cum & bello simul & fame laboratum sit.

Vitigis.

Interea verò instigante Vigilio diacono ciue Romano & apocrisario, Theodora Augusta Siluerio imperat, additis etiam minis, vt pulso Menna ab vrbe Constantinopoli, Antheminm reuocet, quem diximus ob Eutychianam hæresim damnatum esse. Id autem cùm facere põtifex recusaret, scribit ad Belisarium mulier, vt pulso Siluerio, in eius locum Vigilium sufficiat. Belisarius autem rei bellicæ intentus, rem Antoninæ vxori suæ committit, quę quidẽ subornatis à Vigilio testibus, qui affirmarent Siluerium vrbem Romam Gotthis hostibus prodere voluisse, hominem coegit abdicare se põtificatu: ac posito pallio cucullam monasticã sumere, qui in Pontiam insulam in exsiliũ missus, non sine opinione sanctitatis moritur. Ferunt Gallos hoc tempore nũcijs & litteris Benedictum rogasse, vt vnum aliquẽ ex discipulis suis ad se mitteret, qui Gallos monasticam vitam edoceret. Quare Benedictus Maurum eò misit, qui omnibus vita & moribus rationẽ benè ac beatè viuẽdi dedit: quique etiam multa monasteria constituit. Vigilius autem clericis Romanis ex Antodinæ sententia ita detẽtibus, pontifex creatur. At verò Siluerius vbi annum vnum, menses quinque, dies duodecim in pontificatu vixisset, vt dixi, in insula Pontia moritur ac sepelitur xij. Kalendas Iulij.

Vigilius Pontifex creatur.

vacat tum quidem episcopatus dies sex.

VIGL

VIGILIVS I.

Gr. Pont. VIgilius patria Romanus, patre cõsule, imperante Iustiniano, Põtifex creatur, cuius temporibus Cõstantinopoli quinta synhodus habita est contra Theodorum & omnes hæreticos, qui affirmabant beatissimam Virginem solum hominem, non etiam Deum & hominẽ peperisse: qua quidem in synhodo statutũ est, vt beata Virgo Θεοτόκος diceretur, quòd Deum suo partu nobis edidisset.

Synhodus Constantinopolitana.

Interim verò Belisarius auctis copijs, cum per annum integrum & dies nouẽ mœnia, vrbis tutatus esset, egredi cõstituit, & collatis signis cum Vitigine decernere. Is autem copijs suis diffidẽs, incensis castris Rauẽnam magnis itineribus proficiscitur. Eò & Belisarius properè monet ac Vitigin in vrbe captum cum omni familia & magna procerum parte, recuperataq; ferè tota Italia, Constantinopolim secũ ducit, quinto anno posteaquam in Italiam venerat. Idem quoq; Mauros Africam vastantes, mira celeritate perdomuit, deq; hostium manubijs crucem auream gemmis distinctam librarum centum, cerostrata duo magni precij, Petro Apostolorum principi dono misit. Duo item xenodochia, quæ nos domos hospitales appellamus, sua impensa Romæ ædificat: quorum alterum in via Lata, alterum via Flaminia exstabat. Condidit & monasterium sancti Iuuenalis apud Hortam vrbem, additis fũdis, vnde monachi palcerentur.

Instabat tum Theodora, vt Vigilius põtifex Constantinopolim proficisceretur, Anthemiũque, vt pollicitus fuerat, restitueret. Negat Vigilius se id facturum, quòd malis promissis stãdum non sit. Censere enim se quæ Agapetus & Siluerius cõtra Athemum hæreticum egissent, iure facta esse: & propterea eorum acta nullo modo sibi rescindenda videri, Irata Theodora, Romanis quibusdam adiuuantibus, Vigilium in iudicium vocat; & quòd eius fraudibus Siluerius circumuẽtus exsulatũ abierit: & quòd ipso iubente, adolescens quidam à nepote Vigilio Asterij consulis filio cæsus ad necem sit. At verò ne iudicij pœnam Vigilius refugeret. Anthemium quendam cum his mandatis Romam mittit, vt Vigilium parêre recusantem, ad se vi etiam perduceret. Is verò Romam veniens, mandata facturus, in basilica sanctæ Cęcilię hominem comprehendit, munera populo ob diem natalem suum distribuentem more Romano, ac captum quibusdam Romanis adiuuantibus Constantinopolim perducit. Ferunt Vigilium naui per Tiberim deuectũ, fustibus & saxis cum exsecratione à populo impetitum: cumq; hac exprobratione: Male meritis de Romanis es, mala omnia tecum veniant. In Siciliam verò perueniens concedentibus his, qui captum ducebant, quosdam ad sacros ordines adsciuit, ex hisq; ampliatum presbyterum, & Valentinum episcopum, qui clerum & Romanam ecclesiam interim gubernarent. Ei verò è Sicilia Constantinopolim mouenti, Iustinianus cum magno comitatu fit obuiã. Ingrediuntur vrbem clero præcedente, vsque ad cẽplum sanctæ Sophiæ. Tentare tum Theodora Vigilium, vt quod pollicitus erat, præstaret. Cui ille, malle se quoduis supplicium pati respondit, quàm sententiam mutare: & cùm mulier, & qui secum aderant, minis instarent, ad Deocletianum se, non ad Iustinianum, quemadmodum arbitrabatur venisse, dicens, ita cæsus est, vt paulum abfuerit. quintum occideretur. Fugiẽs itaq; in templum sanctę Euphemię, quod haud procul aberat, inde à grassatoribus trahitur, & iniecto in collum eius fune, tanquam latro per totam vrbem vsque ad vesperã trahitur. Deinde verò carceri inclusus, pane & aqua tantummodò aliquandiu vitam duxit, ita patienter & æquo animo, vt semper diceret se etiã peiora meritũ, si digna pro peccatis pœna irrogaretur. Clerici autem, qui hominẽ secuti fuerant, partim in exsilium, partim ad excidenda metalla deportati sunt. Verùm posteà rogantibus Romanis omnibus, qui iam sententiam mutauerant, & instante Narsate, quem Iustinianus contra Gotthos Romam miserat, Vigilius

gilius ac exsules omnes in patriam remittuntur. At verò, cùm Syracusas in Siciliam peruenissent, Vigilius quem tot mala, tot curæ occidere non poterant, ex calculo moritur: eiusque corpus Romam defertur, & apud sanctũ Marcellum via Salaria sepelitur. Vixit autẽ in pontificatu cùm Romæ, tum alibi annis decem & septem, menses sex & viginti. Vacat tum sedes eius morte mensibus tribus, diebus quinque.

ANNOTAT.

Huius Vigilij ingressus parum legitimus fuit, cùm præter ecclesiasticas regulas prædecessore suo Siluerio viuẽte, & Pontificatus administratione submoto, per vim pontificatum Romanum occuparit. Et idcirco sextũ schisma, quod Siluerij morte finitum est, notaui. Procul dubio Vigilius ambitionis spiritu diu laborauit. Nam paulò antè sub Bonifacio Papa II. se in pontificatu coadiutorem creari procurauerat, & ea re ille tunc ex animo succedẽte, aliquo tempore pòst, Siluerij locum inuasit. Quæ omnia illi Siluerius exsul in epistola quadam, quæ secundo conciliorum tomo excusa est, vehementer exprobrat. Author Bibliothecarius.

PELAGIVS I.

62. Pont. Totila Gothorum rex.

PElagius primus, patria Romanus, patre Ioanne Vicariano.

Eo tempore fuit, quo Totila Gothorum rex Tanuisio mouit cum magno exercitu, Italiam inuadens ac diripiens, adeò vt propter sæuitiã & rabiem, flagellũ Dei vocatus sit, perueniens deinde ad montem Cassinatem in Campaniã iturus, gregarij militis habitu à Benedicto viro sanctissimo dignoscitur: & minus deterretur, ne tantoperè in Christianos sæuiat. Inde verò mouens, in Samniũ proficiscitur, Beneuẽtũ oppugnat, vrbis mœnia demolitur, Neapolim obsidet, Cumas recipit, & magna benignitate ac modestia vsus, plerasque matronas Romanas ibi captas, Romam ad suos intactas remittit. Capta deinde Neapoli, atque occupata omni illa Italiæ parte, quæ ad Siciliam vergit, in Romanos mouet, quos quidem occupato prius portu, vnde subuehi comeatus poterant, tã acri obsidione presit, vt inopia rerũ, humana quidam vescerẽtur carne. Tandem verò Totila per Ostiensem portam vi irrumpens, vrbem capit, ac direptam incendit. Sunt tamẽ qui scribant, ei in animo fuisse vrbem seruare, mississeq; noctu prę cones per vrbẽ, qui militibus mandarent, vt vrbi parcerẽt. Hoc verò vbi Iustinianus comperit, Narsetem Eunuchũ cum magno exercitu in Italiã properè mittit. Narses enim, vt nonnulli scribunt, primò quidem bibliopola fuit, hunc cùm in cubiculum suum accepisset imperator, cognita hominis virtute, eum in ordinem patriciatus adsciuit. Pietatis enim, religionis, misericordiæ, munificentiæ, gratiæ postremò vnicum exemplar tum in omnibus erat. Is igitur acceptis etiam auxiliaribus copijs ab Alboino Longobradorũ rege, Gothos inuadit, obtruncat, persequitur. Nam & Totila apud Brixellum malè pugnans occiditur, & Theias in eius locũ suffectus, non longe à Nuceria fortiter pugnans, virtute Narsetis opprimitur. Atque ita secundo & septuagesimo anno posteaquam Theodoricus eorũ rex primò Italiam ingressus est, Gotthorum nomẽ cum regno interijt. Iustinianus quoq; nõ multò pòst quadragesimo imperij sui anno moritur, vir quidem memoria dignus, cum merito suo Alemannicus, Gotthicus, VVandalicus, Persicus, Africanus, more veterum imperatorum appellari posset, licet aliorũ opera & suo consilio hæc gesta sunt.

Narses mittitur.

Alboinus

Pelagius autem ecclesiam Dei in tantis perturbationibus nõ deserens, constituit, vt hæretici & schismatici coerceri etiam sæcularium manu possent, quãdo ad sanitatem rationibus non deducerentur. Hic autem accusatur, quod malorum Vigilij causſa fuisset, cũ Iustinianus eum Vigilio præferret, vidẽte populo & clero crucem tangens & euangelium iureiurando suscepto, se à tãto crimine purgat. Inde Narses ad vrbem veniẽs, supplicationes pro rebus benè ge-

Iustiniano succesſit.

ne geſtis à ſancto Pancratio vſque ad ſanctum Petrum celebrat, vrbemq; à Gothis liberatã, quoad fieri poteſt, inſtaurat. Vnà verò eum Pelagio inſtituit, ne vllus ambitione vel precio ad quoſuis ſacros ordines admittatur. Pelagius prætereà Valentinum notarium ſuum, virũ probatæ fidei & religionis, theſauris eccleſiæ præficiens, baſilicam Apoſtolorum Iacobi & Philippi inchoat. Sunt qui ſcribant, Caſsiodorum monachum virum doctiſsimum, vſque ad tempora Pelagij peruenisſe, qui primum conſul, inde ſenator factus, poſtremò monaſticam vitam, ſpretis rebus omnibus, complexus eſt.

Caſsiodorus.

Victor Capuanus.

Aiunt & Victorem Capuanum epiſcopum librum Phaſe tum compoſuiſſe, quo potiſsimũ Dionyſium abbatem Romanum inſcitiæ arguit, qui Paſchalem calculum ineptè nimium cõpoſuiſſet. Ornarunt etiã Pelagij tempora ſanctitate & doctrina Sabinus Canuſinus, Gregorius Lingonenſis, Vedaſtus beati Remigij diſcipulus, & Attrebatum epiſcopus. Herculanus verò Peruſinus antiſtes à Totila interemptus, in ſanctos refertur. Pelagius autem vndecimo ſui pontificatus anno, menſe decimo, die octauo & vigeſimo moritur, & in baſilica Petri ſepelitur: vbi ex ſacris ordinibus bis menſe Decembri habitis, presbyteros ſex & viginti, diaconos vndecim, epiſcopos vndequadraginta creaſſet. Vacat tum ſedes menſibus tribus, diebus ſex & viginti.

IOANNES III.

63. Pont. Iuſtiniã.

IOannes tertius, patre Anaſtaſio ex illuſtri genere orto, Iuſtini temporibus fuit, qui Iuſtiniano ſucceſsit, cuius certè nulla in re ſimilis fuit.

Auarus enim, improbus, rapax, deorum atq; hominum contemptor habitus eſt. Hanc ob rem, cùm totus auaritiæ & cupiditati inhæreret, libidine habendi in inſaniã vertitur, cuius vxor Sophia imperium vſque ad Tiberij ſecũdi tempora gubernauit: hæc autem mulier inſtigantibus quibuſdam delatoribus, qui narſetem oderant, hominẽ ab Italia ad ſe cum ignominia verborum reuocat, videlicet vt eunuchus ad lanã & penſa rediret. Ferens id iniquo animo, vt par erat, Narſes, reſpondet ſe talem orſurum telam, quæ inexecrabiles errores æmulis atque inimicis ſuis præſtaret, quod etiã fecit. Alboinum namq; Longobardorum regẽ cum omnibus copijs è Pannonia in Italiam ad capeſſandas ſedes vberiores, quas in Pannonia occupauerant, litteris & nuncijs accerſit. Obtemperans itaque Narſetis monitis Alboinus Italiam per Syrmium ingreſſus cum coniugibus & liberis, cumque exercitu lectiſſimo, primò quidem omnem Venetiam occupat, inde Inſubriam ingreſſus Mediolanum vi capit ac diripit. Papiam triennio obſeſſam, in poteſtatẽ ſuam tandem redigit. Hac autem victoria lætus Alboinus, Veronam ſe contulit, quam regni totius ſedem conſtituerat. Vbi verò conuiuio exhilaratus, Roſimundam vxorem ea patera bibere compellit, quam ex patris ipſius mulieris capite à ſe occiſi, in poculum redegerat. Erat autem in exercitu Alboini Helmechidis Longobardus adoleſcẽs forma inſignis, & nobilitatẽ atq; armis præſtantiſsimus, cuius conſuetudine Roſimunda quidem delectãbatur: quemq; in cubiculum ſecretò ducens, propoſita regni ſpe, Alboinum obtruncare compulit. Verùm cum aduerſantibus Longobardis de ſpe regni decidiſſent ambo ad Longinũ, qui tum Rauennę præerat, confugêre. Nec ita multo pòſt, ſeipſos inuicem veneno petẽtes, diem extremum claudunt. Multas clades tum paſſa Italia eſt, irrumpẽtibus in prouinciam barbaris, quas quidem portendere prodigia illa tẽpeſtate viſa, & igneæ acies in cælo apparentes: ita etiam in immenſum Tiberis creuit, vt inundatione ſua populo Romano magnas calamitates intulerit.

Interim verò Ioannes pontifex & ſanctorũ cœmeteria reſtituit, & Iacobi ac Philippi eccleſiã à Vigilio inchoatã perfecit: & Narſetem Romanis non diſsimulantur iratum, quod de ſe malè opinarẽtur, idq; ad Sophiã ſcripſiſſent,

è Neapoli ad vrbem ducit: vbi haud ita multò pòst Narses moritur, cuius corpus loculis impositum Constantinopolim defertur. Actum tum demum de nomine Italico putassem in tãta rerũ perturbatione, nisi sanctissimi viri pe-
Paulus. rituræ prouinciæ succurrissent. Nam & Paulus
Patriarcha. Patriarcha Aquileiẽsis, & Felix episcopus Tarui sinus, Alboinum vbi Italiam attigit, mitiorẽ ciuibus suis & prouinciæ reddidêre. Et Fortunatus vir singularis litteraturæ & eloquentiæ Gallos ad mitiorem cultum redegit scriptis & exemplo. Ad Sigebertum enim eorum regem, libellum de gubernando perscripsit, ac beati Martini vitam eleganter composuit. Sunt qui scribant, Germanum Parisiensem episcopum, virum quidem sanctissimum, hoc tempore fuisse, qui Franciæ Reges semper in officio continuit, & adeò quidem, vt inter se certatum religione, pietate, gratia, humanitate sit. Nil enim in Germano cernebant, quod ipsi non imi-
Pastoris boni exẽpla. tarentur, tantum valent boni pastoris exẽpla. Ioannis autem, cuius temporibus Armenij fidem Christi recepêre, moritur, ac in basilica Peri sepelitur pontificatus sui anno duodecimo, mẽse vndecimo, die sexto & vigesimo. Vacat tum sedes eius morte mensibus decem, diebus tribus.

BENEDICTVS I.

64. Pöt. BEnedictus patria Romanus, patre Bonifacio, Tiberij secundi temporibus fuit.

Quem quidem Iustinus per adoptionem in filium & regni hæredem susceperat, ac meritò certè, cùm in homine ea ornamenta essent, quæ in optimo principe requiritur, clementia, iustitia, pietas, religio, sapientia, cõstantia & perpetua fortitudo. Verum inter alias eius virtutes benignus & liberalis in omnes, potissimũ verò erga pauperes habitus est, & ob eam rem dominus largas opes ei ministrauit. Nam dum semel per ædes suas contentius inambularet, cerneretq; in pauimento marmoream crucem, eam religionis caussa, ne pedibus conculcaretur, auferri iussit, meliorique loco atq; honestiore reponi. Post hanc verò vna atque altera inuenta est: sub qua tantam vim auri & argenti reperit, quantam hominis beneficẽtia requirebat: cuius quidem magnam partem pauperibus erogauit. Ferunt etiam Narsetis thesauros ad eum ex Italia delatos fuisse, quibus conflatis ad munificentiam & liberalitatem vsus est. Ad Sigebertum namq; Francorum regem, qui se per legatos inuiserat, cum reliquis muneribus, quæ magna fuêre, aureos etiam quinquaginta singularum librarum misit: quorum pars vna imagine principis signata erat his litteris, Tiberij Cõstantini perpetui Augusti: Altera verò, pars quadrigam continebat, cum ascensore: atque his litteris, Romanorum Gloria. Et ne quid ad integram eius felicitatem deesset, exercitus, quem in Persas miserat, victor rediens, tantam prædã cum elephantis viginti euexit, quantam nullus vnquam antea. Hoc requirebant eius merita erga genus humanum: hoc religio in Deum Saluatorem nostrum: hoc postremò eius beneficentia erga populum Romanum, quem & armis, quoad fieri potuit, ab hostibus tutatus est: & immisso ex Aegypto frumento, à sæuissima fame liberauit, interuenientibus Benedicti Pontificis precibus, quem Tiberius mirum in modum dilexit & obseruauit. adeò enim Longobardi longè & latè Italiam vexauerunt diutino bello, vt ex illa vastatione rerum omnium caritas & inopia oriretur. Dum hæc in Italia agerentur, Ioannes Constãtinopolitanæ vrbis episcopus, orientalem ecclesiam quoad fieri potuit in fide continuit, legendo, disputando, scribendo, monendo, docẽdo, licet multos aduersarios habuerit. Ideum quoq; fecit Leander Toletanus, vel (vt quidam volunt) Hispalensis episcopus, in quo doctrina & eloquẽtia pari lance certabant. Multa enim compositi, tum ad confirmationem nostri dogmatis tum ad cõfutationem Arianę perfidiæ, quã tanquam teterrimam labem VVandali ex Africa in Hispaniam à Belisario pulsi, secũ detulerant. *Leander Toletan.*

Benedictus autẽ (vt quidẽ scribunt) solicitudine

dine & dolore, quem in calamitatibus vrbis Romæ & prouinciæ Italiæ conceperat, moritur quarto pontificatus sui anno, mése vno, & diebus octo & viginti. Vacat tum sedes mensibus duobus & diebus decem.

PELAGIVS II.

65. Pont. PElagius secũdus, patria Romanus, patre Vnigildo, à Tiberio ad imperatorem Mauricium Tiberij generum peruenit.

Huic enim etsi Cappadox erat, imperium tamen ob virtutem & strenu tatem in rebus agẽdis commissum est. At verò Longobardi, cùm post mortẽ Alboini viginti annis sub ducibus fuissent, Autharim regem sibi creant, quem & Flauium appellarunt: quo quidem cognomento omnes Lõgobardorũ reges deinceps vsi sũt.

Mauricius Tiberij gener. Mauricius autem pellere Italia Longobardos conatus, Sigilbertum Francorum regem mercede ad id bellum solicitat, qui statim comparato Gallorum & Germanorum magno exercitu, cum Authari decertans, magno accepto incommodo superatur. Hac autem elati victoria Longobardi, vsque ad fretum Siculum peruenêre, vrbes Italiæ in potestatem suam redigentes, quò minus verò vrbe Roma diu obsessa potirentur, fecêre imbres, & quidem frequentes: quibus hostes à mœnibus propelluntur. Tanta enim tum aquarum inundatio fuit, vt Noe diluuium renouatum crederetur.

Aquarũ inũdatio. Hæc autem vna fuit causa, quare Pelagius iussu principis tum põtifex creatus sit, cum extra obsessam ab hoste vrbem mitti quispiã non posset. Nil enim tum à clero in eligendo põtifice actum erat, nisi eius electionẽ imperator approbasset. Missus itaque Constantinopolim ad placandum imperatorem Gregorius diaconus vir optimus atque doctissimus, vbi ex sententia pontificis omnia peregisset, nequaquã otio & ingenio suo abusus, & libros moralium in Iob composuit, & Eutychium quẽdam Cõstantinopolitanæ vrbis episcopum, ita præsente Augusto disputationibus cõuicit, vt omnia, quę in libro suo de resurrectione cõscripserat, retractare coactus sit. Dicebat enim corpus nostrum in illa resurrectionis gloria vento aëreq; subtilius futurum, & ob eam rem tangi nõ posse. Quod contra illud dominicum est, Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa nõ habet, quemadmodum me videtis habere. Pelagius autem vbi Gregorium rogatu populi Romani ad vrbem reuocasset, & domũ paternam in xenodocheion pauperum senum redegisset, Hermetisque martyris cœmeterium ac basilicam Laurentij martyris à fundamẽtis exstruxisset, pestilentia moritur: quę tum maximè Europam omnem vexabat, anno pontificatus sui x. mense secundo, die decimo. Sepultus est autẽ in ecclesia beati Petri in Vaticano. Vacat tũ sedes mẽsibus sex diebus octo & viginti. *Luce 24.*

ANNOTAT.

In eo, quod Platina scribit, Pelagium Pontificem iniussu Principis creatum, nihilq; tum à clero in eligendo pontifice actum esse, nisi eius electionem imperator approbasset, non ita curatè rem hanc attigisse visus est, quæ sic habet. Gothis Italia omni per Narsẽ patricium pulsis, eaq; cum vrbe Roma orientalis imperij parte facta: sub Iustiniano imperatore, ex auctoritate Papæ Vigilij nouus quidam in comitijs Pontificijs mos inoleuit. Is fuit, vt mortuo Papa, noua quidẽ electio more maiorum statim à clero S.P.Q.R. fieret, verùm electus Romanus Põt. non ante cõsecrari, atq; ab Episcopis ordinari posset, quã eius electio ab imperat. Constãtinopolitano confirmata esset, ipseq; litteris suis patentibus licentiã electo Pontifici cõcederet, vt ordinari & cõsecrari posset, atq; ita iurisdictionẽ pontificatus tũ obtineret. Pro qua licentia consequenda electio necesse erat certã pecuniæ quãtitatẽ imperatori transmittere. Qua vena obtenta, ipse postea consecrabatur, & Romanũ administrabat Pontificatum. Anteà enim idem dies comitiorum, & cõsecrationis Pontificis renuntiati erãt. Hoc autem ideò Iustiniani imperatorẽ, vel ex eius auctoritate Vigilii Papã insti-

instituisse credendum est, vt imperator certus esset de conditionibus noui Pontificis, cuius tum maxima esse auctoritas cœperat, imperatoribus præsertim Italia absentibus, ne aliquo pontifice factioso, vel imperatoris hoste ordinato, Vrbs & Italia eo auctore ab orientali imperio deficeret, seq; finitimis barbaris traderet, quod Siluerium Papam aliquando quæsisse sibi persuadebat. Qua ratione fiebat, vt in nouis comitijs eum potissimum Romanum Pontificem crearent, quem imperatori, à quo confirmandus erat, amicum esse scirent, & de quo ille consideret, nihil in Italia contra imperium moliturum, barbaris præsertim Longobardis, eam paulò pòst vexantibus. Perdurauit hæc cõsuetudo vsq; ad Benedictum 2. cuius sanctitate permotus Constantinus imperator Heraclij pronepos edicto suo iussit, vt deinceps quẽ clerus S.P.Q.R. Pontificem summum delegissent, is nulla amplius imperatoris confirmatione exspectata, more vetustissimo, statim ab episcopis ordinaretur. Rursus Hadrianus primus hoc ius, & paulò amplius Carolo magno Francorũ Regi, & eius successoribus Regibus Francorum, primum, deinde Imperatoribus Romanorũ concessit: quod successoribus eius ab Hadriano III. ereptum Othoni primo Germanorum Regi, & Romano imperatori restituit Leo VIII. Id postremò Gregorius 7. Henrico 4. ademptum Cardinalibus, & clero S.P.Q.R. primum, deinde alij Pontifices, qui secuti sunt, Cardinalibus tantum permisere, quod ad nostra vsq; secula perdurat. Ex epistola S. Gregorij 4. libri primi, Anastasio Bibliothecano in vitis Pelagij 2. Vitelliani, Agathonis, & Benedicti 2. Romanorum Pontificum. Item post Carolum magnũ, Gregorij 4. Sergij 2. Leonis 4. Benedicti 2. Romanorũ pontificum. Item post Carolũ magnum, Gregorij 4. Sergij 2. Leonis 4. Benedicti 3. & Nicolai, Abbate Vrspergense ex Ademaro monacho S. Germani in eorundem Pontificum enarrationibus Registro Gregorij Papæ 7. Sigeberto in Chronico, Guillielmo Tyrio lib. 1. cap. 13. de bello sacro, Gratiano in decretis distinctione 63. Concilij Lateranensis sub Alexandro 3. Papa celebrati actis, & alijs vetustis S.R.E. monumentis.

GREGORIVS I.

GRegorius patria Romanus, Patre Iordiano, viro senatorio, vno omnium consensu inuitus etiam pontifex creatur, anno Domini DCX. Monachus namque erat, ac Leuita. Is autem, cùm principis consensus requireretur, vt anteà dixi, nuntios cum litteris miserat, qui Mauritium obsecrarent, ne pateretur electionem cleri & populi Romani in re valere. Interceptæ sunt litteræ à præfecto vrbis, ac discerptæ, scriptæque aliæ, quibus rogabatur, vt quem populus ac clerus in pontificem legisset, eundem imperator confirmaret, quo nihil ei nunciari iucundius ac gratius potuit, cùm secum familiariter, dum Constantinopoli erat, Gregorius vixisset, filiumque eius è fonte baptismatis leuasset. Remittit itaque Mauritius nuntios, ac quidem properè, qui Gregorium confirmarent, cogerentque hominem sanctissimum pontificatus gubernacula in tãta perturbatione rerum suscipere. Is itaq; non sibi ipsi, sed vtilitati hominum, ac honori diuino consulens, quem certè ob religionem & pietatem rebus omnibus semper ante tulerat, spretis opibus, posthabitis voluptatibus atq; omni ambitione, & potentia gubernacula reipublicæ Christianæ suscipiens, ita vixit, vt vsque ad tempora nostra neminem ex successoribus parem habuerit, nedum superiorem vel sanctitate vitæ, vel diligentia in rebus agendis, vel doctrina & scriptis. Nam & librum de sacramentis composuit, & Antiphonarium tam diurnum quàm nocturnum, & commentarios in Ezechielem, & quadraginta homelias in euange-

66. Pæ

angelia, in Iob quoque (vt dixi) allegoricè ad mores, & historiam respiciens, eleganter scripsit. Edidit & libros quattuor in dialogo: & librum, quem Pastoralem appellauit, ad Ioannem Episcopum Rauẽnatem de ratione gubernandæ ecclesiæ. Instituit præterea, ne quid ornatus & concentus inter sacrificandum deesset, vt antiphonæ canerentur: hæ vulgò Introitus vocantur. Eius quoque inuentum est, vt nouies Kyrie eleyson caneretur, & Halleluia, interpositis Septuagesimę diebus vsque ad Pascha. Cantatur etiam post Euangelium, post communionem suo mandato. Idem quoque in canonem redegit, Dieśque nostros in tua pace disponas. Prętereà verò supplicationes maiores, quas Græci litanias vocant, primus instituit. Stationum quoque magnam partẽ, maximè autem, quæ in basilica Petri habentur de natali IESV CHRISTI, in epiphania, in dominica passionis, in albis paschæ, in ascẽsione, in pẽtecoste, in natalibus apostolorum, in tertia dominica aduẽtus, in dedicatione eiusdem basilicæ, die festo sancti Andreæ, in cathedra Petri: dum maior Litania fit in sabbato quattuor temporũ. Quid plura de hoc sanctissimo viro commemorem? cùm omnis institutio ecclesiastici officij, veteris præsertim, ab eo sit inuenta & approbata: quem quidem ordinem vtinam sequeremur. Non abhorrerẽt hodie à lectione officij viri docti, quemadmodũ faciunt propter barbariem, nescio quam illi latinitati & cõpositioni additam. Ne verò vlla in re vir sanctissimus ecclesiæ deesset, synhodũ habuit apud sanctũ Petrum quatuor & viginti episcoporum, qua certè multa sustulit, quę nocitura; multa etiam addidit, quæ profutura fidei nostræ videbantur. Misit & viros optimos in Britanniam, Augustinum, Melitum, & Ioannem, cumque his monachos quosdam probatissimæ vitæ: quorum monitis & prædicationibus fidei nostræ dogma Angli tum primum integrè receperunt. Redière etiã Gotthi Gregorij opera ad vnionem catholicæ fidei. Sunt præterea qui scribant, Gregorium Dialogum suum de moribus ad Theudelindam Lõgobardorum reginam misisse, cuius lectione præferocem & indomitum viri sui Autharis animũ, ad religionem & mitiorem cultum redigeret. Erat enim matrona insignis, & fidei Christianæ studiosissima. Nam & basilicam beati Ioannis Baptistæ Modoetiæ ædificauit, quod oppidum decem millibus passuum à Mediolano distat, & eandem ecclesiam prædijs ac vasis aureis ornauit.

Angli & Gotthi receperunt fidem.

Ferunt eo tempore, quo Hermichildus, à patre Leuigildo Gotthorum rege interfectus est, quòd fidem Catholicam confiteretur, IESV CHRISTI tunicam, quæ forte vni militum obtigerat, inuentam esse apud vrbem Zaphat in arca marmorea eo loci repositam, Thomæ Hierosolymitani Episcopi, & Ioannis Constantinopolitani, ac Gregorij Antiocheni tempore. Intereà verò Mauritius, superatis in Etruria & Campania, Exarcho Romano duce, Longobardis, in omnia vitia & omnem arrogantiam prolapsis, legem tulit, vt qui Romanæ militiæ adscriptus esset, nisi finita militia, aut mancus, & debilis ex vulnere factus, Deo militare nõ posset. Hanc ob rem motus Gregorius, hominem admonet, ne eius religionem impugnet, cuius benignitate ex infima sorte hominum ad summum gradum dignitatis peruenerat. Prætereà verò cùm Ioannes Constantinopolitanus episcopus habita Græcorum synhodo, seipsum œcumenicum, id est, vniuersalem patriarcham creasset, monuissetque Gregoriũ Mauritius, vt Ioanni obtemperaret, respondit homo cõstantis ingenij & fidei, potestatem ligandi & soluendi Petro traditam, eiusque successoribus, non episcopis Constantinopolitanis: proinde desineret, iram Dei in se cõcitare, dum seditiones studiosè nimium in eius ecclesia serit. Nequaquam verò his malis contentus Mauritius reuocatis militibus suis, qui in Italia erant, Lõgobardos adhortatur, vt spretis fœderibus iã ictis, Romanos adorirentur: quare Agilulphus & Cisalpina mouens, vastatis longè ac latè Etruriæ agris, qua iter faciebat, vrbem Romam magnis illatis calamitatibus integrum annum obsedit: quo quidem tempore Seuerus Aquileiensis Episcopus in Hæresim prolapsus est, quæ multorum malorum seminarium fuit. Nam Seuero mortuo Aquileiensis Ecclesia bifariam diuisa est, cùm Agilulphus Longobardorum rex, Ioannem Aquileiensem, Gregorius Candianum Gradensem Foroiulianis Episcopos præfeciffent. Agilulphus verò, omissa spe potiundæ vrbis obsidionem soluẽs, Mediolanum redijt. At Mauritius non spontè, sed coactè pœnitentia ductus, cum Gregorio mitius agere cœpit, quòd intellexerat quendam monachi habitu indutum, strictũ gladiũ in manu tenentem, in foro Constãtinopolitano clamasse, imperatorem breui gladio moriturum: hoc idem eius somnium confirmauit,

Seuerus Aquileiensis.

quo

quo se, vxorem ac liberos cædi videbat. Interim
Phocas creatur imperat.
verò milites stipendijs suis defraudati, Phocã centurionem imperatorem creant, & Mauritium obtruncant vndeuigesimo imperij sui anno. At Gregorius exornatis quibuscunque rebus potuit basilicis Romanis, dedicataq; Gothorum ecclesia, quæ in Sabura est Agatæ martyrijs nomine, Fl. Ricimeris viri consularis opus (vt litteræ musicæ indicant) paternam domum in Cliuo Scauri positam non longè à Circo maximo, in monasteriũ redegit, quo in loco & hospites continuò accipiebat, & pauperes vndique confluentes, cibo & potu in vita retinebat. Vir certè omni laude dignus, si vitã, si mores, si doctrinam, si solertiam in rebus tũ diuinis, tum humanis inspicis. Neque est, cur patiamur Gregorium hac in re à quibusdam litterarum ignaris potissimum carpi, quòd suo mandato veterum ædificia sint diruta, ne peregrini & aduenæ (vt ipsi fingunt) ad vrbem religionis caussa venientes, posthabitis locis sacris, arcus triumphales & monumenta veterum cum admiratione inspicerent. Absit hæc calumnia à tanto põtifice Romano præsertim cui certè, post Deum patria, quàm vita charior fuit. Multa profectò ex collapsis ædificijs exedit vetustas. Multa præterea demoliuntur homines ædificandi gratia, vt quotidiè cernimus. Impacta illa foramina, quæ tum in concauo fornicum, tum in coniecturis marmorũ quadratorumue lapidum videntur, non minus à Romanis quam à barbaris auellendi æris causa crediderim. In fornicibus enim, quo leuior esset moles, ollas cum numismatibus collocabant. Lapides verò quadratos æneis clauis firmabant. Factum id quoque à Romanis, dixi, si Epirotæ, Dalmatæ, Pannonij, & sex totius orbis terrarum huc missa, Romani appellari possunt. Gregorius autem confirmata omni ratione ecclesia Dei, anno XIII. mense sexto, die decimo, pontificatus sui moritur: Phocæ verò imperatoris anno secundo, sepeliturq; collacrymantibus omnibus in basilica Petri ante secretarium, quarto Idus Martij. Eius verò in mòrte mensibus quinque, diebus decem & nouem, sedes Romana tum vacat.

ANNOTAT.

Multa de hoc Pontifice dicenda essent, à Platina vel omissa, vel leuiter tacta, quæ ego in meis Romanorum Pontificum vitis accuratè & copiosè describam, puta de stationibus, ritibus ecclesiasticis, cantoribus, septem Romana ecclesiæ officijs, videlicet primicerio, secundicerio, arcario, sacellario, adminiculatore, primicerio defensorum, & protoscriniario cum xij. scriniarijs, & alijs multis. Illud tantum de eius sepulchro dicam: Quod moriens in extrema porticu ante basilicam S. Petri Apostoli, propè secretarium, quod nunc dicitur, sancta Maria de Febre (vbi etiam sepulti fuerunt Leo, Simplicius, Gelasius, Symmachus, & aliquot alij Romani pontifices) conditus est, vt libro quarto eius vitæ tradit Ioannes Diaconus, cuius corpus posteà Gregorius IIII. intra basilicam transtulit, & sub B. Andreæ Apostoli altare collocauit. Priori eius tumulo hoc epitaphium positum fuit.

Suscipe terra tuo corpus de corpore sumptum
Reddere, quod valeas viuificante Deo.
Spiritus astra petit, lethi nil dira nocebunt,
Cui vitæ alterius mors magis illa via est.
Pontificis summi hoc clauduntur membra sepulchro,
Qui innumeris vixi semper vbiq; bonis.
Esuriem dapibus superauit, frigora veste,
Atque animas monitis texit ab hoste sacris.
Implebatq; actu, quidquid sermone docebat,
Esset vt exemplum, mystica verba loquens.
Anglos ad Christum vertit pietate magistra,
Acquirens fidei agmina gente noua.
Hic labor, hoc studiũ, hæc tibi cura, hoc pastor agebat.
Vt Domino offerres plurima lucra gregis.
Hisq; Dei consul factus lætare triumphis,
Nam mercedem operum iam sine fine tenes.

SEDIT BEATAE MEMORIAE SANCTISSIMVS GREGORIVS PAPA ANNOS XIII. MENSES VI. DIES VIII. OBIIT XIII. IDVS MARTII. INDICTIONE VII. ANNO DOMINICAE NATIVITATIS DCIIII.

SABINIANVS I.

67. Pont. SAbinianus, cuius patria ignoratur, ac meritò quidem, Gregorio succesſit. Homo enim obſcuro loco natus, obſcurior moribus, rebus geſtis Gregorij viri ſanctiſsimi aduerſatus eſt. Nam cùm ſuo pontificatu fame laboraretur, inſtarentque pauperes, vt pietatem Gregorij eleemoſynis imitaretur, nil aliud reſpondebat, quàm Gregorium popularem, famam aucupantem, patrimonium eccleſiæ, largitionibus diſsipaſſe. Paululum etiam abfuit, quin libri eius comburerentur, adeò in Gregorium ira, & inuidia exarſerat homo maleuolus. Sunt qui ſcribant, Sabinianum inſtigantibus quibuſdam Romanis, hoc in Gregorium molitum eſſe, quòd veterum ſtatuas in tota vrbe dum viueret, & obtruncauerit & diſiecerit; quòd quidem ita à verò diſſonum eſt, vt illud, quod de abolendis ædificijs maiorum, in vita eius diximus. Iacent ſtatuæ tum propter vetuſtatem collapſæ, tum etiam quia baſibus ſublatis, vel æris, vel etiam marmorum cauſſa, ſtare tantæ moles non poterant. Quòd autem capitibus careant, mirum nequaquam videri debet, cùm ipſius ſtatuæ caſu ea pars vtpote fragilior, & accipiendam læſionem paratior, potiſsimum frangatur. Sed quid ego has coniecturas quæro? Videmus ſtatuas exciſis capitibus, non diffractis iacere, quia facilius eſt, caput ſtatuæ, quam totum corpus deferri: quod hodiè quoque fit ab his præſertim, qui antiquitatis ſtudioſi ſunt. Non eſt igitur, cur tantum facinus Gregorio obijciatur. Ad Sabinianum redeo, cuius hoc fuiſſe inſtitutum ferunt, vt & horæ in eccleſijs diſtinguerētur officij gratia, & accenſæ lampades continuò retinerentur, potiſsimum verò in eccleſia beati Petri.

Sunt qui ſcribant, Phoca annuente, pacem tum cum Longobardis ictam, reddita Agilulpho eorum regi filia, qui in bello capta fuerat. Tanta verò hoc tempore apparuerunt prodigia, quanta nunquam anteà, quibus certè futuræ calamitates portendebantur. Nam & cometes viſus eſt perlucidus, & Bizantij puer quadrupes naſcitur. Et apud Delon inſulam, duo marina monſtra omnino humanam ſpeciem habentia viſa ſunt. Sirenes fortaſſe fuêre Acheloi filiæ, vt aiunt Poëtæ: quod ſi ita fuiſſet, nequaquam pro monſtro habenda erant, cum elementum aquæ, animalia terreſtribus ſimilia, in omni ſpecie producat. Sunt qui ſcribant, tempore Sabiniani & Ioannem patriarcham Alexandrinum virum pietate & doctrina inſignem, & Latinianum epiſcopum Carthaginienſem Ioanni nequaquam diſsimilem, dignitatem vtriuſque eccleſiæ mirum in modum auxiſſe. Seuerus quoque Latiniani familiaris, vir doctiſsimus, multa tum in Vincentiū Cæſarauguſtanum epiſcopum ſcripſit, qui in Arianum dogma declinauerat. Idem quoque de virginitate librum ad ſororem ſcripſit, quem aureolum appellauit.

At Sabinianus cùm annum vnum, menſes quinque, dies nouem, in pontificatu ſediſſet, moritur, funuſque eius à ſancto Ioanne per portam Aſinariam & pontem Miluium ad baſilicam Petri defertur. Vacat ſedes eius morte, menſes vndecim, dies xxvj.

BONIFACIVS III.

68. Pont. Phoca imperat.

BOnifacius tertius, patria Romanus, à Phoca imperatore obtinuit, magna tamen contentione, vt ſedes beati Petri Apoſtoli, quæ caput eſt omnium eccleſiarum, ita & diceretur, & haberetur ab omnibus: quẽ quidem locum Eccleſia Cõſtantinopolitana ſibi vendicare conabatur, fauentibus interdum malis principibus, affirmantibuſque eo loci primam ſedem eſſe debere, vbi imperij caput eſſet. Affirmabãt Romani Pontifices vrbem Romam, vnde Conſtantinopolim Colonia deducta eſt, caput imperij meritò habendam eſſe, cùm etiam Græci ipſi litteris ſuis Principem ſuum, τῶν ῥωμαίων αὐτοκράτορα, id eſt, Romanorum Imperatorem vocent, ipſique Conſtantinopolitani etiam ætate noſtra ῥωμαῖοι, non Græci vocentur. Omitto, quòd Petrus Apoſtolorum princeps ſucceſſoribus ſuis põtificibus Romanis, regni cœlorum claues dederit, poteſtatẽq; à Deo ſibi conceſſam reliquerit, non Conſtantinopoli, Sed Romæ.

Illud tantùm dico, multos Principes, maximè verò Conſtantinum comparandæ ſynhodi, ac diſſoluendæ, confutandi vel cõfirmandi ea, quæ in ſynhodis decreta erãt, Romanæ ſedi tantummodò conceſsiſſe.

Meritò igitur ſedes Romana cæteris antefertur, cuius integritate, & conſtantia cunctæ hæreſes confutatæ ſunt & exploſæ. Idem quoque Bonifacius inſtituit, habita ſynhodo Epiſcoporum duorum & 70 presbyterorum 30. diaconorum trium, ne quis ſub anathematis culpa in locũ demortui Pontificis aut Epiſcopi ſubrogaretur, niſi certia ſaltem poſt obitum eius die: vtque anathematizarentur, qui largitione, & gratia ad pontificatum, vel Epiſcopatum aditum ſibi quærerent. Voluit item electionem Epiſcopi à clero pariter, & populo fieri, eamque ita ratam fore, ſi à principe ciuitatis approbata eſſet: & ſi ſummus Pontifex denique his verbis auctoritatem ſuam interpoſuiſſet, Volumus & Iubemus: ſancta quippe inſtitutio, & perneceſſaria noſtris præſertim temporibus, quibus in peius omnia dilabũtur. Eſt enim ſimile veri, clerum & populum, ac principem ciuitatis, ſi libera ſuffragia ſunt, nõ alium electurus, quàm qui meritò poſſit & debebat alijs præeſſe, quòd eſt epiſcopi propriũ, vt vocabuli etymologiam, huic rei accommodatam repetamus. Licet reuera (pace bonorum dicam) multi Epiſcopatum deſiderent explendæ auaritiæ, & libidinis ſuæ cauſſa, nõ quo cõmuni vtilitati, vt eorum expoſcit officium & nomen conſulant. Quæritur enim, quantum reddat Epiſcopatus, non quot oues paſcuæ in eo ſint. Sed de his ſatis. Ad Bonifacium redeo, cuius cum vita, vt video, etiam decreta exſtincta ſunt, pontificatus ſui menſe nono, Sepultus eſt autem in baſilica Petri. Vacat tũ ſedes menſe vno, diebus ſex.

Largitionibus nõ quærendus Epiſcopatus.

ANNOTAT.

Vetuſtiſſima patriarchalium ſedium priuilegia in concilio etiam Nicæno canone 6. approbata fuêre, vt Romana ſedes primum locum, ſecundum Alexandrina, & tertium Antiochena, obtinerent. Nam Hieroſolymitana longo tempore pòſt inter patriarchales eccleſias cõnumerata eſt. Conſtantinopoli verò condita in concilio generali ſecundo in ea vrbe ſub ſenio re Theodoſio congregato, decretum eſt, vt Conſtantinopolitana ſedes ſecundum poſt Romanã locum, & ante Alexandrinam obtineret, quòd Conſtantinopolis eſſet noua Roma. Ita eiuſdem concilij vulgatus canon 3. & Socrates hiſtoriæ eccleſiaſticæ libro 5. cap. 8. Quem tamen canonem ſuppoſititium eſſe, & à Græcis fictum fuiſſe apertè in concilio Chalcedonenſi proclamarunt legati Leonis papæ, & S.R.E. qui in Concilio Papæ nomine præſidebant. Vt ex eiuſdem ſynhodi actione 16. liquet. Nam cùm eius canonis occaſione Concilium Chalcedonenſe præ-

rogatiuam ſupra omnes eccleſias poſt Romanam tamen, ſedi Conſtantinopolitanæ dennò tribuiſſent, repugnarunt ĩdem legati, affirmãtes nihil tale vnquã ei eccleſiæ ante id tempus fuiſſe conceſſum, & decretum illud, quod cæterarum Eccleſiarum dignitatẽ tolleret, iniquũ eſſe. Vtcunq; autem ſit, illud ſatis conſtat, quod Epiſcopi Conſtantinopolitani ambitione, & regiæ vrbis magnificentia, ſplendoreq; elati, non ſolum ſuper cæteras ſedes locum ſibi vendicaſſe contenti, maiora etiam auſi, ſub Leone Papa, vnus eorum Anatolius cæterarum ſedium priuilegia, & eorundem Epiſcoporum conſecrationẽ ad ſe vnum reuocare, eosq; in ordinem cogere, & ſibi ſubdere conatus, acerrimum oppugnatorem habuit Leonem Papam. Is enim ſcribens ad ipſum Anatoliũ epiſtola 51. Poſt illa (inquit) ordinationis tuæ non culpata principia, poſt cõſecrationẽ Antiocheni Epiſcopi, quam tibimet contra canonicam regulam vindicaſti, doleo etiam in hoc dilectionem tuam eſſe prolapſam, vt ſacratiſſimas Nicænorum canonum conſtitutiones conareris infringere, tanquam oportunè ſe tibi hoc tempus obtulerit, quo ſecundi honoris priuilegium ſedes Alexandrina perdiderit, & Antiochena Eccleſia proprietatem tertiæ dignitatis amiſerit, vt HIS LOCIS IVRI TVO SVBDITIS omnes Metropolitani Epiſcopi proprio honore priuentur. De eadem re Martiano imperatore, & Pulcheriæ Auguſti ſcripſit epiſt. 52. & 53. eius Regiſtri. Cuius poſtremò induſtria res turbatæ, compoſitæ ſunt. Cæterùm aliquo tempore pòſt ſub Pelagio II. Ioannes, & qui ei ſucceſſit Cyriacus patriarchæ Conſtantinopolitani, longa maiora moliti, & aduerſus ipſam ſanctam ſedem Apoſtolicã inſurgere auſi. Vniuerſalis ſibi Epiſcopi nomen, & primum in eccleſia locum, in præiudicium non ſolum omnium eccleſiarum, ſed etiã Romanæ aſſumere conati Gregorium papam eorum ſuperbiæ reſiſtentem habuere. Cuius in Regiſtro ſuo de hac controuerſia aliquot graues epiſtolæ exſtant, vt libr. 4. epiſt. 76. 78. & 80. 82. & libr. 6. epiſt. 168. 169. 170. Et cùm res Mauritij inertia ſub S. Gregorio tranſigi nõ poſſet, eo mortuo ſub Bonifacio III. ab imperatore Phoca ita conſtituta eſt, vt Romanus pontifex, iuxta Apoſtolica dogmata, & vetuſtiſſimam ſanctorum patrum traditionem primum omninò locum in Catholica Eccleſia retineret, ſecundum verò Conſtãtinopolitanus antiſtes. Ita Beda in libr. de temporum ratione: & Paulus Diaconus hiſtoriæ Longobardicæ libr. 4. cap. 21. & lib. 18. hiſtoriæ Romanæ Eutropio adiunctũ. Proceſſu temporis, & præſertim poſt Photium patriarcham Conſtantinopolitanum vtraq; parte conueniente illud vſurpari cœptum, vt ambo Epiſcopi, Romanus ſcilicet & Conſtantinopolitanus Oecumenici, id eſt, vniuerſales appellarẽtur, hic quidem vniuerſalis patriarcha, non quòd ſibi vni aliorum iura vendicaret, ſed quòd ijs dignior eſſet, primumq; poſt papam locum haberet: ille verò vniuerſalis papa. Auditumq; vt Papæ nomen, quo omnium vocabulorum Epiſcopalium excellentius eſſe ſtatutũ eſt, ſolus Romanus pontifex, cùm ante omnibus commune eſſet Epiſcopis, retineret: quo vno, & illi tantum particulari nomine, poteſtatis, eius dignitas, & ſupra cæteras eccleſias vetus prærogatiua deſignaretur: cæteri verò quatuor Epiſcopi præcipuarum ſedium, videlicet Conſtantinopolis, Alexandriæ, Antiochiæ, & Hieruſalem patriarchæ vocarentur. Ex his porrò Epiſcopus Conſtantinopolitanus Oecumenici nomen, quod initio vſurpauerat, etiam continuauit, & præſertim poſt Photium, atq; ita ſcribere ſolitus eſt: N. miſeratione diuina Archiepiſcopus nouæ Romæ Conſtãtinopolis, & Oecumenicus patriarcha. Epiſcopus verò Romanus ſuperbi nominis ambitioſo titulo ſemper abſtinuit, neq; alio quã humillimo nomine, videlicet N. Epiſcopus, ſeruus ſeruorum Dei, vel Catholicæ Eccleſiæ Epiſcopus ſe appellauit. In publicis tamẽ acclamationibus, quæ in miſſarum ſolennijs, & celebratione cõciliorum fieri ſolebant, hunc titulum ſibi ab alijs attribui ægrè permiſit, ſic: D. N. N. vniuerſali Papæ vita, &c. Atq; hic fuit litis finis inter duos ſummos Chriſtiani orbis Epiſcopos. Quam rem ego ex hiſtoriarum tum Græcarum, tum Latinarum varia lectione obſeruaui. Sed hæc alio abundantius.

BONI-

BONIFACIVS IV.

69. Pont. Maria rotunda.

BOnifacius quartus, natione Marsus, patria Valerienſis, patre Ioanne medico, templū ſanctæ rotundæ, quod veteres Pantheon, quia Cybeli, & omnibus dijs commune eſſet, à Phoca imperatore obtinuit, conſecrauitque quarto Idus Maij in honorem beatæ Virginis, omniumque martyrum, eiectis prius gentium ſimulachris, luſtratoque templo. Vnde poſteà Virgo ad martyres appellata eſt.

Hoc eodem tempore Perſę, Rege Choſdroë in Romanas prouincias irrumpente, ſuperato Phocæ exercitu, Hieroſolymā occupant. Templa Chriſtianorum profanant & diripiunt. Lignum dominicæ crucis inde auferunt. Zachariam virum ſanctiſsimum eiuſdē ciuitatis patriarcham, in captiuitatem abducunt. Hanc ob rem ab omnibus, potiſsimū verò à ſenatu ſpretus Phocas, ab Heraclio copiarum Africę prouinciæ duce imperio, ac vita priuatur. Cacannus verò Auarorum rex, per Pannoniam & Illyricum in Italiam irrumpens, Longobardorū reges ita ſuperat, vt paulū abfuerit, quin prouinciam ipſam caperet, ita tamen Forumiulij proditione Romildæ eius amore captæ diripuit, vt vix ipſius prouinciæ cernerentur veſtigia. Dum hæc agerentur in Italia, Ioannes Gerundenſis epiſcopus religionē Chriſti prædicatione & ſcriptis vbique tuebatur. Hic enim genere Gotthus, in Luſitania natus, vbi ſapere aliquid per ætatē cœpiſſet, Conſtantinopolim proficiſcens, ita Græcè & Latinè doctus inde diſceſsit, vt in Luſitaniam rediēs Arianam hæreſim, quæ tum inualuerat, facillimè confutaret, hanc ob rem Barchinonam ab hæreticis relegatur. Verùm poſteà mortuo Lemungildo rege, qui hęreticis fauebat, in patriam rediens, & multa ſcripſit ad doctrinam noſtram pertinentia, & monaſterium condidit, rationemq; viuendi monachis conſcripſit. Eutropius quoque Valentinus Epiſcopus Hiſpanos doctrina & exemplo in fide cōtinuit. Prætereà verò Columbanus abbas vir ſanctiſsimus, genere Gothus, vt quidem affirmant, ex Scotia in Burgūdiam primò veniens, Lexouienſe monaſteriū egregium id quidem exſtruxit: inde in Italiam abiēs, apud Bobium in Apennino aliud monaſterium amplum ſanè ędificat inter Hetruſcos Ligures & Inſubres.

Ioan. Gerundēſis.

His autem hac in re nequaquam cedens Bonifacius pontifex, domum paternam in monaſterium redigit, fundoſq; ſuos monaſterio aſſcribit in monachorum vſum. Verùm non ita multò pòſt diem extremum obiens, ſexto pontificatus ſui anno, menſe octauo, die XIII. quo quidem tempore, peſte, fame, & inundatione aquarum loboratum eſt, ſepelitur in baſilica Petri. Vacat tum ſedes eius morte menſibus, VII. diebus quinque & viginti.

DEVSDEDIT I.

70. Pont

DEVSDEDIT patria Romanus, patre Stephano ſubdiacono, pontificatum omnium ſuffragijs adeptus, clerum mirum in modum dilexit & auxit. Ferunt quidam hunc tantæ ſanctitatis fuiſſe, vt quendam obuium elephantiæ morbo laborantem, oſculo ſuo lepra ſtatim liberauerit. Conſtituit autem vir optimus, ne filius

patrimi puellam è sacrofonte à patre leuatam ducere in vxorem posſit.

Heraclij imp. gesta.

Eodem quoque tempore Heraclius magno comparato, exercitu multas prouincias à Persis occupatas, in potestatem suam redigit, Ducem Persarum singulari certamine ex equo deturbat & interficit. Chosdroën regem Persarum opprimit, filium eius captum & baptizatum, in regnum paternum restituit. Persidem ingressus, turrim Chosdroæ thesauris plenam capit, quorum partem militibus tribuit, partè verò reparandis templis, quæ Persæ deripuerât, & vastauerant, designat. Ipse præterea alia onustus præda cum septē elephantis Hierosolymā rediens, crucem Domini à Persis ablatā secum deferens, eò loci reponit, in quo antea fuerat. Captus à Persis, in patriā remittit. Rediens deinde Constantinopolim, litteris & otio delectatur, ad astrologiam se contulit. Sororis tamen suæ filiam tantus imperator cōtra ius, fasque in vxorem accipit: & vt sceleri scelus adderet, quod fieri cōsueuit, vbi quis in peiora labitur, ad Eutychienos transijt, eo potissimum tempore, quo Anastasius Persa monachus sub nomine Christi à sui captus, martyrium passus est: cuius reliquiæ postea Romā aduectæ sunt, & in monasterio beati Pauli repositæ ad aquas Saluias, vt vulgò dicitur. Ferunt eodem tempore Sisebutum Gotthorū regem, plurimas Hispaniæ ciuitates, quę ad Romanos defecerant, in fidem recepisse, Iudæosque omnes in regno deprehensos, grauioribus supplicijs ad Christi fidem compulisse, rogatu (vt aiunt) Heraclij, qui in fatis habuerat, sibi cauendum à circuncisis esse, cùm tamen posteà haud satis fati necessitatem circumspiciens, à Saracenis circunsionē obseruātibus, oppressus sit. Agebantur hæc in oriēte, nec suis athletis pro fide Christi carebat occidens. Arnulphus enim Metensis Episcopus consilio, & sanctitate Dagobertum Francorum regem in officio continebat, Adiuuante Amando Traiectensi episcopo, viro quidem optimo, & religionis Christianæ defensore acerrimo. Hispanis quoq; Isidorus Hispalensis Episcopus Leandri successor, multa tum scripsit, quę fidem Christianam mirificè iuuant. De summo enim bono de viris illustribus, de vocabulis grāmatices, & etymologijs libros composuit. Historiā præterea ab Adam vsque ad tempora Heraclij, vitas quorundā sanctorum, historiam Longobardorum, & breuē quandam cosmographiam stilo satis eleganti edidit. In eo homine pluris facienda est certè sanctitas, quam eruditio. Sūt qui scribant Isidorum Germanum fuisse, quanquam Hispani hunc suum esse affirment: vtcunque sit, satis constat, eum fuisse quauis laude dignū ob doctrinam & sanctitatem.

Sisebutus Gotthorū rex.

Arnulph. Metensis.

Amādus Episcopus Traiect.

Isidorus.

Deusdedit autem, cuius tempora adhæc etiam, quæ diximus, notiora fecêre & terræmotus, & scabies quædam ira ad elephantiam tēdēs, vt deformitate cognosci homines nō possent, moritur pontificatus sui anno tertio, die tertio & vigesimo, ac sepelitur in basilica Petri, sexto Idus Nouembris. Eius morte episcopatus tum vacat mensem vnum, dies xvj.

ANNOTAT.

Hic ante pontificatum presbyter Cardinalis fuit tituli sanctorum Ioannis & Pauli, cuius mentio exstat in vetusto diplomate S. Gregorij Papæ tabulæ marmoreæ inciso, quæ adhuc est in ipsorum sanctorum titulo his verbis.

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei, dilectissimis in Christo filijs Deusdedit Cardinali, & Ioanni archipresbytero tituli SS. Ioannis & Pauli, & per vos in eodem titulo in perpetuum. Credite speculationis impellimur cura, &c.

BONIFACIVS V.

BOnifacius quintus, natione Campanus, patre Ioanne, eo tempore pontificatum inijt, quo Eleutherius patricius Romam ab Heraclio missus, vindicata Ioannis Exarchi morte semetipsum regem Italiæ creat. *71. Pont. Eleutherius patricius.*

At verò cùm Romam proficisceretur, à militibus

tibus ſuis necatur, eiusque caput Conſtantinopolim mittitur. Huius in locum poſteà Iſaatius patricius Conſtantinopolitanus, Exarchus ſuffectus eſt. At Theudelinda (vt diximus) mortuo Adoaldo marito, vnà cum filio regnũ Longobardorũ ſapienter, & integrè gubernans, inter Longobardos & Italos pacem decennio continuit, eccleſias multas donis & muneribus exornauit, fundos quoq; his adiecit, quorum prouentibus ſacerdotes vterentur. Anno verò duodecimo Heraclij Mahometes Arabs, vt quidam volunt; vt alij, Perſa, nobili genere natus, patre, qui Deos gentium coleret, matre Hebraica Hyſmaelitici generis, magnum in Chriſtiano populo excitauit incendium, & ita magnum, vt verear ne eius ſecta, noſtra potiſſimùm ætate, reliquias Chriſtiani nominis penitus exſtinguat: adeò tepidi & animo, ac corpore languidi interitum noſtrum exſpectantes, concidimus. Inualeſcit eius ſecta nunc multò magis quàm anteà. Nam tota Aſia & Africa, magnaque pars Europæ Mahumetanis principibus ſubiecta eſt. Inſtant nunc Turci terra, ac mari, vt nos tanquam cuniculos ex his Europæ latebris eruant. Sedemus otioſi, alterum exſpectantes, quaſi hoc malum vniuerſæ reipublicæ Chriſtianæ non immineat. Exſpectant ſacerdotes, vt à ſecularibus hoc tantum bellum, & tam neceſſarium ſumatur. Exſpectant item ſæculares, vt presbyteri tuendæ religionis cauſſa pecunias in ſumptus bellicos polliceantur & ſubminiſtrent, nec in peiores vſus effundant, quemadmodum facere pleriq; conſueuêre, pecunias eleemoſynis, & ſanguine martyrum comparatas, in aurea & argentea vaſa, & prægrãdia quidem fundentes, parum de futuro ſoliciti, Dei, quem tantùm vtilitatis gratia colunt, & hominum contemptores. Ad Mahometem redeo, virum adeò verſutum, & acris ingenij, vt cum inter Chriſtianos diu verſatus eſſet, omnesque omnium, qui ante fuêre ſectas cognouiſſet, nouam quãdam ſuperſtitionem introduxit, vt videmus, qua propè noſtra religio exſtincta eſt. Auſus eſt etiam comparato ingenti Arabum exercitu, fines Romani imperij turbare, cuius motus Heraclius citò compeſcuit, ſolicitatis eius ad defectionem militibus, pollicitationibus, & præmijs.

Mahometes Arabs

Bonifacius autem pontifex vir ſingularis humanitatis & clementiæ, magna in homines benignitate, & gratia vtens, nullum genus officij, quod bonum paſtorem deceret, præter-miſit. Inſtituit præterea, ne, qui ad eccleſias confugerent, inde vi retraherentur: neue acolyti reliquias martyrum attrectarẽt, quod eſt presbyteri, vt ſubdiaconi officium. Mandauit item, vt quouis in loco ſacrilegij anathematizarentur: vtue teſtamentum iuſſu principis vbique valeret. Cœmeterium autem beati Nicomedis fecit, & dedicauit. In clericos verò integrè viuentes, vnicè liberalis, & munificus fuit. Gallus autem beati Columbani diſcipulus, ita in occidente tùm viuebat, vt etiam in vita ſancti nomen mereretur. Huius veſtigia ſecutus eſt Euſtachius abbas, ſecuta & ſancta Aurea, in cuius honorem beatus *Eligius monaſterium virginum ædificauit. Ferunt etiam Baſilium quendam Iſidoro æqualem vita, moribus & doctrina inſignem tum habitum fuiſſe. Moritur autem Bonifacius Pontificatus ſui anno quinto, die decimo, & in baſilica Petri collachrymãtibus omnibus ſepelitur. Eius autem in morte diebus tredecim ſedes tum vacat.

Eligius.

HONORIVS I.

HOnorius natione Campanus, patre Petronio viro conſulari. *72. Pont.*

Eo tempore pontificatum iniit, quo Theudelinda moritur, eiuſque filius Adoaldus è regno deijcitur, ſuffecto in eius locum Arioaldo. Inſtabat tum (vt dixi) Heraclius qui de Perſis triumphauerat, vt omnes Iudei imperio ſubiecti baptizarentur. Hanc ob rem Saraceni & Arabes arma ſumentes, à natiuitate Chriſti anno DCIII. ac vigeſimo, ita Heraclij duces ſuperarunt, vt hominem felicem primò, mox infelici ſimum reddiderint, duce Mahomete, qui

cum magnum se Dei prophetam assereret, magicis artibus Asianos & Africanos deludens, ita populos quosdam concitauit noua à se religione imbutos, vt paulũ abfuerit, quin omninò imperij nomen delerent, capta Alexandria multisque alijs Syrię & Ciciliæ vrbibus. Sarracenos sectatores suos habuit,* à Sara Abrahæ legitima vxore ita appellatos, quasi legitimos diuinæ professionis successores & heredes. Secutus est homo callidissimi ingenij hac in re Hieroboam exemplum, qui tribui suę alios colendi ritus conscripsit, ne vnquam Iudæorum imperio subessent. Idem posteà fecêre Græci à Catholicis dissentientes, non ob religionem tantummodò, sed ob imperium, cuius gratia Nestorianorum, Iacobitarum, & Hebionitarum errores secuti sunt. Verùm postremò hac pertinacia eò deducti sunt, vt vnà cum religione & secta imperiũ omninò amiserint, in turpissimam seruitutem redacti. Mahometes autem (vt in Alcorano legitur) quò magis sectatores suos à religione Christiana seiungeret, hæreticos quosdam in componendis legibus, maximè verò Nestorianos secutus est, multa hinc inde contra legem Moseos, & euangelij Dei astutè colligens, ac in vnum quasi corpus redigiens. Ferunt Heraclium tum quidem desperatione, & fœdam pacem cum Sarracenis inijsse, & Pyrrhi patriarchæ Constantinopolitani & Cyri Alexandrini Episcopi fraudibus deceptum, in hæresim quoque Monothelitarum incidisse, vnam tantummodò volũtatem in Christo esse dicentium, vnde nomen accepêre.

Stephanum à Sarracha vrbe.

Hos tamẽ posteà tanti erroris auctores, hortante Honorio & verum ante oculos litteris & nuntijs ponẽte, relegauit Heraclius. Honorius autem à rebus externis aliquantulum quietis adeptus, doctrina, & moribus sanctissimis omnem propè clerũ renouauit. Basilicam beati Petri regulis æneis ex Ioue Capitolino sumptis cooperuit. Aedem Hagnetis martyris via Nomentana, vt carmen in apside indicat, ædẽ Pancratij via Aurelia restituit. Templum quoque S. Anastasij ac aquas Saluias, templũ quatuor Coronatorum martyrum, templum beati Cyriaci via Ostiensi milliario septimo, templum S. Seuerini apud vrbem Tiburtinam magnificentissimis operis ædificauit: & argento, auro, porphyreticis, & marmoreis lapidibus, incrustatione parietum, opere tectorio, opere vermiculato exornauit. Restituit etiã cœmeterium S. Marcellini & Petri via Lauicana. Ecclesiam quoque beatæ Hagneti s apud sanctum Siluestrum, ecclesiam beati Hadriani in tribus foris, huius mandato, & impensa ædificatas fuisse, scribunt nonnulli: vt verò vnoquoque sabbato à sancto Apollinari ad diuum Petrum iretur cum litanijs, primus instituit. Moritur autem vir sanctissimus anno pontificatus sui duodecimo, mense vndecimo, die decimo septimo, ac in basilica Petri sepelitur quarto Idus Octobris. Eius morte annum vnum, mẽses septem, dies decem & octo sedes interim vacat.

ANNOTAT.

Video in sexta synodi Constantinopolitanæ tertia vulgatis codicibus, sanctissimo huic viro Monothelitarum hæresis crimen impingi, cum falsissimum sit ipsum ei hæresi vnquam subscripsisse, immò constet eam cõdemnasse, vt ex Maximi monachi eius centẽperanei, qui sub Martino Papa vixit epistolis Græcis, & dialogo cõtra Pyrrhum patriarcham Constantinopolitanum hæreticum Monothelitam, quæ in bibliotheca Palatina exstant, satis manifestum est. Eundem enim pontificem catholicũ semper fuisse scriptis confirmarũt Emanuel Gallica Græcus, qui paulò pòst concilij secundi Lugdunensis sub Gregorio decimo Papa anno CCLXXIIII. celebrati tempora vixit, & insignem librũ pro latinis contra omnes Græcorũ hæreses scripsit. Io. de Turrecremata in lib. de primatu S.R.E. & nostris temporibus Albertus Pighius in libris de Ecclesiastica Hierarchia. Cæterùm, vulgata sextæ synhodi exemplaria à Græcis corrupta, eiusq; canones, in quibus Honorius condemnatur, suppositos esse ex Theophane Isauro Græco historiæ ecclesiasticæ scriptore docet Anastasius bibliothecarius in historia sua Latina, quam ex eodem Theophane, Nicephoro, & Georgio abbate cõposuit. Hæc animaduertit Guillelmus Sirletus Apost. sedis protonotarius, vir doctrina, pietate, & omni virtutum genere cumulatissimus.

SEVE-

SEVERINVS I.

73. Pont. Electionem pontificis imperat. cõfirmare solebat.

SEuerinus, patria Romanus, patre Labieno, in demortui Honorij locum ſubrogatus, ab Iſaatio totius Italiæ Exarcho in Pontificatu confirmatur. Vana tunc enim habebatur cleri ac populi electio, niſi ad imperatores, aut eorum Exarchi confirmaſſent. Iſaatius itaque ob eam cauſſam Romam profectus cum pontificẽ confirmaſſet, ne gratuitò tãtùm laboris ſuſcepiſſe videretur, theſaurum & ſacrarium baſilicæ Lateranenſis adiuuãtibus Romanis quibuſdam ſpoliat, reſiſtentibus aliquãdiu fruſtra tamen ſacerdotibus templi, quorum primates omnes poſtea in exſilium miſit. Indignabatur enim Iſaatius, eos tantum in theſauris habere, neque quicquam in vſus bellicos cõferre, præſertim cùm milites inopia rerum omnium tùc laborarent. Huius prædæ partẽ militibus conceſſit, partem ſecum Rauennam detulit, reliquum verò ad imperatorem miſit.

Sarraceni autem, quos precio conductos ab Heraclio diximus, cùm eis auarè, malignéque pacta merces perſolueretur, in Syriam profecti, Damaſcum imperio ſubiectam vi capiunt. Deindè verò cum reliquis Arabibus, qui domi remanſerant coniuncti, comeatibus & armis abiuti, Mahometis furore incitati, Phœnicem & Aegyptum peruagati, reſiſtentes cum imperio ſuo, tum legi Mahumetanæ paſsim cædunt. Verſi deinde in Perſas, Hormiſda Perſarum rege interempto, non prius vaſtandi omnia finẽ fecêre, quàm Sarracenorum legem, & imperium ſuſcipiunt. Verùm Heraclius audita Sarracenorum licentia, capta præſertim Antiochia, veritus ne Hieroſolymâ occuparent crucem Domini Conſtantinopolim deferendam curauit, ne iterum in Agarenorum manus deueniret. Agarenos enim Græci Arabas appellarunt ob ignominiam, quaſi ab Agar ancilla Abrahæ ortos: neque ita multò pòſt Hieroſolyma capta eſt. Mahomete autem (vt quidã ſcribunt) ad Mecham mortuo, in principatu Caliphæ ſuccedit. Poſt hunc Hali. Quo quidem pulſo, quòd nimium ſuperſtitioſus eſſet, quòd Romanum vexaret imperium, Sigebutũ Gotthorum regẽ omnes Hiſpaniæ ciuitates Romanis ademiſſe: ac dum demùm Romanos imperare in Hiſpania deſijſſe.

Seuerinus autem pontifex vir ſingularis pietatis, & religionis, amator pauperum, in calamitoſos benignus, in omnes munificus, in reparandis templis ſplendidus, põtificatus ſui anno primo menſe ſecundo moritur, ac ſepelitur in baſilica Petri quarto Nonas Auguſti. Vacat tum ſedes menſes quattuor, dies vnde triginta.

IOANNES IV.

74. Põt.

IOannes quartus, natione Dalmata, patre Venantio, pontificatum iniens, ſtatim mira pietate vſus eſt. Ex reliquis enim theſauris, quos Iſaatius apud Lateranum reliquerat, captiuos omnes, quos potuit, Iſtros & Dalmatas à captiuitate redemit. *Rhotaris Arioaldo in regno ſucceſſ. Arrianaſta.*

Intereà verò Rhotaris, qui Arioaldo in Longobardorum regnum ſucceſſerat, licet iuſtitia & pietate inſignis habitus ſit, ad Arianos tamen

tamen declinat, passusq; est, vt eodem tempore omnibus regni sui ciuitatibus duo Episcopi pari potestate præessent: alter enim Catholicus, alter Arianus habebatur. Tanti prætereà ingenij fuit, vt leges, quæ sola memoria & vsu retinebantur, in seriem quandam redegerit, codicemq; ipsum edictum appellari præceperit. In re autem militari, ita præstans fuit, vt Etruriam omnem, & Liguriam cum ora maritima Massiliam vsque in suam redegerit potestatem. Anno deinde sexto regni reliquit. Ferunt sacerdotem quēdam Rhotaris, corpus apud templum Ioannis Baptistæ sepultum, noctu aperto tumulo spoliasse: solent enim preciosa quædam cum regnum corporibus reponi. Hanc ob rem beatus Ioannes homini apparens, ei mortem interminatus est, si deinceps templum suum ingrederetur. Huic enim sancto Rhotaris mirum in modum in vita deditus fuerat. Idem contigit temporibus nostris Aloisio cardinali, patriarchæ Aquileiensi. Eruto enim sepulchro ab his spoliatur, quos ipse ex infima forte hominum ad dignitatem sacerdotalem, & meliorem fortunam erexerat. Rhodoaldus igitur regni gubernacula suscipiens, Gundibergam reginæ Theudelindæ filiam in vxorem accipit, quæ religionem matris imitata, vt illa Modoetiæ, sic ipsa Terracinæ Ioannis Baptistæ templum ædificat, plurimoque auro & argento exornat. At Rhodoaldus in adulterio deprehensus, à marito adulteræ interficitur. Huic autem successit Aripertus Gudualdi filius, Theudelindæ reginæ frater, qui apud Ticinum Saluatoris oraculum condidit, varijsq; ornamentis insigniuit, & fundis dotauit.

Ioannes autem Pontifex veritus ne corpora Vincentij & Anastasij aliquando in manus barbarorum deuenirent, vt Romam quàm diligentissimè ferrentur, curauit, ac iuxta fontem Lateranensem in oratorio beati Ioannis Baptistæ magna cum veneratione collocauit. Sunt qui scribant huius Pontificis tempore & Vincentium Beluacēsem Episcopum, & Muardum Archiepiscopum Remensem, sanctitate & doctrina in precio fuisse. His addunt & Riginulpham Gallam matronam, genere & sanctitate insignem: & Renaldum Traiectensem Episcopum, vita & miraculis clarum. Iodocus quoque his nequaquam inferior est habitus, qui Britonum regis filius, spreto regno, cum aliquandiu in eremo vixisset, tandem in pago Pontio moritur. Ioannes autem pontificatus sui anno primo, mense nono moriens in basilica Petri sepelitur, quarto Idus Octobris. Vacat tum sedes mensem vnum, dies tredecim.

THEODORVS I.

THeodorus, natione Græcus, patre Theodoro Episcopo Hierosolymis oriundo, pōtificatum iniens, omnia, quæ ad dignitatem religionis Christianæ pertinere arbitrabatur, circunspiciebat, vt bonum pastorem decet: in omnes, maximè autem erga pauperes, mira benignitate vtens. *75. Pont.*

Intereà verò Heraclius trigesimo imperij sui anno, morbo intercutaneo perijt, cum paulò ante Theodorum cognomento Calliopā mortuo Isaatio Exarchum in Italiam misisset. In locum verò demortui Heraclij primò sufficitur Constantinus filius, qui quarto suscepti imperij mense, veneno opprimitur Martinæ nouercæ & Heracleonis insidijs, quos quidem ad tātum facinus (vt aiunt) Pyrrhus patriarcha instigauerat. Heracleon itaq; mortuo fratre imperium occupat, eo potissimum tempore, quo Cyrus, Sergius, & Pyrrhus Acephalorum hæresim instaurātes, vnam operationem in Christo, humanitatis scilicet & diuinitatis, vnamq; voluntatē prædicabant. Ex his autē Pyrrhus audita Heraclij morte, redeundi in patriā cupidus, ex Africa vbi exsulabat, Romam veniēs, ac errati veniam petens non ex animo, sed fictè, à Theodoro viuendi formam accepit. Verùm prius vitā amisit, quàm tanto scelere quæsitā dignitatē potuerit obtinere. Senatus enim popu- *Constantinus filius in locum Heraclij sufficitur.*

populusque Constantinopolitanus cognito scelere, in Martinam, Heracleonemq; consurgens, cum hunc naso, illam lingua mutilatam relegasset, Pyrrhum de fuga retractum interfecit. Constantium verò Constantini dolo necati filium imperatorem creat. In locum autem Pyrrhi, Paulum Episcopũ sufficit, quem Theodorus Pontifex Romanus dignitate priuauit, quia orthodoxæ fidei normam, & rationem suscipere recusabat, adiuuante eius stultitiam Constantio, in eandem hæresim stolidæ nimium prolapso. Conuersus deinde ab hoc certamine pontifex ad ornanda sanctorũ corpora, Primi, & Feliciani martyrum reliquias ex harenario viæ Nomentanæ ablatas in vrbem deferens, in basilica Stephani protomartyris in Cælio monte collocat: multis ornamentis, tũ ex argento, tum ex auro adhibitis. Idem quoq; basilicam ædificat via Flaminia, non longè à ponte Miluio, & statim dedicat. Duo postremò oratoria construxit, & ornauit: quorum alterum erat apud Lateranensem basilicam beato Sebastiano: alterum verò via Ostiensi, Eupolo martyri dedicatum. His ita constanter, & sanctè peractis, moritur pontificatus sui anno sexto, mense quinto, die decimo octauo: sepelitur-que in basilica Petri pridie Idus Maij. Episcopatus autem diebus duobus & quinquaginta tum vacat.

MARTINVS I.

76. Pont. MArtinus primus, patria Tudertinus patre Fabritio, in Theodori locum suffectus, legatos statim Constantinopolim misit, qui Paulum adhortarentur, vt omissis erroribus suis, aliquando veritatis callem ingrederetur. Is autem non modò pontifici benè monenti non obtemperat, verumetiam eius legatos, Constãtij auctoritate abusus, in diuersas insulas relegat. Quam ob rem indignatus Martinus synhodum cẽtum & quinquaginta Episcoporum Romæ habuit, in qua Cyri Alexandrini, Sergij, ac Pyrrhi damnationem renouauit, & Paulum patriarcham omni anathematis vinculo damnatum priuauit.

Intereà verò, dum hæc ita agerentur, pax Italiæ, quæ inter Romanos & Longobardos annis triginta durauerat, turbari iam cœpta est, Longobardis omnia ad vtilitatem suam trahẽtibus: contrà verò recusantibus Romanis, quæ præter ius fasque mandarentur, maximè verò cum Rhotaris Ariana labe inquinatus, nullam fermè ciuitatem haberet, cui non Arianum pariter, & Catholicum episcopum præposuisset. Hunc autem errorem emendare conati Theorus & Martinus, rem sæpius frustra tentauerant. Ob has igitur causas instante etiam Theodoro Italiæ exarcho, bellum Longobardis indicitur. Non detrectarunt illi certamen. Ad Scultennam siquidem Mutinæ amnem acriter vtrinq; pugnatum est. Tandem verò Theodorus superatus funditur, & fugatur. Quo quidẽ in prælio ex suis ad septem millia desiderati sunt. Rhotaris autem tanta victoria elatus, Liguriam omnem haud magno negocio breui in potestatem suam redegit.

Intereà verò Constantius fortunam cum duce mutaturus, reuocato Theodoro, Olympiũ Exarchum in Italiam statim mittit, qui primò quidem, & Monothelitarum sectam per omnem Italiam spargeret: & Martinum pontificem aut interficeret, aut captum ad se perducendum curaret. At Olympius Romam veniens, vbi iam synhodus habebatur contra hunc, atque alios orientalis ecclesiæ errores, cum virus conceptum spargere non posset, lictorem suum immisit, qui Martinum in ecclesia sanctæ Mariæ maioris caperet, & ad se perduceret, vel saltem parêre recusantem interficeret. Facturus mandata lictor, Dei miraculo subita cæcitate corripitur. Atq; ita diuinæ maiestatis nutu tantum discrimen tum Martinus euasit. Hac verò orientalis & occidẽtalis Ecclesiæ discordia freti Sarraceni, Alexandria cum ingenti classe soluentes, Rhodum peruenêre: captaque vrbe, colossum fama celeberrimum demoliti sunt, ex cuius ære nongentos camelos onustos ferunt. Erat enim septuaginta cubitorum, cuius auctor Chares Lysippi discipulus hapi-

Olympius.

Rhodus à Sarracenis capitur.

habitus est. Deinceps verò occupatis multis Aegei maris insulis, in Siciliam nauigantes, multa damna Siculis intulere; ob quod Olympius Martini precibus motus, eos insula depulit, non sine magna nauium, militum, ac suiipsius iactura: ibi enim morbo correptus moritur. Constantius verò tot calamitatibus nihilo melior factus, Theodorum Calliopam cum his mandatis iterum in Italiam mittit, vt primo quoque tempore Martinum pontificem ad se vinctum mitteret: eique rei socium addidit Paulum Pellarium, qui tantum facinus curaret. Theodorus à Romanis perbenignè exceptus, cum salutandi caussa adire pontificem simularet homini cathenas injicit, eumque Constantinopolim mittit. Vnde postea in Chersonnesum Ponti exsilij causa deportatur: vbi quondam beatus Clemens Romanus præsul exsulauerat. Martinus autem multis calamitatibus circunuentus, ac inopia rerum omnium pressus, tandem in exsilio moritur, pontificatus sui anno sexto, mense vno, diebus sex & viginti. Sedes autem Romæ quattuordecim mensibus tum vacat, quia nil certi de sanctissimi viri morte habebatur.

EVGENIVS I.

EVgenius primus, patria Romanus, patre Rufiniano è Cælio monte Martino in pontificatu succesit, eodem fermè tempore, quo Petrus in locum Pauli hæretici Constantinopoli suffi-citur. 77. Pont.

Hic enim etsi melius aliquantulum de religione sensit quàm Paulus, non tamen vsque adeò eandem fidei normam tenuit, quam sancta Romana ecclesia prædicat & seruat. Cuius quidem litteræ Romam missæ duas operationes, & voluntates in Christo negantes, ita sunt explosæ, vt clerus ipse interdicere pontifici ausus sit, quò minus in ecclesia sanctæ Mariæ maioris sacrificaret. nisi prius tam profanas litteras reiecisset. *Litteræ ad Eugenium negantes duas operationes & voluntates in Christo.*

Intereà verò Grimoaldus dux Beneuentanus Rhomoaldo filio Beneuenti duce relicto, cum ingenti exercitu in Galliam Cisalpinam mouens, Papia Pertherim, Mediolano Gundibertum Arithperti filios expulit. Quod vbi Clodouæus Francorum rex intellexisset, casum adolescentum miseratus, magnas copias statim in Italiam misit, quæ adolescentes in regnum paternum resti-

reſtituerent. In Tranſpadana regione prælium vtrinque magna virorum concitatione committitur, cùm illi redire in ditionem paternam, hic retinere bello partum conarentur. Tandem verò ſe inclinante ad Grimoaldum fortuna, fuſi ac fugati Galli Italia expelluntur. Sunt tamen qui ſcribant, Gallos hac ratione deceptos eſſe. Longobardi enim ſimulata fuga, caſtra rerum omnium copia, ac vini potiſſimum plena relinquentes, haud longè in inſidijs conſtiterant: Galli verò caſtra ingredientes, rati veram eſſe hoſtium fugam, in omnem voluptatem effunduntur, epulis, & vino replentur: quare ſuperuenientibus hoſtibus, cum ſomnolentia grauati paſsim, veluti pecora ſine cuſtode iacerent, ita ab hoſtibus cæduntur, vt vix nuntius ſuperfuerit, qui tantã cladem Clodouæo nuntiaret. Hac victoriæ fretus Grimoaldus, omnem prouinciam ſtatim in poteſtatem ſuam redegit.

Eugenius autem pontifex, vir miræ pietatis, religionis, manſuetudinis, comitatis, munificentiæ, pontificatus ſui anno ſecundo, men e nono moritur: ac in baſilica Petri ſepelitur quarto Nonas Iunij. Vacat tum ſedes menſem vnum, dies octo & viginti.

VITALIANVS I.

VItalianus patria Signius, ex oppido Volſcorum, patre Anaſtaſio, eo tempore pontificatum inijt, quo Cæſarea Perſarum regina, neſciente marito cũ paucis fidelibus Conſtantinopolim venit, anno ſexcenteſimo tertio ac LXXX. Quæ quidẽ ab imperatore honorificè ſuſcepta, non multo pòſt characterẽ baptiſmi ſuſcepit, cuius rei cauſſa profectò venerat. Hoc vbi intellexiſſet Perſarum rex, legatos ſtatim Conſtantinopolim mittit, qui vxorẽ ab imperatore repetant. Reſpondet imperator, in arbitrio reginæ eſſe ſtandi vel diſcedendi, proinde eam ſciſcitẽtur. Interrogata regina reſpondet, nunquam redituram in patriam, niſi rex Chriſtiani nomen ſuſciperet, qui ſtatim re cognita cum quadraginta millibus hominũ Conſtantinopolim pacato agmine veniens, perbenignè ab imperatore ſuſceptus, vnà cum militibus ſuis baptizatus, in regnum cum vxore reuertitur. Poſteà verò Conſtantius Conſtantino filio in partem imperio ſuſcepto comparata ingenti claſſe, Conſtantinopoli ſoluens, Tarentum peruenit, copias etiam terreſtres nauibus onerarijs ſecum vehens. Inde verò terreſtri itinere in Samnium veniens, obſidere Beneuentum inſtituerat. Verùm vbi intellexit vrbem valido præſidio, multiſque commeatibus Rhomoaldi diligentia munitam eſſe, Luceriam mouens, vrbem vi cœpit: ac direptam ſolo æquauit. Inde autem Acherontiam profectus, cùm vrbem munitiſsimam capere non poſſet, Beneuentum oppugnare adortus, ſtatim obſidionem ſoluit, quòd intel- 78. *Pont.*

lexe-

lexerat Grimoaldum propediem cum magnis copijs adfuturum, vt filio Rhomoaldo opem ferret. Neapolim igitur primò, mox Romam, inde Conſtantium petens, magna incommoda in itinere paſſus eſt. Saburro autē ciue Romano cum viginti millibus hominum apud Formias relicto, qui hoſtes reprimeret, tandem ad vrbem peruenit, prodeunte obuiam pontifice cum clero, & populo vſq; ad ſextum lapidem honoris cauſſa. Ductus per vrbem plaudente multitudine ad baſilicam Petri, pallium auro intertextū ſancto obtulit. Interim verò Rhomoaldus patris auxilio fretus, Saburrum aggreditur, & ſuperat, ac plurimos Græcos interficit. Hac deſperatione motus Cōſtātius, quinta poſteà, quàm vrbem ingreſſus eſt, die, ad direptionem conuerſus, omnes ſtatuas ex ære, & marmore ad ornatū vrbis locis inſignibus poſitas, omnia eccleſiarum ornamenta paulò decentiora diſtrahit, ac nauibus ad id ſubuectis imponit: pluſq; ipſe ornamentorum ſeptem diebus vrbi detraxit, quàm barbari anteà ducentis, quinquaginta octo annis. ne dicant maleuoli, hiſtoriarum ignari, Gregorij pontificis iuſſu comminutas eſſe maiorum ſtatuas & monimenta. Duodecimo autem die Roma in malam rem abiens Græculus nequam & perfidus, Neapolim contendit: inde quoque in Siciliam proficiſcitur, vbique tributa adeò acerbè colligens, vt filij obærati à parentum complexibus diuellerentur. Commoratus aliquandiu in Sicilia homo auariſſimus, dum Syracuſis in balneo libidini vacat, à ſuis occiditur: in eiuſq; locum Mezentius, cuius fraude necatū putant Conſtantium, imperator à militibus creatur. Magna fuit in hoc homine varietas. Nam primò quidem vbi intellexit, Vitalianum pontificatum inijſſe, nuntios miſit, qui ei ſuo nomine gratularentur: quiq; euangelia aureis litteris ſcripta, ac multis gemmis ornata beato Petro condonarent. Deinde verò mutata ſententia, nec dijs, nec hominibus pepercit, diuina humanaq; omnia confundens. At Vitalianus cultui diuino intentus, & regulam eccleſiaſticam compoſuit, & cantum ordinauit, adhibitis ad cōſonantiam (vt quidā volunt) organis. Theodorum quoq; archiepiſcopum, & Hadrianum abbatem viros doctiſſimos atque optimos in Britanniam mittit (quam Angliam vocant) cum magna poteſtate ligandi & ſoluendi, quò Britannos in fide, prædicationibus, & exēplo continerent. Fecēre mandata ac quidē diligenter viri optimi. Librum præterea Theodorus ſcripſit, quo declarauit, qua pœnitentia diluī vnumquodq; peccatum poſſit. Sunt tamen, qui hoc opus Theodoro pontifici adſcribant. Vitalianus autem benè, & ex ſententia quantum in eo fuit, gubernata eccleſia, anno xiv. pontificatus ſui, menſe vj. moritur: ac ſepelitur in baſilica Petri, vj. Kalend. Februarij. Epiſcopatus autem tum vacat mēſibus quattuor, diebus quindecim.

Cantum ordinatur ab Vitaliano.

ADEODATVS I.

ADeodatus patria Romanus, patre Iouiniano, ex monacho pontifex creatur, eo tempore potiſſimùm, quo Lupus Foroiulianorum dux, regnum Italiæ occupare conatus eſt. 79. Pōt.

Lupus Foroiulianorū dux.

Grimoaldus enim (vt diximus) à filio Rhomoaldo duce Beneuentano, contra Conſtantium imperatorem in auxilium accitus, Lupo (vt aiunt) regnum, & oues commendauit. In Etruria enim Aemilia, & Tranſpadana Italia omnia tumultu Lupus inuoluit. Hanc ob rem Grimoaldus Auaros duce Cacanno in Lupum pecunijs, & pollicitationibus mouet: qui primo congreſſu à Lupo ſeparati ſunt. Verùm ſequenti die prælium repetentes, Lupum ſuperant, & obtruncant, ac totam Foroiuliī diripiunt. Grimoaldus autem abeunte ex Italia Conſtantio in Ciſalpinam rediens. Forū Pompilij ſabbato ſancto aggreſſus, cæſis omnibus, diripuit, ac ſolo æquauit propter iniuriam, quā eo loci à Rauennatibus acceperat, cùm in auxilium filij proficiſceretur. Dum verò Arnefites Lupi filius, adiuuantibus Dalmatis ducatum paternum repetit, ad Natiſonem fluuium

uium à Longobardis ſuperatus, duce Vectari Vincentinorum comite cæditur. Opitergini quoque hanc calamitatē ſenſere. Domo enim, & patria pulſi ſunt, quia Arnefitis ſtudioſi erāt. In Sicilia verò tum quoq; laboratum eſt: eò enim ex omnibus prouincijs Romanis profecti milites ſunt ad opprimendum Mezentium, cuius dolo Cōſtantius interfectus fuerat. Quo ſublato, cum omnes paſſim dilaberētur ſuperuenientibus cum magna claſſe Sarracenis, & Syracuſæ, & tota inſula occupatur. Vnde poſtea onuſti præda Alexandriam redeuntes, vrbis quoque Romæ ea ornamenta ſecum detulêre, quæ Conſtantius Syracuſas aduexerat eo animo, vt inde Conſtantinopolim traijcerentur. Indicabat profectò tot clades, tot mala, & ſtella crinita, quam Græci cometen appellant: quæ tribus continuis mēſibus apparuit: & pluuiæ magnæ, ac frequētia tonitrua, qualia nunquam antea fuêre. Sed cæcum eſt humanum genus: etſi enim futura præuidet, non tamen, vt diceret, ſibi cauet. Ferunt autem his frequētibus pluuijs, omnes ſegetes conculcatas iterum renatas eſſe: & ad maturam frugem peruenisſe, in Ciſalpina potiſſimum.

Cometis apparitio.

Interea verò Adeodatus vir religione & omni comitate præditus, in delinquentes clemens, in pauperes beneficus, in hoſpites benignus, erga calamitoſos, miſericors, eccleſiam beati Petri via Portuenſi iuxta pontem Meruli tum inſtaurauit, ac dedicauit. Auxit & monaſterium ſancti Eraſmi in Cælio mōte ædificijs, & fundis, vbi ipſe monaſticam vitam duxerat. Supplicationes quoque frequentes habuit ad abolēda prodigia, quę diximus tum apparuiſſe. Demum verò peractis pōtificatus ſui annis IV. menſibus II. diebus V. vir ſanctiſſimus moritur: & ab omnibus fletus ad baſilicam Petri ſepelitur, ſexto Kalendas Iulij. Vacat tum ſedes menſibus quattuor, diebus viginti.

DONVS I.

DOnus patria Romanus patre Mauritio, eo tempore pōtificatum iniit, quo Grimoal dus Longobardorum rex moritur IX. die poſt phlebotomam in brachio factam, dum arcu in columbam ſagittam acriter intendit, quod fieri nō ſine magna neruorū, & venarū cōtētione ſolet, vnde ſanguis ſine vlla intermiſſione prodijt. Fuêre in hoc rege multæ præclaræ corporis & animi dotes. Tantum enim prudentia & cōſilio valuit, non ſolū in rebus externis, verū etiam in domeſticis, vt quædā capitula ac quidem vtilia, Rhotaris, regis edicto addiderit, quæ poſteà legis formam accepêre. Fuit præterea mediocris ſtaturæ, corpore validus, capite caluo, promiſſa barba, nec animo minus in rebus agendis, quàm corpore promptus. Sepultus eſt autem Papiæ in baſilica beati Ambroſij, quam ipſe ſua impenſa ædificauerat. Pertharis autem Arithperti regis filius, quem pulſum à Grimoaldo diximus, dum exſul ex Gallia in Britanniam traijceret, incerta voce admonetur, vt mortuo Grimoaldo regnum paternum repetat: qua quidem voce permotus, licet incertus haberetur auctor, in Italiam rediens tertio menſe poſt Grimoaldi mortem, regno paterno ſine contentione potitus eſt. Eodem fermè tempore Dagobertus Francorum rex, vir callidi, & aſtuti ingenij. nec conſilio minus, quàm manu promptus moritur, cuius animam è manibus dæmonum Lypaream inſulam propè attingentium, liberatam ferunt Dionyſij ac Mauritij martyrcis, ac

80. Pont. Grimoaldus Longobardus.

etiam Martini, confessoris auxilio, quos semper, dum vixit, vt patronos coluit, & templis honoratiores reddidit.

Donus autem pontifex honori, & cultui diuino consulens, vestibulum beati Petri (quod paradisum vocant) quadriporticum marmoribus stranit, sublatis (vt arbitror) ex illa pyramide, quæ in vaticano est èregione molis Hadrianæ. Instaurauit prætereà, & restitutas dedicauit ecclesiam apostolorum via Ostiensi, & ecclesiã beatæ Euphemiæ via Appia sitam. Clerum quoq; diuersis ordinibus distinxit, & honoribus auxit. Monachos verò quosdam Syros cum Nestorianis sentientes, in monasterio Boëtiano deprehensos & castigatos, in varia monasteria diuisit: Boethianumque Romanis incolendum tradidit. Prætereà autem tantũ doctrina & sanctitate vitæ emicuit, vt Rauennatẽ ecclesiam à Romana iam pridem segregatam, & ob eam rem Allocephalim appellatam, sedi Apostolicæ obtemperantem reddiderit. Theodoro eiusdem ecclesiæ præside in hanc opinionem descendente. Sunt etiam qui scribant, huius temporibus & Proiectum episcopum in agro Cameracensi ob fidẽ Christi martyrij pœnam & gloriã subijsse: & Mezelindim fœminã incomparabilis pudicitiæ tum habitam, quę ab Ardenia amatore petita, & varijs cruciatibus affecta, etiam pro persecutore ob crimen, Dei nutu obcæcato, ita orauit, vt eius precibus homini scelesto & intemperanti lux tandem sit reddita. At Donus pontificatus sui anno v. die x. moritur, ac sepelitur ad basilicam Petri Apostoli 4. Idus Aprilis, cuius in morte Episcopatus vacat mensibus 11. diebus sexdecim.

Allocephalis ecclesia.

ANNOTAT.

In antiquo musiuo, quod est Romæ in Ecclesia sanctæ Martinæ, hic pontifex Domino, non Donus, siue domnus appellatur: sic in antiquis codicibus Cuno, non Conon alius, qui paulò pòst pontifex fuit, vocatur.

AGATHO I.

81. Pont.

AGatho natione Siculus, patre Romano, anno Domini DCCII. ex monacho pontifex creatur, vir certè tantæ sanctitatis, vt leprosum obuium factum oscula suo statim liberauerit. Tantæ prætereà mansuetudinis, & humanitatis fuit, vt neminem à se vnquam tristem demiserit. Nactus itaque imperatorem moribus suis haudquaquam dissimilẽ Monothelitarum caussa concilium habere constituit. Exspectauit itaq; donec Constantinus à bello in patriam rediret, qui Sarracenos à se victos, imperio Romano vectigales reddidit. At verò cum Bulgari ex Scythia venientes, Thraciam tum inuasissent, eorumque impetum retardare imperator conaretur, ab hostibus Pannoniã inter & Mœsiam ingenti clade superatur. Hanc ob rem pacem non æquis conditionibus inire necesse fuit. Pannonia siquidem & Mœsia his ad incolendũ concessa est, non sine magno reipublicæ Christianæ emolumẽto & incõmodo. Hi enim tanquã propugnatores nostri bellum iam septingentis & septuaginta annis contra Turcas Christiani nominis hostes, assidò gerunt. Pace itaq; hac ratione parta, Agatho põtifex statim legatos Constantinopolim mittit, Ioannem Portuensem Episcopum, & Ioannem Romanæ ecclesiæ diaconum. Hos perbenignè susceptos, mira charitate Cõstãtinus adhortatus est, vt omissis cauillationibus & sophisticis altercationibus ex æquo & bono, omni cõtrouersia sublata, duas ecclesias vnã tandem facerent. Aderant in ea synhodo ducenti, & octoginta

Cõstantinus Sarracenis deuictis Romam redit.

gintanouem Episcopi. Delati in medium sunt imperatoris iussu è bibliotheca Constantinopolitana libri, vnde antiquorum patrum sententiæ,& decreta perlegerentur. Inuertebant veras maiorum sententias Georgius patriarcha Constantinopolitanus, & Macarius Antiochenus, vnam tantum voluntatem & operationem in Christo esse dijudicantes. Verùm cum orthodoxi rationibus & auctoritatibus instarent, ac Georgium in veram sententiam deduxissent, Macarium pertinacem anathematizant,eiusque sectatores:& Theophanem abbatem vera sentientem, in locum Macarij Antiochenum Episcopum creat.Hac autem re ex sententia feliciter gesta, vt Deo gratiæ agerentur, quòd vtranque ecclesiam vnam fecisset, sententia, & animis, Ioannes Episcopus Portuensis octaua Paschæ coram principe ac patriarcha, coramque populo Constantinopolitanæ in basilica sanctæ Sophiæ missam latinè celebrat,approbãtibus omnibus, qui tum aderant,verum esse, ac sanctum illum sacrificandi morem: & qui aliter sentiunt, à recto & honesto discedere.Hæc est autem sexta vniuersalis synhodus ducentorum & octoginta nouem Episcoporum Constantinopoli habita,qua Cyrilli,Athanasij,Basilij,Gregorij,Dionysij,Hilarij,Ambrosij,Augustini,Hieronymi, sententia conclusum est,duas naturas, & operationes in Christo esse, explosaque illorum pertinacia,qui vnicam esse in Domino voluntatem dicerent,vnde Monothelitę vocati sunt. Prima enim synhodus trecentorũ & XVIII. patrum(vt antea diximus) Nicænæ habita est, pontifice Iulio*ac Constantino principe,contra Arium,qui diuersas in trinitate substantias ponebat. Secunda Constantinopoli centum & quinquaginta patrum,Gratiani principis & Damasi Papę temporibus,contra Macedonium & Eudoxum , negantes Deum esse Spiritum sanctum. Tertia in Epheso ducentorum patrum Theodosio iuniore principe & pontifice Cælestino , contra Nestorium Constantinopolitanum Episcopum, qui Virginem non Dei, sed hominis tantum genitricem appellauit: quique aliam personam carnis,aliam faceret diuinitatis: & seiunctim alterũ esse filium Dei, alterum hominis prædicaret.Quarta Chalcedone,quæ vrbs è regione Bizantij est,sexcentorum & triginta patrum, Leone pontifice & Martiano principe, contra Euthycen Constantinopolitanum abbatẽ: qui asserere non dubitabat Christum post humanam assumptionem, non ex duabus naturis consistere, sed sola diuina contentum esse, Quinta Constantinopoli,contra Theodorum & hæreticos omnes,qui Mariam virginem solum hominem peperisse dicebant, non Deum & hominem:qua in synhodo constitutum est, vt beata virgo theodocos diceretur,quia verũ Deum & hominẽ pepererat. De sexta synhodo satis superius diximus, in qua etiam plurimum valuêre literæ Damiani episcopi Ticinẽsis,Mansueti archiepiscopi Mediolanensis nomine missæ, quibus hæc potissimum inerant: Hæc est vera Dei & hominis fides, vt duæ credantur in Deo voluntates, duæ operationes: Ego(inquit)quantum ad diuinitatem, & pater vnum sum us:quantum verò ad humanitatem pertinet,pater maior me est.Præterea verò secundum humanitatem eum in naui dormientem cernis,si diuinitatem inspicis, ventis, & mari imperat.Agatho verò, cuius tẽpore post lunæ ac solis eclipsim pestę,ac grauissima quidem laboratum est, pontificatus sui anno secundo,mense sexto, die quintodecimo moritur, ac sepelitur ad sanctum Petrum quarto Idus Ianuarij cuius morte annum vnum,menses quinque sedes tum vacat.

Quinta.

Sexta Synhodus.

Prima Synhodus Nicene, aliàs Siluestro Secunda.

Tertia.

Quarta.

LEO II.

LEo secundus, natione Siculus, patre Paulo, vir doctissimus fuit, latinè ac græcè, vt eius scripta indicant. Præterea verò adeò musices peritus est habitus, vt psalmodiam composuerit, hymnosque ad melio. rem concentum redegerit,artem excitatione confirmans, idem quoque instituit, vt in ce- *Pont.*

lebratione pax populo daretur. Sextam verò ſynhodum (de qua in Agathone diximus) ita ſuſcepit, vt eoſdem Anathematizauerit, quos ſancta ſynhodus præſente Conſtantino damnauerat. Contudit etiam ſuperbiam præſulum Rauennatum, quod Agatho inchoauerat. Inſtituit enim, ne electio cleri Rauennatis valeret, niſi eadem Romanæ ſedis auctoritate confirmata fuiſſet. Antea verò Exarchorum potentia freti, diuina atque humana omnia pro arbitrio animi miſcebant, nemini obtemperantes, quaſi Romani pontificibus pares Leonis quoque inſtitutum eſt, ac quidem ſanctum (quod vtinã hodiè obſeruaretur) ne ad archiepiſcopatum aſſumptus, pro vſu Pallij aliorumue officiorum quicquam eccleſiæ perſolueret, cum ex largitione multa quotidiè mala orirentur.

Agebantur hæc à Leone, cùm Rhomoaldus dux beneuentanus comparato magno exercitu, Tarentum, Brunduſium, ac totam Apuliam occupat, eiuſq; vxor Theodata mulier pientiſſima, ex his manubijs non longè à Beneuento Baſilicam in honorem beati Petri ædificat, addito ſacrarum virginũ cœnobio. Moritur deinde Rhomoaldus, cui Grimoaldus filius ſine ſtirpe virili ſuccedens Giſulpho ducatum reliquit.

At Leo, in quo præter doctrinam & eloquẽtiam ſingularis religio, mira pietas & clementia fuit, quiq; omnes verbis & exemplo ad iuſtitiam & fortitudinem, humanitatem, benignitatem adhortabatur, pontificatus ſui menſe decimo moritur, ſepeliturque collacrymantibus omnibus tanquam publico parente orbatis, ad baſilicam Petri quarto Kalendas Iulij. Poſt eius mortem menſibus vndecim, diebus vnò & viginti epiſcopatus vacat. Breuis fuit huius ſanctiſsimi viri pontificatus, ſed gloria tanta vt diutius vixiſſe appareat, cùm eius nomen omnium laudibus meritò celebretur.

BENEDICTVS II.

BEnedictus iunior, patria Romanus, patre Ioanne, ab ineunte ætate Chriſto militans, diuinæ ſcripturæ ita operam dedit, vt doctrina & exercitatione in rebus diuinis ſingularis tum haberetur. Addò eius humanitatẽ, pietatem, gratiã in omnes, maximè verò erga pauperes, quibus virtutibus hominum corda ita ſibi deuinxit, vt tum vnus haberetur, qui omnium ſuffragijs in locum demortui Leonis meritò ſubrogaretur. Ad hunc autem Conſtantinus imperator hominis ſanctitate permotus ſanctionem miſit, vt deinceps quem clerus, populus, exercituſque Romanus in Pontificem delegiſſet, eundem ſtatim verùm Chriſti vicarium eſſe omnes crederent: nulla aut Cõſtantinopolitani principis, aut Italiæ exarchi exſpectata auctoritate, vt anteà fieri conſueuerat. Id enim ratum erat in creando pontifice, quod princeps confirmaſſet, vel qui eius vices in Italia gerebat. 83. Pont. Conſtitutio ſanctionis de pontifice.

Pertharis verò Longobardorum rex, religionem Benedicti & pietatẽ imitatus, monaſterium Papiæ in honorem ſanctę Agathæ ędificat. Eius autem vxor Rhodelinda viri exemplo permota, extra mœnia Ticinenſium baſilicam beatæ virgini exſtruxit, quæ ad Perticas dicitur.

Hoc autem fecêre æmulatione moti, quòd intellexerant Benedictum pontificem, Romæ beati Petri Apoſtoli, Laurentij martyris in Lucina, beati Valentini via Flaminia, virginis genitricis ad martyres tẽpla magnis ſumptibus reſtituiſſe: eademque ophitico, & por-

porphyretico lapide, incrustatione parietum, opere tectorio & vermiculato, argēteis atq; aureis vasis, vestibus inauratis, & holosericis exornasse.

Erat & Perthari in animo maiora templa exstruere, sed eum retraxit Alalchis Lōgobardus Tridentinus dux, qui elatus victoria, quòd Bauaros ingenti clade superasset, in regem suum arma mouet. Verùm Pertharis comparato exercitu hominem primo impetu fundit, ac fugat, clausum Tridēti aliquādiu obsidet: quo quidem noctu fuga inde abeunte, Tridēto potitur. Tanta prætereà Pertharis regis clementia fuit, vt & hominem ad se redeūtem in gratiam reciperet, & eum Brixanorum ducē creauerit.

Sunt qui scribant, Benedicti temporibus stellam iuxta Vergilias per aliquot dies & noctes apparuisse sereno cælo inter natalem Domini & Epiphaniam. Stellam ipsam apparuisse non negauerim, & quidem crinitam, atque aliquid portendentem. Sed de ortu Vergiliarum non cohæret, nisi id quoq; prodigiosè factum arbitremur, Aequinoctio enim verno oriūtur Vergiliæ, cum sol Arietis signum ingreditur: quod fieri consueuit nono Kalendas Aprilis, occidereque incipiunt æquinoctio autumnali. Quòd autem ex Vesuuio monte Campaniæ tantus ignis tum eruperit, vt loca circumquaq; posita exusta sint, minus mirum videtur, cùm Plinius ille, qui naturalem historiam scripsit, ex classe, cui tum iussu Traiani præerat, ad visendū spectaculum profectus, consumptus incendio dicatur. Vtcunq; sit, constat tamē non ita multò pòst, cædes, rapinas, incendia, mortes principū subsecutas esse, maximè verò Benedicti pontificis, qui vt æque omnibus in vita charus fuit, ita post mortem ab omnibus & sanctus, & benè de humano genere meritus celebratur, Moritur pontificatus sui mense decimo, die duodecimo, sepeliturque apud beatum Petrum Idibus Maij. Eius autem in morte sedes vacat mensibus duobus, diebus quindecim.

IOANNES V.

IOannes quintus, natione Syrus, patria Antiochenus, patre Cyriaco, pontifex creatur fermè tempore, quo imperator Constantinus decimo septimo imperij sui anno moritur filio Iustiniano secundo in imperio relicto. 84. pont. Iustiniani secūdum, filium Constantini imp.

Qua quidem tempestate Sarraceni Lybiam, & Africam inuasere, omniaque mari exposita haud magno negotio occuparunt. Verùm Iustinianus confirmato aliqua ex parte imperio, comparatoque satis magno exercitu in Sarracenos mouens, eorum duci Abimelech (quem Admiratum vocant) tantum terroris incussit, vt vltrò pacem petierit, atque Africam restituerit. Sunt qui scribant, pacem in decēnium his concessam, hac conditione tamen, vt mille nummos aureos, seruum vnum ex gente sua equo insidentem Romano imperatori singulis diebus penderent.

Ioannes itaque vir singularis religionis & mansuetudinis, vno omnium consensu pontifex creatus in ecclesia Saluatoris, quæ Constātiniana appellatur ad Lateranum, ea ratione, qua Leo secundus consecratur, à tribus episcopis, Ostiensi, Portuensi & Veliterno: quē quidem morem posteri deinceps tenuēre. Huius pontificatum celebrem eius fecēre, & Felix Flauiani patruus, vir tantæ integritatis & doctrinæ, vt Condiperthus Arithperti filius Longobardorum rex, ei baculum argento & auro insignitum, virtutis gratia dono dederit: & Ioannes Bergomatum episcopus, cui ob sanctitatem & doctrinā reges etiam & principes ho-

noris gratia assurgere consueuerant. Ioannes autem,& anteà,& in pontificatu valetudinarius, cùm libellum de Pallij dignitate composuisset, pontificatus sui anno primo moritur, sepeliturque ad sanctum Petrum IV. Nonas Augusti. Eius in morte sedes vacat mensibus duobus,diebus XIX.

CONON I.

85. Pont. COnon Thracia oriundus, in Sicilia educatus, inde Romanæ ecclesiæ militans, ex presbytero pōtifex creatur. Nam dum Romani Petrum archiepiscopū, exercitus verò Theodorum presbyterū in Ioannis demortui locū sufficere conarentur, tandem post longam altercationem in hanc sententiam venêre omnes nutu diuino impulsi, vt Cononem eligerent, virum certè tanto principatu dignum,si animi dotes, si corporis inspiciamus. Erat enim moribus, litteratura, pietate,religione,dignitatis specie insignis, quem nonnulli angelicum ob venerandam caniciem, & dignitatem formæ appellarunt:animi simplicis & integri, modestiæ & iustitiæ singularis,constantię & prudēriæ plusquam humanæ semper est habitus. Hāc ob rem è vestigio omnes, ad quos pertinebat, eum confirmarunt cum maxima acclamatione laudum suarum. Idem fecit Theodorus Exarchus Rauēnas, cui quidē in magistratu mortuo, non ita multò pòst Ioannes Platina in Exarchatu successit:hunc ego crediderim dedisse nomen meo natali solo, quod Platina appellatur,in agro Cremonēsi positum. Nam cùm inter Exarchos & Longobardorum reges, frequentia bella committerentur,haud dissonum, vero sit,cùm ille locus propè medius inter Rauennam & Papiam sit, quarum altera Longobardorum, altera Exarchi sedes haberentur, ibidem aliquādo vel pugnatum esse, vel castra habita: quibus ex rebus locis ipsis plerunque nomina indita legimus: vt in eodem agro Vitellianam,oppidum à Vitellianis castris,& vicum Bebrignanum nō longè à Bebriaco Othonis clade insignem videmus. Ad Cononem redeo,qui post initum pōtificatum statim in valetudinem incidit: vnde Paschalis*archipresbyter,ac thesauri pontificij dispensator,regnā di cupidus, Ioannem Exarchum pecunia sollicitat,vt eius suffragijs post mortem Cononis pontificatus sibi decernatur. Accepit pecuniā Exarchus:quanquam nihil eorum,quæ promiserat, deinceps præstiterit.Non erat certè alio præmio quàm frustratione dignus,homo auarus,& imperandi cupidus, qui thesaurum ecclesiæ, quem mandato Cononis, tum in eleemosynas pauperum, tum in restitutionem tēplorum erogare debuerat, in largitionem effuderit:quo nihil potest esse,in viro præsertim ecclesiastico, detestabilius. Hoc non feciſſet Gubertus episcopus Britānus, vir ea tempestate doctrina & integritate vitæ insignis: non Leodegarius martyr episcopus Augustodunensis, qui Theodorici Francorum regis iussu interfectus est, quòd eum persæpe tyrannidis arguerit.Non Audoēnus Rhotomagēsis archiepiscopus,doctrina & sanctitate nulli secūdus. Hi enim non in ambitione & auaritia, sed in Deo & doctrina spem omnem suam collocarunt:vnde postea cōdignam, cum apud Deum, tum apud homines accepêre mercedem felicitatis æternæ ac gloriæ. Moritur autem Conon pontificatus sui mense vndecimo,die tertio,sepeliturque ad sanctum Petrum vndecimo Kal. Octob. Vacat tum sedes mensibus duobus, diebus tribus viginti.

Aliàs archidiaconum.

Paschalis pecunia sollicitat pro pontificatu.

Platina in agro Cremonensi.

SER-

SERGIVS I.

86. Pont. SErgius natione Syrus, patria Antiochenus, patre Tyberio, Adeodati pontificis tempore Romam veniens, in clerum Romanum adſciſcitur. Deinde verò ob eius doctrinam & diligentiam circa myſteria, ac rem diuinam, per ordines conſcendens, ſanctæ Suſannæ ad duas domos presbyter cum titulo eius loci creatur. Frequentare tum magis atque magis cœmeteria cœpit, eiſdemque in locis ſolemnia celebrare, qua ex re tantum ſibi nominis comparauit, vt defuncto Conone in eius locum ſuffectus ſit, non ſine altercatione tamen. Populus enim Romanus bifariam diuiſus, hinc Theodorum, hinc Paſchalem archidiaconum petebat. Irruperat iam Theodorus cum factione ſua interiorem partem epiſcopatus Lateranenſis: exteriora verò Paſchalis occupauerat ab oratorio ſancti Siluestri vſque ad baſilicam domus Iuliæ, quæ campo imminet. Verùm cùm ibi tanta altercatio & rixa eſſet, vt de pugna non ambigeretur, cum alter alteri ceſſurus non viderentur, niſi vi & armis pulſus, principes ciuitatis, cleri, militiæque Romanæ, vnum in locum ſecedentes, quid maximè fieri oporteret ad tollendam ſeditionem, conſultant. Tandem verò re ipſa diſcuſſa, cùm neutri eorum, qui ob ambitionem tantos motus concitauerant, demandandum pontificatum cenſerent, Dei nutu nemine aduerſante, Sergium pontificem deligunt: eundemque è media turba humeris tollentes, primò in oraculum Cæſarij martyris, mox in Lateranenſem epiſcopatum detulerunt, refractis vi foribus, repulſiſque his, qui locum occupauerant. At verò Theodorus cognito omnium conſenſu, Sergium pontificem ſalutat & oſculatur. Idem fecit Paſchalis alter competitor, licet inuitus, cogente multitudine, quæ armis circunſtrepebat. Hic tamen clanculum Ioannem Platinam Exarchum Rauennatum literis, nuntijs, & pollicitationibus adeò concitauit, vt quæ anteà pollicitus erat, largitione corruptus tandem præſtaret, vt idem Ioannes Romam confeſtim veniret nullis præmiſſis nuntijs, quò negligentes & incautos opprimeret. Verùm vbi intellexit Sergium omnium conſenſu pontificem declaratum, inſtaretque, vt quæ Paſchalis pollicitus erat, ſibi præſtarentur, aduerſante Sergio quòd tantam largitionem improbaret, donaria quædam ex baſilica ſuſtulit. Verùm Paſchalis tanti mali cauſa, magices accuſatus & conuictus, vt ſortilegus archidiaconatu priuatur: in monaſteriumque pœnitentiæ cauſſa retruditur: vbi quinquennio poſt eadem ſemper pertinacia vſus, moritur. Interea verò Iuſtinianus cùm in Deum tum in homines, mira inconſtantia vſus, & Sarracenos & Bulgaros præter fœdera pacis initæ adoritur, à quibus certè plus incommodi accepit, quàm intulit: & Conſtantinopolim rediens, à ciuibus omnibus odio habitus, quòd ſæuitiam præfecti vrbis non compeſcuiſſet, ſynhodum habuit, in qua nonnulla approbata ſunt, orthodoxæ fidei nequaquam congruentia. Eadem quoque Sergij apocriſarius, qui tum Conſtantinopoli erat, ſubſcriptione ſua ſtolidè nimium confirmauit. Verùm cùm poſteà Romam delata à Sergio exploderentur, qui non vnam, ſed duas in Chriſto naturas tenebat, ac Virginem Θεοτόκον fuiſſe, ita percitus Iuſtinianus, Zachariam protoſphatarium (quem nos principem militiæ dicere poſſumus) Romam miſit, qui Sergium ad ſe vinctum traheret: quod vbi ſenſere milites Exarchatus Italici, raptis properè armis, non ſolum pontificem à tanta iniuria tutati ſunt, verumetiam parum abfuit, quin Zachariam occiderent: quem pontifex ad ſe confugientem, in cubiculo ſuo aliquandiu conſeruatum, clanculum ad imperatorem remiſit.

Populi diuiſio ob electionē.

Agebantur hæc Romæ, cùm Leontius annuente Callinico patriarcha, plebe Conſtantinopolitana ad arma excitata, refractis omnibus cuſtodijs vrbis; vnde multi nexi prodiêre, Iuſtinianum imperio deiecit, ac truncis

naribus exſulatum in Cherſonneſum Ponti mittit. Hæc cum intellexiſſet Abimelech Sarracenorum admiratus, Africam ſtatim inuadit ſeditionibus Conſtantinopolitanorum fretus, eò properè & Leontius copias ſuas mittit, quæ barbarorum impetum retardarent. Verùm non ita multò pòſt ſeditione inter eos orta, Tiberium quendam ciuem Conſtantinopolitanum imperatorem creant: qui confeſtim Conſtantinopolim cum exercitu adnauigans, Leontium capit, & eodem affectum ſupplicio, quo Iuſtinianum diximus, in carcerem conijcit maiori ludibrio hominem reſeruans. Philippum prætereà Nicephori patricij filium, qui ei in adipiſcendo imperio fauerat, in exſilium mittit, quòd æqualibus ſuis narrauerat, ſe per quietem vidiſſe aquilam caput ſuum alis obtegere, veritus ne imperium adoleſcenti portenderetur. Dum hæc Conſtantinopoli agerentur, Pipinus Auſtriæ gubernator & dux, occupandi regnum Franciæ fundamenta iecit. Cùm enim intellexiſſet Bertarium quendam ignobilem, cuius opera Theodoricus Franciæ rex plurimum vtebatur, omnibus odio eſſe, coactis in vnum ingentibus copijs, in Galliam traijcit, ac Theodorico cum Bertario obuiam factum, collatis ſignis fundit, fugatque. Salutem ſibi Bertarius fuga quæſiuit. In regnum verò Theodoricus ſeſe recipiens, Pipinum victorem pace ſequeſtra regni gubernatorem & maiorem domus (vt Galli aiunt) efficit. Is autem in Auſtraſiam rediens, quòd à Germanis & Suenis vexari ſuos intellexerat, ſuperatis hoſtibus: in Franciam denuò rediit, quòd mortuo Theodorico regnum ad Childebertum fratrem eius peruenisſe cognouerat, eò perueniens, & à rege perbenignè ſuſceptus, cùm filium Grimoaldum domus regiæ gubernatorem inſtituiſſet, in Suenos & Germanos iterum rebellantes infeſto animo redijt.

At verò Sergius pontifex, relegato Iuſtiniano pace ac quiete vſus, baſilicam Petri ablatis ruderibus, renouatiſque tignis, ſtillicidijs, ac parietibus, in antiquam formam reſtituit. Frontiſpicium baſilicæ operæ fermiculato exornauit, candelabra atque alia templi ornamenta ex auro & argento conficit in eadem baſilica, & partem dominicæ crucis inuenit in capſula æ̃nea: & beati Leonis corpus vilius vſque ad tempora ſua iacens, quàm eius merita requirebant, honeſtiore, ac celebratiore loco repoſuit. Statuas Apoſtolorum vetuſtate exoletas renouauit. Multarum prætereà eccleſiarũ, quas commemorare longum eſſet, ornamenta collapſa, vel reſtituit, vel noua de integro fecit. Conſtituit prætereà, vt in fractione dominici corporis, caneretur, Agnus Dei, qui tollis peccata mundi miſerere nobis: vt litaniç quoque à ſancto Hadriano quotannis dicerentur per vrbem die Annunciationis ſanctæ genitricis, ac Simonis, inſtituit. Rauennatibus autem Damianum, Berflauardum verò Britannis archiepiſcopos dedit. Eccleſiam Aquileienſem quintam ſynhodum non omninò approbantem, ad ſanitatem doctrina & auctoritate ſua tandem perduxit. Sunt qui ſcribant, Lambertum virum ſanctiſsimum, apud Leodium ea tempeſtate martyrium ſubijſſe, quòd Pipinum reprehenderit, qui vxori pellicem Elpiadem ſuperinduxerat. Hoc autem facinus ipſius Elpiadis fratrem commiſiſſe, qui poſteà morbo pediculari conſumptus eſt. Sunt etiam qui ſcribant, Sergij virtute & ſanctitate Saxones tum primum fidei noſtræ characterem ſumpſiſſe. His tot rebus vir ſanctiſsimus inſignis, pontificatus ſui anno XIII. menſe octauo, die III. & XX. moritur, in baſilica Petri, collacrymantibus omnibus præ dolore ob amiſſum pontificem, communem omnium parentem, magno funere ſepelitur VI. Idus Septembris. Vacat tum ſedes menſem vnum, dies viginti.

Lambertus epiſcopus.

IOANNES VI.

87. Pont.

IOannes ſextus, natione Græcus, eo tempore pontificatum iniit, quo Theophylactus Exar-

Exarchus Italiam petẽs,primò in Siciliam venit. Quod vbi ſenſere milites Itali,veriti ne quid mali eius aduentus portenderet,quòd ſuperioribus temporibus ferè magis cum pontificibus,quàm cum imperatoribus ſẽſiſſent, ingreſſurum vrbem Romam interficere conſtituerãt. Verùm Theophylactus auctoritate Ioannis põtificis defenſus, qui ſequeſtrum ſe inter ducem & milites fecerat,compoſitis rebus omnibus Rauẽnam proficiſcitur.Intereà verò Giſulphus beneuẽtanus dux,militum & Exarchi diſcordia fretus, Campaniam inuadit,Soram & Arpinum occupat,villas incẽdit,ruſticos,& pecora abigit : quibus malis permotus pontifex,legatos ad Giſulphum mittit, qui ei mandent, vt omiſsis Campaniæ & Hernicorũ oppidis in Samnium reuertatur: quòd ſi ſecus fecerit,breui ſenſurum omnipotentis Dei in ſe iram.His monitis perterritus Giſulphus oppida,quę ceperat,reſtituens.Beneuentum reuertitur.Captiuos autem omnes, quoad per ærarium eccleſiæ ſibi licuit, Ioãnes redemit ex toto Samnio conquiſitos.

At Iuſtinianus(quem diximus)à Tiberio in Cherſonneſum Ponti relegatum,inde fugiens ad Cacannum Aurum peruenit,à quo primò ita perbenignè ſuſceptus eſt,vt ei filiam in vxorem ſponderit : verum poſteà pecunia, & muneribus à Tyberio corruptus, hoſpitem & generum ei prodere inſtituerat. Hoc vbi Iuſtinianus intellexiſſet, ad Trebellium Bulgarorum regem confugit,à quo etiam non ita multò pòſt vi,& armis in imperium reſtituitur. At verò dum hæc in Europa agerentur, Sarraceni occupata Lybia,& Africa, ex Lepta ſoluentes tranſmiſſo Athlantico freto,omnes Hiſpanias prẽter Aſtures & Cãtabros occupant.Hi enim ſicuti vltimi fuêre in Hiſpania, quos Romanũ ſubigeret imperium;vltimi quoque, quiab eo deficerent;ſoli poſtremò, qui Viſigotthorum à ſe diſcuterent iugum, ita nunc demum accepta Chriſti fide,& religione armis ſe à perfida Sarracenorũ gente conſtantiſsimè tutati ſunt. Africa igitur,quæ à Beliſario primi Iuſtiniani duce recuperata,centum & ſeptuaginta annis Romano paruit imperio, Sarracenis vnà cum Bætica Hiſpania (quam nunc Granatã vocant) tum occupata,eorum moribus & legibus iam ſeptingẽtis & quadraginta annis obtemperat, cum maxima Chriſtiani nominis ignominia: etſi Hiſpani, qui iactare ingeniũ & fortitudinem ſolent,nequeant tantam labem ab Europa propellere.Sunt qui ſcribant,Bedam, qui eiſdẽ temporibus fuit,hanc calamitatem litteris ad principes Chriſtiani nominis, ſcriptis lamentatum fuiſſe, quò bellum in hoſtes Dei atque hominum ſuſciperẽt. Beda enim præter Græcæ atque Latinæ linguæ doctrinam,quam non mediocriter tenebat,ob religionem etiã atque modeſtiam, Venerabilis cognomentum adeptus eſt.Scripſit enim multa in actus Apoſtolorum, in Lucam edidit & librũ de temporibus, & homelias pleraſque,quibus multum Gallici ſacerdotes vtuntur. Strabo quoque & Haymo viri doctiſsimi,Bedæ fratres ſunt habiti: quorum alter pleraſque homelias eleganti ſermone cõpoſuit,alter verò Geneſim commentatus eſt.

Strabo. Haymo. Bedæ fratres.

At Ioannes pontifex reſtituta baſilica ſancti Andreæ in Vaticano,ſartoq; tecto diui Marci, atque ornato altari principis Apoſtolorũ Petri,ductis columnis dextra læuaque, moritur pontificatus ſui anno iij.martyrio, vt quidam volunt.Sed à quo martyrium paſſus ſit,non ſatis conſtat.Sepultum ad catachumbas S. Sebaſtia.via Appia quidam affirmant.Eius ex morte vacat tum ſedes menſem vnum, dies vndeuiginti.

Sarraceni occupata Lybia & Africa Hiſpanias occupãt.

Beda venerabilis

IOANNES VII.

IOannes ſeptimus,natione Græcus patre Platone

Eo tempore pontificatum inijt, quo Iuſtinianus Conſtantinopolim reuerſus,Tiberium & Leontium, à quo fuerat imperio deiectus ſpectãte populo interfici iuſsit.Multos prætereà ex inimicis è medio ſuſtulit vario genere mortis,pleroſque in carcerem coniecit: quo-

88. Pont.

rum de numero quotidiè aliquem ſupplicio afficiebat, cum nares emũgendo illatæ iniuriæ reminiſcebatur. Prętereà verò Callinicum patriarcham Conſtantinopolitanum confoſſum oculos, Romam exſulatum miſit: Cyrumq; abbatem, cuius munificentia in Ponto vixerat, in locum Callinici patriarcham ſufficit.

Eadẽ verò ſtultitia vexatus, qua fuerat ante amiſſum imperium Sergio pontifice, duos metropolitanos Romam miſit, qui Ioannem adhortarentur, vt habita ſynhodo, quę de homuſio crederent orientales, eadem vera etiam occidentales affirmarent, præpoſitis libellis, in quibus ei ſubſcribendum erat. Homines autẽ re infecta ad imperatorẽ pontifex remiſit, neque tamen (vt par erat) errores malè de Deo opinantiũ emendauit cenſuris & interdictis, quemadmodum conſtantẽ pontificem decuiſſet. Sunt qui ſcribant (ſine auctore tamẽ (Arithpertum Longobardorum regem religione motũ, donaſſe alpes Gottias beato Petro: & quicquid à Taurinis, & Medullis Genuam vſq;, Liguſticamq; protenditur. Alij autem affirmant, donationem ipſam ab Arithperto confirmatã fuiſſe: Verùm cùm de donatione nil certi habeatur, paleamque pontificij iuris periti appellant, quòd ſine frumento ſit, nihilque Conſtantinianæ elegãtiæ ac dignitatis habeat, quomodo de confirmatione conſtabit? Ad Ioannem pontificem redeo, virum certè multæ eloquentiæ & ſanctitatis, qui in baſilica Petri oratoriũ (ita enim appellant locum orandi) in honorẽ Dei genitricis exſtruxit, cuius parietes vermiculato opere intecti, dextera læuaque quorundam ſanctorum patrum vultus oſtendebãt. Baſilicam prętereà ſanctæ Eugeniæ reſtituit, iampridem vetuſtate collapſam. Cœmeteria quoque ſanctorum martyrum Marcellini, Marci, Damaſiq; pontificis exornauit. Poſtremò verò multas baſilicas pictura, & ſtatuis ſanctorũ cultiores reddidit. Has autem qui cernebant, ipſum pontificem intueri videbãtur, vnde exemplaria grauitatis & dignitatis pictores, ac ſtatuarij ſumpſerant. Moritur autem Ioannes ſecundo pontificatus ſui anno, menſe ſeptimo, die xvij. ſepeliturq; in baſilica Petri ante altare Dei genitricis, quod ipſe exſtruxerat, quintodecimo Kal. Nouembris. Eius autem in morte tribus menſibus ſedes vacat.

SISINNIVS I.

SIſinnius, vel (vt alij volunt) Zoſimus, natione Syrus, patre Ioanne, xx. tantum diebus in pontificatu vixit, quo quidem tempore ferunt ſancti Benedicti corpus è monte Caſſino furto ſublatum, propter ſolitudinem loci, & in Galliam translatum fuiſſe. Siſinnius autem licet podagra, & chiragra ita laboraret, vt neque ambulare, neque cibum capere poſſet, tamen ita vrbis Romæ, & reipub. Chriſtianæ curam geſſit, vt nil prætermiſerit, & ante pontificatum, & in ipſo magiſtratu, quod bonum pontificem deceret. Iam enim materiam omnem parabat, qua & mœnia vrbis, & templa vetuſtate collapſa, in meliorem formam reſtitueret, celebrationeque redderet. Verùm ſubita morte correptus in baſilica Petri ſepelitur octaua Idus Nouembris. Vacat tum ſedes menſem vnum, & dies decem & octo. 89. Pont.

CONSTANTINVS I.

90. Pōt.

CONstantinus natione Syrus, patre Ioanne, eo tempore pontificatum iniit, quo Romę triennio fame laboratum est: qua quidem in re ita omnes, tum vel maximè pauperes inuit, vt Constantinum cælitus missum homines arbitrarentur. Interea verò Iustinianus odio pōtificij nominis Mauritium patricij ordinis virum, & Heliam Spatharium in Chersonnesū, vbi exsulauerat, cum classe mittit, qui omnes pubertatem supergressos occiderent. Fecêre mandata præfecti classis, vt rabiem imperatoris explerent. Et ne in homine solam crudelitatem fuisse existimes, tantæ ingratitudinis fuit, vt Trebellium regem, cuius ope & copiis in imperium restitutus fuerat, cum Thracibus contendētem, de improuiso hostili manu adortus sit; quem certè Trebellius non modò sustinuit, verùm etiam cum detrimento repulit. De pristina vita ob calamitates quas perpessus fuerat Iustinianus, nil immutauerat, præter hoc tantum, quòd sedem Apostolicam contra atque anteà consueuerat, veneratione deinceps obseruauit, tutatusque est. Nam cùm Felix archiepiscopus Rauennas ordines à Romano pontifice accepisset, cogeretúrque de more formulam obtemperandi scripto, & pecuniam Romam mittere, neque id præ arrogantia faceret, Iustinianus re cognita Theodorum patricium classis præfectū statim admonet, vt primo quoq; tempore ex Sicilia in Rauennates moueat. Is autem dicto imperatoris obtemperans, & Rauēnates prælio superatos, maximis affecit cladibus, & Felicem cathenis

Iustinianus imp.

vinctum Constantinopolim misit, quē posteà Iustinianus in Pōtum relegauit, orbatum prius luminibus æneo vase concauo, ac quidem candente diu inspecto. Inde enim pyramis ignea exit, quæ facilimè oculorū aciem perstringit & obcæcat. Nequaquam tamen hanc fruitiā Constantinus probauit: redigere enim hominē ad sanitatē volebat, non tātis malis affici.

Interea verò cùm hæc à Pontifice & imperatore agerentur, Arisprandus regnum auitum repetens, auxilio Bauarorum fretus, in Italiam descendens, collatis signis cum Arithperto dimicat & vincit, regnoque Longobardorum potitur, Arithperto ipso dum trepidè nimium aufugit, in rapido flumine submerso. Verùm Arisprandus non ita multò pòst moriēs, Luithprandum filium regni successorem approbantibus omnibus reliquit.

Iustinianus autem videndi Constantini pōtificis admodum studiosus, hominem rogat, vt ad se proficiscatur, præmissa classe quò tutiùs nauigaret. Appropinquanti autem vrbi regiæ Constantino, Tyberius Iustiniani filius cū regio comitatu, & Cyrus patriarcha cum omni clero honoris caussa ad octauum lapidem obuiam prodeunt, eumq; Camelanto pontificali amictu indutum, solemni pompa vrbē ingressi, in regiam perduxēre. Inde verò Nicomediam proficiscens, quò venturus & imperator, Nicæa erat, non secus quàm Constantinopoli, à Nicomediensibus suscipitur. Iustinianus autē non ita multò pòst vrbem ingressus, non solū pontificem amplectitur, verumetiam eius pedes venerationis caussa exosculatur. Cùm verò sequentibus diebus multa inter se colloquuti fuissent, confirmassetque Iustinianus pontificū decreta, Cōstantinus abiens hominem adhortatur, ne in Philippicum in Gersonneso exsulantem grauius aliquid decerneret, veritus ne aliquid mali oriretur, quòd Philippicū magni animi esse & cōsilij virum intellexerat. Verùm Iustinianus consilio pontificis benè monentis nequaquam obtemperans, classem in Pontum mittit eo animo, vt Philippicum interficeret: qui quidem deficientibus ad se militibus, eadē classe vsus, duodecimo ab vrbe Cōstantinopoli milliario, cum Iustiniano & Tyberio dimicans, eos vincit & interficit, imperioq; statim omnium consensu potitur. Deinde verò Cyro patriarcha in Pontum relegato, quòd benè cum pontifice Romano sentiret, in eius locum Ioannem monachum hæresiarcham sufficit. Cuius quidem dogmata statim Romam misit,

man-

mandauitq; vt omnium consensu approbarentur. At Constantinus habita synhodo, non modò Philippici & Ioannis monachi opiniones improbat, verumetiam decernit, vt sanctorum patrum imagines, qui concilijs ab omnibus probatis interfuerant, in porticu beati Petri depingerentur, cum intellexisset eas à Philippico è parietibus sanctæ Sophiæ ignominiæ caussa abrasas fuisse. Præterea verò idé põtifex constituit, ne imperatoris hęretici nomen publicis scriptis, aut priuatis in ære, argento, plũboue reciperetur. At Anastasius cognomento Arthemius, sumptis armis Philippicum imperio deiecit, anno primo, & mense imperij vi, eumq; captum oculis priuauit. Litteras prętereà ad Constantinum pontificem mittit, quibus se Catholicę fidei, ac sanctę synhodi acerrimum defensorẽ futurum pollicetur. Verùm hic quoq; triennio pòst militibus spretus, imperio dijcitur cogiturque à Theodosio, qui in eius locum suffectus est, sacros ordines recipere, ne ei sacris initiato amplius redire ad imperium liceat. Theodosius autem Catholicus imperator, statim imagines sanctorum patrũ (vt diximus) à Philippico demolitas, restitui pristino in loco mandauit. Felix verò (quem diximus) in Pontum à Iustiniano relegatum, à pristina hęresi discedens, in patriam reuertitur, ac sedem, vnde pulsus fuerat, repetit. Declaratum est etiam eodem tempore. Ticinensem episcopum Romanæ sedi tantum, non etiam Mediolanensi archiepiscopo obtemperare debere. Ea enim de re magna, & diuturna inter vtrunque antistitem contentio fuerat. Sunt qui scribant duos reges Saxonum hoc eodem tempore Romã voti & religionis caussa venisse, mortuosq; ibidem esse peste, vt arbitror. Post hos verò nó ita multò pòst moritur Constantinus, vij pontificatus sui anno, die xx. ac in basilica Petri sepelitur iij. Idus Februarij. Sedes autem huius in morte mensem vnum, & dies x. tum vacat.

Imagines sanctorum Patrum depingi in parietib.

Imp. hereticum.

Ti. Ticinensis episcopi vt obtemperet decretum.

ANNOTAT.

Primus omnium Romanorum pontificum imperatori Græco Philippico, qui Iustiniano iuniore Orthoxo principe occiso, imperium inuaserat, in os resistere palàm ausus fuit Cõstantinus Papa. Imperator enim in Iconomachiæ hæresim lapsus, sanctas imagines vbiq; tollendas esse etiam Romano pontifici iusserat, quòd ille facere constantissimè recusauit. Leoni verò III. Augusto similia iubenti, Gregorius, qui Constantino succesit, maiora ausus, Italicũ imperiũ, quod de Longobardis superat, iure eripuit anno Domini DCCXXIX. Gregorius deinde III. quẽ secundus moriens successorẽ reliquit, orientalibus destitutus auxilijs, primus ad Francorũ opes longè lateq; patentes confugit, & ab ipsorũ duce Carolo Marteijo, Pipini postea regis patre auxilia contra Longobardos Romam vexantes implorauit. Quæ res semel incepta cum Longobardici regni excidio finita est. Ex Anastasio S. R. E. bibliothecario, in supradictorum pontificũ vitis Paulo diacono lib. 6. cap. 11. & 13. hist. Longobardicæ, Annonio, qui ex Ademaro monacho de rebus gestis Francorum scripsit, lib. 4. cap. 57. item annalibus Constantinopolitanis, qui sub Eutropij nomine circunferuntur, lib. 21. Quorũ auctor fuit Nicephorus patriarcha Constantinopolitanus, qui ante annos 70. vixit, eosq; Anastasius bibliothecarius è græco in latinũ vertit.

GREGORIVS II.

GRegorius secundus patria Romanus, patre Marcello, sub Sergio pontifice sacris initiatus, sacellis, & bibliothecę præfuit, tantę fidei & integritatis est habitus. Sumens deinde diaconatus ordinem, Constantinopolim cum Constantino pontifice proficiscitur: vbi cum acriter disceptaretur quibusdam de rebus ad fidem pertinentibus, ita acutè respondit, vt omnibus ingenij sui, & doctrinæ admirationem injceret: tantæ enim eruditionis & facundiæ erat, vt facilè conuinceret malè de fide nostra opinantes. Inito autem põtificatu, & mœ- 91. Pont.

& mœnia vrbis aliqua ex parte vetuſtate collapſa inſtaurat, & trabes baſilicæ principis Apoſtolorũ, Laurentijq; martyris extra muros, annoſitate quaſſas reſtituit reſartis tectis ac parietibus, introductiſq; de more aquis, compaginatis fiſtulis iamductũ vetuſtate, & hominũ incuria vitiatis. Alias quoq; eccleſias reſtituit, muneribuſq; tum aureis, tũ argenteis exornauit: quas quidẽ enumerare longum eſſet. Non reticebo tamen, reſtitutũ eſſe ab eo monaſterium in via Oſtienſi poſitum, non longè à baſilica Pauli, cuius ruinas adhuc cernimus, Reſtitutumq; etiam monaſteriũ beati Andreę, quòd Barbaræ nuncupatur, ibiq; diſpoſitos monachos, qui die ac noctu laudes Deo canerent. Huius præterea hæc peculiaris laus eſt, quòd eius opera Germani ad fidem noſtrã cõuerſi ſunt, miſſo eò Bonifacio monacho, qui eos è tenebris educeret propoſita veritatis luce. Ipſorum autẽ Germanorum magnam partẽ Romam venientem, ſuis manibus vir ſanctus bapti zauit. Impulit itẽ ſua auctoritate Luithprandum, primò quidem recuſantem Arithperti donationem (de qua anteà diximus) confirmare: quidem Luithprandus principio regni ſui, & Baioariæ magnam partẽ occupat, & Rauennam obſidet, ac capit. Eiuſdem temporibus Tiberis adeò in immenſum creuit, vrbem porta Flaminia influens, vt & in via Lata hominis magnitudinem aqua ferè æquaret, & à ponte Miluio vſque ad gradus ſancti Petri nauigaretur lintribus non paruis. Durauit autem hęc illuuies diebus ſeptem cum maximo ciuiũ damno & detrimento, euerſis domibus, ac erutis arboribus, ſatiſq;. Luna quoque eclipſim tum paſſa, vſque ad mediam noctem calorem ſanguineum præſetulit. Dedit & ſigna futuri mali cometes, extenſa ad ſeptẽtrionem cauda. Gregorius autem, quo ſummi Dei iram à ceruicibus Chriſtianorum auerteret, frequentes ſupplicationes vrbe tota facit. Dum hæc Romæ à pontifice agerentur, nunciatum eſt Longobardos Beneuentano duce arcem Cumanam inſidijs occupaſſe: qua ex re Gregorius vehementer commotus, Longobardos admonet, vt arcẽ præter fœdera pacis, fraude occupatã reddãt, aliter eos breui indignationem omnipotentis Dei ſenſuros: cùm hoſtes ſæpius moniti, res repetitas non redderent, Neapolitanos pontifex adhortatur propoſito præmio, præmiſiſq; etiam quibuſdam militibus Romanis, vt arcem vi occupent. Hi verò mandata ſtrenuè faciẽtes Theodoro ſubdiacono hanc rem curante arcẽ recipiunt, cæſiſq; trecentis ex his qui in præſidio erant, ad quingentos viuos capiũt, ac Neapolim perducũt, vbi ſtatim militibus præmia reddita ſunt. Pace itaq; foris parta Gregorius reparandis locis ſacris animum adijcit, baſilicam nanque ſanctæ crucis in Hieruſalem iampridem deſtitutam reſtituit, porticus circumquaque poſitas inſtaurat fornicibus & tectis. Oratorium Suſannæ in monte Cælio, à fundamentis exſtruxit. Domum paternam mortua matre in honorem Agathæ Chriſti martyris dedicauit, eoq; loci monaſterium exſtruxit, additis ſuburbanis & ruſticis prædijs ad monachorum vſum & commoditatem.

Germani ad fidem conuerſi.

Sarraceni autem diſcordia Chriſtianorum freti ex Lepta Africæ in Hiſpaniã traijcientes, prouinciam omnem præter Bæticam à ſuis iã antea poſſeſſam depopulantes, ad Aquitaniam vſque cum coniugibus & liberis peruenêre, cã quoque prouinciam occupaturi. Erat tum Carolus Martellus Pipini ducis filius magno apud omnes in precio: duos enim filios Pipinus tum habuit, mortuo Grimoaldo, Carolomannũ, & Carolum Martellũ, qui poſteà ſolus hoc quoque mortuo regnum Frãciæ obtinuit, multis tamẽ aduerſantibus: maximè verò Eudone Aquitaniæ duce & Chilperico rege, quem Frãci quidam poſt Theodoricum æmulatione moti regem conſtituerant. Verùm Carolus Martellus tranſmiſſo Sequana fluuio in Aurelianos mouers, vno impetu hoſtes fundit fugatq;, ac regno Franciæ ſolus potitur. Rhenum deinde traijciẽs, Saxones, Alemãnos, Sueuos, Bãuoros regno ſuo adijcit. Verùm cum intellexiſſet Sarracenos ab Eudone in Galliam euocatos, magnis itineribus in hoſtem profiſciſcitur: pugnandiq; poteſtatem facit, & vincit non longè à Turonum finibus. In eo autem prælio ſcribunt hiſtorici ad trecenta & L X. millia Sarracenorũ cecidiſſe: ex Francis verò mille tantũmodo centũ & quinquaginta deſideratos. Sunt tamẽ qui ſcribant Eudonem tanto periculo motum, poſtremò cum Carolo ſenſiſſe. Hac itaque ratione Sarraceni beneficio Caroli à ceruicibus Hiſpanorum & Gallorum pulſi, rabiem omnẽ & indignationem ex tanta clade conceptã, in Conſtantinopolitanos vertere: vrbem enim terra mariq; triennio obſident. Verùm cùm fame, frigore, peſte, bello, poſtremò magna incommoda paterentur obſidionem ſoluentes, ad ſua quiq; rediêre. Ex Conſtantinopolitanis autem ad trecẽta millia eadem peſte conſumpta traduntur. In Italia verò Longobardi duce

Martellus.

Luith-

Luithprando, Rauennam diu obſeſſam, tandē capiunt, & diripiunt: inde Ticinum, auferētes quicquid præclarum in vrbe erat, vnde crediderim tum equū illum æneum viro inſidente, Papiam aduectum, quem accolæ Regis ſolem vocant. Sed ita fit: in rebus humanis viciſſitudo eſt, quod enim Theodoricus, alijque reges Gotthorū, atq; deinceps Exarchi Rauennates Roma Rauennam detulerāt, id poſtea in varia loca diſiectum eſt.

Interim verò Romæ à quibuſdam ſeditioſis in pontificem coniuratur principibus cōiurationis Baſilio, Iordano cartulario, Ioanne ſubdiacono cognomento Lurion, Marino ſpathario, qui ducatui Romano imperatoris nomine tum præerat. Verùm dilata in aliud tempus res eſt. Quòd Marinū imperator reuocauerat. Tētare & Paulum Exarchum coniutati cœpēre, quo quidem duce in tanta re vti volebant. Sed Romanus populus re ipſa tandem patefacta, arma capit, Ioannē & Lurionem interficit, reliquoſq; coniuratos diſsipat. Baſilium monaſterio includit: vbi & vitā finiuit. Paulus autē vehemēter pontifici infenſus, quòd ab eo prohiberetur, quo minus noua vectigalia exigeret, clam & apertè mandato imperatoris viri ſanctiſsimi mortem quærere, ſed Romani & Longobardi ſumptis armis quò minus id fieret, prohibuēre. Tū verò Leo tertius imperator, cùm apertè inuehi in pontificem non poſſet, edictum proponit, vt omnes qui ſub imperio Romano eſſent, ſanctorum omnium, martyrum & angelorum ſtatuas, atq; imagines è templis abraderent, & auferrent, tollenda (vt ipſe dicebat) idololatriæ cauſa: qui verò ſecus feciſſet, eum ſe pro hoſte publico habiturum. Gregorius autem tantæ impietati non modò non obtemperat, verūetiā omnes Catholicos admonet, ne in tantum errorem timore, vel edicto principis vllo modo dilabantur. Qua cohortatione adeò certè animati ſunt Italiæ populi, vt paulum abfuerit, quin ſibi alium imperatorē deligerent. Quo minus autē id fieret auctoritate ſua obſtare Gregorius annixus eſt. Rauennæ tamen tanta ſeditio orta eſt, cùm alij imperatori, alij pontifici obtemperandū diceret, vt in ipſo tumultu Paulus Exarchus cum filio occideretur. Mittitur deinde ab imperatore Eutychius eunuchus, qui pollicitationib⁹ & donis Longobardos à beneuolentia & ſocietate Romani pōtificis ſepararet. Verùm cùm id fruſtrà quereretur, rem toties tentatam ad tempus omiſit, vnde pōtifex tanta moleſtia liberatus, loca pauperum & baſilicas inuiſere cœpit, eaq; reſtituere, quæ ob vetuſtatē & incuriam, ruinā minabantur. Pacem prętereà inter regē Longobardorū, & duces Spoletinū ac Beneuentanum compoſuit. Hos enim rex ipſe opprimere inſtituerat, cuius animū adeò pontifex ad manſuetudinem redegit, interpoſita Saluatoris noſtri auctoritate, vt omiſſo bello, armillas, baltheum, enſem, ac reliqua arma tēplo principis Apoſtolorum offerret: cum exercitu enim vſq; ad Vaticanū peruenerat, pacato tamen agmine, hac de re cū pontifice locuturus. Leo autē imperator phanatico ſpiritu iterū incitatus, omnibus mandat, vt ſimulacra, vel lignea, vel ænea, vel marmorea ad ſe deferant, & delata ſtatim incendit, non deferentes verò capit, & obtruncat Germanū patriarcham, id potiſsimū improbantem, in exſiliū mittit, in eiuſq; locū Anaſtaſium malè ſentientem ſufficit, quē poſtea Gregorius ſynodo habita priuauit, & ab officio diuino ſemouit, niſi ad Catholicam fidem reuerteretur. Sæpius prętereà, vt ſanctiſsimum virum decuit, literis imperatorem admonuit, vt omiſsis quorundā improborum erroribus, veram tandem amplecteretur fidem: & abolere ſanctorum imagines deſineret, quorum memoria, & exemplari ad virtutem & imitationem excitarentur homines. Sunt qui ſcribant, Bonifacium huius pontificis tempore è Britānia Romam veniſſe, & ex monacho ob eius ſanctitatem epiſcopum factū, ac in Germaniam ad confirmandos prędicatione & exēplo Germanos in fide miſſum, quod quidem ita egregiè fecit, vt Moguntinus epiſcopus creari meruerit: in Friſiam deinde proficiſcens, rum verbum Dei elegantiſsimè prædicaret, ab hoſtibus Chriſtiani nominis occiditur. Ferunt & ſanctum Egidiū natione Græcum, exemplo & miraculis inſignem tum habitum fuiſſe & Petronacem ciuem Brixianum ex voto baſilicam beati benedicti propè derelictam, ſua impenſa reſtituiſſe. At Gregorius, qui ſuo exemplo omnes ad virtutem & ſanctitatē incitabat, pontificatus ſui anno ſexto decimo, mēſe nono, die vndecimo moritur, ſepeliturq; ad baſilicam Petri, tertio Idus Februarij. Eius in morte epiſcopatus tum vacat dies quinque xxx. Centum autem & vij. ac xl. epiſcopos toto ſuo pontificatu creaſſe dicitur.

Germanus patriarcha in exſilium mittitur.

Seditio Rauennæ propter imperatoris & pontificē.

GRE-

GREGORIVS III.

92. pont.

GRegorius tertius, natione Syrus patre Ioanne, anno domini septingentesimo quinquagesimonono omnium consensu pontificatum inijt. Fuit autem vir singularis doctrinæ, & humanitatis præcipuæ, græca atq; latina lingua eruditus, mentem diuinæ scripturæ ita callens, vt nemo tum disertior prædicatione atq; interpretatione rerum occultarum & admirabilium haberetur. Præterea verò, ne verbo tantum & cohortatione populos mouisse arbitreris, omnia, quæ exemplo mouere possunt, ita assiduè obibat, vt iudicare difficile sit, prõptiorne lingua quam opere habẽdus esset. Orthodoxæ fidei ita acerrimus defensor fuit, vt ob eam rem maximorum principum graues simultates & inimicitias susceperit, non armis, non potentia, non minis cuiuspiã è gradu constantiæ suæ deiectus. Tantæ postremò humanitatis fuit, vt pauperes mira charitate cõplecteretur, ac eleemosynis foueret, captiuos redimeret, ære alieno nexos solueret, viduas & pupillos, quò minùs à potẽtibus circumuenirentur, tutaretur adeò, vt ferè omnium parẽs ac pastor meritò vocaretur. Hic statim vbi põtificatum inijt, cleri Romani consensu Leonem tertium imperatorem Cõstantinopolitanum, imperio simul & communione fidelium priuat, quod sanctas imagines è sacris ædibus abrasisset, & statuas demolitus esset, quodq; etiã de diuinosio malè sentiret. Interim verò cum Luithprandus Longobardorum rex cupiditate imperandi motus, vrbem Romam obsideret, captis circumquaque oppidis omnibus, Gregorius legatos nauí, quia terrestri itinere non licebat, ad Carolum Franciæ principem statim mittit, qui hominem rogarent, vt primo quoque tempore laboranti Romæ & ecclesiæ auxilium ferret. Consueuerant autem pontifices Romani, si quid mali ab externo hoste immineret, auxilia ab imperatore Constantinopolitano petere. Quod facere Gregorius substitit, cum ob easde causas, quas paulò antè cõmemorani, tum vel maximè, quòd vrbem regiam ægrè Leo à Sarracenis tutaretur, nedum alios defenderet. His itaq; rationibus accidit, vt tunc primum tutela ecclesiæ ab imperatoribus Cõstantinopolitanis ad alios translata sit. Carolus autem rogatu Gregorij patrocinium ecclesiæ suspiciens, Luithprandum regem amicum & compatrem rogat, vrbem ne obsideat, ac pontificem ne vexet, hac re nil sibi fieri molestius quicquam aut grauius posse. Obtemperat Carolo Luithprandus, atque vrbem obsidione soluit.

Leo tertius imp. à Gregorio & imperio communione fidelium priuatur.

Nam initio iam antea inter se fœdere, Carolus Pipinum filiũ in Cisalpinam Galliam ad Luithprandum miserat, vt ei capillum de more sacrorum succinderet, vnde compatres more Christiano inuicẽ facti sunt, quod est quoddam affinitatis vinculum. Remiserat puerum ad parentes Luithprandus multis ac maximis donorum muneribus. At Carolus pacatis Italiæ rebus, in Burgundiones versus, eos vi capit, & præmodestia socios appellat, Frisones idololatras opprimit: Lugdunum Arelate, Massiliã de Vesogotthis occupat, qui Athimum Sarracenorũ regem in auxilium vocat. Is itaq; cum magno exercitu Rhodanũ traijciens, Auinionẽ vi capit, opportunitate loci pro arce vsurus. At Carolus re cognita, eò properè cum exercitu mouit, & Auinionẽ recuperat, interfectis Sarracenis omnibus, qui in præsidio erant. Inde Narbonam proficiscitur, quò aufugisse Athimum cognouerat. Ab obsidione Narbonæ discedens, quòd Amoreum alterum ex Sarracenis Hispaniæ regem, venire in auxiliũ Athimi cum magno exercitu intellexerat, haud procul inde in vallem Corbariam descendit: vbi inerat planities ad dimicandum aptissima. Amoreus autem arbitratus Carolum desperatione rerum in fugam versum, in vallem ingreditur, statimque pugnandi copiam facit. Non detrectat certamen Carolus, licet hostium numerus propè infinitus esset. Tandem verò vbi acriter aliquando vtrinque pugnatum esset, cadente autem in primis aciebus Amoreo, funduntur hostes fuganturque: quorum

pars

pars magna in proximis paludibus & stagnis, quò confugerant, oppressa est. Athimus verò fortè fortuna nauigium nactus, inde in Hispaniam vlteriorem fugiens, omnes insulas, quas adijt, desperatione rerum ferro ac flamma vastat. Eodē fermè tempore beati Augustini corpus, quod antea ducentis & quinquaginta annis ab Hyppone in Sardiniam translatum fuerat, cum Vandali prædabundi Africam vastarent, diligentia Luithprandi ex insula ipsa Papiam delatum est, egregio in loco reconditum. At Sarraceni his cladibus domiti, intra Pyteneum se deinceps continent, vnde Vesegotthi omnes, qui citeriorem Hispaniam & partem Galliæ occupauerant, auxilio carentes, in potestatem Caroli deuenêre, atq; ita Gotthi, qui trecentis propè annis imperauerant, funditus deleti sunt præter paucos, quos Barchinonenses ab interitu liberarunt. Sunt qui scribant, Luithprandum copias auxiliares in tanto bello Carolo misisse, atque ita rebus benè gestis suos omnes onustos præda domum redijsse.

Augustini corpus Papiæ delatum est.

Interim verò Gregorius pōtifex nequaquā ocio & pace abutens, ad exornandas ecclesias animum adijcit. Nam & altare beati Petri sex columnis onychinis augustius reddidit, dextra ac læua positis ad Philopareas vetustate ferè comminutas. Stabant in his columnis trabes argento delibutæ. In trabibus verò æquis spatijs, Saluatoris & Apostolorum simulachra distinxit. Struxit & oratorium in eadem basilica, in quo de reliquijs ferè sanctorum omniū recōdidit, celebrariq́ue eo loci quotidiè mandauit, atque in canone celebritatis hæc verba addidit, marmoribus circumquaque positis insculpta. Quorum solennitas in conspectu tuæ maiestatis celebratur domine Deus noster toto in orbe terrarum, &c. Quibus verbis nunc sacerdotes in secretis non vtūtur. Præterea verò huic basilicæ multa argentea vasa donauit, eius quoque iussu & impensa aurea Dei genitricis imago Saluatorem amplectēs exstructa est, & in basilica sanctæ Mariæ ad Præsepe collocata. Restituit etiam tectum sancti Chrysogoni, eoq́ue in loco monachos collocauit, qui rem sacram quotidiè celebrarent. His addidit & fundos vnde viuerent. Monasteria quoque multa partim restituit, partim verò à fundamentis exstruxit, addita regula, qua monachi integrè & sanctè viuerent. Instaurauit & mœnia vrbis, magna ex parte vetustate collapsa. Idem etiam Centumcellis fecit iam propè desertis propter collapsa mœnia. Instituit præterea vt ferè sine interuallo, & à presbyteris hebdomadarijs, & à monachis in ecclesia sancti Petri diuina officia celebrarentur: vnde apparet & monachorum & presbyterorum sęcularium domicilia multis in locis contigua fuisse, qui æmulatione moti, Deo quam diligentissimè seruiebant. Gregorius verò benè de Deo & hominibus meritus. anno pōtificatus sui decimo mense octauo, die quarto & vigesimo moritur, ac in basilica Petri sepelitur quarto Kalendas Decembris, collacrymantibus omnibus tanquam communi parente orbatis, Sedes autem dies octo tantummodò tum vacat.

ZACHARIAS I.

ZAcharias natione Græcus, ex patre Polycronio, inter optimos pōtifices annumeratur. Fuit enim vir mitissimi ingenij, miræ suauitatis & gratiæ, omni virtute præditus, cleri ac populi Romani amator: ad iram tardus, ad misericordiam & clementiam promptissimus, nulli malum pro malo reddens, sed ad imitationem Saluatoris malum in bono vincens: & adeò quidem, vt quos habuerit æmulos & inimicos, & eosdem posteà initio pontificatu honoribus & præmijs affecerit. Cùm autem initio pontificatus sui ardētem bellis Italiā offendisset, legatos de pace cōponenda statim ad Luithprandū Longobardorum regem misit, persequentē bello Transmundum Spoletinum ducem. Verùm cùm à legatis ea dere nil fieret, ipse comitante, clero Romano in Sabinos proficiscitur. Ferūt autem octauo milliario à Nernia regem pontifici honoris caussa obuiam factum, ex equo descēdisse, ac

93. Pont.

se,ac pedibus virum sanctissimum in vrbē comitatum fuisse. Qui sequenti die inter Missarū solemnia orationem publicè habuit, & quidē elegantem, qua ostendit, quid maximè regem Christianum deceret, siue pacem,seu bella gerat. Hac oratione ita permotum regem ferunt, vt statim arbitrium omne componendæ pacis ei commiserit. Iam verò Trāsmundum ducatu Spoletino rex priuauerat,in eiusque locum Agrandum nepotem suum suffecerat. Accipitur tamen in gratiam Transmundus rogatu pontificis:& ex duce in clericatū assumitur. Reddūtur item Romanis oppida sua ex Sabinis capta: redditur Narnia & Ancona ex Picentibus: & quicquid à Longobardis triginta iam annis in Etruria occupatum fuerat. Reddūtur & captiui omnes eo bello capti. Mira etiā humanitate pontifex vsus est: adhibito enim rege in conuiuium,nullum genus comitatis & gratiæ prętermisit. Inde verò rex pacato animo abiens, non ita multò pòst moritur, anno regni sui trigesimo secundo.

Fuit autem vir tanto regno dignus: quippe qui sapientia, prudentia, cōsilio plurimum valebat ac ita manu promptus erat, vt nemo veteranus eo pugnatior haberetur. Iustitia autē & clementia ita insignis habebatur,vt difficilè iudicaretur,vtra in re maiorem laudem mereretur. Huic autem in regno Aldeprandus nepos succedit: quo quidem post menses sex defuncto, Rachis dux omniū suffragijs rex decernitur, vir certè omni laude dignus,si vitā eius, si mores,si animi integritatem inspicis. Redintegratum quoque fœdus cum hoc rege à pontifice est missis legatis,quibus omnia ex animi sēntentia rex ipse pius & religionis amator,benignissimè cōcessit. Post quartum verò regni sui annū, rex diuino numine tactus, spreto regno, vitam monasticam amplectitur: vxorem & filios,vt idē ipsi facerēt,adhortatus. Huius quidem frater Aistulphus regnum occupat,qui ob astutiam ingenij & ferocitatem animi omnibus arma intentabat,maximè verò pontifici & Romanis:quorum ditionem sibi vendicare armis conabatur. Intereà verò Carolus Martellus graui morbo correptus,suadētibus amicis, regna à se armis occupata filijs suis diuidit. Nā Carolomāno maiori natu Austrasia & Sueuia, Pipino verò iuniori Burgundia,& pars Frāciæ obtigit. Moritur autē Carolus vir animi & sapientię singularis villa Carisiaco apud Isarim fluuiū, anno magistratus sui (quē Maiorem domus vocant) quinto & trigesimo,sepeliturque Parisijs in basilica Dionysij martyris. Habuit & aliū filium Carolus ex prima vxore ortum, quem Grifonem appellabāt, cuius cum nomine etiam mores cōueniebant. Rapere enim ex alieno consueuerat,vnde & bella fratribus intulit,& Saxones, gentem ferocissimam contra eos sollicitauit. Carolus autem & Pipinus hostili manu prouinciam Saxonū ingressi, Theodoricum gentis principem in deditionem accipiunt. Ab hac autem expeditione digrediens Carolomannus,Romam venit: ibique dimissa imperiorum & regni gloria,in montem Cassinatem ad monasterium sancti Benedicti proficiscitur: vbi & monachi habitum & mores suscipit.

At Pipinus regnandi cupidus, legatos suos ad pontificem mittit, eumq; rogat, vt regnum Franciæ sibi auctoritate sua confirmet. Annuit pōtifex eius postulatis accepti beneficij & veteris beneuolentiæ memor, quæ inter pontifices & principes huius familię intercesserat,atque ita eius auctoritate regnum Franciæ Pipino adiudicatur,anno domini septingentesimo quinquagesimo tertio: ex Maiore nanque domus qui post regem summus erat apud Frācos magistratus, reges Franciæ deinceps à Pipino secundo eiusq; familia originem habuēre. Ferunt Carolum,quem diximus,monachi habitū sumpsisse,ex mōte Casino cum alijs monachis ad Zachariam pontificem venisse: ab eoque precibus obtinuisse, vt eis liceret repetere sancti Benedicti corpus furtim ablatum, quod tū in Floriacensi monasterio regni Francię collocatum fuerat. Annuit istorum precibus pontifex,& litteris Pipinum adhortatur,vt patiatur monachos sancti Benedicti corpus repetere. Quod quidem rex haud grauatè concessit,quia inde furtim ablatum à monachis quibusdam senserat. Zacharias autē pace iam vbiq; parta, multas basilicas ruinam minantes restituit. Porticum quoq; & turrim ante basilicam Lateranensem à fundamentis erexit: vbi & cancellos & portas æneas exstruxit. In ipso Frōtispicio porticus vbi orbis terrarum imago descripta erat, sanctorum imagines vetustate exoletas renouauit. Lateranēses ędes auxit & exornauit. Bibliothecam beati Petri restituit. Vectigal præterea vnicuique basilicæ assignauit, vnde oleum pro lampadibus emeretur. Cōdonauit vestem altari beati petri,auro gemmisq; distinctam, in qua depicta inerat Iesu Christi natiuitas. Idem quoq; basilicam beati Gregorij in Velabro condidit,eoq; loci caput ipsius san-

&ti collocauit. Aedificauit & oratorium beatæ Cæciliæ via Tiburtina quinto ab vrbe milliario. Huic autem basilicæ oratorium quoq; addidit in honorẽ beati Cyri abbatis: addidit & fundos vnde sacerdotes viuerent. Restituit & tectum Eusebij martyris, quod suo tẽpore corruerat. Constituit item, vt buccellarij quotidiè eleemosynas è Lateranẽsi palatio cuiusuis generis præberent. Venetis prætereà inhibuit sub anathematis pœna, ne seruos Christi signo notatos, Sarracænis & gentilibus venderent, vt mercatores facere consueuerũt. Postremò verò, ne litteras in tanto rerum fastigio eum prętermisisse arbitreris, quattuor libros Gregorij in dialogo è latino in græcum transtulit, vt haberent Græci, vndè benè viuẽdi rationem perdiscerent. Cùm verò ita sanctè & integrè populum Dei annis decem, mensibus tribus cum maxima omnium benevolentia gubernasset, moritur, ac sepelitur in basilica Petri Idibus Martijs. Eius autem ex morte episcopatus tum vacat diebus duodecim.

STEPHANVS II.

94. Pũt. Stephanus secundus, natione Romanus, patre Cõstantino, per gradus ecclesiasticos ad pontificatũ peruenit, licet defuncto Zacharia Stephanum quẽdam presbyterũ Romanũ pontificem populus statim creasset, qui tertia die pontificatus sui somno excitus, dum res domesticas disponere incipit, morbo apoplexiæ correptus interijt. Post hunc verò cleri ac populi consensu in templo sanctę Dei genetricis ad Præsepe, Stephanus secundus pontifex creatus, humeris omnium (adeò omnibus erat gratus) in basilicam Saluatoris, quæ etiam Cõstantiniana dicitur, deportatur, atque inde in patriarchatum Lateranensem. Erat autem vir singularis religionis & prudentiæ, amator cleri, ecclesiarum restitutor, Christianæ doctrinę diligens prędicator & scriptor, pater pauperũ, pupillorum & viduarum defensor acerrimus, fortissimus & constans in rebus agendis, non non tamẽ pertinax. Placatè enim Aistulphum, Romanorum agros & fines bello vexantẽ, primò quidem verbis & muneribus conatus est. Nam tributum sibi rex auarissimus pẽdi volebat à populo Romano, quotannis singulis aureis in capita collatis: vnde pontifex coactus ad externa auxilia confugere, ad Constantinũ imperatorem Constantinopolitanum legatos mittit, qui auxilium petant cõtra Aistulphum totam Italiam vexantem, quiq; iam Rauennã Exarchatus sedem & magnam partem Flaminiæ cœperat. Verùm cum id frustra ac sæpius tentasset, eius rei caussa proficisci ad Pipinum regem Franciæ instituit. Mittit itaq; legatos ad regem, qui Aistulpho mandet, vt ei tutò liceat iter facere per regnum suum. Postulata cõcessit Aistulphus Pipini rogatu. Stephano iam fines regni Franciæ attingẽti, Carolus Pipini filius, cui posteà à rebus gestis Magno cognomẽtum fuit, ad centesimũ lapidem honoris caussa fit obuiam. Idem facit Pipinus tertio ab vrbe lapide, qui ex equo descendẽs, & pedes sanctissimi viri exosculatus est, & à freno equi, quo pontifex vehebatur, pedes ipse nunquã discessit, donec hominẽ in vrbẽ perduceret, & in cubiculo, vbi diuersaturus erat, collocaret. Aistulphus autẽ veritus, ne quid mali in se Stephanus moliretur, Carolomannũ monachũ ad fratrem Pipinum mittit, qui eũ adhortaretur ne Stephani gratia bellum Longobardis inferret: qui certè non modò monacho non obtemperat, verumetiam eum in Viennense monasterium relegat, vbi non multò post dolore animi & cruciatu moritur. Intereà verò cũ pro anni tempore bellum geri non posset, Pipinus veteri amicitiæ multum tribuens, legatos ad Aistulphum mittit, qui hominem adhortẽtur, res repetitas reddere: aliter enim se eas bello & armis breui repetiturũ. Nõ paruit sanis admonitionibus Aistulphus, vnde Pipinus appetente iam verè, copias in Longobardos mouet, præmissis leuis armaturę militibus, qui Aistulphi præsidia è clausturis alpium deturbarent. In planitiem deinde Insubrium descendens, cum longè ac latè omnia depopulatus esset, nemine

obstan-

Papia Longobardorum sedes.

obstante, Papiam Longobardorum sedē obsidione cingit & oppugnat, defendente Aistulpho, & qui cum eo in præsidio erant. At Stephanus tot calamitatibus hominis pertinacissimi & prouincialium motus: pacem vltro Aistulpho pollicetur, modò ablata restituat. Accepit tandem conditiones pacis Aistulphus, & plura etiam, quàm quæ peterentur, promisit iureiurando interposito. Hanc ob rem Pipinus satisfactum pōtifici arbitratus, soluta obsidione in patriā reuertitur, relicto Varreno huiusce pacis arbitro. Eunt Romā Stephanus & Varrenus arbitrati Aistulphum promissa breui præstiturum, qui contractis celeriter vndiq; copijs tumultuario magis quàm iusto exercitu eos subsecutus, Romam obsidione cingit: ac suburbana omnia vastat & incēdit, maiore propè damno ex hoc latrocinio accepto, quàm trecentis iam ante & quatuor ac quadraginta annis ab inclinatione imperij sensissent. Rogatus denuò Pipinus à pontifice, vt vbi Romæ perfidia & rabie Aistulphi laboranti opem ferret, exercitū quanta maximè celeritate potest, comparat.

Turci quos vicerunt.

Interim verò Turci meliores sedes expetentes, Alanos primò, mox Colchos, & Armenios, inde minoris Asię populos, postremò Persas & Sarracenos vincunt, & opprimunt, anno domini septingētesimo quinquagesimoquinto. Sunt qui scribāt, hos fuisse Scythas, ex his præsertim quos Alexander Macedonum rex intra Hyperboreos ferreis repagulis clausit, hac metapho ra vsi, quòd gentem indomitam in angulum illum tanquam in ergastulum inclusissēt. Verùm cùm pòst multas illatas inuicē & acceptas clades, de pace inter Sarracenos & Turcos conuenissēt, decretum est, vt Turci, qui in Perside habitabant, Sarraceni appellarentur: atque ita æquiore animo Sarraceni in Asia regnare Turcos passi sunt: & quòd etiā eos breui accepturos Mahumetanam superstitionem videbant, adeò erant eorum ingenia ad malum prona.

Pipino autem iam in Italiam cum exercitu descendenti Gregorius Constantini quarti imperatoris protosecretarius fit obuiam, hominē imperatoris nomine admonet, ne Exarchatum Rauennatem oppressum à Longobardis, ad se pertinentem, vel pontifici vel Romanis dedat, si ei contigerit Longobardos superare. Cui Pipinus ita respondet, se quidem in Italiam ideò venisse, vt & pontifici, & populo Romano rem gratam faceret, consulturumque eorum commodis quoad eius fieri poterit. Deinde vero Papiā mouens, ita Aistulphum obsidione pressit, vt breui eum coegerit pristinas cōditiones pacis accipere. Redditus itaq; Romanus Exarchatus est: quicquid Padum & Apenninum interiacet à Placentinis vsque ad stagna Venetorum: & quicquid intra Isaurum flumen, Apenninū & Hadriaticū cōtinetur. Addo etiam, quę Aistulphus de Etruscis & Sabinis cœperat. Pipinus autē, qui ad radices Alpiū tamdiu constiterat, donec deditio fieret, relicto abbate Pholcado cum parte copiarū, qui Aistulphum in venatione apoplexia interijsse, nondū planè deditione facta. Desiderius autē qui dux Etrurię erat, copias Longobardorū statim vndique contrahit, regnum inualaturus. Idem quoque facit Rachisius Aistulphi frater, quem diximus monachi habitum sumpsisse. Hunc autem Longobardi omnes, præter eos, qui in Etruria erāt, secuti sunt. Verùm Desiderius multa pontifici & Romanis pollicitus, eos statim in sententiā suā trahit, qui quidē properè legato ad Rachisiū misēre, atq; inter hos Pholcadum abbatem, qui homini mandaret, vt armis discederet, ac Desiderio obtemperaret. Atque ita Fauentia & Ferraria postremò pontifici reddita, nomē Exarchatus cessat, qui centum & septuaginta duraverat annos à Narsete vsque ad captā ab Aistulpho Rauennam. Foris itaque pace parta, atque aucta mirum in modum ecclesiæ ditione, Stephanus habita synhodo, oues suas atq; earū pastores recensēt, delinquentes castigat seruata clementia: errantes in viā rectā deducit, ignaros docet & admonet, quid deceat episcopū, quid presbyterum, quid denique omnes sacris initiatos, præponit. Litanias præterea instituit ad placandam Dei iram. Itum est primo sabbato ad sanctam Dei genitricem ad Præsæpe, secundo ad beatum Petrum in Vaticanum, tertio ad sanctum Paulum via Ostiēsi. Restituit & basilicas quasdam ab Aistulpho, dum vrbem obsideret comminutas, non tamē recuperauit sanctorum reliquias, quas idem rex Papiam secū detulerat, ibiq; non indecore in quibusdam basilicis collocauerat. Hisitaq; artibus Stephanus vir sanctissimus benè de Deo, de patria, de ciuibus suis, deque omnibus Christianis meritus, pontificatus sui anno v. mense primo moritur, ac sepelitur in basilica Petri collacrymantibus omnibus, tanquam communi parente orbatis, vj Kal Maij. Vacat tum sedes dies duos & xx.

Pholcadus alij Holcadus.

PAVLVS I.

95. Pont. PAulus natione Romanus, patre Constantino, Stephani secundi frater, in patriarchatu mores & doctrinam ecclesiasticam perdidicit, sub Gregorio secundo & Zacharia pontificibus, à quo in diaconatus ordinem cum fratre adscitus est: verùm mortuo fratre in ipso pontificatu cùm successor quæreretur, fuêre qui Theophylactum archidiaconum proponerent. Fuêre item qui dicerent Paulum ob integritatem vitę & doctrinam in demortui fratris locum subrogandum esse. Explosoitaque post longam contentionem Theophylacto, solus bonorum omniũ suffragijs Paulus pontifex decernitur Constãtini & Leonis temporibus. Erat autẽ Paulus vir mitissimi ingenij clementiæq; singularis, & adeò Saluatoris nostri imitator, vt nulli vnquã malum pro malo redderet, sed contra malos, à quibus persæpè iniuria afficiebatur, in bono vinceret. Hic autem tantę pietatis & humanitatis fuit, vt noctu cum duobus & eò amplius tribus familiaribus cubiculo pauperum ægrotantiũ circuiret, vnumquẽque eorũ & verbis & eleemosinis ad recuperãdam valetudinẽ cohortatus. Carcerem quoque frequenter adibat, indeq; plerosque ære alieno nexos, persoluto creditoribus precio dimittebat. Pupillos & viduas circumuentas fraude causidicorũ tuebatur, & eleemosynis sustentabat. Idem quoq; congregato clero, vniuersoq; populo Romano, corpus beatæ Petronellę Petri filiæ, vnà cum sepulchro marmoreo his literis notato, Petronellę filiæ dulcissimæ ex via Appia in Vaticanum detulit, canẽtibus (vt fit) sacerdotibus, populoque celebritatem agente. Atq; corpus ipsum sanctissimũ in tẽplo Apollinis ad caput Basilicæ patri dedicatæ collocauit. Interea verò cùm Constantinus Imperator sacras imagines vbiq; demolitus, Constantinũ regiæ vrbis episcopum, impietati suæ resistentẽ verberibus necasset, in locumq; demortui Nicetã spadonẽ sui sacrilegij consciũ suffeciss set, pontifex ipse omni ex parte religioni consulens, nuncios Constantinopolim mittit, qui imperatorẽ adhortarentur, vt sacras imagines & statuas restitueret: id si facere recusaret, eidẽ anathematis censuram minarentur.

Sed Constantinus in sacrilegio suo pertinax, & sanas admonitiones contempsit, & Sabinũ Bulgarorũ regẽ in demoliendis sacris imaginibus eius impietatẽ imitatũ, in gratiã recepit, cùm antea bello Bulgaros persecutus fuisset. Adscito deinde Leone filio eius nominis quarto in partem imperij cui Irenen Athenienſem mulierum omnium pulcherrimã in matrimonium collocarat, fœdus cum Sarracenis iniit, stomachũ orthodoxis Christianis facturus. Interea verò Pipinus & Taxillonẽ Bauarorũ ducem suo imperio subijcit, & Saxones in amicitiã recipit, hac tamẽ conditione, vt ccc. equites, quoties bellum gerere oporteret, auxilio mitterent, cũ Aquitanis diuturnũ ei fuit bellũ: quod quidẽ postremò Carolo adolescenti cõmisit, cùm ipse senio confectus, interesse non posset. Hoc bello absoluto, Carolus Borboniũ, Claremontẽ, & multa de Alueanis oppida vi cepit: At Pipinus, quẽ diximus, annis grauẽ esse, nõ ita multò pòst moritur, duobus filijs Carolo ac Carolomanno in regno relictis. Sunt qui ferebant, hoc tempore mortuũ esse Aistulphum Longobardorum regem, quem diximus multa sanctorũ corpora Romæ Papiam secum detulisse: eorumq; sacella ædificasse ac monasteria virginũ, vbi & filias Deo dicauit. Monachos autẽ supra modũ dilexit, quorum etiã in manibus regni sui anno sexto, mẽse quinto moritur. In principio regni nimiũ ferox & audax, in fine moderatus. Tantæ præterea litteraturæ fuit, vt edicta Longobardorum in leges retulerit. Huic (vt dixi) Desiderius dux militaris successit, languescente iam ob delitias Longobardorum virtute. Moritur & Paulus in basilica Pauli via Ostiensi, restitutis quibusdam ecclesijs vetustate collabentibus, põtificatus sui anno x. mense j. eiusq; corpus magna ac solemni pompa in Vaticanum defertur. Vacat tum sedes annum vnum, mensem vnum.

STE-

STEPHANVS III.

96. Pont.

STephanus tertius, natione Siculus, patre Olibrio, anno domini septingentesimo sexagesimooctauo pontificatum inijt, vir certè doctus atque eruditus, & in rebus agendis, maximè verò ecclesiasticis, strenuus admodum ac constans. Hic enim à teneris annis Romam veniens, mandato Gregorij in monasterio sancti Chrysogoni rationem benè viuendi, & doctrinam ecclesiasticam perdidicit, accepto clerici ac monachi ordine. Vocatus deinde à Zacharia pontifice patriarchatum Lateranensem, cũ eius vita & doctrina ab omnibus probaretur, sanctæ Cæciliæ presbyter cum titulo instituitur, quem tamen & Zacharias, & Stephanus, & Paulus à se nunquam dimisere: tantæ probitatis erat & præstantiæ in agendis rebus. Mortuo autem Paulo, quem nunquã ne in extremo quidem spiritu reliquit, Desiderius, quem ex duce regem Longobardorũ creatum esse adiuuante Paulo diximus, liberatus omni metu Pipini morte, Totonem Nepesinum ducem adhortatur, vt Constantinum fratrem vi etiam, quãdo largitione & ambitione fieri non possit, pontificem deligat. Is itaque Romam cum exercitu profectus, Constãtinum fauẽtibus quibusdã amicis largitione & pollicationibus corruptis, pontificem creat. Fuêre etiam, qui Philippum quendã huic proponerent, qui statim abdicare se magistratu armis compulsus est. Cogitur & Gregorius Prænestinus episcopus, Constantinum ipsum laicum sacris statim initiare, atque episcopum inungere, cuius manus ita ob eam rem exaruisse miraculo dicũtur, vt eas ori admouere non posset. Cùm verò Cõstãtinus munera pontificatus per annũ obstinatè exercuisset, tandem è sede deijcitur à populo Romano, ira & indignitate rei percito: in eiusq; locum omniũ suffragijs Stephanus tertius suffficitur. Hanc ob rem Constantinus in basilicam Saluatoris perductus, videntibus omnibus ac sacris canonibus perlectis, vt fieri solet, depositõ pontificali habitu, magistratu se abdicat, in monasterio vitam priuatam ducere iussus. Tũc verò Stephanus in basilica sancti Hadriani inter tria fora à tribus episcopis consecratus, & ab vniuerso clero ac populo vt verus põtifex salutatus, ad corrigendos mores quorundam improborum, labefactare integritatem ecclesiæ Romanæ volentium, animum adijcit. Indicto itaque concilio, Carolũ litteris ac nuncijs adhortatur, vt primo quoque episcopos quosdã Galliæ ad hanc rem doctrina & integritate morũ idoneos, Romam quamprimum mittat. Idem quoq; cæteris principibus Christiani nominis scribit. Obtemperarunt omnes mandato pontificis. In Lateranensi basilica concilium habetur. Multa inter se de componendis ecclesijs rebus collocuti, Constantinum ad se perduci iubent. Nam cum Desiderij Longobardorum regis subornatione & Pauli cognomẽto Aphiarthæ imperatoris Constantinopolitani fraude, crebræ seditiones in populo Romano orirentur, quòd Desiderius reuocare animos Romanorum à Carolo ad imperatorem studeret: & interfecti pleriq; sunt, & Constantinus, cuius causſi tot mala cõmittebãtur, ab aduersa factione reclamante Stephano & indignante, oculis capitur. Sed ire obuiam populo in furorem verso non licet. Perductus itaq; in mediũ Constantinus & accusatus, quòd nullis sacris initiatus, sedem apostolicam occupasset, omne crimen in vim populi & quorundam facinorosorum reijcit, quòd se etiam inuitum coegerint pontificatum obire. Cùm verò in pauimento pronus & supplex iaceret veniam petens, commiseratione moti qui aderant, eũ è medio duci iubent: atque ita rem integram in sequentem diem reijciunt, maturius consulturi, quid in tali re facere oporteret. Verùm Constantinus sequenti die in concilium rediens, mutata sententia, ostendit quę adhuc egerat, maiorum exemplo feciſſe: quòd & Sergius Rauennatũ archiepiscopus, & Stephanus Neapolitanorum, ex laico episcopus creatus sit. Ob hãc verò impudentiam indignati, qui in concilio aderant, eũ

Constantinus laicus initiatur sacris.

turpiter eijcientes, ad componẽdam rempub. Christianam animũ adiecêre, abrogatis primò Constantini decretis. Institutum est autem omnium consensu, ne quisquã laicus, nisi per gradus ecclesiasticos ascendens, pontificatum occupare auderet sub anathematis pœna. Promulgatum est item, vt qui episcopi dignitatem Constantini tempore consecuti fuerant, magistratu se abdicantes, ad pristinos ordines reciderent. Quod si istorum vita & doctrina à populo probata fuisser placere, vt ad sedẽ apostolicam venientes, denuò consecrarentur. Idem de presbyteris & diaconis adiudicatũ est. Vetitum tamẽ est, ne qui istorum maiores gradus attingerent: vetitos credo, ne quid erroris, aut secta aliqua inde oriretur, tanquam ex seminario quodam discordiæ ac seditionis. Constitutum est præterea, vt quæ Constantinus in re sacra egisset, irrita haberentur, præter baptismũ & chrisma. Postremò verò abrogata synhodo Constantiniana, qua decretum inter Græcos fuerat, vt sanctorũ simulachra & statuæ è tẽplis abraderẽtur, eijcerẽturue: cõstitutũ est, vt exdẽ statuæ vbiq; restituerẽtur, anathematizãtes exsecrabilem & pernicioſam illam synhodũ, qua Dei immortalis conditio peior quàm hominum fieret. Referre enim statuas mortaliũ benè de repub. meritorum licet, ne ingrati videamur, vtque eorum facta æmulatione imitari cogamur: Dei non licet, quem semper ante oculos, si fieri posset, habere deberemus, si eius merita erga humanum genus, si naturæ diuinæ dignitatem inspicimus? His verò ex sententia peractis, decretũ est, vt sequenti die supplicationes haberentur, quibus & Deo gratias agerent, & iram ipsius, si qua ex hominum peccatis concepta esset, placarent. Itum est autem à Lateranensi basilica ad sanctum Petrum cum maxima omnium religione nudis pedibus, & à pontifice, & ab omnibus, qui tum aderant.

Nunc verò adeò refrixit pietas & religio, nõ dico nudis pedibus, sed caligati & cothurnati vix supplicare dignantur. Non flent inter eundem, vel dum sacrificatur, vt illi sancti patres: sed rident, & quidem impudenter: de his etiam loquor, quos purpura insigniores facit, non hymnos canunt: id enim seruile videtur, sed iocos & fabulas ad risum concitandum inter se narrãt. Quid plura? quò quis dicatior est & petulantior, eò maiorem in tam corruptis moribus laudem meretur. Seueros & graues viros reformidat hic noster clerus. Quid ita? quia in tanta licentia malũt viuere, quàm benè monenti, aut cogenti obtemperare, & ob eam rem Christiana religio quotidiè in peius labitur.

Ad Stephanum virum sanctissimum redeo, qui peractis supplicationibus, statim quę in cõcilio acta erant, & voce apocrisarij & scripto promulgauit, pœnamq; anathematis illis proposuit, qui abrogare auderent, quę in sancta synhodo instituerant. Verùm non ita multò pòst mortuo Sergio Rauẽnatum archiepiscopo, Michael eiusdem ecclesiæ scriniarius sedẽ occupat, nullis sacris initiatus, adiuuante Desiderio rege & Mauritio Ariminẽsium duce, quos Michael pecunia & largitione corruperat, pulso Leone archidiacono, quem potissimum clerus expetebat. Ausi quin etiam missis ad Stephanũ legatis eum pecunia subornare, vt eundem Michaelem in ecclesia cõfirmaret: qui non modò dona reiecit, verùm etiam edictum proposuit, quo ille anathematis pœna notaretur, nisi sedẽ relinqueret, quam contra ius fasq; occupauerat. Tam diu tamen vi rauennatum eam obtinuit, quamdiu aliquid habuit & profanum & sacrum, quod Desiderio munerum cupientissimo elargiretur. Verùm cùm põtifex eò legatos suos misisset, cum oratoribus Caroli regis ob eam rem in Italiam missis, admonuissentque quid maximè põtifex expeteret, statim electo Michaele Leonem diligunt, quem pontifex cõfirmauit. At verò cum ob hãc rem à Desiderio clanculum vexaretur, Carolum rogat, vt Desiderium admoneat, vt ab iniuria inferenda caueat. Fecit id Carolus, & quidem perdiligẽter, retinere tamen hominem in officio armis non potuit, quòd ei mortuo fratre, qui secum paribus animis biẽnio regnauerat, multa bella obire necesse fuit. Aquitanos enim, quod bellum pater inchoauerat, in potestatem suam redigit, Vascones domuit in Aquitania positos. Deinde verò transmissis Pyreneis mõtibus, fusis ac fugatis Sarracenis, vsq; ad Bætim flumẽ peruenit, quò nunc in Hispania Sarraceni Granatæ se continent. Interim verò Stephanus pastor quã diligentissimus, & verus Petri successor, ac Christi imitator, quarto pontificatus sui anno moritur mense quinto, die vij. & xx. sepeliturque in basilica Petri. Eius autem ex

morte dies 1 x. sedes

tum vacat.

HA-

HADRIANVS I.

97. Pont. HAdrianus primus patria Romanus, patre Theodoro summæ nobilitatis viro, pontificatum iniens, nequaquam à maioribus suis degenerauit. Nam magnitudine animi, consilio, doctrina, & sanctitate vitæ, cum quouis optimo pontifice comparari potest Cuius amplitudinem Desiderius Longobardorum rex veritus, statim de pace ineunda, & de amicitia mentionem per legatos fecit. Verùm Hadrianus cognita hominis perfidia plusquam Punica, in aliud tempus pacem distulit: Intereà verò mortuo Carolomanno, Berta eius cõiunx, Hildegardæ Caroli vxori amplitudinem mariti inuidens. Adoarij cuiusdam consilio vsa, cum filijs ad Desiderium regem in Italiam cõfugit, qui eam perbenignè susceptt: & quòd se tutiorem futurum hac ratione ab impetu Gallorum existimabat, & quod Francos propositis Carolomanni filijs, facilius sumpturos arma in Carolum regem, si quid in se moueret, arbitraretur. Verùm cùm obtinere ab Hadriano precibus non posset, vt filios Carolomanni reges inungeret, ad vim conuersus, in Rauennates mouens ditioni Romanę obtemperantes, Fauentiã & Comaclum vi cepit. Præerat tum Rauennæ archiepiscopus & tribuni tres, qui primo quoque tempore ab Hadriano auxilium petiêre. Pontifex autem primò quidem Desideriũ nuntijs & litteris adhortatus est, vt suis finibus se contineret, nec ditionem ecclesiæ inuaderet. Deinde verò vbi intellexit eum Vrbinum, Senogalliam, & Eugubium cepisse, tum magis minari, cùm paulò pòst adfuturum Deum vindicem violati fœderis diceret. Qui quidem in tantis minis nil aliud dicebat, quàm pontifici in suas partes transeundum esse. Separare enim hominem ab amicitia Caroli omninò nitebatur, & ob hanc rem cum precibus & pollicitationibus id obtinere non posset, minabatur se vrbem breui obsessurum. Iam enim Spoletium cum Aldagasio Carolomanni filio venerat, inde tamen ad vrbem peruenturus (vt ipse dicebat) pacato agmine voti gratia. Verùm Hadrianus redactis in vrbem reliquijs omnium basilicarum, quæ extra vrbis mœnia habebantur, tres episcopos ad Desiderium misit, qui ei sub anathematis pœna minarentur, ne vllo modo fines Romanos attingeret. Rex igitur veritus ne iram DEI incurreret, in Cisalpinam statim redijt. Intereà verò Carolus ab Hadriano de iniuria sibi illata certior factus, Desiderium per legatos admonet, ac frustra quidem, vt res iniuria ablatas pontifici restitueret: aliter se breui cum exercitu adfuturum, vt quod spontè nollet, id vi facere cogeretur. Vtrinque igitur magni parantur exercitus, sed Carolus mira celeritate vsus, præmissa parte copiarum, quæ in transitu Alpium Iouis montem occuparet, cum reliquo exercitu per montem Cinisium in Italiam descendit, fusoque ac fugato Desiderio obuiam facto, omnia longè ac latè populatur & capit. Desiderius autem desperatis rebus tanto accepto incommodo, Papiam se recepit, vxore ac liberis Veronam missis. At Spoletini, Reatini ac Longobardi omnes, qui eas rationes incolebant, audita Desiderij calamitate Romam venientes, se ac sua omnia Romani pontificis fidei committunt, adhibito iureiurando, depositio capillo & barba: quod apud eam gentem maximum veræ deditionis signum erat. Horum secuti exemplum Anconitani, Auximates, Firmani, pontifici se ac sua liberè dedunt. Longobardis autem ad suos redire nolentibus, Vaticani sedes ad incolendum concessa, quò posteà ex tota Italia multi suæ gentis confluxêre, istorum exemplo permoti. At Carolus relicto Bernardo patruele suo in obsidione Ticinensis vrbis, cum parte copiarum Veronam proficiscitur: quæ quidem ciuitas haud ita multò pòst inclinante in partes Francorum, Bertæ ac Carolomanni filijs deditionem fecit. Aldegisus verò Desiderij filius inde abiens, ad imperatorem Constantinopolitanum confugit. Carolus autem acceptis in deditionem

omnibus fermè Transpadanæ Italiæ vrbibus, Romam petit, vnà cum pōtifice resurrectionis festum celebraturus: cui iam vrbi appropinquanti ad tria millia iudicum honoris gratia occurrisse Bibliothecarius scribit: iudices eos vocans, qui nequaquam sordidis artibus impliciti essent. Exspectabat hominē Hadrianus cum clero suo in gradibus sancti Petri: quem quidem accedentem mira benevolentia complexus est, nec retinere eum potuit, quò minus pedes suos exoscularetur. Inde post datam acceptamque salutem basilicam ingressi, cùm ad altare Apostoli simul peruenissent, iurauerunt mutuò Carolus ac pōtifex Romani ac Frāci, & perpetuam se amicitiam seruaturos: & communes eorum hostes fore, qui alteram partem lacessissent. Vrbē deinde ingressus, omnes basilicas piè admodū & religiosè inuisit, ac muneribus quibusdā ornauit. Nudius verò quartus, posteaquam vrbem ingressus fuerat, quod dono pater Pipinus Gregorio tertio dederat, eadē ipse amplioribus priuilegijs confirmauit iureiurando interposito. Quæ quidem (vt Bibliothecarius refert) hæc sunt, quicquid in Liguria ab vrbe Luca iampridem euersa vsq; ad alpes Italię fines pertinet, huic ditioni additur: & Corsica insula, & quicquid Lucam & Parmā interiacet. Additur & Forumiulij cū Exarchatu Rauennatum, cumque Beneuentano & Spoletino ducatu. His autem rebus ita compositis, Carolus cum bona Hadriani gratia in Transpadanam rediens, sexto mense posteà quàm obsideri cœpta est, Papiam deditione occupat.

In Desiderium autem clementia vsus, hominem spoliatum regno, nō etiā vita, Lugdunum cum vxore & liberis exsulatum mittit. Versus deinde Arachinum Beneuentanum principem Desiderij generū, qui eius furores iuuerat, hominem pacē petere breui coegit, duobus filijs obsidibus datis. At verò dum iter in Cisalpinā facit, ad Casinum diuertens religionis caussa, omnia monasterij dona ab alijs principibus diuo Benedicto data confirmauit. Atque ita sedatis in tota Italia rebus, propositisq; Cisalpinæ firmissimis præsidijs, cū magna prædia & gloria in patria reuertitur, Caroli fratris vxorem & liberos secum ducens, quos quidem semper in honore habuit. Paulum quoque Longobardorum Aquileiensis patriarchatus diaconum, Desiderio ob doctrinam & ingenium admodū charum, secum in Gallia ducens, libertate donauit. In precioq; aliquandiu habuit. Verùm cùm posteà comperisset hominem Desiderij libertatem quærere, eum in Diomedis insulam relegauit, vnde post aliquot annos aufugiens, & ad Arachim perueniens, rogatu Adelpergæ Desiderij filiæ & Arachis vxoris, Eutropij historiæ duos libros addidit, à Iuliano principe vsque ad primi Iustiniani tempora omnia perscribens. Mortuo inde Arachi, Casinense cœnobium ingressus, reliquum vitæ sanctissimè vsque ad mortem ducens, sæpè ad Carolum regem literas elegantes, & humanitatis plenas scripsit, ab eodemque, à quo fuerat ob literaturam seruatus, vicissim accepit. Longobardi itaque quarto & ducentesimo anno postquam in Italiam venerant, regnū amisere, anno Domini septingentesimo septuagesimo sexto. Carolus autem nulla interposita mora in Saxones idololatras, qui ob eius in Italiam discessum rebellauerant, mouet eosdemq;, quibus cum ad triginta annos bella gesserat, vincit, & fidem Christi omninò suscipere cogit. Conuersus deinde in Hispanos, à nostra quoque fide alienos, Pampalunam & Augustam vi captas militibus diripiendas concessit. Neque Hispanis pacem & quietem daturus erat, nisi ipsi quoque integrè fidem Christi recepissent. In Galliam verò tum quoque rediens, rebus ex sententia gestis, dum Pyrenæos transit, in Vasconū insidias incidit: quo in prælio licet se acriter tutatus sit, Anselmum tamen & Egibardum summos in bello duces amisit. Sunt qui eo quoque prælio cecidisse scribant Rolandum Caroli ex sorore nepotem, post editam ingentem hostium cædem & stragem. Perieritne sit (vt aiunt) an vulnere haud satis constat. Vascones verò tandem à Carolo superati, defectionis ac perfidiæ meritas pœnas dedēre. Mouet bellum in Francos, Taxillo Baiouariæ dux, Desiderij gener, solicitatis Hunnis, quod quidem celeritate sua prius penè Carolus confecit quàm inchoatum sit: huic quoq; pacem non negauit acceptis prius obsidibus. Dum hæc in Gallia gererentur, Cōstantinus orientis imperator elephantiæ morbo correptus, vnde fortasse nata est illa de lepra magni Constantini vana opinio, ob similitudinem nominis, moriens Leonem quartum imperatorem reliquit, qui adeò gemmis delectatus est, vt direpto sacrario sāctæ Sophię, coronam magni ponderis ac precij sibi constituerit, qua quidem ita frequenter vtebatur, vt aut propter pondus, aut ob frigiditatem lapillorum subitò morbo correptus sit. Idem quoque accidisse nostra ætate Paulo secundo putauerim, qui adeò his mulieribus delinimentis delecta-

lectatus est, conquisitis vndique mãgno precio gemmis, & exhausto penè ecclesię Romanæ ærario, vt quotiescunque in publicum prodiret, Cybeles quædam phrygia ac turrita, non mitrata, videretur. Hunc ego ortam tum sudore præpinguis corporis, tum gemmarum pondere apoplexiam illam puto, qua correptus subitò morbo interijt.

Leone itaque mortuo, Irene eius vxor & filius Constantinus sextus imperium accipientes, concilio trecẽtorum & quinquaginta episcoporum in Nicæna vrbe secũdo habito instituêre, vt qui sacras imagines delendas diceret, perpetuò anathemate notarentur. Quam quidem constitutionem Constantinus adolescens patris flagitia secutus, quorundam improborum suasu, non ita multò pòst & abrogauit, & matri omninò administrationem imperij abstulit. Repudiata deinde vxore, Theodoram eius ancillam corona imperij augustiorem reditam, in suos complexus traduxit. Subornauit & duces suos, quos in Italia habebat, contra finitimos: hos quidem vnico nuncio sua auctoritate Carolus in officio continuit, qui tum in Sclauos & Hunnos (quos Vngaros meritò dicemus) copias mouerat, quòd horum incursionibus circa Danubium vexarentur omnia, quibus certè perdomitis, in Franconiam duxit maiorum suorum natale solum, vnde Franci nomen sumpsere. Qua quidem prouincia haud magno negotio in potestatem suam redacta, biẽnio pòst Theophylactus & Stephanus episcopi insignes Hadriani nomine synhodum Francorum Germanorumque episcoporum habuêre: in qua & synhodus (quam septimam Græci appellabant) & hæresis Feliciana de tollendis imaginibus abrogata est.

Synhodus septima abrogata & hæresis Feliciana.

Hadrianus verò opera & auctoritate Caroli à terrore bellico securus, ad exornandam vrbem sacrasque basilicas animum adijcit. Nam & corpus beati Pauli laminis argenteis inclusit, & altare Petri pallio exornauit auro intertexto in quo depicta historia inerat, quemadmodum angelus beatum Petrum è vinculis liberauerat. Restituit item & strauit marmoribus Pauli Apostoli atrium, iam anteà vetustate collapsum. Instituit item vt singulis diebus centum pauperes in atrio Lateranensi pascerentur, in quo etiam discumbentes pauperes picti cernebantur. Restituit præterea magna impensa aquæductus quosdam & vetustate & hostium maleficio collapsos: Alsietinum potissimum ductum, iam anteà ab Augusto via Claudia ex lacu Alsietino duobus ac viginti millibus passuum in sub iacentem Transtiberinum regionem magis ad vsum hortorum, naumachiæ, thermarumue, quàm ad potum, cum aqua illa insalubris haberetur. Sabatinum verò ex lacu Sabatino nomen ducens, quem quidem lacum alio nomine Anguilariæ appellant, à tribus angulis, quos præsefert, via Aurelia in Vaticanum duxit, vt eo vterentur sacerdotes beati Petri, tum ad vsum basilicæ, tũ ad lauandos Christi pauperes, qui in Paschate eleemosynam accepturi lauabantur ad imitationem apostolicæ doctrinæ & religionis. Molendi quoque vsum ea aqua interdum præstabat, è Ianiculo in planum cadens. Sabatinum autem lacum Anguilariæ etiam appellatum fuisse declarat emptio Polæ Rutiliæ, quæ fundum hac ratione in ripa lacus Sabatini, vel Anguilariæ emit, vt quicquid agri exhausto lacu deficcaretur, id fundo Polę adiudicaretur, quaquà versum fundus tenderet. Restituit & Iuliam à duodecimo lapide via Latina in vrbem ductam, quæ quidem (vt ait Frontinus) Tepulæ ex agro Tusculano ductæ riua intercipitur. Ita verò Claudiam formam reparauit via Sublacensi conceptam ad trigesimum octauum lapidem ex duobus fontibus amplissimis, vt eius aquæ pars in baptisterium Saluatoris ad Lateranum deriuaretur. Restituit etiam Virginis formam ab octauo lapide via Collatina in vrbem introductam. Tecta quoque multarum basilicarum ob vetustatem ruinam minantia, refarsit. Dum verò his operibus detineretur Hadrianus, adeò in immẽsum excreuit Tiberis, vt & portam Flaminiam à fundamentis euerterit, & pontem Antonini Pij, quem olim Sublicium vocarunt, inter Ianiculum & Auentinum, & multa vrbis ædificia demolitus sit, secum & arbores, & segetes, & vrbis iornamenta trahens. In tanta autem calamitate hac diligentia Hadrianus vsus est, vt per vicos nauiculas mitteret, vnde cibaria ob excrescentiam aquæ ægredi domo nequeuntibus submini strarentur. Eos præterea, qui tanta calamitate magis ac magis vexati fuerant, & verbis & muneribus consulatus est. Turres & vrbis muros collapsos restituit, centum auri libris in eo sumptu expensis. Quid plura? nil prætermisit in vita Hadrianus, quod ad bonum principem, & ad optimum pontificem pertineret. Nam & religionem Christianam, & libertatem ciuiũ suorum, & vitam pauperum, pupillorum, viduarum

duarium acerrimè tutatus est. Moritur autem pontificatus sui anno tertio & vigesimo, mense x die decimoseptimo: sepe liturq; magna cum laude in basilica Petri sexto Kalend. Ianuarij.

ANNOTAT.

Sub Hadriano papa, Desiderio Longobardorum rege à Carolo Magno prælio victo & capto, ipse rū regnum, quod CC. & amplius annis duraverat, in Italia defecit. Auctores Anast. Bibliothecarius in vita Hadriani papæ. Annonius ex Adimaro lib. 4. ca. 69. 70. & 71. Eginardus in vita Caroli Magni, & abbas Vrspergensis.

Nemo porrò post apostolum Petrum Romanorū pontificū diutius in pontificatu, quā Hadrianus papa vixit. Sedit enim, vt ex eius sepulchri elogio intelligitur, annos 23. menses x. dies 17. Huius autem Epitaphiū, quod à Carolo Magno editū, sepulchro eius in basilica sancti Petri collocatum est, subijcere placet, quod est eiusmodi.

Hic pater ecclesiæ, Romæ decus, inclytus auctor
Hadrianus requiem papa beatus habet.
Vir cui vita Deus, pietas, lex, gloria Christus,
Pastor apostolicus promptus ad omne bonum.
Nobilis ex magna genitus iam gente, parentū,
Sed sacris longè nobilior meritis.
Exornare studens deuoto pectore pastor
Semper vbiq; suo templa sacrata Deo.
Ecclesias domus, populos & dogmate sancto
Imbuit, & cunctis pandit ad astra viam.
Pauperibus largus, nulli pietate secundus.
Et pro plebe sacris pervigil in precibus.
Doctrinis, opibus, muris erexerat arces
Vrbs caput orbis honor inclyta Roma tuas.
Mors cui nil nocuit, Christi quæ morte perepta est
Ianua, sed vitæ mox melioris erat.
Post patrē lacrymās Carolus hæc carmina scripsi:
Tu mihi dulcis amor, te modò plango pater.
Tu memor esto mei, sequitur te mēs mea sēper
Cum Christo teneas regna beata poli.
Te clerus, populus, magno dilexit amore,
Omnibus vnus amor optime præsul eras.
Nomina iungo simultitulis clarissime nostra
Hadrianus Carolus rex ego, tuq; pater.
Quisq; legas versus deuoto pectore supplex
Amborum miti die miserere Deus.
Hac tua nūc teneat requies, charissime membra,
Cum sanctis anima gaudeat alma Dei.
Vltima quippe tuas donec tuba clamet in aures,
Principe cum Petro surge videre Deum.
Auditurus eris vocem scio iudicis almam:
Intra nunc Domini gaudia magna tui.
Tum memor esto tui nati, pater optime, posco,
Cum patre dic natus pergat & iste meus.
O peti regna pater felix cælestia Christi,
Inde tuum precibus auxiliare gregem.
Dum sol ignicomo rutilus splendescit ab axe,
Laus tua, sancte pater, sēper in orbe manet.

Sedit beatæ memorię Hadrianus papa annos xxiij. menses x. dies xvij. obijt septimo Kalend. Ianuarij.

LEO III.

LEo tertius, patria Romanus, patre Azzupio pontifex creatur, ac merttò quidem. Ab ineunte enim ætate ita erat educatus & eruditus disciplina ecclesiastica, vt dignus esset, qui cæteris anteferretur. Fuit præterea vir castus, integer, pudicus, facundus: doctorum virorum ita amator, vt eos vndiquaque ad se præmijs alliceret, eorumq; consuetudine mirum in modum delectaretur. Præterea verò ægrotos visere, eosque ad patientiā adhortari, eleemosynas indigentibus præbere, desperatos consolari, errātes in viā rectā deducere prædicationibus admonitionibusque, quibus plurimū ob eloquentiam & doctrinā valebat, ei peculiare fuit. Homo certè ita mitis ingenij, vt omnes diligeret, neminem odio haberet, tardus ad irā, ad miserēdum promptus, insignis pietate, fortissimus rerum ecclesiasticarum honorisq; diuini procurator & defensor. Creatur itaq; (vt dixi) pontifex vno omnium consensu in natali- 98. Pont.

tijs

tijs Stephani protomartyris, ſequentiq; die acclamantibus omnibus præ fauore, in ſede Petri collocatur.

Irene Conſtantini imp. mater.

Ijſdem verò temporibus Conſtantini imperatoris mater Irene, filij flagitia nequaquā ferens impellentibus quibuſdā ciuibus Conſtantinopolim reuertitur, ac Conſtantinum captū oculis in carcerem conijcit: vbi & meritò tanquam ſacrilegus minimęq; pietatis quippe qui matrem relegauerat, viram finiuit. Interim verò cum Carolus multis rebellantibus vndique laceſſeretur, Pipinum filium in Vngaros miſit, quos quidem grauibus prælijs ſuperatos, tandē ad deditionem compulit. Adelphōſus autē Aſturiæ & Galliciæ rex, acceptis à Carolo auxiliaribus copijs, ſuperatiſq; Sarracenis, Vlyxibonū vi cepit, qui verò in præſidio Barchinonę erant, Carolo audita Adelphōſi victoria, ſe cōfeſtim dedunt. Superantur & Bauari, qui Foroiulianos vexabant, ab Hērico Caroli præfecto.

Interea verò Leo tertius dum ſupplicationes à beato Gregorio inſtitutas, Romæ agit cum populo & clero, Paſchalis primicerij & Campuli presbyteri fraudibus apud ædē beati Sileſtri captus, ac pontificali amictu priuatus, multiſque verberibus adeò cæſus, vt oculis & lingua captus putaretur, in monaſterio S. Eraſmi in vincula cōijcitur: vnde poſtea Albini cubicularij induſtria cuſtodes fallēs, in Vaticanū ſeſe proripuit: ibiq; tā diu latuit, quo ad Vinigiſius Spoletinorum dux clāculum accerſitus, eum incolumen Spoletium perduxit, cohortibus militum in itinere ſtipatum, ne aliqua hoſtium vi obrueretur. At ſeditioſi cùm ſæuire in Leonem & Albinum non poſſent, eorū domos à fundamētis diruūt. Ijdem quoq; (adeò audaces erant & temerarij) ad Carolum, qui tū bellum contra Saxones gerebat, quoque Leonem profectū intellexerāt, accuſandi hominis cauſa peruenere. Verū Carolus reiecta in aliud tēpus deceptatione, pontificem cum egregio comitatu Romam mittit, ſe eò breui peruenturū pollicitus componēdarum rerum Italicarum gratia. Leoni vero ad pōtem Miluium honoris & gratulationis cauſa clerus ac popul⁹ Romanus obuiam factus, virum ſanctiſſimum in vrbem introducunt. Carolus autem non diu immoratus per Maguntiacos in Belgis poſitos, Moricumq; montem in Forumiulij deſcendēs, Taruiſinos graui ſupplicio afficit, quòd Henricum præfectum occidiſſent. Creato verò in huius demortui locum altero, Rauennam primò, mox Romam exſpectatus proficiſcitur, Vrbem ingrediēdi omnia certè, & meritò quidem honoris genera adhibita ſunt. Octauo autem die poſteaquam vrbem ingreſſus fuerat, in baſilica Petri adſtante populo & clero, epiſcoporū omnium, qui eò ex tota Italia & Francia conuenerant, ſententias de vita & moribus pontificis rogat. Verūm ab omnibus vna voce reſponſum eſt, ſedem apoſtolicam omnium eccleſiarū caput, à nemine (laico præſertim) iudicari debere. Omiſſa autem ob tam graue reſponſum à Carolo quæſtione, Leo pontifex, qui id iudicium maximè expetebat, ſuggeſtum conſcendens, ac euangelia in manibus retinens, iureiurādo affirmauit, ſe omniū rerū, quæ ſibi obijcerentur inſontem eſſe. Fuit is dies Idibus Decēbris, ſalutis anno octingenteſimo. Dum hæc autem Romæ agerētur, Pipinus mādato patris Beneuentanos duce Grimoaldo finitimos ſuos vexātes aggreſſus, magnis cladibus ita perdomuit, vt ęgrè ſe mœnibus tuerentur: cui bello Vinigiſium Spoletinum ducem præficiens, ad patrem reuertitur imperij coronā breui ſumpturum. Nam pontifex Carolo optimè de eccleſia Dei merito aliquam gratiā relaturus, cùm videret imperatores Conſtantinopolitanos ęgrè id nomen tueri, ac ob eam rem vrbem & Italiā ipſam magnas calamitates paſſām, in baſilica Petri poſt ſolemnia ſacra populi Romani ſcito ac precibus ipſum Carolū magna voce Imperatorem decernit, ac diademate donat, ter acclamante populo Romano: Carolo Auguſto à Deo coronato magno & pacifico imperatori vita & victoria. Pōtifex item hominē inunxit vnà cum Pipino filio, quem Italiæ regem ſolēni decreto pronunciauit. Accepta itaq; imperij poteſtate Carolus, Campulum & Paſchalem coniurationis reos, capite plectendos cenſet. At pontifex omni ex parte clemens, à Carolo rege tamen obtinuit, vt his vita condonaretur, in Franciam tantummodo relegarentur. Pòſt hoc verò fuēre, qui Carolo ſuaderēt, vt omnes Longobardos Italia expelleret. Verùm cum id nequaquam tutum videretur, quòd multis Italię populis ſanguine & affinitate coniuncti eſſent, cenſuēre ſimul & Carolus & Leo, vt Longobardorum nomen ibi tantummodò remaneret, vbi ea gens præcipuè ſedem habuiſſe.

Sedes Apoſtolica omnium eccleſiarū caput.

Pipinus autem cū in Samniū rediſſet, fruſtraque per aliquot menſes Beneuentū oppugnaſſet, Theate conferens, oppidum vi captum incendit ac diripit. Inde Ortonam & Luceriam mōuens

mouẽs, eas ciuitates timore perculsas, in deditionẽ statim accipit, ac Grimoaldum beneuẽtanum ducem Luceriæ capit: qui non ita multò pòst dolore animi perijt. Intereà verò Constantinopolitana imperatrix, missis in Italiam legatis, cum Carolo pacem & fœdus iniit, imperiumque his terminis diuisit, vt Irene ea Italiæ parte potiretur, quæ ad dexteram Neapoli incipiens, ad sinistram Syponto (quæ vrbs nunc Manfredonia dicitur,) infero superoque mari clauditur vnà cum Sicilia. Reliqua verò Italiæ pars Carolo ipsi ex fœdere obtigit, ea tamẽ loca semper excipio, quæ ditionis ecclesiasticæ habebantur. At Nicephorus patricius ægrè ferens Irenes mulieris imperium, cùm eam dolo captam Lesbum in exsilium misisset, fœdus iã anteà initum per legatos cum Carolo renouat, qui tum Saxones toties deficientes, migrare in Franciam cũ vxoribus & liberis compulit, eos in itenere cum legionibus subsequens, ne quid maleficij inter eundum committerent.

At Leo cùm seditionibus semper vexaretur, ab vrbe discedens, Mantuam proficiscitur ad visendum Christi sanguinem, qui tum miraculis magno in precio erat. Is autem à Mantuanis perbenignè susceptus, approbato Christi sanguine ob frequentia miracula, ad Carolũ proficiscitur, vt hominem veritatis cognoscendæ cupidum, eius rei certiorem faceret: simulq; etiam, vt de componẽdis rebus Italicis inuicem colloquerentur. Rediens deinde in Italiam, adiuuante Pipino rege, mandato patris, de cõiuratis quibusdam & seditiosis non sine clementia supplicium sumpsit.

Carolus autem iam senio grauis, cùm intellexisset Pipinum, quem (vt diximus) Italiæ regem præfecerat, Mediolani mortuum esse, Ludouicum filium minorem natu, Aquitaniæ regem & imperij successorem, Bernardum verò nepotem Italiæ regem declarat, eiq́ue mandat, vt Ludouico rebus in omnibus obtemperet. Fines imperij hos esse voluit: in Gallia Rhenum ac Ligerim, qui in Celtis oriens, eos à Biturigibus diuidit: in Germania verò Danubium & Sauum fluuios: his autem prouincijs Aquitaniam, Vasconiam, magnam partem Hispaniæ, Cisalpinam, Galliam, Saxoniam, vtramque Pannoniam, Istriam, Liburnos addidit: maritima verò Dalmatiæ imperio Constantinopolino subiecta erant. Rebus autem ita compositis, dum Aquisgrani esset valetudinis caussa, propter aquas calidas, quæ ibi scaturiunt, febre ac dolore laterum moritur, ætatis suæ anno secũdo & septuagesimo, quintò Kalẽdas Februarij: salutis verò anno octingẽtesimo ac quintodecimo. Eius autem corpus nullo non genere honoris adhibito, in templo beatę Virginis, quod ipse magnis sumptibus Aquisgrani exstruxerat, sepelitur hoc addito epigrammate.

MAGNI CAROLI REGIS CHRISTIANISMI, ROMANORVMQVE IMPERATORIS CORPVS HOC SEPVLCHRO CONDITVM IACET.

Fuit autem Carolus, si eius res gestas tum domi, tum foris inspicias, tantæ amplitudinis & integritatis imperator, vt posteà neminem superiorem, nedum parem habuerit. Adeò autem (cum ei per otium liceret) studijs litterarum delectatus est, vt primus (suadente tamen Albino) gymnasium Parisiense instituerit. Tres autem menses argenteas habuit, quarum vnam (in qua vrbs Constantinopolitana insculpta erat) basilicæ beati Petri: aliam (vbi imago vrbis Romę cernebatur) ecclesiæ Rauẽnati dono dedit: tertiam filijs reliquit, vbi inerat orbis terrarum descriptio. Sunt item qui scribant, hanc auream fuisse.

At verò Leo pontifex restituto sancti Pauli tecto, quod terræmotu conciderat, ædificatoq́; à fundamentis apud sanctum Petrum amplissimo hospitali, quod Græci xenodochion vocãt, necnon institutis trium dierum supplicationibus ante diem Ascẽsionis, quibus prima die ab ecclesia Dei genitricis ad Præsepe, ad basilicã Constantinianam; secunda ab ecclesia beatæ Sabinæ martyris ad sanctum Paulum; tertia à sancta Cruce in Hierusalem ad S. Laurentium extra muros ibatur: moritur primo ac vigesimo pontificatus sui anno, quo etiam cometes apparuit (vt nonnulli putant) tantæ calamitatis indicium. Sepelitur autem in basilica Petri pridie Idus Iunij. Eius in morte sedes tum vacat diebus decem.

STEPHA-

STEPHANVS IV.

99.Pont. STephanus quartus, patria Romanus, patre Iulio, pontificatus sui mense tertio ad Ludouicum imperatorem in Gallias proficiscitur: quamobrem autem id fecerit, haud satis constat. Sunt tamē qui coniectant, id ab eo factum ad vitandam seditionē & reliquias Campulianæ coniurationis, quæ iam inualescebat mortuo Leone. In Aurelianis tunc erat Ludouicus imperator cognomento Pius: qui vbi intellexit pontificem aduentare, statim ei honoratissimum quenque obuiā misit: maximè verò Theodolphum Aurelianorum episcopum, cum clero & magna populi parte. Ipse verò ad primum lapidem prodiens, cùm hominem vidisset, ex equo descendit: atque eum, data acceptaque salute, cum maxima veneratione in vrbem introducit, præcedente clero, ac sæpè carmen repetente, Te Deum laudamus. Erat enim Stephanus ex nobili genere ortus, tātæ doctrinæ & integritatis, vt facilè apud omnes sanctitatis nomē nanciscereturr: quippe qui sub duobus sanctissimis viris Hadriano & Leone educatus, rationē benè ac beatè viuendi didicerat. In vrbem introductus, sustētante eum imperatore propter impetum multitudinis studio videndi concurrentis, in regiam diuertit, vbi & sæpè cum imperatore de componendis Italiæ rebus collocutus est: & ita se mutuò conuiuijs excepēre, vt raro alter sine altero cōuiuaretur. Retinuisset hominem apud se diutius imperator, nisi tum grauibus implicitus bellis, sese obijcere hosti necesse fuisset. Nam & Vascones ab imperio defecerant, quos breui in potestatem suam redegit: & Britones res nouas molientes, armis in officio continuit, & conuentu Aquisgrani habito, legatis Sarracenorum Cæsaream Augustam incolentium, pacem concessit. Abiturus itaque Stephanus ad imitationem Saluatoris nostri, qui etiam inimicis pepercit, à Ludouico impetrauit, vt exsulibus omnibus, & captiuis, quos sceleris conuictos in Leonem admissi Carolus mulctauerat, redire ad vrbē Romam liceret. Secum quoque detulit crucem magni ponderis magnęque æstimationis, quā Ludouicus sua impēsa beato Petro dicauerat. At verò sanctissimus pontifex ad vrbē rediēs, septimo pontificatus sui mense vita functus in basilica Petri sepelitur. Sedes autem eius morte dies vndecim tum vacat.

PASCHALIS I.

100.Pōt. PAschalis patria Romanus, patre Bonoso, nulla interposita imperatoris auctoritate pontifex creatur: hanc ob rem vbi pontificatū inijt, statim legatos ad Ludouicum misit, qui eius rei culpam omnem in clerum & populū reijcerent, quòd ab his vi coactus esset pontificium munus obire. Accepta hac satisfactione Ludouicus respondit populo & clero, maiorū instituta & pacta seruāda esse, cauerent ne deinceps maiestatem læderent.

In conuentu autem apud Aquisgranum habito, Lotharium filium maiorem natu imperij socium sibi deligens, Pipinum secundum à Lothario Aquitaniæ, Ludouicum tertiū Bauariæ, reges appellauit. At verò cùm Bernardus Italię rex, instigantibus quibusdam episcopis & seditiosis ciuibus ab imperio defecisset, coegisseteq; ciuitates

ciuitates quasdam & populos in sua verba iurare. Ludouicum in se concitauit, qui præfectos quosdam cum satis valida manu in Italiam misit. Horũ verò impetus retardare conatus Bernardus, in Alpibus superatur. Seditionis auctores statim capti necantur. Ipse verò Bernardus quamuis supplex veniam peteret, Aquisgrani supplicio capitali afficitur. Episcopi autem tanti mali auctores, synhodali decreto in monasteria quędam relegantur: Sedato itaque Italico tumultu verius quàm bello, in Saxones, qui ab imperio defecerant, copias mouet, eorumque tyrannum Viromarchum regnũ affectantem, & secum congredi ausum superat atque interficit.

Deinceps verò Lotharium filium regem Italiæ declaratum, ad pontificem misit, à quo in basilica Petri inungitur, & Augustus appellatur. Interea verò tumultuante Italia, & ad res nouas spectante, cùm Lotharius tãtis motibus nequaquam se parem cerneret, maiores copias paraturus, ad patrem se contulit. Hanc ob rem Theodorus Primicerius, & Leo Nomenclator Romæ in Lateranensi palatio per seditionem confossis oculis necantur. Fuêre qui tantum crimen in Paschalem reijcerent, qui quidem in synhodo triginta Episcoporum habita, & coniecturis, & rationibus, & iuramento à tanto se crimine liberauit. Accepit hanc satisfactionẽ Ludouicus, &, vt Bibliothecarius ait, cum Paschali rescriberet, ne deinceps seditio ex re incerta oriretur, ciuitates Etruriæ imperio subiectas literis declarauit: Arretinum, Volaterras, Clusium, Florentiam à patre Carolo restitutã & auctam, Pistorium, Lucam, Pisas, Perusiam, & vrbem veterẽ: cætera verò ecclesiæ Romanæ asscribebat. Addidit & Tudertum in vmbria, & vltra Appenninum Flaminiã, ac Rauennæ vrbis Exarchatum. Idem quoq; bibliothecarius scribit, Ludouicum liberam eligendorum episcoporum potestatem Paschali dedisse, cùm antea ea quoq; in re imperatores consulerentur: quã potestatem ab Hadriano pontifice Carolo concessam, idem auctor refert. Paschalis itaque, quem Stephanus ob eius virtutem & doctrinã, dum viueret, monasterio beati Stephani martyris in Vaticano præfecerat, pontificatum iniens, & corpora sanctorum minus religiosè ia-centia, in vrbem cum maxima veneratione introducta, honestiore loco recondidit, & captiuos persoluto creditoribus precio, è vinculis liberauit. Idem quoque Praxedis beatissimæ Christi martyris templum à fundamentis extruxit, nõ longè à veteri, quod iam ob vetustatem & incuriam sacerdotum ruinam minabatur: quo quidẽ in templo à se dedicato & persæpè celebrauit, & multorum corpora sanctorum collocauit, iam autem in cœmiterijs passim & sine veneratione iacentia. Exstat & in eadem basilica oratorium beatæ Hagneti dedicatum, quod ipse pluribus ornamentis augustius reddidit. Idem quoque beatę Cæciliæ templũ exstruxit, quod carmen in absside notatum nũc etiam indicat, eò quoque loci & ipsius virginis & eius sponsi Valeriani, Tiburtij, Maximi martyrum, Vrbani, Lucij, pontificum corpora collocauit, multis additis muneribus & ornamẽtis ex auro, argento, & quouis genere marmorum. Restituit præterea beatæ genitricis templum ad Præsepe vetustate quassum, eiusq; absida in meliorem formam redegit. Qui non ita multò pòst nullo religionis, pietatis, humanitatis, benignitatis exemplo præterermisso, septimo pontificatus sui anno mẽse tertio, die decimo septimo moritur, sepeliturque in basilica Petri. Vacat tum sedes dies quatuor.

Libera potestas eligendorum Episcoporum Paschali data.

EVGENIVS II.

EVgenius secundus, patria Romanus, patre Boemundo, tantæ religionis, sanctitatis, doctrinæ, humanitatis & eloquentiæ fuit, vt omnium consensu, pontifex crearetur, eò maximè tempore, quo Lotharius in Italiam veniens, magistratum delegit, qui populo Romano ius diceret. Romani enim imperante Carolo ac filijs, libertate aliqua post longam & graue seruitutem vsi sunt. 101. Põ.

Inte-

Interim verò Ludouicus cùm quadraginta diebus ferro ac flamma Britanniã vastasset, acceptis obsidibus Rhotomagũ petit, vbi Michaelis Cõstantinopolitani imperatoris oratores audit, cum consulentes, quid de sacris imaginibus faciendũ censeret, abolendæne, an restituendæ viderentur. Hos autem ad pontificem reiecit, cuius maximè intererat ea de re decernere. Bulgaros deinde Pannonias inuadentes, primò quidem pepulit: verùm cùm Haydo Aquitaniæ præfectus rebellasset. Abderamanni Sarracenorum regis auxilijs fretus, omittere tantum bellum necesse fuit, hanc ob rem Bulgari per medias Pannonias in Dalmatiam infesto agmine penetrarunt. Sed antequã Ludouicus in Haydonem mouisset, magnam Hispaniæ partem deficientibus populis iam occupauerat, dimissa circunquaque classe, quæ maritimas ciuitates vexaret. Solus autem Bernardus Barchinonensium comes terra mariq́ue vexatus, in imperatoris fide permansit.

At Eugenius dignitate corporis & præstãtia animi insignis, spretis rebus omnibus humanis, vel potius fortunæ bonis, ad munificẽtiam & liberalitatem versus, adeò rem frumentariam curauit, vt nullibi vilius, quã Romæ, annona venderetur. Præterea verò pauperũ, pupillorum, viduarũ caussas & vitam ita tutatus est, vt ab omnibus meritò pauperũ pater diceretur. Hoc autem genere viuendi & ante pontificatum vsus est: & dum beatæ Sabinæ in Auẽtino presbyter esset, quam ædem põtifex in meliorem postea cultum restituit: & dum basilicę Lateranensis archipresbyter esset, quo ex loco deinceps tãtæ integritatis & modestiæ fuit, ad Pontificatum omnũ suffragijs, traductus est. Huius prætereà opera & precibus, captiui omnes & exsules ex Gallia tãdem ad vrbem redière, quos bonis paternis & fortunis omnibus spoliatos, suis facultatibus sustẽtauit, & in vita retinuit. Per eum quoq; non stetit, quò minus Sico dux Beneuẽtanus Neapolitanos obsidione solueret, quos tum vehementer premebat: vnde beati Ianuarij corpus Beneuentum transtulit, & in maiori basilica cum Desiderio & Festo honorificè collocauit. Siconem nanq; mouere in Sarracenos pontifex adhortabatur, qui Panhormum in Sicilia iam ceperant. Cùm his itaq; artibus in pontificatu annis quattuor vixisset, moritur pontifex optimus collacrymãtibus omnibus, & suam vicem potius, q̃ã mortem sanctissimi viri, dolẽtibus, cùm mors ei ad felicitatẽ via optatissima esset: sepelitur autem in basilica Petri Apostolorum principis.

VALENTINVS I.

VAlentinus patria Romanus, patre Leõtio, tantæ virtutis & sanctitatis fuit, vt nondũ presbyter, sed diaconus summum pontificatus gradum meruerit: nec mirum, quippe cùm apud Paschalẽ & Eugeniũ viros sanctissimos & doctrinam & rationem benè ac sanctè viuendi à teneris annis vsq; ad maturam ætatem didicisset. Non ludis, non iocis, aut voluptatibus intentus, vt pleriq́ue omnes adolescentes facere consueuerunt, sed doctrinam & beatè viuẽdi normam ex lectione veterũ & exẽplo sanctorum pontificum sumens. Fuit prætereà in homine tanta ingenij dexteritas, tanta eloquẽtia, vt facilè quod vellet, suaderet & dissuaderet: nil nisi sanum, & quod doctrinam saperet ac modestiam proponens. Postremò autem pietate, clemẽtia, liberalitate, tum in vita priuata, tum in pontificatu, nullo maiorum secũdus est habitus. Has ob res omnium consensu pontifex creatus, meritis hominũ, qui tum erant, id fortasse exigentibus, quadragesimo pontificatus suo die moritur, ac in basilica Petri sepelitur, conquerentibus omnibus eum hominem sibi morte sublatum esse: quo stante labefactari Romana libertas, & Christiana religio vix poterat. Vacante autem sede, Sicardus dux Beneuentanus, qui patre mortuo tyrannicam vitam ducebat, Deusdedit montis Cassini abbatem, à quo pecunias expetebat, in carcerem cõiecit, quo in loco non sine opinione sanctitatis mortuus est. 102. Põt.

GAE-

GREGORIVS IV.

103. Pōt. Sarraceni Asiam occupauerunt.

GRegorius quartus, patria Romanus, patre Ioanne, tituli sancti Marci presbyter, eo tempore pontificatum inijt, quo & Sarraceni Asiā occupantes, ad sancta Palęstinę loca Christianis a litum intercluſere.

Et Mauri in Siciliam classe delati, ipsius insulæ magnam partē vastauerunt, occupato (vt dixi) Panhormo. Nec prohibere Veneti potuêre, quò minus id facerent, eò classe rogatu Michaelis imperatoris Constantinopolitani contendentes. Maior enim erat Maurorum classis, maiores etiam nauales copiæ. Crescebat tum res Veneta, quæ originem à Venetis omnibus habuerat, eo maximè tempore, quo Hunni Attila rege Aquileiam, Cōcordiam, Altinum, aliasq; Venetę prouinciæ vrbes ceperunt, ac diruerunt, à fœuitia barbarorum solis æstuarijs & paludibus seipsos tuentes, Dux Venetorum Iustinianus Patritius tum erat, cuius nomē ideò commemorare libuit, quòd suis temporibus corpus sancti Marci Alexādria à mercatoribus Venetis in patriam delatum est: vbi nūc in maxima veneratione habetur, exstructo egregio templo in celebriore vrbis loco, multisque donarijs in ipso sacello reconditis. Hinc primum Veneti Marci imaginē vrbis patroni in vexillis retulêre.

Corpus S. Marci à Venetis mercatoribus in patriam delatum est.

At verò Gregorius cùm intelligeret à Venetis barbaros pelli ex insula non posse, legatos ad Ludouicum & Lotharium misit, qui eos rogarent, vt primo quoq; tempore Siculis auxilium ferrent. Tergiuersabantur hi, cùm dicerēt id bellum ad Michaelem imperatorē Cōstantinopolitanum pertinere, se tamē paratos esse communi impensa communibusq; copijs rem ipsam gerere. Interea verò cùm legati ea de re vltrò citroq; mitterentur, Bonifacius Corsicæ comes cum fratre Bertario, & auxilijs quorūdam populorum Etruriæ, classe in Africam delati, inter Vricam & Charthaginem quatter cū hostibus congressus, tantam hominum stragē edidit, vt coacti sint Mauri, vt olim à Scipione vexati, suos ex Sicilia reuocare, qui patriæ laboranti auxiliū ferrēt. Hac igitur ratione Sicilia à barbarorum manibus liberata est. Redijt itaque ex Africa in Corsicam Bonifacius cum classe victrici, ingenti præda onusta. Sunt qui scribant, dum omnia vbique in Italia placata essent, Lotharium ægrè ferentem, quòd Ludouicus Carolū natu minimum, cui posteà Caluo cognomentum fuit, rebus in omnibus sibi præferret, patri vincula indidisse, nec ita multò pòst eum liberum dimisisse: eaque opportunitate barbaros illectos, ex Africa cum ingenti classe in Italiam delatos, Centumcellis applicuisse: vrbemque (quæ nunc Ciuitas vetus appellatur) vt quidam volunt, delêsse, atque inde Romam mouentes, vrbem ipsam cepisse, quod quidem vero dissonum est. De Centumcellis non negauerim. Barbaros verò vrbē oppugnare adortos cōstat: sed Guidone Cisalpinæ Marchione eam acriter defendente, incensis suburbijs ac basilicis Petri & Pauli via Latina, in saltum Cassinatem mouētes, vbi sancti Germani oppidum, & monasterium beati Benedicti in monte positum auertissent, iuxta Kyrim fluuiū ad mare descēdētes, classe ab Ostia eò auecta, Tarentum & Siciliam inuasere: atque (vt dixi) Bonifacij virtute in patriā à ciuibus bello oppressis reuocati sunt. Crediderim ego tū Bartholomæi Apostoli corpus ex Lypari Siciliæ, Beneuentum translatum fuisse à Sicardo Beneuentanorū principe, qui tanto bello interfuit, ne sanctissimi Apostoli corpus in hostiū Christiani nominis manus deueniret. Ad Gregoriū redeo, qui tantæ modestiæ fuit, vt electus à clero populoque Romano, non prius pōtificium munus obire voluerit, quàm à legatis Ludouici imperatoris ob eam caussam Romam missis, qui diligenter tantam electionem discussērāt, confirmatus esset. Fecerat id Ludouicus nō superbia motus, sed ne iura imperij amitteret, quippe qui natura clemens & humanissimus est habitus, quique iura ecclesiæ & dignitatem sēper tutatus est. Instituit enim, ne Christi serui vlli seruituti humanę subiecti essent: & vt vnaquaque ecclesia suos prouentus haberet, vnde sa-

de sacerdotes viuerent, ne ob inopiam rerum cultum diuinum deserererent, néue ob necessitatem quæstui sese dederent. Idé prætereà octingentesimo ac trigesimo Dominicæ incarnationis anno, synhodum multorum episcoporum habuit, excogitatam ad honorem Dei & vtilitatem ecclesiasticæ dignitatis: in qua quidem constitutum est, ne episcopi & clerici cuiusuis gradus pretiosas & exquisitas vestes, vtpote sericas & coccinei coloris aut bracteatas ferrent: neúe in digitis gemmas, nisi dum præsules sacrificant, ne in cingulis, calceis, aut crepidis aurum & argentum ferrent, quæ certè procul ab omni religione sunt, & magnæ incontinentiæ ac vanitatis signa manifestissima. Vtrum nostris temporibus, Ludouice, viueres. Indiget nunc ecclesia tuis sanctissimis institutis, tua censura, adeò in omnem luxum & libidinem sese effundit ecclesiasticus ordo, coccinatos & trabeatos nunc inspiceres non homines, quod leue fortasse videretur, sed equos & iumenta præcedente, dum incedunt, magno adolescentum, & altero presbyterorum agmine subsequente, non in asinis, vt Christus nostri dogmatis auctor, & benè viuendi vnicum in terris exemplar, sed in equis præferocibus & phaleratis, ac si ex hoste deuicto triumphum ducerent. De argenteis vasis, & egregia eorum suppellectile, deque cibarijs non attinet dicere, cum & Siculæ dapes, & Attalica ornamenta, & vasa Corinthia, si hæc inspicias, nullius pretij dici possint. Quid verò ex hac intemperantia nascatur, prætermittam, ne hos (vt ipsi aiunt) in cælum ponam. Ad Ludouicum redeo, qui his arcibus & humanis & diuinis rebus consulens, imperij sui anno trigesimo sexto moritur, sepeliturque Metis in basilica beati Arnulphi. Hunc autem non multò post secutus est Gregorius pontifex, nobilitate insignis, sanctitate clarus, doctrina & eloquentia præcipuus, diligentia ac sollicitudine, tum in rebus diuinis, tum in humanis admiratione dignus. Nam & populi sui commoda mirum in modum curauit: diuites in officio continendo, pauperes pascendo, desperatos solando, errantes sanis admonitionibus in viam rectam deducendo, ecclesias quoque multas vetustate collapsas restituit. Electos in sortem domini doctrina & exemplo quoad vixit, in officio continuit. Transtulit idem sanctissimus pontifex beati Gregorij corpus: atque eo loci collocauit, vbi nunc iacet, magnis adhibitis ornamentis, quo in loco multi temporibus illis, religionis aut voti causa excubare consueuerant. Ferunt & ab eodem corpora Sebastiani & Tiburtij à cœmiterijs, in quibus ante iacebant, ad basilicam Petri translata fuisse. Sunt qui scribant, rogatu Ludouici Gregorium Sanctorum omnium celebritatem Kalendis Nouembris instituisse, eamque rem magnopere à Rabano monacho theologo insigni, carminibus & prosa laudatam fuisse. In his enim duobus dicendi generibus vir doctus, vt illa maximè tempestate, satis valebat. Commentatus est idem Rabanus in librum Paralipomenon, & Machabæos. Habuit etiam sermones satis elegantes ad populum, sed is potissimùm laudatur, quem habuit in celebritate omnium Sanctorum. Moritur autem Gregorius pontificatus sui anno decimosexto, sepeliturque in basilica Petri, ac sedes eius in morte, diebus quindecim vacat.

SERGIVS II.

SErgius secundus, patria Romanus, patre Sergio è regione quarta, eo tempore pontificatum inijt, quo Michael imperator Constantinopolitanus moritur. Sunt qui Sergium primo quidem Osporci appellatum fuisse dicant, & ob turpitudinem cognomenti, Sergij nomen sumpsisse, eamque consuetudinem ad nostros manasse, vt qui pontifices crearentur, suo omisso, maiorum nomina sibi inderent, licet ab omni-

104. pōt.

Nomina pontificiū immutādi consuetudo.

bus non sit obseruatum. Vtcunque est, constat Sergium ex illustri familia ortum, nequaquam à maioribus suis degenerasse, adiuuantibus eius præclarum ingenium Leone tertio, Stephano quarto, Eugenio secundo, & Gregorio quarto: sub quorum moribus & doctrina ita vixit, vt solus mortuo Gregorio dignus haberetur, qui pontificium munus obiret. Exarserat tum inter Ludouici filios tantum odij, propter imperij diuisionem, vt in Antisiodorensi agro apud Frontanetum acerrimè à Ludouico & Carolo contra Lotharium fratrem dimicatum sit, quo quidem multi vtrinque cecidêre. Lotharius enim tandem victus, Aquisgranum confugit, atque inde quoque deturbatus instantibus hostibus. Viennam cum coniuge & liberis se contulit. Insecuti & eò cum exercitu fratres, ad quos quidem placandos non solùm multi regni ipsius proceres, sed ex Italia quidam iussu Sergij profecti sunt, inter quos Gregorius archiepiscopus Rauennas primus est habitus: qui cum secundo prælio apud Lotharium componendæ rei causa esset, ac fortuna ad Ludouicum & Carolum inclinasset, totum comitatum in prælio amittens (eò enim cum trecentis equitibus venerat) vix solus è tanta strage fuga prolapsus est. At verò hi communem totius regni calamitatem & interitum miserati, fœdera pacis in hunc modum ineunt, vt pars illa occidentalis regni, quæ à Britannico oceano vsque ad Mosam flumen pertinet, Carolo obtemperaret, in eaque etiam Francorum nomen maneret: vtque Ludouico Germania contingeret vsque ad Rheni fluenta, & trans Rhenum quicquid genitor possedisset. Lotharius autem cum imperij titulo vrbem Romam obtineret cum Italia & ea parte Galliæ, quæ olim Narbonensis, nunc Romana prouincia vocatur: huic autem addidêre eam quoque partem, quæ inter Schaldin & Rhodanum fluuios, Lotharingiæ nomen accepit à Lothario, vt arbitror. Rebus autem ita compositis, Lotharius Ludouicum filium, quem regni socium adsciuerat, in Italiam cum ingenti exercitu mittit: huic socios addidit Drogonem Metensem episcopum, atque alios viros ecclesiasticos prudentia & auctoritate dignos, quorum consilijs vteretur. Is autem adolescens nimia felicitate elatus, quacunque iter facit, cædibus omnia & rapinis vastat, incendit, & diruit. Verùm cùm vrbi appropinquasset, eique obuiam honoris causa Romani ciues prodijssent, deposita ferocitate illa Gallica, mitior esse cœpit, quòd ei præter sententiam ingredi vrbem pacato agmine liceret. Prodeunt & obuiam ad primum lapidem sacerdotes cum crucibus, & hoc cantu, Benedictus qui venit in nomine Domini, Osanna in excelsis. Atque eum vsq; ad gradus sancti Petri comitantur, ibi pontificem offendens, mutuo osculo, mutuaque salute data & accepta, ad argenteas portas simul peruenêre clausas quidem. Tum pontifex, Si pacato magis, quàm hostili animo ad nos venisti, sicque ad reipub. Christiana vtilitatem magis respicis, quàm ad voluptatem sæuiendi prædandiue, meo iussu ingredere: sin aliter animatus es, fores ne tetigeris: nam supra caput ensem habes scelerum omnium vltorem. Cùm autē bono animo esse pōtificem intellexisset, statim eius iussu fores patuêre. Ingressi itaque pariter magna Romanorum ac Francorū multitudine tum præcedente, tum sequente, cùm ad altare beati Petri peruenissent, procidentes simul, omnipotenti Deo & Apostolorum principi gratias egerunt, quòd sine vllo maleficio res ex sententia acta esset, pentecostes octaua. Verùm cùm posteà à multitudine militum suburbia vastarentur, parumque abesset, quin vrbem prædandi causa irrumperent, octauo, ex quo venerat, die videntibus omnibus qui aderant, Ludouicum regem oleo sancto inūgit, corona donat, Italiæ regem decernit. Ad quem Siginolphus dux Beneuentanus salutandi hominis causa statim venit, qua quidem multitudine & arbores truncatæ, & pecora distracta, & segetes (vt fit) in pabulum equorum succisæ sunt: His itaque pontifex quicquid petiêre, honestū præsertim, facilè concessit, quò citius ab vrbe discederent. Vnde Romani tyrannicæ immanitatis metu liberati, sanctissimum pontificem verum Christi vicarium & vnicum patriæ parentem prædicabant. Qui quidem ad ornanda templa conuersus, basilicam sanctorum Siluestri & Martini vetustate collapsam restituit, in eaque vnà cum ipsis confessoribus, Fabiani, Stephani, Soteris, Asterij, Cyriaci, Mauri, Smaragdi, Anastasij, Innocentij, Quirini, Leonis, Arthemij, Theodori, Nicandri corpora collocauit. Struxit & à fundamentis ipsius basilicæ latus, in honorem Petri ac Pauli monasterium, vbi continuò res diuina agebatur. Demum verò sanctissimus pontifex re ecclesiastica bene ac mte-

Ludouicus Italiæ rex decernitur.

integrè gubernata, tertio pontificatus sui anno moritur, sepeliturque in basilica Petri. Vacat tum eius in morte Romana sedes mensibus ij. diebus xv.

ANNOTAT.

Quæ hic Platina ex Martino tradit, Sergium II. primum fuisse, qui nomen mutauerit, apud neminem veterum auctorum inueni, immò ex Anastasio Bibliothecario, qui hoc tempore vixit, contrarium magis elicitur, eum scilicet etiam ante pontificatum Sergium vocitatum esse. Fortè Sergij prænomen semper habuit, Osporci verò cognomen & pontifex factus, cognomen, prænomine tantùm retento omisit. Sed ista nec sic concinnata mihi quadrant. Ioannem XII. ego primum inueni, qui priscum nomen papa creatus mutarit, cùm ante pontificatum Octauianus diceretur, vt infra ostendam.

LEO IIII.

105. Pôt. LEO quartus, patria Romanus, patre Radulpho, anno incarnationis octingentesimo quadragesimo octauo pontifex omnium consensu decernitur, ac meritò quidem. Vir enim fuit in omni vita, priuata etiam, religione, innocentia, pietate, humanitate, gratia, liberalitate, doctrina ecclesiastica præcipuè insignis. Tantæ præterea prudentiæ & virtutis fuit, vt euangelij sententia serpentis astutiam, vbi oportebat, & columbæ simplicitatem imitaretur. Tam constanti autem fama impulsus Sergius secundus Romanus pontifex, hominem totius virtutis exemplar, ex subdiacono presbyterum creat, eundemque titulo sanctorum Quattuor coronatorum præficit. Vnde postea mortuo Sergio ad Lateranensem basilicam ductus, ac in sede Petri collocatus, vt verus & dignus pontifex ab omnibus salutatur. Exosculati sunt etiam eius pedes, qui propè aderant, morem antiquum seruantes. Sunt qui arbitrantur huius sanctissimi viri orationibus Deum permotum, Sarracenorum rabiem naufragio, dum onusti præda domum redeunt, compescuisse. Nam superato apud Tarentum nauali prælio Theodosio Michaelis imperatoris duce, Italiam nemine obstante longè ac latè populati, captaque Ancona ac direpta, vexatoque item Dalmatico sinu, dum læti domum redeunt, volente Deo procellis fluctuum obruuntur. Liberatus Sarracenorum metu Leo, & sedilia in vestibulo atrij Lateranensis posita ex marmore construxit, & solarium à Leone tertio inchoatum perfecit. Instituit item pius antistes, vt quotannis à cuncto clero in basilica Pauli, ipsius apostoli natalis dies hora vespertina celebraretur. Mandauit præterea, ne laicus quispiam presbyterium ingrederetur, dum sacra fierent. Habitæ sunt etiam eius iussu eisdem fermè diebus supplicationes ad auertendam iram Dei, quam frequentes terræ motus præseferebant. Crucem quoque quam Carolus Romanorum imperator Constantinianæ basilicæ donauerat, furto gemmis spoliatam, mirum in modum exornauit. Hunc autem tantæ sanctitatis fuisse constat, vt & basiliscum serpentem (quem Latini regulum appellare possunt) suis orationibus è fornice sanctæ Luciæ virginis in Orthea expulerit, cuius habitu & veneno multi mortalium perierant: & incendium illud signo crucis exstinxit, quod diu per domos Saxonum & Longobardorum vagatum, diui Petri basilicæ appropinquabat. Hoc autem factum est octaua die ab assumptione beatæ Dei genitricis, qui dies postea vt festus celebratus est non longè à basilica Laurentij martyris extra mœnia. Eo namque loco ipsius virginis templum exstabat, cui munificentissimus pontifex multa dona ex argento auróque obtulit. Prætereà verò opus musiuum basilicę sancti Martini & Siluestri in mon-

in montibus, incruſtationemque parietum à Sergio inchoatam ipſe perfecit, vt epigramma indicat, quod ſolum ſupereſt: nam pictura iam pridem corruit, vel incuria hominum, vel vetuſtate & ſitu. Eius quoque iuſſu crux illa, quæ ante pontificem à ſubdiacono fertur ex auro facta, gemmis ornatur; dum nullum genus ornamenti relinqueret, quod ad dignitatem Saluatoris noſtri pertineret. Reſtituit quoque vrbis mœnia, & portas vetuſtate collapſas. Adhæc vero xv. turres propugnacula vrbis à fundamentis erexit, harum duas maximè neceſſarias, hinc dextera, hinc ſiniſtra Tiberis amnis poſuit infra laniculum & Auentinum, ne ſubuehi naues hoſtium ad diripiendam vrbem poſſent. Idem quoque ſua diligentia corpora ſanctorum quattuor coronatorum inuenit, eorumque templum in ſplendidiorem formam inſtaurauit. Sanctos ipſos ſub altari collocauit, Sempronianum, Claudium, Nicoſtratum, Caſtorium. His addidit & corpora Seueri, Seueriani, Carpophorij, Victorini, Marij, Felicisſimi, Agapeti, Hippolyti, Aquilæ, Priſcæ, Aquilini, Narciſsi, Marcellini, Felicis, Apollinaris, Benedicti, Venantij, Diogenis, Liberalis, Feſti, Marcelli. Addidit & caput ſancti Proti, & Cæciliæ, Alexandri, Xyſti, Sebaſtiani, Praxedis. At verò dum his rebus, vt ſanctiſſimum virum decebat, quàm diligentiſſimè vacaret, nunciareturque Sarracenos cum magna claſſe diripiendæ, vrbis cauſſa aduentare, & Neapolitanos ac cæteros illius oræ maritimæ paulò poſt ipſi vrbi auxilio futuros, ipſe ſtatim cum quanta potuit manu Oſtiam proficiſcitur: eoque omnes auxiliares copias conuocat, cum hoſtibus dimicaturus, ſi copiam pugnandi feciſſent. Suos autem ſanctiſſimus pontifex ad communionem primò adhortatus, vbi id obſequentiſſimè feciſſent, orationem ad Deum his verbis habuit: Deus, cuius dextra beatum Petrum ambulantem in fluctibus, ne mergeretur, erexit, & coapoſtolum eius Paulum tertiò aufragantem de profundo pelagi liberauit; exaudi nos propitius & concede vt amborum meritis, horum fidelium tuorum brachia contra inimicos eccleſiæ tuæ ſanctæ dimicantia, omnipotenti dextera tua corroborentur & conualeſcant: vt de recepto triumpho nomen ſanctum tuum in cunctis gentibus glorioſum appareat. His dictis, ſtatim facto ſigno crucis pugnandi copiam fecit, qui ita alacriter pugnam inière, ac ſi victoriam certam ſibi propoſitam viderent: tandem verò poſt longum & acre certamen hoſtes ſuperantur fuganturque: multi in ipſo prælio, vtpote nauali, periére: plerique tamen viui capti, & Romam perducti ſunt. Placuit etiam ciuibus Romanis quoſdam ad terrorem non longè à portu Romano furca ſuſpendere, aduerſante tamen Leone ob manſuetudinem & clementiam, qua potiſſimum inſignis habebatur: ſed ire obuiam multitudini, in tanto præſertim furore, non licuit. Eorum verò opera, qui viui Romam perducti ſunt, vſus eſt Leo in reſtituendis eccleſijs, quas ipſi Agareni quondam diruerant & incenderant, in exſtruendis mœnibus, quibus Vaticanum cinxit, Leonianamque vrbem de ſuo nomine appellauit: Idque potiſſimum effecit, ne deinceps hoſtibus liceret eccleſiam beati Petri vna vel leui incurſione ſpoliare & incendere, vt ante conſueuerant. Non caruere ſuis precationibus portæ. In ea enim, quæ ad ſanctum Peregrinum ducit, hæc erant in marmore inciſa: Deus, qui apoſtolo tuo Petro collatis clauibus regni cæleſtis ligandi atque ſoluendi pontificium munus tradiſti, concede, vt interceſſionis eius auxilio à malis nexibus liberemur: & hanc ciuitatem, quam nouiter te adiuuante fundauimus, fac ab ira in perpetuum manere ſecuram, & de hoſtibus, quorum cauſſa conſtructa eſt, nouos ac multiplices habere triumphos. In ſecunda verò porta, quæ apud Hadriani molem ad prata ducit, hæc verba inerant: Deus, qui ab ipſo huius mundi principio hanc ſanctam catholicam, & apoſtolicam Romanam eccleſiam ab hoſtibus cuſtodire & confirmare dignatus es, iniquitatis noſtræ chirographum propitiatus emenda: & vrbem hanc, quam tuo ſancto nomini per apoſtolorum Petri & Pauli ſuffragia nouiter dedicauimus, ab omnibus inimicorum inſidijs ſecuram permanere concede. Tertia autem precatio erat in frontiſpicio portæ, qua ibatur ad ſcholam Saxonum, his verbis: Præſta quæſumus omnipotens & miſericors Deus, vt ad te toto corde clamantes, intercedente beato Petro Apoſtolo, tuæ pietatis indulgentiam conſequamur, vt vrbs, quam ego famulus tuus Leo quartus epiſcopus Romanus, te auxiliante meo

Leoniana vrbs.

Oratio pontificis ante portam primam.

Secunda.

Oratio pontificis prima.

Tertia.

meo nomine Leonianam vocaui, nouoq
pere dedicaui, vt ſecura atque illæſa perm
at, apud clementiam tuam iugiter exora
Hanc autem vrbem primo pontificatus ſu
no inchoatam, demum ſexto abſoluit: ea
Corſis, quos Sarraceni ex inſula depulera
colendam dedit, aſſignatis viritim agris,
viuerent. Sed miror in portis ipſis aliam
inſcriptionem legi verſibus hexametris
ptis quidem, quos certè Leonis nullo mod
ſe arbitror, licet ſub eius nomine ferantu
manubijs verò Sarracenorum dona quæ
tum ex auro, tum ex argento baſilicis Rom
obtulit. Sunt qui ſcribant, eius mandato e
baſilicam ſanctæ Mariæ in via ædificatã fu
& turrim in Vaticano apud ſanctum Petr
quam adhuc cernimus. Fores prætereà ſa
Petri ab Agarenis direptas, ex argento ref
it. Synhodum ſeptem & quadraginta epi
porum habuit, in qua ex decretis maiorum
orum Anaſtaſium presbyterũ Cardinalẽ
cti Marcelli, multis criminibus conuictũ d
nat, & ab eccleſia reijcit, eò maximè, quòd
rochiam ſuam per annos v. contra cano
inſtituta deſeruerit. Colonias prętereà ex
dinia Corſicaque, quæ pulſis Sarracenis
reſpirare cœperant, Oſtiam cultoribus
pter inſalubritatem aëris & frequentes
ptiones vacuam, duxit. Lothario poſtren
gregiè ſatisfecit, qui delatione quorundam
pulſus Romam venerat, quòd intellexera
onem transferendi imperium ad Conſtan
politanos cõſilia inijſſe. De delatoribus in
dacio deprehenſis (vt par erat) ſupplicium
mitur, atque amicitia inter vtrunque int
Ioannes Scotus. tur. Sunt qui ſcribant, Ioannem Scotum
temporibus fuiſſe, virum in rebus diuini
ctiſſimum, qui in Franciam veniens regi
douici iuſſu hierarchiam beati Diony ſij è
co in latinum tranſtulit, nec ita multò po
aiunt) à diſcipulis ſtylo confoſſus perijt.
ſceleris cauſſa nuſquam traditur. Ferunt
Alidulphum Angliæ regem, ob religione
ſulam vectigalem eccleſiæ Romanæ fe
ſingulis nummis argenteis in ſingulas
mos quotannis collatis. Moritur a
Leo vir ſanctiſſimus, & optimè de eccleſia
deque vrbe Roma ac nomine Chriſtiano
tus conſilio, auctoritate, diligentia, doc
magnificentia præclarorum operum, ann
tificatus ſui octauo, menſe tertio, die
xvj. Kalendas Auguſti, ſepeliturque in Ba
Petri. Vacat tum ſedes menſibus duobus,
bus xv.

rumetiam Romanam ſedem, poſt Leonis 4. obitum, dies tantũ quindecim vacaſſe ſcribit, ſubijcitque Leoni mortuo non Ioannem aliquem, ſed Benedictum ipſum iij. ſtatim ſufferctum. Cuius verba hæc ſunt: Sanctiſſimus Leo Papa iiij. obdormiuit in Domino xvi. Kalendas Auguſti, ſepultus ad ſanctum Petrum, & ceſſauit epiſcopatus dies quindecim. Quo mortuo mox omnis Clerus Romanæ ſedis, vniuerſi proceres, cunctusq; populus, ac ſenatus congregati ſunt, Domini clementiam exorantes, vt beatificum illis in omnibus demonſtrare dignaretur paſtorem, qui Apoſtolatus culmen regere valuiſſet tranquillè. Qui diumitus, æthereoq; lumine inflammati, vno conſenſu, vno conamine Benedictum pro tantis, quibus pollebat, ſacris operibus, Pontificè promulgauerunt erigere. Miro verò vniuerſa & alacri ſtudio plebs, & populi cœtus ad Calliſti titulum properantes, eum cum hymnis & canticis ſpiritualibus, ad Patriarchium Lateranenſe perduxerunt, &, vt moris eſt, in pontificali ſolio collocârunt. Hæc ille. Nullam igitur de hac fœmina mentionem facit Anaſtaſius. Ex quo etiam illud apertè intelligitur, Ioannem ipſam, veritate illius hiſtoriæ ſtante, nulla ratione hoc tempore eſſe potuiſſe. Sed faciamus Anaſtaſium ipſum eam ipſo loco collocaſſe, hoc quoque fieri non poteſt, cùm temporum, & annorum ratio, quibus Romani pontifices huius temporis ſederunt, apertè repugnet, neque biemij ſpacium inter ſe ab Hadriano i. vſque ad Ioannem viij. illorum Pontificatum anni, qui ex horum temporũ monumetis concinnati ſunt, capiant. Ab anno enim Chriſti DCCLXXII. quo Hadrianus primus creatus eſt, vſque ad annum DCCCXXCij. in quo obijt Ioannes viij. ne menſis quidem vnus, nedum duo anni alieni pontificatus interijci poſſunt, ſtante maximè temporum, & annorum ſerie quam ego accuratiſſimè ex Anaſtaſio ipſo, non vetuſtis inſcriptionibus, diplomatibus, & inſtrumentis conſtitui. Deinde cùm annus agatur DCCVI. ex quo hanc fœminã pontificem fuiſſe ſcribant eius enim creatione in annum Chriſti circiter DCCCLV. conijciũt (quanam ratione fieri potuit, vt nõ ſolum Anaſtaſius bibliothecarius qui eo tempore vixit, ſed nemo qui vitas Romanorum pontificũ, aut ex inſtituto, aut obiter ſcripſerunt

ſerunt.

dignum, hunc auctorem eum esse, ex quo Mirabilium vrbis Romæ liber manauit, qui scripsit. Primus successor Romuli Pompilius pater Numæ, secundi Romanorum Regis ponitur, eodem libro Virgilius, Numa Pompilius Romæ tribunus plebis, qui portas Ostiensem, Capenam & prope arcem sancti Angeli collinam vocat. Qui Panthæum Agrippæ, Cibeles ædem dicit. Qui amphitheatrum templũ solis fuisse tradit. Statuam M. Aurelij æneam equestrem Pusticum Tiburtinum cum bubone, equos Quirinalis à philosophis factos, templum pacis nocte Natalis Christi corruisse, & multa alia eiusmodi primus scripsit. Ab hoc igitur haud multum occupato, sed potius simplici scriptore Ioannis fœminæ fabulam, omnes quotquot post eum scripserunt, hausere. Sed Platina rem totam stylo paululum elaboratiore, quibusdam de suo additis, tradit. Cui quantum credendum sit, iã multis argumentis ostendi. Sed quoniam omnia insignia mendacia ab aliqua veritate originem habent, hanc fabulam ex Ioannis papæ XIII viri impuri vita manasse crediderim. Is Ioannes per vim, patris Alberici Romani principis potentia adhuc penè adolescens papa factus, aliquot concubinas, vt Luitprandus Ticinensis illorum temporum scriptor lib. 6. cap. 6. & 7. tradit, habuit: in his præcipuè erant Ioanna, Raineria, & Stephania. Ex Ioanne igitur Papa, & eius item scorto Ioanna, ad cuius fortè arbitrium tanquã Papæ omnia Romæ pendebant, Ioannis fœminæ Papæ fabulæ manauit, quæ processu temporis aucta, in historiæ auctoritatem imperiti alicuius scriptoris opera paulatim irrepsit.

BENEDICTVS III.

107. Pet.

BENEDICTVS tertius, patria Romanus, patre Petro, meritò Benedictus appellatus est ob sanctitatem vitæ & rerum diuinarum gratiam. Sub Gregorio enim militans, cum ab eo subdiaconatus gradum accepisset, ita deinceps vixit, vt mortuo Leone vnus Benedictus tanti pontificis dignus successor haberetur. Ad hunc itaque concurrentes omnes tanquam ad vnicum & benignissimum sidus à Deo in terras missum, eum pontificem decernunt. Qui flens, & Deum ac sanctos testes faciens, se nequaquam dignum esse, qui tantæ sedi præficeretur, dicebat. Acclamantibus itaque omnibus, & electionem approbantibus, inuitus tandem pontificium munus suscipiens, in atrium Lateranense perducitur, & in sede Petri collocatur. Inde verò in equo albo sedens, ad ecclesiam sanctæ Mariæ ad præsepe ductus, ieiunijs triduò & orationibus vacauit, Deum rogans, vt sibi liceret sanctè & integrè ecclesiam suam gubernare. Eò autem post diem tertium iterum venêre omnes, & eius pedes de more osculati unt. Hi potissimùm, qui Rhodoaldi Portuensis episcopi factionem secuti, alium nescio quem: vel (vt quidam volunt) Anastasium à Leone pontificatu deiectum, hominem ignotum pridie eius diei Benedicto præferre conati fuerant: sed cognito errore (vt dixi) veniam petentes, in sententiam bonorum tandem venêre, & hominem sanctissimum de more adorarunt. Idem fecêre & Ludouici imperatoris legati, ad confirmandam cleri ac populi electionem Romam missi. Sequenti verò die comitante populo ad basilicam Petri deductus videntibus omnibus, vt mos est, & antiqua traditio dictat, consecratus insignia pontificis suscepit, acclamantibus omnibus & plaudentibus. Tantæ enim mansuetudinis fuit, tantæ dignitatis corpore & animo, vt tam in magistratu constitutus, quàm in vita priuata charus omnibus & gratus videretur. Hic quidem ad cultum diuinum conuersus, multas ecclesiasticas vetusta te collabentes restituit, & dona pleraque in

earundem sacraria reposuit. Instituit præterea, vt funeribus episcopi presbyteri, aut diaconi, pontifex vnà cum clero interesset honorandi corporis defuncti, commendandæ animæ gratia: mandauitq;, vt vicissim clerus mortui pontificis funus celebraret. Ipse verò, quod instituit, dum in vita esset, non verbis tantùm, sed re ipsa comprobauit. Sacerdotum enim funeribus semper interfuit, AEgrotos præterea inuisit, pauperes aluit, desperatos & calamitosos consolatus est, viduas & pupillos acerrimè tutabatur. His artibus vitam sanctissimam traducens suo magis, quàm populi Romani tempore, moritur pontificatus sui anno secũdo, mense vi. die ix. Sepultus est autem ante fores basilicæ beati Petri Apostoli. Interim verò dies xv. episcopatus vacat.

NICOLAVS I.

108. Pōt. Nicolaus primus, patria Romanus patre Theodosio, bene ac sanctè à teneris annis educatus, primò quidem subdiaconus à Sergio, mox verò diaconus à Leone creatur. In quo ordine adhuc constitutus, nullum genus pietatis omittés, Benedicti corpus suis manibus tumulo collocauit, nõ sine multis lacrymis. At verò cùm peracto de more funere, creare alterum pontificem necesse esset, cumque ieiunijs, vigilijs, orationibus instarent homines, vt talem à Deo consequerentur pontificem, qualem amiserant, in basilica sancti Dionysij confessoris atq; pontificis (eò nanq; eius rei causa conuenerant) post longam consultationem Nicolaum ablentem pontificem creant: & fugientem in Vaticanum, latitantemque vitandi honoris causa, conquisitum in atrium Lateranense perduxerunt; & nolentem etiam in solio Apostolico collocarunt. Deinde verò in basilica Petri consecratus, sumptaque de more pontificia corona, multa cum Ludouico Cęsare, qui tum aderat, collocutus est, tum ad pontificatum, tum ad imperium pertinẽtia. Cùm verò Ludouicus ipse ab vrbe discessisset, consedissetq; in loco, quem Romani quintum appellabant, eò profectum Nicolaum ferunt cum proceribus vrbis Romæ, itaq; honorificè susceptum, vt imperator ad mille passus pontifici obuiam factus, ex equo descendens, eum freno manibus attrectato in castra perduxerit. Erat enim tantæ venerationis & maiestatis, & tantæ eloquentiæ & doctrinæ, vt ab omnibus tanquam numen coleretur. Habito autem simul longo & secreto colloquio post epulas osculoq; inuicè dato & accepto, ad vrbem pontifex redijt: quam quidẽ excrescentia Tiberis ita vexatam inuenit, vt nõ nisi lintribus de vico ad vicum transire liceret. Nam & ecclesiam sancti Laurentij in Lucina, & monasterium beati Siluestri, & totam illam planitiem, quæ à via Lata ad radices Tarpeiæ rupis, & viam Argentariam ad Auentinum duxit, ita occupauerat, vt instare diluuium vulgò putatum sit. Hac inundatione & multæ domus euersæ sunt, & plures arbores euulsæ, & sata passim disiecta. Neque hoc semel eo anno, sed iterum Decembri mense Romæ accidit. Emendare hæc damna, vel potius delenire pontifex nixus, nullum genus officij & pietatis in ciues, nos omisit. Interim verò Michael Theophili filius Constantinopolitanæ vrbis imperator, legatos cum muneribus Romam misit, qui & limina Apostolorum & pontificem inuiserent. Hæc autem munera fuêre, patena aurea, & calix aureus iusti ponderis cum gemmis magnæ æstimationis. Hic est ille Michaêl, quem postea Basilius consors imperij factus, dolo necauit, vt solus imperio potiretur. Habiti sunt autem à pontifice perbenignè legati, & domũ vicissim cum muneribus missi. Nicolaus verò põtificiæ dignitati admodũ consulens, Ioannẽ archiepiscopum Rauennatẽ, ad sedem apostolicã propter obiecta crimina venire recusantẽ, dignitate priuauit. Is autẽ Papiam ad Ludouicum confugiens, ab imperatore litteras cõmendatitias ad pontificẽ obtinuit, & legatos, qui à põtifice impetrarẽt, vt Ioanni archiepiscopo Romã ad causam dicendam tutò proficisci liceret, quod haud grauatè pontifex concessit. Ioannes autẽ facta dicẽdi copia in magno præsulũ conuentu

Tiberis excrescẽtia tam magna, vt diluuium incitet, stare Romani putauerũt.

in

in domo Leonina, nil aliud fassus est, quam se maiestatis reum esse, ob eam rem & à pontifice, & ab his, qui eo in conuentu aderant, se veniam petere. Motus hac confessione pontifex, & precibus eorum, qui tum aderant, his conditionibus Ioannem in gratiam recipit, vt & se in concilio de hæresi purgaret, vtque quotannis Romam se profecturum polliceretur, quoad fieri posset: & ne electos etiam canonicè in Flaminia episcopos, consecrandi facultatem haberet, nisi id sibi à sede apostolica literis concederetur: néue eosdem episcopos Romam proficisci quotiescunque vellent, prohiberet, vtque ei nullam exactionem, quam sacri canones non recipiunt, nullum morem, nullam consuetudinem introducere liceret. Postremò verò ei sub anathematis pœna mandatum est, ne de bonis ecclesiæ quicquam immutaret aut decerneret incõsulta sede apostolica: néue etiam profana ei recipere liceret, nisi id placere summo pontifici intellexisset. Has autẽ sanctissimas iussiones tota synhodus ita approbauit, vt ab omnibus ter acclamatum sit. Rectum iudicium summi præsulis, iusta definitio pastoris vniuersalis ecclesiæ, salubris institutio Christi discipulis omnibus placet. Omnes autem eadem dicimus, eadẽ sapimus, eadem iudicamus. Tum verò Ioannes videntibus omnibus, eadem se conseruaturum iureiurando & scripto confirmauit. Atque ita soluta synhodo, Ioannes Rauennam ad suos redijt: liberatus autem hac molestia pontifex ecclesiã Dei genitricis (quæ prius antiqua, nunc vulgò noua appellatur) restituit, egregijsque picturis exornauit. Regem Bulgarorum cum omni prouincia ad fidem Christi litteris & sanis admonitionibus conuertit, eisdemque Bulgaris episcopos & presbyteros dedit, qui neophytos in fide confirmarent, pulso Photino, cuius fraude in errorem Bulgari dilapsi fuerant. Pacem prætereà inter Ludouicum imperatorẽ & Andalisium Beneuentanum ducem composuit, Sarracenos Beneuentum vsque aliquando peruagatos repulit. Postremò verò approbãte Ludouico imperatore instituit, ne præceps vllus sæcularis aut imperator concilijs clericorum interesse auderet, nisi de fide ageretur, licere tũ ac par esse censuit. Sunt qui scribant, beatum Cyrillum ex Chersona Ponti, sancti Clementis corpus Romam tum detulisse: idque in ecclesia his temporibus sancti Clementis appellata, reconditum fuisse, nec ita multò pòst Cyrillum mortuum eo loci sepultum iacere. Nicolaus autem in omni genere virtutis vnici viri exẽplar, septimo pontificatus sui anno, mense nono, die decimotertio moritur, & ante fores basilicæ beati Petri ex testamẽto sepelitur. Sunt qui scribant, post mortem eius, annis octo, mensibus septem, diebus nouem sedem vacasse.

ANNOTAT.

Ad hunc vsq; Nicolaum Romanorum pontificum vitas, quæ adhuc apud me sunt, scripsit Anastasius monachus, & S.R.E. bibliothecarius, sub quo, & eius successoribus, Hadriano II. & Ioanne 8. in Vrbe floruit. Quæ sequuntur, cõcinnauit Guillelmus quidam alter bibliothecarius, quæ in libro, qui sub Damasi nomine circumfertur, exstant. Porrò autem cùm sequentes pontifices, vsq; ad Clementem 2. neq; perpetuũ quendam habeant scriptorem, & maiorem suorum actorum partẽ amiserint, tempora adeò incerta, & obscura habent, vt neq; quo loco, neq; quo ordine aliquot Romanorum pontificũ nomina reponerentur, satis liqueat. Quidã verò etiam noui irrepserunt pontifices, vt post Marinum Agapitus, & post Hadrianum 3. Basilius, quos Sigebertus in chronicis prodidit. Quibus stante maximè historiæ veritate, & temporum ratione, locus in hac serie esse nõ potest. Hi enim vel ijdem, nominibus mutatis, cum aliquot alijs pontificibus, vel schismatici fuerũt, vel omninò nunquam exstiterunt. Vnumquodq; autem horum asserere dubium est, & incertum, cæterùm si quæ alia animaduersione digna occurrent, ea non omittam.

HADRIANVS II.

HADRIANVS secundus, patria Romanus, pater Valaro episcopo, Sergio pontifici familiaris fuit, à quo cum aliquãdo denarios quadraginta dono accepisset domum rediens dispensatori mandauit, vt eos peregrinus & pauperibus, qui in vestibulo domus suæ abstabãt, erogaret. Facere illa mandata conatus, cùm videret ne minimæ quidem parti tantula re satisfieri posse, ad Hadrianum rediens, rẽ ipsam exponit. Tũ Hadrianus accepta pecunia ad pauperes veniẽs, & ternes denarios. 109. Pẽ

rios singulis præstitit, & totidem sibi, rei familiari satisfacturus reseruauit, admirante dispensatore miraculo rei. Cui Hadrianus. Vides, inquit, quàm benignus & largus sit dominus, his præsertim, qui liberales & munifici in pauperes sunt? Hæc & alijs virtutibus tanto in precio apud omnes fuit, vt cum de pontifice creando sermo haberetur, certatim omnes vnicum Hadrianum deligerent, quem etiam ab ecclesia sanctæ Dei genitricis ad Præsepe, ad Lateranensem basilicam nolentem detulêre, ac statim pontificem crearunt. Non est habita in tanto tumultu cuiuspiam ratio. Hanc ob rem Ludouici legati, qui eius rei caussa aderant, indignati, quòd nusquam (vt par erat) dum hæc ageretur, interesse potuissent, & auctoritatem imperatoris in creando pontifice interponere. Legatis autem hac ratione satisfactum est, quòd dicerent multitudinis voluntatem in tãto tumultu moderari non potuisse, eos tamen rectè facturos, si virum optimum, quem & clerus & populus elegerat, de more pontificem salutarent. Fecêre id legati, quanquam apertè cernerent, clerum populum eligendi põtificis totam auctoritatem sibi vendicare, ne deinceps principis cuiuspiam nutus exspectaretur: fortè etiam vt libertas ecclesiastica tum inolesceret. Superuenêre à Ludouico imperatore litteræ, quibus Romanos admodum laudat, quòd summum pontificem sanctè & integrè creassent, non exspectato aliorum voto, qui fortè ea in re ob ignorationem personarum minus iudicij habuissent. Qui enim fieri posse dicebat, vt peregrinus & hospes dignoscere possit, in aliena republ. quis potissimum cæteris præferendus sit? id maximè ad ciues pertinere, & ad eos præsertim, qui cũ inquilinis familiariter vixere. Hadrianus autem pontificatum adeptus, omnia, quæ ad honorem summi Dei pertinerent, diligenter circũspiciebat, verbis, exemplo, auctoritate, tum sua, tum maiorum, vnumquemque ad benè beateque viuendum cohortatus: Circumuentos etiam aliorum iudicijs & potentia, acerrimè tutatus est. Habere enim synhodum Constantinopoli passus est, qua & pulsus est Photius vir seditiosus, & restitutus Ignatius iam anteà iniuria pulsus. Habita etiam in eadem synhodo longa contentio est, Bulgari (quorum legati tum aderant) sedine Romanæ, an Constantinopolitanæ subiecti essent. Tandem verò Basilio contradicente, Romanæ sedi adiudicantur. Quare Hadrianus à Bulgaris rogatus, vt virum vita & doctrina in prouinciam mitteret, cuius auctoritate & exemplo in fide Christi retinerentur: tres sanctissimos viros eò cum summa potestate misit, qui ecclesias illas ex sententia ad meliorem cultum redigerent. Hi autem fuêre Syluester subdiaconus Leopardus Anconitanus, Dominicus Taruisinus, qui rem omnem ex sententia pontificis breui composuêre. Quanquã Bulgari non ita multò pòst donis & pollicationibus à Constantinopolitanis corrupti, pulsis Latinis sacerdotibus, Græcos receperint: quæ quidem seditio multorum malorum incendia inter Græcos & Latinos susciauit. Hadrianus verò sese omnibus ecclesiæ hostibus, quoad fieri poterat, obijciens, cum mortuo Ludouico Carolum filium inuncturus esset, moritur põtificatus sui anno quinto, mense IX. die XIJ. Eius autem ante mortem & tribus diebus sanguine apud Brixiam pluit, & locustæ Gallias mirum in modum vastarunt, tam calamitosæ mortis indicia permaxima.

Tribus diebus sanguine pluit.

ANNOTATIO.

Synhodus, cuius leuiter Platina meminit, à Latinis octaua vniuersalis Cõstantinopolitana iiij. appellatur, CCCXXCIII. Episcoporum, cui Donatus Ostiensis, Stephanus Neposinus episcopi, & Marinus S.R.E. diaconus, postea Papa, apostolicæ sedis legati præfuerunt. Quam ex græco in latinum Anastasius bibliothecarius, qui ei im-

ei interfuit, cõuertit. In qua Photio patriarcha eius sedis inuasore pulso, Ignatius ex papæ Hadriani auctoritate est restitutus, sed de hac re latius alias. Huius synhodi tam græca quàm latina exemplaria exstare dicuntur. Latina autem apud me sunt. Eius etiam meminit Annonius libro quinto, capite vigesimoseptimo de rebus gestis Francorum.

IOANNES IX.

no. Põt.

Carolus imper.

IOannes nonus, patria Romanus, patre Gundo, initio pontificatus sui Carolum, qui tum Romam venerat, imperatorem decernit. Hanc ob rem indignati duo Caroli, Ludouici regis Germaniæ filij, contractis vndique copijs in Italiam descendunt, patruum Carolum imperio simul & vita priuaturi. Is autem Tridentinos saltus nepotibus clausurus, cum exercitu Veronam properãs, apud Mantuam valetudine correptus, venenata potione moritur, quam Sedechias Iudæus, quo medico vtebatur, curandæ valetudinis caussa (vt credendum est) ei dederat, ea re cognita, Ioannes pontifex omnibus viribus annitebatur, vt Ludouicus rex Franciæ Caroli filius, imperator decerneretur. Quò minus autem id faceret, obstitêre Romani proceres. Carolum tertium Germaniæ regem, qui cum fratre Carolomanno iam partem Italiæ occupauerat, imperatorem esse cupientes. In tanta verò seditione cùm non deessent, qui etiam Ludouico fauerent, pontifex capitur, & in vincula conijcitur. Hanc ob rem non ita multõ põst, adiuuantibus quibusdam amicis, è vinculis prolapsus, ad Ludouicum cognomento Balbum, in Franciam confugit: vbi per annum immoratus, & regem inunxit, & controuersias quasdam inter ecclesiasticos ortas sustulit. Nam Gibertus Neumanensis episcopus Leonem abbatem possessione monasterij sui vi priuauerat. Erat enim monasterium sancti Petri, in quo beati Egidij corpus quiescebat. Situs autem loci Flauianus appellatus est à valle Flauiana, quam Flauius quondam rex beato Egidio donauerat: is posteà eò loci in honorem Petri & Pauli monasterium condiderat. Multis itaque episcopis & iudicibus adstantibus, pontifex cognita caussa Leoni monasterium adiudicat. Arelate hæc contentio exstincta est, vnde Ioannes abiens, annuente Ludonico, apud Trecas ciuitatem concilium habuit: in quo & multa ad fidem pertinentia sunt instituta, & Flandris, qui tum primùm ex locis memorosis ad meliorem cultum venerant, episcopus datus est. Verùm cùm Italia à Sarracenis vastaretur, cumque iam montis Casini monasterium cepissent ac diripuissent, Ioannes Romam accitus, adiuuantibus principibus Christianis, Agarenorum magnam partem Italia ac Sicilia expulit. Carolum præterea, quò ei liberius in vrbe viuere liceret, imperij corona donauit, tertiusque Carolus appellatus est. Qui postea in Normannos mouens, Franciam & Lotharingiam vastantes, ita eos perdomuit vt Rhotifredus eorum rex pacem petere, & fidem Christi suscipere coactus sit: quem imperator in gratiam recipiens, è baptismatis fonte leuauit, vt scribit Anastasius, qui tum in precio erat, Romanæ ecclesiæ bibliothecarius, vir sanè ita vtraque lingua doctus, vt è Græco in Latinum & septimam vniuersalem synhodum, & Hierarchiam Dionysij Ariopagitæ, & vitas multorum sanctorum, Caroli gratia in latinum eleganter & doctè trastulerit. Sunt qui scribant, Carolum ipsum multa monasteria condidisse, ac rem diuinam auxisse. Sed hæc eius præcipua laus, quòd multos ad scribendum impulit. Nam & Milo beati Amandi monachus, eiusdem sancti vitam accommodatè perscripsit: & Ioannes Scotus quædam nostræ religionis acutissimè disputata, grauissimè composuit. Non caruit etiam hac laude scribendi Ioannes pontifex dum adhuc priuatus esset. Diaconus enim, primi

Flandri.

Grego-

Gregorij vitam quatuor libris egregiè conscripsit. Cum verò in pontificatu annis decem, diebus duobus vixisset, moritur, & in basilica Petri sepelitur.

ANNOTAT.

Ioannes hic omninò VIII. nõ IX. est, vt à Platina describitur, nam etsi Ioannes fœmina papa, quam profitetur fuisset, non tamen numeri notam habere debuisset, sacri ordinis non capax. Adde, quòd in omnibus huius pontificis historijs, bullis, & instrumẽtis, Ioannes VIII. semper appellatur, Ad quem Ioannes quidam diaconus cardinalis S.R.E. quatuor libris vitam S. Gregorij, ex eius potißimũ operibus excerptam, dil'genterq; in vnum collectam, quæ etiam circumfertur, conscripsit. Annonius in historia Frã corum libro 5. à cap. 32. vsq; ad 37. de hoc Ioãne in Galliam profecto, multa, & maximè memoratu digna litterarum monumentis commẽdauit. Huic soli Romanorum pontificum accidit, vt breui temporis spatio tres imperatores coronaret, Carolum Caluum, Ludouicum iij. Balbum, & Carolum iij. Crassum. Annonius in locis suprà citatis, & Otho Frisingensis libro historiarum 6. cap. 7. & 8.

MARTINVS II.

MArtinus secundus, natione Gallus, patre Palumbo, post Ioannem pontificatum init. Sunt qui hunc Marinum vocent, quos ego similitudine scriptionis deceptos puto. Martinus itaque appellatur: cuius vita ideo brevior est, quia breui tempore in pontificatu vixit, imperantibus apud Constantinopolim Leone & Alexandro Basilij filijs, in occidẽte verò Carolo tertio, quem ab Ioanne octauo coronam accepisse scripsimus: quemq; Normannos Galliam infestantes, ita continuis prælijs attriuisse, vt eos & fidem Christi, & leges victoris accipere cogeret. Sũt qui scribãt, Martini fraude, vt in Formoso dicetur, Ioannem Pontificem ita seditionibus agitatum fuisse, vt ei in vincula coniecto aufugere necesse fuerit. Martinus autem malis artibus pontificatum adeptus, breui moritur. Annum enim & menses quinque tantummodò in pontificatu vixit, nil dignum memoria gerens, vel ob breuitatem temporis, vel quòd nil tum accidit, quo nomen eius fieret illustrius, vel quòd Dei nutu malis artibus principatus acquisiti, veram gloriam, vnicum optimi principis cibum amittunt.

III. Põt. Blias Marinus.

ANNOTAT.

Pontifex hic, quem Martinũ II. Platina vocat, in eius diplomatibus, instrumentis suo tempore cõfectis, & vetustis libris historijsq;, vt Leonis Ostiensis, Guillelmi Bibliothecarij, Annonij & similium, Marinus vbique vocatur, non natione Gallus, sed ex Gallesio Faleriorum in Etruria oppido ortus, quemadmodum & eius affinis Romanus, qui & ipse paulò post Papa fuit. Hoc ex antiquo Bibliothecario Guillelmo animaduertit Antonius Massa Galesius in patria sua describenda vetustate diligentißimus. Vir probitate, doctrina, fide & humanitate in vrbe clarißimus, & de me optimè meritus. Idẽ de Martino III. dicendum est, qui vbiq; in ijsdem, quæ supra citaui, monumentis Marinus II. siue iunior vocatur. Quare Martinus IIII. & V. secundus, & tertius vocandi essent.

HADRIANVS III.

HAdrianus tertius, patria Romanus, patre Benedicto, tanti animi fuit, vt initio pontificatus sui, statim ad senatum populumq; retulerit, anno Domini octingentesimo nonagesimo quinto, ne in creando pontifice imperatoris auctoritas exspectaretur, vtq; libera essent & cleri & populi suffragia: quòd quidẽ institutum à Nicolao primo tentatũ potius, quàm inchoatũ diximus. Illectũ credo hac oportunitate Hadrianũ quòd Carolus imp. ab Italia cũ exercitu

112. Põt.

exercitu discedens, in Normannos rebellantes mouerat.

Fueratei in animo, gentem inquietã omninò delere. At verò cùm id difficile videretur, nec fieri sine magna suorũ clade posset, partem illã Galliæ ad incolendum his concessit, quæ vltra Sequanam flumẽ est, quæq; hodiè à gente ipsa, Normãdia vocatur. Pendere autem quotannis vectigal regibus Francię sunt iussi, ne vi, sed benignitate imperatoris Caroli loca illa obtinuisse viderentur. Interea verò Guillielmus cognomento Pius Aquitaniæ dux & Aluernię comes, cùm stirpe virili careret, Cluniacẽse monasterium in fundo paterno Burgundiæ pago Masticensi magnificentissimis operibus inchoauit, eidemq; loco Bernonem abbatem præfecit, designatis prouẽtibus, vnde monachi viuerent. Ante tempus verò Guillielmus moriens, monasterium imperfectum reliquit, Elbo comite Pictauiensi hærede instituto, qui rem ipsam ex testamento curaret.

Hadrianus autem pontifex, de quo clerus populusque Romanus magnam spem conceperat ob eius virtutem & magnitudinem animi, anno primo & mẽse secũdo pontificatus sui moritur, sepeliturq; in basilica Petri, collacrymãtibus omnibus & ingemiscentibus, tantum parentem iniquo tempore tam repentè sibi ablatum esse.

STEPHANVS V.

213. Põt. STephanus quintus, patria Romanus, ex via Lata, patre Hadriano, pontificatum inijt eo tempore, quo Normanni adiunctis sibi Dacis omnem fermè Galliam ruptis fœderibus vastârunt.

Timore verò tantæ incursionis beati Martini corpus Turonis Antisiodorum deportatum est, & in ecclesia sancti Germani collocatum. Accidisse miraculum tum ferũt, orta inter monachos discordia, cui potissimum sancto nomẽ ecclesiæ asscriberetur. Hanc ob rem discutiẽdę ambiguitatis caussa leprosus in medio vtriusq; sancti collocatus, ea parte sanatur, quę ad Martinum vergebat: conuersus deinde in alteram partem virtute beati Martini integer omninò redditur. Hoc totũ à Germano hospiti suo tributum creditur, ne de sanctitate eius ob translationem quicquam diminutum videretur. Sũt qui scribant, huius pontificis tempore Carolum cognomento Crassum, qui iam annis duodecim imperauerat, potestate deiectum ab optimatibus suis fuisse, ob segnitiem corporis & ingenij tarditatem: in locumq; eius Arnulphũ nopotem suffectum fuisse, qui septimus à Carolo Magno imperator est habitus. Hac itaque perturbatione rerum illecti Hunni gens Scythica (vt Vincentius & Martinus scriptores referunt) in Pannoniã inferiorem ad consanguineos Vngaros descendentes, pulsis inde Gepidis & Auaribus, ipsam occupant: Inde in Germaniam hostili agmine mouentes, ad Belgicam vsque Galliam peruenêre, ferro ac flamma omnia vastantes. Stephanus verò in tanta rerum perturbatione, sanctitate Luithprandi Ticinensis ecclesiæ diaconi, Valdridi Bauari, & Bernardi Pictauiensis, mirificè recreabatur. Quorum vita ac moribus ita

Chri-

Christiana fides inoleuit, vt & monasteria multa & sacella magnis sumptibus in vtraque Gallia sint condita.

Moritur autem Stephanus pontificatus sui anno sexto, die xj. Vacat tũ sedes diebus quinque.

ANNOTAT.

Stephanus hic VI. dicendus esset, non V. & sic deinceps in cæteris huius nominis põtificibus numeri nota seruanda, quod ante Stephanum illum, quem secundum Platina vocat, fuerit Papa Stephanus alius, qui triduò tantùm vixit, vt tradit Anastasius bibliothecarius. Nõ enim plus, vel minus viuendi ratio aliquem verum facit esse pontificem, sed vera & legitima comitia, quibus Stephanum illum secundum renunciatũ fuisse constat. Ideò & in Stephanis numerorũ nota mutanda, & qui alijs est II. III. IV. V. & sic deinceps, deberet esse III. IIII. V. VI. & cæteri vsq; ad decimum.

FORMOSVS I.

114. Põt. FOrmosus Portuensis Episcopus, post Stephanum pontifex creatur, qui statim inito magistratu ecclesiam Petri principis Apostolorum leui pictura exornauit. Hic aliquando Ioannis pontificis seueritatem veritus, Episcopatum suum deserens, in Gallias aufugit. Verũ cùm reuocatus rediere abnueret, anathemate nótatus, Romam veniens, omni ecclesiastica dignitate priuatus, profana indumenta, simul cum moribus assumens. Sunt qui arbitrantur, hoc ideo Formoso accidisse, quòd eius coniurationis conscius & auctor fuerit, qua Ioannes captus & in vincula coniectus est. Hac itaque cõtumelia motus Formosus, ab vrbe discedẽs, iureiurando confirmauit se nunquã postea vel Romam, vel ad episcopatum rediturum. At verò Martinus pontifex Ioannis successor, hominem postea iuramento solutum in patriam & pristinam dignitatem restituit, vnde ad pontificatum non ita multò pòst largitione potius, quam virtute, contradicentibus quibusdam assumitur.

Arnulphus autem, quem septimum à Carolo imperatorem diximus, primo quidẽ strenuè sumptis armis Normannos adhuc rebellantes, magnis cladibus perdomuit. Verùm postea nimio successu elatus, ita contumax in omnes, tũ vel maximè in ecclesiasticos factus est, vt Dei nutu pediculari morbo breui consumptus sit. Huius in locum postea suffectum Ludouicum imperatorem legitur, quem tamen nusquã habuisse imperij coronam accepimus. Hic autem (vt Martinus scribit) cum Berengario duce Foroiuliano à regibus Longobardorum originẽ ducente, & auitum paternumq; regnũ repetente, armis decernens, cum primò quidem superat & vincit: Mox renouato prælio apud Veronam Ludouicus superatus ingenti suorũ clade capitur, & oculis priuatur. * Atq; ita imperium, quo annis ferè centum Franci potiti sunt, demum in Longobardos transfertur, imperante apud Græcos Constantino Leonis filio. Verùm nescio quo fato accidisse dicam, vt vnà cũ industria imperatorum, simul etiam pontificũ virtus & integritas defecerit: quæ quidem tẽpora infelicissima esse arbitror, cum auctoritate Platonis tales soleant esse reliqui ciues, quales sunt in republica principes.

Ex non est Ludouicus Arnulphi filius, sed alius.

Ad Formosum redeo, cuius tempora ne omninò infelicissima haberentur, effecit Remigij Altisiodorensis virtus & doctrina. Hic enim multa commentatus est, & scripsit in Matthæũ potissimũ & Pauli epistolas. Sunt qui scribant, huius interpretationis auctorem fuisse Remigium Remensem, non autem hunc, de quo loquimur: vtcunque sit, constat vtrumque Remigium doctissimum fuisse, Formosus autem pontificatus sui anno quinto, mense sexto moritur. Vacat tum sedes diebus duobus.

AN-

ANNOTAT.

Formosus Papa, vt ego obseruaui, primus omnium Romanorum Pōtificum ex alienæ diocæseos Episcopo, Romanus Pontifex est factus, cùm ante ipsum non nisi ex presbytero, vel diacono Cardinalibus factus fuisset Romæ Papa. Idem refert vetustissimus & sine auctoris nomine scriptus liber Bibliothecæ Vaticanæ. Multa de hoc scribit Luithprandus Ticinensis libro primo, capite primo & octauo historiarū suarum, & Conradus Abbas Vrspergensis. Quæ verò de eius cadauere ex sepultura à successoribus erutо dicuntur, procul dubio fabulæ magis quàm verò similia sunt, quod ex illorum, qui de ea re scripserunt, diuersitate, & repugnantia facilè liquet, & ego alibi demonstraui.

BONIFACIVS VI.

115. Pōt.

BOnifacius sextus, natione Tuscus, in demortui Formosi locum pontifex creatur. Quam diu autē in pontificatu vixerit, magna cōtrouersia est. Plus enim alij, minus quidam temporis huic asscribunt. Sētio ego cum pluribus, qui affirmant, pontificem hunc diebus tantummodo sex & xx. in pontificatu vixisse. Hoc vt credam, faciūt historiæ, in quibus nulla vel parua de hoc homine fit mentio. Quo enim modo fieri posset, vt huius tempora sub silentio præterirentur, si annis duodecim (vt quidem referunt) in sede Petri vixisset. Ponere itaque hunc hominem in catalogo summorum Pontificum institui, non propter res gestas, quæ nullæ sunt, (Quid enim geri in tanta breuitate temporis potuit?) sed quia legitimè & rectè pontifex, creatus est. Moritur enim (vt dixi) pontificatus sui die sexto & vigesimo, sepeliturque in basilica Petri.

STEPHANVS VI.

STephanus sextus, patria Romanus, Anagninus episcopus, pontifex creatus, tāto odio persecutus est Formosi nomen, vt statim eius decreta abrogauerit, res gestas rescinderit, licet quidam scribant, ipsum Stephanum episcopatum Anagniæ à Formoso cōsecutum fuisse. Sed ego arbitror hoc odium ex ambitione ortum fuisse, cùm iam eò deueniissent ecclesiastici, vt non coacti, vt antea, sed spontè & largitionibus pontificium munus obirent. Hic odium ortum est, quo etiam in mortuum Stephanus sæuiebat, quòd ei antea impedimento fuisset, quo minus optata sede potiretur. Refert Martinus scriptor, Stephanum tāta rabie desæuisse, vt habito concilio, corpus Formosi è tumulo tractum, pontificali habitu spoliatum, indutumque sæculari sepulturæ laicorum mandauerit, abscissis tamen dexteræ eius duobus digitis, illis potissimum, quibus in consecratione sacerdotes vtuntur: in Tiberimque proiectis, quod (vt ipse dicebat) contra iura sacramenti Romam & sacerdotium repetisset, quo à Ioanne octauo iure spoliatus fuerat. Magna fuit hæc controuersia & pessimi exempli, cùm postea ferè semper seruata hæc consuetudo sit, vt acta priorum Pōtificum, sequentes aut infringerent, aut omninò tollerēt. Quod hactenus certè ab optimis illis Pontificibus, quorum vitas cōscripsimus alienū fuit, paulum certè abfuit, quin nostra tempestate Paulus secundus Venetus Formo-

116. Pōt.

Martin. historiarum scriptor.

si nomen, (vt fit) sibi inderet, quòd id nomen ei maximè conuenire videretur, propter proceritatem corporis & maiestatem. Quòminus autem id faceret, deterruêre eum Cardinales quidam historiæ non ignari, ne post mortem id accideret, quod olim Formoso. Tulit id ægrè Paulus, quia nil ei præter hoc nomen ad summam felicitatem deesse videtur.

Interim verò ignauia Pontificum fretus Constantinopolitanus Imperator Symbaticum patritium protospatarium suum, in Italiam cum exercitu mittit, qui Beneuentum tertio mense postea quam obsideri cœptum est, in potestatem suam redegit, possessum ante à Longobardis annis CCC. & XXX. Verùm anno tertio post Guido Longobardus, pulsis Græcis, vrbem recuperat, atque ita denuò ad Longobardos recidit.

Ad Stephanum redeo, qui pontificatus sui anno primo, mense tertio moritur. Sedes autem eius ex morte tribus diebus tum vacat.

ROMANVS I.

117. Pōt. ROmanus patria Romanus, vbi pontificatum iniit, Stephani Pontificis decreta & acta statim improbat abrogatque. Nil enim aliud hi pontifices cogitabant, quàm & nomen & dignitatem maiorum suorum extinguere, quo nihil potest esse peius & angustioris animi: qui enim his artibus nituntur, nulla virtute muniti, eò de loco abradere benè merentes conantur, quem ipsi ob ignauiam & malitiam attingere non possunt. Neminem siquidem vnquam inuenies alienæ famæ inuidere, nisi qui omnibus probris contaminatus, desperat suum apud posteros celebre nomen aliquando futurum. Hi sunt, qui fraude, malitia, dolo, maledicentia de humano genere benè meritos mordent, lacerant, accusant, concordunt, tanquam ignaui canes & inutiles, nec feris sese obijcientes ob timiditatem, sed vinctas & caueis inclusas mordentes. Commemorare tamen huius Pontificis nomen libuit, quia de more Petri sedem obtinuit, in qua tertio pontificatus sui mense demoritur.

THEODORVS II.

THEODORVS secundus, patria Romanus, pontifex creatus, vestigia seditiosorum sequitur. Nam & Formosi acta restituit, & eius sectatores in precio habuit imperante adhuc in Italia (vt quidam volunt) Arnulpho, regnante in Francia Carolo Simplici, Constantinoque Leonis filio orientale imperium gubernante. 118. Pōt.

Quo quidem tempore Sarraceni Apuliam ingressi, occupatoque sancti Angeli monte, magnam vim hominum & pecorum cepêre. Verùm Itali tumultuaria manu comparata, magna ex hostibus edita strage prædam recuperant. Agebantur hæc in Italia, cum Guillelmus cognomento Sectorferi, Engolosinæ comes, à Carolo Caluo originem ducens, monasterio Carthusiensi reliquias sanctorum, quæ incursionis Normandicæ tempore inde ablatæ fuerant, resti- *Sectoria. ni engolosinæ comes.*

reſtitui mandauit. Videbat enim ſeditionem inter populos orituram, quieſcentibus iam Normannis, niſi in loco priſtino reliquiæ collocarentur. Qui fuerint Normanni, haud ſatis conſtat. Sunt tamen qui dicant, eos ex Noruegia in Galliam deſcendiſſe.

At Theodorus vigeſimo pontificatus ſui die moritur, nulla magnoperè de ſe relicta memoria ob breuitatem temporis.

IOANNES X.

919. Pōt.

IOannes decimus, patria Romanus, pontifex creatus, Formoſi cauſſam in integrum ſtatum reſtituit, aduerſante magna populi Romani parte, qua ex re tanta ſeditio orta eſt, vt paulum admodū ab iuſto prælio abfuerit. Is autem Rauennam profectus iiij. & lxx. epiſcoporum habito conuentu, & Stephani res geſtas improbauit, & Formoſi acta reſtituit, dijudicans perperā à Stephano factū, qui cerſuit, eos iterū ordinādos eſſe, quos Formoſus ad ſacros ordines adſciuerat. Hoc idē accidiſſe putauerim ego, cùm quia pontifices ipſi à Petri veſtigijs diſceſſerāt, tum vel maximè, quia reſpub. Chriſtiana ignauos & deſides principes habebat, quorum maximè intererat nauiculam Petri fluctibus exagitari: ne ſi gubernator aliquando *reſpiceret, principes ipſos vt malos, cautas è repub. deijceret.

*reſpiceret.

Deditus erat voluptatibus Arnulphus, non multum diſtabat à ſuo cognomento Carolus rex Franciæ, quem Simplicem vel potius ſtolidum vocabant. Hac autem opportunitate illecti Vngari, gens quidem fera & indomita, hoſtili manu Italiam primò, mox Germaniam & Galliam ita inuadit, nemine propè reſiſtente, vt ferro ac flamma omnia quoquò proficiſceretur, abſumeret, nulli mortalium ætati aut ſexui parcens, Præterea verò Afri Calabriam ingreſsi, cùm iam magnam prouinciæ partem cepiſſent, oppugnarentque Conſentiam, eorum rege in oppugnatione ictu fulminis diuinitus mortuo, paſsim dilabuntur, & ad ſuos redeunt. Deus enim populi ſui calamitatem miſeratus, à principibus terræ derelicti, tum demum telum ſuum in hoſtes Chriſtiani nominis direxit: quod niſi feciſſet, de nomine Italico, deque eccleſia actum profectò tum putabatur, adeò ſocordes & nullius precij homines in principatibus tum erant.

Vngari Italiam Germaniam & Galliam inuadūt.

Ioannes autem pontificatus ſui anno ſecundo, die decimo quinto moriens, nil de ſe dignum memoria reliquit, niſi quod ſeditiones quaſdam propè exſtinctas reuocauit.

BENEDICTVS IV.

BEnedictus quartus, patria Romanus, pontifex creatur ob eius humanitatem & clementiam. Verùm nil ſuo tempore geſtum eſt, quod magnoperè collaudari poſsit. Acciderat huic ætati, quod alijs interdum ſolet, vt hominum induſtria in quouis genere virtutis conſeneſceret, nullis calcaribus adhibitis, quibus hominū ingenia ad laudem

120. Pōt.

dem excitarentur, quod fieri à bene institutis populis optimisque principibus consueuit. Constat enim (vt antea dixi) falsum Ludouicum Arnulpi filium imperium paternum repetere conantem, eo tempore Veronæ captum & interfectum à Berengario fuisse, atque tum primùm genus Caroli Magni ignauia posteriorum Principum tam Franciæ, quàm etiam Germaniæ imperij titulos amisisse. Verùm est certè, quod Crispus ait. Quæ orta sunt, occidunt: quæ aucta, senescunt. Imperium ipsum magnum habuit incrementum: verùm postea principum ac populi Romani ignauia splendor ille Romani nominis in obscuras tenebras conuersus est, tum vel maximè, vbi remissa exercitatione virtutis, voluptatibus se & thermis ad effœminanda corpora inuentis, tradidêre. Idem etiam accidisse pontificali dignitati dicere possumus. Sanctitate enim & doctrina, quæ non nisi magnis laboribus consummataq; virtute comparantur, pontificium decus sine vllis opibus primo quidem auctum est inter tot hostes & obstinatos persecutores Christiani nominis: mox verò vbi cum ipsis opibus lasciuere cœpit ecclesia Dei, versis eius cultoribus à seueritate ad lasciuiam, peperit nobis tanta licentia peccandi, nullo principe flagitia hominum tum coercente, hæc portenta; à quibus ambitione & largitione sanctissima Petri sedes occupata est potius, quàm possessa. Hæc tamen Benedicti laus est, quòd in tam corruptis moribus grauiter & constanter vitam ducens, pontificatus sui anno tertio, mense quarto moritur. Vacat tum sedes diebus sex.

LEO V.

121. Pōt. LEo quintus, cuius patriam historici non ponunt, pontificatum adeptus, à Christophoro eius familiari dominandi cupido capitur, & in vincula conijcitur: quod quidem fieri non sine magna seditione & multorum interitu potuit. Quantæ enim auctoritatis pontificatus tum esset vitio priorum pontificatum, ex hoc vel maximo comprehendi potest, quòd à viro priuato tanta dignitas vi & factione vno fere momento occupata est. Verum est certè, quòd dici solet: plus auctoritatis dignitates ex hominibus capere, quam ex dignitatibus homines, vt in censura Romana apparuit, quæ primo vt exiguus magistratus posthabita est: verùm vbi ciuitatis optimates obire munus illud dignitati sunt, tantam ei auctoritatem tribuêre, vt inter optimates infelix propè haberetur, qui censoriam dignitatem consecutus in vita non fuisset. Christophorus itaque sedem occupat xl. Leonis in pontificatu die: quem ego præ dolore animi paulò pòst perijsse crediderim, quòd ab eo potissimum honore spoliatus fuisset, quem ipse vt lupum domi aluerat: vt illud Theocriti, Enutrito lupos, qui te comedant.

CHRISTOPHORVS I.

CHRISTOPHORVS, cuius patriam & cognomentum ob ignobilitatem ignoratur, pontificatum malis artibus adeptus, malè amisit. Septimo enim mense dig- 122. Pōt.

nitate

nitate ac meritò quidem eiectus, monasticã vitam, vnicum calamitosorum refugium, obire cogitur. In monasteria enim tanquam in insulas clerici malè de ecclesia Dei meriti, tũ relegabantur. Sunt qui scribant, Christophorum deiectũ pontificatu fuisse, Ludouico tertio imperante: alij hæc tempora Berengario asscribunt, quem diximus è duce Foroiuliano imperatorem creatum, quòd in Italia oriundus esset à stirpe Longobardorũ regũ: quodq; etiam in eo solo spes vnica imperij collocari tum maximè poterat ob virtutem & nobilitatem. Vt autem credam, Berengarium tum imperasse, facit & pontificum, qui antè fuêre, breuis vita, quos tanquam monstra quædã è medio breui Deus sustulit, & ipsius imperatoris tẽpus, qui superato Guidone duce Spoletino, interfectoq; Ambrosio comite Bergomate, quos primo hostes habuerat, accepta à Formoso imperij corona annis 9. vixit. Quid verò postea Christophoro acciderit, è pontificatu deiecto in Sergio dicetur.

SERGIVS III.

123. Põt. SErgius tertius, patria Romanus, patre Benedicto, pontificatum iniens, basilicã Lateranensem, quæ tũ corruerat, restituit, Christophorum è monasterio tractum in vincula coniecit. Rebus deinde confirmatis, Gallias profectus, Lotharij gratia & amicitia fultus, qui tum regnabat, in Italiam rediens, & Christophorũ arctiore custodia reuinxit, & Formosi acta ita improbauit, vt denuò ad sacros ordines eos admittere necesse fuerit, quos Formosus antea sacerdotali ordine indignos censuerat. Neque hanc quidem ignominiam mortuo intulisse contentus, eius cadauer è sepulchro tractum, capitali supplicio, ac si viueret, afficit, corpusq; ipsum in Tiberim proijcit, tamquam sepultura & honore humano indignũ. Ferunt piscatores corpus ipsum inter piscandum repertum, ad basilicã Petri detulisse, atq; dum funus celebratur, sanctorũ imagines, quæ in templo locatæ erant, corpus ipsum veneratas fuisse: & ob eam rem creditum esse, Formosum iniuria quidé tali ignominia affectum fuisse. Sed factúmne sit hoc à piscatoribus, haud satis constat, viuente præsertim Sergio, qui Formosi factionem persequebatur quod antea ei impedimento fuerat, quò minus pontificatum consequeretur. Vide quæso, quantum isti degenerauerint à maioribus suis. Illi enim, vtpote viri sanctissimi, dignitatem vltro oblatam contemnebant, orationi & doctrinæ Christianæ vacantes: hi verò largitione & ambitione pontificatum quærentes, & adepti, posthabito diuino cultu, inimicitias non secus ac sæuissimi quidam tyranni inter sese exercebãt: suas voluptates postea securius expleturi, cum nullibi exstarent, qui eorum vitia coêrcerent. Crediderim ego Sergium hæc facere à Lothario compulsum, quod Formosi opera à Gallis in alienigenas imperium translatum sit. Sergius autem his artibus vitam ducens, septimo põtificatus sui anno, mẽse quarto, die xvj. moritur: cùm paulò antè igneæ faces in cœlo & stellæ micantes, discurrentesq; præter consuetudiné sint visæ. Vnde non ita multò pòst Vngari Italiam cum exercitu ingressi, multas vicissim intulêre accepereq; clades.

ANASTASIVS III.

A Nastasius tertius, patria Romanus, eo tẽpore pontificatum inijt, quo Landulphus Beneuentanus princeps, graui prælio in Apulia cum Græcis decertauit, & vicit. Nam Patritius Leonis Constantinopolitani imperatoris dux Italiam ingressus, se omnia breui euersurum minabatur, nisi Leoni properè obtemperarẽt. Verùm (vt dixi) Landulphi virtute imperiũ simul cum loquacitate omisit, quã quam verò à Berengario iam pararentur copiæ, quæ Patricio obuiam fierent, plus terroris quàm virium secum ferenti. Anastasius autem, à quo nil memoria dignum gestum est, 124. Põt.

secundo anno pontificatus sui moritur, & in basilica Petri sepelitur. Hunc tamẽ pontificẽ hacvna in re laudare possumus, quòd neminẽ eorum, qui ante se in pontificatu fuêre, ignominia aliqua notauerit, vel maledicẽtia persecutus sit: modestè enim & integrè vixit, nec in se quicquam habuit, quo reprehendi possit.

LANDVS I.

125. Pôt.

LAndus patria Romanus, Anastasio successit. Huius autem vita ita obscura fuit, vt etiam sint, qui eum inter pontifices non numerent, maximè autem Vincentius historicus. Aliter tamen Martinus & Cusentinus sentiunt, horum de numero, & Gothifredus est, qui scribit, Leandum auctoritatem suam interposuisse, quõ minus Berengarius & Rodulphus comitis Guidonis filius, inter se decertarent.

Sunt qui scribant, Rudolphum apud Veronam Berengarium superasse, ac imperio tribus annis potitum esse. Magna enim tum erat inter Italos, Germanos & Francos de possessione imperij concertatio. Vnde & grauissima bella orta sunt, nec exstincta sine multorum interitu, omniumque prouinciarum calamitate. Annitebantur tamen Romani Italique imperij nomẽ in prouincia retinere, obstantibus barbaris omnibus, licet duce & auctore tam præclari facinoris indigerent, exstinctis iam non solùm illis præclari luminibus, quæ Italiam quondam per totum vrbem terrarum illustrarunt, verùm etiam sublato omninò & exciso illo egregio seminario, vnde tam præclaræ radices pullulabant.

Landus autem sexto pontificatus sui mense, die vigesimoprimo moriens, in basilica Petri sepelitur.

IOANNES XI.

126. Pôt.

IOANNES vndecimus, patria Romanus, patre Sergio pontifice, anno Domini nongentesimo nono Pontificatum inijt. Præsul Rauennas is antea fuerat, episcopatu deiectus populi tumultu. Verùm Lando mortuo, pontificatum adeptus spiritus militares magis, quàm religioni deditos gessit. Indigebat huiusce modi pontifice tum quidem & ecclesia & Italia. Nã Græci (vt diximus) vt

Landul-

Landulphi virtute ſuperati, Sarracenos in Italiam vocant, qui ex Calabris & Apulis in Lucanos & Campanos mouentes, vrbi Romæ exitium ſe illaturos propediem minabantur. Hoc autem periculo motus Ioannes, Alberico Etruriæ Marchione in auxilium accito, habito delectu, cum Sarracenis confligens & ſuperans, ab vrbis finibus ſubmouit. Verùm nil actum ea victoria exiſtimans, niſi fugientes inſequeretur, eos ad Lyrim fluuium nactus, (quem Gariglianum vocant) apud Minturnas tanta clade ſuperat, vt de relinquenda omnino Italia cogitauerint, locaque omnia fermè, quæ in litore Italico obtinebant incenderint. Poſtea tamen mutata ſententia occupato mõte Gargano, incurſionibus loca circumquaq; poſita vexabant. Interim verò Ioannes in triumphi modum Romam rediens, cùm omnia ſibi vendicaret, Alberici odium ita in ſe concitauit, vt ingens ſeditio ſit orta, qua quidem Marchio pulſus, Ortam proficiſcens, opido munito & arce, Vngaros præmijs ſollicitatos in Italiam vocat: qui certè prouinciã ingreſſi, plus propè calamitatis Italiæ intulêre, quam olim Sarraceni. Pueros enim & virgines abducebant, grandioribus natu necatis: neque ipſis quidem Etruſcis pepercêre, quos ex fœdere Alberici intactos eſſe oportebat: immò verò magis in hos, quàm in cæteros Italos ſæuitum eſt, incẽſis & euerſis ferè omnibus oppidis, quæ ipſi occupauerant. Crediderim ego Berengarium, qui tum Ciſalpinam tantummodò tuebatur, hoſtibus iter in Etruriam dediſſe, modò ſine vllo ſuorum meleficio tranſirent. Hac autem dulcedine prædæ illecti Vngari, frequenter deinceps Italiam repetebant. Qua calamitate Romani permoti, cùm ſæuire in hoſtem præferocem & potentem non poſſent, Albericum capiunt & obtruncant. Ioannes quoque ſeditione militari, maximè verò à militibus Guidonis Comitis captus, & in vincula coniectus, ceruicali in os coniecto necatur, pontificatus ſui anno xiij: menſe ij. die iij. Cuius in locum alter Ioannes ſubrogatur: verùm quia vi ſedem occupauerat, è loco ſtatim deiectus, connumerari inter pontifices non meruit.

ANNOTAT.

Hic Ioannes X (vt dixi) appellandus eſſet, fuitq; vt ex horum temporum ſcriptore Luithprando Ticinenſi lib. 2. ca. 13. verum per Europam ſuo tempore geſtarum liquet, natione Romanus, ante ex epiſcopo Bononienſi factus archiepiſcopus Rauennas, Ioannis cuiuſdam, vt auctor eſt Guillelmus Bibliothecarius, non papæ Sergij iij. filius. Cui Ioãni papæ ceruicali ſuper os coniecto, & ſuffocato, ſi Luithprãdo Ticinenſi horum temporum ſcriptori credere volumus, Ioannes XI. Sergij papæ & Marociæ nobiliſſimæ inter Romanas fœminæ filius, matris quæ tunc in vrbe potentiſſima erat, auctorit. ate Romanis Pontificibus ſcripſerunt, plures autẽ fuêre, Ioanni huic non alteri Ioannem, ſed Leonem VI. & illi Stephanum VII, ſubijciunt. Poſt quos Ioannem ipſum XI. Sergij papæ filiũ communi conſenſu referunt. Quos & magis ſequendos eſſe exiſtimo.

LEO VI.

LEO ſextus, patria Romanus, legitimis ſuffragijs pontifex creatus, nil tyrannicum in vita præſetulit, integrè ac modeſtè vitam ducens, ac rei diuinæ conſulens quantum illa tempora in tam corruptis moribus patiebantur. Reuocare enim ciues ad concordiam, temeritate & ſtultitia priorum pontificum adhuc tumultuantes, componere res Italas, pacare externum hoſtem, propulſare barbaros à ceruicib. Italiæ conatus eſt: quo certè nil melius aut laudabilius in tam breui magiſtratu fieri potuit. vij. n. menſe, die xv, pontificatus ſui moritur,

117. Põt

ſepeliturq; in baſilica Petri, magno ſui apud Romanos deſiderio relicto.

STEPHANVS VII.

128. Pōt. STephanus ſeptimus, patria Romanus, eo tempore pōtificatum inijt (vt quidam ſcribunt) quo Vngari Alemanniam Saxoniamque populantes, ab Henrico Germaniæ rege apud Merſpurgum ingenti clade ſuperati ſunt.

Ferunt tum etiam Rodulphum Burgundiorum regem, in Italiam hoſtili manu contra Berengarium ſecundum deſcendiſſe, eumque ſuorum fraude regno ſpoliatum ad Vngaros confugiſſe, qui ſumptis armis, tertio anno poſt pulſum Berengarium in Italiam cum magno exercitu duce Salardo venientes, Papiam vi captam, ferro & igne magna ex parte vaſtarunt. At verò Itali cum non ſatis virium in Rodulpho cernerent, Hugonem Arelatenſem comitem in Italiam vocant. Huic autem non ſine contentione tamen Rodulphus cedens, cum hoſtes acriter inſtarent, in Burgundiam ſeſe recepit. Hugo verò non ſatis his fidens, qui ſe vocauerant, multos in exſilium pepulit: qui quidem ad Arnoldum Bauarorum ducē confugientes, hominem regnandi cupidum mouere copias in Italiam propellunt. Deſcendentem itaque ex Alpibus Veronenſes ſtatim intra mœnia benignè ac comiter recipiunt: verùm Hugo, in eum mouēs, commiſſo prælio hominem ſuperat, Veronamque ſtatim recipit. Mortuo autem apud Bauaros Berengario, vt alij volunt, apud Vngaros, Berengarius tertius primi Berengarij ex filia nepos, in Italiam veniens, anno ſalutis nongenteſimo trigeſimoquinto imperio potitur. Sunt autem qui hæc, quæ ſcripſi, huius pontificis temporibus aſſcribant. Ego verò & priorum quorundam, & ſequentium temporibus aſsignanda crediderim, cùm ea, quę breuiter ſcripſi, non ſine diuturnitate geri potuerint. Sed ſatius fuit in tanta ſcriptorum varietate temporū, omninò aliquid ſcribere, quàm quæ ſunt aliquando geſta, ob incertos auctores omittere. Conſulimus poſteritati, nec ita ſuperſtitioſi ſumus, vt nolimus ea credere, quæ varij auctores ſparſim conſcripſere.

Huius quoque pontificis tempori meritò aſſcripſerim ſanctum Vgibertū nobilem Lotharingiæ principem, qui Gemblacenſe cœnobiū propria impenſa magnis operibus breui exſtruxit. Ferunt & hac tempeſtate Spireneum Bohemię ducem fidem Chriſti tum primum recepiſſe. Nam duces antea qui Bohemiæ præerant, nunc demum reges appellantur auctis opibus & copijs. At Stephanus, cuius vita manſuetudinis & religionis plena fuit, ſecundo pontificatus ſui anno menſe vno, die duodecimo moritur, inque Petri baſilica ſepelitur.

IOANNES XII.

129. Pōt. IOannes duodecimus, patria Romanus, patre Sergio pontifice, vt quidam volunt, eo tempore pontificatū inijt, quo ſanguinis fons (vt Martinus & Vincentius aiunt) Genuæ largiſsimè effluxit, futuræ calamitatis iudicium. Nam & Genua à Sarracenis ex Africa veni-

venientibus, dum capitur ac diripitur, & Vngari Italiam ingressi, longè omnia ac latè populati sunt. Verum dum onusti præda Peligno rum fines attigissent, à Marsis, qui repentè arma ceperant, opprimuntur, atque ita prædam omnem cum vita amisere. Scripsit tum multa Racherius ex monacho Veronensis episcopus factus, in exsiliumque Papiam ab Hugone rege missus, quòd apertè nimium in eius mores inueheretur. Ioannes autem pontificatus sui anno quarto, mense decimo, die xv. moritur. Vacat tum sedes diebus duodecim.

Racherius episcopus Veronensis.

LEO VII.

930. Pōt.

LEo septimus, natione Romanus, Hugone & Lothario in Italia imperantibus, pontificatum adeptus, nil dignum memoria gessit. Huius autem tempora illustriora fecêre Spireneus Bohemiæ dux (vt Martinus refert) iustitia & religione insignis, & eius filius Vinceslaus, nequaquam à patre degenerans, à fratre Boleslao interemptus ob regni cupiditatem: qui quidem Vinceslaus postea in sanctos referri meruit, comprobata eius vita approbatisque miraculis, in vita & post mortem editis. Leo autem pontificatus sui anno tertio, mense sexto, die decimo moritur, & in basilica Petri sepelitur. Vacat tum sedes dies tres.

STEPHANVS VIII.

931. Pōt.

STEPHANVS octauus, natione Germanus, pontificatum iniens, ita à Romanis seditionibus vexatus est, vt nil memoria dignum ab eo geri potuerit, immò verò (vt Martinus refert) in tanta seditione mutilatus turpiter aliquandiu vitam duxit, cum ob inhonesta vulnera prodire in publicum erubesceret. Parabat quidem rex Hugo tantam iniuriã vlcisci, sed in ipso apparatu moritur: cui quidem Lotharius filius in regno succedens, hac de re nullam mentionem fecit, vel quod populi Romani amicus esset: vel quod breui regnauit: biennio enim tantum post mortem patris superuixit. Otho autem Germanorum rex, Vinceslai Bohemiæ regis mortem vlturus, in Boleslaum, qui fratrem per scelus interfecerat, copias mouens, hominem tandem post multas illatas acceptasque clades, in potestatem suam redegit. Stephanus verò pontificatus sui anno tertio, mẽse quarto, diebus xij. moritur. Vacat tum sedes diebus x.

MARTINVS III.

932. Pōt. *aliàs Marinus II.*

MArtinus tertius, patria Romanus, mansuetudinem & placabilitatem Stephani septimi imitatus est: pontificatum enim adeptus, bella omittens, religioni sese totum addixit, templa vetustate collapsa instaurans, pauperes eleemosynis pascens. Non caruit tamen huius temporibus Europa ipsa bellica rabie. Nam cum Otho anniteretur Italiam ingredi aduersante Lothario, magnæ cædes vtrinque commissæ sunt. Adhortante tamen eos Martino pontifice, vt ab armis discederent, tum vel maximè, cum vbique fame & penuria rerum omnium laboraretur, succisis vndi-

vndique arboribus, proſtratis ſegetibus, & abductis grauiſsimo bello colonis ac pecoribus, apud Conſtantinopolim quoque tumultuatum vehementer eſt. Nam ciues ipſi Conſtantinum imperatorem captum, abraſo capite, in inſulam relegarunt. Verùm non ita multò pòſt Conſtantinus Leonis filius imperium adeptus, ſeditioſos ciues eadem turpitudine tantùm affectos, qua ipſi Conſtantinum notauerant, in eandem inſulam exſulatum mittit. Martinus autem tertio pontificatus ſui anno, menſe ſexto, die decimo moritur, & in baſilica Petri ſepelitur. Eius autem in morte ſedes Romana diebus duodecim tum vacat.

AGAPETVS II.

133. Pōt. AGapetus ſecundus, natione Romanus, ardente tumultu bellico in Italia pōtifex creatur.

Vngari enim tum etiam hoſtili manu Italiam ingreſsi, iam ferè omnem oram Tranſpadanam recuperauerant, cùm Henricus Bauariæ dux, ſumptis properè armis, compa- *Henricus Bauariæ dux.*
ratoque exercitu in prouinciam mouens, non ſine magno incolarum incommodo duobus graniſſimis prælijs eos ſuperat, ac prouinciam omnem ab Aquileia Papiam vſque occupat. Vnde non ita multò pòſt properè in Auſtriam diſceſſit, quòd iam aduentare Berengarium cum magno exercitu intellexerat. Potitus autem Italia Berengarius, Imperatoris nomen ſibi indit, filiumque Albertum regem Italiæ nuncupat, coniecta in carcerem Adalinda Lotharij fratris filia, ne Papiam vrbem dotalem repeteret. Interim verò Agapetus pontifex, Italiæque proceres, cognita Berengarij ſuperbia, quòd omnia ſibi contra ius fasque vendicaret, Othonem Germaniæ regem in Italiam vocant: qui quidem per Forum Iulij prouinciam cum quinquaginta milibus hominum ingreſſus, deturbatis ſtatim è regno Berengario & Alberto, Adelindam Lotharij filiam è carcere ductam in vxorem accepit, ex qua poſtea filium ſuſcepit, cui Othoni ſecundo nomen fuit. Otho tamen Italia decedens, hac moderatione vſus eſt, vt Berengario & Alberto gubernandæ prouinciæ arbitrium permiſerit, compoſitis inter pontificem & Berengarium rebus. Idem quoque Otho Lodouicum regē Franciæ magnis eò properè deductis copijs iuuit, quem proceres prouinciæ adiuuante Hugone Pariſiorū Comite, ipſius Othonis ſororio propè è regno depulerant. At verò Albertus Berengarij filius, qui tum Rauennæ præerat, Comaclenſiū claſſe & auxilijs fretus, mercatores Venetos aduerſante Agapeto pontifice infeſtabat, vnde Veneti ira incenſi comparatis properè quibuſdam nauigijs, Comaclum expugnatum incendunt.

Dum hæc itaque hoc modo agerentur, Agapetus pontifex vir innocens, & reipublicæ Chriſtianæ amator, pontificatus ſui anno nono, mēſe ſeptimo, die x. moritur, eò ferè tempore, quo Oddo Cluniacenſis monaſterij abbas in Domino quieuit. Cuius quidem diſcipulus habitus eſt Domaielus, vir mirę ſanctitatis & monaſticæ diſciplinæ reſtitutor.

IOAN-

IOANNES XIII.

934. Pōt. IOannes decimustertius, patria Romanus, de via Lata, patris Alberici potentia fretus, pontificatum occupat. Octauianus is quidem primo vocabatur, homo sanè ab adolescentia omnibus probris ac turpitudine contaminatus, venationibus magis, si quid temporis à libidinibus supererat, quàm orationi deditus. Erant tum Romæ duo annui consules, ex nobilitate præfectus vnus, qui ius populo diceret: ex plebe autem decarchones xij. creabantur, qui vicem senatus gererent. Non carebant aliqua ditione Romani, nam & vicina Etruriæ oppida intra Vrbeuetanum, Tudertinumque agrum, & quicquid à Neapoli Beneuentoque, à Marsis, à Reatinis ad vrbem spectat, Romanæ ciuitati obtemperabat. Vlteriora partim Græci, partim Sarraceni occupauerant Quis tum Picenum Spoletinumque agrum obtineret, incertum est. Octauianus itaque patris potentia in satis libera ciuitate fretus, pontificiū munus humeris suis nequaquam conueniens, sibi desumit. Hac quidem indignitate moti duo Cardinales, literis Othonem obsecrant, vt clerum populumq; Romanum è manibus Berengarij Ioannisq; duodecimi vendicare conetur, aliter Christianā fidem vnà cum imperio perituram. Otho enim tum magno in precio erat, domito Boleslao (vt dixi) Bohemiæ rege, superatisque tribus grauissimis prælijs Vngaris Germaniam vastātibus, ac captis tribus eorū regulis, quos Germani, contradicente Imperatore, vitam finire laqueo coegēre. Interim verò dum Otho exspectaretur, re per indices patefacta, Ioānes pōtifex cardinales ipsos capit, & huic nasum, illi verò manum abscindit. Hanc ob rē Otho in Italiam mouens, primò quidem Berengarium & Albertum filium in potestatem suam redigit: alterumq; Constantinopolim, alterum in Austriam relegat. Mox vrbem ingrediens, ab ipso Ioanne honorificentissimè susciputur, coronaturq; (vt quidā tradunt) accepto Germaniæ Pannoniæq; titulo, quod reliqui imperatores deinceps obseruarūt, translato tùm primū ad Germanos imperio. Alij verò à Leone octauo, de quo paulò pòst dicemus, hoc factum existimant, quorum opinionem Gratianus in decreto secutus est. Priorē sentētiam Richardus & Cusentinus non improbant. Lateranensis autem bibliothecarius Othonem Ioannis tempore Romam venisse scribens, de coronatione eius nullam mentionem facit, adeò confusa sunt & perturbata hæc tempora, scriptorum negligentia & incuria. Otho autem compositio aliquantulum statu ciuitatis, cum Ioāne secretò collocutus, hominē primò blandè appellando à flagitijs deterrens, ad virtutem adhortabatur: verūm cum nequaquam moueri à sententia verbis eū cerneret, ad minas conuersus, concilium indicit, conuocatis episcopis Italiæ, quorum iudicio vita sceleratissimi hominis diiudicaretur. Is itaq; iudicium bene sentientiū reformidans, in Hernicos aufugit, in Syluisq; more feræ aliquandiu delituit. Hanc ob rem Otho persuadente clero, Leonem Romanum ciuem Lateranensis ecclesiæ protoscriniarium, pontificem creat. Verùm abeunte Imperatore, Ioannis cognati & clientes, pulso Leone, Ioannem ipsum reuocant: quem quidem diuinitus eisdem fermè diebus perijsse creditum est, ne ecclesia Dei pernicioſa seditione iamgliscente labefactaretur. Sunt qui scribant, hunc sceleratissimum hominem, vel hoc mōstrum potius, in adulterio deprehensum & confossum interijsse. Verùm non ita quoque sedata seditio est. Nam Romani mortuò Ioanne, in eius locum Benedictum subrogant, idque ab imperatore, qui tum Spoleti erat, confirmari contendunt. At imperator iratus, non solùm Romanos, vtpote iniqua postulantes, à se repulit, verùm etiam eosdem armis vt (postea dicetur,) coegit abrogato Benedicto, Leonem suscipere. Ferunt multa prodigia tum in Italia apparuisse.

Romæ duo annui cōsules

Nam

Nam & lapis de cælo miræ magnitudinis cecidit ſequente ventorum atque imbrium procella, & in veſtibus multorum ſignum crucis, ac quidem cruentæ, diuinitus apparuit. Quæ quidem portenta indicare magnas clades & calamitatem eccleſiæ multi interpretabãtur. Ioannes autem vir omnium, qui vnquam ante ſe in pontificatu fuêre, pernicioſiſſimus & ſceleratiſſimus, pontificatus ſui anno ix. menſe iij. die quinto moritur. Eius verò in morte ſedes in ſeditione dies xij. tum vacat.

ANNOTATIO.

Ioannem hunc 12. ab omnibus ſcriptoribus (præter vnum Platinam) appellari obſeruaui. Quem primum eſſe inueni, qui nomen in pontificatu mutarit. Nam cùm antea Octauianus vocaretur, vt Guillelmus bibliothecarius ſcribit, gentili nomine omiſſo tanquam parũ maieſtati & religioni pontificiæ idoneo, ſe Ioannẽ appellauit. Cuius exemplum ſequentes pontifices, qui deforme, & parum conueniens tanto magiſtratui nomen habuêre, ſenſim, & paulatim ſequuti, leuem conſuetudinem tãquam in legem perpetuam tranſtulerunt. Cæterum hãc rem Romani põtifices, & maximè ex Germania lecti, Bruno, Gerebertus, Suidegerus, Poppo, alius Bruno, Geberardus, Fridericus, Gerardus, Cadolus, Anſelmus, Hildebrandus, & ſimiles maximè confirmarunt, barbarorũ nominum deformitate commoti.

BENEDICTVS V.

135. Põt.

BEnedictus quintus, patria Romanus, ex diacono in ſeditione põtifex creatur, ab his potiſsimũ, qui Ioanni cognãtione factioneq; coniuncti fuerant, ægrè ferẽtes Leonem ab Othone Ioanni antelatum. Verum cùm imperator hanc electionem nequaquã probaret, Romanos id maximè expetẽtes à ſe repulit, eoſq; ferro & flãma omnia circa vrbẽ poſita vaſtãs compulit, pulſo Benedicto vel dedito potius, Leonem ſuſcipere, adactos ſacramento, nil ſe earum rerum immutaturos, quas ipſe imperator in re pontificia conſtituiſſet. Compoſitis autem hoc modo rebus, Otho in Germaniam rediẽs ſecum Benedictum ipſum duxit, qui non multò poſt dolore animi apud Hamburgum moritur, vbi relegatus erat. Vixit autẽ in pontificatu mẽſibus ſex, diebus quinq;. Sedesq; deinceps diebus *triginta vacauit. *Viginti

ANNOTAT.

Hunc Benedictum V. appellari ab omnibus, & in eius numeri nota illius rationem haberi à ſequentibus pontificibus, qui illud nomen tulêre video, & id quidem parum accuratè factum fuiſſe exiſtimo, cum ſchiſmaticus fuerit contra Leonem 8. papam legitimè creatũ, per vim renũtiatus. Duo autem ſimul legitimi papæ eſſe non poſſunt. Ille germanus, & verus põtifex ſemper cenſetur, cuius in eccleſia ſucceſſio exſtat, quæ quidem Leonis 8. non Benedicti V. eſt Rhegino lib. 2. Luithprandus lib. 6. ca. 11. & Guillelmus bibliothecarius auctores.

LEO VIII.

LEO octauus (vt antè dixi) protoſcri- 136. Põt.
narius, à clero populoque Romano, pulſo Ioanne pontifex creatur. Nam

cùm

cùm Ioannes flagitiosè nimium & intemperanter viueret, instarentque Romani apud imperatorem, vt alterum pontificem abrogato Ioanne crearet, respondit electionem ad populum & clerum pertinere: Eligerent, quem maximè idoneum putarent, se eum statim approbaturum. Vnde cùm Leonem elegissent, quem ipse confirmauerat, deinde mutata sententia abrogato eodem, Benedictum suffecissent, iratus Otho, eos vi & armis compulit, dedito etiam Benedicto Leonē suscipere, qui statim Romanorum inconstantiam pertæsus, auctoritatem omnem eligendi pontificis à clero populoque Romano ad imperatorem transtulit. Verùm Leo in pontificatu non diu vixit. Anno enim primo, mense quarto moritur.

IOANNES XIIII.

137. Pĕt. IOannes decimusquartus, Narniensis episcopus, patria Romanus, patre Ioanne episcopo, Leoni succesit. Verum Romani inita iam consuetudine pellendi pontifices, hunc quoque seditionibus fatigant. Accersito enim Iofredo Campaniæ comite, Lateranenses ædes vi irrumpentes, Ioannem capiunt, captumque primò in Hadriani molem perducunt, mox inde hominem in Campaniam exultatum mittunt. Verùm interfecto Iofredo eiusque vnico filio à Ioanne Campano Principe Pontifex vndecimo mense sui exsilij Romam properè redijt. Otho prætereà cognita pontificis calamitate, cum Othone filio ingentibusque copijs magnis itineribus Romam perueniens, consules & præfectum cum Dearchonibus captos in vincula conijcit, sciturus coniurationis capita. Quæstionibus autem re cognita, consules in Germaniam mittuntur: Dearchones verò laqueo suspensi, pœnas statim dedêre. Petrus autem vrbis præfectus, malorum omnium fons & origo, diu cũ ignominia per publica vrbis loca tractus ac virgis cæsus, in Germaniam vinctus mittitur. Sunt qui scribant, Petrum ipsum excarnificandum pontifici traditum abrasa barba, capillis suspensum ad caput equi Constantiniani aliquandiu stetisse, vt eius exemplo talia facinora malefici declinarent. Inde autem ablatum, asinoque superimpositum, verso ad clunes vultu, & manibus sub cauda ligatis, atque ita per vrbem ductum, & virgis cæsum ferè vsque ad interitum fuisse: postea verò in Germaniam exsulatum missum. Hac etiam seueritate (exempli gratia) in Iofredũ à Ioanne principe Campano (vt diximus) cæsum, imperator vsus est, vt eius ac filij cadauera è loco sacro tracta, in profanum proijci iusserit. Intereà verò Sclaui, qui Hadriani tertij pontificis, & Suerophyli principis Dalmatiæ tempore fidem Christi susceperant, in Italiam traijcientes, Sarracenos ingenti clade superatos monte Gargano deiecerunt. Horum autem exemplum & virtutem imitati Vngari, reliquias Sarracenorum ita attriuêre, recuperata Consentia iam ab hostibus capta, vt Othoni magni Othonis filio eò cum exercitibus misso, haud difficile fuerit reliquias bellorum absoluere. Nec contentus Sarracenos cædere, Græcos quoque, qui cum Mauris fœdera inierant, grauissimis prælijs ita perdomuit, vt eos ferè omni Calabria & Apulia eiecerit. Sunt qui scribant, idcirco Othonem Græcos persecutum fuisse, quia Nicephorus Constantinopolitanus imperator filiam iam ei pactam in matrimonium daturum se negabat. Constat tamen Othonem ipsum adolescentem egregium pulso Nicephoro, & Ioannem filium in imperio confirmasse, & Theophaniam sororem in vxorem accepisse, quam quidem Ioannes tertiusdecimus vnà cum marito apud Lateranensem basilicam corona imperij exornauit, annuente Othone sene, qui filium consortem imperij creauerat. In tanta autem & tam publica lætitia, Campana ecclesiæ Metropolitanæ nomen à Ioanne pontifice consecuta est. Otho verò in Germaniam

profi-

proficiſcens, ſenio confectus, Viennæ moritur: quem non ita multò pòſt Ioannes pontifex ſexto pontificatus ſui anno, menſe xj. die v. ſubſecutus eſt. Eius in morte dies xtij. ſedes tum vacat.

BENEDICTVS VI.

138. Pōt. BEnedictus ſextus, patria Romanus, Ioanni in pontificatu & calamitatibus ſucceſſit: à Cintio enim Romano ciue & quidem præpotenti captus, in Hadrianam molem (quam ſancti Angeli arcem nunc vocant) cuſtodiam noxiorum, vel potius innocentium includitur, eodemque in loco non multò pòſt ſtrangulatur: vel (vt Cuſentinus refert) fame moritur. De tanta iniuria nullam ſumptam eſſe vindictam, vel à ciuibus Romanis aduerſæ factionis, vel ab Othone Imperatore, non poſſum ego non admirari, præſertim cum Otho ipſe vir optimus ſit habitus, & eccleſiæ Romanæ defenſor acerrimus. Sed vereor ne talia fuerint Benedicti merita, quale præmium à Cintio conſecutus eſt. Malè tamē à Cintio actum eſt: neque enim ad ſe pertinebat, etiamſi Benedictus grauiter deliquiſſet, Pontifici manus inijcere. Sed heus, vt rerum omnium viciſſitudo eſt. Nam Romani Pontifices noſtra ætate Romanos ciues, aut delinquentes, aut ob potentiam ſuſpectos, eò loci tanquam in Tullianum carcerem includunt & macerant. Crediderim ego Othonem alijs negotijs implicitum, Romano Pontifici præſtare auxilium nequiſſe, ob eamq; rem anno primo, menſe ſexto, pontificatus ſui mortuum eſſe.

DONVS II.

139. Pōt. DOnus ſecundus, patria Romanus, tantæ modeſtiæ fuit, vt ſi nihil in pontificatu geſſerit, quò magnopere laudaretur, nō tamen vel aliqua iniuria affectus, vel ignominia notatus eſt. Huius autem tempora, ne omninò obſcura eſſent, effecêre res quædam, tum à principibus quibuſdam, tum à ſanctis viris geſtæ.

Nam Baianus artis magicæ peritus Bulgarorum princeps, ita Baſilium & filium Conſtantinum Byzantinos principes bello vexabat, vt paulum ab capienda vrbe regia abeſſet, negligentia Græcorum propè derelicta. Inita tamen ſunt inter eos fœdera, licet non æqua, & pax compoſita eſt. Adalbertus autem Bohemus Pragenſis epiſcopus, tantæ ſanctitatis tum habitus eſt, vt diuino ſpiritu impellente in Pannoniam deſcendens, & regem Vngarorum baptizauerit, & omnes prouinciæ epiſcopos ad benè de Deo promerendum exemplo & vita inſtruxerit. Profectus deinde in Pruſsiam, dum fidem Chriſti quàm diligentiſsimè prædicat, martyrio coronatur. Ferunt & beatum Eduardum Angliæ regem, ſanctitate in precio tum habitū fuiſſe, quem certè nouercæ dolis & fraude interfectum conſtat. His addit & Richardus ſcriptor ſanctum Maiolum abbatem, qui in Cluniaco magnum ſui apud poſteros vita & miraculis exemplū reliquit.

Donus autem anno potificatus ſui primo moritur, & in baſilica Petri ſepelitur: diebus tantummodò duobus ſedes dum vacat.

BONI-

BONIFACIVS VII.

140. Pōt.

BOnifacius septimus, cuius cognomen & patria ob ignobilitatem credo reticetur, pontificatum malis artibus adeptus, malè etiam amisit. Nam inito magistratu conspirantibus simul bonis ciuibus, relinquere vrbem coactus, precioſissima quæque è basilica Petri subtrahens, Constantinopolim confugit: vbi tandiu substitit, quoad diuenditis, quæ sacrilegio abstulerat, magnam vim pecuniarum comparasset, quibus tanquam adminiculis occupandæ tyrannidis fretus, vrbem repetit, ciues Romanos largitione corrupturus. Obstabant conatibus suis viri boni, maximè verò Ioannes diaconus cardinalis, quem captum adiuuantibus quibusdam pernitiosis hominibus, oculis statim priuauit. Atque ipse tantorum malorum auctor, glisscente maiorem in modum seditione, siue timore, siue pœnitentia patrati sceleris, turpiter vitam finiuit. Vide quæso quantū degenerauerint hi pontifices à maioribus suis, qui hanc rempublicam Christianam tam amplam, tamque magnificam suo sanguine nobis reliquêre. Pontifex Romanus sacrorum pater & rex, sacra ipsa furto abstulit: & qui vindicare sacrilegia debuerat, tanti sacrilegij factus est auctor. Hoc autem contingere in quauis rep. consueuit, quando plus malorum ambitio & auaritia valet, quàm bonorum virtus & grauitas. In clerum igitur deligendi essent, quorum vita & doctrina probata sit: non autē hi, qui cùm nil virtutis & religionis habeant, ambitione & largitione sibi potentiam quærunt.

Vixit autem Bonifacius in pontificatu mensibus septem, diebus v. Vacat tum sedes dies viginti

BENEDICTVS VII.

141. Pōt.

BEnedictus septimus, patria Romanus, statim inito pontificatu, Arnulphum episcopum Remensem seditione quorundam pulsum, habita synhodo in integrum restituit.

Eò maximè tempore, quo Otho secundus & Henricum Bauarorum ducem rerum nouarum cupidum perdomuit, & in Lotharium mouit, qui Lotharingiam Romani imperij prouinciam occupauerat; Aquisgranensemque agrum populatus fuerat. Otho autem superato Lothario, vastatisque Suessionum agris, ac incensis Parisiorum suburbijs, dum in patriam copias reducit, apud Auxonam fluuium nonnihil incommodi accipit. Deinde verò comparato maiore exercitu in Italiam contra Basilium & Constantinum Imperatores Græcorum veniens, qui iam Calabriam & eam partem Italiæ occupauerant, quæ ad Siciliam vergit, apud Basentellum superatus scapham conscendens, salutem sibi fuga quærebat: A piratis autem fortè fortuna captus, in Siciliam defertur. Verùm Siculi redempto homine, ac Romam misso, de piratis supplicium sumpsere. Otho deinde comparato satis iusto exercitu, animaduertere in Romanos & Beneuentanos constituerat, à quibus initium fugiendi factum fuerat, dum ad Basentellum contra Græcos pugnaretur, ageret id in Romanos minus tutum visum est.

In

Bartholomæi corpus transfertur.

In Beneuentanos itaq; conuersus, vrbem capit & incendit, translato inde sancti Bartholomæi corpore. Romæque in insula Tiberina collocata, eò loci maximè, qui olim Iouis hostia Lycaonia dicebatur, quiq; triremis puppim præsefert. Nam insula, vt adhuc ex Tiburtino lapide cernitur, triremis formâ habuit, ad similitudinem illius credo, qua Aesculapius Romam aduectus est: visitur adhuc serpens lapidi inculptus, visuntur transtra, adeò viri illi excellentes studiosi erant, vel naturâ in artem redigere, vel artem ad naturam. Ad Othonem redeo, qui non multò post translatum sancti Bartholomæi corpus Romæ moritur, & in vestibulo beati Petri (Paradisum vocant) labro prophiretico, quod adhuc introeuntibus ad lævam apparet, honorificentissimè sepelitur. Cùm autem de creando nouo Imperatore consultatio haberetur, & alij Othonem tertium secundi filium, alij verò Hēricum Bauariæ ducem, primi Othonis ex fratre nepotem exposcerent, instarentque Itali quidam, vt Crescentio Nomentano viro clarissimo res committeretur, Germani statim, qui tum frequentes Romæ aderant, Othonem tertium delegêre.

Instabat Benedictus vir optimus vnumquemque rogando, vt in creando Imperatore reipub. Christianæ consulerent, quæ tum maximè perito & solerti gubernatore indigebat. Tandem verò ne seditio aliqua oriretur, Germanorum sententiam approbat. Moritur & ipse pontificatus sui anno octauo, mense sexto. Vacatque sedes diebus quinque, Valderico Amburgensi episcopo tum maximè in pretio existente doctrina, moribus, & sanctitate vitæ.

IOANNES XV.

142. Pōt. IOannes decimus quintus, patria Romanus, vel (vt nonnulli volunt) Papiensis, post adeptum pontificatum mense tertio à Romanis capitur, & in mole Hadriani, vt publica custodia inclusus, ibi tandiu pedore carceris, inedia & molestia animi maceratur, quoad vitam turpiter finiuit. Sunt qui scribant, eum vi mortuum fuisse à Ferrucio Bonifacij septimi parente, magnæ potentiæ viro, ob eam rē credo, quod filio in pōtificatu aduersatus fuisset. Vtcunq; est, constat eum in carcere mortuum, & in basilica Petri sepultum. Deiectusque pontificatu fuerit, vel ob impotentiam & tyrannidem, vt quidam coniectant, vel ob inuidiam maleuolorū & seditiosorum quorundam, haud satis constat: adeò sunt confusæ istorum temporum historiæ.

Fuisse tamen in pretio hac tempestate constat & Odilonem abbatem Cluniacensem, & Berengarium Turonēsem, viros sanctitate & doctrina insignes, quanquam sint, qui dicant, Berēgarium amplitudine doctrinæ confisum, primo in fide errasse, cum de sacramento Eucharistiæ malè opinaretur, erroremque suum postea publico concilio Romæ habito emendasse, ac statim omisso studio sophisticæ disciplinæ, cùm esset archidiaconus Andegauensis, omnia pauperibus erogans, labore manuum suarum victum sibi quæsiuisse.

IOANNES XVI.

Ioan-

143. Pöt. IOannes decimusſextus, patria Romanus, patre Leone presbytero, è regione Gallinæ albæ, pontificatum adeptus, miro odio in clericos exarſit, vnde meritò ab ipſis clericis odio habitus eſt, maximè verò quòd diuina humanaque omnia cognatis & affinibus ſuis elargiebatur, poſthabito Dei honore & Romanę ſedis dignitate, quem certè errorem ita poſteris tradidit, vt ad noſtram quoque ætatem peruenerit. Qua quidem conſuetudine nil certè dici perniciosius poteſt, cùm non ob religionem & Dei cultum appetere pontificatum noſtri ſacerdotes videantur, ſed vt fratrum, vel nepotum, vel familiarium ingluuiem & auariciam expleant. Apparuiſſe cometem tum ferunt futuræ calamitatis indicium: nam & fame & peſte diu laboratum eſt, & terræmotu Beneuentum ac Capua concuſſa, eaque mala ob ſuperbiam & rapacitatem pontificis, contemptumque Dei & hominum accidiſſe putatum eſt. Moritur autem Deo volente octauo pontificatus ſui menſe, ſepeliturque in baſilica Petri.

IOANNES XVII.

144. Pöt. IOannes decimusſeptimus, patria Romanus, pontificatum inijt Othone imperante, ſed nondum coronam imperij adepto. Fuit autem Ioannes vir tantæ doctrinæ, vt multa quidem eleganter ediderit, quemadmodum Martinus ſcribit. Agitatus deinde ſeditionibus à Creſcentio conſule Romano, imperium vrbis ſibi vendicare conante, cupiditati hominis cedens, exſulatum in Hetruriam abijt. At verò Creſcentius cognita Ioannis indignatione, qua percitus Othonem contra ſe cum exercitu in Italiam vocabat, ipſius pontificis cognatos & amicos, qui in vrbe remanſerant, ad hominem mittit rogatum, vt omiſſa accerſendi Othonis cura, ad vrbē cum poteſtate redeat, polliceturque ſe ei rebus in omnibus obtemperaturum. Precibus autem ſuorum motus Ioānes, veritus etiam, ne ſi Otho cum exercitu Italiam ingrederetur, plus maleficij, quàm beneficij ſecum afferret, ad vrbem veniens, prodeunte obuiam Creſcentio cum omnibus magiſtratibus, & vrbana multitudine, in ædes Lateranenſes magno comitatu introducitur: & quidem in veſtibulo eius pedes, Creſcentius & omnes ſeditionis auctores, petita venia, exoſculati ſunt, atque ita in concordiam redacti, vitam ſimul quietè traduxere.

Ferunt tum Henricum abbatem Lobienſem in Lotharingia, & Adeoboldum epiſcopum Vltraiectenſem, qui multa in laudem beatæ Virginis, ſanctæque Crucis ſcripſit, & Albonem abbatem Floriacenſem (qui poſtea in Vaſconia ob fidem Chriſti martyrium paſſus eſt) doctrina, religione, ſanctitate, magno in pretio habitos.

Moritur autem Ioannes pontificatus ſui anno decimo, menſe ſexto, die decimo. Vacat tum ſedes diebus ſex.

GREGORIVS V.

GRegorius quintus, natione Saxo, patre Othone, Bruno ante vocatus, Othonis ter- 145. Pöt.

tij auctoritate ob affinitatem pontifex creatur. Verùm abeunte in Germaniam Othone, seditionibus Romanorum exagitatus, in Etruriam primò, mox in Germaniam ad imperatorem cõfugit. Interim verò Romani Crescentium denuò cum summa potestate consulem decernunt, qui statim Ioannem quendam natione Græcum, episcopum Placentinum, non minus pecuniosum quàm doctum, pontificem creat, cuius certè nomen inter pontifices quidam supprimunt, vtpote minus legitimè creatum: alij verò xvij. hunc vocant, quòd populi cleriq́ue Romani consensu, ad quos electio spectabat, pontificatum inijsset. At Crescentius cognito Othonis cum magno exercitu ad vrbem aduentu, vrbis mœnia & portus quàm diligentissimè firmat, molé Hadriani munit, positis in vnaquaque statione firmissimis præsidijs. Hinc est, quòd postea moles Hadriani, Crescentij arx appellata est, sumpto nomine ab ipso munitore Crescẽtio. Superueniente deinde imperatore, vrbemq́; oppugnare adorto, populus Romanus, cùm nequaquam tantis copijs par esse posset, clementia Othonis fretus, Germanis portas aperit. Tum Crescentius & Ioannes consilij & auxilij inopes, in arcem Hadriani cõfugiẽtes, sese acriter contra hostes tuebantur. Verùm proposita spe veniæ, dum ex arce ad imperatorem se conferunt, multis vulneribus à multitudine Crescentius confoditur. Ioannes autem, effossis prius oculis, pontificatu simul & vita priuatur, in pristinamq́ue sedem Gregorius xj. mense, posteaquam pulsus fuerat, restituitur. Is autem cognita imperij imbecillitate, varietateq́ue fortunæ, quò diutius apud Germanos summa potestas remaneret, illeq́; cæteris præesset, qui virtute & dignitate cæteris præstaret, sanctionem retulit, haud abnuẽte Othone de imperatore eligendo anno Christi M. ac secundo, quam vsque ad tempora nostra seruatam videmus, videlicet, solis Germanis licere principem deligere, qui Cæsar & Romanorum rex appellatus, tum demum imperator & Augustus haberetur, si eũ Romanus pontifex confirmasset. Hos autem imperatoris eligẽdi auctoritatem primo habuisse Ptolemæus refert, archiepiscopum Maguntinum Germaniæ, archiepiscopũ Treuerensem Galliæ, archiepiscum Colonien-sem Italiæ nomine. His additi & iiij. principes, Marchio Brandenburgensis, imperatoris post electionem camerarius, comes Palatinus qui dapes, dux Saxoniæ qui ensem fert. Sunt qui scribant, Bohemiæ regem vij. electorem, imperatoris pincernam esse: hisq́ue in eligendo additum esse, ad tollendam discordiam partium: ad vtros enim inclinasset, ea pars certè potior habebatur. Tulisse hoc iniquo animo Francos aiunt. Verùm quia in Ludouico Lotharij filio genus Caroli Magni defecerat, regnumq́ue illud ad Hugonem ducẽ cognomento Capitium venerat (nam à regibus ad duces res aliquandiu tranflata est) repetere imperiũ destitêre: maximè verò quod ipsi duces noui homines, illa fortuna tum cõtenti, moliri maiora non sunt ausi: quippe qui nondum bene regni fundamenta iecerant. Laudatur tamen & meritò quidem Robertus magni Hugonis filius, regnũ à patre accipiẽs fortitudine, iustitia, modestia & religione. Hic enim etsi rei militaris admodũ studiosus erat, tum vbi per otiũ licebat, ita Dei templa frequẽtabat, diuinaq́; officia celebrabat, ac si sacrorũ omnium initiatus fuisset. Ferunt cantum illum eius inuentum fuisse: Sancti Spiritus adsit nobis gratia. His artibus autem non minus quam armis crediderim ego Robertũ conciliasse sibi animos vulgi, eosq́ue à prima illa Caroli Magni stirpe, ad genus suum nouum transtulisse. Ferunt tum quoque magno in precio fuisse Robertum quendam Carnotensem episcopum doctrina & sanctitate vitæ. Multa enim scripsit, & canendi modum in sacris meliusculum reddidit. Gregorius autem 2. põtificatus sui anno, mense v. moritur. Vacat tum sedes diebus xv.

Germanis solis electio imperat. permissa.

Principes electores.

ANNOTAT.

Quæ hic Platina de Electoribus tradit, satis à me examinata sunt in libro, quem de comitijs imperatorijs scripsi. Nam quæ sub Gregorio X. instituta sunt, Quinto adscribunt. Huius sepulchrum adhuc in basilica sancti Petri propè altare sancti Andreæ exstat cum hoc epitaphio.

Hic, quem tegit humus, oculis vultuq́; decorũ,
Papa fuit Quintus nomine Gregorius.
Ante tamen Bruno Francorum regia proles,
Filius Othonis, de genitrici Iudith.
Lingua Teutonicus Vangia doctus in vrbe,
Sed iuuenis cathedram sedit Apostolicam.

Ad

Ad binos annos & menſes circiter octo,
Ter ſenos Februo commemorante dies.
Pauperibus diues per ſingula ſabbata veſtes
Diuiſio numero cautus Apoſtolico.
Vſus Franciſca vulgari, & voce Latina,
Inſtituit populos eloquio triplici
Tertius Otho ſibi Petri commiſit ouile,
Cognatis manibus vnctus in imperium.
Exuit, & poſtquam terrena vincula carnis,
AEquinoci dextro ſubſtituit lateri.
Diſceſsit xij. Kal. Mart.

IOANNES XVIII.

146. Pōi. IOannes decimus octauus, Placentinus epiſcopus, vt diximus, potentia Creſcentij Romani conſulis fretus, quem pecunia corripuiſſe creditum eſt, tempore Gregorij quinti per factionem pontificatum occupat. Tantum enim pecuniarum ex Cōſtantinopoli ad vrbem ſecum detulerat, vt conſtantes etiam ſua largitione ad maleficium impelli potuiſſent, nedum Creſcentius homo auariſsimus & regnandi cupidus. Miror ego hiſtoricos Ioannem ipſum inter pontifices numeraſſe, cùm viuente adhuc Gregorio ſedem occupaſſet, niſi forte in conſcribendis pontificum vitis ita faciendum cenſent, vt in perpetua hiſtoria fit. Nam & tyrannorum peruersè facta, optimorum principum rebus geſtis annumerantur, vt quantum inter ſe boni & mali diſſideant, à legentibus cognoſci poſsit, quò malorū exemplo à vitijs deterreantur: & bonorum exemplo ad virtutem impulſi, virā ducant in terris felicem & beatam: qua quidem beatitudine Ioannes caruit, fur certè in pontificatu & latro: non enim, vt par fuerat, per oſtium intrauit. Moritur autem, atque cum ignominia quidem decimo vſurpati pōtificatus menſe. Vacat tum ſedes dies viginti.

SILVESTER II.

SILVESTER ſecundus, Gerebertus anteà 147. Pōi.
vocatus, natione Gallus, malis artibus (vt aiunt) pontificatum adeptus eſt. Adoleſcens enim & Floriacenſi cœnobio in Aureliana diœceſi poſito, dedicatus monachus & addictus, relicto monaſterio, diabolum ſecutus, cui ſe totum tradiderat, Hiſpalim ciuitatem Hiſpaniæ bonarum artium cauſſa peruenit. Erat enim admodum doctrinæ & litteraturæ cupidus, qua in re tantum profecit, vt breui ex diſcipulo optimus præceptor ſit habitus. Diſcipulos autem eius hos fuiſſe Martinus teſtatur, Othonem imperatorem, Robertum Franciæ regem, Lotharium virum nobilitate & doctrina inſignem, qui poſtea Senonenſis Archiepiſcopus creatus fuit. Gerebertus igitur ambitione & diabolica dominandi cupiditate impulſus, largitione primò quidem Archiepiſcopatum Remenſem, inde Rauennatem adeptus, pontificatum poſtremò, maiore conatu adiuuante diabolo conſecutus eſt, hac tamen lege, vt poſt mortem totus illius eſſet, cuius fraudibus tantam dignitatem adeptus erat. Nam cùm Gerebertus regnandi cupidus, diabolum ſciſcitaretur, quamdiu in pontificatu

victurus esset, respondit humani generis hostis ambiguè, vt solet: Si non attigeris Hierusalem, diu vives. Dum itaque pontificatus sui anno quarto, mense vno, die decimo in basilica sanctæ Crucis in Hierusalem Romæ sacrificaret, fato moriturum se statim cognouit, vnde pœnitentia motus, & errorem suum coram populo fassus, omnes primò posthabita ambitione & diabolicis fraudibus, ad benè & sanctè viuendum adhortatus est: deinde verò vnumquenque rogauit, vt post mortem truncum corporis sui laceri & disiecti, quemadmodum merebatur, bigæ superimponerent, eoque loci sepelitur, quò sponte ab equis vectus foret. Ferunt itaque Dei nutu & prouidentia, vt scelerati sciant apud Deum locum veniæ sibi relictum esse, si in vita aliquando eos pœnituerit, equos ipsos sponte ad Lateranensem basilicam peruenisse, eoq; loci sepultum eius corpus fuisse. Scribit idem Martinus, tam ex collusione ossium, quàm ex sudore ipsius sepulchri, vel humectatione potius, deinceps morituri pontificis signa, & quidem manifestissima colligi, idque ipsius sepulchri epitaphium indicare. Verúmne sit, an secus, ipsi pontifices viderint, ad quos pertinet.

ANNOTAT.

Huius in bibliotheca Alexandri Farnesy Cardinalis amplissimi exstat in membranis scriptus vetustissimis characteribus liber, cum hac præscriptione : INCIPIT LIBER GEOMETRICAE ARTIS EDITVS A DOMINO GEREBERTO PAPA ET PHILOSOPHO, QVI ET SILVESTER II. EST NOMINATVS. *Cuius mortis fabulam ex Martino Cisterciense, & additionibus Galfridi in chronicon Sigeberti sequutus est Platina, qua re nihil absurdius, magisq; inter se repugnans. Non possum certè non mirari, tantam fuisse hominum in eiusmodi rebus perquirendis negligentiã, immò facilem creduliattem, vt viris optimis & doctissimis, ab horum & sequentium temporũ parum diligentibus scriptoribus, talia crimina impingi, impune nõ solum permiserint, verùm insci entiam quoq; ipsorum sequutisint. Vir fuit Silvester II. vt Ammonius libro 5. de rebus gestis Francorum cap. 46. Guillelmus bibliothecarius Vetustissimis liber regni Siciliæ, qui est in bibliotheca Vaticana, & alĩ tradunt, doctissimus Mathematicus, & philosophus egregius, monachus ex Floriacensi cœnobio, propter insignem doctrinam primùm Archiepiscopus Remensis, deinde ab Othone III. imperatore Archiepiscopus Rauennas, demum papa creatus, quòd omnes etiam horum temporum scriptores referunt. Verùm quoniam rari admòdum tunc in occidente erant, qui philosophiæ, & mathematicis operam darent, si quis eiusmodi esset, ab imperito vulgo statim magus, & nigromanticus vocabatur, cæterùm hanc de morte eius, siue diaboli percussione famam alibi commodius conuellam. Addam tantum eius sepulchri, quod Laterani adhuc visitu, relogium, quanquam barbarum, rem tamen totam aperiens, ab eius successore Sergio papa factũ, sic.*

Iste locus mundi, Siluestri membra sepulti,
Venturo Domino conferet ad sonitum.
Quem dederat mũdo celebre doctissima virgo,
Atque caput mundi culmina Romulea.
Primùm Gerbertus meruit Francigena sede,
Remensis populi Metropolim patriæ.
Inde Rauennatis meruit conscendere summũ,
Ecclesiæ regimen nobile sitq; potens.
Post annum Romam mutato nomine sumpsit,
Vt toto pastor fieret orbe nouus.
Cui nimium placuit sociale mente fidelis,
Obtulit hoc Cæsar tertius Otho sibi.
Tempus vterque comit clara virtute sophiæ,
Gaudet & omne sæclũ frangitur omne reũ.
Clauigeri instar erat, cælorum sede potitus,
Terna suffectus, cui vice pastor erat.
Iste vicem Petri postquam susceperit abegit,
Lustralis spatio sæcula morte sui.
Obriguit mundus discussa pace triumphus,
Ecclesiæ mutans dedidicit requiem.
Sergius hunc loculum miti pietate Sacerdos,
Successorq; suus compsit amore sui.
Quisquis ad hunc tumulum deuexa lumina vertis,
Omnipotens Domine, dic miserere sui.

OBIIT ANNO DOMINICAE INCARNATIONIS M. III. INDICTIONE I. MENS. MAII. DIE XII.

IOAN-

IOANNES XIX.

148. Pōt. IOannes decimusnonus, cuius cognomentum & patria ob ignobilitatem ignoratur, quarto menſe, die xx. poſt initum pontificatum moritur. Vnde ob breuitatem pontificatus nil ab eo, vel à quopiam alio geſtum memoria dignum ſcribitur, niſi quod illo quinquemeſtri pontificio multa prodigia apparuêre, futura mala indicantia: viſus & cometes, & terræmotu multæ vrbes concuſſæ.

Satius eſt bene viuendo laudē & gloriam, quā malè agendo diuitias, cū ignominia reportare.

In his autem malis vnicum leuamen Hugo præfectus Othonis in Italia, & Etruriæ gubernator eſt habitus, adeò enim iuſtè & integrè prouinciam ſibi creditam rexit, vt optimi principis deſiderium nemini non prouinciali reliquerit. Quem poſtea Piſtorij mortuum Etruſci omnes non ſecus ac publicum parentem luxêre, nullo non genere honoris funeri eius adhibito. Placuit hoc loco Hugonis laudes commemorare, vt gubernatores prouinciarum intelligant, ſatius eſſe bene & integre viuendo laudem & gloriam, quàm male agendo diuitias malè partas cum ignominia & nota ſempiterna reportare.

IOANNES XX.

149. Pōt. IOannes vigeſimus, patria Romanus, è regione portæ Metodij, pontificatum iniens, ad otium conuerſus, nil dignum memoria geſſit.

Robertus rex Francorum.

Laudari vel maximè Robertus rex Franciæ poteſt, qui ea tempeſtate nō minus piam, quā regalem vitam ducebat. Nam & doctrina & ſanctitate omnes reges Chriſtianos ita an-

teibat, vt diſputationibus nulli ſecundus haberetur: longè aliter ſentiens, quàm quòd noſtrorum temporum reguli arbitrantur, nequaquam principe dignum eſſe dictitantes, ſcire literas, cùm eos maximè deceat, qui populos regunt, benè gubernandi rationem ex aliorum præceptis colligere: quod fieri ſine doctrina & lectione non poteſt. Quid enim aliud eſt princeps illiteratus, quam imago leonis cæteris feris imperantis? Sedent affectus tum ſuos, tum populorum neceſſe eſt, qui digni haberi volunt, vt alijs imperent. Merito igitur Robertum laudamus, cuius præterea tanta fuit religio, vt quoties ſibi per occupationes bellicas liceret, horas canonicas vnà cum ſacerdotibus caneret. Hac autem pietate hoc meritum ferunt, cum oppidum quoddā ex hoſtibus obſideret, neque horas ſuas intermitteret, mœnia hoſtium diuinitus corruerent, ſtatimque irruentibus ſuis oppidum caperetur.

Ioannes verò (vt quidam auctores ferunt) pontificatus ſui anno quarto, menſe itē quarto moritur, ſepeliturque in baſilica Petri. Vacat tum ſedes diebus vndeuiginti.

ANNOTATIO.

Ioannes hic, quem xxi. Platina vocat, ſe ipſe xix appellat, in ſuis, quæ apud me exſtant diplomatibus item publicarum tabularum inſtrumentis ſuo tempore factis, quare Ioannes illi, quos nos xxi. xxij & xxiij. vocamus, xx. xxi. & xxij. dicendi eſſent.

SERGIVS IV.

SERGIVS quartus, patria Romanus, patre 150. Pōt.

Martino, vir ſanctiſſimæ vitæ gratæque conſuetudinis & antè pontificatũ, & in ipſo magiſtratu fuit. In pauperes liberalis, in amicos & familiares iucundus, in delinquentes clemens, in contumaces modeſtus. Tantæ prætereà prudentiæ fuit, vt toto ſuo pontificatu nil commiſſum ſit, quo merito reprehendi gubernantis negligentia poſſit. In Deum enim omnem mentem conuertens (quod facere pontifices omnes deberent) iuſtè atque integrè omnia ex animi ſui ſententia benè natura & moribus inſtituti, gubernabat. Intereà verò huius conſilio & monitionibus principes Italiæ compoſito fœdere conſilia ineunt pellendi Sarracenos è Sicilia. Idque moliri paribus animis & copijs inſtituunt.

Erant tũ in Italia Tancredi magni Normandiæ ducis filij plerique, quorum de numero Guillelmus cognomento Ferrabrach, tanti animi fuit, vt aſſumpto in ſocietatem expeditionis Malocho Michaelis Catalaici Conſtantinopolitani imperatoris copiarum duce, Sarracenos è Sicilia breui expulerit, adiuuantibus etiam Campano & Salernitano principibus. Verùm cùm poſteà Malochus prædam malignè diuideret, Guillelmus diſſimulandum eſſe ad tempus ratus, in Italiam rediens cum quadraginta millibus Normannorum militum, qui tum ab expeditione Hieroſolymitana redierant, Apuliam Græcis obtemperantem occupat: ad Melphiam Malochum cũ exercitu occurrentem fundit fugatque. Atque ita virtute Guillelmi à Græcis ad Normanos regnum Apuliæ tranſit. Verùm poſteà mortuo ſine hæredibus Guilhelmo Drogo, frater Drogoni autem Hunfridus iunior ſucceſſit, vnde poſteà Robertus Guiſcardi & Rogerius frater originem habuêre.

Dum hæc autem in Apulia agerentur, laborante Italia, ac ferè toto orbe terrarum fame ac peſte, Sergius vir ſanctiſſimus ſecundo pontificatus ſui anno, die quintodecimo moritur, ſepeliturque in baſilica Petri. Vacat tum ſedes diebus octo.

BENEDICTVS VIII.

BENEDICTVS octauus, patria Tuſcu- 151. Pla-
lanus, patre Gregorio, inito pontificatu in demortui Othonis tertij locum Henricum primum è gente Bauara imperatorem, ſecundum inſtitutionem Gregorij quinti creatum, corona imperij donat. Sunt qui ſcribant, Othonem ipſum Romæ mortuum, eiuſque corpus in Germaniam delatum fuiſſe: alij autem in baſilica Petri ſepultum affirmant. Vtcunque eſt, conſtat Henricum Bauarorum ducem virum optimum ac ſanctiſſimum imperatorem creatum, habuiſſeque vxorem, quæ nequaquam mariti laudibus, pietate, religione, humanitate cederet.

Verùm dum is res Germaniæ componit, Sarraceni Italiam ingreſſi, Capuam occupant; Barum obſident, Barenſibus autem fame laborantibus, Veneti annonam claſſe important. At verò dum nihilominus ciuitas ipſa obſideretur, ijdem Veneti adiuuantibus Græcis Sarracenos aggreſſi, multis interfectis Barum obſidione liberant, anno ſalutis octauo & milleſimo: quo quidem

tempore

tempore Turci Hierosolymis captis, non tamen sepulchrum Domini ecclesiasque montis Syon aut Bethleem violauêre. Laborantibus Hierosolymis succurrere Venetis erat in animo, nisi Iaderêses hostes eos detinuissent. Quos quidem Veneti apud Lauretum tanta clade perdomuêre, vt nunquam postea inferre bellum finitimis sint ausi. Henricus autem compositis Germaniæ rebus Romam veniens, accepta imperij corona Capuam mouês, Sarracenos inde expulit, ac Bubaganum Græcorum ducem, qui Mauris fauerat, acerrimo bello adeò persecutus est, vt eum quoque è Troia eiecerit, quæ in finibus Apuliæ à se eo loci condita fuerat, vbi olim Hannibalis castra sunt habita. Sunt autem qui scribant, Henricum cum vxore Chunegunda ita castè ac sanctè vixisse, vt vterque in morte miraculis claruerit. In vita enim nil prætermisit, quod ad honorem Dei pertineret. Nam & Bambergensem fundauit episcopatum, & sororem suam regi Vngarorum in vxorem collocauit, cuius opera rex ipse & populi omnes imperio eius subiecti, integram Christi fidem accepêre. Moritur autem Henricus decimooctauo imperij sui anno, magno de se relicto apud suos desiderio.

Benedictus verò mortuo Henrico, quo defensore rebus in omnibus vtebatur, per seditionem alio in locum eius suffecto pellitur. Verum postea inita cum inimicis suis concordia, pulso adulterino pontifice, in vrbem cum dignitate rediens, vndecimo pontificatus sui anno, mense vno, die xiij. moritur, sepeliturque in basilica Petri. Sunt etiam qui referant, episcopum quendam die in solitudine vidisse Benedictum equo nigro insidentem, eumque interrogasse, quid causæ esset, cur mortuus equo nigro veheretur: Tum Benedictum hominem rogasse, vt pecunias, quas occultauerat, (locum indicat) pauperibus suo nomine erogaret: quæ antea datæ fuerât eleemosynarum nomine, nil ei profuisse, quia ex rapinis partas constabat. Facit mandata episcopus, ac statim episcopatu se abdicat, & vitam monasticam amplectitur. Scribit Vincentius Gerardum Canodiensem episcopum, doctrina & moribus eisdem temporibus magno in pretio fuisse, huic addit Guthet episcopum Pragensem doctrina & sanctitate vitæ tum præcellentem, & ob eam rem ab hostibus orthodoxæ fidei maxtyrio coronatum. Tanta præterea eodem tempore peste laboratum est, vt plures mortui, quam superstites sint habiti. Quam quidem calamitatem in Lotharingia fons salubrimæ aquæ indicauit, in sanguinem tum versus.

IOANNES XXI.

152. Pon.

IOannes vigesimus primus, patria Romanus, patre Gregorio, episcopus Portuensis, vt quidam volunt, vt alijs placet, nullis sacris antè initiatus, pontificium munus suscepit, eo tempore, quo Conradus Sueuus in demortui Henrici locum triennio pòst legitimis suffragijs imperator creatur. Hoc autem interregno crediderim ego multas Italiæ ciuitates spe libertatis erectas, ab imperio defeciſſe.

Hanc ob rem Conrardus vir in re militari præstans, quippe qui apud Henricum diu ordinum dux fuerat, coactis properè copijs in Italiam descendens, primò in Mediolanenses ducit tantæ defectionis auctores, eos obsidet, suburbia incêdit, excidiumq; & interitum vrbi minatur: Mutata deinde sententia obsidionem soluit, Colonienſi antistite id ei suadente, quòd diceret beatum Ambrosium sibi intermissarum solemnia apparuisse, exitiumq; omnibus minitantem, nisi ab vrbe discederent, cuius patrocinium ipse sumpserat. Romam itaque Conradus proficiscens, accepta à Ioanne pontifice imperij corona, in Sclauos & Vngaros ducit, qui rebellantibus Italicis auxilia præstiterant, eosq; breui perdomuit. At verò

Rodulphus Burgundionum dux, ſuorum ſeditionibus vexatus, Conradi fidei & patrocinio ſe commiſit. Quamobrem Burgundia deinceps imperialis prouincia aliqua ex parte habita eſt. Ferunt Conradum ipſum leges multas ac perutiles quidem tuliſſe, hanc præcipuè, vt cuiuis principi capitale eſſe pacem & quietẽ prouinciarum turbare. Hac itaque ratione motus, Lapuldum comitem Germaniæ acerrimè perſecutus eſt, quòd ab eo turbandi otij & quietis, initium ortum fuerat. Nũcios præterea miſit, qui Græcis & Normannis inter ſe de regno Apuliæ concertantibus imperarent, vt ab armis diſcederent. Romanis quoque exitium interminatus eſt, ſi diutius quemadmodum cœperant, pontificem ſeditionibus vexaſſent, cuius tempore quorundam abbatum ſanctitate & vita monaſtica religio in Gallia præcipuè floruit, & Himericus beati Stephani Vngarorum regis filius, ſanctiſsimus ob miracula eſt habitus.

Ioannes autem, cuius vita mirificè laudatur, vndecimo pontificatus ſui anno, die nono moritur. Vacat tum ſedes diebus octo.

BENEDICTVS IX.

153. Pöt. BEnedictus nonus, vt quidam volunt, Ioannis nepos, patria Tuſculanus, patre Alberico, eo tempore pontificatum iniit, quo Cumitus Anglorum rex, voti & religionis gratia Romam venit, qui voti compos factus, in patriam rediens, filiam ſuam Henrico Conradi filio in matrimonium locat.

Verùm non ita multò pòſt Conrado vita functo, Henricus filius eiuſdem nominis ſecundus, patria ſuccedens comparato ſtatim exercitu, cum Olderico Bohemorum rege dubio Marte decertat. Repetito deinde certamine Oldericum ſuperat & capit, vectigalemque factum incolumem dimittit. Monens deinde in Vngaros de regno inter ſe diſſidentes, Petrum ab Alboino pulſum in regnum reſtituit.

Interim verò Romani Benedictum hominem ignauum, & nullius precij peroſi, è ſede deijciunt, in eiuſque locum ſufficiunt Ioannem Sabinum epiſcopum, Silueſtrum tertium appellantes, quo poſt nouem & quadraginta dies pulſo, denuò Benedictus reſtituitur. Is autem cùm cerneret ſe iterum ſubiturum eadem diſcrimina, Ioanni archipresbytero ſancti Ioannis ad portam Latinam, qui poſtea Gregorius ſextus appellatus eſt, pontificium munus libere ceſsit: vel (vt quidam affirmant) vendidit. Hanc ob rem meritò ab omnibus Benedictus ipſe accuſatus eſt, & iudicio diuino damnatus. Conſtat enim ſimulacrum eius admodum monſtruoſum poſt mortem cuidam apparuiſſe: interrogatumque quid illa horrida imago præſeferret, cùm antea pontifex fuiſſet: Quia (inquit) in vita ſine lege & ratione vixi, ideo volente Deo & Petro, cuius ſedem omnibus probris fœdaui, ſimulacrum meum plus feritatis, quàm humanitatis in ſe habeat. Nam cum annis decem menſibus quatuor, diebus nouem per interualla ſedem Petri occupaſſet, tandem moritur. Nec vacaſſe tum ſedes dici poteſt, cùm pontificatum vendiderit. Sunt qui ſcribant, hoc tempore Gerardum Venetum Vngarorum epiſcopum, virum optimum & doctiſsimum, ab hoſtibus Chriſtianæ fidei martyrium æquiſsimo animo paſſum. Ad currum enim ligatus, ex altiſſimo monte in præceps demittitur ac laceratur.

SILVESTER III.

SIlueſter tertius, patria Romanus, patre Laurentio, in locum pulſi Benedicti ſubrogatus, non diu in pontificatu manſit. Nono enim & quadrageſimo die factione ſuorum Benedictus reſtituitur. Eò enim tum pontificatus deuenerat, vt qui plus largitione & ambitione, non dico ſanctitate vitæ & doctrina valeret, is tantummodò dignitatis gradum

154. Pöt.

bonis

bonis oppreſsis & reiectis obtineret, quem morem vtinam aliquando non retinuiſſent noſtra tempora. Sed hoc parum eſt, peiora (ni Deus caueat) viſuri aliquando ſumus. Ad Silueſtrum redeo cardinalem Sabinum pontificem creatum, non dico à collegio Patrum, quod tolerabilius fuiſſet, ſed largitione, vt qui dam tradunt: quo quidem pulſo, ac meritò, cum non per oſtium, ſed per poſticum intraſſet vt fur & latro, Benedictus denuò reſtituitur tumultuante vrbe, & nunc alium appetente: quod fieri ab his populis conſueuit, qui duce & rectore carent, quiq; malos pluris, quàm bonos faciunt.

GREGORIVS VI.

1598 Gregorius ſextus, ſancti Ioannis ad portã Latinam archipresbyter, pontificatum (vt diximus) à Benedicto nono accepit. Has ob res Henricus ſecundus in Italiam cum magno exercitu veniens, habita ſynhodo, cùm Benedictum nonum, Silueſtrum tertium, Gregorium ſextum, tanquam tria teterrima monſtra abdicare ſe magiſtratu coegiſſet. Suidegerum Bambergenſem epiſcopum, cui clementi ſecundo appellatio fuit, pontificem creat. Gilbertus tamen hiſtoriarum ſcriptor, affirmat Gregorium bene de eccleſia Dei meritum eſſe, cùm ſedis apoſtolicæ dignitatẽ negligentia priorum pontificum labefactam, ſua auctoritate & animi magnitudine breui reſtituerit. Nam & ditionem eccleſiæ recuperauit, & latrones circa vrbem poſitos, quorum ſæuitia peregrini ad vrbem religionis cauſſa accedentes necabantur, è medio ſuſtulit, prius execrationibus & interdictis admonitos, deinde vi & armis domitos. Hanc ob rem ferunt à perniciosis hominibus vulgò homicidam, ſiminiacum, & ſanguinis humani appetentiſsimum habitum, idque à Cardinalibus etiam quibuſdam prædicari ſolitum. Motum itaque Gregorium ipſum in ea ægritudine, qua poſtea moritur, Cardinales ad ſe vocatos vrbis caſtigaſſe, quodque iuſtè & ſanctè feciſſet, ipſi liuore moti reprehenderent: & vt, inquit, ſcire poſsitis, vbi mortuus fuero, rectè an perperam fecero, corpus meum ante fores eccleſiæ ſiſtite vectibus obſeratas: ſi diuino nutu aperientur, cenſetote me dignum Chriſtiana ſepultura: ſin ſecus, corpus meum vna cum anima damnatum, quo volueritis, eijcitote. Fecêre mandata Cardinales, ita portæ coorto graui vento apertè ſunt, & corpus cũ admiratione omnium & opinione magnæ ſanctitatis introlatum eſt. Hæc ferè ſunt, quæ à varijs auctoribus de Gregorio ſcribuntur: quem quidem conſtat in pontificatu ſediſſe annis duobus, menſibus ſeptem, durãte ſchiſmate.

ANNOTAT.

Huius temporis ſchiſma accuratè ſanè deſcribitur ab Hermanno Contracto monacho in Chronicis, Leone Oſtienſe hiſtoriæ Caſinen. li. 11. ca. xxc & xxcij. & Othone Friſingenſi epiſcopo in hiſtoriarum ſuarum li. 6. ca. 32. & 33

ex quibus ego illud diligenter in meis libris degessi. Illud igitur à Platina omissum scitu dignum Benedicto viij. pulso Siluestrũ ij. suffectũ esse, quo à Benedicto ipso vrbe exacto, Benedictus secum ordinari fecit alium pontificem nomine Ioannem. Atq; ita tres Pontifices Romanam sedem vexabant. Quibus proborum hominum precibus & pollicitationibus sacerdotiorum suorum iuri cedentibus, quartus suffectus est Ioannes Gratianus archipresbyter S. Ioannis ante portam Latinam Gregorius vi vocatus, qui Cluniaci pontificatu priuatus (quo ab imperatore Henrico tertio relegatus fuerat) mortuus est, & non, vt Platina tradit, illo mortuo genere adhuc pontifex affectus. Ea enim, quæ post eius mortem accidisse scribit, minus certa sunt, probatosq; scriptores desiderant. Multa de eo scripsit Gregorius Papa vij. qui eius discipulus, & alumnus fuit.

CLEMENS II.

156. Pōt. CLemens secũdus, Suidegerus anteà vocatus, Bambergensis episcopus in synhodo pontifex creatur, annuente Henrico secundo, vel imperante & cogẽte potius. Verum Henricus accepta à Clemẽte imperij corona, Romanos in verba sua iurare coẽgit, pontificum electioni se nequaquam interfuturos, nisi iussu imperatoris id facere cogerentur. Videbat enim imperator eò licentia factiosum quenque & potentem, quamuis ignobilem, deuenisse, vt corruptis suffragijs tantam dignitatẽ consequeretur: quę certè nisi sanctitate & doctrina bene meritis volente Deo demandari cuipiam non deberet. Inde verò Capuam profectus, rebus in prouincia bene dispositis, cõductisq; eo loci militibus, qui Sarracenis hostibus resistereñt, Roma deinceps in Germaniam iter facit. Abeunte itaque imperatore, vt quidam scribunt, Romani pontificem iniussu suo creatum, veneno è medio sustulêre, pontificatus sui mense nono. Scribunt auctores, venenum ipsum in hos vsus à Stephano paratũ, qui ei in pontificatu succesit, Damasusq; secundus appellatus est, eò maximè tempore, quo Odiloni abbati Cluniacẽsi in magna sanctitate mortuo, Hugo abbas substituitur, vir genere, pietate, religione, clementia, doctrina insignis, regnante altero Henrico in Francia, Alphonso in Hispania, Michaele cum filio Constantino Byzantij: quod quidem imperium iam tum maximè labefactatum erat.

DAMASVS II.

DAmasus secundus, natione Bauarus, cog- 157. Pōt.
nomento Bagniarius, vel Popo, vt quidã volunt, pontificatum per vim occupat, nullo cleri populiq; consensu. Adeò enim inoleuerat hic mos, vt iam cuique ambitioso liceret Petri sedem inuadere. Sed obstitit Deus iustus vindex, vt is cæteris exemplo esset, ne quod virtus dare consueuit, ambitione & largitione quæreretur. Nam tertio & vigesimo pontificatus sui die moritur. Censent nõnulli hunc inter pontifices nequaquam numerandum esse, cùm non rectè pontificatum adeptus sit. Miranturq; cur Romani tanta rei indignitate moti contra iusiurandum Henrici iussu habitum abdicare se magistratu hominem statim non coegerint. Sed cùm breui admodum tempore vixerit, cumq; vix sui colligẽdi Romanis facultas data sit, nequaquam eos aliqua censura dignos putauerim. Ad Leonem deinceps transeamus.

LEO IX.

LEo nonus, natione Alemannus, anno 158. Pōt.
Domini millesimo quadragesimonono pontificatum hac ratione inijt. Nam cum Romani legatos ad imperatorem misissent oratum, vt optimatum pontificem sibi daret, is statim Baunonem episcopum Tullensem, virum bonum & simplicis ingenij, legatis & ecclesiæ Romanæ obtulit. Cui quidem Romam pontificio habitu petenti abbas Cluniacensis, & Hildebrandus monachus Soana oriun-

oriundus obuiam facti persuasere, vt deposito pontificali ornatu, Romã priuatus ingrederetur, quòd dicerent Henricum nullam creandi pontificis potestatem à Deo habere, sed ad clerum populumque Romanũ id pertinere. Motus his verbis Leo, cùm etiam vocem è cælo inter eundum audiuisset, Ego cogito pacis cogitationes, non afflictionis, deposito pontificio apparatu, priuatus vrbem ingreditur, seipsum accusans, quòd imperatori maluerit, quàm Deo obtemperare. At verò Romanus clerus suadente Hildebrando eundem Baunonem in pontificem eligunt, cò libentius, quòd omnem auctoritatem eligendorum pontificũ ab imperatore (vt par erat) ad clerum transtulisset. Fecerant tamen vitia quorũdam pontificum, quemadmodũ scripsimus, vt meritò ipsi clero sublata potestas videretur Dei iudicio, quò in melius eorum mentes flagitijs contaminatæ aliquando verterentur, ne Christiana resp. malis rectoribus commissa pessundaretur. Pontificatum itaq; hoc modo Bauno adeptus, ac mutato nomine Leo nonus appellatus, Hildebrandum ipsum statim sanctæ Romanæ ecclesiæ subdiaconum cardinalem creat: eidemque sancti Pauli ecclesiam gubernandam committit, vt quasi consors pontificij muneris secum videretur, cùm alter Petri, alter Pauli templum tueretur & regeret. Interim verò Drogone Normannorum comite in Apulia mortuo, Gisulphus frater regnum adeptus, Beneuentum vrbem Romano pontifici deditam per vim occupat. Nam cùm Henricus imperator in honorem beati Gregorij templum Bambergæ condidisset, cupereteque id in cathedralem ecclesiam consecrari, annuente Benedicto octauo, quotannis census nomine daturam ecclesiam ipsam Romano pontifici centum argenti marcas cum equo albo ac Faleratoleo nonus dono Beneuentum ab imperatore accipiens, Bambergensi ecclesiæ tributum remisit. Hanc itaque ob rem Leo suo iure & copijs imperatoris fretus, cum in Gisulphum incomposito agmine mouisset, ab eo superatur & capitur. Nec ita multo post Romam incolumis cum magno comitatu remittitur. Sunt qui scribant, Robertum Guiscardi è Gallia in Italiam eum exercitu profectum, fugatis Græcis & Afris, Apuliam occupasse, statuamque reperisse circa caput æneum circulum habentem his litteris notatum; Kalend. Maij oriente sole aureum caput habebo. Vnde Sarracenus quidam magicæ obseruationis peritus, à Roberto Guiscardi captus, notato termino vmbræ ipsius statuæ, Kalendis Maij oriunte solo effosso loco thesaurum inuenit, quo se à Roberti manibus liberauit.

Ad Leonem redeo, virum certè pietate innocentia, benignitate, gratia, hospitalitate adeò insignem, vt eius domus peregrinis & pauperibus semper patuerit. Nam cùm semel ante fores suas leprosum pauperem inuenisset, eumque præ misericordia collocari in lecto suo mandasset, apertis manè à ianitore foribus, nusquam pauper inuentus est, Christum pauperis nomine eo loci recubuisse creditum. In rebus præterea ad religionem pertinentibus tanta diligentia & solertia vsus est, vt & in concilio Vercellensi Berengarium hæreseos auctorem damnauerit, & Constantinopolitanum imperatorem suis monitionibus impulerit sepulchrum Domini Hierosolymis à Barbaris diruptum restituere, eo maximè tempore, quo & Theobaldus nobilis Francus sanctitate vitæ apud Vincentinos in pretio fuit, & Vincentius Franco Leodiensis episcopus doctrina & moribus insignis, ad Hermannum præstantis ingenij virum de quadratura circuli doctè multa & acutè scripsit. Moritur autem Leo pontificatus sui anno quinto, mense secundo, die sexto.

VICTOR

VICTOR II.

VIctor ſecundus, Gebehardus antea vocatus, natione Alemannus ex Bauaria, pon-
159. Pōt. tificalem dignitatem poſt Leonem adeptus eſt, magis Henrici gratia, quam liberis ſuffragijs. Verebatur enim clerus populuſque Romanus Henrici potentiam, quem in creandis nouis pontificibus aliquando læſerant. Ne itaque contra iuſiurandum moliri aliquid viderentur. Victorem proponunt, legato Hildebrando ad Henricum ob eam rem miſſo, qui omnia ex ſententia Romani cleri imperatoriſque perfecit. At Victor in ſede omnium conſenſu confirmatus, magnam ſynhodum annuente imperatore Florentiæ habuit, in qua quidem multos epiſcopos, tum Simoniæ, tum fornicationis cauſſa epiſcopatu priuauit, clerumque admonuit, quid maximè ad ſe pertineret, propoſita pœna his, qui leges canonicas transgrederentur. Sunt qui ſcribant, Victorem ad Henricum profectum, magnificentiſſimi meque ab eo habitum: ſed ego ſolum Hildebrandum eò profectum puto, qui auctoritate legationis fretus, Henricum tertium Henrici filium, Cæſarem creat.

Interim verò dum Capua à Sarracenis obſideretur, trepidarentq; omnes finitimæ ciuitates, Robertus Guiſcardi ſumptis armis, fugatis Sarracenis, & Campanos obſidione, & finitimos omni formidine vno impetu liberat. Vnde autem originem habuerit Robertus ipſe, haud ſatis conſtat, cum alij Normannū, alij Francum fuiſſe exiſtiment. Vtcunque ſit, conſtat eum magni animi excellentiſque ingenij fuiſſe, & ob eam rem meritò Apuliæ regnum adeptum.

Victor autem pontifex, de quo nunc ſermo fit, ſecundo pontificatus ſui anno, menſe tertio, die quartodecimo moritur. Vacat tum ſedes diebus xi.

STEPHANVS IX.

STephanus nonus, Federicus antea vocatus, 160. Pōt.
natione Lotharingus, Caſſinenſis abbas, *Eccleſia Mediolanēſis Romanæ reſtitutæ.*
pontificatum adeptus, ſtatim curauit, vt Mediolanenſis eccleſia, quæ à Romana ducentis ferè annis ſe ſubtraxerat, nūc demum eidem obtemperaret, vt veræ omnium eccleſiarum parenti & altrici, quam poſtea non ſecus obſeruauit, ac veræ filiæ pientiſſimam matrem facere conſueuerunt.

Hoc fere tempore & Henricus tertius in locum Henrici patris demortui ſufficitur: & Alexius Nicephoro Imperatori Conſtantinopolitano ſuccedit. Et Robertus Guiſcardi Græcos magno prælio ſuperatos, è Calabria omninò expulit, relictis tantum modò Græcis ſacerdotibus, qui vſque ad noſtram ætatem linguam ſeruant cum moribus. Adeò enim Conſtantinopolitanum imperium iam erat imminutum à Sarracenis, vt ægrè Thraciam, Galatiam, Pontum, Theſſaliam, Macedoniam, Achaiam obtineret, è quibus prouincijs nunc Turci, nunc Sarraceni quotidiè aliquid ſubtrahebant.

Stephanus autem ſeptimo pontificatus ſui menſe, die octauo Florentiæ moritur, eo

quo

quoque in loco honorificè sepelitur, vt Martinus scribit. Sunt qui dicant, Stephanum pontificem in Henricum imperatorem hæreseos nomine inuectum esse, quod summorum pontificum auctoritatem diminueret, contempta religione, spretoque immortali Deo.

BENEDICTVS X.

1061. Pōt. BENEDICTVS decimus, natione Campanus, qui prius Mincius dicebatur, Veliternus episcopus, factione quorundam nobilium eo maximè tempore pontifex creatur, quo Hagnes Henrici tertij mater, Gibertum Parmensem virum insignem, regni Italici gubernatorem instituit.

Erat & tum in Italia Gotifredus Mithildis comitissæ fœminæ nobilissimæ maritus, vir sanè potens. Nam Mithildis mater Beatrix, Henrici ij. imperatoris soror fuerat, nupseratque Bonifacio cuidam viro potentissimo ac nobili Luca vrbe Etruriæ oriundo: quo mortuo, omnis potentia primò ad Beatricem, postea ad Mithildem & maritum & Gotifredum peruenit. Nam & Lucam & Parmam, & Rhegium Lepidi, & Mantuam, & eam partem Etruriæ possidebant, quam nunc patrimonium sancti Petri vocamus.

Ad Benedictum redeo, ab Hildebrando pontificatu pulsum, quòd non per ostium, quemadmodum dicebat, sed per vim & largitionem intrasset. Fidem enim dederant clerici omnes Hildebrando subdiacono, non prius se habituros suffragia noui pontificis creandi, quàm ipse Florentia, quo tum proficiscebatur, ad vrbem reuerteretur. Rediens itaque cum Gerardo episcopo Florentino, in omnes acerbissimè inuectus est, tum vel maximè in eos, qui fidem dederant se eius aduētum exspectaturos. At verò cum hac de re magna contentio esset, probarentque nonnulli Benedictum ipsum vt virum optimum & sapientissimum: contrà autem eam electionem plerique magnis clamoribus improbarent, vtpotè minus canonicè & legitimè factam: tandem plurimorum consensu Hildebrando instāte, Gerardus vir tanto magistratu dignus, electo Benedicto, pontifex creatur. Sunt tamen qui scribant, hanc electionem Senis factam, cùm libera suffragia Romæ ob factionem quorundam potentum haberi non possent. Benedictus itaque mense ix. die xx. pontificatu deiectus, Velitras exsulatum abijt.

ANNOTAT.

Hic Benedictus legitimus pontifex non fuit, cùm simoniacè per vim, & metum contra Canones, & iuramenta pontificatū occupauerit. Quod disertè in epistola quadā refert Petrus Damiani episcopus Ostiensis, qui hoc tempore vixit. Vnde meritò alio subrogato, exactus est, quare in numeri nota eius ratio habenda non esset. Vide auctores Hermannum Contractum, Lambertum Schasnaburgensem, Leonē episcopum Ostien. hist. Cassinen. lib 2. cap. 102.

NICOLAVS II.

1061. Pōt. Ger. NIcolaus secundus, natione Allobrox,

Gerardus antea vocatus, episcopus Florentinus, ob virtutem & animi præstantiam abrogato Benedicto, haud legitimè creato, pontifex maximus Senis decernitur, qui statim initio pontificatu Sutrium concesit; ibique anno Domini millesimo quinquagesimonono concilio habito, cui non solùm episcopi, verùm multi Italiæ proceres interfuêre, Benedictum abdicare se pontificio munere & habitu coëgit, & Velitras exultatum abire. Inde verò Romam proficiscens, secundo apud Lateranum concilio habito legem tulit, vt in decretis legitur, Romanæ ecclesiæ admodum salubrem, quæ talis est: Si quis pecunia, vel gratia humana, aut populari militariue tumultu sine concordi & canonica electione cardinalium in throno Petri collocatus, is non apostolicus, sed apostaticus, id est, à ratione deficiens meritò vocetur: liceatq; cardinalibus, clericis & laicis Deum colentibus, illum vt prædonem anathematizare, & quouis humano auxilio à sede apostolica propellere: atque quouis in loco, si in vrbe non liceat, Catholicos huiusce rei caussa congregare. In eodem quoque concilio reuocatum ab errore suo Berengarium diaconum Andegauensis ecclesiæ ferunt, qui arbitrabatur in sacramento eucharistiæ & calicis non esse verum Christi corpus, integrumque sanguinem, nisi vt in signo & figura mysterióue: quem quidem errorem instante & vrgente Nicolao & Alberico diacono viro doctissimo, publicæ confessus est, affirmans illud esse verum Christi corpus, integrumque sanguinem. Scripsimus hunc errorem à Leone nono damnatum, non tamen emendatum fuisse. Quæ certè laus tota Nicolai est, vt Lanfrancus scribit, vir ea tempestate doctissimus, qui errores eiusdem Berengarij præclaro opusculo notauit. Dum hæc à pontifice Nicolao Romæ agerentur, Gotifredus Normannus, qui Drogoni fratri in Apuliæ Calabriæque comitatum successerat, moriens Bagelardum filium comitatus hæredem instituit: verùm Robertus Guiscardi frater (vt quidam volunt) hoc ægrè ferens, pulso nepote, Apuliam & Calabriam occupat, adiecta Troia, quæ pontificibus Romanis parere consueuerat. Hanc autem ob rem indignatus pontifex, nonnihil Roberto succesit. Is verò cùm postea rogatu Roberti in Apuliam profectus fuisset, receptis, quæ de ecclesia amiserat, non solum hominem in gratiam accepit, verùm etiam eundem vectigalem ecclesiæ factum, Calabriæ & Apuliæ (prouincias Romanæ ecclesiæ censuarias, ducem creat. Accepto deinde magno à Roberto exercitu, ad vrbem rediens, Prænestinos, Tusculanos, Nomentanos Romanæ ecclesiæ rebelles perdomuit. Tiberim quoque traijciens direpta Galeria, alijsque Gerardi comitis Sutrium vsque castellis expugnatis, ditionem Romanam tutiorem reddidit. Sunt qui scribant, Henricum tertium à Nicolao secundo coronam imperij accepisse, totoque tempore pontificatus sui ob beneficium acceptum, nil contra ecclesiasticos molitum esse, Nicolaus autem vir omni vita probatus, tertio pontificatus sui anno, mense sexto, die vj. & xx. moritur. Vacat tum sedes diebus xij.

ALEXANDER II.

ALEXANDER secundus, Anselmus antea vocatus, patria Mediolanensis, episcopus Lucensis, mortuo Nicolao, ob humanitatem, benignitatem, & doctrinam absens etiam pontifex creatur. At verò Cisalpini episcopi arbitrati ob dignitatem prouinciæ suæ, par esse, vt è suo numero aliquis eligeretur, Giberto Parmensi viro potentissimo admodum annitente, ab Henrico imperatore obtinuêre, reclamante eius matre Hagnete, vt alter quoque pontifex eligeretur. Quare episcopi ipsi habito concilio Cadolum Parmensem episcopum pontificem creant. Cui statim Cisalpini 1063. Pon.

omnes

omnes obtemperauêre, præter Mithildim optimam fœminam, & cùm ecclesia Romana bene sentientem. Superueniente deinde Cadolo ab his, qui Alexãdro aduersabantur, accito in pratis Neronianis sub radicibus aurei montis graue prælium committitur: in quo multi vtrinque cecidêre, Alexandro & Gotifredo Mithildis viro sese ad ædes Lateranenſium continentibus. Incerti enim erant, quibus potissimum se tutò committerent, adeò omnia infida & fluxa videbantur. Sunt qui scribant, Alexandrum antè prælium commissum, Lucã profectum vitandæ cædis causſa, eoque loci quietè aliquandiu vixisse. Neq; ingratum tantæ erga se Lucensium beneuolentiæ, ecclesiam & ciuitatem multis priuilegijs, vt in eorum annalibus apparet, insignio-rem reddidisse. Repulsus tandem ab vrbe Cadolus, non diu in prouincia quieuit: accitus enim à Romanis quibusdam, quorum maximè intererat omnia Romæ perturbari explẽdarum voluptatum causſa, comparato maiore exercitu, quàm antea Romam venit, ac vrbem Leoniam ecclesiamque beati Petri vi occupat. At verò erumpentibus Romanis cum Gotifredi copijs, tantus terror repentè hostes inuasit, vt & effusa fuga omnes abierint, & paulum abfuerit, quin Cadolus caperetur à suis derelictus, quem Cincius Romani præfecti filius, facto cum suis cuneo, per media ciuium agmina ægrè in arcem Hadriani perduxit, vbi aliquandiu obsessus, cùm nullam liberè abeundi subesse spem videret, trecentis argenti libris ab his se redimens, qui arcem obsidebant, cõscenso strigosissimo equo inde solus aufugit. At verò Anno Colonienſis archiepiscopus, apud Henricum adolescentem Hagnetem criminatus, quòd contra maiestatem imperij Christiana respub. mulieris nutu gubernaretur, accepta potestate componendæ ex arbitrio ecclesiæ Dei Romam veniens, Alexandrum primò quidem grauissimis verbis increpat, quòd sedem Romanam iniussu Cæsaris, & contra atque consuetudo & lex ipsa iubebat, occupasset. Tum Hildebrandus archidiaconus, qui fortè tum aderat, partes pontificis acerrimè tutatus, quòd diceret electionem ad clerum pertinere, si ius, si antiquam consuetudinem vellet inspicere, facilè Annonem in sententiam traxit. Quare Henricus cognito errore ad se postremò rediens, Alexandrum rogat, vt concilium, quò se perueniturum pollicetur, indicet. Vrbs Mantua ad eam rem potissimum idonea visa est, eò proficiscuntur omnes, ad quos pertinere videbatur ecclesiæ salus & tutela. Vbi compositis rebus omnibus, imperator ipse non solum in gratiam pontificis redijt, verùm etiã precibus ab eo impetrauit, vt & Cadolo veniam petenti ignosceret, & Gibertum tanti mali (vt diximus) auctorem Rauennatis ecclesiæ archiepiscopum crearet. Primùm haud grauatè fecit, Saluatoris nostri exemplum imitatus, qui voluit etiam pro persecutoribus exorare, secundum inuitus concessit, & non nisi precibus Henrici fatigatus: quòd verebatur, sicuti posteà accidit, ne ea res ecclesiæ Romanæ magnas calamitates afferret. Abiens Mantua pontifex, ac Luca iter faciens, ecclesiam maiorem, cuius episcopus antea fuerat, sacris solemnibus adhibitis consecrat, tandiu ibi immoratus, quoad ab Hildebrando archidiacono res in Apulia pacatiores redderentur. Is enim acceptis à Mithilde comitissa auxiliaribus copijs, non solum Richardi & Guillelmi impetus repressit, verùm etiam eos coegit, quæ de ecclesia cepissent, restituere. Veniens itaque ad vrbem Alexander pontificatus sui anno vndecimo, mense sexto moritur, in basilicaque Lateranensi sepelitur, nullo genere honoris, quod impendi summo pontifici potest, non adhibito, & à clero & à populo. Ferunt tum magno in pretio fuisse Ioannem Gualbertum monachum Vallis vmbrosæ, & illius ordinis auctorem, virum sanctissimum ac miraculis insignem.

ANNOTAT.

Cadolus hic schismaticus, de quo Platina scribit, Honorius II. in suo pontificatu vocatus est, vt ex antiquo eius diplomate didici.

GREGORIVS VII.

GREGORIVS septimus, Hildebrandus antea vocatus, natione Etruscus, patria Soanensis, patre Bonicio, omnium bonorum consensu pontifex creatur. Ipsius autem electionis verba ita annotata sunt, Nos sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinales, clerici, acolyti, subdiaconi, presbyteri, præsentibus episcopis abbatibus, multisque tum ecclesiastici, tum

164. Pôt. Verba, quibus in pontificibus electio creandis celebranda tur.

luci-

laici ordinis, eligimus hodie decimo Kalendas Maij, in basilica sancti Petri ad vincula, anno salutis M.LXXIII. in verum Christi vicarium Hildebrandum archidiaconum, virũ multæ doctrinæ, magnæ pietatis, prudentiæ, iustitiæ, constantiæ, religionis, modestum, sobrium, continentem, domum suam gubernantem pauperibus hospitalem, in gremio sanctæ matris ecclesiæ liberè à teneris annis vsque ad hanc ætatem educatum, doctum: quẽ quidem cum ea potestate ecclesiæ Dei præesse volumus, qua Petrus Dei mandato quondam præfuit. Adeptus pontificatum Gregorius, statim Henricũ imperatorẽ admonet, ne deinceps largitione corruptus, episcopatus & beneficia alicui per Simoniacam cupiditatem committat, aliter se vsurum in se & delinquentes censuris ecclesiasticis. His admonitionibus & quidem sanis non modò non obtemperauit Hẽricus, verùm etiam Hagnetem imperatricem benè admonentem, quid fieri cum religione oporteret, omni administratione depulit, quæ Romam profecta, non diu superuixit, dolore animi vitam cum morte permutans. Tandem verò multis legationibus vltro citroque missis, imperator in gratiam cum Gregorio redijt, eundemq; in pontificatu confirmauit, vt tum imperatorum mos erat. At verò cùm Henricus in bono lenis, in malo pertinax, Simoniam nequaquam omitteret, sæpius admonitus: illos anathematis censura pontifex notauit, qui episcopatus & beneficia largitione adepti erant. Et ne id temerè feciſſe videretur, concilio apud Lateranum habito, in quo multi episcopi interfuêre, maximè verò Gibertus Parmensis archiepiscopus Rauennas, rationem reddidit, quãobrem censuris ecclesiasticis Simoniacos notasset: facturum quoque id in imperatorem crebrò dicebat, nisi sententiam mutaret. Tum verò Gibertus soluto concilio, & criminandi Gregorij occasionem nactus, ad pontificatum viam quærens, Cincium Romanum ciuem Stephani præfecti vrbis filium, hominem temerarium & seditiosum, in pontificem animat, magna ei pollicitus Imperatoris nomine, si tantum facinus ex sententia confeciſſet. Structis itaque insidijs Cincius, dum pontifex media nocte natalis Domini nostri celebrat in templo beatæ Mariæ ad Præsepe, quæ maior nunc dicitur, irrumpens cum satellitibus & coniuratis, dum hostiam sacrificij comminuit hominem capit, & in regionem Parionis secum trahens, in turri quadam munitissima eum collocat. Sequenti verò die populus Romanus, cognito facinore, in Cincium arma susçipit, pontificem liberat, ædes ac turrim scelerati hominis à fundamentis euertit, familiamque eius narres mutilatam ab vrbe pellit. Ipse verò Cincius tanti mali auctor, fuga salutem quærens, in Germaniam varijs tramitibus ad imperatorem tandem peruenit. Gibertus autem tanti doli machinator, cùm insidiæ ex voto non succeſſissent, simulata beneuolentia, à pontifice dimissus, Rauennam peiora moliturus se contulit. Nam & Theobaldum Mediolanensem Archiepiscopum, & plerosque alios Cisalpinæ antistites coniurare in Gregorium pollicitationibus pepulerat. His addidit Hugonem Candidum sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalem: qui & si ante idem fecerat, in gratiamq; simulato animo redierat, nunc malum animum, malam mentem præsetulit. Is enim vi ribus omnibus annixus est imperatorem & Normannos inter se de imperio dissidentes, composita pace, initisque fœderibus, in pontificem concitare. Quod vbi Gregorius resciuit, congregrata ad Lateranum synhodo, propositis rationibus quare id faceret, Gibertum & Hugonem dignitatibus priuatos anathemate notat. Dum hæc Romæ agerentur, Henricus cum Saxonibus hostibus feliciter pugnans, adeò felicitate illa elatus est, vt habito conuentu apud

VVor-

VVormatiam, Sigifredo archiepiſcopo Maguntino negotium procurante, interdicere omnibus auſus ſit, ne vlla in re pontifici Romano obtemperarent. Ex illo autem conuentu mandato Henrici Rolandus clericus Parmenſis Romam veniens, & Gregorio publicè interdixit, ne quid ageret deinceps quod ad magiſtratum pontificis pertineret: & cardinalibus ipſis mandauit, vt relicto Gregorio, alium habituri pontificem, ad ſe proficiſcerentur. Tum Gregorius tantam iniuriam diuinæ maieſtatis cauſſa non diutius ferens, & Sigifredum aliosque clericos cum Henrico ſentientes, dignitatibus ac beneficijs priuauit, & imperatorem ipſum anathemate notauit, priuatum prius omni regia adminiſtratione. Abrogationis autem pontificiæ habita ferè hæc formula eſt: Beate Petre Apoſtolorum princeps, inclina quæſo aures tuas, & me ſeruum tuum exaudi, quem & ab infantia educaſti, & vſque ad hunc diem ab iniquorum manibus vendicaſti, qui me pro mea in te fide oderunt & perſecuti ſunt. Tu mihi teſtis es optimus, & pia Ieſu Chriſti mater, & frater tuus Paulus tecum martyrij particeps, me non ſponte, ſed inuitum pontificatus gubernacula ſuſcepiſſe. Non quod rapinam arbitratus ſim ſedem tuam legitimè conſcendere, ſed malebam vitam meam in peregrinatione degere, quàm locum tuum pro fama & gloria tantum occupare. Fateor ego, ac meritò quidem, mihi tua gratia, non meritis meis, populi Chriſtiani curam demandatam eſſe, conceſſamque ligandi & ſoluendi poteſtatem. Hac itaque fiducia fretus, pro dignitate & tutela eccleſiæ ſuæ ſanctæ, omnipotentis Dei nomine Patris, Filij, & Spiritus ſancti, & Henricum regem Henrici quondam imperatoris filium, qui audacter nimium & temerariè in eccleſiam tuam manus iniecit, imperatoria adminiſtratione regiaque dejicio: & Chriſtianos omnes imperio ſubiectos, iuramento illo abſoluo, quo fidem veris regibus præſtare conſueuerunt. Dignum eſt enim, vt is dignitate careat, qui maieſtatem eccleſiæ imminuere conatur. Præterea verò quia monita mea, immò tua ad ſui ipſius populorumque ſalutem pertinentia contempſit, & ſe ab eccleſia Dei, quam ſeditionibus peſſundare cupit, ſeparauit, eum anathematis vinculo colligo, certò ſciens te eſſe Petrum, in cuius petra, vt in vero fundamento rex noſter Chriſtus ædificauit eccleſiam ſuam. Fuêre tum multi poſt exſecrationem, qui pacis mentionem facerent: Quibus ita Gregorius reſpondit, ſe pacis conditiones non abnuere, modò Henricus ipſe primò cum Deo pacem ineat. Non ignoratis, inquit, quandiu & quantis malis Romanam affecerit eccleſiam, quotieſque à me ſit admonitus, vt meliorem vitam moresque probatiores indueret. Hoc tribuimus beneuolentiæ & charitati, qua Henrico patri coniuncti olim fuimus. Sed nil profecimus, adeò mores à patre auerſos imbibit. Inſtabant tamen ex his, qui aderant, nonnulli, regem non ita citò anathematizandum eſſe. Quibus ita pontifex reſpondit: Quando, inquit, Chriſtus eccleſiam ſuam Petro commiſit, & dixit, Paſce oues meas, excepitne reges? Nam cùm eidem ligandi & ſoluendi poteſtatem daret, nullum excepit, vel neminem eius potentiæ ſubtraxit. Hanc ob rem, qui dicit ſe vinculo Eccleſiæ ligari non poſſe, reſtat etiam vt fateatur ſe abſolui ab eius poteſtate nullo modo poſſe: & qui hoc impudenter negat, à Chriſto & eccleſia eius ſe omnino ſeiungit. At Henricus cognita Gregorij cenſura, multas litteras ad gentes & nationes conſcripſit, quibus ſe contra ius fasque damnatum à pontifice oſtendebat. Gregorius autem id à ſe iure factum, non verbis tantùm & litteris, verùm etiam ratione & teſtibus comprobabat, re ipſa antea oculos omnium propoſita. Interim verò cùm pars regni ab Henrico defeciſſet, & iam Saxones bellum contra Henricum quàm diligentiſſimè pararent, Alemanni principes veriti, ne quid mali in prouincia naſceretur, conuentu habito decernunt, vt ſi Gregorius in Alemanniam pergat, Henricus ſupplex veniam errati petat. Quod ſe facturum rex ipſe interpoſito iuramento pollicitus eſt. Motus itaque pontifex his pollicitationibus & precibus Treuirenſis archiepiſcopi Henrici oratoris, Auguſtam prætoriam petiturus, Vercellas vſque iam peruenerat, vbi ab epiſcopo loci ipſius regni Italiæ cancellario, clam reſciuit Henricum hoſtili in ſe animo cum exercitu aduentare. Tum verò pontifex omiſſo inſtituto itinere, Canoſſam ſe recipit, oppidum agri Regienſis, ditioni Mithildis Comitiſſæ ſubiectum. Venit & eò properè cum omnibus copijs Henricus, qui ſtatim depoſito regali

Abrogationis pontificiæ formula.

ornamento, nudis pedibus, vt oppidanos ad misericordiam commoueret, portæ oppidi appropinquans, suppliciter intromitti petebat: denegatum ingressum æquo animo tulit, aut tulisse dissimulauit, quamuis aspera esset hyems, & gelu cuncta rigescerent. In suburbio quidem oppidi triduò immoratus, continuo veniam petens, tandem rogatu Mithildis & Adelai Sabaudiensis comitis, & Cluniacensis abbatis introductus absoluitur, & ecclesiæ reconciliatur, pace iureiurando confirmata, obedientia promissa. Regij autem iurisiurandi hæc formula est: Rex Henricus composita pace ex sententia Domini nostri Gregorij septimi, affirmo me pacta & fœdera conseruaturum, curaturumque, vt quoquo voluerit idem pontifex siue vllo discrimine sui ipsius & comitatus proficisci possit, maximè autem per loca imperio nostro subiecta, neque per me staturum, quò minus libere pontificio munere vbique locorum vti possit, & hæc obseruaturum me iureiurando addico: Actum Canossæ quinto Kalendas Februarij, Indictione decimaquinta. Tum verò rebus ita ex sententia peractis, dilabentibus inde omnibus variis itineribus, dum Henricus Papia iter facit. Cincium admittit subita febri correptum, non tamen mortuo tam pernicioso homine, Henricus rebus nouis studere destitit. Pacis enim fœdera abrũpens, eo Alemannos principes indignitate rei motos pepulit, vt Rodulphum Saxoniæ ducem, regem prouinciæ crearent posthabito Henrico. Petijt primo quidem Henricus à pontifice, vt Rodulphum exsecrationibus ab occupatione regni depelleret. Id verò cùm impetrare nequisset, sumptis armis magna clade & incerta victoria vtrinque dimicatum est. Missi tum quidem ab vtroque legati ad põtificem rogatum, vt in partes suorum declinaret: quibus nil aliud ipse respondit, quam vt ab armis discederent.

Pugnarent iterum simul equo Marte Henricus & Rodulphus. Verùm cùm tertiò prælium inijssent, magna cæde vtrinque commissa, ac superior aliquantulum Henricus videretur, Rodulphi legatos pacem petentes audire noluit, ad pontificemque denuò scripsit, vt Rodulphum regnum occupare conantem, exsecratione anathematis notaret. Quòd cùm facere Gregorius recusaret, tanta ira percitus Henricus est, vt die noctuque nil aliud cogitaret, quàm quod ad pontificis perniciem & exitium vergeret. Interea verò ne quid in orbe Christiano deesset, quod seditionibus non agitaretur. Michael cum Andronico filio à Nicephoro cognomento Botoniata, vi ab imperio Constantinopolitano deiectus, ad Gregorium confugit, qui & Nicephorum excommunicauit, & Rogerio Romanæ ecclesiæ feudatario negotium dedit, vt Michaelem, quo cum Ceparani locutus est, in imperium restitueret. Is itaque mandato pontificis comparata classe, Rogerio minore natu in Italia dimisso, Boëmundum alterum filium secum ducens, Auleon primò adnauigat, & ad Dyrrachiũ castra facit, vrbem tanto bello per necessariam primò occupaturus. Sed Dominicus Salurus dux Venetus cum Nicephoro sentiens, Rogerium ab obsidione repellit, magno illato acceptoque incommodo. Verùm non ita multò pòst Nicephorus ab Alexio cognomento Mega copiarum suarum duce deceptus, libertate simul & ciuitate priuatur, quam triduo Alexius militibus diripiendum ex pacto concessit. Captus ipse Nicephorus in templo sanctæ Sophiæ, vita donatur, hac conditione tamen, vt Monachi habitum cum vita susciperet. At verò Gregorius cùm videret Henricum contra ecclesiam Dei à quibusdam seditiosis episcopis concitari, habita ingenti synhodo, Giberto Rauennati archiepiscopo ob superbiam & malitiam interdicit sub anathematis pœna, ne episcopali & sacerdotio munere fungatur. Vocatus præterea ad sedem Apostolicam, scelerum suorum conscius parere desierat, qua ex re tantummodo pœnam anathematis merebatur. Rolandumque Tarusinum censura notauit, quòd legatus ad res componendas inter Henricum & se factus, consequendi episcopatus caussa semina discordiarum, non pacis seuerat. Nec Hugoni quidem tituli sancti Clementis Cardinali pepercit, quòd cum Cadolo Parmensi episcopo in seditionibus & hæresi sensisset. In eodem postremò conuentu tres legatos delegit, Bernardum diaconum, alterum Bernardum Massilienssem abbatem, Odonem, Treuerensem archiepiscopum, qui delatere sedis apostolicæ ad componendas res inter Henricum & Rodulphum proficiscerentur. Videbat enim sapientissimus pontifex, eam discordiam, nisi sedata foret, magnas

gnas aliquãdo calamitates populo Christiano parituram. Verùm quia certo sciebat, nõ defuturos pernitiosos quosdam, qui id quò minus fieret, impedire conarentur, quòd eorum maximè interesset discordias augeri, non tolli. Literas apostolicas in hunc modum conscriptas, legatis ad principes & nationem dedit: Cognita imbecillitate, cupiditate & ambitione humani generis, mandamus, ne quispiam cuiusuis conditionis sit, vel rex, vel archiepiscopus, episcopus, dux, comes, marchio, siue miles, aliqua elatione temerarióue ausu, fraude, dolo, cupiditate ductus, legatis nostris resistere audeat, ne pacem & concordiam ex æquo & bono cõponere possint. Quicunque autem temeritate ductus, quod non optamus, huiusce nostræ constitutionis violator exstiterit, legatisque nostris impedimento fuerit, quò minus pacem componant, eum anathematis vinculo alligamus: & non solum in spiritu, verumetiam in corpore, atque in omnibus fortunæ bonis apostolica potestate colligamus, victoriamque in armis partem ei auferimus, vt saltem confundatur, ac duplici pœnitentia conteratur. Mandatum præterea legatis est, vt in Alemannia conuentu habito, maturè decernant, vtri duorum regum ex æquo & bono ius competat, eidemque consensu bonorum regnum decernant, cuius causa iustior & potior videbitur: se verò postea re cognita, quod egerint, confirmaturum, interposita omnipotentis Dei & beati Petri auctoritate, qua nulla potest esse maior. Interea verò Gregorius, ne Romana ecclesia ob largitionem & Simoniacam cupiditatem aliquid incommodi caperet, conuentu habito, maiorum decreta ad rescindendam hanc labem pertinentia confirmauit, his verbis: Sanctorum patrum instituta, nunc sequentes, quemadmodum in prioribus conciliis fecimus, auctoritate omnipotentis Dei decernimus ac confirmamus, vt qui deinceps episcopatum, vel cœnobium, vel aliquod aliud ecclesiasticum beneficium à laico acceperit, nullo modo in numero episcoporum, abbatum, vel clericorum is censeatur: néue idem sub censura anathematis limina apostolorum attingat, priusquam locum ambitione & contumacia conquisitum, quod est idololatriæ scelus resipiscendo commutauerit. Eidem quoque censuris teneri volumus & alligari reges, duces & principes, qui episcopatus ecclesiasticásue dignitates, quod contra ius fasque est demandare alicui fuerint ausi. Confirmamus præterea anathematis sententiam meritò latam in Theobaldum Mediolanensem, Gibertum Rauennatem archiepiscopum, in Rolendum Taruisinum præsulem, & Petrum olim Redonensem episcopum, nunc autem inuasorem Narbonensis ecclesiæ, pari censura damnamus.

Præterea verò gratiam S. Petri & ingressum ecclesię his interdicimus, quousque pœnituerint, satisfecerintque, siue Normanni sint, siue Itali, vel cuiusuis nationis, qui aliqua ex parte læserint, aliquóue incommodo affecerint Marchiam Firmanam in Picentibus, ducatum Spoletinum, Campaniam in Hernicis, agrum Sabinum, Tiburtinum, Prænestinum, Tusculanum, Albanũ, & quicquid in Volscis & Etruscis ad mare vergit. His addo monasterium sancti Benedicti: & quicquid in Casinatum agro positum est, nec Beneuentum in Samnitibus excipio. At si quis istorum auferendi res repetitas & non redditas habere iustam causam se dixerit, prius à nobis vel à magistratibus nostris iusticiam requirat: quòd si eis non fuerit factum abundè satis, concedimus vt ad res suas recuperandas inde tantum auferant, quantum sat est: nec more prædonum modũ excedant, sed agant vt Christianos decet, & eos maximè, qui sua magis repetunt, quam aliena percupiant: quique & iram Dei & execrationem beati Petri reformidant ac timẽt.

Execratio pontificis in Henricũ.

Præterea verò execrationem in Henricum his verbis denuò confirmauit: Beate Petre Apostolorum princeps, & tu Paule gentium doctor, vestras quæso aures mihi paululum præbete, meq; clementer exaudite: nam veritatis discipuli estis & amatores: quæ dicam vera sunt. Hanc causam suscipio veritatis gratia, vt fratres mei, quorum salutem exopto, mihi obsequentius acquiescant, sciant, intelligant, quod vestro auxilio fretus post Christum & matrem eius semper virginem flagitiosis & iniquis resisto: fidelibus autem præsto adsum & auxilium fero. Nõ enim volens & libens hanc sedem conscendi, sed inuitus & lachrymãs, quod me indignũ iudicabã, qui in tam excelso throno sederẽ. Hæc autem dico, quia non ego vos, sed vos me elegistis, & grauissimũ põdus humeris nostris

impoſuiſtis. In me autem veſtro iuſſu montem ipſum conſcendentem, clamantem & annunciantem populis eorum ſcelera, & filijs eccleſiæ peccata membra diaboli conſurrexêre, & ad ſanguinem vſque manus ſuas in me coniecêre. Adſtiterunt enim reges terræ & principes ſæculi, cum his coniurarunt eccleſiaſtici quidam & vulgares in Dominum & nos Chriſtianos eius, dicentes. Dirumpamus vincula eorum, & proijciamus à nobis iugum ipſorum: hoc autem fecêre, vt me vel morte, vel exſilio multarent: quorum de numero fuit Henricus, quem regem vocant, Henricus inquam, Henrici imperatoris filius, qui cornua & calcem contra eccleſiam Dei ſuperbè nimium erexit, facta coniuratione cum multis epiſcopis Italici, Gallici, Germaniciſque nominis, cuius ſuperbiæ veſtra, adhuc reſtitit auctoritas, qui fractus potius, quàm ad ſanitatem redactus, ad me in Ciſalpinam perueniens, abſolutionem anathematis ſuppliciter quæſiuit: Hunc ego, quem ad pœnitentiam veniſſe credideram, in gratiam recepit, huicq; tantummodò communionem reddidi, non tamen in regnum, è quo eum in Romana ſynhodo meritò depuleram, reſtitui, nec vectigalibus regni, vt ad finem redirent, conceſi. Hoc ideo feci, vt ſi redire in gratiam cum finitimis ſuis, quos ſemper vexauerat, differret, reddereque res tum eccleſiaſticas, tũ profanas ex fœdere abnueret, cogi ad officium execrationibus & armis poſſet. Hac oportunitate adiuti quidam Germaniæ epiſcopi, & Principes ad hac fera beſtia diu vexati, in locum Henrici ſuis flagitijs è regno cadentis, ducem ſuum & regem Rodulphum deligunt. Qui regia modeſtia & integritate vſus, ſtatim nuncios ad me miſit, à quibus intelligerem, ſe coactum regni gubernacula ſuſcipere, non eſſe tamen adeò regnandi cupidum, vt nõ malit nobis, quam regnum pollicentibus obtemperare: futurũ ſe in Dei poteſtate ſemper ac noſtra, idque vt arbitremur ipſum facturum, filios obſides pollicitus eſt. Stomachari tum Henricus cœpit, & nos primò quidem preari, vt Rodulphum ab occupatione regni execrationibus propelleremus. Dixi me velle videre, cui ius competeret, & eò miſſurum nuncios, qui rem omnem reſciſcerent, meq; deinceps iudicaturum vter ipſorum in cauſſa potior habendus eſſet. Vetuit Henricus quo minus rex à legatis noſtris decerneretur, multosque tum ſeculares, tum eccleſiaſticos interfecit, eccleſias diripuit & profanauit, atque hoc modo ſeſe anathematis vinculis illigauit. Hanc ob rem fidens in Dei iudicio & miſericordia, inque patrocinio beatæ Virginis, fultus etiam auctoritate veſtra, ipſum Henricum eiuſque fautores vinculo anathematis colligo: atque iterum regiam ei poteſtatem adimo interdicoque Chriſtianis omnibus illo iuramento abſolutis, quo fides regibus dari conſueuit, ne Henrico vlla in re obtemperent, Rodulphum in regẽ ſuſcipiant, quem multi prouinciæ principes abrogato Henrico in regem optimum ſibi delegêre. Etenim par eſt, vt ſicuti Henricus ob ſuperbiam & contumatiam facultatibus ſuis priuatur, ita Rodulphus omnibus gratus, pro ſua pietate & religione regia dignitate & poteſtate donetur. Agite igitur Apoſtolorum ſanctiſsimi principes, & quod dixi veſtra auctoritate interpoſita confirmate, vt omnes nunc demum intelligant, ſi poteſtas in cælo ligare & ſoluere, in terra quoque imperia, regna, principatus, & quicquid habere mortales poſſunt, auferre & dare, nos dare poſſe. Si enim, quę ad Deum pertinent, iudicare poteſtis, quid de his inferioribus & profanis cenſendum eſt? Etſi Angelos dominantes ſuperbis principibus veſtrum eſt iudicare, quid in ſeruos illorum facere* vos decet? Ediſcant nunc reges huius exemplo & omnes ſæculi principes, quid in cælo poſsitis: quantique apud Deum ſitis, ac deinceps timeant ſanctæ eccleſiæ mandata contemnere. Hoc autem iudicium cito in Henricum exercete, vt intelligant omnes iniquitatis filium non fortuitò, ſed veſtra opera è regno cadere. Hoc tamen à vobis optauerim, vt pœnitentia ductus, in die iudicij veſtro rogatu gratiam à Domino conſequatur. Actum Romæ Nonis Martij, Indictione tertia. At hoc verò Gibertum diſcordiarum omnium & hæreſum, quæ tunc erant, auctorem, ab eccleſia Rauennate deijciens, ſacerdotibus omnibus eidem eccleſiæ obtemperantibus mandauit, ne Giberto facinorum omnium auctori, & ob eam rem execrationis vinculo illigato vlla in re obedirent, & ne populi illi gubernatore indigerent, Petrum imitatus, qui Apollinarem quaſi ſupplementum mittere conſueuerat, vbi oportebat, eò alterum archiepiſcopum proficiſci

iubet

* nos

iubet cum integra potestate, qui & hæresim Giberti auelleret, & mentes hominum in fide confirmaret. Tum verò Henricus irritatus magis his censuris, quàm monitus, capto Ostiensi episcopo è legatione redeunte, habitoque episcoporum secum malè sentientium conuentu, Gibertum olim Rauennatem archiepiscopum pontificem creat, Clementemque appellat. Verùm cùm à Saxonibus premeretur, relicto ad tempus nouo Pôtifice, in eos mouet, ac commisso prælio magno suorum incommodo superatur. Victor Rodulphus accepto vulnere paululũ abscedens mortuus inuẽtus est. Ferunt Henricum ea clade adeò perterritum fuisse, vt vix decimo septimo die repertus sit, quo quidem tẽpore Germani Henricum eius filium eiusdẽ nominis quartum, in locum patris suffecerant. Qui simul postea coniunctis copijs in Italiam venientes, Clementem suum in pontificatum collocaturi, pulso Gregorio Mithildim obuiam cum exercitu factam leui prælio superant. Quæ quidem mulier primo marito mortuo, paulo ante Azonẽ Marchionem Estensem prioris viri consanguineum, ac tertio gradu affinitatis sibi coniunctum, in cõiugem accepit. Verùm re postea cognita suadente Gregorio, diuortium cum Azone fecit. Henricus itaque superata apud Parmam Mithildi, eiusque marito Azone Romã hostili animo proficiscens, in pratis Neronianis castra collocat: vrbem Leonianam ingreditur, sancti Petri basilicam cum suo Clemente profanat, porticusque demolitur. Idẽ quoque factum de basilica Pauli constat. At verò cùm vrbem ingredi non posset: Tibur concedens, inde tãquam ex arce belli in Romanos quotidiè incursiones faciens, vastatis rebus omnibus, eò inopiæ eos redegit, vt pacem quauis conditione expeterent. Admotis itaque copijs Henricus re per transfugas cognita, vrbem ingreditur. Tum pontifex haud satis populo fidens, in molẽ Hadriani se confestim recepit, vbi aliquandiu obsessus est, acriter, qui in præsidio erant, arcem ipsam defendentibus. Non est vsus ea fortuna Gregorij nepos ex fratre, qui eo tumultu ad septem solia Seueri Afri opus confugiens, cùm ferre oppugnationem non posset, deditionem turpiter fecit. At verò Henricus, cognito Guiscardi aduentu Apuliæ ducis in auxilium Gregorij, non amplius immorandum ratus, ad dolos conuersus, Cluniacensem abbatem ad Gregorium in arcem mittit, qui diceret se in Germaniam properè cum exercitu rediturum, si ab eo in Laterano coronaretur: populus quoque Romanus, vt idem fieret, precibus instabat. Facturum se id Gregorius dicebat, si errata sua Henricus corrigeret, veniamque peteret: quòd cùm facere recusaret, & iam aduentare cum exercitu Guiscardum sentiret, Clementem antipapam in Lateranensi basilica corona pontificia publicè donat, eam rem procurantibus Bononiẽsi, Cerusiensi, Mutinensi episcopis. Quo facto, statim Senas proficiscitur Clemente secum ducto. Guiscardus autem per portam Flaminiam irrumpens, resistentibus ciuibus vsque ad triumphalem Domitiani arcum vrbem incendio consumpsit. Munierant Capitoliũ ciues, & se acriter contra Guiscardum defẽdebant, qui Lateranum iam ceperat vnde cũ multa crebrò vtriusq; committerentur certamina, & illa pars vrbis euersa est, quæ Lateranum & Capitolium interiacet, & ipsum Capitolium postremò vi captum, ferè vsque ad solum æquatur. Inde verò superata iam & capta Roma, fortunisque ciuium militibus in prædam datis, ad molem Hadriani profectus, vbi pontifex obsidebatur, hominem multis calamitatibus vexatum, tandem è manibus hostium liberauit, secumque Cassinum ac Salernã perducit. Vbi non ita multo post pontificatus anno xij. mense vno, diebus tribus sanctè & piè moritur. Vir certè Deo gratus, prudens, iustus, clemens, pauperum, pupillorum, viduarum patronus, atque vnicus ecclesiæ Romanæ fortissimus, & acerrimus defensor contra hæreticorum improbitatem, & malorum principum potentiam, res ecclesiasticas per vim occupare conantium.

ANNOTAT.

Huius Gregorij viri celeberrimi, & maximè memorabilis vitã, & res gestas quinq; libris cõscripsit. Animus erat quædam de eo cognitu dignissima hîc subijcere, neq; à Platina, neq; ab alijs, qui circũferuntur auctoribus, quod sciam, scripta: sed rei ipsius moles longè maiorem locũ, quàm annotationis desiderat: Illud tantũ dicam, hunc maximũ pontificem, totius ecclesiasticæ libertatis vnicum assertorem

rem fuisse, qui quanquã vir sanctissimus esset; vt ab infinitis penè suorũ temporũ scriptoribus traditur, tamẽ nec ipse meptissimã vulgariũ hominũ opinionẽ effugere potuit: ab alijs enim necromaticus, ab alijs Simoniacus, à qua labe supra oẽs alienus fuit, ab alijs sanguinarius & similibus nominibus appellatur. Quæ omnia ingratiã imperat. quo cum maximas inimicitias ob libertatem ecclesiasticã, quæ eius ex tyrãnide deprimebatur, recuperandã gesserat, conflicta fuerunt. Sed de his aliàs latius. Multa de hoc pontifice & scitu digna scribit Lambertus Schasnaburgensis monachus Iserueldensis, Leo episcopus Ostiensis libro tertio historiæ Casinensis, qui eo tẽpore vixerũt, Otho episcopus Frisingensis historiarum libro 6. & 7. & alij complures.

VICTOR III.

1065. Pũt. VIctor tertius, Desiderius ante vocatus, montis Cassini abbas, pontifex creatus, statim Gregorij partes susscepit. Hãc ob rem crediderim cum quoque Henricum regem hostem habuisse, cuius fraude (vt Martinus scribit) veneno in calicem iniecto dum sacrificat, necatur. Vincentius tamen longe aliter sentit, cum dysenteria perijsse hominem dicat, quod à suspicione dati veneni nequaquã alienum est, inde, quod in dysenteriam veneno petiti interdum vertuntur, correptis & labefactatis intestinis.

Vindicasset autem tantam iniuriam Guiscardus, ne ei mori properè nimium contigisset. Superatis enim Græcis in Cassiopam insulam delatus moritur, cui absente Boemundo Rogerius natu minor in Apuliæ ducatu successit. Ferunt & eodem tempore in toto ferè orbe terrarum fame laboratũ esse, qua quidem occasione Auful Gallatiæ rex, Toletum multis annis obsessum de Sarracenis cepit, eandemque vrbem Christianis incolendã tradidit. Henricus præterea in Germania sinistro Marte cum Saxonibus dimicans, quattuor millia militũ amisit Deo volente, vt tandem desisteret ecclesiam suam persequi, & calamitatibus vexare. Sunt qui hoc tẽpore multa prodigia apparuisse scribant, quòd & aues domesticæ, vtpote gallinæ, anseres, columbi, pauones, ad loca montana confugerint, siluestresque sint factæ, & pisces tum fluuiales, tum marini magna ex parte perierint. Terræmotu etiam quædam vrbes adeò concussæ sunt, vt Syracusis maior basilica corruens, dum vesperæ celebrarentur, omnes qui tum in templo aderant, contriuerit, duobus tantum diuinitus superstitibus diacono scilicet & subdiacono. Sunt qui dicant, hoc tempore corpus sancti Nicolai Barum trãslatum à mercatoribus esse, ibique in precio habitum, vt Martinus Scotus vir magnæ doctrinæ singularisque vitæ, in sua historia conscribit. Victor autem, cuius gratia Deus dedit librum canonum in ordinem redegit, anno vno, mense quarto pontificatus sui non sine suspicione dati veneni moritur.

Nicolai corpus transfatum.

ANNOTATIO.

Victoris III. vitam & res gestas diligentissimè scripsit Leo Marsicanus monachus Casinen. Ostiensis episcopus in lib. 3. historiæ Casinen. Vir certè tanto pontificatu, & qui Gregorio VII. succesit, dignus. Obijt Casini, cuius monasterij ante pontificatum abbas fuerat, ibique cum hoc elogio sepultus.

Casini, in monasterio S Benedicti, Victoris III sepulchro.

Quis fuerim, vel quid, qualis, quãtusq; doceri
Si quis forte velit, aurea scripta docent.
Stirps mihi magnatũ, Benuetus patria nomẽ
Est Desiderius, Tuq; Casine decus.
Intactã spõsam, matrẽ, patriãq;, propinquos
Spernens huc propero, monachus efficior.
Abbas dehinc factus, studui pro tempore totũ,
Vt nunc adspicitur, hunc renouare locum.
Interea fueram Romana clarus in vrbe
Presbyter ecclesiæ Petre beate tuæ.
Hoc senis lustris minus anno functus honore

Victor

Victor Apostolicũ sch[a]ndo de hinc solium.
Quatuor, & senis vix mensibus inde peractis
Bis sex lustra gerens mortuus his tumulor.
Solis Virgineo stabat lux vltima signo,
Cum me sol verus hinc tulit ipse Deus.

VRBANVS II.

166. Pōt. VRbanus secundus, Otho vel Obdo antea vocatus, monachus Cluniacēsis primò, deinde Cardinalis Ostiensis, postremò quinto mense post mortē Victoris pontifex creatur, ac meritò quidem. Doctrina enim & sanctitate vitæ quouis grandi magistratu dignus erat. Tū verò Rogerius opportunitatē nactus, quod mortuo Gregorio res ad Vrbanum nouum hominem deuenisset, Capuam vrbem & quicquid inde vsque ad Tiberim pertinet, de Romanis & pontifice vi cepit. Hanc ob rem Vrbanus parū etiam Romanis, iam pridem rebus rebus nouis studentibus fidens, Melphim se cōtulit: ibi verò synodū habiturus, quò tutius eò proficisci liceret, Rogerio & Boemundo inter se de ducatu Apuliæ contendentibus imperat, vt ab armis discedant, hac tamē conditione, vt Rogerius permissa Boemundo Apuliæ parte, ipse reliquam patris ditionem haberet. Tum pontifex ex sententia animi sedatis rebus Italicis, compositoque rei ecclesiasticæ statu, quantū in tanta perturbatione licuit, Troiam profi ciscitur, recogniturus quid maximè clerus eo loci ageret, correcturusque errores quorundam malè viuentium. Interim verò Boemundus fratre Rogerio in Sicilia contra Sarracenos bellum gerente, Melphim furto occupat. Hāc autem ob rem Rogerius è Sicilia rediens, viginti millibus Sarracenorum bello conductis fratrem Boemundum Melphi obsidet, acriter ciuitatem qui in præsidio erant, defendentibus. Pontifex itaque cum in Italia nullibi quietis locum cerneret, in Gallias profecturus, Placentiæ synhodum habuit, in qua licentiam quorundam ecclesiasticorum mirificè compescuit. Inde verò in Gallias abiens, rem memoratu dignam aggressus est. Concilio enim apud Clarummontem habito, ita principes Galliæ ad recuperandam Hierosolymam à Sarracenis iam diu occupatam animauit, vt anno salutis millesimo & octogesimo quarto trecenta millia hominum nomen in militiam Christi dederint, signumque crucis susceperint: quo facto Romam statim redijt, vt compositis in Italia rebus, Italos ad eam quoque rem animaret.

Placentiæ
Synhodus

Non destitit interim Henricus rex homo pernicioſus, Robertum Flandriæ comitem prælio lacessere, quo eum à sancta expeditione auerteret. Multi tamen Petrum quendā eremitam virum incomparabilis sanctitatis secuti, per Germaniam & Pānonias iter facientes, Constantinopolim communem belli sedem peruenêre, quos nō ita multò pòst secuti duo fratres sunt Gotifredus, Eustachius & Balduinus, cognomento Bolioui, Galliæ comites, viri & animi constantia & corporis robore insignes. Præterea verò & Podiensis episcopus & Raymundus sancti Egidij comes, & Hugo Magnus Philippi regis Francorum frater, & duo Roberti: quorū alter Normandię, alter Flādriæ comes erat, & Stephanus Carnoti Comes transmissis Alpibus magnis copijs iter per Italiā facientes, primò Romam peruenêre. Vnde recognitis prius sanctorum locis, sacellisq; inuisis, accepta à pontifice benedictione Brundusium peruenêre, inde in Epirum traiecturi. Verùm quia non omnes idem portus capiebat (tanta erat multitudo) pars Barum, pars Idruntum petijt. Boemundus autem (quem diximus Melphim occupasse) cupiditate gloriæ incensus, relicta Melphi, cum duodecim millibus delectorum hominum Italicæ iuuētutis in eandem expeditionē proficiscitur. Huius autem virtus & animi præstantia adeo fratrem Rogerium permouit, vt positis armis dixerit sibi omnia cum fratre cōmunia dēinceps fore, ac statim Tancredū filium pugnādi cupidum, belli comitem fratri tradidit.

Peruenerat iam Constantinopolim Petrus eremita, & in suburbijs castrametatus, nec mala ciuibus inferebat, non sponte, sed militum licentia, vt omnium interitum Græci peroptarent. Permotus itaque suorum malis Alexius imperator, Petrum compulit negato commeatu, ante tempus Bosphorum trajicere: qui Nicomediam primò, mox Nicæā peruenientes, ciuitatē ipsam natura & præsidio Sarracenorum munitā, oppugnare adorti sunt: Verùm cùm obsidentibus commeatus deficerent, dilaberenturq; passim milites Christiani, eius rei causa à Sarracenis insidijs oppressi, ac relinquere obsidionem coacti, tantum in fuga detrimentum accepêre, vt & Reynaldus dux Alemannorum abnegata Christi fide, cum aliquot militibus deditionem fecerit, & Petrus legationis nomine sine militibus Constantinopolim redierit. Quæ res Alexio grata admodum fuit, quòd speraret Christianos tanto accepto incommodo, eam expeditionem omissuros. Ieterea verò superuenientibus alijs copijs, cùm eos aperto Marte repellere Alexius non posset, clam noctu in suburbijs Constantinopolitanis castrametantes aggreditur, sed nil est actum, acriter, qui in statione erant, castra defendentibus, donec reliqui milites somno excitati, arma caperent. Pugnatum est item sequenti die paruo vtrinque accepto incommodo. Tum Boemundus exercitus nomine ad Alexium missus, hominem partim minis tum pollicitationibus ad pacem ineundam compulit his fœderibus, vt & iter tutum per loca imperio eius subiecta facere liceret, & commeatum ac supplementa præberet, vtque, quod è Sarracenis caperetur, eius imperio subijceretur, excepta Hierosolyma. Peractis his rebus ex sententia, transmissoque Bosphoro, primò Nicomediam, inde Nicæam ventum est, à Turcis, qui in præsidio erāt, acriter defensam. Sarraceni enim & Turci paribus copijs auspicijsq; bellum contra Christianos tum gerebāt. At sexaginta enim Turcorum millia, qui proximos montes insederant, signa eruptionis oppidanis præbētes, Christianorum castra adorti, magno accepto incommodo, ad montes ipsos, re infecta redière. Difficile tamen erat vrbem oppugnare, quia commeatus & supplementa militum submitti per lacum vrbi adiacentē continuò poterant. Verùm superueniētibus è Constantinopoli lembis non paucis, in lacumq; missis rerum omnium inopia oppidani pressi, dies post duos & quinquaginta ab initio obsidionis deditionem fecêre, Turcis, qui in præsidio erāt, cum rebus suis & armis abire permissis. At verò Christiani munita Nicæa, inde abeuntes, cùm iter per loca deserta facere necesse esset, bifariam copias diuisêre. Cum autem Boemundus herbidum solum ad riuum quendam inuenisset, castris positis reficere militem laborare itineris fessum instituerat, cùm subitò eum Sarraceni & Turci Solimanno duce adorti sunt: quē certè oppressissent abundante vndique multitudine, ni Hugo & Gotifredus cum quadraginta millibus equitum ei confestim re per nuntios cognita opem tulissent. Pugnatum est vtrinque acriter & diu, nec dirimi nisi noctis interuentu certamen potuit, Eo autem prælio, quo Medi, Turci, Syri, Chaldæi, Sarraceni, Arabes interfuêre, quadraginta millia hominum cecidisse sequēti die cognitum est. Solimannus autem effusa fuga inde abiens, ac vbique prædicans se victorē fuisse, decem millia Arabum ad exercitum venientium obuiam habuit, quos statim secum in Licaoniam duxit, Christianis eò proficiscentibus commeatus & iter interceptu-rus. At Christiani segetibus iam matures-centibus adiuti, sine vllo incommodo Iconium primam Lycaoniæ ciuitatem peruenêre: qua in potestatem dedentibus ciuibus redacta, pari felicitate Heracleam, Tarsumq; cepêre. Tum Balduinus præstantis animi & ingenij vir, primus omnium in Asia dominatū adeptus est, Tarso donatus, & quicquid in ea regione caperet: qui quidem paulò pòst Edessa & Manista vrbibus potitus est. Flexit inde in Ciliciam maior exercitus, quæ nunc minor Armenia vocatur. Quam quidem primo impetu captam, Palinuro Armenio cum nostris militare solito, regendam commisêre, Capta deinde Cæsarea Cappadociæ, in Antiochiam mouêre, transmissis altissimis montibus. Antiochiæ verò Cassianus rex tum præerat, quæ vrbs antea Reblata appellata est. Hanc autem duplici muro circumdatam, de suo nomine rex ille quōdam Asiæ dominator appellauit, ductis circumquaque quadringentis & sexaginta turribus. Hæc item quondam Petri Apostoli sedes fuit. Hinc Lucas Euangelista & ille Theophilus originem duxerūt, ad quem Lucas euangelium & actus Apostolorū scribit.

Hic

Hic tamen primùm Baptiſmatis fonte renati, Chriſtianos ſe appellauêre: in eaq; ſub Chriſtiano imperio mille annis floruêre, Centum etiam ac lx. epiſcop. ſub Patriarcha Antiocheno fuiſſe conſtat ante vrbem à barbaris captam, in qua ad trecentas & lx. eccleſias fuiſſe legimus. Anno igitur ſalutis noſtræ milleſimo nonageſimo ſeptimo, vrbs Antiochia magnis operibus obſideri cœpta eſt.

Quo quidem tempore Vrbanus maximis ſeditionibus exagitatus, in domo Petri Leonis potentiſsimi ciuis biennio ſe continuit, apud eccleſiam S. Nicol. in carcere Tulliano. Verum mortuo Ioanne pagano ſeditioſiſsimo homine, liberior factus, ad componendum eccleſiæ ſtatum animũ adijcit. Nam & archiepiſcopum Mediolanenſem iam antea magiſtratu pulſum, quòd ab vno tantùm epiſcopo contra ius diuinum conſecratus fuerat, in gratiam recepit, cùm anteà mutato habito eius rei cauſſa in cœnobio ſponte ac ſanctiſsimè vixiſſet, & eidem pallium ſuppliciter petenti cum integra poteſtate tranſmiſit, his verbis: Litteris tuis exorati, cum apoſtolicæ ſedis benedictione pallium fraternitati tuæ mittimus, quod quidem dignitatis genus nulli antè niſi præſenti conceſsũ eſt. Prætereà verò Toletano archiepiſcopo, qui Romam veniens de more in verba Pontificis iurauerat, pallium & priuilegia quædã conceſsit, eundemque totius Hiſpaniæ primatem inſtituit. Regem autẽ Gallacię cum omni diœceſi ſancti Iacobi anathematis vinculo illigauit: quia prouinciæ epiſcopum in carcerem, inaudita cauſſa coniecerãt. Eodem ferè tempore Henricus Sueſsionenſis epiſcopus Romam ad Vrbem veniens, epiſcopatu, quem à rege Francorum acceperat, liberè ſe abdicat ſine vlla reſtitutionis ſpe. Hanc ob rem Vrbanus, cum neceſsitas prouinciæ ita exigeret, nolenti & recuſanti epiſcopatum reſtituit, accepto iureiurando. His tamen verbis in reſtitutione hominem vſum ferũt: Excommunicatis ab hac ſede deinceps ſciens & volens non communicabo: Similiter verò conſecrationibus eorum, qui epiſcopatus vel cœnobia à laicis contra ius fasque acceperint, nunquam interero: & ita me Deus adiuuet, & hæc ſancta Dei euangelia, vt nunquam de ſententia cedere inſtituerim. Idem quoque in Beluacenſem epiſcopum actum ferunt. Neceſſ, cur eum ob has res pertinacem quiſpiam fuiſſe putet. Didicerat enim vbi erat opus mutare ſententiam, quod eſt viri boni proprium. Nam cum clericum quendam à Giberto antipapa ad ordinem ſubdiaconatus antea proiectum, iterum ad ſacros ordines admiſiſſet, ſententiã mutauit, quod ea res mali exempli videretur, parituraq; aliquando eſſet ingentia mala. Ciſtertienſem autem ordinem primò in Burgundiã excitatum, ſua auctoritate confirmauit. Sunt etiam qui ſcribãt, Carthuſienſes religioſos huius pontificis tempore originem habuiſſe. Alij autem temporibus Victoris tertij hoc aſſcribunt. At verò cùm Vrbanus ſanctiſsimus pontifex non opere ſolum & exemplo, verum etiam ſcriptis contra hæreticorum dogmata eccleſiã Dei confirmaſſet, duodecimo pontificatus ſui anno, mẽſe iiij. die xix. apud ſanctum Nicolaum in carcere Tulliano, in ædibus Petri Leonis ciuis egregij moritur 4. Kal. Auguſti, cuius corpus per Tranſtiberinam regionem ad vitandas inimicorũ inſidias, qui etiam mortuum lædere conabãtur, ad S. Petrum in Vaticano delatum eſt, ibiq; honorificentiſsimè ſepultum.

PASCHALIS. II.

167. Põt

PAſchalis ſecundus Rainerus ante pontificatum vocatus, natione Italus è Flaminia, patre Creſcentio, matre Alſacia, eò ferè tempore pontifex creatur, quo Chriſtiani in Aſia dimicantes Antiochiam cepêre Pyrrho Antiocheno ciue admodum potente, vrbis ingreſſum præbente.

Qui Boemundi virtutem admiratus, deditum ſe illis vrbem ſpoſpondit, ſi reliqui

Christiani eidem cum imperio præesse Boemundum paterentur. Ingressi vrbem Christiani omnibus ferè pepercêre, in præsidia Sarracenorum tantummodo sæuitũ est. Cassianus autem rex ad loca montana confugiens, ab Armenijs trucidatur. Sola arx supererat: quam dum Boemundus acerrimè oppugnat, femur sagitta traijcitur: & adeò grauiter, vt per aliquot dies ab oppugnatione desiterit. Verum superueniente Corbane Persarum regis militiæ principe, cum Sensadolo Cassiani filio Antiochiam recuperaturis, Boemundus iam ex vulnere integer obuiã cum exercitu factus, statim pugnandi copiam facit. In montibus se hostes coatinebant, nec elici ad certamen vllo modo poterant. Quare Boemundus penuria rerum omnium vrgẽte, decertare omnino instituit etiam iniquo loco. Prælata itaque lancea illa tanquam vexillo optimo, qua Christi latus transfixum à Longino fuit, nuper in basilica S. Andreæ Antiochiæ reperta, hostes primò acriter resistentes superat & cædit, quorum de num. ad 10000. perijsse constat. Præterea verò in eorum castris ad 1500. mill. camelorum capta traduntur: indeq; tãta præda auecta, vt ab extrema inopia ad summã rerum omnium vbertatem ventum sit. Præfectus autem arcis, cognita suorũ calamitate, & arcem Boemundo tradidit, & Christi fidem susceptit: permissum & his, qui in præsidio erant, vt si Christi fidem amplecterentur, abire cum rebus suis liceret, quoque vellent. Magna deinde inter Boemundũ & Raimundum concertatio orta est, cũ Boemundus sibi Antiochiam deposceret, & Raimundus instaret, vt Imperatori Constantinopolitano ex fœdere prius inito sine vlla controuersia traderetur. Sacerdotes autem, quibus eius rei arbitriũ commissum est, Boemundo Antiochiam statim adiudicant. Interea verò mortuo Hugone Magno, qui cõponendarum rerum caussa Constantinopolim iuerat, reliqui duces, Raymũdo excepto, qui Cæsaream Cappadociæ obsidebat, proficisci Hierosolymam cùm exercitu instituere, in Lyciam simul conuenientes. In itinere autem Tortosam oppugnare adorti, tribus mensibus frustra consumtis soluta obsidione, Tripolim mouere: cuius regulus pecunia, commeatu, armis benignè præbitis, pacem hac lege impetrauit, vt si Hierosolymæ caperentur, Christianum nomen amplecteretur & fidem. Inde verò mouentes ac Cæsaream Palestinæ prætereuntes, quinis castris Hierosolymam tandem peruenêre, in arduo monte sitam, & pluribus conuallibus distinctam, adeò vt non nisi à maximis exercitibus obsideri vrbs posset. Adde quòd aquis fontanis & fluuialibus caret, quæ exercitibus maximè necessariæ sunt. Solus enim Syloe amnis: & is quidem æstate pertenuis, ac interdum nullus, per montem Syon in conuallem Iosophat delabitur. Sunt tamen permultæ in vrbe & in agris cisternæ, quæ solis ciuibus aquam præstent, non etiam magnis exercitibus & iumentis militaribus. Christiani ramen comparato omnifariam commeatu quattuor locis oppugnare vrbem magnis viribus adorti, eam Hierosolymitanis acriter defendentibus, Idib. Iul. vi cepêre, 39. die posteaquam obsideri cœpta est anno salut. millesimo nonagesimo nono: anno quadringentesimo nonagesimoque posteaquam imperante Heracleo à Sarracenis occupata fuerat. Præcipua tamen in recuperanda tanta vrbe laus Gotiferdi fuit, qui partem muri ei ac fratribus ad oppugnandum assignatam primus conscendit Balduinoque potestatẽ fecit, vt in vrbem descẽdens, Christianis portas recluderet: quibus certè irrumpentibus, tanta cædes facta est, cum in vrbe, tum vel maximè in templo, vt morientium cruor talos hominum supergrederetur. Cepissent eadem quoque die templum, nisi nox superueniisset. Verum sequenti die repetita oppugnatio est: & his venia concessa, qui positis armis suppliciter salutem petiêre. Christiani autem tanta victoria potiri, vbi & diebus octo à bellicis rebus quieuissent, & sancta vrbis loca ac Domini sepulchrum de more visum iuissent, vno omnium consensu Gotifredum humeris etiam in regiam delatum, regem decernunt. Qui regni quidem titulum non abnuit, coronam vero auream reiecit, indignum arbitratus illic aureo diademate hominem vti, vbi rex regum Christus spineam coronã pro redemptione humani generis tulisset. Præterea verò Arnulphus presbyter patriarcha creatus, ab episcopis, qui tum aderant consecratur. Perterriti autem hac victoria Neapolitanæ vrbis Assyriæ ciues, legatos ad Gotifredum misere, qui se ac sua omnia illi dederent, Verùm cum non ita multò pòst nunciatum fuisset, Solimanni Babylonis regis ingentem exercitum Ascalonem peruenisse, vrbem viginti millibus passuum

ab Hierosolymis distantem, Hierosolymitanoque populo semper infensam, occurrere hosti Gotifredus statuit, Petro eremita ad custodiendam vrbem relicto: reuocatoque Eustachio & Tancredo, quos Neapolim cum duabus legionibus miserat. In hostem itaque profectus, cùm ex captiuis comperisset Clementem esse regis Babyloniorum Solimanni militiæ principem, quo cùm quinquaginta millia hominum militarent, eundemque habere classem frumento & machinis onustam, decertare omninò instituit. Vnde pugna commissa, victoriæ compos, ad triginta millia hominum interfecisse traditur. Clemens autem hostium dux, naui fugiens, salutem sibi quæsiuit. Ascolonitæ verò tanto accepto incommodo, vrbem statim Gotifredo tradidêre, in qua tantum auri & argenti deprehensum est, quantum alio vnquam in loco. Recuperatis itaque Hierosolymis, multi principes voti compotes facti, redire in Europam ad suos instituêre. Inter quos sancti Egidij Tercensisque comites sunt habiti. Gotifredus autem cum fratribus mira felicitate victoriæ vsus, & Ioppem maritimam, & Ramulam vrbem expugnauit, quæ impedimento Christianis erat, quo minus tutò ab Ascalone Hierosolymam proficiscerentur. Obsedit & Caipham, quæ alio nomine Prophoia dicitur, ad Carmeli radices sitam, & quattuor millibus passuum ab Accon semotam. Verùm durante adhuc obsidione, Tiberias Galilææ vltrò sese obtulit. Caipha nó ita multò pòst fœdere recepta. Sed nihil in humanis rebus quod ad felicitatem pertineat, diuturnum est. Anno enim vno post captã tot laboribus Hierosolymam, Gotifredus febri correptus moritur, qui statim Christiani, ne ob inter regnum aliquid detrimenti caperent, Balduinum fratrem in regnum sufficiunt, anno salutis nostræ centesimo primo ac millesimo.

Ad Paschalem autem redeo, quem quidem Gregorius septimus ob virtutem & doctrinam sancti Clementis presbyterum creauit, in quo quidem loco clerus ipse post Vrbani mortem eundem Paschalem vita priuata cõtentum (quippe qui antea monachus fuerat) etiam nolentem & latitantem pontificem creat, quòd diceret humeros suos nequaquã tanto oneri suffecturos, sed expetente populo, eligente clero, collaudante Cardinalium senatu, Pontificium munus suscepit: maximè verò cùm ter acclamatum esset S. Petrus, Rainerium virum optimum Pontificem elegit, cui postea primiscrinij & scribæ regionarij, Paschalis nomen indidêre. Indutus deinde coccineã chlamydẽ, tiaraque capiti eius imposita, comitante populo & clero, equo albo ad Lateranum perducitur, maximè veò ad eã porticum, quæ ad austrum versa, in Basilicã Saluatoris ducit, quam Constantinianam vocant: vbi cum in sede ad eã rem de more parato aliquandiu quieuisset, atriũ Lateranense conscendens, balteo succingitur, vnde septem claues, septemque sigilla pendebant, vt intelligeret se secundũ septifariã sancti spiritus gratiam sanctarũ ecclesiarum, quibus Deo auctore præerat claudendi, sigillandi, aperiendi, recludendique rationẽ habere. Inuisit sceptrum pontificiũ manibus gerens, ea quoque loca, quæ solis pontificibus sunt adiudicata. Sequentibus verò diebus consecrationem accepturus, ad basilicã beati Petri proficiscitur, in qua eum chrismate iniunxêre Oddo Ostiensis episcopus, Mauritius Portuensis, Gualterus, Albanus, Bono Lauicanus, Milo prænestinus, Offo Neposinus, Oddonni Ostiensi primę partes, quas adhuc retinet, obtigêre. Post vnctionẽ verò in vrbem rediens, coronam de more accepit. Hocita futurum Albertus Alatrinus episcopus aliquãdo diuinauit. Nam cum ab amico interrogaretur, quem Vrbano successurum putaret: Rainerium, inquit, propter fidem & constantiã Deus eligat. Ferunt & eundem Albertum tẽpus ipsum, quo in pontificatu victurus erat, prædixisse. At verò Paschalis Ecclesiæ Dei propè labenti quorundam seditionibus consulturus, copias suas in Gibertum antipapã mittit malorum omniũ caput. Vt autẽ tanto bello sufficeret pontifex posset, Rogerius Siciliæ comes ei turmas aliquot, & mille auri vncias auxilio misit. Albæ Marsorum Gibertus homo pernicioſus tum degebat. Qui vbi intellexisset hostes aduentare, haud satis copijs suis fidens, à Richardo Campano comite acceptis, relicta Alba in Furconensium montana, quæ nunc Aquilanorum mutato nomine habentur, sese proripuit. Vbi non ita multò pòst subita morte correptus sui sceleris pœnas luit. A malis tamen ecclesia Dei non statim, tã pernitioso homine sublato, queuit. Richardus enim, quem diximus Giberto copijs & opibus fauisse, in locum demortui Albertum quendam

sufficit

ſufficit Atellanum ciuem, quæ vrbs aduerſa nunc dicitur, inter Neapolim & Capuam poſita, qui ſtatim à bene ſentientibus abdicare ſe magiſtratu coactus, relegatur. Cauenſes autem agri Prænestini incolæ, Richardi ſtultitiam & arrogantiam imitati. Theodoricum quendam pontificem creauêre. Verũ hi quoque pœnitentia ducti, quinto & centeſimo die è pontificatu deiectum, anachoritę habitum induere cogunt, & vitam ducere priuatam. Tertius prætereà Maginulphus Romanus ciuis apud Rauennam pontificatus titulum vſurpare auſus eſt: quem quidem & Romani exſilio mulctarunt, & Rauennates omni humana ope deſtitutum, ab vrbe ſua pepulêre. Pacata autem hoc modo Romana eccleſia, Paſchalis vir magni ingenij atque animi, à religione ad arma conuerſus, adiuuante Rogerio, vrbem Caſtellanam & Beneuentum ab hoſtibus occupatam recipit. Interim verò Petrus Columna Romanus ciuis, impellente Richardo Campano comite, cuius maximè intererat copias pontificis diſtrahere, Cauas occupat pontificiæ ditionis oppidum. Hanc ob rem pontifex in eum mouens, non ſolum Cauas recipit, verùm etiam Zagarolum & Columnam paternæ hæreditatis caſtella ei abſtulit. Ex

Familiæ cognomẽtum ex columna.

Columna hanc familiam cognomentum duxiſſe certè putauerim. Erat & alia Romæ familia admodum potens, Corſi hi ſunt appellati, Gregorio ſeptimo adeo fideles, vt eorum domus ſub capitolio poſitæ ab Henrico tertio ſint exuſtæ & ſolo æquatę. Verùm poſtea mutato conſilio Stephanus eiuſdem familiæ princeps, abſente Paſchali, ſancti Pauli baſilicam & caſtellum eo loci ædificatum furto occupat: vnde incurſionibus mirum in modum vrbem Romam continuò vexabat. Hanc ob rem omiſſis rebus externis, pontifex ad vrbem properè rediens, Stephanum inde vi deiecit: quem ideo incolumen abijſſe credimus, quòd monachi habitũ indutus, irrumpentes decepit. Apparuiſſe tum multa prodigia auctores plerique ſcribunt, quòd & mare quibuſdam in locis litus præter ſolitum viginti paſſibus occupauerit: in quibuſdam verò à littore in altũ centum exceſſerit. Hoc ego quoque ſuperiore anno apud Puteolos vidi exeſis quibuſdam columnis marmoreis vſque ad tres cubitos, quas mare (vt incolæ dicebant) triennio ante abluere conſueuerat. Apparuiſſe & cometem mirę magnitudinis tum affirmant, qui in occaſu cadente ſole ſtatim apparebat. Non mouebatur his prodigijs Paſchalis quippe qui fieri hæc natura cernebat. Verùm cùm intellexiſſet Florentinum epiſcopum affirmare ſolitum Antichriſtum natum eſſe, eò ſtatim proficiſcitur, concilioque habito re ipſa admodum diſcuſſa, cum leuitate quadam, vt alicuius magnæ rei auctor videretur, motum epiſcopum cerneret, hominem verbis caſtigatum dimittit, atque inde in Ciſalpinam proficiſcitur. Vbi ad Guardaſtallum conuentu multorum principum & epiſcoporum habito, de homagijs, de feudis, de ſacramentis epiſcoporum laicis antea exhibitis, exhibendisue, magna eſt habita ratio. At verò cùm intelligeret Gallos ſacerdotes, non ita integrè, vt decebat, vitam ducere, eò profectus, apud Trecas conuentu habito, redactis ad laudabiliorem cultum eccleſijs, earumque præſidibus partim pulſis, partim caſtigatione emendatis, in Italiam properè redijt, quòd intellexerat omnia ſeditioſorum quorundã factionibus perturbari. Stephanus enim Corſus montem altum & Ponticelum de ea parte Etruriæ, quam nunc principis apoſtolorum patrimonium vocant, ceperat, præſidijſque muniuerat, vnde frequenti incurſione omnia circumquaque vexabat, quę pontifex inſecutus, ex altero caſtello deiecit: alterum vi capere nõ potuit, natura loci obſtante & hyeme, quæ iam appetebat. Iturus itaq; in Apuliam componendarum rerũ Italicarum gratia, Lauicano epiſcopo eccleſiã, Petro Leonis, & Leoni Fregepani vrbem vrbanaq; omnia, Ptolomeo Sublacẽſi domino, quæ circa vrbem ſunt, quàm diligentiſſimè commẽdauit, relicto Gualfredo nepote militiæ principe: qui vnà cum his ditionem eccleſiaſticã tueretur. Verùm abſente pontifice, quem ferunt Ptolomeũ tanti mali auctorem dicere ſolitum, numquã amplius ad vrbem rediturũ, ab eccleſia Dei hi homines defecêre: Petrus columna, quem pontifex in gratiam receperat, Farfenſis abbas cũ Anagninis, Prænestinis, Tiburtinis, Tuſculanis, Sabinis. Auſus & idem Ptolomeus cõparato exercitu Albam latinam oppugnare, ciuibus ipſis acriter vrbem defendentibus. Verùm ſuperueniente pontifice cum principe Caietano, cumque Richardo Aquilano egregijs copiarum ducibus, pulſis tyrannis eccleſiam

Conuẽtus ad Guardaſtallũ.

Dei

Dei occupare conantibus, & Albam obsidione liberat, & reliqua oppida, quæ iam defecerant, in deditionem recipit. Tibur obstinatè resistens expugnat non sine magno vtriusque partis incommodo. Montem altum, deiecto inde Stephano, recipiens, totum patrimonium breui pacatum reddidit. Pace deinde composita, ad bellum Asiaticum animum adijcit, principes Christianos literis & nuncijs ad eam rem quam diligétissimè animat, quod intellexerat Gotifredo Hierosolymis mortuo, Sarracenos recuperandæ Hierosolymæ caussa magnos exercitus eò duxisse, superatisque Christianis ingenti clade, & comitem Burgundię in ipso prælio cecidisse, ac Boemundum viuum in manus hostium deuenisse, ipsum verò Balduinum, regem Gotifredi fratrem, ægrè ex tanta clade sese proripuisse, nec paulum abesse, quin vrbs caperetur.

Veruntamen barbari tanta victoria potiti, obsidêre Hierosolymam nequaquam sunt ausi. Tancredus autem egregiè defensa Antiochia, Laodiceam vrbem imperio Constantinopolitano subiectam, vi cepit, quod intellexerat Alexium imperatorem Christianorum clade delectatum, militibus quoque nostris impedimento fuisse, quo minus supplementi caussa ex Europa in Asiam traijcerent, Felicitate & audacia Tancredi Balduinus rex percitus, comparato properè exercitu, in Accon ducere statuit, vocatis in auxilium Genuensibus & Venetis: qui eò properè cum octoginta rostratis nauibus ac triremibus plerisque profecti sunt: qua re & vrbs terra marique acriter oppugnata, vigesima die tandem capitur, & Sarraceni, qui eò venerant tuendæ vrbis caussa, fusi fugatique sunt. Tancredus autem tantæ fuit pietatis in patruum Boemundum ab hostibus triennio in vinculis detentum, vt ei magna vi auri redempto, Antiochiæ principatum restituerit. Postea verò Boemundus Antiochiam ipsam Tancredo committens, in Italiam primò, mox in Galliam profectus, Constantiam Philippi regis Francorum filiam in vxorem accepit. Cognito deinde Alexij imperatoris Constantinopolitani conatu, qui maritimas Antiochiæ vrbis infestabat, in Italiam rediens, parata classe in Dalmatiam naugat, Dyrrhachiumque obsidet, vt ea ratione Alexium à bello Asiatico reuocet, quod etiam breui factum est: pacem verò petenti Boemundus hac lege dedit, vt bello Antiocheno omisso militibus Francis nullo maleficio per sua loca transeuntibus, iter in Asiam tutò facere liceret. Composita autem pace, cum ea classe, quam in Alexium parauerat, in Asiam Boemundus contendens, adeò Christianorum animos recreauit, vt Balduinus rex Berytum vrbem maritimam Phœniciæ inter Sidonem & Byblium positam, ac Tyro Metropoli obtemperantem, obsessam duobus mensibus vi tandem ceperit, nō sine magno suorum incommodo. Hanc ob rem & passim in omnes sæuitum est, & vrbs ipsa tāquam colonia Christianis omnibus concessa est. Eodem quoque tempore capta & Sidon est. In tanta verò Christianorum felicitate Boemundus clarissimus princeps morte sublatus, luctu omnia compleuit, qui Boemundum filiū paruulum admodum, ex Constantia vxore susceptum, principatus Antiocheni successorem, relinquens, Tancredo nepoti donec adolesceret commendauit.

Intereà verò Henricus quartus mortuo patre, quem apud Leodium bello superauerat, compositis in Germania rebus in Italiam veniens, apud Sutrium substitit, quòd senserat eius aduentum Paschali parum admodum gratum esse: quippe qui & ecclesias multas in bellis euerterat, & episcopatus contra ius fasque pro libidine animi, cui placuisset, demādauerat. Verum missis vltro citroque legatis, cùm imperator iureiurando interposito polliceretur se, & pacato agmine vrbem ingressurum, & coacturum suos episcopos, vt se à possessione episcopatuū abdicarent, quos largitione acceperant, & potentia, portæ repentè apertæ sunt. Nam Sutrio mouens Hēricus ad montem Guadij, vel (vt alij volunt) ad montem malum (sunt etiam qui montem Aureum hanc appellent) castra posuerat, vnde postea annuente populo, prodeunteque obuiam honorato quoque, vrbem Leonianam primo ingreditur, præcedentibus sacerdotibus cum infulis & reliquijs sanctorum à mole Hadriani. Nam per eam portam vrbem Leonianam ingressus est vsque ad basilicam sancti Petri, cuius in grādibus pedes pontificis eousque ad cardinalibus prodeuntis exosculatus est. Positis deinde militibus suis in stationibus, vnà cum pontifice, ad dexteram tamen templū ingreditur, in quo post orationem ab altare fa-

re factam, à pontifice petit, vt illos confirmet, quibus ipse episcopatus dederat, licet iusiurandum antea interposuisset, se nunquã id à pontifice petiturum. Paschalem verò id facere recusantem, intromissis militibus, dato signo, vna cum cardinalibus statim capit, eumque cum magna parte cleri spoliati prius in castra perducit. Permotus tam insigni iniuria populus Romanus, sumptis armis, Teutonicos ex vrbe Leoniana pellit, portasque omnes claudit. Tum verò imperator ad Soractis montem perueniens, quem nunc sancti Siluestri vocat, in loco excelso & munitissimo pontificem & cardinales collocat, dispositis circumquaque custodibus, & præsidijs, ne inde aufugere vel retrahi ab aliquo possent, quo facto, statim reliquas copias vrbe oppugnaturus mouens ad Anienem peruenit. Vnde occupato prius ponte Mammæo, à Mammæa matre Alexandri imperatoris nomen ducente, ac tanti operis auctore, incensis circunquaque villis, incursionis continuò in Romanos faciebat. Quare pontifex incommodis ciuium & precibus motus, ad pontem salarium perductus, accitis ex vrbe notarijs, qui pacta conscriberent, eos omnes (licet inuitus) in episcopatu confirmauit, quos ante Henricus delegerat. Hoc itaque modo compositis rebus, dimissis captiuis omnibus, imperator à pontifice coronatur in basilica sancti Petri, clausis prius vrbis portis, ne populus erumperet, firmataque stationibus ipsa ab Henrico basilica. Vnde non ita multò pòst voti compos factus, in Germaniam redijt. Pontifex verò pacata aliquantulum Italia, Pisanos nauali gloria admodum potentes adhortatur, vt ex insulis Balearibus, quas iam antea occupauerant, in Sarracenos moueant, mare nostrum & litora Christianorum infestantes. Quare Pisani cupiditate glorię capti, comparata ingenti classe, impositaque maiore iuuentutis suæ parte, in hostem proficiscuntur. Verum dum apud vada Volaterrana ventum exspectant, Lucenses eorum vrbem defensoribus vacuam inuadunt, quam quidem Florentini Pisanorum precibus moti, repulsis Lucensibus, acerrimæ tutati sunt. Ob quam rem Pisani de Sarracenis victores domum redeuntes, Florentinos duabus porphyreticis columnis donant: quæ adhuc ad portam sacelli beati Ioannes Baptistæ visuntur. Interim verò Paschalis concilio apud Lateranum habito, omnia, quæ Henrico promiserat, reuocat quòd coactus, non libens in eius sententiam armis, non rationibus munitam descendisset, instantibus cardinalibus, qui in vinculis erant, populoque Romano, qui ac Henrico bello vexabatur, vt quauis conditione pacem componeret. Satius itaquè visum est retractare malè acta, violenter præsertim, quàm pati exemplo pernicioso, vt id quoque reliquis principibus licere videatur, quòd Henricus ab inuito pontifice extorserat. Hoc autem tempore Mithildis comitissa admodum senio confecta moriens, Romanæ ecclesiæ ex testamento reliquit, quicquid à Pisia amne & sancto Quirico agri Senenses vsque ad Caperanum inter Apenninum & mare pertinet, addita Ferraria, quæ adhuc Romanæ ecclesiæ vectigalis est. Sunt qui scribant, quorum de numero Vincentius est auctor egregius, hanc mulierem Florentiæ mortuam esse eo incendio, quo & magna pars vrbis consumpta est, & ad duo millia hominum combusta traduntur, eiusque corpus postea in Cisalpinam translatum esse, & in monasterio sancti Benedicti, quod ab vrbe Mantua xij. millibus passuum distat, sepultum. Crediderim ego mulierem ipsam Mantuæ diem extremum obijsse, suoque iussu ad sanctum Benedictum sua impensa ædicatum translatam & sepultam, procurante eam rem Anselmo viro sanctissimo, ac tanti monasterij auctore: quippe qui operam dederat Mithildis impensa, vt cœnobium tam amplum, tamque magnificum ædificaretur. Eodem quoque in loco sepultum fuisse eundem Anselmum episcopum Lucensem comperi, ac Mantuam deinceps translatum in ecclesiam cathedralem, ob eam rem credo, ne à vicinis furto surriperetur, cùm miraculis continuò clarior fieret. Affirmant Lucenses corpus Mithildis apud se esse: quod ne credam, facit Guidonis Gonzage auctoritas. Qui dum monasterium sancti Benedicti restitueret, inuentum corpus honestiore loco (vt par erat) collocauit. Alium quoque Anselmum fuisse his temporibus quidam auctores scribunt, virum doctissimum & apud Anglos tanti precij habitum, vt breui ex monacho abbas, deinde Cantuariensis archiepiscopus sit factus: qui etiam libros de meditationibus, cur Deus homo, de libero arbitrio, de similitudinibus, de cruce, de bea-

to Ioanne Baptista conscripsit. Felicia certè hæc tempora fuêre, quæ & Sigebertum monachum Gemblacensem virum spectatæ doctrinæ & Bernardum ex Castilione Burgundiæ nobili genere ortum, protulêre. Is xxij. annum attigens, sub abbate Stephano, qui tertius fuerat ab inchoato Cistertiensi monasterio, vna cum triginta socijs monachi habitum suscipiens, tanti precij ob doctrinã & sanctitatẽ est habitus, vt breui abbas Clarevallensis monasterij tum primum Roberti viri illustris impensa ædificati, creatus sit, cui certè loco cum maxima gloria ad annos sex & triginta præfuit. Moriens deinde Bernardus, præter sanctitatem, multa quoque scriptis ingenij sui monumenta reliquit: maximè verò commentarios in Cantica canticorum, Considerationes diuinæ contemplationis ad Eugenium pontificem, vnde pontificij muneris ratio ducerctur: scripsit & varias epistolas: vnam potissimum ad Romanos, qua eos vehementer carpit, scripsit & apologeticum & sermones in solemnibus habitos. Ad Paschalem redeo, qui in concilio apud Guardastallum habito decrevit, ne vrbes Aemiliæ, Placentia, Parma, Regium, Munita, Bononia, Rauennati ecclesiæ antea Metropoli subiectæ amplius essent, quòd sæpius ob superbiam in Romanam sedem præsules Rauennates cornua erexerant. Pontificem vero ad vrbem redeuntem rogarunt ciues quidam, vt in locum Petri præfecti vrbis demortui filium subrogaret. Quod cum facere pontifex negaret propter ætatem pueri, qui vix decimum attigerat annum, tanta repentè seditio exorta est, vt ei abire ex ciuitate necesse fuerit, ne magna aliqua cædes inter ciues committeretur, cùm multi inessent, qui nequaquam tantum magistratum puero committendum dicerent. Neque ita quoque seditionis semina abstulit. Nam cum Albæ esset, intellexissétque Petrum Leonis ecclesiæ fautorem, in ædibus suis ab aduersa factione oppugnari, eo properè Ptolomeum mittit ab Aricia accitũ cum satis valida manu, qui pulsos in Transtiberinam regionem aduersario partim interfecit, partim capit, ac per municipia custodiendos diuidit. Sed magna repentè in Ptolomeo inconstantia apparuit. Nam quos ipse paulò ante ceperat, eosdem postea suo quoque nutu ad municipia proficiscentes, dum iter per Algidum faciunt, ex insidijs adortus capit, & Ariciam secum ducit: inter quos & demortui præfecti filius erat. Non contentus autem tãto admisso facinore Ptolomeus, Sarminetũ, Nymphæum, Tiberiam, oramque maritimam occupat. Interim verò Henricus è Germania in Italiam cum exercitu descendens, magno terrori omnibus fuit. Verùm cùm is Romã venisset, absente pontifice, qui tum in Apulia concilium habebat, cumque se primatum dignitate imperij putaret, vnà cum potestate dandorum episcopatuum, à Braccarensi archiepiscopo patria exsule, iterum coronatus ante beati Gregorij corpus, in patriam abijt, Paschalis autem absoluto conuentu ex Apulia Romam cum copijs Normannorum rediens: & multa oppida ab hostibus occupata recepit, & Præneste Caloioannis imperatoris Constantinopolitani, qui patri Alexio successerat, oratores libenter audiuit, eisdemque in mandatis dedit, & Caloioannem suo nomine contra Sarracenos animarent. At verò Farfensis abbas & Ptolomeus, qui nullum sibi veniæ locum apud Pontificem ob sua maleficia reliquerant, latebris delitescentes, tandem per amicos in Paschalis viri mitissimi gratiam redeunt. Pacatis hoc modo rebus, dedicataque Prænesti Agapeti basilica, Romam effusa obuiam vrbana multitudine honoris caussa tandem redijt: qua quidem ex frequentia in valetudinem incidans, se paulò post moriturum cognouit: quare acceptis ecclesiæ sacramentis, cohortatusque clerum ad pacem & concordiam, pontificatus sui anno decimooctauo, mense sexto, die septimo moritur decimoquinto Kalendas Februarij: sepelitúrque honorificentissima pompa in basilica Constantiniana. Suo autẽ pontificatu facta potestate sacrorũ ordinũ presbyteros quinquaginta, diaconos triginta, episcopos centũ creauit. Romæ præterea ecclesias quindecim consecrauit, maximè verò basilicã sancti Hadriani in tribus foris profanatam quorũdã factiosorum scelere, ecclesiam sanctæ Mariæ Monticelli in regione Ariolæ: postremò verò restituit & consecrauit basilicam sanctorum Coronatorum, eo tempore dirutam, quo Robertus Guiscardus Salernitanus princeps eam partem vrbis incendit, quæ à Laterano ad Capitolium vergit, vt in vita Gregorij septimi diximus.

GELA-

GELASIVS II.

168. Pat.

GElasius secundus, Ioannes antea vocatus, patria Caietanus, patre Crescentio, nobili genere natus, ingenueq; à teneris annis educatus, & doctus, in monte Cassino religionis fundamenta perdidicit sub Oderisio abbate viro sanctissimo. Hanc ob rem ab Vrbano secundo Romam accitus, cognita hominis virtute & fide, semper in precio est habitus. Verùm in primis eius fides perspecta eo tempore est, quo Vrbanus pontifex à Germanis, & Giberti antipapæ factionem sequentibus in insula Lycaoniæ Romæ inter duos pontes obsessus est. Solus enim vnà cum Petro Leone viro illustri, hominem sanctissimum nunquam deseruit. Hanc ob rem posteà cum Vrbanus meliore fortuna vteretur, tanti beneficij memor, Gelasium primo quidem secretis suis admouet ob fidem & doctrinam: eique negotium dedit ob elegantiam compositionis suæ, vt Romanæ curiæ stylum negligentia & ignorãtia maiorum labefactatum, in meliorem formam & ornatum redigeret. Postea verò cognita hominis amplitudine, eundem referre in cœtum cardinalium instituerat, eaque de re sæpius in senatu locutus fuerat, assentientibus omnibus. Verùm mortuo non ita multo post Vrbano, Paschalis meritorum tanti viri non immemor, statim eum diaconum cardinalem decernit. Mortuo deinde Paschali, cum de creando nouo pontifice ratio haberetur, ob eamque rem cardinales omnes in monasterio ad Palladium paululum infra ædes Leonis & Cincij Fregepanis congregati essent, vno omnium consensu Ioannes Caietanus Gelasius pontifex creatur. Verum Cincius Fregepanis ira ob hanc electionem percitus, quòd vnum ex suis cardinalibus collegio proposuerat, quem pontificem eligerent, in monasterium Palladij cum armatis satellitibus irrumpẽs, refractis foribus, obuium quenque percutit: pontificem obtorto collo in terram deiectum calcibus conterit, in vinculaque conijcit. Cardinales autem fugam parantes, ex mulis & equis deijcit, nullumque genus contumeliæ prætermittit, quo affici tantus senatus posset. Non tulit autem tantam iniuriam populus Romanus. Ad ædes Cincij Fregepanis armatus concurrit, eique ac familiæ interitum minatur, nisi properè Gelasium incolumen reddat. Faciunt mandata Fregepanes: maximè verò Leo, qui pontificis pedes videntibus omnibus sæpius exosculatus, veniam supplici ter petebat. Equum itaque album conscendens pontifex, via sacra in Lateranum ducitur, comitante clero populoque Romano, ibique de more coronatur. Interea verò Balduinus, quem statim litteris & nuncijs pontifex adhortatus est, vt barbarorum impetum tamdiu sustineret, quoad in Asiam noua supplementa mitterentur, castellum in Syria Sobal vocitatum occupat & munit, vt Christianis contra barbaros continuè dimicantibus receptaculum esset. At verò Boemundo adolescente mortuo, Tancredus tutor Antiochiæ princeps ab omnibus Christianis declaratur: quem quidem confirmato prius principatu, Balduinus Hierosolymitanus rex ad se cum militibus suis vocat, dimicaturus cum hostibus Turcis, Sarracenis, Arabibus qui cum magno exercitu prouinciam Hierosolymitanam ingressi erant. Eo itaque veniens Tancredus, cognita Christianorum paucitate, frustra Balduino dissuasit, ne collatis signis cum hoste decertaret: neue rem Christianam in summum discrimen adduceret. Nam cum hostibus ipsis pugnandi copiam fecisset ingenti clade superatus, ægrè cum paucis Hierosolymam se recepit, diuersis præterea tramitibus Tancredus Antiochiam perueniens, fuga salutem sibi quæsiuit. Elati autem tanta victoria hostes, mõtem Tabor conscendentes, monasterium eo loci positum diruunt, monachis ad vnum omnibus interfectis.

Cincius Fregepanis homo factiosus.

Nec

Nec interim quietus ab externo hoſte Gelaſius fuit, qui Henrici imperatoris furorem Italiam vaſtantis, iamiamque vrbem hoſtili animo ingreſſuri deuitans, ad ędes Bulgamini potentiſſimi ciuis primò cõfugit. Verùm cùm ibi quoq; nequaquam tutus videretur, vnà cum ſuis triremes conſcendens: duæ enim iam ad id inſtructæ paratæque erant, Oſtiam Tiberi delabitur, inſequẽtibus Germanis militibus, & pontificem telis ac ſagittis petentibus. Cùm Oſtiam verò peruenĩſſet, neque ingredi mare propter inſtantes procellas liceret, terreſtri itinere Ardeam proficiſcitur, Hugone xij. apoſtolorum cardinali viro ampliſſimo ſemper eum comitante. Cadẽtibus autẽ fluctibus Oſtiam reuerſus, Tarracinã primò, mox Caietam adnauigat, vbi perbenignè à ciuibus ſuis ſuſcipitur. Conuenêre eò ſtatim & Guillelmus Apuliæ dux, & Robertus Campanus princeps, ac Richardus Aquilanus, pollicentes ſe in eius poteſtate sẽper futuros, vt veros deceret Eccleſiæ Dei vectigales. Cùm igitur parari exercitum cõtra ſe intellexiſſet, Mauritiũ Braccarẽſem archiepiſcopum antipapã creat; quem potiſſimum Gelaſio obijceret, eumq; Fregepanum familiæ cõmendauit: Gregorius appellatus eſt. Non contẽtus autem tam pernicioſo exemplo Hẽricus, in Anagninum agrũ copias ſuas mouens, omnia hoſtilem in modũ diripit & capit. Turriculũ quoq; munitiſſimum locum iam oppugnabat, cùm ſubitò nunciatum eſt Gelaſium cum proceribus Apuliæ, magnoque cum exercitu aduentare: quare motis caſtris Italia cedens cuncta cædibus & rapinis compleuit. Gelaſius autem remiſſis in Apuliam proceribus Romam venit, arbitratus ob diſceſſum Henrici omnia deinceps pacata fore. Verùm longè ſecus, quàm putárat, accidit. Nam cùm intellexiſſet antipapam Fregepanum auxilio fretum Romæ manſiſſe, potentiam iſtius familiæ veritus, apud amicos quoſdam prius delituit. At verò cùm poſtea in eccleſia ſanctæ Praxedis myſteria celebraret, inſtantibus hoſtibus cum factione ſua, vix ſeſe ab eorum manibus fuga ſubtraxit, Corſis, Normannis, familijs egregijs ac Creſcentio nepote acerrimè defẽdentibus. Sequenti verò die à ſuis armis & clientelis benè munitis, in vrbem vocatus (nam ad ſanctum Paulum cõfugerat) habito cardinalium conuentu diſcedere ab vrbe inſtituit, ne creſcente in dies magis magisque ſeditione magna aliqua clades oriretur. Relicto itaque Petro Portuenſi epiſcopo, qui vices eius quantum ad rem ſacram pertinebat Romæ gereret, commendataque Beneuentanæ ciuitatis cura Hugoni cardinali 12. apoſtolorum, Piſas primò adnauigat, cùm terreſtre iter nequaquam ſibi ac cardinalibus, quos comites ſociosque habebat, tutum videretur. Exceptus itaque perbenignè à Piſanis, cùm rationem diſceſſus ſui ab vrbe audientibus omnibus reddidiſſet, inde ſoluens in Galliam, ad portam ſancti Egidij peruenit: vbi cum abbate Cluniacenſi viro optimo tum à monachis, & omnibus fidelibus, qui eò eius rei gratia vndique conuenerant, magnificè ac ſplendidè ſuſcipitur. Deinde verò per continẽtem honeſto comitatu magis quàm ſplendido, vt nunc fit, incedens, inter eundũ baſilicam ſanctæ Cæciliæ in Stragello, eccleſiam ſancti Silueſtri in Tillano, eccleſia ſancti Stephani in Tornaco dedicat, lapidibuſq; eccleſiarum terminos notat. Tandem verò ad Cluniacenſe monaſterium perueniens pleureſi correptus, põtificatus ſui anno primo, die quinto moritur, vir ſanctiſſimus & omni laude dignus, ſi vitam continentiſſimam, ſi mores, ſi doctrinam inſpicis: quibus ex rebus fit, vt facillimè credam eum, qui ita conſtanter & ſanctè in tantis procellis humanarum perturbationum vixerit, nunc beatam & ſempiternam vitam in cælo ducere. Sepelitur autem eius corpus intra limina Cluniacenſis cœnobij. Sunt qui ſcribant, huius pontificatu inchoatam eſſe Templariorum militum originem, qui non longè à ſepulchro Domini habitantes, peregrinos ſuſcipiebant, eoſque per loca ſacra armati ducebant ac reducebant: quò eis ſine vllo maleficio inuiſere loca ſancta liceret: Hos vita, fide, gratia mirum in modum Cuſentinus commendat.

* *
*

N CALI-

1169. Pit

CAliſtus ſecundus, Guido antea vocatus, natione Burgundus, Viennenſis archiepiſcopus, originem à regibus Franciæ ducēs, ab his cardinalibus pōtifex creatur, qui mortuo Gelaſio Cluniaci tū aderant. Verū is nō prius pontificium habitū ſibi deſumpſit, quā intellexit ſe ab his quoq; cardinalibus confirmari, qui Romæ & in Italia remanſerant. Re itaque litteris & nuncijs cognita Romam veniens, populo obuiam prodeunte ac honorato quoque vrbem ingreditur, congratulātibus omnibus tū pontifici, tum ciuitati Romanæ, quòd hunc quietis & pacis auctorem futurum cernebant. Rebus autem ex ſententia Romæ compoſitis, Beneuentum proficiſcitur, quò & principes omnes ſtatim conuenēre, ſalutandi (vt mos eſt) pontificis cauſſa, maximè verò Guillelmus Apuliæ dux, Iordanus Cāpaniæ comes, Arnulphus Ariolæ, Robertus Lorotelli comes, viri inſignes & ſine contentione illius partis Italiæ facilè principes: qui etiam polliciti ſunt adhibito iureiurando, ſe in poteſtate pontificis ſemper futuros. Caliſtus autem, qui nil aliud meditabatur, quàm bellum Aſiaticū, in quo de Chriſtianis ægrè tot barbaras gentes ſuſtinentibus addubitabatur, Romam rediēs, Lambertum Oſtienſem epiſcopū, Saxonē S. Stephani in Cælio monte preſbyterū cardinalē, Gregorium S. Angeli diaconum, legatos ad imperatorem mittit: qui pace ſine vllà contentione compoſita, ad vrbem redeuntes, tabellam pacis ad Lateranenſem baſilicā ſuſpendēre. Quā quidem perlecta, tanta repentè lætitia publica exorta eſt, vt paſſim congratulantium cœtus audirentur. Verū ne diurnior hæc lætitia videretur, effecit Rogerius Siciliæ comes, qui Calabriam & Apuliam abſēte Guillelmo comite occupat. Guillelmus enim Alexij imperatoris Cōſtantinopolitani filiam in vxorem ducturus, abiens Calabriā & Apuliam pontifici cōmendauerat. Hanc ob rem Caliſtus ab vrbe diſcedens Beneuentum peruenit, indeq; Hugonem cardinalē ad eum miſit, arcem Nicephoriū tum in Calabria obſidentē. Monitus autem Rogerius vt ab armis diſcederet, nequaquā pontificis edicto obtēperat, imò acrius inſtabat, ne Guillelmus conſobrinus rediens, ei impedimēto foret, quò minus Apulia & Calabria potiretur. Parabat iam arma pōtifex, cùm ſubitò vnà cū magna parte Senatus febri correptus redire ad vrbem re infecta cōpellitur. Hanc ob rem Rogerius nemine aduerſante, Apulia & Calabria potitur.

Atq; hoc modo Guillelmus vxore fruſtratus ac principatu deiectus apud Salernitanū principem vitā degens, ſine hæredibus breui moritur. Rogerius itaq; tāto aduerſario ſublato, regem Italiæ ſe nuncupat. Caliſtus autē recuperata valetudine, apud Lateranū noningentorū patrum concilū habuit, in quo quidem deliberatum eſt, vt primo quoq; tēpore ſupplemēta militiæ iā deficientis Chriſtianis in Aſia bellū gerentibus ſubminiſtrarentur. Quā ſpe erectus Balduinus Hieroſolymitanus rex, Gazim regem Turcorum minorem Aſiam incolētium, cum magno exercitu in ſe mouentem ſuperat & captū in carcerem conijcit. Eadem quoq; fortuna vſus, Damaſci regē Hieroſolymas cum exercitu hoſtili animo petentem fundit fugatq; duobus millibus hoſtium caſis, milleq; captis. Verūm ſuperueniēte cū magnis copijs Balahac Parthorum rege, cui ſtatim nullis exſpectatis auxilijs congredi auſus eſt, tanta clade ſuperatur Balduinus, vt etiam ipſe vna cum proceribus multis captus & in vincula conijectus ſit.

Quare Caliſtus pontifex maturandū ratus, ne reliqui Chriſtiani amiſſo rege opprimerētur, inſtante Veramūdo Hieroſolymitano patriarcha viro optimo ac doctiſsimo, Venetos ſpe gloriæ & præmijs cōcitos in hoſtem magna claſſe permouit. Dominico Michaele duce, milleſimo cēteſimo ac vigeſimo ſecundo ſalutis noſtræ anno: qui quidem ad

Ioppem classe delati, quâ Sarraceni Babylonis terra mariq; obsidebant, superatis barbaris ingenti clade, obsidionẽ soluũt. Itum est & in Tyrum, quã diu obsessam haud incruẽta victoria cepêre pacti tamẽ prius, vt Tyri & Ascalonis dimidiũ obtinerent, si eorum opera in Christianorũ potestatem deuenirẽt. Verùm Emanuel Græcorum imperator Caloioanni suffectus, tantam victoriam Latinis inuidens, vel latina litteratura vtentibus, Venetis mandat, vt classis suæ præfectum reuocent: qui certè eorum dicto obtemperans ira incensus Rhodum, Chium, vnde corpus beati Theodori martyris Venetias translatũ est, Samũ, Mitylenen, Andron imperatoris insulas, diripuit. Motonium spoliatum incolis muniuit. Tragurium ex Vngaris captum, ditioni Venetæ subiecit. Lapidem præterea secum in patria detulit, super quo apud Tyrũ Christus sedisse fertur. At verò Balduinus quem diximus ab hostibus captũ, precio redemptus, Hierosolymas rediens, Christianã rempub. iam lapidem aliquamdiu sustinuit. Hanc ob rem Calistus aliquid quietis à rebus externis nactus, & cardinales 12. creat, & Basilicas multas vetustate collapsas reficit. Mœnia vrbis instaurat, aquã in vrbẽ inducit, arces ecclesiæ munit, donaria plurima argenti auriq; basilicis diuidit. Fundos plerosq; coëmptos beato Petro donat: Ecclesiam beati Nicolai in palatio ædificat. Verùm ne tanta felicitas sine aliquo incommodò diutius in terris esset, Gregorius antipapa Burdin' antea vocatus, nomen pontificis vsurpare conatus, Sutrij se continens, auxilio quorundã tyrannorum fretus, & Romanos incursionibus vexabat, peregrinos negotij ac religionis causa ad vrbẽ accedentes spoliabat. Quare Calistus cõparatis repente copijs præmissoque cũ expeditissimo quoq; Ioãne Cremẽsi sancti Chrysogoni presbytero cardinali, subsequens ipse hostem vincunt, Sutriũ capiunt, Burdinum camelo impositum, in triumphi spem Romam ducũt: quem pontifex vita donatum, Cauensi monasterio inclusit. Calistus autem de Deo deq; hominibus bene meritus, pontificatus sui anno quinto, mense decimo, die sexto in Domino moritur. Vacat tum sedes dies octo.

ANNOTAT.

Sub Calisto II. inter imperiũ & sacerdotiũ, insignis illa pax & concordia facta est, anno plus minus quinquagesimo, ex quo inter Gregorium VII. & Henricũ IV. discordia ingens ob sacerdotiorum collationes excitata fuerat. In qua episcoporum & abbatum electiones, quæ ad imperatorem & reges hactenus pertinuerãt, clero & monachis restitutæ sũt. Cuius transigendæ causa papæ Calisti legati omni memoria digni fuerunt, Lambertus Bononiensis, Ostien. episcopus, post Honorius II. Saxo de Comitibus Anagninus presbyter, & Gregorius de Papareschis Romanus, post Innocentius II. tũc diaconus cardinalis, cuius rei adhuc mentio cum pictura exstat in antiquæ vetusti palatij pontificum camera Lateranẽsis, vbi est hoc elogium,

ECCE CALISTVS PATRIAE DECVS HONOR IMPERIALE
NEQVAM BVRDINVM DAMNAT, PACEMQVE REFORMAT.

Huius mentionẽ fecerunt Chunradus de Liftenavv abbas Vrspergensis in vita Henrici V. imp. Guillelmus Tyrius lib. de bello sacro 1. ca. 13. Otho Frisingensis lib. 7. ca. 16. Pandulphus Pisanus in vita Calisti papæ II. & alij multi.

HONORIVS II.

HOnorius secundus, qui & Lambertus, ex agro Imolensi oriundus, Ostiensis episcopus, eo tempore pontifex creatur, quo Balduinus ab hostibus precio redemptus, Antiochiam Hierosolymitano regno adiunxit, mortuis his omnibus, ad quos principatus ille iure deueniebat. Verùm cũ tantus 170. Pũ.

principatus retineri sine præside non posset, eidem præfecit Raymundum Guillelmi ducis Austriæ filium, cui superioris Boemundi filia nupserat. Hoc autem modo compositis rebus, regem Ascalonitarum, Aegyptiorum copijs fretum, & ob eam rem Hierosolymitanos infestantem, vnico prælio repulit. Balduinum præterea Damasci regulum idē molientem, sed maioribus copijs, tribus grauissimis prælijs fundit fugatque, multis passim more pecorum cæsis. Ad honorium redeo, qui etsi obscuro loco natus erat, tamen litteratura & moribus tanto magistratu dignus videbatur. Verū non adeò eius ingressus laudatur, cum ambitione quorundā potius, quā omnium bonorū consensu pontificatum inierit. Mortuo enim Calisto, cùm de legendo nouo pontifice ratio haberetur, Leuo Fregepanis omnibus cardinalibus interdixit, ne vsque ad diem tertium pontificem crearent, quò & maturius deliberare, & canones inspicere liceret, quamuis nō ea mente id fecerit homo acutus & ad fallendū vafer, quam verbis præseferebat, sed ei tantisper disponere hominum suffragia liceret, quibus Lambertus pontifex crearetur. Nam populus ipse Saxonē sancti Stephani cardinalē, pontificem percupidè nimiū optabat. Id quoque se cupere Leo Fregepanis ostēdebat, quò & populū & patres negligentes, & incautos in sententiam sui quauis arte pelliceret. At verò cum id velle Leonem cardinales quidā cernerent, ne ex eius sententia pontificem legerent, omisso Saxone, Theobaldū sanctæ Anastasiæ presbyterum cardinalem, pontificem deligunt, quem Cælestinū appellārunt. Tunc autem Leo non amplius immorandū ratus, quòd iam offensum hac electione populum cernebat, Lambertum (de quo ante diximus) pontificem magna voce proponit, acclamāte populo, cleroq; eam electionem manibus & nutibus approbāte. Tum Leo maturandū ratus, ne sententiæ hominum immutarētur, in Simijs, loci nomen est, nō longè ab ecclesia sancti Siluestri, hominem pontificali habitu exornat. Qui etsi primò artibus quibusdam tantùm magistratū adeptus est, tamen posteà omnium consensu pontifex maximus consalutatus. Pontificatum adeptus, cardinales quosdam viros insignes creauit, quorum opera postea magnis in rebus vsus est. Familiaritate enim præclarorū virorum mirificè delectatus est. Nam Pontium quendā abbatē Cluniacensem, virum industrium Rōmæ retinuit. Ingenium quoq; Hildeberti Cenomanensis episcopi mirificè extulit: quem deinceps Turonensem archiepiscopum creauit, quòd plurimùm heroico elegiacóue carmine valeret. Huius quoque tempore clariora fecit Hugo de sancto Victore si cognomentum inspicis: si patriam, Parisiensis doctor insignis. Hic enim tum dicendo, tum scribendo ingenij sui præclara monimenta reliquit: Exstat eius liber de sacramentis, liber Sententiarum, liber in dialogo, qui Didascalus appellatur: liber de cura animæ, liber de artibus & doctrinis. Hos autem omnes tanta beneuolētia Honorius pontifex amplexus est, vt nullum genus officij prætermiserit, quo eos ad honestiorem dignitatis gradum euehi posse existimaret. Vnum tamen suis temporibus accidit, quod nequaquam probandum est. Arnulphus enim Christianæ religionis prædicator egregius clericorum insidijs Romæ necatur, quòd acerbæ nimium in eorum lasciuiam & libidinem inueheretur: quodq; eorum pompam, & in comparandis diuitijs nimium studium improbaret, paupertatem Christi & integerrimā vitam ad imitationē omnibus proponens. Hunc multi ex nobilitate Romana tanquam verum Christi discipulum & prophetam sequebātur. Hunc laudibus ad cælum tollebant. Hinc odium, hinc iræ in perniciem benè sentientis vsq; ad necem excitatæ. Fueritne hic sanctissimus vir presbyter, an monachus, an eremita, haud satis constat. Sunt qui scribant, Honorio ipsi id admodum displicuisse, non tamen tanti facinoris auctores vnquam inuentos. At verò cùm in pōtificatu rectè gubernato quinquēnio ac mensibus duobus vixisset, collacrymantibus omnibus moritur, & in basilica Lateranensi nullo non genere honoris adhibito sepelitur. Vacat tum sedes diebus octo.

Hugo de S. Victore.

Nescio ego quid sibi velit marmor illud suo nomine inscriptum, quod ante ædes beatæ Praxedis adhuc exstat.

(***)

INNO-

INNOCENTIVS II.

171. Pōt.

INnocentius ſecundus, patria Romanus, ex Tranſtiberina regione, patre Ioanne, pontifex creatus, in Rogerium Rogerij comitis Sicilię filium hæredem nuncupatum, quod mortuo Guillelmo Apuliæ duce, omniq; Roberti Guiſcardi familia in eo deficiente dominatum Apulię occupare nitebatur, ſtatim bellum mouet. Nam is ad ſanctum Germanum caſtra habebat, quem certè primo impetu repulit, tantũ valuit Romani exercitus fortitudo & virtus: oppidoq; ipſo capto, tyrannum in Galucio aliquandiu acriter obſedit. At verò Guillelmus Calabrię dux cum magnis copijs adueniens, & patrem vnico prælio feliciter habito obſidione liberat, & pontificem cum his cardinalibus capit, qui in exercitu Romanorum erant. Hos autem omnes non ita multò poſt Rogerius mira modeſtia vſus, vna cum pontifice liberos facit. Quam ob rẽ deinceps quod voluit, facilè à pōtifice obtinuit, præter regni titulum, quem maximis præmijs & pollicationibus impetrare contendebat. Interim verò Petrus Romanus ciuis, Petri leonis potentiſſimi hominis filius, Romæ antipapa creatur, quorundam facinoroſorum ſeditionibus, Anacletusque appellatur: qui ſpoliatis Romanę vrbis templis, ſpoliatis eccleſiarum theſauris, vi irrumpens, maximè verò in baſilicam Petri, vnde crucifixum aureum & coronas pendentes ſuſtulit: tantum pecuniarum conflauit, vt perfacilè largitionibus ſeditioſum quenq; Romæ in ſententiam ſuam alliceret. Innocentius autem ad vrbem rediens, vbi ſeditionibus plena omnia cerneret, ſpectareque rem ipſam ad cædem multorum videret, ſponte cedens, primò quidem Piſas adnauigat, deinde Genuam, poſtremò in Franciam peruenit. Interim verò Anacletus antipapa, tanto aduerſario ſubmoto, & animos ciuium cum Innocẽtio ſentientium quoad fieri poteſt, ſibi largitionibus conciliat: & Rogerium in partes ſuas facilè deſcendentem, quo magis ei obnoxius eſſet, vtriuſque Siciliæ regem creat. Innocentius autem celebrato apud Clarum montem concilio, in quo Petrum antipapam cum ſectatoribus damnauit, Aurelianum ſe contulit, viſoque rege Philippico, à quo perbenignè eſt habitus, Carnotum in Belgis petijt: vbi Henricum Angliæ regem in itinere obuiam factũ, multis rationibus ad expeditionem in Sarracenos adhortatus eſt. In Lotharingiam inde flectens, Lotharium Leodij repertum, à Germanis tum regem creatum, de ſe reſtituendo multa pollicentem, ſacramento addigit expeditionem parare, qua quidem tutus etiam ad vrbem reduceretur. Remis deinde in Belgis altera ſynodo habita, in Italiam rediit, celebratoque concilio apud Placentiam, Piſas ſe contulit, quam ciuitatem iam pridem cum Genuẽſi populo diſſidentem, in gratiam tandem redegit. Genuẽnſem quoque epiſcopum, qui Mediolanenſi ſuberat, archiepiſcopum creat, tribus Corſicæ epiſcopis illi cum Bobienſi parẽre iuſſis. Piſanis quoque archiepiſcopum dedit, tribus item alijs Corſicæ epiſcopis cum Populonienſi eidem ſubiectis. Lotharius autem cum magno exercitu in Italiã veniens, admonito pontifice quid fieri oporteret, partitis copijs ad vrbem admouet. Nam dum ipſe occupato prius Ianiculo vrbem ingreditur, Innocentius Aniem ponte Mammæo traijciens in Lateranum perducitur, nuſquam apparente antipapa, cuius factionem Lotharius mira felicitate ad ſanitatem redegit, cauitque quantum in eo fuit, ne deinceps vexari ab aduerſarijs Innocentius poſſet. Tanto itaq; beneficio deuictus Innocentius, mortuo Henrico, Lotharium imperatorem Romanum creatum imperij corona exornat, quo ſtatim in Germaniam abeunte ad compeſcendos Leuticorum motus, dum pontifex concilium Piſis pro rep. Chriſtiana, proq; tuenda fide de more habet, rurſum antipapa, quem in eodem concilio damnauit, factioſis quibuſdam & Rogerio adiuuantibus, in pontificem ſurgit. Quare

& Lotharius imperator iterum cum exercitu superatis Leuticis Italiam reperit, & Pisani classem potentissimã in auxilium pontificis educunt: quibus copijs & Romæ seditionem oppressere & Rogerium terra mariq; oppugnatum amissis rebus omnibus, Italia in Siciliam breui pepulêre. Audita tanta victoria Ioannes Constantinopolitanus imperator, qui Rogerio aduersabatur, legatos statim ad Lotharium mittit de superato hoste congratulatum, quorũ de numero quidam philosophus erat, qui disputationibus ostendere nitebatur Latinam ecclesiam admodũ errare, quòd contra sentẽtiam Nicæni concilij, vt ipse dicebat, quo declaratum est spiritumsanctum à patre procedere, Latini à filio quoque id fieri addidissent. Tum Petrus diaconus homo doctus & argutus, qui tum in corona aderat disputandi gratia: Si, inquit, Latini damnandi sunt, quòd addiderint spiritumsanctum à filio quoque procedere, damnandi multò magis Græci videntur, qui id fieri à solo patre addiderint, cũ ipsum concilium à patre dixerit. Delusus homo audax tam acuto respõso, substitit amplius hac de re disceptare. At verò pontifex, ne abeunte imperatore, Rogerius iterum Apuliã repeteret, Rainonem Lotharij imperatoris comitẽ, cum aliquot cohortibus ad propulsandã iniuriam relictum, ducem Apuliæ creat. Mortuo deinde antipapa, occulteq; à suis sepulto, cùm etiam eius cadinales in fidem Romani pontificis deuenissent, quietura iam respublica Christiana videbatur, cùm subitò Romani quidam seditionibus potentiam quærentes, senatores creauêre, qui rempublicam Romanam ditionemq; ad se pertinentem gubernarent. His autem dum pontifex restitit, habito apud Lateranum concilio, quo instituit, ne quis laicus manum violentam clerico injiceret, pontificatus sui anno xiv. mense vij. die xiij moritur, M.DCXIV. salutis nostræ anno, quo tẽpore magno in precio sunt habiti & Gilibertus è Britannia oriũdus, vir tantæ doctrinæ, vt ob varietatem disciplinarum vniuersalis appellaretur, & Ambertus Remensis archiepiscopus, Giliberto præceptore nequaquam eruditione & doctrina inferior. Huius quoque pontificis illud opus est, quod adhuc cernimus in fornice sanctæ Mariæ Transtiberinæ è musiuo.

ANNOTAT.

Innocentium II. natione Romanum, de regione Transtiberim, ex patre Ioãne fuisse cõstans fama est. Caterum familiam eius de papa siue de Papareseis vocatam esse intelligitur ex antiquo pulpito marmoreo, quod Romæ in ædicula S. Iacobi trans Tiberim adhuc exstat, ab eius nepote Cincio Cardinali S. Hadriani facto, vt elogium marmoreæ tabulæ inscriptum indicat. Hanc verò gentem eam esse, quæ nunc de Matthæis appellata, nobilissima in vrbe viget, ex eo mihi persuadeo, quòd in vetustis tabularum eius familiæ instrumentis, qui nunc de Matthæis, tunc de Papareseis vocãtur. Meã verò hanc opinionem maximè confirmat, quod Matthæiorum familia ex transtiberina regione oriunda est, & noua hæc eius gentis insignia, haud multũ ab antiquis illius clypeis differunt. Hoc tempore populus Romanus multa cum finitimis Tiburtinis, Tusculanis, Albanis, Prænestinis, & reliquis Latij populis bella gerere cœpit. Quare Tusculi tandem excidio quinquagesimo postquam susceptæ fuerant anno finita sunt. Quorum occasione Romano pontifice Innocentio II. qui pacem, quam bellum malebat, à ciuitatis administratione submoto, nouum reipublicæ corpus, præter eius voluntatem, constitutum est. Senatoribus aliquot (non consulibus, vt Platina, & Volaterranus tradunt) equestri ordine, patricio qui omnibus præesset, iudicibusq; quibusdam, veterum Romanorum exemplo, institutis. In quibus controuersijs populus Romanus, quod pontifici rebellis esset, anathemate notatus, tunc primum à pontificijs comitijs omninò excluſus est, & ad solos cardinales, pontificis electio paulatim, cleri etiam primoribus omninò excluſis, vel in cardinalium collegio cooptatis redacta. Primus porrò sine vllo populi interuentu papa creatus est mortuo Innocentio secundo, Cælestinus secundus. Ex vetusto sine auctoris nomine libro bibliothecæ Palatinæ, & Orthone Frisingensi libro historiarum septimo, cap. xxvij. xxxi. & xxxiij. Item lib. 1. de gestis Friderici imperatoris ca. xxvij, xxix. qui hanc etiam de electione rem tantum tetigit.

(.:.)

CAE-

CAELESTINVS II.

171. Pōt. CAeleſtinus ſecundus, Guido antea vocatus, ſancti Marci presbyter cardinalis, natione Tuſcus, è caſtro Felicitatis, quod nōnulli ciuitatem Caſtelli eſſe affirmant, Tyſernum ab antiquis appellatum, pontifex in demortui Innocentij locum omnium conſenſu creatur, eo maximè tempore, quo in Aſia Balduino rege vita functo, Andegauenſium comes Fulco, Balduini gener tertio loco, ſi ordinem ſucceſſionis inſpicis, regnum Hieroſolymitanum accepit, quod duorum etiam filiorum virtute fretus aliquandiu acerrimè tutatus eſt.

Nam cum Turci ſinum Perſicum incolentes in agrum Antiochenum incurſiones feciſſent, eos non ſolùm fudit rex Fulco, verùmetiam ex his tria millia interfecit, totidemq; cepit. Hac autem clade excitus Alaph genere Turcus, Babylonum auxilijs fretus, Edeſſam Meſopotamiæ ciuitatem, Arack ab Hebræis vocatam, inuaſit: quam antea diximus Balduinum à fratre Gotifredo precibus obtinuiſſe. Capta eſt autem vrbs & à barbaris crudeliter direpta, occiſis omnibus Chriſti fidem abnegare recuſantibus, ſtupratis etiam nobiliſsimis matronis ſuper altari ſancti Ioannis Baptiſtæ, quod ſciebant à noſtris piè ac ſanctè cultum fuiſſe. Sed neſcio quo fato dum parantur copiæ, Fulco in venatione leporem concitatè nimium & incautè inſequens, caſu equi moritur: cui filius Balduinus eiuſdem nominis tertius in regno ſucceſsit.

Cæleſtinus autem pontificatus ſui menſe v. moritur, ſepeliturq́ue in Lateranenſi baſilica. vna tantum re felix, ob breuitatem temporis, vt arbitror, quod nullis ſeditionibus toto ſuo pontificatu vexatus fuit.

LVCIVS II.

173. Pōt. Edeſſam Thaddæus ad fidē Chriſti cōuertit.

LVcius ſecundus, patria Bononienſis, patre Alberto, eo tempore pontificatum inijt, quo Edeſſæ vrbis euerſio nunciata eſt. Ea enim ciuitas Edeſſa eſt, ad quam Thobiam miſiſſe filium Gabelo ſacræ litteræ teſtantur: quamq́ue Thaddæus apoſtolus ad fidem Chriſti conuertit: & in qua beati Thomæ oſsibus ornata Abagarus regnum obtinuit, qui datis ad IESVM litteris ſcripta manu Dei reſponſa accipere meruit. Hac verò clade audita Bernardus Clareuallenſis vir & ſanctitate & doctrina, vt dixi, inſignis, patrocinium religionis Chriſtianæ aſſumens, principes omnes Chriſtianos tum litteris, tum nuncijs adhortatus eſt, vt crucem in Sarracenos Chriſti vexillum ſumerent. Hanc ob rem Conradus Sueuus, qui Lothario in regnum Romani nominis ſucceſſerat, in militiam nomen dedit. Dum hæc autem pro fide Chriſti in Gallia & Germania pararentur, Rogerius pontificum negligētia in Italiam reuerſus, quæ amiſerat breui recuperauit, nullo repugnante: qua ex re copijs deinceps & animis auctus, claſſe in Africam traijciens, adeò regem Tuneſij vexauit, vt hominem, data pace perſoluere tributum quotannis coegērit, quod certe ad triginta annos continuò exegit. Conradus verò magno cruce ſignatorum comparato exercitu, Conſtantinopolim perueniens, ab Emanuele ſecundo Græcorum imperatore

precibus compellitur, nullo comparato commeatu, Iconium statim ducere: se enim præsturum omnia quæ exercitui necessaria erant, Emanuel pollicebatur. Obsessa est vrbs natura artificio munita aliquandiu atque acriter. Verùm cùm scelestus imperator, Græco vsus ingenio, gypsum farinæ miscuisset, ex eaque re panis fieret, quo exercitus Christianorum aleretur, tot statim milites periêre, vt re infecta, relicta obsidione, in Thraciam secedere oportuerit. Hoc tamẽ emolumenti illa expeditio præstitit, quod Balduinus quartus Hierosolymitanus rex animo auctus, Ascalonam diu obsessam tandem vi cepit, cùm paulò ante Gazam vrbem antiquissimam penitus ab hoste derelictam ædificasset, incolendamque fratribus Templarijs concessisset. Aulus quin etiam idem Balduinus Turcorum satrapas Hiericontinos infestantes propulsare, quorum de numero vnico prælio ad quinque millia interfecta referuntur. Noradinum quoque Damascenæ militiæ principem, Hierosolymitanum agrum vexantem, tanta clade superauit & persecutus est, vt ægrè Christiani retenti sint, quò minus vna cum hoste Damasci mœnia ingrederentur.

Ad Lucium pontificem redeo, qui interim nil prætermittebat, quod ad tantam expeditionem, tamq; necessariam pertineret. Credo ego hominẽ ipsum miro amore excitatum retinendæ Hierusalem, quod tituli sanctæ crucis in Hierusalem presbyter cardinalis pontifex creatus fuerat, quam quidem basilicam totam fermè restituit. Eius prętereà consensu in Gallia synhodus episcoporum quorundam & abbatum facta est contra Petrum Abelardum philosophum Peripateticum, virum multę doctrinę, non bene in quibusdam cum fide nostra sentientem, qui præsente etiam Ludouico rege, rationibus victus non modò sententiã mutauit, verùm etiam monasticam vitam & religionem induit, ac deinceps vnà cum quibusdam discipulis in loco deserto sanctissimè vixit. Lucius autem pontificatus sui mense xi. die iiij. moritur, ac in basilica Lateranensi sepelitur.

(***)

EVGENIVS III.

EVgenius tertius, Pisis oriundus, sancti Anastasij abbas in monachum antea à Bernardo viro sanctissimo electus, in ecclesia sancti Cæsarij pontifex creatur. Nam cum haud latis inter cardinales constaret, quem potissimum è numero suo deligerent, diuino nutu perciti, virum sanctissimum Eugenium deligunt. Qui vbi Romanos instare minis etiam cognouit, quo sui confirmarentur senatores ad Farsense monasterium noctu in Sabinos abijt, comitante cardinalium cætu, ibiq; consecrationis munus suscepit. Verùm cùm postea Romanorum non minas tantummodò, sed etiam facta contemneret, senatores ipsos eò pepulit, vt petita pace magistratu se abdicarent. Romam itaque rediens, vbi intelligit Romanos nequaquam bono animo, sed fraudi in gratiam secum redijsse, insidias veritus Tibur dilabitur, fugientem Romani telis & sagittis insequuntur. Postea verò Pisas profectus, nauigio in Franciam contendit, regemque Ludouicum cruce signatum in Turcos & Sarracenos animat, quẽ Constantinopolim cum exercitu profectum non secus Emanuel fraude circumuenit, quam olim Conradum Sueuum. 174. Pis.

Persuasum enim iniquo tempore ducere copias per deserta Syriæ, eo necessitatis eum compulit, vt lacerum exercitum difficultate & inopia rerum Antiochiã re infecta inducere coactus sit. Hanc ob rem Rogerius Siciliæ rex Emmanuelis infensus classe in Græciam delatus, Corcyrã insulam, Corinthum, Thebas & Euboeam de imperio Emãuelis occupat, duxisset-

que

serq; eodem animo Constantinopolim, ni Veneti instructa in Hadriatico sexaginta triremium classe, quò minus id faceret, prohibuissent. Flexit itaque Rogerius ad litora Asiæ Deo volente. Nam tum fortè Sarracena classis Ludouicum regem Franciæ circumuenerat, qui non longè à portu sancti Simeonis soluens, Palæstinam petiturus erat. Rogerius itaque barbaros in angusto nactus oppugnat & vincit, Christianumque regem cum exercitu ab interitu liberat. Interim verò classis Veneta quæ Emanuelis admodum fauebat, ea loca recipit, quæ Rogerius occupauerat, immunitaque ac sine vllo præsidio reliquerat. Rogerius autem dimisso apud Ioppen Ludouico Constantinopolim delatus, suburbia vidente Emanuele incendens, eoque victoria delatus est, vt & ædes imperatoris aliquandiu oppugnauerit, & poma ex hortis eiusdem manu legerit. Verùm cum postea inde in Siciliam composita classe abiret, in Venetos incidens instructos, & ad dimicandum paratos, ex suis triremibus viginti amisit, ægreque fuga sibi salutem quæsiuit. Interim verò Conradus, Ludouicus & Balduinus iunctis copijs animisque, Damascum magnis conatibus obsident: quam vrbem seruos Abrahæ fundasse constat, loco campestri naturaque arido, sed artificio vbere atque fœcundo. Ager enim effossis cuniculis ductisque fistulis, vnde irrigari potest, miram vbertatem præse fert. Paruus amnis in regione vnicus non longè ab vrbis mœnibus præterlabens, lingulam quandam facit, in qua nostri castra posuerant, vnde facile cohibere ab aquatione oppidanos poterant: verùm Assyrio quodam persuadente, cui maximè Balduinus in rebus arduis credebat, castra ad alteram vrbis partem transferuntur: quod diceret facilius irrumpi hostium mœnia eo loci posse, vtpotè minus munita. Motis itaque castris Damasceni repentè statiua nostrorum occupant ac muniunt, nostrosque ab aquatione & commeatu prohibent. Quare cum siti fameque laboraretur, tandem non sine contumelia obsidionem soluunt. Hierosolymam Balduinus, in Europam Ludouicus & Conradus comminutis varijs casibus exercitibus reuertuntur, MCLII. salutis anno.

Venerat tum Romam Eugenius, excitis ad expeditionem Christianis, qui egregio apparatu & magna ciuium charitate susceptus est. Tarracina autem, Setia, Norbano ac Flumonis arce receptis, quæ loca hostes ac tyranni circunquaque positi occupauerunt, Tibur recreandi animi gratia concessit. Vbi non ita multò pòst pontificatus sui anno viij. mense iiij. die vigesimo moritur: cuius corpus Romam delatum, magna, vt decebat. Pompa in basilica Petri sepelitur. Eius autem iussu & impensa exstructa est porticus, vel restituta potius sanctæ Mariæ ad Præsepe, quemadmodum ex inscriptione apparet.

ANASTASIVS IV.

ANASTASIVS quartus, patria Romanus, patre Benedicto, abbas antea sancti Rufi Velitternæ diœceſis, ex cardinali pontifex creatur, eo potissimum tempore, quo Alphonsus Hispaniæ rex ab expeditione Hierosolymitana rediens moritur: in eiusque locum sufficitur Sanctius filius, cui paulò pòst mortuo pro Christi fide in Arabia bellum gerenti, Ferdinandus frater in regno succedit. Anastasius autem pontificatum adeptus, & calicem pulcherrimi operis magnæque æstimationis Lateranensi basilicæ condonauit, & ædes egregias apud Panthæon, quod sanctam Mariam rotundam vocant, breui ædificauit. Plura quoque mente destinauerat, tum ad dignitatem ecclesiæ, tum ad ornatum vrbis Romæ pertinentia, si ei aliquandiu viuere licuisset. Fecit tamen cum spes ex eo concepta, tum Richardi de sancto Victore doctrina, ne eius tempora ignobilia viderentur. Richardus enim doctor insignis multa & grauiter & copiosè tum scripsit, præcipuè verò librum de trinitate. Habuit & sermones ad populum nõ minus doctè quàm eleganter. Laboratum hoc etiã tempore in tota fermè Europa fame est Anastasio pontifice & clam & apertè paupe-

178. Põt. *Alphõsus rex ab expeditione Hierosolymitana reuertitur.*

Richardus de sancto Victore.

tibus ipsis eleemosynas præbente, qui pontificatus sui anno vno, mense quarto, die quarto & vigesimo moritur, sepeliturque in Lateranensi basilica, concha porphyretica.

HADRIANVS IV.

176. Pii.

HAdrianus quartus, natione Anglicus, Albanus episcopus & cardinalis ab Eugenio creatur, quòd in Noruegiam missos, prædicando & bene monendo prouinciam illam ad Christi fidem redegerat. Mortuo deinde Anastasio pōtifex creatus, tentatusq; à Romanis tum precibus, tū minis vt *consulibus liberam vrbis administrationē relinqueret, id se facturū cōstantissimè renuit: Instabat Romanus clerus, vt Lateranum proficisceretur faciendę cōsecrationis causa, quod etiā facere recusauit, nisi prius Arnaldus Brixianus hęreticus, ab Eugenio antea damnatus, ex vrbe pelleretur. Hoc autem ægrè ferens populus, cardinalem S. Pudentianæ ad pontificē via Sacra proficiscentē, vno atq; altero vulnere afficiunt. Hanc ob rem iratus pōtifex, eos acerba etiam execratione persecutus est, quoad mutata sententia, & Arnaldū ab vrbe pepulêre, & cōsules abdicare se magistratu coegêre, relicta pontifici administrandæ Vrbis libera facultate. Interim verò Guillelmus Siciliæ rex, qui mortuo Rogerio successerat, Beneuentana suburbia, Ceperanū, Baucumq; in Hernicis de ecclesia occupat. Ob quā rem indignatus pōtifex, regē graui anathemate notat eiusque ditioni subiectos omni sacramēto liberat, quo facilius à rege deficerēt, nullo iureiurando adstricti. Fredericus autē I. hoc tēpore ex gente Sueua imperator creatus, Cisalpinā Galliā cum exercitu ingressus, cùm Dertonā haud satis imperio obtemperante aliquandiu obsessā, vi tandem cepisset, magnaq; celeritate Romam versus iter statim fecit. Pōtifex autē Viterbij tum agens confirmaturus in fide ecclesiasticas ciuitates & circunquaq; positas Oruietum & ciuitatē Castellanā adijt. Verùm cū postremò se imparē tanto exercitui cerneret, pace per internuncios cōposita, in agro Sutrino imperatori fit obuiā: qui ex equo descendēs, eum vt verū Christi vicarium salutat. Cùm verò ad vrbē veniissent, & pōtifex in basilica Petri Fredericū imperij corona donaret, populus Romanus clausis tū portis ne quid tumultus excitaretur, per Hadriani pontē vi erūpens, Teutonicos cū pontifice præter eorū voluntatem sentientes, passim cedit. Excitus quidem tanto tumultu imperator intromisso exercitu, qui in pratis Neronianis consederat, Romanos ex Vaticano in vrbē retrudit, multis cæsis captisq;, pontificis tamē precibus imperator lenitus, captiuos incolumes dimittit. Verùm cùm postea, vt mos est, ituri simul ad Lateranū pontifex & imperator essent, fieriq; id nequaquā tutò viderēt, Romanis ad arma spectantibus Mallianam simul proficiscuntur: vbi transmisso flumine, per Sabinos & pontem Lucanū ad Lateranum peruenientes solemnia persoluêre. Dum hęc autē Romæ agerētur, Tiburtini ad imperatorē venientes, se, ac omnia ei sponte dedunt. Verùm cū imperator intellexisset vrbem illam ad pontificatum pertinere, eandem Hadriano statim restituit, neq; ita diu immoratus, in Germaniā redijt. At pontifex à proceribus Apuliæ rogatus, Beneuentū se contulit, maioremq; regni partem sua tantū præsentia Guillelmo abstulit. Intereà verò Palæologus, vir quidē nobilitate insignis, Emanuelis II. imperatoris Constantinopolitani nuncius & orator, Anconam primo nauigio delatus, terra deinde Beneuentū petijt, pontificiq; imperatoris nomine sponte obtulit auri libras quinq; millia fugaturūq; se ex Italia Guillelmū, si tres maritimæ in Apulia vrbes, ei ex fœdere rebus benè gestis darētur. Quod vbi Guillelmus resciuisset, pontificē ad misericordiam cohortatus, pollicetur nō modò se restituturū quæ de ecclesia abstulerat, verùm vltrò quædā alia condonaturū, Romanosq; ecclesiæ rebelles in officio retenturū, si vtriusq; regni titulis tā circa, quàm vltra Pharū positi, insignior fieret. Facere id quidem pontifici nequaquam licuit, aduersantibus quibusdā cardinalibus. Hanc ob rem Guillelmus instructo exercitu Apuliam hostili animo ingressus, cùm omnia

aliàs senatoribus.

ferro

ferro ac flamma cõsumpsisset, in Græcos & Apulos mouens, qui apud Brundusium castra posuerant, eos facilè superat: vnde Salentini, Apuliq́ omnes deditionẽ statim fecêre. Pontifex autem cardinalibus infensus, qui obstiterant quò minus pax componeretur, Guillelmum in gratiã recipit, eidemq́ vtriusque regni titulos asscripsit, adhibito prius sacramẽto, se nil deinceps moliturum, quod ecclesiã Romanam offenderet. Rebus autem ex sentẽtia compositis, pontifex per Cassinates, Marsos, Reatinos, Narnienses, Tudertinos iter faciens, ad Oruietum tandem peruenit, primus pontificum Romanorũ à quo ea vrbs & inhabitata, & cultior reddita est. Cum verò instantibus Romanis ad vrbem redijsset, vexaretur-q́ue à consulibus libertatem Romanam restituere conantibus, Anagniam petijt: vbi non ita multò pòst moritur, põtificatus sui anno quarto mense x. relicta magno in precio ecclesiæ Romanæ ditione. Nam & circa lacum sanctæ Christianæ multa castella muniuit, & Radicofanum, quod nunc Senenses obtinent, muro & arce propè inexpugnabile reddidit. Horũ autem temporum historiam scripsit satis elegãti stylo & oratione Richardus Cluniacensis monachus, quem alij scriptores non parũ laudant. Corpus autem Hadriani Romam delatum, in basilica Petri sepelitur non longè à sepulchro Eugenij pontificis.

ALEXANDER III.

1177. Põt.

ALexander tertius, patria Senensis, patre Ranucio mortuo Hadriano duorum & viginti cardinalium & suffragijs pontifex creatur, licet Octauianum Romanum ciuẽ tituli S. Clementis presbyterũ cardinalem Victorẽ appellatum, tres tantum sibrogauerint, vnde schisma ortum est. Tum verò Alexander, ne diutius seditio illa cum pernicie ecclesiæ Romanæ protraheretur, Fredericum imperatorẽ Cremonã tum obsidentem, per legatos rogat, vt interposita auctoritate imperatoriã seditionem tollat. Respondit ille, vtrumq; pontificem Papiã ire oportere quò & ipse proficisceretur cognoscẽdę disceptationis caussa. At verò cùm Alexander accepto tali respõso Agnaniam se cõtulisset, Octauianus Siginã occupat. Tũ imperator indignatus quòd dicto suo põtifex non obtemperasset episcopos duos ad Alexandrũ mittit, qui eũ non pontificẽ, sed cardinalem appellatũ ad conciliũ citarẽt. Hi autẽ ab Alexandro cõfutati & reiecti, ad Octauianũ statim se cõferunt, eumq; Papiã perducunt, vt haberent quem Alexandro obijcerent. Habito deinde concilio Fredericus Octauianum pontificem confirmat, eumq; equo albo insidentem per vrbẽ Ticinẽsem ducit, & de more adorat. Qua iniuria Alexander permotus præmissa admonitione Octauianũ & Fredericũ anathematis vinculo colligat, litterasq; mittit ad Christianæ reipub. principes & populos, quibus intelligant id à se iure ac meritò fieri. Rediens deinde Romã Alexander põtificatus sui anno secundo, multos aduersarios in vrbe inuenit, in se cornua palã erigentes, quòd Frederici exercitus præter vrbem veterẽ & Anagniã omnem ecclesię ditionem iam occupauerat. Quare Alexander, adhortante etiã Philippo Francorũ rege Tarracinam profectus conscenso nauigio ad eam rẽ mandato Guillelmi Siciliæ regis parato, in Franciã contendit: conuentuq́ue in Claro mõte habito, anathema in imperatorẽ & Octauianũ factũ statim enunciat. Dum hæc autẽ in Europa agerentur mortuo apud Hierosolymã Balduino III. Almericus frater statim regnũ accepit: ne ob interregnũ in tanta barbariæ & perfidia aliquid noui exoriretur. Verum compositis pro tempore rebus in Aegyptios ducens, Drogonem copiarum præfectum edita ingenti cæde, statim superat: Alexandriamq; obsidet quam Tiracinus Soldani Sarracenorum regis præfectus in suam potestatẽ fraude redegerat: Alexandrini autem cum nec diutius patu obsidionem possent, nec subijci Christianorum imperio vellent. Almerico se hac conditione commisere, vt in Soldani potestatem pulso Tiracino tyrãno redigerentur. Almericus itaque ingenti

pecunia

pecunia recepta, Soldano vrbem restituit. Verùm cùm secũ fraude homo ingratus ageret, nec pactam pecuniã præstaret, in eum ducens, Cares vrbem, nunc Cairum appellatam, obsidet, Fredericus autem tyrannica potestate vsus, direpta Dertona, & Mediolanum solo æquauit (vnde translata Magorum corpora Coloniam tum crediderim à Rodolpho Coloniensiũ archiepiscopo) & Cremonenses magnis incommodis affecit. Quare Veronenses, Vincentini, Patauini, Veneti, communi periculo moti decreuêre, ne amplius vlla auxilia Frederico Cisalpinam vastanti præstarentur.

Magorũ corpora Coloniã transferuntur.

Fredericus itaque ira incensus, Veronã ducens oppugnandæ vrbis caussa, cùm eò peruenisse aliarum vrbium auxilia intellexisset, retrocedens, ac Papiam sese recipiens, literis, & nuncijs Franciæ regem adhortatur, vt tollẽdi schismatis caussa Alexandrũ secum ad concilium ducat, quò & se vnà cũ Victore profecturum pollicetur. Apud Diuonẽ locus est, vbi Sauo fluuius Gallos à Germanis diuidit. Is locus concilij est habitus, quò Fredericus, rebus Italiæ pro tempore cõpositis, profectus cum Octauiano est, Scotiæ ac Bohemiæ regibus, magnisq; armatorũ copijs stipatus. Verũ cùm Alexander ad id se profecturum concilium recusaret, quod ipse non indixisset, Turoniq; id inchoasset, Fredericus ira ac minarũ plenus in Germaniam rediens, Octauianũ, quem paulò pòst secuturus erat, in Italiã misit: quo quidẽ Luce mortuo, Guido Cremensis in antipapam Octauiano subrogatur. At verò Romani creatis consulibus, Alexandro pontifici amicis, eũ statim ex Francia reuocant, qui primò in Siciliam, mox Romã nauigio delatus, congratulãtibus omnibus perbenignè suscipitur. Aduentu autem Alexandri Cisalpinæ Galliæ populi in spẽ libertatis erecti, anno salutis, MCLXV. in Fredericũ sæuè nimiũ imperantem arma sumunt, præsidiaque eius ex arcibus quibusdam deijciũt. Verũ Fredericus cõparato magno exercitu in Italiã veniens, præter spẽ nulli noxius, traiecto ratibus Pado, in agrũ Bononiẽsem descendens, copias partitur. Cohortes enim quasdã Lucã misit, quarũ præsidio tutus antipapa esset, qui tũ Lucæ erat. Ipse verò cũ reliquo exercitu Anconã profectus, vrbem aliquãdiu obsidens, in suam tandem redegit potestatem. Interim verò sociæ Cisalpinæ Galliæ ciuitates, Mediolanum restituunt ac muniunt: Laudenses Mediolanensium hostes in societatem recipiunt, quò facilius Frederico resistere possent, si in eos moueret. Verùm Fredericum maior cura incessit. Mortuo enim Guillelmo Normanno Siciliæ rege, Emanuel Græcus imperator legatos ad põtificem misit, qui ei pollicerentur, & magnas copias in Fredericum, & vnicam mentem omnium Græcorum cum Ecclesia Romana conuenientem, vt orientalis cum occidentali eadẽ fieret, si pateretur imperium Romanum antea diuisum, in vnum corpus redigi. Legatis autem quid sit responsum, haud satis constat, cũ bellum inter Romanos, Tusculanos atq; Albanos ortũ, pontificem impediuerit, quò minus certũ responsum legatis daret. Nam cum Tusculani Albaniq́ue pendere Romanis tributa immoderatius imperata recusarent, incensus ira populus Romanus, reclamante pontifice, populariter in Tusculanos mouent. Tusculanorum rempub. tũ maximè gubernabat Raino comes, quẽ Rogerius ducatu Apuliæ deiecerat, is itaq; in re militari peritus cersitis Germanis, quod apud Nepete Sutriumque confederant, tanta Romanos clade affecit, vt deinceps vix se tueri mœnibus, nedũ hostem foris lacessere potuerint. Tum verò Fredericus vlciscendi iniurias (vt ipse dicebat) ab Alexandro acceptas occasionem nactus, Ancona discedens, Romam mouet. Positis autem in pratis Neronianis castris, irrumpere suburbium Vaticani conatus, à familiaribus Alexandri constantissimè repellitur. Sequenti verò die basilicam Petri incendisset, si æditui furentem ac iam facem intentantem admisissent. Pontifex autem haud satis tutò in Laterano consistens, quod iamiam irrupturos Germanos videbat, in ædes Fregepanum ad Palladium diuertentes confugit. Tum verò Guillelmus Siciliæ rex magni Guillelmi filius, audito pontificis discrimine, magnam vim pecuniæ & triremes duas paratissimas ei misit. Instabat cum populo Romano Fredericus, cui pacem promittebat, vt de duobus pontificibus digniorem eligeret, altero eliminato & reiecto. Quæ res certè cum tota ad Frederici nutum spectaret, põtifex noctu abiens nauigatione, salutem sibi fuga quæsiuit: Caietam primò, mox Beneuentum delatus. Expulit & Fredericum ab vrbe Roma pestis, qua passim veluti pecora & ciues & milites oppetebant. Venienti autem in Cisalpinam Galliam Frederico imperatori, fœderatæ ciuitates cum exercitu obuiã fiunt: quos acriter nimium instantes detrectato certamine studiosè vitans, in Germaniam peruenit. Abeunte itaque

Concilij apud Diuonem.

Aliàs senatoribus.

itaq; Frederico, socię ciuitates Alexandriam de nomine Alexādri pontificis nuncupatam, apud Rouretum Taro amni adiacentē, paribus animis impensaque condunt: in eamque ex omnibus ciuitatibus quindecim millia hominū ad incolendū mittunt, diuisis agris viritim partitisq; in vrbe locis ad ædificandum. Romani autē acceptę cladis memores, abeunte Frederico Albam vt capiūt ac diruunt. Idem etiā Tusculanos feciſſent, ni pontifex eos nunc minis, nunc exsecrationibus à tanto facinore deterruiſſet. Miſit tum etiam Emanuel imperator Cōſtantinopolitanus alios oratores, qui maiora pollicebantur, ſi pontifex in ſententiā ſuam deſcendiſſet: quibus Alexander ita reſpondit, ſe nolle id in vnum coniungere, quod olim de induſtria maiores ſui diſiunxiſſent. Moritur interim Guido Cremenſis antipapa in baſilica S. Petri: quā magno Frederici præſidio adhuc obtinebat, cuius in locū à ſeditioſis quibuſdā ſufficitur Ioannes Strumiēſis abbas ex Pannonia, vir pridem furto infamis, cuique Raino comes ſibi timens ob cladem antea Romanis illatam, Tuſculum tradidit, montem Flaſconē ex pacto recepturus. Verùm cū Raino à Flaſconenſibus non reciperetur, recuſarentque Tuſculani antipapam recipere, Tuſculum rediēs omnino excluditur. Inde verò ad Alexādrum, qui tum Verulis erat abiens, ius omne ſuum, quod in Tuſculo habebat, ei condonauit. Vnde Tuſculani, publico etiā decreto ac conſilio adhibito, pontificem recipiūt, quo in loco Henrici Angliæ regis oratores auditi ſunt, regem ſuum purgātes: quod falſo diceretur in necem beati Thomæ archiepiſcopi Cantuarienſis coniuraſſe. Hanc ob rem pōtifex cùm nō facilè oratoribus regis crederet, in Angliam duos cardinales cum magna poteſtate mittit, qui rem ipſam diligēter inſpicerent, quibus certè rex omiſſo Hybernico bello, quo erat implicitus, honoris cauſſa apud Normanniam occurrit: req; diſcuſſa ad hoc ventum eſt, vt Hēricus iuramento adhibito, cū non ſatis de facto conſtaret, ſeſe purgauerit, promiſeritq; ſe pœnitentiam pro nece ſanctiſsimi viri acturum: cuius etſi fuiſſet inſons atque inſcius, occaſionem tamen præſtitiſſe ſit viſus, quod viuētem ſimultate & odio perſecutus ſit. Aditum præterea, vt ducentos milites Hieroſolymā mitteret, qui ſuis auſpicijs, ſuaq; impenſa per annum contra Sarracenos dimicarēt: vtq; ipſe triennio cum quanto poſſet exercitu contra barbaros bellum gereret, libertatem eccleſiaſticam in ſuo regno tueretur, appellationibus ad curiā Romanam factis non aduerſaretur. His autē rebus iureiurando confirmatis, regni Anglici titulū in ſe, atq; in hæredes ſuos transferri meruit, pontifice annuente. Hinc autem obſeruatū eſt, vt omnes Anglici reges à Romano pontifice regni iura recognoſcant. Alexāder autē diu cum Romanis colluctatus, cum diceret ſe vrbem eorum pace igreſſurum, nil amplius quàm rem diuinam curaturum, omiſſa eis cura rerum ſæcularium, cùm id etiam non impetraret, Signiam proficiſcitur: ibi auditis legatis, qui ex Anglia venerāt, cognitisq; beati Thomæ miraculis, eum in numerum ſanctorum refert. Fredericus autem in Italiam per montem Ciniſium rediēs, Secuſam dolo captam diruit: Aſtienſes timore perculſos in ditionem accipit: Alexandriā mēſes quatuor graui obſidione premēs, magnum incommodū ab irrumpentibus accipit. Poſteà verò perteſus lōgitudine laborū, in die Paſchatis obſidionem ſoluens Papiam venit: vbi de pace Italię eſt actum, interpoſita pontificis auctoritate, quam Veneti cum imperatore Conſtantinopolitano antea ſentientes, libenter amplexi ſunt, ob violatum à Grœcis ius gentium. Henricum enim Dandalum ciuem ſuum, legatū ad Emanuelem miſſum, tamdiu candentia ænea inſpicere coegere, quoad oculorum aciem amitteret. Interea verò Almericus Hieroſolymitanus rex Cairū obſidēs, quamuis ſpe potiundæ vrbis non careret, tamē ingenti pecunia accepta, obſidionē ſoluit in Aſculonā mouens, quā paulò pòſt re item infecta reliquit, quod comeatibus indigeret: quodque etiam milites feſſos diutino & graui labore cerneret, domum autem rediens, cùm non diu ſuperuixiſſet, moriēs filio Balduino regnum reliquit. Qui etſi lepra ac quidem vehementi laborauit, regnū tamen conſtantiſsimè ac prudentiſsimè gubernauit. Alexander autem pontifex cùm iā pacata c. omnia exiſtimaret, Alexādrię nouæ vrbi epiſcopum dedit, anno ſalutis noſtrę MCLXXV. Verùm non itadiu pòſt Fredericus in Italiam cū magnis exercitibus deſcendēs, omnia ſtatiminfeſta reddidit. Mediolanenſes tamē adiuuantibus ſocijs omnibus, eius copias ita attriuēre frequentibus pręlijs, vt paulum abfuerit, quin ipſe quoque imperator ſubfoſſo ei[s] equo interficeretur. Ex Papienſi-

pienſibus autem & Comẽſibus, qui imperatori fauebãt, multi deſiderati ſunt. Ipſum verò Papienſem epiſcopũ pallij & ferendę crucis dignitate priuauit pontifex, qui in partes imperatoris declinauerat. Tum verò Frederici proceres arbitrati id ei accidiſſe, quod ecclesiã Dei perſequeretur, palam ſe minari in patriã redituros, omiſſa tam iniqua militia, propere cum pontifice in gratiam rediret. Dum itaq; pax in Italia tractaretur, in locũ Noradini Sarracenorũ regis demortui, Saladinus vir fortiſsimus ſufficitur: qui rege Aegypti armis capto atq; occiſo, Aegyptum ſtatim ac Syriã ſuo adiecit imperio. In Chriſtianos deinde mouens, nequaquã certè tali fortuna vſus eſt. Nam primo prælio apud Aſcolanã, ſecundo ad Tiberiadẽ duce Balduino, ſuperatur. Comparatis deinde copijs cõtra Emanuelẽ in Siciliã profectũ, exercitum mouet, quem ſimulata fuga in anguſtas conualles protractũ ſuperat & capit: eaq; cõditione omittit, vt quæ in Aſia ceperat, ſtatim dimitteret. Conuẽerat iam Venetias Alexander componendæ pacis Italiæ cauſſa, eò & Fredericus accedens, in veſtibulo S. Marci põtificis pedes exoſculatur: ſimul deinde ad altare maius profecti, accepta dataq; ſalute de fœderibus pacis inter ſe multũ diuq; collocuti ſunt quę poſtea ſequẽti die ex ſententia confecta eſt. Abiens deinde imperator cum bona pontificis venia, Rauennã primò, mox Bertonorũ ſe cõtulit: quod oppidũ cum retinere ob opportunitatẽ loci inſtituiſſet, rogatu Alexandri eccleſiã tandẽ reſtituit. Abiens quoq; Venetijs Alexander cum triremibus xiij. Guillelmi Siculi, & iiij. Venetorum, ornato ob beneficium acceptum, eorũ ſummo magiſtratu inſignibus quibuſdam & muneribus, Sypontum primò ventis delatus, atque inde Troiam & Beneuentum, per Caſsinenſem ſaltũ Anagniam ſe contulit: vbi non diu immoratus, Tuſculũ petens, de abrogandis Co s s. agere cum Romanis cœpit, antequam pax componeretur. Verùm quia res in quinquageſimũ annum protracta, tolli difficillimè videretur, pacti ſunt, vt non prius electi à populo Co s s. magiſtratum inirent, quàm in verba pontificis iurarent, ſe eccleſię Romanæ fideliſsimos forè, nihilq; vnquam molituros quod dignitati pontificię obeſſet. Hoc itaque modo rebus compoſitis põtifex tertiũ Romã profectus, prodeunte obuiam gratulationis & honoris cauſſa honoratiſsimo quoq; concilium ſtatim in Laterano cõcelebrat: tum vt mores curiæ iam nimia licẽtia labefactatos componeret, tum vel maximè, vt decerneretur ſub anathematis pœna, ne quis ferrũ, ligna, armaue infidelibus, & à religione noſtra alienis importaret. Moriens hoc fere tempore Emanuel Conſtantinopolitanus imperator, Alexium filiũ hæredẽ imperij reliquit. Andronico Græco regia progenie tutore dato, qui aliquot annis imperiũ ſapienter & ſumma cum fide adminiſtrauit. Eius quoq; conſenſu Philippus Franciæ rex, Hagnetem filiã adoleſcenti in matrimoniũ locat. Balduinus item quartus huius nominis Hieroſolymitanus, quò rem ſuam ſtabiliorẽ redderet, ſororẽ Sibyllam Guillelmo Montisferrati Marchioni cognomento Longaſpata, viro in re militari præſtantiſsimo, in vxorẽ collocat: arbitratus ſi opus eſſet, Guillelmum ipſum cũ alijs Chriſtianis, principibus rei ſuę laboranti opẽ ſtatim allaturum. Interim verò Alexander poſt longos & aſſiduos labores, cum iã quieturus à tyrannicis perturbationibus videretur, põtificatus ſui anno xxj. die xix. Romæ moritur, ſublatis prius è medio iij. ſchiſmaticis pontificibus, quorum ſeditionibus eccleſia Romana ferè ſubuerſa eſt.

ANNOTAT.

Alexander III. & Victoris IV. ſuorũq; ſucceſſorũ ſchiſma, & eius cauſſas accuratè, diffuſéq; Radeuicus canonicus Friſingenſis in libri ſecũdi, alias quarti hiſtoriarũ, quas Othoni Friſingenſi epiſ. adiunxit, à ca. 54. vſq; ad c. 70. itẽ Ioan. Cremon. presbyter, abbas Vrſpergen. ac innominatus Alexãd. papæ III. capellanus, qui hoc tẽpore vixerũt, exponũt. Ex cuius rei occaſione, clero omninò & populo à põtificis electione excluſis, ea ad cardinales ſolos, tũc primũ redacta eſt, exq; ſalutaris de duobus tertijs ſuffragiorũ cardinaliũ, ad euitãda inpoſterũ ſciſmata, ab Alexãdro iſto III. in cõcilio generali Lateranenſi facta eſt an. Dom. MCLXXIX. Iuxta cuius cõſtitutionis formã, ſcrutinij ratione Lucius papa III. primus creatus eſt, vt ex eiuſdẽ põtificis diplomate, quod apud me eſt, liquet. Cæterũ, nõ alienũ à meo inſtituto eſſe mihi viſum eſt, hic ſubijcere breue Rõ. põtificũ Catalogũ, verſibus à Nicolao quodã Maniacutio canonico regulari Lateranẽſi, qui hoc tẽpore vixit, exaratũ

ad in-

adincorrupta nomina pontificũ, rectãq; ſeriẽ
conſeruandã maximè facientem, & ad plu-
ra, de quibus ſupra verba feci, confirmanda
aptiſſimum, quem ex antiquo Lateranenſis
baſilicæ archiuo accepi. Eſt verò huiuſmodi.

NICOLAI MANIACVTII CANONICI Regularis Lateranenſis ordinis S. Auguſtini verſus de Romanis Pontificibus ad Alexandrum Papam III.

Si vis pontifices Romanæ noſcere ſedis,
Carminibus noſtris perlectis ſcire valebis.
Primo papatus Petrus eſt in ſede locatus,
Qui conſederunt Linus, Cletuſq; fuerunt.
His Clemens tũctus ſimili fuit ordine fũctus.
Hinc nutat mũdus ſit quartus, ſit ne ſecũdus.
Hinc Anacletus præſedit, hinc Auariſtus,
Hinc Alexandro ſuccedit in ordine Xyſtus,
Hos iuxta poſitus Telephorº eſt, & Hyginus.
Additur Amcetus, ſeu præſul nomine Pius.
Soter, & Eleuter, quibus eſt Victor quoq; mixtus.

Quos Zepherinus habet comites, martyrq; Caliſtus.
Vrbanus turbæ Chriſti prælatus in vrbe.
Poſt hos papatus ſuccedis Marce locatus.
Hinc Pontianus, hinc Anterus, hinc Fabianus,
Cornelius, Lucinus, Stephanus Xyſtusq; ſecũdº
Hos rutilans iuxta Dionyſi ſede vetuſta
Felix Romanus, cui iungitur Eutichianus.
His comites Caius, ſeu Marcellinus habẽtur.
Marcellus, nec non Euſebius enumerentur.
Milthiades etiã poſt quem Silueſter haberi
Te Dominus papam decreui in ordine cleri.
Marcus cui Iulius ſuccedit, Liberiuſq;
Felix & Damaſus, cleri ſpeculumq; decuſq;
Exſuli Liberio Felix in ſede locatur.
Martyriumq; ſubijt, cum Liberius reuocatur
Quare Liberij Damaſus ſucceſſor habetur,
Sicut Hieronymi chronica narrãte docetur,
Poſtea Siricium numeramus Anaſtaſiumq;,
Hinc Innocenti te, qui comitaris vtrunq;.
Poſt Soſimum verò Bonifacius enumeretur,
Hinc Cælestinus cum Xyſto conſocietur.
Hos autem iuxta Leo vir doctiſſimus exſtat.
Eloquium cuius quantus fuerit manifeſtat.
Hilarius hãc, & Simplicius, Felixq; ſequũtur
Poſt quos Pelagius, Anaſtaſiuſq; legumtur.
Symmachus, Hormiſda rutilant, præſulq; Ioannes.
Agapitum cum Siluerio, tecumq; Vigili
Pelagium legimus, papali ſede potiri.
Hos meriti magni papæ præmitto Ioanni,
Papam poſt iſtum tunc numero Benedictum.
Pelagium Romæ prælatum poſtea prome,
Hinc tu Gregori confortans cuncta decori,
Eccleſiæ Chriſti ſal, atq; lucerna fuiſti.
Poſt te Bleranum ciuem lego Sabinianum,
Hinc Bonifacius, & Bonifaciº annumeretur.
Deuſ dedit, & quintus Bonifacius his ſociẽtur
Honorium cum Seuerino, teq; Ioannes
Inter prædictos cæleſtes ſcribimus omnes
Poſt hos Theodorũ, Romæ, Martinũ cõſociemº
De quo quod fuerit per Græcos paſſus habemus.
Additur Eugenius, præſul quoq; Vitalianus
Adeodatum cum Domno ſuſcipianus.
Deſcribitur hinc Agatho Siculæ regionis alumnus.
Et copulatus ei prudens Leo Papa ſecundus.
His adiungantur Benedictus, atq; Ioannes,
Et Conon tecum Sergi, ſextuſq; Ioannes.
Hinc alio papa gauiſa eſt Roma Ioanne,
Et te Siſinui genite genitore Ioanne.
Poſt Conſtantinum Gregorius alter habetur.
Tertius his etiam Gregorius aſſocietur,
Cui Zacharias, Stephanus, Pauluſq; decẽter,
Hic Cõſtãtinus, Stephanº quoq; enumeretur.
Poſt Hadrianum Leo tertius eſſe videtur.
Poſt Steph. quartũ, Paſchalis præſul habetur,
Eugenius verò Papa ſubſcribitur iſtis,
Cui ſucceſſor tu Valentine fuiſti.
Gregorius quartus, & Sergius, & Leo quartus
Pontificẽ dictũ poſt quos legimus Benedictũ,
Hinc Nicolae tuo, tua gaudet Roma decore
Cuius Hadrianus poſt mortem fulſit honore
Octaui viguit poſt hos doctrina Ioannis,
A quo Marinus perpaucis præfuit annis.
Præſtãtibus præſul ſubnectitur his Hadrianº
Et Stephanus V. genuit pater hunc Hadrianus
Poſtea formoſum cathedrã legimus tenuiſſe.
Inde Bonifacium Papatum promeruiſſe,
Poſt Stephanũ ſextũ, Romanũ perlego tandẽ
Et poſt Theodorum, nonũ ſubnecte Ioannem.
Cui Benedicte pater, Leo tecũ cõnumeretur.
De titulo Damaſi Chriſtophorus aſſocietur,
Sergius hinc rutilans Anaſtaſio copulatur,
Et Lando viuens modicè ſub aſtra leuatur.

Omnibus

Omnibus his tandem decimum conunge Ioannem.
Te Leo cum Stephano præcedit papa Ioannes
Cui Leo, post Stephanum succedunt dogmate grandes.
Nec non Marinus, & Agapitus, atq; Ioannes
Præsulibus quintus cõiungitur his Benedictus,
Cui Leo iungatur, Ioannes & Benedictus,
Et Dominus, nec nõ Bonifacius, & Benedictus
Et decimã quartum post istos scribe Ioannẽ,
Et quinnum decimũ post istos scribe Ioãnem.
Et decimum sextum post istos scribe Ioannẽ,
Gregoriũ quintũ prius, & post scribe Ioannẽ,
Post quem Siluestrum prius, & post scribe Ioannem.
Huic etiã nonum decimũ subscribe Ioannem,
Sergius hinc quartus subnectitur & Benedictus.
Restat vicesimus Ioannes & Benedictus.
Hunc nonum decimum depromunt scripta Ioannem.
Quod cur euenerit, dabit hoc agnoscere carmen.
Quendam Ioannem si Mercurium vocitamus
Iustũ vicesimũ, nonũ decimum numeramus.
Siluester cum Gregorio, Clemensq; secundus,
Cum Damaso rutilat Leo, Victorq; secundus.
Stephanus huic nonus, nec non decimus Benedictus.
Et succedit eis Nicolaus in ordine mixtus
Alter Alexander, & Gregorius copulatur.
Victor, & Vrbanus cum Paschali comitatur
Celasium mundo concessit postea Christus.
Cui decedenti successit papa Calistus,
Honorius cathedrã post omnes hos decorauit
Hinc Innocenti papam Roma vocauit.
Post Cælestinus cælesti dogmate functus,
Chrismate lætitiæ fit præ consortibus vnctus.
Lucius hinc mundi cupiens resistere morbis,
Ast raptus statim, quia dignus non erat orbis.
Tertius Eugenius, qui nũc præclarus habetur.
Donec vult, viuat, demũ super astra tenetur.
Sunt centum quinq;, nec non, & septuaginta.
Quartus Anastasius post ecclesiam viduauit,
Quã sibi mox copulãs Hadrianꝰ clarificauit.
Hinc licet inuictum papali sede potitum
Scimus Alexandrũ, per secula cEmemorandũ
Sunt omnes centũ, sunt octo, & septuaginta.

LVcius tertius, natione Tuscus, Luca vrbe, gente nobili oriundus, omnium consensu eo tempore pontificatũ iniit, quo Andronicus Græcus, quem diximus Alexio pupillo tutorem datum, pulsis Latinis, qui puero fauebant, Constantinopolitanum imperium vsurpauit, necato in vadis puero dum laxandi animi caussa paruo nauigio huc illuc temerè dilabitur. Prætereà verò ne facinore partem tyrannidem amitteret, facinus haud paruum addidit. Nam proceres omnes, quorum virtutẽ suspectam habebat, breui interfecit. At verò Guillelmo Longaspata Hierosolymis mortuo, Balduinus rex nepoti consulturus, Sibillam nouo marito collocat Guidoni Lusigniano è Pictauorum gente oriũdo, hac tamen lege, vt se mortuo Guido proderunt Balduino, quoad pueritiam supergrenepote, regnum gubernaret: illudque deinceps nepoti traderet. Agebantur hæc omnia Lucij pontificis auctoritate, qui ad Christianam remp. pertinere arbitrabatur, principes Asiæ quã maximè inter se beneuolẽtia & affinitate connexos esse, quò facilius Sarracenis & Turcis in bello resisterent. Is tamen ex vrbe eijcitur, dũ fauentibus quibusdã ciuibus Romanis, abolere consulũ nomẽ annititur: Fautoribus eius in vrbe deprehẽsis, effossi oculi sunt. Accepta autẽ tã insigni contumelia põtifex Veronam profectus, concilio habito, & Romanorum licentiã ac superbiã improbauit, & principes omnes Christianos adhortatus est, vt nostris in Asia pro fide Chri-

178. Pũt

de Christi laborãtibus succurreretur: maximè verò cum seditione principum nostrorum hostes freti, duce Saladino Hierosolymitanum agrum popularentur. Nam pulso Guidone Lusignano ab administratione regni ob superbiam, Bertrando comite Tripolitano tutore designato, ad arma ciuilia res ipsa spectare videbatur. Non destitit tamen pontifex & litteris & nuncijs eos adhortari, vt positis simultatibus, vna mente, eodemque animo tam diu hostibus resisterent, quoad nouæ copiæ in supplementum militiæ submitterentur. Iam enim instante Heraclio patriarcha Hierosolymitano, qui primo Veronam eius rei caussa ad Lucium venerat, deinde ad Philippum Franciæ regem accesserat, milites cruce signati ad tantam expeditionem mittebantur. Verùm Guillelmus Siciliæ rex, iniquo tempore iniurias Latinis ab Andronico Constantinopolitano imperatore illatas vlturus, cum armato exercitu in Græciam traijciens, omnia perturbauit. Nam & Thessalonicam Macedoniæ vrbem vi cepit, & multas Græciæ Thraciæque ciuitates varijs calamitatibus affectas partim cepit, partim diripuit: nusquam occurrente Andronico, & dijs & ciuibus suis infesto, propterea quòd multos occiderat, plerosque exsilio dãnauerat. Hac verò necessitate impulsi & coacti Constantinopolitani ciues Isaacium quendam regia progenie ortum, è Peloponneso ad imperium vocant: qui Andronicum prælio superatum & captum, varijs cruciatibus interfecit. Quo sublato, Lucio pontifici haud difficile fuisset, Guillelmum regem pace cum Isaacio composita, impellere pollicitationibus & præmijs, vt in Asiam traijceret. Verùm dum ob hanc rem nuncij vltro citroque mitterentur, Lucius vir optimus pontificatus sui anno quarto, mẽse secundo, die xviij. Veronæ moritur: sepeliturque magna adhibita pompa ante altare cathedralis basilicæ. Hic autem pontifex non immemor patriæ suæ, eam multis muneribus, tum diuinis, tum humanis aut. mortem ornauit. Ab imperatore enim Frederico, quo cum in pace vixit, obtinuit, ne Etrusci alia quàm moneta Lucensi vterentur, quemadmodum Longobardi solam Papiensem admitterent signatam imperatoria nota. Nam Cisalpinos iam antea pontifex imperatori conciliauerat. Scribit Ptolomeus Lucensis & Petrum Comestorem, qui historiam vtriusq; testamenti conscripsit, & Ioachimum abbatem in Calabria apud monasterium Floris ab eo conditum, in precio tum fuisse, doctrina & diuinandi arte quam sub ambagibus quibusdam præseferebat.

ANNOTAT.

Lucius iste Lucæ ortus, ex nobili gente, quæ Allucingula dicebatur, tertio pontificatus sui anno Veronam patriam meam florentissimam tunc Italiæ vrbem ciuili seditione vrbe à senatoribus (non vt Platina scribit, consulibus) pulsus, vt Christianorum principum conuentum ageret, adiens, ibidem diem clausit extremum, in cathedrali ecclesia cum hoc elogio sepultus.

Luci Luca tibi dedit ortum, pontificatum

Ostia, papatum Roma, Verona mori. Immò

Verona dedit tibi lucis gaudia, Roma,

Exilium, curas Ostia, Luca mori.

Huic Vrbanus 3. Veronæ à Cardinalibus creatus, & Ferrariæ mortuus successit. Cui Gregorius 8. subrogatus est, deinde huic Clemens 3. Pisis renuntiatus, ex vetustis eorundem pontificum bullis siue deplomatibus, quorum exempla apud me sunt, ex bibliotheca Platinæ excepta.

VRBANVS III.

VRbanus tertius, patria Mediolanensis patre Ioanne, è gente Cribella pontificatum iniens reuocare ad cõcordiã Christianos principes primò annixus est, ne dissidentes à barbaris opprimerentur. Verùm mortuo Balduino quarto lepra laborante, non potuit Tripo-

litanus comes, tutor Balduini quinti designatus, curam eius susciperet, Sibylla pueri matre Guidonemque Lusignano prohibentibus.

Non superuixit diu puer: octauo enim mense post patrem moritur, cuius mortem tamdiu occultauit mater, donec largitionibus ac blanditijs in sententiam suijpsius deducto patriarcha & proceribus, Guidonem creare regem obtinuit. Tulit eam quidem rem graviter & iniquo animo Raymundus Tripolitanus comes, atque quò ei facilius vlcisci iniurias suas liceret, inducias cum Saladino pacisci tur. Hoc itaque modo Tripolis & Tiberiadis & Galilææ principatus à Christianis auulsus est. Raymundo enim comiti tum parebant ob vxorem, quam nuper duxerat: & ne quid Salarino deesset, occasionem belli gerendi enixè quærenti, montis regalis Christianus princeps, qui vltra Iordanem longè ac late imperitans, annonam & quidem abundantem Hierosolymis perpetrò subministrabat, inducias temerè violauit. Hanc ob rem Saladinus venisse tempus ratus, quòd maximè expetebat: comparato ingenti peditum atque equitum exercitu, ad Ptolemaidam castra ponens, cum templarijs in præsidio positis acerrimè dimicat. Fuêre superiores Templarij, optimo tamen quoque de suis occiso. Nam & magister militiæ & plerique alij consilio ac manu prompti, eo prælio cecidere. Auxit exercitum Saladinus, & à calamitate animum sumens, Templarios magis magisque vrget. Hanc ob rem Raymundus haud satis Saladino credens, Tiberiadi vxore relicta, quam firmissimo præsidio munierat, Tripolim reuersus, in gratiam cum Guidone rediens, barbarorum inducias contempsit. Quare Saladinus belli gerendi occasionem nactus, Ptolemaida omissa, in Tiberiadem suo iure mouet. instantibus itaque Christianis omnibus, maximè verò templarijs vt exercitus in hostem duceretur, Guido rex in Saladinum mouens, qui loco irriguo & amœno castra posuerat, repulsus ab hoste, haud longè castra metatus loco iniquo & arrido, sequenti die ad pugnam compellitur, ac magna clade superatur, laborantibus siti Christianis. In tam verò sinistra pugna capti ferè omnes principes sunt, maximè autem Guido rex, & Templariorum magister: quorum de numero multi securi percussi sunt. Hac itaque victoria potitus Saladinus, Aconem properè duxit: quam statim Christiani dedidêre, cum singulis vestimentis abire permissi. Eadem quoque fortuna vsus, Berytum Byblum, ac maritima omnia occupat, soli Ascalonitæ munitionibus fisi, respondêrunt se non nisi post captam Hierosolymam deditionem facturos. Multum certè Saladini humanitas & fides Christianis obfuit. Nemo enim (adeò se æqualem omnibus præbebat) eius imperium aspernabatur. Is itaque Ascalonam mouens, decem dierum oppugnationem eam his conditionibus in deditionem accepit, vt reddito Guidone rege, & templi magistro, quos in vinculis habebat, ciuitate dedentibus incolis acciperet. Vt hæc autem deditio quamprimum fieret, Saladinus properabat quod iam Tyrum peruenisse Conradum intellexerat Mõtisferrati Marchionem, cum classe ab Isaacio imperatore Constantinopolitano accepta, cuius sororẽ nuper in vxorem duxerat, eoque peruenturum breui suspicabatur Guillelmum Siciliæ regem cum triremibus quadraginta. At verò Turci cùm intellexissent tanta cum gloria Christianos à Saladino superatos, æmulatione gloriæ moti Laodiceam profecti, vrbe recepta in Antiochenum agrum descendũt: quo in loco à Christianis tanta clade superati sunt, quantam Saladinus Christianis intulerat. Oppugnabat tum Saladinus vrbem Hierosolymitanam, & quidem acriter: quam tandem ij, qui in præsidio erant, desperatis supperijs, hac conditione dedidêre octauo & octogesimo anno posteaquã à Gotifredo capta fuerat, vt tantũ abeunti cuique ferre liceret quantum suis tantummodo humeris sustinere posset. Migrantium Christianorum pars Tyrum, pars Antiochiam, pars Alexandriã delata est. Inde verò multi deinceps Sicula classe in Italiam delati sunt. Saladinus autem Hierosolymam ingressus, campanas primò è turribus deiecit, mox basilicas omnes, præter Salomonis templum, prophanauit: quod priusquam ingrederetur, aqua rosacea lauisse ferũt. Mansere Hierosolymis Christiani Asiatici, Syriani, Armenij, Iacobitę, Georgiani, Græci, permittente Saladino: qui relicto eo loci firmissimo præsidio, Tyrũ properè ducit: quam Guillelmus publico consilio, auxilioque defendendam acceperat. Hic itaque Siculæ classis auxilio fretus, Saladinum ab vrbe repulit. Verùm cùm posteà constaret hominem ferocem, Antiochiam oppugnandæ vrbis caussa profectum, Vrbanus pontifex, qui

qui omnibus viribus annixus fuerat, ne Hierosolymæ caperétur, Venetias, cóparandæ classis gratia proficiscés, dolore animi, quê ex calamitate Christianorũ acceperat, Ferrariæ in itinere moritur, pôtificatus sui an. j. mêse x. die xxv.

GREGORIVS VIII.

180. Pôt.

GRegorius octauus, patria Beneuentanus, summo omnium consensu pontifex creatus, statim nũcios & literas ad principes Christianos mittit, eos cohortatus, vt viribus omnibus vna secũ cóparato exercitui terra marique Hierosolymã ab hostibus captã recuperarêt. Quo verò id liberius fieri liceret, ipse Pisas statim proficiscitur, vt cóposita inter Pisanos & Genuenses pace, vtrunq; populũ bello maritimo præpotẽtẽ, in sanctã expeditionẽ cõcitaret. Verũ dũ hęc intẽtiore cura vir sãctissimus agit, Pisis moritur. pontificatus sui die lvij.

CLEMENS III.

CLemens tertius, patria Romanus, patre Ioanne, cognomento Scholaris, pontificatum iniens, statim de bello in Sarracenos gerendo edictum proponit. Nam Saladinus secundam victoriæ fortunam secutus, iam ciuitates quinque & viginti de principatu Antiocheno ceperat, ipsamq; Antiochiam corrupto largitionibus patriarcha, deniq́ue occupauerat. 181. Pôt.

Hanc ob rem moti Christiani principes, benè admonente pontifice arma sumunt, quorum de numero præcipui fuêre Fredericus Imperator, Philippus Franciæ, Richardus Angliæ reges, & Otho Burgundiæ dux, subsequentibus multis episcopis Archiepiscopiq́ue. Veneti quoque & Pisanæ paratissimas eduxêre classes. Venetæ præfuit Archiepiscopus Rauennas, Pisanæ Pisanus præsul. Guillelmus autem Siciliæ rex, pacato à piratis mari annonam omnifariam ex Sicilia & Apulia proficiscentibus submini strabat. Frisones præterea, Dani, & Flandrenses cum quinquaginta triremium classe inter nauigandum ad Africæ littora flectentes, Sarracenos magnis incommodis afflixêre, capta ac direpta Siluma eorum vrbe. Bela autem Poloniæ rex, saluti Christianorum consulens, Vngaris pacem dedit, quo omnibus proficisci facilius ad tantam expeditionem liceret. Tyrum iam peruenerant omnes, indeque paribus animis è Ptolemaida mouerant, vrbemq́ue oppugnabant, tum superueniente cum magno exercitu Saladino, & à tergo, & à fronte eodẽ tempore contra hostem dimicare necesse fuit. Pugnatum est diu, atque acriter, & iam ad Christianos victoria inclinabat, cum equus è manibus gregarij cuiusdam elapsus, Christianis fugiendi initium fecit, arbitrãtibus suos in fugam versos. Verùm Gaifredus Lusignanus ad custodiam castrorum relictus, eruptione facta & hostes repressit, & suis animum ad resistendum dedit. Constat tamen ex Christinis ad duo millia eo die cæsos fuisse. Perière item ex acceptis vulneribus Templariorũ magister, & Andreas Bremensis comes. Durante autem diutius obsidione, tanta fame obsidentes oppressi sunt, vt etiam ab hoste annonam peterent. Quare Saladinus benè gerendæ rei opportunitatẽ nactus, castra rerũ omnium referta sine vllo custode dimisit: ad quæ diripiẽda cũ passim nullo seruato ordine Christiani accurrissẽt, Saladin' rediẽs, multos incautos & nil tale opinãtes opprimit. Nõ deseruêre ta-

men tam grauem & diutinam obsidionem Christiani, licet ad cætera mala, diſenteria quoque in castris laboratum sit: quo quidem morbo & Sibilla Guidonis vxor, & quattuor filij, quos ex ea susceperat, in castris periêre. Interim verò dum hæc in Asia agerêtur, Guillelmus Siciliæ ex, Panrhormi moritur: cuius regnum ad ecclesiam recidebat, nullo legitimo hærede relicto: licet insulæ proceres Tancredum statim suffecêre, ex Rogerio Normanno, & pellice quadam genitum, hominê certè tantæ socordiæ, vt cum Guillelmus negaret ex Rogerio genitum.

Repetiturus itaque sua iura Clemens pontifex, copias eò celeriter misit: quibus dum Tancredus resistit rapinis & cædibus omnia repleta sunt. Mouerat iam copias suas in hostes Christiani nominis Fredericus, & per Vngariam iter faciens, Thraciamque, iam Constantinopolim peruenerat: quem certè Isaacio imperator eius potentiam veritus, trajicere Bosphorum statim adhortatus est. Transmissis itaque copijs, Fredericus instante etiam literis & nuncijs Clemête, & Philomelium vrbem de Turcis capit: & agrum Iconio adiacêtem populatur, & Armeniam minorem in potestatem suam redigit. Verùm dum lauandi causſa rapidum amnem inexplorato ingreditur, in vndis perijt. Tum verò eius exercitus in Antiochenum agrum delatus, partim morbo, partim fuga consumptus est. Philippus autem, Richardusque reges, Gallico Tyrrhenoque pelago Messenam simul delati, varia fortuna deinceps vsi sunt. Nam Philippus prospera nauigatione vsus, Ptolemaidis portum attingês, Christianorum exercitum, & animos auxit. Richardus verò tempestate in Cyprum delatus, cum à Græcis portu prohiberetur, insulam vi ingressus, expugnatam spoliatamque firmo suorum communiens præsidio, Ptolemaidem tandem in castra peruenit. Oppugnabatur tum acriter vrbs: sed inerat validum Saladini præsidium: quo quidem persæpè erumpente, Christiani magna incommoda recipiebant. At vero Clemens omisso tantisper Tancredo, donec Christiani contra Sarracenos dimicantes, meliorem fortunam nanciscerêtur, ad componendas res ecclesiasticas animum adiecit. Nam & mores clericorum quorundã non satis probatos seueritate sua emendauit, & clausſtrum sancti Laurentij extra muros ædificauit, & Laterani ædes non mediocri impensa restituit: templumque vermiculato opere ac musiuo exornauit. Moriens deinde haud ita multò pòst pontificatus sui anno iij. mense v. in basilica Lateranêsi sepelitur, ducta ingenti funeris pompa.

ANNOTAT.

Perpetua per annos plus minus quinquaginta inter populum pontificesq; Romanos, ab Innocentio II. vsq; ad Clementem III. discordia ciuilis fuit, regiminis Vrbani occasione excitata: cũ populus Romanus pontifici suo vrbis administratione submoto senatores, qui reipublicæ præessent, cũ patricio quodã, summa cũ auctoritate creassent, vt Otho Frisingensis episcopus lib. hist. 7. & lib. 1. de gestis Frederici imperatoris, capitibus suprà citatis, & abbas Vrspergensis, item vitarũ pontificum incerti nominis scriptor bibliothecæ Platinæ auctores sunt. Ex cuius rei occasione Innocentius II. & Cælestinus II. animi dolore defecerũt, Lucius II. penè est interfectus. Eugenius III. Alexander III. & Lucius III. vrbe pulsi, Vrbanus III. & Gregorius VIII. exsules fuêre: donec nouissimè tãti disidij vtraq; parte pertæsa, populus Rom. cũ pontifice populari suo Clemẽti 3. pacẽ æquis cõditionibus fecit, senatoribus confirmatis, patricij verò loco præfecto, quẽ magistratũ aboleuerãt, refecto. Huius pacis fœdera, & conditiones cũ omniũ subscriptionibus ex libris censuũ cameræ Apostolicæ exceptas adhuc apud me sunt. Diuturna deinde quies, & tranquilla ecclesiæ tempora fuerunt. CAELESTINVS III.

182. Põt.

CAelestinus tertius, patria Romanus, patre Petro, cognomento Bubonis pontifica-

tificatum adeptus, ægrè ferens Tancredum regno Siciliæ potiri, Constantiam rege Rogerio natam, occultè è monasterio Panhormitano eduxit: eamque licet Deo dicatam, Henrico sexto Frederici Barbarossæ filio dispensatione apostolica in matrimonium collocauit: hac conditione, vt regnum Siciliæ cis, & vltra Pharum dotis nomine repeteret, reseruato cēsu, qui pontifici feudatario iure quotannis solueretur. Hac autem beneficentia motus Henricus, Tusculum (quod ipse firmo præsidio munierat) Cœlestino reddidit, quod statim Romani à pontifice acceptum, adeò diripuêre euertereque, vt saxa demolitæ vrbis in Capitolio vsque ad multam ætatem in memoriam tantæ cladis seruata sint.

At verò Henricus & Constantia Neapolim oppugnantes, soluere obsidionem coacti sunt, peste exercitum populante. Christiani autem biennio Ptolemaidem obsiderant, tandem eam dedente præsidio receperunt, his conditionibus, vt & pars dominicæ crucis, quam superius amissam diximus, à barbaris redderetur: & eisdem cum singulis vestimentis abire liceret. At verò cum dominica crux non reperiretur, multos è barbaris Richardus trucidauit. His itaque malis perterritus Saladinus, desperansque posse reliqua tueri, quæ rundam vrbium mœnia demolitus, de reddenda Christianis Hierosolyma cogitauit: quòd certè ne faceret, discordia inter Philippum Richardumque orta de principatu inter se contendentes, effecit. Verùm abeunte ex Asia Philippo, simulatu interim morbo, Richardus maiori animo rem bellicam deinceps aggreditur, eo potissimum tempore, quo Cōradum Monteferratum Tyri in foro agentem, sicarij duo (arsaculas Sarraceni vocant) gladijs confodêre, deuoti prius ac iurati se hostes omnes suæ superstitionis ea ratione interfecturos. Hi autem postea de fuga retracti, exquisitissimis cruciatibus sunt interempti. Hēricus verò Campaniæ comes, Isabella regina in vxorem ducta, Tyri dominatu potitus est. At Richardus Guidonem Lusignanum blādè eum appellando, in eam sententiam tandem adduxit, vt sibi regni Hierosolymitani iura permitteret, quem titulum Anglici reges adhuc vsurpant. Auctus itaque omninò Richardus, obsidere Hierosolymam instituerat. Verùm in itinere à Saladino extremum agmē carpente vexatus, cum iniquo loco decertare necesse esset, hostem magno suorum incommodo tandem superat. Qui postea non longè à Bethleem munitissimo loco castrametatus, intercipere comeatus instituerat, quò minus ab Agypto ad Christianos Hierosolymam obsessuros importarentur. Ob hanc itaque caussam & ob hyemem, quæ iam appetebat, Richardus relicta tam necessaria obsidione, ad quam pontifex eum continuò sub ministratis pecunijs animabat, Ascolonam concessit: quam pariter & Gazam à Saladino antea delatas instaurauit. Dilabentibus deinde passim maritimis copijs, Pisani in Hadriaticum delati, Polam capiunt, eo loci hybernaturi. Hanc ob rem Veneti aucta, maiorem in modum sua classe, Pisanos Pola eijciunt, vrbemque deripiunt: eos quouis in loco persecuturi, ni Cælestinus reip. Christianæ cauens, vtrumque populum ad pacem nohortatus fuisset. Instabat iam ver & mouere copias Hierosolimam Richardus instituerat, cum subitò nunciatum est, regem Franciæ Normanniam ea mente vexare, vt in Angliam traijciens regnum illud fraudi Ioanni acquireret. Mutata itaque sententia Richardus pacem cum Saladino componit, his conditionibus, vt sibi omnia præter Tyrum & Ptolemaidem haberet: reliqua autem, quæ in potestate Christianorum remanerent, nequaquam vexaret. Ictis hoc modo fœderibus, Richardus in Europam rediens, ab hostibus capitur. Redemptus autem ingenti pecuniæ vi, tandem in Angliam proficiscens, sæpè cum rege Franciæ decertauit, inclamante pontifice, qui suo, ac Christianorum omnium iniquo tempore tantum certamen excitassent: maximè verò, quòd Saladino mortuo tum maximè recuperari Hierosolyma posset. Ferunt Saladini viri clarissimi trophæum hoc in funere habitur. Eius enim interior tuneca lancea suspensa, ante funus deferebatur præcone clamante, Saladinum Asiæ dominatorem, ex tanto regno, tantisque opibus nil aliud secum ferre: Dignum sanè tanti principis spectaculum, cui nil aliud ad summam laudem defuit, quàm Christi character.

Tum verò Saladino mortuo, Cælestinus in magnam recuperandæ Hierosolymæ spem veniens, Henricum imperatorem, qui mortuo Tancredo regnum Siciliæ occupauerat, ad bellum Asiaticum adhortatur: quòd cum ipse obire non posset, eò Moguntinum archiepiscopū, & Saxoniæ ducem cum magnis copijs properè mittit. Idem quoque fecisset & Franciæ rex,

ni Sarraceni Mauritaniam incolentes in vlterioreḿque Hiſpaniam traijcientes, capto rege Caſtellæ, Barticam omninò cæpiſſent, quæ hodie Granata dicitur. Non enim quieturos barbaros Galli arbitrabantur, tanta victoria elatos, ſed elaturos bella finitimis. Hanc itaq; ob rem militem in Europa retinebant. Germani verò in Aſiam traijcientes, & Berytum à Sarracenis deſtitutum minuêre, & Ioppen obſidione preſſam liberaueruut: petituri deinceps Hieroſolymam, ni Cæleſtino tum mori contigiſſet, pontifici ſanctiſſimo: & qui nil in vita prætermiſit, quò terra ſancta (ita enim Hieroſolymas vocant) recuperaretur. In tantis autem perturbationibus rerum, tantoque ſumptu bellico ædes egregias tum apud ſanctum Petrum, tum ad Lateranum ædificauit, qua recipi pontifices percommodè poſſent. Exſtant adhuc in Laterano valuæ æneæ è regione ſanctæ ſanctorum ſuo iuſſu, ſuaque impenſa fabrefactæ. Præterea verò ciuitatis nomen Viterbio dedit: eccleſiamque eorum cathedralem fecit: Tuſcanenſem & Centumcellenſem ita in eadem transferens, vt vnus Epiſcopus omnibus præeſſet. Moritur autem Cæleſtinus pontificatus ſui anno ſexto, menſe ſeptimo, die vndecimo, ſepelituráque in baſilica Petri bonis omnibus, præ dolore, & deſiderio hominis lachrymantibus.

INNOCENTIVS III.

1183. *Pet.* INNOCENTIVS tertius, patria Anagninus, patre Traſimundo è familia Comitum, vir etiam ante pontificatum doctrina & moribus inſignis, à Cæleſtino in numerum cardinalium refertur: quo mortuo, in eius locum omnium conſenſu pontifex ſufficitur. Hic autem ſtatim vbi magiſtratum iniit, bello Aſiatico animum adijciens, Germanos propter Hẽrici mortem in Aſia tumultuantes retinere in officio litteris, nuncijs, præmijs, pollicationibus conatus eſt. Verum id quidem fruſtra tentauit. Germani enim nemini obtemperantes, relicta Aſia, in Europam cum maximo Chriſtianorum detrimento tranſeunt: potiſſimum verò Ioppenſium, in quos omni ope deſtitutos delati Turci, Sarraceniſque etiam deditionem facturos, vi captos ad vnum omnes interficere, euerſa ſtatim à fundamentis vrbe. Orta & in Germania ſeditio non parua eſt, cum pars electorum Othonem Saxoniæ ducem, pars Philippum Germanum Sueuiæ ducem, quem Henricus tutorem filij moriens reliquerat, imperatorem optaret. Et ne quid mali ad perturbanda omnia deeſſet, rex Franciæ, Philippo, Othoni rex Angliæ fauebat. At verò Innocentius ne tumultu omnia complerentur, Othonem imperatorem confirmat, legitimè ab his, ad quos pertinebat, electum. Non deſtitit tamen Philippus ob hanc rem, & Etruriam in Italia, & Sueuiam in Germania firmo præſidio munire. Idem fecit & Conſtantia Henrici vxor, quæ Frederici ſecundi filij ſui adhuc pueri Siciliæ regnum cis & vltra Pharum præter conditionem ſexus, ad propulſandam vim hoſtium conſtantiſſimè muniuit. Increbreſcẽtibus itaque hoc modo diſcordijs, non omittẽdum bellum Aſiaticum Innocentius ratus, ſuæ auctoritate & Bonifacium Montisferrati Marchionem, & Balduinum Flandri, & Henricum S. Pauli, & Ludouicum Sabaudiæ comites in Sarracenos mouit.

Hi autem omnes coniunctis copijs Venetias delati, non prius Venetos pepulêre claſſem in Turcos & Sarracenos armare, quàm polliciti ſunt omnes paribus animis Iaderam, quæ iterum ad Vngaros defecerat, recuperaturos. Comparata itaque claſſe, & Tergeſtinos mare infeſtantes compeſcunt, & Iaderenſes poſt longam obſidionem capiunt. Agebantur hæc in ſinu Hadriatico, cum Alexius Iſaacium fratrem imperatorem Conſtantinopolitanũ, quo Latini amiciſſimo vſi ſunt, Imperio depulit, & captum oculis in vincula coniecit. Hanc ob rem Alexius Adoleſcens Iſaaci filius, ex fuga in caſtra perueniens, opem pro patre contra Tyrannum petit, quæ profectò hac cõditione ei conceſſa eſt, vt & Græcam eccleſiam

Roma

Romanæ subijceret: auri marcas triginta millia persolueret ob damna quæ olim Emanuel imperator Venetis Francisque intulerat. Hoc autem modo ictis fœderibus ab Iadera mouentes, dum Cretam præterlabuntur, eam puer Alexius in deditionem accipiens, Bonifacio Montisferrato sibi cognatione coniuncto condonauit. Inde verò Constantinopolim profecti, dum terra mariq; vrbem oppugnant, Theodorum Lascari, Alexij tyranni generum erumpere conantem, intra mœnia retrudunt, vrbemq; biduò continuata oppugnatione vi capiunt. Aufugerat noctu Alexius, relicto magno auri pondere apud Irenem virginem, Deo dicatam. Redeuntes itaque in vrbem pater Isaacius & filius Alexius, non diu superuixêre: Pater enim morbo, filius autem veneno penitus interiêre. Intereà verò Bonifacius Montisferratus regno Thessaliæ potitus, cum pecunia indigeret, suadente Balduino accepta ingenti vi auri, Cretam Venetis dedit. His autem pecunijs fretus Bonifacius, Hadrianopolim à tyranno pressam oppugnans, & Valachos olim Romanos vlteriorem Danubij ripam incolentes, & Bulgaros vicinos in se excitauit. Multitudinem itaque hostium timens, Constantinopolim petijt, Soldano Iconij iturus obuiam, qui Satellia vrbe Græca capta, maximis calamitatibus Christianos quotidiè vexabat. Innocentius autem tot hostibus vndique lacessitus, conquisitum vndequaque militem continuò submittebat. Qui vbi accepit Hilminolium maxima classe in Hispaniam traiecisse, Toletumque oppugnare, publico edicto omnes, qui ferre arma possent, ad exstinguendum tantum incendium concitauit. Conuenerant eo multi Galli opem Hispanis allaturi: qui statim in patriam redière, vbi aduentum suum Hispanis minimè gratum sensere. Hanc ob rem Hilminolinus vtramque Hispaniam incredibili celeritate hostilem in modum peruagatus, Arelatum vsque & Auinionem perueniens, cædibus omnia & populationibus compleuit. Hac autem calamitate perciti quatuor Hispaniæ reges, Castellæ, Aragoniæ, Portugalliæ & Nauarræ, copijs simul iunctis cum Sarraceno congressi, maximâ victoriam adepti, nil præter Granatam Himinolino reliquêre.

Dominicum hæresim apud Tolosam cœpisse.

Oborta tum apud Tolosam hæresis est, quâ Innocentio procurante beatus Dominicus, qui postea in sanctos relatus est, mira celeritate compescuit, adiuuante etiam Simeone Montefortio. Non enim disceptationibus verborum tantùm, verùm etiam armis opus fuit: adeò inoleuerat tanta hæresis.

Otho interim Romanorum imperator, vbique à Philippo superatus, cum in Agrippina Colonia obsideretur, eruptionemque infeliciter tentasset, à Coloniensibus excluditur, qui statim Philippo deditionem fecêre. Non diu tamen superuixit Philippus: à comite nanque Palatino insidijs petitus necatur. Cognita verò huius morte, Germani ducem Saxoniæ imperatorem deligunt, Othonem quintum appellatum: quem Innocentius sequenti anno Romæ coronauit. Veneti autem tum maximè rei maritimæ studentes, cum obire omnia publicè nó possent, priuatis etiam ciuibus negotium dedere, vt qua vellent insulas occuparent, modò in fide reip. permanerent. Vnde multi ciues insulas Ionij & Aegei occuparunt, publicè tamen Corcyram, Motonium, Coronum in suam redegêre potestatem.

Otho verò, quem diximus ab Innocentio coronam imperij suscepisse, contra ius fasque occupatis Montesalscone, Radicofano, multisque ecclesiæ Romanæ oppidis, in regnum Neapolitanum mouens, id adolescenti Frederico secundo sublaturus, cuius ob ætatem curam tutores adhuc gerebant, iram pontificis in se concitauit: à quo & anathemate notatur, & imperij titulis priuatur, cum monitus vt ab iniuria discederet, parere desierit. Hanc ob rem Bohemię rex cum Moguntino & Treuerensi archiepiscopis, Lantgrauio Turingiæ atque Austriæ duce suadente, Fredericum secundum Siciliæ regem, vigesimum agentem annum, Romanorum imperatorem deligunt. Otho itaque in Germaniam rediens, paternæ ditioni consulturus, Innocentio recuperandi omnia, quæ in Italia ceperat, facultatem dedit. Veneti autem rebellantem Cretam in fide armis continentes, anno salutis millesimo ducentesimo quartodecimo, eandem in coloniæ formam redigêre, missis eò ciuibus, qui Cretenses in officio continêrent. Venerat tum Romam Fredericus secundus coronæ gratia: quam vbi ab Innocentio impetrare nequiuisset in Germaniam profectus, regni Germaniæ diadema à Moguntino archiepiscopo accipiens, cũ Ludouico rege Franciæ amicitię & fœderis societatem iniit: qua quidem amicitia Ludouicus ipse fretus, Ioãni Angliæ regi bellũ statim intulit. Verùm Ioannes auxilio diuino & humano vsurus, Angliam, Hiberniamque

Romanæ eccleſiæ vectigales faciens, centum auri marcas quotannis ſoluturum ſe pollicebatur, quod poſtea aliquandiu ſeruatum eſt. Fredericus autem Othonem perſequens à Ludouico rege Franciæ graui bello ſuperatum Aquiſgranum cepit: ibiq́ue iterum Innocentij pontificis auctoritate fretus, vexillum crucis ſuſtulit: laturus (vt ipſe dicebat) opem, & quam primum, Chriſtianis contra Sarracenos in Aſia dimicantibus. Prætereà verò vt grati animi ſignum aliquod præſeferret, Fundanum comitatum eccleſiæ Romanæ dono dedit: vel datum antea, & vſurpatum deinceps, reddidit: At pontifex, vbi videret Sarracenorum potentiam in Aſia concreſcere, apud Lateranum maximum concilium celebrat, cui interfuêre Hieroſolymitanus, Conſtantinopolitanus, patriarcha, Metropolitani lxx. epiſcopi quadringenti, duodecim abbates, priores conuentuales, octingenti, Græci & Romani imperij legati, regum verò Hieruſalem, Franciæ, Hiſpaniæ, Angliæ & Cypri oratores. Venêre multa tumquidem in conſultationem, nec decerni tamen quicquam apertè potuit, quòd & Piſani & Genuenſes maritimo, & Ciſalpini terreſtri bello inter ſe certabant. Eò itaque proficiſcens tollendæ diſcordiæ cauſſa pontifex, Peruſij moritur, pontificatus ſui anno decimooctauo, menſe ſeptimo, die decimo ſexto, cuius vita adeò probata fuit, vt poſt eius mortem nil earum, quæ in vita egerit, laudauerit, improbaueritq́ue immutatum ſit. Nam & decreta pleraque retulit, quibus tam laicorum, quam clericorum mores componerentur. Scripſit & libros de ſacramento euchariſtiæ, de ſacramento baptiſmi, de infelicitate conditionis humanæ. Habuit item ſermones temporibus & ſolemnibus diebus accommodatos. Improbauit prætereà abbatis Ioachimi libellum quendam, non ſanam doctrinam præferentem. Damnauit & errores Almerici hæretici, qui poſtea Pariſijs cum ſectatoribus ſuis exuſtus eſt: qui ad reliquos errores affirmabat Ideas, quæ ſunt in mente diuina, & creare & creari, cum ex ſententia beati Auguſtini in mente diuina nil niſi æternum & incommutabile ſit. Dixerat prætereà in charitate cõſtituto nullum peccatum imputari. Iuuêre autem huius pontificis virtutem & doctrinã beati Dominici, vnde Prædicatorum, & Franciſci Aſſiſinatis ſanctitas, vnde Minorum ordo tum originem habuit. Sunt qui ſcribant, & Gratianum compilatorem Decreti, & Papiam Lombardum, qui vocabula Latina in ordinem redegit, tempore Innocentij fuiſſe. De Papia non ambigitur: Gratianum Alexandri tertij pontificis temporibus quidam aſſcribunt. Et ne exiſtimes Innocentium opera pietatis in tanto pontificatu prætermiſiſſe, ſcito eius opera & impenſa hoſpitale ſancti ſpiritus conditum fuiſſe, auctumq́ue adeò magnis prouentibus: quibus & peregrini, & ægroti, & vulgò concepti ac orphani alerentur. Ornauit & altare ſancti Petri opere vermiculato, vt eius imago & litteræ in fornice ipſo ſcriptæ indicant. Vniuerſis prætereà vrbis Romæ eccleſijs libram argenti dedit, vnde calices ſacrificandi gratia conficerentur. Reſtituit & beati Xyſti eccleſiam iam vetuſtate collabantem. Hoc ideò factum ab eo maledici dicebant, ne omnem impenſam in turrim quandam, nunc Comitum appellatam cognomento familiæ ſuæ tranſtuliſſe videretur. Vtcunque eſt, cõſtat eum in quouis genere vitæ probatiſsimum fuiſſe, dignumq́ue qui inter ſanctos pontifices cenſeatur.

Hoſpitale S ſpiritus cõditur.

HONORIVS III.

HOnorius tertius, patria Romanus, patre Americo, omnium ſuffragijs pontifex creatur, ad quem Petrus imperator Conſtantinopolitanus cum Iole vxore veniens, in baſilica S. Laurentij extra muros coronatur, deligituŕque ſtatim Ioannes Calumna cardinalis Romanus, qui legatus ad res Aſiæ componendas cum ijs copijs proficiſceretur, quas Innocentius ad eam rẽ collegerat. Peruenerant iam Aconẽ Chriſtiani proceres Honorio hortante maxi mè

184. Pẽt.

maximè verò Andreas Vngariæ rex Venetorũ nauigio fretus, quibus ob tantum beneficium ius omne conceſſit, quod in Dalmatia dux Auſtriæ habuerat.

Andream quoque ſecuti ſunt & Henricus comes Niuernenſis, & Gualtherus regis Franciæ camerarius. Hi autem omnes inito conſilio cum Ioanne Hieroſolymitano rege, Damiatam Aegypti vrbem obſidere inſtituentes anno ſalutis milleſimo ducenteſimo ac decimooctauo, menſe Maij eo proficiſcuntur *, Heliopolis hæc vrbs quondam appellata eſt, ab Aelio Pertinace, qui eam triplici Muro circũdedit, deducta Nili particula, quæ vrbem in inſulæ formam redigeret. Suburbia habebat circunquaque poſita plena mercimonijs, hæc primo miles diripuit. Verùm cum poſtea flantibus zephyris Nilus in immenſum creuiſſet, corrupta annona, laborare inopia rerum Chriſtiani tum cœpêre, præcipuè autẽ obſidente aditus Soldano, ne quid importaretur, qui non longè à noſtris caſtra poſuerat. Hac itaque difficultate rerum moti Chriſtiani in Soldanum copias mouent. Is autem terrore perculſus relictis caſtris rerum omnium copijs refertis, noſtris obſidendi vrbem quam liberaturus venerat, facultatẽ præſtitit. Cordirius autem magni Soldani filius Hieroſolymæ retinendæ ſpem abijciẽs, ſi Damiata Chriſtiani potirentur, dirupto vrbis muro, turrim Dauid, & templum Domini tantummodò integrum reliquit: nec ſepulchrum Chriſti violauit, motus (vt aiunt) illorum Chriſtianorum precibus, qui ea loca incolebant. Dum noſtri autem Damiatam acriter oppugnant, Soldanus cum maioribus copijs rediens, inter Cairum & Damiatam caſtra poſuit, nec vnquam elici ad certamen conuicio, aut maledicto potuit. Hac verò indignitate moti Galli, ſine ordine in eos ruentes, magnum incommodum ab erumpentibus accepêre, nõ tamen obſidio Damiatæ relicta eſt, quæ tandem menſe decimoquinto à Chriſtianis capitur: direpta militem ingenti præda locupletauit.

Falſum.

Ordo Dominici cõfirmatur.

Interim verò Honorius Romæ & ordinem beati Dominici ipſo inſtante confirmat, & Fredericum ſecundum anathemate notatum, imperij dignitate priuat, quod mortua matre Conſtantia, quæ ipſe in officio continebat, Romam veniens, contra ius fasque ditionem pontificiam vexabat. Hanc igitur ob rem motus Soldanus, quod de inimicitia pontificis & imperatoris ei conſtabat, maiorẽ, quam nunquam antea, comparauit exercitum, arbitratus Chriſtianos nuſquam apparituros, qui ſtatim ſuadente Ioanne Columna cardinali Romano ſumptis armis, hoſti ad Nilum obuiam fiunt.

Is verò timorem ſimulans, ne à loco, in quo conſederant, abirent, Nili excreſcentiam exſpectauit, quæ paulò pòſt apertis vndique ipſius fluminis cataractis, ita omnia inundauit, vt cubitum quouis in loco excederet. Hoc autem malo perterriti Chriſtiani, pacem ſtatim hac conditione inière, vt Damiata relicta, captiuis vtrinque dimiſſis, reddito à barbaris crucis ligno Chriſtianis, Aconem, Tyrumque redire liceret, Damiata itaque in celebritate purificationis beatæ Virginis a Chriſtianis prius habitari cœpta, in eiuſdem natali die barbaris tum ex fœdere reddita eſt, anno ſalutis milleſimo ducenteſimo & vigeſimo primo. Quo quidem anno Tartari gens Scythica, vel (vt alij volunt) à montibus Indiæ digreſſa, vaſtata Parthia, Media, Perſia, Aſſyria, Armenia, in Sarmatas tandem peruenit: atque non longè à Mæotidos paludæ concedentibus accolis ſedes poſuit.

Chriſtianorum autem duces, cùm moliri in Aſia nil poſſe viderẽt, obſtantibus hoſtibus cum Ioanne Columna in Italiam redeũt, quos ſubſecutus Ioannes Hieroſolymitanus rex cũ Romam veniſſet, perbenignè magnis donatus muneribus ab Honorio ſuſcipitur. Fredericus deinde, quem diximus Anathematæ pontificis notatum, filiam ex Iole vxore ſuſceptam, in matrimonium locat, eique ius illud condonat dotis nomine, quod ſibi hæreditario iure in regno Hieroſolymitano competebat. Hinc eſt, quod omnes Siciliæ, Neapolitanique reges, titulum Hieroſolymitani regni verbis, nõ etiam armis ſibi vendicant. Ioannes deinde in Franciam proficiſcens, meliore certè fortuna quàm anteà vſus eſt. Nam Philippus rex Franciæ moriens, ei ex teſtamento quadraginta millia librarum argenti, totidemq; magiſtro templi Hieroſolymitani reliquit: quo adminiculo fretus in Hiſpaniam proficiſcens ad perſoluendum votum beato Iacobo promiſſum, Berengarium regis, Hiſpaniæ ſororem in vxorẽ accipit: eo præſertim anno, quo Dominicus vir ſanctiſsimus Bononiæ moritur, quoq; Fredericus Henricũ filium decennem adhuc, Alemanniæ regem promulgat. Honorius autem ſatis à rebus externis quietus, & eccleſiã ſancti Laurentij extra muros, & baſilicam San-

cta sanctorum, & ecclesiam sanctæ Vibianæ restituit. Aedes præterea Cæsæ Marij ædificauit: semifornicem, & Ciborium beati Pauli miris operibus exornauit. Decretales quoque epistolas compilauit. Ordinem beati Francisci comprobauit, quem biennio pòst, Gregorius in catalogum sanctorum retulit. Hoc autē modo Honorius bene acbeatè vitam ducens, vt bonum pastorem decebat, anno pontificatus sui decimo, mense septimo, die decimotertio moritur, sepeliturque in basilica sanctæ Mariæ maioris ad Præsepe. Post cuius mortem tanti terræmotus repentè exorti sunt, vt in montibus Saluijs ad quinque millia hominum perijsse constet, cadentibus domibus, saxisque ex cacuminibus montium inhabitatas cōualles passim ruentibus.

GREGORIVS IX.

185. Pōt. GREGORIVS nonus, natione Hernicus, patria Anagnius, è familia Comitum, Innocentij tertij nepos, apud Septizonium pontifex creatus, Fredericum statim monuit sub anathematis pœna, vt primo quoque tempore in Asiam cum exercitu proficisceretur, recuperandæ Hierosolymæcausa. Promisit quidem Fredericus se id facturum: atque omnibus cruce signatis mandauit, vt Brundusij ad certam diem cum armis adessent. Venerat eò magna multitudo, præcipuè verò è Germania Lantgrauius Hassiæ, qui Brundusij vnà cum magna parte militum moritur, dum Fredericus ægritudinem simulans in Sicilia se continet. Hæc autem fraus ita apertè deprehensa est, vt constet ipsum Fredericum cognita Lantgrauij morte, eò celerrime adnauigasse, omnemque eius supellectilem diripuisse: non destitit tamen fingere sibi in animo esse in Asiam traijcere. Eo enim post rapinam nauigationem direxit, omnibus qui tum aderant, subsequi iussis, licet non ita multò post (vt ipse dicebat) procellis agitatus, Brundusium redierit. Hac autem fama percitus Ioannes rex Hierosolymitanus, cum Berengaria vxore pontificem gratam facturus, Bononiam venit, Venetorum nauigio in Asiam traiecturus. Verùm pontifex cognita Frederici fraude, ne Ioanni re infecta abire liceret, eum & Exarchatus Rauennatis gubernatorem instituit, & Honorij tertij sententiam in Fredericum latam, confirmauit: grauioraque in eum molitus fuisset, ni Maurorum impetum reformidasset, classe tum potentium, quos tandem Ferdinandus Arragonum rex tanta clade superauit, vt breui Maiorica insula, vna ex balearibus, & Valentia vrbe potitus sit, pulsis Sarracenis, incolas locorum suscipere Christianos ritus impulerit. Nauigauit tamen Fredericus amicorum precibus & minis pontificis fessus, in Cyprum vsque, vt Christianis Asia bellantibus, quos sæpè deceperat, aliam spem daret. At verò dum inde Soldani vires explorat, Rainaldus eius præfectus, quem in Sicilia dimiserat, in pontificem mouens, multa Picentini agri oppida occupat. Erat tum Perusij pontifex: Aesium petiturus, vt quæ de Francisco viro sanctissimo miracula audierat, præsens cognosceret. Quam ob rem eum re (quemadmodum audierat) comperta, in sanctorum numerum statim retulit, magno Christianorum consentu ob eam rem habito. Dum hæc à pontifice agerentur, alter Frederici satelles Fulgineum per factionem occupat: vnde paulò pòst armis benè cum ecclesia Dei sentientium depellitur. Instabat litteris, nuncijs, Fredericus Auconem iam profectus, vt à pontifice absolueretur, quòd diceret se deinceps in eius potestate futurum. Verùm pontifex cognita hominis fraude, & Christianos milites in Asia dimicantes admonet, vt sibi à Frederici insidijs caueant, aliquid noui semper machinantis in hominum perniciem: & Ioannem Hierosolymitanum regem comparato exercitu in Rainaldum mittit, Picenum agrum rapinis & incendijs vexantem. Alijs verò copijs, quibus cardinalem Columnam præfecerat, è sancto Germano præfectum Frederici deijciens cum

Sar-

Sarracenis mercede conductis, omnia ab eo saltu Capuam vsque pertinentia, in deditionē breui recepit. Hac autem calamitate moti, qui in Vmbria & Picētibus Frederici nomine militabant, relictis quę occupauerant, in regnum trepidè redeunt. Interim verò Fredericus Brūdusium rediens, pacis admodum cupidus, vltrò pontificem rogat, vt in gratiam recipiatur, imperatorq́ue appelletur, ac pro regno Siciliæ verus ecclesiæ feudatarius. Quod quidam non prius impetrauit, quàm vncias auri centum & viginti millia ecclesiæ Romanæ ob illata damna persoluisset, ipseque pro ea re supplicatum ad pontificem Anagniam venisset. Cùm autem Gregorius ad omnia intentus (vt bonum pastorem decebat) Perusinorum res ab exsulibus perturbatas, eò profectus componere studiosus esset, statim Romæ tanta seditio orta est & hæresis, quanta nunquam antea Hannibale exgēte Hānibalda cum quibusdam sacerdotibus malè sentiente, quo quidem auctore populus Romanus ausus, in ecclesiam Dei coniurauerat, sed hunc diuina vltio citò compescuit. Nam & Tiberius supra modum inundans, multa damna mortalibus intulit: & tanta peste laboratum est, vt decimus quisque vix superfuerit. Pontifex tamen mira clementia vsus, Romam veniens, populo Romano ignouit, pulso è senatorio ordine Hannibaldo, conuictis de hæresi sacerdotibus errorem falsis, ac saniorem opinionem subire iussis. Ad ornandam verò vrbem deinde conuersus, & veteres cloacas elimatas restituit, & nouas exstruxit, vrbis dignitati, & valetudini vno tempore consulens. Ab vrbe deinde abiens valetudinis gratia, & Reate (vt quidam volunt) beatum Dominicum, principem ordinis Prædicatorum, & Spoletij Antoninum, Vlixibona oriundum, Patauij mortuum, secundum à Francisco ordinis Minorum auctorem, in sanctos retulit. Anagniam deinde rediens, omnia circunquaque posita muniuit, Romanorum contumaciam veritus: quorum senator more veterum legem rogauerat, populusque sciuerat, vt omnia oppida circa vrbem posita Romanis vectigal penderent: non est tamen veritus pontifex dissuadētibus cardinalibus Romam proficisci, quò Romanos ad sanitatem reduceret, tum monendo, tum castigando. Verùm cum nihil proficeret, Reate se contulit, quò & Fredericus imperator. Collocuti simul de rebus agendis, in hanc statim sententiam venēre, vt primò quoque tempore Romanos coniunctis copijs adorirentur. Decepit tum quidem pontificem vt antea semper, Fredericus namque in Germaniam abiens, militibus suis mandauit, vt Romanis rebus in omnibus obtemperarent. Hac itaque perfidia pontifex motus, Germanis militibus ad castra sua confugientibus magnum proposuit præmium, qua re tanta multitudo confluxit, vt postea Romani aperto Marte cum ecclesiæ copijs congredi nusquam sint ausi. Recuperato igitur & patrimonio sancti Petri, & agro Sabino, spretisq́; Soldani legatis, qui supplicitèr pacem petebant, multos ex Francisci & Dominici fratribus per Europam misit, qui prædicatione Christianos ad arma contra Sarracenos concitarent: quorū opera tanta multitudo militum breui comparata est, quanta nunquam antea. Interim verò dum tanto exercitui dux idoneus quæreretur, Elizabeth regis Vngarię filiam, mulierem optimam, ac miraculis claram, pōtifex in sanctas retulit. Theobaldus autē Nauarræ rex & Almericus Montisfortis, Henricusque Bari ac Campaniæ comes, iter per Germaniam & Vngariam cum magnis copijs facientes, Constantinopolim primò, mox traiecto Bosphoro Ptolemaidem peruenēre, longè ac latè omnia populantes. Verùm non ita multò post superueniente magna hostium multitudine, cùm se cædendo biduo defendissent, cum optimo quoque milite cadunt. Atque hoc modo expeditio magno conatu inchoata, breui cecidit imperitia ducum. Pontifex autem tantam calamitatem ægrè ferens, Romam persuadentibus Romanis & obsecrantibus redire instituerat, faciendarum supplicationum caussa ad placandam Dei iram, si quā ex peccatis hominum conceperat. Quo minus autem id faceret, vetitus à Petro Fregepane, qui partes imperatoris sequebatur, Perusia Viterbium se contulit, iturus contra imperatorem armato milite, quem intellexerat transpadanam Italiam iam tum attigisse, ac contra ius fasq́; socias ciuitates oppugnare iam fessas calamitate, alia super aliā ab Ecelino Patauino tyranno accepta. Ecelinus enim cognomento de Romano, cuius auus Teutonicus sub Othone tertio in Italia ordines duxerat, copias à Frederico secundo accipiens, magnam tyrannidem in transpadana Italia sibi comparauit, redactis in potestatem suam Taruisio, Patauino, Vincētia, Verona, Brixia. Fredericus itaque aui fœdera nequaquam obseruans, Mediolanen-

Pontifex ab imperatore decepitus.

Elizabeth regis vngariæ filia.

lanenſes, & ſocias ciuitates apud nouam Curtem (ita enim locus vbi pugnatum eſt, appellabatur) ingenti clade ſuperatos trucidat. Hanc ob rem pontifex omiſſa deinceps ſpe rei benignè gerendæ ob illatum ſocijs incommodum, redire ad vrbem inſtituit, Ioanne Cincio vrbis ſenatore contradicente: cuius audaciam Iacobus Capocius Romanus ciuis infringens, pontificem magnificè ac ſplendidè ſuſcepit. Hic eſt ille Iacobus, cuius nomen adhuc legitur in tabernaculo opere muſiuo ſua impenſa exſtructo in ſancta Maria ad Præſepe, qua in baſilica Petrus quoque Capocius ſepultus eſt, ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalis, qui Fredericum imperatorem ſchiſmaticum perſecutus eſt, quique & hoſpitale ſancti Antonij non longè ab eadem baſilica, & Peruſij gymnaſium (quod Sapientiam vocant) ſua impenſa exſtruxit. Gregorius autem pacata vrbe, & Fredericum iterum anathemate notat, ac imperio priuat, & legatos Genuenſium ac Venetorum iam ad arma ſpectantium, componendæ rei cauſſa ad ſe vocat, hisque rationibus inter vtrumque populum fœdera componit, ne alter ſine altero cum imperatore Conſtantinopolitano fœdus ineat, vtque bella gerenda vtrique communia eſſent, & ſigna vtriuſque viciſſim ferrent. Illis autem, qui fœdera hęc in nouũ inita annum rupiſſent, interdictum ſibi à ſacris, nathematis vinculo, ſcirent. Balduinus autem, qui mortuo Ioanne, biennio Conſtantinopolitanum tenuerat imperium, cùm ægrè ſe ab hoſtibus inopia ærarij tutaretur, & filium pignori mercatoribus Venetis, ob æs mutuò acceptum, dedit: & ex ædibus ſacris ablatum plumbum, ac item lanceam illã, ſpongiamque, qua Chriſtus ſaluator noſter hinc potus eſt, hinc vulnus accepit, Venetis pecunioſis vendidit. Fredericus autem Venetis admodum infenſus, quòd Gregorij partes tuerentur, eos tum paludibus concluſos vehementer oppreſſit, ac maximis calamitatibus afflixit. Interim verò conſpirantibus omnibus Tranſpadanis ciuitatibus, duce Gregorio Mõtelongo, Bononienſis ciuitatis legato, Ferraria, quæ ab eccleſia Romana ad imperatorem defecerat, capitur, Salinguerra viro fortiſſimo eamacerrimè aliquandiu defendente. Capta autem, Azoni Eſtenſi, qui bello interfuerat, eccleſiæ nomine gubernanda committitur, ſalutis noſtræ anno milleſimo ducenteſimo ac quadrageſimo. At verò imperator, qui tum Piſis erat, cùm non ſatis ſibi conſtaret, qui partes ſuas, quinue pontificis ſequerentur, ciuitates Italiæ in duas factiones tum primum diuiſit. Nam qui pontifici fauebant, Guelphi, qui verò imperatori Gibellini appellati ſunt. Hæc quidem teterrimarum factionum nomina, ad perniciem humani generis inuenta, primùm apud Piſtorienſes audita ſunt, cum cancellarij Panzaticos Gibellinus ab vrbe eieciſſent, cumque alteri factioni Guelph, alteri Gibel Teutonici fratres fauerent, vnde tantæ perniciei nomina indita ſunt. Florentini præterea nobiles ſuos Piſanis Gibellinarum partium fauentes, in exſilium eijciunt. Pellunt & Guelphos viciſſim ab vrbe ſua Aretini & Senenſes, quorum exempla multæ ciuitates Italiæ ſecutæ, bella pluſquam ciuilia inter ſe commiſêre. Hinc multæ ciuitates à pontifice deſciuêre, tũ in Vmbria, tum in Etruria præcipuè autem Viterbienſes. Defeciſſent etiam Romani ciues, ni pontifex delatis per vrbem ſupplicando apoſtolorum capitibus, populum ad commiſerationem mouiſſet, habita etiam in baſilica ſancti Petri oratione digniſſima: qua tumultuantes in ſententiam ſuam traxit, vt eos impulerit pro eccleſia Dei crucem & arma ſuſcipere. Hi poſtea venientem hoſtili agmine ad vrbis mœnia Fredericum armis ſubmouere qui indignabundus captiuum quemque varijs cruciatibus necans in Samium conceſſit: Beneuentum vi captum diripuit: ac mœnia circunquaque euertit. Iterum autem ad vrbem rediens via Latina hoſtili animo Caſſinenſe monaſterium ſpoliat, electis inde monachis: Soramuue quondam Samnitium ciuitatem, ad Lyris fluuij caput ſitam, ferro, flammaque vaſtat. Templariorum bona vbique diripit. Sarracenos verò adeò dilexit, vt eorum opera præ cæteris in bello vteretur, magiſtratuſque eis, ac propriam vrbem conceſſerit. quæ noſtris quoque temporibus Nuceria Sarracenorum vocatur. Fratrem præterea regis Tuniſij, Panhormi baptiſmum petentem, ne id faceret, vrbis deterruit. Rauennam autem repentino incurſu petitam, in poteſtatem ſuam redegit. Hanc ob rem Gregorius cõcilium apud Lateranum indixit, in quo de abrogando Frederico ratio haberetur. Verùm Fredericus terra marique vias præcluſit, & quoſdam cardinals ac prælatos de via & nauigatione captos adiuuantibus Piſanis in carcerem coniecit. Qua ex re tantum dolorem Gregorius cepit, vt non diu ſuperuixerit. Moritur enim pontificatus ſui anno quartodecimo, menſe tertio,

cum

Solis eclipsis ante mortem Gregorij

cùm paulò ante ſolis eclipſis tanta apparuiſſet, quanta nunquam antea. Raymundum autē Barchinonēſem, quo adiutore in compilando libro Decretalium Gregorius vſus eſt, ita quidam tum laudant, vt maiori commendatione laudari nemo poſsit.

CAELESTINVS IV.

186. Pōt. CAELESTINVS quartus, patria Mediolanenſis, è familia Caſtilionum, epiſcopus Sabinus, vita & doctrina inſignis ſenex admodum & Valetudinarius in locum Gregorij ſuffectus, decimooctauo pontificatus ſui die moriens, in baſilica Petri ſepelitur, magno ſui deſiderio relicto, quòd homines ſperabant ſe eius pontificatu felices futuros. Vacat tum ſedes vno & viginti menſibus. Cenſuēre enim, qui tum auctoritate in eccleſia Dei valebant, neminem in pontificem eligendum eſſe, donec cardinales à Frederico in carcere detinerentur. Interim verò ſede vacante, Fredericus agrum Picenum percurrens in Flaminiam vſque Fauentiam, & Bononiam aliquantulum reſiſtentem vi occupat, ſcholamq; Bononienſem, quibus admodum infenſus erat, tum primum Patauinum transfert. Omnes præterea quos fautores eccleſiæ intellexerat, varijs calamitatibus afficit. Balduinus autem Conſtantinopolitanus imperator, omiſſa ſpe omni benè gerendæ rei in Aſia, cum Raymundo Toloſano comite in Italiam veniens, tantum precibus valuit, & auctoritate apud Fredericum, qui tum Parmæ erat, vt cardinales captiuos, alioſq; eccleſiaſticos, incolumes dimitteret. Quinon ita multò poſt Anagniæ conuentu habito, de creando nono pontifice rationem habuēre.

INNOCENTIVS IV.

INNOCENTIVS quartus, Sinibaldus antea vocatus, patria Genuenſis, familia Eliſca, è Lauaniæ comitibus, Anagniæ pontifex creatur, quo nuncio Fredericus imperator non admodum delectatus eſt. Norat enim hominis virtutem, magnitudinemq; animi. Antea namque ſimul familiariter aliquandiu vixerant, & ob eam rem verebatur, ne à ſe anteactæ vitæ rationem expoſceret. Quare congratulantibus amicis dixiſſe ferunt. Sinibaldum cardinalem ex amico optimo in hoſtem acerrimum ob pontificatum mutatum eſſe. Innocentius autem pontificium habitum indutus, Romam veniens, prodeunte obuiam honorato quoque magno omnium applauſu ſuſcipitur: qui ſtatim peractis, quæ de more in conſecrandis coronandisq; pontificibus fieri conſueuerunt, de pace cum Frederico ineunda mentionem facit, Balduino ad rem conficiendam auctoritatem ſuam interponente. In longum verò protracta res, quatuor menſiū tempus inſumpſit, conuentumq; inter eos tandem, vt pontifex ciuitatem Caſtellanam petens, eò loci imperatorem operiretur, ſecum de componendis rebus ſermonem habiturum. Verùm cum Innocentius paratas ſibi à Frederico inſidias, tum Romæ, tum in itinere certo indice comperiſſet, Genuenſium nauigio fretus, quod apud Centumcellas in portu conſederat, in Franciam proficiſcens, ſecunda nauigatione vſus, Lugdunum peruenit, ab omnibus 187. Pōt.

bus

bus benignè & comiter ſuſceptus. Concilio deinde eo loci indicto, anno ſalutis milleſimo ducenteſimo quadrageſimo ſexto, litteris nuncijs, pręcone poſtremò imperatoré ad ſe citat, propoſita pœna niſi dicto obtemperet. Imperator autem Sinueſſanum quendam iureconſultum eò mittens, nihil aliud pręter dilationem temporis à pontifice petens iturum ſe breui pollicetur. Datum eſt tempus quo id fieri deberet. Verùm cùm Fredericus fallendi arte callidus, occaſionem calumniandi, & opprimendi Innocentium quæreret, omnium cõſenſu imperio & regnis priuatur. Hãc ob rem Fredericus ira incenſus, ædes ac villas cognatorum quorundam Innocentij, qui eius monitu Parma, vbi fundos habebant, Placentiam commigrauerant, dirui iuſſit. Inito deinde fœdere cum duce Burgundiæ proficiſci Lugdunum inſtituit, parato ingenti comitatu. Peruenerat iam quidem ad Taurinos, cum ei nunciatum eſt Parmenſes exſules, ſuperatis ad Tarum fluuium ciuibus ſuis vrbem vi ingreſſos maximam cædem edidiſſe. Hanc ob rem Fredericus omiſſo itinere quod cœperat, conuocatis ex tota Italia copijs ſuis, quæ ex ſexaginta millia hominum fuiſſe conſtat, obſidere Parmam inſtituit, ad quam tuendam magna profectò ciuitatum ſociarum cum legato apoſtolico auxilia conuenerant. Is autem biennio conſtanti animo obſidionem paſſus, tandem erumpens, Fredericum nil tale metuentem fundit fugatq́ue, eumq́; caſtris rerum omnium copia refertis ſpoliat. In vrbis enim modum caſtra vallo ac foſſa Fredericus ipſe hac mente munierat, vt direpta & verſa Parma, in quã magnum conceperat odium, eo loci vbi ſtatiua habuerat, nummosq́ue conflarat, Victorinos appellatos, Victoriam vrbem conderet. Sunt qui ſcribant, Fredericum ea clade & coronam maximi precij, & vaſa aurea magni ponderis amiſiſſe, ægreq́ue ex tanta calamitate ad Cremonenſes confugiſſe: quorum tamen vrbem intrare nequaquã auſus eſt, quod multi ex Cremonenſibus cum Frederico militantibus eo prælio ceciderant. At verò Innocentius vbi intellexit Fredericum tanta clade infractum animo, voluptatibus ſeſe dediſſe, exſtructis amœniſſimis hortis, in eiſdemq́ue incluſo cum ſpadonibus ſuis pulcherrimarum mulierum agmine, hominis ſortem miſeratus omiſſo concilio, legatos per Franciam & alias prouincias miſit, qui populis ſuaderent militiam Chriſti ſuſcipere, Ludouicumq́ue regem Franciæ ſequi, in Aſiam traijcere properantem. Id enim ſe facturum Ludouicus, dum graui valetudine cruciaretur, pollicitus eſt, & vouit.

Impedire tamen hanc expeditionem nonnihil viſi ſunt Tartari, qui agmine bipartito Europam tum & Aſiam inuaſerant. Nam qui & Aſiam petiere, Georgianam ſuperioremq́ue Armeniam peruagati. Iconium vſque Turcorum regiam peruenêre. Alia verò manus Batone duce Poloniam & Vngariam populati, ad mare Ponticum deflexêre, vbi Ruſſiam ſiue Rutheniam, & Gazam ampliſſimas regiones vaſtarunt. Eodem quoque tempore Groſſoni gens Arabica, Soldano Babylonis impellente, Templarios aggreſſi eos fundunt, ac Hieroſolymam facile capiunt mœnibus carentem. Chriſtianos, qui tum in ea erant, trucidant. Sepulchrum Chriſti quouis genere turpitudinis fœdant. Hanc ob rẽ motus Innocentius, regem accelerare iter in Aſiam cohortatur cum eo exercitũ, quem ad eam comparauerat. In Cypro hyemare ei neceſſe fuit, quia eò iniquo anni tempore peruenerat. Vere autem appetente, Damiatam contendens, & claſſem Soldani repulit, & pugnantes in litore terreſtres hoſtium copias ſuperat: ibiq́ue ſtatiua tamdiu habuit, donec ab Italia reliquiæ copiæ ſubſequerentur. Quo minus autem ex Italia eò miles proficiſceretur, Frederici rabies effecit, quia à libidinibus, quibus aliquandiu immerſus fuerat, ad arma conuerſus, totam prouinciam tumultu compleuerat, impuleratq́ue quaſdam ciuitates ſtudio partium à pontifice deſciſcere, maximè verò Foroliuienſes, Ariminenſes, Vrbinates, ac totum Picenum. In Vmbria præterea defecerant omnes præter Tudertinos, Perufinos, Aſſiſinates. Soli autem Florentini in Etruria pontificem ſequebantur, quos certè adeò bello Fredericus vexauit, vt tandem eos coẽgerit Guelphos conciues ſuos ab vrbe pellere. Bononienſes verò cum Henrico Frederici præfecto pugnare auſi, hominem vincunt, & obtruncant. Sunt autem qui ſcribant, Fredericum hoc tempore, dum in Siciliam traijcit, Panhormi mortuum. Alij verò affirmant eum in Apulia graui morbo laboraſſe, & iam conualeſcentem à Manfredo filio adoleſcente ex nobili concubina ſuſcepto, compreſſo vi ore, mori coactũ. Illud certe conſtat, Fredericum paulò antè mortem Manfredo, quem Tarentinis principẽ dederat, multa etiam

iam oppida, præter ipsum principatum dedisse: Conradum verò ex Iole Ioannis Hierosolymitani regis filia susceptum, hæredem rerũ omnium reliquisse, quem postea Manfredi opera veneno peritum constat, cum tamen prius Neapolim, & Aquinum vi captum diripuisset, obstante pontifice, & frustra reclamante: qui pacem Italiæ ea mente quærebat, vt ei trãsmittere militem Italum ad Ludouicum iam Damiatam oppugnãtem liceret. Verùm capta Damiata, cum Robertus Pictauiensis comes nouas ex Gallia copias traiecisset, Damiata mouens ad Pharmiam vrbem exercitum mouet, quò Soldanus cum magnis copijs id veritus iam peruenerat. Fluuius certè duos exercitus dirimebat, qua ex re factũ est, vt nunquã collatis signis ad luminam dimicationem vẽtum sit. Leuia interdum committebantur prælia, vtroque exercitu castra sua tuente. Robertus tamẽ maiora ausus, cum temerè progrederetur, ab hostibus capitur.

At verò Innocentius incendijs bellorũ iam penè in Italia exstinctis, ad vrbem redire instituit, redacto tamen prius in sanctorum numerum Edimũdo confessore Cantuariensi archiepiscopo. Cum verò Perusiã iam peruenisset, Romam consultò decimans ob senatoriã potestatem, quæ nimia ei, ac curiæ Romanę videbatur, Petrum Veronensem ordinis prędicatorum ab hæreticis Mediolanum & Comum intercæsum in sanctos Christi martyres retulit. Idem fecit de sancto Stanislao Cracouiensi episcopo: qui in vita miraculis claruit. Accersitus deinde à proceribus regni Siculi, Neapolim nuper instauratã statim proficiscitur: ibiq; moritur ac sepelitur, in ecclesia sancti Laurentij, pontificatus sui anno vndecimo, mense sexto, die duodecimo, dum breui se toto regno potiturum arbitratur. Ipsius autem Innocentij vir optimi decretum fuit, vt octaua natiuitatis beatæ Marię virginis in ecclesia Dei quotannis celebraretur. Idem verò bono consilio vsus, cardinalium sedes iam pridem vacuas optimo quoque in Collegium cooptato repleuit, statuitque vt cardinales equo in publicum vecti galero rubro vterentur, honestandi ordinis caussa. Multa quoque vir doctissimus in tanto rerum fastigio collocatus edidit, & cõpilauit. Apparatus nanque Decretaliũ composuit, quo ipsi Canonistæ plurimum vtuntur. Continent enim disputationes quasdam, quæ rem ipsam mirificè aperiunt. Edidit & alium in concilijs approbatum, quem Ostiensis in summa sua Authenticas vocat. Scripsit & librum de iurisdictione imperij & auctoritate pontificis, contra Petrum quendam, cognomento de Vinea, qui imperij, & aliarum rerũ omnium arbitrium imperatori tantum adscribebat. Hunc librum postea Innocentius appologeticum vocauit. Doctorum quoque virorum familiaritate mirificè delectatus est, quos etiam ad dignitatis gradum euexit. Hugonem enim vita & doctrina insignem, sanctæ Sabinæ cardinalem promulgauit, qui ob dignitatem acceptam à priore vita nusquam decessit: ordinis sancti Dominici prius habebatur. Scripsit idem Hugo & glossas in Biblia & concordantias, vt istorum vocabulo vtar. Huius quoque pontificis tempore & mandato Alexander de Ales ordinis minorum frater, qui iam grandis natu religionem ingressus fuerat summam in theologiam scripsit admodũ copiosam. Edidêre & libros suo tempore in Decretales, quos apparatum vocarũt; Bernardus Parmensis & Compostellanus viri doctissimi, ad hanc laudem diligentia & benignitate Innocentij excitati. Pontificis verò nepos Guillelmus patruum non multò pòst sequitur, cuius quidem sepulchrum in sancto Laurentio extra muros adhuc cernitur.

Cardinales rubro galero vtuntur.

ANNOTAT.

Hic in vigilia natalis Domini anno MCCLIV. Lugduni in concilio generali, xij. cardinalibus viris excellentiß imis creatis, eius ordinis hominibus proprium insigne pileum rubeum dedit. Auctor Martinus, qui eo tempore vixit in huius pontificis vita, quo significabatur eos etiam caput suum si opus esset, pro ecclesiastica libertate tuenda, gladio offerre debere, & præsertim eo tempore, Romana ecclesia à Frederico 2. imperatore, vehementer oppugnabatur. Reliqua eius ordinis insignia posteriores pontifices excogitarunt, in his præcipuus fuit Paulus 2. Hæc F. Ptolomæus, Platina, & alij auctores tradunt.

ALE-

ALEXANDER IV.

1388. Pō

ALexander quartus, natione Cāpanus (nam Hernicos olim, nunc Campanos vocant) patria Anagnius, in locum Innocētij ſuffectus, Manfredum ſtatim admonet, ne quicquam contra dignitatem eccleſiæ moliatur, qui accerſitis à Nuceria Sarracenis, copias eccleſiæ nil tale metuētes apud Foſſam aggreſſus, partim occidit, partim cepit, tampridem animos regios gerens, mortuo (vt ipſe fingebat) Coradino, cuius ſe hæredem meritò futurum dicebat.

Chriſtiani autem, quos diximus ad Pharam iam caſtra habuiſſe, peſte ac fame laborare cęperunt, parte Nili ab hoſtibus occupata, per quam commeatus in caſtra vehebantur. Eò enim Hieroſolymitanus patriarcha cum multis nauigijs profectus, ab hoſtibus capitur. Hanc ob rem Ludouicus, ne fame opprimeretur, Damiatam repetens, in maximas incidit hoſtium copias, à quibus bello ſuperatus, cum Alphonſo Pictauienſi & Andegauenſi comite fratribus germanis capitur. Verùm interfecto à ſuis poſt tantam victoriam Soldano, alter, qui ei ſuffectus eſt, recuperata Damiata, & accepta pecunia, Chriſtianos omnes liberos & incolumes Ptolemaidem perduxit. Ludouicus autem rex, ſuadente Alexandro pontifice, remiſſis in patriam fratribus tandiu in Aſia cōmoratus eſt quoad Cæſarea, Ioppe & Sidon, quę oppida Chriſtiani de Sarracenis nuper receperant, inſtaurata præſidijs firmarentur. Tum demum verò ſexto expeditionis ſuæ anno in patriam reuertitur.

Interea quidem Alexander pontifex excommunicato Manfredo, Anagniam profectus, Octauianum Vbaldina gente ortum, eccleſiæ Romanæ cardinalem, Neapolim mittit, qui Neapolitanos contra Manfredum in fide confirmaret, pollicitus ſe breui Campanis omnibus ac Neapolitanis auxilium allaturum. Sed Manfretus non contentus Neapolitanos vexare, in Etruria quoque factiones mouet: maximè verò Florentiæ, quæ mortuo Frederico, ſtatim in libertatem ſeſe vendicauerat. Vnde communi decreto placuit Guelphos ſub Frederico eiectos in patriam reducere, qui Gibellinorum conatibus reſiſterent. Hac itaque ratione Guelpha factio tantum in Etruria valuit, vt Piſt orienſes, Aretinos, Piſanos, Senenſes, qui Guelphos ciues ſuos eiecerant, graui odio & maximis bellis perſequerentur: Lucenſes contra Piſanos potiſſimum adiuuantes, quos certè Florētini tum oppreſſiſſent ſuperatos ad Arbiam fluuium, niſi Bonitij oppidi ſuſpectam fidem habuiſſent. Erat enim Bonitium in valle Helſæ ſitum, à Senis duodecim millibus paſſuum diſtans, loco, natura, & arte munitum: quo quidem Gibellini, vt arce belli, in Guelphos vtebantur: hoc vi ſubluto & euerſo, Florentini, contra quos Manfredus ſenſerat, Alexandro pontifici Manfredi aduerſario copias pollicentur. Hanc ob rem Manfredus iam Pnahormi rex declaratus, conducto Sarraceno milite, & legatum apoſtolicum magnis cladibus attriuit, & Iordanem copiarum ſuarum præfectum cum mille & quingentis equitibus in auxilium Senenſium contra Florentinos miſit, qui non ita multò poſt Florentinos ad Arbiam flumen tanta clade ſuperarunt, vt relinquere vrbem hoſtibus ſint coacti. Non deſtitit tamen pontifex tyrannos vbique locorum perſequi. Cùm enim Ecelinus tyrannus, quem diximus totam ferè Venetiam occupaſſe Mantuam obſideret, Philippum Fontaneſium archiepiſcopum Rauennatem Alexander Venetias properè miſit, qui prædicata Chriſti cruce, comparatoque exercitu Anſediſium Ecelini ex vxore nepotem, Patauio expulit. Hanc ob rem Ecelinus Mantuam obſidione ſoluens, ac Veronam concito gradu petens, cum recuperandi Patauij ſpem omninò omiſiſſet, Patauinos omnes (ad duodecim millia fuiſſe in caſtris conſtat, varijs cruciatibus necauit. Tum verò theologi quidam ordinis Minorum Brixiam miſſi, eò, prædicando ciuitatem deduxêre, vt & Guelphos extorres reciperent, & partes eccleſiæ ſequerentur. Idem

quo-

quoque Placentini & Cremonenſes feciſſent, ni Vbertus Pallauicinus dominatum adiuuantibus Gibellinis occupaſſet. In hunc verò & Ecelinum belli ſocium, legatus Apoſtolicus Brixia mouens, adiuuantibus Guelphis, apud Gambaram magna accepta clade ſuperatur, & capitur cum epiſcopo Brixiano, & factionis Guelphæ optimatibus, quos omnes Ecelinus accepta prius Brixia incolumes ſtatim dimiſit, anno ſalutis milleſimo ducẽteſimo quadrageſimo nono. Legatus autem apoſtolicus veritus ne Ecelini potentia ſupra modum creſceret, ſeiungere Vbertum Pallauicinum ab Ecelino inſtituit. Id autem potiſſimùm per Boſium Douarium ciuem Cremonenſem & domi nobilem tentat, qui Vbertum impulit, propoſita cum deteſtatione Ecelini crudelitate & ſæuitia, vt omiſſo Ecelino, cum mediolanenſibus & Mantuanis, aliiſq; ſocijs ciuitatibus fœdus iniret. Tum verò Ecelinus ira percitus, quòd omnes propemodum in ſe coniuraſſe cerneret, comparato ad Caſſanum exercitu, omnem Inſubriam vaſtans, ſocias ciuitates ad bellum excitauit, à quibus nõ ita multò pòſt ſuperatus & captus, Soncini moritur: eò enim, poſt acceptum graue vulnus, delatus fuerat. Omnes itaque Ciſalpinæ ciuitates libertatem mortuo tyranno conſecutæ, Alexandri pontificis deinceps auſpicia & monita ſecutæ ſunt. Legatus autem apoſtolicus, qui Patauinos in libertatem vẽdicauerat, reliquias bellorum perſecutus, Albericum Ecelini fratrem Taruiſio pulſum, cum vxore & liberis obtruncat. Alexander verò pontifex ſublatis tyrannis, exſtincto tanto incendio, repetere bellum Aſiaticum inſtitueratiſed diſcordia inter Genuenſes & Venetos orta effecit, ne tam pium bellum tamque neceſſarium ſumeretur. Ptolemaidem Tyrumque vrbes admodum diuitijs & opibus præpotentes, Chriſtiani tum incolebant: maximè verò Genuenſes, Piſani, Veneti mercatores, qui per annos iam quatuor & ſexaginta, omnes ferè orientis atque occidentis mercaturas eò contraxerunt. Hi autem mercatores ſeparatas habebant aras, ſeparatos vicos, portoria propria, nec quicquã commune inter Venetos Genuenſesque apud Ptolemaidem erat præter diuina templa. De monaſterio ſancti Sabę orta cõtentio eſt, quod vtraque ciuitas ſibi vendicare conabatur. Cõponere hanc litem pontifex annixus, litteras vtrique dedit, quibus Oſtendebat ſibi placere monaſterium vtriq; ciuitati commune eſſe debere. Sed Genuenſes cognita prius pontificis voluntate, fretique beneuolentia Philippi Montisfortis vrbis præfecti, excluſo Veneto monaſterium capiunt, & in arcem munitiſsimam redigunt. Hanc ob rem Veneti populariter abeuntes, inito fœdere cum Manfredo Siciliæ rege, contra Genuenſes arma ſumunt, eorumque claſſem duarum triremium & triũ ac viginti magnarum nauium, in portu Ptolemaidis vi irrumpentes incendunt, ac monaſterium ſancti Sabæ eodem impetu captum euertunt. Genuenſes autem hac calamitate magis irritati quàm perterriti, comparata denuò claſſe apud Tyrum Venetis occurrunt, qui de induſtria incedẽtes, in Pontum delati, Selymbriam vrbem de Sarraceno expugnatam diripiunt. Interim verò auctis vtrinque copijs Tyrum communem belli ſedem ab vtroque contenditur. At pontifex veritus, ne aliqua magna clades ex hac contentione oriretur, legatos vtriuſque populi ac Piſanos ad ſe vocat, componendæ pacis cauſſa: quę propemodum compoſita erat, cum nunciatum eſt inter Tyrum & Ptolemaidem Piſanos ac Venetos eo bello ſocios, Genuenſes ingenti clade ſuperaſſe, viginti quinque eorum nauibus partim captis, partim ſubmerſis, atque victores Ptolemaidem, victos Tyrum rediiſſe. Ptolemaidi autem omnia Genuenſium ædificia diruta, omnia bona direpta fuiſſe, pulſoſque inde ciues omnes. Hanc cladem ita moleſtè tuliſſe dicitur pontifex, vt non prius admittere Venetorum legatos voluerit, quam captiuos Genuenſium incolumes dimitterent: & ne vni tantum incommodo pontifici mederi neceſſe eſſet, Balduinus imperator Conſtãtinopolitanus, quo ſtãte ſpes aliqua recuperãdæ terræ ſanctæ ſupererat, de relinquenda Conſtantinopoli cogitabat. Michaël enim Palæologus duorum Theodori Diplobatacij filiorum ob affinitatem ex teſtamento patris tutor, omni genere iniuriarum Latinos perſequebatur, pulſo ex Achaia Guillelmo Franco, vexatoque Balduino & domi & foris armis ac ſeditionibus. Quo quidẽ abeunte ad tuendam oram Ponticam ab hoſtibus vexatam, Conſtantinopolitani ciues nocte concubia Palęologum in vrbem admiſere. Hanc ob rem Balduinus & Pantaleo patriarcha Ponto in Europ flectentes, contentiones bellorum omiſere. Tum verò Palæologus ſublato æmulo & hoſte, occiſis clam pueris imperium ſibi deſumit, quod poſt annos octo & quadraginta à Latinis in Græcos rurſum tranſ-

latum est. Interea verò Octauianus cardinalis Vbaldinus, re Neapolitana parum feliciter administrata statim ad pontificem rediit: qui vbi Claram virginem ordinis sancti Francisci Anagniæ in sanctas retulisset, Viterbium statim proficiscitur pacem inter Genuenses & Venetos compositurus. Qua in re diutius vexatus, eo loci tædio animi tandem moritur, & in ecclesia sancti Laurentij honorificè sepelitur, pontificatus sui anno septimo. Vacat tum sedes mensibus tribus, diebus quatuor. Huius pontificis vita ab omnibus certè mirificè laudatur. Beneficus enim & liberalis est habitus maximè verò erga pauperes Christi, & benè de religione Christiana meritos: vnde libellos quosdam contra paupertatem editos à quodá Guillelmo de sancto amore, perpetuò edicto abolenit. Affirmabat enim vir ille perniciosus pauperes religioni deditos eleemosynis viuentes, non esse in statu salutis. Combussit etiam vidente curia Romana libellum pestiferum, quo auctor asserebat statum gratiæ non à lege Euangelij, sed à lege spiritus procedere. Quæ opinio ex libris Ioachimi abbatis sumpta dicebatur. Hic autem liber à sectatoribus Euangelium æternum dicebatur. Ipse verò Alexander vbi ab externis negotijs vacuus fuit, aliquid semper, quod ingenium saparet, edidit: nam & Decretales epistolas compilauit, & viris doctis ita fauit, vt eos ad cardinalatum vsque promouerit: maximè verò Henricum cardinalem Ostiensem virum diuini, humaniq; iuris peritissimum. Vsus est & magna liberalitate erga Bartolomæum Brixianum, qui multa in Decretales edidit, quibus ex rebus præter doctrinam singularem & sanctitatem, magnam consecutus est laudem, eius quoque opera redactum est templum testudineũ, quod apud sanctam Hagnetem cernimus, ad cultum diuinum, cum antea Bacchodicatum esset, cõsecrationemq; alraris beatæ Constantiæ huius manibus factam, litteræ ipsæ indicant in vestibulo templi positæ.

ANNOTAT.

Et hic pontifex, quod Platina omisit, è nobili genere Comitũ fuit, Innocentij 3. & Gregorij 9. à quo cardinalis creatus fuit, propinquus. Rolandus autem vocatus, episcopus cardinalis Ostiensis & Velitternus, ex eiusdem pontificis regiſtris qui in bibliotheca Platina Romæ conseruantur.

VRBANVS IV.

VRBANVS quartus, ex Trecensi Gallica vrbe oriundus, patriarcha Hierosolymiranus pontifex creatus statim è Gallia milites conuocauit, quos Manfredo ditionem ecclesiæ vexanti obiceret. Hanc ob rem Iordanis copiarum Manfredi in Etruria contra Guelphos dux reuocatus in regnũ, Guelphis respirandi facultatem aliquantulam dedit: maximè verò Florentinis & Lucensibus, q ios è medio tollere omninò Gibellini instituerant. Laboratur & eadem peste in Cisalpina Gallia, Vberto Pallauicino factionem Gibellinam vbique extollente, contrariamq; deprimente. Tantæ etiam versutiæ is fuit, Brixia potitus sic vtraque factione id approbante, cùm se omnibus pariter ad futurum ostendit. Tum verò Mutinenses & Regienses Ferraiensium ac Bononiensium consilio vsi, qui verebantur ne Pallauicinus omnia occuparet, in partes ecclesiæ declinantes, Gibellinos ciuitatum suarum eijciunt, eorumq; bona Guelphis Florentinorum exsulibus cõdonant, quo factio sua vbique validior haberetur. Fiebant hæc in Cisalpina Gallia, pontifice ipso omnes continuò ad pacem cohortante. Apud Constantinopolim verò Palæologum Veneti imperio deiecissent, nisi à Genuensibus socijs & amicis fuisset adiutus. Factus deinde porrò ior Palæologus capta Manoasia, Venetis & Guillelmo Acaiæ principi facilè resistebat. Paraueraciam legatum pontifex, qui pacem inter Venetos & Genuenses componeret, cùm subi-

1189. Pon.

tò

to Manfredus comparatis nouis Sarracenorũ copijs, agrum Picenum iam antea nutantem occupat. Pontifex itaque eundem legatum in Galliam mittit, qui Gallos crucesignatos, iam antea ea de re monitos, maturare iter precibus & pollicitationibus impelleret: qui certè duce Guidone episcopo Antisiodorensi in Italiam descendentes, superato ad Brixiam Pallauicino nemine deinceps resistente, Viterbium vsque peruenêre. Vnde non ita multò pòst accepta pontificis benedictione digressi, per Vmbros & Marsos iter facientes, Sarracenos qui eò confugerant, facillimè superant, & ad Lyrim vsque propellunt. Eodem quoque tempore Romani, etsi ditionem ecclesiæ nequaquam vexarent, non tamen pontificis imperio obtemperabant, magistratus in vrbe suo nutu creantes. Desinentes itaque senatorem ex ciuitate Romana creare, tum primum ex exteris Brancaleonem Bononiensem magni animi consilijque virum, ad tantum magistratum magno proposito præmio accuêre. Verùm postea mutata sententia, hominem comprehensum in carcerem conijciunt. Hac autem iniuria Bononienses moti, Romanos quosdam captos non alia conditione dimissuros se affirmant, nisi restitutum in libertatem ciuem suum Brancaleonem intellexerint. Tum verò Romani suis cauentes, non solum Brancaleonem dimittunt, verùm etiam eundem in pristinam dignitatem restituunt: alio etiam ex omni regione vrbis delecto magistratu (quem Banderesios appellabant) penes quem vitæ ac necis hominum arbitrium esset. Hac autem insolentia ideo vti Romanos pontifex intelligebat, quòd se à Manfredo vexari armis cernerêt, nec eorum conatibus posse resistere. Quare tyrannos à ceruicibus ecclesiæ aliquando reiecturus legatos ad Ludouicum Franciæ regem mittit, qui eum adhortentur, vt primo quoque tempore Carolum prouinciæ & Andegauiæ comitem consobrinum & generum suum, cum exercitu in Italiam mittat, quòd sibi in animo esset Manfredo pulso, hominem regem Siciliæ citrà & vltrà Pharum creare. Fecissent tum id quidem (adeò erat ad tantam rem ob ingratitudinẽ Manfredi animatus) ni ægritudo à rebus gerendis eum abstraxisset. Quod deinceps à sequenti pontifice postea factum autumant. Sunt qui adscribant, huius pontificis ætati Albertum Teutonicum ordinis Prædicatorum fratrem, quem ob amplitudinem doctrinæ magnum appellant. Qui & omnia opera Aristotelis commentatus est, & Theologiam Christianam acutissimè aperuit, & de paruis naturalibus quàm diligenter scripsit. Edidit & librum de coæquæuis, in quo quidem res naturales theologiæ, quantum fieri potest, persimiles ostenduntur. Exposuit & magnam partem Bibliæ. Euangelia ac Pauli epistolas glossis optimis aperuit. Inchoauit etiam summam Theologiæ, Sed non perfecit. Tantæ prętereà modestiæ fuit, adeoque lectionum apperentissimus, vt Ratisponensem episcopatũ abnuerit, quem tumultu & armis gubernare interdum opus erat, vt nunc etiam apud Germanos mos est, quorum plerique Episcopi ense & milite rem suam tutantur. Priuatus itaque Coloniæ aliquandiu publice legit. Tandem verò octogesimum ætatis agens annum, eodem in loco moritur, multis discipulis qui posteritati consulerent, relictis maximè autem Thoma Aquinate: qui relicta patria insigniq; cognatione (originem enim è comitibus Apuliæ ducebat) Coloniam pergens, tantum profecit, vt post aliquot annos apud Parisios primum in doctrina locum teneret. Vbi & quattuor libros in Sententias edidit. Scripsit & librum contra Guillelmum de sancto amore virum pernicio sum, vt antea diximus. Duos prætereà libros edidit, quorum alter est de qualitate & essentijs, alter verò de principijs naturæ. Romam deinde ab Vrbano accersitus, spretis dignitatibus, quæ vltro ei offerebantur, totum se lectioni & scriptioni dedit. Nam & scholam Romæ instaurauit, & rogatu Vrbani multa conscripsit, & totam fere naturalem philosophiam ac moralem commentationibus exposuit, & contra Gentiles librum edidit. Declarauit & Iob. Carenamq; auream contexuit. Composuit & officium de Christi corpore, quo in opere plurimæ figuræ testamenti veteris continentur. Ad Vrbanum pontificem redeo, qui pontificatus sui anno tertio, mense vno die quarto Perusij moritur, in cathedralique basilica sepelitur. Vacat tum sedes mensibus quinque.

Thomas Aquinas Alberti discipulus.

ANNOTAT.

Vrbanus papa IV. Iacobus, vel vt alij, Pantaleo, (quod forte cognomen erat) antea vocatus, fuit natione Gallus, patria Trecensis, quæ Campaniæ vrbs est, humili ac sordido loco natus ex patre (vt fertur) sutore veteramentario

Qui cũ esset Hierosolymitanus patriarcha, Viterbij, vbi tunc curia Romana erat, à cardinalibus nouem inter discordantibus, extra eorum collegium 4. Kal. Septemb. anno Domini MCCLXI. Romanus pontifex renuntiatus, sedit annos tres, mensem vnũ, & dies quatuor. Hic veterem ac nobilissimã Tusciæ vrbem accedens, loci aspectu & securitate delectatus (est enim in summo saxo posita, & ad expugnandũ difficillima) diu in eũ ac Romana curia permãsit. Nam Manfredi Siciliæ regis Romanæ ecclesiæ hostis potentia, & vi sancta sedes tunc praecipuè vexabatur. A ciuibus Vrbeuetanis honorificentissimè susceptus, Monaldenses & Philippenses primarios vrbis ciues, bello ciuili inter se laborantes in concordiam redegit, & dũ vixit, eam conseruauit. Vrbem sibi & Romanæ ecclesiæ fidelissimã variis ædificijs, tum publicis, tum priuatis, multis item priuilegijs exornauit. A fundamentis autem ædificauit superbas illas ædes pontificias in loco, qui dicebatur Solianum propè S. Mariam Priscam, quarum adhuc parietes supersunt: exstruxit etiã ecclesiam & monasterium S. Augustini, ecclesias verò Minorum & Prædicatorũ restituit & ampliauit. Ibidem etiam concilium, siue multorũ prælatorũ conuentum celebrauit, in qua inter cætera tractatum est, quanam ratione sancta sedes apostolica à Manfredi potentia & tyrannide se tueri posset, decretumq;, vt Carolus Ludouici Francorum regis frater prouinciæ comes & dux Andegauensis in Italiam contra Manfredum cũ Siciliæ regis titulo euocaretur. Cardinali legato ad illum ob eam rem misso, quod postea sub Clemente IV. factũ est. In ea postremo vrbe anno Domini MCCLXIV. sacratissimi corporis Christi solemnitas, quinta feria post octauam Pentecostes ab eodem pontifice perpetuis temporibus cum solemni supplicatione, quæ nunc etiam celebratur, instituta est, cum eius solemnitatis officium sanctas Thomas Aquinas, qui eo tempore publicè Theologiam in ea ciuitate profitebatur, composuisset. Id verò factum fuit propter miraculũ, quod hoc tempore Vulsiniis in diœcesi & dittione Vrbeuetana in ecclesia sanctæ Christianæ accidit. Nam dum sacerdos quispiam sacra missarũ solemnia celebraret sacramento iam confecto, de panis & vini transubstantione, & Christi corpore dubitauit. Vnde statim (dictu & auditu mirum) ex sanctissima, quam in manibus tenebat hostia viuus sanguis manare cœpit, & totam mappam, quã Corporale vocant, tinxit. quo miraculo attonitus pontifex Vrbanus IV. corporale primum ad se ab Episopo loci cũ processione in vrbem veterẽ transferri voluit & illud solemnitate instituta in ecclesia Vrbeuetana recondidit. Quæ omnia ex eiusdem pontificis bulla, quæ adhuc exstat, intelliguntur. Quanquam non me lateat, quosdam esse, qui nescio quid de quadam muliere sancta Monali recluſa nomine Eua fabulẽtur. Quorum sententiã nihil moror: cũ, quod supra dixi, vulgarissimum sit. In cuius postea rei memoriam ciues Vrbeuetani tunc nobiles ditissimi & potentes nobilissimum templum Deo & beatæ virgini Mariæ à fundamentis construere cœperunt, tanta mole, apparatu, & impensarũ magnitudine celebre vt nullum in toto terrarum orbe, tunc ei potuerit comparari. cæterùm hoc nõ nisi 25. anno, post Christi verò MCCXC. factũ fuit Nicolao IV. pontifice maximo, qui eodem anno xiij. die Nouemb. primum lapidem in maximi & augustissimi templi fundamentis Cardinalibus cum omni Romana curia, multis peregrinis prælatis, Episcopo ciuitatis, clero, magistratibus, nobilibus, & vniuerso populo Vrbeuetano adstãtibus, post celebres supplicationes habitas, solemniter posuit, maximasq; singulis annis ipso die ecclesiam illam visitãtibus indulgentias largitus est, ab alijs postea pontificibus confirmatas & auctas. In quo celeberrimo templo, cùm perfectum penè fuisset, postea sanctum Corporale collocatum est, altari & tabernaculo ad illud conseruandum elegantissimè fabrefactis, quod singulis annis in die corporis Christi in celebri illa supplicatione deuotissimè circunfertur, finitimis omnibus populis eò illa die ad id videndum confluentibus. Eius paulò templi anterior pars tota è marmore Pario incrustrata est, varijs & elegantibus sigillis noui & veteris testamenti exornata, multisq; alijs decorata ornamentis, quæ eo tempore excellentius in statuaria opus existimata est, omnium quæ toto terrarum orbe id genus essent.

CLE-

CLEMENS IV.

190. pōt CLemēs quartus, Guido Fulcodij antea vocatus, natione Narbonensis è villa S. Aegidij, meritò ob sanctitatem & doctrinam pontifex creatur. Is enim iurecōsultus totius Galliæ sine contentione primarius, in curia regia causſas integerrimè agens, vxorem & liberos habuit, qua mortua, primò Podiensis, deinde Narbonensis episcopus, postremò cardinalis omnium consensu creatus, solus ob integritatem & auctoritatem deligitur, qui lites inter Henricum Angliæ regem & Simonem Mōtisferrati comitem componeret. Postea verò pōtificatum adeptus (vt quidam tradunt) mendicantis religiosi cuiusdam habitu indutus, Perusium incognitus peruenit: eò deinceps profecti cardinales, quem etiam absentem in pōtificem delegerant, hominem ipsum Viterbium honorificè perducunt. Carolus autem, quē diximus ab Vrbano in regnum accitum; cum triginta triremibus Massilia soluens, Tiberi amne subuectus, Romam ingressus, tamdiu senatorium munus mandato pontificis obiuit, quoad superuenêre cardinales à pontifice missi, qui hominem in Lateranensi basilica Hierusalem & Siciliæ regem declararunt: hac conditione, vt Carolus sacramento adactus, quotannis feudi nomine quadraginta millia nummum aureorum ecclesiæ Romanæ persolueret: neue imperium Romanum etiam vltrò oblatum acciperet. Magna enim de imperio contentio iam orta erat inter Alphōsum regem Castellæ, imperium armis & largitione quærentem, & Richardum Carnubiæ comitē regis Angliæ fratrem: ad quē electores non facilè respiciebant. Ne igitur Manfredo spes vlla subesset discordiarum inter Alphonsum & Carolum ad quem magna pars hominum imperium deferebat, sublata potenti facultate, pontifex hominem in Manfredum concitabat ecclesiæ Romanæ contemptorem.

Iam enim Caroli copiæ, superatis Alpibus, in Cisalpinam descēderant: factoq; per Flaminiam itinere, omnes factionis Guelphæ milites Romam vsque perduxerant. Vnde Carolus mouens & Ceperanum capit, pulso inde Manfredi prę sidio: & saltum Cassinatem occupat, quem Manfredus ipse custodiendum acceperat: quanquam deinde mutato consilio, Beneuentum profectus exspectare hostē in planis patētibusq; locis instituerat, quod plurimum equitatu valeret. Mouit & eo Carolus: & facta pugnandi copia, licet ex itinere fessi milites essent, prælium non detrectat. Ciet vterque dux suos in pugnam. Verùm dum Carolus laboranti suorum turmæ intentius vt fit succurrit, ex equo consternatus, ita hostium animos auxit, vt Manfredus extra ordinem incautius pugnans interfectus, apparēte subitò Carolo, fortunam belli statim mutauerit. Ex suis enim in fugam versis multi interfecti sunt, plerique verò viui capti. Carolus autem tanta victoria potitus. Beneuentum mouens, vrbem dedentibus vltrò ciuibus ingreditur. Nuceriam deinde oppugnare adortus, quo se noui veteresque Sarraceni receperant, magistrum militiæ suę (quem Mare scallum vocant) cum quingentis equitibus in Etruriam mittit, qui Guelphos extorres in ciuitates suas reduceret. Is itaque profectus abeuntibus spontè Gibellinis, magistratum sine prouocatione Florentię constituit, quem accolæ factionis Guelphæ capitaneos vocant. Inde verò in Senenses mouens, omnes Gibellinos Etruriæ, maximè verò Pisanos, in se concitauit, dum ad Bonitium castra habet, quod Gibellini acriter defendebāt. Carolus autem vtroque regno in potestatem recepto, excepta Nuceria, Sarracenis tandem pacem concedit, permissis etiam suis legibus in Italia viuere, ipse verò cum exercitu vocante pontifice, Viterbium se contulit, quò & Henricus à fratre rege Castellæ pulsus, paulò antè peruenerat: quem pontifex Caroli commendatione motus, & multis muneribus donauit, & senatorem vrbis creauit. Carolus autem in Etruriam mouens, Gibellinos domiturus, qui Corradinum adolescentem Conradi Sueui ne-

potem in Italiam contra Guelphos vocabant, Bonitium egregiè defensum & natura munitũ, cùm vi capere non posset, fame ad deditionem compellere instituit: quo tandem post longam obsidionem recepto, in Pisanos mouens, Mutronium eorũ oppidum captum, Lucensibus dono dedit. Moliturus etiam maiora tum Carolus videbatur, nisi à suis in regnum properè vocatus fuisset, ob factiosos quosdã qui Corradini rebus fauebant, maximè verò Sarracenos, quos deinceps munitissimis castellis in Nuceria conclusit, quò ei tutius in Corradinũ proficisci liceret, quem Pisani in regnum deducere conabantur, vastatis prius Lucensium agris: superatoq; atq; interfecto apud Arretiũ Caroli Marescallo, adiuuãte præsertim Guidone Ferretano, totiusq; Cisalpinæ factione Gibellina. Ferunt pontificẽ (dum adolescens per agrum Viterbiensem iter in regnum faceret) eius casum miseratum, prophetica voce dixisse, Corradinum ipsum vt victimam ad cædem duci. Is itaque Romam proficiscens, Henricũ senatorem ad pontem Miluium cum populo Romano obuium habuit, imperatoris nomine sæpius acclamato, timore ne id fecerint, an studio partium, haud satis constat. Dimisso autem Romæ Guidone Ferretano, ipse cum exercitu in regnũ properãs, vbi intellexisset Carolum saltus Hernicos Latinamq; viam occupasse, flexit inde ad Aequicolos montes, quos Taliacocij vocant, in Marsos profecturus. Castra itaque primò non longè à lacu posuit, ferè aquæductu vetere & ædificiorum ruina munita. Mouerat & eò Carolus, decimo inde stadio ad concauæ vallis fauces castra locans, qui Alardi Neapolitani consilio vsus, (is enim cum Germanis diu militauerat) partem exercitus statim præmisit cũ Marescallo regia veste induto, lacessendi hostis caussa. Ipse verò citra collem cũ fortissimo quoq; in insidijs bene gerendę rei occasionem interim exspectabat. Ad tres autẽ horas iam pugnatũ est dubio Marte, cum Marescallus fortissimè pugnãs occiditur: cuius in morte cedentibus Gallis, Germani ferociores facti, passim sine vllo ordine insequebantur. In hos itaque incompositè ruentes Carolus delatus, statim fundit fugatq; magna in fuga edita hostiũ strage. Hericus autem senator Reate in fuga captus est: & Corradinus cum duce Austriæ cognitus, dum traijcere Tiberim nauigio in Etruriam tentat ad Carolũ pertractus, capitali supplicio afficitur: quod, vt diximus, pontifex futurum propediem diuinauerat. Carolus itaque anno salutis millesimo ducentesimo sexagesimooctauo, tanta victoria potitus, totoque regno sine contentione in potestatem suam redacto, Romam proficiscens, senatorium munus volente pontifice aliquandiu administrauit misso Marescallo suo in Etruriam: cuius certè & industria & opera pax inter Senenses & Florentinos composita est. Verùm mortuo Clemente, pontificatus sui anno tertio, die vigesimoprimo, eodemque Viterbij sepulto, tanta repẽtè non solum inter populos Italiæ, quos aliquantulum in officio sanctissimus põtifex auctoritate sua continebat, verumetiam inter cardinales discordia orta est de creando nouo pontifice, vt biennio sedes vacauerit. Tum verò Carolus omnia circumspiciens, ne quid mali ecclesiasticæ ditioni obueniret, cum parte exercitus in Etruriam profectus, Bonitium oppidũ (vnde initium turbandæ pacis ortum est) captum Florentinis vendidit. Quo demolito, nouum haud longè in plano condidêre, Poggium Bonitium appellatum. Carolus deinde inita cum Pisanis pace, quorum nauigijs in Africam traiecturus vti instituerat, redire in regnum constituit, relicto cum parte copiarum in Etruriã Rufo Anguillariæ comite, qui Etruscos in officio cõtineret. Interim autem Ludouicum regem Massilia soluẽtem, tres filij adolescentes, rexque Nauarræ Theobaldus, & comes Campaniæ cum legato apostolico secuti sunt. Tunisium itaque simul applicantes, vrbem obsidione cingunt, incursionibus omnia circunquaque posita vastantes. Verùm orta in castris pestilentia, ac diutius per ignota capita vagata, Ludouicum regem cum filio minore natu, cumq; legato apostolico è medio sustulit: cuius in locum Philippus filius suffectus, de discessu cogitare iam cœperat. Superueniente autem Carolo Siciliæ rege, hac cõditione pax composita est, vt dimissis vtrinq; captiuis, rex gentis Carolo tributum pẽderet, liberamque in Africa Christi prædicationem sineret. Reductis deinde in Siciliam copijs, mortuo apud Direpanum rege Nauarræ & Campaniæ comite, Philippo & Carolo placuit, partim pietate motis, partim vitandæ contagionis caussa Cẽtumcellas adnauigare, inde terrestri itinere Viterbium ituri: vbi de eligendo pontifice cardinales adhuc contendebant, qui certè tantorum regum præsentia moti, Theobaldum Placentinum, Leodiensem archidiaconum absentem pontificem crearunt.

Ad

Ad Clementem redeo: cuius vita omni ex parte laudanda est doctrina, pietate, religione, humanitate, modestia, charitate, in proximum & pauperes Christi. Bona autem ecclesiæ ita accuratè dispensauit, vt plus Deo quam affinitati & cognationi tribuisse videatur. Duas habuit filias ex mortua vxore ante pontificatum susceptas, quarum alterę in monasterium collocatæ triginta libras Turonensium paruorum dedit; alteræ autem, quæ marito sue conditionis nupserat, trecentas libras Turonensiũ dotis nomine numerari iussit: hac conditione, ne quid vnquã amplius peteret. Habuit & nepotem clericum, quem vbi comperit tres præbendas (ita enim canonicatus vocant) habere, optionem facere compulit, vt quam vellet ex his retineret, duas relinqueret. Verùm instantibus amicis, non solum quæ habebat, nepoti dimitteret, sed maiora & plura tribueret. Respondit vir sanctissimus (quem vtinam nostræ ætatis pontifices imitati essent) se Deo, non autem carni & sanguini acquieturum. Deum ita velle, vt sua in pias causas erogarentur, nec esse dignum Petri successorem, qui plus cognationi quam pietati & Christo tribueret. Dum autem Viterbij esset, referreturque quotidie Eduigem Poloniæ Ducissam iampridem mortuam miraculis summo in precio esse, eam in sanctas retulit. Delectatus est etiam mirificè doctrina Bonauenturæ, ordinis Minorum generalis: qui grauiter & copiosè tum scripsit in primum, secundum, tertium, & quartum Sententiarum librum. Hac autem commendatione mortẽs vir sanctissimus, magnum sui apud omnes desiderium reliquit. Hinc contẽtio inter cardinales orta est, cum dignus Clementi successor quæritur.

Bonauent. ordinis Minorũ Generalium.

ANNOTAT.

Fuit pontifex vir optimus, & sanctissimus fuit. Cuius rei eius res in pontificatu gestæ, vita innocenter, pureq; acta, & incredibilis morum, & vitæ sanctitas, quæ omnia de eo à fide dignis auctoribus feruntur, fidẽ facilè facere possunt. Verum vt hæc magis eluceſcãt, sequentem bullam addere instituimus, quam, vbi pontifex renunciatus fuit, cuidam Nepoti suo scripsit, quæ inuenta est à Petro Michelio Hispano, Barchionensi notario, scriptore historiæ Hispanicæ diligenti, in antiquo libro sacristiæ monasterij ordinis prædicatorum Barchinone pag. 240. eam autem refert in historia Hispanica pag. lxÿx.

Clemens Episcopus seruus seruorũ Dei, dilecto filio Petro Grosso de S. Aegidio salutem & apostolicã benedictionem.

Multis de nostra promotione gaudẽtibus, nos soli sumus, qui certius immensitatem oneris experimur. Et idcirco quod alijs gaudium, nobis metũ subministrat, & fletũ. Sanè, vt scias, qualiter his auditis debeas te habere, scire te volumus, quod humilior solito debes esse, neq; enim quod nos vehementer humiliat, debet nostros extollere, maximè cum honor huius sæculi momentaneus sit, & sicut ros transeat matutinus: nec ad nos te, nec ad fratre tuum, vel ex alijs nostris aliquẽ venire volumus, sine nostro speciali mandato. Quia spe sua frustratus, si secus venire præsumeret, oporteret redire cõfusus. Sed nec in tuæ sororis nuptijs gradũ quæras propter nos altiorẽ, nec enim nos haberes propitios, nec in aliquo adiutores. Si tamen eã filio militis simplicis desponsaueris inter centũ libras Turonensibus tibi proponimus subuenire. Etsi altiora quæsieris, nec à nobis denariũ speres vnũ, & hoc ipsũ secretissimũ esse volumus, & tibi & matri solũmodo, notũ esse. Illud etiã scias, quod nullũ, nullãq; de sanguine nostro sub nostri sublimatione obtutu inflare volumus, sed tã Mobiliã quã Cæciliã illos viros habere volumus, quos haberẽt, si essemus in simplici clericatu. Sibillã visita, & dic ei, quòd locũ non mutet: sed remaneat apud Zusam, & omnem maturitatem, & habitus honestatem obseruet, & preces nobis pro aliquo non præsumat assumere, nam & ei pro quo fierẽt, essent inutiles, & ipsis, qui regauerint, damnosæ. Et si forte per aliquos ex hac causa munera offerrentur, ea respuat, si vult nostram gratiam retinere. Saluta matrem & fratres. Non scribimus tibi, nec familiaribus nostris sub bulla, sed sub piscatoris sigillo, quo Romani pontifices in suis secretis vtuntur. Datis Perusij in festo SS. Perpetuæ & Felicitatis. Hanc habui ab Antonio Augustino Rotæ auditore, quem ob insignem pietatem, eruditionem, & morum grauitatem, maximãq; in rebus gerendis dexteritatem, & fidem Philippus Hispaniarum rex maximus proximè Episcopum Ilerdensem à Romano pontifice Pio IV. postulauit, & vt ex Alli. ecclesia ad eandẽ transferretur, obtinuit.

GREGORIVS X.

191. Pōt.

GRegorius decimus, Theobaldus antea vocatus, natione Italus, patria Placentinus, Leodiensis archidiaconus, in Asia existens, Viterbij à collegio cardinalium pontifex creatur.

Eo enim tempore, quo Ludouicus in Africam nauigauit, Odoardus regis Angliæ filius, ex Anglia cum ingenti classe in Asiam traiecit, recuperandæ terræ sanctæ caussa. Verùm dum Ptolemaidi tamdiu immoratur, quoad Ludouicus rex Franciæ, vt pollicitus erat eò ex Africa victor traijceret ab Arsacida familiari, dum solus in cubiculo esset, tribus vulneribus petitus, ægrè mortis periculum euasit, adiuuante altero familiari: qui manum sicarij tamdiu retinuit, donec à domesticis discerptus & extractus à cubiculo sceleratus Arsacida est. Odoardus autem vbi ex vulneribus conualuit, Theobaldum contubernalem suum, magno semper in precio habitum, quippe qui omnes reges & principes Christianos continuò in Sarracenos animauerat, iterum Romã pontificatus gratia à cardinalibus accitum, nauigio, pecunijs, egregio comitatu mirificè iuuit: eo potissimùm tempore, quo Henricus adolescens, Richardi paulò ante mortui comitis Cornubiæ filius, Viterbium vidédi Clementis caussa venerat. Quo mortuo, dum adolescens ipse ibi aliquandiu moram trahit, malo fato sublatus est: à Guidone enim Monteforti, qui tum cum Philippo Francorum rege cathedralem ecclesiam audiendæ rei diuinæ caussa petierat, ante aram interficitur: quod à Richardo pater eius Simon in Anglia dolo necatus fuerat. Vltus hoc modo patris necem ad Rufum Etruriæ præfectum incolumis euasit. Abiêre Viterbio hac indignitate moti, non ita multò pòst & Philippus in Galliam, & Carolus in Apuliam, qui pace cum Sarracenis inita, Theobaldum Sypontum, quod & Manfredoniam nunc vocant, nauigijs appulsum, Ceperanum vsque comitatus est. Inde verò pontifex per Marsos & Sabinos iter faciens, Viterbium tandem peruenit: vbi à cardinalibus perbenignè & honorificentissimè susceptus, coronaque pontificia ornatus, omnem potestatem accepit, quam Christus Petro reliquit. Composito deinde pro tempore pontificatu, ad componendam pacem inter Genuenses & Venetos animum adijcit. Hi enim populi inter se magnis cladibus iam dudum decertauerant. Hanc ob rem Philippus rex Franciæ Cremonæ subsistens, pontificis rogatu vocatis Genuensium & Venetorum legatis, pacem inter eos in quinquennium composuit: quo simul omnibus proficiscí in Sarracenos liceret. Quiescebat iam Italia, cum initium perturbandi omnia à Venetis ortum est, noua vectigalia exigentibus. Instituerant enim ne quis in sinu Hadriatico nauigaret, maximè verò Pola Venetias, nisi soluto portorio è mercium numero. Hanc autem indignitatem non ferentes Bononienses, qui magnę Flaminię parti tum prę erant, triennio varia fortuna cum Venetis decertarunt. Demum verò fessi hac lege pacem acceperunt, vt dirupto castello, quod in primo Padi ostio ædificaueranț, quarundam mercium liberã eductionem haberent, ostiorũ Padi Veneto libera custodia dimissa. Anconitani quoque indignabundi, quod Veneti Hadriatici maris dominatum sibi vendicarent, vectigalque à nauigantibus exigerent, ea de re apud pontificé conqueruntur, cuius officiũ est prohibere, ne noua vectigalia imponantur. Is autẽ Venetis statim imperauit, vt exactionem illã tollerent, qui certè nil aliud respondere, quam pontificé non habere rei ipsius planam cognitionem, verùm re cognita, tum melius indicaturum. Nõ potuit Gregorius rem inchoatam ex sententia perficere. Eundum erat ad concilium, quod Lugduni indixerat: quò & Palæologus imperator Constantinopolitanus cum magno comitatu profectus tertiadecima vice in sententiam Romanæ ecclesiæ Græcos toties deficientes pertraxit. Huius prętereà auctoritatem quidam Tartari proceres secuti, sacrũ baptisma tum recepêre. Interea verò vacante imperio occidentali, Rodulphus Habspurgen-

Concilij Lugduni.

sis

fis comes ab electoribus hac conditione imperator creatur, vt sequenti anno Romam peteret coronæ accipiendæ causſa, Florentini autem Guelphi, Gibellinos conciues suos à Gregorio (dum iter in Galliam facit) in patriam reductos, statim eijciunt. Hanc ob rem iratus pontifex, eius ius fasq; omne interdixit: paulumque abfuit, quin idem quoque in Bononienſes ageret, qui Lamberteſcos Aſinellosque Gibellinos cum præclaris familijs eiecerant: ſed hi non ita multò pòſt pœnas dedere. Nam cùm exercitum in Forolniuianos duxiſſent, qui exſules suos perbenigne ſuſceperãt, eruptione facta, de Bononiẽſibus ad octo millia cęſa traduntur, qua quidem calamitate confiſæ quædam Flaminiæ ciuitates ab ipſis Bononienſibus ſtatim defecêre: maximè verò Ceruia, vnde magnum ſalis vectigal ſuſcipiebant. Gregorius autem abſoluto Lugdunenſi concilio, in quo multa decreta ſunt, ad electionem ſummi pontificis, ad expeditionem in Sarracenos, ad vnionem Græcæ Latinæque eccleſiæ, ad pacem Chriſtianorum pertinentia, iter in Italiã faciens, obuium habuit Alphonſum Caſtellæ regem apud Bellocadorum, admodum conquerentem, quòd imperium Rodulpho mandaſſet. Verùm accepta põtificis ſatisfactione, ius omne ſuum Rodulpho conceſſit, Pontifex autem perbenignè ab omnibus Italis ſuſceptus, dum iter per Etruriam facit, Florentinos ſponte deuitans ne interdictum tolleret, Aretium peruenit: vbi pontificatus ſui anno quarto menſe ſecundo, die decimo moritur, & ſepelitur: vir certè in omni vita clarus, prudentia rerum gerẽdarum, fortitudine animi, qua pecunias & res humiles contemnebat: humanitate, clementia, benignitate in pauperes Chriſti, & eos potiſſimum, qui ad gremium ſedis apoſtolicæ confugiebant.

ANNOTAT.

Ratio cur cõclauis vſus in creatione Romani pontificis inuentus ſuerit. Anno Dominicæ natiuitatis MCCLXVIII. Clemens papa IV. Viterbij, vbi cum curia ſua toto penè ſui pontificatus tempore permanſerat, in die ſanctæ Cæciliæ ægrotare cœpit, & octauo die pòſt morbo, ſenioque confectus, iij. Kal. Decemb. obijt. Cuius cadauer honorificè ad Eccleſiam Prædicatorum ſanctæ Mariæ ad gradus Viterbij ſepultum eſt. Quo mortuo, vacauit ſedes propter cardinalium diſcordiam annos duos, menſes ix. & diẽ. Eo porrò vita functo, cardinales qui tunc in curia Romana præſentes erant numero xvij. in creatione futuri Pontificis diſſentire cœperunt, electionisq; ratio adeò diſcordijs agitata eſt, vt propè in triennium protraheretur. Sæpius ſiquidem congregati, negotiũ conficere nulla ratione valuere, dum vnusquiſq; ipſorũ ad pontificatũ aſpirans, nemini cedere vellet. Eo autem tempore nequaquam, vt nunc conſuetudo eſt, cardinales in conclaui recludebãtur, ſed ſummo mane ſingulis diebus, ſi Romæ erãt, Lateranum: vel in baſilica ſancti Petri, aut alibi, prout occaſio ſeſe offerebat: ſin autem extra vrbẽ, in eccleſia cathedrali illius ciuitatis, in qua tunc commorabantur, vnà conueniebant, perinde ac noſtro tempore faciunt, cum congregationem ſunt habituri, de Romani Pontificis electione tractantes. Quo interim tempore ad curiã Romanã Viterbiũ venerunt Philippus Francorũ, & Carolus Siciliæ reges, collegiumq; pro celeri & matura pontificis electione rogantes, parum profecerũt, ſed rebus infectis reuerſi ſunt. Tunc Ioannes epiſcopus cardinalis Portuenſis videns cardinalium pertinaciam, ijs in comitio exiſtentibus, & ſpiritum ſanctum inuocantibus, publicè dixit; Domine, diſcooperiamus tectum cameræ huius, quia ſpiritus ſanctus nequit ad nos per tot tecta ingredi. Qui etiã cùm papam Gregorium renunciatũ animaduertiſſet, hos de ſua electione verſus edidiſſe fertur.

Papatus munus tulit archidiaconus vnus,
Quem patrem patrũ fecit diſcordia fratrũ.

Poſtremo pòſt longiſſimum duorum annorũ menſiumq; nouem interregnum, quod maximo Reip. Chriſtianæ malo, & incommodo fuit: à Viterbienſibus propemodum coacti, cum diſcordantibus animis, vt vnum ex ſe eligerent, fieri non poſſet, tandem per viã compromiſſi, in ſex cardinales facti, ſuadente maximè S. Bonauentura ordinis Minorum generali miniſtro. Kal. Sept. anni MCCLXXI. in pontificẽ maximum renunciauerunt Thealdum vicecomitẽ Placentinum, archidiaconũ Leodienſem virum ſanctum, & religioſum, extra collegium cardinalium & abſentem. Is in obſequio Chriſti tũc trans mare in Syria apud Ptolemaidem commorabatur, cum Odoardo primogenito regis Anglorum, tempus opportunum exſpectans, vt

Hierosolymam cum cæteris peregrinis proficisceretur. Qui decreto electionis à collegij legatis trans mare missis, accepto, atq; confirmato mense Decembri ex Syria nauigio recessit, Brundusiumque primum, demum Viterbium sequenti anno, vbi cardinales erãt, iij. Idus Febr. venit, Romani pontificatus insignia susceperus. Inde Viterbio discedens, Romam profectus est, vbi 6. Kal. Aprilis consecratus & coronatus, Gregorius X. est appellatus. Sedit autem à die electionis annos iiij. mẽses iiij. dies x. Hæc ex regestris eius. F. Ptolemæo Lucensi, Martino Polono, Theodorico à Niem, Ioanne de Columna, & alijs horum temporum scriptoribus, qui huius Pontificis vitam edidere, excepi. Qui pontifex altero post consecrationem anno, Christi verò MCCLXXIV. maximo Christianorum concilio Lugduni in Gallijs cõgregato, multas super ecclesiæ catholicæ reformatione, leges edidit, leges, quas canones appellant. Inter quas has quoque de futura Romani pontificis electione tulit, longissimis interregnis, quæ in posterum accidere possent, remedium aliquod allaturus, quæ processu temporis paululum varitate in hanc propemodum formam ex vsu redactæ sunt.

PRAECIPVAE LEGES, QVAE IN comitijs Romani Pontificis seruari debent.

I. Vt noui pontificis comitia habeantur loco idoneo, vbi pontifex præcedens cum sua curia residens, causarumq; & litterarum apostolicarum audientiam habens, mortuus fuerit. Quod si in villa, pago, aut oppido obierit, & propterea commode ibidem comitia haberi nequierint, in vrbe, in cuius diœcesi villa, pagus, vel oppidum fuerint, habeãtur, nisi interdicta sint. Quo casu in proximiore vrbe non interdicta ipsa electio fieri debet. Si verò ipsa audientia alio loco fuerit, tunc non vbi papa obierit, sed vbi eadem audientia fuerit futuri pontificis creatio habeatur Gregorius X. & Clemens V.

II. Vt mortuo pontifice, comitia non habeantur, nisi ad minus decem dierum spatio interiecto, quo tempore, & cardinales absentes exspectari, & nouem dialia de mortui pontificis per cardinales præsentes celebrari debent.

III. Vt cardinales omnes quauis ratione à conclaui absentes, nullum ferendorum suffragiorum ius habere possint.

IV. Vt non solum cardinales absentes, sed & omnes cuiusuis ordinis & conditionis homines in Romanum pontificem creari possint.

V. Vt finitis nouem dialibus, sacrisq; die decimo rite sancto spiritui factis, omnes cardinales, qui adsunt (siue absentes venerint, siue nõ) in palatio, in quo mortuus pontifex habitabat, loco tuto, vndiq; clauso, ac optimè custodito, quod conclaue vocant, recludantur, cum duobus tantum, vel, vt nunc consuetudo est, tribus, aut quatuor famulis, qui eis necessaria submiſtrent, quo in loco comitia habeantur. Nec alicui præterea fas sit, locum ingredi vel egredi, nisi infirmitatis causa, certisq; quibusdam hominibus, quorum opera in conclaui existentibus, maximè est necessaria. Is porro locus cõclauis nullum intermedium parietem habeat, sed omnes cardinales in cellulis suis laneis distinctis pannis ipsum inhabitent in communi.

VI. Vt locus, & portæ conclauis diligentissimè custodiantur, si Romæ electio habeatur, primum à prætorianis, deinde à Regulis Romanis, & oratoribus principum sacramento prius adstrictis, demum in loco ostij conclauis proximiore ab Episcopis, & cõseruatoribus vrbis. Si autem extra vrbem comitia hæc habentur, à loci eiusdem dominis temporalibus, eodem iuramento fidelitatis obligatis. Quorum munus est conclaue custodire, & diligenter cauere, ne quid conclaui inferatur seu exportetur, quò minus legitima suffragia ferri possint, atq; singula scrutari, quæ vel cibi, vel alterius rei causa inferãtur ad eos & prouidere, nequid detrimenti patiantur, omnibusq; ipsorum nutibus præsto esset ac eligere pontificem differentes ad maturandũ arctare. Milites verò prætoriani, ac Reguli Romani cõclaue ab omni impressione tutum reddere debent.

VII. Vt cardinales conclaui egredi nulla ratione possint, nisi Romano pontifice creato, quod si re infecta egressi fuerint, ab his, qui cõclauis custodiæ præsunt, iterum ingredi cogi debent.

VIII. Vt Cardinalibus venientibus post ingressum conclauis, & antè papæ creationem, potestas sit conclaue ingredi, & cum cæteris suffragia ferre, nullusq; cardinalis quauis occasione,

aut

aut pretextu etiam excommunicationis vinculo innodatus, ab electione ipsa arceri possit.

IX. Vt post triduum ingressus conclauis, nisi pontifex renuntiatus fuerit, Episcopi, Reguli Romani, & qui conclauis custodiæ præsunt, maximam in epulis, & cibis, quæ cardinalibus inferuntur, rationem habeant, & illis non nisi ferculum vnum inferri permittant.

X. Vt in comitijs habendis sub anathematis pœna, nulli fas sit aut Largitione vti, aut quicquam polliceri, aut prensare, siue ambiendo, animos cardinalium sibi in noua creatione deuincire. Quo interim tempore cardinalibus nulli alij, negotio vacandi ius, potestasq; fit, quo electio maturetur.

XI. Vt nemo Romanus pontifex renunciari possit, nisi duarum partium ex tribus cardinalium, in conclaui præsentibus integra suffragia tulerit.

XII. Vt mortuo Romano pontifice, omnes ecclesiastici magistratus, & officia statim cessent, atq; à muneribus suis vacent præter pœnitentiarium maiorem, minoresq;, & Camerarium S. R. E. quorum munera etiam mortuo papa perdurant. Ex lib. 6. Decretalium, Bonifacij papæ 8. lib. 1. tit. 6. de electione & electi potestate, cap. 3. Vbi periculum. Item lib. Clementinarum primo, titulo 3. de electione & electi potestate, cap. Ne Romam.

Porro autem iuxta Gregorij X. constitutionem, Aretij, vbi Gregorius X. papa obierat, primum papa creatus est Innocentius V. ex ordine fratrum prædicatorum ad episcopatum Ostiēsem assumptus anno salutis MCCLXXVI. deinde eo mortuo, Hadrianus V. Romæ: nouissimè Viterbij Ioannes papa 21. Vigesimus ritè dicendus, vt ex ijsdem auctoribus, quos paulò antè citaui, intelligitur. Idem refert glossa capituli, Vbi periculum, quam fecit

Ioannes Andr.

(::)

INNOCENTIVS V.

192. Pisa.

INnocentius quintus, Petrus Tarantasiensis antea vocatus, natione Burgundus, ordinis S. Dominici, vir in sacris literis doctissimus, anno domini, 1275. Aretij pontifex creatur: vnde paulò pòst Romam abiens in S. Petro coronatus, statim animum ad pacandas res Italas adiecit. Quare legatos magnæ auctoritatis viros misit, qui & Etruscos in perniciem Pisanorum conspirantes, & Genuenses ac Venetos de vita ac sanguine inter se certantes, ab armis discedere sub anathematis pœna cogerent. Aderant & oratores Caroli regis, cuius etiam auctoritate rem magis ex sententia cōfici posse sperabat. Fecêre mandata Etrusci, maximè Florentini, quos ob hanc rem potifex ab interdicto Gregorij absoluit. Genuēses autē & Veneti, quorum odia magis inoleuerant, in armis continuò erant, sese inuicem mutuis cladibus conficientes, quos tamen Innocentius in sententiam suam traxisset, si ei diutius viuere licuisset: adeò ad eam rem animatus erat. Moritur autē pontificatus sui mense vj. die ij. sepeliturque in Lateranensi basilica. Quò minus autem mors eius molesta presbyteris sæcularibus videretur, effecit eius iudicium paulò antè latum. Nam cum Viterbij inter sacerdotes cathedralis ecclesiæ & fratres prædicatores de corpore Clementis IV. orta contentio esset, vterque enim ordo sanctissimum corpus apud se volebat, adiudicauit id fratribus committi debere, quod diceret sanctissimum pontificem id ita dum viueret, instituisse. Hāc itaque ob rem leuem offensiunculam Innocentius contraxit, alioqui vir optimus, & de quo bona omnia sperari poterant.

HADRIANVS V.

193. Pōt. HAdrianus quintus, patria Genuēſis, familia Fliſca, Othobonus antea vocatus Romæ in atrio Lateranenſi pontifex creatur. Fuit autem Innocentij quarti nepos: ſanctique Hadriani diaconus, cardinalis ab eodem creatus & in Angliam legatus cum ſumma poteſtate miſſus, ad ſedandum tumultum inter regem & Barones ortum. Creatus itaque pontifex, Viterbium ſtatim proficiſcitur; Rodulphumque imperatorem ad comminuendam Caroli potentiam, qui tum Romę omnia pro arbitrio agebat, in Italiam vocat. Verùm Rodulphus Bohemico implicitus bello Hadriano ſatisfacere non potuit. Carolus autem ad declinandam inuidiam intentus, omnem vim belli in Achaiam transfert, viam ſibi ad imperium Conſtantinopolitanum facturus. Verùm mortuo Hadriano pontificatus ſui die quadrageſimo, in Italiam redijt. Moritur autem pontifex Viterbij ante munus conſecrationis ſuæ, ſepeliturque in conuentu fratrum Minorum. Fuerat quidem ei in animo, & ditionē eccleſiæ tutiorem à tyrannis reddere, & conſtitutionem Gregorij de eligendo pontifice in meliorem formam redigere, non omninò tollere. Eius autem conatibus & animi magnitudini mors obſtitit. Vacat tum ſedes dies octo & viginti.

(***)

IOANNES XXII.

IOannes vigeſimus ſecundus, natione Hiſpanus, patria Vlixiponenſis, Petrus antea vo- 194. pōt.
catus, ex epiſcopo Tuſculano pōtifex creatur. Hic etſi doctiſſimus eſt habitus: tamē ignoratione rerum gerendarum, & morum inæqualitate, plus detrimenti quàm honoris & emoluméti, pontificatui attulit. Multa enim ſtoliditatem & leuitatē præferentia egit, in vno tantū commēdatione dignus, quod adoleſcentes litterarum ſtudioſos, inopes maximè, beneficijs eccleſiaſticis & pecunia iuuit. Vexabant tum Veneti Anconitanos, quòd in Dalmatia mercaturam exercerent, nullo perſoluto Venetis portorio: neq; eos (vt par erat) vectigales eccleſiæ pōtifex ipſe tuebatur, in verbis tantūmodo prōptus, in rebus agēdis timidi & infracti animi. Anconitani autem pontificis auxilio deſtituti, ſeipſos colligentes, eruptione facta, Venetos vrbē obſidentes magno illato incōmodo propellunt. Vſus tamen conſilio Ioannis Caietani, cuius nutu omnia tum gerebantur, quòd ipſius auxilio & ſuffragijs pontifex creatus fuerat, legatos tum ad Palæologum, tum ad reges occidentales miſit, qui eos ſuo nomine cohortarentur, vt pace inter ſe inita, arma in Sarracenos & hoſtes Chriſtiani nominis pararent. Pollicebatur homo ſtolidus ſibi longam vitam, & diu ſe victurum omnibus prædicabat: quippe cuius vita & mores omnibus patebant, adeò erat inuerecundi & ſocordis ingenij. Sed ecce dum hanc ſtultitiam omnibus prædicabat, camera quædam

noua,

noua, quam in Palatio Viterbiēsi exstruxerat, subitò corruit, atque inter ligna & lapides inuentus, septima die post tantam ruinam acceptis omnibus ecclesiæ sacramentis, pontificatus sui mense octauo moritur, Viterbijq; sepelitur, vir (vt dixi) admodū litteratus, sed parum prudens. Multa enim in vita scripsit, potissimum verò canones quosdam ad medicinā pertinentes. Nam medendi arte admodum peritus habebatur. Scripsit & librum, quem thesaurus pauperum vocat. Edidit & problemata quædam Aristotelem imitatus. Sed hoc nescio, quo pacto compertum est, vt viri quidam admodum literati, ad res agendas parum idonei videantur. Nescio quo pacto dixi, cum mirum potius omnibus videri debeat, vt qui contemplatione delectatur, idem etiam rebus terrenis animum applicet.

ANNOTAT.

Post Innocentij V. mortē qui ei successit Hadrianus papa V. Gregorij X. de conclaui constitutionem statim reuocauit. Cuius reuocationē, siue suspensionem, quod ante eius coronationē facta fuisset, inualida erat, Ioannes XXI. confirmauit. Atq; sine conclauis reclusione, qui deinceps ei successerunt, Romani pontifices. Nicolaus III. Martinus II. dictus. IV. Honorius IV Nicolaus IV. & Cælestinus V. creati sunt. A Cælestino verò eadē qua Gregorius X. caussa, motu, ipsius Gregorij constitutionem de conclauis reclusione denuò renouatam, & approbatam, qui ei suffectus est Bonifacius papa VIII. ratam habens, & confirmans libro Decretalium sexto registrauit. A quo deinceps tempore vsq; ad nostram memoriam perpetuo obseruata est. Hæc ex Glossa capitul, vbi periculum. Cuius auctor fuit Io. Andreæ celeberrimus iure consultus.

(***)

NICOLAVS III.

NICOLAVS tertius, patria Romanus, ex familia Vrsina, Ioannes Caietanus antea vocatus, pontifex tandem creatur, protracta in sex menses electione, non sine magna cardinalium contentione, quorum conclaui senator Siciliæ rex præfuit, qui admodum instabat, vt vnus aliquis ex natione Gallica eligeretur. Nicolaus autem inito pontificatu, anno domini millesimo ducentesimo septuagesimooctauo Caroli potentiam comminuturus, Etruriæ vicariatum abstulit, quod diceret Rodulphum id ægrè ferentem, non aliter expeditionem pro terra sancta promissam acturum, cum Etruria imperatoriæ iurisdictionis haberetur. Hoc consuetus pontifex, nihilominus Flaminiam ipsamque Bonomam cum Exarchatum Rauennatū, quæ tum imperatori suberant, in potestatem suam redegit: eoque misit Bertoldum nepotem, Romandiolæ comitem declaratum. Misit & alterum nepotem Latinum cardinalem legatum in Etruriam, qui restitutis vbique Gibellinis, Florentiæ ac in cæteris Etruriæ vrbibus pro arbitrio animi magistratus imposuit. Munus verò senatorium, quod principibus & regibus demādari consueuerat, ipse solus obiuit. Legatos Venetorum (qui tum Anconitanos bello vexabant) à conspectu suo reiecit. Abeuntes præterea ex itinere reuocatos, grauissimis verbis increpauit: & perniciem eorum ciuitati comminatus est, ni ab Ancona oppugnanda desisterent. Tandem verò multis vltro citroque illatis incommodis, æquis conditionibus pax

195. Pōt.

inter

inter vtranq; ciuitatem componitur. Huic autem pontifici in animo fuerat duos reges creare, vtrunque Visinum: quorum alterum Etruriæ, alterum Lombardiæ præficeret: qui inde Teutonicos partim Alpium incolentes, hinc Gallos Siciliam & regnum Neapolitanũ tenentes, armis in officio continerent. Vt verò id efficere liceret, Petro Arragonum regi persuaserat, vt iure hæreditario Constantiæ vxoris suæ, regnum Siciliæ repetere anniteretur. Senatoriam autem dignitatem ipse à Carolo ad se transtulit: vetuitq; perpetuo edicto, ne quis rex aut princeps magistratum ipsum petere aut obire auderet. Fuit autem Nicolaus pontifex (vt auctores scribunt) vir magni animi atq; consilij adeoq; moribus & vita integer, vt vernacula lingua compositus vulgo diceretur, Armator & cultor doctorum virorum & eorum maximè, qui doctrinam cum prudentia & religione coniunctam haberent. In partiendis autem dignitatibus & honoribus, communis omnibus est habitus. Nam semel habita potestate sacrorum iniitiandorum, Albanum episcopum ex ordine Minorum Ostiensem ex ordine prædicatorum delegit. Prænestinus & Tusculanus episcopi sæculares fuêre. Creauit & duos præsbyteros, videlicet Gerardum tituli duodecim apostolorum, & Hieronymum ordinis Minorum, tituli sanctæ Pudentianæ. His addidit duos diaconos videlicet Iordanem fratrem suum sanctæ Eustachij virum multa doctrinæ & innocentiæ: & Iacobum columnam sanctæ Mariæ in via Lata, virum exactę religionis & grauitatis. Aedificijs præterea ædes pontificias exornauit. Aedes enim apud sanctum Petrum percommodè exstruxit, quarum partem aliquam adhuc cernimus. Has postea Nicolaus quintus magna impensa restituit. Cinxit etiam mœnibus in vrbi modum pomarium sancti Petri, quod viridarium nunc vocant. Ecclesiam quoque sancti Petri ferè vetustate collabentem restituit, ac pictura summorum pontificum exornauit: Idem etiam fecit in basilica Pauli. Auxit præterea mirum in modum diuinum cultum: aucto canonicorum, numero & seruientium ecclesijs prouentu. Diuisit etiam ordines ecclesiasticos inter se, & quid cuique conueniret ostendit. Habitationes quoque vnicuique assignauit: vt & aduenæ scire possent, quo in loco quisque magistratus, curialis præsertim, inueniri posset. Perfecit etiam Lateranenses ædes ab Hadriano quinto antea inchoatas. Condidit præterea à fundamentis Sancti sanctorum, primo sacello iam vetustate collapso: templumque in ipsorum opere vermiculato (vt adhuc cernitur) & crustra marmorea exornauit: eoque transtulit apostolorum capita, donec templum Constantinianum sua impensa restitueretur. Quo facto, statim in capsulis argenteis suo iussu exstructis, comitante populo in templum restituit: condunturque in sacello ad eam rem percommodè fabricato. Eodem quoque die basilicam ipsam consecrauit, Pridie Nonas Iulij, is dies est habitus. Scribunt historici quidam, nemihem ante ipsum sacrificare religiosius visum, cum semper dum solemnia ageret, lacrymas funderet. Erat enim religionis obseruantissimus, & adeò ordinis Minorum, ob contemptum rerum humanarum, amator, vt ipse etiam decretali epistola quædam ipsius ordinis ambigua declarauerit. Vacantibus ecclesijs nullus pontifex celerius ac maturius consuluit, cùm eas statim optimo cuique & idoneo commiserit. Prius enim enim mores hominum & doctrinam inspiciebat, deinde vacantes sedes his statim committebat: quod diceret in mora periculum esse, cùm non deessent, qui diuina etiam cupidissimè deriperent & occuparent. Notarios & tabelliones, vtpote sanguine pauerum litigantium viuentes, à se vt pestiferos reiecit, Gregorium decimum & Ioannem vicesimum primum hac in re imitatus. Verùm quoniam vbique terrarum magna in magistratibus corruptela erat, constituit ne magistratus ipsi vllo in loco magis quam annui crearentur: eos si quispiam retinere vlterius ausus fuisset, anathematis pœna notabatur, à qua, nisi à pontifice absolui non posset. Multa præterea constituit, ad vtilitatem cleri populique Christiani pertinentia, vt in titulis suis apparet. Non caruit tamen in tantis laudibus reprehensione. Suos enim ita amasse dicitur, vt aliundè raperet, quod eis condonaret. Nam quibusdam nobilibus Romanis castella vi abstulit, ac suis dono dedit, maximè verò Surianum. Vbi idem pontifex cibi ac potus continentissimus, subita tamen morte correptus, tertio sui pontificatus anno, mense octauo, die quintodecimo moritur. Quam mortem prædixisse quendam ferunt, notato per excrescentiam Tiberis vaticinio. Adeò enim in immensum excreuerat, vt altare sanctæ Mariæ rotundæ quatuor pedibus & eò amplius excederet. Eius autem corpus Ro-

Tiberis inundatio.

mam

mam delatum, in sacello beati Nicolai à se cõdito in basilica sancti Petri sepelitur, tumulo marmoreo & vermiculato, opere exornato quẽ adhuc cernimus, an. Dom. M.CCLXXX. assumptionis octaua die. Quo quidem anno Carolus rex beatæ Magdalenæ corpus iam antea à beato Maximino in villa sui nominis cõditum, ornatiore sepulchro & maiore sacello exornauit: caputque eius seorsum in theca argentea condidit. In morte autem Nicolai vacasse pontificatum quinque mensibus ferunt. Nam dum Viterbij à cardinalibus noui pontificis electio fieret, præsesséque conclaui Richardus ex Hannibaldensium familia Romana, ac sine contentione primaria, qui paulò antè Vrsum mortui Nicolai nepotem, prætura Viterbiensi deiecerat: erat enim huius familiæ hostis acerrimus: duo cardinales ex familia Vrsina impediebãt, quo minus electio fieret, nisi vrsus in præturam restitueretur. Hãc ob rẽ Viterbienses Richardum secuti, conclaue ingressi, cardinales capiunt, & in vincula conjiciunt. Quòd vbi Romæ scitum est, eadem Hannibaldensium factio familiam Vrsinam ab vrbe pellit, quæ statim populariter cum sua factione abiens, Prænestè secessit. Post quintum itaque mensem Gallici cardinales absentibus Vrsinis, suffragijs Italos superantes, Gallicum pontificem creant.

MARTINVS IV.

196. põr. MARTINVS quartus, Simon antea vocatus, tituli sanctæ Cæciliæ presbyter cardinalis, natione Gallus, patria Turonensis, pontifex electus, Viterbij coronari noluit, quod ei ciuitati ob impetum in cardinales factum, interdictum sacris putabat. Vrbem itaque veterem petens, quod Oruietum vocant, eo loci omnia solemnia peregit decimo Kal. Aprilis. Resurrectionis autem die sex cardinales creauit: quorum de numero fuere Comes Mediolanensis tituli sanctorum Marcellini & Petri, & Benedictus Caietanus sancti Nicolai in carcere Tulliano diaconus. Regem verò Carolum ad se venientem, non modò perbenignè susceptit, verùm & eidem senatoriam dignitatem, qua à Nicolao priuatus fuerat, restituit, quod non ita ab omnibus probatũ est, cum ea res excitatura videretur magnas in vrbe seditiones, reuersis iam Vrsinis & pulsis Hannibaldensibus. Vrsinis enim ob odium in Nicolaum conceptum, Carolus mirificè aduersabatur. Ioannes itaque Latini fratris vlturus iniurias, tututarúsque dignitatem sibi à populo Romano traditam, comparato satis iusto exercitu, in Viterbienses mouens, eorum agros longè ac latè populatus est. At Martinus, qui tum in Monteflascone erat, Viterbiensiũ calamite permotus, Matthæum ex gẽte Vrsina cardinalem, Romam properè misit ad res componendas: qui ex itinere Ioannẽ populi Romani capitaneum (ita enim populi ducem appellant) secum duxit. Venerant & eò omnium factionum capita mandato legati: maximè verò Richardus Hannibaldensis, vt ab interdicto, quod Viterbij contraxerat, dum conclaue violenter irrupit, & cardinales Vrsinos in carcerem coniecit, absolueretur legati auctoritate. Is itaque ad cardinalis pedes prouolutus, laqueum collo gerens, quod est maximum pœnitentiæ signum, ac veniam petens absoluitur. Composita autem hoc modo inter vtranque factionem pace, reuocatoque exercitu Romano ab iniuria Viterbiensium, pontifex Romanis statim concessit, vt ex ciuibus duos senatores sibi deligerent, qui vrbem gubernarent. Delecti itaque duo Hannibaldus Petri Hannibaldi filius, & Pandulphus Sabellus, qui ciuitatem toto suo magistratu optimè gubernarunt: eò potissimũ tempore, quo Martinus pontifex Palæologus vnionis pacta non seruantem, instante Carolo, Siciliæ Rege excommunicauit. Tum verò Palæologus Caroli potentiam veritum, clam fœdera cũ Petro Aragoniæ rege init, qui regnũ Siciliæ ob Constantiã vxorem Mãfredi filiã, & Corradini neptẽ, suo iure repetebat. Communi itaque eim-

pensa

pensa magna classis ab vtroque parebatur. Quare pontifex legatum ad Petrum mittit scisciratum, quid sibi vellent tanti apparatus. Cui ille ita respondit, interiorem se tunicam laceraturum, si illam arbitraretur suarum cogitationum conscium fieri posse. Abijt itaque re infecta legatus. Petrus verò comparata iam classe in Africam contendens, Hipponensium litora vehementer populatus, in Sardiniam redijt, exspectans vt à Ioanne Prochita res nouæ in Sicilia orirentur, quemadmodum inter eos conuenerat.

Oborti sunt interim & noui motus in Cisalpina Gallia. Nam Vicecomites familia nobilissima, duce Luchino Turrianos admodum potentes, Mediolano pellunt. Inde verò Luchinus in Etruriam vicarius ab imperatore missus, apud Miniatem oppidum se continens, Florentinos & Lucenses grauissimis incursionibus vexabat, spretis temporibus interdictis, quibus hominem à ceruicibus sociorum remouere conabatur. Perusini quoque sumptis armis ita Fulginiates tum inuadunt, vt eorum vrbem vi cœperint, & mœnia aliqua ex parte demoliti sint. Quam ob rem à pontifice sacris interdicti, veniam deinceps meruêre, persoluta tamen prius magna pecunia pœnæ nomine. Interim verò Siculi, quorum motus rex Petrus in Sardinia exspectabat, superbiam ac libidinem Gallorum amplius ferre nequeũtes, suadente Ioanne Prochita, in Carolum coniurationem ineunt, data die ad rem conficiendam, vt cum primum vesperi campana audita fuerit, vbique Galli nullo sexus discrimine habito cæderentur. Qua in re adeò certè sæuitum est, vt etiam mulieres Gallico compressu prægnantes cæsæ dicantur. Hinc tritus ille sermo est, cùm quis multorum interitum exoptat, vt vesperas Siculas commemoret. Malũ quoque fatum expertus est eodem tempore Guido Appius, cum octingentis equitibus Gallici nominis ad recuperandam Romandiolã missus pontificis nomine. Nam dum Forumliuij obsidet, essentque erumpendi cupidi ciues, Guido Bonatus astrologiæ peritissimus, conciues suos adhortatus est, exspectata astrorum benignitate, vt dum demũerumperent, quando eis signum daret. Fecêre illi mandata & in tempore erumpentes Guidonem cum omnibus ferè Gallis interfecêre. Atque ita vrbs tãta obsidione liberata est. Carolus autem audita Siculorum defectione & sæuitia, cum magnis copijs in Siciliam traijciens primo Messanam vrbem obsidet, quàm certè per deditionẽ tandem cepisset, nisi Galli vltionis cupidi, deleturos se vrbem minati fuissent. Tum verò Petrus Arrago tantos motus (vt diximus) exspectans, ea de re certior factus, è Sardinia properè in Siciliam traijciens, Panhormum contendit, à ciuibus & Siculis perbenignè susceptus, à quibus etiam regium nomen consecutus est, confluente vndique ad eum omni multitudine. Hanc ob rem Carolus perterritus, Messana relicta, in Calabriam se statim recepit, exspecturus filium Salerni principem, quem paulò pòst è Narbonensi prouincia cum aliquot cohortibus venturum sciebat: Reprehensus à Carolo Petrus Arrago, quòd affinis consanguineusque regnum inuadere ausus esset, respondit se misericordia motum, calamitoso populo & indigna ferenti petitam opem negare non potuisse: quanquam id quoque regnum iure hæreditario ei deberetur, propter vxorem Constantiam Manfredi filiam, & Corradini neptẽ. Concrescẽtibus autem vltro citroque iurgijs, res tandem ad singulare certamen deducta est: hac conditione tamen, vt vterque rex centum sibi ad tantum certamen commilitones coopteret, loco certandi apud Burdegalam delecto.

Vtrique enim rex Angliæ affinitate coniunctus erat, qui tamen certamẽ, adiuuante Martino pontifice, tandem diremit. Verùm cum nihilominus Petrus Carolum bello premeret, Martinus Gerardum Parmensem cardinalem, legatum Neapolim misit, qui & populos in fide Caroli contineret, & Carolum ipsum adolescentem consilio & auctoritate iuuaret. At verò cum Petrus Rogerium Doriam classis suæ præfectum Neapolim misisset, Carolus aliter sentiente legato & reclamante, nequaquam tantum regnum fortunæ committendũ esse, in hostem mouens, non longè à Neapoli, ingenti suorum clade superatur: & captus in Siciliam primo, deinde in Arragoniam perducitur. Hoc certè ei non accidisset, si bene monenti legato (vt par erat) obtemperasset. Nam paulò pòst pater Carolus cum ingenti classe superuenit, qua etiam cum hoste nondum victore decertare potuisset. Martinus autem calamitate Caroli permotus, Petrum Arragonensem anathemate notat, eiusque regnum in prædam id occupare volenti exponit, subiectos, à Petri iuramento absoluit, cruce signatos in hominem concitat, bonorum ecclesiasticorum vsurpatorem, vt ipse dicebat. Milites

quoque

quoque ecclesiasticos Carolo auxilio misisset, ni ei bellum in Flaminia gerere necesse fuisset contra Foroliuianos, qui adiuuante Guidone Montisfeltri comite, desicere ab Ecclesia sunt ausi, & quædam etiam castella haud longè posita oppugnare. Verùm cum Guido ipse pœnitentia ductus, pacem cum pontifice iniisset, & mœnia Foroliuinianorũ demolitus est in vltionem Guidonis Appij, & magnam partem Flaminiæ breui recepit. Vrbinum quoq; quod tum oppugnabat, cepisset, ni Rubeus Anguillarius Etruriæ comes, in oppugnatione ipsa mortuus fuisset. Duo tum castris præerant duces, quorum alter in Etruriam missus est, ad eã oram tuendam, quæ ad Soanam vergit: alter verò (quem Iuuenatij comitem vocabant) obsidionem iussu pontificis continuabat, subministrante clanculum auxilio & commeatu oppidanis ipsis Guidone Montefeltrano. Interim verò cùm Martinus curis agitatus addubitaret, à quo duorum populorum, Pisanorum scilicet & Genuensium, contra Petrum Arragonensem auxilium peteret, tanta repentè inter hos de possessione Corsicæ contentio exorta est, vt ipsi aliundè auxilium peterent. Legatum tamen apostolicum põtifex adhortatus est, vt tamdiu populos in fide contineret, quoad Carolus cum supplemẽto copiarum superuenisset. Ingressus deinde Neapolim Carolus confirmatisque ciuium animis, in Africam proficiscens febri correptus moritur: qua re ad legatum ipsum totum gubernandæ prouinciæ pondus recidit. Erat tum rumor ac propè constans fama, Philippum regis Franciæ filium, comitem Atrebatensem, eius regni caussa aduentare: qui tamen deterrere Petrum non potuit, quo minus regnum vexaret, cùm iam constaret eum cum paruis copijs aduentare. Nam pater Philippus in Arragoniam cum magno exercitu profecturus erat, ad occupãdum Petri regnum à Martino pontifice grauibus censuris prius interpositis, in prædam occupanti datum. Pontifex autem tot curis circunuentus, Vrbeuetanis etiam tumultuantibus (nam Gibellini Guelphos expulerant,) Perusiũ proficiscitur. Vbi non multò pòst lenta febri diu vexatus, tandem moritur, pontificatus sui anno quarto, mense vno, sepeliturque in cathedrali basilica. Ad cuius sepulchrum multi valetudinarij delati, multi cęci perducti, muti & claudi pristinam valetudinem sanctissimis pontificis meritis à Deo recepêre.

HONORIVS IV.

HOnorius quartus, patria Romanus è gente Sabella, familia nobilissima, Iacobus antea vocatus, diaconus cardinalis, Perusij põtifex creatus, Romã venit, anno Domini millesimo ducentesimo octogesimoquinto, fratre eius Pandulpho senatoriam dignitatem tum geréte. Tantæ enim seueritatis & iustitię Pandulphus est habitus, vt quoties Romani ciues purgare vrbẽ latronibus sicarijs, furibus, parricidis vellẽt (quorũ tum in solo Romano magna copia ob seditiones ciuium erat) non aliũ senatorem, quàm Pandulphum exposcerent. Is etsi podagra & chiragra vexabatur, non tamen animi magnitudine & constantia à benè valentibus superabatur. Eodem quoque morbo ita etiam interdum Honorius laborabat, vt ei instrumentis quibusdam ad id aptè fabrefactis, sacrificare necesse esset. Consilio tamẽ prudentia tantum valuit, vt non multum corporis vires in eò desiderarentur: quippe cum solus plura propè videret, quam omnes simul, qui tum in vrbe aderant. Habitauit hic in Auentino apud sanctam Sabinam, egregiasque ędes (quarũ vestigia adhuc cernuntur) in monte ipso ædificans, eò ad incolendum multos quoque Romanos excitauit, vnde breui mons ipse frequentibus ædificijs incoli cœptus est. Cùm autem neminẽ lædere in pontificatu suo cõstituisset, omnibus prodesse quoad fieri posset, prouocatus Petri Arragonum regis iniuria, qui regnũ Siciliæ occupare conabatur, Martini interdicta contra Petrum confirmauit. Rodulphus autem imperator comparãdæ pecu-

197. Pẽ.

pecuniæ ſtudioſus, cancellarium ſuum è gente Fliſca in Etruriã miſit: qui populos omnes liberos faceret, & eos potiſſimum, qui ſe pecunia redimerent. Perſoluêre autem ob eam rem Lucenſes duodecim millia nummum auri. Florentini verò ſex millia, qui ſtatim liberi omnes nõ facti, magiſtratum (quem priores artium vocant) addito vexillifero iuſtitiæ creauêre. Non diſplicuit hæc venditio Honorio, licet indigna tanto principe videretur, quòd ea ratione eccleſiaſtica ditio futura ſecurior videbatur, cum non amplius imperatori liceret liberas ciuitates vexare.

Dum verò rex Franciæ vrbem Gerundenſem obſideret, curaretque Petrus Arrago, quo minus in caſtra hoſtium commeatus à Narbona ferrentur, acri prælio commiſſo graue vulnus accipiens, paulò pòſt malè curatus moritur, atque ita Gerunda dedẽtibus ex pacto ciuibus, in poteſtatem Regis Franciæ redacta eſt, qui non diu ſuperuixit. Ex febre enim moritur cõtracta in caſtris, dum Perpimianũ obſidet. Cuius etiam claſſis non multõ pòſt in portu Narbonenſi à Rogerio Doria capta & incenſa eſt. Duos habuit filios Petrus Arrago, Ferdinandum & Iacobum. Ferdinandum autem natu maiorem Arragoniæ, Iacobum verò Siciliæ regem ex teſtamento reliquit. Hac autem ratione mortuis primis regibus, bella ad ſecundos tranſlata ſunt: qui hinc Piſanos, hinc Genuenſes maritimis prælijs inſignes, trahere in partes ſuas conabantur. Verùm hi odio & armis inter ſe certantes, tanta rabie apud Lamellum inſulam Piſano portui vicinam concurrunt, vt ex Piſanis, qui triremes quadraginata nouem amiſere, duodecim millia hominum deſiderata ſint, partim cæſa, partim capta: quam quidem calamitatem Honorius ita ægrè tulit, vt paulum abfuerit, quin Genuẽſes obſtinatè nimium Piſanos inſequentes, interdicto eccleſiaſtico notaret. Ea calamitas adeò certè Piſanos attriuit, vt nunquam poſtea vires recuperauerint. Odoardus verò Angliæ rex in Vaſconiam tum ſe contulit, pacem compoſiturus inter Carolum adoleſcentem regis Franciæ filium, quem diximus bello captum, & Ferdinandum Arragoniæ regem. Confecta iam ex ſententia res erat, & de libertate Caroli agebatur, cum interim legatus apoſtolicus & comes Atrebatenſis, Auelini comite adiuuante, Catinam vrbem occupant, eoque ex Etruria collectas copias tranſmittunt. Hanc ob rem Odoardus re infecta in patriam redijt. Rogerius autem Doria gallicam claſſem ex Sicilia redeuntem occupans, Ferdinandi regis fortunam meliorem reddidit. Adijcere certè animũ huic bello Honorius nõ potuit, quod armis à Guidone Feltrano in Flaminia vexaretur. Verùm tandem ſuperato Guidone, totam Flaminiam breui recipit. Non diu tamẽ poſt moritur põtificatus ſui anno ſecundo, die vno, corpuſque eius à Sancta Sabina ad baſilicam Petri magni funeris pompa transfertur: ſepeliturque ſepulchro marmoreo, quod adhuc exſtat in numerum à Pio pontifice tranſlatum, vt inſignia familiæ indicant, eiusque epigramma: & merito quidem, cum vir fuerit omni vita probatiſſimus, & Chriſtianæ religionis amãtiſſimus. Nam & ordinem Carmelitarum non ſatis in concilijs probatum, mutatis clamydibus nigris in albas, & ordinem Eremitarum apud Pariſios improbatum, cõfirmauit. Solum autẽ Cardinalem Ioannem Buccamatium epiſcopum Tuſculanum ſuo pontificatu creauit, viros dicens & eoſdem bonos ac doctos, non etiam rudes & rerum humanarum ignaros, in tantum collegium cooptandos eſſe. Adeò verò aulicos amauit, vt quotannis, æſtate præſertim, Tibur proficiſceretur vitandi æſtus vrbani cauſſa, vnde multæ ægritudines oriuntur. Mortuo autem Honorio, decem menſibus ſedes tum vacat. Nam cùm apud ſanctam Sabinam conclaue haberetur, multi cardinales repentina ægritudine ſunt correpti, quorum de numero moritur Iordanus Vrſinus comes Mediolanenſis, Hugo Anglicus, Geruaſius Andegauenſis decanus Pariſienſis, & Autherus vir inſignis. Hanc ob rem ſoluto conclaui, in aliud tempus magis ſalubre rem ipſam reijciunt, maximè verò cum terræmotus ipſi, qui tum permagni fuêre, religionem quandam iniecerint, quò minus tum quidam id fieret.

NICO-

NICOLAVS IV.

1298. Pōt. NIcolaus quartus, natione Picentinus, patria Asculanus, Hieronymus antea vocatus, ordinis Minorum frater & generalis, deinde presbyter cardinalis apud sanctam Sabinam, decimo mense post mortem Honorij pōtifex creatur, collocaturque in sede Petri, ipsius sancti cathedra. Reate deinde profectus ob seditiones, quæ tū Romæ subortæ erant, quosdam cardinales creat ex omni ferè religione. Omnes enim pariter amabat: nec plus debere affinibus & cognatis, quam cuiuis bono arbitrabatur. Virtutes & vitia faciebant, vt in hūc magis quàm in illum inclinaret. Horum de numero quas cardinales creat, fuêre Neapoleo Petrus Colūna, Hugo de Biliano ordinis Prædicatorum doctor insignis, Matthæus de Aquasparta Fratrum Minorum generalis, episcopus Portuensis, Romam deinde post annum rediens, sedatis aliquantulum perturbationibus ciuium, apud S. Mariam Maiorem habitauit, quam basilicam ipse vnà cum Iacobo Columna restituit, vt in fornice maiori apparet: vnde Saluatoris ipsiusque pontificis ac Iacobi cardinalis imago ex opere musiuo adhuc cernitur. Idem quoque pontifex anteriorem posteriorémque partem basilicę Lateranensis restituit ornauitq; opere vermiculato, quemadmodum litteræ ipsæ indicant.

Interim verò reges Arragoniæ & Siciliæ his fœderibus, adhortante Nicolao pacem ineūt, vt rex Carolus è vinculis missus, sua impensa Iacobum Arragonem Siciliæ regem constitueret: quod nisi triēnio id effeciſſet, in carcerem se rediturū pollicebatur, datis ob eā rem obsidibus duobus filijs: Carolo cui postea regi Vngariæ creato, Martello cognomentum fuit, & Ludouicum qui post bene actam in ordine B. Francisci vitā in sanctos relatus est. Dum hæc autē in Europa gererētur, Soldanus discordijs Christianorum fretus, Tripolim Asiæ ciuitatē insignē quidē, interfecto Christianorū præsidio, igni ferroq; vertit. Parem quoq; calamitatem Sydon & Berytus pertulêre, nemine adiuuante. Restabat Ptolemais in annos duos indutias à Soldano consecuta: hanc vt tueretur Nicolaus pontifex annixus, milites ad vexillum Christi vocat, ære suo conductos. Hi ad mille & quingenti fuêre. Hos postea multi nullo dato nomine, nullis signis & auspicijs secuti, cū Ptolemaidem peruenissent, nō minora Christianis quā Sarracenis damna intulêre. Soldanus autē cū res suas repetijsset, nec redditæ essent, nostris omnibus exitiū comminatus est. Magna inter Christianos de possessione Ptolemaidis concertatio tum orta erat, cùm eā patriarcha Constantinopolitanus, Templarij Teutonici, rex Cypri Siciliæ rex Carolus vindicare anniterentur. Erat & Pisanis in animo Ptolemaidem repetere (vt ipsi dicebant) suo iure, quos profectò bellum in Etruria ortum, à tanta rei fœditate auertit. Hi enim Vgolino comite cū duobus filijs, totidemq; neptibus in carcerē coniectis, inedia interempto, animos Gibellinorū in Guelphos ita concitarunt, vt omnibus pariter exitiū minarentur. In Arretinos primū arma conuersa sunt, petentibus id exsulibus Gibellinis. Præerat tamen Arretio Guillelmus Petramala eiusdē ciuitatis episcopus, cui Feltranus comes & Florentini auxilio venerant. Verum cum Florentini nō satis suis copijs fiderent, etiā eò misēre Carolū II. cum aliquot cohortibus (qui ad pontificē iturus, forte eà tum iter faciebat. In agro Tifernate collocata sunt castra castris: Tifernū ciuitatē Castelli mutato nomine nunc vocant. Commisso itaq; prælio magna statim de Florentinis cædes fieri cœpta est. Verūm non ita multò pòst mutata fortuna, cadentibus tamen in prælio Guillelmo episcopo, & Feltrano comite ex Gibellinis ad tria millia interfecta, & duo millia capta dicuntur. Campaldinum locum vbi pugnatum est, accolæ dixêre. Carolus autē tanta victoria potitus, rectà ad Nicolaum proficiscitur, ac vtriusque Siciliæ regnum feudatario iure obtinet. Hoc vbi Iacobus Arrago intellexit, oppugnare statim Caitam aggreditur. Nec quid autem deesset ad perturbandam

Christianorum quietem, inter Philippū Franciæ & Odoardum Angliæ reges grauissimum bellum exortum est: quæ res & Christianos in Asia mirificè perturbauit, & hostibus nostris delendi in Asia Christianorum nomen, audaciam & spem dedit. Soldanus enim qui tum ægrotabat, ad centum & quinquaginta millia hominum, filio duce Ptolemaidem misérat. Interim verò duorum mēsium obsidione protracta, patre mortuo, filius statim sufficitur: qui certè acrioribus animis vrbem oppugnās, completis fossis, prædaq; militibus promissa, ad n oenia vsque iam pugnando peruenerat, cùm iam à Christianis irrumpentibus magno suorum incommodo in castra retruditur.

Dum hæc in Asia gererentur, Nicolaus pontifex duos à latere legatos. Benedictum Caietanum, & Gerardum Parmensem in Franciam properè mittit, qui composita inter duos reges pace, eos contra Sarracenos Ptolemaidem oppugnantes animarent. Nam & pacem inter Iacobum Arrogonensem & Carolum captum his conditionibus (quas supra memorauī) iam composuerat, quo omnibus in hostem liberius proficiscī liceret: & parare classem cœperat, de pace ferè certus. Sed nec reges ipsi pontifici bene monenti obtemperarunt, nec qui in præsidio Ptolemaidis erant inter se dissidentes (quemadmodum poterant) vim hostium propulsarunt. Dilabentibus enim quotidie multis, soli tum ad duodecim millia remāsere, qui postea cum patriarcha Hierosolymitano prodromonem ad id seruatum, fugientes, primò secūda nauigatione vsi, tandem sub ipsam Cyprum naufragio periere. Soldanus autem desertam cultoribus vrbem ingressus, eam ferro ac flāma statim euertit, anno 1096. posteaquā à Gotifredo capta fuerat. In tantis autem malis insula Cyprus & Armenia minor, Cilicia prius appellata, in fide Christianorum tamen permansêre. Instabat tum vel maximè Nicolaus, veritus ne hostes reliquum Asiæ occuparent, vt imperator Rodulphus eò copias suas mitteret. Quo non ita multò pòst mortuo, cū Adolphus de Nauſſau electus successor, imperij iura repeteret, ab Alberto Rodulphi filio in agro Spirensi prælio interficitur. Vir quidē iusignis, sed parum milite ac pecunijs potens: oppressus enim multitudine hostium, potiùs quàm superatus dicitur. Nicolaus autem pontifex tędio animi (vt quidam putāt) quòd malè sibi cedere omnia videret, quodque etiam plus quam pontificem decebat, in partes decli nauerat, Romæ apud sanctam Mariam Maiorem, pontificatus sui anno 4. mense vno. die octauo moritur, eoq; loci sepelitur, ad caput basilicæ apud Petri Columnæ cardinalis sepulcrum, vt in pauimento cernitur, emblemate & porphyreticis lapidibus notato. Post eius verò mortem cardinales Perusium profecti, quò eis liberius eligere pontificem liceret, rē ipsam dissidijs intestinis biennio mensęque tertio in longum deduxêre. Interim autē Michael Palæologus imperator Constantinopolitanus moritur. Quò minus autem eius corpus in loco sepelitur sacro, vetuere sacerdotes & monachi, quòd occidentali ecclesiæ in Lugdunensi concilio acquieuisset. Andronicus autem Michaelis filius, libenter tum quidem cum Latinis sensisset, si quid auxilij à nostris habuisset. Verùm cùm sedes vacaret, destitutus auxilio Andronicus, à fide catholica tandem defecit. Hæc autem incommoda Carolus secūdus rex Neapolitanus prospiciens, è Narbonensi prouincia Perusium veniens, cardinales ipsos sæpius ad concordiam & electionē pontificis adhortatus est. Nec id quidem facere destitisset vir insignis, nisi acriter reprehensus à Benedicto Caietano patria Anagnino, quòd instando acerbè nimium, ipsis cardinalibus vim afferre videretur, quorum suffragia libera esse deberent.

CAELESTINVS V.

199. pēn.

CAELESTINVS quintus, Petrus Moroneus antea vocatus, professione anachoreta, patria Esernienſis, secundo à Sulmone milliario cœnobium *incolens* instante Carolo rege & Latino *cardinali*, pontifex creatur: adeò maiore omnium admiratione

ne, quo ob ſanctitatem vitæ à tanto faſtigio rerum ſponte remotior eſſe videbatur. Aquiliã itaq; poſt creationem ſuam profectus, eò ſtatim cardinales omnes Perufio ad ſe vocat. Inſtabant tamẽ illi & litteris & nuncijs, vt Perufium proficiſceretur ciuitatẽ pontificali dignitati magis conuenientem. Vicit demum Cæleſtini ſententia, quòd ita velle Carolum regẽ intelligebat. Omnes igitur eò profecti, Cæleſtinum ipſum vt verum pontificem adorant. Eius autem coronationi interfuiſſe ducenta millia hominum Ptolemæus ſcribit: & ſe etiã adfuiſſe fatetur, homines credo motos nouitate rei & ſanctitate viri, quod homo heremita ad tantum dignitatis gradum non niſi diuinitus prouectus eſſe videretur, poſt tam longã eligentium contentionem. Inito itaque pontificatu, duodecim cardinales ſtatim creat, viros integerrimos, quorum de numero duo heremitæ ſunt habiti. Verùm cum Cæleſtinus à priore vita ob põtificatum nequaquam declinaret, adeò benignus & facilis omnibus petẽtibus erat, vt eadem diuerſis concederet: vnde & contemptus dignitatis, & immunitio pontificatus oriebatur. Erat ſiquidem ob priuatã vitam, quam antea in heremo duxerat, rebus agendis parum idoneus. Hanc ob rem de abrogatione eius mentio fieri cœpta eſt: maximè verò mortuo Latino cardinali viro optimo, cuius auctoritate Cæleſtinus tantum pondus adhuc ſuſtinebat. Verùm inſtantibus acriter cardinalibus quibuſdam, maximè verò Benedicto Caietano, viro in iure ciuili & Canonico peritiſſimo vafroque, qui primum locum apud pontificem tenebat, vt ſe pontificatu abdicaret, ne eccleſia Dei ob imperitiam gubernantis periclitaretur, de omittendo pontificatu cogitare cœpit. Hac autem eius leuitate & ſuperſtitione motus Carolus, hominem amiciſſimum Neapolim perducit, eiuſq; animũ à tanta fœditate rei amouere conatur, clamãte vbique locorum populo ſe nolle alium põtificem q ãm Caleſtinum, idque ab eodẽ pontifice precibus & obſecrationibus contendente. Cui pontifex reſpondit nil aliud ſe eſſe facturum, quàm quòd Deus vellet, quodq; ipſe è rep. Chriſtiana eſſe cenſeret. Tum verò cardinales abdicationem hominis quærentes, vehementer inſtant, vt id quamprimũ agat, propoſito reip. Chriſtianæ diſcrimine, quod ſua ignoratione imminere omnium cernicibus oſtendebant, affirmantes omnia mala tum accidentia, die iudicij ſibi imputatum iri. Motus his verbis vir ſanctus & ſimplex futurum ſe in eorum poteſtate dixit, modò id iure fieri poſſet. Quare conſtitutio omnium conſenſu facta eſt, licere pontifici abdicare ſe magiſtratu. Quam quidem conſtitutionẽ Bonifacius VIII. eius ſucceſſor poſtea confirmauit, quẽadmodũ lib. 6. Decretalium apparet. Tum verò Cęleſtinus ad priuatam vitam ſe redigens, alterius ſubrogandi pontificis cardinalibus ex inſtituto poteſtatem dat, pontificatus ſui menſe 6. Atque ita Benedictus Caietanus plurimorum conſenſu pontifex creatus Cæleſtinum ad hæremum abeuntem, ex itinere ad ſe retrahit, eundemque præfecto arcis Fumonis, quæ in Hernicis eſt, cuſtodiendum tradit. Hac ratione motus, vt ipſe dicebat, ne auctores ſeditionũ aliquam calamitatem hoc duce eccleſiæ Dei aliquando inferrent, licet reuera hominis ſanctitatem admirarẽtur. Vtcunque eſt, conſtat hominem ipſum magnæ ingratitudinis & calliditatis fuiſſe: quippe qui ambitionis cauſſa & virum ſanctum deceperit, dum eum magiſtratu ſe abdicare compulit, & captum vitam heremiticam appetentem, in arce Fumonis dolore animi ante tempus mori coẽgerit, anno 1. menſe v. poſt initum pontificatum. Sunt autem qui ſcribant, Cæleſtinum poſt mortem adeò miraculis claruiſſe, vt plerunque in concilijs de eo in ſanctos referendo habita mentio ſit: fuiſſeque plerosque, qui eum pro ſancto colerent, & in catalogo Confeſſorum recenſerent. Eius autem celebritas 14. Kal. Iulij, qua die moritur, quotannis obſeruatur ex inſtitutione Clementis V. Auenioni facta.

BONIFACIVS VIII.

BOnifacius VIII. natione Hernicus, patria Anagninus, Benedictus Caietanus antea vocatus, Neapoli pontifex creatur in vigilia natalis Domini MCCXCIV. vir quidem doctrina & experiētia rerum insignis. Diu enim in curia versatus fuerat, & per omnes dignitatis gradus ad pontificatum, non sine tamen ambitionis crimine peruenerat. Nam dum esset sancti Martini in montibus presbyter cardinalis, adeò dignitatem pontificatus exoptauit, vt nil ambitione & fraude prætermiserit, quod ad eam rem consequendam pertinere arbitraretur. Tantæ præterea arrogantiæ fuit, vt & omnes ferè contemneret, & gratias à Nicolao quarto & Cælestino V. factas reuocauerit. Gibellinos quoque mirificè persecutus est. Hinc oritur illa inter pontificem & Columnenses Gibellinos contētio, qui etiam Anagniæ contra pontificem factionis suę partes fouebant. Hos itaque, maximè verò cardinales duos, Petrum & Iacobum eiusdem familiæ viros insignes calumniari cœpit, quod thesauros ecclesiæ in morte pontificum diripuissent, quòdque libellos famosos contra se sparsissent. Scripserunt siquidem post illatam sibi iniuriam ad reges, ad principes, ad nationes de arrogantia Bonifacij, de ambitione, quod contra ius fasq; pontificatus sedem occupasset, reiecto fraudibus Cælestino eodemque in carcerem coniecto. Sunt enim qui scribant, Bonifacium immisisse subornatores clāculum quosdam, qui noctu dimissa quasi cælitus voce in cubiculum Cælestini hominis simplicis, ei persuaderent, vt pontificatum dimitteret, si saluus fieri vellet. Citati autem cardinales cum nusquam apparuissent, Bonifacij pertinaciam veriti, Nepete enim secesserant, vnà cum tota Columnensium familia publico decreto schismatici habentur, beneficijs, dignitatibus, fundis paternis, castellis, oppidis priuantur: quam priuationem Bonifacius postea in decreti formam retulit, vt libro apparet quem Sextum appellant. Sumptis deinde armis Bonifacius, concitatisq; multis crucesignatis, eos opprimere conatus, Prænestę, quò se cum Sciarra viro insigni eorum patruo receperant, obsidione cingit. Dilapsos inde, capto ac direpto Prænestę, Zagarolū & Columnam confugientes persequitur: vnde non ita multò pòst abire ob multitudinem hostium necesse fuit, à quibus hæc item castella diripiunt, maximè verò Columnæ paternum solum. Cardinales autem inde quoque dilapsi, Reate petiuēre. Sciarra verò apud Antium multum diuque in nemoribus vixit, sæuitiam Bonifacij veritus: sed in piratarum manus incidens, Remigio admotus multas calamitates perpessus est, quanquam sic quidem æquiore animo exsilium pati mallet, quàm sæuitiem Bonifacij experiri, qui Gibellinos omnes vno odio persequebatur. Notum est illud certè, quòd Procheto dixerit Genuensi archiepiscopo, ad pedes eius die cinerum prodeunti. Nam cum dici à sacerdote tum soleat, Memento homo, quia cinis es, & in cinerem reuerteris, dixit mutatis quibusdam verbis, Memento homo, quia Gibellinus es, & cum Gibellinis in cinerem reuerteris: in eiusque oculos cinerem coniecit, non in caput, vt mos est. Eundemque ob nomen factionis archiepiscopatu priuauit, licet postea in integrum restituerit, cùm intellexisset cardinales Columnenses, quemadmodum ipse suspicabatu, Genuam non petijsse. Pulsis hoc modo Columnensibus, Bonifacius duplicem celebritatem, & apostolis & Euangelistis, & quattuor ecclesiæ doctoribus, Gregorio, Augustino, Hieronymo, Ambrosio statuit. Idem etiam dum in Vrbe veteri esset, beatum Ludouicum ex regia Francorum stirpe ortum, vtpote ex Carolo secundo, ordinis sancti Francisci professum, vt quidam volunt, in sanctos retulit. Idem quoque ecclesiam cathedralem sanctæ Cæciliæ Albiensis ciuitatis, canonicis sæcularibus pulsis inde, regularibus commisit, instante Bernardo Castaneto Albiensi Episcopo. Edidit præterea sextum pontificij iuris codicem, suo iussu à tribus doctissimis viris compilatum, quibusdam decretis nouis à se additis. Vrbem quoque Eugubium, quæ Gibellinorum auspicijs ab ecclesia defecerat, breui recuperauit. Alberto duci Austriæ, imperij confirmationem bis terque petenti negauit. Mortuo autem Iacobo Arragonio, cum Robertus Caroli filius Calabriæ dux in Siciliam traiecisset, Catinamque cepisset, tantum repentè bellum exortum est, vt tota ferè Italia tumularet. Nam & Siculi Arragonensibus fauentes, cōparata classe, Philippū Roberti fratrem bello superāt, & captum in carceré conijciunt. Quare Robertus relicta Catina, re infecta, in Italiā reuertitur. Fredericus aūt Arrago ex Hispania cū exercitu in Siciliā delatus, non sōlū Siciliā totam, verumetiam Calabriam recuperauit. In Etruria verò adeò contra Pisanos Genuenses exarserant, vt & Liburnum ceperint,

200 Cor.

runt incendioque euerterint: & naues onerarias in fluminis ostio demerserint, ne Pisanis nauigare liceret. Fiebant hæc in Italia cum magno prouinciæ detrimento, pontifice nullibi ad pacem conficiendam auctoritatem suam interponente. Et ne existimares tum Deum cum hominibus pacem habuisse, tantus repentè terræmotus exortus est, quantus nunquam anteà: quo quidem multis diebus per interualla plurima durante, ædificia passim corruêre. Reate pontifex tum erat cum tota curia, qui certè veritus, ne ruina ædificiorum opprimeretur, casulam quandam ex tabulatis subtilibus, in medio claustro fratrum Prædicatorum, prato admodum lato, ædificari iussit: eoque in loco aliquandiu resedit, licet horrida sæuiret hyems. In celebritate namque sancti Andreæ hæc perturbatio exorta est. Apparuit tum quoque cometes, magnæ alicuius futuræ calamitatis indicium. Verùm Bonifacius post tantos & tam diuturnos terræmotus, ad se rediens, cardinales aliquot creauit, quorum de numero fuêre Archiepiscopus Toletanus, Richardus Senensis (Nicolaus Tartisinus ordinis Prædicatorum magister, Ioannes Murro ordinis minorum generalis, Petrus Hispanus. Iubileum quoque idem retulit anno millesimo trecentesimo, quo plenam delictorum omnium remissionem his præstabat, qui limina Apostolorum visitassent, ad exemplum testamenti veteris, licet primo quidem apud Iudæos huius longè alia ratio habita sit. Iubileum namque quinquagesimo quoque anno repetebant, quo debitores è creditoribus laxabantur, vt ait* Iosephus, & serui libertatem vendicabant: vnde libertatis nomen præsefert tam animi quàm corporis. Nam liberi verè hi dici possunt, quibus peccata remittuntur. Idem etiam centesimo quoque anno obseruari mandauit. Ob hanc rem eo anno tanta vndique hominum multitudo Romam venit, vt vix incedere per vrbem, amplam quidem & vastam, liceret. Venerat Romam Carolus Valesi comes, Philippi Francorum regis frater, qui filiam Balduini vltimi Constantinopolitani imperatoris in vxorem duxerat, à Bonifacioque impetrauerat, vt socero suo liceret imperium ipsum repetere, à quo depulsus fuerat. Fecerat id quidem libenter Bonifacius, quod ei in animo erat horum principum auxilio exercitum in Asiam transmittere, qui Hierosolymam recuperaret. Interim verò dú res ipsæ componerentur, & Carolum ipsum patrimonio sancti Petri cum omni potestate præfecit, & legatum in Etruriam misit, qui nouas seditiones compesceret. Nam à Gibellinis & Guelphis, ad Albos & Nigros transierant. Verùm cum legatus nil proficeret, propositis etiam interdictis, Carolus Valesius eò pontificis mandato profectus, continere Florentinos non potuit, quo minus Albos non sine magna cæde ab vrbe sua pellerent. Albi enim Gibellini tum appellati sunt. Sed pontifex Hierosolymitanam expeditionem iam pridem meditatus, Apameensem Episcopum ad Philippum regem Francorum mittit, qui hominem ad eam rem cohortaretur. Is itaque eò profectus, cùm nil precibus impetraret, minas quidem addidit. Hanc itaque ob rem iratus Philippus, hominem subitò in carcere conjcit.

Quod vbi Bonifacius resciuit, eò statim misit Narbonensem Archidiaconum, virum certè insignem, qui pontificis nomine Philippo mandaret, vt missum faceret episcopum Apameensem. Id si non impetraret, diceret audientibus omnibus regnum Franciæ ad ecclesiam deuolui ob contumaciam Philippi, & violatum ius gentium: adderetque anathema, & omnes Francos à iuramento regio absolueret. Fecit omnia quam diligentissimè archidiaconus, ac regem compulit episcopum Apameensem dimittere. Rex autem aliqua ex parte iniurias sibi à pontifice illatas vlturus, edictum proposuit, ne quisquam è regno suo Romam proficisceretur, aut eò pecunias mitteret. Secundo verò post Iubileum anno, Carolus Valesius ad Carolum secundũ consobrinum suum se contulit: cuius aduentu motus Fredericus Arrago, pacem his conditionibus petijt & impetrauit, vt redditis quæ in Italia ceperat, ei Siciliam, quoad viueret, retinere liceret. Verùm abeunte ex Etruria Carolo Valesio, Albi Florentia pulsi, Forumliuij populariter commigrarunt: quorum de numero habitus est Dantes Aldegerius vir doctissimus & sua vernacula lingua poeta insignis; qui postea redire in patriam persæpe conatus est, sed frustra adiuuantibus etiam Bononiensibus, & Canegrandi Veronensium domino, quo cum postea familiariter aliquandiu vixit. Sunt qui scribant, Bonifaciũ hoc tempore Hermanni cuiusdã corpus apud Ferrariẽ ses iam viginti annis pro sancto cultum, ex-

Iubilei ratio.

Antiquitat. lib 3. cap. 14.

humari mandasse, accomburi habita de eius hæresi quam diligentissima inquisitione. Hunc ego è fratricellis fuisse crediderim, quorum secta tum maximè inualescebat. Interim verò Philippus rex Franciæ, Bonifacij arrogantiam iniquo animo ferens, habito apud Parisios ecclesiasticorum & nobilium magno conuentu, cõmemoratisq; iniurijs à Bonifacio acceptis, eiusq; ambitione & malis artibus ad occupãdum põtificatum, quem iniustè teneret, ad sedem apostolicam tum, vt ipse dicebat, vacantem futurumque concilium appellauit. Quidem re percitus Bonifacius, habito generali concilio, Philippum eiusque regnum Alberto imperatori subijcit, quem in initio pontificatus sui repulerat. Tum verò Philippus superbiam hominis domiturus, Sciarram Columnensem in portu Massiliæ cognitum à piratis redemptum, cum Guillelmo Nogaretio Gallo equite fidissimo Romam mittit, hac ratione (vt ipse palam dicebat) vt appellationẽ suam publicarent. Verùm ei longè alia mens fuit. Nam Sciarra ferili habitu Latium ingressus collectis vndique amicis, Nogaretium cum ducentis equitibus Gallis mercede conductis è militia Caroli Valesij Ferentinũ præmittit; qui inde eisi opus esset, auxilium ferret. Ipse verò Anagniam clam noctu ingressus, adiuuantibus Gibellinis, quos Bonifacius diu multumq; vexauerat, pontificem nil tale metuentem in domo paterna capit, refractis valuis, captumque Romam perducit, vbi quinto & trigesimo die post dolore animi confectus, perijt pontificatus sui anno octauo, mense nono, die decimoseptimo: sepeliturque in basilica Petri sepulchro à se antea exstructo: quod quidem adhuc exstat in sacello à se conditoopere vermiculato. Idem quoque suggestum condidit cum porticu apud basilicã Lateranẽsem, in quo exsecrationes in cœna domini fiunt: quoque in loco & Philippum regem Franciæ, & Columnenses anathemate notauit. Moritur autem hoc modo Bonifacius ille, qui imperatoribus, regibus, principibus, nationibus, populis terrorẽ potius quàm religionem injcere conabatur: quique dare regna & auferre, pellere homines ac reducere pro arbitrio animi conabatur, aurum vndiq; conquisitum plus quàm dici potest, fitiens. Discant itaque huius exemplo principes omnes tam religiosi, quàm sæculares præesse clero & populis, non superbè & contumeliosè: vt hic, de quo loquimur, sed sanctè & modestè, vt Christus rex noster, eiusque discipuli ac veri imitatores: & malint à populis amari, quàm timeri, vnde tyrannorum pernicies oriri meritò solet. Sũt qui scribant, hunc quoque discordias inter Italos aluisse: maximè verò inter Genuenses & Venetos, populos quidem nauali prælio satis potentes.

BENEDICTVS XI.

201. *Pöt.*

BEnedictus vndecimus, natione Italus, patria Taruisinus, Nicolaus antè vocatus, cardinalis Ostiensis, Romæ Kal. Nouẽb. pontifex creatur. Hic enim ab ineũte adolescẽtia ordinẽ Prædicatorũ ingressus, tantũ virtute & doctrina apud fratres suos valuit, vt eum per omnes magistratus ad Generalis dignitatem proexerint. Vnde & pontifex creatus magnum breui tempore virtutis suæ documentum præstitit. Ita enim vixit, vt post mortem inter beatos meritò censeatur. Inito autem pontificatu Nogaretium & Sciarram, omnesque Anagninos cum his in capiendo Bonifacio sentientes, & citatos antea ad iudicium, nec apparentes, grauiore anathemate notat. Cognita quoque regis Philippi caussa, hominem Bonifacij censuris irretitum absoluit, in gratiam præterea recipit Ioannem & Iacobum cardinales Columnenses, quos ingenti odio Bonifacius factionis Guelphæ studiosus, plus quam pontificem decebat, persecutus fuerat. His quoque bona restituit, à galero tantum rubeo, quo à Bonifacio priuati fuerant, sed breue tempus abstinere iussi. Compositis autem hoc modo in vrbe rebus, creatisque cardinalibus quibusdam quorum de numero Nicolaus Pratensis ord. Prædicatorum est habitus, animum statim

statim ad componendam Italiæ pacem adijcit. Verùm quia in Etruria magis quam alibi seditionibus laborabatur, eo Nicolaum episcopũ Ostiensem cum summa potestate mittit: qui & nouos magistratus Florentiæ constituit, in illisque ædibus collocauit, quas nuper ad recipiendos magistratus ædificauerant, dominorum palatium nunc vocatur. Tum verò Nicolaus plura his sibi licere arbitratus, de reducendis exsulibus mentionem facit: quod vbi ex animi sententia non impetrauit, proposito anathemate, Pratum se contulit, mortuo deinde non ita multò post Benedicto pontifice tumultuantibus in Etruria omnibus, exsules omnium ciuitatum in agrum Bononiensem connenientes, primò ingredi Florentiam instituunt, atque ita clam noctu apud portam, quæ Bononiam ducit, mœnia nondum perfecta superingressi, vsque ad templum diuæ Reparatæ paulò antè inchoatum perueniunt. Verùm dũ & prædam cupidè nimium quærunt, & amicos consulunt, quid maximè agendum censeant, hostibus suis sumendi animos, & capiendi arma tempus dant: à quibus non sine multorum cæde properè expelluntur. Conducto deinde Roberto Calabriæ duce, non solum sua tueri, verùm etiam aliena oppugnare ausi, Pistorium obsidione cingũt, adeò egregiè ab his, qui in præsidio erant defensum, vt eruptione facta, Robertum cum exercitu Pratum vsque repulerint. Benedicti autẽ viri optimi ac sanctissimi mens fuerat, pacata Italia, Tartaros Syriam & Palæstinam ingressos iuuare, à quibus litteris & nuncijs ad tantam rem conficiendam continuò inuitabatur. Mortuus itaque Perusij (eò enim profectus cum curia fuerat) pontificatus sui mense octauo, die decimo septimo, rem destinatam omittit. Sepelitur autem magna pompa, vt par fuit, in ecclesia fratrum Prædicatorum. Nonis Iunij millesimo trecentesimo tertio. Fuisse autem Benedictum virum optimum ac sanctissimum, declarant miracula à se post mortem edita, sanatis ægrotis, pulsisque dæmonibus è cordibus obsessorum. Vacauit tum sedes à Nonis Iunij vsque ad Nonas Iulij insequentis anni, licet cardinales in conclaui ob eam rem constituti, à Perusino populo impulsi persæpè sint, minis interdum additis, vt pontificem deligerent.

(***)

CLEMENS V.

CLEMENS quintus, natione Vasco, Burdegalensis episcopus Bertrandus Gotho antea vocatus, Perusij à collegio cardinalium absens, post longam contentionem pontifex tandem creatur. Is autem electioni consentiens, ex Burdegala Lugdunum profectus, eo cardinales omnes ad se vocat: qui sine mora pontifici obtemperarunt, atque ita curia Romana in Gallias translata est, millesimo trecentesimo quinto: vbi etiam ad septuaginta quatuor annos remansit cum magno Christianorum incommodo, potissimùm verò vrbis Romæ, cuius templa magna ex parte ob solitudinem & situm corruêre, absentibus his, ad quos quidem ea restituere pertinebat. Coronationi autem pontificis interfuêre, & Philippus rex Franciæ eiusque frater Carolus nuper ex Italia reuersus, Ioannes Britanniæ dux, qui ruina muri oppressus moritur, cum plerisque alijs, dum pompa coronationis, vt fit per vrbẽ ducitur. Philippus quoque rex ea ruina aliqua ex parte debilitatus est. Pontifex autem in tãta trepidatione ex equo deturbatus, solum carbunculum ex tiara amisit, precij aureorum sex millium, vt quidam scribunt. Peracto deinde solemni, sedatisque rebus omnibus, Clemens multos cardinales Gallicos tum creat, ex Italia nullum, licet Ioanni & Iacobo Columnensibus dignitatem cardinalatus integram restituerit. Tres præterea cardinales cum senatoria potestate Romam misit, quorum auspicijs vrbs ipsa atquè Italia gubernaretur. At verò cùm cerneret Genuenses & Pisanos inter se grauissimo bello implicitos, interimque Sardiniam 202. Pöt.

diniam à Sarracenis occupatam esse, insulam hac conditione Frederico Siciliæ regi concessit, vt primo quoque tempore eam pulsis inde hostibus reciperaret. Veneti autem cum Carolo secundo contra imperatorem Constantinopolitanum fœdus ineuntes, eò Rassianum regem perpulêre, millesimo trecentesimoseptimo, vt orthodoxæ fidei rationem à Romano pontifice petierit. Verùm cùm postea Veneti ac Carolus refrixissent, Rassiani ipsi malo exemplo sententiam mutant. Interim verò apud Nouarienses noua hæresis à Dulcino & Margarita inuenta est, qua mares & fœminæ simul habitantes, in omnem libidinem prolabebantur. Fraticelli hi sunt appellati, quos opprimere Clemens conatus, eò statim milites quoldam cum apostolico legato misit, qui eos in alpibus positos, partim inedia & frigore, partim armis oppressit. Dulcinus autem & Margarita viui capti, membratim lacerantur: eorumque ossa combusta dissipantur. Rescitũ quoque eodem fere tempore est, Templarios olim Christi milites à nostris ad Sarracenos defeciſſe. Hanc ob rem interfecti illi sunt, qui comprehendi potuêre: eorumque bona partim Rhodijs militibus, qui insulam paulò antè occupauerant, partim verò nouis religionibus sunt attributa. Iudæos quoque Philippus rex Franciæ cum singulis vestimentis è prouincia sua deiecit, direptis eorum bonis ob maleficia quædam & auaritiam. Verùm cùm non ita multò post Albertum imperatorem Ioannes ex fratre nepos interfecisset, omnes ferè ciuitates Cisalpinæ Galliæ dominos sibi eos delegêre, quos antea capitaneos habuerant. Capitaneos enim præfectos vrbium vocant, vt Verona Scaligeros, Mantua Passerinos, Patauium Carrarienses. Estenses autem iampridem dominatu Ferrariæ potiebantur, sed tunc potissimum Mutinam in potestatem suam redegêre. Nec indignatus est Carolus secundus Neapolitanus rex, Beatricem filiam Azoni Marchioni Estensi vxorem tum collocare. Verùm Friscus eius filius nouercam sibi superinductam cernens, patrem in carcerem coniectum necat, Ferrariaque potitur, impetrato à Venetis auxilio ad expugnandum Theldum, castellum (ita accolæ vocant) ponti impositũ. Tum verò cardinalis cognomento Pelagura, Bononiam à Clemente missus, Venetis sub anathematis pœna imperat, vt à re Ferrariensi abstineant. Optabant quidem Ferrarienses ipsi ditioni ecclesiasticæ subesse. Hanc ob rem Veneti maturandum rati, castellum die noctuque oppugnatum, tandem capiunt: quo facto, Friscus ipse vindictæ cupidus, dimidiam Ferrariæ partem incendit, potissimùm verò eorũ domos, qui rebus nouis studere videbãtur. At ciues tantam iniuriam non diutius laturi, sumptis armis, Frisco dominatu eiecto, Venetis sese dedunt, cùm cernerent se ab his egregiè defendi posse. Quare Pelagura indignatus, cruce signatos in Venetos & Ferrarienses vndequaque properè ad se vocat. Clemens verò cognita Venetorum contumacia & regnandi cupiditate, eis anathemate notatis sacra interdicit: pro seruisque direptis eorum bonis vbicunque locorum reperirentur, haberi iussit. Quamobrem gens ipsa mercaturæ admodum dedita, & in Anglia & in Gallia maxima incommoda perpessa est. Alios præterea cardinales in Etruriam bellis tum fecundantem pontifex misit, qui Roberto & Calabriæ duci, Florentinis ac Lucensibus reliquisque prouinciæ populis mandarent, vt oppugnare Pistorium desisterent. Paruêre tum omner præter Florentinos & Lucenses: quare his quoque à sacris interdictum est. Verùm abeũte Roberto Auinionem salutandi pontificis causſa, Pistorienses diutino bello fatigati, deditionem tandem fecêre. Captæ vrbis Florentini & Lucenses mœnia euertunt, fossas complent, agrum sibi diuidunt: à sanguine tamen ciuium temperatum est. Solum vrbis vtrique populo commune remanet. Quod quidem Florentini non ita multò pòst contra fœdera inter se & Lucenses inita occuparunt, ducto circumquaque muro, eliminatisque fossis. Ijdem præterea vt omnia circunquaque tutiora haberent, Acianum gentis Vbaldinę castellum in agro Mugellano positum, emptum pecunia diruunt: in planoque haud longè Scarpariam, vt paucis ante annis in valle Arpi Castelfraneum & sanctum Ioannem condunt. Missus tum quidem in Etruriam Neapoleo cardinalis Vrsinus, qui res ipsas componeret, spretus à Florentinis & Lucensibus, eò ire prorupit, vt anathemata & interdictum publicè continuaret. Hanc ob rem Florentini clerum ipsum grauissimis exactionibus diu multumque vexarunt. Vsi præterea hac sæuitia sunt: nam Cursiũ Donatum ciuem egregium & de rep. bene meritum, interfecêre, quia Hugutionis Fagiolani filiam in vxorem duxerat, adeò nobilitatem odio habebant. Verùm cùm postea Pelaguram legatum in recuperanda Ferraria castelloque

Templarij ad Sarracenos defecerunt.

Theo-

Theodaldo à Venetis occupato iuuissent, à pontifice in gratiam recipiuntur, millesimo trecentesimo nono.

Eodem verò anno Carolo secundo rege Neapolitano mortuo, filius Robertus in regnum à pontifice missus, Bononiam ad Pelaguram proficiscitur: quem statim ecclesiæ nomine tumultuanti Ferrariæ præfecit. Is autem Neapolim iturus, Degum Catelanum virum insignem, cum cohorte equitum in præsidio reliquit. Qui vbi continere Ferrarienses verbis & minis in officio non posset, equites ex arce in ciues dimisit: quorum de numero multos certe trucidauit. Ad octo nanque & viginti ex optimatibus Estensium dominatum appetentes laqueo necauit. Eodem verò tempore Henricus Lucemburgensis à Germanis imperator electus, hac quidem lege à pontifice confirmatur, vt intra biennium coronam Romæ habiturus, Italiam ingrediatur. Hoc autem animo egerat pontifex, vt imperatoris aduentu motus Italici comprimerentur. Imperator itaque omnia se facturum pollicitus, oratores statim in Italiam ad populos & principes mittit, maximè verò ad Florentinos, qui tum Aretinos vexabant: petitq; vt sibi & exercitui suo hospitium in vrbe parent, ac vexare Aretinos desinant. Respondere tum Florentini, tantum quidem principem imprudenter agere, qui barbaros in Italiam ducere conetur, quam ipse imperij caussa à barbaris tueri deberet. Aretinis præterea imperatorem ipsum non benè consulere, quos sciret Guelphos quidem ciues suos expulisse: exsules enim ab imperatore restitui consueuisse, & extorres retineri. Ferunt tum Dantem Florentinos cęcos appellasse, quod imperatori tam insulse respondissent: quò certè nil poterat esse magis à republica sua alienum: maximè autem tanto principe cum tanto exercitu hostili animo aduentante. Animos siquidem eis dabant Roberti regis promissa, qui in regnum proficiscens, factionis Guelphæ defensorem acerrimum vbique se futurum pollicitus erat. Imperator autem ad Taurinos Alpes trangressus, in plana descendens, omnes ferè ciuitatum principes honoris caussa obuios habuit. Duæ tum præerant Mediolani factiones: quarum altera Turrianorum, altera Vicecomitum habebatur. Guelphis præerat Guido Turrianus populi capitaneus, vt gentis vocabulo viar: Gibellinis verò Maphæus Vicecomites. Veritus autē Guido, ne Vicecomes Henrici gratiam ob factionem præoccuparet, contracto exercitu in agro Mediolanensi castra ponit, visurus, vt ipse dicebat, qui nam vrbem se inuito ingrederentur. Tum verò Maphæus nuncijs imperatorem ipsum propere Mediolanum vocat ad vrbem, vt ipse dicebat, imperij Romani domicilium. Henricus itaque copias vrbi admouēs, magnos tum quidem tumultus ingresso iam Guidone concitauit, quos statim rebus hoc modo compositis repressit, vt Guido Vercellis potiretur, Maphæus verò equitum suorū dux & præfectus haberetur. Potitus Mediolano imperator, omnes ferè ciuitates statim in deditionem accepit, præter Alexandrinos. Coronam itaque ferream Mediolani accipiens, quā modò etiam de more capere debuerat, tanta ciues impensa vexauit, vt grauata onere plebs, quę libertatem sperabat, arma sumpserit. Tum verò Germani cum ab vtraque factione suos cædi viderent, ex suburbijs vrbem ingressi, factionum capita aduocant. Galeatius autem Maphæi Vicecomitis filius, relicto domi genitore, cum magna clientum manu ad imperatorem proficiscitur, ostenditque Turrianos tyrannidem vrbis affectantes, tantum tumultus concitasse. Hanc ob rem Germani cum Gibellina factione in vnum conuenientes. Turrianos nonnihil apud Plateam sanctæ Mariæ nouæ resistentes ab vrbe pellunt: qui Guidone suadente, Vercellas populariter petunt. Ex hac autem factione ad triginta interfecti referuntur, quorum de numero quatuor Turriani fuēre. Mouens dein Cremonenses & Cremenses Henricus, qui Gibellinos eiecerant, Guelphos ad supplicium vocat, sed libera Cremonensium deditio, Henricum mitiorem reddidit. In Cremenses aliquantulum sæuitum est, & eorum mœnia funditus euersa sunt. Parmenses autem timore perculsi, qui Gilberto Corrigia suadente, Rubeos in vrbem acceperant, pulsis Guelphis imperatoris vicarium recipiunt. Tutati sunt aliquandiu se Brixiani. Verùm cùm acriter ab Henrico pugnarentur, noctu ad Montana confugientes, vacuam cultoribus vrbem reliquēre. Ingressi itaque Germani, vrbis mœnia confestim demoliuntur. His autem vicinorum calamitatibus perterriti Mantuani, Veronenses, Vicentini, Patauini, Taruisini, Veneti, mandata imperatoris statim fecēre, Placentini quoque pulso Alberto Scoto Guelphorum duce, imperatoris præfectum susci-

piunt

piunt. Compositis itaque hoc modo Cisalpinæ Galliç rebus, imperator Amedeo Sabaudiç comite, Pisanorum Genuensiumque oratoribus subsequentibus, per Placentinos iter faciens Genuam proficiscitur. Quò etiam non ita multò pòst applicuêre & legati Roberti Neapolitani & Frederici Siculi regis: illi simulatam, isti veram amicitiam præseferentes. Nam Robertus rex Marescallum suum cum duobus millibus equitum in Etruriam miserat, qui Florentinis & Lucensibus, si opus videretur, contra imperatorem auxilio essent. Verùm Henricus Pisas classe delatus, præmissis terrestribus copijs, maximis incommodis Lucenses afficit. Libuit hactenus commemorare hæc incommoda Italis illata, quorum omnis culpa à quibusdam in Clementem transfertur, qui Henricum impulerit cum exercitu Italiam ingredi. Sunt tamen qui scribant, id ex vtilitate prouinciæ à Clemẽte factum ob intestina mala, quæ quotidiè cum magna hominum cæde in vnaquaq; ciuitate, immò in quouis paruo etiam castello, committebantur. Cędebantur ciues, necabantur senes, allidebantur infantes, nec vllus crudelitatis modus inerat: vnde Clementi placuit, quod scriptum apud Homerum est, Vnus sit princeps, ad quem omnia referantur. Henricus autem Romam versus iter arripiens, cum quingentis equitibus Ludouicum Sabaudiensem Amedei filium præmittit, qui certè apud Stephanum Columnam non longè à Lateranensi palatio diuertens, magnum Vrsinæ factioni timorem iniecit. Henricus tamẽ Viterbium primò, inde Romam veniens, effuso obuiam honorato quoq; cum vrbana multitudine perbenignè suscipitur. Coronatus deinde à tribus cardinalibus, Romanos omnes in verba sua, vt mos est, iurare compulit, edito ingenti conuiuio, cui omnes ciuitatis proceres, exceptis duntaxat Vrsinis, interfuêre. Ne tamen in tanta celebritate quicquam tumultus ob concitatas hominum mentes oriretur, milites suos in theatris, thermis, lociśque munitis pro statione collocauit: quibus præsidijs adeò confisus est, vt ausus sit etiam tributum insuetum à populo exigere. Qua ex re omnes vtriusque factionis ciues, ad Vrsinos confugiunt: qui ædes suas propè Tiberim & Hadriani pòtem sitas, validis præsidijs communierant. Tum verò imperator ira percitus, sagittarios nauales à Pisanis missos, in vrbem contra Romanos vocat, quos certè nil tale metuentes, Ioannes Roberti regis frater, qui suas nauales copias sub Auentino collocauerat, facilè in fugam vertit: & intromisso equitatu haud lõgè in statiuis collocato populo Romano adiuuante, imperatorem ipsum Tibur abire coëgit. Discessit & Ioannes Roberti frater cardinalium iussu, vrbemque pacatam reliquit. Hẽricus autem Perusio iter faciens, cum Arretiũ peruenisset, Robertum regem maiestatis reũ facit: citatumque nec apparentem regno priuauit, improbante eam rem Clemente, quod in loco nequaquam idoneo tantam rem, nec ad se pertinentem peregisset: pontificis enim proprium esse dicebat, regnum Siciliæ cis & vltra Pharum dare & adimere. Mouens Arretio imperator, in Florentinos & Lucenses cum Roberto sentientes copias ducit. Verùm cùm vrbẽ oppugnare nõ posset, occupato Bonitio, eodemque munito, Senensibus bellũ indicit, qui auarè nimium ac malignè commeatus ei subministrabãt. At verò cum ægrotare cœpisset, ad Marcereti balnea se contulit, vnde multò imbecillior quàm anteà ad Bonconuentum redijt: vbi pòst aliquot dies moritur, non sine suspicione dati à Florentinis veneni, subornato pollicitationibus & prẽmijs monacho quodam, qui et eucharistiam veneno illitam dederat, vt nonnulli scribunt.

Pisani autem mortuo imperatore Florentinorum potentiam veriti, Huguctionem Fagiolanum ducem sibi ac tyrannum deligunt: qui paulò pòst ab equitatu cum Henrico militare solito adiutus, Lucẽses agris mulctatos in potestatem suam redegit. Clemens verò ad cætera mala, quę Italia patiebatur, audito incendio basilicæ Constantinianæ vehementer indoluit: pecuniasque clero ac populo Romano misit ad templum restituendum, licet eo anno tanta caritate penuria rerum laboratum in regno sit, vt vix ad cibum & potum satis pecuniarum haberet. Quæ quidem mala & frequẽter eclipses solis cometæque portendebant, & ipsa pestis, qua ferè vbique tum laboratum est. Clemens autem cùm animum ad componẽdum ecclesiæ statum adiecisset, sacris ordinibus ter habitis, & plerosque cardinales viros optimos creauit, & tribus concilijs diuersis in locis varijsque temporibus habitis, multa prudenter & maturè egit. Nam & Dulcini sectam ecclesiasticos impugnantem, vt dixi, perdomuit: & Templarios sustulit in maximos errores prolapsos, Christum scilicet abnegantes, eorumque bona Hierosolymitanis militibus addixit: & regi Franciæ apud Pictauium

uium quædam inhonesta petenti, quò minus id impetraret, restitit: nam damnari Bonifacium, & absolui Nogaretium ac Sciarram petebat. Primum certè nunquam obtinuit, secundum postremo impetrauit, pollicente Nogaretio se iturum pœnitentiæ gratia contra Sarracenos. Quam quidem expeditionem Clemēs ipse optabat, vt ex eius concilijs apparet. Præterea à vero & Cælestinum quintum approbatis eius miraculis, in sanctos retulit sub nomine Petri confessoris: & librum Clementinarum à se compositum in Viennensi concilio edidit. Deinceps verò varijs ægritudinibus afflictatus: nunc dysenteria, nunc stomachi ac laterum dolore cruciabatur: octauo pontificatus sui anno, mense decimo, die quintodecimo moritur. Vacat tum sedes annis duobus, mensibus tribus, diebus septendecim, dum nō satis inter Cardinales constat, quem potissimum deligant. Nec minor quidem discordia inter electores imperij tum fuit mortuo Henrico, cum alij Ludouicum Bauariæ, alij Fredericum Austriæ duces proponerent. Quibus inter se prælio concurrentibus, superato Frederico, tanta superbia Ludouicus elatus est, vt absque auctoritate Romanæ sedis & imperatorem se appellauerit: & ita Vicecomitibus in Cisalpina fauerit, vt Mediolano potiti sint, quò ei facilius Romam proficisci liceret ad coronā auream, vt mos est, accipiendam. Tum verò Etrusci omnes, ac maximè Guelphi trepidare cœperunt, quod cernebant Ludouicum imperatorem omnia imperij iura, adiuuantibus Vicecomitibus & Hugutione Fagiolano Pisanorum & Lucensium tyranno, breui repetiturum. Hanc ob rem & Guidonem Petramalam episcopum Arretinum ac dominum, & Philippum Tarentinum principem Roberti regis fratrem, in partes suas pollicitationibus & muneribus pellexerunt. Multum enim Philippus equitatu & disciplina rei militaris tum valebat.

ANNOTAT.

Clemens Papa V. comitiorum pontificalium legibus à Gregorio X. editis confirmatus, nonnulla addidit, seu suppleuit in generali Concilio Viennensi, quæ etiam supra annotaui, à Ioanne papa XXII. in libro Clementinarum primo, titulo tertio de electione, & electi potestate, cap. Ne Romani pontificis, &c. postea restrata. Postremò Clemens VI. bullam de moderatione legis cibariæ cardinalium, in conclaui recluſorum fecit, quæ in libro cæremoniali extat, de quibus omnibus latissimè in libris, quos de varia creatione Romani pōt. scripsi, disserui.

Ratio creandi Romani pontificis.

Rationem verò, qua Romani pontifices deinde creare consueuere, breuibus subijcere placuit, vt nihil postremò desit, quod accuratus lector desiderare possit. Est autem eiusmodi.

Patres conclaue ingressi diem integrum sequentem formandis legibus impendunt, ad sanam Romani pontificis administrationem maximè necessarijs, quibus patrum quisq; subscribens iureiurando votoq; promittit obtemperaturum se illis si pontifex factus fuerit. His actis, statoquadam die prima comitia indicuntur. Mane autem eius diei patres omnes induti pallijs, à summo deorsum apertis, quas croccias vocant, in capellā vbi corpus Christi asseruatur, conuenium. Ibi diuina spiritus sancti ritè sacra celebrantur. Quibus absolutis, suo loco disponunt se per subsellia: Quisq; autem quos eligere decreuit, in codicillo ante describit, huncq; suo annulo obsignat. Inde tres ex patribus ad altare ascendentes, Decanus videlicet presbyterorum, & diaconorum primi calicem, in quo eo die sacra facta sunt, ad medium altaris constituunt, custodes ipsi omnium, ac inspectores adstantes.

Posthac eodem ordine procedunt & reliqui patres, atq; ante altare in genua procidentes, codicillum sigillatim in calicem dimittunt. Id autem posti quā ab omnibus factum est, tres illi, quos dixi, calicem ipsum ad cæteros inferius consedentes, sublatum altius ostendunt, consistentes in subselliorum medio, vnde spectari, & audiri à circunstantibus possunt: numerāt mox codicillos, quorum, vt conueniſſe numerus inuenitur, singuli à Decano aperiuntur, & legūtur, ac diacono proximo pronunciandi traduntur. Patrum quisq; papirum tenens, ac pugillare, quos quisq; eligit, chirographo annotatus. Nullus autem ex Alexandri III. constitutione propōtifice haberi potest, nisi qui duarum partiū cardinalibus integra suffragia tulerit. Qui numerus si ex codicillis adimpletur, tum pōtifex creatus est: sin min', liberū est cuiq; quē voluerit

luerit patrum, non electum à se scripto, voce eligere, quæ electionis ratio accessus appellatur. Rarum est quempiam ex solis codicillis eligi, vocum accessio conficere totum opus solet. Alius est quoq; creandi pontificis mos, qui per adorationem dicitur. Hoc autem est, cùm duæ partes cardinalium non exspectato, vt vocant, scrutinio, sed voce tenus omnium consensu, & voluntate quempiam ex cardinalibus in Romanum pontificem salutant, atq; venerantur. Qua ratione Iulius III. Marcellus II. & Paulus etiam IV. renuntiati ferunt.

IOANNES XXIII.

203. Pōt. IOannes vigesimustertius, Iacobus Caturcē sis antea vocatus episcopus Portuensis, post longam viginti trium cardinalium altercationem Lugduni pontifex creatus, Nonis Septembris in ecclesia cathedrali coronam pontificatus accepit. Inde verò Auinionem cum curia profectus, octo cardinales in iemmijs quatuor temporū aduentus Domini creauit: quorum de numero fuit Iacobus Caturcensis eius ex sorore nepos, & Ioannes Caietanus sancti Theodori diaconus cardinalis è gente Vrsina. Præterea verò in sanctos Confessores retulit, Ludouicum episcopum Tolosanum, quòdam Caroli regis Sicilię filium. Sunt tamen qui hoc Bonifacio octauo asscribant, vt antea dixi, abdicare autem se episcopatu & sacerdotio compulit Hugonem Caturcensem episcopum, priuatum omnibus pontificalibus insignibus, annulo, mitra, cappa, pileo camisiaque Romana. Priuatum autem, degradatum (vt istorum vocabulo vtar) ac curiæ seculari traditum, omnibus cruciatibus coactam esse vitam cum morte commutare, quod in pontificem cōiurasset. Ecclesiam verò Tolosanam quam vnicè dilexerat, ad archiepiscopatum transtulit: eius quidem castella sex in ciuitates erexit, vt haberet archiepiscopus Tolosanus, quibus cum dignitate præesset. Diœceses quoq; archiepiscopatui Narbonensi adscripsit, Limosam & abbatiam sancti Pontij. Adeò prætereà rebus nouis pontifex ipse studuit, vt & simplices episcopatus bifariam diuiserit, ac diuisos in vnum redegerit: & abbatias in episcopatus, & episcopatus in abbatias viciſſim transtulerit. Nouas quoque dignitates, noua collegia in ecclesijs constituit, ac constituta prius in aliam formam transtulit.

Hac tamen gratitudine vsus est, quod Clementinarum editionem confirmauit, mandauitque doctoribus omnibus, publicorū gymnasiorum, vt librum ipsum publicè legerent. Ordinem autem Grandimontensem quorundam improborum factionibus labefactatum, in meliorem formam redegit, amputatis his, quæ ordini obessent, additisque institutionibus quibusdam, quibus tanta religio constaret. Cùm verò Cæsar Augustanam ecclesiam admodum diligeret, eam in Metropolitanam erexit, quinque cathedralibus ecclesijs ex vndecim quę Tarraconensi subsunt, huic assignatis. Instituit & nouum ordinem militum, qui militare sub Christo dicerentur in Lusitania, quæ Portugallia dicitur, qui Sarracenis resisterent Bæticam & Africam incolentibus. Bætica apud antiquos ea pars Hispaniæ dicebatur, quæ ad mare mediterraneum vergit, nostris temporibus Granatæ nomen obtinens, à cocco, vt arbitror quo ea pars Hispaniæ maximè abundat. Coccum autem nunc granum dicunt, vnde lanæ inficiuntur. Huius autem ordinis, quem diximus à pontifice constitutū, caput in maritimo Siluensis diœcesis oppido repositum est: militibusque omnia bona Templariorum, annuente rege Portugalliæ concessa sunt, quo liberius militiæ Christi vacarent. Cuius censor & moderator est abbas Alcoasiani monasterij Cistercien sis ordinis Vlyxiponensis, qui & conscribendi & exauctorandi milites facultatem habet. Deinceps verò duos Thomas in sanctos retulit, Thomam scilicet episcopum Herfordensem virum nobilem genere, probatum moribus, doctrina insignem, miraculis clarum, & Thomam Aqui-

quinatem ordinis ſancti Dominici doctorem præcellentem, de cuius vita & ſcriptis multa ſuperius annotauimus. Creatis deinde ſeptem cardinalib⁹ ſecũda ordinatione, M.CCCXXII. ſtatim edictum propoſuit, quo eos declarauit pertinaces & hæreticos, qui affirmarent Chriſtum eiuſque diſcipulos nihil priuati vel proprij habuiſſe, quod certè non multum cum ſacra ſcriptura conuenit, quæ multis in locis teſtatur, Chriſtum eiuſque diſcipulos ac veros imitatores nil proprij habuiſſe, vt illud euangelij: qui non vendiderit omnia quæ habet, & pauperibus dederit, non poteſt eſſe dignus me diſcipulus. Prætereà verò hæreticum putauit eſſe, ſi quis affirmaret ipſis diſcipulis vendendi, donandi, teſtandi, acquirendi ſuopte ingenio ius non competere, quod ad religionem euntes, in alterius arbitrium tranſeant: vnde fit, vt domini mancipia non ſibi, ſed domino acquirant: vel acquiſita prius ex arbitrio & mandato eius pauperibus diſtribuant. Hãrum autem inſtitutionem litteras apoſtolicas ad gymnaſia publica tranſmiſit, ne amplius ſcholaſtici ea de re diſputare auderent. Damnauit prætereà gloſſulam quandam Fratris Petri ordinis Minorum, qui conuentum quendam tertij ordinis ad imitandam Chriſti paupertatem animauerat, quorum de numero multi damnati & exuſti fuêre. Habita præterea conſtitutione, vt eorum vocabulo vtar⁹, decem cardinales creauit: inter quos Ioannis Columnę & fratris Matthæi è gente Vrſina ordinis Prædicatorum, ratio eſt habita.

Dum hæc à pontifice agerentur, Florentinus exercitus ingenti clade non longè à mõte Catino ab Hugutione Fagiolano ſuperatus eſt. Verùm Lucenſes non diutius tyrannidem Hugutionis laturi, capta occaſione, Nerium eius filium vrbe eijciunt, dum Caſtrucium virum domi nobilem & manu promptum, quem in carcerem coniecerat ob prædam ex hoſtibus captam, ad ſupplicium ducit. Pulſus itaq; Luca Nerius, patrem in Lucenſes concitat, cui quidem ex vrbe in hoſtem prodeunti Piſani ſtatim clauſêre portas. Is autem cum filio ad Malaſpinas confugiens, tentato ſæpius, ac fruſtra ad tyrannidem reditu, tandem in Flaminiam ſolum paternum pontifice iubente redijt. Atque ita Caſtrucius ab extrema calamitate ad ſummam felicitatem perducitur: è carcere enim ad dominatum ciuitatis Lucenſis traductus eſt. At verò pontifex intelligens & Eſtenſes pulſo præſidio eccleſiaſtico, omninò Ferraria, & Vicecomites adiuuante Ludouico Bauaro Mediolano potitos eſſe: omiſſi, vt ipſe dicebat, ad tempus Eſtenſibus, Vicecomites interdictis notauit, magis in Ludouicũ, qui titulos imperij ſui vſurpat, quã in Vicecomites inuectus. Eodẽ quoque tempore Gibellini Genuenſes à conciuibus ſuis Guelphis pulſi, adiuuante Roberto rege, cuius poteſtati ciuitatem commiſerant, Sauonam populariter migrauere. Hos poſtea etiam extorres bello inſequens Robertus, dum in Gallias traijcit, vnà cum Sauonenſibus in poteſtatem ſuã redactis, aliquandiu malè habuit. Põtifex autem intelligens diſceſſu Roberti Guelphos vbiq; opprimi, Carolum Valeſij comitem, Franciæ regis Philippi filium, in Italiam mittit, qui Guelphis præſidio eſſet: & his potiſſimum, qui apud Vercellas cum Turrianis erant, vrbis ditione potitis. Verùm ſuperueniente Ludouici imperatoris iuſſu Galeatio Vicecomite ante aduentum Caroli, Turriani Vercellis pelluntur, eaque vrbs in poteſtatem Vicecomitum redigitur. Potitur & Caſtrucius non ita multò poſt Piſtorio, vt Guido Petramala paulò ante Tiferno, Florẽtinis aduerſantibus. Sed Caſtrucius Galeatij Vicecomitis auxilio fretus, nam Accium filium cum mille & quingentis militibus ei auxilio miſerat, Florentinos magna clade ſuperatos ad mœnia vſque perſequitur.

Tum verò pontifex videns in Bauaro turbandi omnia principium ineſſe, ei ſacra interdicit more ſolemni, vt fieri conſueuit: Guidonemque Petramalam poſt occupatum Tifernum, ſacerdotio exauctorauit, Cortonã quoque à dicœceſi Arretina ſeparatam in ciuitatem erexit, creato Ioanne Viterbienſi Cortonienſium epiſcopo. Interim autem Nicolaus Eſtenſis Ferrariæ dominus, Argentam Rauennatis eccleſiæ oppidum vi occupat, adiuuante Baſſarino Bonacoſſio vrbis Mantuæ tyranno, qui ſororem Nicolai paulò ante in vxorem duxerat. Hi autem iunctis ſimul copijs Bononienſes aggredi ſunt auſi, ſed à Bertrando eccleſiæ copiarum duce ſuperati, cum magno incommodo abiere, non ita multò poſt à pontifice anathemate notari. Ferrarię prętęrea interdictum ſacris, donec Argenta redderetur. Caſtrucius verò adeò Florentinos tum vexabat capto oppido Signa, vnde frequentes incurſiones in eos faciebat, vt deſperatione

rerum

rerum adducti, Carolum Roberti filium in dominum vocauerint. Tum verò Ioannes pōtifex Ioannem Vrſinum in Italiam properè mittit, qui Florentinos & Guelphos omnes in Bauarum confirmaret, iam alpes cum magnis exercitibus tranſeuntem. Is autem Romam iter facturus, primo Mediolanum proficiſcitur, Gibellinorum precibus motus. Verùm cum accepta ferrea corona pecunijs indigeret, atque eas à populo exigeret, quem Galeatius tuebatur omnibus Vicecomitibus in carcerem coniectis, quatuor & viginti ciues deligit, qui rempub. adminiſtrarent addito præfecto, quem ex gente ſua vrbi præfecit. Bauarus tamen poſtea Caſtrucij precibus motus, Vicecomites omnes incolumes dimiſit, dum Lucæ eſſent, vbi imperator à Lucenſibus magna cum benignitate ſuſceptus eſt. Inde verò abiens, comitante cum mille & quingentis equitibus Caſtrucio Romam peruenit: apud ædes Laterani iuſſu cleri populiq́ue Romani à Stephano Columna coronatur. Præerant tum vrbi duo ex nobilitate Romana, quos Romani imperatoris vicarios appellabant. Tum verò cum Nicolaus comes alter collega abeſſet, Stephano ea ſors obtigit. Coronatus imperator, Petrum Corbarienſem ordinis Minorum ex Reatino agro oriundum, pontificem ſtatim creat, Ioannis vigeſimi tertij æmulum futurū, hominem quidem humili loco natum, ſed doctum, & ad res agendas aptiſſimum. Habuit hic primò vxorem, qua renuente ac reclamante, religionem & habitum ſancti Franciſci ſuſcepit. Creatus itaque pſeudopontifex, ac Nicolaus quintus appellatus, ab imperatore & his, qui tum cum eo aderant, vt verus Chriſti vicarius conſalutatur. Creauit is quoque cardinales & epiſcopos homines ſuijpſius conſimiles.

Interea verò cùm equites Galli in præſidio Florentinorum relicti, noctu inſidijs Piſtoriū occupaſſent, Caſtrucium Roma abire confeſtim cogunt: qui primo iunctis cum Vicecomitibus copijs, Piſam Lucamq́ue peruenit: inde verò in Piſtorium mouens, ciuitatem diu obſeſſam fame ad deditionem tandem cōpulit. Subſequens autem Caſtrucium cum exercitu Bauarus, Viterbij antipapam reliquit, Florentiam oppugnaturus: quam fortaſsè occupaſſet, ni Caſtrucio graui morbo ex immenſis laboribus contracto, mori cōtigiſſet. Bauarus tamen tanti accepti beneficij immemor, eius filios Piſis ac Luca expulit, dum in ciuitatibus præſidia diſponerent, vrbibuſq́ue ipſe potitus eſt. Mortuo quoque eodem tempore Galeatio Vicecomite, eius filij ad Bauarum confugiunt, hominem rogantes, vt accepta grādi pecunia, quam ipſi pollicebantur, ſe in patriam remittat. Tum ille pecunia admodum cupidus, Accium in patriam remittens, Marcum fratrem tamdiu obſidem apud ſe detinuit, quamdiu ei pecuniæ redderentur. Verùm Bauarus relicto Piſis antipapa, Marcoq́ue Vicecomite, Mediolanum profectus, in Germaniā iturus, nequaquam ab Accio in vrbe recipitur paternarum iniuriarum memore. Germani autem milites, qui in Etruria Marcum Vicecomitem obſidem retinebant, cognita hominis virtute, in eius verba iurauere, ex captiuo ducem creātes: qui ſtatim dedentibus arcem Caſtrucianis militibus Luca potitus eſt. Verùm nō ita multò pòſt abſēte Marco, Germani milites mutata ſentētia, Lucam vrbem cuidam Genuenſi ex gente Spinola, qui multum claſſe valebat, vendidēre. Abeunte præterea in Germaniam Bauaro, re omni infecta ad imperium ſpectante, Bonifacius Piſanus comes rem gratam Ioanni pontifici facturus, antipapam Auinionem perducit: vbi in carcerem coniectus, vitam cum morte permutauit. Tum verò pontifex duabus maximis curis liberatus, quod antipapam è medio ſuſtulerat, quotq́ue Bauarus in Germaniam relicta Italia abierat, inſtante Franciæ rege expeditionem in Sarracenos promulgat, impoſitis decimis, quæ Philippo ipſi ad expeditionem iturо, darentur. Ceperant tum Lucam Florentini, vnde à militibus Bohemicis ſtatim expelluntur, quos ante Brixiani contra Bergomates in Italiam accerſierant: quorumq́ue auxilio fretus pontificis legatus, Parmam, Regium, Mutinamq́ue ceperat. Is autem inita cum Ioanne rege Bohemiæ amicitia omnem rationem factionum Italicarum repentè commutauit. Nam quibus pontifex & Bohemiæ rex amici ac ſocij erant, illis Robertus ac Florentini repētè aduerſabantur, nullo Guelpharum aut Gibellinorum diſcrimine habito. Maſtinus enim Scala Veronæ, Philippinus Gonzaga Mantuę, Carrarienſes Patauij, Eſtenſes Ferrariæ domini, amicitiam & ſocietatem cum Roberto ineunt, cuius etiam auxilio Florentini adiuti, Piſtorium capiunt, dedentibus tamen vrbem quibuſdam ciuibus, nemineque aduerſante. Interea verò Marchiones Eſtenſes non prius interdicto eccleſiaſtico abſoluti ſunt, quàm Ferrarienſium precibus fatigati,

Argen-

Argentam à ſe occupatam, eccleſiæ Rauennati reddidêre. Hi tamen auxilio Scaligerorum freti, caſtellum ſanctæ Felicis agri Mutinenſis obſidere incipiunt. Verùm ſuperueniente Carolo Bohemiæ regis filio, Manfredoq; cognomento Pio Carpi domino, qui ſocietatem ſimul inierant, Eſtenſes funduntur fuganturq;. Ex eorum militibus ad octingentos cecidiſſe ea pugna conſtat, multosque ex nobilitate captos, maximè verò Nicolaũ Eſtenſem Rainaldi Marchionis fratrem. Hac autem opportunitate motus legatus Bononienſis, comparato ſatis iuſto exercitu, cui & Galeotus Malateſta Ariminẽſis, & Franciſcus Ordelaphus Foroliuienſis, & Richardus Manfredus Fauentinus, & Hoſtaſius Polentanus Rauennas præfuêre, Ferrariam obſidet. Nam hi omnes ſuarum ciuitatum dominatum paulò antè occupauerãt, cùm prius earundẽ capitanei haberentur. Oppugnabatur tum acriter Ferraria capto ſancti Antonij ſuburbio, cùm auxiliares copiæ à Philippino Gonzaga, à Maſtino Scala, ab Vbertino Carrarienſi miſſæ, animum ad erumpendum Ferrarienſibus dedere, qui & hoſtes fundunt, & omnes ferè duces capiunt. Captus autem Romaldiolæ comes, cum Nicolao Euẽſi commutatur: reliqui deinceps incolumes ad ſuos remittuntur, hac conditione tamen, ne arma amplius contra Eſtenſes capiant. Elatus verò tanta victoria Rainaldus Eſtenſis, in Agrũ Bononienſem mouens, longè omnia populatus, à capienda vrbe paululum affuit. Venturũ quidem in auxilium legati regem Bohemiè Bononienſes ſperabant: & iam eſſe in itinere dicebatur, cùm ſubitò ei nunciatum eſt, & Maſtinum Scalam Brixiam ac Bergomum in deditionem accepiſſe, & Actium Vicecomitem Papiam ingreſſum, arcem oppugnare. Hanc ob rem ab inſtituto itinere diſcedens, relicto Parmæ filio, cum aliquot cohortibus Papiam ipſe profectus, cùm ſuperare munitiones Vicecomitis non poſſet, vaſtato Mediolanenſiũ agro, Parmam deinceps re infecta redijt: vbi quoq; intellexit Americum Caſtrucij filium. Lucam amicorum opera recepiſſe. Oppugnabatur tamen arx, quam etiam rex accepta grandi pecunia Lucenſibus & Americo reliquit, breui in Germaniam iturus, Italicas factiones pertæſus. Nam Vicecomites capta iam arce Papienſi, longè & latè vires ſuas diffundebant. Mutinæ itaque & Regij imposito Germanorum præſidio, commendataque Parma Marſilio & Petro Rubeo in Germaniam abijt, celerem reditum cum maioribus copijs pollicitus. Abeunte autem Rege, Bononienſes ipſi adiuuantibus Florentinis, & Marchione Eſtenſi, pulſo legato, in libertatem ſe vendicant, cæſo tum in vrbe, tum in agris eccleſiaſtico præſidio. Hanc ob rem legatus omni ope deſtitutus, Auinionẽ proficiſcitur anno Domini MXXXIV. quo tempore eodem in loco Ioannes pontifex moritur ætatis ſuæ anno nonageſimo, pontificatus verò 19. menſe 4. relicta in theſauris tãta vi auri, quanta nullus ante ſe pontifex. Sepelitur autem in eccleſia cathedrali cum magna funeris pompa. Sunt qui ſcribant, Petrum Muroneum, quondam pontificem, à Ioanne in ſanctos relatum: Gentilemque Fulginatem & Dynum Florentinum medicos inſignes magnis præmijs & honoribus tum ab eo affectos. Amator enim doctorum virorum eſt habitus.

BENEDICTVS XII.

BEnedictus duodecimus, patria Toloſanus, ordinis Ciſterſienſis Iacobus antea vocatus, ſanctæ priſcæ presbyter cardinalis, ſextodecimo die poſt Ioannis mortẽ, Auinione põtifex creatus, ſtatim cenſuris in Bauarum à Ioanne factas, vt in vſurpato rem imperij confirmauit. Hac autem ratione vacante imperio, ad arma omnia reſpiciebant, cùm vnuſquiſque quãtumuis paruus dominus, rapere ex alieno conaretur, Scaligeri enim non contenti Veronæ, Brixiæ, Bergomi dominatu, Parmam adimere Rubeis conabantur: Gonzaga regium Eſtenſis Mutinam, Florentini Lucam appete- 204. põt.

bant. Verùm cùm Scaligeri potiri Parma nequirent, acriter qui in præsidio erant, vrbem defendentibus, maximè verò Germanis militibus, qui Scaligero infensi habebantur, in Vicetinos exercitum mouent: vnde re infecta abeuntes, cum Germanos milites abijsse Parma intellexissent, eò profecti vrbe statim potiuntur, Rubeis ipsis eam dedentibus. Nicolaus quoque Estensis, Beatrice Guidonis Gonzagæ filia in vxorem accepta, socceri copijs adiutus, Mutinam capit. Philippinus item Gonzaga ciuibus ipsis vltrò dedentibus, Regium Lepidi in potestatem suam statim recipit. Tum verò crescente Mastini Scalæ potentia, qui & Parmam & Lucam & Patauium, dedente Vbertino Carraria, in potestatē suam redegerat, adtantum dominatum exstinguēdum omnes ferè Italię populi & principes simul coniurarūt, maximè autem Veneti & Luchinus Vicecomes, qui Accio paulò antè mortuo in dominatu successerat. Cinxerunt Veronam obsidione Veneti, Gonzaga Estensisque, dum Luchinus alio exercitu Brixiam & Bergomum in suam potestatem redigit. At verò cùm Veneti timerent, ne dum potentiam vnius exstinguere parant, alterius augerent, pacem hac conditione cum Mastino Scaligero ineunt, vt omisso Patauio Carrarienſibus, dimissaq; Brixia & Bergomo Vicecomiti, quas vrbes nuper occupauerat, ipse Veronam, Vicetiam, Parmam Lucamque retineret. Displicuit vehementer hæc pax Florentinis socijs & amicis, qui potiri Luca admodum cupiebant: sed reiecta in aliud tempus querela, tum quidem reticuêre.

Pontifex autem misso in Italiam legato senatui populoque Romano persuasit, vt senatoriam dignitatem, quam diu regio nomine gesserant, suis tandem & ecclesiæ auspicijs administrarent. Hanc ob rem & Stephano Colūnæ senatoria dignitas in quinquennium prorogata est, & collegæ annui ei dati sunt. Verū cùm pontifex Stephanum ad se Auinionē vocasset, Vrsus Anguillarię Comes, Stephani collega, Franciscum Petrarcham virum eloquentissimū, maximè acutū vernacula lingua rithmisque vulgaribus, corona poëtica in Capitolio donauit, adstante populo omnique Romana nobilitate, anno salutis millesimo trecēteſimo trigesimooctauo. At pontifex veritus, ne vacante imperio Italia ab aliquo externo hoste inuaderetur, Luchinum Vicecomitem Ioannemque eius fratrem archiepiscopū Mediolanensem, Mediolani, aliarumque vrbium, quas possidebant, vicarios instituit. Eandem quoque potestatem Mastino Scalæ, Veronæ & Vicetiæ: Philippino Gonzagæ Mantuæ & Regij: Albertino Carrariæ, Patauij: Obicioni Estensi Ferrariæ, Mutinæ. Argentæ suo iure (vt ipse dicebat) tribuit: quod vacante imperio, omnis eius potestas in pontificem recidat, lesu Christi supremi regis vnicum in terris vicarium. Obicioni tamen Estensi hoc vectigal imposuit, vt quotannis decem millia nummūm auri ecclesiæ Romanæ persolueret. Semel autē toto sui pontificatus tempore 6. presbyteros cardinales creauit, viros egregios, non de sua stirpe, vt nunc fit, sed vndequaque ad tantam dignitatem vocatos. Non improbo tamen eos, qui ob cognationē & affinitatem ad summos dignitatis gradus eriguntur, si tanta conditione digni sunt. Tantæ præterea constantiæ fuit, vt dimoueri à recto vel vi, vel precario, vel pollicitationibus nunquam potuerit. Bonos enim diligebat, & vicissim malos ac sceleratos apertè odio habebat. Componere item pacem inter Philippum Franciæ & Eduardum Angliæ regem sæpe tentauit per legatos, at frustra, qui maximis cladibus quàm sæpissimè inter se cōcertarunt. Nam Eduardi classis supra Seluſas non longè à portu Flandriæ, tanta vi cum Gallis dimicauit, & vicit, vt ad triginta tria millia Gallorum vna pugna interfecta referātur. Pontifex autē rem sæpius tentatam omittens, ædes pontificias cum turribus & pometis inchoauit ac perfecit: suoque iussu impensaque basilicæ sancti Petri tectum restituit, quemadmodum epigramma ad eius statuam in eadem basilica positum, indicat. Moritur autem pontificatus sui anno septimo, mense tertio, die decimoseptimo. Multam vim auri non cognatis suis & affinibus, sed Ecclesiæ reliquit. Iotū pictorem illa ætate egregium, ad pinguendas martyrum historias in ædibus ab se structis conducere in animo habuit. In morte autem optimi pontificis & doctissimi, omnes verò collacrymarunt: idque in pompa funeris qui aderant, fletibus & gemitu præsetulere.

CLE-

CLEMENS VI.

805. Pōt. CLEMENS sextus, patria Lemouicensis, Petrus antea vocatus, primò monachus, deinde archiepiscopus Rhotomagensis, postremò pontifex Auinione creatus est. Fuit autem vir multæ doctrinæ, compositæque eloquentiæ, liberalis in omnes, comis & perhumanus. Electus itaque Nonis Maij, millesimo trecentesimo quadragesimosecundo, coronatur xiiij. kalendas Iunij. Sequentibus verò ieinnijs pontificatus sui anno primo octo presbyteros cardinales creat, diaconos duos, scilicet fratrem suum monachum Tutellensis professionis & Guillelmum ex sorore nepotem. Ex his prætereà quos presbyteros creauit, vnus ei affinitate coniunctus fuit. Sequenti autem anno duos item creauit, quorum alter eius erat ex altera sorore nepos. Petentibus siquidem Romanis, vt quemadmodum Bonifacius octauus olim concesserat, centesimo quoque anno (quod sæculum antiqui appellabant, vnde ludi seculares nominati sunt) plenam peccatorum omnium remissionem visitantibus limina apostolorum Petri & Pauli, quinquagesimo quoque anno id facere libēter annuit, cùm dicerent, ætatem hominum iubileum illum centum annorum attingere non posse. Verùm cùm intelligeret, totam Italiam in tumultu esse solos Luchinum & Ioannem Vicecomites, vicarios insubriæ confirmauit, de reliquis Italiæ principibus nulla mentione habita. Existimabat enim, solos vicecomites Bauaro resistere posse, in Italiam (vt ipse prædicabat) descensuro, qui vicissim, vt par pari pontifici redderet, in ditione ecclesiastica multos vicarios imperiali auctoritate confirmauit. Nam Ioannem de Vico vrbis præfectum Viterbij, Galeotum Malatestam & fratres, Arimini, Pisauri, & Fani: Antonium Feltranum, Vrbini: Nolphum & Gallasium fratres, Callij: Alegretum Clauellum, Fabriani: Bulgarutium, Matelicæ: Ismedutium, sancti Seuerini: Gentilem Varraneum, Camerini: Michaelem, montis Milonis: Pongonium, Cingoli: Nicolaum Boscaretum Aesij: Guidonem Polentensem, Rauennæ: Franciscum & Sinebaldum Foroliuij & Cæsennæ: Ioannem Manfredum Fauentiæ dominos confirmauit: licet ante quidam ex his loca ipsa partim vi, partim beneuolentia ciuium adepti fuerant, vt in Benedicto diximus. Interim verò Frescobaldi Florentini ciues admodum potentes, à ciuibus suis pulsi, Pisanos ad arma concitant iniquo quidem tempore. Florentini enim Parmam à Scaligeris empturi tum erant: & ob eam rem filios obsides iam Ferrariam miserant, quingēta millia nummum auri polliciti. Sequester enim ad eam rem conficiendam, Ferrariensis ab vtroque electus est. Verùm cùm Florentini alia super aliam clade tum à Pisanis, tum ab eorum socijs afflictati essent, omittere tantam emptionem coacti sunt: ferre tamen auxilium Lucensibus à Pisanis obsessis non omisere, adiuuantibus etiam socijs, copiarum duce Malatesta Ariminensi, cognomento vngaro, qui Pisanos à ceruicibus Lucensium armis quidē repulit. Tum verò Robertus Florentinorum amicus, sociorum calamitatibus permotus, Gualtherium quendam Gallum Athenarum ducem appellatum, cum paruo equitatu in Etruriam misit, qui artibus exquisitissimis deiecto Malatesta, vt imperito belli duce, ita gratiam Florentini populi aucupatus est, vt breui & copijs eorum & vrbi præficeretur, deiectis & exstinctis omnibus vrbis magistratibus. Huius quoque fortunam iuuere Arretini, Pistarienses & Volaterrani, qui homini sese statim dedidere. At cum Accius Corrigiensis Parmam vrbem, quam ipse tueri non poterat, Obicioni Estensi dedisset, Philippus Gonzaga bello ab ipso Obicione lacessitus, comparato exercitu in agro Regiensi hominem inuadens, collocatis signis tanto impetu fundit, vt fugientem Ferrariam vsque persecutus sit. Tum verò Obicio desperati-

one rerum motus Parmam ipſam, quam retinere non poterat, Luchino Vicecomiti tuendam tradit, anno Domini milleſimo trecenteſimo ſexageſimo ſexto. Cùm autem Florentini ferre Gualterij tyrannidem diutius non poſſent, necarenturque quotidiè multi in eum ob libertatem coniurantes, Angelus Acciaiolus vrbis epiſcopus, ciues armatos in epiſcopatum properè ad ſe vocat, patriam in libertatem vendicaturus. Quare tyrannus imparem ſe ciuibus videns, epiſcopo ipſo pacis ſequeſtro adhibito, incolumis cum militibus & rebus ſuis decimo tyrannidis ſuæ menſe abijt. Verùm plebs ipſa ingrata, vt ſemper, nobiles ciuitatis, quorum conſilijs & armis libertatem conſecuta erat, exſules facit, direptis eorum bonis ædibusque euerſis. Et ne quid deeſſet ad perturbandam totam Italiam, in regno quoque Neapolitano magnæ diſcordiæ exortæ ſunt. Rex enim Robertus ſine ſtirpe virili moriens, Ioannem filiam Andreæ nepotis ſui Caroli regis Vngariæ filio vxorem dedit, Neapolim enim illis diebus adoleſcens venerat. Verùm Ioanna hominem ſocordem perоſa, eum in vrbe Auerſa per inſidias interimit: alteriſque fratrueli nubit, Ludouico olim Tarentini principis filio, quem Roberti quoque fratrem fuiſſe conſtat. Tum verò Ludouicus rex Vngariæ primi mariti frater tantum ſcelus vlturus, cum paratiſſimo exercitu in Italiam veniens, primo Sulmonenſes reſiſtere auſos oppugnare adoritur. Interim autem Romæ creandorum ſenatorum ex auctoritate apoſtolica commutata ratione, Nicolaus Rentij ciuis Romanus publicus ſcriba, vir quidem erecti ad libertatem excelſiſque animi, occupato armis Capitolio, tantum ſibi beneuolentiæ & auctoritatis apud omnes comparauit, vt facilè quò vellet mentem populi Romani flecteret. Is autem quo magis animos hominum commoueret, hoc titulo vſus eſt: Nicolaus ſeuerua & clemens libertatis, pacis iuſtitiæque tribunus, ac ſacræ Romanæ reip. liberator illuſtris. Hac autem verborum pompa tantam de ſe & admirationem & opinionem concitauit, vt omnes Italici nominis per legatos pacem amicitiamque ab eo petierint. Fuere & quædam externæ prouinciæ, quæ ad Romani imperij gloriam renaſcentem, vt ipſæ putabant, reſpicerent. Sed parum inoleuit fucata gloria: nam dum parti ciuium conſulit, parti aduerſatur, repente ex patrono tyrannus eſt habitus. Hanc ob rem ſeptimo magiſtratus ſui menſe, ſponte ſua, ignaris omnibus, mutata veſte, per obſcuram noctem Roma abiens, ad Carolum Ioannis filium in Boſniam proficiſcitur: quem Clemens pontifex ob multarum linguarum litterarumque peritiam, in Bauari etiam contumeliam ab electoribus in Cæſarem deſignari paulò antè fecerat. Captus itaque tribunus à Carolo, & Auinionem miſſus, pontifici dono datur. Ludouicus autem Sulmone poſt longam oppugnationem potitus, regnum deinceps facilè occupat, abeuntibus in prouinciam Narbonenſem ob timorem Ioanna & adultero Ludouico, relicto ad regno cuſtodiam duce Dyrrachino, Roberti regis nepote: quem Carolus prælio ſuperatum & captum, vltimo ſupplicio affecit. At verò cùm ferè in tota Italia peſte laboraretur, Carolus relicto ſatis magno præſidio, tertio menſe in Vngariam reuertitur, eo maximè tempore, quo Ioannes archiepiſcopus magni animi conſilijque vir, mortuo fratre Luchino, vicariatum Mediolanenſem à pontifice ſuſcepit. At Clemens retento in vinculis Nicolao, cardinales quoſdam Romam miſit, qui ſtatum vrbis componerent: ad quos Franciſcus Petracha perſcribens eis perſuadet, vt promiſcue ſenatores ad tollendam ſeditionem ex plebe ipſa creent, cùm non ſatis conſtet in ipſa vrbe Roma, qui ſenatorij, quique plebeij ordinis ſint, quo omnes ferè peregrini ſint, & ignotis parentibus orti. Declarati itaque ſenatores ſunt. Petrus Sciarra Columnenſis & Ioannes Vrſi filius. Quo quidem tempore peſtis adeò triennio totam Italiam peruagata eſt, vt vix decimus quiſque ex milleſimo homine ſuperfuerit. Nec id quidem mirum, cùm ob iubileum contagione hominum & multitudinem vndique Romam commigrantium ſqualore, ſitu, pedore, omnia inficerentur. Venere autem tum in poteſtatem Florentinorum Collis oppidum, & Geminianum. Venit & in poteſtatem archiepiſcopi Mediolanenſis Bononia, ciuibus ipſis vltro dedentibus. Quare pontifex commotus, miſſo in Italiam legato, Florentinos & Maſtinum Scalam in Vicecomitem concitat. Sed mortuo Maſtino, archiepiſcopus Canem grandem Maſtini filium, omnesque Flaminiæ & Etruriæ Gibellinos in fœdus amicitiamque ſui pelliciens, Bernabouem nepotem Bononiam miſit, quii ciues in fide contineret. Interim verò Florentini nemine verante, Piſtorienſes ac Pratenſes aggreſſi, eos tandem in poteſtatē

ſuam

ſuam armis redigunt. Verùm poſteà ab archiepiſcopo vexati, duce copiarũ Ioanne Aulegio, vix tum quidẽ ſe manibus tuti ſunt. Cefeciſſe tum Anglare & Burgum ſancti ſepulchri eccleſiæ oppidũ ad Vicecomites conſtat. Pugnaſſe tum etiã legitur Genuenſes & Venetos inter ſe bello nauali, in quo primo victi Genuenſes ſunt: mox victores præfecto claſſis Philippo Auria & Chiũ inſulam de Venetis cepêre, & Euboeam (q̃ Necropontem vocãt) magnis cladibus vexarunt. Clemens autẽ quieti Italiæ tãdem conſulturus, Ludouicum Tarentinũ principem, regem Neapolitanum decreuit, pacem cum Vngaro inſtaurat. Vrbẽ Auinionenſem à Ioanna regina emit, eius enim patrimoniũ habebatur. Perſoluitur precium feudi permutatione: tantundẽ enim & eò amplius ob regnũ Neapolitanum eccleſiæ Romanæ debebat. At verò dum Anglerianus Vicecomes Scarperiam in Mugello obſideret, Senẽſes, Arretini, Peruſini ſuis rebus timentes, nouã ſocietatẽ cum Florentinis contra Vicecomites ineunt. Sentire cũ Vicecomitibus Piſani apertè non poterant ob Cambacurtos familiã potẽtẽ Florentinis amicam: qui reſiſtere Vicecomiti nequeuntes, Carolum imp. in Italiã vocant. Hanc ob rem motus pontifex veritusq; ne Italia ferro ac flamma vaſtaretur, quemadmodum ſe facturũ imminabatur: & vicecomitibus Bononiam hac lege permittit, vt xij. millia nũmũm auri quotannis eccleſiæ perſoluerent: & pacẽ inter Vicecomites & Florentinos componit his conditionibus, vt neuter iſtorũ Piſanos, Lucenſes, Senẽſes, Peruſinos vexaret, vtq; Burgus ſancti ſepulchri eccleſiæ obtemperaret, libertatemq́ue Cortonenſium Vicecomites tuerentur. Pacem quoque & fœdus componere inter Philippum regem Franciæ & Eduardũ Angliæ annixus eſt, ſed fruſtra: adeò erãt ad bellũ animati, in quo Eduardus victor cæſis xx. Gallorum millibus, Calleſium xj. menſibus obſeſſum, vi tandem cepit. Eadem quoq; fortuna ſuperantur Scotij ab his, qui Eduardi auſpicijs in Scotia tum militabant. Pontifex aũt boni paſtoris officio fũctus, cum foris prodeſſe Chriſtianis non poſſet, domi eccleſiaſtico ſenatu conſuluit. Aliquot enim præſtantes viros in cardinales legit: maximè verò Aegidium Archiepiſcopũ Toletanũ, Nicolaum Cappociũ Romanum ciuem, Rainuldum Vrſinum eccleſiæ Romanæ protonotariũ. Nepotẽ quoq; ſuum huic numero aſſcripſit, qui poſtea pontificatum adeptus eſt, & Gregorius XI. appellatus. Sunt qui ſcribant, hunc pontificem *in ſanctos retuliſſe* Iunonem presbyterum & confeſſorem Britannicum. Põtificatus autẽ ſui anno x. menſe vj. die xxviij. 1352. mortuus, Auinione ſepelitur, adhibita à cardinalibus, qui tum aderant, honeſta funeris pompa.

INNOCENTIVS VI.

INnocentius ſextus, patria Lemouicenſis, Stephanus antea vocatus, pontificij ciuilisq́ue iuris vir conſultiſſimus procurator primò, mox epiſcopus Claromontanus, deinde cardinalis pontifex tandem creatur, anno Domini 1325. xvj. Kal. Decemb. Fuit autem vir integerrimæ vitæ, magnæq́ue conſtantiæ & ſeueritatis. Beneficia autem eccleſiaſtica nò niſi probatiſſimis ſacerdotibus tum vita, tum doctrina dedit. Poſt verò coronationem ſuam multas reſeruationes à Clemente factas ſuſpendit: cõſtituitq́ue ſtatim, vt omnes prælati, omneſq́ue qui beneficia habebant, ad eccleſias ſuas ſub anathematis pœna proficiſcerẽtur. Dicebat enim oues paſcuas à proprio paſtore, nõ à mercenario cuſtodiri debere, Impẽſam quoque domeſticam, quæ magna erat, imminuit, familiam ſuam ad certum & honeſtum redigens numerũ. Nec domi voluit niſi viros habere probatiſſimos. Idem vt facerent cardinales, acerrimo edicto mandauit, dictitans ſuam ac omnium eccleſiaſticorum vitam cæteris exemplo eſſe debere, ad imitationem Saluatoris noſtri, cuius tota vita ad inſtitutionem humani generis reſpiciebat. Præterea verò ſacri palatij auditoribus ſalaria inſtituit, ne muneribus corrumpi in decernendis litibus ob inopiam poſſent. Dicebat enim famelicos nõ facilè etiã

206. pũ.

Vita eccleſiaſticorum alijs exemplar.

ab alieno cibo abstinere, si sit oblata quouis modo edendi facultas, in victu parcus est habitus, in sumptu bellico largissimus, dum bello repetit, quæ à tyrannis superioribus temporibus occupata fuerant. Aegidium nanque Hispanum è gente Carilla cardinalem Sabinũ virum insignem, è latere suo in Italiam misit, qui bello tyrannos persequeretur, ditionemq; ecclesiæ tutiorem redderet, eò maximè tempore, quo imp. Cõstantinopolitanus Arragonum rex, & Veneti contra Genuenses fœdera inter se iniêre: hi autem comparata ingenti classe, numero nauium & copia militum superiores, Genuenses inter Constantinopolim & Chalcedonem aggrediuntur loco ipsis Genuensibus iniquo, vento aduersante. Pugnatum est ab aurora vsque ad vesperam: ac tandem Græcis in fugam versis, Veneti ac Catelani magna ex parte cum præfecto classis cæduntur Pagano Auria duce. Veneti autem tantam cladem & ignominiam iniquo animo ferentes, redintegrata cum Catelanis classe, Nicolao Pisano Venetę classis præfecto, sequenti anno non longè à Corsica Genuenses fundunt, eorumque triremes quadraginta viris onustas demergunt. Hac clade perterriti Genuenses, archiepiscopo Mediolanensi ciuitatem ac sua dedunt: qui Venetos bello aggressus, Patauium principem, Veronensem, Ferrarienſem, Mantuanum, & Florentinos in se concitat, veritos ne superatis Venetis, ad se demum iretur. Pugnabatur terra mariq; sed Genuenses præfecto Pagano Auria, mira felicitate nauali pugna vsi, apud Sapientiam Peloponnesi promontorium Venetos superant: eorumque præfectum Nicolaum Pisanum captum cum quinque millibus hominum, Genuam perducunt, anno Domini 1354. Verum sequenti anno mortuo archiepiscopo Mediolanensi, Veneti ac socij magna cura liberati sunt. Bernabas & Galeatius ex Luchino fratre nepotes, patrui hæredes fuêre. Sola Genua ab his defecit, inito cum Venetis fœdere, inchoato prius à Bernaboue & Galeatio suadente pontifice, Aegidioque eius legato. Interim verò Caloioannes Constantinopolitanus imperator in patriam redijt, pulso armis Ioanne Cantacuseno imperij contra ius fasque occupatore. Id autem factum est Francisci Gatalusij Genuensis opera viri rerum maritimarũ peritissimi: cui Mitylenè cum Lesbo dono dedit, grati animi signum præferens, quàm certè insulam superioribus annis Turcus Gatalusijs ipsis vi abstulit, occupata prius Constantinopoli, totaq; Thracia. Nec Romæ certè minor perturbatio, quàm Constantinopoli tũ fuit. Franciscus enim Barũcellus Romanus cuius admodũ potens, pulsis senatoria dignitate Ioanne Vrsino & Petro Columnensi, tribunitiã dignitatem sibi vsurpat cum his titulis, Franciscus Barũcellus scriba senatus, Dei gratia almæ vrbis tribunus secundus, ac Romanus consul. Tum verò Innocentius pontifex re cognita, ad comprimendã hominis audaciam Nicolaũ Gencij, qui eodem modo dominatum appetierat, è carcere Auinionensi ductũ, Romam mittit ad tribunatũ reperendum. Is itaq; vrbẽ ingressus, adiuuante nobilitate, ac magna plebis parte, Baruncellum è Capitolio deiectum interficit, ac solus tribunatu potitur. Verũ cùm non ita diu pristinę conditionis immemor nobilitatem persequeretur, maximè verò Colũnenses à porta Exquilina in Hernicos cum clientela proficiscentes, magno incommodo pulsus, in Capitoliũ se recepit: vnde fugiens instãtibus hostibus mutata veste cognitus à ciuibus Romanis obtruncatur. Tum verò auctoritate apostolica Guido Iordanis vnicus senator ad annũ creatur. Imperator autem regis Bohemię filius, perbenignè à Carrarienſibus, Gonzaciacis vicecomitibus susceptus, Mediolani coronam ferream, vt mos est accipit. Inde verò Pisas abiens, legatos Senensium, Volaterranorũ, totiusque ferè Etrurię obuios habuit, qui dicerent se paratos esse eius mandata facere. Idem feciſſent Florentini, nisi prius data ingenti pecunia se ab eius manibus redemissent. Romam autem proficiscens, hac conditione à duobus cardinalibus ad eam rem missis coronatur, vt neque Romæ, neque in Italia diutius immoraretur. Quo quidem in Germaniam abeunte, Aegidius legatus omnia ferè oppida breui recepit, quæ tyranni instigante Bauaro in Flaminia, quam Romandiolam vocamus, in Marchia Anconitana, in patrimonio sancti Petri occupauerant. Eos tamen vicarios in oppidis suis confirmauit, quos viderat Ecclesiæ Romanæ obsequentes, vtpotè Galeotum Malatestam, & Guidonem Polentanum in Flamminia, Varrenses in Piceno. Ordelaphus autem nequaquam ecclesiæ Romanæ obtemperantes bello biennio persecutus, eos tandem è Forolinij, Foroque Popilij ac Cesena deturbauit. Potuissent hi quidem aliquam partem dominatus retinere, adiuuante Iacobo cardinali Columnensi, viro huic familiæ amicissimo, sed malue re totum constanter amittere, quàm partem turpi-

turpiter retinere. Aegidius autem pacata Flaminia, adeò Foroliuij delectatus est, vt & ærarium ecclesiæ & pecuniam ab Auinione missam, vnde arces Italiæ ædificarentur, eo loci reposuerit, & institutiones quasdam ibi composuerit, quibus adhuc prouincia ipsa vtitur. Cùm autem Aegidius Italiam pacasset, arcesque in ditione ecclesiastica plures ac perneccessarias ædificasset, omnesque Italos principes ac populos ad officium redegisset, ad annum quintum legationis suę successorem habuit. Arduinum Burgundum abbatem Cistercienſem, hominem rebus agendis nequaquam idoneum. Hanc ob rem abeunte Aegidio, omnes Italiæ principes ac populi arma capiunt. Nam & Pisani Florẽtinos adeò vexauêre, vt cum nemo prodire obuiam auderet, agrum omnem Florentinum diriperent, capto Figino superioris Arni castello, incensisque villis omnibus, quæ passim in agris ædificatæ erant. Dux autem Florentini exercitus Pandulpus Malatesta tum erat, quem populus abdicare se magistratu coegit, qui nũquam congredi cum hoste ausus est. Tum verò Pisani elatiores facti, non tam spe potiundę vrbis quam inferendæ contumeliæ causſa, leuibus aliquot prælijs ante portas commissis, cum magna præda domum redeunt, instante iam autũno: Bernabos quoque Bononiam bello agitatam, acriter eam defendente abbate Cluniacensi, multis castellis spoliat. Erat quidem Bononia, vt antea diximus, Vicecomitum dominatui subiecta, sed Aulegianus eam abbati Cluniacensi prodidit. Firmum in mercedem proditionis acceptum.

Verum dum Bernabos Bononiam & Regium bello premit, legatus apostolicus accitis in societatem belli Philippino Gonzaga, Cane Veronensi, Nicolao Estensi in Brixianos mouet. Tum Bernabos Brixianorum periculo motus, relicta Bononia ac Regio, in hostem proficiscens, apud Montem clarum tanto prælio superatur, vt ægrè deinceps vrbis mœnia tutatus sit. Eodem ferè tempore Florentini Galeoto Malatesta duce Pisanos superant, illectis prius ad se eorum militibus pecunia. Hanc ob rem Pisani in Cambacurtos ciues suos præpotentes, omne crimẽ conijcientes, quod aurè malignèque stipendia militibus persolherent Ioannem Agnellum exsulem Bernaboui amicum, & Cambacurtis aduersantem reuocant, qui ciuitatem breui in potestatem suam redegit, sublatis è medio aduersæ factionis amicis. Verùm composita à pontifice inter Pisanos & Florentinos pace, Ioannes Haucut Pisanorum stipendijs militare solitos milites omnes passim per omnem Italiam sparsos colligens, magnum omnibus terrorem iniecit, tumultuante potissimum ciuitate Romana in creandis senatoribus, quam discordiam Innocentius optimè sedauit, externo senatore ad vrbem misso Raymundo Ptolemæo ciue Senensi, qui annum integrum magistratum gessit, anno Domini millesimo trecentesimo quinquagesimonono. Non quieuêre autem compositis etiam hoc modo rebus Romani: nam pulso senatore, septem ciues crearunt cum summa potestate, quos Reformatores totius reipublicæ vocarunt. Hanc ob rem Innocentius Hugonem Lusignaneum, Cypri regem, ad bellum, quod in Turcos gerebatur proficiscentem senatorem creauit, mandauitque vt magistratum Reformatorum omninò aboleret. Erat autem tum maximè intentus abolendo bello, quod inter Anglos & Gallos gerebatur, quo omnibus proficisci in Turcum liceret. Verùm cùm Angli in Pitrienſi agro Gallos superassent, cepissentq; regẽ cum Philippo filio, rem difficiliorem factu fecisse videbantur. Cùm Eduardus magnitudine animi motus, captiuos omnes hac conditione liberat, ne amplius contra se bella gerant: qui non ita multò pòst pacis fœdera rumpentes, Eduardum capere arma & obsidere Parisios impellunt. Parare & classem contra hostes Christiani nominis Innocentius constituerat, cùm & Pisani, qui rem nauticam optimè norant, cum Florentinis, & Veneti, qui classe plurimum valebant, cum Ludouico Vngariæ rege bella tum gererent. Taruisium enim rex magnis copijs tum obsidebat: nec seditionibus intestinis Veneti carebant. Nam Marinus dux affectatæ tyrannidis conuictus, securi percutitur. In tantis verò animi perturbationibus afflictatus Innocentius, pontificatus sui anno nono, mense octauo, die sexto moritur: eo potissimum tempore, quo & Bartholus Saxoferratus vir illa ætate omnium consultissimus. Ante verò pontificis mortem tanta solis defectio facta est quanta nunquam anteà. Visum itaque omnibus est tantæ mortis planetas etiam signa aliqua dedisse.

(***)

VRBANVS V.

207. Pii. VRbanus quintus, patria Lemouicensis, Guillelmus Grisant antea vocatus, S. Victoris Massilienſis abbas, ablens etiam omniū conſenſu pontifex creatur. Legatione enim tum apud Vicecomites in Italia fingebatur. Vocatus itaque Auinionem pontificatum iniens, vir singularis virtutis, ingentis animi, innocentiſſimæq; vitæ, ſtatim ad tuendam libertatem eccleſiaſticam animum adijcit: eorumq; opera vtitur, qui ad eam rem animati erant. Aegidium enim Hiſpanum virum præſtantem (de quo antea diximus) in Italiam cum ſumma poteſtate mittit: qui ita Ludouicum Gonzagā, Nicolaum Eſtenſem, Franciſcum Carrarium initis fœderibus in Bernabouem concitauit, vt prælio ab his ſuperatus & ſaucius ęgrè aufugerit, amiſſo in bello filio, captisq; Andrea Pepulo Bononienſi exſule, Sinebaldo, Ordelapho; Paulo Mirandula, Guidone Foliano, Azone Corrigēſi, & Guillelmo Caualcaboue egregijs copiarum ſuarū ducibus. Permoti autē calamitate Vicecomitum, Franciæ, Angliæ, ac Cypri reges legatos, ad Aegidium misêre oratum, vt Vicecomitibus pacē redderet. Non diſceſſêre re infecta legati: reddita ſiquidem pax eſt, quæ non diuturna fuit. Ioannes enim Haucut Vicecomitibus militās, cum Florentinos bello laceſſeret, eorū copias apud Miniate oppidū grauiter profligauit. Hāc ob rem Aegidius legatus Thomam Obicionem egregium copiarum ducem, cum tribus millibus equitum, & ſatis magno peditatu Florentinis auxilio mittit. Pugnatum eſt inter Arretium & Cortanam dubio Marte quattuor horis: atq; demum Thomas ita hoſtes ſuperat anniſente peditatu, vt ex ſex millibus equitum, qui cum Anglico militabant, pauci euaſerint, atque ipſe dux in deditionem venerit. Huius autē tantæ victoriæ fama permoti, qui ab eccleſia defecerant, ſtatim deditionem fecêre. At verò cùm Vrbanus ad quartum ſui pontificatus annum in Italiam veniſſet componendarum rerum cauſa ei legatus Aegidius Corneti fit obuiam, rationemq; adminiſtratæ prouinciæ reddens, dum Corneto Romam proficiſcitur liberatus tantæ legationis onere, quieturus ob ſenium, Viterbium redijt: vbi & tertio menſe poſt moritur: vir certè ſingularis virtutis, præſtantisque animi: quiq; dignitatem eccleſiaſticam, dum vixit, mirificè tutatus eſt. Eius autem corpus Aſſiſium delatum, in eccleſia B. Franciſci tumulatur, ſepulchro à ſe condito dum viueret. At verò cùm Carolus imperator intellexiſſet Vrbanum Romam profectum, eò & ipſe quoque cum vxore & liberis ſtatim aduolans, in itinere Lucam Piſanis, Miniate oppidum Florentinis adimit, ſibique vendicat. Profectus ne ſit Romam, haud ſatis conſtat, cum ab Innocentio vi pontifice Rom coronā imperij accepiſſe dicatur, cardinali Oſtienſi Romam ob eam rem miſſo. Accepta autem à Florentinis ingenti pecunia, ne eos bello vexaret, 3. menſe poſteaquam venerat Italia ceſſit, anno 1368. Vrbanus verò apoſtolorum capita diu quæſita tandē inuenit: deſiderant enim in honore eſſe propter deſuetudinem & ignorationem hominum. Apud verò Sancta ſanctorum reperta, ac locellis argenteis recondita, ad altare maius baſilicæ Lateranenſis cum maxima veneratione & celebritate collocantur, adſtante clero populoq; Romano. Idem quoque pontifex ædes pontificias tum in vrbe veteri, tū in Monteflaſcone conſtruxit, vt ei ac cæteris pōtificibus eò proficiſci liceret, vitandi vrbani æſtus cauſſa. Breui autem in Galliam reuerſurus, Ioannem Haucut egregium copiarum ducem è carcere miſſum, copijs illis omnibus præfecit, quæ ante ſub Aegidio militauerant, vt tam diu ditionem eccleſiaſticam ab hoſte tueretur, quoad ipſe reuerteretur. Redire nanque ad Italiam ei in animo fuit. Verùm dum in Gallias proficiſcitur, pontificatus ſui anno 8. menſe 4. Maſſiliæ moritur: vel (vt alij volunt) Auinione vitam finiuit, eò maximè tempore, quo Brigida deuotiſſima Chriſti mulier, Sueriæ princeps, Romā voti cauſſa venerat, motuſque nonnulli in Apulia exorti ſunt, mortuo Nicolao Acciolo, eiuſdem prouinciæ gubernatore, viro ſtrenuo ac in rebus agendis ſapientiſſimo.

GRE-

GREGORIVS XI.

203. Pōt

Gregorius xi. patria Lemouicēsis, Petrus Bellforris antea vocatus, S. Mariæ nouę diaconus cardinalis, Auinione pōtifex omniū cōsensu creatur. Hūc enim adolescētē, vix 17. annū attingētē, Clemēs 6. eius paruus, cardinalē creauit: & ne videretur carni ac sanguini magis, quā ecclesiæ cōsuluisse, eundē ad exquisitissimos doctores, maximè verò ad Baldū, qui tū Perusij legebat, disciplinæ gratia statim misit, vbi tātū in quouis genere doctrinæ profecit, vt idē Baldus eius auctoritate in cōfirmādis rebus dubijs plerunq; vteretur. Fuit prętera tāę innocētię & placabilitatis, adeoq; humanus & pius, vt ab omnibus vnicè diligeretur. Eo itaq; tēpore, quo pōtificatū iniit Romę senator singulo semestri a pontifice datus, ius populo dicebat. Vrbis autē custodiā totāq; reip. administrationē & curā Bāderesij tū gerebat. Bāderesij enim appellati sunt Germanico verbo à vexillis, quibus in bello vtebātur. Singulę enim decurię signa internoscebātur suo. Capita regionū nūc vocātur qui vrbis tribub⁹ prǽsunt. In Cisalpina aūt principes illi, quos dximus in Vicecomites coniurasse, Regiū à Vicecomitibus possessū, proditione occupāt. Supererat arx, per quam Bernabos vrbē ingressus, hostes primo impetu fundit, Regiūque liberè recipit, Lucio Teutonico duce inde deturbato. Agebātur hæc in Italia, cū Perinus, Cypri rex, Petro genitori in regnū suffectus, magnarum discordiarū inter Genuenses & Venetos caussa fuit. Nā dū Famagustæ coronationis suæ pōpā duceret, adsellerq; Genuēsis & Venetus Baiulus, (ita n. appellāt mercatorū Prętores) vellentq; vterque ad dextrā regis incedere, tātus repente tumultus exortus est, vt Genuēses ęti ac pulsi per ignominiam sint, rege in Veneto magis quā in Genuēses inclināte. Hāc ob rem Genuēses Petri Fregosi auspicijs, Dominici Fregosi ducis fratris, cōparata 24. triremiū classe, cypriū hostili animo inuadūt, 14. millibus hominū in insulā positis, qui omnia ferro ac flāma vastarēt, ob violatū ius gentiū. Rex verò ab omnib⁹ auxilio destitut⁹, ad misericordiā cōfugies, dedita Famagusta 40. millia nummū auri quotannis Genuēsibus pollicetur, si pacē reddiderint. At verò cū legatus pōtificis in Italiā veniret resq; ecclesiasticas recēseret, inita cū Vicecomitibus pace, initiū perturbādi omnia à Pratēsibus ortū est. Hi in vindicare se in libertatē à populo Florētino quærētes, exercitū ecclesiæ permittēte legato in Etruriā vocāt: quē ita Florētinus populus pecunia corrupit, vt eorū auxilio Pratu ingressus, & cōiurationis capita vltr. supplicio affecerit, & multa vexilla libertatis literas, & nomē ptæsefert, pluribus cohortibus distributa ad oppida trāsmiserint: populos vt dominos cohortātes, vt libertatis memores ecclesię iugū reijcerēt. Primi aūt Tifernates (quos Castellanos vocāt) ab ecclesia desciuēre, hos deinceps Perusini, Tudertini, Spoletini, Eugubini, Viterbiēses, Foroliuiēses, Asculani, secuti sūt. Occupauerat tū etrā Asturgius Māfredus sub Bauaro, tyrānidis dulcedine gustata, Granariolū agri Fauētini castellū, ad quē opprimēdū è Bononia legatus Ioānē Haucut cū aliquot cohortibus mittit. Tutati sunt Astrorgiū Florētini & Bononiēses, qui excluso Haucut cum omni prǽsidio, in libertatē se vindicauerāt. Haucut verò cernēs Fauētinos ad rebellionē spectare, & ciuitatē crudeliter diripuit, cǽsis passim omnibus, quos obuios miles habuit, & solū vrbis 20. millibus nūmū auri Nicoleo & Alberto Estēsibus fratribus vēdidit, occupato Bagnacauallo, vbi impedimēta exercitus sui ad tēpus reposuit. Tum verò pōtifex cognita rāta rerū permutatione, cardinalē Gebennēsem legatū cū 6. millibus equitū Britoniū in Italiā mittit, qui per Taurinos descēdētes, sine vllo maleficio vsque ad Bononiæ portas peruenēre, vrbē obsessuri. Sed legatus cognito Florentinorū aduentu, qui Rodulpho Varraneo duce Bononiensib. suppetias ferebāt, cū copijs suis Cesennā hyematū cōcessit, in qua vrbe ita tumultuarū est ob superbiā Gallorū, vt 600. Britones interfecti sint, reliqui vrbe eiecti. Qui postea per arcē ingressi, aucti numero, cædibus & rapinis omnia cōpleuēre: neq; his quidē parcētes, quorū ętas suppliciter veniam petit: solę virgines & iuniores matronę ad iniuriā reseruatæ sut. Foroliuienses aūt veriti ne à legato inopia cōsilij & gubernatoris opprimerētur, Sinebaldū, Pinū, Ioannē, Theobaldū. Ordelaphos dominos in vrbē recipiūt, quorū virtute ab impetu Britonū defensi constantissimè tu... Existimans autē Gregor. pontifex, hæc omnia mala, quę in Italia cōmittebantur, sua absentia fieri, naufragiumq; tam diuturnū absente gubernatore cōmitti, de profectione sua ad Italiā vir bonus diu multumque cogitare cœpit: sed hominem maximè mouere cuiuidā episcopi verba, qui interrogatus à pōtifice dū simul ambul. vēt,

cur nō rediret ad eccleſiā ſuam, quā aut par erat, tādiu ſine paſtore nudā relinquere: Cur, inquit, tu ſumme pontifex cæteris exemplū daturus, tuum epiſcopatū non repetis, eccleſiamq; Romanam? Motus his verbis pontifex, paratisq; in Rhodano vna & 20. triremibus, alio ſe iturū ſimulans, ne à Gallis retineretur, ſi ſe profecturū ad vrbē intellexiſſent: ipſam namq; curiā emolumenti cauſſa in Gallia volebant, Genuā itaq; primò, inde Cornetū cōtendit, vnde terreſtri itinere nauigationē petræſus, hyeme præſertim, Romam peruenit, anno Domini MCCCLXXVI. Idibus Ianuar. pontificatus ſui 7. migrationis verò Romanę curiæ in Gallias anno 70. Quo aūt apparatu, quamq; incredibili populi Romani lætitia ſuſceptus in vrbē ſit, honorato quoq; obuiā prodeūte, nō attinet dicere, cū vultu, geſtu, acclamationibus omnē lætitiæ ſpeciē effuderint, vt filij ſolent, redeūte peregrè exoptato parente, indigebant omnia aduētu pontificis. Nam & mœnia & Baſilicæ & publica ac priuata ædificia vbiq; ruinā minabantur, quæ certè magna ex parte reſtituit, vt turris ſuo iuſſu ædificata ad S. Mariā Maiorē indicat. Labefactati etiā ita ciuitatis mores erāt, vt nihil vrbanitatis habere videretur: vtq; illi mores aliundè petendi eſſent, quæ totū orbē terrarū quondā ad vrbanitatē redegerat, collocata itaq; in vrbe ſede ſua pōtifex (vt bonū paſtorē decet) omnia circumſpicere cæpit, de medelaq; vulneribus inferenda cogitare: pax igitur, qua ſanari nondum obducta vulnera poterant, ſibi diu multumq; cogitanti oblata eſt. Legatū itaq; primo ad Florentinos mittit, qui ad arma ſpectabāt, eosq; adhortatur, vt æquas pacis conditiones nō detrectent. Hi verò pontificis potentiā ſuſpectā habentes, ne ad pacē cogerentur, cū Bernaboue hoſte paterno auitoq; fœdus & amicitiā iecūt. Poſtea verò Ioannē Haucut pecunia & pollicitationibus corruptū, ab eccleſia in partes ſuas trahūt, quo ſucceſſu elati, nullū iniuriæ contumeliæq; genus prætermittunt, quod in pontificē trāsferri poſſet: qua ex re anathemate notati, hac inſolentia vſi ſunt, vt etiā ſacerdotes ſuos, quibus à ſacris interdictum erat, celebrare contra ius, fasq; coēgerint. Tū verò pontifex à precibus ad arma conuerſus, cōciliatis prius Bononiēſibus, qui ſuo nomine vrbē gubernarēt, Varaneu mercede conducit, hac in re Florentinorū artibus vſus: eiq; exercitū eccleſiæ cōmittit, paulò pòſt in Florentinos moturo. Id ne, vt deſtinauerat, ſtatim faceret, diſcordia inter Genuēſes & Venetos orta effecit. Veritus n. eſt, ne aliqua externa vis Italiā inuaderet, ſi ipſe quoq; cū Florentinis decertaret, nā dū Andronicus Genuenſiū auxilio fretus, quibus Tenedō inſulā ab eo accepēre. Qua ex re indignati Genuēſes, in aliud tēpus vindictā diſtulere, veriti pōtificis anathema, qui vtrique populo interminabatur, niſi ab armis diſcederet, cū diceret neutri eorū bellū illud cōpetere. Sed dum vir ſanctus accuratè agit omnia, quæ ad pontificē pertinent, intollerabili veſicæ dolore moritur, ſui pōtificatus anno 7. menſe 5. Kal. April. 1378. ſepeliturque in baſilica B. Mariæ in via Noua ſepulchro marmoreo, quod adhuc viſitur, tanto omniū cū gemitu & lachrymis, quanto nūquam antè quiſquā ſepultus eſt, parēte enim & vnico genitore priuati omnes videbātur: lugebātq; non modò præſentem, verumetiam futuram calamitatem, in quam ſublato optimo pontifice ob patrum diſcordiam incidēre.

VRBANVS VI.

MOrtuo itaq; Gregorio cū de creando nouo pontifice mentio haberetur, clerus populusq; Romanus ad cardinales concurrūt, eosque rogant, vt vnū aliquē virum præſtantem deligāt è natione Italica, qui & eccleſiam Romanam & Chriſtianā remp. integrè ac ſanctè gubernet: aliter de Chriſtiano nomine illo maximè tempore actum eſſe, niſi optimus paſtor tum deligeretur, Italum autē requirebant, ne ſi Gallus delgeretur, Romanæ curiæ iterū migrare vltra mōtes neceſſe eſſet, cum maximo vrbis Romæ totiusq; Italię detrimento & dāno quod dicerent, abſente pontifice omnē prouinciā, vrbemq; Romam tyrannicis ſeditionibus continuò vexari, eccleſiasque Romanas neglectas, & incultas, ſitu & ſqualore iam magna ex parte prolabi: tolliq; ob eam rem populorum pietatem Romam cōtinuè proficiſcentiū, cum videāt & ſedem pōtificiam, titulos cardinaliū & monaſteria, ac ſacratiſſima martyrum loca ſine recto, corruētibus iam parietibus, pecoribus & brutis animalibus patēre: æquū eſſe, vt eo loci pontifex reſideat, vbi Petrus ſedē pontificiā, relicta patria ſua, relicta natione, volente Deo collocauerit: auxeritq; martyrū, confeſſorū, ſanctiſſimorū pōtificumq; cineribus ac ſanguine: vnde paſtores eccleſiæ vndequaq; circumſpiciētes mandatorum Chriſti memores, incitatique maiorum exempli, quorum martyria & res geſtas

2c 9. Pōt

ſtas ante oculos haberent, ſaluti hominum con fulerēt: patrimoniū B. Petri recuperarēt, quod pōtificū abſentia in Etruria, in Sabinis, in Hernicis, in Vmbris, in Piceno, in Flaminia à tyrannis quibuſdā occupatū fuerat. Reticere ſe in præſentiarū, quā imminuta ſit hominū pietas & peregrinatio ad vrbē Romā, imò ad sāctorū corpora & reliquias visēdas ad pōtificum abſentiā, quæ adhuc redintegrari poſſet: ſi pontifex Italicus crearetur. Reſpondere tū cardinales, ſibi curæ fore, vt virū optimum deligerent, qui eccleſiæ Dei præeſſet, nullā perſonarum aut nationum acceptione habita, ad imitationem Saluatoris, qui ad apoſtolatum viros ex omni natione delegit, irent ipſi & bono animo eſſent, arbitrarenturque ſe nihil acturos, quod non totum ad honorem Dei, ad vtilitatē eccleſiæ Romanæ, totiusque Chriſtiani populi pertineret. Diſpoſitio deinde apud S. Petrum conclaui, collocatisque in Vaticano militum ſtationibus, ne tumultu aliquo tanta electio impediretur: vbi de ineundis ſuffragijs mentionem faciunt, magna contentio ſubitò exorta eſt. XIII. erant cardinales Gallici: hi pontificē è ſuo corpore volebant, quattuor erant Italici: quorū vnus ex gente Vrſina ad pontificatum maximè adſpirabat. Inclinabat autem in Gallos, quippe qui plures erant, res ipſa: ſed fortè fortuna inter Lemouicenſes & reliquos Gallos orta diſcordia cum vtraque pars, è ſuis aliquem creari vellet, effecit, vt Bartholomæum Barenſem archiepiſcopum, patria Neapolitanum, vel, vt alibi legitur, Piſanum extra collegium cardinalium pontificē crearent, abſentem quamuis, Vrbanumque ſextū appellarent. Prius tamen quam in publicū prodirent, ſcitumque eſſet Vrbanum pontificē creatum eſſe, calumniari Galli electionē illam fraudibus & metu extortam, inſtantibus Romanis vi & armis, vt Italus aliquis crearetur. Cardinales autem è conclaui prodeuntes, partim in Hadriani molem, partim verò ad montana loca cōfugêre, impetum populi furientis vitaturi. Seceſſit & ad Vicouarum cardinalis Vrſinus, in tanta diſcordia magnam ſpem conſequendi pōtificatus collocans. Verùm non ita multò poſt cardinales pœnitentia ducti, ad vrbem venêre, Vrbanumque antè electum confirmarunt, conſalutarentque vt verum pontificem decebat. Poſt menſem verò tertium in calores Vrbanos Galli culpam reijcientes, à pontifice petunt, vt ſibi proficiſci Anagniam cum bona eius venia liceat, aërem mutaturi peſtilentem, æſtate præſertim, maximè verò Gallis: ſed reuera ſeueritatem Vrbani veriti, abiêre. Nam ſemel atque iturum eos ad ſe vocatos admonuit, vt manus abſtinētes haberent, non dona aliqua, non munera acciperēt, dum cauſſas agunt, dum patrocinium ſuum beneficia petenti præſtant. Interminatusque eſt ſe acerrimè puniturum in Simonia deprehenſos, aut iniuſtas cauſſas fouentes. Præterea verò oſtendit ſibi placere, & ita velle, vt pompam dimitterent, tantamq; familiarum turbam & equorum cùm id quod in tales ſumptus conſumerent, eccleſiæ Romanæ pernicioſos pauperibus & reſtituendis corruentibus baſilicis deberetur: ſe deinceps bonorum delectū habiturum dicebat, affirmans malos ſuorum flagitiorum pœnas laturos, niſi ſententiam mutarent. Et quia ſentiebat cardinales Gallicos de reditu curiæ Romanæ in prouinciam ſuam aliquando mentionem facere, apertè oſtendit: ſe Romæ manſurum: neq; quicquam ſuadenti, vt inde abiret, obtemperaturum, quòd diceret fundamentum vniuerſalis eccleſiæ fideiq; Chriſtianæ, Romæ iactū & auctū ad culmen eſſe. His itaq; rationibus moti cardinales Gallici, & hi maximè, qui theſauros eccleſiæ in morte pontificum expilauerant, quique pro arbitrio animi ſui prius agebant, Anagniam primò, mox Fundos confugere: vbi primò in Vrbanum (vt falſum pontificē) irrecti ſunt, quod diceret hominem vi creatum, vi etiam coronam pontificatus accepiſſe, cùm electio illa & coronatio in loco minimè tuto ſit habita, in qua liberæ deberent eſſe hominum voluntates, libera ſuffragia cum contra ipſi à populo Romano coacti ſint Italicum potius quam Gallicum eligere. Has autem ob cauſſas ſede vacante, vt ipſi dicebant, (decem & octo nanque erant) Ioanna regina fauente, Gebennenſem cardinalem, qui antè legatus in Italia fuerat, pontificem deligunt, eiq; Clemēti ſeptimo indita appellatio eſt. Hinc magna diſcordia in eccleſia Dei orta, & diuturna, quàm ſchiſma vocant, cum pars Chriſtianorum principum Vrbano, pars Gebennenſi faueret. Neq; hoc modo contēti ſeditioſi cardinales, Britones, qui multa eccleſiæ caſtella, multas vrbis villas diripuerant, arcesque occupauerant, in pontificem & Romanos mittunt. Ad pontē Salarium Romanus populus hoſti incompoſito agmine obuiā factus, ſuperatur & cæditur. Verùm cum poſtea apud Martinum pugnam magna animorū concitatione inijſſent, adeò Britones cædunt, vt vix nuntius tantæ cladis ſuperfuerit. Qui in arcibus erant, ſe aliquandiu ac ſuos tutati ſunt, maximè verò arcis Surianæ præfectus, qui poſt multos annos Martino pontificī deditionem fecit. Interim verò Genuenſes odiū, quod in Venetos mēte conceperant, oſtendunt, adſcito in ſocietatem bello Ludouico Vngariæ rege, Franciſco Carrarienſi Patauino domino, Auſtriæ duce, patriarcha Aquileienſi. Sentiebāt tum cum Venetis Perinus Luſignaneus Cypri rex, & Bernabos Vicecomes. In primò autē congreſſu nauali prælio ſuperiores Veneti fuêre in littore Antiatum, Victore Piſano claſſis præfecto. Ex decem nanque Genuenſium triremibus quinque amiſſæ ſunt. Tū verò Marchiones Carreti adiuuante Bernabouc, Albingaunium (quod nunc Arbengam vocant, Naulum & caſtrum

Francum de Genuenſibus occupant. Verùm nõ ita diu poſt in gratiam cum Genuenſib⁹ redeũtes, omnia reddidêre. Genuẽſes præterea cõiecto in carcerẽ Dominico Fregoſo duce, eiusq; fratre Petro, & Nicolaũ Gualchum ducatui & Lucianũ Auriũ claſſi maritimæ præficiũt. Bernabos verò, qui filiam regi Cypro in matrimoniũ collocauerat, eã cũ 11. triremibus, 6. Catelanis, & totidẽ Venetis, honorificè ad maritũ in Cyprũ miſit: quibus triremibus Perinus deinceps terra mariq; Famaguſtã oppugnat, ſed fruſtra acriter, qui in præſidio erant, vrbẽ defendẽtibus, biſiectaq; etiã vẽtis & præcellis claſſe. Non ceſſabãt hinc Veneti, hinc Genuenſes maria ipſa, tum inferũ, tum ſuperũ vexare. Nã dũ Carolus Zenus claſſis Venetæ præfectus, Tyrrenũ mare Genuẽſibus infeſtũ reddit, Lucianus Auria Hadriaticum cum magno Venetorũ detrimento diſcurrit, ab Iadera vbi ſtationes habebat, in Venetos mouẽs, Iadera nanque regis Vngariæ erat. Ob hanc aũt iniuriã cõmoti Veneti, cũ allicere ad certamẽ Lucianum nõ poſſent, Catarũ & Sibinicũ ipſius regis oppida incẽdũt. Interim verò mortuo Galeatio Vicecomite, anno domini 1329. tota ferè Inſubria ad Bernabouem inclinatura videbatur: qua ex re maximã voluptatẽ cepêre Veneti, ſed fruſtra: nã & dimidia pars regionis primò, deinde tota Ioanni Galeatio nepoti obtigit. Lucianus autẽ Genuenſiũ prẽfectus, Polã mouẽs claſſẽ Venetorũ in portu ipſo ſuperat & capit. Verũ dũ incautè nimiũ in hoſtẽ fugientẽ ruit, lancea trãsfixus moritur. Vtraq; claſſis & victrix & victa, Iaderam perducitur: quò ſtatim Genuenſes Petrũ Auriã in demortui fratris locũ miſêre cum triremibus nouẽ, alijs nauigijs cõpluribus. Qui victoriã fratris recenſens, ad duo millia captiuorũ inuenit, deprehenditq; multos in prælio & in vndis periiſſe. Oppugnabantur & terra Veneti à Carrarienſi eiusq; ſocijs, quos antea cõmemorauì, quibus Veneti Albericũ Barbianum Cunij comitẽ, egregiũ copiarũ ducẽ, oppoſuêre. At Petrus Auria Genuẽſiũ præfectus 60. triremiũ totidẽq; nauigiorũ cõparata claſſe, Venetias contendens, Gradũ, Comaclũ, Capulas vi captas incẽdit. Inde verò Clugiã mouens, à præſidio Veneto aliquandiu egregiè defenſam, tandẽ eã vi capit, Patauino tyrãno cõmeatũ ſubminiſtrante. Cecidiſſe ea oppugnatione ad 6. millia hominũ conſtat, & ad 90. & & 24. ex Venetis captos, Iaderãq; miſſos muliebri tamẽ pudicitiæ in tãta clade ignotũ eſt. Fracti aũt tãta calamitate Veneti, cũ nec terra, nec mari auxilia ſperarẽt, captiuis Genuẽſiũ è carcere liberatis, eiusq; Clugiã ad prẽfectũ Genuenſiũ impetrãdę veniç cauſſa miſſis, pacẽ petiuêre eas accepturi leges, quas victor impoſuiſſet. Genuẽſes verò ſuperbia elati, vt victores facere cõſueuerũt. Venetos reijciũt, niſi ſe ac ſua omnia dedẽtes, qui ad tuẽdã patriã cõuerſi, deductis ante port⁹ fauces catenis ferreis, diſpoſitisq; in litore portus 30. equitibus, totidemq; pedibus, ad vnũ aliquẽ ex ciuibus reſpiciũt, quẽ bello præficerent. At verò dũ fluctuarent in tãta perturbatione, quem potiſſimũ deligerent, incerto auctore vox audita eſt, vnicũ Victorem Piſanũ, qui Genuenſes optimè noſſet, idoneum eſſe qui tantæ rei præficeretur. Non eſt audita temerè ea vox, quaſi auſpicarò emiſſa. Ad carcerem concurrunt omnes (eò enim deductus fuerat ob rem malè ad Polã geſtã) eductumq;, bello maritimo ſolũ præficiunt. Inſtabant Genuenſes, & captis circunquaq; caſtellis, ingredi vrbem parabant: quos poſt longam pugnam Ioannes Barbadicus armatis lembis quibuſdã perfacilè repulit, cũ progredi vlterius in æſtuarijs illis triremes Genuenſium non poſſẽt. Hac etiam arte Barbadicus vſus eſt, inuẽta tum primum à quodã Teutonico bombarda fuit, à ſono & tonitru ſic dicta, nulla erat ſcapha Venetorum, nullus lembus, qui nõ duas bõbardas & eo amplius haberet: quibus mulci Grnuenſes, vt à re inſolita, nec ad præcauendum ſcita, opprimebantur. Singulæ.n. bombardæ vno ictu binos ternosúe plerũq; necabant, cùm præſertim in triremibus declinare ictus, vt in terra, non liceat. Adhortabãtur autẽ Veneti Bernabouem Vicecomitem, & ſocium & amicũ ita Genuenſes bello premere, vt obſidione tam graui liberarenturiã enim cõmeatibus carebant. De Venetis tũ quidẽ actũ fuiſſet, ſi (vt Carrarienſis admonebat) Genuenſes cauiſſent, ne commeatus mari Venetis importari poſſent. Bernabos autem Venetis aliqua ex parte ſatisfacturus, exercitum ſuum in Genuenſes mittit, qui vallem Pulceferæ deprædatus, acceptisque decem & nouem millibus nummũm auri, omiſſis Genuenſibus, auro cum Bernaboue, non ferro decernentibus, onuſtus præda in Inſubriam redijt. Non eſt vſus ea felicitate Aſtorgius Fauentinus, cò cum equitatu à Bernaboue miſſus. Vbi enim appropinquans, ab erumpente populo Genuenſi funditur fugaturque, ægrè quidem Aſtorgius euaſit ruſtico cucullo indutus. At Caloioãnes imperator Græcorum cum Venetis ſentiens, Peram Genuenſium

Bõbardæ vſus primum.

Con

Constantinopoli vicinam, oppugnare adoritur. Videbat enim Genuenses pluribus bellis, & quidem grauissimis implicitos, sed Andronicus eius filius, patri ac Veneto æquè hostis, Turcorum, Bulgarorumque præsidijs & societate fretus, eam acerrimè defendit: eoque terroris patrem deduxit, vt in partes Genuensiũ statim transiret.

Interim verò Vrbanus nõ intentus componendæ paci inter Christianos, vt par erat, sed iniurias à Ioanna regina acceptas vlciscì cupiens, Ludouicum Vngariæ regem impulit, vt Andreasi fratris mortem se adiuuante vlciscereture: qui Carolum filium in Taruisinis contra Venetos dimicantem in Ioannam concitãs, res Venetorum propè afflictas, meliusculas facit.

Superuenit & Carolus Zenus Venetus, vir bello nauali egregius, qui depressis duabus onerarijs nauibus ante portum Clugiensem, eo necessitatis Genuenses perduxit, cùm educere naues suas non possent, clausis reliquis ostijs, vt ipsi obsidentes, quàm obsessi maiore rerum omnia penuria laborent. Sed nihil æquè Genuenses afflixit quam Petri Auriæ mors ictu bõbardæ interfecti, dum munimenta Clugiæ acriter defendit. In cuius locum Matthæus Rufus statim suffectus, dum Clugiam peteret cũ nouis triremibus, apud Manfredoniam Thadæum Iustinianũ cum sex triremibus annona onustis cepit. His verò cladibus motus Agapitus cardinalis Colũna, & Genuenses & Venetos sæpe ac frustra ad pacẽ adhortatus est. Sed hi de vita & sanguine, non de imperio inter se dimicantes, sanis bene admonentiũ consilijs nusquam obtemperarunt. Postremò itaq; Genuenses Clugiæ obsessi, cùm erumpere non possent, premente Veneto, habereue commeatus nequirent à Matthæo Rufo, Patauinoque domino, qui id se facturos breui pollicebantur, deditionem fecêre kalendis Iulij, millesimo trecentesimo octogesimo. Capti autẽ sunt ea deditione ex hostibus, ad quattuor millia trecenti & quadraginta. Plures autem fame & ferro in ipsa oppugnatione perijsse constat. Non quieuêre tamen tanta accepta clade Genuenses, qui cũm triremibus octo & triginta Tergestinos deficere à Venetis ad patriarcham Aquileiensem compulêre. Cepêre & Iustinopolim, excepta dũtaxat arce. Aucta deinde classe, Venetias iterum cõtendunt: sed cùm nemo ad certamen prodiret, in Istriam redeuntes, Polam vrbem vi captam incendunt. Multæ vtrinq; cædes inuicem acceptæ datæq; sunt. Veneti tamẽ bello terrestri à Carrario opprimebãtur, licet Iacobus Caballus egregius copiarũ dux eos acerrimè tutaretur, dũ Taruisiũ obpugnatur, quod fame in hostiũ potestatẽ ferè venerat. Verùm cum fessus & defatigatus iã vterq; populus tã diutino & atroci bello esset, dux Sabaudiæ pacẽ inter eos hac formula cõponit octauo Kal. Septemb. millesimo trecentesimo octogesimo primo: vt regi Vngariæ decimo quoq; anno Veneti septẽ millia nummũ aureorũ persoluerent, si nullũ piratam in suis Dalmatiæ locis tutũ esse pateretur, siq; nullibi sal fieri sineret, vtque patriarchæ Aquileiesi in Foroiulio eadẽ maneret cõditio, quæ ante bellũ fuerat. Venetis autem & Genuensibus imperatũ, vt captiuos alterutrum incolumes dimitterẽt, de præda vtrinq; capta nulla mentio. Mãdatũ Patauino, vt ab obsidione Taruisij recederet: vtq; arces & turres in stagnis & ad fluuiorũ ostia excitatas, statim demoliretur, termini inter Venetũ & Patauinũ positi. Interea verò Carolus, quem diximus à põtifice ex Vngaria contra Ioannã accitũ, cũ octo millibus equitũ in Italiã veniẽs, Arretium primò in potestatẽ suã redegit, Guelphorũ & Gibellinorũ seditionibus diu agitatum. Inde verò in Florentinos mouens, à Ioanne Haucut, qui tũ Stagiæ erat propellitur. Sed Florentini veriti ne sustinere tanti regis impetum non possent, pacem à rege datis quadraginta millibus nũmum auri redimunt. Haucutque sine stipendio dimittunt, qui Bãnacauallum Nicolao Albertoque Estensibus vendidit, quò facilius retinere Fauentiam in sua potestate possent: quam tamen haud ita multò pòst amisere, Astorgio Manfredo eam quidem proditione adepto. Carolus verò salutato Romæ Vrbano regnum ingressus, superatis etiam Ioannæ ducibus, Neapolim dedentibus ciuibus capit. Obsidebatur in castello nouo regina, cum Arretini Guelphi tumultu excitato, Iacobum Carazolum Neapolitanum ciuem, cò à rege missum, fugere in arcem compellunt. Confugêre eò & Gibellini: quibus certè viri æquus non magis quàm Guelphus consulebat. Volebat enim omnia pari iure in ciuitate agi. Accito itaque ob acceptam iniuriam Albericò Barbiano à Tudertinorum finibus, vrbem ingressus, dum Guelphos ad officium redigere conatur, Gibellinorum quoque bona diripit. Ferrabac autem alter copiarum dux Albericum secutus, quod reliquum superfuerat in Arretio, abrasit. Dum hæc ad Neapolim & Arretium

retium agerentur, noua belli nubes Italiam inumbrauit. Nam Ludouicus Andegauensis à regibus Francorum originem ducens, Italiam ingressus, cum triginta millibus equitum, non longè à Bononia confederat à Clemente antipapa impulsus: non tam vt reginam Ioannam obsessam liberaret, quam vt Vrbanum armis pontificatu deijceret. Hanc ob rem Carolus omisso Arretio, Albericum & Ferrabac ad se vocat. Florentini quoque Ioannem Haucut rogatu Vrbani ad Carolum misêre. Ludouicus autem per Marsos iter faciens, ad Cassinensem saltum iam peruenerat. Adhuc enim ad duodecim millia equitum exspectabat: qui Italiã ingressi duce Andegranio, per Placentinum, Lucensem, Florentinum, Senensem agrum iter facientes, Arretium iam peruenerant: vrbemque à Guelphis introducti, post illatam ab Alberico cladem, diripuêre. Defendebatur arx Guelphorum præsidio, quæ diebus quadraginta oppugnato, in Gallorum potestatem propediem ventura erat, nisi Ludouici Andegauensis mors interuenisset. Tum Andegranius re cognita, hortantibus Arretinis in arce obsessis vrbem Florentinis vendidit, in Galliasque redijt. Andegauenses autem milites morte ducis consilio carentes, bini terniue mendicantes etiam in patriam redière.

Tum verò Vrbanus terrore Gallico liberatus, Neapolim se conferens, à rege petit, vt sibi liceat creare nepotem suum Campanum principem: quod cùm impetrare nequiuisset, homo sub specie iusti & honesti Vrbanus ac nulli gratus, ad minas conuersus, eò iracundiæ regem compulit, vt custodijs adhibitis per aliquot dies prodire in publicum nequiuerit. Verùm dissimulata ad tempus iniuria, Nuceriam ad vitandos æstus, vt ipse dicebat, cum bona regis venia profectus, communitaque firmis præsidijs vrbe, & nouos cardinales creat, & septem ex veteribus in carcerem conijcit, quod diceret eos cum rege & antipapa contra se coniurasse. Præterea verò & processum, vt istorum more loquar, contra regem inchoauit, missa de more citatione, qui breui se venturum Nuceriam respondit, diluiturumque obiecta crimina, non verbis modò, verùmetiam armis. Nuceriam itaque cum satis magno exercitu veniens, vrbem obsidet. Motus autem hac indignitate Raimundus Balcianus è gente Vrsina comitis Nolani filius, qui postea Tarentinus princeps est habitus suis copijs fretus, quas sub rege ductaue-

rat, Vrbanum cum tota curia ad proximum littus deductum, Genuensium triremibus ad instructis paratisque imposuit. Quibus dum Genuam pontifex defertur, ex septem cardinalibus Nuceriæ captis, quinque laccis inuolutos, in mare demersit.

At verò mortuo Ludouico Vngariæ rege, proceres Vngari Carolum statim per legatos accersunt: qui eò profectus dum conuentum ad res componendas celebrat curante regina, quæ odium dissimulauerat, obtruncatur, anno millesimo trecentesimo octogesimoquinto, quo tempore Ioannes Galeatius Bernabouem Vicecomitem, cui erat ex fratre Galeatio nepos, captum in carcerem Modoetiæ conijcit, ac coniectum vsque ad mortem detinet, eiusque ditione potitur. Prius enim dum patrimonium diuidunt, Papia, Vercellæ, Nouaria, Dertona, Alexandria, & cætera ad Appenninum alpesque pertinentia Galeatio, Placentia verò, Cremona, Parma, Lauda, Brixia & Bergomum Bernaboui forte obtigerant, Mediolanum autem vtrique commune erat.

At Vrbanus circumacto anno, quo se Genuam contulerat, intelligens ecclesiasticas ciuitates à Florentinis ad libertatem, vt anteà, incitari, Lucam primo, mox Senas & Perusium peruenit. Confirmatis deinde aduentu suo ciuitatibus, desiderio vt ipse dicebat, videndi Neapolim, Ferrentium vsque proficiscitur: ea mente reuera, vt Ladislaum admodum puerum & Ioannem Caroli filios, hæreditate paterna deturbaret. Multi enim proceres Ludouico Andegauensi studere soliti, potiundi regni spem ei præstabant: sed magna vsi fide Caietani, pueris in vita retentis, regnum quoque cum summa laude seruauerunt, Pontifex itaque infecta Romam rediens, cum magno apparatu honoreque plusquam dici potest, à populo Romano in vrbem suscipitur: licet haud ita multò pòst à Banderesijs insidias perpessus sit, quas certè omninò deuitauit & sustulit, creatis vna die nouem & viginti Cardinalibus: quorum de numero Romani tres sunt habiti. Reliqui verò ferè omnes Neapolitani fuêre.

Interea verò Antonius Scala Veronensis, & Franciscus senior Patauinus dominus grauissimo inter se bello contendêre, Ioanne Vbaldino Carrarij, & Ioanne Ordelapho Scaligeri copias ducentibus. Verùm Galeatius Vicecomes instigante Carrario superatis Scaligeris, Verona Vicentiaque potitur. Neque hoc quidem

dem contentus Galeatius, paucorum mẽsium obsidione Patauii capit, ac Franciscum Carrarium in carcerem Modoëtianum cõijcit. Eius verò filius Franciscus iunior, fuga salutem sibi quæsiuit. Florentini quoque augendæ ditionis cupidi, Politianum Lucinianum oppida ex veteri Senensium dominatu, arte magis quàm viribus in potestatem suam redegêre. Præterea verò Carolum Barnabouis filium, & Antonium Scalam cum quinque millibus equitũ in agrum Senensem hostili animo immittunt. Hanc ob rem Galeatius motus, legatos ad Florentinos mittit, qui suo nomine conquerãtur, Carolum Vicecomitem & Antonium Scalam hostes suos, à populo Florentino, quo cũ ipse pacem antea inierat & fœdus, mercede cõductos esse, vexaríque ab eis bello Senenses amicos & socios contra ius fasque. Legatis item mandatum est, vt nisi ab iniuria Senensiũ discederent, exauctorarentque suos belli duces, Florentino populo bellum indicerent. Quò minùs verò id statim Galeatius faceret, Petri Gambacurtæ Pisanorum tyranni precibus factum est, qui Galeatio & Florentinis amicis, rem inter vtrumque compositurum se prædicabat.

Interim verò Vrbanus pontifex pontificatus sui infeliciter acti, anno vndecimo, mẽse octauo, Romæ moritur, sepeliturque in beati Petri Basilica, paucis admodum eius mortem, vtpote hominis rustici & inexorabilis, flentibus. Huius autem sepulchrum adhuc visitur cum epitaphio satis rustico & inepto.

Ex Onuphrio.

BArtholomæus Pirignanus, alias Tuczillus Regens Cancellariæ Apostolicæ in Vrbe, absente Petro de Monturuco Cardinale Pampilonense S.R.E. Cancellario, ex Archiepiscopo Materano, & Archeruntino Archiepiscopus Barensis à Gregorio XI. factus, Pontifex creatur Romæ in conclaui Vaticano extra collegium Cardinalitũ sexagenario maior, à xvj Cardinalibus, v. Idus April. anno MCCC. LXXVIII. coronatus ante gradus S. Petri, die Paschæ, XIV. Kal. Maij: sedit Cæsare Venceslao Rege Romanorum annos XI. menses VI. dies VII. Pernicioſissimum & teterrimum schisma eiusdem occasione, alio pontifice ab eisdem Cardinalibus, qui eum elegerant, creato Clemente VII. inchoatum, in quinquaginta annos productum est, Põtificatus sui tempus Romæ, Neapoli, Luceriæ, Panormi in Sicilia, Genuæ, Pisis, Lucæ absumpsit. Iubilei annum ex quinquagesimo ad trigesimum tertium reducens, cum anno MCCCXC. tertio celebrari curauit. Carolum tertium de Curacio vocatum, Ioanna Regina priuata. Regem Neapolitanum creauit, coronauit: ac in obtinendo Regno pecunijs & comeatu adiuuit: cum quo postea ita inimicitias exercuit, vt eum anathemate notatum, eodem Regno exueret. Ordinationibus quattuor factis, Cardinales creauit LIIII. ex his quinque sustulit, vij. purpuræ honore priuauit. Obijt Romæ Idib Octob. anno MCCC. XXCIX. ætatis LXXII. Vacauit sedes dies XVII. sepultus in basilica S. Petri, marmoreo sepulchro, quod adhuc cum rudi hoc Elogio exstat, & legitur.

Hæc animo magnus, sapiens, iustusq; Monarcha
Parthenopeus adest Vrbanus sextus in arca:
Feruebat fidei latebras conferre magistris:
O decus, his fretus semper post prandia sistris
Schismatibus magnis animo maiore regebat.
Omne Simoniacum tanto sub patre tremebat.
Quid iuuat hunc terris mortalis tollere laudes?
Pro meritis cæli splendet sibi gloria valde.

BONIFACIVS IX.

BOnifacius nonus, patria Neapolitanus, Petrus cognomento Tomacellus antea vocatus, Romæ Cardinalium omnium consensu pontifex creatur, anno Domini millesimo trecentesimo octogesimonono. Hic etsi annorũ circiter 30. esset dum pontificatũ iniit, ita tamẽ deinceps vixit in tam florida ætate & tanta peccandi licẽtia, vt nulla ei libido, nulla voluptas impingi vel obijci posset. Iuuentutẽ certè cum ipsa senectute commutasse videbatur. Fuit præterea tanti animi consilijsque, vt

210. põs

primus

primus populi Romani vim omnem in pontificem transtulerit, creatis suo nutu magistratibus omnibus, munitaque sancti Angeli arce in mole Hadriani sita ad Tiberis pontem, quo ab vrbe in Vaticanum itur, munitisque item pontibus quibus in Transtiberim Romani commeant.

Verùm dum Bonifacius nonus adhuc in pontificatu esset, Galeatius Florentinos & Bononienses bello aggreditur, Ioanne Vbaldino & Lantedesco Petramala copiarum suarum ducibus, qui vallem Arni superioris ingressi, omnia longè ac latè populabantur. Iacobusq; Vermes Bononiensem agrum suo nomine ingressus, ciuitati quoque multa damna intulit. Tum verò Florentini ad præcauenda mala solliciti, & Ioannem Haucut, & Carolum Bernabouis filium, & Antonium Scalam cum quattuor equitum, peditum duobus millibus, Bononiensibus socijs & amicis auxilio misêre. Sollicitare præterea litteris & nuncijs Stephanũ Bauariæ ducem, ad quem Franciscus iunior confugerat, & Iacobum Armeniaci comitem magna mercede conductum, vt in Italiam contra Vicecomitem descenderent, eumque à ceruicibus suis ad propria tuenda auerterent. His cohortationibus motus Franciscus iunior, mutata veste fauentibus Venetis, secreto tamem, Patauium ingreditur, vrbeque potitur. Subsecutus verò Bauariæ dux, vrbem ingressus, oppugnare arcem non destitit. Veronenses autem harum rerum permutatione moti, pulso Vicecomitis præsidio, Antonium Scalam ad se vocant, qui ferè his diebus in Etruria mortuus erat, relicto vnico filio in prima pueritia adhuc superstite. Qua quidem re cognita, pœnitentia ducti, in primis Vgolotum Blãcardum, qui in Cremonensi agro cum exercitu Galeatij erat, ad se vocant impetrata prius errati venia, persolutisque aliquot millibus nummum auri, ad redimendam tanti erroris culpam. Ingressus vrbem Blancardus, retinere milites à direptione tam opulentæ vrbis nequaquã potuit. Vxor verò Galeatij tantæ ciuitatis calamitate miserata, triduo post militibus direptionem inhibuit. At dux Bauariæ cõqueftus se mercede à Florentinis defraudatũ, ab oppugnatione Patauinę arcis in Germaniam discessit. Tum Florentini præbente aditum Alberto Estensi, qui iam pridẽ ab amicitia Galeatij discesserat, Ioannem Haucut Carrariensi socio auxilio misêre: cuius fortitudine & astu arx Patauina in deditionem breui recepta est. Vnde Galeatij copiæ, quæ eò recuperandæ vrbis causſa venerant, in Vicentinos secessêre. Descenderat iam tum etiam comes Armeniaci è Florentinis mercede conductus, per Taurinos in Italiam cum viginti millibus equitum, Castellatiumque in Alexandrinis vi captũ diripuerat, quare Galeatio necesse fuit copias suas è Vicentinis reuocare, quas hosti opponeret. In suburbio Alexandrino considerant Mediolanenses, in quos delati Armeniaci sine vllo ordine, excidium ipsis militibus & ciuibus minabantur. Pugnatum est pro portis aliquãdiu, & ab Italis tandiu protracta pugna est: donec sui (quos circumacto itinere ad carpendum extremum hostium agmen miserant) nil tale opinantes, aggrederentur. Dum pugnatur, superuenêre illi: atq; ita à tergo, à lateribus, à fronte cæsi, prius penè oppressi sunt ingenti cæde, oppidanis etiam superueniẽtibus, quãm discrimen in quod delati fuerant, cognouerint. Comes ipse Armeniaci tanti exercitus dux captus, ex vulnere in prælio accepto statim moritur. Capti & Raynaldus Ianfiliatius & Ioannes Ricius Florentini equites, qui Armeniacum in Italiam duxerant. Tum verò Galeatius tanta victoria fretus, patrem copiarum in Haucutum mittit, qui ea mente Atesim & Mintium traiecerat, vt se cum Armeniaco coniungeret. Verùm Haucutus re cognita, quanta maximè celeritate potuit, in Patauinos mouit, non paucis suorum in itinere amissis ob derivatas passim à rusticis aquas, ne redire hosti impunè liceret. At Florentini bello pressi à Iacobo Verme, qui eò à Galeatio cum duodecim millibus equitum, peditum quattuor, missus fuerat, Haucutum reuocant, qui hostes Florentinorum, quibus par esse aperto Marte non poterat, miris artibus ludificatus est. Interim verò horrante Bonifacio põtifice, & Antonio Adurno Genuensium duce, pax æquis conditionibus inter Galeatium & Florentinos Genuæ composita est. Sed dũ vnũ incendiũ extinguitur, alterũ exardescit. Nam & Franciscus cognomẽto Vicus, vrbis præfectus Viterbiũ põtifici proditione abstulit: & Petrus Gãbacurta Pisarum dominus, à Iacobo Appiano publico scriba, & omniũ cõsiliorum suorũ participe cũ filijs occiditur, ipseq; Appianus dominatu potitur. Mortuo autẽ Alberto Estensi, Accius & ipse Estensi familia ortus, iam pridẽ patria pulsus, adiunctibus Cumij comitibus, redire in patriam instituerat. Sed tutores

rores Nicolai pueri Alberti filij, ſumptis armis Accium Ferraria ſummouentes, Lucum & Conciliæ oppida Ioanni Cunio promisêre, ſi Accium interficeret. Tum Ioannes compoſita fallacia virum Accio perſimilem interficit, & acceptis oppidis, verum Accium in publicũ producit. Non commiſiſſet tãtum facinus Albertus ex eadem familia ortus, cui plus Itali debent quam omnibus ducibus, qui tum fuêre, primus enim docuit Italos bella gerere, iã pridem arma ferre deſuetos, quibus ſe deinceps ab inteſtino externoq; hoſte tutati ſunt. Prius enim ſi quid gerere Itali vel inter ſe, vel in barbaros voluiſſent, accire externum militem opus erat. Sed tanta militum copia hoc duce breui ſuborta eſt ſub vexillo S. Georgij, vt Britones, qui prouinciam noſtram & eccleſiæ caſtella euerterant, Teutonicos, Anglicos, poſtremo omnia vaſtantes Italia expulerit. Hinc Brachiani & Sfortiani milites originem habuêre, quorum armis Italia apud exteros tantum nominis conſecuta eſt, vt aut exteri timore perculſi quieuerint, aut auditum ad nos tentantes, magnis cladibus ſuperati ſint. Interea verò mortuo Clemente 7. adulterino pontifice, in eius locum à Cardinalibus tãi ſchiſmatis auctoribus, Petrus Luna Benedictus 13. appellatus, Auinione ſufficitur.

Clemens adulterinus põt.

Succeſſit tum etiam Carolo imperatori Romano Vinceſlaus filius, à quo Ioannes Galeatius Vicecomes Mediolanenſis ducatus titulũ accepit, miſſo oratore Petro Philargi Mediolanenſi archiepiſcopo: qui poſtea Romanum pontificatum adeptus, quintus Alexander appellatus eſt. Galeatius autem mortuo Ioanne Haucut Florentiæ ſepulto, quo vno duce in rebus bellicis tum maximè Florẽtini vtebantur, mittere Albericũ cũ ſuis copijs in Etruriã cõſtituit: qui Florentinos Appianum Piſanorum tyrannum bello laceſſentes, in officio contineret. Erant in eo exercitu Paulus Vrſinus, Ceculus, Brolia Brandulinus, Paulus Sabellus, Lucas Canalis, cohortium præfecti inſignes: qui ſimul coniunctis copijs animisque oppugnare Florentiam adorti, ad monaſterium Carthuſienſe caſtra poſuerant: vnde crebris incurſionibus tum agros, tum ciuitatem Florentiam continuò vexabant, cædibus, rapinis, incendijsque omnia complentes, anno Domini 1397.

Quo quidem tempore & Bonifacius Peruſium ſe cõtulit nobilitatem plebeijs Raſpantibus conciliaturus. Sed plebs præſente pontifice præter datam fidem arma capiens, interfectis ad octoginta ex optimatibus, Biordum & Michelorum plebeiarum partium principes in vrbem intromiſſos, dominos conſtituunt. Indignatus autem ob eam rem pontifex, Aſſiſium petens, inde ad ducem Galeatium oratores miſit, qui eum adhortarentur, vt oppugnare Mantuam deſineret: quam tum aqua & terra obſidione premebat, accito in Ciſalpinam Gallia ad id bellũ Alberico Barbiano.

Hanc autem ob rem ex fœdere Florentinis licuit & Venetis belli ſocijs Mantuano auxilium mittere, Carolo Malateſta Mantuani ſororio tantarum copiarum duce, quingenti clade Galeatij exercitum apud Gouernolum profligauit, erat tum quoque in animo Florẽtinis Piſanos bello perſequi, ſed eos à tanta re auertebant Pupij Balneique comites, & Vbertini rebelles, qui Florentinæ ciuitati exitium minabantur, ſi in Piſanos mouerent. Verùm mortuo non ita multò pòſt Iacobo Appiano, filius Gerardus patri ſuccedens, cum retinere Piſas in poteſtate ſua non poſſet, ob ſeditiones à Florentinis excitatas, vrbem ipſam Galeatio Vicecomite vendidit, Plumbino oppido tantummodo ſibi ac ſuis retento, milleſimo trecenteſimo nonageſimonono.

Interfectio autem Biordo Lantedeſci inſidijs, Peruſini vindicare ſe in libertatem conati ſunt. Verùm cum Vgolinus Trincius Fulginas pontificis vicarius, eius nomine Peruſium in ditionem eccleſiæ trahere conaretur, indignati ciues, Galeatio ſeſe dedunt: qui poſt menſes duos Bononia quoque & Luca falſo potitur. Hinc maior timor Florentinos inceſſit, paſſim de ſe ac libertate ſua actum dicentes, niſi Galeatius morte è medio auferetur. Appropinquante verò Iobilei anno, legati Romanorum pontificem adeunt, rogantes vt Aſſiſio Romam proficiſceretur: qui etſi id magnopere cuperet, tamẽ diſſimulato deſiderio, facturum ſe quod petebant, negauit: quòd diceret eos noluiſſe recipere ſenatores ex nobilitate externa ſecundum cõſuetudinem & inſtituta pontificum: quòdque cameræ conſeruatores ſuopte ingenio elegiſſent, homines quidem parum idoneos, & quorum licentia Banderesijs omnia licerent. Tum verò Romani, vt rem gratam pontifici facerent, & Banderesios tollunt, & Malateſtam Pandulphi filium Piſaurienſem, virum doctum, pontificis nomine in ſenatorem recipiunt, pecuniasque inſuper Bonifacio dant, quò ei proficiſci ad

vrbem liceret. Vrbem itaque ingressus, munita mole Hadriani (vt antea diximus) mœnibus & turribus, dominatu vrbis sensim potitus est. Celebrato deinde lubilei anno, MCCCC. innumera ferè hominum multitudo ad Vrbē conuenerat, religionis caussa. Florentini Galeatiū à cernicibus suis auertere cupientes, Robertū Bauariæ ducem, quem imperij electores abrogato ob ignauiam Vincesslao Bohemo, delegerant, hac conditione in Italiam vocant, vt non promissam mercedem accipiat, quàm Vicecomitis ducatum attigisset, qui Brixianum agrū ad Benacum ingressus, parte pecuniarum accepta, cum Galeatij copijs congrediens superatur, ac Tridentum fuga petit. Retinere hominem Veneti & Florentini multa polliciti, quò minùs in Germaniam rediret, nequaquā potuēre. Tum verò Bonifacius, siue Vicecomitum potentiam veritus, siue augendæ ditionis ecclesiasticæ cupidus, Annatarum vsum beneficijs ecclesiasticis primus imposuit, hac conditione, vt qui beneficium consequeretur, dimidium annui prouētus fisco apostolico persolueret. Sunt tamen qui hoc inuentū Ioanni vigesimosecundo asscribant. Hanc autem consuetudinem omnes admisēre, præter Anglos, qui id de solis episcopatibus concesserē in cæteris beneficijs non adeò. Confirmata hoc modo, pecunijs, arce, magistratibus suo nutu in vrbe delectis, ditione ecclesiastica potitus Ladislaum adolescentem Caroli Neapolitani regis filium, in regnum paternum restituit, à tyrannis & populis occupatum, qui Ludouici Andegauensis partes secuti fuerant. Quo autem facilius & honestius id fieret, priuationem Caroli ab Vrbano sexto Nuceriæ factam, abrogauit: cardinalemque Florentinum Caietam misit, quæ sola in fide remanserat, vt & eo loci adolescentem coronaret, vbi summa cum fide seruatus fuerat.

Vicecomes autem redeunte in Germaniam imperatore Roberto, copias suas in Alberico duce ad opprimendum Ioannem Bentiuolum misit, qui Bononiensem vrbem in suam redegerat potestatem, pulso Vicecomitum præsidio. Militabant tum in exercitu Galeatij, Franciscus Gonzaga, composita inter eos pace: militabat Pandulphus Malatesta, Caroli frater: aderat & Othobonus Rubeus, Parmensis cuius: quorum nominibus perterriti Florentini, Bernabouem copiarum suarum præfectum, Bononiensibus socijs auxilio mittunt: cuius aduentu Bononienses animis aucti, hosti moenibus & nibus appropinquanti occurrere audent: quo prælio superati omnem equitatum cum Bernaboue in ipsa pugna interempto amisere. Captus etiam eo prælio Iacobus Carraria, Francisci Gonzagæ precibus conseruatur. Aucernicibus suis auertere cupientes, Robertū fugerat tum cum paucis Bentiuolus in vrbem: quam dum aciter nimium tutatur, in globum incidens, cum viuus capi non posset, obtruncatur. Potitus itaque deinceps, nullo resistente, Bononia Galeatius, magnum terrorem Florentinis iniecit. Eò enim se breui moturum omnem belli impetum ostendebat. Verùm morte eius adiuti, vt ipsi optabant, non ita multò pòst tanto metu liberati sunt. Mortuo autem ex febre Ioanne Galeatio apud Merengnanum cum ante cometes tantæ mortis indicium apparuisset, anno millesimo quadringentesimo secundo, multi repentè tyranni oborti sunt, aut ciuitatum suarum principes, aut cohortium præfecti, à militibus ducis ob largitionem ad occupandas ciuitates adiuti. Oborta tum quidem infinita mala sunt, cùm nemo vnus præesset, qui vitia hominum imperio & auctoritate compesceret. Innouata est etiam Guelphorum & Gibellinorum pernitiosa seditio, quæ ducentis & eo amplius annis per Italiam vagata, omnes ciuitates ita ad arma ciuilium concitauit, vt fermè ad internecionem certatum sit. Nam Vgotinus Caualcabos, oppressis Gibellinis, Cremona imperitabat: Parmam Otho tertius interfectis ac pulsis Rubeis, obtinebat: Soardi Bergomum, Rusconij Comum, Viginatæ Laudam: Vercellas, Alexandriam, plurimaque per eam regionem oppida, Facinus Canis dux copiarū egregius vi occupauerat. Omitto reliquos tyrannos à Galeatio pulsos, qui tum quidem redeundi ad tyrannidem & dominatum spem aliquam sumpsere. Maximè verò Guillelmus Scala & Carolus Vicecomes Bernabouis filius, qui principes omnes & populos ad defectionem sollicitabant. Hinc etiam Pynus Ordelaphus patria pulsus, Forolinio potitur. Albericus quoque Cunij comes, Fauentiam bello pressam in sui potestatem redegisset, nisi à Ladislao adhortante etiam pontifice in regnum accitus properè fuisset: magnusq; consestabilis, vt eorum vocabulo vtar, creatus. Miserat & eo cum satis iusto exercitu fratrem suum pontifex, vt regi auxilio esset: qui à Neapolitanis repulsus, Perusium mo-

uens, ciuitatem ipsam in potestatem pontifi-

cia

cis breui redegit. At Baldesar Cossa Neapolitanus ciuis, S. Eustachij cardinalis, Bononienses aliquandiu obsessos, redire tandem ad ecclesiam compulit, Brachio Montonio copias ecclesiasticas ducēte, quem vt virum in re militari præstantem Albericus in Flaminia reliquerat. Sub eo enim ab ineunte ætate militauerat, ordinesque duxerat. Idem etiam contigerat Sforciæ, è Cotignola Flaminia oppido originem ducenti: quorum virtute militia Italica ita breui creuit, vt qui duce in re bellica deinceps indigerent, altero istorum vterētur. Hinc illæ factiones militares exortæ sunt, vt 60. iam annis nihil propè gestum in Italia sit, quod nō alteri istarum ascribi possit. Qui enim à Brachianis opprimebatur, viciſſim à Sforcianis alteram factionem precio cōducebat. Albericus autem (vnde tanquam ex equo Troiano innumerabiles belli principes emanarunt) Neapolim diu oppugnatam, tandem in potestatem Ladislai recepit. Qua victoria moti omnes regni principes ciuitatesque, statim in deditionem regis peruenēre. At verò Ladislaus regnandi cupidus, priusquam fundamenta regni Neapolitani confirmasset, accitus ab Vngaris, ad illud quoque regnum iure hæreditario suscipiendum, cùm copias traiecisset, Iaderamque obsideret certior ab amicis fit, Neapolitanos & aliquot regni proceres ad defectionem spectare. Iadera itaq; potitus, eademque Venetis diuendita, Neapolim rediit: reuocatoque è Flaminia Alberico (eò namque ad suos visendos profectus erat) omnes proceres dominatu priuauit. Reculantes autem parēre, è patria deiecit. In Seuerinatum verò familiam crudeliter animaduertit, primatibus ipsis vltimo supplicio affectis.

Brachia uiet Sforcini milites obduraci bellis.

Bonifacius autem in tanta rerum perturbatione diu afflictatus, dolore laterum tandem moritur, pontificatus sui anno quartodecimo, mense nono, millesimo quadringentesimoquarto. Sepeliturque in basilica Petri, sepulchro marmoreo, vermiculato opere distincto, quod adhuc cernitur, cum gentilitijs insignibus: quæ item indicant, multa ædificia tum in mole Hadriani, tum in Capitolio, tum in palatio Vaticani huius iussu & impensa ædificata fuisse. Huic autem pontifici ad summam gloriam nil certè defuisset, nisi affinium & cognatorum affinitatibus obtemperans, aliquam notam contraxisset. Multa enim crimina per Simoniacam prauitatem committebantur, petentibus contra ius fasque omnia tum fratribus, tum cognatis: quorum magna multitudo quæstus gratia Romam venerat. Indulgentiæ verò & quidem plenariæ ita passim vendebantur, vt iam vilesceret clauium & litterarum apostolicarum auctoritas. Reuocare hæc omnia Bonifacius conatus, cognatorum precibus eò identidem redire cogebatur, vnde melius actū cū ecclesia Dei censerē, si pontifices reiectis affinibus & cognatis, vel saltē in mediocri fortuna collocatis, pontificiæ dignitati potius, quàm carni & sanguini consulerent. Maximè verò hoc tempore, quo mortuo Tamburlano, qui Turcos superauerat, eorumque regem catenis vinctum secum trahebat, Armenios, Persas, Aegyptios, Assyrios, sine gubernatoribus reliquerat: qua ex re facilè Christianis tum fuisset Hierusalem, ad sanctum Domini sepulcrum recuperare. In nostros enim conuersus, Albos suo pontificatu nouam superstitionem introducentes persecutus est. Ex albis nanque descendisse in Italiam anno ante iobileum presbyterum quendam cum magna hominum multitudine, ex patre meo, qui hominem viderat, intellexi. Is quidem albo indutus panno, tantam modestiam vultu ac verbis præseferebat, vt ab omnibus sanctus haberetur. In Italiam itaque descendens, magnam hominum ac mulierum multitudinem in sententiam suijpsius breui deduxerat. Linteis albis circumuoluti omnes sine discrimine, mares an fœminæ, rustici an ciues, serui an liberi essent, passim veluti pecora, vbi nox oppressisset, dormiebant. Publicè in vicis epulabātur, perlatis vndique certatim quasi ad sacrum epulis, Crucifixum sacerdos ipse præferebat: quem lacrymari ob hominum errata dictabat. In quoties accidisset, succlamabāt omnes, veniam à Deo petentes. Laudes beatæ Virginis canebant euntes & stantes, hymnis ad id aptè compositis. Ex Cisalpinis autem Flaminiam, Etruriam, Picentes, aucta opinione sanctitatis veniens, non plebem modo rudem & credulum, sed & principes & episcopos ciuitatum in sententiam suam facilè pertraxit. Substitit Viterbij cum magna multitudine labore itineris fessus, Romam inde, vt ipse dicebat, ad visenda loca sancta sanctarumque corpora venturus. Sed Bonifacius fraudē subesse veritus, quod diceret hominem superstitiosum pontificatum appetere, adiuuante illa multitudine, milites aliquot præmittit, qui hominem comprehensum ad se perducant.

Indulgētias vendere lucrosa erat, quare vilescebāt.

Noua superstitio introducta.

Sunt qui ſcribant, huius fraudem in quæſtione detectam fuiſſe, hominemque in tanto facinore deprehenſum, meritas pœnas luiſſe, igne ſcilicet, quo exuſtum ferunt. Sunt etiam qui dicant, nil fraudis in homine deprehenſum fuiſſe: ſed id fictum à pontifice abolendo rumori, quo hominem per inuidiam captum & necatum affirmabant. Vtrum verius ſit, Deus nouit. Hoc tamen conſtat, poſt tantam colluuionem, quæ partim hac ſuperſtitione, partim frequentia iubilei obuenerat, magnam hominũ multitudinem peſtilentia conſumptam fuiſſe. In tãtis autem malis, quibus prouincia noſtra afflictabatur, vnum tamen bonum in Italiam aduectum eſt. Ad nos enim Chryſoloras Bizantius litteras Græcas attulit, quæ annis iam quingentis in Italia conticuerant. Hinc græcæ latinæque linguæ ſcholæ exortæ ſunt, Guarino, Victorino, Philelpho, Ambroſio monacho, Leonardo Aretino, Caroloque, ac pleriſque alijs tanquam ex equo Troiano in lucem prodeuntibus, quorum æmulatione multa ingenia, deinceps ad laudem excitata ſunt.

PETRVS aliàs Perinus Tomacellus, gente nobili, ex Nidi Curia ortus, ex diacono S. Georgij in Velabro, Presbyter Cardinalis tt. S. Anaſtaſiæ ab Vrbano 6. factus. Pontifex Romæ creatus eſt in conclaui Vaticano, iiij. Nonas Nouembris. anno M. CCCXXCIX. Cardinalium XIII. ſuffragijs, annum agens (non vt ait Platina circiter XXX.) ſed XLV. Coronatus apud S. Petrum, III. Idus Nouembris, ſedit Cæſaribus Venceſlao Bohemo, & Roberto Bauaro Romanorum Regibus in ſchiſmate contra Clementem VII. & Benedictum XIII Auenione commorantes, annos XIV. menſes XI. Iobileum annum III. anno M. CCCXC. ab Vrbano VI. inſtitutum, & quarto more veteri, anno M. CCCC. celebrauit. Primus Romanorum Pontificũ poſt reditum Apoſtolicæ ſedis ex Gallia ſummum imperium vrbis Romæ ciuibus ſe dedentibus, obtinuit. Mauſoleo Hadriani arcis inſtar, & Capitolio munitis, Pontificum ditionem ſtabiliuit, maieſtatem nutantem confirmauit. Eccleſiæ Romanæ patrimonium Tyrannorum vi amiſſum recuperauit, Latium, Campaniam, Picenum, Etruriam, Flaminiam, & Aemiliam prouincias: item magnas vrbes Narniam, Tuder, Spoletium, vrbem veterem, Viterbium, Peruſiam, Forumliuij, Fauentiam, Bononiam, eccleſiaſtico imperio reſtituit, Ioannis Galeatij Vicecomitis primi inſubrum Ducis vires, toti Italiæ formidabiles, repreſſit. Robertum Bauariæ ducem, & Rheni Comitem Palatinum, Venceſlao ob ignauiam in ordinem redacto, Cæſarem deſignatum confirmauit. Ladiſlao Caroli III. filio adhuc puerulo Regnum Neapolitanum, quo Andegauenſium factione pulſus fuerat, reſtituit, defendit, eumque Angeli Acciaioli Legati Cardinalis opera Regem inunxit: eius patrem fato functum Vrbani 6. diris abſoluit. Ex duobus fratribus, alterum Spoletinũ Ducem, alterum Piceni Principem beneficiario iure conſtituit. Palatium Vaticanum, quod nunc ſupereſt, perpetuæ Pontificum ſedi inchoauit. Ordinationibus duabus factis Cardinales 6. nouos creauit, v. ſuperſtites ab Vrbano 6. priuatos, reſtituit. Obijt Romæ in Vaticano ſexagenarius Kal. Octob. Anno M. CCCCIIII. vacauit ſedes dies XV. ſepultus in baſilica S. Petri monumento lapideo, quod in eccleſiæ ruina dirutum fuit, cum hoc epigrammate.

Flete ſuper pugilẽ Claues, Crux, alma Tiara
Eccleſia viduata viro, ſimul inclyta Roma,
En petra parua patrẽ ſub cælica ſydera primũ,
Claudit, Apoſtolica ſolium qui rexit habena,
Catholicamq; fidem, ſeruans à turbine ſanctũ
Remigium Chriſti, victis virtute tyrannis:
Orthodoxus erat ſuper omnes, arca ſuperni
Conſilij: ſua iura tuens, & grandia tractans
Cæſaris ex animo fidei clypeatus honore:
Corpore conſpicuus, roſeus flos, flamine conſtãs,
Auditorq; placens, miſeris miſerator opimus:
Oſſa iacent, mens alta polum felicibus alis
Aſcendens, micat ante Deum nouæ lucis origo
Glorius Antiſtes. Quiſnam Bonifacius alter
Nonus vt iſte fuit? quæ Chronica ſcripſerit vnquam?
Quodue genus parilem dedit æuo nomen? & omnes
De Tomacellis fulget, fulgebit in annos
Parthenopem luſtrans tulit hunc genus omne Latinum
Quicquid alit tellus, & quod tegit omnia cælũ.

Obijt MCCCCIIII. die I. Octobris, pontificatus verò eius anno XV.

INNO-

INNOCENTIVS VII.

211. Pōt.

INnocentius ſeptimus, patria Sulmonenſis, Coſ natus antea vocatus, ſanctæ crucis presbyter cardinalis, Romæ pontifex creatur, tumultuante tota Italia.

Mortuo enim Ioanne Galeatio, duobus filijs ſuperſtitibus, ſed adoleſcentibus, adhuc tota Italia ad arma reſpiciebat. Ioannes Maria maior natu, id enim ei nomen erat, ducatum Mediolani ſibi vendicat: Philippus verò Maria minor natu, Papiæ dominatum, cuius comes iure habebatur, facilè obtinuit: reliquæ ciuitates, vt antea dixi, ad quinque enim & viginti fuiſſe conſtat, ab imperio Vicecomitum defecêre. Nam & Paulus Guinifius ciuis Lucenſis, patriæ dominatum ſibi vſurpauit, & Franciſcus Carrarius ſublato è medio tanto duce, cuius arma mirum in modum timuerat, augendæ ditionis in magnam ſpem veniens, Veronam, Brixiam, Bergomum, Cremonam, legatos ad ſollicitandos in partes ſuas Guelphos miſit. Verùm vbi videt Guillelmum Scalam & Carolum Vicecomitem, qui imperia ciuitatum ſuarum deſiderabant, poſſe conatibus ſuis obſtare, Guillelmo Veronæ, Carolo Mediolani, acceptis ab eo mutuo triginta millibus aureis, dominatum pollicitus eſt. Reducto itaque in patriam Guillelmo, eodemque non ita multò pòſt veneno ſublato, Verona ipſe potitur. Eadem quoque fraude Carolum aggreſſus eſt, cùm is inſtaret, vt non apparentibus promiſſis, pecuniam ſaltem mutuò datam ſolueret. Litteris quoque Franciſcum Gonzagam admonet, vt deſcendere in partes ſuas ſponte velit, amplectique eius amicitiam & ſocietatem: ſin ſecus eſſet animatus, habiturum ſe eum pro hoſte, facturumque vt breui eius pertinaciæ pœniteat: fieri perfacilè id poſſe dicebat, cum Veronam Mantuanis finitimam adeptus, Brixiam quoque in poteſtatem ſuam breui ſit redacturus, vnde percommodè Mantuanos bello premat. Nil reſpondere Franciſcus inſtituit, priuſquam Venetorum legatos audiret, quos in via ad ſe euntes intellexerat. Veneti enim Carrariorum potentiam ſuſpectam habentes, Viceiam detendentibus vltro ciuibus in deditionē & tutelam recipiunt, quòd Franciſci arma vererentur: quodque ſub quouis alio, quàm ſub Patauino domino eſſe malebant: quippe cum inter Patauinos & Vicetinos immortale odiū intercedat. Admonet tum Franciſcum Carrarium Venetus, ne Vicetinos vectigales ſuos bello attingat: vtque ab expugnanda Colonia (quam ſuæ ditionis eſſe rebantur) abſtineat: aliter Venetos bello perſecuturos illatas injurias. Reſpondet Franciſcus mirari ſe Venetorum impotentiam, qui cum nullum ius in cōtinenti habeant, leges tamen meritò imperantibus velint præſcribere: irent, & æſtuarijs ſe ac paludibus continerent: eosque præeſſe ciuitatibus ſinerent, qui eam facultatem à maioribus ſuis accepiſſent. Indignati mirum in modum Veneti, legatos ſuos, qui in via erant, admonent vt fœdus & ſocietatem cum Franciſco Gonzaga ineant: eumque primum copiarum ſuarum ducem deligant, addita pecuniarum ſumma, quæ ei ſtipendij nomine quotannis daretur. Tum verò Franciſcus icto fœdere maturandum ratus, quod iam hoſtes potitos Colonia intellexerat, conſcripto magno militum numero, Veronenſes ad eam partem adoritur, qua ad Mantuanos vergunt. Idem faciūt Veneti, ex Vicetinis eò mouentes. Quo impetu Veronenſes perteriti, cum nulla ſpes auxilij ſubeſſet, deditionem fecêre. Oderant etiam ciues Franciſcum Carrarienſem, qui Guillelmum Scalam veneno necaſſet, eiuſque filios occupata fraude Verona, in carcerem conieciſſet. Dum vrbem verò inſtructis aciebus ingrediuntur, ne qua fraus ab hoſte ſubeſſet, Iacobus Carraria, qui ibi cum præſidio erat, repentè cum militibus aliquot Hoſtiliam profugit. Sed dum Padum traijcit, captus Venetias mittitur. Munita autem firmiſſimo præſidio Verona, inde cum omnibus copijs Veneti Patauium mouentes, vrbem prælatis muris ac

profunda fossa munitam, defensamque firmo præsidio obsident: & tandem post aliquot menses intercluſis vndique cõmeatibus, in deditionem accipiunt. Confugerat in arcẽ Franciſcus cum filijs ac nepotibus, quam tamen Veneti non ita multò pòſt cepêre, vrgẽte eos, qui in præſidio erant, ad deditionem fame. Franciſcus autem caprus ac Venetias miſſus, vna cũ fratre necatur. Hunc exitum & finem habuit, qui humanam cupiditatem ſecutus, ſpreta pace, omnia bello occupaturus videbatur.

Neque in hoc quidem malorum omnium finis fuit, nam vel ignauia pontificum, qui interdictis antea, minis, armis poſtremò tollere diſcordias conſueuerant, vel ſchiſmate potius (quo tum eccleſia Dei multum laborabat) eò vnum erat, vt viliſſimus quiſque tyrannus poſt mortem Ioannis Galeatij, vnumquodque facinus quantumuis magnum aggrederetur. Innocentius enim dum adhuc cardinalis eſſet, carpere negligentiam & timiditatẽ priorum pontificum conſueuerat, quòd diceret eorum ſocordia factum, ne ſchiſma eccleſiæ Romanæ, totiuſque reip. Chriſtianæ pernicies, hactenus exſtinctum & ſublatum eſſet. Verùm ipſe pontificatum adeptus, ſecutus que in quibuſdã Vrbani & Bonifacij veſtigia, quos priuatus carpebat, non modò quod tantoperè laudabat, effecit, verùm etiam iniquo animo ferebat, ſi quis apud ſe ea de re verbum vllum feciſſet. Præterea verò adeò tumultuosè omnia gubernabat, vt cùm ſemel Romani reſtitui in libertatem, reddique ſibi Capitolium, pontem Miluium, & arcem Hadriani peterent, inſtarentque item, vt ſchiſma rem perniciosi exempli de eccleſia tolleret, bella exſtingueret & ſeditiones, rege Galiorum ad eam rem conficiendam operam ſuam pollicente: ac Petro Luna antipapa nequaquam tantam concordiã abnuente, Romanos ipſos pontifex ad Ludouicum nepotem diuertentem apud hoſpitale ſancti Spiritus in Saxia, tanquam ad certũ carnificem miſerit. Vndecim enim ciues reip. ſuæ labenti in negligẽtia pontificis conſulturi, ſtatim necantur: è feneſtris que deijciuntur, quod diceret eo modo tolli ſeditiones & ſchiſma, non alio quidem poſſe. Hac autem ſæuitia motus populus Romanus, accito Ladiſlao Apuliæ rege, arma capit, ſuppliciũ de Ludouico ſumpturus. verùm pontifex declinaturus populi furorem, Viterbiũ cum Ludouico citato greſſu proficiſcitur. Tum verò populus cum ſæuire in auctorem tanti facinoris non poſſet, in aulicos iram conuertit, quorum bona magna ex parte direpta ſunt. Seruati tamen quidam dicuntur in ædibus cardinalium Romanorum, qui adiuuantibus clientibus, ægrè tamen, ad ſe confugientes tutati ſunt. Capto deinde Capitolio, occupatoque ponte Miluio, arcem Hadriani oppugnare fruſtra conati ſunt, adiuuãtibus etiam Romanos Ioanne Columna Troiæ comite, Gentile Monterano, comite Carrariç, egregijs tum copiarum ducibus, & Ladiſlai regis auſpicijs militantibus. Verùm ſuperueniẽte Paulo Vrſino mandato pontificis cum Moſtarda & Ceccholino turmarum præfectis, in pratis Neronianis Ioannem Columnam & reliquam Ladiſlai militiam fundunt. Hanc ob rem Romani quidem multis incommodis circumuenti cùm & homines & eorum pecora abigerentur, reſidente etiam ira iam antea concepta, pontificem in gratiam recipiunt, rogantque vt ad vrbem redeat. Erat enim natura comis & blandus: adeoque pontificij ciuilis q; iuris peritus, vt facilè homines tum rationibus, tum ſuauitate dicendi in ſuij pſius ſententiam alliceret. Rebus itaque hoc modo compoſitis Romam veniens, plures cardinales delegit: quorum de numero fuit Angelus Carrarius, patria Venetus, tituli ſancti Marcio presbyter cardinalis, in pontificatu Gregorius duodecimus appellatus. Fuit & Petrus Philardi natione Cretenſis, baſilicæ duodecim apoſtolorum presbyter cardinalis, Alexander quintus deinde creatus. Tertius habitus eſt Otho Columna, natus è principibus Romanis ad Vellus aureum, ſancti Georgij diaconus cardinalis, Martinus quintus poſtea vocatus. Cõfirmata autem hoc modo pontificatu ſuo, Ludouicum nepotem agri Piceni Marchionem creat: eundemque Firmanum principem conſtituit. Ipſe verò non diu pòſt Romæ moritur pontificatus ſui anno ſecundo: ſepeliturque in baſilica petri in ſacello, quòd olim pontificibus dedicatum erat, quodque vetuſtate & ſitu corruens, Nicolaus quintus poſtea reſtituit, notato etiam hoc epitaphio hominis ſepulchro:

INNOCENTIO VII. PONTIFICI MAXIMO CVM NEGLECTI EIVS SEPVLCHRI MEMORIA INTERRIISSET, NICOLAVS QVINTVS PONTIFEX MAXIMVS RESTITVI CVRAVIT.

Inno-

Interim autem cùm & vero pontifice & optimo imperatore carerens Itali, vnicuique scelerato peccandi licentia data est. Nam Gabrinus Fundulus, cuius opera Carolus Caualcabos multum & belli & pacis artibus vtebatur, spe occupandæ tyrannidis elatus, quòd ei non secus ac Carolo magistratus omnes atque arcium præfecti parerent, redeuntem Lauda Pompeiana Carolum, ad Machasturmam ab vrbe Cremona decem millia passuum cum fratribus & cognatis obtrũcat. Inde verò properè antequam res in vrbe sciretur, cum aliquot militibus Cremonam properans, occupata arce ac portis omnibus, forum armato ingressus milite, quos videt conatibus suis obstare posse, aut obtruncat, aut pellit. Obtinendæ autem tyrannidis caussa, nullum genus crudelitatis omittit. Erant tum quoque in armis Mediolanenses principes, ne dicas eorum opera tyrannos opprimi potuisse, instante præsertim Guetecaldo Genuę præfecto regis Gallorum nomine, qui tum redigere Mediolanum in potestatem regis conabatur: contra verò Facino Cane egregio tum copiarum duce, retinere Ioannem Mariam in dominatu paterno conante. Otho quoque tertius Parmensis dominus, ad colloquium spe componendæ pacis cum Nicolao Estensi pellectus, ad Ruberam, castelli nomen est, obtruncatur, cuius quidem cædis, Sfortia Cotignola iubente Nicolao, auctor habitus est. Mortuo autem Othone, Rhegio statim & Parma dedentibus spontè ciuibus, qui oderant Othonis nomen, Nicolaus potitur. Ladislaus verò occupata Roma, vt antea dixi, acceptaque in ditionem Perusia, quã tum armis Brachius vexabat, in Etruriam hostili animo mouet: quæ certè industria & auspicijs Malatesta Pisaurienſis egregiè defensa est. Repulsus enim inde Ladislaus, in regnum trepidus sese recipit, maiore propè accepto quàm illato hostibus incommodo. Liberati autem tanto hoste Florentini, in Pisanos conuersi, post longam oppugnationem Pisas tandem capiunt, Tartalia, Sfortia, ducibus, anno Domini millesimo quadringẽtesimo sexto.

Ex Onuphrio: COsmatius Melioratus ex diœcesi Valuensi in Aprutio, vtriusque Iuris Doctor, ex Archiepiscopo Rauennate, episcopo Bononiense & Procamerario, presbyter Cardinalis tt. Sãctę Crucis in Hierusalem, S.R. E. Camerarius, & totius Italiæ, pro pace inter dissidentes bello Principes, & respublicas componenda, Legatus à Bonifacio IX. factus est: quo mortuo, Pontifex Romæ in Vaticano conclaui à VII. Cardinalibus creatur, XVI. Kalen. Nouemb. anno MCCCCIIII. Coronatus apud sanctum Petrum IIII. Nonas Nouembris. Cæsare Roberto Rege Romanorum sedit in schismate contra Benedictum XIII. annos II. dies XXI. Cunctis maximi & optimi pontificis dotibus ornatus. Vitę integritate, egregijs moribus, humanitate, doctrina, pietate, & liberalitate præstantissimus. Ecclesiasticæ libertatis & ditionis assertor vnicus: Ladislaum Regem Neapolitanum Vrbis Romæ Imperio infestis signis inhiantem, populo ad arma concitato, Vrbe submouit: Cuius fraudibus & dolis, quum aliquot ciuium Romanorum insidijs pontifex penè circumuentus esset, eius fratris filius, pontifice inscio, vndecim ex his interfecit. Ea re furentis populi timore. Vrbe excedens, Viterbium concessit. Vnde paulò pòst à S.P.Q.R. mitigato Romam reuocatus, Vrbis imperio recuperato, ordinationeque vna habita, qua XI. Cardinales creauit, VIII. Idus Nouẽ. in Vaticano Palatio, anno MCCCCVI. in pace quieuit. Vacauit sedes apostolica dies XXIII. Corpus in Basilicæ Vaticanæ sacello sancti Thomæ conditum eiusmodi inscriptionem habet.

INNOCENTIO VII. PONTIFICI MAXIMO.

QVVM NEGLECTI EIVS SEPVLCHRI MEMORIA PENE INTERIISSET, NICOLAVS V. PONT. MAX. INSTAVRANDAM HIC CVRAVIT.

GREGORIVS XII.

212. Pōi:

AT verò cum ſchiſma in eccleſia Dei longius protraheretur cum pernicie Chriſtiani nominis, altero pontifice Romę creato, altero Auinione, principes Galliæ, duces ſcilicet Bituricenſis, Burgundus, Aurelianus, qui tum ob valetudinem regis Gallias gubernabant, calamitatem eccleſiæ tandem miſerati, Auinionem ad Petrum Lunam, Benedictum decimumtertium appellatum perueniunt: hominemque rogant, vt collabenti eccleſiæ tandem conſulat, etiamſi abdicare ſe pontificatu neceſſe eſſet, quemadmodum in conclaui ſe facturum promiſerat iureiurando interpoſito, dum pontifex creatur. Spondent præterea alterum pontificem, qui tum Romæ crearetur poſt mortem Innocentij, idem facturum. Ita enim inter hos principes, & qui in Italia erant reipublicæ Chriſtianæ amantiſſimi, conuenerat, vt abrogatis duobus de pontificatu contendentibus, quorum alter Gallicæ, alter Italicæ factionis haberetur, vnus aliquis poſtea deligeretur omnium nationum pater & pontifex. Reſpondet Benedictus, ſe quidem grauiter Deum offenſurum, ſi eccleſiam Dei deſereret, cui patronus & publicus pater conſenſu bonorum non furtim, ſed publicè aſſcriptus eſſet, nolle ſe in dubium ponere, quod iuſtis iufftagijs ſibi demandatum fuerat. Quod dicerent, ſublato ſchiſmate, de concordia agendum eſſe, ſibi admodum placere, modò id in loco fieret liberome coactus quiſpiam potiùs, quàm ſponte facere aliquid videretur. Vnum tamen ſe polliceri, idque iureiurando affirmare, ſi aliter tolli ſchiſma non poſſet, depoſiturum omnem pontificiam dignitatem, modò idem eodem tempore ab altero antipapa ſtatim fieret. Principes itaque cognita hominis voluntate, conſultare inter ſe cœperunt, quonam modo Benedictum in ſententiam ſuam perducerent, quorum colloquia & conſultationes Benedictus veritus, pontificias ædes armis & commeatu optime muniuit: in quibus aliquot menſes obſeſſus, tandem paratis ad fugam triremibus, per Rhodanum in Cataloniam, vnde oriundus erat, adnauiganit. Sunt autem qui ſcribant, principes Gallos id molitos in Benedictum eſſe, inſtantibus cardinalibus Gallicis, qui eum oderant, quòd alterius nationis eſſet, & non Gallicæ. Nam cum poſt mortem Clementis ſe creando pontifice Gallico inter eos non conueniret, hunc poſt longam altercationem crearunt, vt virum bonum & reipublicæ Chriſtianæ amantiſſimum: qui eos ſæpe admonuit, vt honeſtè ac ſanctè viuerent, vtque à Simoniaca prauitate cauerent, aliter ſe in eos grauiter animaduerſurum. Huius itaque mores ferre nequeuntes, principes Gallos in virum optimum & conſtantis vitæ concitaſſe. At verò cardinales, qui poſt mortem Innocentij Romę erant, & cognita trium priorum pontificum in tollendo ſchiſmate negligentia, cognitoque etiam diſcrimine, in quo reſpub. Chriſtiana vbique terrarum, maximè verò in Gallia verſabatur, in vnum conuenientes, conclaui ad ſanctum Petrum in Vaticano habito, iurarunt ſinguli maximis exſecrationibus interpoſitis, abdicaturos ſe ſtatim pontificatu, ſi ſibi deligi ad tantum magiſtratum contigiſſet, hac conditione tamen, vt id quoque ab antipapa fieret. Venerat autem in hanc ſententiam, vt & Gallicæ nationi ſatisfaceret, quæ ob impotentiam creandi antipapæ conſuetudinem introduxerat, à quo remoueri non ſine ignominia videbatur, niſi id quoque ab Italis fieret: vtque in ſententiam Benedicti venirent, qui hac vna ratione, non alia, ſanari eccleſiam poſſe dicebat. Quod ſi ſibi contigiſſet vtrunque abrogari, vnum verum pontificem omnium, qui tum erant, cardinalium conſenſu creandum eſſe, cui omnes reges & principes obtemperarent. Creatus itaque Romæ anno Domini milleſimo quadringenteſimoſexto, pridie kalendas Nouembris, Angelus Corrarius Venetus, tituli ſancti Marci presbyter cardinalis, qui (vt dixi) Gregorius duodecimus appellatus eſt, ſtatim

quod

quod arte pontificatum promiserat se facturum, scripto, adhibitis etiam notarijs & testibus confirmauit, suaque manu scripta tabellionum notauit. Cum verò de eligendo loco, quò sine discrimine vterque venire posset, mentio haberetur: neque ea de re satis inter eos conueniret, collusores & fœdifragi ab vtroque cardinalium conuentu sunt habiti: qui Pisas, hinc Roma, hinc Auinione adnauigantes, vno consensu Gregorium & Benedictum dignitate pontificia priuarunt, consentientibus in tam grauem sententiam omnibus nationibus, præter Hispaniam citeriorem, regem Scotiæ, comitem Armeniaci, qui Benedicto fauebant. Inita deinde creandi noui pontificis ratione, qui bene ac sanctè sine vlla seditione ecclesiam Dei gubernaret, venêre in hanc sententiam, vt Alexandrum quintum crearent. Dum autem Gregorius abesset, creandique Alexandri ratio haberetur, armis omnia Romæ circumsonabant, Ladislaus enim rex occupata Ostria pedestribus nauali busq; copijs, adeò Romanos incursionibus vexauit, vt inita pace honorificè posteà in vrbem receptus tanquam dominus, & magistratus mutauerit, & portas ac mœnia pro arbitrio animi sui operibus & custodijs firmauerit. Verùm superueniente Paulo Vrsino ecclesiastico duce, apud sanctum Iacobum in Septimiano acerrimè pugnatum est, multis vtrinque desideratis. In Transtiberi namque rex suos tum continebat, arbitratus se illo in loco tutiorem esse ob nauales copias quas Ostia Romam subuexerat. Is verò deinceps cedens potius, quàm fugiens, Vrsinæ factioni quæ indies magis magisque augebatur, Neapolim proficiscitur, debilitata præsertim factione sua ob superatos ante ingressum suũ Columnenses, Ioanne Columna, Baptista Sabello, Iacobo Vrsino, Nicolao Columna ducibus, qui occupata sancti Laurentij porta, vrbem iam ingressi erant. Verùm superueniente Paulo Vrsino, superati (vt dixi) magna ex parte fuerãt. Ex his capitali supplicio duo affecti sunt: quorum alter Galeottus Normannus eques insignis, alter verò Richardus Sanguineus est habitus, è familia nobili ac vetusta originem ducens. Reliqui verò incolumes dimissi fuerant, hac tamen conditione, ne amplius Ladislai auspicijs militarent. His autem perturbationibus adeò Romæ annonę caritas inualuit, vt mensura tritici (quam rubium vocant) florenit decem & octo venderetur, propter abacta pecora & rusticos, partim captos, partim necatos, vt in bello fieri consueuit.

ANgelus Corrarius, genere Patricio ortus, sacræ Theologiæ magister, ex episcopo Castellano Venetijs, Patriarcha Constantinopolitanus titulo tenus, & Chalcidensis in Insula Euboeà episcopus primùm, mox presbyter Cardinalis tt. S. Marci, & Piceni legatus ab Innocentio vij. efficitur. Pontifex verò designatur in Vaticano palatio tredecim Cardinalium votis, prid Kal. Decembris, anno millesimo quadringentesimo sexto, octogenario maior, coronatus Nonis Decembris, ad S. Petrum sedit Cæsaribus Roberto, & Sigismundo Regibus Romanorum, annos octo, menses octo, dies quinque. Hic ea conditione, veluti Interrex, Pontifex Romanus renuntiatus est, vt tollendi schismatis caussa, summum sacerdotium deponeret, si idem Benedictus xiij. facti itasset: Vterque iureiurando id promisêre: quod cùm imperij dulcedine præstare nolle viderentur, vtriusque Pontificis collegia, ijsdem relictis Pisas conuenêre, ibique generale totius Christianæ Reipublicæ Concilium congregatum est. Quæstionibus in vtrunque legitimè habitis, Synhodus Pisana vtrumque de Pontificatu contendẽtem, priuauit Nonis Iunij anno millesimo quadringentesimo nono. Pontificatus Gregorij anno 2. mẽse sexto die sexto. Qui ipse iam duabus ordinationibus Cardinales tredecim creasset. Qui non nisi in Concilio Constantiensi in aliorum patrum numerum susceptus sunt, quando Gregorius ipse, pro vnitate Ecclesiæ sarcienda, sponte per procuratorem absens Arimini Pontificatu se abdicauit. Quod factum fuit sessione decimaquarta, die quarto Nonas Iunij anno millesimo quadringentesimo decimoquinto. Nam Pisani Concilij decretis, tanquam minus legitimè congregati parere recusauerãt. Obijt Episcopus Cardinalis & perpetuus Piceni Legatus biennio pòst, Recaneti, anno MCCCCXVII. paulò antè Martini V. creationem, nonagenarius. Ibiq; in cathedrali Ecclesia sepultus est cum hoc Epitaphio.

Ex Onuphrio.

Maximus Ecclesiæ Princeps, summusq; Monarcha:
Ordine Gregorius bissenus clauditur arca:
Hic pro pace datus cælesti munere, semper
Ferbuit, æthereos superis munire decenter
Archischisma malũ facta hæc dementia Pisis,
Ipse pius releuat, facta est Constantia testis,

Cardine bis sacro pastoris conscia sede
Marchia suscepit Racanetiflauus ade.

Obijt Anno Domini MCCCCXVII.

ALEXANDER V.

213. Pōt. ALEXANDER quintus, natione Cretensis, Petrus antea vocatus, ordinis Minorum frater, archiepiscopus Mediolanensis, vir doctrina & sanctitate vitæ præclarus, omnium cardinalium consensu, qui tum in concilo Pisano erant, pontifex creatur. Hanc ob rem Gregorius in Austriæ ciuitatem profectus, quasi profugus de concilio generali mentionem fecit. Verùm cùm eo in loco nequaquam sè tutum arbitraretur, Ariminum profectus à Carolo Malatesta perbenignè & splendidè est habitus. Benedictus autem post habitum in Perbiniano concilium, quò tutior esset, ad castellum, Panischolæ locum munitissimum confugit, vbi diutius immoratus est. Vterque autem licet in Pisano concilio exauctorati essent, tanquam veri pontifices, cardinales crearunt, maximè verò Gregorius: qui, dum Lucæ esset de consensu cardinalium, qui nondum ab eo discesserant, Gabrielem Condelmerium cardinalem creat: qui postea in pontificem electus, Eugenius quartus appellatus est. Ad Alexandrum redeo, virum in omni vita & ætate præstantem. Hic enim ab adolescentia ordinem Minorum ingressus, adeò Parisijs liberalibus studijs theologicæque disciplinæ vacauit, vt breui & publicam scholam habuerit, & in libros Sententiarum doctè & accutè scripserit. Magnus quoque orator, magnus prædicator est habitus. Hanc ob rem à Ioanne Galeatio duce Mediolanensi, accitus, primum locum in consultationibus suis habuit. Creatur deinde rogatu Galeatij Vicetinus episcopus, postea Nouariensis mutato loco, postremò præsul Mediolanensis factus, ab Innocentio septimo cardinalis basilicæ duodecim apostolorum creatur: quo quidem gradu pontificiam dignitatem adeptus, meritò Alexandri nomen consecutus est, cum & liberalitate & magnitudine animi, cum quouis optimo principe conferri posset. Adeò enim munificus erat in pauperes & viros sua benignitate dignos, vt breui nil sibi reliquerit. Vnde per iocum dicere interdum solebat, se diuitem episcopum fuisse, pauperem cardinalem, mendicum pontificem. In eo enim defuit illa habendi cupiditas, quæ vnà cum re & ætate accrescit simul. Sed hoc vitium cadere in viros bonos & rerum humanarum contemptores non potest: qui quo magis consenescunt, eò minus viatici indigere se cognoscunt, & ob hanc rem cupiditates sedant, refrenant auaritiam, ac cæteras animi labes expellunt. Tanti præterea animi Alexander fuit, vt Ladislaum regem tum potentissimum, qui ditionem ecclesiæ pontificibus absentibus diu multumq; vexauerat, oppidaque aliquot vi occupauerat, in concilio Pisano approbantibus, qui tum aderant, regno priuauerit, iusque illud Ludouico Andegauiæ duci competere declarauerit. Soluto autem concilio Pisano, pontifex Bononiam proficiscitur: cui ciuitati tum præerat Baltassar Cossa sancti Eustathij cardinalis: quem Alexander in legatione confirmauit, quòd eius industria, ac præsidijs Pisanum cōcilium habitum fuisset, quodque etiam vir erat, qui percommodè tyrannis ac rem ecclesiasticam occupare conantibus, obijci quouis tēpore posset. In homine tamen plus ferociæ, plusq; audaciæ & sæcularitatis (vt ita dicā) erat, quàm eius professio requirebat. Militaris propè habebatur eius vita, militares mores, adeò vt multa etiam, quæ loqui fas non est, sibi licere arbitraretur. Cum verò Alexander grauiter ægrotare cœpisset, nossetque mortem propè instare, cardinales ad se venientes, ad concordiam, ad pacem, ad tuendam ecclesiæ dignitatem adhortatur. Testatus præterea est, per eam mortem, quam ante oculos se continuò cernere dicebat, nec reformidare, conscientia benè actæ vitæ motus, se existimare & credere quæ in concilio Pisano decreta fuissent, rectè atque integrè facta esse omnia si-

ne

ne dolo malo fraudeue. Cùm hæc dixiſſet, lacrymantibus omnibus, qui aderant, illud Saluatoris verbum ægrè proferens, Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis, ſtatim moritur pontificatus ſui menſe octauo, ſepeliturque Bononiæ in eccleſia fratrum Minorum Laboratum eſt autem hoc anno fame ac peſte.

FRater Petrus Philargi, Ordinis minorum, obſcuriſſimo genere ortus. Artium & Philoſophiæ doctor, ac ſacræ Theologiæ magiſter, Ioan. Galeatij Inſubrum primi Ducis à conſilijs fuit, quem ex epiſcopo Vicetino, Nouarienſem primum, deinde archiepiſcopum Mediolanenſem, demum presbyterum Cardinalem Baſilicæ Sanctorum XII. Apoſtolorum, & Longobardiæ Legatum Innocentius VII. fecit. Pontifex verò Romanis Gregorio XII. & Benedicto XIII. abrogatis, XX. vacátis ſedis die, VI. Kal. Iulij, anni MCCCCIX. in Concilio Piſano, à XXIII. Cardinalibus vtriuſque obedientiæ ſeptuagenario maior creatus, & Nonis Iunij die Dominico in Cathedrali Eccleſia Piſana coronatus ſedit Cæſare Roberto Rege Romanorum menſes x. dies viij. Hic humanitate, doctrina, liberalitate, animi magnitudine clariſſimus fuit, ita in omnes munificus, vt nihil ſibi reliquerit. Quare per iocum dicere interdum ſolebat: ſed item epiſcopum fuiſſe pauperem Cardinalem, mendicũ Papam, ob profuſas & immodicas largitiones. Ludouicum iuniorem Andegauenſem Ducem, priuato Ladiſlao Regem Neapolitanum conſtituit, pecunia & commeatu adiuuit, Baltaſſare Coſſa Cardinale & legato Bononienſi ad eam expeditionem (quæ irrita fuit) miſſo. Pontifex Piſis diſcedens Bononiam acceſſit. Vbi v. Nonas Maij, anno MCCCCX. rebus humanis eximitur. Vacauit ſedes dies XIIJ. Corpus ad Minores marmoreo tumulo conditum eſt cum his verſiculis:

Summus paſtorum Alexander quintus, & omnis
Scripturæ lumen, ſanctiſſimus Ordo Minorum
Quem dedit, & proprio Cretenſis nomine Petrus.

Migrauit, Anno Domini MCCCCX.

IOANNES XXIV.

214. Pont.

IOannes vigeſimusquartus patria Neapolitanus & nobilis, Baltaſſar cognomento Coſſa antea vocatus, Bononiæ omnium conſenſu pontifex creatur. Sunt autem qui ſcribant, id factum violenter eſſe, quòd & legatus Bononienſis eſſet, & armatos milites tum in vrbe, tum in agris pro ſtatione habuerat: vt ſi precario id obtinere non poſſet, minis & armis tandem conſequeretur. Vtcunque eſt, conſtat eum pontificem creatum fuiſſe, ad eamque dignitatem ſemper adſpiraſſe. Nam cùm adoleſcens eſſet, ac Bononiæ aliquot annis iuri ciuili operam dediſſet, aſſumpto (vt nunc fit) doctrinæ gradu Romam iter inſtituit. Interrogatus autem ab amicis quò proficiſceretur, ad pontificatum reſpondit. Romam itaque veniens, à Bonifacio nono in cubiculum ſecretum recipitur. Creatus deinde ſancti Euſtathij cardinalis, legatus è latere Bononiam mittitur, quam breui conducto milite vnà cum magna Flaminiæ parte in poteſtatem eccleſiæ redegit pulſis quibuſdam tyrannis, alijſque extremo ſupplicio affectis. Verùm poſt nouem annos cum longa pace ciuitatem Bononienſem mirum in modum auxiſſet, grandemque pecuniam ſibi comparaſſet, mortuo Alexandro, largitione vſus, maximè verò erga cardinales à Gregorio creatos, pauperes adhuc, pontifex creatur. Quo facto, oratores ſtatim ad electores imperij miſit, eos orator atum, vt Sigiſmundum Lucimburgũ Vngariæ & Bohemiæ regem, imperatorẽ crearẽt, virũ ſtre-

ſtrenuum (vt ipſe dicebat) & ad omnia fortiter agenda promptiſſimum. Hac enim ratione hominis gratiam auccupabatur. Vbi verò hoc ei ex ſententia accidit, cum in conuentu Piſano conſtitutum eſſet, vt ad certum tempus concilium haberetur, ne alibi transferretur, celebraturũ ſe id Romæ prædixit: & quo liberius eò proficiſci omnibus liceret, pacare Italiam conatus eſt, maximè verò Ciſalpinam, in qua bellum indies magisq́ue creſcebat, Facino Cane diſcordias ſuſcitante, qui mercenarios milites retinere ſine bello apud ſe nequaquam poterat.

Eos enim rapinis, direptionibusq́; vrbium paſcere conſueuerat. Fortè tum accidit, vt Papienſes, quos Philippus ob tenellam adhuc ætatem retinere in officio non poterat, ſtudio partium concitati, ad arma concurrerent, hinc Gibellini Baccaria familia duce, Facinum cum exercitu in vrbem introduxêre, pacti fortunas Guelphorum. Verùm is cum armato milite ingreſſus, neutri in deripiẽdis fortunis pepercit. Quærentibus autem Gibellinis, ſua quoque bona contra datam fidem diripi, reſpondit, ac egregiè quidẽ, Gibellinos ſaluos fore: eorum verò bona, quod Guelpha eſſent, militibus ſe in prædam conceſſurum, deridens vtriusque factionis ſtultitiam & cupiditatem. Inde verò abiens, relicto in portis & in arce firmo præſidio, tutelam Philippi donec adoleuiſſet præferens, contra Pandulphum Malateſtam ducens, Brixianos & Bergomates incurſionibus ac rapinis vexat, nec à Cremonenſibus quidem abſtinuit, quibus tum Cabrinus Fundulus imperitabat. Dum hæc autem in Brixiano agerentur, Vngariæ rex iturus (vt ipſe prædicabat) Romam libero itinere ad accipiendam imperij coronam, duodecim millia equitum, peditum octo in Venetos mittens, capto primo impetu Foroliuio, Taruiſium oppugnat. Huic verò tanto exercitui Veneti Carolum Malateſtam obijciunt, qui cunctando magis quam dimicando exſultantem victoria hoſtem remoraretur. Parum etiã abfuit, quin Veneti eodem anno Veronã proditione quorundam ciuium amitterent, ad rapinam magis quam ad libertatem ſpectantium. De nocentibus pœna ſumpta, ac ſtatim ſe data ſunt omnia. Mortuo autem eodem anno Facino Cane coniurati quidam Ioannem Mariam Mediolani ducem interficientes, Bernabouis filios & nepotes in vrbem recipiunt. Tum verò Philippus perſuadentibus amicis Beatricem viduam ob Facini mortem ditiſſimam, & cuius auctoritate, qui ſub marito militauerant, admodum mouebantur, duxit vxorem. Qua re & ciuitates omnes, quæ Facino paruerant, ſtatim in deditionem accepit: & Carmignolam, Siccumq́ue Montagnanum: qui legionem mortuo Facino per ſeditionem diuiſerant, in ſuam militiam perſuadẽte Beatrice pertraxit: quibus ducibus Philippus poſtea vſus Aſtorgium Bernabouis filium Mediolano pellens, in expugnatione Modoëciæ interfecit. Agebãtur hæc Inſubria, cum Ioannes Franciſcus Gõzaga Franciſci iam mortui filius, cum ſatis iuſto equitum peditumq́ue numero, Bononiam præſidij cauſſa proficiſcitur, mandato Ioannis pontificis, cuius auſpicijs tum militabat. Nam Malateſta Ariminenſis Ladiſlai regis mercenarius, vrbem ipſam graui bello tum premebat. Is itaque adiuuantibus Bononienſibus, grauia aliquot prælia cum hoſtibus fecit: quibus ſuperior factus, vrbem acerrimè tutatus eſt.

Sequenti verò hyeme Ioannes pontifex à Ladiſlao bello vexatus, Roma Florentiam, atque inde Bononiam veniens, haud ita multò pòſt Mantuam proficiſcitur, vbi ſplendidè ac magnificè à Ioanne Franciſco Gonzaga ſuſceptus eſt. Quem inde abiens cum magna parte copiarum Laudam Pompeianam (quò venturum Vngariæ regem ſciebat) ſecum ducit. Multum enim huic principi fidebat, cuius fidem & integritatem Bononienſi bello optimè norat, quãuis pollicitationibus & donis in partes regias à Malateſta ſollicitaretur. Cùm itaque pontifex ac rex haud quaquã ſe tutos Laudæ arbitrarentur, Ioannẽ Franciſcum Mantuã (quò ſe velle ire dicebant) ad parandos commeatus diſponendamq́; vrbem, quò recipi cõmodè tanta multitudo poſſet, properè mittũt: qui breui paratis rebus omnibus, Cremonam (quò iam peruenìſſe pontificem ac regem intellexerat) redijt. Hos autem inde Mantuam abducens, populo omni ferè obuiam effuſo, opinionem omnium benignitate & gratia ſuperauit. His verò conuentibus, qui Laudę, Cremonæ, Mantuæ ſunt habiti, de pellendo ex Latio, Vmbria, Etruria Ladiſlao, qui Romam & multa eccleſiæ oppida occupauerant, eſt actũ. Videbant hi Italiam incendijs bellorum aliter liberari non poſſe, de impenſa bellica non Mantuæ, ſed Bononiæ (cùm eò veniſſent) agendum cenſuere. Verùm maior eos cura inceſſit. Ad concilium namque Ioannes omnium natio-

nationum consensu citatus, ad tollendũ schisma, duos cardinales statim in Germaniam misit: qui vnà cum principibus Gallicæ & Germanicæ nationis locum concilio idoneum deligerent. Constantia Maguntinæ prouinciæ ciuitas, ad id potissimùm idonea est visa. Eo itaque ad certam diem ex instituto proficiscuntur omnes, proficiscitur & Ioannes pontifex, admonentibus tamen quibusdam ne id faceret, quòd vererentur, ne cum pontifex accederet, priuatus reuerteretur: quod etiam contigit. Eò namque proficiscens cum viris quibusdam in omni genere doctrinæ præstantibus, diu multumque Germanos disputationibus incertos & ambiguos tenuit, qui potissimum decernerent. Verùm superueniente Sigismundo, factaque omnibus dicendi quod liberet potestate, multa crimina & quidem grauissima pontifici obiecta sunt: quorum causa mutato habitu familiaque, Constantia clanculũ Scaphusam se contulit, veritus ne quid grauius in se consuleretur. Erat Scaphusa, Frederici Austriæ ducis ciuitas, quò etiam plerique cardinales à se creati fuga peruenêre. Verùm his postea concilij auctoritate reuocatis Ioannes Scaphusa Friburgum confugit, iturus inde, si tutò fieri posset, ad Burgundiæ ducem. Sed curante concilio, Ioannes capitur, & insula sancti Marci propè Constantiam in carcerem conijcitur, pontificatus sui anno quarto, mense decimo. Causam fugæ, disquirere concilium tum cœpit, certosq; iudices viros grauissimos & doctissimos delegit, qui crimina Ioanni obiecta, discuterent, eademque concilio ex ordine referent. Ad quadraginta capitula & eo amplius contra hominem probata sunt: quorum aliqua cum in eo minimè immutari possent, adeò erant inueterata contra fidem iudicata sunt, aliqua verò Christianis omnibus, si non damnarentur, scandalum paritura. Venientibus itaque omnibus in eandem sententiam, Ioannes merito è pontificatu dejectus, sententiam in se latam comprobat. Quo facto, statim ad Ludouicum Bauarum, qui cum Gregorio duodecimo sentiebat, custodiendus mittitur, donec alius decerneretur. In Haldeberga castello munitissimo triennio fine vllo cubiculario famuloue Italico diligenter asseruatus est. Teutonici erant custodes omnes, quibus cum Ioannes nutu & signis loquebatur, cùm nec ipse linguam Teutonicam, nec illi vicissim Italicam scirent. Abrogatum Ioanni pontificatum ab his tantummodò, qui cum eo antè senserant, ferunt. Non dum enim qui cum Gregorio & Benedicto sentiebant, conuenerant. Hi igitur vt abrogationem à se factam, veram & integram iudicarent, omnes synhodicum decretum promulgarunt, quo affirmabant concilium generale legitimè congregatum, habere statim à Christo potestatem. Hoc quidem fundamento concesso, ipsum etiam pontificem concilio subijciebant. Quare Gregorio necesse fuit, suadente etiam imperatore Sigismundo, vnum aliquem ad concilium mittere, cùm ipse proficisci recusaret, qui suo nomine concilij sententiam approbaret. Missus itaque Carolus Malatesta vir certè insignis, cùm videret omnes in hanc sententiam venire, vt Gregorius quoque pontificatu se abdicaret, in publicum prodiens, ac in sede Gregorij non aliter exstructa, si ipse adesset, collocatus, perlecta renuntiandi facultate, Gregorium pontificatu abdicat: quem statim conuentus omnis pro tam libera abdicatione, agri Piceni legatum creat. Is itaq; non multò post Recaneti moritur, dolore animi (vt aiunt) propter subitam abrogationem ante constitutum tempus à Carolo factam. In longum enim protrahi volebat, in mora, spem aliquam ponens. Mortuus igitur ante Martini pontificatum, in Recanetensi ecclesia sepelitur. Sublatis duobus pontificibus, tertius in quo abrogando maior difficultas inerat, restabat, Petrus Luna Benedictus tertiusdecimus (vt anteà dixi) vocatus. Vt autem is etiam nolens abdicare se magistratu cogeretur, Sigismundus imperator vnà cum oratoribus concilij ad Franciæ & Angliæ reges peruenit: eosque adhortatus est, vt pro salute Christiani nominis iam ob schisma periclitantis, in abrogando Benedicto sublatis alijs duobus, eius sequerentur sententiam. Grato autem responso accepto, inde Narbonam properat ad Ferdinandum Aragonum regem, cuius populi magna ex parte Benedicto obtemperabant. Quo cum inter alia capitula hoc pactus est, vt Benedictum rationibus moueret ea facere, quæ Gregorius & Ioannes in concilio Constantiensi egissent. Id verò si facere recusaret, populos cogeret ab eo ad concilium Constantiense deficere. Benedictus autem in castella Panischolæ loco munitissimo se continens, moueri persuasionibus è sententia sua non poterat, quod diceret & se verum Christi vicarium esse, & Constantiam non esse locum libertati ecclesiasticæ conuenientem, cùm Ioannes

Pontifex capitur et in carcerẽ propè Constantiam conijcitur.

annes vigesimustertius ab his etiam abdicare se pontificatu coactus fuerat, qui partes suas antea sequebantur. Tum verò principes Hispaniæ cernentes pertinaciam Benedicti, concilij opinionem secuti, in reliquorum sententiam venêre. Gerebantur res in concilio quinque nationum suffragijs, Italica, Gallica, Germanica, Hispanica, & Anglica. Quidquid verò harum nationum suffragijs decernebatur, id ita ratum erat, neque per præconem, aut per notarium publicum pro curia enuntiabatur, si omnium consensu postea confirmatum fuisset. Qua quidem auctoritate Benedictus, discussa aliquandiu re, pontificatu tandem priuatur, absentibus reiectisque nationibus, quæ cum eo sentiebant, maximè verò Scotis & comite Armeniaci. In eodem quoque concilio condemnata est Ioannis Viglef hæresis: & duo ex sectatoribus eius combusti sunt, Ioannes Hus, & Hieronymus eius discipulus, tanquam hæresiarchæ: quod inter cæteros errores dicerent ecclesiasticos ad imitationem Christi pauperes esse debere: cum ex tanta rerum copia & luxu populi omnes scandalizarentur. Rebus autem hoc modo compositis, cum de restituenda ecclesia, emendandisque moribus clericorum mentio haberetur, fieri id non posse existimarunt vacante sede. Vnde de eligendo nouo pontifice sermo est habitus, quo decreta concilij maiorē deinceps auctoritatem haberent. Cùm igitur hac de re verbum haberetur, placuit ex vnaquaque natione viros sex deligi, & quidem probatos, qui vnà cum Cardinalibus conclaue ingressi, pontificem deligerent. Anno igitur millesimo quadringentesimo decimoseptimo, sexto Idus Nouembris conclaue ingressi, consentientibus Cardinalibus duobus & triginta nationibusque omnibus, præter omnium spem & opinionem, cum iam quadriennio verò pontifice caruisset ecclesia, multique schismatici tum interessent, tertio Idus Nouembris, in celebritate beati Martini hora tertia Otho Columna Romanus princeps, sancti Georgij ad Vellus aureum diaconus Cardinalis pontifex creatur, tanta omnium lætitia, vt præ gaudio loqui vix homines possent. Effusus nimio gaudio imperator, nullo habito dignitatis suæ discrimine, conclaue ingressus, & gratias omnibus egit, qui tantum virum & tam necessarium reipublicæ Christianæ propè exstinctæ delegissent: & ante pōtificem prostratus, cum summa veneratione eius pedes exosculatus est, quem contrà pontifex amplexus, non secus ac fratrem in precio habuit, eique gratias egit, quod sua opera & industria pax tandem ecclesiæ Dei reddita esset. Vocari autem Martinus voluit, quòd ea electio in Martini celebritate habita fuisset. Interim verò dum hęc Constantiæ agerentur, mortuo etiam Ladislao contra Florentinos proficiscente, Romæ ad arma & libertatem conclamatum est. Cogitur à populo Petrus Matthęucij etiam nolens gubernacula Reipublicæ suscipere: qui postea magistratu se abdicauit, cùm intellexisset legatum à Ioanne pontifice iam antea designatum, paulò post ad futurum cum senatore Bononiensi, qui vrbem ingressi, & Paulum Palonium, & Ioannem Cincium seditiosos ciues capitali supplicio affecêre. Sequenti verò anno Brachius Montonius Romam cum exercitu veniens, vrbe potitus, oppugnare arcem sancti Angeli adortus est: quæ firmo Ioannæ reginæ præsidio defendebatur. Nam Ioanna Ladislao fratri in regnum successerat. Verùm superueniente Sfortia, militum reginæ duce: non solum Brachium ab oppugnanda arce dimouit, sed etiam hominem pugnantem continuò ab vrbe expulit: Romanis in neutram partem inclinantibus. In ea pugna occiditur Ioannes Columna à milite qui olim cum Paulo Vrsino militauerat, quem Ludouicus Columna cum Brachio militans in agro Fulginati interfecerat. Erat autem militi in animo Ludouicum obtruncare vlciscendæ Pauli necis caussa, sed Ioannes Ludouicum defensurus, innocens moritur. Dum autem Roma hoc modo fluctuaret, in varias partes declinans, creato Martino, spem aliquam exoptatæ quietis tandem concepit.

Hæresis Viglef.

Ex Onuphrio.

BAltassar Cossa nobili genere ortus, vtriusque Iuris doctor, à Bonifacio IX. ex cubiculario suo in patriæ gratiam Diaconus Cardinalis S. Eustachij, Flaminiæque legatus creatus, Bononiam Iohan. Galeatio Insubrum Duci ademit, cuius vsque ad pontificatum perpetuo legatus fuit. Præcipuus Concilij Pisani auctor, Alexandro V. gratissimus. Quo mortuo Bononiæ, à sedecim Cardinalibus, decimosexto Kalendas Iunij, anno millesimo quadringentesimo decimo, summus Pontifex renunciatus, ibiq; in Cathedrali viij. Kal Iunij inauguratus, Cæsare Sigismundo Rege Romanorum

norum: sedit annos V. dies XV. Vir fuit bello & armis, quàm religioni aptior, vtpote qui nullam neque fidem norat, neque religionem, rebus profanis magis quam diuino cultui accõmodatus. Cardinales tribus ordinationibus XVI. creauit. Quum verò schisma ob eius creationem non sedatum, sed auctum esse videretur, tribus iam se pro pontificibus gerentibus, quo solus in pontificatu, cæteris reiectis confirmaretur, suasu Sigismundi imperatoris generale concilium Constantiæ indixit: quo ex vniuerso orbe Christiano infinita multitudo confluxit. Ad concilium & ipse cum Cardinalibus accedens, quum eius dignitas in periculum reuocari cerneret, noctu clam habitu mutato Concilio abijt: ex fuga retractus, & quæstione capitali in eum instituta, ex Concilij decreto damnatur, Pontificatusque ei abrogatus est 4. Kal. Iunij, sessione duodecima, anno millesimo quadringentesimo decimo quinto: cui damnationi ipse pridie Kalendas Iunij in oppido Scaphusia consensit. Vacauit tum Apostolica sedes annos duos, menses quinque, dies decem. Quadriennio ferè in carcere asseruatus, ad extremum magna pecuniæ summa persoluta dimittitur, Martino iam creato & Florentiæ agente. Ad quem Baltassar accedens episcopus Cardinalis Tusculanus creatur. Obijt Florentiæ vndecimo Kalendas Ianuarij, anno millesimo quadringẽtesimo decimonono. Sepultus in Baptisterio sancti Ioannis, cum hac notula:

(*_*)

IOANNES QVONDAM PAPA XXIII. OBIIT FLORENTIAE ANNO DOMINI MCCCCXVIII. XI. KALENDAS IANVARII.

MARTINVS V.

215. Põs.

MArtinus quintus, patria Romanus, Otho cognomento Columna prius vocatus, nõ magis suo, quàm ecclesiæ iam labentis tempore pontifex in concilio creatur, nationum omnium & Cardinalium consensu. Is enim à teneris annis cura parentum moribus & litteris imbutus, vbi adoleuisset, iuri pontificio Pærusij operam dedit, vnde ad vrbem rediens, ob integritatem & doctrinam Vrbani sexti referendarius factus est, quod munus tanta cum humanitate, iustitia, & mansuetudine gessit, vt diaconus Cardinalis ab Innocentio septimo creatus sit. Nec ob eam quidem rem à natura sua discessit. Humanior enim quàm antea factus, patrociniũ suum omnibus præstabat, ita tamen, vt in rebus publicis non multum se immiscereret. Nam cũ in conuentu Constantiensi multæ in vtranq; partem altercationes haberentur, propter diuersa factionum studia, ipse medium quoddam tenuit, quo in alterutram partem inclinare nullo modo videbatur, communi vtilitati semper consulens. Hanc ob rem & imperatori, & Cardinalibus ac denique omnibus gratus, pontifex creatur.

Quo in magistratu non somno & otio, sed negotio & solicitudini deditus, audire, refellere, approbare, suadere, dissuadere, hortari, deterrere accedentes ad sedem apostolicam consueuerat, cognita petentium honestate, vel secus. Mira enim vtebatur facilitate, & honesta petentes à se voti compotes dimittebat. in consultationibus autem miræ prudentiæ

vir

vir est habitus. Nam & quid agendum, & quid vitandum esset statim re proposita acutissimè dijudicabat. Breuis in dicendo, cautior in agendo, adeò vt prius rem factam cernerent homines, quàm ab eo excogitatam putarent. Eius autem sermo plenis sententijs erat. Ex ore eius nullum verbum tam crebro, quàm iustitiæ nomen prodibat. Ad suos perspè conuersos, maximè ad eos, qui prouincias & ciuitates gubernabant, his verbis vtebatur. Diligite iustitiam qui iudicatis terram. Indigebat tum profecto tali pontifice ecclesia Dei, qui nauiculam Petri schismatis & seditionum omnium fluctibus quassam, redigere in portum salutis gubernaculo admotus sciret & posset. Adeptus itaque tantum magistratum, cùm restare adhuc caput renascentis hydræ cerneret, Benedictum Lunam cum aliquot Cardinalibus & prælatis Panischolæ tanquam in arce schismatis se continentem, quibusdam Arragoniæ populis in vtram partem inclinarent adhuc titubantibus, approbante concilio, Alemannum Ademarium virum doctissimum, & cuius sepulchrum in sancta Maria noua adhuc cernimus, patria Florentinum, sancti Eusebij presbyterum cardinalem legatum è latere suo in Arragoniam mittit, qui sub pœnis & censura ecclesiastica Petrum admoneret, vt se pontificatu abdicaret. Cardinales autem, qui cum Petro sentiebant, intelligentes vltimam concilij & pontificis sententiam, Petrũ ipsum adeunt rogantque, vt de ecclesia Dei tãdem omne schisma tollat, quo iam multis annis Christiana resp. magnis calamitatibus afflicta erat. Id autem ob salutem labentis ecclesiæ, à Gregorio & Ioanne factum esse. Respondit Petrus cauillationibus quibusdam, id sibi nequaquam integrum esse, sibi autem cum Martino conuenturum, si vera essent, quæ de hominis integritate & humanitate dicerẽtur, sinerent sibi id negotij nec amplius ea de re solliciti essent. Ex quatuor verò cardinalibus duo pertinaciam hominis inspicientes, ab eo ad Martinum statim defecêre. Qui autem in fide mansêre, anticardinales sunt habiti: quorum alter Carthusiensis fuit, alter verò Iulianus Dobla appellatus est. Martini quoque auctoritatem Hispania omnis statim secuta est. Idem fecêre non multò pòst & Scoti & Armeniaci. Atque ita omnis Respublica Christiana, vna duntaxat Panischola excepta, Martini auctoritatem secuta est. Composita autem ex sententia tanta re principum omnium ecclesiasticorum & sæcularium, maximè verò Sigismundi imperatoris labore & industria, de componendis moribus nimia licentia iam labefactatis, tam laicorum, quàm clericorum, mentio haberi cœpta est. Verùm quia quadriennio Constantiense concilium iam durauerat, cum magno prælatorum & ecclesiarum incommodo, Martino placuit approbante cõcilio, rem tantam in aliud tempus magis idoneum transferre. Dicebat enim rem ipsam maturitate & consilio indigere: quia ex Hieronymi sententia, vnaquæque prouincia suos habet mores, suos sensus, qui tolli sine perturbatione rerum subitò non possunt: Verùm quia schisma ex parua re antea ortum fuerat, duriusque cum magna calamitate Christianæ reipub. durauerat, de celebrandis concilijs talem sententiam promulgauit, maximè verò vbi intellexit Ioannem vigesimumtertium è custodia lapsum, aufugisse. Verebatur enim ne rursum aliud concilium inchoaretur. Eius autem sententia & decretum tale fuit, vt à fine concilij Constantiensis non nisi ad quinquennium vsque concilium denuò celebraretur: atque à quinquennali in septennium aliud transferretur: ab hoc verò in decennium res protracta, legis haberet locum, vt singulis quibusque decennijs generale concilium idoneo haberetur loco, vbi de rebus omnibus ad fidem & rempublicam Christianam pertinentibus mentio fieret. Ad hanc autem institutionem approbandam patentibus litteris (quas bullas vocant) comprobari Martinus rem voluit, in eius sententiam concilio veniente. Omnia autem decreta ante pontificatum suum in schismate facta, nisi ad fidem & bonos mores pertinerent omninò sustulit. Vt verò omnes intelligerent sibi in animo esse concilium habere, locum ad id aptum publico concilio disquirit: ac tandem approbantibus omnibus, Papiam, quam idoneum, habendi concilij locum decernit, litterasque apostolicas in hanc ferè sententiam super ea edidit: Martinus Episcopus seruus seruorum Dei, ad futuram rei memoriam: Cupientes ac etiam volẽtes huiusce generalis concilij decreto satisfacere concilio approbante & consentiente. cùm de loco ambigeretur, Papiam vrbem auctoritate nostrarum litterarum designamus. Nulli ergo hominum liceat huius nostri decreti paginam infringere. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, omnipotentis Dei iram, beatorumque Petri & Pauli Apo-

stolo-

ſtolorum eius ſe noſcat incurſurum. Datum & actum Conſtantiæ in loco publicæ ſeſſionis tanti concilij decimotertio Kalendas Maij, pontificatus noſtri anno primo. Præterea verò diſſoluendi concilij cupidus, anno Domini milleſimo quadringenteſimo decimooctauo conuentum habiti publica ſeſſione: quo ſublato conſenſu omnium, maximè verò Imperatoris, hæc verba mandante pontifice à Rainaldo ſancti Viti in Marcello diacono Cardinali, audientibus omnibus enunciata ſunt: Domini, ite in pace. Abeundi itaque omnibus poteſtas facta eſt. Cùm autem pontifex hinc ab Imperatore & Germanis rogaretur, vt in Germania aliquandiu remaneret, hinc à principibus Gallicis, vt in Galliam proficiſceretur oſtendit, ſibi id nequaquam integrum eſſe, quòd diceret patrimonium eccleſiæ, abſente pontifice, à tyrannis quibuſdam in Italia occupatum diſtrahi & lacerari: vrbemque Romam religionis Chriſtianæ caput cum rectore ſuo careret, penè ad interitum redactam eſſe, peſte, fame, ferro, igne, ſeditionibus. De baſilicis verò ac ſanctorum martyrum ſacellis nolle dicere quæ abſente pontifice aut iam corruerent, aut paulò pòſt collapſuræ viderentur. Proinde ſibi abeundum eſſe dicebat. Ferrent æquo animo quod vellent ratio & neceſſitas: paterenturque eum ſedere in ſolio Petri, quem pontificem omnium conſenſu decreuerant. Eccleſiam Romanam caput eſſe & matrem omnium eccleſiarum, proinde, in ea immorandum pontifici eſſe, ne verus gubernator à puppi ad proram transferatur, cum magno nauigantium (hoc eſt, in Chriſtiana Republica viuentium) periculo & detrimento. Abiens itaque Conſtantia, ac per Sabaudiam iter faciens, dum Italiam petit, Mediolanum peruenit. Vbi à Philippo duce populoque Mediolanenſi, nullo non genere honoris adhibito, perbenignè ſuſcipitur. Erat tum quidem Philippus in armis, ditionem paternam repetens, defendentibus ſe acriter tyrannis: qui guſtata ſemel imperandi voluptate, non ita facilè de poſſeſſione pellebantur. Vrgebat, tum Carmignola primus Philippi copiarum dux, Pandulphum Malateſtam, qui capto Bergomo prodente arcem præfecto, pecunia & pollicitationibus corrupto, in Brixianos mouens, eum omni dominatu breui ſpoliaſſet, niſi à Venetis ingenti pecunia ac firmiſſimo equitatu eſſet adiutus: & à Martino Pontifice, qui auctoritate & gratia Philippum ad pacem cum Pandulpho Malateſta ineundam perpulit, quæ poſtea Mantuæ, & Martino ea accedente, Ioanne Franciſco ſequeſtro adhibito, his legibus compoſita eſt, vt Pandulphus quotannis tributo, tamdiu Brixia potiretur, quoad ei viuere liceret, nullo inteſtando de ciuitate, quæ meritò ad Philippum deuolueretur, relicta poteſtate. Hanc verò pacem ſequenti anno Pandulphus diſturbauit, annixus pecunijs & milite retinere Gabrinum Fũdulum in vrbe Cremona: quem armis Philippus continuò vexabat, ciuitatem paternæ ditionis, tot annis à tyranno poſſeſſam, repetens. Erat tamen fama, Pandulphum vrbem ipſam à Gabrino emiſſe, Salodij Riperiam (ita ripam Benaci vocant) in precium pollicitus. Ab hoc autem bello Ioannes Franciſcus deterrere hominem ob affinitatem conatus eſt, miſſis legatis, qui eum admonerent contra ius fasque agere, quod fœdera aſperneret, quòd tyrannum tutaretur, quòd contra eum arma ſumeret, à quo dominatu Brixiano donatus fuerat. Non eſſe contemnendam auctoritatem Martini, de ſua nolle dicere cuius auctoritate pax erat compoſita: ſi hominum auctoritatem cõtemneret, Deum ſaltem inſpiceret, quem teſtem violati ab eo fœderis dum pax fieret, inuocauerant. Abiens autem Mantua pontifex quarto poſt acceſſum menſe, Ferraria ac per Flaminiam iter faciens, Florentiam peruenit, vitata de induſtria Bononia: quæ, poſteaquam intellexerat Baldeſarẽ Coſſam coactum eſſe abdicare ſe pontificatu, pulſis eccleſiæ magiſtratibus in libertatem ſe vindicauerat. Inſtat tum acriter Carmignola iubente Philippo, qui ſuo iure ducere exercitum in Pandulphum poſſet, atque breui capta magna Brixiani agri parte, ad Montemclarum caſtra locat, cum Ludouico Meliorato Innocentij ſeptimi nepote certaturus: qui aduentare cum magno equitatu in auxilium Pandulphi dicebatur, affines namque erant, & id Ludouicus neceſſitudini tribuebat. Conſerto itaque prælio, ac Ludouico turpiter fugato, Carmignola haud ita multò pòſt, Brixiam in poteſtatem Philippi redegit. Potitur & breui Cremona Philippus, ac Gabrinum tyrannum ad Caſtellionem captum, capitali ſupplicio afficit. Hoc tanto Philippi ſucceſſu Nicolaus Eſtenſis motus, ſponte facturus id, ad quod armis cogi potuiſſet, Mediolanum profectus, Parmam (quam mortuo Ochone tertio occupauerat) Philippo reddidit, retento Regio

Martini pontificis rogatu feudi nomine. Profectus & eò Ioannes Franciſcus Mantuanus princeps Philippo gratulatum pro re bene geſta, cum minus comi fronte inſpiceretur, quicquid de Cremonenſibus & Brixianis teneret, iure ſuo repetere, properè Mediolano abiens, Venetorum deinceps & Florentinorum amicitiam ac ſocietatem ſecutus eſt. Hi quòd Veneti & Florentini iniqua poſtulare videntur duo populi ſibi timentes, vnumquemque in partes ſuas blanditijs & pollicitationibus alliciebant, quòd Philippus regnandi cupidus, ruptis legibus initi fœderis, & vltra Macram Sarzanam oppidum Lunenſis agri, Thomę Fregoſo dediſſet, quem è principatu vi & armis deiecerat, necum Genuenſibus exſulibus quicquã aduerſus ſe moliretur: & Bononiẽſes Florentini populi ſocios ad defectionem concitaſſet, eorumque milites ſtipendio conduxiſſet, & Forumlimij nunc ob Theobaldi pueri tenellam ætatem, nunc ob Ferrariẽſis principis gratiam (vt crebrò dicebat) occupaſſet, cum fœderibus cautum eſſet, ne Philippus Bononiam & Flaminiam armis attingeret. Verebantur item, ne trium ſimul potentiſſimorum principum, Philippi, Martini pontificis, Alouiſij regis: quos ſocietatem iniiſſe conſtabat, vi & armis occuparẽtur omnia, cùm contra Philippus omnium malorum crimina in Venetos & Florentinos reijceret, quòd Veneti retinere Pandulphum in dominatu Brixiano ſunt anniti, quodque Florentini & Genuenſes quoſdam hoſtes ſuos commeatu pecuniaque iuuiſſent: quod Liburnum ditionis Genuenſis, quam tum in poteſtatem ſuam redegerat, centum millibus nummis aureis emiſſent. Satis tum quidẽ ad concitandum bellum hæc diſcordiarum ſemina videri poterant, ſed nihil eſt quod æquè Venetorum animos ad bellum impulerit, quã auctoritas Franciſci Carmignolæ, viri bellica laude inſignis, atque ea ætate clariſſimi: qui (vt ipſe dicere ſolebat) ægrè ferens Philippi in ſe ſolentiam, ad Venetos tum confugerat, eosque ad bellum animauerat, operam ſuam in eare pollicitus. Quare hi duo populi, adſcito in ſocietatem belli principe Mantuano & Ferrarienſi, partitaque bellica impenſa, cum exercitu equitum duodecim, peditum octo millibus, eſſe non poterat, tum vel maximè, cui Carmignola præficitur, cum fluuiali & maritima claſſe Philippum eodem tempore multis à lateribus, oppugnare adorti, à Guelphis, Brachium geſſerat. Nam eo tempore, quo Florentini, qui Philippo auerſabãtur, in vrbem vocantur: qua quidem ex parte occupata, Veneti tandem ſeptem menſium oppugnatione totam denique in poteſtatem ſuam redegêre. Ducente deinde Carmignola ad capienda Brixianorum caſtella. Martinus pontifex Philippi ducis calamitate motus, cardinalem ſanctæ crucis ad Venetos mittit, qui pacem inter Philippum & Venetos componeret, qua infecta, vtrinque parari cœptum eſt. Pugnatum eſt ter eo anno collatis ſignis ad Gotolengum Brixianorum caſtellum, ad ſummum Cremonenſem vicum, quibus in locis æquo Marte vtrinque diſceſſum eſt. Ad Maclodium tertia pugna eſt habita: quo in prælio ſuperantur Philippi copiæ, capiturque Carolus Malateſta totius exercitus dux. Conſtat autem hanc tantam fuiſſe cladem, vt ſi milites captos retinere Carmignola voluiſſet, ſignaque ocyus perterritis inferre, eijcere principatu Philippum conſternatum, tanto accepto incommodo, haud magno negocio poderibus cautum eſſet, ne Philippus Bononiam tuiſſet. Captus (vt dixi) eo prælio Carolus à Mantuano principe, ob affinitatem incolumis dimittitur. Interim verò dum Carmignola ad oppugnanda Brixianorum oppida; quæ in Philippi fide permanſerant, copias ducit, eidem Philippo reſpirandi ſpacium dat. Nam & pacẽ cum Amadeo Subaudiæ duce, à quo bello prebatur, datis ob id Vercellis componit, & Sigiſmundum ac Brunorum Scalam in Venetos concitat. Martinus autem pontifex Philippi rẽ in maximo diſcrimine videns, cardinalem ſanctæ Crucis ſecundo ad componendam inter Philippum & Venetos pacem mittit: qui Ferrariæ ſubſiſtens, eò proficiſcentibus cum mandatis principum ac ciuitatum legatis, ita pacem compoſuit, vt Brixiam Veneti & oppida Brixianorum Cremonenſiumue, quæ anteà ceperant, retinerent. Præterea vti Philippus Bergomum Bergomatemue agrum Venetis ex fœdere dederet, hac conditione, ne ſocios Venetorum Florentinorumque bello laceſſeret, aut ad id defectionem concitaret. Approbauit hanc pacem Martinus, veritus ne Philippus ducatu omninò pelleretur, homini enim amiciſſimo, cum ob religionem auxilio rioribus annis ærarium pontificium exhauſtum omninò fuerat, eò bello quod contra

rentiam profectus est, ostendit Brachium Montonium, virum in re militari præstantem, Perusiam, ducatum Spoletinum, & magnam patrimonij partem ita occupasse, conductis mercede quibusdam tyrannis circumquaque positis, vt ipse tuto proficisci Romam non posset. Cum verò admonitus Brachius redire ad sanitatem nollet, armis spiritualibus, hoc est, censuris primo in eum pontifex vsus est. Interdictum enim à sacris his omnibus est, qui Brachio parerent: vetitique sacerdotes decreto pontificis eisdem in locis celebrare. Hanc ob rem Florentini moti amici Brachij incommodo, de pace cum Martino agunt, hac conditione, vt Brachius ad pedes Martini prouolutus, veniam peteret: quod etiam fecit, oppidaque aliquot ecclesiæ redderet, vtque etiam stipendijs pontificis militans, Bononiam rebellem in Martini potestatem redigeret. Cui quidem bello Gabriel Condelmerius, tituli sancti Clementis presbyter cardinalis & legatus præfuit: cuius industria & Brachij virtute Bononia in potestatem ecclesiæ breui redacta est. Interim verò dum hæc Bononiæ agerentur, quattuor illi Cardinales, qui olim cum Petro Luna adulterino pontifice senserat, Florentiam ad Martinum venientes, cum magno & honorificentissimo comitatu publico consistorio susceptí, dignitatum suarum titulos retinuêre. Tres enim diaconi cardinales erant: quartus verò qui antea canonicus regularis fuerat, presbyter cardinalis est habitus. Cum autem Baldesar Cossa adhuc in vinculis apud Heidelberg in Germania à comite Palatino detineretur, quidã Florentini ciues, quorum de numero Cosmus habitus est, rogare pontificem Martinum omninò non desistebant, vt tandem è carcere Baldesarem liberaret. Facturum se id pontifex pollicitus est. Verùm dum eò legatum ob eam rẽ mittit, Baldesar moræ impatiens, triginta millibus nummum aureorum Palatino comiti perfoluris, se è vinculis redimens, in Italiam veniens, vt recta Florentiam proficisceretur, apud Petrum Rubeum agri Panmensis barorem veterem amicum diuertens, parari sibi insidias intelligit. Hanc ob rem noctu cum legato pontificis, qui eum in via conuenerat, ad Thomam Fregosum veterem amicum confugiens, magnam iniecit omnibus suspicionem, ne rursum schisma innouaretur. Erat enim vir magni animi sagaciss imique, & qui priuatam vitam nequaquam pateretur. Non deerant præterea qui hominis audaciam ad res nouas moliendas concitarent, adeò dum rebus nouis studebatur: sed Deus omnipotens ecclesiæ suæ consulturus, Baldesarem impunit, nullis pactionibus interpositis, nulla requisita cautione, Florentiam ad Martinum proficisci: quo cum venisset admirantibus omnibus, exosculato pontificis pede, eundem audientibus omnibus, vt verum pontificem & Christi vicarium canonicè lectum salutauit. Mira profectò hæc res omnibus visa est, & Dei potius, quam hominum industria eò deducta, quòd homo regnandi cupidus, in summo rerum fastigio ante collaturus in loco libero, vbi plurimum ab omnibus diligebatur, amabaturque, tanta vteretur mansuetudine. Quæ certè omnibus præ gaudio lacrymas excussit, maximè verò his Cardinalibus, qui eum prius vt pontificem secuti fuerant. Martinus autem vicissitudine rerum humanarum motus, post aliquot dies hominem in numerum Cardinalium adsciscens, episcopum Tusculanum creat, atque deinceps eo habuit in honore, quo reliquos cardinales tam publicè, quam priuatim. Verùm Baldesar dolore animi, vt putatur (ferre enim vitam priuatam non poterat) aliquot post menses Florentiæ moritur: sepeliturque honorificentissimo sepulchro in templo sancti Ioannis, non longè ab ecclesia cathedrali, magna adhibita funeris pompa, eam rem Cosmo Medice procurante: quem homines existimant pecunia Baldesaris opes suas in tantum auxisse, vt & primarius apud Florentinos ciues, & ditissimus omnium apud Italos, ac fortasse apud exteras quoque nationes deinceps sit habitus. Sepulchro hominis hæc verba ferè inscripta sunt: BALDESARIS COSSAE IOANNIS XXIII. QVONDAM PAPAE CORPVS HOC TVMVLO CONDITVM. Interim verò dum hæc Florentiæ agerentur, oratores imperatoris Constantinopolitani ad pontificem venêre, pollicentes Græcos quod ad fidem pertineret, velle in sententiam Latinorum venire, si æquæ conditiones proponerentur. Hos & perbeniguè ac splendidè pontifex suscepit, & legatum è latere creauit, Petrum Fonsecam sancti Angeli Cardinalem hominem Hispanum in quauis facultate doctum, qui Constantinopolim ad res componendas proficisceretur. Verùm priusquam virum integerrimum à se dimitteret, eò præmisit fratrem Anto-

nium Maſſanum ordinis Minorum generalem gubernatorem, qui imperatoris ac Græcorum explorata ſententia, quid ea in re poſtea ſperandum eſſet, pontificem admoneret. Inſtantibus autem Romanis, vt demum pontifex Romam proficiſceretur, Martinus cum bona Florentinorum gratia diſceſſurus, ciuitatem honore Metropolitico exornauit. Nam cum antea ab ipſa penè vrbis origine epiſcopatum tammodò habuiſſet, in archiepiſcopatum eorum cathedralem eccleſiam tranſtulit: eique ſubiecit vt matri Volaterranam, Piſtorienſem, Feſulanam eccleſiam. Dedicauit præterea ipſemet maius altare ſanctæ Mariæ nouellæ ordinis Prædicatorum, apud quam baſilicam tamdiu diuertit, quamdiu Florentiæ fuit. Eſt enim conuentus ille ad recipiendos pontifices maximè commodus. Abiens itaque Florentia, Romam tandem peruenit, effuſa obuiam omni vrbana multitudine: effuſis principibus tantæ vrbis, qui hominem non ſecus ac quoddam ſalutare ſidus, vel vnicum patriæ parentem exſpectabant. Diem illum in faſtis annotauêre Romani, decimo Kalendas Octobris, anno Domini milleſimo quadringenteſimo vigeſimo primo. Vrbem Romam adeò diruptam & vaſtam inuenit, vt nulla ciuitatis facies in ea videretur. Collabentes vidiſſes domos, collapſa templa, deſertos vicos, cœnoſam & oblitam vrbem, laborantem rerum omnium caritate & inopia. Quid plura? nulla vrbis facies, nullum vrbanitatis indicium in ea videbatur. Dixiſſes omnes ciues aut inquilinos eſſe, aut ex extrema omnium hominum fece eò commigraſſe. Ciuium itaque ſuorum calamitate permotus pontifex optimus, animum ad exornandam ciuitatem, componendoſque ciuium ita adiecit, vt breui conualeſcens meliorem faciem præ ſe tulerit. Hanc ob rem ciuitas ipſa, eum non modò ſummum pontificem, verùm etiam patriæ parentem appellauit. Sed ne tam publica lætitia diuturna eſſet ſine aliqua moleſtia, ſequenti anno menſe Nouembris in vigilia beati Andreæ, adeò immenſum Tiberis creuit, vt per portam Flaminiam ingreſſus, totam vrbem in plano ſitam inundauerit: templumque Pantheon vſque ad altare maius repleuerit. Decreſcens autem biduo pòſt, multa animalia paſſim ſecum traxit, multaque ciuibus damna intulit: qui non ſecus per vicos nauigabant, ac per alueum Tiberis facere conſueuerunt. Alouiſius autem rex Ludouici regis filius, eodem tempore Romam ad pontificem veniens, regni Neapolitani titulum à Martino conſecutus eſt, Cardinalium omnium conſenſu. In regnum namque per adoptionem à regina Ioanna Ladiſlai ſorore vocatus, ſine vllo Marte hoc modo conſecuturum ſe regnum putabat. Verùm ſtudio partium ab vrbe Neapoli ſubmotus, in Calabriam ſeceſſit. Cùm autem concilij tempus inſtaret (vt ex decreto Conſtantienſi inſtitutum erat) Martino placuit ſententibus etiam ita cardinalibus omnibus, præmittere quoſdam prælatos, qui Papiæ illud inchoarent. Is enim locus ad eam rem omnibus maximè commodus videbatur. Miſſi itaque eo ſtatim Petrus Donatus archiepiſcopus Cretenſis, Iacobus Camplo epiſcopus Spoletinus, Petrus Roſatius Aquileienſis diœceſis abbas: frater Leonardus Florentinus, fratrum Prædicatorum generalis, concilium inchoarunt: ad quod nemo quidem adhuc venerat, præter duos abbates Burgundos. Differre itaque rem in aliquot dies placuit, donec ex omni natione vnus aliquis ſuperueniret. Ex Gallica enim & Germana natione nondum quis venerat. Parui namque momenti fore putabant, quod ſine iſtorum auctoritate & ſuffragijs eſſet inchoatum. Sed ecce dum hos exſpectant, tanta repente peſtis Papiam inuaſit, vt præſidentes concilij mutare locum & tempus ſint coacti. Placuit itaque omnibus ex ſententia pontificis Senas migrare: quo maior ex omni natione multitudo quam Papiã peruenit. Alphonſus autem Aragonum rex Martino infenſus, qui titulum regni Siciliæ & Neapolis habere nequiuerat, datum (vt antea dixi) Alouiſio regis Ludouici filio, oratorem ad concilium mittit: quid & concilium in longum duceret, & cauſſam Petri Lunæ adhuc in Paniſcola ſuperſtitis reſtitueret, largitione, pollicitationibus ambiendo vnumquemq; ex his, qui in concilio auctoritate haberet. Hanc ob rem Martinus non ignarus quantam calamitatem ea res eccleſiæ Romanæ allatura eſſet, quantumque periculi in mora haberetur, mandauit concilium ſtatim diſſolui approbatis decretis concilio habitis, quæ ad ſidem pertinebant. Et ne ſubterfugere conuentum Chriſtianorum videretur, in ſequens ſeptennium concilio adiudicauit, quod in Baſilea celebraretur. Atque hoc modo ſchiſmatis & diſcordiarum ſemina à quibuſdam in concilio Senenſi iacta & ſparſa, ſublata hominis

pru-

prudentia & astu sunt. Tum verò Alphonsus palam de Martino conquestus est, quòd dicere eius opera & se à regina Ioanna abrogatum regno esse, quem prius hæredem instituerat, & Alouisium regis Siciliæ filium, nouum hæredem institutum. Refellebat quędam hæc crimina perfacilè Martinus, quòd diceret Alouisium hæredem Ioannæ ab Alexandro quinto, & Ioanne vigesimotertio in regno prius confirmatum fuisse, reijceret eam omnem culpam in reginam, nō autem in se, ad quem pertineret feudatarios ecclesiæ confirmare, non autem tollere, nisi aliquot grāde facinus in sedem Romanam commisissent: se non videre cur Alouisius Ioannæ suo iussu coronatæ, legitimus hæres esse non posset. At verò Brachius cùm videret pōtificem multiplici cura implicitum, ob simultatem cum Alphonso contractam, multis oppidis ecclesię per vim potitus, Aquilam vrbem regni Neapolitani graui obsidione premit. Hanc ob rem motus pontifex, comparato satis iusto exercitu, liberare Aquilam annixus, adiuuantibus his, qui cum regina & Alouisio militabant, non longè ab Aquila pare ti ca mpo Brachium superat & interficit. Aderant in eo prælio Sfortiani. Francisco duce Sfortiæ filio, qui superioribus annis, dū Piscariam flumen traijcit, quod Aternum veteres appellabant, in vndis perierat. Delatum itaque Romam Brachij cadauer, in loco profano extra portam sancti Laurentij sepelitur. Hac autem victoria tanta deinceps tranquillitas exorta est, redactis ad ditionem ecclesiæ Perusio, Tuderto, Assisio, alijsque oppidis, quæ Brachius occupauerat, vt Augusti Octauij felicitas & pax redijsse sua ætate videretur. Licebat tum frui otio, & liberè per siluas noctu etiam tuto commeare. Nulli latrones tum exstabant, nulli ficarij & fures, adeò hoc hominū genus persequebatur, sublato è medio Tartalia, Lauello, alijsque tyrannis, qui latrocinijs potius, quam militia vitā traducebant. Huic autem felicitati obstare Bohemi hæretici videbantur, qui hæresi & armis Germanos catholicos continuò vexabant. Vt igitur hi quoque rationi & ecclesiæ obtemperarent, cùm benè monēti parere noluissent, legatos in Germaniam misit, qui catholicos ad arma concitarent. Ac primò quidem, seorsum tamen, Hēricum sancti Eusebij Cardinalem, deinde Bartholomæum Placentinum, posti emò ve. ò his reuocatis, Iulianum Cæsarinum sancti Angeli Cardinalem eò misit, qui certè non sua culpa, sed ignauia militū, magnum incommodum ab hostibus accepit. Martinus autem ob eam rem haud animo concidens, maiora in hæreticos parabat. Verùm priusquam tātam rem aggrederetur, sedare Italorum discordias instituerat. Nam pace, vt diximus, à Martino composita inter Philippum & Venetos, Florentini ægrè ferentes, Ladislaum Pauli Guinisij tyranni Lucensis filium superiore bello sub Philippo militasse, occasionē opprimendæ Lucæ nacti, quòd superiore pace nil scriptis de Guinisio cautum fuerat, in agrum Lucensem copias mouent, Nicolao Fortebrachio copiarum duce. Captis itaq; non ita multò pòst quibusdam castellis circumquaque positis, vrbem obsidione cingunt. Tum Philippus sollicitatus Pauli precibus, veritusq; ne, si Luca in Florentinorū potestatē deueniret, acriores eos vtpote propinquiores haberet hostes, Franciscum Sfortiam cum magno equitatu primo in Parmēsem agrum mittit, vnde pedestres copias conscriberet. Qui quidem vere iam appetente Apenninum transgressus, tantum terroris Florentinis iniecit, vt prius quàm in vallem nebularum, ita enim accolæ vocant, descenderet, hostes mouere castra, ac Lucam obsidione liberare præ metu coegerit. Eius autem aduentus eò gratior Lucensibus fuit, quòd pulsis hostibus ac capto tyranno, liberi omninò Franciſci auxilio futuri videbantur. Verùm Franciscus acceptis 50. millibus nummūm aureorum ex ærario Florentino depromptis, Lucenses maiore in discrimine, quàm vnquam antea fuerant, reliquit, pactus ob datam pecuniam se eo toto semestri Philippi imperio non obtemperaturum. Obsideri deinde Lucenses acrius sunt cepti. Quare Philippus instante Martino pontifice, qui Lucensium quoque vices dolebat, Nicolaum Picenninum cum maximo equitatu eò statim mittit, qui fusis ac fugatis hostibus, non solum Lucam obsidione liberauit, verùm etiam inde mouēs, ex Pisanis ac Volaterranis multa castella vi cepit, Senensibus etiam rem gratam facturus, qui tum Florētinos bello inuaserāt. Martinus autē ab externo hoste quietus, ad exornandam patriam basilicasque Romanas animum adijciens, porticum sancti Petri iam collabentem restituit: & pauimentū Lateranensis basilicæ opere vermiculato perfecit: & testudinem ligneam eidem tēplo superinduxit: picturamque Gentilis, opus pictoris

ctoris egregij inchoauit. Aedes præterea vetustate collabentes ad duodecim apostolos restituit, vbi & annos aliquot habitauit. Huius autem studia Cardinales secuti, titulos suos ita certatim restituunt, vt iam aliqua facies redijsse vrbi Romæ videretur. Creauit & Cardinales, quorum de numero fuit nepos suus Prosper Colũna, sancti Georgij ad Vellus aureum diaconus cardinalis. Interea verò mortuo Petro Luna in Paniscola, ne aliquid deesset, quod ecclesiam vexaret, duo illi anticardinales, de quibus mentionẽ fecimus, Alphonso Martini honestè adhortante, Aegidium cognomento Munionis, canonicũ Barchinonensem genere nobilem, pontificem deligũt, Clementemque octauum appellant: qui statim & Cardinales creauit, & fecit quæ à pontificibus fieri consueuerunt. Verùm cùm Martinus in gratiam cum Alphonso redijsset, eò statim Petrũ de Fuxo Cardinalẽ misit apostolicæ sedis legatum: in cuius manus iubent Alphonso Paniscolæ domino, Aegidius omnia pontificatus iura deposuit: erga quẽ hac benignitate Martinus postea vsus est, vt eũ Maioricensem episcopum declarauerit Cardinales autem ab Aegidio creati spontè cardinalatu se abdicarunt. Illi autem duo, quos à Petro Luna creatos diximus, in suaque pertinaci manssisse, cum pontifici Romano parere nollent, in carcerem à legato conijciuntur. Atque hoc modo Martini pontificis sapientia & industria omne schisma vndique sublatum est. Pacata hoc modo vndique ecclesia Dei, in dãdis beneficijs mira prudentia vsus est. Non enim vnicuique petenti ea conferebat, sed statim mente agitabat, quis potissimũ esset idoneus, cui talis cura demandaretur.

Quòd si homines prouinciarum non nosset, in quibus vacare beneficia contigisset, statim peritos regionum cõsulebat, quis aut incuria, aut gymnasijs publicis esset doctrina, nobilitate, moribus tanta prouincia dignus. Atque hac quidem ratione & ecclesijs & hominibus honore dignis pariter consulebat cum maxima celebritate nominis sui. Tantæ præterea cõstantiæ fuit, cùm duos haberet fratres, quorũ alter Iordanus princeps Salernitanus maior natu peste moritur: alter verò minor natu, Laurentium appellant, in turri igne casu incẽdio exustus est, vt nil ex eo sit auditũ, nil visũ, quod impatientiæ aut abiecti animi signum aliquod præseferret. Hic autem vir in omni vita integer, demũ pontificatus sui anno 14. mense 3. Romæ apoplexia moritur, ætatis suæ anno 63. sepeliturque eius mandato in basilica Constantiniana ante capita apostolorũ, sepulchro æneo, comitante populo Romano, comitante clero non aliter flente, quam si ecclesia Dei, si vrbs Roma vnico atque optimo parẽte orbata fuisset. Vacat tum sedes dies xij.

OTho Columna Agapiti filius, regulus Romanus, nobilissimo genere ortus, & à teneris annis omnium disciplinarũ genere imbutus, vtriusq; Iuris Doctor fuit. Ab Innocentio 8. Diaconus Cardinalis S. Georgij in Velabro creatus Vmbriæ, & Etruriæ summa cum æquitate Legati Iure præfuit. Quum in concilio Constantiensi, tribus qui de pontificatu decertabant, repudiatis, vir optimus quæretur, qui remp. Christianam longo schismate perturbatam, constitueret, ipse vnus post conditam Romanam ecclesiam, ab vniuersali concilio, cui tres & viginti Cardinales interfuerũt, ad supremum in terris fastigium euectus est, 3. Idus Nouembris, anno MCDXVII. ætatis suæ quinquagesimo, consecratus ibidem in ecclesia Cathedrali Costantiensi, XI. Kal. Decẽb. Sedit verò Cęsare Sigismundo Rege Romanorum annos 13. menses 2. dies 10. Hic schismate quinquaginta annorum sublato, pacẽ ecclesiæ reddidit. Romã veniens Italicas res turbatas, pace inter dissidentes Principes composita, constituit. Ditionẽ ecclesiasticã à tyrannis occupatam recuperauit. Picenos rebelles domuit, vrbem intestinis discordijs afflictam recreauit, fabricis exornauit, moribus & optimis institutis excoluit, sacras ædes collabentes refecit, agrum Romanum latrocinijs infestatũ, ficarijs, & latronibus necatis tutissimum reddidit. Ioannam Neapolitanorum Reginã Legati opera coronauit, cuius regnum ex Reginę auctoritate, reiecto Alfonso Arragonio rege, Ludouico III. Andegauensi duci adiudicauit. Basileense concilium indixit. Vrbem ad eam omnium bonorum beatam copiam felicitatẽque perduxit, vt Augusti tempora redijsse viderentur. Postremò de patria, Romana ecclesia, & Republica Christiana optimè meritus, Cardinalibus quoq; 17. ordinationibus tribus creatis, Romæ apoplexi correptus, rebus humanis excessit, 10. Kal. Martij, anno MCDXXI ętatis LXIII. Vacauit sedes dies. x. Corpus æneo solio ante Apostolorum capita, cum hoc Elogio Laterani sepelitur.

MARe-

MARTINVS PAPA V. SEDIT ANNOS XIII. MENSES III. DIES XII. OBIIT ANNO MCCCCXXXI. DIE XX. FEBRVARII TEMPORVM SVORVM FELICITAS.

EVGENIVS IV.

Ex Pöt.

EVGENIVS quartus, patria Venetus, familia Condelmeria, populari quidem, sed antiqua patre Angelo natus, pontificatum hac ratione adeptus est: Creato enim pontifice Gregorio duodecimo è gente Corraria, patria Veneto, Antoninus Corarius Gregorij nepos, Cælestini habitu Canonicus congregationis sancti Georgij in Alga Romam iturus, Gabrielem Condelmerium, qui eiusdē professionis erat, quo cum ab ineunte ætate familiariter vixerat, secum aliquandiu recusantem duxit, cuius ingenio & solertia delectatus Gregorius, eum primo thesaurarium fecit, deinceps verò episcopū Senensem creauit, præfecto Bononiensibus in eadem dignitate Antonino nepote. Recusarunt aliquamdiu Senenses Gabrielem in episcopum, quòd dicerēt hominem aliundè natum, nequaquam in tanta re ciuibus Senensibus præficiendum, eam curam debere ciuis alicuius esse, qui mores hominum & ritus ciuitatis nosset. Verùm cum postea Gregorius rebus suis diffidens, Romā Lucam profectus fuisset, aucturus Cardinalium numerum, Antoninum nepotem & Gabrielem Condelmerium in Cardinales retulit, Gabrielis autem opera in magnis rebus postea Gregorius & Martinus abrogato Gregorio vsus est: maximè verò in legatione Picentina, qua & Picentes in fide ecclesiæ confirmauit, sumpta de quibusdam seditiosis & coniuratis pœna: & templum sanctæ Hagnetis Anconæ dirutum, portumque eiusdem ciuitatis ad imitationem diui Traiani magna impensa restituit, fluctibus quassum & vetustate consumptum. At verò cùm Martinus intellexisset Bononienses rebus nouis studere, eo è Piceno Gabrielem legatum misit, qui suo aduentu seditionem omnem statim sustulit. Cum autem inde Romam venisset, mortuo haud multò pòst Martino, solus è duobus de viginti Cardinalibus, qui tum in conclaui apud Mineruam aderant, pontifex creatur anno millesimo quadringentesimo tricesimo primo, quinto Nonas Martij: Eugeniusq; mutato nomine vt fit, appellatus, ad sanctum Petrum comitante populo & clero statim perducitur. Accepta deinde corona pontificia de more, inuisaque basilica sancti Ioannis Lateranensis, in Vaticanum rediens, consistorium generale proposuit indicta die: qua certè tanta multitudo adfuit, vt cum trabes deficerent eius loci, vbi nunc consistorium publicum fit, trepidatum adeò tumultuosè sit, vt in ipsa fuga Senogalliæ episcopus ciuis Romanus è gēte Mellina obtritus perierit. Nondum enim ædes ipsæ pontificiæ hanc formam, quam nūc habent, acceperant. Dimisso consistorio Eugenius tumultus deinceps ex industria vitauit. Instantibus deinde quibusdā delatoribus, qui dicerent, Martinum congregandi auri cupidū, maximos thesauros reliquisse, idq; sciturum Eugenium ex Martini familiaribus nepotibusque, eò vesaniæ hominem pepulêre, vt Oddum Poccium Martini vicecamerarium comprehendi iusserit, idque negocium Stephano Columnæ dederit, quem copijs suis præfecerat. Ab alijs enim Columnensibus is solus dissentiebat, Cardinali Vrsino & Cardinali Comitum insaniam hominis adiuuantibus quorum artibus hæc omnia contra Columnenses gesta putantur, ob inueterata factionum odia. Mandauerat Eugenius vt Oddo ad se sine vllo tumultu, sine ignominia perduceretur, quod contra è Stephano factum est; nam & eius bona a militibus direpta sunt, & ipse vt tanquam latro per ora hominum ad pontificem tractus est. Hac indignitate motus Eugenius, Stephano admodum succensuit, eique interminatus est, quod & Oddonem, & episcopum Tiburtinum olim Martini cubicula-

rium ita indecenter ad ſe pertraxiſſet. Veritus itaque Stephanus Eugenij iram, & Prænęſte ad principem Columnam confugit: eumque adhortatus eſt, ſuas opes pollicitus, vt Eugenium ab vrbe pelleret, quòd dicerer ei in animo eſſe nomen Columnenſium exſtinguere: id ſe optimè ſcire, eiuſque conſiliorum participem fuiſſe, & ob eam rem aufugiſſe, quòd ſciret partem illius calamitatis ad ſe quoque (niſi tantum mali ſimul declinarent omnes) peruenturam. Motus his verbis princeps, & eorum calamitatibus, qui Martini pontificis familiares fuerant, ſumptis properè armis, pontificem aggredi inſtituit. Subſtitit tamen aliquandiu donec Proſper frater diaconus Cardinalis, quem quidem præmonuerat, ab vrbe diſcederet. Viſo autem frater Prænęſte Martinum, atque deinceps Romam tanquam ex arce belli in Eugenium mouens, occupata per Ioannem Baptiſtam porta Appia, vrbem armato milite ſine vllo maleficio primo ingreditur. Iam peruenerant ad ſanctum Marcum, & in vicum Columnam cùm ſubito eis obuiã facti ſunt pontificis milites, magna populi parte adiuuante. Pugnatum eſt in vrbe aliquandiu, atque acriter: qua in pugna multi vtrinque cecidêre & capti ſunt. Quare Columnenſes cum viderent populum Romanum longè aliter ſentire, quam arbitrarentur, cedere ex vrbe inſtituentes omnia paſſim rapiunt, pecora abigunt, homines abducunt. Talionem tamen his reddidêre pontificis milites, Romano populo mixti. Nam & Proſperi Cardinalis & Columnenſium omnium, ac eorum qui cum Martino familiariter vixerãt, domos hoſtilem in modum diripiunt & vaſtant. Irritatis hoc modo vtrinque animis, non ſolum aperto Marte, verùmetiam proditionibus res agi cæpta eſt. Capitur nanque archiepiſcopus Beneuentanus Antonij Columnæ filius, ac quidam Maſius frater, qui faſſus eſt quæſtione adhibita, ſibi in animo fuiſſe arcem ſancti Angeli dolo capere, interfecto ipſius arcis præfecto, eamque Columnenſibus prodere, qua occupata, & pontificem & Vrſinos ab vrbe pellerent. De Maſio ſacerdotio abrogato, quod degradare appellant, ſumptum ſupplicium eſt in campo Floræ eiuſque corpus quadrifariam ſub furca diuiſum, ad quattuor vibis celeberrimas vias ſuſpenſum eſt, de archiepiſcopo Beneuentano nulla mentione habita. At verò cùm Eugenius in ægritudinem quandam incidiſſet, vel dolore animi, quo in tantis perturbationibus afflictabãtur, vel veneno, quo appetitum à Soldano ſuo quidam dicebant, agere de pace cum Columnenſibus cœpit, curante eam rem Angeloto Fuſco ciue Romano, quem non ita multò pòſt vnà cum Franciſco Condelmerio nepote ſuo, Cardinalem creauit. Diuulgata itaque pace quanta maxima celeritate potuit, quòd iam ingreſſum Italiam Sigiſmundum intellexerat, Romam venturũ, nepotem Franciſcum camerarium inſtituit: huicque viros quoſdam præſtantes addidit, quorum conſilijs vteretur in gubernanda eccleſiaſtica ditione. Dum hæc autem Romæ agerentur, Florentini & Veneti elatiores facti, quòd & Philippum Genuæ dominum claſſe in littore Genuenſi ſuperaſſent, quodque Eugenium ciuem pontificem haberent, Philippum ipſum bello terreſtri aggrediuntur: qui accito properè ex Etruria Nicolao Picennino, & claſſem Venetam ad Cremonam diſiecit: & Carmignolæ impetus facilè retardauit, quem Veneti haud ita multò pòſt quæſtionibus, litteris, teſtibus condictum, vt ipſi dicunt, capite mulctarunt: quòd per eum ſtetiſſet, quò minus Cremona potirentur, capta à Gualcaboue ipſius vrbis porta: quodque etiam claſſis ſub ipſius oculis deſiecta ab hoſtibus fuiſſet, cùm ex propinquo loco à tanto exercitu id fieri perfacilè potuiſſet. Tum verò Florentini aduentum Imperatoris in Italiam veriti, quò Philippi rebus fauere videretur, Nerio Capponio ciui ſuo negotium dant, vt quibus rationibus maximè poteſt, Eugenio oſtendat & perſuadeat, aduentum Imperatoris ad vrbem, non minus apoſtolicæ ſedi, quam Florentinis exitium ac perniciem minari, deſtineri hoſtem facilimè poſſe, quo minus Arnũ ad Senenſes tranſeat, qui Florentinos iampridem bello laceſſierant, ſi Nicolao Tollentinas, qui tum pontificis nomine ſtipendia faciebat, coniunctis copijs & animis cum Micheleto Cotignola Florentinarum copiarum duce, ad Arnum Sigiſmundum coerceat, ne flumen cum Germano equitatu traijciat. Venerat in eandem ſentẽtiam perfacilè Eugenius: & cum de impenſa bellica aliquantulum addubitaretur, rem Nerius ita ſtatim partitus eſt, vt duobus millibus equitum Eugenij, populus Florentinus tamdiu ſtipendia pręberet, quo ad bellum illud protraheretur. Tum verò Nicolaus Tollentinas iuſſu pontificis ex hybernis mouens, dum Senẽſes incurſionibus & rapinis vexat: Sigiſmundo traijciendi Arnũ tem-

tempus & facultatem dat. adiuuante Antonio Pontadera egregio tum copiarum duce, & acerrimo Florentinorum hoste: qui deinde per Vollaterranum iter faciens, pacato magis quam hostili agmine ab omnibus exspectatus proficiscitur. At Imperator cum iam sex mensibus Senis substitisset, cum magna populi Senensis impensa, tentatam frustra cum Florentinis pacem omittens, ad Eugenium conuersus, inito cum eo fœdere Romam profectus, perbenignè à pontifice populoque Romano susceptus, corona imperij donatur. Verùm dum è Vaticano vbi coronam acceperat, ad Lateranum vbi diuertebat, proficiscitur, in ponte Hadriani, vt Imperatorum mos est, multos tum Italos, tum Germanos in equestrem ordinem ascisit. Sunt qui scribant, Eugenium hominem vsque ad pontem comitatum ad sanctum Petrum redijsse. Abiens deinde cum bona Eugenij gratia, Imperator per Picentes & Flaminiam iter faciens, Ferrariam atque Mantuam peruenit. Vbi aliquot dies immoratus, & Ioannem Franciscum Mantuæ dominum marchionali dignitate additis imperij signis ornauit, & Barbaram Ioannis marchionis Brandeburgensis filiam, Ludouico Ioannis Franciscì filio spopondit in vxorem, quæ nuptiæ honestare familiam Gonziacam iunt vitæ, & quod Sigismundo Imperatori puella affinitate coniuncta erat, & quòd pater Ioannes potestatem ineundi suffragia ad creandum imperatorem habebat. Abeunte autem ab Italia imperatore, cum iam omnia bello feruerent, Nicolaus Estensis Ferrariensis Marchio hortante Philippo Venetias profectus, Venetos ad pacem multis rationibus adhortatus est, qui & hominis auctoritate permoti, & quod etiam nimia belli impensa exhausti priuatim ac publicè essent, legatos Ferrariam cum Nicolao mittunt, vbi Kalendas Aprilis, anno trigesimotertio supra quadringentesimum & millesimum veniente in eandem sententiam Eugenio, pax his conditionibus composita est, vt Philippus Glarea Abduę, id ei loco nomen est, decederet, vtque marchioni Montisferrati & Olando Pallauicino dominatum redderet: vtrunque enim ditione paterna spoliauerat. Florentinorum, Lucensium, Senensiumue, quæ bello capta fuissent, ad pristinos dominos reciderent, communi omnium hoste habito, quo infra trigesimum diem capta nō reddidisset. Pace autē hoc modo vbique parta, quietura aliquandiu omnia videbantur, cum subito omnis belli vis in Eugenium conuersa est. Nam Philippus nouarum rerum cupidus, & Frāciscum Sfortiam cum magnis copijs in Flaminiam misit, hominem iturum in Apuliam simulans, quam Alphonsus bello vexabat, defensurum ea oppida, quæ pater Sfortia eò loci adeptus erat. Qui quidem paratissimis copijs per Picentes & Vmbros iter faciens, oppida illa ex improuiso adortus, breui in potestatem suam redegit. Non hoc contentus Philippus, Nicolaum Fortebrachium, virum ingenio, & manu promptum, cum delecto equitatu adeò celeriter in Eugenium misit, vt prius propè & pontem Miluium, & portam Flaminiam occupauerit, quam aduentare hostem sit cognitum. Militauerat prius sub Eugenio Nicolaus, & eius nomine præfectum Vici Vetralla & ciuitate veteri spoliauerat, adiuuantibus Venetorum triremibus, quæ mari arcem continuò oppugnabant. Verùm cùm postea Nicolaus stipendia sua peteret, respondit Eugenius, tantum prædę ex castellis præfecti eum auexisse, maximè verò ex directo Vico, vt ei pro stipendio sat esse possent. Quam ob rem indignatus Nicolaus, agrum Romanum ingressus, tantum tumultus concitauit, ingenti præda tum hominum, tum pecorum abacta, vt Eugenius aliquandiu incertus remanserit, quorsum iret. Concurrebant Romani ciues ad Eugenium, quæstum de illatis iniurijs, quos pontifex eo potissimùm tempore concilij expers & bonæ valetudinis, ad Frāciscum camerarium remittebat, qui ocio & voluptatibus deditus, nil aliud respondebat, cum crebræ de ablatis pecoribus querelæ fierent, eos nimiam spem in pecoribus collocasse: Venetos quidem sine gregibus & iumentis longè vrbaniorem vitā ducere. Indignati huiusce modi responsi Romani, cum iam Nicolaus & Tibur, pulso inde comite Taliacocij, & Sublacense oppidum cepisset, traxissetque in partes suas Columnenses omnes, interfecto à principe Stephano Columna, qui semper diuersa sentiebat, ad libertatem respicientes, sublato clamore ad arma & libertatem conclamatum, pulsis omnibus Eugenij magistratibus, ac capto Francisco camerario, nouos ipsi magistratus creant. Septem fuēre è ciuibus Romanis, quos ipsi gubernatores appellabant, penes quos vitæ ac necis hominum summa potestas erat. At verò Eugenius in tanta rerum perturbatione incertus, quid potissimum faceret, de fuga cogitare cœpit. Mutato itaque

habitu, sumptoque monastico cucullo, vnà cum Arsenio monacho nauiculam ingressus, Tiberi Ostia vehebatur, cùm subitò Romani quidam cognita hominis fuga, eum lapidibus, sagittisque incessunt. Distinere enim hominem tendiu cupiebant, quoad arce sancti Angeli potirentur. Abeunte autem Eugenio Iulij, eodemque Pisas, ac deinde Florentiam triremibus ad id paratis delato, Romani ad oppugnandam arcem sese accingunt, vallo & aggeribus omnia loca munientes, quæ dare accessum hostibus possent. Contrà autem qui in arce erant, prodire in certamen nonnunquam consueuerant. At verò præfectus artibus agendum cum Romanis ratus, adiuuante Baldesare Ausida viro sagacissimo, qui inferiorem arcis partem tuebatur, vni ex militibus suis in certamē prodeuntibus negocium dat, vt captus de industria ab hoste Castellani sæuitiam & auaritiam criminetur; polliceaturque eis, si velint pactam mercedem præstare, & mortem præfecti, & arcis proditionem. Fecit ille mandata diligenter. Captus, nullo non genere maleficij in Antonium Ridium coniecto (ita enim arcis præfectus vocabatur) fidem dat se cum socijs omnia transacturum. Dimissus itaque, arcem ingreditur, vestes Antonij ac caligas, addita etiam capitis forma, suspendit: à longè idem videbatur. Clamabat Baldesar de scelerato sumptum esse supplicium, ingrederentur aliquot ex optimatibus, & enumerata pecunia iam pacta, arcem reciperent. Credidêre miscri nullam subesse fraudem, ingressi aliquot, statim capiuntur. Fit clamor exsultantium in arce, cóijciuntur in populum Romanum miselia, bombardæque. Derisi autem hoc modo Romani de redimendis captiuis cogitantes, & camerarium Eugenij nepotem, quem in vinculis habebant, dimittunt suos, qui in arce erant recepturi: & demum in Eugenij potestatem veniunt, quanto post libertatem adeptam mēse. Creati itaque magistratus ecclesiæ nomine statim Capitolium firmo præsidio & commeatibus muniunt. Superueniente deinde Ioanne Vitelesco, quem patriarcham vocabant, abeunte ad Eugenium Francisco nepote, tantus repente terror Romanis incussus est, vt hisce re præ metu non auderent. Erat enim Vitelescus homo imperiosus & sæuus, & tyrannicam magis quàm religiosam vitam præseferens.

Agebantur hæc Romæ, cum Alphonsus interim Neapolim & Caietam oppugnat à mercatoribus Genuēsibus acriter defensam. Succurrendum itaque suis Genuenses rati, classem quanta maximè celeritate possunt, instruunt, Philippo Vicecomite eorum duce annuente, ac pedites aliquot præbente. Facto non longè à Caieta hosti Alphonso obuiam, cum eo confligunt. Post longam & acrem pugnam superatur Alphonsus rex, & capitur vnà cum suis omnibus, quorū de numero aliquot principes fuêre. Perducitur Mediolanum ad Philippum Alphonsus, susciturque non vt captiuus & Genuensium hostis sed vt rex & amicus. Habitus autem honorificētissimè per aliquot dies, multisque & magnis muneribus à Philippo donatus, in regnum abiens, Caieta statim potitur. Tum verò Genuēses indignabundi quòd Alphonsum hostem, quem tanto cum periculo captum tam leuiter dimisissēt, Thoma Fregoso auctore, à Philippo desciuere, eundemque Thomam ducem crearunt. Tum verò Picenninus in Genuenses missus, cum ciuium pertinaciam cognouisset, capta Sarzana, in Pisanos mouens, simulata in regnum profectione iuuandi Alphonsi gratia, multa ex Pisanis castella diripuit. Hominis tamen impetus retardarunt Florentini, accersito Eugenij nutu Francisco Sfortia, qui iam Picenum occupauerat, quærebatque adiuuantibus Florentinis & Venetis, vt marchiæ dominus decerneretur. Facturum se id recusabat Eugenius quod diceret pontificis esse redimere etiam bello, si oporteret, ecclesiasticas res non alienare. Dilata tum res in aliud tempus est: atque hac spe ductus Franciscus & Picenninum ab obsidione Bargæ repulit, capto Ludouico Gonzaga, qui cum Picennino militabat: & Lucam Florētinorum nomine, acri obsidione cinxit. Sed Picenninus Lucensibus auxilio futurus transitu Apennini prohibitus, liberaturum se alia ratione Lucenses prædicās, per Bononiensem agrum sine vllo maleficio iter faciens, vbi Oriolum Florentinorum oppidum expugnasset, Lucensium memor, cum exercitu victore eò profectus superatis Florētinis absente Frāsco Sfortia, Lucam obsidione liberat. Tum verò pontifex ancipiti cura distractus, & quod bellis vndique premeretur, & quod Basileense concilīū, iam ante inchoatum Martini decreto augeri indies cerneret, concurrentibus eò Hispaniæ, Callię, Germanię, Pannoniæque principibus, qui communem reip. Christianæ causſam in arbitrio concilij reponebant: ad

tol-

collendum concilium verſus, illud primo quidem ex Baſilea Bononiam tranſtulit, cardinalium omnium, qui ſecum aderant, cõſenſu. Sed imperator alijq; principes & prælati, qui tum Baſileę erant, non modo pontifici non obtemperarunt, verùm etiam eum bis terq; monuerunt, vt Baſileam idoneam à Martino celebrãdi concilij locum delectum, vnà cum cardinalibus proficiſceretur, aliter ſe in eum acturos vt in præuaricatorem & contumacem. Motus iſtorum verbis Eugenius, Baſileenſe concilium litteris etiam apoſtolicis confirmauit, facta vnicuiq; eundi ad cõcilium poteſtate. Adeò enim bellis vndequaque vexabatur, vt vix ei reſpirandi facultas daretur. Verum recuperata vrbe Roma, vt diximus, eò ſtatim Ioannes Viteleſcus ab Eugenio mittitur, homo quidem ad res agendas aptiſſimus, ſed natura fœuiſſimus & immitis: qui in Columnenſes & Sabellos totamque Gibellinam factionem ducens, & caſtellum Gandulphum ad lacum Albanũ poſitum, & Sabellum & Borgetũ in Latio de Sabellis diripuit & euertit. Albam, ciuitatẽ Lanuuianam, Prænesten, & Zagarolum cepit, incolis omnibus, qui ſuperſtites fuêre, Romam migrare iuſſis. In Hernicos deinde conuerſus quam nunc Campaniam vocant, omnes in ditionem eccleſiæ redegit. Captum Antonium Pontaderam hoſtem eccleſię, apud Fruſionem ad oliuam turpi laqueo ſuſpendit. Reuerſus deinde Romam trepidãtibus omnibus, & domos quorundam coniuratorum qui portam Nœuiam, quam maiorem vocant, concitato in vrbe tumultu ceperant, diruit: eosque hoſtes eccleſię dijudicat. Ex his autem captum Pulcellum, & forcipibus ignitis in curru excruciatum, in Campo Floræ ſuſpendit. Verùm conquerente populo Romano, quòd diuitum quorundam auaritia, charitate annonæ laboraretur, tantum repentè tritici ſuo iuſſu in forum delatum eſt, vt à magna charitate ad ſummam copiam breui ſit ventum: adeò omnes eius imperia obſeruant. Pacatis hoc modo rebus, in regnum Neapolitanum conuerſus, quod paulò antè Alphonſus occupauerat, quodque ipſe dicebat ad eccleſiam & pontificem pertinere, principem Tarentinum cum duobus millibus equitum cepit, comitis Nolani ditionem occupauit. Paulùm etiam abfuit, quin Alphonſum caperet fraude potius, vt aiunt, quàm vi, cum induciæ inter eos eſſent, & pax propè certa. Acceptis, quæ ad eccleſiam pertinebant, oppidis principem dimiſit. Rediens ad vrbem, Pręneſte ad rebellionem ſpectans, Laurentio Columna inſtante, funditus euertit, Prænestinis populariter migrare iuſſis, anno Domini milleſimo quadringenteſimo triceſimo quinto. Quo quidem anno Eugenius Florentia abiens, cõſecrata prius vel dedicata Florentinorum cathedrali eccleſia, Bononiam profectus, & arcem ædificat ad eam portam, qua Ferrariam itur, & ędes in foro poſitas, vbi legatus nunc reſidet, muro præalto & lato à tergo potiſſimum & turribus firmat. Anno verò ſequenti publico conſiſtorio Baſileenſe concilium, quòd antè approbauerat, Ferrariam transfert, quòd diceret Græcos cum eccleſia Romana in fide conuenturos, eundem locum ſibi deligiſſe. Inſtabant tum concilij Baſileenſis præſides, & precibus ac pollicitationibus Græcos adhortabantur, vt omiſſo Eugenio ad ſe proficiſcerentur. Neque hoc contenti abrogaturos ſe Eugenium prædicabant, niſi ipſe quoque eò proficiſceretur. Subſtitit aliquandiu Eugenius animi dubius, quod potiſſimum decerneret, miſſo tamen eò legato Ioanne Franciſco Capiteliſta iureconſulto, Patauinoque equite, qui eius cauſſam tueretur. Verum mortuo Sigiſmundo imperatore, à quo Baſileenſe concilium incrementum habuerat, creatoque ab electoribus imperij Alberto Auſtrię duce, eõcilium Ferrarienſe Eugenij nomine cardinalis ſanctæ crucis inchoauit. Eò proficiſcitur & Eugenius, quòd aduentare imperatorem Cõſtantinopolitanum Ioannem Palæologum intellexerat cum plerisque triremibus, tum ſuis, tum Venetorum Eugenij gratia obuiã miſſis, ne quavis imperatori fieret: quod intellexerat concilij nomine triremes Gallicas in Ionium miſſas, quæ aut imperatorem ad ſe adducerent, aut ſi id fieri non poſſet, ſaltem hominem remorarentur, quo minus Ferrariam proficiſceretur. Harum verò triremium præfectum ita largitionibus corrupuit Eugenius, vt relicto concilio partes ſuas deinceps ſecutus ſit. Imperator autem Ferrariam ingrediens, non aliter ſuſceptus ab Eugenio eſt, ac Romani imperatores ſuſcipi non conſueuêre. Viteleſcus verò ſedata eccleſiæ ditione, ſumptoque ſupplicio de presbyteris quibuſdam, qui lapides precioſos è capitibus Petri & Pauli apoſtolorum furtim ſubtraxerant in baſilica Lateranenſi, in qua quidem ſacerdotes erant, interfectoque cum ſocijs Iacobo Galeſio, qui res nouas moliebantur, Ferrariam proficiſ-

ficiſcitur, ac publico conſiſtorio cum magna laude in numerum cardinalium recipitur. Cardinalis namque ſex menſes antea Bononiæ creatus fuerat, qui poſtea maiore cum auctoritate rediens, & præfectum Vici Vetrallę, & dominum Fulginatem tyrannide pulſum, in arce Suriana capitali ſupplicio affecit. Eugenius autem duas eccleſias iam pridem diſſidentes, in vnum corpus redigere cupiens, anno Domini M. CCCC. trigeſimooctauo habita ingenti ſupplicatione, celebrataque ſpiritus ſancti Miſſa, concilium vnà cum imperatore Græcorum & patriarcha Conſtantinopolitano ingreſſus, ſedente imperatore condigna ſede, alijsque Græcis è regione pontificis, primo quæſitum eſt, vellent ne tam Latini, quàm Græci ex duabus eccleſijs iam pridem diſſidentibus vnam fieri. Ad quam vocem omnes ſucclamarunt, placere & velle, modò rationibus illa prius confutarétur, quæ tantæ diſcordiæ cauſſa fuerant. Diſputabatur quotidie ea de re ab his, qui tum à Græcis, tum à Latinis delecti ad tantam rem fuerant. Verùm cum peſtis Ferrariæ inoleuiſſet, eodemque in loco non ſine magna incommoditate ſtaretur, Florentiam transferre cõcilium placuit. Eò itaque vbi ventum eſt, ſtatim Picenninus Forumliuium, Imolam, Rauennam, Bononiam occupat mandato Philippi, cogitata Eugenij, qui Venetis & Florẽtinis hoſtibus fauebat, diſturbare conatus. Præterea verò in Parmenſem agrum reuerſus, comparato ingenti equitatu, Padum radibus traijciens, & Caſale maius & Platinam meum natale ſolum, & quicquid Veneti in Cremonenſi agro tenebant, breui recepit. Pulſo deinde ad Caluatonum Gattamelata Veneti exercitus duce, adſcitoque in ſocietatem belli principe Mantuano, Brixiam aliquot menſibus oppugnat, eam & ciuibus & Franciſco Barbaro viro doctiſſimo atque vrbis prætore, acriter defendẽtibus. Qua quidem omiſſa cum magno ſuorum incommodo, iniquo hyemis tempore ad occupanda caſtella circunquaque poſita conuerſus, ne commeatus ſubmitti in vrbem poſſent, Veronam vſque & Vicetiam longè ac latè omnia populatus, Venetis nil reliqui fecit. Occupato & magna ex parte Mincio, Atheſi, Benaco, Sebunioque lacu, ne ſubuehi quicquam nauibus poſſet penuria laborantibus. Ex Atheſi tamen remulco naues quædam attractæ vſque ad lacum, quem ſancti Andreæ accolæ vocant, ſenſim in Benacum à Peneda ad Torbolim dimiſſæ & refectæ, quia attractu & illiſione quaſſatæ erant, rem Venetam meliorem aliquantulum fecêre. Verùm cum nihilominus Nicolaus Picenninus Veronenſes & Vicetinos vrgeret, Veneti de ſe actum putantes, niſi vnum aliquem egregium bello ducem mercede conducerent, Iacobum Donatum ad Florentinos ſocios mittunt oratum, vt ſi reipublicæ Venetæ, ſi ſaluti & libertati Italiæ conſultum velint, Franciſcum Sfortiam properè cum omnibus copijs in Venetiam mittant, Philippi ac Mantuani armis penè oppreſſam. Tum verò Florentini ſuo ac ſociorum periculo moti, Franciſcum adhortantur, vt arma pro Venetis ſumat, publica fide pollíciti, ſe ei quæ de Romana eccleſia tenebat oppida, id enim maximè petebat, conſtanter defenſuros. Extorſere præterea ab Eugenio litteras apoſtolicas, quibus declarabat Franciſcum agri Piceni marchionem & dominum.

His tamen verbis, accipiat, quod Petrus & Paulus ei malè vertant. Franciſcus autem ſuo equitatu ſecus Hadriæ litus in agrum Ferrarienſem deſcendens, traiecta ratibus Pado, auctoque in Patauinis exercitu (Nam & duodecim equitum peditum quinque millia habuiſſe ſub ſignis dicitur) hoſti primo ad Suaue in agro Veronenſi fit obuiam: vbi aliquandiu & acriter pugnatum eſt, neutri inclinante victoria. Cedente deinde Picẽnino ob ægritudinem & paucitatem copiarum, cum Franciſcus omnia de Vicetinis & Veronenſibus caſtella recepiſſet, Brixiam obſidione liberaturus, intercluſos alios aditus cernens, Atheſim traijcit ac in Tridentinum agrum mouens, ad Arcum oppidum oppugnaturus peruenit: nam comes Arci, Philippi partes ſequebatur. Venit & eò Picenninus, comitem loci defenſurus: verùm dum cupidius, vt eius mos erat, quàm cautius pugnat, à reliquo exercitu ſecluſus, magno accepto incommodo, fuga ſalutem in ſubiectas valles petens, ab hoſte captus fuiſſet, niſi Carolus Gonzaga Ioannis Franciſci filius, ſeſe hoſtibus obijciens, hominem è tanto periculo liberaſſet: qui quidem abundante poſtea multitudine, captus ilico eſt, & Veronam in carcerem ductus. Sunt qui ſcribant, Picenninum debilitatum altero latere propter accepta in prælijs vulnera, cum equo ad ſuos redire non poſſet, à Todeſchino ingentis magnitudinis ac roboris famulo humeris tanquam cadauer ſacco inuolutũ, ad ſuos etiam per caſtra hoſtium delatum.

tum. Dum hæc in Venetia agerentur, Philippus ægrè ferens Florentinos, adiuuante Eugenio atque adhortante, Franciſcum Sfortiam Venetis auxilio miſiſſe, cum his agit, qui in Baſileenſi concilio erant, vt Eugenium citarent: fecêre illi id quidem bis terue. Verùm cum id ex ſententia ei non cederet, eo dementiæ eos pepulit, vt abrogato Eugenio Amedeum Sabaudiæ ducem ſocerum ſuum, qui eremitanam vitam Ripaliam cum quibuſdam nobilibus ducebat, pontificem crearent, Felicemque appellarent. Hinc magnæ ſeditiones in eccleſia Dei exortæ ſunt, cum Chriſtiana reſpublica trifariam diuiſa, aut Felicem, aut Eugenium ſequeretur, eſſentque qui neutrales vocarentur, quòd neutri obtemperarent. Eugenius tamen haud animo concidit. nam habito ſæpius conuentu, diſcuſſaque Græcorum & Latinorum contentione, tandem eò ventum eſt, vt Græci rationibus victi, faterentur & ſpiritum ſanctum à patre filioque procedere, homuſionque eſſe, non à patre tantum, vt ipſi credebant, prouenire, vtque in azymo ſine fermento triticeo pane corpus Chriſti conſecraretur, ac purgatorij locum eſſe crederent. Poſtremò verò, vt faterentur Romanum pontificem verum Chriſti vicarium, Petrique legitimum ſucceſſorem, primum in orbe locum tenere, cui & orientalis & occidentalis eccleſia meritò pareret.

Abeuntibus autem Græcis re hoc modo compoſita, Armenij etiam cum fide noſtra conuenêre, ſublatis crebris diſputationibus eorum erroribus, promulgatisque Eugenij litteris ſuper ea re, quæ rationem concordiæ oſtenderent, cum inſcriptione, Datum in ſacroſancti œcumenici cõcilij Florentini, quod in cathedrali eccleſia habitum eſt ſeſſione anno milleſimo quadringẽteſimo triceſimonono, vigeſimaſecunda Nouembris die. Præterea verò vt partes ſuas augendo, Baſileenſe concilium infirmaret, eodem tempore conſiſtorio publico decem & octo cardinales creauit: quorum de numero fuêre duo Græci, Rutenus & Nicænus, vt eorum auctoritate Græcorum natio in fide contineretur: quæ haud ita multò poſt antiquos mores recidit. Hãbere tamen ſe alios dixit, quorum nomina deinceps nunciaturus eſſet. Hi autem fuêre Petrus Barbo ex ſorore nepos, & Alouiſius Patauinus, quem deinceps patriarcham Aquileienſem & camerarium fecit, tranſlato ad Vicecancellarium Franciſco Condelmerio. Interea verò dum illa, quæ ſcripſimus, ad ripam Tridenti agerentur, exiſtimarentque homines Picennium & Mantuanum principem accepto tanto incommodo ceſſuros, inde celeriter abeuntes; Veronam vrbem capiunt, per Citadellã ingreſſi, admotis ad muros ſcalis, nemine vigilum ſentiente, ſtridente maximè ea nocte aquilone vento, ad quem vitandum ob immenſum frigus, relictis magna ex parte ſtationibus, cuſtodes ſeſe intra tabernacula receperant. Franciſcus autem Sfortia captam ab hoſtibus, Veronam intelligens, eò propere omnes copias mouens, recuperandæ vrbis ſpẽ mente concepit, vbi vidit & caſtrum vetus & arcem S. Felicis in monte ſitam, adhuc in poteſtate Venetorum eſſe; qua quidem ſtructis aciebus, vrbem ingreſſus, hoſtes magno clamore inuadit. Fuerunt obuiam Philippi duces cum paucis equitibus: nondum enim omnes eius copiæ ſuperuenerant. Pugnatur acriter in ea parte vrbis, quam inſulam vocant. Tandem verò cum pauci à pluribus pellerentur, in pontem (quem accolæ nouum appellant) Picennini ac Mantuani principis milites ſeſe recipientes, vim hoſtium aliquandiu ſuſtinent. Ibi dum ab equitibus (vt fit) manus conſeruntur, dumque plures paruo in loco conglobati reſiſtunt, pons ligneus, quo lapideus coniungi ac diſiungi pro arbitrio ſolet, nimio pondere preſſus concidit. Submerſi fermè omnes qui è ponte in flumen ceciderant, feſſi diutina pugna & pondere armorum preſſi. Accurrens deinde ad pontem nauium Franciſcus, traductis copijs Picenninum & Mantuanum fidem ciuium ſuſpectam habentes, penitus vrbe quatriduo poſt captam eandem, expulit. Tum verò Philippus animo concipiens, diſtrahi Franciſcum à Venetis poſſe, ſi Florentinos bello vexaret, qui paribus auſpicijs atque impenſa Franciſcum mercede conduxerant, Picenninum media hyeme in Etruriam cum ſex millibus equitum mittit. Tum Florentini acerſito Petro iam Paulo egregio copiarum duce, rogatoque Eugenio, vt milites ex fœdere ad defendendam Etruriam acciret, ire obuiam Picennino inſtituerant. Verùm cognita Ioannis Vitelleſci cum Philippo coniuratione, qui tum exercitui eccleſiaſtico legatus præerat, cùm non amicus vt præſeferebat, ſed hoſtis in Etruriam ſex millibus equitum venturus eſſet, iunctisque cum Picennino copijs Florentinis inimico, & hoſtili animo perſecuturus, dant operam qui tum Florentiæ

tæ in magistratu erant, siue veris, siue fictis Eugenij litteris, vt dum copias per pontem Hadriani traijcit, ab Antonino Rido arcis præfecto interficeretur, quod etiam factum est, neque enim iurari à suis potuit, qui iam pontem traiecerant: ipse nanque extremum agmen subsequebatur. Comes Auersus, qui sub patriarcha militabat, amisso duce, eius impedimenta Roncilionem secum detulit. Liberati autem tanto timore Florentini, cum Eugenio callidè agunt, vt Ludouicus Patauinus in demortui Vitellesci locum suffectus, copijs ecclesiæ in vnum coactis, reipublicæ Florentinæ iret auxilio. Alouisij enim vafri & astuti opera sublatum è medio Vitellescum crediderim. Picenninus autem in Mugellanam vallem descendens, longè ac latè Fesulas vsque cædibus & rapinis omnia complebat, in Cassentinum deinde conuersus comite Popij adiuuante, multa oppida ad defectionem compulit. Inde verò Perusiam proficiscens, vrbem pacato agmine ingressus, legatum qui tum ibi cum imperio erat, ad pontificem Eugenium cum mandatis quibusdam mittit. Interim verò capto ærarij magistro, quem vulgo thesaurarium vocant, totum ciuitatis statum repentè mutauit. Delegit enim ciues decem, qui vitæ ac necis in reliquos omnes potestatem haberent. Veriti autem Perusini ne tyrannidem occuparet, cum homine pepigêre, vt acceptis quinquaginta millibus nummum aureorum, ab vrbe discederet: qui accepta pecunia Cortonam mouens, vrbem, vt ipse arbitrabatur, proditione occupaturus, patefacta coniuratione, ac proditoribus partim interfectis, partim ab vrbe pulsis Tifernum, quod ciuitatem castelli vocant, adijt. Mouent & Florentini Anglaræ suæ ditionis oppidum, suis auxilio futuri, si quid per vim moliri Picenninus conaretur.

Agebantur hæc in Etruria, cum Franciscus Sfortia, superata ad Benacum Philippi classe, cui Italianus Furlanus præerat, non solum Brixiam ac Bergomum obsidione liberat, verùm ea æstate superatis ad Soncinum Philippi ducibus, captisque eiusdem mille & quingentis equitibus, & Brixiana castella, & partem Cremonensis Mantuanique agri ac totam Gerram Abduæ in Venetorum potestatem breui redigit. Amisit tum Mantuanus princeps Asolam, Lonatum, Pischeriam, tria oppida satis magna ac munita, nemine defendente: nam absente Picennino, congredi cum hoste aperto Marte nusquam ausus est. Tum verò Picenninus commutatam in Venetis fortunam intelligens, ob eamque rem frequentibus nuncijs & litteris accitus, tum à Philippo, tum à Mantuano principe: fatigatusque militum precibus, qui magna ex parte Cisalpini erant, motis à Tiferno castris ad Burgum suæ ditionis oppidum, quòd è regione Anglarij positum est, peruenit, ea mente, vt vel vi, vel astu cum Florentinorum pontificisque exercitu decerneret, qui (vt diximus) ad Anglare confederant. Ad tertium itaque kalendas Iulias, dies is Petri & Pauli celebris erat, Picenninus structis aciebus emensus planitiem quattuor millium passuum, prælium iniquo loco commisit, ratus occasionem bene gerendæ rei sibi oblatam esse, quòd gregarios hostium pabulatum profectos intellexerat. Subeundum erat ei in aduersum cliuum, quem facilè è superiore loco hostes propellebant. Dimicatum est tamen ad quinque horas constanter: tandem verò Picenninus à multitudine hostium & stultitia Franciscifilij, qui à statione discesserat, superatus, Burgum repetit, magno accepto incommodo, amissisque signis militaribus. Sequenti autem die, relicto Burgo in potestate oppidanorum cum his tantum, qui ex prælio supererant, iter per Flaminiam faciens, ad Philippum redijt. Oppidani Burgenses veriti ne in eos asperius animadueterentur, quòd à pontifice desciuissent, impetrata per oratores venia, & corporum ac rerum omnium incolumitate, sese legato dedidere. Gratissima ea victoria tum Eugenio, tum Florentinis fuit. Ferunt Alouisium Patauinum ob eam victoriam in numerum cardinalium tum relatum fuisse. Eadem quoque æstate Florentini comitem Popij, qui cum Picennino senserat, Etruria pellunt. Philippus autem tot cladibus circumuentus, ad externa auxilia respiciens, Alphonsum Neapolitano regno tum potitum rogat, vt quæ Sfortiani in regno oppida tenerent, bello vexaret, quò Franciscus Sfortia à Venetis distraheretur. Hæc itaque in re Philippo morem gerens Alphonsus, Franciscum tamen à bello inito reuocare nunquam potuit. Is enim vbi primum pabuli copia esse cœpit, cum equitum quindecim millibus, peditum sex, Pischeria Brixiam mouens, apud Cignanum vicum Picennino sit obuiam hoc animo, vt hosti pugnandi copiam faceret. Non detrectauit certamen Picenninus, etsi numero co-

ro copiarum inferior erat, ſuorum virtute freus: Pugnatum eſt aliquandiu, atque acriter, incerta tamen victoria vtrinque diſceſſum eſt. Tum verò Franciſcus ſatis ſibi factum ad belli famam exiſtimans, quòd vltro hoſtem ad certamen prouocaſſet, exercitum circunferens, quædam oppida per hyemẽ à Picẽnino capta, in poteſtatem Venetorum redigit. Martinengum deinde profectus, quòd Picenninus firmo præſidio munierat oppidum obſidione cingit & oppugnat. Verùm Picenninus aucto exercitu aduentu Franciſci filij & principis Mantuani, eò proficiſcens, mille paſſibus longè ab hoſte caſtra locans, eum frequẽtibus prę-lijs ad vniuerſæ rei dimicationẽ prouocat: qui remiſſo priore manum cum hoſte conſerendi ardore, ad expugnandum oppidum totus ferebatur. At verò cum Picẽninus caſtra ſua hoſtiũ caſtris magis indies conſerens, eo diſcriminis Franciſcum redegiſſet, vt neque eius gregarius miles ire pabulatum ſine periculo, neque commeatus ſubmitti tutò, neque inde exercitus abduci ſine magno diſcrimine poſſet: præter omnium ſpem pax ſubitò enunciata eſt, iam antea occultè agitata inter Philippum & Franciſcum, Euſebiola quodam cognomento Chaim, vltro citroque commeante, ignaro Picennino: qui tanta re percepta, Deos hominesque accuſabat, præcipuè verò Philippi inconſtantiam, qui victor, pro victo pacem peteret. Digredientibus autem inde exercitibus, ad Caprianam pax hoc modo compoſita eſt, milleſimo quadringenteſimo Quadrageſimoſecundo, vt Franciſcus Blancha Philippi ducis filia in vxorem ducta, Pontremolum & Cremonam dotem cum agro Cremonenſi acciperet, præter Picigitonum, & ea caſtella quæ Mantuanus & Pallauicinus de Cremonenſibus poſſideret: vtque illa præterea, quæ Philippus & qui cum Philippo ſentiebant, bello cepiſſent, quæque item Veneti, eorumque ſocij, præter Aſolam, Lonarum, Piſcheriam, quæ Mantuani principis ante id bellum fuerant, redderentur: vtque qui huic ſententiæ ſtare noluiſſet, communis omnium hoſtis haberetur. Hanc verò pacis conditionem ægrè admodum Eugenius ferens, quòd Franciſcus cæteris ſocijs ſe poſthabito, de amiſſis reſtituendis cauiſſet, exiſtimationemque ſuam non reddita Bononia, quam Picennius occupauerat, contempſiſſet, abire Florentia Romam inſtituit, eoque in loco, vt potest liberiore de recuperanda eccleſiæ ditione cogitare. Verùm vt omnia pacata inueniret, Alouiſium Patauinum ſancti Laurentij in Damaſo presbyterum cardinalem præmiſit, qui & canonicos regulares pulſis ſæcularibus in eccleſiam Lateranẽſem remiſi. Pulſi enim à presbyteris ſæcularibus fuerant, dum contenditur vtri Chriſti corpus ferrent in celebritate eiuſdem, dum litaniæ fiunt ac ſupplicationes. Et de Gino Albaneſio viro in re militari præſtanti ſumptum ſupplicium, quia per eum non ſtetiſſet, quò minus pax inter Alphonſum & Eugenium inita turbaretur. Afficitur & capitali pœna Paulus de Lamolara, vir præſtãtis animi inuictique roboris, cuius virtus homini magis aſtuto quàm forti ſuſpecta erat. Rebus autem hoc modo compoſitis, Eugenius Florentinis quouis modo fruſtra eum retinere annixis, Romam veniens anno Domini M. CCCC. XLIII. XXVIII. Septembris, effuſa obuiam vrbana multitudine, nullo non genere honoris adhibito, ad portam Flaminiam noctu diuertit. Sequenti verò die ad ſanctum Petrum iturus, paratis de more ſupplicationibus, pontificio habitu per vrbem incedens, tumultuãtem populum intelligit ob duplicatum tributum vectigalque nouum vino impoſitum. Hanc ob rem facto ſilentio, audientibus omnibus exactionem illam vt minus liberalem ſuſtulit. Quo facto, ſtatim ſuclamatum ab omnibus eſt: Viuat Eugenius, cum antea clamaſſent, Moriantur noua vectigalia eorumque inuentores. Poſt dies verò decem & nouem ad Lateranum proficiſcens, concilium generale eo loci ſe habiturum omnibus denunciat, miſſis ad principes litteris & nuncijs, quibus ea de re certiores fierent. Hæc enim ratione infirmari ac tolli omninò concilium Baſileenſe volebat. Rebus autem hoc modo Romæ compoſitis, iniuriarum memor Picenninum belli ducem in Picentes, quos Franciſcus bello ſubegerat, acciuit, qui Bononia abiens, dum Peruſium proficiſcitur, Tiſernates Florentini populi ſocios ad defectionem compulit; Eugenio rem gratam facturus Florentinis infenſo, quòd Franciſcum pecunia ad oppugnandum retinendumque Picenum ſemper iuuiſſent. Alphonſus item, qui ſuperiore anno Neapolim iam diu obſeſſam, per cloacam ingreſſus, pulſo inde Renato ceperat, Picennini virtute ac

te ac fama permotus, hominem non ducem ſolum, quem exercitui ſuo præficeret, delegit, verùm etiã honoris gratia eum in adoptionẽ familiæ Arragonenſis recipit, qui ſtatim acceptis ab Eugenio & Alphonſo in ſumptus belli pecunijs, Picentes ingreſſus, multa oppida fruſtra retinente Franciſco Sfortia, qui relicta Cremona cum firmo præſidio eò profectus fuerat, in deditionem eccleſiæ redigit. Eodem fere tempore mortuo Ioanne, Franciſco Gonzaga, Veneti & Florentini, de futuro ſoliciti, Ludouicum Gonzagam Ioannis Franciſci hæredem & filium, quem Philippo ſi oporteret, obijciant, mercede conducunt. Quieſcentibus autem in Ciſalpina rebus, Hannibal Bentiuolus in arce Peregrini oppidi, iubente Picennino ob ſuſpicionem coniurationis aliquandiu aſſeruatus, deceptis cuſtodibus Bononiam rediens, conuocato ad libertatem populo, Franciſcum Picẽninum vrbis præfectum cum præſidio comprehendit, quo facto, exſules omnes, tum ſuæ, tum aduerſæ factionis, maximè verò Baptiſtam Cannedolum in patriam euocat. Miſſi deinde ſunt à Bononienſibus ad Venetos & Florentinos legati, ſocietatem & amicitiam petentes. Qua quidem impetrata, domum redeuntes, arcem, quæ adhuc in poteſtate hoſtium erat, cum ſociorum copijs ad id miſſis capiunt, ac captam ſtatim diripiunt, Aloiſiumque Vermem ex agro Bononienſi fugant. Tum verò Philippus ægrè ferens, Bononienſes cum Venetis ac Florentinis ſentire, amicos quoſdam Baptiſtæ ſubornat, auxilium eis pollicitus, vt Hannibalem è medio tollant, quò principes ipſi cum ſua factione in ciuitate remaneant.

Tum Betotius, Cannedolus fraudi ac ſceleri intentus, Bononienſem quendam ſubornat: cui cum caſu filius natus erat, vt Hannibalem in baptiſmate pueri compatrem ſibi deligat, quo exorato dat operam, vt ſequenti die infãs ad ſacerdotem deferatur. Baptizato puero, Hannibalem pater ad ædem ſancti Ioannis Baptiſtæ, cuius tum ſolemne erat, inuitat. Obtemperat etiam ea in re proditori Hannibal, nullam fraudem ſubeſſe ratus, qui dum in via eſſet, à coniuratis circumuentus occiditur, reſiſtentibus aliquandiu duobus famulis charitate Domini vim propulſare conantibus. At Bononienſis populus indignitate rei motus, ſumptis properè armis Cannedolæ factionis principes obtruncat: maximè verò Baptiſtam, cuius cadauer & per vrbem tractum, & cum magna ignominia ſepultum eſt. Accidit & tum Romæ ſcelus ingẽs, à ſuo enim cubiculario Angelotus ſancti Marci presbyter cardinalis, & vita & fortunis, quas tanta cum auiditate aggregauerat, priuatur. Captus ſceleratus ille, ac varijs cruciatibus necatus, quadrifariã diuiditur, ad quatuorq; portas vrbis ſuſpenditur. Veneti autem & Florentini veriti ne Bononia vtrique ciuitati in rebus bellicis peropportuna, in manus Philippi veniret, eò ſtatim cohortes aliquot mittunt, quæ ſocios Bononienſes iuuarent. Non fefellerat hæc opinio Venetos: eò enim Philippus rogantibus exſulibus mittere Picẽninum cum exercitu inſtituerat, ni hominem mors præripuiſſet. Mortuum ferunt dolore animi, cum intellexiſſet Frãciſcũ filium, quẽ in Piceno cum exercitu reliquerat, cardinali Firmano legato, à Frãciſco Sfortia ſuperatum. Sequenti tamẽ anno Philippus, haud animo concidens, Eugenium ad repetendam bello Bononiam adhortatur, militem ac impenſæ partem pollicitus. Quare permotus pontifex, inito etiam cũ Alphonſo fœdere, Sigiſmundum Malateſtam cum magno equitatu in Picentes contra Franciſcum mittit: quò facilius diſtractis Florentinorum copijs, Bononia premi ad deditionem poſſet. Præmiſerat iam Philippus & Guillelmum Mõtisferratum, & Carolum Gonzagam cum magnis copijs, qui agrum Bononienſem hoſtiliter ingreſſi, incurſionibus longè ac late omnia vexabant. Moti verò ſociorum periculo Florentini, Aſtorgium Fauentinum cum equitibus mille & quingentis, cùmque peditibus ducentis mittunt, qui Bononienſibus auxilio ſit, donec aliud à Venetis Florentinis decerneretur. Agebantur hæc in Flaminia, cum Philippus præter opinionem omnium Franciſcum Picenninum ex Picenis accitum, cum magno exercitu Kalendis Maij in Cremonenſes nil tale metuentes mittit: qui captis paſſim ruſticis, tantum terroris vrbem die noctuque oppugnando ciuibus iniecit, vt paulum à capienda vrbe abfuerit. Moti tum Veneti ac Florentini Franciſci ac communi periculo, Cremonam & Bononiam eodem tempore tueri inſtituunt. Mittunt itaque Tibertum Brandolinum ducem impigerrimum, qui cum populo Bononienſi, cumque his quos Florentini auxilio miſe-

rant

rant, in hostes rendens, simultate & odio inter se certantes (ad sanctam Ioannem oppidum hi confederant (pertracto in partes Bononiēsium pollicitationibus & præmijs Guillelmo Mōtisferrato, ac Carolo haud magno negocio fuso & fugato, oppida omnia ex hostibus breui recepit. Pacata autem hoc modo Bononia, auxiliares copię Venetorum ac Florentinorum mandato bifariam diuisæ, pars Francisco Sfortiæ qui vsque ad Vrbini mœnia ab Eugenio & Alphonso vi pulsus fuerat, pars Cremonēsibus grauiter à Francisco Piccennino pressis auxilio missa. Veneti decernēre aperto Marte cum Philippo instituentes, legatos, qui ei bellum indicant, mittunt, ni oppugnare Cremonam destiterit. Oratoribus per internuncios responsum (neque enim alloqui hominem fas erat) eos alibi quā Mediolani tutiores fore. Quo responso commoti Veneti, Micheleto Corignolę copiarum suarum duci imperant, qui tum Brixiæ erat, vt in agrum Cremonensem, quem Philippus magna ex parte occupauerat, confestim moueat, vt cum hoste vbicunque eum nactus fuerit, decertet. Is autem mandata diligenter facturus, traiecto Olio, ad Casale maius celeriter proficiscitur, hostemque haud longè insula Padi munitissimo loco considentem, vado traijciens castris exuit, ac magnam vim equitum cepit. Recuperatis deinde oppidis omnibus, liberataque obsidione Cremona, aucto etiam Ludouici Gonzagæ copijs exercitu (qui Platinam & castella quædam agri Cremonensis in deditionem Venetorum redegerat) in Gerram Abduæ mouētes, nil præter Cremam citra abduam Philippo reliquêre. Flumen deinde traijcientes, Mediolanum vsque perueniunt, incendijs & rapinis omnia passim complentes; direpto autem Briantiæ monte, Breuioque capto, qua ponte Abdua iungitur, Lacum Larij caput oppugnare adorti acriter qui in præsidio erant, locum defendentibus, cum integri festis ac faucijs nauibus submitti possent, multis in ea oppugnatione desideratis, equisque ad extremam maciem inopia pabuli redactis, tādem re infecta abire, de Frācisco Sfortia soliciti, quem in partes Philippi descēdere clam intellexerant. Interim verò Alouisius Patauinus pontificis legatus, qui his præerat copijs, quæ in Picentibus contra Franciscum Sfortiam dimicabant, cognita Italiani ac Iacobi Gattanei, qui partim Philippi, partim Eugenij stipendijs militabant, ad Franciscum transitione, eos antequam id fieret, ad Rocham contrariā comprehendi iubet, & captos supplicio capitali affici. Vterque enim mille & quingentis equitibus præerat. Hac autem re permotus Franciscus Sfortia cum amplius sustinere hostes non posset, quippe à multis simul oppugnatus, & à nemine adiutus, adhortante ad eam rem Eugenio & Alphonso, qui rem Venetam augeri indignabantur, omisso Piceno Philippi militiam secutus, eius copijs præficitur.

Interea verò Eugenius, ne rem bellicam solum curare videretur, Nicolaum Tollentinatem ordinis S. Augustini, miraculis clarum, in sanctos referens, à sancto Petro cum omni clero supplicando, ad sanctum Augustinum profectus, solemnia ipse celebrat, adstāte populo Romano Cardinaliumque omnium cœtu. Præterea verò pulsis omninò è sancto Ioanne Laterano canonicis sæcularibus, admissisque tantummodo regularibus, & porticum illam exstruxit, qua ab ecclesia ad sancta sanctorum: & claustrum, vbi sacerdotes habitarent, restituit. Auxit, & picturā templi à Martino antea inchoatam. Præterea verò sancti Siluestri mitram, Romam Auinione delatam ipsemet è Vaticano ad Lateranum detulit, magna cum veneratione & litania sacerdotum omnium, populique Romani. Verùm cum Alphonsus rex Tiburtum venisset, de ratione belli gerendi cum Eugenio collocuturus eius ægritudinem intelligens, aliquantulum subsitit. Eugenio autem in animum venerat, Florentinos, qui hostem iuuerant, bello persequi. Existimabat nanque, si suis, si regis, si Philippi copijs eos adoriretur, eam vrbem in quas vellet partes facilè adductum iri: verùm interuentu mortis disturbata sunt omnia. Moritur autem pontificatus sui anno decimosexto, octauo Calendas Martij, anno millesimo quadringentesimo quadragesimosexto, vir certè in vita varius. Principio enim pontificatus sui malis cōsilijs ductus, diuina humanaq; omnia perturbauit. Nam & populum Romanum ad arma exciuit: & concilio Basileensi, vnde infinita mala orta sunt, auctoritatem dedit, approbatis eorum per litteras apostolicas decretis. Verùm postea ad seipsum rediēs, omnia prudenter ac cōstantissimè egit, vir adspectu insignis & veneratione dignus, grauis in circē-

do potius quàm eloquens, modicæ litteraturæ, multæ cognitionis, historiæ præsertim. Liberalis in omnes, tum vel maximè in litteratos, quorum familiaritate delectatus est. Nam Leonardum Aretinum, Carolum Poggium auri spam, Trapezuntium, Blondum, viros doctissimos, secretis suis admisit. Ad irā non facilè mouebatur ob iniurias illatas, & maledicētiam hominum aut minas & dicteria scribentium, Gymnasia autem omnia quā diligentissimè fouit, maximè verò Romanū ad quod omne genus litteraturæ adhibuit. Religiosos mirum in modum dilexit, eosque opibus & immunitatibus auxit: bella autem ita amauit, quod mirum in pontifice videri debet, vt ad ea, quæ scripsimus ab eo in Italia gesta, & Delphinum Caroli regis Franciæ filium, composita prius inter regem & ducem Burgundiæ pace, cum magno equitatu in Basileenses concitauerit, cuius impetu dissipatus ille conuentus est, & Vladislaum Polonū regem cum Iuliano Cæsarino diacono cardinali in Turcos miserit: quorum de numero ad xxx. millia vno prælio cæsa inter Hadrianopolim & Danubiū sunt, licet in tāta victoria rex ipse cū cardinali ab hostibus interfectus sit. Constans præterea in pactis seruandis est habitus, nisi quid pollicitus fuisset, quod reuocare quàm perficere satius esset. Splendidus in victu familiæ, parcus in suo: & à vino ita alienus, vt abstemius meritò vocaretur. Familiares habuit admodum paucos, sed viros doctos, & quorum opera in grauibus rebus vti posset: quosque tanquam suæ modestiæ testes in cubiculum cœnaturus admittebat, ac sciscitabatur quid in vrbe fieret, quid de pontificatu suo sentirent homines, vt errata sua vel suorum, si quid perperam factū esset, emendaret. Exornare autem ecclesiam Dei ædificijs & sacellis est annixus, vt ex capella pontificia & æneis sancti Petri valuis apparet. Moritur autem (vt dixi) vir ingenio & rebus gestis insignis, ætatis suæ anno sexagesimo quarto, sepeliturq; in basilica sancti Petri sepulchro marmoreo, his versibus notato.

Eugenius iacet hic quartus, cor nobile, cuius
Testantur vitæ splendida facta suæ:
Istius ante sacros se præbuit alter ab ortu,
Alter ab occasu Cæsar vterq; pedes:
Alter vt accipiat fidei documenta Latinæ,
Alter vt aurato cingat honore caput.
Quo duce & Armenij Graiorū exēpla secuti,
Romanam agnorunt Aethiopesq; fidem:
Inde Syri ac Arabes, mundiq; è finibus Indi,
Magna, sed hæc animo cuncta minora suo.
Nā valida rursum Teucros iā classe petebat.
Dum petit, ast illum sustulit atra dies.
Qui semper vanos tumuli cōtempsit honores,
Atq; hac impressa condite, dixit, humo.
Sed non quem rubro decorauerat ille galero,
Non hoc Franciscus stirps sua clara tulit:
Susceptiq; memor meriti, tā nobile, quod nūc
Cernis tam præstans surgere iussit opus.

Vacat tum sedes diebus duodecim.

D Gabriel Condelmerius, Angeli filius, Venetijs populari, antiqua tamē familia ortus, ex Canonico sæculari Cælestini coloris Congregationis sancti Georgij in Alga Venetiarum, episcopus Senensis, & Presbyter Cardinalis tt. S. Clementis, à Gregorio xii. factus, Legationē Picenā sub Martino V. integrè administrauit. Quo mortuo, Romæ in Sacrario ordinis Prædicatorū ac Mineruæ duodequinquagesimum annum agens, xiii. Cardinaliū suffragijs, V. Nonas Martij, anno M. C D X X X I. Pontifex Martinus creatus, & V. Idus Martij ad S. Petrum coronatus, sedit Imperatoribus Cæsaribus Sigismundo Lucēburgio, Alberto, & Frederico 3. Austrijs, Augustis, annos 15. menses 11. dies 21. Fuit Eugenius 4. varia fortuna, modò prospera, modò aduersa conflictatus, bellis implicitus, seditionibus Ecclesiasticis, & acerrimo schismate vexatus. Quæ omnia excelso animo tulit, & superauit. Pontificatus initio ciuilem seditionem à Columnēsibus passus, eorum conatus repressit. Sigismundum Augustū in Basilica Vaticana Imperatorio diademate coronauit, Philippi Insubrū Ducis vi, & insidijs vexatus, & Roma tumultu populari exactus, Florentiam aufugit, breui Ioannis Vitelleschi Cardinalis opera cūcta amissa recuperauit, rebelles domuit, concilium ab se Basileæ indictū reuocauit, nouā Synhodum, ad quam Græci Imp. Patriarcha, & episcopi conuenerunt, Ferrariæ instituit. Florētiq; absoluit, Armenorū & aliorum orientalium Legatos audiuit, ijs leges dedit. A Basileensibus Pontificatu priuatus, diro schismate excitato, cōtra se Felicem v. nuncupatum V. creatum, passus est, Romę post decennalem peregrina-

Ex Onuphrio.

tio-

tionem rediens, Vrbem deformem, & sua absentia laceratam constituit, Tyrannis ditionem ecclesiasticam armis vexantibus fortissimè restitit. In Turcas mari classem, terra exercitum Legato Iuliano Cæsarino Cardinale misit. Moritur tandem multis in discriminibus versatus, anno ætatis LXIII, Christi verò M.CCCCXLVII. VII. Kalend. Martij. Quum ordinationibus VI. habitis Cardinales viros egregios XXVII. creasset. Vacauit sedes dies X. corpus in Basilica S. Petri ante ostium Sacratij marmoreo tumulo conditũ fuit.

NICOLAVS V.

Nicolaus quintus, Thomas Sarzanus antea vocatus, à Sarzana oppido Lunensis agri, pontifex omnium consensu creatur, pridie Nonas Martias, M.CCCCXVII. vir quidem modicis parentibus, vtpote matre Andreola, patre Bartholomæo physico natus: sed virtute doctrina, comitate, gratia, libertate, magnificentia tanto pontificatu dignus, licet ipse adeò modestus erat, vt tanto magistratu se indignum arbitraretur: rogaueritq; cardinales omnes supplex etiam, vt ecclesiæ Dei maturius consulerent. Verùm Tarentino cardinali eum adhortante, ne cursum sancti spiritus impediret, collum tanto oneri subiecit. Interrogatus (vt fit) cardinalis Portugalensis è conclaui prodiens, quem pontificem creasset, respondit, Non nos Nicolaum, sed Deus pontificem designauit. Sunt autem qui scribant, Thomam Pisis natũ, Lucæ educatum, Bononiæ litteras & bonas artes didicisse; maximè verò philosophiam & theologiam, adiutum beneficentia sanctissimi viri Nicolai Albergati cardinalis sanctæ crucis, adolescentis ingenio delectati. Hanc ob rem in pontificatu hominis de se bene meriti nomen sumpsit. Cum verò magistri nomen in gymnasio consecutus esset, acerrimis disputationibus probatus, Cardinalem sanctæ Crucis sequutus, familiæ tanti viri œconomus factus, in numero scriptorum pœnitentiariæ primo refertur; deinceps subdiaconatum pontificium adeptus, bene agendo, vitamq; sine inuidia & emulatione ducendo, maiora mente concepit. Iam enim Eugenius cognita hominis doctrina & integritate, in illis potissimum disputationibus, quæ cum Græcis Florentiæ & Ferrariæ sunt habitæ eum cardinalem destinauerat. Verùm vt id honestius fieri posset, hominem cum Ioanne Garuagialla, qui postea sancti Angeli cardinalis est habitus, in Germaniam mittit ad tollendum Basileense concilium neutralitatemque. Neutrales enim ideo Germani sunt dicti, quod neque Felicis, neq; Eugenij dictis obtemperarent. Quas ob res ecclesia Dei multas & maximas calamitates incurrebat, cum imminutione maiestatis pontificiæ. Hac autem de re pluribus in conuentibus apud Fredericum Romanorum regem esse disceptatum Aenea Picolhomineo, qui deinceps pontifex fuit, quique tum regis secretarius erat, ad tantam rem tamq; necessariam longis orationibus omnes adhortante. Difficile quidem erat remouere Germanos ab opininione sua, falsa præsertim. Difficilè itè videbatur persuadere Eugenij oratoribus, vt postulatis Germanorũ obtemperarent. Tandem verò delinita orationibus nimia oratorũ seueritate, & castigatis Germanorum postulatis, schisma & neutralitatem, rem quidem Romanæ sedi perniciosissimam sustulerant, si stare promissis Germani voluissent. Redeuntes itaque ad Eugenium cum hac opinione legati, succlamantibus omnibus, cardinales decernuntur, eisque Eugenius ad portam Flaminiam galeros obuiam mittit, vt vrbem insigniores ingrederentur. Vno itaque eodemque anno Thomas Sarzanus & episcopatum Bononiensem, & cardinalis dignitatem, & pontificatum adeptus est, cum maxima totius cleri populique Romani lætitia: licet, dum adhuc in conclaui cardinales essent, tumultuatum aliquantulum sit, Stephano Porcario equite Romano, viro in dicendo

acerrimo & eleganti, ciues suos in eccle-
sia Aracœli congregatos, ad capessendam li-
bertatem cohortante, quod diceret paruum
quodque oppidum mortuo loci domino,
de libertate vel saltem de moderanda regen-
tium cupiditate verba facere. Verùm recla-
mante archiepiscopo Beneuentano tum qui-
dem vicecamerario, de re ipsa nil deliberā-
tum est. Veriti eam Romani sunt Alphonsum
regem, qui Tibure subsititerat, mortuo Eu-
genio dubius animi, retrone cederet an Flo-
rentinos bello persequeretur, quemadmo-
dum antè cum Eugenio & Philippo insti-
tuerat. Hominem autem ita nutantem, duo
Senenses, qui ciuilibus discordijs aleban-
tur, ad Etruriæ imperium adijcere animum
pepulêre: quod perfacilè esset consecutus, si
Senas profectus, eam ciuitatem sponte se-
se dedituram, in potestatem suam redegis-
set. Collaudauit Senenses rex, eisque ad so-
licitandos animos ciuium dimissis, adfu-
turum se in tempore pollicetur. At Nicola-
us pontifex pacis & quietis amator, celebra-
ta de more coronatione sua, factisque in-
genti apparatu litanijs, quibus ipse pedes
supplicabat, cardinalem Morinensem Fer-
rariam mittit, componendæ pacis commune
domicilium: quo legati interuentu & aucto-
ritate, ad pacem magis impellerentur par-
tium animi. Missi & eò properè Alphonsi,
Philippi Venetorum, Florentinorumque le-
gati, qui post longam disceptationem hanc
Philippo optionem dedêre, vt vel iuducias
in quinquennium à Venetis Florentinisque
acciperet, vtraque parte possidente quæ te-
nebat: vel pacem permutata Crema, cum
his oppidis, quæ vltra Abduam vel in ripa
Abduæ bello Veneti cepissent, Cassana tan-
tùm in arbitrio pontificis relicto, quod illi
ex fœdere debebatur, cui primo illatæ essent
iniuriæ. Hoc autem additum est, quò pax
diuturnior haberetur. Missus autem ex le-
gatis Philippi vnus, qui ei optionem faceret,
vt vtrum mallet, eligeret: hominem pridie
eius diei, quo Mediolanum peruenerat, apo-
plexia mortuum intelligit, VI. Idus Augu-
sti, anno Domini M. CCCCXLVII. Tum
Morinensis cognita Philippi morte, legatos
omnes ad se properè vocat, & nihilo segnius
quam antea de pace agit. Interrogati Veneti,
irentne in eam sententiam, quam prius ap-
probauerant, respondent Philippi morte eius
rei nil sibi integrum relinqui, ad senatum ea-
de re velle perscribere, dum demum facturos
quod à ciuitate mandaretur. Hac itaq; mora
interposita, qui aderant legati, cognita Vene-
torum cupiditate, quòd totius Italiæ domi-
natum appeterent, soluto conuentu domos
quisque suas redière, legato pontificis fru-
stra eos ad concordiam reuocante. Veneti
autem, qui ad Soresinam in agro Cremonen-
si statiua habebant, quòd Cremonam tumul-
tuantem adiuuantibus Guelphis in deditio-
nem posse recipi sperabant: cognita Philip-
pi morte, Laudam properè mouent, qua rece-
pta, Placentinos quoque eadem, qua Lauden-
ses, conditione in fidem suscipiunt, missis eò
ac properè quidem mille & quingentis equi-
tibus, qui Placentinis auxilio essent, si qua vis
ingrueret. At verò Franciscus Sfortia, qui
tum ex Piceno pulsus, in Bononiensi agro
consederat, refecturus exercitum diutino bel
lo, armis, equis, viris exhaustum, occupari
omnia à Venetis soceri morte intelligens,
magnis itineribus Cremonam proficiscens,
à Mediolanensibus statim summo omnium
consensu exercitus, ac copiarum dux contra
Venetos deligitur: qui Pado amne ponte cō-
iuncto castellisque ac machinis firmato, quò
minus Veneti Placentiam classe contende-
rent, Abduam amnem ad Picigitonum tra-
ijciens, non longè ab hostibus ad Camura-
gum confidentibus castra ponit. Vbi parua
quædam certamina ad tentandam credo ho-
stium patientiam, sunt commissa. Tum ve-
ro Papienses sumptis ob aduentum Fran-
cisci paululum animis, cum ab imperio Me-
diolanensium propter vetus inter eos odium
abhorrerent, cumque item extrema quæque
pati mallent, quam Venetis obtemperare,
qui eorum societatem aspernati essent, vr-
bem Francisco dedunt, præfecto arcis non
abnuente: quo additamento Sfortia insu-
briæ dominatum statim mente concepit. A-
gebantur hæc in Cisalpina Gallia, cum Al-
phonsus eodem tempore Nicolao pontifice
frustra reclamante, cum exercitu in Senen-
sium maritima descendens, eorum liberta-
tem subuertisset, ni Florentinus populus co-
gnita regis calliditate, legatū Senas misisset,
qui ciuitatem admoneret Alphonsum reg-
nandi cupidum, Senenses bello non minus
quàm Florentinos petere. Tum verò Senenses
cognito periculo, etsi regi commeatus non
negabant, non tamen quemquam ex regijs
militibus ingredi sua mœnia deinceps sunt

pas-

passi. Rex itaque cognita Senensium diligentia, in Volaterranum & Pisanum agrum descēdens, multa castella partim deditione, partim vi cepit: maximè verò Castilionum Piscariæ, quæ oppida Florentini haud ita multò pòst recepêre, prêter Castilionum, Sigismunda Malatesta duce: quem antea Alphonsi stipendio conductum, ab eo ad se deficere pecunijs compulerant. Non desistebat interim Nicolaus pontifex nunc Regem, nunc Venetos adhortari, vt pacem quàm bellum mallent: sed hi ferocia exsultantes, benè monēti nequaquam obtemperabant. Hanc ob rem Franciscus cōparato ingenti exercitu, in quo robur Italicorum militum inerat, Brachianis & Sfortianis militibus simul iunctis, ad Placentiam firmo Venetorum præsidio munitā, medio autumno castra locat, partemq; murorum bombardis demolitus, crescente Pado adeò, vt Galeones, ita enim naues fluuiales ad bellum aptas vocant, mœnibus appellarentur, terrestri ac nauali oppugnatione vrbem capit ac diripit. Magna hæc Francisci laus est habita, quòd hyeme tanta imbrium inundatione, vt ægrè in tabernaculis miles retētus sit, tantā vrbem vi ceperit. Non destitit tamen Nicolaus pontifex de pacē tū quidem mentionem facere, instantibus etiam apud Venetos socios Florentinis, quòd regis potentiam vererētur, qui tum cum exercitu in Etruria erat. Verùm ea de re nil actum est, quòd Laudā Veneti Mediolanensibus id maximè petentibus, reddere grauarentur. Nicolaus autem pontifex omissa re toties frustra tentata, ad rem diuinam animum applicans ingentes supplicationes decernit ad placandam iram Dei; precandumque vt pacē Christiano populo præstaret his litanijs pontifex ipse cum omni clero à sancto Petro vsque ad S. Marcum profectus est, multam religionem & singularem pietatem præseferens. Verùm neque ita quidem, exigētibus id fortasse hominum meritis, Dei ira placata est. Nam sequenti biennio adeò vbique ferè peste laboratum est, vt pauci de multis superfuerint. Quod quidem malum & frequens terræmotus, & eclipsis solis indicare videbantur. Minabantur hi, quos prædicatores vulgo appellant, futuram calamitatem: maximè verò Robertus ordinis sancti Francisci professus prædicator insignis, qui concionibus suis adeò populum Romanum mouit, vt pueri passim fœminæque per vrbem incederent misericordiam à Deo exposcentes. Et ne quid mali in Italia deesset, bella, quę antè inchoata diximus, adeò inualescebāt, vt sedari nullo modo posse viderentur. Nam Franciscus Sfortia sequenti æstate oppugnatis quibusdam Venetorum castellis, in eorum classem qua Cremonenses vexabant, cum terrestri naualiq; exercitu profectus, eam cedere retro ad Casale maius coegit: quò & hostem insecutus, cum eius classem in naualia subductam bombardis disiecerit, ad tantam desperationem præfectū Venetum redegit, vt incensa classe, quam tueri non poterat, effusa fuga in oppidum sese receperit. Inde verò Franciscus abiens, non amplius de Cremona solicitus, sublata hostium classe, in Glaream Abduæ mouens, ad Carrauagium firmo hostium præsidio munitum castra locat. Mouent & eò Veneti, de existimatione sua actum putantes, si oppidum à Mediolanēsibus occuparetur, qui positis ex regione hostiū circiter mille passus castris suis, tempori se adfuturos, si oppugnatione vexarentur, ostēdunt. Crebra quotidiè committebantur prælia, vtpotè ex tam propinquis castris. Verùm cum ad summam dimicationem ventum est in via paludibus vndique coarctaque, ad quam primæ Venetorū acies retrusæ, neque cedere, vt in pugna facere plerumque necesse est propter subsequentes, neque pugnare in tam angusto loco, propter instātes hostes poterāt, oppressæ penitus & obtritæ cecidissent, nisi à nouissimo agmine fugiendi initium ortum fuisset. Tum verò Franciscus cedētem hostem insecutus, & castris opulentissimis eum exuit, & equitū ac peditum circiter 5. millia capit. Postea verò Franciscus, Brachianis eo inuito ad expugnandam Laudam mandato Mediolanensium proficiscentibus, cum reliquo exercitu Brixiam mouens, vrbē obsidione cinxit. Hac verò calamitate promoti Veneti, de se actū existimabant, nisi pacē cum Francisco componerent, orta iam inter Franciscum & Mediolanenses simultate quæ his legibus composita est, vt sūptis in Mediolanenses armis quicquid vltra Abduam Padumue Francisci, quicquid verò citra abduam caperetur, Venetorum esset, collatis eidem à Florentinis ac Venetis singulis mēsibus 16. millibus nummūm aureorum; immissisque aliquot turmis auxilio, donec Mediolano potiretur. Inito itaque hoc modo fœdere, allectisque ad se quos potuit copiarum ducibus pollicitationibus &

præmijs, in Mediolanenſes conuerſus, omnes ferè eorum ciuitates in deditionem recepit Quo quidem ſucceſſu promoti Veneti, longè aliter euenire Frãciſco cernẽtes quàm arbitrati fuerant, accepta ex fœdere Crema, reuocatisque militibus ſuis, fœdus cum Mediolanenſibus ineunt, Franciſci potentiam reformidantes ſi Mediolano potiretur. Franciſcus autem ſimulata cum Venetis beneuolentia, priuataque magis Coſmi Medices, quã publica Florentini populi pecunia adiutus, poſt multas acceptas illatasque clades, poſt longam & grauem oppugnationem, vtpotè media hyeme, poſt defectionem & tranſitionem militum ad hoſtes, aduerſante etiam Alphonſo, qui Mediolanum ſibi iure hæreditario deberi dicebat, ob eamque rem Ludouicum Gonzagam mercede conduxerat, & in Bononienſes miſerat, quò ſuis tutius in Ciſalpinam tranſire liceret, Mediolano tandem potitur, anno M C C C X C L I X. Iuuabãt quidem Mediolanenſes Veneti, immiſſo cum exercitu ſuo Sigiſmundo Malateſta, qui ſe Picennino auſpicijs Mediolanenſium militanti coniungeret, ſed pernegligenter: vt enecti fame, ciuitatem Venetis potius quam Franciſco cõmitterent. Quaare longe aliter euenire cernentes quam putarant, cum Alphonſo agunt, qui Franciſcum inimico & hoſtili animo perſequebatur, inito prius fœdere, vt homo dominandi cupidus priuſquam inualeſceret, ducatu Mediolanenſi pelleretur. Inuitant & Florentinos ad eam rem. Verùm cum hi nunquam ſe aduerſaturos Franciſco dicerent, eorum mercatores ab vrbibus ſuis Veneti pellunt: idemque vt Alphonſus faceret, tandem etiam impetrarunt.

Nicolaus autem pontifex totam Italiam ad arma concitari cernens, auctoritatem ſuã ſæpius interpoſuit, quò pax componeretur, vt ſequenti anno liberè omnibus ex tota Europa ad Iubileum venire liceret. Inſtabat enim quinquageſimus annus, quo Iubileus de more indicebatur. Cardinales præterea ſex creauit: quorum de numero fuêre Latinus Vrſinus, & frater ipſius pontificis vterinus tantum, Philippus tituli ſancti Laurentij in Lucina presbyter Cardinalis, vir certè bonus, ingenijque liberalis. Interim verò Fredericus imperator, inſtante pontifice, Felicẽ compulit, vt ſe pontificatu abdicaret, quòd cerneret tãtam ſeditionem & tam diuturnã, eccleſiæ Romanæ pernicioſam eſſe. Vſus tamen hac benignitate erga Amadeum Nicolaus eſt. Ad hominem nanque galerum Cardinalatus miſit: eundemque legatum Germaniæ fecit, ne omninò ſine dignitate viueret. Venêre & in arbitrium pontificis Cardinales illi, quos Amadeus creauerat. Hac verò concordia adeò lætatus eſt non modò clerus omnis, verùm etiam populus Romanus, vt in ſequenti nocte eius diei, quo hæc audita ſunt, anno Domini M C C C C X L I X. vigeſimoquarto Aprilis, cum faculis per vrbẽ in equis incederent, clamantes, Viuat Nicolaus. Pontifex autem, ne ingratus erga Deum tanti beneficij videretur, ſupplicationes admodum celebres cum populo & clero in Vaticano habuit Idem fecêre & reliqui Italiæ populi, tam pernicioſa ſeditione liberatam eccleſiam Dei cernentes. Tanta præterea fuit pontificis auctoritas & gratia, vt animos principũ ad bellum iam concitatos, aliquãdiu repreſſerit. Inſtigabant namque Venetos ad id bellum & Iacobus Picenninus, & Sigiſmundus Malateſta, & Carolus Gonzaga, acerrimi ipſius Franciſci Sfortiæ hoſtes & inimici. Pellexerant etiam in ſocietatẽ ſuam Veneti Sabaudiæ ducem, Marchionem Montis ferrati, ac Corregij dominos, Bononienſesque & Peruſinos reclamante pontifice & minante ne id facerent, concitare, ſed fruſtra conati ſunt, pacti cum Alphonſo, vt dum ipſi Franciſcum adorirentur, Florentinos bello diſtineret. At Franciſcus Florentinorum amicitia ac potẽtia fretus, aſſumptoque in ſocietatem belli Ludouico Gonzaga principe Mantuano, ad bellum ſe conſtanti animo parabat. Hinc ortæ ſunt inter Carolum & Ludouicum graues inimicitiæ, quod eius amicitiam ſequeretur, quem ipſe hoſtem haberet: quodque oppida ſua occupaſſet, quæ ei pater ex teſtamento reliquerat. Nam Ludouicus fratris in carcerem coniecti vas factus, cùm ſpopondiſſet octoginta millia nummûm auri, quo frater liberaretur, vertiſſetque ſolum Carolus, cùm Franciſcus aut nummos, aut oppida peteret, malùit nummos perſoluere, & oppida retinere, quàm tam vicina & propinqua loca dimittere. Hanc itaque ob rem Carolus fratrem calumniabatur, vt raptorem & alieni appetentiſſimum, non modo apud Venetos, quorum partes ſequebatur, verumetiam ab imperatore ius ſuum repetere.

Iam

Iam attigerat annus Iubileus, cùm subitò tanta multitudo Romam venit, quanta nunquam anteà. Vnde cum semel è Vaticano visa Saluatoris imagine ad vrbem redirent, facta obuiam mula quadam Petri Barbi Cardinalis sancti Marci, cùm neque venientes, neque redeuntes ob insequentem multitudinem cedere possent, cadente vno atque altero super mulam illam iam à multitudine oppressam, ad ducenta hominum corpora, & equos tres, obtrita & suffocata in ponte Hadriani constat. Multi enim à lateribus pontis in flumen cadentes, in vndis periêre. Sepulta in sancto Celso ad centum & triginta sex cõstat: reliqua verò ad campum sanctum delata sunt. Hanc ob rem Nicolaus pontifex vices eorum, qui mortui fuerant, dolens, casulas quasdam angustiorem viam ad pontem facientes omninò sustulit: totumque fere annum illud in celebritatibus consumpsit, stationes ipsemet quotidiè inuisens cum Cardinalium cœtu. Cauit etiam quàm diligentissimè, ne abundante tanta multitudine, commeatus, & omnia ad victum necessaria in vrbe deessent. Curauit item exsecrationibus & satellitibus ne grassatores in peregrinos ad vrbem accedentes sæuirent. Sequenti verò anno, quòd venturum ad vrbem Fredericum imperatorẽ intellexerat, tum vt coronam imperij acciperet, tum vt Leonoram regis Lusitaniæ filiam, Alphonsi neptem in vxorem duceret, portas vrbis ac turres, Capitolium, arcem sancti Angeli, muris firmissimis munire cœpit, veritus credo, ne aduentante imperatore noui aliquid, & ab eo, & à populo Romano oriretur: erat enim natura formidolosus. Hãc ob rem milites omnes suos cum collectis copijs Romam acciuit. Ad deliniendos verò multitudinis animos, tredecim maresalcos, qui tredecim regionibus vrbis præessent, delegit eisdemque tredecim vestes coccineas dono dedit. Imperator itaque prodeuntibus obuiam tredecim Cardinalibus, omnique vrbis magistratu, ac honorato quoque, per portam castelli ingressus, & ad scalam sancti Petri perueniens, obuium habuit pontificem, à quo vnà cum Leonora vxore, quam Senis offenderat iam ex Hispania auectam, in templum Petri introducitur, millesimo quadringentesimo quinquagesimo secundo, die nono Martij. Vnde facta oratione digressi, in ædibus illis diuertêre, quæ ad ipsos sancti Petri gradus adhuc visuntur, meliorem formã quàm anteà habentes, Romani Cardinalis Constantiensis impensa. Pontifex autem sequentibus diebus in sancto Petro Missam celebrauit, benedixitque imperatori & imperatrici, vt in nuptijs fieri consueuit, antequã sponsus cum noua nupta coeat, eosque deinceps eodem in loco XVIII. eiusdem mensis imperatoria corona donauit. Dum verò imperator (vt fit) ad sanctum Ioannem coronatus proficiscitur, pluresque auratos equites in ponte Hadriani creauit. Abiês deinde Neapolim cum vxore visendi Alphonsi regis caussa, à quo sumptuosa ac magnifica impensa cum tanto comitatu est habitus, rursum ad vrbem mari rediens, iter in patriam statim arripuit: quòd intellexerat quosdam principes res nouas in Germania & Vngaria moliri, ob regem Ladislaum adolescentem egregium, quem imperator secum ducebat. Hominem autem abeuntem duo Cardinales ad quinquaginta millia passuum comitati sunt, Bononiensis ipsius pontificis frater, & Caruaial sancti Angeli Cardinalis.

Abeunte autem Imperatore, Veneti comparato ingenti exercitu, Cremonensem agrum ingressi, omnia prius longè ac latè populati, Soncium atque oppida vicina oppugnare sunt adorti, quæ in potestatem eorum haud ita multò post venêre: captis ibi aliquot equitum turmis, quòd serius quam decebat Franciscus exercitum comparauerat. Verùm posteà superueniente Ludouico Gonzaga amico & belli socio, in agrum Brixianum mouens, eò Venetos redegit, vt paludes egredi nunquam sint ausi, & aperto Marte collatis signis secum decernere. Protrahi rem volebant, in mora spem omnem victoriæ reponentes, quòd existimabant Franciscum propter inopiam ærarij, impensæ bellicæ haud diu sufferturum: simul etiam sperabant, Mediolanenses extortę quondam libertatis memores, Francisco tanto bello implicito, aliquid noui ad excutiendum seruitutis iugum molituros. At Ferdinandus patris Alphonsi iussu, cum equitum circiter octo, peditum quattuor millibus, in Etruriam contra Florentinos mouens, cum Cortonam ad defectionem tentasset, Foianum Arretini agri oppidum quadraginta dierum oppugnatione, multis vtrinque desideratis capit. Inde verò abiens, ac per Senensem agrum

iter faciens, cùm Caſtellinam fruſtrà oppugnare tentaſſet, in maritima Senenſium hyematum deſcendit captis in itinere quibuſdam Volaterranorum caſtellis. Obſeruabat hominem continuò Sigiſmundus Malateſta Florentini exercitus dux occaſione benè gerendæ rei captaturus. Florentini autem cùm pollentes Alphonſi ac Venetorum opes terra mariq; reformidarent, ad externa auxilia confugere inſtituunt, Franciſco id approbante. Miſſus itaque in Galliam Angelus Acciaiolus equeſtris ordinis Florẽtinus orator ad regem Franciæ commemorata Florentinorum in regiam domum beneuolentia, hominem eò pepulit, vt & duci Sabaudiæ & Allobrogis imperaret, qui iamiam in Franciſcum arma ſumpſerant, ne Franciſcum Florẽtini populi ſocium & amicum dicto aut facto læderent, affirmans ſe illi hoſtem futurum, qui ſecus feciſſet. Et Renatum impulit pecunias ei ac militem pollicitus, regnum Neapolitanum, vnde fuerat ab Alphonſo pulſus, repetere: maximè verò quòd rex Florentinorũ bello tum deſtineretur. Hac autem legatione Florentinorum ad Franciſci res adeò ſecundæ ſunt factæ, vt Veneti pacem deinde haud quaquam ſint adſpernati, fuſis præſertim non longè à Godio eorum copijs, quas in Mantuanum principem Carolo Gonzaga duce miſerant, ne ipſe vnà cum Tiberto Brandolino ad Franciſcum Sfortiam, cuius auſpicijs militabant proficiſcerentur, coniunctiſque copijs maiorum exercitum, quem Gentilis ductabat, adorirentur & funderent. Venerat nanque ſuperiore anno ad exercitum Caruaial ſancti Angeli Cardinalis, Nicolai nomine pacem inter concertantes compoſiturus: qui re infecta abiens, DEVM hominesque teſtatus eſt per Nicolaum pontificem non ſtare, quò minus pace inter Italos compoſita, bellum communi Chriſtianorum cõſenſu in Turcos decerneretur: quos iam parare arma contra Conſtantinopolitanos ſenſerat, & ob eam rem Cardinalem Rutenum patria Conſtantinopolitanum eò miſerat, qui imperatori & ciuibus auxilium pollicerẽtur, ſi ad catholicam fidem, vt in Florentino concilio promiſerant, redire voluiſſent. Interim verò Renatus recuperandi regni Neapolitani cupidus, ad quam rem Franciſcus ac Florentini copias & opes pollicebantur, ſi Alpes tranſmittens, contra Venetos exercitum mouiſſet, fruſtrà tento cum duobus millibus equitum per Allobroges itinere, quos nunc Sabaudienſes vocant, æſtateque in ea re penè conſumpta, Sauonam alio itinere atque inde ad Franciſcum peruenit: qui acceſſu tanti Regis & non paruis copijs, atque animo auctus, hoſtem pauidum & certamen detrectantem mouere caſtra ad montana Brixiæ coegit. Inde verò exercitum circumferens ex Brixianis & Bergomatibus ad quadraginta oppida, partim vi, partim deditione cepit. Superueniente deinde hyeme, cùm in hyberna vndique itum eſſet, Renatus relicto in Italia apud Florentinos filio malè in eos & Franciſcum animatus, in Galliam rediit. Verùm frigeſcentibus vnà cum hyeme iam omnium animis, exhauſtisque item aſſidua bellorum impenſa populorum ac principum ærarijs, de pace iam antea à Nicolao pontifice tentata, mentio fieri cœpta eſt, ad quam Veneti & Florentini militarem licentiam peroſi, ſummo ferebantur ſtudio. Sed Nicolaus pontifex coniuratione Stephani Porcarij equitis Romani dum deprehenſa, rem inchoatam omittens, ad ſedandum inteſtinum bellum animum adiecit. Stephanus enim maioris animi quàm potentiæ, vir quidem in dicendo materna lingua eloquentiſſimus, multa liberandæ patriæ indicia præferens (vt in principio diximus) Bononiam à pontifice relegatur, hac conditione, vt ſingulis quibuſque diebus Nicæno gubernatori vrbis ſeſe offerret, quem ſimulata ægritudine decipiens, Romam admonentibus coniuratis properè rediit, hac mente, vt cùm vrbem attigiſſet, ſumptis armis populum ad libertatem conuocando, pontificem & Cardinales caperet. Verùm dum feſſus longitudine itineris & diutina vigilia aliquantulum quieſceret, aliquot enim noctes inſomnes duxerat, detigendæ rei tempus & occaſionem dat. Cognita hominis audacia, pontifex ſenatorem Iacobum Lauagnolum Veronenſem ciuem, & vicecamerarium cum armato milite domum eius ſtatim mittit, vt captum in carcerem perducerent. Is autem aduentare armatos intelligens, ad ſororem confugit, relicto domi Baptiſta Sciarra, cum aliquot ſeruis, homine quidem impigerrimo & audaciſſimo: qui domo cum ſocijs erumpens, incolumis aufugit. Cognita deinde Stephani per indices fuga, hominem apud ſororem in capſa delitescentem capiunt, &

captum

captum ac seriem coniurationis fassum, ad muros arcis sancti Angeli suspendunt. Eodem quoque supplicio afficitur in Capitolio Angelus Massa cum filio ac socio Sauo, lecta prius audientibus omnibus coniurationis serie, millesimo quadringentesimo quinquagesimo tertio, quinto idus Ianuarij. Persecutus deinde reliquos coniuratos omnes oppressit, maximè verò Franciscum cognomento Gabadeum, & Petrum Monterotundum, & Baptistã Sciarram à Venetis ad supplicium deditum. Eò enim confugerat post patefactam coniurationem. Nicolaus autem, qui hactenus Romanos omni genere officij & liberalitatis iuuerat, quiq; liberior quam vllus antea pontifex incedere per vrbem consueuerat, sibijpsi deinceps cauens, morosior cum in omnes, tũ vel maximè in Romanos factus est. Accedentes enim alloquẽdi causſa nõ ita facilè admittebat. Accessit & podagra, qua tum maximè laborabat. Sed nihil fuit, quòd æque hominẽ cruciauerit, quàm vbi audiuit Constantinopolim & Peram eodem impetu à Turcis captam, obtruncatumque cum multis hom inũ millibus Constantinopolitanum imperatorem. Captum quoque arbitrabatur & necatum Cardinalem Rutenum, quem eò (vt dixi) miserat, sed is mutata veste incolumis abijt. Ipsi tamẽ pontifici in animo fuit, classe & milite Constantinopolitanos iuuare, quemadmodum eius litteræ ad imperatorem scriptę indicãt, quibus & eorum à catholica fide defectionem, & simulatum in gratiam cum Latinis reditum, in calamitatibus increpat. Verùm adeò repente vrbs illa capta est, vt vix de mittendo auxilio cogitare licuit. Præterea verò ne quid deesset, quod hominem cruciaret, Comes Auersus iniussu suo Nursinos bello aggreditur, à Spoletinis mercede conductus, hi enim populi de finibus inter se certabant. Hunc ob rem Angelum cognomento Ronconem cum militibus ecclesiasticis mittit, qui comiti iter intercluderet, quo minus ad oppida sua reuerteretur. At verò cũ intellexisset per Angelum stetisse, quò minus redeuntẽ milites caperent, hominem ad se vocatum, in arce Hadriani capitali supplicio afficit, tertia noctis hora. Sunt autem qui scribant, Nicolaum eius rei mirificè pœnituisse, quodque ira percitus mandauerat, adeò accuratè præfectus arcis egisset. At Veneti frustra de pace mentionem fieri cernentes, cum eam rem sæpius tentassent, veriti ne tanta res persuasu Ludouici Gonzagæ à Francisco intermitteretur, Iacobũ Picennium copiarum suarum ducem, cum magna equitatus parte ad Voltam celerrimè mittunt, qua capta, retrusoq; in Godium Angelo comitis non sine aliquo Ludouici incommodo, qui tum ibi ęgrotabat hominem in hyberna reuocant, existimantes iam satis motum ad petendam pacem Ludouicum esse. Interim verò Simonetus ordinis Eremitarum vltro citroque commeans, cùm nunc Venetos, nunc Franciscum ad concordiam pluribus verbis adhortatus esset, eos tandem perpulit, vt pacem initis firmarent, quæ omnium consensu quinto Idus Aprilis publicè per prędones enũciata est, MCCCCLIV. his fœderibus, vt quæ cuiusq; ante id bellum fuissent, redderentur præter Gerram Abduæ, quam Franciscus de Venetis & Castilionum Piscariæ, quod Alphonsus de Florentinis ceperat. Hoc verò quò firmius haberetur, vtue Alphonsus dignitatis regię habitam fuisse rationem dignosceret, ad hominem mittendos legatos principes ac ciuitates censuêre: quo cùm vndique conueniissent, cumque Dominicus Capranicus Cardinalis sanctæ crucis, ac maior pœnitentiarius, vir magnę prudentiæ & auctoritatis, legatus à pontifice missus hortando, monendo, pacis & concordiæ sequestrum se fore ostenderet, ita ad id fœdus post longas disceptationes tandem ventum est: vt quam Veneti ac Franciscus pacem compositissent, eadem firma & stabilis ab omnibus haberetur: vtque si quæ deinceps dissensio discordiaue inter eos orta essent, eius tollendæ ius potestatemque pontifex haberet: vtq; qui arma alteri intulisset, cognita à pontifice causa is statim communis omnium hostis haberetur. Data itaque publica per omnes fide, iureiurandoque adhibito, fœdus deniq; Neapoli firmatur, anno ferè post superiorem pacem, qua nulla memoria patrum nostrorum maior aut firmior est habita. Omnes enim præter Genuenses in eandem sententiam venêre, quibus cum Alphonso ex gente Catalonica nequaquam conueniebat ob tributum promissum, nec redditum, vt Alphonsus dicebat. Relicta est etiam legatorum negligentia vel industria (vt quidam volunt) ansa quędam ad bellum, qua Alphonsus postea Sigismundum Malatestam bello persecutus est, quod receptis anteà à se mercedis nomine pecunijs, transitione facta cum Florentinis hostibus suis contra se militasset. Nicolaus autem

pontifex fiue tædio animi, quo maximè cruciabatur post capcam Constantinopolim, siue febri & podagra, qua potissimùm vexabatur, pontificatus sui anno octauo moritur, millesimo quadringentesimo quinquagesimo quinto; sepelitur que in basilica Petri honorificentissima pompa, cuius in sepulchro hoc epitaphium meritò inscriptum est.

Hic sita sunt quinti Nicolai antistitis ossa,
Aurea qui dederat sæcula Roma tibi,
Consilio illustris, virtute illustrior omni,
Excoluit doctos, doctior ipse viros.
Abstulit errorem, quo schisma infecerat vrbē:
Restituit mores, mœnia, templa, domos.
Tum Bernardinoſt atuit sua sacra Senensi,
Sancta Iubilei tempora dum celebrat.
Cinxit honore caput Frederici cōiugis aureo,
Res Italas icto fœdere composuit.
Attica Romanæ complura volumina linguæ
Prodidit, en tumulo fundite thura sacro.

Laudatur quidem eius liberalitas, qua in omnes vsus est: maximè erga litteratos, quos & pecunia, & officijs curialibus, & beneficijs mirificè iuuit. Eos enim præmijs nunc ad lectiones publicas, nunc ad componendum de integro aliquid, nūc ad vertendos Græcos auctores in Latinum ita pepulit, vt litteræ græcæ & latinæ, quę sexcentis iam antea annis in situ & tenebris iacuerant, tum demum splendorem aliquem adeptæ sint. Misit & literatos viros per omnem Europam, quorum industria libri conquirerentur, qui maiorum negligentia & barbarorū rapinis iam perierāt. Nam & Poggius Quinctilianū tum inuenit, & Enoch Asculanus Marcum Cælium, Appicium, & Pomponium Porphyrionem in Horatij opera scriptorem egregium. Aedificauit præterea magnificè & splendidè, tum in vrbe, tum in Vaticano; in vrbe ædes pontificias apud sanctam Mariam ad Præsepe. Restituit & templum sancti Stephani in Cælio monte: à fundamentis verò erexit sancti Theodori tēplum inter Palatinum & Capitolinum montem in plano situm. Pantheon quoque in medio vrbis positum templum vetustissimū M. Agrippæ opus plumbeo tecto restituit: in Vaticano autem & pontificias ædes sumptuosis operis in hanc formam, quam nunc cernimus redegit: & muros Vaticani prærltos & latos inchoauit, iactis insanis fundamentis ad tur-

res & maiorem molem superædificandam, quibus coerceri hostes possent, ne ædes pontificis & beati Petri templum, vt anteà sæpè factum est, diriperentur. Inchoauit præterea ad caput templi beati Petri amplā testudinē, quam vulgo tribunam vocant, quo templum ipsum augustius, & hominum magis capax esset. Pontem quoque Miluium restituit, & ędes egregias ad balnea Viterbiana ædificauit. Iuuit & multos pecunia, qui in vrbe ædificabant. Eius etiam mandato vici vrbis ferè omnes strati sunt. Eleemosynas quoq; multas in pauperes erogauit, maximè verò in nobiles ad inopiā ob varios rerū humanarū casus redactos. Virgines inopes sua pecunia & munificentia collocauit. Legatos aliunde venientes munificè semper suscepit nullo non genere honoris & liberalitatis adhibito. Facilis ad iram fuit, ne mentiar, quippe qui biliosus erat, facilis etiam reditu ad beneuolētiam: hoc est, quod ansam maleuolis dedit ad carpendum hominem de Deo omnibus optimè meritum. Auaritiæ autē adeò expers fuit, vt neque officium vllum vendiderit vnquam, neque beneficium Simoniaca prauitate ductus vlli collocauerit. Gratus inde se & ecclesia Dei meritos, amator iustitiæ, pacis auctor & conseruator, clemēs in delinquentes, cæremoniarum diligentissimus obseruator, nihil, quod ad diuinum cultū pertineret, omittens. Exstant adhuc vasa aurea & argentea, exstant cruces gemmis ornatæ, exstant & sacerdotales vestes auro & margaritis insignitæ, exstāt peripetasmata & aulæa auro & argento intertexta, exstat & mitra pōtificia, quæ hominis munificentiam nobis ostendunt. Omitto tot libros sacros suo iussu descriptos, auro & argento redimitos. Licet inspicere bibliothecam pontificiam sua industria & munificētia mirificè auctam. Religiosos, vt vernaculo vocabulo vtar, ita amauit, vt eos & mira beneficentia & ecclesiasticis beneficijs iuuerit. Beatum quoque Bernardinum Senensem ordinis Minorum in sanctos retulit, quod prædicando, dicendo, monendo, castigando etiam factiones Italiæ, Guelpham scilicet & Gibellinam, magna ex parte exstinxerit, & Christianis hominibus benè beatēque viuendi viam ostenderit. Cuius corpus nunc etiam Aquileæ magna cum veneratione inuisitur.

(***)

THO-

THomas, incerto cognomine, Sergiana oppido Lunensis agri in Liguribus obscuro genere ortus, patrem Bartholomæum medicum habuit. Lucæ adultus Lucani cognomen susceptit. Adolescens Bononiæ studijs vacans, Artium & Theologiæ doctor factus fuit. Eugenio IV. ob virtutem, & in tollenda Germanorum neutralitate industriam, gratus, ab eo episcopus Bononiensis, & Presbyter Cardinalis tt. S. Susannæ creatus est. Quo mortuo, conclaui in Sacrario Prædicatorum ad Mineruæ facto, xvij. Cardinalium suffragijs prid. Nonas Martij, anno M. CDXLVII. summus Pontifex denunciatus, & ad sanctum Petrum coronatus, imperatore Cæsare Frederico III. Austrio Augusto. Sedit annos septem, dies decem & nouem. Pontifex fuit doctrina, pietate, liberalitate, & alijs præclaris animi corporisque ornamentis clarissimus. Annum Iubileum millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto celebrauit, Fridericum Augustum, & eius vxorem Eleonorã Lusitaniæ regis filiam imperiali diademate in Basilica Vaticana coronauit. Vrbem veteribus ædificijs deformen nouis fabricis excitatis exornauit, schismate, abdicante Felice, sublato pacem ecclesiæ restituit. Coniurationem Vrbanam aliquot ciuibus Romanis castigatis repressit. Eo pontifice Constantinopolis oriẽtis imperij caput Christianis à nefandissimis Turcis, Imperatore Græco Cõstantino Palęologo cæso, occupata est. Cuius rei labem põtificatui suo impactam, dum abolere, coactis in Turcas copijs studet, arthriticis doloribus totum corpus peruadentibus exstinguitur, quum ordinationibus tribus vndecim Cardinales creasset. Obijt autem Romæ in palatio Vaticano nono Kal. Aprilis, anni millesimi quadringentesimi quinquagesimi quinti.

Vacauit sedes dies quatuordecim, sepultus in Basilica sancti Petri, marmoreo sepulchro.

(***)

CALIXTVS III.

CALIXTVS tertius, Alphonsus cognomento Borgia anteà vocatus, natione Hispanus, patria Sauinensis, Valentinæ diœcesis, patre Ioanne, matre Francisca generosis parentibus natus, ac liberè educatus, Cardinalium suffragijs pontifex creatur sexto Idus Aprilis, anni millesimi quadringentesimi quinquagesimi quinti. Is enim quartumdecimum natus annum, post prima litterarum erudimenta ad Illerdense gymnasiũ missus, tantum studio & diligentia profecit, vt breui doctor in vtroque iure factus, acutè ipse alijs ac perdoctè deinceps legerit. Hanc ob rem Petrus Luna (quem Benedictum tertiumdecimum appellarunt) proprio motu nemine rogante, canonicatum Illerdensis ecclesiæ ei contulit. Verùm cùm iam eius doctrina omnibus nota esset, ad Alphõsum Aragonum regem profectus, eius consilio & secretis statim adhibetur. Cum autem Martino pontifice ecclesiæ Maioricensis gubernator factus esset, persuaderentque amici, vt ecclesiam ipsam in titulum acciperet, facturum se id renuit, quod diceret se exspectare episcopatum Valentinum, quem haud ita multò post suo merito cõsecutus est. Cùm enim mortuo Benedicto tertiodecimo duo illi anticardinales, de quibus in Martino mentionẽ fecimus, Aegidium quendam Barchionensem canonicũ in locũ demortui Paniscolæ pontificem creassent, quẽ Clementẽ octauum

uum appellabant,eò ſtatim miſſus ab Alphõſo rege,qui iam cum Martino põtifice in gratiam redierat, Alphonſus Borgia eſt, non ſine magno ſui ac comitum diſcrimine: adeò locus ille Paniſcholæ tyrannicè cuſtodiebatur, & ab his potiſſimum,quorum maximè intererat diſcordias alere. Qui Alphonſus adeò rationibus & auctoritate Aegidiũ ipſum ad ſanitatem deduxit, vt poſtea ſuperueniente Petro Fuxo Martini legato pontificio nomine ſe abdicauerit, in poteſtatemque pontificis deuenerit. Hanc ob rem Martinus & Aegidium Maioricenſem,& Alphonſum Borgiam Valentinum epiſcopum creauit.

Orto deinde bello inter Alphonſum Arragoniæ,& Ioannem Caſtellæ reges, ſolus Alphonſus Borgia delectus eſt, qui ad pacem & concordiã reges adhortaretur,quam ſeptennio poſt inchoatum bellum tanta cum diligentia compoſuit, contracta etiam inter eos affinitate,vt hodiè quoque aliquot illius fœderis pacta ſeruentur. Verùm cùm poſteà inualeſcente Baſileenſi cõcilio, rex Alphonſus, qui tum in regno Neapolitano bellum gerebat, rogaretur,vt aliquẽ ex ſuis eo mitteret, Alphonſo Borgiæ id negotium demandauit, qui ægrè ferens rem tam pernicioſi exempli ſibi committi cum regina egit Alphonſi vxore, vt in Italiam ad regem proficiſceretur cũ Ferdinãdo regis filio, eumque adhortaretur, vt tandem poſt multos labores,& tot pericula adita,in quibus tum etiam frequenter verſabatur,in patriam rediret. Rex autem ſe id facturum abnuens, hominem ad Eugenium miſit,qui tum Florentiæ erat,quo cum de pace ageret. Viteleſcus enim Eugenij nomine regnum Neapolitanum armato milite in greſſus, longè ac latè omnia populabatur, prohibiturus quò minus rex Neapolim, quam tum oppugnabat,potiretur.

Cùm autem in longum res protraheretur, Eugenioque in mentem veniſſet viginti Cardinales creare, Valentinum epiſcopum horum in numerum retulerat. Quam quidẽ dignitatem conſtantiſſimè renuit, quòd diceret id ſibi nequaquam integrum eſſe, re præſertim,ob quam venerat, infecta. Redeunte deinde Romam Eugenio, cum patriarcha Aquileienſis Tarracinam ad Regem miſſus,pacem inter pontificem & regem compoſuiſſet, fœderaque iniſſet, quibus Valentinus epiſcopus ſemper interfuit, auctoritatemque ſuam interpoſuit,& diligentiam,adeò à pontifice diligi cœptus eſt, vt eum breui Cardinalem creauerit, tituli ſanctorum Quattuor coronatorum, Romamque ad ſe accerſierit, non minore modeſtia in Cardinalatu vtens, quàm anteà in epiſcopatu fecerat ab omni pompa & inani gloria alienus ſemper fuit. In dicendis autem in ſenatu ſentẽtijs ita grauis habebatur,vt nihil vnquam per adulationem & gratiam locutus ſit. Mortuo deinde Eugenio, eiuſque ſucceſſore Nicolao pontifice, Alphonſus Borgia,vt dixi,in ædibus ſancti Petri pontifex creatus, Caliſti nomen de more ſuſcipiens, bellum Turcis ſtatim indixit.

Id ſe ante pontificatum vouiſſe oſtendens ſuo chirographo, his verbis ſcripto, quod in libro quodam ſuo exſtabat. Ego Caliſtus põtifex Deo omnipotenti voueo,& ſanctæ individuæ Trinitati, me bello, maledictis, interdictis, conſecrationibus, & demum quibuſcunque rebus potero Turcos Chriſtiani nominis hoſtes ſæuiſſimos perſecuturum.

Admirati ſunt omnes, qui aderant, quod pontificatus nomẽ ſibi deſumpſiſſet ante adeptam dignitatem,quòdq; homo ſenex ac ferè decrepitus, tantum animi haberet. Vt autẽ quod promiſerat, re ipſa præſtare poſſet, prædicatores per totam Europam ſtatim miſit, qui omnes Chriſtianos in Turcos inimarent,quique facultatem aliquid & opum ſuarum ad tantam expeditionem conferrent. Ex his autem facultatibus ad ſedecim triremes Romæ ædificatas in hoſtem miſit,patriarcha Aquileienſi præfecto, qui triennio maritima hoſtium Aſianorum vexauit, inſulas quaſdã cepit, ac magnas calamitates hoſtibus intulit. Alphonſus autem rex & Burgundiæ dux crucis ſignum ſuſcipientes, ituros ſe quoque in hoſtem profitebantur, vel armatos milites eò miſſuros. Verùm vt res vno impetu mota eſt, ita etiam facilè reſedit, principibus ipſis ob voluptatem rem tantam & magnam gloriam parituram omittentibus. At verò dum pontifex ipſe in baſilica Lateranenſi coronaretur, duo milites, quorum alter ſub comite Auerſo, alter ſub Neapolione Vrſino diuerſarum partium ducibus militabat, de adoleſcente armigero contendentes, ita ſe mutuis vulneribus confecêre, vt vterque ſtatim perierit. Hanc ob rem Neapolio

polio factionem Vrſinam ad arma conuocans, ædes, vbi comes Auerſus diuertere cõſueuerat, diripuit, aberat tum comes. Ad Lateranum itaque iturus Neapolio, vt comitem adoriretur, ægrè à Latino fratre, & à camerario pontificis retentus eſt. Non poterat certè ſine magna vrbis calamitate eo proficiſci Neapolio, cum tota Columnenſium factio, quæ comiti fauebat, iam in armis eſſet. Miſerat & ad vtrumque pontifex Ioannem Baruncellum, & Lælium de Valle aduocatos conſiſtoriales, qui pacem inter eos componerent: atque hoc modo auctoritate pontificis ſedata ſunt omnia, non tamen vetus ſimultas inter eos ſublata eſt. Bello enim ſæpius inter ſe cõcertarunt cum magno ſuorum incommodo. Pontifex autem ad tranſigenda negotia pontificia animũ adijciens, B. Vincentij Hiſpani ordinis prædicatorum, & B. Emundi Anglici memor, eos in ſanctos retulit: ob eamq; rem ſupplicationibus Deo gratias egit, ab Eccleſia Mineruæ vſque ad ſanctum Petrum continuato magno cleri ac populi Romani apparatu. Verùm ne quid ad diſturbandam eccleſię quietem deeſſet, ruſtici quidam Palumbaræ oppidi, quod in Sabinis eſt, extorres anteà à Iacobo Sabello loci domino facti, domum redeuntes, duobus Iacobi filijs obtruncatis, eccleſiæ oppidum ipſum ſe dedituros pollicити ſunt: quod non modo Caliſtus renuit, verùmetiam eò Cardinalem Columnenſem miſit, qui in gratiam Iacobi eos redigeret.

Tum verò Neapolio veritus, ne Cardinalis Palumbaram ſuo nomine occuparet, eò cum militibus ſuis profectus, locum ipſum aliquot dies obſedit. Verùm ſuperueniẽte Matthæo Poiano & Franciſco Sabello ac pleriſque alijs militum ductoribus pontificis ac Cardinalis Columnẽſis mandato, ſoluta obſidione Palumbaram ingreſſi, ad viginti ruſticos ex his potiſſimùm, qui tumultum concitauerãt, laqueo interemptos membratim diuiſêre, cæteris exemplum daturi, ne in dominos ſuos tam grande facinus molirentur. Apparente deinde per aliquot dies cometa crinito & rubeo, cum mathematici ingentem peſtem, caritatem annonæ, magnam aliquam cladem futuram dicerent, ad auertendam iram Dei Caliſtus aliquot dierum ſupplicationes decreuit, vt ſi quid hominibus immineret, totum id in Turcos Chriſtiani nominis hoſtes conuerteret. Mandauit præterea, vt aſſiduo rogatu Deus flecteretur, in meridie campanis ſignum dari fidelibus omnibus, vt oratione eos iuuarent, qui contra Turcos continuò dimicabant. Crediderim tum ego precibus omnium Chriſtianos ad Bellogradum contra Turcos dimicantes duce Ioanne Vaiuoda viro clariſſimo, adſtante etiam Ioanne Capiſtrano ordinis Minorum, crucemque pro vexillo hoſtibus inferente, eos Bellogradum oppugnantes ingenti clade ſuperaſſe. Ad ſex enim hominum millia ex hoſtibus interfecta ſunt, cum parua noſtrorum manu, vt Caluaial ſancti Angeli Cardinalis, ad pontificem & ad Dominicum Capranicum ſanctæ crucis cardinalem ſcripſit: hoſtium quoque commeatus omnes, ad centum & ſexaginta bombardæ captæ ſunt, qua clade perterritus Turcus, Conſtantinopolim properè ſe recepit. Actum de crudeliſſimo genere tunc certè fuiſſet, ſi Chriſtiani principes omiſſis inteſtinis bellis & odijs, terra ac mari tantam victoriam proſecuti fuiſſent, quemadmodum Caliſtus prædicabat & monebat. Verùm his reſumptis viribus & Trapezon prius imperatore interempto, & Boſinam deinceps rege capto atque interfecto, poſtea cepit, admonentibus Chriſtianos omnes his, qui rerum experientia & locorum cognitione tantam cladem à longè tanquam è ſpecula quadam præuidebant. Non ceſſabat Caliſtus literis & nuncijs principes Chriſtianos adhortari, vt in tanto malo oculos aliquando aperirent, fruſtra remedia deinceps quæſituros, vbi iam hoſtis inualuiſſet. Ecce autem, dum vir bonus hæc meditatur & prædicat, Iacobus Picenninus à Venetis diſcedens, cum magno equitatu ac peditatu in agrum Senenſem hoſtili animi deſcendit, repetens à Senenſibus aliquot millia nummum aureorum, quæ, vt dicebat, patri Nicolao, qui eorum auſpicijs quondam militauerat, ipſi merito debeant. Senenſes autem ſuæ reipublicæ conſulturi, omnes Italiæ principes ex fœdere in auxilium vocant: maximè vero pontificem, qui eos primo admonuit, vt ne quadrantem quidem Iacobo darent, deinceps verò & milites ſuos contra Picenninum ipſum miſit, ac principes Italiæ adhortatus eſt, vt idem ipſi facerent, ne aliquod graue incendium in Italia excitaretur, quod non ita facile exſtingui poſſet. Veriti omnes, ne id certè euenire, quod pontifex prædi-

Cur in me ridie Cã- panæſono Deũ ſalutemus.

cabat

cabat, auxilia properè Senensibus misêre. Solus autem Alphonsus, qui Iacobo fauebat hominemque ad se vocauerat, eius beneuolentiæ memor, quam anteà cum patre Nicolao Picennino contraxerat, Senẽsibus ex fœdere auxilio non fuit, immò verò & comitem Petilianum in Senenses ita concitauerat, vt tãti mali prima causa inde exorta videatur. Verũ superueniẽtibus auxiliaribus copijs, tum à Francisco Sfortia, tum à Venetis eò redactus est Picenninus aliquot prælijs, si non fusus, ac mutilatus & debilitatus, maximè verò ad Orbetellum, vt conscensis Alphonsi triremibus, quæ ad hominem missæ sunt, rerum omnium inopia laborantem, in regnum tanta re frustra tentata, profectus sit. Quare & Calisti & sociorum opera atque auxilio Senenses magno periculo liberati sunt, qui non minus in testino, quam externo bello laborabant, cùm non deessent ciues quidam, qui spreta libertate, factioné Alphonsi sequerentur, quorum etiam opera tantum bellum concitatum crediderim. Sed ciues bene sentientes, aut pulsis, aut cæsis malè de patria merentibus, libertatem, quam tum magno labore & sumptu peperêre, nunc etiam & quidem diligenter tuentur: animaduertere & tũ acerrimè in militarem licentiã trans fugas, interfecto Giberto Corrigia, eiusque milite in prædam dato: paululum quoque abfuit, quin idem etiam Sigismundo Malatestę acciderit, qui tum eorũ stipendio militabat, quique & bellum in lõgum ducebat, & prædam ex agris eorum non aliter abigebat, ac si hostis esset. Eodem quoque anno tantus in regno Neapolitano terræ motus exortus est Nonis Decembribus, vt, & multa templa, & plures ædes cum magno hominum, ac pecorum interitu corruerint, maximè verò Neapoli, Capuæ, Caietæ, Auersæ, cæterisque veteris Campaniæ vrbibus, quarum ruinas ego cum maxima admiratione deinceps inspexi, dũ cernendæ vetustatis studiosius eò me contuli. Repetebat tum votum Alphonsus tertio quoque verbo, quod in Turcos fecerat, & se quòd fouerat breui facturũ dicebat: verùm nec sic quoque impelli ad sanctam militiam potuit, adeò erat illecebris Neapolitani regni irretitus. Calistus autem sedatis Italiæ rebus, nouem Cardinales creat: quorum duo ex sororibus fuêre eius nepotes Rodoricus Borgia, & Lucius Ioannes, cognomento Millanus ex sorore nepos. Aeneã quoque Senensem episcopum Cardinalem creauit, cuius opera in componenda Italiæ pace, dum Senenses bello vexarentur, vsus fuerat. Verùm mortuo comite Taliacocij, quem superiore anno pontifex vrbis præfectum creauerat, statim inter Auersæ comitẽ & Neapolionem Vrsinum orta dissensio est, cùm Auersæ comes Monticellum non longè à Tibure positum occupasset, quòd diceret eam hæreditatem ad nurum suam pertinere comitis filiam, contra instaret Neapolio, id suum esse debere iure hæreditario, quippe cùm comes ipse ex gente Vrsina haberetur. Ex altercatione autem duorũ de hæreditate inter se, armis etiam concertantium, maxima damna populus Romanus tum certè perpessus est. Verùm composita hac etiam cõtrouersia, iussu vtroque armis discedere, Calistus Borgiam nepotem suum & vrbis præfectum creauit in locũ demortui comitis, & eundem militibus eccle siasticis præfecit, quo facilius barones vrbis Romæ in officio contineret. Mortuo verò nõ ita multò pòst Alphonso, hęrede legitimo carente, tanti animi Calistus fuit, vt regnum illud repetere sit ausus, dictitans id ad sedem apostolicam Alphonsi morte iure feudatario deuolutum esse. Parabantur iam vtrinque arma: nec Ferdinandus Alphonsi hæres animos hominis contemnebat. Norat enim hominis ingenium & animi eius amplitudinem. Verũ eius morte disturbata sunt omnia, & tanto metu Ferdinandus liberatus est. Moritur autem Calistus pontificatus sui anno tertio, mẽ se tertio, die decimosexto, sepeliturq; in Vaticano ad sinistram basilicæ sancti Petri in tẽplo rotundo, quod sanctæ Mariæ in febribus dedicatum est, Nicolai impensa anteà restitutum. Moritur etiam non multò pòst Borgias, nepos, qui in ciuitatem veterem confugerat, Vrsinæ familiæ odia declinans, quæ ipse contraxerat, dũ alteri factioni magis fauet. Calistus autem in omni vita vir integerrimus est habitus, sed hæc eius præcipua laus est, quòd dum episcopus esset, aut Cardinalis beneficiũ aliquod in commẽdatione nunquam voluit. dicens se vna sponsa, & quidem virgine contentum esse, hoc est, ecclesia Valentina, vt ius pontificium mandat. Eleemosynas præterea pauperibus Christi, & seruis Dei frequentes dabat, dum publicè, tum priuatim. Virgines pauperes collata dote maritis collocabat. Nobiles ad inopiam redactos, sua impensa in vi-

ta

ta retinebat. Vtebatur & munificentia erga principes quando opus erat: maximè verò erga eos, qui nomen Christianum auctoritate & opibus suis iuuare poterant. Ad Vsum-Cassanum, Persarum & Armenię principem, ad regem Tartarorum Ludouicum Bononiēsem ordinis sancti Francisci fratrem, misit cū multis & magnis muneribus, eos in Turcum excitans, qui persuasu hominis & magnas Turcis calamitates intulêre, & oratores suos, quos ad Calistum destinauerant, ad Pium pontificem demùm misit: quos certè cum admiratione, tum ob interualla locorum, vnde venerant, tum vel propter habitum nostris oculis insuetū inspeximus. Ferunt Vsumcassanū, superatis persępè hostibus ad pontificem scripsisse, se quidem victoriam ex hoste reportasse ob preces ab eo ad Deum habitas, eiusque beneficij diuini potius quàm humani se aliquando memorem futurum. Inchoata hæc amicitia à Calisto est, quam nunc constanter Christiani cum ipso principe retinent, qui Turcum cōtinuis prælijs vexat. In ædificijs autem paruos sumptus fecit, quòd ei parum viuere licuit: quodque pecunias in vsum tanti & tam periculosi belli colligebat. Restituit solum sanctæ Priscæ in Auentino templum, & mœnia vrbis dirupta ac ferè solo æquata. Aulæa quædam auro intertexta ab eo empta cernuntur. In victu suo parcus est habitus, in sermone modestissimus. Facilis aditu quantum ei per ętatem licebat: iam enim octogesimum attigerat annum, nec tamen de studijs suis quicquā remiserat. Legebat ipse, aut legentes audiebat, si quid in tanto rerum fastidio ei temporis supererat. Officium trāsfigurationis Domini nostri Iesu Christi ipse composuit, iussitque eo modo atque cum his indulgentijs celebrari, quibus celebritas corporis Christi in precio haberetur. Oratores ad se venientes mira benevolentia complectebatur: quorum precibus aut postulatis ab honesto discedere nunquam voluit. Hāc ob rem cum Alphonso simultates exercuit, quòd is peteret episcopatus interdum his dari, quibus vel propter ætatem, vel ignorationem tum literarum, tum rerum humanarum, cōmitti nequaquam debebant. Moriens autem Calistus, centum & quindecim millia nummum aureorum reliquit, quos in vsus bellicos contra Turcos comparauerat. Dum autem Calisti funus celebraretur, moritur & Dominicus sanctæ crucis Cardinalis, & summus pœnitentiarius, vir quidem grauis ac sapientissimus: sepelitutque in templo Mineruæ bonis omnibus præ dolore lacrymantibus.

Ex Onuphrio.

ALfonsus Borgia ex Castello Valētinæ diœcesis Sciatiua patre Ioanne, genere nobili ortus, & omnibus liberalibus artibus instructus, episcopatū Valentinū inuenis adeptus. Alphonsi Regis legatus ad Eugeni Papam 4. missus, ab eo presbyter Cardinalis tt. SS. Quattuor Coronatorū denunciatur. Mortuo Nicolao V. Romæ, in palatio Vaticano à 13. Cardinalibus summus Pontifex 5. Idus Aprilis, anni MCDLV. creatus, & apud S. Petrum coronatus, sedit Imperatore Cæsare Frederico 3. Augusto, annos 3. menses 4. Pontificatu inito bellum Turcis indixit, ad XVI. triremium classe, duce Ludouico Cardinale Aquileiensi legato, maritima hostium loca. inuasit, & toto quo vixit triennio multis eos cladibus afflixit. Sed & terrestri bello magna Turcis à Christianis clades illata est.

Quippe qui ad Taurinum in Pannonia, insigni bello Ioanne Vaiuoda duce, adhortante Ioanne Capistrano Minorita superati, circiter LX. millia hominum amiserunt. Mahometes tyrannus saucius fuga salutem quæsiuit. Ea victoria Pontifex festum S. Transfigurationis D.N. Iesu Christi, 8 Idus Augusti instituit, solemnes supplicationes habuit. Mortuo Alphōso Rege sine legitimo hærede, Neapolitanum regnum repetijt, repugnante Ferdinando. Dum arma Pontifex pararet, octuagenario maior, viij. Idus Augusti, anno millesimo quadringentesimo quinquagesimooctauo, rebus humanis eximitur: Cardinalibus IX. duabus ordinationibus creatis. Vacauit sedes dies duodecim. Ipse in Sacrario sancti Petri marmoreo tumulo sepultus est, sine vllo epitaphio.

(**)

PIVS

PIVS II.

219. Pōt. Pius secundus, Aeneas cognomento Picolhomineus antea vocatus, natione Italus, Senis oriūdus. Corsiniani ortus, patre Siluio, matre Victoria, patrum omniū consensu pōtifex creatur tertiodecimo Kal. Septembris millesimo quadringentesimo quinquagesimooctauo. Nam pater eius à plebe Senensi cū reliqua nobilitate è republica deiectus, & ad fundum gentilicium Corsinianum vallis Vrciæ oppidum se conferens infantem eo loci ex vxore suscepit. Nato puero, Aeneas Siluius nomen pater indidit. Puerpera autem per quietem visa est sibi infantem cum mitra parere, quæ (vt pronæ semper in peius mentes hominum sunt) verita est, ne somnium illud puero & familiæ ignominiam portenderet: neque antea huiuscemodi suspicione leuari potuit, quàm postea intellexerit filium Tergestinum episcopum designatum fuisse: quo nuncio omni prorsus metu liberata, immortali Deo gratias egit, quòd defunctū meliori fato, quàm ipsa coniectauerat, filium sibi videre contigisset. Prius tamen cum iam per ætatē discere aliquid potuisset, Corsiniani singulari memoria & summa docilitate grammaticam didicit: parce adeò ac duriter vitam ducens, vt omnia ruris officia ob inopiam adire sit coactus. Annum verò decimum & octauū agens, Senas proficiscitur: vbi à necessarijs & cognatis adiutus, poëtas primò, mox oratores audiuit: quibus facultatibus tantū ingenio & diligentia valuit, vt breui præclara poëmata Latina & Etrusca lingua ediderit, ludens credo in amorē quo ætas illa maximè conflictatur. Inde verò ad ius ciuile se contulit: quod profectò non ita multò pòst deserere coactus est. Orto nanque inter Senenses & Florentinos bello, caritatem annonæ veritus, & nobilitatem plebi Senensi suspectam cernens, voluntarium sibi velut exsilium adsciuit, secutus amplissimum virū Dominicum Capranicum, qui tum Senis iter faciens, ad Basileense conciliū proficiscebatur, questum iniurias ab Eugenio pontifice sibi illatas propter denegatū galerum Cardinalatus insigne, quo etiam absentē Martinus ob eius virtutem, & integritatem meritò donauerat. Huius igitur contubernio vsus post longos itineris labores superatis alpibus cælo vicinis, & congelatis niuibus operis, per inferni pontem, Lucernæ lacum, Helueriorum campos, Basileam tandem peruenit. Quo in conuentu, etsi multa negotia Aeneę Dominici secretario obuenerint, semper tamen est aliquid otij sufuratus, quod litteris traderet. Dominicum deinceps paupertate & inopia circumuentum, quippe cui beneficiorum & paternæ hæreditatis prouētum omnem Eugenius denegabat, relinquere non sine lacrymis cogitur, Bartholomæum Nouarienſem episcopum secutus, quo cum Florētiam, vbi Eugenius pontifex erat, peruenit. Sed hunc quoque in iudicium ob crimen læsæ maiestatis ab Eugenio accersitum, Aeneas relinquere impellitur. Nicolaum sanctæ crucis Cardinalem secutus, patrō certè optimum, ac omniū opinione sanctissimum, qui Attrebatū profectus Eugenij iussu vbi conuentus Gallorum principum habebatur, pacem inter ducem Burgundiæ, qui cum Angelis sentiebat, & regem Franciæ cōposuit. Redeunte autem in Italiam Nicolao quem veneti ac Philippus Mediolani dux auctorem componendæ pacis requirebant, Aeneas nō admodum Eugenio gratus Basileam proficiscens, magno semper in honore apud omnes est habitus. Fuit enim scriba in synhodo illa celeberrima, & literarum apostolicarum abbreuiator, Duodecimuir, qui magistratus in tanto cōuentu cēforius habebatur. Nihil enim publicè per quempiam agi poterat, nisi horum grauissima auctoritas interueniisset: & si qui admissi ad consultandum de rebus conciliaribus minimè idonei habiti sunt, horum iussu senatu mouebantur. Erant in eo concilio quattuor conuentus, qui deputa-

putationes more aulico vocabantur, apud quos de fide, de pace, de reformatione, de cõmunibus, agebatur. His magistratibus singuli præsidentes singulis mensibus præficiebãtur. In deputatione fidei, cui Aeneas erat asscriptus, sæpè præsedit. Inter collatores beneficiorum bis quoque electus, in eo autem cõuentu persæpè orauit, sed illa eius oratio egregia & elegans est habita, qua in eligenda concilij sede idonea, Auinioni, Vtini, Florentiæ, Papiam anteferendam ostendit, rerũ opportunitate, situ loci, ædiũ priuatarũ magnificentia, cæli benignitate & clementia, commoditate rerum omnium, quæ vrbi possint importari liberalitate Philippi ducis. Cùm verò aliquid per nationes agẽdum erat, vnus semper ex Italica deligebatur, qui rebus agẽdis præesset, tanta erat in homine morum facilitas, & ingenij dexteritas. Legationes verò plures concilij caussa obiit, Argentinã tertio, Tridentum semel, Constantium secundo, Francofordiam semel, in Sabaudiam iterum mittitur. Designato autem post longas consultationes concilij in pontificem Felice, Eugenioque excluso, cùm octo viri ex vnaquaque natione deligerentur, quibus summa potestas in rebus conciliaribus permitteretur, Aeneas pontificis secretarius, magistratum illum vltro oblatum renuit. Orator deinde ad Fridericum imperatorem à Felice missus, tantum dexteritate ingenij apud hominem valuit, vt eum corona poetica donatum, in amicos & protonotarium receperit, ita eos Germani appellant, quos principes secretis adhibent. Relatus deinde in senatorium ordinem, quem princeps in rebus grauibus cõsulit, tantum valuit doctrina & auctoritate, vt facilis in quauis re ad ingenium pertinente primus haberetur, licet æmulos & obtrectatores multos habuerit. Interim verò cùm de abolẽdo schismate inter Eugenium & imperatorem agi cœptum esset, eiusq; rei caussa ad pontificem Aeneas proficisceretur, Senis aliquandiu moratus, à suis vehementer rogatur, ne ad Eugenium proficisceretur: veriti enim sunt, ne in eum pontifex grauiter animaduerteret, quod eius auctoritas in Basileensi concilio ab Aenea epistolis & orationibus persæpè impugnata diceretur. At homo cõstans sua innocentia fretus, spretis cognatorum precibus, Romam proficiscens, se primum apud Eugenium eleganti oratione purgat, quod eorum auctoritatem secutus esset, quorum sententia Basileense concilium fuerat approbatum. Deinde verò his de rebus cum eo agere cœpit, quarũ gratia ab imperatore venerat. Missus deinde in Germaniam duobus ab Eugenio oratoribus, quorum alter Thomas Sarzanus fuit, alter verò Ioannes Carnaial; tandem horum virtute & Aeneæ industria, vt in Nicolao diximus, neutralitas sublata est. Vt verò etiam id rebus, non verbis tantum appareret, imperator Aeneam ipsum Romam mittit, qui Eugenio publicè diceret, se ac Germanos omnes in humanis diuinisq; ei deinceps obtemperaturos. Mortuo autem eo tempore Eugenio, dum alter pontifex in locum demortui suffragijs patrũ deligitur, Aeneas conclaui præfuit: nullus enim orator tum in vrbe erat tanto munere dignior. Creato autem Nicolao pontifice, accepta abeundi venia, dum ab Eugenio subdiaconus creatus, iter in Germaniam facit episcopus Tergestinus moritur, in cuius locum Aeneas, se quidem inscio à pontifice & imperatore suffectus est. Philippo præterea Vicecomite sine hærede mortuo à Cæsare ad Mediolanenses orator mittitur. Apud quos orationem habuit de imperio vrbis hereditario, deque fide seruanda: cui quidem si populus ille obtemperasset, adhuc fortasse libertate vteretur. Secundo verò ad eos rediens, extrema quæque ob libertatem patientes, obsidente Mediolanum Francisco Sfortia, vrbẽ ipsam cum maximo discrimine ingreditur, relictis ad Nouocomum collegis, quos timor ab officio deterruerat. Inde autem re infecta abiẽs, imperatoris mandato ad Alphonsum Arragoniæ regem proficiscens, episcopus Senensis, vnde originem ducebat, à Nicolao creatur. Composita deinde inter Alphonsum & imperatorem affinitate, ad hominem in Germaniam rediẽs, eum semper adhortatus est, vt primo quoque tempore in Italiam ad accipiendam Imperij coronam proficisceretur. Vnde Fredericus iter in Italiam ingressus, Aeneam præmisit, vt Leonoræ vxori è Lusitania vel Portugallia, vt nunc dicitur, ad Hetruscum litus peruenturæ honoris gratia obuiam fieret. Qui vbi Senas peuenit, non diu in vrbe moratus populo suspectus esse cœpit, ne aduentante imperatore pulsis popularibus optimates reipub. gubernandæ præficeret. Aeneas igitur vt populũ suspicione leuaret,

Thalamonem, quò Leonoram peruenturam putabat, proficiscitur: non tamen ob eius discessum quieuêre popularium animi. Relegata nanque per agros ad tempus omnis nobilitas est, cui paulò pòst vt mutabiles sunt popularium mentes, redeundi in vrbem potestas facta est, cognita imperatoris integritate, & Aeneæ modestia. Is verò Pisas contendens, quò Lusitanos applicuisse intellexerat, puellam vni sibi creditam ad imperatorem, qui tum Senis erat, perduxit. Romam deinde tum proficiscens, & priuatim & publicè (dum Cæsar corona imperij donaretur) egit omnia. Imperator prætereà ad Alphonsum salutandi hominis caussà iturus, Ladislaum regium adolescentem, quem Pannonij & Bohemi furtim ab eo ducere sæpè tentauerant, Romæ sub tutela & custodia Aeneæ, qui plurimam fidem præstabat, reliquit, Imperator autem Romam iterum rediens, cum gratias pontifici egisset, Ferrariam proficiscitur, Borsioque Estensi Mutinæ duce creato: vbi Germaniam attigisset, Aeneam statim ex mandato pontificis cum summa potestate oratorem in Bohemiam & omnes Austriæ ciuitates mittit. Orta nanque erat inter eas & imperatorem cõtrouersia pro Ladislao rege, quem illæ ad se mitti postulabant. Sublata autem tanta cõtrouersia, ac pace inter vtrosque composita, Aneas haud ita multò pòst ad conuentum Ratisponensem mittitur, vbi imperatoris vices gerẽs, præsente Philippo Burgundiæ duce, & Ludouico Baioariæ, de immanitate Turcorum, & de calamitate reip. Christianæ tanta contentione dixit, vt omnibus gemitum & lacrymas excusserit, præcipuè autem Philippum Burgundum ad eã expeditionem adeò animare visus est, vt bellũ statim omnium consensu decerneretur: quod posteà omissum est eorum ambitione & stultitia, qui cuncta sibi deberi putabant. Aeneas verò ingrauascente iam ætate, tædio laborũ ac diutina inter exteras gentes peregrinatione fessus, redire Senas ad lares patrios instituerat: quem tamen facilè imperator, à sententia mouit, cùm diceret, sibi in animo esse, Turcis ipsis bellum inferre. Missus itaque ob eam rem ad Francofordiensem conuentum Germanos principes qui ex tota prouincia eò conuenerant grauissima & longa oratione ad bellum periculosum & necessarium, multis rationibus adhortatur. Visus est quidem omnes vehemẽter commouere. Verùm hoc natura compertum est, eorum animos citò residere, quorum affectus perfacilẽ mouentur. Tertius item eadem de re in Noua ciuitate conuentus habetur, in quo Aeneas mirificè annixus pedibus & manibus est, vt aiunt, rem ex sententia perficere: priuatim & publicè vnumquẽque ad id bellum cohortando, quo salus Europæ, principum ac populorum libertas, dignitas Christiani nominis continebatur. Nec aberat à spe perficiendæ rei, cum subitò nunciatum est Nicolaũ pontificem è vita migrasse, cuius in morte disturbata sunt omnia: nam & conuentus soluitur, & Germani rerum nouarum cupidi, persuadere imperatori annixi sunt, ne pontificibus amplius obtemperaret, nisi quædam ad pragmaticam tendentia ab ipsis prius impetrassent, quòd dicerent Germanis longè peiorem conditionem esse, quàm vel Gallis, vel Italis: quorum serui, Italorum in primis, ni res immutarentur, meritò esse dicebantur. Nec certè procul abfuit, quin imperator tumultuantibus obsequeretur. Quò minus autem id fieret, grauissima Aeneæ auctoritas intercessit: cuius hæc fuit apud Cæsarem sententia; inter principes etiam de magnis rebus inter se dissidentes, pacem aliquando & amicitiam componi posse. At inter principẽ & populum immortale odium semper interuenisse: quare dicebat, satius sibi videri cum pontifice sentire, quàm eorum cupiditatibus obtemperare, quorum mentes non ratione, sed appetitu & cupiditate ducuntur. Motus hac ratione imperator, spreta populorũ postulatione, Aeneam oratorem deligit, qui ad Calistum mitteretur. Is autem Romam profectus, cùm Frederici iuramentum pontifici de more exhibet, collaudato, quantum satis erat vtroque, tota eius oratio fuit de bello Turcis inferendo: adeò erat ad eam rem animatus. Videbat enim vir sapientissimus id, quod posteà vsu accidit, barbaros victoria elatos, occupata Græcia non quieturos. Inde verò ad pacem Italiæ conuersus, quã perfecta, bellum Turco inferri posse, existimabat, pontificem ad eam rem vehementer adhortatur. Premebantur tum Senenses comitis Petiliani & Iacobi Picennini armis, qui Alphonsi potius quàm proprijs auspicijs bellum

tum illud gerebant. Vt igitur omnis belli vis exstingueretur, Aeneas iussu pontificis & ciuium suorum rogatu, Neapolim ad Alphonsum proficiscitur: quo etiam totius fermè Italiæ legati de pace acturi conuenerant: quibus cùm certè vsque ad eam diem ea de re nil adhuc actum erat. Verùm superueniente Aenea, tum demum sibi de pace conuenturum dixit: quando is quidem quem vnicè diligebat, ad se ob eam rem accessisset. Impetrata itaque pace, ac liberata ab hoste patria, apud Alphonsum, cuius familiaritate plurimum delectabatur, aliquot menses fuit, quo tempore seruata opportunitate hominem eleganti & copiosissima oratione, ad bellum maritimum orientalibus inferendum pepulit. Inde verò Roma abiens, iter in patriam facturus, à Calisto pontifice retentus est, à quo etiam non multò pòst patrum omnium consensu in numerum Cardinalium refertur. Apud Calistum verò tantæ auctoritatis & gratiæ fuit, vt hominem impulerit oratores ad Senenses mittere, qui tum ciuili discordia laborabant, vt populum tumultuantem ad pacem & concordiam adhortarentur. At verò dum in balneis Viterbianis valetudinis causa esset, historiamque Bohemicam inchoasset, mortuo Calisto Romam statim redijt: cuius exspectatio tanta fuit, vt magna pars populi Romani officij causa obuiam progressa, hominem, quasi diuinarent, vt pontificem salutant. Ad hunc enim consensu omnium pontificatus deferebatur. Ingressus itaque conclaue, patrum omnium suffragijs pontifex maximus, vt dixi, creatur. Accepta deinde pontificia corona, qua tertio Nonas Septembris pontificali apparatu basilicam Petri ingressus est, cum Deo immortali gratias egisset, se totum confirmata prius ecclesiæ ditione, ad curam reipublicæ Christianæ conuertit. Nam & bellum ante eius pontificatum in Vmbria exortum, Iacobo Picennino duce rerum nouarum cupido, statim eo pontifice sublatum est, Assisium & Nuceria ab hoste recepta. Inter Ferdinandum regem & Sigismundum Malatestam, quod difficillimum factu videbatur, compositæ induciæ, quò Mantuam omnibus, vbi communem Christianorum conuentum indixerat, tutò proficisci liceret. Creato autem principe Columnensi vrbis præfecto in locum demortui Borgæ, relicto quoque Romæ legato Nicolao Cusa sancti Petri ad vincula cardinali, media hyeme ab vrbe discedit, per eas ciuitates iter facit, quæ ciuili discordia ad bellum potius quàm ad pacem spectare videbãtur, populos ad concordiam & quietem adhortatur. Mantuam postremo vndequaque ventum est. Magnus aderat principum numerus, magna legatorum vis. Ex tota enim Europa nulla natio, gens nulla fuit, quæ non aut principes, aut legatos eò miserit. Auctum denique est in illo celeberrimo conuentu, Pio ipso dicente, vt bellum communi omnium decreto Turcis indiceretur. Dictæ sententiæ, qua id ratione geri posset. Propositum periculum, quod ceruicibus Christianorum immineret. Motæ sunt omnibus lacrymæ, cùm eorum calamitates exponerentur, qui à barbaris in grauissimam seruitutem quotidiè abducebatur. Incensi animi, cum ostenderet Turcos occupata Græcia & Illyrico, interiorem Europam penetraturos. Nil est certè ab eò prætermissum, quod ad mouendos Christianorum animos pertineret. Magna quidem in dicendo Pij laus fuit, quòd, cùm sæpius ijsdem de rebus loqueretur, diuersa semper visus est dicere: tanta erat in homine elegantia & copia. Gallorum querimonias & calumnias Renati regis, quòd eundem corona regia donasset, tribus actionibus acerrimè confutauit. Agebantur hæc in Mantuano conuentu, cum toto ferè Europa relicto externo bello, ad intestinum animos atque arma conuertit. Surgunt Germani, partim in seipsos, partim in Pannonios: quorum opera tantum tamque necessarium bellum magna ex parte confici potuisset. Excitatur Britannia duplici factione: quarum altera veterem in insula regem, altera nouum, fugato vetere, retinere conatur. Surgunt præterea Hispani Brachionensibus auxilio futuri: quos Arragoniæ rex Gallorum armis adiutus, bello premebat. Et ne quid ad disturbanda omnia deesset. Italia Europę caput, relicto externo bello, ad intestinum animos atque arma conuertit. Gerebatur tum bellum in Apulia, quo Iohannes Renati regis filius, Ferdinandum regno pellere conabatur. Hinc duplex factio in tota prouincia exorta est: cum ij Ferdinando, illi Renato fauerent, Pius itaque omisso Mantuano conuentu, ad sedandos motus in Etruriam rediens, Viterbium ab aduersa factione per fraudem

occupatum, haud magno negotio recipit. Picentes ob fines domesticos acerrimis bellis exagitati partim ratione, partim metu ad pacem rediguntur. Vmbros simili contentione distractos, ac magnis cædibus oblitos & fœdatos, auctoritate sua tandem sedauit. Senensium rempublicam sublatis seditionibus omnibus, quibus triennio ante laborauerant, constituit. Exsules quosdam, viros certè præclaros, in patriam restituit. Nobilibus reipublicæ administrationem reddit: in Sabinorum verò perfidiam animaduersum est, quòd hostem publicum commeatu & transitu iuuissent. Romæ grauissimos tumultus sicariorum repressit, capto cum aliquot socijs Tiburtio Angeli Massiani filio: quem diximus à Nicolao ob coniurationem interemptum, & laqueo ad fenestras Capitolij suspensum: quod ausi fuissent templum Pantheon occupare, atque inde tanquam ex arce in optimum quenque grassari. Tyrannos quosdam ad res nouas spectantes, è finibus ecclesiæ bello submouit, neminem vnquam bello attigit, ad quem legatos non prius miserit, si quo modo ad sanitatem rationibus adduci posset. Fredericum Vrbinatem copiarum suarum ducem, Alexandro Sfortia in Marsos misit, qui Iacobum Picenninum remoraretur à Renato mercede conductum, ne in Apulia ad Gallos Ferdinandum bello vexantes transiret. Ferdinandum autem ad *Sarnum.* *Sardinum fugato, auxilio fuit, quo minus regno spoliaretur: veritus, ne si Galli regnum occupassent, victoria elati, libertatem Italiæ subuerterent, Legatorum à Gallis venientium minas & pollicitationes, quibus se à Ferdinando ad Renatum traducere conabantur, facilè contempsit: Sigismundi Malatestæ ecclesiæ Romanæ vectigalis, furores ac rabiem, censuris & armis compressit. Is enim spreto fœdere, quod inter se & Ferdinandum fuerat à pontifice ictum, castella omnia ob seruandam fidem data, contra ius fasque vi cepit. Legatum ecclesiæ Romanæ ad *Nidasturem fugauit, Picentibus bella intulit. Huius verò rabies sequenti anno, ad Senogalliam Frederiro Vrbinitate & Neapolione Vrsino ducibus, graui prælio compressa & castigata est, recuperata Senogallia. Expugnatum fortunæ fanum Nicolao Pistorienſi Cardinali sanctæ Cæciliæ legato, ac magna pars Ariminensis agri ei adempta est, ne posset aliquando ad rebellionem spectare. Pugnatum est præterea non ita multò pòst à Ferdinando pari felicitate ad Troiam Apuliæ oppidum, quo prælio princeps Tarentinus ac plerique alij, qui nouarum rerum cupidi Gallica sequebantur arma, adeò sunt perterriti, vt supplices à rege pacem petentes, in eius amicitiam redierint ferè omnes præter paucos, quos posteà rex bello insecutus, aut regno expulit, aut ad sanitatem redegit. Pius autem duobus maximis ac grauissimis bellis liberatus, expeditionem Asiaticam, quæ in Mantuano conuentu regum ac principum ambitione & auaritia fuerat omissa, repetit: socios belli Vngariæ regem, Philippum Burgundiæ ducem ac Venetos, quòd hi promptiores ad eam rem esse viderentur, sibi adiungit. Oratores ad nuncios cum litteris apostolicis ad gentes & nationes Christianas mittit, qui principes omnes, qui populos ad tantum bellum, tamque necessarium adhortarentur. Ipse interim Senas proficiscitur, iturus vbi ei per anni tempus liceret, ad balnea Petriolana, quæ potissimum eius ægritudinem lanire videbantur. Ibi autem cognoscit Philippum Burgundum, qui semet venturum cum milite & classe vouerat, à tanta pollicitatione destitisse. Intelligit præterea multos esse principes ac populos, non exteros modò, sed Italos quoque, qui ambitione & liuore rem tantam disturbare conarentur, quia eos viderent nobilissima præmia reportaturos, qui tantam belli molem subirent. Hos autem (vt pontificem decuit) ad sanitatem reducere conatus est. Relictis verò balneis ad vrbem proficiscitur: vbi vehementi dolore pedum & febre dies aliquot laborauit: qua ex re factum est, vt Nonis Iunij, quemadmodum publico decreto enunciauerat, Anconæ esse nequiuerit. Delinita autem aliqua ex parte ægritudine, oratores à rege Gallorum & Burgundiæ duce venientes, eiusque moram excusantes, audit. Vocatis deinde ad se patribus cardinalibus, regi Bohemiæ de fide catholica malè sentienti diem dicit: inde ab vrbe discedens, per Sabinos, Vmbros, Picentes, Ancona lectica iacens defertur. In itinere autem magnam vim hominum ex Germania, Gallia, Hispania venientium ad bellum Turcis indictum offendit: quorum magnam partem absolutam peccatis, Germanorum potissimum in patriam remisit, quod minus idonei bello

Midestu-rem.

geren-

gerendo essent: quodque etiam belli, impensam, vt in litteris apostolicis continebatur, secum non detuliſſent. Dum classem, quæ passim in portubus superi inferique maris ad tantum bellum fuerat ædificata; dumque Venetorum ducem belli socium Anconæ exspectat, diutina & lenta febri afflictatus, moritur anno sexagesimoquarto supra quadringentos & mille, septimodecimo Kalend. Septembris, horam circiter tertiam noctis: anno verò pontificatus sexto, diebus sex minus. Tantæ autem constantiæ & fortitudinis fuit, & tota ægritudine, graui quidem & longa, occupationes intelligendi, causas diuersarū gentium audiendi, inhibendi, discernēdi, iudicandi, signandi, admonendi, castigandi, intermiserit nunquam. Eo autem die, quo è vita migrauit, duas horas ante extremum vitæ spatium patres cardinales ad se vocatos, cōstanti animo & voce non inconcinna, ad concordiam in eligendo nouo pontifice adhortatus est: quibus item honorē summi Dei, dignitatem ecclesiæ Romanæ, bellum à se in Turcos susceptum, salutem animæ suæ, familiam omnem, nepotes verò maximè si commendatione dignos se præstiterint, constanti ac graui oratione commendauit. Petijt spontè sacramenta omnia, & signa integerrimi Christiani omnibus in rebus præsetulit. Præterea verò acerrimè tum quidem disputauit cum Laurentio Rouerella episcopo Ferrariensi theologo doctissimo, liceretne extremā Vnctionem iterare, qua semel inunctus fuerat, dum Basileæ pestilentia grauissimè ægrotaret. Orationes canonicas, vt intermitteret in tanta animi anxietate, neque domesticorum quidem precibus exorari potuit. Symbolum Athanasij constanter pronunciauit: & pronunciatum, verissimum ac sanctissimum esse dixit. Non mortē exhorruit, non perturbationis, aut inconstantiæ, dum supremum spiritum efflaret, signum aliquod edidit. Exstinctus profectò magis quam mortuus dici potest, adeò longis ægritudinibus maceratus erat, vt corpus suum Romam deferretur, suis mandauit. Affirmant polinctores viuacissimum cor in homine inuentum. Funus Ancona Romam defertur, comitante familia lugubri veste induta, ac lacrymis squalida. Peractis autem de more exsequijs, in basilica sancti Petri conditur ad altare sanctæ Andreæ, sepulchro Frāciſci cardinalis Senensis impensa condito, cum hoc epitaphio: PIVS SECVNDVS PONTIFEX MAXIMVS, NATIONE TVSCVS, PATRIA SENENSIS. GENTE SPICOLHOMINEA: sedit annos sex. Breuis pontificatus, ingens fuit gloria. Conuentum Christianorum Mantuę pro fide habuit. Oppugnatoribus Romanæ sedis intra atque extra Italiam restitit: Catharinam Senensem inter sanctas Christi retulit: pragmaticam in Gallia abrogauit. Ferdinandum Arragonensem in regnum Siciliæ cis fretum restituit: rem ecclesiæ auxit. Fodinas inuenti tum primum aluminis apud Tolfam instituit: cultor iustitiæ & religionis. Admirabilis eloquio. Vadens in bellum, quod Turcis indixerat, Anconæ decessit: ibi & classem paratam, & ducem Venetorum cum suo senatu commilitones Christi habuit. Relatus in vrbem est patrum decreto, & hic conditus, vbi caput Andreæ apostoli ad se ex Peloponeso aduectum collocari iusserat. Vixit annos quinquaginta octo, mēses nouem, dies septem & viginti. Collegio autem Cardinalium quinque & quadraginta millia nummūm aureorum, à vectigalibus ecclesiæ pensium, ob indictum Turcis bellum reliquit. Has autem pecunias cardinales & triremes, quæ tum in portu Anconitano erant, Christophero Mauro Venetorum duci, qui biduo ante Pij mortem cum triremibus vndecim applicuerat, committunt his conditionibus, vt nauigijs pro eorum arbitrio bello nauali vterentur: pecunias verò stipendij nomine ad Matthiam Vngarorum regem mitterent, bellum assiduò cum Turcis gerentem. Mortuus est vir Fortitudinis certæ, ac prudentiæ singularis, & qui non ad otium, ad segnitiem, sed ad res agendas, & maximas quidem natus videbatur. Augere maiestatem pontificis conatus est semper. Non reges non duces, non populos, non tyrannos in se aut ecclesiasticum quempiā delinquentes, bello, censuris, interdictis, exsecrationibus persequi prius destitit, quàm eos ad sanitatem redijsse cognouerit. Ludouico autem regi Gallorum aduersatus est, quod libertatem ecclesiæ minuere conaretur, cùm ab eò anteà pragmaticam ecclesiæ Romanæ pernicioſissimam pestem extorsisset. Borsio duci Mutinensi minatus est, quod ipse Romanæ ecclesiæ censuarius, & Sigismundo Malatestæ hosti ecclesiæ, & rebus Gallicis faueret. Sigismundum verò Austriæ ducem gra-

uissimis censuris persecutus, quòd Nicolaum Cusanum cardinalem ad vincula Petri cepisset, ac comprehensum aliquandiu in carcere detinuisset. Dieterum Isembergensem Magũtinum antistitem, malè de ecclesia Romana sentientem, sede depulit, inque eius locum alterum suffecit. Beneuẽtanum archiepiscopum contra eius voluntatem res nouas molientem, Beneuentumque Gallis prodere conantem, archiepiscopatu mouit. Franciscum Copinum plus auctoritatis cum magna pernicie & clade hominum in legatione Britannica sibi vendicantem, quàm ei à sede apostolica concessum fuerat, episcopatu Interamnensi priuauit. Tarracinum, Beneuentum, Soram, Arpinum, ac magnam partem Hernicorum, quę nũc Campania vocatur, in deditionem ecclesiæ redegit. Nil regibus, nil populis timore & auaritia concessit vnquam. Quosdam verò seueriſſimè arguit, quod eà peterent, quæ sine ecclesiæ detrimento & eius ignominia fieri nullo modo posset. Tantũ terroris dominis quibusdam Italicis præsertim iniecit, vt officio & fide nil antiquius ducerent. Vt hostes publicos constanter persecutus est, sic amicos humanissimè ac officiosissimè fouit. Fredericum Romanorum imperatorem, Mathiam Vngarorum regem, Ferdinandum, Alphonsi filium, Philippum Burgundum Franciscum Sfortiam, Ludouicum Gonzagam vehementer dilexit, duodecim cardinales suo põtificatu veteribus addidit, Reatinum, Spoletinum, Thernensem, Alexandrum Saxoferratensem, Bartholomæum Rouerellam, Iacobum Lucensem, Franciscũ Laodamiiæ sororis suæ filium, Franciscum Gonzagam, Ludouici principis filium. Hi omnes Italici sunt habiti. Ex transalpinis Saltzpurgensem, Ludouicum Alibretum Attrebatensem Vrgelensem. Viuendi autem ratione ita patiebatur, vt otij & desidiæ accusari nullo modo posset. Surgebat mane aurora illucescente, & habita ratione valetudinis, ac re diuina castè & piè facta, ad negotia publica statim egrediebatur. Functus officio, ac per hortos recreandi animi gratia delatus, prandebat. Mediocri cibo vtebatur, non exquisito & lauto. Cibos rarò sibi apparari iussit: quod apponebatur, hoc edebat. Vini parcissimus, diluitque ac lenis magis quam austeri amator. Sumpto cibo dimidium horæ cum domesticis aut fabulabatur, aut disputabat. Cubiculum deinde ingressus cùm paululum. quieuisset, horis canonicis de more repetitis, tãdiu legebat aut scribebat, donec ei pertinum munera publica licuisset. Idem faciebat nocte, quod die post cœnam: nam & legebat & dictabat vsque ad multam noctem in lecto iacens: nec amplius quam horis quinque aut sex quiescebat. Homo fuit staturæ breuis, caput habuit ante annos canum, faciem ante diem senectam præseferentem. Adspectu seueritatem facilitate conditam ostendebat. Circa cultum corporis neque morosus, neque negligens, laboris patiens habebatur. Sitim æquo animo & famem tolerauit. Robustum ei corpus natura dederat, quod tamen longæ peregrinationes & crebri labores, & frequentes vigiliæ attriuerant. Accedebant morbi eius familiarissimi, tussis, calculus & podagra: quibus ita persæpè cruciabatur, vt præter vnicam vocem nil ei, quare viuus dici posset relictum videretur. Aditu etiam dum ægrotaret facilis erat, verborum parcus, inuitus petita negauit. Pecuniarum quantum collegit, tantum erogauit: quarum neque studiosus, neque adspernator fuit. Dũ numerarentur, dum reponerentur, interesse nunquam voluit. Fouere ingenia suorum temporum non visus, quòd tria grauissima bella ab eo susceptra: ærarium pontificum ita continuò exhauserant, vt ære alieno, ac magno quidem sæpè premeretur. Multos tamen muneribus aulicis & beneficijs ecclesiasticis iuuit, litteratos dico. Oratores aut poemata recitantes libenter audiuit: eorumque iudicio, qui aliquid sapere videretur, sua scripta commisit. Mendaces & delatores odio habuit, iram facilè collegit, collectam facillimè repressit. Lacessentibus constanter ignouit, ni sedi apostolicæ facta esset iniuria: cuius dignitatem adeò acriter tutatus est semper, vt eius causſa magnorum regum ac principum graues inimicitias frequenter susceperit. Erga domesticos quos vel inscientia, vel ignauia deliquisse dedebat. Mala de se opinantes vel loquentes coercuit nunquam: liberè enim in libera ciuitate loqui omnes volebat. Quærenti nescio cui apud eum, quòd malè audiret, respondit,

dit,

dit, de me quoque qui malè sentiant, si in campum Floræ proficiscèris, multos audies. Si quando cælum Romanum tanquàm naturæ suæ contrarium & insalubre mutare constituisset, æstate præcipuè, aut Tibur, aut Senas in patriam proficiscebatur. Successu autem abbatiæ mirè delectabatur, quæ in agro Senensi, tum amœnitate loci, tum opacitate siluarum mira refrigeratio æstate habetur, frequentauit Maceratana & Petriolana balnea valetudinis caussa. Rara veste vtebatur, & argento frugali magis quàm regio. Eius enim voluptas omnis quando à munere publico vacabat, in lectione & scriptione frequenti reposita erat. Libros plusquam saphyros & smaragdos charos habuit, quibus chrysolitorum magnam copiam inesse dicebat. Mensam autem artificiosam ita contempsit, vt ad fontes, ad nemora, ad loca agrestia delatus, quæ sæpè frequentabat animi caussa, non apparatu pontificio, sed humili ac propè rusticano sit vsus. Hanc eius crebram locorum mutationem non defuêre, qui carperent, ex aulicis maximè, quod id nunquam ab alijs pontificibus factum esset, nisi aut bello, aut peste vrgente. Horum autem querelas contempsit semper, quod diceret, nil ob eam rem à se permitti, quod ad dignitatem pontificatus, ad vtilitatem aulicorum pertineret. Signabat omnibus in locis, audiebat, censebat, respondebat, affirmabat, refellebat: quibus ex rebus, quouis etiam in loco abundè omnibus satisfieri poterat. Non libenter solus comedebat. Hanc ob rem, vel Spoletinum cardinalem, vel Theanensem, vel Papiensem in conuiuium adhibebat: inter cœnandum de studijs bonarum artium loquebatur, memoriam veterum repetebat: & quid quisque laudis vel dicendo, vel scribendo consecutus esset, exquisito iudicio ostendebat. Ad virtutem suos frequenter adhortabatur, à vitijs deterrebat, cum eorum res gestas commemoraret, qui in vita rectè aut perperam egissent. Augustino Patritio lectore vsus est: à quo etiam (dum ipse dictabat) describebantur omnia: sales interdum libenter audiebat, negotijs præsertim vacuus. Florentinum quendam interdum adhibebat, cui Græco nomen est, hominem certè cuiusuis mores, natura, linguâ cum maximo omnium, qui audiebant, risu facilè exprimentem. Homo fuit verus, integer, apertus, nil habuit ficti nil simulati. Christianam, autem religionem ita coluit & obseruauit, vt omnem prorsus hypocrisis suspicionem à se remoueret, frequenter confitebatur & communicabat. Rem diuinam aut ipse faciebat, aut dum fieret, obseruaris de more cæremonijs omnibus adstabat. Somnia, portenta, prodigia contempsit semper. Fulgura curauit nunquam. Geomantibus & cæteris id genus nullam fidem adhibuit. Timiditatis & inconstantiæ signum nullum in homine cognitum. Extolli secundis rebus, & perturbari aduersis nunquam visus est. Suos plerunque & timidos & formidolosos reprehendit, quòd acceptas clades (vt in bello contigit) apertè ei denunciare vererentur. Incommodis enim consilio & manu mederi posse dicebat, si id ad tempus quod accidisset, scitum foret. Socios belli, vel magnitudine impensæ, vel hostium potentia perterritus deseruit nunquàm. Bella suscepit inuitus: tamen & multis & maximis iniurijs lacessitus pro tutela ecclesiæ, pro defensione religionis. Aedificandi studio vehementer delectatus est. Impensa enim sua scalæ templi ad Vaticanum vetustate collapsæ instauratæ. Vestibulum ædium ad dignitatem & tutelam loci munitum. Aream pro templi foribus ruderibus purgatam sternere parabat. Porticum vn de pontifex populo benediceret, inchoauerat. Tibure arcem perfeciſſe priusquam inchoasse visus est. Senis quadrato saxo gentilibus suis porticum fastigatam & ornatissimam exstruxit: Corsinianum, quod Pientiam à Pio nomine in pontificatu accepto appellauit, ciuitatem fecit: templumq; testitudineum celebre id quidem, & ornatissimas ædes exstruxit. Sepulchrum marmoreum paternis maternisque ossibus Senis in templo beati Francisci suo iussu conditum, hoc districho notauit;

Siluius hic iaceo, coniunx victoria mecum est
Filius hoc clausit marmore Papa Pius.

Quatuor habuit ex sorore nepotes: ex his duo minores natu eius gratia & auctoritate à rege Hispano equestri ordini sunt additi. Primus, cui Ferdinandus rex filiam in matrimonium locauerat, dux Amalphitanus creatur. Secundus, quem (vt anteà dixi) Pius in numerum cardinalium retulit, tanta cum integritate & virtute adhuc viuit, vt in eo nil sit requirendum, quod ad amplissimum virum pertineat: ingenio, moribus, solertia

religione, modestia, grauitate. Ad Pium redeo, qui in tanto rerum fastigio collocatus, litterarum studium intermisit nunquam. Adolescens, & nondum sacris initiatus poemata edidit lasciuiæ magis & festiuitati accommodata, quàm pressa & grauia. Surgit tamen nonnunquam: & dum iocatur, mordacitate non caret. Exstant eius epigrammata referta salibus, Ad tria millia variorum versuum scripsisse dicitur, quorum pars magna Basileæ perijt. Orationi solutæ reliqua vita se totum dedit, magnitudine rerum inuitatus, delectatus est etiam mixto scribendi genere, & ad philosophandum aptiore. Libros in dialogo edidit de potestate concilij Basileensis, de ortu Nili, de studio venandi, de fato, de præscientia Dei, de hæresi Bohemorum. Reliquit dialogum imperfectum contra Turcos inchoatum pro defentione fidei Catholicæ. Epistolas digessit in tempora: & quas prophanus, quas sacris initiatus, quas antistites, quas pontifex maximus scripserit, voluminibus separat. His reges, nationes, ciuitates, principes atque omne genus hominum ad religionis arma incendit. Exstat eius epistola ad Turcum, qua hominem adhortatur, vt posthabita Mahometana perfidia, veram CHRISTI IESV religionem sequatur. Libellum edidit de miseria aulicorum. Scripsit etiam de institutione artis grammaticæ ad Ladislaum adolescentem Vngarorum regem. Orationes circiter duas & XXX. habuit ad pacem regum, ad concordiam principum, ad tranquillitatem nationum, ad defensionem religionis, ad quietem totius orbis terrarum spectantes. Bohemicam historiam perfecit: australem imperfectam reliquit. Aggressus est historiam rerum vbique locorum sua ætate gestarum: quàm negotiorum multitudine oppressus imperfectam reliquit. Commentariorum de rebus à se gestis libros duodecim scripsit, tertium decimum inchoauit. Scribendi genus lene est, ac temperatum. Conciones habet splendidas, & rei accommodatas. Mouet affectus, ac eos denique sedat. Candorem & ornatum orationis nunquam intermittit. Describit appositè situs & flumina. Varios pro tempore sumit eloquentiæ vultus. Cognitionem rerum antiquarum non omittit. Nullius oppidi occurrit mentio, cuius originem non repetat, situm nòn notet. Qui duces, qua ætate claruerint, diligentissimè perscribit. Minos etiam ad voluptatem notauit. Sententias in prouerbij modum reliquit multas: quarum partem aliquam, quod an ad institutionē humanæ vitæ pertinere visæ sunt, subiungere institui. Diuinam naturam credendo melius, quàm disputando intelligi ac comprehendi posse dicebat. Omnem sectam auctoritate firmatam, humana ratione carere. Christianam fidem, si miraculis non esset approbata, honestate sua recipi debuisse. Vnius diuinitatis tres esse personas, non qua ratione probetur, sed à quo dicatur animaduertendum. Mortales mensores cæli & terræ, audaces magis videri quam veros. Siderum inuestigare cursus, pulchrius esse quàm vtile. Amicos Dei & hac, & futura perfrui vita. Sine virtute nulli solidum esse gaudium. Neque auarum pecunia, neque doctum cognitione rerum vnquàm repleri. Cui plura nosse datum est, eum maiora sequi dubia. Plebeis argenti, nobilibus auri, principibus gemmarum loco litteras esse debere. Bonos medicos non pecuniam, sed bonam valetudinem ægroti quærere. Artificiosam orationem stultos, non sapientes flectere. Sanctas esse leges, quæ vaganti frena licentiæ imponunt. In plebem vim habere leges, in potentes mutas. Res grauiores armis, non legibus diffiniri. Vrbanus suam domum ciuitati, ciuitatem regioni, regionem mundo, mundum Deo subijcit. Lubricum esse primum apud reges locum. Vt in mare flumina omnia, sic vitia in magnas aulas fluere. Assentatores maximè quò volunt, reges ducere. Nulli magis principes aures, quàm delatori præstare. Pessimam regibus pestem adulatoris linguam. Regem, qui nulli fidit, inutilem esse: nec meliorem, qui omnibus credit. Qui multos regit, à multis regatur oportet. Non esse regio nomine dignum, qui suis commodis publica metitur, neque qui sacra negligit, ecclesiæ prouentum: neque regem qui iuridicundo non assidet, vectigalia digna petere, Litigatores, aues: forum aream: iudicem: rete: patronos, aucupes dicebat. Dignitatibus viros dandos, non dignitates hominibus. Magistratus alios mereri, & non habere: alios habere: non mereri. Graue pontificis onus, sed beatum ei, qui benè fert. Indoctum episcopum asino comparandum. Corpora malos medicos, animas imperitos sacerdotes occidere. Vagum monachum diaboli

boli mancipium esse. Virtutes clerum ditasse, vitia pauperem facere. Sacerdotibus magna ratione sublatas nuptias, maiori restituendas videri. Fideli amico nullum thesaurum anteferendum. Vitam amico, inuidiam morti comparandam. Hostem in se nutrire, qui nimis filio ignoscit. Nulla in re auarum placere hominibus, nisi in morte. Vitia hominū liberalitate obtegi, nudari auaritia. Mentiri seruile vitium esse. Vini vsum & labores & morbos auxisse mortalibus. Vinū, quòd mētem excitet, non quòd obruat, sumendum. Libidinem ætatem omnem fœdare, senectutem exstinguere. Quietem vitam non aurum ipsum, non gemmas præbere. Dulce bonis, durum iniquis mori. Generosam mortem turpi vitæ omnium philosophorum sententia anteferendam. Hæc sunt fere, quæ de vita Pij pontificis scribi possunt: ad cuius laudes hoc etiam addo, quòd & beatam Catharinā Senensem in sanctas retulit, caput sancti Andreæ è Peloponneso à principe loci Romam auectum, in sancto Petro cum maxima veneratione, eumque supplicationibus cleri populiq; Romani in sacello ad id fabricato collocauit, repurgato templo, eo loci potissimū, dimotisque quorundam pontificum & cardinalium sepulchris, quæ basilicam ipsam temerè occupabant.

Ex Onuphrio.

AEnea Siluius Picolhomineus, gente patricia, tenuioris tamen fortunæ, patre Siluio in villa Corsiniana agri Senensis ortus, per omnium Romanæ curiæ dignitatum gradus, ad munus Apostolicum ascendit. Litteris humanioribus instructus, eloquentia, dexteritate, & prudentia multum valuit. Primùm Cardinalium Capranici & Albergati scriba, deinde in Concilio Basileensi cęremoniarum præfectus, & pro eo multis legationibus egregiè functus, posteà Friderici tertij, Felicis quinti, Eugenij quarti, & Nicolai quinti epistolarum magister, & à Secretis fuit. Ad Eugenium quartum, pro natione Germanica Legatus, obedientiam, sublata neutralitate, eidem præstitit. A Nicolao quinto episcopus Tergestinus, & Senensis, à Calisto tertio, Diaconus primo sancti Eustachij, mox Presbyter Cardinalis tt. S. Sabinæ creatus est. Quo mortuo Romæ in palatio Vaticano, XVII. Cardinalium suffragijs, Romanus Pontifex, decimoquarto Kalend. Septembris, anno Domini M.CDLVIII. denunciatus, & tertio Nonas Septembris coronatus, Imperatore Cæsare Friderico tertio Augusto: sedit annos quinque, mēses vndecim, dies vigintiseptem. Ordinationibus tribus habitis, XIII. Cardinales creauit. Obijt Anconę in Piceno, dum bellum in Turcas adornaret. Vacauit sedes dies XVI. Corpus Romam relatum in basilica sancti Petri marmoreo tumulo cum hoc elogio, in Sacello sancti Andreæ sepultum est.

PIVS secundus Pontifex maximus, natione Tuscus, patria Senensis, gente Picolhominea, sedit annos sex. Breuis Pontificatus ingens fuit gloria. Conuentum Christianorum Mantuæ pro fide habuit. Oppugnatoribus Romanæ sedis intra atque extra Italiam restitit. Catharinam Senensem inter sanctas Christi retulit. Pragmaticam in Gallia abrogauit. Ferdinandum Arragonensem in Regnum Siciliæ cis Fretum restituit: rem Ecclesiæ auxit. Fodinas inuenti tum primùm aluminis apud Tolfam instituit. Cultor iustitiæ, & religionis. Admirabilis eloquio. Vadens in bellum, quod Turcis indixerat, Anconę decessit: ibi & classem paratam, & ducem Venetorum cum suo senatu commilitones Christi habuit. Relatus in Vrbem est Patrum decreto, & hic conditus: vbi caput Andreæ apostoli ad se ex Peloponneso aduectum collocari iusserat. Vixit annos LVIIII. menses IX. dies XXVII. Franciscus Cardinalis Senensis auunculo sanctissimo fecit, Anno Domini 1464.

Humi verò in Tabula marmorea,

PIVS II. PONT. MAX.

PAVLVS II.

220. Pöt. PAulus secundus, Petrus Barbo anteà vocatus, patria Venetus, patre Nicolao, matre Polyxea, sancti Marci presbyter cardinalis, pridie Kalendas Septembris pontifex creatur, anno Domini MCCCCLXIIII. Is enim Eugenij pontificis ex sorore nepos adolescēs adhuc iturus in mercaturam erat, quæ apud Venetos in precio est, & à Solone non improbatur: & iam scrinium & arma in triremes detulerat, cùm ei nunciatum est, Gabrielem Condelmerium auunculum suum pontificem creatum esse. Substitit itaque adhortātibus amicis & fratre Paulo Barbo maiore natu, ac litteris, licet iam adultus esset, operam dedit: præceptore vsus Iacobo Ricionio, qui diligentiam hominis ea in re laudare consueuerat. Habuit & alios præceptores, nec tamen ob ætatem admodum profecit: quos omnes præter Ricionem, dum pontifex esset, dignitate & facultatibus honestiores reddidit, ostendens per eos non stetisse, quò minus doctior euaderet. Paulus autem Barbo magni animi ac prudentię vir, cognita fratris natura, quæ potius quietem quam negotia appetebat. Eugenium rogat (nam Florentiam videndi hominis caussa venerat) vt Petrum ad se vocet, initiatumq; sacris in aliquo dignitatis gradu collocet. Vocatus itaque Petrus, archidiaconatum Bononiensem, ac non ita multò pòst episcopatum Ceruiæ commēdatione adeptus, protonotarius ab auunculo creatur, ex his potissimum, qui emolumentorum participes sunt. His autem facultatibus aliquot annis vitam ducens, tandem vnà cum Alouisio Patauino medico, quem posteà patriarcham & camerariū appellārunt, cardinalis ab Eugenio creatur, instātibus quibusdam Eugenij familiaribus, vt haberent, quem Alouisij potentiæ interdum obijcerent: inter quos posteà tanta simultas fuit, vt nusquàm maiore odio certatum sit: his etiam discordias alentibus, qui seditionibus ali & augeri consueuerant. Dolebat enim Petrus primum locum apud Eugenium sibi surripi, cùm nepos esset, cumque etiam patritius Venetus. Hanc ob rem inimicitias non vulgares exercuit cum Francisco Cōdelmerio vicecancellario ex amita Eugenij nato: quo deinceps mortuo, totum se in patriarcham vertit, licet sæpius intercedentibus amicis in gratiam redijssent simulato animo. Hanc ob rem sub diuersis pontificibus ita inter se mutuis odijs certarunt, vt alter alteri non pepercerit, siue facultates, siue dignitatem inspicias. Iactata & inter eos varia probra sunt, quæ consultò prætereo, ne maledicis fidem præstitisse videar. Mortuo autem Eugenio, cùm in eius locum Nicolaus quintus suffectus esset, tantum apud hominem gratia & blanditijs valuit, vt & primum ipse locum è natione sua apud eum tenuerit, fratre Nicolai hominem adiuuante: & ita Nicolaum animauerit, vt camerarij dignitatem Alouisio diminueret. Erat enim Petrus Barbo natura blandus, arte humanus, vbi opus erat. Prætereà verò eò dignitatis plerunque deueniebat, cum precando, rogando, obtestando, quod vellet, consequi non posset, vt ad faciendam fidem precibus lacrymas adderet. Hanc ob rem Pius pontifex hominem Mariam pientissimam appellare interdum per iocum solebat. His quoque artibus apud Calistum vsus, pepulit hominem, vt Alouisium cum triremibus in Turcos mitteret, ostendens hominis amplitudinem, huic tantæ rei maximè conuenire, cùm aliàs & exercitus ductasset, & ditionem ecclesiæ ab hostibus constanter tutatus fuisset. Hac demum molestia liberatus Petrus, Calistum deinceps ita in sententiam suam semper traxit, vt donec vixerit, nullius magis quàm huius consilio sit vsus. Facilè prætereà quicquid volebat, à pōtifice impetrabat, sua vel amicorum caussa. Erat enim propensior in amicos: & quos in clien-

ellentelam ſuſceperat, quibuſcunque rebus poterat, iuuabat, ac conſtantiſſimè tuebatur, cùm apud vnumquenque magiſtratum, vel tum maximè apud pontificem. Tantæ prætereà humanitatis fuit, vt in ægritudinibus curiales ipſos, qui alio in precio erant, inuiſeret: & quibuſdam remedijs adhibitis, eos ad valetudinem adhortaretur. Semper enim domi habebat vnguenta Venetijs aucte, oleum, tyriacam, & cætera id genus, quæ ad curandam valetudinem faciunt. Ex his aliquid ad ægrotos mittebat. Curabat item, vt vni ſibi magis quàm alteri ægrotantium teſtamenta committerentur, quæ poſteà ex arbitrio ſuo patiebatur: & ſi quid inerat quod ad rem ſuam pertineret, facto tamen ſub haſta precio, id ſibi pecunia vindicabat. Romanorum verò quorundam amicitia delectatus eſt, quos ſæpè in conuiuium adhibebat, tum ad iocum, tum ad riſum: quem & Priabiſius ſuus & Franciſcus Malacara ſalibus, minis, dicterijs, ſcommatibus frequenter non ſine vrbanitate excitabant. His quidem artibus effecerat, vt tum ciuibus Romanis, tum aulicis ipſis charus eſſe putaretur. Prætereà autem ne domi tantùm poſſe videretur, foris etiam auctoritatem ſibi comparare annixus eſt. Nam & in Hernicos (quam nunc campaniam Romanam vocant) profectus eſt ad populos quoſdam ſedandos, qui de finibus contendebant: & litem componere inter comitem Auerſæ & Neapolionem Vrſinum conatus, paulùm abfuit, quin turpiter captus, in vincula conijceretur, adeò in eum comes Auerſius ob quandam verborum licentiam malè animatus erat. Re itaque infecta abiens, homini ſemper aduerſatus eſt. Mortuo deinde Caliſto, in eiusque locum Pio ſuffecto, cùm permutare epiſcopatum Vicetinum in Patauinum inſtando acerbè nimium, rogandoque anniteretur, & Pij Pontificis & Venetorum iram adeò incurrit, vt Paulum fratrem ſenatorio munere amouerint, & ei interdixerint, quò minus aliorum beneficiorũ prouentibus potiretur, niſi ſententiam mutaret. Hanc ob rem indignatus homo, vſciſcendi tempus obſeruans, interim acerbè nimium in eos inuehebatur, per quos ſtetiſſet quò minus voto potiretur. Mortuo autem Pio, in eius locum ipſe ſuffectus ſtatim vbi magiſtratum inijt; ſiue quod ita pollicitus erat, ſiue quòd Pij decreta & acta oderat, abbreuiatores omnes, quos in ordinem redegerat, tãquam inutiles & indoctos (vt ipſe dicebat) exauctorauit. Eos enim bonis & dignitate indicta cauſſa ſpoliauit: quos etiam propter eruditionem & doctrinam ex toto orbe terrarum conquiſitos, magnis pollicitationibus & premijs vocare ad ſe debuerat. Erat quidem illud collegium refertum bonis ac doctis viris. Inerant diuini atq; humani iuris viri peritiſſimi. Inerant poetæ & oratores plerique, qui certè non minus ornamenti ipſi curiæ afferebant, quam ab eadem acciperent, quos omnes Paulus tanquam inquilinos & aduenas poſſeſſione pepulit, licet emptoribus cautum eſſet litteris apoſtolicis, cautum etiam fiſci põtificij auctoritate, ne qui bona fide emiſſent, è poſſeſſione honeſta ac legitima deijcerentur. Tentárunt tamẽ hi, ad quos res ipſa pertinebat, hominem è ſententia dimouere. Atque ego certè, qui horum de numero eram, rogãdo etiam vt cauſſa ipſa iudicibus publicis (quos Rotæ auditores vocant) committeretur: tum ille toruis oculis me adſpiciens. Ita nos, inquit, ad iudices reuocas, ac ſi neſcires omnia iura in ſcrinio pectoris noſtri collocata eſſe? Sic ſtat ſententia, inquit, loco cedant omnes, eant quò volunt, mihi eos moror, pontifex ſum, mihiq; licet pro arbitrio animi aliorum acta & reſcindere & approbare. Hac verò tam immiti ſententia accepta, vt lapidem immobilem volueremus, & obſeruabamur, & fruſtrà quidem die ac noctu in foribus aulæ, viliſſimum etiam quenque ſeruum rogantes, vt nobis alloqui pontificem liceret. Reijciebamur non ſine contumelia, tanquam aqua & igni interdicti ac prophani. Hac autem diligentia x x. continuis noctibus vſi ſumus: nihil enim ferè niſi noctu agebat. Ego verò tanta ignominia excitus, quod mihi à ſocijs meis coram non licebat, id agere per litteras inſtitui. Scripſi itaq; epiſtolam his fermè verbis: ſi tibi licuit indicta cauſſa ſpoliare nos emptione noſtra iuſta ac legitima, debet & nobis licere conqueri illatam iniuriam iniuſtamque ignominiam. Reiecti à te, ac tam inſigni contumelia affecti, dilabemur paſſim ad reges, ad principes, eosque adhortabimur, vt tibi concilium indicant, in quo potiſſimum rationem reddere cogaris, cur nos legitima poſſeſſione ſpoliaueris. Lectis litteris, Platinam reum maieſtatis accerſit, in carcerem trahit, compedibus reuincit, mittit Theodorum Taruiſinum epiſcopũ, qui quæſtionẽ habeat. Is ſtatim me-

Epiſtola Platinæ ad Paulum II.

reum

reum facit, quòd & libellos famosos in Paulum sparsissem, & concilij mentionem feciſſem. Primum crimen ita confutaui, eos quidem dici libellos famosos, in quibus scribendis nomen reticetur: at meum nomen in calce litterarum exstare, non igitur libelli famosi sunt. Quod verò de concilio mentionem fecerim, me non adeò graue crimen id putasse, cùm in synhodis à sanctis Patribus stabilita sint fundamenta orthodoxæ fidei, prius sparsim iacta à Saluatore nostro, eiusq; discipulis, vt maiores cum minoribus æquo iure viuerent, ne cuiquam fieret iniuria. Vnde etiam apud Romanos instituta est censura, qua & qui priuati, & qui in magistratu fuerunt, rationem habiti magistratus, & vitæ anteactæ reddere cogebantur. Cùm verò his rationibus nihil profeciſſem, reuinctus compedibus, & quidem grauissimis, media hyeme sine foco celsa in turri ac ventis omnibus exposita coërceor mensibus quatuor: tandem verò Paulus Franciſci Gonzagæ cardinalis Mantuani precibus fatigatus, ægrè pedibus stantem molestia carceris me liberat: admonet ne ab vrbe discedam, in Indiam, inquit, si proficiscere, inde te trahet Paulus. Feci mandata. Triennio in vrbe commoratus sum, arbitratus hominem aliquam medelam meis incommodis interim allaturam. Coronatus Paulus de more, memor à Calisto quòdam pulsos esse è sancto Ioanne Laterano canonicos regulares, quos eodem in loco Eugenius pôtifex ante collocauerat, eosdem reuocauit, vt seorsum à canonicis sæcularibus diuina officia celebrarent. Prætereà verò canonicorum sæcularium eo in loco nomen aboliturus, si quis moriebatur in demortui locum neminem sufficiebat: aut si quod beneficium vacabat, coactos se canonicatibus illis abdicare, ad alias ecclesias transferebat, vt tandem beneficia illa in vnum corpus redacta, canonicis regularibus satisfacerent sine vllo suo dispendio, cùm eos tum pascere ob inopiam oporteret. Hanc autem ob rem Paulus multum à se alienauit ciuiũ animos, quòd dicerent illa beneficia à maioribus suis instituta, pulsis ciuibus, inquilinis dari. Neq; hoc contentus Paulus, seorsum canonicos quosdam allocutus, eos minis etiam adhibitis abdicare se illis canonicatibus impellebat. Nonnulli tamen eius minas contemnentes, tempus vindicandæ libertatis exspectabant, quod postea eo mortuo eluxit. At verò cùm nunciatum esset, Turcos capta iam ferè tota Epiro, in Illiricum iter parare, oratores statim ad reges & principes misit, eos oratum, vt compositis rebus suis, de bello Turcis inferendo, ad propulsandam iniuriam cogitarent. Qua de re nil certè actum est, cùm inter se grauissimis bellis decertarent: hinc Germani, hinc Anglici, nunc veterem regem, interdum verò nouum expetentes. Hinc Hispani, hinc Galli principes veriti regis potentiam, qui regio nomini omnes obtemperare volebat, iactabatque se breui facturum, vt eos pœniteret, qui secus fecissent. Prætereà verò Paulum vrgebat regis Bohemiæ perfidia, qui se paulatim à toto corpore Christiani nominis subtrahebat. in hunc itaque mittere Vngariæ regem cum exercitu instituerat, si ei per bellum in Turcos susceptum licuisset: sique rem inter regem & imperatorem componere potuisset. Nam mortuo Ladislao rege Vngariæ eius nepote, qui hærede carebat, imperator ipse regnum illud, quod Mathias Vaiuodæ filius occupauerat, sibi deberi prædicat. Differendam itaque rem Paulus in aliud tempus censens, ad componendas quasdam simultates ciuium Romanorum inter se dissidentium, animum adiecit. Orta namque rixa erat inter Iacobum Ioannis Albertini filium, & Felicem nepotem Antonij Capharelli: hanc ob rem acciris ad se patribus familias, eos aliquandiu retinentes, ad concordiam datis vadibus compulit. Verùm non ita multò pòst Iacobus Alberini filius, nusquam laturus iniuriam patri illatam, Antonium Capharellum interficere conatus, cõfossum aliquot grauibus vulneribus, tanquam mortuum reliquit. Hanc ob rem indignatus Paulus, quod contra atque Alberinus iurauerat, filius egisset euersis eorum ædibus redactisque in fiscum omnibus bonis, eos ab vrbe demùm exsules facit. Hos tamen posteà suo iussu ad vrbem redeuntes in gratiam recepit, restitutis rebus omnibus, paceque inter dissidentes composita, cùm tamen ambo aliquandiu in carcere stetissent. Anno verò M. CCCCLXV. Alouisius Patauinus pontificis camerarius, & tituli sancti Laurentij in Damaso presbyter cardinalis, vir quidem ditissimus, & in rebus agendis sagax, sed vltimo suæ vitæ tempore parum prudens:

dens: quippe qui ex testamento maxima ex parte hęredes reliquerat duos fratres cognomento Scarampos, alioquin bonos & liberales ingenij, sed nequaquam tantis fortunis & prouentibus ecclesiæ partis dignos. Quid homines suspicarentur scimus. Has autem facultates Paulus, ei licet testandi facultatem vltrò permisisset, sibi vindicauit. Scarampos cepit, & tandiu, honesto tamen loco, retinuit, quoad quæ Florentiam delata fuerant, ad se deferrentur. Fugientes Scarampi, dum hac de re ageretur, capti in carcerem conijciuntur. Verùm cùm bona patriarchæ Florentia Romam delata fuissent, Scarampos cum bona parte incolumes dimittens, in reliquos patriarchæ familiares maiore benignitate vsus est, quàm ipse testator instituisset. Atque hoc modo bona hominis tanta diligentia parta, maiore retenta, cum magna opum iactatione, ac si annos Mathusalem victurus esset, ab eo sunt partim possessa, partim distributa, quo cum diutius simultatibus, odijs, maledicentia certauerat, cum maluisset ad Turcos ipsos quàm ad Paulum bona sua recidere. Sed neque hoc contenta diuina prouidentia, voluit eius quoque corpus iam sepultum in prædam dari. Ab ipsis enim, quibus ipse beneficia sancti Laurentij in Damaso dederat, noctu aperto sepulchro, annulo & vestibus spoliatus est. In hos autem Paulus re cognita, grauiter animaduertit. Eodem fere tempore Fredericus adolescens egregius Ferdinandi filius, Mediolanum iturus ad ducendum Francisci Sfortiæ filiam fratris vxorem in regnum, Romam veniens, prodeunte obuiam Honorato quoque & Rhoderico vicecancellario, perbenignè à Paulo suscipitur, ac rosa donatur, quam pontifices quotannis donare alicui ex principibus Christianis consueuêre. Interim verò cum Ferdinando in animo esset, eos bello persequi, & potissimum in regno suo existentes, qui dum à Gallis premeretur, à se defecerant, misissetque copias quasdam ea mente, vt ducem Soranum adoriretur. Pontifex diuertere id bellum cupiens, archiepiscopum Mediolanensem eò properè misit oratum, vt copias illas quemadmodum ratione feudi tenebatur, ad se mitteret, quod diceret sibi in animo esse committis Auersi filios, ecclesiæ nequaquam obtemperantes, è medio tollere. Nam eo ferè tempore Auersus comes moritur, quo Paulus pontifex creatur: corpusque eius Romam delatum, in basilica sanctæ Mariæ Maioris sepelitur. Rex itaque acerrimus Deiphobi hostis, quippe qui ab eo superiore bello insidijs, veneno & armis petitus fuerat, copiarum suarum præfectis mandat, vt primo quoque tempore proficiscantur, quò pontifex ire iusserit. Antea enim Deiphobum & Franciscum ad se vocatos mouuerat, vt & iter tutum à latronibus seruarent, ne Romam aliundè venientes, in ipsis propè vrbis Romæ portis spoliarentur: vtque Securanciæ præfecti, Vici quondam filio, Caprarolam (quod oppidum est) redderent, cum omnia ferè ipsius præfecti bona possiderent. Vtrunque verò non modò facere recusarunt, verùm etiam minas addidêre, iactantes sæpius se comitis Auersi filios esse, nec lacessentibus parcituros. Tum verò Paulus clanculum paratis rebus omnibus ad bellum necessarijs superuenientibus etiam regijs copijs, quintodecimo die posteaquam inchoatum est, bello eos incautos & nil tale opinantes oppressit, redactis in potestatem ecclesiæ nouem castellis: quorum de numero aliqua ita munita natura & arte erant, vt vix opera hominum expugnari posse crederentur. Deiphobus autem veritus ne captus ad regem mitteretur, salutem sibi fuga quęsiuit. Capitur autem Franciscus frater cum filio, & quinquennio in arce Hadriani retentus, demum creato Xysto liberatur. Hinc posteà inter Paulum & regem ipsum ortæ graues inimicitiæ sunt, cum Ferdinandus hoc tanto merito peteret superiorum annorum tributum, quod ecclesiæ pendebat, sibi relaxari: & quòd deinceps soluturus esset, diminui, cùm regnum Siciliæ patruus suus possideret, cuius ipse vnà cum regno Neapolitano vectigal penderet: Inspicienda dicens & sua merita, & considerandum, quid posset in contrarium accidere, cùm diceret se continuò acies quasdam in armis habere, non magis sua quàm pontificis Romani gratia, vt in bello contra Auersanos paulò antè nouerat. Commemorabat vicissim Paulus merita ecclesiæ erga Ferdinandum: atque hoc modo altercationibus in longum res ipsa semper protracta est, cum vterque repentendi ius suum tempus quæreret. Moliri res nouas rex interim cauebat, Iacobi Picęnini, qui Sulmonem in Marsis & alia oppida tenebat, potentiam veritus: quem posteà Franciscus Sfortia

socer

socer ad regem misit, data fide se quoties libuisset, incolumen rediturum. Verum aliter Iacobo quam putarat, accidit. Captus enim Neapoli à Ferdinando cum filio, & in carcerem coniectus, non ita multò pòst vita priuatus, figmento adhibito quòd in carcere ipso decidens crus fregisset, dum redeuntes ab Ischia (quam Aenariam antiqui vocabant) triremes regis de Gallis victrices, studiosius quam cautius per fenestram inspicit Sunt qui arbitrantur hominem adhuc viuere. Quod ego nullo modo credo, cum nullus esset in Italia aptior, si auctoritatem hominis in militiam respicis, ad euertendum Ferdinandi regis imperium. Substiterat in via hac re cognita (Senis nâque erat) ducis Mediolani filia Neapolim ad maritum itura, vt fidem faceret, nulla patris sui culpa Ferdinandum in Iacobi Picennini necem conspirasse. Quid autem ea de re suspicati sint homines, optimè nouimus. Fuêre etiam qui dicerent id prius à Paulo pontifice scitum fore, cum illis diebus archiepiscopus Mediolanensis à pontifice ad regem, & à rege ad pontificem frequêter commeauerit, cum Paulus ipse dixerit, audita hominis captiuitate, appellationum iudicem è medio sublatum esse. Sed verum est illud Virgilianum:

Nescia mens hominum fati sortisq; futura.

Nullius enim magis què Iacobi Picennini opera reprimere Ferdinandi contumaciam Paulus potuisset, si tum in vita fuisset, quâdo inter eos de soluendo tributo contentio est orta, ac bellum propè certum. Nam celebratis nuptijs, hac vna re & Iacobi morte stabilito regno, Ferdinandus cum pôtifice instat, & vt tributum ei diminuatur, & quædam oppida, quæ de regno possidebat ecclesia, ei redderentur. Misit eò Paulus Bartholomæum Rouerellam legatum, tituli sancti Clementis presbyterum Cardinalem, qui regis mentem aliqua ex parte leniuit. Verebatur tum (credo) vterque, ne solis ac lunæ eclipses, quæ tum fuêre cum maxima hominum admiratione, regnorum mutationem portêderent. Moritur tamen (ne corpora cælestia frustrà pati existimes) sequenti anno Franciscus Sfortia insubriæ & Liguriæ dux. Nam Genuæ dominatum biennio antè adeptus fuerat, dedentibus sese ciuibus diutino bello, partim intestino & graui, partim externo agitatis; Gallorũ enim dominatu, què sponte petierant reijcientes, ad sex millia Gallici nominis ante oculos Renati regis interfecêre, qui cum triremibus aliquot benè armatis aderant, recuperandæ vrbis caussa, quæ iam à Gallis defecerat. Mortuo itaque Francisco Sfortia Mediolanensium duce, Cardinales statim Paulus ad se vocat, quid esset agendũ, consulit. Censuêre omnes mittendas esse litteras & nuncios ad principes italię, ad populos, qui eos adhortarentur nil noui moliri, sed pacem ante initam seruare: maximè verò tam iniquo tempore, quo à Turco communi Christianorum hoste vexaremur. Præterea verò episcopum Conchensem Mediolanum mittit oratum populum illum, vt nil antiquius fide putaret, quam Galeatio Francisci filio præstiterat. Aberat tum Galeatius iussu patris in Galliam cum exercitu missus, dum rex Alouisius cum principibus regni dicto suo haudquaquam obtemperantibus bellum gerit. Ex fœdere enim dum Genuam in feudum accipit, præsidia regi Franciscus subministrabat. Requirebat & hoc affinitas inter eos contracta, cùm Galliam reginæ ac ducis Sabaudiæ sororem, in vxorem accepisset. Qui cognita patris morte, relicto bello, quod regio nomine contra Burgundię ducem inchoauerat, Lugduno abiens, ac cum paucis permutata veste in patriam rediens, ditione paterna auxilio matris, quæ populos in fide continuerat, sine vlla contentione potitur. Paulus verò compositis hoc modo Italiæ rebus, cùm intelligeret militiam Rhodiorum militum ob inopiam ad nihilum redigi, eorum magistrum ac primates religionis ad se vocat corrigendi erroris caussa, qui post frequentes conuentus apud sanctum Petrum habitos, tædio animi & senio confectus moritur, sepeliturque in basilica sancti Petri non longè à sacello sanctæ Andreæ: in cuius locum Carolus Vrsinus suffectus, Rhodum ad tuendam insulam properè mittitur. Interim verò cùm Paulo nunciatum esset, in Poli oppido in Aequicolis posito multos hæreticos inesse, dominum loci cum viris octo & fœminis sex comprehensos, & ad se perductos, cognito hominũ errore, ignominia notauit, & quidem grauissima, eos potissimum, qui pertinaciores fuêre. Nam mitius cum his est actum, qui errorem confessi, veniam petiêre. Erant enim eius sectæ, quam à peruersa mentis opinione esse dicimus, quòd dicerent nullum verum Christi vi-

ſti vicarium eſſe eorum, qui poſt Petrum fuêre, niſi qui paupertatem Chriſti imitati ſunt. Aucto deinde Cardinalium numero, ad decem enim eodem tempore creauit, quorum de numero hi fuêre: Franciſcus Sauonenſis ordinis Minorum generalis, M. Barbo præſul Vicetinus, cuius opera & conſilio magnis in rebus ſemper eſt vſus: Oliuerius archiepiſcopus Neapolitan⁹, Archiepiſcop⁹ Aquilanus, Theodorus Mõferratus: reliqui partim Galli, partim Vngari, & Angli ſunt habiti. Senatu itaque in hunc modum aucto, ad componendam Italiæ pacem totus conuertitur. Nam cùm Florentini quidam, à factione Petri Medices ciuili diſcordia pulſi, vt Deteſaluus Neronius, & Angelus Accioiolus, ac Nicolaus Soderinus, Bartholomęum Bergomatem concitaſſent, qui magnam vim equitum ac peditum habebat, vt in Etruriã cum exercitu mouens ſe ac extorres omnes in patriam reduceret, adiuuantibus etiam Venetis, occultæ tamen, primo quidem impetu poſſe & velle ſuperuertere totam Italiam viſus eſt. Verùm cùm in Flaminia Galeatium ducem Mediolanẽſem obuium habuiſſet cum regis ac Florentini populi copijs habenas inhibuit, & cunctando potius quàm pugnando vincere annixus eſt. Pugnatum eſt tamen ſemel, atque acriter comitis Vrbinatis auſpicijs in agro Bononienſi ad Ricardinam (id ei loco nomen eſt) dum caſtrametatur. Quo quidem tempore de Bergomate actum certè erat, ſi tum Galeatius adfuiſſet, qui Florentiam cõponendæ rei bellicæ cauſſa profectus paulò antè fuerat. Ferunt qui tanto prælio interfuêre, nuſquam ætate noſtra maiore contentione certatum eſſe: nec prælium anteà fuiſſe, in quo plures deſiderati fuerant, tum autem Veneti ſibi potius quàm homini cauẽtes cohortibus aliquot & turmis ei in auxilium miſſis, pacem enixius quærere, eius conficiendæ arbitrium omne in pontificem deferentes. Qui rei ſuæ quoque admodum timens, ſi victoria ad regem & ducem recideret, vt pax conficeretur, inſtabat, erat enim opinio quorundam hominum non vulgarium, Bartholomæum conniuente Pontifice Padum traieciſſe, quo mutato Florentinorum ſtatu, inferre bellum Ferdinando regi commodius poſſet, cui ita infenſus erat, vt accire contra eum nouos quoque in Italiam hoſtes cogitauerit. Vocatis itaque ad ſe omnium principũ legatis pacem his rationibus compoſuit vt vtraque pars, quæ bello ceperat, redderet: vtque Bartholomæus copias ſuas in Ciſalpinã Galliam reduceret: ſeruareturq; pax illa, quæ anteà inter Franciſcũ Sfortiam & Venetos apud Laudam Pompeianã compoſita fuerat. In vna re tantum addubitatum eſt, excluderetur ne à pace Italiæ Sabaudiæ dux, vel Philippus frater, qui eo anno Venetorum ſtipẽdijs militauerat, prouinciam Galeatij bello vexauerat. Petebant Veneti, vt inter fœderatos is quoq; cenſeretur. Negabat id fieri poſſe Galeatius, cùm diceret eum ſe nunquã pro amico & ſocio habiturum, quẽ rex Franciæ hoſtem haberet. Verùm tãtum valuit Paulus blanditijs & pollicitationibus, vt legatũ Galeatij contra principis ſui decretum in ſententiam ſui ipſius traxerit. Hãc ob rem iratus Galeatius, & Laurentiũ Piſaurienſem legatũ ſuum exſilio mulctauit, & Sabaudienſes ita bello vexauit, vt eos pacem expoſcere coẽgerit: quæ quidẽ ex arbitrio regis Frãciæ poſteà compoſita eſt, interuenientibus & reginæ & vxoris Galeatij precibus, quæ ducis Sabaudię ſorores ſunt. Cõpoſitis autem hoc modo rebus, Paulus ad otium conuerſus, populo Romano ad imitationem veterum lidos quàm magnificentiſſimos & epulum lautiſſimum inſtituit, procurante eam rem Vianenſio Bononienſi pontificis vicecamerario. Ludi autẽ erant pallia octo, quæ curſu certantibus in carniſpriuio proponebantur ſingulis diebus. Currebant ſenes, adoleſcentes, iuuenes, ludæi, ac ſeorſum paſtillis primo quidem pleni, quò tardiores in curſu eſſent. Currebant & equi, equæ, aſini, bubali tanta cum omniũ voluptate, vt omnes præ riſu pedibus ſtare vix poſſent. Curſus autẽ & ſtadiũ erat ab arcu Domitiani vſque ad ędes ſancti Marci, vnde pontifex ipſe ſolidam voluptatem percipiebat. Ac etiã in pueros cœno oblitos poſt curſam munificentia vſus, vt ſingulis Carlenum (nummi argentei id genus eſt) condonaret. Sed ecce in tam publica omnium lætitia ſubitus terror Paulum occupat. Nunciatur ei quoſdam adoleſcentes duce Callimacho in eum conſpiraſſe, cui præ timore vix reſpiranti, neſcio quo fato nouus etiam terror additur. Aduolat enim quidam cognomento Philoſophus, homo facinoroſus & exſul, qui vitam primo & reditum in patriam deprecatus, nunciat, ac falſo quidem, Lucam, Tõtium

Roma-

Romanum ciuem Neapoli exſulantem, cum multis exſulibus in nemoribus Veliternis à ſe viſum, ac paulò pòſt adfuturum. Timere Paulus ac magis trepidare tum cœpit, veritus ne domi & foris opprimeretur. Capiuntur permulti in vrbe, tum ex aulicis, tum ex Romanis. Augebat hominis timorem Vianenſius. Augebant & alij eius familiares, qui ex tanta perturbatione aditum ad maiorem dignitatem & vberiorem fortunam ſibi quærebant. Irrumpebant cuiuſuis domum ſine diſcrimine. Trahebant in carcerem, quos ſuſpectos coniurationis habuiſſent. Et, ne ego tantæ calamitatis expers eſſem, domum vbi habitabam multis ſatellitibus noctu circundant: fractis foribus ac feneſtris, vi irrũpunt: Demetrium Lucenſem familiarem meum comprehendunt: à quo vbi ſciuêre me apud Cardinalem Mantuanum cœnare, ſtatim accurrunt, & me in cubiculo hominis captum, ad Paulum confeſtim trahunt. Qui vbi me vidit, ita inquit, Duce Callimacho in nos coniurabas? Tum ego fretus innocentia mea, ita conſtanti animo reſpondi, vt nullum conſcientiæ ſignum in me deprehendi poſſet. Inſtabat ille, diſcinctus & pallidus: & niſi verũ faterer, nunc tormenta mihi, nunc mortem proponebat. Tum ego cùm viderem omnia armis & tumultu circumſonare, veritus ne quid grauius ob formidinem & iram in nos conſuleretur, rationes attuli, quam ob rem crederem Callimachum nil aliud tale vnquã moliturum, nedum meditatum fuiſſe, quòd concilio, lingua, manu ſollicitudine, opibus, copijs, clientelis, armis, pecunijs, oculis poſtremò careret. Cæculus enim erat, & P. Lentulo ſomniculoſior, ac L. Craſſo ob adipem tardior. Omitto quòd nec ciuis quidem Romanus erat, qui patriã liberaret: nec præſul, qui põtificatum ſibi Paulo interempto deſumeret. Quid poterat Callimachus? Quid auderet? Eratné lingua & manu promptus? Habebatné ad tantam rem conficiendam certos homines delectos & deſcriptos, quorum opera vteretur? niſi fortè vellent Glaucum & Petreium fugæ ſuę comites alteros Gabinios ac Statilios eſſe. Tum Paulus ad Vianenſium conuerſus. Hic, inquit (me toruis oculis adſpiciens) tormento cogendus eſt verum fateri: nam coniurandi artem optimè nouit. Vtinam conſideratius mecum egiſſet Paulus: non enim me ſtatim tormento ſubieciſſet. Nam cùm verùm coniectura quæritur, nec de facto conſtat, in cõiuratione potiſſimum, & quæ ante ſuſceptum negotium, & pòſt ſint geſta, quæritur. Conſideratur vita coniurationis, conſiderantur mores, ambitio, cupiditas tum facultatum, tum honorum: & ſi quid antea dictum, ſcriptum, aut factum ſit, quod eò tendat. Horum nihil conſiderauit Paulus, in carcerẽ nos conijcit. Verùm cùm admoneretur ab his, qui benè ſentiebant, quibuſque exploratum erat, Lucam Turtiũ nuſquam pedem Neapoli mouiſſe, ne tantum tumultum cum ſuo diſcrimine concitaret, reuocat edictum tertio die, quo præmia illis proponebat, qui Lucam reum maieſtatis, vel viuum, vel mortuum in poteſtatẽ ſuam redegiſſent: non tamen Quadratios fratres, quos ob eam ſuſpicionem ceperat & torſerat, dimiſit. Subeſſe aliquam latentem cauſſam videri volebat, ne leuitates argueretur. Liberatus hoc metu Paulus, ad nos ſtatim animum adijcit. Mittit in arcem Hadriani Vianenſium cum Ioanne Franciſco Clugienſi Sanga, & Satellite, qui nos quouis genere tormentorum adigat, ea etiam fateri, quæ nuſquam ſciebamus. Torquentur prima & ſequẽti die multi: quorum pars magna præ dolore in ipſis cruciatibus concidit. Bonem Phalaridis ſepulchrum Hadriani tum putaſſes: adeò reſonabat fornix ille concauus vocibus miſerorum adoleſcentum. Torquebatur Lucidus, homo omniũ innocẽtiſſimus. Torquebatur Marſus Demetrius, Auguſtinus Campanus optimus adoleſcens, & vnicum ſæculi noſtri decus, ſi ingenium & litteraturã inſpicis: quibus cruciatibus & dolore animi mortuum poſtea crediderim. Feiſi tortores, non tamen ſatiati. Nã ad viginti ferè eo biduo quæſtioni ſubiecerunt: me quoq; ad pœnã vocant. Accingunt ſe operi carnifices, parantur tormenta, ſpolior, laceror, trudor tanquã graſſator & latro. Sedet Vianenſius tãquam alter Minos ſtratis tapetibus, ac ſi in nuptijs eſſet, vel potius in cœna Atrei & Tantali. Homo, inquam, ſacris initiatus, & quem ſacri canones vetãt de laicis quæſtionem habere: ne, ſi mors ſubſequatur, quod in tormentis interdũ accidere ſolet, irregularis (vt eorum verbo vtar) & impius habeatur. Neque hoc quidẽ contentus, dum penderẽ miſer in ipſis cruciatibus, monilia Sangæ Clugiẽſis attrectans, hominẽ rogabat, à qua puella donum amoris habuiſſet.

De

De amoribus locutus, ad me conuersus instabat, vt seriem cõiurationis, vel fabulę potius à Calimacho confictæ explicarem, dicereműque quid caussæ esset, cur Pomponius, qui tũ Venetijs erat, ad me scribens, patrem sanctissimum in suis litteris appellaret, te, inquit, pontificem creauerant coniurati omnes? Flagitat item, dederim ne litteras Pomponio ad imperatorem, aut ad aliquem Christianum principem suscitandi schismatis, aut concilij caussa. Respondeo me nunquam cõsiliorum Callimachi participem fuisse, quippè cùm inter nos simultas esset haud parua. Nescire item cur Pomponius me patrem sanctissimum appellaret, sciturum ab eo: nam paulò pòst vinctum ad futurum dicebat. De pontificatu verò non esse cur soliciti essent, quòd victa priuata semper contẽtus fuissem. Ad imperatorem verò me nunquam litteras misisse, nec Pomponij opera ea in re vsum esse, id etiam ab eo sciturum. Tãdem verò delinitus aliquantulum tot meis cruciatibus, non tamen satiatus, deponi me iubet vesperi maiores subiturum. Deferor in cubiculũ semimortuus, nec ita multò pòst reuocor à quæstoribus benè potis & pransis, aderat & Laurentius archiepiscopus Spalatensis. Petunt quid mihi colloquij fuerit cum Sigismundo Malatesta, qui tum in vrbe erat. De litteris, inquam, de armis, de præstantibus ingenijs tum veterum, tum nostrorũ hominum loquebamur, deq; his rebus, quæ in hominum colloquia cadere possunt. Minari tum Vianesius, ac maiores cruciatus proponere, nisi verum faterer. Rediturum se die sequenti, meditarer interim vbi essem, & quibus cùm mihi esset agẽdum. Reducor iterum ad cubile, vbi tantus me repentè dolor inuasit, vt vitam cum morte cuperem commutare, recrudescentibus doloribus ob refrigerata membra, quassa vehementer ac lęsa. Recreabat me tamen nõ parùm Angeli Bufali Romani equitis humanitas, quem anno antè Paulus in carcerem coniecerat, ob interfectum à Marcello filio Franciscum Cappocium. Id enim factum Angeli suasu Paulus dicebat. Angelus itaque ac Frãciscus nepos, quibus cùm in eodem cubiculo diuertebãt, quò minùs doloribus & inedia morerer, suis manibus & medelas & cibum mihi afferebant. Post biduũ verò Christophorus Veronensis Pauli medicus ad me veniẽs, Bono, inquit, animo te esse iubet Paulus, ac de se benè sperare, breuique liberum futurum. Sciscitor, quando id fore speraret: Respondet homo liber audientibus omnibus, qui tum aderant, non ita citò fieri posse, ne leuitatis & stultitiæ argueretur pontifex, quòd illos, quos tanto tumultu concitato cepisset ac torsisset, statim veluti innoxios dimitteret. Neque hoc quidem contentus Paulus, quos paulò antè coniurationis & maiestatis accersierat, eosdem mutata sententia ob diuulgatam fabulã hæreseos accusat. Trahitur ad vrbem Põponius Venetijs captus, per totam Italiam tanquam alter Iugurtha ducitur in iudicium Pomponius, vir simplicis ingenij, neque coniurationis, neque alicuius sceleris conscius. Rogatus cur nomina adolescentibus immutaret, vt homo liber erat. Quid ad vos, inquit, & Paulum, si mihi Fœniculi nomẽ indo, modò id sine dolo & fraude fiat? Amore nanque vetustatis antiquorum præclara nomina repetebat, quasi quædam calcaria, quę nostram iuuentutem æmulatione ad virtutem incitarent. Trahitur & Lucillus ad vrbem tanquam reus maiestatis, qui in Sabinis tetricam illam vitam ducebat, quod ad Campanum scribens, quæ litteræ postea deprehensæ sunt, Heliogabali cuiusdam amores reprehendebat, ita occultè tamen, nisi à conscio dignosci res ipsa non posset. Vianesius autem diligens pastor ad nos cum tormentis sæpiùs rediens, torto etiam Petreio Callimachi comite in fuga comprehenso, ac nihil confesso, quòd diceret ebriosam illam Callimachi collocutionem nullius momenti existimandam fuisse, omnia oculis collustrans, ne refractis parietibus tanquam Dædali alta arce volaremus, carcerem subterraneum meditatur, fabris statim locat: eoque conijcit Franciscum Anguillaram, Gattalusium, Franciscum Aluianum, Iacobum Ptolomæum, quadriennio antè molestia carceris marceratos. De libertate nostra interim nullum verbũ fiebat. Erat tum imperator in vrbe: voti enim gratia venerat cum magno comitatu, quem Paulus magna cum impensa honorificentissimè susceptt, expensis decem & octo millibus nummũm aureorum. Ambos ex mole Hadriani sub eodem pallio à Laterano redeuntes, comitante honorato quoque, inspexi. Substitit Paulus in ponte, donec imperator equites aliquot crearet. Abeunte deinde imperatore, cùm iam metu omni liberatus esset: nam & equitũ & peditum suorum magnam partem in vrbẽ vocauerat: ve-

ritus ne quid tumultus à populo Romano excitaretur, præsente imperatore, 10. mẽse post captiuitatem nostram in arcem veniens, ne tantum tumultus frustra cõcitasse videretur multa nobis obijcit, sed illud potissimùm, quod de immortalitate animorum disputaremus, teneremusque opinionem Platonis, quam diuus Augustinus Christianæ religioni similimam esse censet: Meritò, inquit Aurelius, Cicero Deum inter philosophos Platonem vocat, qui certè cunctos ingenio & sapientia superauit: hunc mihi delegi, quo cũ disputarem, qui & de vltimo hominis fine, & de diuina natura melius quàm cæteri philosophatur. In dubium inquit Paulus, disputando Deum vocabatis. Quod quidem omnibus philosophis & theologis nostrorum temporum obijci potest, qui & animos, & Deum, & omnes intelligentias separatas, disputãdi ac veri inueniendi caussa in dubium plerunque vocãt. Præterea verò hæretici sunt, vt ait Augustinus, qui, quod prauè sapiũt, pertinaciter defendunt. Sanam disciplinam nunquam adspernati sumus, quod facere cõ sueuerunt (vt ait Leo) erroris magister, qui seorsum ab ecclesia sentientes, hæretici meritò, Hieronymo teste, sunt appellati. Rationem vitæ meæ, posteaquã sapere per ætatẽ cœpi, vsque ad hæc tempora reddere vobis possum. Nullum mihi facinus impingi potest, non furtum, nõ latrocinium, non sacrilegium, non depeculatus, non parricidium, non rapina, non Simonia. Vixi, vt Christianum decebat, confessionem & communionẽ in anno, semel præsertim intermisi nũquam. Nil ex ore meo excidit, quod cõtra symbolum esset, aut hæresim saperet. Non sum imitatus Simoniacos, Carpocratianos, Ophytas, Seuerianos, Alogios, Paulinos, Manichæos, Macedonianos, aliãue hæreticorum sectam. Præterea verò Paulus crimini nobis dabat, quòd nimium gentilitatis amatores essemus, cùm nemo eo huius rei studiosior esset, quippe qui & statuas veterũ vndique ex tota vrbe cõquisitas, in suas illas ædes, quas sub Capitolio exstruebat, cõgereret, auecto etiam ex sancta Hagnete beatæ Constantiæ, sepulchro, frustra reclamãtibus monachis loci, qui posteà mortuo Paulo, sepulchrum illud porphyreticum à Xysto, põtifice repetiêre. Præterea verò numismata propè infinita, ex auro, argento, æreue, sua imagine signata, fine vllo senatusconsulto in fundamentis ædificiorum suorum more veterum collocabat: veteres potius hac in re, quàm Petrum Anacletũ & Linum imitatus. Cũ verò nostra de re inter Palatinos episcopos & duos fratres esset aliquãdo disceptatum, quorum alter erat ordinis Francisci, alter Dominici, venerunt ferè omnes in hanc sententiam, nihil esse in nobis, quòd hæresim saperet. Verùm cùm Paulus in arcem venisset, excluderetur̃que de industria Franciscus patronus noster veritatis assertor, quò liberius Leonardo Iequi liceret, eadem dicit quæ pridie. Rogati sententiam qui tũ aderant, etsi ad nutum pontificis aliqua ex parte loquebantur, nostram tamen caussam leuiorem faciebant, ac pontificem mitiorem reddere conabantur. Solus autem inter omnes Lelius de Valle Romanus ciuis & aduocatus consistorialis, nostram caussam liberè tutatus est. Confutat omnia, quæ à Leonardo dicta erãt, quæq; partim affirmauerat alter aduocatus Andreas sanctę crucis. Fit autem inter dicendum de Academia mentio. Inclamat tum M. Barbus sancti Marci Cardinalis, nos nõ Academicos esse, sed fœdatores Academię. Quid turpitudinis autem à nobis in Academiam prodierit, certè nõ video, cum nec fures, nec latrones, nec incẽdiarij, nec decoctores essemus. Veteres Academicos sequebamur, nouos contẽnentes, qui in rebus ipsis nil certi ponebant. Paulus autẽ hæreticos eos pronũciauit, qui nomen Academię vel serio, vel ioco deinceps commemorarent. Iusta est hæc ignominia Platoni, ipse se tueatur. Volebat Paulus rebus in omnibus videri acutus & doctus: volebat itẽ videri facetus, deridebat ferè omnes contẽnebat̃q;. Interrogat tũ Põponium hominem irridens, quod ei à teneris annis nomen imposuerant parentes. Respondet Pomponius, se binomium fuisse. Confusus nouitate rei Paulus, substitit amplius de nomine quærere. Ad me autem conuersus, in omnem contumeliam prorupit omitto quòd mihi coniurationem, hæresim, maiestatis crimen obiecerat, quæ omnia iam purgata erãt: obijciebat etiam ingratitudinem, quòd in me licet ingratum officiosus fuisset. Si spoliare homines emptione sua incognita caussa, si carcere, si tormẽtis, si ignominia, si calumnia afficere beneficium est, certè erga me benefícus & liberalis dici potest Paulus. & ego ingratus? qui tantorum malefactorum immemor, ab vrbe non discesserim, suis mandatis obtemperans, suis pollicitationibus toties

frustra

fruſtratus. Abijt inde minabundus, & ob iram quam tum conceperat, nos vſq; ad integrum annum retinuit, ita eum credo iuraſſe: quando nos cœpit, & in carcerem coniecit, noluit periturus videri. Dimiſſos tandem in ędibus ſui XX. diebus ita nos retinet, vt efferre pedem domo non liceret. Vagari deinde per Vaticanum finit. Fatigatus poſtremo Cardinalium precibus, liberos tandem nos facit. Vocor non ita multò pòſt litteris à Ludouico Gonzaga principe Mătuano, ad balnea Petriolana valetudinis cauſſa, quam in carcere dextro humero debilitatus contraxeram. Eò vt proficiſcerer, primo vetuit Paulus, quòd diceret ſe breui rei mæ bene conſulturum. Eo tamen ac redeo, ſpondente reditum meũ Beſſarione Cardinali Nicæno, viro prędantis ingenij, & ſingularis litteraturæ. Fidem meã commendat Paulus, ac crebro iactat optimam eius erga me voluntatem. Poſt diſceſſum Borſij Eſtenſis, quem ad vrbẽ cum magno equitatu venientem magnificentiſſimè & lautè ſuſceperat, ducemque Ferrariæ creauerat, me breui viſurum quo in me animo eſſet. Idque etiam oratoribus tum Venetorum, tũ ducis Mediolanenſis, qui me ei commendauerant, ſæpe pollicitus fuerat. Biennio hac ſpe ductus vel fruſtratus potius, ire Bononiam inſtitueram cum Cardinali Mantuano eiuſdem ciuitatis legato. Quo minus id facerem, vetat Paulus: dixitque (ita erat vrbanus & facetus) me ſatis ſapere, & facultatibus potius quàm litteratura indigere. Sed ecce, dum exſpecto, vt mei tandem tot calamitatibus, tot malis circumuenti miſeratur, pōtifex ipſe apoplexia moritur ſecunda hora noctis, ſolus in cubiculo nemine vidente, cum eo die lętus etiã conſiſtorium habuiſſet, pontificatus ſui anno vj. menſe x. v. Kal. Auguſti MCCCC. LXXI. Fuit autem in homine, quantum ad corpus pertinet, maieſtas pōtifice digna. Erat enim magni ac vaſti corporis, adeò vt dũ ad rem diuinam proficiſceretur, ſolus emineret. Circa cultum corporis etſi moroſus nō erat, nequaquam tamẽ negligens habebatur. Fuêre etiam qui dicerent, eum, dum in publicum prodiret, faciem ſibi fucis cōcinnare. De apparatu pontificio non eſt cur ambigas, maiores ab hoc vno ſuperatos, regno prælertim, ſiue mitram velis appellare, in quam multas opes contulit, coemptis vndique ac magnis precijs adamantibus, ſapphiris, ſmaragdis, chryſolithis, iaſpidibus, vnionibus, & quicquid gemmarũ in precio, eſt quibus ornatus tanquam alter Aaron, in publicum forma humana auguſtiore prodibat. Inſpici tum ab omnibus volebat, & admirari. Hanc ob rem nonnunquam peregrinos in vrbe retinuit, intermiſſa oſtendẽdi ſudarij cōſuetudine, quo à pluribus eodem tempore cerneretur. Præterea verò, ne ſolus differre à cæteris videretur, publico decreto mandauit propoſita pœna, ne quiſpiam bireta coccinea (ita appellant capitis tegmen) præter cardinales ferret: quibus etiam primo pontificatus ſui anno pannum eiuſdem coloris dono dedit, quo equos vel mulas ſternerent dũ equitant. Voluit prętera in decretum referre, vt Galeri Cardinalium ex ſerico coccineo fierent: ſed id quò minus decerneretur, vetuêre illi, qui bene ſentientes, diminuendam eſſe eccleſiæ pompam, non augendam cum detrimento Chriſtianæ religionis prædicabãt. Ante pontificatum verò prædicare ſolebat, ſi ſors vnquam ei contigiſſet, ſingulis Cardinalibus, ſingula caſtella ſe donaturum, quo vitandi ęſtus vrbani cauſſa ſecedere per cōmodè poſſent. Sed pontificatum adeptus, nil minus cogitauit, pōtificatus tamẽ maieſtatem tum auctoritate, tũ armis augere conatus eſt. Nam Tricaricẽſem epiſcopum in Gallias miſit, qui cognita Leodienſium & ducis Burgundiæ contentione, eos ad concordiam reuocaret, ſublato interdicto, quo Leodiẽſes notati erant, ob pulſum iniuria epiſcopũ ſuum. Verũ dum Tricaricẽſis hæc quàm accuratè agit, vt id ad ſolũ pontificẽ pertinere oſtenderet, à Leodienſibus cũ eorum epiſcopo capitur. Hanc ob rem dux Burgundiæ inita pace cum Ludouico Francię rege (tum enim bellũ inter ſe gerebant) adiuuãte ipſo rege, Leodiẽſes grauiſſimis cædibus perſecutus, eorũ vrbẽ tandẽ euertit, & captos epiſcopos liberauit. Præterea verò Paulus cognita regis Bohemiæ perfidia, in hominẽ Laurẽtio Rouerella epiſcopo Ferrarienſi legato ita Vngaros & Germanos cōcitauit, vt breui & ſtirpẽ Georgij funditus ſuſtulerit: & nomen hæreticorum fuerit deleturus, ni Poloni id regnũ ad ſe pertinere dicentes, Mathiã Vngarię regẽ tenuiſſent bello laceſſitum, quo minus regno Bohemiæ potiretur. Duo tamẽ bella, & quidem parua in Italia ſuſcepit, quæ nulla re prius repetita bello, ſed inſidijs primò inchoata, poſtea deferuit. Cũ igitur Tolphæ veteris dominos inſidijs primò, mox armis, cùm id non ceſſiſſet, duce Vianenſio

aggressus esset, obsideretq; locum & oppugnaret, superuenientibus regijs copijs, quæ à bello, quod in Flaminia contra Bartholomæum Bergomatum gestũ esse diximus, quo in exercitu Vrsini militabant, repente effusa fuga obsidionem deserit, cum amplius 60. millibus passuum hostes abessent. Atque ita Tolpham post longam contentionem, qua etiam Vrsinos sibi inimicos ac propè hostes fecerat 17. millibus nummũ auri emit familiæ Vrsinæ potentiam veritus, quæ dominis loci affinitate coniuncta erat. Ijsdem quoque artibus Robertum Malatestam Sigismundi mortui filium aggressus, cum etiam dolo suburbium Ariminense cepisset, vrbemque aliquandiu oppugnasset, Laurentio Spalatensi archiepiscopo tantum negocium procurante, superueniẽte postea Frederico comite Vrbinati cum regio ac Florẽtini populi exercitu, & obsidionẽ relinquere coactus est, & fuso turpiter ac fugato exercitu, pacem turpi etiam conditione initam non renuit. Affirmat Laurentius, potiundi Arimini opportunitatem amissam esse, dum auarè nimium stipendia militibus persoluit: dumque ignoratione rerum æternitate ingenij, rem ipsam, quę momento temporis colligitur, in bello potissimum, in longum ducit. Natura enim in rebus agẽdis ita præposterus Paulus erat, vt nisi fatigatus, rem quantumuis claram, apertam & inchoaret, aut inchoatam perficeret. Quamquam ipse iactare solebat, id sibi in multis vsui fuisse, cùm in pluribus (si verum fateri volumus) sibi ac Romanæ ecclesiæ id admodum nocuisset: in colligendis autem pecunijs ita diligens fuit, vt ferè semper beneficia & episcopatus his committeret, qui officium aliquod venale haberent, vnde elici munus posset. Omnia enim officia suo tempore venalia erant, quam ob rem factum est, vt qui episcopatum aut beneficium vellet, officium aliquod emeret, quo lenocinio quod vellet, cõsequeretur, superatis competitoribus omnibus, doctrina & probitate vitæ, quouis magistratu & honore dignis. Præterea verò, cum episcopatus vacaret, quo plures annatę eodem tempore soluerentur, digniores (vt ipse prædicabat) ad vberiores episcopatus mouens, magnam pecuniarum vim vndique colligebat. Redimendarum quoque pensionem vsum non improbauit. His autem pecunijs interdum etiam ad liberalitatem vtebatur. Nã & Cardinales paupere maximè & episcopos & principes ac nobiles domo extorres, virgines, viduas, ęgrotos frequenter iuuabat. Curauit idem vt Romæ, annona cæteraq; ad victum pertinentia, vilius quàm antea vẽderentur. Aedificauit etiam splẽdidè ac magnificè tum apud S. Marcum, tum verò in Vaticano. Quod ad munificentiam pertinet, venationem quoq; miro apparatu edidit duci Ferrarienſi in campo Merulæ. Huic autẽ præfuit eius ex sorore nepos sanctę Lucię Cardinalis, quem vnà cum Baptista Zeno altero nepote Cardinales ante creauerat. Adire hominem die dormientem, ac noctu vigilantem attrectantemque gemmas, & margaritas difficile erat, nec nisi post multas vigilias, quod si tibi patuissent fores, audire hominem, non audiri ab homine necesse erat, adeò copiosus in dicendo habebatur. Morosus erat & difficilis, tum domesticis, tum externis, & sæpè quod promiserat, mutata sententia inuertebat. Volebat videri astutus rebus in omnibus, hanc ob rem perplexè nimium interdum loquebatur, quare amicitias principum ac populorum non diu seruauit, quod variarum partium haberetur. Varia ciborum genera sibi apponi volebat, & peiora quæque semper degustabat. Clamabat interdum, nisi quæ expetebat, ex sententia ei appositа fuissent. Bibacissimus quidem erat, sed vina admodũ parua & diluta bibebat. Peponum esu, cancrorum, pastillorum, piscium, succidiæ, admodum delectabatur. Quibus ex rebus ortam crediderim apoplexiã illam, qua è vita sublatus est: nam duos pepones & quidem prægrandes comederat eo die, quo sequenti nocte mortuus est. Iustus tamen est habitus & clemens. Pleroſque autẽ latrones pœna carceris ad sanitatem redigere conatus est, fures parricidas, perfidos, periuros. Humanitatis autem studia ita oderat & contemnebat, vt eius studiosos, vno nomine hæreticos appellaret. Hanc ob rem Romanos adhortabatur, ne filios diutius in studijs litterarum paterẽtur, satis esse si legere & scribere didicissent. Durus interdum & inexorabilis, si quid ab eo peteres, habebatur: neque hoc contentus: conuicia & probra in te conijciebat: plura tamen præstabat, quam vultu facturum præseferret. Vno tamẽ postremo laudari potest, quòd domi monstra nõ aluerit, quodque domesticos suos & familiares in officio continuerit, ne ob fastum & insolentiam populo Roma o & auditis stomachum faceret.

PETRVS

Ex Onuphrio.

PEtrus Barbus, Patricius Venetus, Nicolai & Polyxenæ, fororis Eugenij IV. Papæ filius, ab auunculo Romam accitus, Protonotarius Apostolicus, episcopus Ceruiensis, post Vicetinus, Diaconus Cardinalis S. Marię Nouæ, demum Presbyter tt. S. Marci renunciatus est. Homo natura blādus, mitis, & humanus. Pontificibus Nicolao V. & Calisto 3. gratissimus fuit. Pio 2. non admodum probatus. Quo mortuo, ipse conclaui in Palatio Vaticano instituto, 19. Cardinalium suffragijs 3. Kal. Sept. anni Mccccl xiiii. Summus Pontifex denunciatus, coronatusque ibidem 16. Kal. Octob. sedit Imp. Cęsare Frederico 3 Augusto, annos 6. menses 10. dies 26. Ordinationibus tribus Cardinales xj. creauit. Fœdus inter Christianos Principes, & bellum Turcicū per Legatos suasit. Georgium Bohemiæ Regem Hussitarum hæresi infectum, excommunicatum Regno priuauit, quod Hungarorum Regi Matthiæ dono dedit Fridericum. Imperatorem Romæ voti caussa venientem honorificentissimè susceptit, Borsium Marchionem Estensem Ferrariæ ducem constituit: lautissimas ad S. Marcum ædes construxit. Apoplexia correptus, obijt morte repentina Romæ in Palatio Vaticano 8. Kalend. Augusti, anno Mcccclxxi. Vacauit sedes dies 14. Corpus in S. Petro marmoreo sepulchro cum hoc epitaphio conditum.

Paulus 2. Venetus Pontifex Maximus, è vetusta Barborum familia, præclaris naturæ dotibus auunculo Eugenio 4. nō inferior Iustitiæ, pietatis, diuinarumque cæremoniarum cultor religiosissimus, Ecclesiasticæ libertatis maiestatisque defensor constantissimus, præcipuo pacis seruandæ studio, & singularis omnis generis munerum abstinētia, formidanda etiam lege magistratibus indicta clarissimus, in principes munificentia, in pauperes misericordia insignis, patrio amore annonæ copiam Vrbi dedit. Patrimonium beati Petri erratis populorum, indulgentissimi parentis affectu, emendatis, & conseruauit & auxit. Furētes armis hæreticos repressit: & quod per difficilem rerum temporumue conditionem effici cum dignitate non poterat, matura cūctatione saluberrimè disposuit. Vixit annos liii. menses 5. dies 3. sedit annos 6. menses 10. dies 26.

Marcus Barbus Cardinalis S. Marci Patriarcha Aquileiensis consanguineo bene merenti fecit, anno salutis Mcdlxxii.

Huc vsque Platina.

SVBSEQVENTES PORRO XIV. Pontificum vitæ, Onuphrij Panuinij opera accessere.

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS FRATRIS EREMITAE AVGVSTINIANI, PONTIFICVM ROMANORVM VITAE A XYSTO IV. PAPA, VSQVE AD PIVM V. Pontificem Maximum,

AD ILLVSTRISSIMVM PONTIFICEM D. PERAFANNVM, DE RIBERA, DVCEM ALEALAE PROREGEM NEAPOLITANUM: ad quem epistolam dedicatoriam in fronte huius operis collocatam offendens.

ONVPHRIVS PANVINIVS CANDIDO LECTORI SALVTEM DICIT.

ANte annos circiter xiiij. hortatu Marcelli Cardinalis sanctæ Crucis, quem postea summum pontificem vidimus, cui ego me tunc temporis in clientelam totum dederam, beati & sanctissimi illius viri virtutes admiratus, ab historijs profanis cōscribendis ad ecclesiasticas res, vsq; ad ea tēpora à paucis, aut leuiter tentatas, aut omninò neglectas, tractandas, & explicandas animum conuerti. Libellum igitur ante omnia de Romanis pontificibus cum Cardinalium breui chronico adornaui, quem adhuc imperfectū, neq; vllam librifaciem habentem, quum & inuito,

inuito, & nesciente me, vulgatū cognouissem, incredibili dolore affectus, quo ei errori remedium aliquod adferrem, breuiorem alium librum statim, etiamsi contra animi mei sententiam, publicaui, in quo eadem res aliquāto diligentius tractarentur, sed & is, quum immaturus & celeriter confectus esset, non omni ex parte incorrptus, & integer exire potuit: res enim magni laboris, & multarum vigiliarum longius omnino tempus desiderabat. Vnde quibusdā aedibus nō ita accuratè exploratis, vt librum quāprimùm publicarem, coactus sum: ne, quæ in priore opera iam edita erant falsa, incertaq; legentiū mentibus obreperent. Atq; hac ratione factum est, vt etiā in posteriore editione ad eundem modū. sed tamē multo leuius peccatū sit, & incorrupta, ac quæ in rerum scriptore maximè desideratur, certissima veritas, ad amussim non respōdeat. Cæterum ab his, quorum interest admonitus, probatissimisq; annalibus, & vetustissimis publicis monumentis subleuatus, certissimam rerum seriem & veritatem inueni. Ob has igitur causas librum ipsum longè locupletissimum, accuratissima diligentia iam magna ex parte concinnaui, quo Romanorū Pōtificū & Cardinalitū, quorū memoria exstat, vitas effusè scripsi: At qui quum res magni & difficilis negotij sit, non ita facilè, quanquam iam diu multumq; in eo elaborauerim, consici potuit. Interim amicorū quorundā grauissimorum hominū hortatu, dū liber meus publicetur, Platinā, qui iam in Officinis esse desierat, multis mendis purgatū restitui, annotationibus illustraui, & quanto breuius & diligentius à me fieri potuit, xiuj. sequentiū pōtificum à Xysti iuj. (vbi ille scribendi finē facit) Pontificatu, ad nostra vsq; tempora adiunxi. In quibus describendis, præter priuatos publicosq; annales, diaria, & acta cōsistorialia, Raphaelem quoq; Volaterranū, & Paulum Iouium præcipuè auctores sum secutus, quin & aliquot exijs ab ipso Iouio breuissimè mutatus sum, publicam studiosorum vtilitatē vbiq;, atq; eam solam respiciens. Aequissimū nanq; mihi videbatur, vt qui ad hasce vitas legendas animum adieciſſet, ne, quum iam ad finem ferè peruenisset, præproperè ac parū opportunè destitueretur. Qui se cupiditati suæ (neq; enim auiditatem ipsius explere volui) sed tamē, si cupidati suæ aliqua ex parte crediderit à me factum esse satis, tum ego, quem ex hoc labore meo vnicum cupio, eundem mihi videbor fructum abundè consecutus.

XYSTVS PAPA IV.

GEns Roborea, quæ & de Ruuere dicta est Augusta prætoria Taurinorū orta, inter Subalpinas nobilis, à Longobardis originem ducere, multorum consensu traditur. Caius familiæ auctorem fuisse Hermundū, qui Ragumberti ducis Taurinensium, Pauli Diaconi in historia Lōgobardica testimonio clari, tempore circa annum Domini DCC. vixit, antiquis annalibus relatū est. Castellū vicus nouus eius familiæ vetus ditio, nā Cincianū, & Riualba posterioribus temporib⁹ acquisita fuēre. Simo Ruuereus ob pinguedinē cognomine Crassus, ante multos annos ex Taurinis in Ligures concedens, ad vada Sabatia, quam nunc Sauonam vocamus, subsitit, à quo gēs de Ruuere manauit, inter eius ciuitatis familias non postrema. De Ruuere autē gentis nomē est vernacula lingua, quòd nos Latinè robur appellaremus, vel potius quercū, ab insigni gētilitio clypeo, quod est quercu aurea expressū. Ex ea quæ erat Sauonæ familia de Ruuere, Xystus papa 4. originē duxit, cuis parentē fuēre Leonardus, vir inter vrbis suæ ciues honoratus, & omnibus in patria magistratibus fūctus, & Luchina Munliona honesto loco Sauonæ nata. Exstāt adhuc Leonardi, & patris auiq; sui cū elogijs in ecclesia cathedrali Sauonēsi sepulchra, ante omnē Xysti fortunā condita, ist hęc referentia: Natus est Xystus 11. Kal. Augusti, anno Do-

mini MCCCCXIIII. Ioanne XXIII. Romano pontifice. Cellis, qui est pagus maritimus, ab Vrbe Sauona quinque millibus passuum distans: eo nanque parentes confugerant vitandæ pestis causa, quæ tum maximè Ligures vexabat. Videre per somnium visa est mater, ante partum editum infantem à beatis Francisco & Antonio cucullam & cingulum piè ac sanctè indui, quo habitu ipsorum diuorũ fratres vtuntur, Minores vocati. At verò dum obstetrix puerum, cui propterea Frãcisci nomen inditum fuit, vt fit, accuratè in balneo lauaret, ipsumq; in vndis aliquando deficientem, ac penè mortuum ad matrem detulisset, illa somnij memor, vouit se inditurum filium S. Francisci habitu, facturamq; vt eundem sex mensibus ferret: quo semestri trãsacto, amoto habitu, puer iterum in graue infirmitatem incidit, annum iam natus, & eo amplius, cæterum voto repetito, mater statim filium incolumem recepit, & quum parum per creuisset, nonum agens annum, cœnobio adiectus est sancti Francisci. Cuius pueri curam suscepit Ioannes Pinarolius vir optimus, à quo ordinis mores, vitamque fratrum Minorum instructus, grammaticam tãto studio perdidicit, vt breui Ciceronis volumina, partim ab alijs audierit, partim verò ingenij acumine, nulla alterius opera intellexerit. Cherium deinde vbi adoleuisset profectus, Dialecticę & Logicæ doctores eius loci audiuit ita diligenter & accuratè, vt postea facultatem eandem ipse alijs legerit. Papiæ deinde & Bononiæ celeberrimis gymnasijs philosophiam, & theologiam didicit, præceptoribus vsus Iacobo Textore, & Andrea Nolano doctissimis viris, vigesimo ætatis anno nondum, doctorum capitulo generali sui ordinis Genuæ cõgregato, ita copiosè, ita disertè & eleganter disputauit, vt vnus omnium doctissimus existimatus sit, & à Generali ministro ordinis Guillelmo Casali maximis laudibus ornatus. Patauij demum magisterij gradu suscepto, philosophiam & theologiã multis in gymnasijs vt Patauino, Bononiensi, Papiensi, Senensi, Florẽtino, & Perusino publicè professus est. Hominem tota Europa clarissimum, quum multi alij præclari viri, tum præcipuè Bessario Cardinalis Nicęnus, vir Latina & Græca doctrina insignis, frequẽter audiuit, cuius familiaritate ita delectatus est, vt eodem persæpe vsi sint contubernio. Sacras cõciones annuis xxxx. diebus, in omnibus ferè Italiæ vrbibus, magna hominum gratia habuit. Ministri generalis Iacobi Sarguellæ postea socius factus, nõ longè pòst Ligurię prouincialis, quem ministrum vocant primum, deinde sui ordinis in Romana curia procurator, & totius Italię generalis vicarius. postremo in capitulo generali Perusij celebrato, omnium votis Iacobo Sarguella ob senũ abdicante minister generalis est renuntiatus. Quibus in magistratibus tanta gratia & auctoritate apud omnes valuit, vt nihil quamuis difficile & arduũ, tentarit, quod nõ facilè fuerit consecutus. Pius II. enim maximo in precio semper habuit. Qui verò ei successit Paulus II. eius doctrinę fama permotus annitẽtibus maximè Bessarione Nicęno, & Frãcisco Mantuano cardinalibus, illum absentẽ & insciũm: (Papiæ enim morabatur Venetias iturus) Cardinalem presbyterum tituli S. Petri ad Vincula, cum alijs septem anno M. CDLXVII. xiiij. Kal. Octob. creauit. Qui Romam veniens comiter ab omnibus susceptus, & quorundam cardinaliũ benignitate adiutus (pauper enim erat) ędes S. Petri ad Vincula rimosas, & ruinæ proximas, ita restituit, vt ab se & familia per commodè incoli possent. Cuius in cardinalatu potissimum institutum fuit, vt familiam suam in officio contineret. Nec tamen eum aut parta dignitas, aut grauissimarũ rerum cura à studijs litterarũ auocauit. Nam in Cardinalatu librum de sanguine Christi, & de futuris contingentibus edidit. Scripsit etiam Commentarios de potẽtia Dei, de Conceptione Virginis, & contra errores cuiusdam Carmelitę Bononiensis, qui affirmabat, Deum sua omnipotentia damnarũ hominem saluare non posse. Aggressus est & aliud opus, in quo validis rationibus ostendere nitebatur, D. Thomã Aquinatẽ & Scotum in sententijs conuenire, quanquam verbis differrent ad tollẽdas discordias & altercationes inter Prædicatores & Minores. Tãtæ enim doctrinæ habebatur, vt huic vni ex cœtu Cardinaliũ ad fidẽ pertinentia potissimum committerentur, quibus rebus dũ studiosus operam daret, Paulus papa II. viij. Kal. Augusti noctis hora tertia, morte repentina diem clausit extremum. In cuius locum omnium Cardinalium suffragijs, qui XVII. tunc erant, in concłaui recluſi in palatio apostolico apud S. Petrum, v. Idus Aug. xiij. vacantis sedis die, anno Domini MCCCC LXXI, Romanus põtifex renũtiatus est. La-

tino Vrsino Roderico Borgia cancellario, & Francisco Gonzaga magnopere suffragantibus, cuius beneficij pontifex memor, Latino quidem camerariatum. Roderico abbatiam Sublacensem, Gonzagæ verò monasterium S. Georgij concessit. At verò viij. Kal. Sep. in coronationis suę solemnibus, dum in magna populi frequentia lectica portaretur apud Basilicam Lateranẽsem tantus repente tumultus exortus est, dum Romani quidam ciues in via ab equitibus pontificijs premerentur, vt maximũ vitæ periculum adierit; saxis enim seu casu, seu ex composito appetitus, à lecticarijs certè destitutus fuisset, nisi Latini cardinalis auctoritas, à quo seditio sedata est, intercessisset coronatione celebrata ad rem ecclesiasticam Christianamque componendam animum adiecit, atq; ante omnia concilium Laterani se indicturum ostendit, in quo & res ecclesiasticæ corrigerẽtur, & de bello Turcis indicendo tractaretur, quemadmodum Pius papa II. instituerat. Cæterum dum imperator Fridericus III. concilium Vtini in Carneis loco magis opportuno à põtifice indici contendit, pontifex verò iurẽ id facere recusaret, re in longum protracta, alia remedia quæri placuit. Patrum igitur consensu Xystus IV. legatos summa cum potestate creauit, Bessarionem Nicænum in Galliam, Rodericum Borgiam cancellarium in Hispaniam, & Marcum Barbum in Germaniam, & Pannoniam, qui inter se dissidentes Christianos principes ad concordiam reuocarent. Ludouicus enim XI. rex Gallorum ducibus Carolo Burgũdiæ & N. Britanniæ arma intulerat, reges Ferdinandus Arragonum, & N. Iustinianæ ob regnum Castellæ legitimo rege destitutũ ad fœdum certamẽ venerant. Pannoniæ & Poloniæ reges de regno Bohemiæ vacante inter se bello decertabant. Prioribus legatis quartum adiecit Oliuerium Carafam, quem classi maritimæ in Turcos paratæ præfecit, magna cum impensa, singulis enim legatis in singulos menses quingẽti aurei assignati. Legati, qui ad reges profecti fuerant, rebus parum feliciter gestis, redière. Eugenij porro, Nicolai, Calisti, Pij & Pauli creditoribus vnà concurrentibus, quum initio pontificatus pecunię deessent, gemmis quas Paulus II. in thesauris reliquerat diuenditis, satisfieri voluit. Aerario enim inani, non nisi quinque millia aureorũ præter hominum opinionem inuenit. Auditis deinde publicè & perbenigne oratoribus Christianorum principum, qui sedi apostolicæ & ipsi obtemperaturus se, quemadmodum mos est, pollicebantur, duos Cardinales proximis quattuor temporibus natalis Domini designatos, eo die in publicum misit, quo legati domos quisque suas magno cum honore reducti sunt. Horum alter fuit Petrus Riaria mediocri familia, Sauonæ ortus, & ab eo à teneris annis in ordine S. Francisci educatus, quem episcopum Taruisinum ante ab se dictum, presbyterum Cardinalem tituli sancti Xysti creauit. Alter verò Iulianus Raphaelis fratris filius episcopus Carpẽctoratensis presbyter Cardinalis sancti Petri ad vincula tituli Eudoxiæ fuit. Is postea pontifex maximus renuntiatus, Iulius II. vocatus est. Xystus enim suorum amantissimus ac indulgẽtissimus, omnium iudicio est existimatus. Quorum causa multa præter fas iusq; egisse & concessisse vitio illi datum est. Petrus ipse amplissimis sacerdotiorum redditibus auctus, ita splendidus erat, vt pecunię perdẽdæ natus esse videretur, nam eo biennio, quo tantum pòst eo superuixit, ducenta aureorũ millia in victu absumpsisse, lx. verò millia æris alieni, argenti autem cælati CCC. pondo reliquisse traditur. Obijt voluptatibus confectus, annorum XXIIX. sepultus ad S. Apostolos. Paulò ante obitũ creatus à Xysto fuerat totius Italiæ legatus. Qua decursa & vbique ac Mediolani præsertim, Venetijs & Patauij honorificentissimè susceptus, Romã, vbi non longè post excessit, reuersus est. Cuius frater Hieronymus ex tenui alioqui & humili fortuna, in eius potentiæ locũ succedens, & Forocornelij ac Foroliuij princeps factus, post eum rem omnẽ ecclesiasticã administrauit, ingenio magis seuero ac voluptatibus minimum præter vnam venationem, deditus. Vxorem is duxit Catharinam Galeatij Insubrum ducis ex concubina filiam, cuius rei causa filium eius Ascanium Cardinalem Xystus postea creauit. Post hos verò pontifex fratrum sororumq; filios, quos multos habuit, ad magnos honores diuitiasque prouexit. Nam Leonardum fratris filium, data ei in matrimonium regis Ferdinandi filia notha vrbis præfectum dixit, & in eius defuncti locum alterius fratris filium, Iohannem Iuliani Cardinalis fratrem suffecit, Soræ ac Senogalliæ principatu adiuncto. Is ex vxore Iohanna Friderici Feltrij Vrbinatium ducis filia Franciscum Mariam genuit, qui post

auun-

anunculi Guidonis Vbaldi ſine maſcula prole obitū iure hæreditario, adoptionis & dotis nomine ducatum Vrbini obtinuit. Chriſtophorum deinde & Dominicum Ruuereos fratres patria Taurinēſes, ex regulis Vicinoui ſucceſſiuè, item ſororis filium Hieronymum Baſſum,& Petri Riarij ſorore natum, Raphaelem Sanſonium, qui Riarium nomen tulit, annorum xvij, & Iohannem Iacobum Sclafenatum Mediolanenſem Parmæ epiſcopum cubicularium ſuum,quem ſeruitio ſolo ſibi acceptum & gratū ex humili loco in altum euexit,Cardinales diuerſis temporibus dixit.His inter quatuor & triginta, quos varijs lectionibus in ſenatū cooptauit, Stephanum Nardinum,Iohannem Baptiſtam Cybo, Georgium Luſitanum, Ioannem Arragoniū Ferdinandi regis filium, Iohannem Columnam,Ioannem Baptiſtam Sabellum, Ioannē comitem,& Baptiſtam Vrſinum è proceribus Romanis adiunxit. Initio pontificatus in Lateranum canonicos ſęculares reduxit,eiectis inde à Romanis ſtatim poſt Pauli mortē regularibus,quos olim Eugenius IV. vt in antiquam poſſeſſionē,qua à Bonifacio viij. iniquè ſpoliati fuerant,introductos,Caliſtus iij expulerat,Paulusque ij. reſtituerat: hiſque templum S. Mariæde pace ab ſe media vrbe conſtructum conceſſit. Quum verò admodum liberalis eſſet, nec vlli prorſus negare quicquam ſciret, plurimis eaſdē gratias importunæ rogantibus ſæpe conceſſit. Qua de cauſſa,vt litium & diſcordiarum initia& occaſiones tolleret, ſubſignandis libellis Ioannem Monte mirabilem virum in aula exercitatum & induſtrium, ſæuerioriſque ingenij pręfecit,quod nō ritè conceſſa inducere poſſet.Ad arma conuerſus,quibus maximè deditus fuit,initium à bello Turcico fecit. Prima expeditione dum claſſem in Turcas miſit,legato & duce Oliuerio Carafa Cardinale Neapolitano,centū millia aureorum expendit; ſecunda verò lxv.millia Laurētio patriarcha Antiocheno fratris filio,qui Oliuerio ſucceſſerat,vnà cum Ferdinando & Venetis tantum bellum adminiſtrante. Nam cum Oliuerio pontificis nomine cum xxiiij.triremibus bellum gerente,quinquaginta Venetorum, Ferdinando verò xxiiij. triremes communibus auſpicijs militarunt. Nihil tamen præclarè geſtum eſt nuſquam prodeuntes ex Boſphoro in Aegeum hoſtibus,Smyrna tantum in Aſia capta,incolæque omnes abacti. Oppugnare quidem Sataliam ante adorti erāt occupato per vim portu, refractaq; cathena ferrea, cuius partem foribus Baſilicæ Vaticanæ prę fixam nunc etiam cernimus, ſed defendentibus acriter,qui in præſidio erant.Turcis prę lium omittunt,atque ita re infecta abeuntes plus terroris quā calamitatis hoſtibus intulēre,quum ferè omnium conſtans fama eſſet, Chriſtianos eo anno magnā Aſiæ partem occupaturos fuiſſe,ſi ipſi mari,quemadmodum Vſumcaſſanus Perſarum rex terra,Turcas vexare voluiſſent. Per quos verò ſteterit,quo minus res ex ſententia gereretur, haud ſatis liquet.Quum Volaterrani in Etruria, occiſo propter imperij acerbitatem & Salinarum controuerſiam prætore Florentino à Florentinis defeciſsēt,Xyſtus veritus ne eius rei occaſione Italiæ pax turbaretur, motus etiam Florētinorum precibus, eo ſtatim copiarum ſuarum partem miſit,quibus factū eſt,vt Volaterrani expugnati perdomitiq; temeritatis atque ſæuitiæ ſuæ pœnas dederint. Interim Pōtifex imperij diuturnitate,viribus inſtauratis,vt erat magni animi vir,pontificiā dignitatem augere,imperiū armis proferre, & Hieronymum Riarium ampliſſimis fortunis honeſtare cupiens, fœdere cum Arragonio Ferdinando Neapolitanorum rege inito aliquot in Vmbriæ tyrannos tumultuantes, & aduerſus eccleſiā minus quam beneficiarios deceret,contumaces tollere conſtituit.Ingēti igitur exercitu ab ſe cōgregato, imperatorem Fridericum Feltrium, quem ex comite Vrbini ducem nullo non honoris genere adhibito,creauerat,tum abſentem,legatum verò fratris filium Iulianum cardinalē S. Petri ad vincula præfecit. Legatus ducis aduentu non exſpectato,in Tudertinos primum,deinde in Spoletinos tumultuantes, pontificiq; rebelles impreſſionē facit: quos Iulio Varano Camertium duce opem ferēte, ſedatis inteſtinis diſcordijs factionumq; capitibus relegatis,in eccleſiæ fide nō ſine maxima Spoletinorum clade continuit.In Nicolaum deinde Vitellium Tifernatem Regulū, ferocis ingenij hominem arma mouit,quem cum anteà Xyſtus amicum habuiſſet,Laurētij Tifernatis acerrimi Nicolai hoſtis impulſu, pōtifex bello perſequebatur,Vitellius impar potificijs viribus,poſt trimeſtrem oppugnationem, Vrbinatium ducis Friderici aduētu audito vrbem legato hac conditione dedit,vt ei tuto viuere priuati hominis more in patria

liceret. Cauerat autē iam sibi Nicolaus amicitia ducis fretus, vt accepto à pontifice quāti bona eius vendi possent precio, exsulatum quò vellet, abiret. Cæterū aliquot annis pòst ciuibus fauentibus in vrbem reuersus, arcem quam Xystus, quo ciuitatem in suam potestatem facilius continere posset, extruebat, disiecit, seq; intra oppidum firmo præsidio muniuit. Porro autem longam illam triū mensium obsidionem non absque Laurentij Medicis qui tum in republica Florentina principem locum obtinēbat, pecunia, auxilijsq; tulit. Qui tranquillitatis atque otij studio potentiam principum in Italia exequatam volebat, nec pōtificis sibi ex mutata quadam æmulatione, & fratris Iuliani in cardinalatus petitione repulsa parum amici, vires nimio plus crescere patiebatur, vnde aduersariū se libidini eius, moderatæq; cupiditati temperostendit. Pontifici ita irritato, insignem aliā contumeliam adiunxit. Totis enim viribus operam dedit, ne pontifex Imolam Flaminiæ vrbem quam Forum Cornelij vocāt, emeret, quam princeps egestate coactus venalē proposuerat, eiusdem regulo per amicos mensarios magna pecunia subleuato. Ita vt iā Laurentio cum pontifice apertę simultates intercedere viderentur. Quę res Mediceis, vt pòst dicam, penè exitio fuit. Dum hæc in Italia geruntur, Scodra, quod nunc Scutarum vocant, ditionis Venetæ oppidum à Turca oppugnabatur, quod Xystus commeatu & pecunia iuuit, Turcæ munitissima recepta arce ea ad occupandum Epirum, & deinceps Illyricum vteretur. Simultas interea inter Xystum & Mediceos adeò creuerat, vt pōtifex ab aduersa Mediceorum factione, cuius princeps Fráciscus Patius nobilis Trapezita erat sollicitatus, clam egerit, vt conspiratione facta fratribusque Mediceis Laurentio & Iuliano interfectis, respublica sui ipsius arbitrio constitueretur. Xystus tamen ne tam atrox scelestumque consilium sanctis auribus admississe videretur, rem totam occultè tractandam, perficiendamque Hieronymo Riario demādauit, egitque cum Ferdinando Arragonio, vt Alphonsus eius filius cum exercitu in Etruriam mitteretur, ea spe, vt sublatis aut eiectis Mediceis Florentinos sibi eo beneficio obstringeret, quorum postea opera subnixus maiore cum auctoritate pōtificatus dignitatem tueretur. Totum igitur negotium Hieronymi nomine datum est Ioanni Baptistæ Mōtesicco, qui erat & Hieronymo fidus manu ac ingenio promptus. Florentiæ verò conspiratorum capita fuēre Bartholomęus Saluiatus archiepiscopus Pisanus, Laurētio ob prinatam veterem simultatem offensus. Franciscus Pactius, & Iacobus Poggius Poggij oratoris clarissimi filius. Atq; vt rē tutius aggrederentur, Florentiam mittitur Raphael Riarius cardinalis sancti Georgij, Hieronymi sororis filius adolescens, qui tum in gymnasio Pisano cōmorabatur, vt si qui dubij ac timidiores forent, eius prędentia & auctoritate, maiore fiducia ad maturandam cædem inducentur. Coniuratione igitur inita in quam plures nomina dederant, vt vj. Kalend. Maij die Solis in augustissimo diuæ Reparatę templo consparati, Mediceos fratres sacris mysterijs assistentes adoriuntur. Ibi Iuliano interfecto dum Laurentius leui vulnere saucius in sacrarium ab ædituis incolumis, coniuratis ianua prohibitis, receptus esset, archiepiscopus Pisanus, & Iacobus Pognius curiam occupare tentarunt. Tam immanis sceleris rumore per vrbem delato, quum Laurentium seruatum esse cognitum esset, impetu in coniuratos à ciuibus & magistratibus Mediceę factionis studiosis facto, Pisanus archiepiscopus, & Iacobus Poggius capti statim cū omnibus comitibus, è fenestris suspēsi laqueis præcipitantur, Antonius Volaterranus & Stephanus sacerdos, qui Laurentiū agressi fuerant, Franciscus Pactius, coniurationis princeps, qui Iulianum occideret omnesque eorum affines, satellites, & qui aliquam eis operam tanto in scelere nauassent laqueis strangulati eundem vitæ exitum habuerunt. Nil eo spectaculo atrocius fuisse memoratur, Mōtesicco demum, à quo quæstionibus habitis totius coniurationis series exorta est, interfecto, Cardinalis, qui ad aram maximam primo rumore confugerat, Laurentij precibus vix seruatus, & in custodia aliquādiu detentus, non longè pòst eius innocentia cognita in pontificis gratiam est dimissus. Hac re irritatus Xystus, quod sacrato viro & archiepiscopo ita fœde interfecto cardinalem quoque captiuum fecissent, Hieronymo instigāte grauissimum Florentinis, sacris omnibus interdictis, bellum intulit. Ecclesiastici exercitus imperator dux Vrbini Fridericus lectus, qui in Flaminiæ finibus arma parabat, pro rege verò Ferdinando pontifici fœdere coniuncto aderat iam cum exercitu Alphōsus

filius

filius Calabriæ dux, Florentini eo bello Gallorum regem, Venetos, Mediolanenſiũ, Mantuanorum, & Ferrarienſium principes fautores habuêre. Quod aliquot cladibus vtrinq; acceptis, oppidiſque nonnullis à duce expugnatis, Laurentij poſtremo Medicis diligentia & ſtudio, nulla re inſigni in eo geſta finitum eſt. Is ad regẽ Neapolim profectus, eius animum prudentia, auctoritate & diſertiſſimis rationibus adeò expugnauit, vt pacẽ ab eo & fœdus haud iniquis conditionibus Florentiam reportarit, in quo apertè illud adiectum erat, vt Arragonij & Florentini, ſi bellum alicunde ingrueret, certa collata pecunia, mutuis auxilijs iuuarentur. Initi eius fœderis fama Xyſti papæ animum grauiſſimè perculit: & haud dubiè primo quoq; tempore res nouas moliturus eſſe videbatur, niſi eius conſilia repentinus Turcarum aduentus diſcuſſiſſet. Qui Hydrunte in Salẽtinis vi capta, Italiam omnem incredibili terrore compleuerant. Tum Xyſtus Turcico tumultu exterritus, pacem cum Florẽtinis fecit, & mulctæ nomine quindecim triremes ijs ad bellũ Turcicũ imperauit. Illud memoratu dignũ, quod Florentino bello ardente, quum ab aduerſariorum legatis Xyſtus papa huius controuerſiæ, quæ iniuſta videbatur, occaſione ad concilium citatus fuiſſet, ipſe ingenti animo, ſummaque conſtantia reſpondiſſe fertur: Se concilium quidem libenter admiſſurum, vbi ſperaret ſe omnium illorum principum, criminibus patefactis, res plurimas eccleſię ablatas, ab ijs repetiturum. Vnde qui illum metu expugnare ſperabant, ab eodem perterriti alia perfugia quæſiêre. Per hęc tẽpora Cypri regibus patre & filiolo mortuis, Veneti Inſulam, quòd regis nouiſſimè defuncti mater Veneta è gente patricia Cornelia hæres eſſet, ne in Turcarum poteſtatẽ veniret, occuparunt. Oppugnabat eodem tempore Rhodum maximis viribus Mahometes ille, qui Conſtantinopolim ceperat. Verùm eã acriter Petro Daubuſon magno magiſtro tuente, re infecta diſcedere coactus eſt, & furorem ſuum in Italiã conuertit, vbi Hydrunte (vt dixi) capta quum Italiæ omni minitaretur repentino morbo oppreſſus, & ſuos in Italia fortiſſimè repugnantes deſtituit, & Chriſtianorum principũ animos longè maximo metu liberauit. Cuius mortis & receptæ Hydruntis nuntio confirmatus põtifex, qui iam de relinquenda Italia cogitauerat Venetis fauere cœpit, qui Herculi Eſtẽſi Ferrarienſium duci bellum atrox maximè repẽtinum intulerant. Xyſtus porrò cum Venetis fœdus inierat, vt ex Herculis calamitate, ſi victores Veneti euaſiſſent, Hieronymi Riarij potẽtiã amplificaret. Herculi adfuêre Ferdinandus rex ſocer, Florentini, & Ludouicus Sfortia, qui tutor pueri principis Inſubrum imperio potiebatur. Hic communicatis conſilijs Fridericum Vrbinatium ducem, exercitus imperatorẽ creatum, in agro Ferrarienſi Venetis ſe opponunt. Alfonſum regis filium in agrum Romanum cum valido exercitu maturare iubent. Pontifex exercitus ſui ducem Robertum Malateſtam Sigiſmundi filium crearat, quem venienti Alfonſo obiecit. Is ad Latinam vſque portam infeſto cũ exercitu veniẽs, magno Vrbi terrori fuerat, nihil ſeſe propterea animo demittente pontifice fortiterque armis rem gerente. Signis ad Campum mortuum in agro Veliterno collatis Alfõſi numeroſior exercitus, Roberti virtute à pauciori milite ſuperatus, capti proceres omnes, & Romam adducti ſunt. Dux ipſe Antium vſque fugiẽs, Neapolim trepidus ſe recepit. Verùm Robertus, cuius virtute tãta victoria parta erat, triduò pòſt celeriter extinctus ſuſpicionẽ ſuſcepti veneni reliquit. Ijſdem diebus ipſe etiã Fridericus Vrbinas, qui Venetis oppoſitus bellum pro duce Ferrariæ gerebat, in caſtris ad Stellatam Guidone Vbaldo filio ſuperſtite moritur. Pace paulò pòſt inter pontificẽ & regem facta, captiui omnes in pugna ad Campum mortuum remiſſi, & cardinales Colnmna Sabellusque, quos belli initio ſibi tanquam regis fautores ſuſpectos in Hadriani molem pontifex coniecerat, dimiſſi. Columnẽſes quoque, qui regi fœdere coniuncti, illum intra oppida ſua ſuſceptum commeatu adiuuerant, ſibique multis inlatis incommodis vbique aduerſati fuerant, primum quidem venia donauit, deinde grauiter bello perſecutus eſt, quum Laurentius protonotarius ex ea familia rurſus contumax nimium videretur, quem tumultuantem Romæ in domo ſua armis cohorteque pontificia, tum Vrſinorum auxilio expugnatum captumque breui tempore pòſt in arce ſecuri percuti iuſſit. Eorum inſuper iam omnia ferè oppida ceperat, quum medio ardore belli facto functus eſt. Dum bellum cum Columnẽſibus Xyſtus gereret, fœderatorum principum precibus

ſol-

sollicitatus, qui Venetum imperium Herculeferè oppresso crescere ægrè ferebant, à Venetorum societate auulsus, fœdus cum cæteris Italiæ principib⁹ aduersos Venetos percussit, eosque monuit, vt à Ferrariẽsi agro penitus abstinerent, illos autem non solum non obtemperantes, sed quantò maximè studio atque apparatu fieri posset, bellum instaurãtes, sacris interdixit. Conuenêre tum totius Italiæ principes apud Cremonam, vt de bello consultarent. Communique omnium sententia Venetorum furori, vt obuiam iretur decretum. Igitur magna vi ac ingentibus copijs bellum subinde redintegratum est, quo nullũ grauius ac periculosius antea Veneti gesserant. Iamque Alfonsi ducis Calabriæ ductu fractæ eorum vires videbantur, nisi Ludouicus Sfortia à socijs discedens, victis iam planeque perdomitis præter omnium sententiam æquissimam pacem inuicto etiã Xysto, attulisset. Tot itaque præliorum & bellorum sumptibus pontifex exhaustus, quum magna pecuniæ vi indigeret, noua collegia primus omnium Romanorum pontificum, quæ venirent, excogitauit. Dato itaq; negocio Sinolfo de Castro octerio protonotario viro solerti, & industrio Breuiatores minoris præsidẽtiæ restituit, à Pio creatos, & ab eius successore Paulo 2. sublatos, quorum loca quingentis: postea sollicitatores, quorũ trecentis venière. Deinde certos adstipulatores sine quibus nullæ possent confici tabulæ, Ianicerorum quoq; Stradiotarum, & Mamaluchorum officia induxit. Ex quibus Mamalucho- & adstipulatores, qui ei successit Innocẽtius viij. abrogauit. Postremo apostolici fisci nouem notarios constituit, quibus redditus vnius assignauit, qui antea cunctis præerat. Atque hac ratione Romanæ aulæ libertas in compedes quasi cõiecta omni industrij ac laborioſi ingenij diligentia sublata, quum non nisi pecunia hæc munera parentur, quæ antea gratuitò doctis & probis viris tribui solebant. Primus etiam vẽdidit officia procuratoris Cameræ notariatus apostolici, prototariatus Capitolij, notariat⁹ Gymnasij, metiẽdi salis, & camerariatus vrbis. Vectigalia noua inuenit, vetera auxit. Plures à sacratis hominibus decimas non sine maxima auaritiæ nota exegit. Sed hęc seu temporum necessitati seu verius proximis ac ministris eius tribuenda existimo, præsertim quũ nemo ad eam diem pontificum, nec animo ad munificentiam liberalitatemque propensior, nec in dando hilarior, nec in promerendis hominibus promptior fuisse memoratur. Miseros enim atque à Turcis, vel alias ob calamitates auitis sedibus, & imperijs eiectos Andream Palæologum Peloponnensi, & Leonardum Toccum Epiri despotas, honestis sumptibus aluit. Sophiæ Thomæ Palæologi filiæ Ruthenorum duci in matrimonium collocatæ, præter alia munera, dotis nomine sex millia aureorum donauit. Caroletã Cypri, & N. Bossinæ reginas regnis fortunisq; omnibus spoliatas, & ad se supplices confugientes, benignè susceptit, suaque munificentia subleuauit. Christiernum virum religiosissimum Daniæ, Suetiæ, Noruegiæ, & Gothorũ, ac N. Bossinæ & Valachiæ annis grauem & lenio confectũ reges, item N. Saxonum, & Alfonsum Calabriæ duces, voti causa ad limina Apostolorum, & ad se salutandum mira cum deuotione venientes, magnificentissimis sumptibus in Palatinis ædibus excepit. Idem Ferdinando Arragonio Neapolitanorum regi, ad Iubileum cum magno comitatu venienti, regio apparatu officia omnia præstitit, & annuum censum, quem ecclesiæ Romanæ debitum pendebat, equo tãtum falerato tributi nomine retento eidem remisit: eius filiam Leonoram per Vrbem ad maritum Ferrariæ ducem transeuntem pompa & donis regijs prosecutus est. Et vt à profanis ad sacra transeam, B. Bonauenturam ordinis sui olim Cardinalem virum doctissimum, & miraculis clarum inter diuos retulit. Multas veteribus solemnitates adiunxit, vt Conceptionis & Oblationis beatissimæ Virginis Deiparæ, sanctorum Annæ, Iosephi & Frãciſci, quas in ecclesia celebrari iussit. Priuilegia à pontificibus, qui ante eum fuerunt, iure quattuor mendicantium ordinibus concessa, quieti ecclesiæ & communi saluti consulens, amplissimis diplomatibus cõfirmauit. & auxit. Pro quibus rebus quantoperè dilectus sit, facilè suspicari possumus, præsertim quum in operibus publicis construendis, vel reparandis æque maximus fuerit. Nam Vrbem ante omnia à situ & cœno vindicauit, vijs Vrbis primũ munitis, & lateribus stratis, porticibusque & mœnianis disiectis quę vias deformes & in concinnas redditas obscurabant. Curi vicorum magistros ac curatores ab se institutos præfecit. Quum verò annus Iubilæus instaret, quẽ ex quinquagesimo ad 25 contraxit,

primus

primusque anno salutis MCDLXXV. celebrauit, animum ad religiosa loca, & peregrinæ multitudini ad Vrbẽ venturæ opportuna instaurãda adijciens, in primis pontem veterem Ianiculensem iam diu antè disiectum, quem ruptum meritò ciues appellabant, publicę commoditati, & decori, à fundamentis magna cura & impensa ex Tiburtino lapide restituit, suoque de nomine Xystum vocari iussit, opus sanè omni antiquo principe dignum. Xenodochium S. Spiritus obsoletum ac sordidum, & vetustate pene collapsum, totum vsque ad solum disiecit, & pulcherrimis ædificijs meliorem splendidioremque formam ampliauit. Quumque puellos expositos puellasq; ad pedes suos cum nutricibus prostratos vidisset, locum habitandi ijs assignauit, mandauitque, puellas nubiles maritis cum honesta dote locari, nõnullas verò religiosiores infirmorũ seruitio perpetuo dicauit. Nobilium quoque calamitate & egritudine motus, seorsum à promiscua plebe loca idonea decenterq; ornata, his attribuit. Religione deinde & singulari pietate inflammatus, qua semper beatam virginem prosecutus est, nobilem ædem cum amplissimo cœnobio S. Mariæ de populo ordinis Augustinianorũ à fundamentis erexit. Templum S. Mariæ de pace cum monasterij parte canonicis regularibus S. Augustini ex congregatione Frisonaria Laterano pulsis media vrbe de nouo ædificauit. Nã Oliuerius Carafa cardinalis Neapolitanus monasterium ipsum postea totum à fundamẽtis exstruxit. Diui Petri in Vaticano Basilicam ante repurgatam marmoreis & vitreis fenestris templo accommodatis dilucidiorem reddidit, & ruinam sinistro latere minantem, additis lateritijs repagulis cõfirmauit. Basilicæ quoq; Constãtinianæ repurgatæ & in angustiorem formam redactę latera strauit. Palatium vetus Lateranense ruinosum refarciuit. Multas per vrbem sacras ędes vetustate labefactas, in his SS. Apostolorum absidam, S. Petri ad vincula, S. Susannæ, S. Vitalis, SS. Nerei & Achilei, S. Balbinę, SS. Quirici & Iulittæ, S. Viti in macello, S. Saluatoris trans Tiberim, & alias multas sua impensa, vt ex eius insignibus, & elogijs liquet, refecit. Muros vrbis multis locis temporum iniuria collapsos instaurauit. Vtilitati vrbanæ cõsulens ductus aquæ Virginis pene confractos, elimatos perpetuo fornice à monte Pincio ad Triuij fontẽ cum aqua perduxit. Cloacas vrbis qua sordes in Tiberim vehũtur, repurgatas firmauit. M. Aurelij statuam æneam equestrem humili & sordido loco iacentem, in area Lateranensi augustiore loco exposuit. Aedes pontificias in Vaticano amplissimis porticibus deductis renouauit, Prætorianis excubitoribus, qui pontificis corporis & palatij custodiæ ab eo primum lecti sunt, magistratibus insuper & munera obeũtibus, loca quibus commodè habitarẽt, condidit, qui antea præter dignitatem in cellis penè penuarijs, situ squalentibus agitarẽt. Bibliothecam Palatinam in Vaticano toto terrarum orbe celebrem Palatina præfecto, aduectisq; ex omni Europa libris construxit, certosque prouentus, vnde custodes & librarij Græci, Latini & Hebraici mẽstrua salaria, quibus ali possent, haberent, librique emerentur assignauit, opus omnium præclarissimum, & pontifice maximo dignum. Nec his contẽtus reliquos patres sæpe hortatus est, vt exemplo suo pro facultate quisque monumentis vel nouis, vel restitutis vrbem exornarent. Vnde multa à multis exstructa sunt vel adornata, quemadmodum à Guillelmo Eustouteuilla episcopo cardinale Ostiense, & camerario nobilissimum templum cum Monasterio S. Augustini, cuius ordinis protector erat, & propinquum iuxta S. Apollonarem palatium, Basilica verò S. Mariæ maioris in exquilijs ductis leua dextraque fornicibus, item ostia cum arce ab eodem restituta sunt. Sed & cardinalis Agriensis ecclesiã SS. Sergij & Bacchij, cui præerat, ruinę proximam refecit. Raphael Riarius Iuculentissimas apud S. Laurentium in Damaso ædes tum inchoauit, ab alijs verò complura & egregia palatia fabricata ita vt verè vrbem ex Latere Lateritiam se reliquisse, dicere iure posset, quemadmodũ Augustum olim dixisse accepimus, se ex Lateritia marmoream. Merito igitur versus hi simulachro eius in Palatina Bibliotheca adscripti sunt.

Tẽpla, domũ expositis, vicos, fora, mœnia, põ
Virginiã Triuij quod repararis aquã. (tes.
Prisca licet nautis statuas dare cõmoda por-
Et Vaticanum cingere Xyste iugũ. (tus.
Plus tamẽ vrbs debet, nam quæ squalore late-
Cernitur in celebri Bibliotheca loco. (bat,

Eius porro pontificatus fuit aliquot publicis calamitatibus insignis, in his maximæ & frequentes tempestates, fulgura terræmotus, Solis lunæque defectus, bis Tiberis aluerum egref-

egressus vrbem totam inundauit, bella tota Italia exarsere, cometes pluries visus, magna in Vrbe annonę & perpetua caritas, intestinę tota ditione ecclesiastica, & præsertim Tuderti Gabriele Catelano Guelphæ factionis principe in vrbe interfecto, item inter Vrsinos & Columnenses discordiæ & cædes. Illud quoque non negligendum, quod eo pontificè mercatus, qui ante sub Capitolio fieri consueuerat, auctore cardinale Rothomagẽse Camerario, tum primum in circo Agonali iiij Nonas Septemb. die Mercurij, anno M. CDLXXVII. factus. Nihil enim vnquam Xystus, quod publico vrbis decori & commoditati esse censeret, quin perficeret, destitit Rem Romanam sedisque Apostolicæ dignitatem, ita intrepidè & egregiè tuebatur, & non facilè cuiquam quamuis maximo principi esset, ei aliquid molestiæ impunè inferre. Quod quum in his, quę supra dixi, tum in nouissimo ostendit bello, quod cum Venetis & Genuensibus socijs contra Herculem Estensem Ferdinandi Arragonij, Ludouici Sfortiæ & Florentinorum præsidijs fultum, deinde contra Venetos pro eodẽ duce gessit. In quo Venetis iam contusis, & aliquot prælijs fractis, quum pacem à socijs auctore Ludouico Sfortia præter eius voluntatem, immò se neglecto & inscio, datam conspexisset, animi dolore, podagra insuper aggrauante, qua in vltimis annis maximè laborabat, in quintum diem in Vaticano palatio exspirauit, noctis hora inter quartã & quintã, cui Idus Augusti illuxerunt, anno salutis MCDLXXXIIII. ætatis LXX. die XXII. pontificatus verò supra diem quartum anno XIII. Cadauer in Basilica sancti Petri æreo monumento conditum, quod in Sacello ab se exstructo, Iulianus cardinalis sancti Petri ad Vincula fratris filius, structuræ elegantia inter cætera vrbis ornamenta in primis conspicuum ante aram maximam faciundum curauit. Vacauit tum sedes Romana dies xvj.

(**)

INNOCENTIVS PAPA VIII.

INnocentij Papæ VIII. maiores ex nobili Græcia ortos, ante quadringentos annos Genuensium rebus maximè florentibus, Neapoli & Genuæ vrbibus Italiæ clarissimis consedisse constat. Cuius migrationis causas in re adeò obscura & vetusta, haud satis exploratas habeo, Neapoli Tomacellorum nomen incertum quo casu adepti, inter primarias eius ciuitatis familias locum tenuêre. Quanquam sint, qui prodãt Tomacellorum nomen à gentis in ea vrbe principe Tomacello viro egregio manasse: cuius posteri, vetusto familię nomine relicto eius, qui primus Neapolim accessit: prænomen pro familiæ gentilicio nomine vsurparunt, qui frequentissimus per ea tempora mos fuit, id quod multis facilè confirmari posset exemplis. Ex hac gẽte Bonifacius nonus Romanus Pontifex ingentis animi & spiritus vir, cuius maximè memorabilis exstitit pontificatus, originem duxit, qui annos XIIII. in summo sacerdotio, ante centum LXX. annos vixit, cuius res gestas in meo de Pontificibus libro accuratè descripsi. Eadem verò gens, quæ Genuam migrauit auito nomine retento, Cybo græca voce, ex gentilicij clypei insignibus appellati sunt. Est enim in eo rutilo colore decorato transuersa fascia pluribus quadratis cæruleo atque albo colore alternis æquisque spacijs confecta, quæ Cybi latinè, græce vero Σκάϐες vocantur. Hæc insignia vtrique genti communia sunt. Cęterum crux rubra, in superficie argentea, quæ Genuensium publi- 222. Põt.

cum

cum insigne est, familiæ Cybo clypeis adiuncta, superneque collocata, cuius stirpis proprium decus est, rebus egregiè pro patria gestis, vt infra dicam, publicè partum. Huius familiæ homines ab eo vsque tempore, quum florente Latinorum primum, deinde Palæologorum Constãtinopoli imperio oppidum Pera, quod prope Byzãtium situm est, Genuenses obtinebant, omnibus honoribus, qui in libera ciuitate maximi atque amplissimi existimantur gestis in nobilium ordine, cuius partes tuendas susceperunt, clari insigneséque fuêre: plures verò ex hoc genere stirpes Genuæ manasse, quæ nũc in ea ciuitate inter nobiles relatæ sunt, oratores ipsius Reip. ad Innocentium Papam VIII. more maiorum initio eius pontificatus missi, publicè testati sunt. Quorum adhuc exstat oratio. Vniuersi generis honores exsequi, quia longum esset, familiæ huius tantum breuiter percurram. Ante annos trecentos supra quadraginta Honorio III. Pontifice maximò Fridericus Cybo summo Sauonensium sacerdotio præfectus insigne religionis & sanctitatis specimẽ dedit. Vigesimo anno pòst Lanfrancus Cybo inter eos, qui nobilitatis suffragijs adlecti Remp. obtinebant summum in ciuitate magistratũ, qui consulatus dicebatur, gessit, vir belli pacisque artibus instructissimus. Guillelmus Cybo, qui paulò pòst hæc tempora equestri dignitate, quæ tum eximia erat, à Friderico II. Imperatore ornatus enituit, nobilem in primis Legationem pro difficillimis Reip. negotijs ad Clementem IIII. Pontificem maximum obijsse fertur: cui in ea Legatione egregiè de suis ciuibus meritò crux rubra, de qua supra dixi, publicè donata est, quę gentilicijs clypeis addita, præclarum summę laudis testimoniũ præbet. Sextodecimo post hunc anno, quo tempore Pisani cum Genuẽsibus difficili & periculoso bello decertabant, Mutius Cybo triremę priuatis sumptibus comparata, prope Calarim Sardiniæ vrbem ex prouocatione cum rostrata Pisana congressus, egregiam de hostibus victoriam est consecutus. Post hos circa annum Christi MCCXC. Principalles Cybo, vt ex priuatorum hominum annalibus, qui seorsum diligentissimè conseruantur, intelligitur, cum principibus nobilitatis aduersus plebem coniurauit, quum nobiles omnem Reip. administrationem in se transferre, paucorum aliquot nobilitatis studioforum conspiratione, mitterenter. Hos omnes virtute, prudentia, consilio, & animi magnitudine superauit, qui XXV. ferè anno pòst vixit. Daniel Cybo, qui aduersus Afros tam suis quàm communibus Patriæ auspicijs magnas res gessit, gratiaq; & auctoritate plurimũ inter suos ciues excelluit; cuius filia in matrimonium collocata est Luciano Grimaldo, in nobilitatis ordine primario, ac tum Domino portus Herculis Mœneci. Horum ferè omnium meminit Augustinus Iustinianus, qui Italica lingua Genuensiũ annales conscripsit. Innocentij postremo patet Aaron Cybo, equestris ordinis vir, rerũque gestarum gloria clarissimus, in ciuitate sua diu vixit: eius enim forti, fideliq; opera, vt li. 7. de rebus gestis Alphõsi tradit Bartholomęus Facius, primum Renatus, deinde bello Neapolitano præfecto Alfonsus rex victor multis maximisque in rebus postea est vsus. Nam quum per belli tempora, quo de iure regni Neapolitani Alphõsus, & Renatus reges decertabant, Genuẽses duce ipso Aaron viro forti ad DCCC. sagittarios Renato misissẽt, & Adegauensis factionis dux Renato regi egregiè opera nauasset, præesse Neapolitanis iussus, ita illos pro rege abstinẽter, & summa cum integritate iure dicẽdo sibi deuinxit, vt parta victoria Alfonsus illum Neapolitanorum precibus adductus, & in gratiã receperit, & proregem eundem ijs esse iusserit. Ita ille. Romæ quoq; Calisto III. Pontifice maximo præfectus iuri dicendo, quem senatorem vocant, creatus, id munus summa cum laude gessit, eius adhuc in palatio capitolino cum elogio insignia exstant. Aaronis filius Ioãnes Baptista, anno salutis MCDXXXII. natus, forma egregia animoque liberali, diu inter Alfonsi regis ministros fuit, quo mortuo in Ferdinandi quoque filij familia aliquandiu vixit; inde Romam veniens longo tempore in contubernio Philippi Calandrini cardinalis Bononiensis, qui Nicolai papæ V. frater fuit, commoratus est: cuius etiam magnificas ædes proximè sanctum Laurentium in Lucina post eius obitum iam Cardinalis creatus obtinuit Episcopus deinde Sauonensis à Paulo secundo postea Melfitensis à Xysto quarto, & datarius, demũ Nonis Maij, anno MCDLXXIII. cum alijs VII. presbyter cardinalis tituli S. Balbinæ primum, mox S. Ceciliæ secunda patrum lectione dictus est, tam patriæ studio, quàm fauore Iuliani cardinalis S. Petri ad Vincula pontificis

ficis fratris filij, æmulatione Petri Riarij cardinalis S. Xysti, cuius precibus dicebatur Stephanum Nardinum Mediolanensem, illo tempore eandem dignitatem consecutum fuisse, ne plus hic, quàm ille auctoritate apud pontificem valere diceretur. Sed profectò magis ei profuit anteactæ vitæ constans & commendata opinio, quàm vel patriæ charitas, vel alicuius studium. Pontifici enim Xysto ob morum incredibilem suauitatem, & summam probitatem veheméter gratus fuit, vulgo quidem charissimus ob humanitatē, qua omnibus ita præstitit, vt infimę sortis quoque homines amplecti, & ijs benignè omnia polliceri consueuerit. In cardinalatu Vrbi primum absente Xysto difficillimis tēporibus & pestilentia in vrbe grassante præfuit, deinde in Germaniam legatus designatus est, vt Cęsarem Fridericum III. & Mathiam Coruinum Hungariæ regem multis iam annis exitiabili bello decertantes conciliaret, atque Conuentui Nurembergensi proxima quadragesimo indicto, pontificis nomine interesset: ei enim muneri ob integritatē maximè idoneus visus est, ab omnibusq; eius opera duos principes facile in concordiam reduci posse existimatū, verùm legitimis causis impeditus eò profectus non est. Nouissimè anno salutis MCDLXXXIIII. mortuo Xysto quattuor & viginti patrū votis Iuliano Ruuereo episcopo Ostiensi, & Roderico Borgia cācellario maximè annitentibus, ex presbytero cardinale tituli S. Laurentij in Lucinia 4. Kalend. Septembris hora decimatertia die solis Pontifex maximus renunciatus in Innocētij IV. Genuensis, cuius memoriam sanctè colebat, recordationem Innocentius 8. appellari voluit. Coronatione verò ad prid. Idus Septembris perfecta pontificatum ingressus eadem, qua priuatus antea semper humanitate & māsuetudine vixit. Cæterum quum omnibus comis & benignus esset, parcus tamē & minimè liberalis pro suæ gentis gloria, innatam auaritiam scommatibus & dicterijs velabat. Pacis atque otij studiosissimus, omnes Christianos principes frequentibus nuntijs hortabatur, vt mutuis dissentionibus & bellis compositis, fœderibus iuncti, Turcarū vires toto iam terrarum orbe formidabiles retunderent: pontificatus initio Venetos ob bellum cum duce Ferrariæ gestū sacris à Xysto interdictos absoluit. Cū singulis principum Christianorum & rerum publicarum oratoribus, qui ad eū plurimi honoris caussa veniebant, de pace communique concordia diligenter agebat, quum enumeraret bellorum incommoda, violari templa, summi Dei cultū intermitti, vrbes diripi, virgines incæstari: hæc, & eiusmodi sæpe repetebat. Ad cōponendas res ecclesiasticas conuersus, quum Romanis sua priuilegia renouasset, vrbē castigandis nefarijs hominibus, bonisque publicis muneribus euehendis, purgauit. Mamaluchorum officium à Xysto factum antiquauit, publicè se adeuntes patientissimè audiēs: ius seuerissimè à suis magistratibus dici mandauit. Proximo Epiphaniæ festo Leopuldum Austriq ducem miraculis clarum, Friderici imperatoribus precibus inter sāctos retulit. Magistrum ordinis Augustiniani Ambrosium Coranum ob veteres simultates in arcem coniecit. Tum calices duo aurei magni ponderis, quos Ludouicus XI. Galliarum & Ferdinandus Neapolitanorum rex Basilicæ Constantinianæ donauerant, item mitra, quam regnum appellant, quę S. Siluestri fuisse ferebatur, surrepta, nec tari sceleris auctores vnquam inueniri potuerunt. Quum graui morbo decubuisset, proceres Vrsini, Virgilio & Paulo auctoribus veteribus factionibus suscitatis, arma Columnensibus, quorū principes erant Prosper & Fabritius, intulerunt Pontificisque, qui cōualuerat hortationibus neglectis, intestinis bellis & seditionibus se inuicem lacerabant, non sine maximo vrbis Latij & finitimarum vrbi regionum damno & clade. Hi adeò in mutuā pernitiem exarserant, vt omnia non nisi cædibus, rapinis, incendijs transigerent, bonis Romanorum ciuium vbique direptis. Pontifice frustra reclamante, cui Virginius Vrsinus tunc infensissimus erat, quod se palatij apostolici prefectura Iuliani Cardinalis S. Petri ad Vincula hortatu, priuasset; eo bello, insula, Campagnanum, Galeria, Bracianum Cæreuetus & aliquot alia Vrsinorum oppida à Columnēsibus direpta. Intestinum Romanorum procerum bellum maius externum suscitatum sedauit. Ferdinandus Neapolitanorum rex comite Montorij, ob quasdam suspiciones securi percusso, Aquilanos Comiti fœdere iunctos, & omnes regni sui proceres contra se concitauit, qui ad caussam dicendam Neapolim à rege euocati, quum recusarent ipsius iram veriti, Aquilanis, qui regio prętore interfecto defecerant, adiūcti, Pontificé maximum

mum & Venetos in ipsorum auxilium euocarunt. Hos Pontifex imperitorum hominū consilijs impulsus, vt opulentam vrbem ecclesiæ imperio adijceret, fouendos tuendosque suscepit, occasionem eò cupidius amplexus, quòd in regem antea non optimè animatus erat, ob annua tributa, quibus ex fœdere adstrictus erat, ecclesiæ non persoluta. Copijs igitur non contemnendis comparatis, Prospero & Fabritio Columnensibus, & Ioanne Sabello sibi fœdere coniunctis, Vrsinos quoque in suam amicitiam sollicitauit. Qui regi obstricti arma in eum suscipere recusarunt. Venetis insuper in belli societatem accitis totius ecclesiasti exercitus Robertus Sanseuerinas lectus est imperator, vir militari disciplina clarus. Legatus verò Ioannes Michaelius cardinalis Veronensis creatus. Interim Ferdinandus grauissimis periculis implicitus à Florentinis & Insubrum duce auxilia postulauit, quæ non modo facilè impetrata, sed celeriter trāsmissa Pontificis rerum bellicarum imperiti consilia perturbarunt. Oderant enim valde Florentini, quòd Lucensi bello Liguribus contra ipsos fauisset, Vrsini, qui aperta vi à Pontifice defecerant, à rege stipendio conducti, in eius castris aduersus Pontificem militabāt. Nam regiarum copiarum præfectus eo bello fuit Virginius Vrsinus, qui Columnensium Pontifici militantium acerrimus & perpetuus hostis erat. Belli initio Aquilani regijs præsidijs omnino pulsis, se Pontifici dedunt. Vrsini regijs copijs aucti Columnensium, & vicissim Columnenses à Pontifice adiuti Vrsinorum agros & oppida, igni ferroque vastarunt. Pugnabatur ad Anienis pontes, omniaque suburbana oppida, quæ in Etruria Vrsinæ ditionis erant, Arragonijs fauebant. Belli dux Robertus ad vrbis præsidium accitus, eorum impetum sustinens, non satis pro vetere cum fidei, tum virtutis opinione rem gerebat. In vrbe enim moram ac diem trahens aliam atque aliam rem caussatus, tertio postquam venerat mense, Nomentanum tantum pontem, qui ab Vrsinis militibus tenebatur, expugnauit. Ibi eius filij Fracassi pila tormento emissa faciem defœdauit. Nomento deinde in deditionem accepto, Romā inglorius reuertitur, pecunia, argento, multoque commeatu frustra consumptis. Hoc bello in Etruria omni ecclesiasticæ ditionis, & præsertim Viterbij tumultuatum est. Pontifex à suis se deceptum animaduertens, præsertim quum Alfonsus Calabriæ dux copioso cum exercitu Latium & Etruriā, multis oppidis captis & direptis vexaret, belli resilijs impulsus, vt opulentam vrbem ecclesiæ merè susceptī, eas postremo pœnas dedit, vt necessariam potius, quam decoram pacem Ascanij Sfortiæ, Michaelis legati, Senensis & Cācellarij cardinaliū interuētu perferre coactus sit, Ioanne Balues Gallo cardinale Andegauense maximè contradicente, qui Francorum regē pontifici auxilio propediem adfuturum affirmabat. Pacis conditiones fuēre, vt rex Romanæ sedi annuum vectigal penderet, regni proceres rebelles seruaret incolumes, vt Pontifex pro arbitrio omnia regni sacerdotia distribueret, vt Aquilanis sua libertas seruaretur, ne Pontifex impedimento esset, si Galli in reliquum impetum aliquando facturi essent, vt Vrsini, & in his Virginius, Pontificis arbitrio se totos dederent, & supplices veniam peterent. Rex Hispaniæ, Ludouicus Sfortia, & Laurentius Medices pro rege Ferdinando pacis vades fuēre. Eo bello ærario exhausto pontifex Xysti exemplum sequutus, quo pecuniam colligeret, quinquaginta duos viros instituit, quos plumbatores Bullarum apostolicarum vocauit, eisque certos ecclesię prouentus in perpetuum concessit, ex qua institutione ad xxvj. millia aureorum cepit. Venière singuli 500. aureis: eodem exemplo quæstus gratia, xxvj. secretariorum collegium, quorum officia venderentur, erexit, priore numero aucto, à quibus ad lx. millia aureorum exegit: veniēdis omnino pulsis, se Pontifici dedunt. Vrsini regijs copijs aucti Columnensium, & vicissim Columnenses à Pontifice adiuti Vrsinorum agros & oppida, igni ferroque vastarunt. Pugnabatur ad Anienis pontes, omniaque suburbana oppida, quæ in Etruria Vrsinæ ditionis erant, Arragonijs fauebant. Belli dux Robertus ad vrbis præsidium accitus, eorum impetum sustinens, non satis pro vetere cum fidei, tum virtutis opinione rem gerebat. In vrbe enim moram ac diem trahens aliam atque aliam rem caussatus, tertio postquam venerat mense, Nomentanum tantum pontem, qui ab Vrsinis militibus tenebatur, expugnauit. Ibi eius filij Fracassi pila tormento emissa faciem defœdauit. Nomento deinde in deditionem accepto, Romā inglorius reuertitur, pecunia, argento, multoque commeatu frustra consumptis. Hoc bello in Etruria omni ecclesiasticæ ditionis, & præsertim Viterbij tumultuatum est. Pontifex à suis se deceptum animaduertens, præsertim quum Alfonsus Calabriæ dux

nihil antiquius duceret, quam vrbis quieti co- lum eius opera Turcis inferre meditabatur:
piæque ſtudere. Vnde toto eius pontificatu, & Vixit Zizimus toto deinceps Innocentij pon-
annonæ maxima vbertas, & vrbs à graſſatori- tificatu Romæ in Vaticano honeſta cuſtodia;
bus latrocinijsque, quibus bello manente ma- ad cuius ſuſtentationem frater Baiaſetes Con-
ximè obnoxia fuerat, tuta fuit, quum eſſet in ſtantinopolitanus imperator XL. aureorum
vindicandis criminibus exorabilis. Nam & millia annuatim dum vixit, miſit. Pontifex
Pij, Pauli, & Xyſti edicta contra homicidas & interim ducem Ferrariæ Herculem voti reum
ſicarios renouauit, & omnes vrbe ditioneque Romam venientem ſplendidè in ædibus Pala-
eccleſiaſtica eiecit. Duos fratres Franciſci Bu- tinis ſuſcepit. Factum eſt autem eiuſdem Pon-
bali filios, Petrum & Hieronymum, qui ſedi- tificis humanitate, ne dicam ſegnitia, vt ali-
tioſis omnibus receptaculum erant, ob poten- quot vrbium eccleſiaſticarum proceres ſuper-
tiam diu impunitos, vna die ſimul capi, & ſe- bè ſe efferrentes vrbibus, quibus præerant oc-
curi percuti mandauit; quāquam cum paren- cupatis, tyrannidem in ſua quiſque patria cō-
te ipſorum longo antea tempore amicitiam ſtituerit. In his præcipuus fuit Ioannes Benti-
contraxiſſet. Dominicum etiam Viterbien- uolus Bononienſis regulus. Idem factum eſt
ſem, & Franciſcum Maldentem nobiles viros, Perufij, Tuderti, Fulginei, Hortiſq;: quos poſt-
& ſcriptores Apoſtolicos falſarios, omnibus ea tamen vel ipſe, vel qui ſequuti ſunt ponti-
ſuis reclamantibus, ſuſpendio enectos, medio fices, penitus exſtinxere. Innocentius autem
foro combuſſit. In Bucalinum Auximi tyran- ædificandi ſtudioſus, inſignes in palatio Vati-
num in ciues ſuos ſæuientem, qui vrbe ex pri- cano porticus, item villam pontificum vſui,
uato occupata ab eccleſia defecerat, copias quā Beluedere vocant, exſtruxit. Fontes media
mouit, & non ſine magna ſtrage expugnatum ſancti Petri platea fecit, baſilicæ Lateranenſis
captiuum ad Ludouicum Sfortiam Inſubrum abſidam ante aram maximam duabus ingēti-
ducem transmiſit: cuius præcipuè ope id bel- bus columnis ſuppoſitam ędificauit: diaconi-
lum duce Ioanne Iacobo Triuultio confece- am ſanctæ Mariæ in via lata fundamentis con-
rat. Cum Venetis fœdus renouauit. Quum an- ſtrui iuſſit. cuius exemplo inflammati patres
te pontificatum aliquot filios ſuſcepiſſet, duos multas per vrbem ſubſtructiones & ipſi ag-
ex his pontificatui ſuo ſuperſtites magnis ho- greſſi ſunt. In his Petrus Gundiſaluius de Men-
noribus & opibus euexit. Nam Franciſco op- docis, dum tectum & abſidā tituli ſanctę Cru-
pida nonnulla vrbi vicina dedit. Laurentijque cis in Hieruſalem repararet, in medio templi
Medicis filiam Magdalenā formoſiſſimam pu- pariete pars tituli Crucis Chriſti triplici lin-
ellam matrimonio iunxit: alteram Theodori- gua exarati inuenta eſt, ibidem à Placidio Va-
nam Gerardo Vſumari Genuenſi nuptam ma- lentiniano Imperatore ante mille annos re-
gnis diuitijs cumulauit. Vna creatione octo cluſi. Quo die Ferdinandus & Heliſabeth Ca-
cardinales prioribus adiunxit. Laurentium tholici Hiſpaniarum reges, Granata vrbe ex-
Cybo fratris ſui nothum archiepiſcopum Be- pugnata, Maurorum in Hiſpania vetuſtiſſimū
neuentanum, & arcis præfectum, & Ioannem imperium funditus exciderunt. Contigit eti-
Medicem Laurentij filium nurus ſuæ fratrem am, vt eodem, quo titulus Chriſti inuentus eſt
vix 13. annum agentem, Ardicinum de la por- anno, Baiaſetes Turcarum imperator, quo Pō-
ta, & Antoniotum Palauicinum veteres fami- tificem fratris captiui cauſſa ſibi gratiorem
liares ſuos viros honeſtiſſimos, Ludouicum redderet, pro magno munere ferrum haſtæ
Spinay rege Francorum, Franciſcum Sanſeue- quod latus Domini perfoderat, ad eum mitte-
rinatem Roberto patre, & Maffeum Gerardū ret. Quod olim apud ædem ſanctæ Andreæ
Venetis petentibus, item magnum hoſpitalis Antiochiæ repertum, capta iam ciuitate Boe-
Rhodi magiſtrum fratrem Petrum Daubuſſō, mundus in prælio corripiens, & quum arcem
qui ideo cardinalis creatus fuit, quòd eius o- expugnare non poſſet, prælatum; eam illico
pera Zizimus Sultanus Mahometis filius, præ- cepit, & hoſtium multa millia prodigioſe
lio à fratre Baiaſete apud Pruſiam Bithiniæ vi- deleuit. Id Conſtantinopolim dono Impera-
ctus, in ſuam poteſtatem veniſſet. Is Rhodum tori aduectum, poſtremo Turca hoc anno
quum fugiſſet, ab Inſulæ magiſtro ad Franco- pontifici miſit, quod aræ ab ſe conditæ mar-
rum regem, mox ab eo pontificem miſſus eſt, moreo tabernaculo conclusum in baſilic
qui Chriſtianis ad concordiam reductis bel- Vati ca

Vaticana religiosissimè paulò ante obitum suum collocauit. Fuit Innocentius corpore procero, cādido & decoro; ingenio culto, & à litteris non alieno. Inter officia publica quandoq; dormitare videbatur, valetudine non satis prospera. Nam biennio antequam decederet, in extasim quandam soporiferā ex morbo incidens, horis ferè viginti sine arteriarum motu immobilis fuit. Famaq; iam mortis eius quoquo versus perlata, cardinales de ordinandis circa successorē omnibus conuenerant, quum subito magna omnium admiratione viuus apparuit. Excessit biēnio pòst ex eodem ferè morbo Romæ in Vaticano VIII. Kalend: Augusti, hora noctis quinta, Anno salutis MCDXCII. ætatis LX. Pōtificatus verò VII. mense X. die XXVII. Cadauer in basilica S. Petri sepultum æreo monumento, iuxta aram ab eo designatam, in qua ferrum hastæ, de qua paulò ante dixi, condi iusserat. Vacauit tum sedes dies XVI.

ALEXANDER PAPA VI.

223. Pōt. ALexander papa VI. Rodericus antea vocatus, ex nobili familia Lenzolia Valentiæ in Hispania originem duxit. Patrem habuit Iofredum equitem prædiuitem, matrem verò Calisti papæ III. sororem. Qui quanquam gente Lenzolia ortus esset, Boriæ tamen, vel Borgiæ nomen, quo cum gentilitijs insignibus ab auunculo donatus fuerat, auito relicto, vsque ad obitum retinuit. Ipse adhuc adolescens ab eodem pontifice archiepiscopus Valentinus primū designatus est, deinde XI Kalendas Octobris anno Domini M.CDLVI. diaconus Cardinalis sancti Nicolai in carcere Tulliano, & sanctę Romanę Ecclesię Cancellarius creatus. A Xysto verò IV. episcopus Cardinalis Albanus, & paulò pòst portuensis factus, multas tam sub eo, quàm sub alijs Pontificibus, & maximas legationes obiuit; & præcipuè Hispaniam Xysti pontificatus initio. Is eò legatus est, vt reges Lusitaniæ & Arragonium ad bellū pro regni Castellæ possessione pronos impellerent. Qui rebus parum ex animo confectis, quum in Italiam triremibus Venetorum rediret, valida oborta tempestate, omni pene supellectile amissa, parum abfuit, quin in litore Pisano mari obrueretur. Altera enim triremis, qua multi ex suis vehebantur, perpetua nocte, & magna parte diei fluctibus quassata, tandem vndis submersa est, in qua ad centum & octuaginta homines periere, in his Episcopi tres, & aliquot Cæsarei pōtificij; iuris periti. Mortuo Innocentio octauo in eius locum Romæ in Vaticano duorū & viginti Cardinalium suffragijs, anno salutis MCDXCII. III. Idus Augusti, pontifex maximus consalutatus, VII. Kalendas Septembris solemni pompa coronatus est. Nonnullorum autem Cardinalium cæca ambitione & auaritia corruptorum opera, tantam dignitatem dicitur esse assecutus, qui postea in ingrato pontifice perfidiam maximam experti, debitas scelerati studij venalisque suffragij pœnas dedere. Horum princeps fuit Ascanius Sforcia, emptus procul dubio profusissima largitione, vt hic omnium eius ordinis deterrimus, pro optimo pontifex renuntiaretur, qui Cancellariæ munus ex ea suffragatione consecutus, aliquot annis post exitiabilis amentiæ dignas pœnas luit. Fuêre tum aliqui in comitio patres, qui Hispanum occultæ iniquitatis, summæque simulationis hominem, stultissimè pontificem creatum, exitio tandem cunctis futurum nō falsi animi vates denuntiarunt. Ex reliquis porro, qui eius pontificatus auctores fuêre, aliqui non longè pòst varijs calamitatibus sunt affecti, partim exsilio, partim teterrimo carcere, partim violenta morte damnati. In his duo præcipui fuerunt Iulianus Ostiensis episcopus, & Raphael Cardinalis S. Georgij camerarius sanctę Romanæ Ecclesiæ perpetuę decēnali exsilio, spōtaneo tamē multati; quòd sibi suspecti essent, alter ob veterem

priuatam ſimultatem, alter ob Riarios pueros, ſanguinis neceſſitudine ſibi coniunctos Catherina matre capta, Foroliuij & Forocornelij vrbibus vi pulſos. Proceres quoque Romani, quorum Cardinales eum extulerant, alij alia de cauſa ſublati, Baptiſta Vrſinus qui magnificas eius ędes, & Ioannes Michael, qui epiſcopatum Portuenſem cum omni eius ſupellectile, quæ precioſiſſima erat, conſecuti fuerant, infelicé ab eo vitæ exitum tulerunt, quum alter in arce aperta vi, alter veneno clam exſtincti fuerint. Sed hæc pòſt acciderunt. Porrò autem eius pōtificatus initio, rebus Vrbanis intentus, carcerū viſitatores inſtituit, & quatuor iudices creauit, qui de quacunque cauſa capitali cognoſcerent; & die Martis omnibus ſe adire, & alloqui volentibus, ſeipſum exhibuit. Vnde ius in Vrbe ſeueriſſimè dici cœptum. Quo tempore Fridericus Romanorum imperator, imperij anno quarto & quinquageſimo, diem clauſit extremum, Maximiliano filio Romanorum rege ſucceſſore relicto. In primo conſiſtorio pontifex Ioannem Borgiam Valentinum ſororis filium archiepiſcopum Montifregalis preſbyterū Cardinalē tituli ſanctę Suſannæ creauit, quem mortuo Ferdinando rege Neapolim apoſtolicæ ſedis legatum miſit, vt filium eius Alfonſum nouum regem, quo cum affinitatē contraxerat, confirmaret, & ſacramēto ſuſcepto, coronaret. Quo anno Carolus VIII. Francorum rex bellicæ laudis auidiſſimus adoleſcens, exitiabili diſſidio, ſingulariq́ue dementia Italicorum principum, in Italiam euocatus, præter terribiles copias, inuſitato etiam bombardarum apparatu cuncta proſternebat. Petebat ipſe Neapolitanum regnum, quod iure hæreditario ad ſe pertinere affirmabat, impellente inſubrum duce Ludouico Moro, vt Alphonſi regis audacia magna ſemper appetentis, tanto immiſſo hoſte, frāgeretur. Cuius vires veritus pontifex, qui tum cum Arragonijs affinitate fœdereq́ue coniunctus erat, ne quid Italię detrimēti terribilis eius aduentus afferret, multas militū cohortes Vrbis præſidio conſcripſit, quibus vrbem, ſeq́ue à Gallorum armis tueretur. Cum Arragonio & pontifice fœdus Florētini percuſſerant. Quorum viribus diffiſus papa, Venetos etiam & Regem Hiſpanię Ferdinandum incaſſum in ſuam ſocietatem euocarat, qui medij & ſpectatores tanti belli eſſe maluerunt. Carolus per Inſubres & Etruſcos cuncta proſternens itinere habito. Florentinorum copijs ad Maceram amnem fuſis, eos imperata facere coegit. Romam deinde Kalendis Ianuarijs, initio anni MCDXCIIII. validiſſimis cum copijs viginti millium peditum & quinque millium equitum ingreſſus, magnam commeatus copiam, qua exercitus longi itineris incommodis defatigatus, ſubleuaretur, inuenit. Edixerat enim Romanos nihil detrimēti paſſuros, ſi facilis ei Romam tendenti pateret aditus, tranſituſq́; & commeatus abundè ſuppeditaretur, quæ ſi negarentur ſe armis omnia paraturum. Eo igitur Romæ perhumaniter ſuſcepto, milites à tumultu & rapina abſtinere iuſſit, his qui non obtemperauerant ſupplicio affectis. Pontifex omni conſilio ſpeq́; deſtitutus, in arcem fugit. Qui nullo tumultu militari audito, cuncta pacata videns, ſecuriorq́; iam factus, fœdus cum Carolo quanquam inuitus percuſſit. Rex ab Vrbe diſcedens, quum Pontificis fidē ſuſpectam haberet, Cęſarem Borgiam Cardinalem Valentinum Papæ filium ſecum obſidem legationis ſpecie, & Turcarum imperatoris fratrem Zizimū eduxit, vt potitus regno, Zizimi opera contra Turcas vteretur, qui haud longè poſt Capuæ magna Chriſtianorū iactura dyſenteria deceſſit. Neapolis rex Alphonſus deſperatis rebus, quū ſe omnibus inuiſum eſſe cognoſceret, regno filio Ferdinando iuniori tradito, qui in omnium amore erat, trepidus in Siciliam cū regia ſuppellectile nauigio ſe recepit. Ferdinandus tanto Francorum apparatui impar, continente relicto nauibus apud Aenariam paruam inſulā ſalutē tuebatur. Carolus perpetuo victoriæ curſu, incredibiliq́ue celeritate, regno omni arcibuſq́ue potitus, omnes Europę principes tanta victoria attonitos, ſibiq́; ab ipſo metuentes, contra ſe concitauit. Hi fuēre: Pōtifex, Cæſar, Rex Hiſpaniç Catholicus Ferdinādus, dux Ludouicus Sfortia & Veneti, qui fœdere iuncti pro Italiæ ſalute, contra Gallos conſpirarunt, & lx. millium virorum exercitum communibus impenſis inſtruxerunt, vt Regi in Galliam tendenti tranſitum impedirent. Quorum copiæ apud Forum nouum, iuxta Farrum torrentem non longè à Parma, quū Gallos magnis à Neapoli itineribus expedito delectoq́; exercitu fortes, contēdentes exſpectaſſent, ancipiti dubiaq́ue victoria, & cruento maximè prælio dimicarunt. Poſt pugnam Carolus nobiliſſimo quoque amiſſo, tan-

tandem Astam se recepit. Pugna ad Farrum audita, qua vires Gallicæ fractæ erant, Ferdinandus quæ facilè amiserat, fortunę arridentis fauore, facilius recepit, & Gallorum præsidia omnia propinqui sui Fernandi regis Catholici auxilio, sub duce magno Consaluo in deditionem accepit, hostili parte omni extra regni terminos electa. Cui paulò pòst sine liberis vita functo successit patruus Fridericus, nam & Alfonsus pater paulò ante excesserat. Quo tempore Carolo 8. Francorum Regi mortuo, regnum excepit Ludouicus 12. Aurelianensium dux. Hic cum regno Neapolitano, Insubrum quoque imperium hæreditatis iure ad se pertinere contendens (quippe cuius auia Valentina fuerat primi Insubrum ducis Iohannis Galeatij filia) contra Ludouicũ Sfortiam, & regem Fridericum cum pontifice, quẽ varijs officijs sibi deuinxerat. Florentinis, Venetis & Ferdinãdo Hispaniæ rege exsecrabile, ac Italiæ funestũ fœdus, his cõditionibus percussit. Vt principatu Mediolani acquisito, Cremona Venetis dederetur; & Cæsar Borgia papæ filius, qui sacram purpurã, ducta vxore Carlotta de Alibreto regis Nauarræ filia, & Francorum regis propinqua, deposuerat, sociorũ auxilio, Aemeliam, Flaminiã, Picenum & Vmbriã, veteribus dominis electis, obtineret, Reges verò Hispaniæ & Francorum regnũ Neapolitanũ sibi diuiderẽt. Ingentibus igitur & potentissimis copijs cõparatis, Morus paruo labore à Ludouico rege Mediolani imperio exutus, & non longè pòst cũ fratre Ascanio Cardinale captus, in Carcere Gallico obijt, Cremona Venetis ex fœdere cessit. Bello deinde in regnum traducto, Fridericus rex consternatus, tantis viribus impar, hostis potius manifesti Ludouici 12. quàm regis affinitatis gradu sibi coniuncti Ferdinandi misericordiã experiri voluit. Ad quẽ supplex profectus, parũ ex dignitate & contumeliosius quam sperabat, ab eo tractatus est. In regni autem diuisione inter Hispanos Gallosq; discordia exorta, Gallis omnibus cæsis, regnum ad solos Hispanos duce magna Consaluo peruenit. Dũ hæc in Italia bella geruntur, Cæsar Borgia papæ filius adhuc Cardinalis, quo sibi totius ecclesiasticæ ditionis imperiũ compararet, regulos omnes aggredi cœpit, quũ pater omnes suas rationes & consilia ad id vnum conuertisset, vt nothos suos magnis opibus & potẽtia extolleret. Vrsini proceres ante omnes bellum sustinuerunt æstate vna, in quo duces fuère, Guido Vbaldus Vrbinatium regulus, põtificis filius Ioãnes vnà cum Bernardino ac Iunare legato. Captis aliquot oppidis, res ad Brachiani obsidionem redacta est, quod mulieris viduæ virtute catenus defensum fuit, donec Carolus Virginij ex illicito concubitu filius, cum parua collectitia manu superueniens, totum pene exercitum duce capto, legatoque pontificis filio vix fuga elapsis, profligauit. Sed pace Vrsinis data, Guido 30. millibus aureorum se redemit. Hac re prosperè non cedente, animum ad firmiora præsidia matrimonijs sibi comparanda pontifex adiecit. Itaque Lucretiam filiam, quam ante pontificatum Hispano cuidam in matrimonium dederat, eidem ablatã Ioanni Sfortiæ Pisaurensi principi primum, deinde abdicatam Alouisio Arragonio Alfonsi regis filio notho, quo demum interfecto Alfonso Estensi Ferrariæ duci, apud quem obijt, locauit. Ex filijs verò natu minimum Gofredum principem Squilatinum fecit, medium Cæsarem Cardinalem, maximum natu Ioannem ducem Gãdiæ in Hispania creari procurauit. Cui etiam vxorem dedit filiam notham regis Alfonsi. Qui breui tempore cum nocte quadam vagaretur, insidijs Cæsaris cardinalis fratris interfectus, & in Tiberim proiectus est, quũ simul apud matrem Zannociam paulò antea cœnassent; conniuente prorsus ad immane parricidij scelus patre pontifice, qui & ipse vim sibi afferri ab efferato filio procul dubio metuebat. Itaq; sublato principatus æmulo, armorum studio tenere & contemnere galeri decus cœpit: non enim ob aliam caussam fratrẽ interfecerat, quàm vt eo qui duceret exercitum extincto, ipse in eius locum põtificiarum copiarum dux efficeretur. Post fratris igitur nefariam cædem, se totum à Senatorio ordine, abiecta purpurã, sumptoq; militari sago auertens, ad arma transtulit. Põtificioq; exercitui præfectus Gallis se coniunxit, quorum regis propinquam Carlottã de Alibreto, vt dixi, in vxorem ducẽs, oppidum Valentiam dotis nomine, à quo dux Valentinus dictus est, accepit. Ludouici deinde XII. regis auxilio, perpetuoque fœdere, patre adiuuante, maximum sibi in Italia imperium comparauit. Pontifex enim totus in eã incubuerat curam, vt ingẽtes filio opes, maximique imperij facultates, vel summa cum omniũ iniuria pararet. Sfortianis igitur domi-

natu Insubrum pulsis,& in carcerem coniectis,dum aduersus Arragonios bellum paratur,Cæsar Borgia adiunãte Gallo immani sęuitia Aemiliam omnem, præter Bononiã, eiectis partimq; necatis antiquis dominis in potestatem redegit. Riarijs enim pueris pulsis,& eorum matre Catherina capta,parumque virili superbia Romam in Triumphum ducta,Forumliuij & Forumcornelij occupauit. Faventiam deinde Astore Manfredo regulo necato,Ariminum & Pisaurum N. Malatesta,& Ioanne Sfortia deiectis,& paratam ędem effugere coactis, cum Senogallia vi cepit. Eodem victoriæ cursu Guidonem Vbaldum Feltrium Vrbini principatu dolo exutum Mantuam aufugere coëgit. Nam quum vt hospes & amicus à Guidone duce cũ exercitu apud Gallium exciperetur, exẽplo dato signo, Vrbem corripuit, inde properè Vrbinum inuadi mandat. Guido tam repẽtino casu consternatus, quũ non satis virium ad resistendum haberet, ne in truculentissimi tyranni hostis manus perueniret,nocte sequẽti relictis omnibus, paucis comitatus, fuga sibi salutẽ quæsiuit. In Varanios deinde Camertiũ regulos vetustissimæ nobilitatis homines conuersus, Iulium Cæsarem & Venãtium, aliosque duos captos, Vrbe occupata, strangulauit, & reliquos paßim opibus illustres,eodem ambitionis ardore furens,inexorabili crudelitate persequebatur. Vertit postremò eandẽ sæuitiæ rabiem in finitimos Vrbi regulos,cepitque à Caietanis vetusta & nobili familia, qui aliquot in Volscis oppida possidebant. Iacobo igitur Caietano Honorati filio apostolico protonotario necato, adolescentẽ vnicum Nicolai filiũ familiæ superstitem absentẽ ingulari iussit. Columnẽsium deinde Gallorum auxilio expulsorum imperium omne inuasit, eosque exsules per Apuliam & Siciliam vagari cogebat. Quod reliquum erat,quũ ad Vrsinos anhelaret,nec satis cautæ haberet, occasionem nactus est, quam optanti,quum nemò hominum aptiorem promittere potuisset, ipsa dies vltro attulit. Vrsini enim tantos Cæsaris successus inexhaustam q; imperandi cupiditatem conspicati,sibi quanquã amicitia coniunctis, timere cœperunt,ne omnibus iam sublatis in seipsos etiam crudelissima laniena verteretur. Itaque cum his, qui pari timore tenebãtur Perusij cõcilio facto, aduersus Cæsarem conspirant. Fuêre autẽ Ioannes Bentiuolus Bononiæ, Ioannes Paulus Balio Perusij, Vitellocius Vitellius Tiferni, Liberoctus Firmi, Pandulphus Petruccius Senæ Tuscæ tyranni, Baptista Cardinalis, & Paulus Vrsini. Hi collectis copijs, irruptione è vestigio facta,Vrsino & Camerino receptis,Cęsarisque cohortibus, quæ subsidio mittebãtur, profligatis, ad alia Aemiliæ oppida repetenda,iter cõuertunt. Pontifex tantæ cladis nuntio accepto,mirũ in modũ cõmotus, omni studio placare Vrsinos sibi in primis conabatur, quòd facilè cunctos ipsorũ sperabat auctoritatẽ secuturos. Eos igitur ingentibus pollicitationibus cõditionibusq;,& magna humanitate delinitos,seu potius deceptos, in suã sententiã adduxit. Illi conciliati iã capta restituunt,& Senogalliam Cæsari recuperãt, quo Paulus & Franciscus Grauinæ dux Vrsini, Vitellocius & Liberoctus vnà cõuenerãt. Cęsar,qui Forocornelij erat,opportunũ vindictæ tempus veniße ratus, eò cum Vasconũ cohortibus de improuiso proficiscitur. Illi inermes obuiam procedentes, veniam præteritorum petunt,humaniter exceptis,custodiæ clam ne effugere possent adhibitæ. Cæsare autem vsque ad Prætorium deducto,cũ discedere vellent,simulatione colloquij mitaris in domum perducti,ex templo ianuis clausis à destinatis militibus capti sunt. Vitellocius & Liberoctus eodem die,alij paulò pòst strãgulati,' meritas certo iure pœnas pependerunt,quòd se à sanguinario nefarioque tyranno sincerè in fidem receptos imprudentissimè putarint. Quanquam ea reditus leuitas exitio cunctis futura,ab ingenio Pauli Vrsini largitione promissisque corrupti, Vitellocio fruστra reclamante, emanasse credatur. Tum Perusia & Tifernum eiectis Balionibus & Vitellijs, põtifici se dediderunt. Qui Romæ vbi celeri nuntio noctu captos hos esse accepit, Cardinalem Vrsinũ, quem multis blanditijs seque securum reddiderat, summo mane hortatur,vt ad palatium veniat,fingens Columnenses capris pontibus,prope vrbem adesse. Ille credulus cum obtemperasset captus est,& in Hadriani mole miser cum Abbate Vrsinarum partium Alonisi Liuiani fratre conijcitur. Antistes porro Florentinus, Rainaldus è gente Vrsina, & Iacobus Sanctacrucius,eadem hora capti,& in palatio custoditi. Sanctacrucius postridie vadibus datis,consentiente Cardinale ad oppida Vrsinorum pontifici tradenda dimissus;

ipse

ipſe verò Cardinalis paucis diebus pòſt veneno iuſſu pontificis epoto, interijt. At Cæſar quum perſequi reliquias coniuratorum ſtatuiſſet, è Senogallia cum xv. millium armatorum exercitu cõtra Pandulfum Petruccium in agrum Senenſem profectus caſtella nonnulla capit. Senenſes, qui ab initio reſiſtere, Pandulfoque omnia promittere, ſtatuiſſent tantis viribus impares, vrbe ad tempus cedere illum maluerunt, quàm vnius hominis cauſſa Rempublicam periclitari. Quapropter quum is Lucam cum omni familia profectus eſſet, bellum in Senenſes deſijt. Iohannes Bentiuolus tantis Cæſaris viribus paruper commotus, ſuſpectis tamen ciuibus, aut pulſis, aut interfectis, ita ſeſe vti ſagax tyrannus munierat, vt eius periculi vexationẽ pecunia facilè redimeret. Inde Cæſar ad Vrſinorum oppida reliqua occupanda ſe conuertit, ac Cæſare vetuſtam gentis arcem loci ſitu & arte munitiſſimam oppugnare aggreſſus, quum ea iamiam potiturus eſſe videretur, cum Iulio Vrſino Cardinalis fratre, qui illam defendebat pactus eſt, vt tradito caſtello, incolumi ſubſtantia diſcederet. Victor igitur, ne cætera gentis oppida adoriretur, Gallorum regis litteris reuocatus eſt, qui id Ioanni Iordano Vrſino Virginij filio ſibi militanti præſtirerat. His tantis belli ſumptibus, & Cæſare magnos alente exercitus, regioq; luxu liberalitatem paſſim oſtentante, quum pontificij ærarij pecunia minimè ſufficeret, Alexander aliorum pontificum exemplo nouum Ixxx. ſcriptorum breuium collegiũ inſtituit, quorum loca ſingula DCCL. aureis veniêre. Reliquorũ collegiorum emolumenta, quod omnia venditarentur, nihilq; pecuniæ negaretur, ab initio vberrima quidẽ, verum poſtea tenuiora fuêre, diuiſa cum Cardinale Rothomagenſe Galliæ legato rerũ omnium facultate. Magnum quoque vectigal ex his, quos vulgus Maranos vocabat, à rege catholico ex Hiſpania pulſos, & ab ſe Romæ magna cum eius regis indignatione ſuſceptos, colligebat. Cardinales multos precio creauit. Hæc quoque cum ingentibus ſumptibus non ſufficerent, inopiæ metu rapax, atque immani ingenio fœnus opulentiſſimũ quemque in aula ſacerdotem, & in his aliquot Cardinales cæteris ditiores veneno tollendos conſtituit, vt eorum opibus in fiſcum redactis potitus, profuſiſſimè largiretur, inexplebilemque filij cupiditatem expleret, haud dubie in reliquos aulæ ſacerdotijs atque diuitijs inſignes hæreditatis ſpe ſæuiturus, niſi mirabili Dei prouidentia, homo ad Italiæ exitium natus, quum animo adhuc maiora de filio conciperet, diuturnamq; ſibi vitam polliceretur, fatali pincernæ errore, ſibi mortem, ſupremam verò Cæſari filio calamitatem peperiſſet hilariorem ſcilicet in cœna, dum ad vmbroſum Vaticani ruris fontem venenum bibunt, inedicata Falerni vini lagena, pociliatoris errore commutata, quã dira fraude ad opulentiorum aliquot ſenatorum, qui conuiuio aderant, exitium honoris ſpecie parauiſſet. Cæſar qui dilutius biberat, exquiſitis antidotis, vel ipſo viuente robore, veneni vim ſuſtinente, atrociſſimo quidem, ſed non letali morbo correptus eſt, ſic vt magnis ſtipatus copijs dux acer, ſibi vſui eſſe nequierit, & dilabentes copias, quoſque veteres hoſtes pauciſſimis diebus pontifices creatos viderit. At pater pontifex iam ſenio grauis quum non diu veneni vim ferre poſſet, Romæ in Vaticano ad xv. Kalendas Septembris, anno ſalutis MCDIII. ætatis circiter altero & Septuageſimo, põtificatus verò xj. die vij. eſt extinctus. Cuius cadauer in ſacrario baſilicæ Vaticanæ, lateritio & vili monumento ſepultum eſt. Vacauitq; tum ſedes ſupra dies tres, menſem vnum. Cæterũ in Alexandro (vt ſuorum temporum ſcriptor tradit) xquabant vitia virtutes. Inerat namque ingenium, ratio, cogitatio, memoria, diligentia, eloquentia verò quædam naturalis, & ad perſuadendum apta, quæ multis exitio fuit, vt nemo rem cautius proponeret, aut acrius defenderet, ſeu quo deſiderabat, impelleret; ſeſe vnum omnium animis accommodando, cum iucundis de remiſſione, cum ſeueris de diſciplina, cum patribus de republica loquebatur. Aduerſarios lenitate ac patientia deuinciebat, nam ijs, qui de numero patrum exſulabant, quoſue ſuſpectos habuerat, nihil de priſtina dignitate detraxit. Gallorum animos contumaciſſimos ita ſedauit, vt amiciſſimi diſcederent. In tanta procerum Romanorum clade, quòd ſanè incredibile eſt, nullum in vrbe tumultum, nulla arma audita, omnia ipſe obire, parum in rebus arduis cuiquam fidere. Idem in otio ſoluticſſimus, in metu conſtantiſſimus, nunquam negotia voluptate omiſit, res in multam noctem prorrahebat breuiſſimi ſomni, cibique. Artes liberales ſi non colebat, admira-

batur,& iuris præsertim scientiam, salaria doctoribus, stipendia militibus, mercedem operarijs nunquam est differre, nec dum auferre visus;cuius rei gratia exercitum, quem magnum ductore filio nutriebat, obsequentissimum habuit,breuique tempore ac paruo negotio tantum ei imperium comparauit. In annonę difficultate,quę bis contigit,aduecta è Sicilia magna vi frumenti ita diligenter vrbi prouiderat, vt plebs nullum fere sentiret incommodum.Hæc igitur animi ornamenta magnis obiuerat vitijs,perfidia plusquã Punica,sæuitia immani,auaritia immensa ac rapacitate,inexhausta parandi filio imperij per fas & nefas libidine.Si quando negocijs non premeretur,omni se iucunditatis generi sine discrimine dedit. Mulieribus maximè addictus,ex quibus quattuor filios & duas filias tulit. Omnium præcipua fuit Vannocia Romana,quàm à formę venustate,& morum illecebris miraq; demum fœcunditate, in minori fortuna legitimæ propè vxoris loco habuit.Comœdias Plautinas cęteraque ludicri libenter spectauit,frequenterq; in Hadriani molem,quam propugnaculis,muro,fossaque muniuit,ventitabat,vt palam personatos hilaribus festis, ac per omnes dies celebres,si quid elegantius in hominũ genere per viam præteriret,propius adspiceret in filię nuptijs, quæ ad virũ Ferrariã profectura erat, equestres ludos,& venationem in Vaticana extra ordinem dedit. In vrbe gladiatorum & sicariorum nunquam licentia maior, nunquam populo Romano libertas minor, delatorum ingens numerus,breuissimo maledicto pœna mortis erat.Grassatorum insuper omnia plena,nec noctu tutum per vrbẽ iter, nec interdiu extra vrbem. Roma gentium profugium & asylum, omnibusque sæculis populorum omnium tutissima arx, iam carnificina facta erat,quæ quidem omnia suorum caussa, quibus omnia indulserat,permittebat.Quos etiam vt magnis clientelis subleuaret,dominationis præsidia in eo quoque ijs parauit,vt ad xliij.cardinales varijs lectionibus in his XVIII Hispanos creauerit.Inter hos præcipui fuêre Bernardinus Carualal Hispaniæ regis orator tituli sanctæ crucis,Ioannes Lopes Datarius, Iacobus Serra Arborensis,Franciscus Cusentinus,& Ioannes Salernitanus.Italicorũ verò Ioannes Antonius Alexandrinus, Alexander Farnesius pòst Paulus III. Ioannes Antonius Triuulcius, Iohannes Baptista Ferrarius, Fracisscus Soderinus,Hadrianus Cornetanus, Ioannes Stephanus Ferrerius viri magnæ in aula Palatina auctoritatis & existimationis. Anno MD. Iobileum ex veteri instituto celebrauit,delictorum venia his, qui venire neglexerant,vel minimè poterãt,per diplomata concessa.

PIVS PAPA III.

MOrtuo Alexandro VI. Cæsar Borgia statim pecunias, & precioſa quæque corripuit,Vaticanum quod XII. armatorum millibus tenebat,& Hadriani molem operibus munijt eo consilio, vt patres in eodem loco veteri instituto cogendos ad nouum creandum successorem in sua vota compelleret.At illi ad euitandum periculum, in ædẽ prædicatorum ad Mineruam congregati subito à Cæsarianis,quos Michalettus Corellia Cæsaris ægrotantis dux adducebat, circumdantur. Fama peruagante captos esse cardinales, direptiones ac cædes tota vrbe fieri, omnes ilico pauor inuasit. Tabernis clausis, arma arripiũtur,& transtris trabibus,cathenisque ferreis viarum exitus obstructi, haud aliter quàm si rursus Annibal sub vrbis mœnibus esset Michalettus,quòd durã fortè pro uinciam assumpsisse videretur, paulò postquam venerat discedens,Vrsinorum tantum ædium partem apud montem Iordanum incẽdit.Patres interim ad vrbis custodiam pecuditum quattuor millibus scriptis, proceres Romanos accersiunt,Cardinales trãsalpinos, & vndequaque euocatos,præter consuetudinem exspectãt.Prosper Columna,qui ad vrbem cum Fabio Vrsino,Pauli à Cæsare strangula- 224.Pũt.

gulati filio venerat, ad Cæsarem à patribus mittitur, rogatum vt ab ea mente desistat. Idem fecerunt Galli Hispaniq; regem oratores. Quibus obtemperans cum omnibus copijs vrbe se deferri lectica iussit. Arx verò adhuc ab eius militibus tenebatur, quanquam præfectus Bernardini Caruaialis Cardinalis S. Crucis opera, se patribus obtemperaturũ polliceretur. Vaticanum igitur recipitur. Vbi more maiorum nouemdialibus celebratis, tantisper comitia distulerunt, donec Gallorum exercitus, qui tum illac contra Hispanos in Campaniam iter habebat, iubente Georgio Ambrosio Cardinale Rothomagense, qui summa apud Gallos auctoritate erat, mœnibus egrederetur, ne qua vis aut tumultus patribus incomitio occupatis exoriretur. Cardinalibus igitur, qui tum septem & triginta erant, conclaue ingressis, senatus melior pars, quanquam paucissimis innixa suffragijs, longe maiorem patrum numerum, tum factionibus, tum Cæsaris imperio seruiente, ex longa diuturnaque contentione peruicit, effecitque vt x. Kalend. Octob. omnium eius ordinis optimus Franciscus Picolhomineus Senensis S. Eustachij diaconus Cardinalis, actum eius ordinis princeps, pontifex maximus omnium suffragijs renuntiatus sit, & Pij III. nomine assumpto VIII. Idus Octob. coronatus. Huic patria Sena Etruriæ nobilissima ciuitas fuit. Ipse natus erat VII. Idus Maij, anno salutis MCDXXXIX. Qui quum Pij papæ II. sororis Laodomiæ filius fuisset, ab auunculo, cuius cura à teneris annis omnibus disciplinis & iuri in primis operam dederat, gentilitijs insignibus & Picolhomineorum familiæ nomine donatus, archiepiscopus Senensis designatus, haud longè pòst absens iij. Nonas Maij, anno MCLDX. in amplissimorũ patrũ collegium vix xvij. annum ingressus, cooptatus est. Varijs porrò legationibus & Germanica præsertim, sub superioribus pontificibus summa cum laude functus, non tam Pij auunculi sanctissimi pontificis memoria, quã summa de eo spe ab omnibus concepta, tanquam labentem Christianæ pietatis statũ vnus cõfirmare sua virtute posset, amplissimũ sacerdotium obtinuit. Ad cuius creationis nuntium Cæsar, qui ad eam diem Nepet cum copijs subsederat, cum parte suorum Romam venit, patribusq; gratias egit, quòd virum optimum Christianæ reip. præfecissent, ipsumque pontificem in primis adorat. Interim Vrsini vindictæ cupidi, Cæsarem in Vaticano agentem cum armatis inuadunt, cæduntur que multi Valentino se egregiè tutãte. Qui haud longè pòst pontificis iussu in Hadriani molem ducitur, vnde non nisi ex pontificis voluntate ei abire liceret. Pius interim senectæ vitijs, & mortifero cruris vlcere vehemẽter affectus, intra sextum & vigesimum pontificatus diem, XV. Kal. Nouembris, non sine veneni suspicione Pandulphi Petrucij Senensis tyranni consilio vulneri illiti in palatio Vaticano magno bonorum omnium dolore interijt, anno salutis MDIII. ætatis lxiiij. mẽse V. die X. Cadauer in basilica S. Petri, sacello S. Andreæ prope auunculum Pium II. marmoreo & eleganti sepulchro conditum est. Vacauit tum sedes dies xiiij.

IVLIVS PAPA II.

IVlij Papæ secundi genus, quum Xysti IV 225. *Põt*
vitam breui commentario conscriberem, exposui. Ipse qui ante pontificatum, Iulianus vocabatur, patrem habuit Raphaelem Xysti papæ quarti fratrem, matrem verò Theodoram Manerolam. Natus est Iulius Sauonæ litoris Liguistici, oppido, anno salutis LIII. supra MCCCC. Fratres ei fuêre Bartholomæus ordinis Minorum sacerdos, episcopus Ferrarien sis, & Patriarcha Antiochenus, Ioannes vrbis præfectus Soræ ac Senogalliæ princeps, Guidonis Vbaldi Vrbinatium ducis, & Iulij Runerei Cardinalis sancti Petri ad Vincula auus. Luchina qnoque Galeotti & Xysti Cardinalium mater eius soror fuit. Ante põ-

tificatum filiam tulit Felicē, quam Io. Iordano Vrſino pontifex factus, in matrimonium dedit; quum & Columnenſes affinitate ſibi coniunxiſſet, Lucretia eiuſdem Luchinæ filia M. Antonio Columnæ deſponſata. Eum Xyſtus quartus patruus pontificatus initio xvij. Kalend. Ianuarij, Anno Domini MCDLXXI. ex epiſcopo Carpenctoratenſe presbyterum Cardinalem tituli ſancti Petri ad vincula cū Petro Riario creauit. Hac dignitate accepta quum alias virtutes, tum moderationem in omnibus, & dictis, & factis præcipuè coluit, amabilis & charus ſummis & infimis, grauitate, comitate & morum elegantia. Nec ſatis habuit ſe talem præſtare, ſed familiares quoque ſibi, quoad fieri potuit, modeſtos delegit. In eam præcipuè curam incumbens, vt bene vndique audiret. Acri porrò & callido ingenio, animoque excellenti quū eſſe exiſtimaretur, variam admodum in vita ſua fortunā expertus eſt, vt ei modò mater, modò nouerca fuiſſe videatur. Priuatus in ędificijs exſtruendis ita delectabatur, vt præter profanas ædes baſilicā ſancti Petri ad Vincula cui præerat, quemadmodū nunc cernimus, breui & magnificè reſtituerit. Inchoauit & porticum mire faſtigiatū ante veſtibulum baſilicæ ſanctorum apoſtolorū: ædes quoque proximas, quas Petrus Cardinalis Riarius inchoauerat, & morte præuentus non abſoluerat, perficere aggreſſus eſt. Caſtellum apud Criptā Ferratā bello olim diſiectum ad monaſterij tutelam, ad vrbemq; venientium commoditatem inſtaurauit. Xyſto porrò ex presbytero tituli ſancti Petri ad Vincula epiſcopus Cardinalis Albanus primum, deinde Sabinus & maior pœnitentiarius, demum Oſtienſis & Veliternus Auinioniſq; legatus renuntiatus eſt. Apud Innocentiū VIII. plurimum & gratia & auctoritate valuit, Alexandro pontifice, quo cū veteres & priuatas ſimultates habebat, perpetuis decem annis vrbe abfuit, in Gallijs & Auinione commoratus. Nouiſſimè Pio III. breui vita functo inſtauratis comitiis, tanto ſtudio in eum patrum omnia ſuffragia ſunt conuerſa, vt penè priuſquā conclaue ingrederentur, Pontifex ſit dictus, incredibili cum Cæſaris Valentini dolore, qui ad exemplum incertæ mutantiſq; fortunæ, quum Hiſpanos Cardinales vti clientes ſuos iurare ſolemni ſacramento coegiſſet, ſe neminem niſi Borgiæ familiæ ſtudioſum ſuffragio adiuturos; iſque Cardinalem Rothomagenſem Georgium Ambroſiū propoſuiſſet, eum ſtatim primo comitiali die vij. & xxx. Cardinalium in comitio ad Vaticanum exiſtentium votis, Kalend. Nouembris, anni MDIII. ſub ſacra thiara pontificem viderit, quem ipſe paterq; Alexander vti grauiſſimum hoſtē perpetuo decem annorum exſilio mulctaſſent. Nec multò pòſt cum vj. Kal. Decemb. ſupra gradus baſilicæ Vaticanæ coronatus eſſet, Cæſarem Borgiam fugam adornantem, vel mille neces meritum, copijs vrbibuſque ac omni dignitate exutum, ea conditione dimiſit, vt Cæſenæ & Foriliuij arces eius præſidio munitas, reciperet. Impetrata itaque libertate Cæſar, quum Oſtia nauigio Neapolim perueniſſet, iuſſu regis Catholici à magno Conſaluo captus, in Hiſpaniam tranſmittitur. Inde cum ex cuſtodia ad Ioannem Nauarrę regem profugiſſet tignobili quodam in prælio à Cātabris interfectus eſt. Iulius pontificatu firmato, cum proximis bellis & inaudita immaniq; ducis Valentini tyrannide, totā eccleſiaſticā ditionem labefactatā atque occupatam inueniſſet, non ad recuperanda ſolum quæ amiſſa erant, ſed etiam amplianda animum adiecit. Nemo enim ſuperiorum pōtificum Petri patrimonium maiore animi præſtantia tutatus eſt, aut latius proferre contēdit. Primum itaque in Ioannem Bentiuolum Bononienſem tyrannum veterem hoſtem arma mouet, quem cum vxore & filijs vrbe expulſum, exſulatum Buſſetum Parmenſis agri oppidum abire coegit, eiuſque eximiæ ſtructuræ domum furenti populo excindendam obiecit. Ad Veneti nominis excidiū, qui Ariminum, Fauentiam, & Rauennam de eccleſię Romanæ ditione occupauerant, cum Cæſare Maximiliano, Francorum & Hiſpaniæ regibus, Ferrariæ & Mantuæ ducibus, Cameraci in Belgis fœdus percuſſit, eoſq; repugnantes aquæ & igni interdictos grauiſſimo anathemate notauit. Cuius atrociſſimi turbinis procellum quū Veneti ferre nequiuiſſent, amiſſo ad Glaream abduæ exercitu omni, & ingenti prælio à Ludouico Francorum rege ſuperati atq; ex ducibus Liuiano capto, Pitiliano fugato, cunctas breui mōmēto copias & vrbes, quas in continente poſſidebant, amiſēre. Cæſar enim Maximilianus, qui nihil ferè præter legatos & Auguſtum nomen ad id bellū attulerat, Veronam, Vicetiam, Patauium cum Carnis, Gallus Bergamum, Brixiam, Cremonam, & Cremam, Hiſpanus Tranū, Monopolim,

lim, & Barlettam in Apulia, Pontifex Rauẽnam, Ariminum, & Aemiliam omnem, Ferrariæ dux Rodigiũ, Mantuæ verò Aſulã receperunt. Atque ita gens, cuius toto orbe terrarũ maxima & inueterata auctoritas erat, tot vrbibus amiſſis, intra paludes ipſas q; Venetias circumflui maris beneficio permunitas, redacta eſt. Fuit tãtæ cladis & Veneto nomini funeſtiſſimus dies 14. Kalend. Maij, anni MCIX. Iulius ſua quum recepiſſet, vti pius, æquiſſimus ac verè Italus pontifex, Venetorum nomen tãtis fluctibus obrutum, & penè demerſum miſeratus, eos ſuppliciter deprecantes, ſubleuãdos cenſuit. Legatis porrò eorum in Vaticana baſilica ſolemni precatione adiecta pro templi foribus expiatis, vrbi Venetæ ſacra reſtituit, ictoq; ſubinde fœdere: quo illi maris imperiũ eiurabãt, & ſacerdotia pontificis arbitrio conferenda reilinquebant, in amicitiam fidemque recepit, totisq; viribus vt eos Cæſari conciliaret, operam dedit, quo tempore Patauio per dolum recepto, imperatorem ab ineuudis ſecum pacis conditionibus auerterunt. Conatus quoque eſt pontifex Alfonſum Eſtenſem Ferrarię ducem à Gallorum amicitia auertere, quò eorũ vires toti iam Italię formidabiles frangeret; ſed ille Veneti nominis antiquus hoſtis, & qui ſeſe Ludouico regi perſoluta pecunia, & ictis fœderibus applicauerat, pontificis adhortationem contempſit. Vnde iratus pontifex bellum ei indixit, & à fœdere Ludouici 12. Galliarum regis diſceſſit, ſpecie quod eundem Alfonſum, qui à Romano pontifice Ferrariam beneficiario iure obtinebat, aduerſus ſe tuendum defendumque ſuſcepiſſet. Quum ille terra à Gallis, & Pado amne ab ſe profligatis Venetis, apud Comaclum, ſalinas maximi prouentus ſibi vindicaſſet, neque in his rebus voluntati põtificis obtemperaret. Has ob cauſſas pontifex Alfonſum vti contumacem ſacris interdictum armis perſequi cœpit, & hoſtiliter in eius fines copias eduxit, rebus Romæ compoſitis, & multa pecunia coacta, ab vrbe profectus Bononiam cõtendit, quo facilius imminenti bello operam ſubminiſtraret. Rex papæ iratus Maximilianum Cæſarem pontificis hoſtem ob reconciliationem cum Venetis in ſuas partes traduxit, cuius præſidio & auctoritate rex fultus, ſimulque aliquot Cardinalium, qui ad eum confugerant conſilio adductus, generalem Chriſtianorum conuentum indicendum curãuit, in quo Iulius II. ad cauſſam dicendam citaretur. Pontifex porro fœdere cum rege Hiſpaniæ Ferdinando icto, Heluetijs gente ferociſſima mercede conductis, & communis ſui, Venetorumque exercitus imperatore creato Franciſco Mantuæ Marchione, impetum in Ferrarienſem ducem fecit, & Mutina ei adẽpta cum duodecim millium peditum copijs Mirandulam, quæ Gallicis præſidijs tenebatur, expugnat; haud ſatis ſpecioſo præmio pro tantis laboribus. Mirandula capta Iulius vti victor Bononiam reuerſus eſt, ex qua paulò pòſt copiarũ ſuarũ clade apud foſſam Giliolam audita recedens, Rauennam ſe contulit, Bononiam præſidio vacuam Bentiuoli adiuuantibus Gallis, Franciſci Cardinalis Alidoſij legati vel dolo, vel negligentia occupant. Legatus cũ Rauennam ad Iulium, vt ſeſe expurgaret profectus eſſet, à pontificis fratris filio Vrbini duce interficitur. Galli ſucceſſu rerum elati, Cæſare & Cardinalibus, qui à pontifice deſciuerant, auctoribus pontificem ad concilium, quod ad Kalendas Septembris Piſis futurum eſſet, citant. Papa quum omnem operam dediſſet, vt recepta Bononia, Piſanoque concilio dimiſſo, pacem cum Francorum rege faceret, illumque victoria inſolentem, & obſtinatiſſimè recuſantem animaduertiſſet, quò Piſanum conciliabulum tolleret, Antonij de Monte conſilio, Romæ Laterani concilium generale indixit. Regem Francorum denuò, Florentinos qui concilio locum Piſas conceſſerant, & omnes cõuentui illi præſẽtes grauiſſimo anathemate perſecutus eſt. Cardinales quinque, qui eius conuentus auctores fuerant, omnibus dignitatibus & Galero priuatos ordine ſenatorio amouit: hi fuêre omnium & concilij principes Bernardinus Caruajal Hiſpanus Sabinenſis, & Guillelmus Briſſõneta Gallus Prænęſtinus epiſcopi; Frãciſcus Borgia Hiſpanus tituli S Cæciliæ, & Renatus de Bria Gallus tituli ſanctæ Sabinæ, presbyteri: demũ Fredericus Sãſeuerinus Italus S. Angeli diaconus Cardinalis. Qui poſtea omnes præter vnum Borgiam iã fato functum mortuo Iulio II. à Leone X. ſchiſmate eiurato, ad priſtinas dignitates ſunt reſtituti, Lateranẽſi verò cõcilio omnia Piſani conuentus acta antiquata ſunt. Sperauerãt Cardinales Iulio rebelles fore, vt pontifice abrogato, alius vti optimus atq; sãctiſſimꝰ Chriſtianis ſacris præficeretur, & quiſq;

eorum

eorum ad pontificatum hac ratione adſpirabat, atque in primis Caruaial ipſe ambitione & inani gloria perditus. Iulius vbi videt ſe à Gallis tam aperta vi & tantis inſidijs oppugnari, ab Anglorum & Hiſpaniæ regibus Henrico & Ferdinando auxiliũ implorauit. Qui Pontificis iniurias tuẽdas quum ſuſcepiſſent, arma in Gallos mouent: Anglus quidem contra Aquitanos, Hiſpanus verò contra Ioannẽ Nauarræ regem fœdere Gallis coniunctũ & à pontifice ſacris interdictum. Neque Iulius quieſcebat, quia indies Francorum regem æquis conditionibus ad pacem ſollicitaret. Illo verò incredibili pertinacia in ſuſcepto cõſilio perſeuerante, Pontifex cum principibus fœderatis, Heluetijs quoque in belli ſocietatem euocatis, vt Gallos Italia eijceret, ingentes copias adornabat, in Florentinorum odium, qui concilio Piſas ſedem dederant, Ioannem Medicem Cardinalem Florentiæ cum tota Medicea domo exſulem, Bononiæ & Aemiliæ totiuſque fœderati exercitus legatum creat. Horum conatibus rex animo nonnihil conſternatus, Brixia præſertim à Venetis occupata, maiora præſidia parabat. Cardinales concilij Piſani veriti, ne in Iulij Pontificis poteſtatem venirent, Piſis ſynhodum Mediolanum tranſtulerunt. Cæterum Brixia à Gallis recepta & direpta, rex Franciſcus obſtinatiſſimè bellum gerere pergebat. Quum verò ab Hiſpanis & Anglis regni ſui fines vexari cognouiſſet, belli aleam in Italia iacere, nouiſſimoque prælio cum hoſtibus decertare conſtituit. Copiarum Gallicarum dux Gaſto Foieſſeius erat rei militaris peritiſſimus, & imperatorum ſui temporis longè præſtantiſſimus, qui Bononia obſidione, qua à pontifice premebatur, liberata, Heluetijſque repreſſis, Brixiam de Venetis incredibili celeritate receperat. Is copijs omnibus, quas tum Brixiæ, tum Bononiæ habebat in vnum collectis, & prope Rauennam vt cum fœderato Ferrariæ duce ſe coniungeret, traductis (fuêre tum Gallorum copiæ mille & quingenti equites cataphracti, & xiiij. millia peditum) prælium committere, & fortunam experiri cupiebat, nec fœderatorum caſtra, quæ Rauennæ præſidio aduenerant, procul erant, xiij. millium peditum, & mille octingentorum equitum cataphractorum. Cum autem pontificij fœderatique certamen aliquandiu recuſaſſent, cognito Rauennam muris vbique tormentorum vi diſiectis, penè expugnatam eſſe, quò vbi conſulerent, prælium inire coacti ſunt, die ſancto Paſchatis. Haud procul à Rauenna atrox certamen habitum eſt, quod horas ſex perdurauit, in quo tanta animorũ pertinacia pugnatum eſt, vt cuinam parti victoria ceſſura eſſet, diu incertum fuerit. Poſtremò cum ducis Ferrariæ Alphonſi (qui belli præcipuè cauſſa erat) conſilijs tormenta bellica magno in obliquum circuitu, in latus & terga hoſtium conuerſa eſſent. Frãci adeò cruenta victoria omnibus penè præcipuis Gallorum ducibus cæſis, Hiſpanisque & põtificijs in fugam verſis potiti ſunt, vt victores longè maiori periculo expoſiti fuerint, quàm victi. Ad xx. hominum millia eo prælio, vtrinque ferè æquata clade, cæſa, traduntur in his C L. nobiles ex aula regis Gallorum, & quinque militum tribuni, cum totius exercitus imperatore Foieſſeio. Ex pontificijs legatus, & aliquot duces capti. Ad primum cladis nuntium pontifex & Ferdinandus ita animo conſternati ſunt, vt alter regnum ſe tueri poſſe diffideret, alter fugã nauigio Oſtię præparato adornaret. Atqui reparatis viribus, belliq; imperatore Ferdinando Conſaluo in Italiam tranſmittere iuſſo, maximè recreati ſunt nouiſſima Francorum clade audita. Nã etſi ad Rauennã proſperè pugnarãt, ita tamẽ vires eorum attritæ fuerant, vt Venetorum & Heluetiorum ſub Cardinale Sedunenſe opera, Italia omninò ſeptuageſimo à pugnæ die maximo fortunæ ludibrio exacti ſint: nã Palicia, qui Foieſſeio ſucceſſerat, quum exercitus reliquijs, certamen cum Venetorum & Heluetiorũ, qui paulò antè à pontifice euocati in Italiã deſcenderant, copijs detrectãs, in Galliam ocyſſimè reuerti iuſſus eſt, vt regno ab Anglis, Hiſpanis, & Heluetijs vndiq; vexato opem ferret, Mediolano & Inſubrum arcibus modico præſidio munitis. Sed & cõcilij Piſis inchoati, & Mediolani parum proſperè renouati, patres Heluetiorum timore perterriti, illud repentè diſſoluũt, & Lugdunum in vlteriorem Galliam trãsferunt. Gallorum porrò reliquijs ab Heluetijs cæſis, Inſubres aduerſam eorum fortunam cõſpicati, receptis armis Francorũ, quorum arrogantiam immoderatamque libidinem ferre vix poterant, præſidia omnia eiecerunt. Eo modo paucis diebus Mediolanenſe imperium Gallis eſt ereptũ, & Maximiliano Sfortiæ Ludouici Mori filio vti legitimo principi ex Cæſaris auctoritate, cuius beneficiarium

eſt,

eſt, Iulij II. pontificis, Venetique ſenatus auſpicijs, & vnà maximè Heluetiorum virtute reſtitutum, idque Laterani in concilio pro Cæſare Matthæus Langus Cardinalis Gurgẽſis imperatoris in Italia procurator approbauit. Nec mora, Bononia pulſis Bentiuolis Rauennaq; recepta, Parma & Placẽtia ex fœderis legibus pontifici traditæ: Genua quæ Gallis patebat à Fregoſijs occupata; Veneti Cremam & Brixiam receperunt. Medicei factionis pontificiæ Florentiæ reſtituti perpetuo vexillifero Petro Soderino vrbe exacto. Et quum hæc Heluetiorum ope præcipuè facta fuiſſent, Papa eos multis muneribus donatos, ſpecioſo Italicæ libertatis aſſertorum titulo decorauit: quibus ſumma cũ felicitate geſtis, pontifex cũ imperatore contra Venetos nouum fœdus percuſſit, quod Veronę Vicetiæq; imperium Cæſari obſtinatiſſimè cedere recuſaſſent. Quo tempore Veneti põtificem infracti animi veriti, ſimulque ab Hiſpanis contra fœderis leges Brixia turpiſſimè excluſi, cum Ludouico Francorum rege perpetuo pontificis Hiſpanorumq; hoſte ſocietatem ineunt, qui nouos contra Iulium Cardinaliũ rebellium opera tumultus indies in Gallijs excitabat abbatemq; Cluniacenſem, quem ſummum ſacerdotem dicerent, Iulio opponebant. Pontifex Venetorum conſilijs cognitis, ipſos quos fœdere cum Cæſare facto irritauerat, Francorumq; amicitiam petere coegerat, vt à Gallis auerteret, ſæpius fruſtra tentauit, quo nõ impetrato animi dolore ſenioq; ex leui ſed tenaci febricula, fluẽte ſenſim aluo confectus, ſchiſmatiſq; timore decubuerit, & Romæ in Vaticano IX. Kal. Martij hora XI. rebus humanis exceſſit, ſeptuagenario maior, ſalutis anno MDXIII. põtificatus verò IX. menſe III. ſupra diẽ XXI. Lateranenſe adhuc concilio perdurante; bellica gloria pluſquam pontificem deceret clarus. Cadauer in baſilica Vaticana Xyſti patrui ſacello pone aram maximam cõditum eſt. Vacauit tum ſedes dies XVIII. Fuit Iulius pontifex animo magnus, conſtans, rerũ eccleſiaſticarũ defenſor acerrimus, contumeliarum inſolens, & contumacibus implacabilis, in calamitatibus ſemper ſe ipſo maior & excelſior, inuicto animo, rebus proſperis continẽs, ingenti liberalitate; neq; ob alias cauſſas tot bella geſſit, quam vt imperium eccleſiaſticũ à diuerſis occupatum recuperaret. Eccleſiæ Romanæ, Bononiæ cum Aemilia & Flaminia pulſis tyrannis & Venetis, firmiſſimũ imperium & maximè ſtabile reſtituit, potiundæ Mutinæ eccleſiæ initia dedit, Parmã, Placentiam ditioni eccleſiaſticæ adiecit, ſuorũ parum indulgens, eis nihil de vetere eccleſiæ ditione donauit, fratris enim filium Franciſcum Mariã in ducatu Vrbini à propinquo ſuo Guidone Vbaldo Feltrio ſine prole maſcula decedente adoptari & hæredẽ conſtitui procurauerat, Piſaurum Ioanne Sforcia ſine hærede mortuo eidem ſtipendij debiti nomine aſſignauit. Inter XXVII. Cardinales quos creauit, quattuor tantum è gente ſua Galeottum & Xyſtum ſororis Luchinę filios S. R. E. cancellarios, itẽ duos conſobrina ſua natos Clementem Mendenſem, & Leonardum Agenẽſem maiorem pœnitentiarum ſucceſſiuè, ſeptem antiqua familiaritate & ſeruitio acceptos, reliquos in gratiam principum, vel doctrinæ laude commendatos fecit; in his fuêre Antonius de Mõte, Petrus Accoltus, & Achilles Craſſus Rotæ præſtantiſſimi auditores, templum S. Petri Vaticanum nouum, veteris parte diſiecta Bramantis eximiæ architecti opera, portentoſæ vaſtitatis inchoauit. Vir nunquam ſatis laudatus ob eccleſiæ ditionẽ fortiter conſeruatam & auctam, quamquam à nonnullis parum probatus, quod armis magis, quam ſacroſanctum pontificem deceret, deditus eſſe videretur.

LEO PAPA X.

GENS Medicea, quæ nunc rerum in Etruria potitur, lectiſſimorum virorum prole fœcundiſſima, Florentiæ inter veteres

226. Põt.

res & honōratās popularis ordinis familias enumeratur. Eam primus magnus ille Cosmus Medices Ioannis filius, Auerardi nepos, vir in libera ciuitate omnium præstantissimus illustrauit, decreto publico pater patriæ vocatus. Qui ex vxore Contesina Barda Ioannē & Petrum filios suscepit, Ioanne iuuene fato erepto, Petrus paternæ potentiæ hæres extitit. Petri filij fuēre Laurentius & Iulianus, qui postea admirabili sorte geminos Pontifices maximos Leonem X. & Clementē VII. genuerunt. Iuliano Pactiana cōiuratione interfecto, solus paternarū opum & potentiæ Laurentius Medices hęres superfuit. Is Clarice Vrsina nobilissimi sanguinis matronā in matrimonium accepta, tres mares & totidem fœminas tulit. Marium natu minimus Iulianus, medius Leo X. Ioānes ante pontificatū vocatus, maximus Petrus fuit, qui paterna potētia exutus, & patria Gallicis armis Italiam vexantibus ciuili seditione profugus, decimo exsilij annō in Lyri amnis ostio submersus est. Huius vxor Alphonsina Vrsina fuit, ex quo Laurentiū filiū auspicatioris fortunæ hæredē reliquit. Quē à patruo Leone pontifice electis Ruuereis Vrbini ducem constitutū, sed nō diu eodem principatu lætatū, superstunt qui viderunt, ex quo Catharina Henrici II. Francorum regis vxor legitima matrimonio, ex maternæ verò ancillæ furtiuo congressu, Alexander Medices primus Florentinorū dux geniti sunt. Iuliani verò ex nobili Vrbinati vidua Hyppolytus Medices Cardinalis filius fuit. Fœminę Magdalena, Contesina & Lucretia clarissimis nobilissimarum familiarum Cybo, Rodulphæ & Saluiatæ viris in matrimoniū locatæ quatuor Cardinalium parentes extitēre, Innocētij Cybo, Nicolai Rodulphi Ioannis & Bernardi Saluiatorū. Natus est Leo X. Florentiæ III. Id. Decemb. anno salutis MCDLXXV. patris doctissimi, & grauissimi ciuis cura à teneris annis bonis moribus ornatus, & optimis disciplinis, latina græcaque doctrina, musica item instructus, præceptores habuit Angelū Politianum, & Bernardum Michelotium viros Græcis & latinis litteris, versu & soluta oratione eruditissimos. Eū in Laurentij patris gratiam Ludouicus XI. Galliarū rex etiamnū puerum insigni & amplo archiepiscopatu honestauit. Qui postea ab Innocentio VIII. adhuc adolescens vix tum XIII. annū excedens, Laurentio patri gratificaturo, qui filiam Magdalenā Francisco Pontificis nato desponderat, Diaconus Cardinalis sanctæ Mariæ in Dominica pridie Idus Martij, anno salutis MCDXCIX. cooptatus, ætatis defectu diu Vrbe abfuit. A puero statim frugi apparuit, mores eius pudici, incessus grauis, & honestissimæ eius actiones fuēre. Paulo antequā pater excederet in vrbē Innocentio VIII. adhuc pontifice venīēs, supra bonarum artiū notitiam, ex patris disciplina ab humanitate, suauitateq; ingēnij omnibus charus esse cœpit. Vbi verò de patris morte nuntiū accepit; continuò Florentiā est reuersus. Abeuntem Pontifex totius Etruriæ legatum creauit. Rebus compositis, & Petro fratre ad Reipublicæ gubernacula constituto, non multò pòst Romam rediit, vbi paucis inde diebus Innocentius moritur, Comitijs Alexandri præstantissimis se Cardinalibus Senēsi & Neapolitano adiunxit. Nec multò pòst in Italiam ingruit Carolus VIII. Francorum rex, cuius vi, ciuiliq; dissensione, Petro fratre à Reipublicæ gubernaculis submoto, & Florentia pulso, atque cum omni Medicea familia relegato, Iohannes grauissimum fortunæ telum sensit. Medicei patria & auita dominatione exacti, totos decem & octo annos exsules fuēre. Quo temporis interuallo, quū ter tam per veteres amicos pacificè, quàm aperta vi & insidijs in patriam regredi in prospera fortuna tentasset, Ioannes excedere Italia tantisper & per externos populos, vt tempori seruiret, peregrinari constituit, cum dignitate enim Romę esse non poterat, quòd Alexander Pontifex Florentinis tum fœdere iunctus esset. Italia igitur omni, Germania & Gallia peragratis, Genuam in Ligures profectus, apud Magdalenam sororem aliquandiu substitit; denuoque, sed parum prospere, in patriam reditus fortunam tentauit. Nam Florentini perpetuum dictatorem Reipublicæ Petrum Soderinum constituerant. Per id tempus Petrus frater in Ostio Lyris fluctibus maris obrutus interijt, superstite Laurentio filio. Romam deinde mortuo Alexandro cum redijsset bello, quod Iulius II. & Hispanus rex adiunctis Venetis cum Gallorum rege Ludouico XII. gerebat, legatus est creatus, adiuncta insuper totius Aemiliæ administratione. Clade Rauennati à Gallis capta, quū eis abeuntibus è via aufugisset, Raimundum Cardoniū Hispanicas copias infelici pugnæ superstites reparantē adijt,

adiit, eumque adiuuante pontifice Florentinorum, qui Pisis conciliabulo locum dederant hoste, sibi coniunxit. Cuius ope expugnato Prato, quum Florentiam tenderet priusquàm ab aduersarijs præsidia parari possent, à beneuolis propinquis suis in patriam cum familia omni est receptus. Ibi Petro Soderino perpetuam dictaturam abdicante, rempublicam ad arbitrium constituit, Iuliano fratre in patria principe relicto. Quarto mense pòst Iulio 2. mortuo quum ad vrbem veniisset, comitium in Vaticano ingressus, Cardinalium iuniorum, Arragonij, Gonzagæ, Cornelij, Petrucij, Saulij, & Sedunensis in primis opera, V. Idus Martij, anno Domini MDXIII. trium & XX. Cardinalium suffragijs Pontifex maximus renunciatus, XIIII. Kal. Aprilis inauguratus est, & III. Idus, anniuersario cladis Rauennatis die, magnificentissimo apparatu, tota vrbe aleis & festiuis frondibus arcubusque ornata, basilicam Lateranensem veteri pontificum instituto visitauit. Initio pontificatus Europam omnem bellicis turbinibus agitatam, remque ecclesiasticam schismate penè dilapsam sedare & reparare studens, pacem seu inducias inter Christianos principes per legatos tractauit, vt feralibus odijs pactis, & discordibus animis lenitis, teterrimis seditionibus, ciuilibus discordijs, & intestinis malis sublatis, Italiæ pacem, cuius in primis amantissimus fuit, afferret homo quieti & voluptatibus deditus. Illudque agebat, vt his omnibus copositis, bellum communi hosti Turcæ inferretur. Maximiliano Sfortia in Mediolanensi principatu confirmato, Heluetios, qui ei præsto fuerant, magnis stipendijs prosequutus est. Cardinales à Iulio II. ordine senatorio amotos, & priuato habitu Romam ad se supplices venientes, eiurato schismate, conciliorumque Pisani, Mediolanensis & Lugdunensis actis inductis in pristinas dignitates restituit. Concilium à Iulio Laterani cœptum multis de causis celebrandum perficiendumque curauit. Mutinam à Maximiliano Cæsare XXX. aureorum millibus coemit. Bello inter Cæsarem & Venetos ob Veronæ, Vicetiæque imperium adhuc vigente, totus in eam curam incubuit, vt pax inter eos æquis conditionibus fieret. Heluetijs magnis stipendijs in Sfortiæ auxilium contra Gallos euocatis, Octauianum Fregosium Genuensium imperio præfici curauit. Francorum rege Ludonico XII. edaci febre vita functo, quum qui ei successerat, Franciscus Valesius gener bellum Insubrum duci Maximiliano Sfortiæ intulisset, noua rursus arma Italiam turbare cœperunt. Gallus enim & Anglus reges cum Venetis fœdere iuncti, Maximilianum Sfortiam Cæsaris, Heluetiorum & Hispanorum regis armis munitum aggressi fuerant. Pontifex quod Galli Parmam & Placentiam se repeturos pulso duce minitarentur, Sfortiæ studebat, Heluetiasque cohortes magnis præmijs auctore Cardinale Sedunense legato in sua fide continebat. Interim Francorum rex Franciscus validissimis copijs instructus, quum Heluetij bellum adornarent, in Italiam descenderat, pontificij exercitus imperator Iulianus Medices pontificis frater creatus. Pugna ad Melegnianum commissa, Heluetijs ad internecionem penè cæsis, tex Mediolanum nullo negocio obtinuit, Sfortia, qui se ei dederat in Galliam missus, XXXV. millium aureorum reditu pro principatu à rege impetrato. Placentia & Parma, quæ Iulius papa II. ecclesiæ adiecerat à Francis pontifici repugnare non auso occupatæ. Leo pontifex quum Gallica arma plurimum formidaret, parere præsenti fortunæ, & cum victore amicitiam inire constituit. Ludouici igitur Canossæ Veronensis pontificij legati opera, papa à rege pacem petijt, cui inde undi rex & pontifex Bononiam cum ingenti apparatu se contulerunt, ibi pacis conditionibus transactis rex Mediolanum, & mox relicto in Insubribus Borbonio, in Galliam est reuersus. Redijt & Leo Florentiam, deinde vere nouo Romam. Nec multò pòst Florentiæ Iulianus frater nulla edita è Filiberta coniuge prole moritur, qui ducis Allobrogum soror, Francorum regi consanguinitate coniuncta erat. Ferunt Leonem X. aliquando cogitasse Iulianum fratrem ex Maximiliani Cæsaris, cum quo fœdus percusserat, & eo mortuo Laurentium fratris filium ex Caroli quinti auctoritate, Lucensium & Senensium imperio beneficiario iure præficere, cui ipse Vrbinum & Ferrariam veteribus Regulis pulsis adiungeret, sed hæc consilia Iuliani & Laurentij immaturæ mortes disturbarunt. Iuliano igitur exstincto, Laurentius Petri fratris filius rebus Etruscis præficitur, ita constituta republica, vt amicissimorum ciuium industria regeretur, summa consiliorum ad eum vnum respiceret. Quem quum pontifex matris Alfonsinæ precibus maiori indies cum imperio & dignitate esse percuperet

vt sunt?

vt sunt mortalium desideria, quæ in immensum aucta, nullis demum terminis contineri possunt, leuibus quibusdam occasionibus quęsitis, Franciscum Mariam Feltrium Ruuereum Vrbini ducem, sibi suspectum & inuisum, armis aggressus est. Quem missis copijs Rentio Cærite duce, Vrbino, cæterisque eius ditionis oppidis atque vrbibus spoliauit, Laurentio fratris filio duce constituto. Ipse Feltrius cum vxore & liberis recedens, Mantuam se recepit. Feltrio pulso, non sine ingrati animi nota Borgesium & eius fratrem Alfonsum Cardinalem Petruccios, Pandulphi Senensium tyranni filios patria expulit, imperio ciuitatis ad Raphaëlem Petruccium veterem amicum, & qui quondam exsilij comes exstitisset, translato. Hinc odij inter pontificem & Alfonsum origo, quod eo vsque processit, vt ipse ira immodica efferuens, de necando pontifice nefaria consilia agitarit, quæ cognita exitio ei fuêre. Non dissimili animo, quanquam dispari eueutu, Leo ducem Ferrariæ Alfonsum diutinis insidijs afflixit, verum vir militari gloria præstans & munitissima ciuitate tutus, vim Leonis aduersosque conatus fregit. Obierat per hæc tempora catholicus Hispaniarum rex Ferdinandus, Hispaniæ, Neapolis atque Siciliæ regnis Carolo nepoti iure hæreditario relictis. Tum Heluetij, qui nihil de pristina armorum ferocia etiam insigni paulo ante clade ad Melenianum accepta remiserant, cum Maximiliano Cæsare fœdus percusserunt, vt consociatis viribus Gallos Italia depellerent, frustra reclamante pontifice, qui pacem qua qua ratione, quam arma in Italia malebat, & propterea ad Cæsarem Aegidium Viterbiensem Cardinalem singulari eloquentia præditum, legatum miserat. Galli Heluetiorum & Cæsaris armis non sine gloria contusis, Venetis adiuncti Brixiam de Hispanis vi, Veronam verò de Cæsare solutis cc. aureorum millibus receperunt. Quo anno, qui fuit MDXVII. res Italicæ maximis bellorum turbini s agitatæ aliquantisper compositæ sunt. Fuit annus, tum pace Italica, & alijs quibusdam rebus admodum memorabilis, tum Romanæ ecclesiæ grauissimus ac pestilentissimus. Tunc enim Martini Lutheri hæresiarchæ infandum nomen ex vltimæ Germaniæ finibus audiri primo cœptum est. Selymus Turcarum imperator duobus Sultanis victis & interfectis, Syriæ & Aegypti amplissima regna obtinuit, maximo cum Christianorum omnium, quorum cerui-

cibus imminebat, terrore. Vnde Leo solemnes illas habuit supplicationes, qua pedibus discalciatus cum omni Romana aula à sancti Petri basilica ad sanctæ Mariæ de Minerua templum profectus est, sacratis omnibus ferculis, sanctorum reliquijs & imaginibus in pompa delatis, Dei opem aduersus efferati tyranni vim implorans, quas exaudisse Deus visus est, immani parricida paulò pòst ex cancri morbo exstincto, & mitiore filio Solymanno tanti imperij successore relicto. Eodem anno Petruciana coniuratione detecta, Pontifex Cardinales aliquot, qui aduersum se coniurauerant, vel eius consilij conscij fuerant, cœpit, & dignitatibus omnibus priuatos senatorio ordine mouit: ex his Alfonsius Petrucius cõspirationis princeps in Hadriani mole Orlandi Aethiopis manu elisis faucibus strangulatus, Hadrianus Cornetanus qui aufugerat, rubri pilei honore priuatus, Raphaël, Riarius, & Bendinelus Saulius ordine amoti non longè pòst restituit. Soderino in Fundanum agrum liberum exsilium concessum. Quapropter quũ tot afflictorum Cardinalium pœnis senatum nonnihil contumacem haberet, nouis patribus sibi opus esse dictitans, vna lectione, incredibili liberalitate, vnum & 30. Cardinales ex toto terrarum orbe conquisitos partim precio, partim virtutis caussa, in his successorem suũ Hadrianum 6. creauit. Nam præter quattuor veteres restitutos, ad duos & xl. patres in senatum varijs lectionibus cooptauit. Prima creatione Iulium Medicem patruelem suum, quem & cancellarium fecit, Cardinalem dixit, qui pòst Clementem 7. fuit. Exinde ad totius Europæ reges è Cardinalibus virtute ac eloquentia insignes legatos misit. Thomam Viam Caietanum ad Cæsarem, Bernardum Bibienam ad Gallum & Aegidium viterbiensem ad Carolum Hispaniarum regem, vt sublatis offensionibus, communi consilio viribus conspiratis impotenti tyranno, bellum terra mariq́ue ad publicam tuendam salutem inferretur. Sed fatali Christianorum principum socordia, Lonis saluberrima consilia perierunt. Nec multò pòst Maximiliano Cæsare defuncto, Carolus nepos Hispaniarum rex Francisco Francorum regi competitori prælatus, imperator designatus est, legis venia à Leone 7. millibus aureorum annuorum impetrata, quæ cautum erat, ne Neapolitanus rex Cæsar deligi posset. Quo tempore Laurentius Medices ab iuuenili intemperantia con-

cepto

cepto lethali morbo. Florentiæ interijt; vxorem is duxerat è Galliæ regis cognatione: nã Feltrio pulso, Vrbino q́ occupato, Laurentius totum ad Francisci Francorum regis fidem amicitiamq́ se contulerat. Laurentio mortuo pontifex Iulium Cardinalem Florẽtiam misit, vt reipublicæ præesset. Paulũ Baleonem è Perusia Romam euocatum, eiusq; lenitati impense confidentem in arce securi percussit. Amadeum Ricinatium tyrannum suspendi iussit. Cæsari deinde fœderi coniũctus, arma Gallis intulit, vt ijs Italia pulsis, Frãciscus Sfortia Mori filius iure paternę hęreditatis Mediolanẽse imperium obtineret, Placentia verò & Parma à Gallis impotenter ereptæ Leoni restituerentur. Summa belli Prospero Columnæ demandata est, pontificijs copijs præfuit Fridericus Gonzaga Mãtuæ princeps. His adiuncta sunt Germanorũ & Heluetiorum auxilia: legatus totius exercitus Iulius Medices designatur. Hi coactis copijs Mediolanũ & Insubres omnes, pulsis breui tẽpore Gallis, qui superbia & sæuitia iam ferri non poterant, occuparũt. Ducatus Frãciſco Sfortiæ Cęsaris auspicijs ex fœderũ lege datus, Parma & Placentia ecclesiæ restitutæ. Tãtæ victoriæ nuntio, quũ in Manliana villa esset, accepto, pontifex incredibili gaudio est affectus, nec multò pòst priusquã cœnaret, obriguit, sensimq; exorta est febris, lenis quidẽ, sed quæ ei suprema fuit. Ob id sequenti die in vrbẽ reuectus, aliquot diebus pòst crescente morbo Romæ in Palatio ad 4. Nonas Decemb. hora noctis præcedentis 7. nõ sine veneni suspicione rebus humanis excessit, anno salutis MDXXI. ętatis xlv. mẽse 11. die 21. pontificatus verò 8. mense 8. die 20. Ferunt eũ paucis horis antequam è vita migraret, supplicẽ Deo gratias egisse, cõstantissimeq́ professum esse, se æquo animo mortem ferre, postquã Parmam Placentiamq́ sine vulnere recuperatas vidisset. Porro autẽ paulò antè obitũ, sanctum Franciscum Paulensem Calabrũ, Francisco rege petẽte, sanctorum Confessorum albo adscripserat. Fuit enim rerũ diuinarum diligẽs obseruator, sacris cæremonijs deditus, corpore procero, decora facie, naso grandiore, oculis cæcutiẽtibus & cæsijs, adspectu grato & venerabili, in dicendo elegans, sententijs grauis, ingenio peracuto, in audiendo patiens, in loquendo prudens, elogio facilis, auditu omnibus permisso. Iustitię acerrimus cultor, nam & grassatores cohibuit, & ex ijs multos capitali pœna affecit. Id vnum ei datum, quod voluptatibus, venationibus, aucupijs effuse deditus, luxui & splendidissimis conuiuijs, musicæq́ magis quàm tantum pontificem deceret, totus impenderet. Pecuniæ quærendæ caussa (quũ multa tum ædificijs, tum effusis largitionibus & bellorum vsibus absumpsisset) precio cardinales aliquot legit, & officia quædã venalia excogitauit, vt cubicularios, Scutiferos milites, sancti Petri & Ripæ Portionarios. Fuit omnium, qui ad eam diẽ fuerant Romanorum põtificum liberalissimus, musicos magnoperè amauit, quum esset eius artis peritissimus. Doctos & eruditos viros coluit, & magnis muneribus persequutus est. Nihil enim antiquius duxit, quàm bonarum artium studia maiorum suorum, maximeq́ Laurentij patris exemplo prouehere, & liberalissimè exornare. Ante omnia ab epistolis Petrum Bembum, & Iacobum Sadoletum, omniũ litteratorum eloquentissimos habere voluit. Vaticanæ bibliothecę Beroaldum iuniorem præfecit, Gymnasiũ Romanum accitis vndequaque grauissimatum artium præstantissimis professoribus instauravit, Augustinus Niphus Suessanus philosophiam, Christopherus Arretinus medicinã, Hieronymus Butigella iuris scientiam profitebãtur, humaniora verò studia Ianus Parrhasius Consentinus, græcas litteras Basilicus Calchondiles Demetrij filius docebat, Singulos verò, ne mediocri nominis litteratos magna liberalitate subleuabat, Romanis porrò vectigal salis imminuit, conseruatorũ potestate amplificata, eosq́ præmijs ac immunitatibus multis, publicè priuatimq; est prosecutus, quam ob rem solemni decreto, fratrem eius Iulianum ciuitate donatum insigni maximoq́ apparatu, conuiuioq́ in capitolio & varijs ludicris scænicisq́ artificijs susceperunt, & ei ad testificandum gratissimi animi studium, marmoream statuam in palatio Capitolino dedicarunt, cum hac inscriptione.

OPTIMO PRINCIPI LEONI X. MED. IOAN. PONTIF. MAX. OB RESTITVTAM INSTAVRATAMQVE VRBEM AVCTA SACRA BONASQVE ARTES ADSCITOS PATRES SVBLATVM VECTIGAL DATVM CONGIARIVM S. P. Q. R.

Eius pontificatu, quem omnium lætiſſimũ ac beatiſsimũ Roma vidit, Emanuel Luſitaniæ rex elephãtem ad vrbem miſit, ante mille annos non Romæ viſum, pontificiq́ue nobiliſſimas ſacratas veſtes margaritis refertiſsimas dono dedit. Aedificandi ſtudio incenſus baſilicam Vaticanam miro artificio à Iulio 2. inchoatam perficiendam, quantum in eo fuit, magno animo ſuſcepit, palatium Vaticanũ triplicibus longis & præamplis portubus eximia ſtructura, auratis laquearibus, egregijs nobiliſſimiq́ue operis picturis ſplẽdidiſſimum fecit. Deiparæ virginis ædem, cu cardinalis præfuerat, in monte Cælio à fundamentis penè refecit, & laqueari aurio exornauit, lauacrum Conſtantini Lateranenſe ruinam minitans reſtituit, laminis plumbeis tectum reparauit, pyrgorum portu cœnu & ſaxis repletum publicæ commoditati purgato, oppidum muro cingere cœpit. Arcem montis Flaſconis, Corneti, cardinalis Vitelleſci, & in multis patrimonij oppidis peramplas ædes vel reſtituit, vel à fundamentis ædificauit, Manlianam villam aqua corriuata, elegantiori ædificio exornauit, Romæ ſancti Alexij caput argentea theca cluſit, aulæa è Belgis ſerica, auroq́ue intertexta quinquaginta aureorum millibus, ſacelli pontificij ornamento coemit. Poſtremo nihil ardẽtius, quam liberalitatis ſummam gloriam, à qua cæteri ſacerdotes abeſſe longè conſueuerunt, in omni vita expetiuit, eos principe loco indignos exiſtimans, qui nequaquam beneficia, & larga manu fortunæ muneribus, & ijs præſertim, quæ nullo aut paruo labore parta ſunt, vteretur: ſacerdotum nullũ vnquam venale propoſuit. Hoc modo vrbem Romam moderantem cunctis læta pace fruentibus mors præpropera adhuc ætate florentem eripuit. Cadauer in baſilica Vaticana latericio tumulo tum ſepultum, poſtea Paulo 3. ad Mineruæ ædem cum Clementis corpore tranſlatum, & nobiliſſimo marmoreo monumento conditum eſt. Vacauit eo mortuo, ſedes Romana menſem vnum, dies 7.

(*.*)

HADRIANVS PAPA VI.

227. Pũ.

HAdriani 6. patria Traiectum fuit inferioris Germaniæ ad Belgicũ oceanũ vrbs, quæ prouinciæ nomen dat, ac inter Batauos & Cananefates principem locum tenet. Ipſe natus eſt 6 Non. Martij anno Dom. MCDLIX. Patrem habuit Florentium, qui familiæ nomen tulerat, virum ex ingenua plebe (quẽadmodum ipſe de ſe ſcribebat) & vt alij addunt, aulęorum textor (quanquam pleriſque placeat coctoris ceruiſiæ miniſtrum eum fuiſſe) probus tamen & frugi. Is adeò anguſta domi re familiari vtebatur, vt filio, ad bonas artes propẽſo, vnde ſubueniret, non haberet. Itaq; Louanium miſſus Hadrianus, impetrauit, vt in pædagogio Portiorum gratuito nutriretur. In quo vetere inſtituto, honeſtis atque ingenuis adoleſcentibus egeſtate preſſis, in aliquot annos ad bonas artes perdiſcendas, alimẽta ex publico prębentur. Per hunc modũ Hadrianus patre Florentio annuæ impẽſæ metu liberato, cum incredibili vitæ integritate & continentia ſeſe totum liberalibus diſciplinis ita dedit, vt breui tempore inter dialecticos, philoſophos, mathematicos, & theologos principem locum obtinuerit. Sed nec pontificij iuris expers fuit. Cuius virtutem & caſtiſſimæ vitæ famã quum Margarita Cæſaris Maximiliani filia, quæ tũ Belgis imperabat audiſſet, eum nihil tale exſpectantem ſacerdotio parœciali in Hollandia liberaliter honeſtauit. Nec multò pòſt, ob hanc morum doctrinæ præſtantiam, ſacerdotum

omnium ſuffragijs, Decanus Louanij in templo maximo eſt effectus, qui ſummæ dignitatis gradus eſt, id ſacerdotium alium quoque honorem ſecum traxit, in gymnaſio ſummũ. Vicecancellarius enim, vt vocant, creatus eſt, qui in ſcholis collegiorum omnium cuncta moderari ſolet. Ab hoc ſacerdotio magiſtratuque ditior factus, nil mox antiquus duxit, quàm Louanij Collegium, ſub Hadriani nomine ædificare adiunctis redditibus, quibus ſtudioſi adoleſcẽtes inopes cum doctoribus ſuſtentarẽtur. Quod aliquot annorum interuallo abundè præſtitit, non ſine maxima omnium admiratione. Per id tempus Philippus Hiſpaniarum princeps, Maximiliani Cæſaris filius, apud vrbem Burgos morbo correptus interijt, Carolo ſeptenni filio, qui poſtea imperator fuit, relicto, huic ipſe auus Cæſar quum præceptorem eſſet daturus, vnum Hadrianum præcipua quæſitum cura delegit, his qui ſe ambitioſe obtulerant, vel amicorum ſtudio perducti ingenium varijs artibus oſtẽtabant, reiectis. Apud Carolum ipſo in munere aliquandiu vixit. Cui ſumma in eo puero excolendo felicitas defuit. Nam Carolus quum mores in principe literis potiores exiſtimaret, nec his perdiſcendis tantum operę vel temporis, quantum equorum & armorũ ſtudijs impartiendum arbitraretur, deprecãte præceptore citius quàm debebat, ſcholam deſeruit. Vndè haud longè pòſt Hadrianus ad Ferdinandum regem in Hiſpaniam mittitur ampliſſimo cum legationis munere. Apud quem tantum gratia & auctoritate valuit, vt breui Derthuſenſis epiſcopus ab eo renuntiatus ſit, & in eodem legationis munere obeũdo, vſque ad eius vita exitum perſeuerauit. Mortuo Ferdinando quum Carolus nepos ſummo populorum ſtudio tot regnorum hęreditatem conſecutus eſſet, remanſit etiam tum in Hiſpania, ex legato conſiliorum rerumque omnium particeps & moderator effectus. Summa enim regẽdæ Hiſpaniæ penes Cardinalem Toletanum erat. Quo in munere abſens, ob egregiam nominis famam tum cognitus, commendationeq; Cæſaris Maximiliani expetitus, à Leone X. anno MDXVII. Kalend. Iulij magna illa vnius & XXX Cardinalium lectione, in patrum collegium eſt cooptatus, & titulo Pammachij SS. Ioannis & Pauli præfectus, ſequenti anno Carolus confirmata cum Franciſco Francorum rege ad Nouiodunum amicitia in Hiſpaniam venit, circumactiſque vlterioribus prouincijs paſſim ciuitates ac Regulos in verba ſua iurãtes ſacramẽto adegit. Nec multò pòſt Cæſar Maximilianus in Germania moritur. Inde pro nouo Cæſare deligendo procerum comitia habita. Quibus etiam ipſe Frãcorum rex magnis innixus largitionibus eum pro ſe honorem petebat. Sed eo repulſam ferente, Carolus omnium ſuffragijs prælatus Cæſar appellatus eſt. Qua imperij maieſtate auctus, vti neceſſe erat, quàm primũ in Germaniã redire cõſtituit, vt de more patentibus campis & Cæſar, & imperator militaribus comitijs acclamaretur. Itaque eo in Germaniam cõcendente Hadrianus cum imperio toti Hiſpanię præficitur, tanta cum dignitate vt Cæſar recuſantem & peroptantẽ ſequi, humaniſſimè vt manere vellet, exorare cogeretur, quando rege, abſente in Hiſpania præſide opus foret præclaræ dignitatis & famę, qui populos nouo principatu nequaquam adhuc parẽdi obſequio confirmatos, omnibus moderationis & iuſtitiæ exemplis in officio contineret. In cuius imperio coniurantes contra Cæſarem cum aliquot regulis vlterioris Hiſpaniæ populi auctoribus Padillia & Brauo; Iudaci Vellaſci, & Friderici Henrici, quos pari cum imperio ei negotio & expeditioni Cæſar præfecerat, tantæ conſpirationis ducibus vltimo ſupplicio affectis domiti, & imperata facere ſunt coacti. Seditionem Hiſpanicam, bellum Gallicum eſt conſecutum, quod eorundem ducũ fortitudine recuperata Nauarra à Gallis occupata, egregiè & feliciter tranſactum eſt. Quo tempore Leo papa leui ab initio & ferè contemnenda, ſed mox veheméti atque mortifera febre inopinantibus medicis extinguitur. Tum cardinales nouemdialibus defuncto perſolutis, ad comitia in Vaticano coeunt. Aduenerat Mediolano mutatis ad celeritatem equis Iulius Medices pontificis mortui patruelis, qui pulſis Gallis apud exercitum legatus erat. Is multos ſibi deuinxerat cardinales & XVI. prçſertim iuniores à Leone paulò ante creatos. Cuius præcipuè opera, quum ipſe repugnante aduerſa ſeniorũ cardinalium factione pontifex fieri non poſſet, vt & hi qui eum oppugnabant, ſumm. ò ſacerdotio, ad quem totis viribus anhelabant, excluderentur, præter omnium exſpectationẽ Hadrianus ipſe v. Id. Ianuarij, anno MDXXII. abſens III X. & XXX. patrum ſuffragijs pontifex maximus eſt renuntiatus. Qui comitiorũ

actis ad victoriam Vellicam Cantabriæ vrbem ſuſceptis, altero die poſt pontificalia inſignia ſuſcepit. Petebant per literas patres, vt poſteaquam legitimis omnium ſuffragijs pontifex eſſet creatus, quàm primum paratis ad nauigandum rebus omnibus in Italiã maturaret, bello & ciuilibus diſcordijs acerrime oppreſſam. Venit ad ipſum Cæſarẽ Auguſtæ tunc agentẽ, Alexander Cardinalis Cæſarinus ab vrbe, qui Pontificẽ ſacri ſenatus & Romani populi nomine vehementer impellebat ad nauigandum, vt Italiam atrocibus bellis, & in primis Romani põtificis prouincias, ab ipſa factionem inſania, cędibus ac incendijs expoſitas, maturo aduentu liberaret. Profectione igitur in Italiã edicta, ipſe Tarraconæ pridie Nonas Auguſti profectus, leniſſimis tempeſtatibus Genuam peruenit, vbi à totius Galliæ proceribus viſitatus eſt. Inde ſecundiſſima nauigatione ad Liburnũ Piſanum portum deuectus, obuios habuit Iulium Medicem cum quinque cardinalibus, & totius Italiæ principum legatos, Franciſcũque Gonzagam Mantuanum regulum, põtificij exercitus imperatorem. A quo portu ſecunda vigilia ſoluens breui Pyrgos eſt deuectus. Ibi fuêre à ſenatu miſſi Pompeius Columna, & Franciſcus Vrſinus Romani Cardinales, qui exceptum ſub vmbella pontificem ad templum deduxerunt, vbi oratio à Pompeio Columna habita eſt, ei lætitiæ accommodata. A Pyrgis poſtridie oſtiã, inde Tiberi ad ſancti Pauli monaſterium ſubuectus, ea nocte conquieuit. Altera die ad iij. Kal. Septembris populus Romanus, ſinguliq́ue ſacerdotum ordines ſolemni pompa per vrbem inuectum, ad Vaticanum palatium deduxerunt. Ibi ante fores baſilicæ ſancti Petri vetere inſtituto poſtridie prid. Kalend. coronatus eſt. Tum totum ſe præbuit vrbanis magiſtratibus, vt cuncta ſigillatim cognoſceret, opemq́ue afferret labanti Reipublicæ, nam Romæ peſtilentia vulgus inuaſerat, & ærarium non modò exhauſtum, ſed & gemmæ publicæ, & ſacrorum ſolemnium ornamenta, fœneratoribus à Leone, & interregni tempore oppignorata erant, vt præſidia afflictis rebus pararentur. Ariminum occupauerat Sigiſmũdus Malateſta, Turcæ incredibili apparatu mari Rhodon, terra Pannoniam vexare nuntiabantur. Quibus de cauſſis pontificem rerum Italicarum penitus ignarum vehemẽter conturbari neceſſe erat. Pontificijs igitur negocijs intentus, Guillelmum Enchanordium, quem Datarium & Derthuſenſem epiſcopum fecerat, Theodoricum Hezium à ſecretis Belgas, & Iohannem Rufum epiſcopũ Conſentinum veteri amicitia ſibi cõiunctos, intimos conſiliarios adſciuit. Quorum arbitrio omnibus in rebus regebatur. Horum igitur conſilio pontifex Sigiſmundum Malateſtam bello aggreſſus Arimino expulit, adiuuãtibus Ferrarienſe & Vrbinatium ducibus. Nec multò pòſt ad pacandam Italiam cõuerſus, Alfonſum Eſtenſem Ferrariæ, & Franciſcum Mariam Ruuerum Vrbini duces in gratiam recepit, decretis ijs antiquatis, quę contra eos Iulius II. & Leo x. ediderant. Miſit & legatum ad Venetos, vt eos Cęſari coniungeret, nouiſque initis fœderibus Gallus ab Italia procul arceretur. Franciſcum Soderinum veterem Cardinalem arcanarum rerũ, & intimorum conſiliorum participem in Hadriani molam concluſit, quum eius litteras Iulij Medicis Cardinalis opera intercepiſſet, quibus Franciſcum Gallorum regem ad transferendum bellum in Siciliã exſulum multitudine, & Hiſpanorum odio nauãdis rebus opportunã, hortabatur, & Cæſarini ab inſubribus ad tuendum id regnum traherentur, monebatq́ue vt nihil pontifici temerè crederet, qui quum de pace agere videri vellet, Cæſari tamen perpetuo ſtudio obſequeretur, nec quicquam magis exoptaret, quam eum nouis victorijs auctum conſpicere, neque eum in componenda pace æquum iudicem exiſtimare debere, qui in attollendo Cæſare parentis & præbeptoris officia ſemper impleuiſſet. Quare incitatus pontifex, aliquanto ſuſpicatior & ſenatui minus familiarior eſſe cœpit, quum ab ijs prodi ſe quereretur, quibus ſummopere confidebat. Rarius igitur cunctis cõſilia ſua communicare, & eis non ſine magno omnium ſtomacho neglectis, hominibus tãtum Belgis, quos præclara fide eſſe aiebat, fidere. Mox quoque ſuccurſum voluit vrbi Rhodo, quæ tertium tum menſem à Solymanno Turcarum imperatore grauiſſima obſidione premebatur, cuius ſalutem maximũ eſſe momentum ad reliquarum prouinciarum Chriſtianæ ditionis ſalutem minimè ignorabat, niſi quod ratio, quæ id commodè fieret, iniri non poterat deficiente ſcilicet belli neruo pecũnia, neque pro expediẽda eam oram re patiente. Verſabat quidem ſe in omnes cogitationes, accerſitis patribus, ſi quid

si quid illi præsentis fidiq́ue consilij afferrent, implorata fide omnium quorumcunque poterat, missis litteris ad Siculos, Neapolitanos, Hispanos, ad quoscunque denique, vnde aliquid subsidij affore posset sperare. Contractasq́ue aliquot naues apud Genuenses, milite commeatu, armisq́ue quantum potuit, instruxit, instructasq́ue Rhodum versus misit. At verò dum ventus nauibus deest, & ij quorum auxilium implorarat, prolatando tempus omne idoneum si quod erat nauigandi cõsumunt, ac Turca indies acriùs obsidionem vrget, spe omni præsidij posita Rhodij pacti incolumitatem vitę rerumq́ue, deditionem fecêre, ipso die nato Christo sacro, anno humanæ salutis MDXXII. cum ingenti eius mœrore, quòd tanta clades reipublicę Christianæ illata, eaq́ue labes nomini suo apud posteros, licet immerenter, ascribenda esset. At quid potuit solus? inani ærario? in summa monachorum discordia? Germania tot superstitionibus corrupta? & adeò denique omnibus à reuerentia sacrosanctæ sedis alienatis? Si idem religionis ardor, idem pietatis studium, principum animos, proximis aliquot sæculis habuisset, qui Gotthofredum Bulonium, Hugonem Magnum, Tãcredum, Robertos, & reliquos proceres sacri belli, quũ Hierosolyma recipiebatur, haud dubiè etiamnum Rhodus nostra esset, neq; Rhodus modò sed etiã clarissima illa duo imperia Constantinopolitanum, & Trapezuntinum, & reliqua Græcia regna longè florentissima. Verùm, ô mores, ô tempora, locũ habet adagium, Olim fortes Milesij. Potestq́ue Ecclesia Catholica iure optimo illud Hieremiæ deplangere: Non esse, qui se cõsoletur ex omnibus charis suis. Omnes amicos se spreuisse, & factos sibi inimicos. Sed querelæ alibi locus sit. Eodẽ die atque adeò eadem penè hora, qua Rhodus dedebatur, saxum ingens è superiore limine portæ sacelli Põtificij in Vaticano prodigiosè decidit, cùm Pontifex vno aut altero non amplius passu à limine abesset, iam ingressurus pro religione diei ad faciendum solemne sacrum, oppressitq́ue vnum ex Heluetijs, qui ex more custodiæ corporis eius adhibiti erant. Inter hæc nõ minore sollicitudine Lutheranismum profligare nitebatur. Conuentus erat principum, liberarumq́ue ciuitatũ Germaniæ apud Nurenbergam. Huc Franciscum Cheregatũ mittit, sibi antecà in Hispania cognitum, dum is illic nuncius Apostolicus ageret, tum recens à se, propter opinionẽ virtutis, præsulẽ Fabrianensem declaratum, qui verbis suis acerrimè Germanos hortaretur, si ditiones quoque suas saluas vellent, nollentq́ue omnia sua etiam fœde euastari, mitterent auxilia primo quoque tempore, abrupta omni tergiuersatione, proximè sito Ludouico Vngariæ Regi adolescenti, tum de impetu Turcarum grauius laboranti, quã vt solus posset resistere, neque sinerent nobilissimum regnum, quod vniuersæ Germaniæ velut firmissimus obex præiaceret, immanissimo hosti prædæ fieri, qui alioqui ad ipsos quoq; pronũ accessum habiturus esset. Simul exploderent impia dogmata à litteris sacris traditisq́ue Ecclesiæ & priscorum patrum àliena quę apud eos passim subolescerent, memores quanto ardore maiores eorum religionem sanam, remq́ue Catholicam olim asseruissent, à quibus degenerare, cum ad famam turpè, tum verò impium foret. Dedit ad hæc litteras ferè ad singulos quosq; principes, & Ecclesiasticos & laicos eiusdem exempli, sed præsertim ad Ducem Saxoniæ Fredericum, in cuius dominatu totius incendij fax Lutherus agebat, monens eum, vt haberet oboculos, quàm ineluibilis tetraq́; gloriæ suæ ad posteros macula foret, fouisse hominem phreneticũ qui non minùs impijs ac Satananicis, quàm stolidis nænijs orbem penè vniuersum in exitium inuolueret. Prætereà adiutorem fuisse labefactandę pietati, quàm tot martyrũ fusis sanguis, tot eruditissimorũ hominũ vigiliæ, tot fortissimorũ principũ inuicta arma summo nixu stabiluissent: alioqui nõ eũ de ea temeritate caussam feliciter dicturũ, cùm standũ esset ad tribunal iudicis Christi. Et alia multa in eandem sententiam. Resipisceret igitur, & ingressus per vestigia fidei maiorũ suorum non sineret prudentiã suam præstigijs vnius rabiosi homunculi illudi, qui scilicet nihil scriptis suis nefandis produceret, quod temporum superiorũ Cõcilijs ex professo damnatum non esset. Spondebat adhæc, vbi primũ sedatis bellorũ turbis posset indicere Concilium vniuersale, vt quicquid Romę, quicquid alibi apud Episcopos, Abbates, & vniuersum denique ordinẽ Ecclesiasticum collapsum esset, in pristinum gradum restitueretur, ne quid hac parte possent obtendere, quo minus monitis suis morem gererent. In summa, rãtum effecit seduli-

litate auctoritateque, quâ ſanctitas vitę præſtantiaque doctrinæ peperãt, tum gratia, qua maxima apud Germanos Põtifex Germanus valebat, vt malum illud iam tum vtcunque miteſceret, & ſpes magna eſſet, niſi mors eius impediſſet, fortaſſis breui aut in totũ, aut ex maxima certè parte expolendum. Iam verò legatum in Vngariam Thomam Caietanum Cardinalẽ diui Sixti mittit, cuius ſupra meminimus, cum quinquaginta ducatorum millibus, ita demum erogandis, ſi expeditio aliqua memoranda ab ijs in Turcam pararetur: quàm pecuniam vir ille inſignis, nullo modo aliter atque ex præſcripto erogare ſuſtinuit, tametſi ab Vngaris magnis & cõuitijs & minis, vt pro eorum potiùs arbitratu, qui neceſſitates ſuas magis quã quiuis externus noſſẽt, erogaretur, acerrimè vrgeretur. Eadem pietate per magnam vim frumenti pulueriſque tormẽtarij per extremas vrbes arceſque Dalmatiæ & Croatiæ miſit, quę ob captam Rhodum in ſummo diſcrimine verſabãtur. Quid quæris? in his rebus non ſolùm quantum potuit, verùm etiam ſuprà quam potuit, præſtitit. Porrò animum ad Eccleſiã Chriſti fœdis abuſibus corruptam, reſtituendam adiecerat, eiuſq; rei cauſſa in vrbem Vaticanasque ædes acciuerat Ioannem Petrum Carafam archiepiſcopum Theatinum, & Marcellum Caietanum, veteris diſciplinæ Chriſtianæ moribus venerabiles, & in omni grauiore doctrina lectiſſimos, vt eorũ conſilia in morum cenſura & eccleſiæ reſtitutione vteretur. Atq; vt promiſſum de corrigendis Eccleſiaſticis etiã re non verbis præſtaturus videretur, multa protinus Romæ in ſtatum alium vertit, noua officia ſuper ordinarijs ſacroſanctæ ſedis prouentibus à Leone inſtituta, ex quibus precio datis, plurimum quæſtus fiſco eius acceſſerat, paulatim adolebat, & quotquot eius generis deinde vacaſſent, nulli precio dabat, etiamſi ipſe id temporis grauiter re nummaria laboraret. Sciebat quippe quantum illa ſedi Apoſtolicæ oneroſa eſſent, & ſic data ampliſſimam paſſim materiã offẽdiculis & obtrectationibus præberent. Abrogabat quoq; ea nonnullis, qui gratis nacti fuerant ratus ſatis eſſe debere, quòd inde annis plurimis ſine vllo ſumptu onereque commoda non exigua accepiſſent: Quanquam ea in re plurimum difficultatis paſſus eſt, multorum quoque offenſam ſubijt, qui quæſtui ſui per hoc plurimum decedere videbãt, quòd tamen ipſe minimi fecit, quia maiores temporum, ſtatusq; rerum præſens ſic facere commoneret. Quãquàm, ſi Paulo Iouio fides eſt, damna illa ademptorum officiorum, aliundè nimirũ cenſu ſacerdotiorũ penſaturum ſe polliceretur, atque nonnullis etiam penſauerit. Accedit quòd indulgentias, quas vocamus, parcius longè quàm anteceſſores concedebat, propterea quòd profuſiore largitione ad vilitatem contemptumque apud plebem recidiſſent, & Lutherus ex earum abuſu prima veſaniæ ſuæ auſpicia ſumpſiſſet, vt ſpes eſſet, ſi diutius ſuperfuiſſet, ad priſtinam reuerentiã redituras eſſe, prout iam tum opera ipſius vtcumq; cœperant. Adde quod reſeruas, acceſſus, regreſſus, coadiutorias, præſertim cõceſſas ſine aſſenſu eorũ quorum erant ſacerdotia, & id genus alia, Romani aucupij neſcio quo nomine appellata retia, quæ facilitate Leonis ſupra modũ propagata erãt magna ex parte ſuſtulit, præſertim quòd ea via plurimi probroſi ineptiq; ad opima ſacerdotia obreperent: qui pecuniam haberent, quanihil nõ parare eſt maximè Romæ: probi literatique, qui hanc nõ haberent ab eis excluderentur. Multaq; alia, quæ longum eſſet cõmemorare, quæ anteceſſores eius paſsim ſolent concedere, cum graui offendiculo plebeiorum, & ſacroſanctæ poteſtatis contemptu, concedere noluit. Conſtituerat nanque inter cætera diſſolutæ ciuitatis mores corrigere, Maranos delere, blaſphemos, ſimoniacos, fœneratores, & aduerſæ Veneri deditos in primis ex legũ ſcitis acerbiſsimè caſtigare, ſed mors eius maturior cœptis pijſsimis conſilijs ſucceſſum eripuit. Quid, quòd non paucos, quos idoneos ſciret nec ambientes, nec exſpectãtes, ſacerdotijs auxerit, diplomatibus, quæ in huiuſmodi precio nanciſci neceſſe eſt, gratis plumbatis, ad eosq; tranſmiſſis? qua via aliquot præclaros iã viros Louanij ad honeſtã fortunã peruenisse cõmemini. Hinc item fuit, quòd difficulter cognatos ad beneficia proueheret, nõ quia eis candidè nõ faueret, ſi alioqui idonei fuiſſent, ſed quia, vt dicere ſolet; ædificare Sion in ſanguinibus nollet, hoc eſt, quia in ſacris reſpicere neceſſitudines naturæ nollet, vt quæ ibi locum nõ haberent. Quinimò in ijs etiam in paribus dotibus alienorum potius, quàm ſuorum rationem habiturus videbatur. Ex quo fuit, quod litteris magnarum quorũdam inferioris Germaniæ ſollicitatus, vt quendam propin-

pinquum ſuum adoleſcẽtem & forma & ingenio præſtantem, qui tum recens Magiſter philoſophiæ creatus, ſtudia altiora Louanij ſequebatur, galero Cardinalitio ornaret, ex more ſolemni aliorũ Pontificum, nequaquã voluit. Patruelis ſui filium, Senæ Etruſcę in Gymnaſio litteris operam nauantem, quòd Romam nequaquam vocatus intermiſſis ſtudijs repentè venerat, confeſtim meritorio equo impoſitum remiſit, animi leuitatẽ identidem obiectans, & ſeuerè admonẽs, vt ab ſe modeſtię & temperantię exemplum opportunè ſumeret. Alios quoque nec remoto affinitatis gradu neceſſarios, qui ſpe celſioris fortunæ è Germania pedibus Romã venerãt, mirum in modum increpauit, donatiſq; ſingulis, ſagis laneis, & frugi viatico, pedibus ſimiliter in patriam redire iuſſit. Quarum rerum teſtimonio ſuperiorum pontificũ profuſam erga propinquos liberalitatẽ vti grauem, & Reipubl. pernicioſam, deteſtari erat ſolitus. Simile quiddam fertur etiã de Clemente Põtifice eius nominis quarto, qui & ipſe interpellatis ab amicis, vt conſanguineo cuidam ſuo, tria habenti beneficia, plura adhuc tribueret, reſpondens, Non, inquit, carni & ſanguini obtemperabo, ſed potius Deo: nec dignus Petri ſucceſſor eſt, qui plus cognationi, quã Chriſto tribuit. Author eſt Platina. Conſtituerat quoq;, vt aſſerunt, qui id corã à narrante audiuêre, antiquare exemptiones ſecundariarũ (vt vocant) Eccleſiarum collegiorumq; diœceſis Leodienſis, etiamſi opera ſua aliquando impetratas, quòd videret eas, cõtra quàm ratus eſſet, ad nihil aliud vſurpari quàm ad impunitatem ſcelerum, & materiam maioris laſciuię & nequitiæ: neq; viſitationem annuam ad vitia exemptorum corrigenda à Decanis, ad id deſignatis, fieri iuxta formã diplomatis à ſe impetrati. Qua ipſa de cauſſa fortaſſis etiam alias pleràſque antiquaturus erat. Deſtinauerat deniq; ijs ipſis vocationibus, quę obitum eius anteceſſerunt, adhibitis Theologis Iuriſperitis Romanæ curiæ diſcutere leges Compoſitionũ, vt vocant, ad quas Datarius ab his, quib' quid Põtifex indulget, aliquid ſubſidij nũmarij in neceſſitates Põtificias de more exigit, vt ſi quę moderatę & tolerabiles forẽt, retinerent vsũ: ſi quę graues & immodicæ, tollerentur. Sed morte occupatus, propoſito luſus eſt. Cæterùm ne quid itẽ in moribus ſuis priuatis deſideraretur, illico à Põtificatu Romæ de numero ſatellitum, equitũ, peditumque quos etiam Pontifices ve tuſto more adſciſcunt, multum præcidit. In illa atrociſſima peſtilentiæ vaſtitate, quæ omnia id temporis Romæ depaſcebatur, paſtor oues non deſeruit, ſed alijs pleriſque magnatibus ſibi fuga conſulentibus, ipſe nec pauidus multũ, nec anxiè pharmacis armatus, in vrbe permanſit, eo officio incolis mirificè gratificatus. Si quando anteà, tum maximè ſpeciem omnem impudicitiæ amouit. Eoq; cum adoleſcentes aliquot honeſtæ tum indolis, tum ſtirpis in gratiam parentum in familiam adſcitos, ex Hiſpanijs ſecum in vrbem duxiſſet, intellexiſſetque Italos ex conuictu illorum, neſcio quę abominanda, noſtratibus inuſitata ſuſpicari, ſtatim in Hiſpanias remiſit, in Academia Salmanticenſi plenius literis imbuendos, quibus antea domi ipſius à Pio ſimul & erudito viro Theodorico Hezio ſecretario ipſius vtcunque imbuti fuerant eo iubente. Inter prandendum & cœnandũ ſemper lectorem aſſiſtentem habebat, quomodo anteà. Aequè parcè, vt ſolet, aut etiam parciùs cibum capiebat. Aedes ſacras per vrbem cum religione ſubinde viſebat. Suo quoque tempore in catalogum beatorum Antonium archiepiſcopum Florentinum retulit, virum ſuo æuo & pietate & doctrina ſingulari, vt luculenter ſcripta eius demonſtrant. Ad hæc Bennonem, Miſnenſis olim, ni fallor, Eccleſiæ præſulem, virum ſua tempeſtate ſanctiſſimum, & apud Germanos miraculis etiam hodie nobilem. Et tamen cùm iſta integritate eſſet, ſtuderetque pro viribus, in omnibus abſoluti Pontificis partes implere, vt argentum ſine ſcoria non eſt, in quibuſdam nonnihil officio defuiſſe viſus eſt. In abſoluendis negotijs vndique Romam confluentibus, aliquanto lentior timidiorque erat, quàm pro nonnullorum animo. Vnde illa in eum Hieronymi Balbi Vngari libertas, qui cum legatus Romam miſſus à Ferdinando Cæſaris fratre, coercendis Lutheranis & Turcis, auxilium imploraret, & ille cunctantius perplexiuſq; in re petita ageret, frequenti cœtu patrum, ſanctiſſimè, inquit, pater, Fabius Maximus cunctando rem Romanam reſtituit, tu cunctãdo rem Romanam, atque adeò vniuerſam Europã perditurus videris: quo ſcommate & Põtifex mirificè pudefactus, & pleriſq; patribus riſus excuſſus fuit. Sed cauſsã ceſſationis in eo putãt,

quòd cum de omnibus ritè firmeq; ſtatuere cuperet, non haberet quibus cum ex animo conſulteret, quiq́ue adiutarent, vbi opus eſſet: neque ſciret, vtpote nouus illic hoſpes, quibus quid tuto committeret, quos proceſſu temporis cogniturus erat. Alioqui in abſoluẽdis negotijs nihil minùs quàm ceſſator erat, vt ad liquidum patet ex rebus eius geſtis in Hiſpanijs. Diſplicuit quoque hoc nomine, quòd menſæ ſuæ ſæpenumerò ſcurram quendam Hiſpanum, Tocinum nomine, aſſiſtentem haberet: cùm is ad eum in vrbem, toleratus potius quam accerſitus, veniſſet. Rurſus, quòd in nonnullos ſacerdotia contulerit, qui ad ea non ſatis idonei viderentur. Ad hæc, quòd quibuſdam deformitatibus Romanæ curiæ, vix aut nullo pacto excuſandis, diutius iuſto indulſerit. Sicut etiam multò ante Pontificatum malè quoſdam habuit, quòd Guillermo Croio, etiam tum adoleſcenti, de quo ſuprà meminimus, poſtea archiepiſcopo Toletano & Cardinali, nepoti Marchionis Cheruiani, ad Abbatiam illam opimam Affliginianam apud Brabantos adiumento fuit: Interpretabantur quippe eum hoc facere, ad promerendam voluntatem, vitandamq́ue offenſam Marchionis, qui id temporis magno in aula Caroli loco eſſet, cùm hoc maximè ſpectaret, vt monaſterium illud fœde prolapſum, authoritate opeq́ue potentum ad frugem recoleretur, quæ adoleſcenti illi generoſæ indolis, ampliſſimæq́ue ſpei per Marchionem patruum minimè defutura videbantur, ſicut vtique nec defuerũt, cùm omnibus palàm ſit, opera eius & conſiliariorum omnia ferè eo loco in melius correcta eſſe. Sunt & alia pleraque, in quibus nonnullis minus probabatur, in quibus eum non omninò tueri velim, quaſi ipſe ſolus omnibus horis ſapere potuerit, id quod rectè nemini conceſſum perhibetur. Porrò illud confidenter dixerim, ſicubi aborbita aberrauit, ac ſi qua in re aliter ſe geſſit, quàm fortaſſis pleriſq́ue ſapientium probatum fuerit, id tamen nec à ſciente factum eſſe, nec de induſtria. Si quid indulſit, quod fortaſſis ſatius eſſet non indulſiſſe, ingenuè aſſero, & ij item aſſerunt, qui propius eum cognouerũt, non ſic indulſit, quin ratio aliqua probabilis, cur indulgeret, ei conſtiterit, aut certe conſtare vila fuerit. Non dubium quin multa cõceſſit ad grauiora incommoda, quæ alioqui ſatis idoneis indicijs oritura videbantur, excludenda. Multa quoque malè doctus conceſſit, quòd aliter exponerentur, quàm veritas haberet. Multa per ignorantiam, quòd eo fuco coloreq́ue polirentur, vt quòd improba eſſent, à tantis curis diſtracto ægrè poſſent deprehendi. Iam verò nonnulla primùm intuentibus, viſus eſt inconſultius agere, quæ tamen ab acutius attendentibus, & ex ipſo euentu rerum, non ſolum non inconſultè, ſed ſalubriter admodum & prudenter ao eo acta compertum eſt. Adde quod plurima non approbauit quidem, ſed tantum ad tempus tolerauit, quia protinus corrigere non potuit, correcturus tamen ſuo tempore cum commodius poſſet. Illud conſtat, ſi quãdo per affectus, aut per fucatas aliquorum ſtrophas ſibi impoſitum ſentiret, ilicò ſua ſponte nulloq́ue monente, erratum correxiſſe ſi modo integrum foret, vel vehementer doluiſſe, ſi non foret. Vt, vt eſt, certum habeat quiſquis in eo nonnulla deſiderauit, diuinũ potius quam humanum eſſe, ita ad omnia perpetuo vigilare, vt non alicubi tibi excidas, præſertim in tantis occupationibus, & apud homines tam aſtutos, qui mille præſtigias, mille colores quærunt, ſub quibus res ſuas meliores faciant, nihil interim penſi habentes, æquum ſit an iniquum, pium, an impium quod ſequuntur, dummodò via aliqua aſſequantur. Credat denique functionem ſedis Apoſtolicæ operoſiorem eſſe, quàm imperitis rerum & in otio quieteq́ue agentibus prima ſpecie videatur: vbi non intempeſtiuè quis illud Comici produxerit: Tu, ſi hic ſis, aliter ſentias. Ferunt eo pontifice Theophilum Patriarcham Alexandrinum, permotum fortaſſe claritate nominis eius, litteras græcè ſcriptas, ad eum tranſmiſiſſe, quibus ſedi Apoſtolicæ obedientiam obſequiumq́ue detulerit, & caput Eccleſiæ Catholicę reuerenter agnouerit, quas vir multarum linguarum ſimul & diſciplinarum exacta cognitione clarus Hieronymus Alexander, tunc Pontificiæ bibliothecæ curator, nunc Brunduſinæ ſedis Archiepiſcopus, latinè interpretatus eſt, & vnà cũ ipſa interpretatione, ni fallor, in ſcrinijs Põtificijs ad memoriam poſteritatis reſuit. Atque hęc fermè in Pontificatu ſaluus ac validus geſſit.

Cæterum quonam modo ampliſſimam ſpem, quam omnibus de ſe concitarat, & honeſtiſſimos eius maximarum rerum conatus præſertim in ſarciendis quæ paſſim diruta iace-

iacebant, obrepens mors eluserit, restat vt paucis item exponamus. Ecce dum totus & mente & viribus reformationē Ecclesiæ meditatur, putatque principes eam ad rem piam scilicet & necessariam haud dubiè enixè adiuturos esse, euentus non omninò votis & conatibus eius respondit. Fœdere tamen iunxit non quidem omnes, sed præcipuos Christianæ pietatis monarchas, liberasque Italię ciuitates, in primis sedem Apostolicam, Carolū Iectum Cæsarem, Henricum Angliæ, Ludouicum Vngarię reges, & minores aliquot Italię principes. Quorum omnium legatis apparatissimum epulum Romę Pompeius Columna Cardinalis dedit. Tametsi causa fœderis precipua erat, tueri Italiam ab incursu Turcarum, qui à capta Rhodo feroces, à bello minimè cessaturi videbantur, quam ob causam Cæsar etiam cum Venetis pacem firmauit. Vnus Gallus extra ius fœderis erat, sed sic, vt inseri posset, si cōditionibus oblatis stare vellet. At constitit fœdus illud vsque ad obitum Pontificis, à quo mox diremptū fuit. Fœderi autem publicando locus constitutus, ædes virginis matris erat, vulgò sanctæ Mariæ maioris, olim sanctæ Mariæ ad præsepe appellata. Hic cùm Pontifex per se interesse cuperet, quò res maioris authoritatis esset, medici vetuerunt: Quippe iam tum laborare ęrenibus cœpit, quo male ante quadragesimum postea diemabsumptus fuit. Conatique sunt persuadere, publicationem eā in æde diui Petri celebrari iuberet, palatio videlicet Pontificio proxima, quo accedere sine magna valetudinis incommodo posset, cum, si ad ædem illā virginis concederet, quę longo satis interuallo inde distabat, id nō posset sine magna corporis concussione, quæ sic affecto, non posset non esse vehementer noxia & propemodum exitialis. Verùm ille, siue fisus auxilio numinis, cuius negotium bona fide ageret; siue nō ratus tantum subesse discriminis quantū denunciaretur, vt sententia cederet, adduci non potuit. Quarto itaque Augusti, qui dies longè feruidissimus erat, aliquanto post meridiem in palatium concessit, ædi illi virginis, de qua diximus, vicinum, comitantibus alicis omnibus. In quo quidem itinere plurimum puluerис hausit, qui multitudine equorum, ingenti scilicet terræ siccitate, qualis per æstatem Romę esse solet, excitabatur: Ac diuturniore equitatione adeò defatigatus est, vt vesperi cubitum discesserit incœnatus, appetentia scilicet cibi prorsus deiecta. Postridie, qui dies item plurimum feruebat, languidus admodum in templum venit, & amictu Pontificali non parum ponderoso oneratus, sacri solemni prolixioque, quòd Pompeius Columna Cardinalis celebrat, publicationique fœderis, quæ à Vincentio Pompei à secretis fiebat, ad finem vsque interfuit. Vnmultò magis deiectus, totoque corpore sudori destillans, vt etiam vestes ipse maderent in palatium, vbi pernoctarat, redit. Ac mox vestibus positis, in lectum cubitum concedit, cubantem sudor ingens reperit, vt lectum stragulamque penitus madefaceret. Neque vllum cibi desiderium adest, vt tot sudoribus exhaustas vires posset refouere. Et tamen sic prostratus, eodem die sub vesperam pari difficultate Vaticanum repetijt, postridie scilicet quām inde abisset. Ex eo verò tēpore rerum dolor indies magis ingraueſcebat, vt suprema illi adesse facilè posset intelligi. Qui animaduerso, conuocatis fratribus Cardinalibus, vltimum vale dicit, summo eis studio re Christiana mandata, quæ tum si vnquā aliàs grauiter laboraret, quamque ipse ad statum meliorem, pacem quietemque reducere cupiuisset quidem, si modò rerum arbiter Deus, vitam longiorem indulsisset, suppeditatis simul viribus & auxilio. Porro pileum Cardinalitium, quo titulo ipse habuerat, circumstantibus patribus, præsertim Iulio Medice & Ludouico Sueſſano, in Guillermum Enchauordium contulit, in quem quoque antea episcopatum suum Dertusensem transtulerat, nonnullis agentibus, vt eo ipso pileo Theodoricum Hezium decoraret; quod & fortassis factum fuisset, si modo viro illi optimo, ad dignitatem eam tuendam, aliunde satis prospectum fuisset. Atque eum admodum rebus omnibus publice priuatimque ritè quantum potuit ordinatis, sacramētisque ecclesiasticis Christiano ritu religiosè acceptis, octauo Kalendas Octobris, qui dies exaltatæ cruci tum festus erat, ad extremum fermè halitum mentis compos, Romæ in Vaticano naturæ concessit: quo tempore Galli Bonuiueto duce, repulsis Cæsarianis, amnem Ticinum transierant, anno humanæ salutis MDXXIII. Pontificatus sui anno secundo, cùm annos sexaginta quattuor, mēses sex, dies sedecim ætatis impleuisset, vir dignus, qui Pontificatui annis multis præsediſſet, quem vtinam ita Romani, Italique

vt Germani, ijque apud quos ab ætate viridi vegetaque versatus erat, penitus cognouissent: Crediderim fassuros fuisse, haud alium vllum sæculis multis fuisse, qui Spartam eam (vt aiunt) felicius ornare potuisset. Neque accessuros cuidam ipsorum, qui in libro, quē de piscibus inscripsit, de eo prodit, hominē sicuti in administranda Republica hebetis ingenij, vel deprauati iudicij, ita in esculentis insulsissimi gustus fuisse. Sic scilicet de viris bonis censent, qui affectus in consilium, non rem ipsam adhibent. At verò sæculum illud turbulentum, & nunc multò turbulentius fortasse tali Pontifice dignum non fuit, vt non rarò Deus iratus, salutares Reipublicæ rectores de medio tollit: quia subditi per mores improbos diu habere non merentur. Fateor, iusta erat senectute, & ad metas humanæ ætatis accedere incipiebat. Atqui immatura, mors eorum virorum, meo quidem animo, omnibus videri debet, qui per ingenium etiamnum florentissimum, per memoriam adhuc præsentissimam, per multiplicem rerum vsum, quanto maiorem eum senes iā, quàm olim iuuenes habent, quæ omnia in Hadriano erant, in publicum prodesse, & possint & velint quidem, sed per communem omnibus mortalitatis sortem non permittuntur. Quanquam egregia eius virtus, eximia pietas, excellens eruditio, de omnibus bene merendi incredibile studium, eum facilè, ni fallor, ab interitu asserent: Viuet quippe per hæc, viuet in sæcula, atque eò quidem diutius, quò æquiores posteri de omnibus, quàm præsentes erunt iudices. Defuncti corpus in templo diui Petri, in vesperam vsque insequentis diei, in publico constitit, affluentibus eo certatim omnis generis mortalibus, alijs religione quadam manus pedesq; quos hominis verè sancti esse credebant, osculatu is, alijs propius libereq; visuris mortuum, quem reuerentia quadam contingere ausi non fuerant viuum. Quare multorum afflatu, vtique in tanto æstu, quantus tum Romę erat, resoluto corpore, adeò facies deformata fuit, vt Hadriani esse vix agnosceretur, vt inde plerique suspicionem caperent sublato veneno. Quod vt familiares eius cōstanter asserere nō velint, ita nec inficiari ausint. Sanè dissecto corpore, quò rei fides exploraretur, veneficij notas certas nullas cōpertas ferunt. In ore stomachi initia quædā fuêre apostematis atri, quod vel solū breui exstinguendo ei, medicus qui aderat, sufficturū aiebat. Id autē natum coniectabant ex mœrore, tristioreq; melancholia, quòd tot passim malis ex vniuerso orbe, velut de cōposito irrumpentibus ex animi sententia nō posset occurrere: cum alioqui nihil minus quàm melācholicus esset. Præterea nihil singularis vitij in corpore repertum aiunt. Cōditus est temporario monumento in æde diui Petri inter duos Pios, secundum & tertiū, Picolhomineæ familiæ Pontifices, cum hoc elogio: HADRIANVS SEXTVS HIC SITVS EST, QVI NIHIL SIBI INFELICIVS IN VITA, QVAM QVOD IMPERARET, DVXIT. Qua vtiq; parte elogiū verum dixit. Quippe nunquam ei in Pontificatu ita bene fuisse annotari poterat, quin intra priuatam vitam consistere multò malle videretur. Cæterū Cardinalis Enchauordius, vt in defunctum quoque amicitiæ fidem præstaret, quam luculentam in viuum præstiterat, alterum ei monumētum amplissimum & magnifici operis ex alabastro, posuit in templo sanctæ Mariæ Germanorum, ad arcum Flaminium, cum plurimis eiusdē materiæ statuis, virtutum eius, quarum ductu ad id fastigij emerserat clarissimis indicibus. Vacauit eius obitu sedes, menses duos supra dies quattuor.

CLEMENS PAPA VII.

CLEMENTIS septimi pater Iulianus Medices fuit, senioris Laurentij frater, qui coniuratione Pactiana, anno salutis MCDLXXVIII. quinto Kalend Maij nefariè interfectus est, in quo iuuene singularis huma- 223. Pō

humanitas, cum insigni liberalitate coniuncta, omnium ætatum ac ordinum hominum incredibilem ei beneuolentiam comparauit. Natus est illi ex parum certa, neque propalā legitima vxore, altero circiter atque tricesimo ab obitu die ad septimum Kalen. Iunij filius posthumus nomine Iulius, non modò liniamentis oris, sed toto corporis habitu patri simillimus: cuius nunc vitam paucis enarrare constitui. Is sub patrui Laurentij tutela puer educatus, à teneris annis singularis viuidique ingenij specimen præseuerebat, vnde optimis, qui tunc Florentiæ erant, præceptoribus vsus, animum ita composuit, vt litterarum cognitioni maximam morum elegantiam adiunxerit. Mediceis autem Gallorum regis Caroli octaui vi Florentia pulsis, quum Petrus Leonis decimus natu maximus frater Venetias, ipse cum patruelis Iohanne Cardinale & Iuliano Pitilianum, atque inde Tifernum ad Vitellios veteres amicos cōfugit. Fuit autē absens à patria totos 29. annos. Quo tempore miles Hospitalis sancti Ioānis Hierosolymitani, & prior Capuanus creatus est. Patruelem verò Iohannem Cardinalem in aduersa prosperaque fortuna semper secutus, pugnæ interfuit Rauennati, ex qua Iohanne Cardinale, qui tum legationis munere fungebatur capto, Cæsenam cum Antonio Leua aufugit, inde Romam per dispositos equos profectus, pontificem Iulium secundum funesta & penè exitiabili clade consternatum, fugamque meditantem confirmauit, & legati, qui in hostium potestate erat, salutem ac dignitatem eidem commendauit. Cæterùm quum Iohannes in Galliam duceretur, ex via clam aufugiens, sese Hispanici exercitus reliquijs, qui clade superfuerant, adiunxit; quorum ope quum Cardonio duce Pratum expugnasset, Petro Soderino perpetuo vexillifero pulso, patriam etiam suam recepit, Iuliano fratre reipublicæ clauo admoto. Intra quartum mensem Iulio secundo mortuo, quum ei incredibili felicitate Ioannes ipse, Leo decimus vocatus, suffectus esset, pontificatus initio, Iulium Medicem Patruelem archiepiscopum Florentinum designatum nono Kalendas Octobris, anno M. DXIII. diaconum Cardinalem sanctæ Mariæ in Dominica, mox presbyterum tituli sancti Clemētis, deinde mortuo Xysto Ruuero S. R. E cancellarium, qui summus Romæ magistratus est, creauit. Eo pontifice, qui otio & voluptatibus deditus, à curis imperij, quantū poterat se expedierat, Iulius vnus magnas negociorū moles sustinuit: vnde auctoritas & opes maximæ ei accessere. Fœdere, quod Leo cū Venetis & Cæsare ad Gallos Italia exturbandos fecerat, exercitus ecclesiastici legatus Parmam & Placentiam à Gallis occupatas Romanæ ecclesiæ restituit. Eius præcipuè commendatione Leo 10. pontificatus illi subsidia struens, magna illa patrū lectione multos cardinales in senatū cooptauit. Quo mortuo vnius præcipuè Iulij opera pontificatus Hadriano absenti delatus est: apud quē sūma auctoritas fuit. Is leui, sed tabifica febre quum decubuisset, adulatione medicorum eò perductus est, vt pene prius quàm venæ tāgerentur, improuisa morte perierit. Duo post eius obitum ad pontificatum maximè adspirabant: Iulius Medices, & Pōpeius Columna, opibus, dignitate, & genere maximè illustres. Ille insuper magnis patrū clientelis, & recentis Leonis 10 grauissimi pontificatus memoria præstans, hic nobilitate & Cæsaris gratia atque amicitia pollebat. Quorum dissidijs non sine summa contentione, inter regnum ad menses duos & dies quattuor productum: seniorum prærogatiuam, ad quos se conuerterat, Pompeius vehementissimè tuebatur. Iuniores omnes cōstantissimè Iulio fauebant: Postremo quum Iulius summa ope à Pompeio oppugnatus, spe penè decidisset, obiecto quem pontificem diceret Francioto Vrsino, Cæsaris familiæque Columnæ ex professo hoste, Pompeium eò impulit, vt se pontificatu ornandum conuerterit, qui se ei obstinatius obniteretur, proculdubio Vrsino se suffragaturum Iulius minabatur, veteri amico & arctissima cognatione familiæ Mediceæ coniuncto. Nec mora, auctore atque hortatore Pompeio Cardinales omnes, qui tunc XXXIIX. comitijs aderant, XII. Kalendas Decembris, anni MDXXIII. Iulium, qui tum presbyter cardinalis tituli sancti Laurētij in Damaso erat, Pontificem maximum salutant, & proximo 6. Kalen. Decembris die thiara sacra redimitum, inaugurant. Cuius nauatæ operæ Pōpeius præmium tulit, magnificentissimas ædes à Raphaële Riario exstructas, quas Iuli⁹ paulò antè Riario mortuo à Leone obtinuerat, item concellariatus officium. Nouo Clementis pontificatu, anno sæculari, quem MDXXV. celebrauit, horrenda à rusticis tumultus in

Ger-

Germania passim excitati, cuncta vexabant. Hi vesano furore perciti, religionis specie, omnia libera esse debere contendebant, occasione à Christiana libertate accepta, quæ tum vbique à multis temerè ex pestilenti Lutheri doctrina prædicabatur. Cœpit exitiabilis superstitio in Pannonia inferiori, mox latius serpens superiorem etiam, & demum totam Germaniam peruasit. Verùm quum hi non solum ecclesiarum bona inuaderent & diriperent, sed etiam nobilitatem omnem exstinguere molirentur, aut saltem in ordinem redigere, vix tandem centum penè & quinquaginta millibus ex ijs passim cæsis repressi sunt. Quibus motibus, nisi celeri remedio obuiam itum fuisset (quod partim aperta vi, partim dolis factum est) præsens erat periculum, ne Italiam quoque veterum barbarorum more fuissent perturbaturi: nã regionibus etiam longinquis, & Italiæ in primis minitabantur. Ad quod malum declinandum Clemens, vt erat in rebus agendis sagax & industrius, multum aduigilauit in Italia. Quo tempore Cæsarianorum, Venetorumque armis, & Piscarij eximij ducis virtute, Guillelmus Cofferius appellatus, Ammiras, Francorũ regis præfectus, qui in Italiam cum quadraginta peditũ, & decem equitum Gallorum millibus descẽdens, Mediolanum aliquãdiu obsederat, duobus prælijs ad amnem Sesithem victus, Italiæ finibus pulsus est. Ea victoria ad eó Cæsaris duces elati sunt, vt Carolo Borbonio, qui per eos dies à Galliæ rege ad Cæsarẽ defecerat, concitante, Gallias aggredi non dubitarint. Borbonius is, coniuratione detecta, qua Galliarum regnum affectasse existimatus est, exsul factus ad Cæsarianos se contulerat. Quibus de cautis Franciscus rex, quũ pro salute imperij & totius Galliæ dignitate ingentes copias comparasset, hostesque, qui iam Massiliam oppugnare aggressi erãt, prouincia expulisset, in Italiam superatis alpibus transcendit, primoque impetu Mediolano potitus, Ticinum obsidebat. Formidolosa iam Cæsaris potẽtia pontifici & Venetis esse cœperat; qui exæquata in Italia imperia, viresque non admodum impares esse volebant. Cæsar enim immodica & insatiabili cupiditate non Italiæ solum, sed totius Europæ imperium affectare videbatur, quando Gallias demum ipsas Italia non contentus, ex qua Gallos paulò ante eiecerat, armis inuasisset. Ob id occulto metu consternati, & de libertate Italiæ solliciti, studia sua erga Cæsarem non modò remiserant, verùm nequaquam transmissis opportunis auxilijs, eum remorabantur, & qui socij & fœderati erant, spectatores, euaserant, in eo potissimè studia sua collocantes, vt inter Gallos, & Cæsarianos multorum mensium induciæ producerentur. Pontifex enim vim Cæsarianorum retardare, Gallorum regem confirmare, & pacem inter vtrunque honestis conditionibus adstruere, totis viribus cõtendebat. Verùm dum intempestiuè neutri partium fauere videretur, Cæsariani duces Germanicarum aliquot cohortium præsidio confirmati, Franciscum regem Ticinum obsidentem cruenta edita pugna, suo atque equi vulnere retardatum, cum maxima totius Galliæ iactura viuum ceperunt. Interiêre hoc prælio nobilissimi quique Francorum duces, capti rex Nauarræ, Hanno Metmorantius, postea magnus stabuli comes, & alij multi maximi nominis & dignitatis viri. Tum Clemens tãtæ victoriæ nuntio consternatus, Albanum reuocauit, qui eiusdem cõsilio è regijs castris cum valida copiarum parte, ad Aquilam vsque peruenerat, in Neapolitanum regnum præsidijs spoliatum impressionem facturus. Andegauensis præsertim factionis præsidio subleuatus. Gallica igitur auxilia ex Italis Corsisque conflata ad vrbem redeuntia Latini Columniæ factionis & ditionis populi, aliquotq; Cæsariani equites, auctoribus præcipuè Columnensium proceribus diripuêre, in vrbe quoq; Vrsinæ domus ad Montem Iordanũ ab eisdem Colũnijs Clementis maiestate contempta vexatæ. Animos enim Cæsariani omnes, & in primis Columnenses celebri Cæsaris ad Ticinum de tãto rege victoria audita, erexerant; quod põtificẽ maximè perturbauit. Huic rei insignis alia accessit contumelia. Nã pontifex multo auro exsoluto, cum Cæsarianis ducibus antiquum fœdus renouauerat ea conditione, vt Regium Lepidi, quod Hadriano mortuo Alfõsus dux Ferrariæ occupauerat, à Carolo Lanoio fœderis sponsore pontifici redderetur. Cæterũ Cæsar id fœdus ratũ esse noluit, ne eius vrbis accessione põtificiæ vires augerẽtur. Itaq; Põtifex pecunia circũuẽtus, vrbe eriã ea exclusus est. Direptis insuper per eos dies à Cæsarianis Parmẽsiũ & Placẽtinorũ agris, lacrymabilẽ miserorũ ciuiũ legationẽ põtifex fulce

perat,

perat, quibus rebus irritatus, occulta cum Venetis & Gallis ducibus consilia inire cœpit, vt Cæsarē Mediolano, Francisco Sfortia in auitā possessionē restituto, exueret, quem perfidiæ à Cæsarianis ducibus apud Imperatorē insimulatum, Cæsar Mediolano eiectū in arce obsidebat: qui pace per eos dies cum rege Francorum Francisco, quem captum detinebat, duris conditionibus facta, & sorore sua illi in matrimonium tradita, abire duobus eius filijs obsidibus acceptis permiserat. Rex liber factis, negauit se his conditionibus teneri, quas Cæsar vltima carceris necessitate expressisset, atque ita fœdus cum Clemente Venetisque pro Italica libertate tuenda, & Sfortia paterno imperio restituendo amicitiamque percussit. Cōtractis in vnum fœderatorum copijs. Laus Pompeia primo impetu capta, & vt Francisco Sfortię obsidione in arce Mediolani cincto fameque laboranti subueniretur, edictum. Venetorum igitur, pontificis, Galli regis, & Heluetiorum copijs coniunctis, acre in Insubribus bellum contra Cęsarem gerebatur Cæsarianorum ducū egregia tum facinora enituēre, arce Mediolani nō solum per deditionem recepta, sed & hostibus procul ab vrbe submotis: qui Cremona aliquot diebus pòst occupata, eam Francisco Sfortiæ tradiderūt. Interim pontifex Ariminum à Sigismūdo Malatesta occupatum missis copijs, pulso regulo recepit. Ludouicus quoque Pannoniæ rex prælio à Turcis victus & interfectus, Regni & vitæ finem. Buda etiam amissa, habuit. Tum Columnenses proceres Clementis consilijs cognitis, & præuiso magno Cæsarianorum periculo, auctore Pompeio Cardinale, qui belli initio ex vrbe se in Tusculanam villam subduxerat, quo studia eorum erga Cæsarē aliquo edito facinore præclariora viderentur, copias instruere cœperunt, specie tuendi regni Neapolitani; re autem ipsa in Pōtificem aliquid moliturī. Clemens his cognitis longè maiore exercitu conscripto Columnensibus iussit, vt armatos ab se lectos extra imperij ecclesiastici fines abducerēt, & quoquò vellēt ad tuēdos regni fines proficiscerentur. Cardinali itaque Vallensi auctore res cōpositæ sunt, hac conditione, vt in ditione pontificia Columnenses armis abstinerent: si Cæsari operam suā nauare vellent, id extra ecclesiæ limites facerent. Clemens nouo fœdere fretus, armis depositis copias quas legerat, amicis omnibus & familiaribus reclamantibus, non sine insigni auaritiæ nota exauctorauit. Tū Columnenses pontifice omnibus præsidijs nudato, Hugone Moncata sibi adiūcto, copijs reparatis, & breui auctis, vrbem Cælimontana porta irrumpunt, & Xysti ponte ac Septimana porta cū armatis instructisque agminibus ad Vaticanum contendunt. Clemens rebus desperatis trepidus in arcem fugit, frustra auxilium, opemque quęrens: qui inusitata auaritia, vsque adeò omnium hominum odia in se concitarat, vt nemo esset, qui vicem eius tam fœdè & præter sacramenti fidem oppressi doleret. Nam sacratos viros nouis decimis onerarat, officiorū collegijs redditus auerterat; gymnasij Salaria doctoribus constituta subtraxerat: irata etiam tum maximè plebs erat, quòd certis horreorum monopolijs, magna Fisci quæstus, annonæ tum in vrbe summa caritas esset. Insuper, vt vias vrbis ad normam redigeret, plurimorū domus funditus exciderat non sine magno multorum damno, & incōmodo, vt alterum è duumuiris viarū iniquo illo quæstu expleret. Nemine igitur in tanto pontificis periculo, qui omnium odio flagrabat repugnante, Columnenses, ducibus Marcello Pompeij cardinalis fratre, Hieronymo Sarnensi comite eius genero Hugone Moncata, Vespasiano & Ascanio Columnijs in vrbē Leonianam irruperunt, & Palatio Vaticano omni supellectile sacra & profana direpto, in oraniū quoque augustissimam basilicam S. Petri nefarias manus iniecēre. Pompeius tū domi suę constiterat. Clemens ita circumuētus, quum commeatu in arce deficiente, nullam in aliquo spem haberet, Hugonē ad colloquium magnis precibus, Cardinale Pompeio reluctante aduocauit. Ibi pòst multos sermones, pax ita composita, vt Papa exercitum ex Gallia Cisalpina reuocaret, Pompeio & Columnensibus parceret, obses mitteretur Neapolim vir pecuniosissimus Philippus Strocius; cui Petri Medicis eius patruelis filia in matrimonium data fuerat. Hugo vrbe relicta in regnum cum omnibus copijs reuerteretur, daretq; copiā, vt quæ ex sacrarijs ablata essent, ad mysteriorum cultum pertinētia redderentur: atq; ita Hugo Moncata vrbe excessit grauiter indignante Pompeio, idq; factum detestante, qui sperabat capto, vel quoquo modo sublato pontifice, se summum sacerdotium Cæsare auctore adepturum. Clemens metu solutus, quum eius fama fœdè a-

pud

pud populum proscinderetur, nec tantæ iniuriæ contumeliã æquo animo sustinere posset, quod malignis hostibus credens, & dolosis inducijs fidẽs, tantam & existimationis & Vaticanæ supellectilis iacturam fecisset, abrupto indecoro fœdere & spretis obsidibus bellum Cæsarianis inferendum censuit. Accitis igitur Mediolano copijs Heluetiorum duo millia, & Italicas cohortes septem virtutis eximiæ, quibus Iohannes Medices præerat, & magnam equitatus partem ad vrbem reuocauit; nouas alias copias conscripsit, duces his & tribunos præfecit eximiæ virtutis iuuenes aliquot è Romana nobilitate præstãtes. Cæsar hoc rerum motu Pontificis consilijs occurrendum ratus, Carolum Lanoium proregem Neapolitanum cum sex millibus Hispanorum, & XXX. onerariarum nauium classe in Italiam misit, scripsitque fratri Ferdinãdo, vt Georgius Frosperg ius magnæ auctoritatis dux apud Vindelicos cum tribus Germanorum legionibus in Italiam mitteretur: quibus Iohannes Medices, & Franciscus Maria Feltrius ecclesiastici exercitus duces coniunctis copijs, quum occurrissent, vt eos Padi transitu prohiberent, Iohannes Medices tormento ictus occubuit, non sine maximo Italiæ, & præsertim vrbis mox ruituræ damno. Intereà Pontifex Pompeium, & reliquos Columnenses inter hostes ecclesiæ refert, illum senatoria dignitate, adempto pilei rubri vsu mouet, addit diras, aquæ & igni omnes interdicit, & armis persecutus, omnia eorum oppida in latio ad XIIII. insigni acerbitate diripuit incenditque, & in his Sublaqueũ, proprias Cardinalis delitias. Fœderibus itaque solutis, bellum magnis contentionibus vtrinque instauratur: In ditionis ecclesiæ finibus Cæsariani Frusionem adoriuntur. Pontifex Valdemontium regia stirpe ortum, in spem potiundi regni Neapolitani è Gallijs euocat: qui classe aduectus Salerno primo impetu expugnata, infesta ad ipsam Neapolim arma vertit, effusumq; cum vrbana multitudine Moncatam intra portã compellit. Ingens etiam bellum in ipsis regni finibus missis à pontifice copiarum supplementis agebatur. Totius exercitus ecclesiæ legatus erat Augustinus Triuultius Gallicæ factionis studiosissimus. Pontificiorum virtute Cæsarianus exercitus soluta Frusionis obsidione, prælio victus, trepidus intra regni terminos se receperat. Inter hæc põtifex ærario exhausto omnium rerum penuria, & belli molestia pertæsus, ad pacem inclinare cœpit, ei Cæsaris nomine tum à Francisco Quignonio, quem postea Cardinalem creauit, ob eam causam missio, oblatam, Borbonius quoq; qui in Insubribus pro Cæsare erat, maximè formidabilis apparebat, is ingentibus lectissimisque instructus copijs, totius ecclesiastici imperij, & vrbis in primis opes in prædam militibus se concedere publicè prædicabat: itaque Idibus Martijs denuò pax facta est, conscriptæque pacis leges, in his vt Lanoius, qui pro rege erat, daret operam, ne Borbonius ad vrbem appropinquaret. Lanoius se id facturum pollicitus, exercitui obuiam proficiscitur. Clemens, qui iam semel deceptus fuerat, fatali auaritia, præter omnium sententiam, copias omnes dimisit, Heluetiorum duo millia, & valentissimas illas cohortes, quæ sub Ioanne Medice meruerant, nigræque ab atris signis vocabantur, quod vbi Borbonij exercitu cognitum est, Borbonius pacis legibus standum non esse contendens, cum ingenti copiarum manu, contempto Lanoij edicto, ad vrbem mira celeritate properabat, ita vt longè citius quàm opinione hominum exspectare posset, ad mœnia Vaticani & Ianiculi peruenerit: in ipso pugnæ ardore dum Borbonius ad muros Vaticani suos cohortatur, & scalam conscendit, pila tormenti traiectus cecidit, Deo Opt. Max. haud dubiè hominem vlciscente, ne vrbis ab se captæ & direptæ spectaculo gloriaretur. Vaticano & Ianiculo paucis, qui repugnare ausi erant, interfectis, pridie Nonas Maij, anno salutis M. D. XXVII. expugnatis, exercitus omnis, qui ex Germanis, Hispanis, & Italis ad XL. millia coactus erat; per pontem Xysti in vrbem impetum fecit, & tanta cæde debacchatus est, vt nunquam post hominum memoriam maiore truculentia vel in Turcas, vel in perpetuos & infensissimos hostes vindictæ libidine sæuitum sit. Omnes qui primo impetu obuij fuerant tam inermes, quam armati ad vnum cæsi. Pontifex repentino tot hostium impetu consternatus, summæ rerum & saluti suæ diffidens, consilij expers, trepidus sese in arcem recepit. Ea nocte nihil vnquam lugubrius aut funestius Roma vidit: omnibus in locis ad satietatem vsque editæ hominum strages, nobilissimi quique tormentis excruciati, virgines, matronæ,

næ, & sacræ virgines violatæ, Cardinalium domus & principum item legatorum expugnatæ: nemo denique seruatus, nisi qui vitam & libertatem vniuersa re domestica redemisset. Templa ferè omnia multis necatis, aut excruciatis sacerdotibus direpta. Tum arx, in quam pôtifex cum aliquot Cardinalibus se receperat, obsideri cœpta est, tam diligenti custodia, ne quid obsonij intra inferretur adhibita, vt consumpto commeatu omni, pontifex deditionem facere fuerit coactus, ea conditione, vt cuncta, quæ Cæsar imperasset, se facturum polliceretur. Conflauitque omnia sacrorum templorum ornamenta, vt inde pecunia cuderetur militibus diuidenda, quæ quum satis non esset, pilei tres Cardinalitij venales concessi, vt illis licitantibus, qui ad senatoriam dignitatẽ adspirabant, aurum proferrent; eo modo ad hastam propositis emptores non defuêre. Dum pontificis liberatio vltrò citroque legatis missis cum Cæsare, qui tum in Hispania erat, tractaretur; audito Odetum Lotrechium copioso cum exercitu Christianissimi Francisci regis iussu alpes transisse, vt pontificem proditum in libertatem, assereret, furentes milites efferique stipendia deposcebant, vt vrbe posteà exirent. His nummariæ rei difficultatibus coactus est Clemens obsides dare, quos ipsi milites delegissent homines maximè pecuniosos & honoratos, quos quum malè & inique tractarent fuga elapsi, militum spes omnes eluserunt. Pompeij verò Cardinalis Columnensis, quo cum in arce in gratiam redierat opera, pecuniam cùm inueniisset Clemens ducum animos mitigauit. Francisco Quignonio adipiscendæ libertatis auctori præcipuo Galerum dedit, & vt milites maiore pecunia leniret, Marinum Grimanum & Franciscum Cornelium Venetos, Antonium Sanseuerinatem, Iohannem Vicentium Carafam, & Andream Matthæium Palmerium Neapolitanos, Henricumque Cardonium Hispanum, præcio legerat in senatum; vtque sanctius Cæsari fidem obligaret, quinque Cardinales obsides dedit: quibus amici, pacatique animi signum rebus gestis, quum comitante exercitu parte vrbem vereret Tusciæ oppidum peritu-rus esset, ipse mutato habitu intempesta nocte ex arce exiuit, & Ludouico Gonzaga comitante, quò constituerat, septimo mense post captiuitatem accessit; eò paulò pòst curia omnis, & omnium principum legationes peruenerũt. Lucem porrò in arce exspectare noluerat, veritus Hugonis Mõcatæ sẽtentiam, qui Lanoio pestilentia mortuo, prorege erat. Is vt pontifex libertati redderetur, nunquam consenserat. Cæterùm eò clãdestinè elapso, Cæsariani duces vrbe excedentes Neapolim se contulerunt: iam enim Lotrechius in regnum peruenerat. Ad famã porrò capti Pontificis Florentini ad arma exciti Hippolyto, atque Alexandro Mediceis adolescentibus eiectis, sese in libertatem vindicauerant. Eodẽ tempore quum aliquãdiu in Brutijs, & deinde in Apulia cum Venetis atque reliquijs Gallorum esset dimicatũ, qui mortuo Lothrechio, & maiore exercitus parte pestilentia consumpto pauci supererant, pax inter Gallum & Cæsarem est inita: ex cuius legibus excesêre Galli & Veneti omnibus Apuliæ oppidis, & rex Gallus liberos obsides vicies centenis millibus aureorum persolutis, cum incredibili totius Galliæ lætitia incolumes recepit. Ea quoque æstate inter Clementem & Cęsarem amicitia renouata est, ijs conditionibus, vt Cæsar Margaritam filium se cælibe susceptam Alexandro Medici Laurentij iunioris filio desponderet: bellum aduersus Florentinos susciperet, vt Mediceis vetus in patria dominatus redderetur: Florentini cum natura Gallorum studiosissimi, eiectis Mediceis, Lotrechio adhæserant: miserant ad eum Neapolim auxilia, professique Gallicam amicitiam Cæsarem oppugnabant, nunquam futurum existimantes, vt Pontifex in gratiam cum Cæsare rediret, tantis ab eo contumelijs affectus. Venit paulò pòst in Italiam Cæsar triremibus ab Andrea Auria Genuam aduectus, deinde Bononiam accessit, vbi à Clemente septimo susceptus, Romani imperij diadema de Pontificis manibus more maiorum accepit, & incredibili apparatu, magnificentissimaque pompa Augustus ipso natalis sui die, sexto Kalendas Martij, anno Domini MDXXX. appellatus est, quum Clementis & Venetorum precibus Franciscum Sfortiam in gratiam recepisset, reddito ei Insubrum imperio (Mediolani tamen arce ad tempus retenta) de quo tãtis cladibus omni deuastata Italia dimicauerãt. Demum in Germaniam pa-

ce cum

ce cum Venetis facta contra Turcas profectus est, exercitu Italico, cui Filibertum Aurantiũ cum Vastio præfecerat, aduersus Florentinos misso. Quo anno Tiberis alueum egressus magis quàm ad eam diem hominum memoria, vel vetustis monumentis relatum esset, vrbem inundauit, incredibili cum Romanorum damno & ædium detrimento. Per hæc tempora Ferdinandus imperatoris frater Bohemię & Pannonię rex, Cęsar Septemuirorum procerum comitijs Colonię Agrippinæ coactis, ex fratris Augusti auctoritate, ne successor in incerto esset, appellatus, & solemni diademate Aquisgrani coronatus est. Interea imperatore cum valido exercitu in Turcas Viẽnam obsidentes profecto, Florentini integrum annum sub imperatoribus Malatesta, Balionio callido & forti duce, & Stephano Columna viro impigro libertatem suam constantissimè defenderunt: cinis castris vrbs obsessa, è citeriore parte ab Aurantio, ab vlteriore à Vastio interfluente Arno. Erant in his castris Columnenses fratres, Ascanius Sarra, Camilli duo, & Martius cohortum alarumque præfecti. Demúm anno vertente Florentini fame domiti, deditionẽ fecerunt, quum ipsorum auxilia, quæ ad opem ferendam Pisis adueniebant, Aurantius in agro Pistorienſi profligasset, in qua tamen victoria ipse dux cecidit. Florentinis in deditionem acceptis, nouo more dux impositus est Alexander Medices libertatis spe penitus sublata. Ancona verò, quæ rebellauerat defectionis auctoribus castigatis, recepta, Pontifex ad Cæsarem visendum, qui Mantuã vsque venerat, accessit, aliquot tam Cæsarẽ, quàm Francorum rege repente creauit Cardinales viros grauissimos: parcus enim & paulo retractior in nouo legendo senatu habitus est. Iuliani Medicis patruelis sui filium Hippolytum, quem opulentissimo Montis regalis sacerdotio honestauerat, in patrum collegium adscitum, Põpeio Columna Cardinale mortuo cancellarium S. R. E. creauit. Henricum octauum Angliæ regem Catherinam vxorem, quæ Imperatoris amita erat, repudiare totis viribus vigesimo matrimonij celebrati anno conantem, quo Annæ Bolonię amasiæ nuptijs potiretur, quum id diuortiũ improbasset, terribilesque minas & anathema intentâsset, eò impulit, vt patria religione deserta, noua & nefaria Lutheri dogmata, quæ antea scripto improbauerat, sequeretur. Porrò autem dum Bononiæ Clemens esset, fœdus in sex menses productum est inter Pontificem, imperatorem, duces Mediolani, Ferrariæ, Florentinos, Genuenses, Senenses, & Lucenses, contra eos, qui pacẽ Italiæ perturbare conarentur, vt si opus esset, consociatis viribus bellum gereretur, cuius dux Antonius Leua creatus est. Interea orta inter Ferrariæ ducem & Clementem de Mutinæ Regijque principatu conuersia, res ad Cæsaris arbitrium remissa est: qua in re iurisperiti Cæsarei quum Clementi nonnihil fauere viderentur, tandem à Cæsare pro duce Ferrariæ contra pontificem est pronunciatum; duæque vrbes Cæsaris iudicio Romanæ ecclesiæ ereptæ, Ferrarienſiũ duci traditæ sunt. Imperatore in Hispaniam profecto Clemẽs nouam cum Francorum rege amicitiam iniuit: in qua Laurentij iunioris filia Catherina Medices Henrico, Francisci regis secundo genito in matrimonium collocata est. Res Massiliæ, quo Pontifex & rex Gallus conuenerant, incredibili pompa transacta, ibique solemnes nuptiæ factæ. Aderant cum Pontifice & rege, totius aulæ Romanæ & Gallicæ præstantiores quique, Cardinales ob eam rẽ quattuor, petente rege, creati: & pontifex classe Gallica Romam reuersus, haud diu superuixit; longo enim & vario, difficilique morbo vexatus, postremò cùm Cardinales 33. creasset, resque domesticas optimè disposuisset, in aduersa prosperaque fortuna semper constans, Romæ in Vaticano 7. Kalendas Octobris, hora inter 18. & 19. rebus humanis excessit, anno salutis MDXXXIII. ætatis lvj. mense quarto, pontificatus verò 10. mense decimo supra diem septimum cadauer primum ad sanctum Petrum, posteà Pauli tertij pontificatu cum Leonis 10. reliquijs ad Mineruæ delatum est, & marmoreo sepulchro locatum. Vacauit tum sedes dies 17.

Pau-

PAVLVS PAPA III.

GEns Farnesia, quum à maioribus, quorum summi honores & res præclarè gestæ memorantur, magnum decus atque ornamentum accepit; tum ætate nostra, quibus rebus mortalium vita honestatur, ijs ita omnibus excellit, vt Italicarum gentium paucissimas cum ea, vel opibus, vel dignitate conferri, virtute quidem & studio maximarum rerum, vnde vera nobilitas petitur, præferri nullam posse existimem. Quò ego libentius breuem vitam Pauli papæ 3. Farnesij, qui vetera familiæ decora vehementer auxit, mandare litteris aggredior: nam me quoque ipsum licet aliena narrantem, res tamen ipsa, & laudatissimi principis acta afficiunt, rerumque ab eo præclarè gestarum maiestate cogor eas posteris tradere, vt ad eorum exemplum, qui laudabiliter vixerunt omnes, qui hæc legent, vitæ suæ quasi cursum instituant. Paulus igitur pontifex ex nobili & antiqua Farnesiorum familia, quæ principem hodiè locum inter Romanos obtinet, ortus est. Cuius honorificam mentionem, ante annos penè quingentos in vrbis veteris vetusti Etruriæ oppidi annalibus & antiquis monumentis exstare didici. Hanc gentem priscis temporibus cum alijs multis, quæ passim per varia terræ Italiæ loca consedere, ex Germania in Cæsarum comitatu, qui Italicum iter magna nobiliú Germanorum copia stipati, frequentare solebant, venisse traditum est. Cuius generis proceres, quum multa animi corporisque egregia documenta dedissent, aliquot oppidorum in Vulsinensibus & Salpinatibus ditionem sibi vindicârunt. In vrbem deinde virtutis ergo adsciti, ad nostram vsque ætatem potentia & opibus summum claritatis locum obtinuêre, quanquã ipsum familiæ nomen à Farneto Etruriæ pago, quo familia ipsa potitur, traxisse quibusdam placuisse viderim, qui à frequentibus farnis, quod quercus genus est, appellationem obtinuit. Hinc in antiquis monumentis eos de Farneto vocari animaduerti. Clarissimus inter multos ex hac gente fuit Petrus Farnesius, Ranutij filius, Peponis nepos, qui anno à partu Virginis MCCCXIII. Vrbis veteris multis regulis & nobilissimis familijs tunc refertæ, princeps factus, patriam à ciuili Guelforum & Gibellinorum seditione liberauit. Ante annos quoque CCCCLXX. Paschale 2. Romano pontifice, Petrus senior Farnesius, equitum ecclesiasticorum magister, insigni victoria de pontificis hostibus in Vulcientium litore parta, vetustissimam Coloniam Cossam, Vrbitelli nomine restituit. Prudentius Petri senioris filius Lucio 2. & Prudentio geniti, Popo & Ranutius Innocentio 3. egregiè pro ecclesiastica libertate operam nauârunt. Quorum posteri in ciuilibus inter Romanos pontifices & Imperatores dissensionibus, Romanæ ecclesiæ partes sæpe afflictas & dissectas, magna fortitudine & felicitate sustinuêre. Florentini Petro Farnesio duce Pisanos grauissimo prælio attritos, eò redegerunt vt clarissimæ ciuitatis vires, præcipuis ciuibus amissis paulatim conciderint. Petrus Ancaranus, ciuilis pontificijque iuris præstantissimus interpres, cuius plura ingenij plena exstant insignia monumenta, ex gente Farnesia originem habuit. Pontificis Pauli tertij auus Ranutius Farnesius Petri filius Ranutij nepos ecclesiastici exercitus strenuum Imperatorem Eugenio quarto pontifice maximo, contra Romanæ ecclesiæ perduelles, qui frequentes & potentissimi per ea tempora fuêre, egit, ab eodem pontifice ob rem militarem bene gestam, aurea rosa donatus. Huius filius Petrus Luisius, ex Ioannella Caietana de Sermoneta, Bonifacij octaui gentili, illustri sanguine nata, lectissima & antiqui exempli matrona, Paulum III. papam genuit, Alexandrum ante summum sacerdotium vocatum. Ipse

natus est Carini, quod est oppidum in Etruria paternæ ditionis, pridie Kalendas Martij, anno à partu Virginis sexagesimo octauo, supra millesimum & quadringentesimum Paulo secundo Veneto pontificatum maximum obtinente, in eius rei memoriam pontifex postea factus cuius nomen adsciuisse existimatur. Puer singulari parentum diligentia educatus, Romæ Pomponium Lætum primùm audiuit, postea Florentiam, vbi tunc temporis Græcarum ac Latinarum litterarum clarissimi erant professores, ad discendum missus, celeberrima in Laurentij Medicis schola omnibus disciplinis, quibus illa ætas impertiri debet, imbutus, ante omnia Latinas & Græcas litteras magna felicitate didicit: enituit enim statim in eo ingenium viuidum, sublime, & quod ad rem maximè pertinet, in perdiscendo gloriæ auidum. Ijs artibus, quū quantū temporis satis videbatur, impendisset, & magnæ spei adolescens euasisset, Romam sub Xysti quarti successore Innocentio VIII. se contulit, vt quum litteris rerum quoque maiorem vsum, qui vnus ad maximas dignitates industrio homines euehit, pari felicitate coniungeret. Ac statim ad Rodericum Borgiam cardinalem episcopum Portuensem Apostolicæ sedis Cancellarium, atque tum amplissimi ordinis principem obsequijs officijsque colendum, omne animi studium contulit. A quo ob morum elegantiam vehementer amatus est. Quum aliquando ob rem familiarem à Matre dissentisset, eius rogatu ab Innocentio octauo in Hadriani molem coniectus est, quo iuuenis paulo audacioris spiritus reprimerentur. Haud ita multò pòst Pauli Marganij propinqui opera, dum omnes supplicationibus coporis CHRISTI religiosius vacant, funibus ex prælta arce demissus, feliciter sese carceris tædio eripuit. In pontificis gratiam rediens, quum animum sacro viuendi instituto addixisset, scriptor apostolicus & protonotarius creatur. Innocentio octauo mortuo ab Alexandro sexto, quem antea semper obseruârat, ærarij præfectura & episcopatu Montis Flasconis, Cornetique ornatus, mox purpuræ honore collato, in senatum magna duodecim patrum lectione decima Kalendas Octobris, anno salutis MCDXCIII. cooptatur, annum ætatis nondum egressus XXVI. eique Diacono SS. Cosmæ, & Damiani diaconia more maiorum commissa. Inde accumulata dignitate Viterbij primum legatus, in quo honore Carolum octauum regnum Neapolitanum armis repetentem honorificè susceptit: deinde agri Piceni factus est. In his legationibus ita se gessit, vt summis, infimis æque gratus, magnū sui desiderium munere defunctus, prouincialibus reliquerit. Hæc de causis sibi gratum Iulius II. ad se accitum, & pro Picena legatione Parmensi episcopatu donatum, in Lateranensi concilio eius opera vsus, eundem quoad vixit, apud se Romæ detinuit, atque opulentiori sancti Eustachij diaconiæ, præfecit. In amplissimo ordine, in quo quod paucis antèà contigerat, annos supra quadraginta vixit, talem semper se gessit, vt in Gallorumne an Hispanorum, quorum tunc factionibus Italia omnis seruiebat, res magis pronus esset, neutri partium satis planè vnquam constiterit. Itaque eum omnibus gratum, nemini priuatim addictum, & magna cum integritatis, prudentiæ, dexteritatisque laude muneri suo assiduè vacantem, cœpit omnibus sæculis laudatum ædificandi studium, atque eius domus Antonio Sangallo architecto fundamenta iecit, quæ nunc non procul à Flore campo structuræ elegantia & laxitate cunctas nostri temporis vel sumptuosissimas regias longè superat, artificio autem, neque veterum quidem Romanorum superbissimis olim palatijs cedit. A Leone decimo ex diacono Cardinale sancti Eustachij, episcopus Cardinalis Tusculanus factus, ex vitæ suæ instituto id adeptus est gratiæ, vt quum Leo leni ab initio, ac ferè contemnenda, sed mox vehementi ac mortifera febre inopinantibus medicis exstinctus esset, & tanto sacerdotio dignus successor quæreretur, Cardinales aliquot cū suffragijs suis prætulerint. Bernardinus etenim Caruaial Hispanus senatus cū princeps, & is ipse Alexāder Farnesius Cardinales inter plures candidatos ante omnes prodierant, sed ille, quum vel dimisse prensando apud surdas Cardinalium aures nihil proficeret, quum per se quisque patrum, ab illa valdè dira, & propè exsecrabili Alexandri memoria Hispanici nominis ingenia perhorreret, facile repulsam tulit. Id accedebat, quòd ipse quanquam probè eruditus, & grauis recentis adhuc ignominiæ

niæ noram præferebat, quod Iulio II. excitato schismate, negotium facessisset. Alexander vnà cum ætatis honore, magna Romanæ nobilitatis ac variarum virtutum & litterarum præsidia ferens, & prudentis ciuilisque modestiæ nomine omnibus commendatus, inuisus nemini, haud dubiè ad summum quod petebat honoris fastigium peruenisset, si ad suffragiorum numerum, quem sperauerat, tenorem in accessibus esset consecutus. Sed Iulius Medices, qui iuniorum patrum suffragia, sine quibus res confici non poterat, moderabatur, quamuis hominem probaret & coleret, eum tamen sibi minimè præferendum ratus, à suffragando suis deterritis, illius spes facilè præcidit. Gallos etiam patres suboffenderat, quod cum aliquandiu diligenter ambiendo & prensando plures sibi amicos adsciuisset, & patribus ad suffragia vocatis fortunæ suæ periculum facere decreuisset, vt Cæsarianorum certiore studio vteretur, Manueli Imperatoris legato fidem obstrinxerat, se Cæsari nunquam defuturum, si eius auspicijs pontificatum obtinuisset: quæ res aperta, Gallicæ factionis Cardinales ab eo auertit. Biennio pòst, quum Hadrianus VI. fato concessit, instauratis comitijs eadem iuniorum conspiratione Iulio Medice subrogato, ipse rursus obtinendi pontificatus spe decidit. Nimirum nondum tempus illud aduenerat, quo eum Deus tanto excelsæ dignitatis honore ornare destinârat: quem eo abnuente, nulla demùm, quantumuis diligenti humana industria adipisci quisquam potest, neque vlla rursus solertia vllus præuertere. In quo tamen, vti posteà constitit, bene haud dubiè cum illo actum tum fuit, quum procul à publico odio, in quo Clemens temporum calamitate statim incidit ipse meliore forte diuina certe prouidentia ad feliciora seruaretur. Id, quod inde maximè videri licuit, quum mortuo Clemente annus longè omnium eius ætatis secura domi pace, mira cæli clementia, læta passim agrorum copia & vbertate, Punicaque victoria insignis Pauli III. pontificatus initia nobilitauit, ita omnes, qui luctuosa Hadriani & Clementis tempora euaserant, se tunc primum natos crederent, salutem & fortunas suas in tuto positas arbitrarentur, existimarentque expiatis tot cladibus inuectam esse aurei sæculi fæliciratem, quam haud dubiè Pauli III. pontificarum ciuili sapientia prudentiaque plenum attulisse sibi præsuadebant, cuius rei Clemente adhuc viuo haud modicum speciem datum fuerat. Sub cuius pontificatus initijs Paulus ipse Prænestinam primùm ecclesiam, deinde Sabinam, post Portuensem nouissimè Ostiensem obtinuit. Mortuo verò Nicolao Flisco Senatus principe, id munus vetere instituto suscepit, quod tanta cum dexteritate, prudentia, auctoritate, ac integritatis opinione annos decem sustinuit, vt nemini dubium esset ijs artibus gradum sibi ad summum pontificatum, quo vnus omnium dignissimus existimatus est, præparasse. Romæ munus legationis iterum obiuit, in Hispaniam legatus eo tempore designatur, quo Clemens vrbe direpta in arce obsidebatur, in itinere Parmæ substitit, & Lotrechium, vt in pontificis obsessi auxilium expeditis itineribus veniret, maximè solicitauit. Cæsarem verò tunc primùm in Italia venientem Geneuæ cum Francisco Quignonio Cardinale sanctæ Crucis, & Hyppolito Medice legatus excepit. Quum Carolus Imperator Bononiam iterum veniisset eo animo, vt inter alia circiter quindecim Cardinales à pontifice è factione sua creare procuraret, Farnesius eum auctoritate & rationibus, ne id faceret, persuasit. Ob eas res apud Clementem adeò gratia & auctoritate valuit, vt quum pontifex diuturno stomachi vitio tabefactus, sæpè repressо & rursus erumpente morbo, omnem vitæ spem constanter abiecisset, eum sibi successorem testamento scriptorem affirmaret, si pontificatus hæreditate pararetur: quin morti proximus ei vno iudicio suo omnibus patribus prælato, ecclesiam propediem vacaturam commendarit, & propterea Hyppolitum Medicem etiam atque etiam fuerat adhortatus, vt vnum omnino Farnesium collatis amicorum studijs attollendum ornandumque susciperet, quando nemo in administranda republica & tuenda dignitate SS. maiest. ei potior esse videretur. Eo deinde rebus humanis exempto, quum nequaquam quærendus esset, qui in eius locum legeretur, sed legendus, qui ætate prudentia

dentia, rerum diuturno vsu, inueterata virtute, & præcellentibus litteris præ omnibus sine controuersia emineret, patres haud diu cunctati, cogitarunt eum nouo & inusitato exemplo ante celebrata nouemdialia, sine vllo conclauis coetu, de mortuo pontifici subrogare. Quod ipse tanquam præter maiorum morem constantissimè recusauit. Iustis igitur Clementi VII. celebratis, Cardinales XXXV. qui aderant in comitium in Vaticano ad quintum Idus Octobris, anno à partu Virginis M. CXXXIIII sunt ingressi, nam multi in vrbem è prouincijs ad comitia conuolârant. Postridie ad quartum Idus Hyppolitus Medices, Cardinalis Clementis præceptorum memor, & sua sponte & suorũ omnium hortatu, & amicorum Cardinalium propensione adductus, cum Iohanne Cardinale Lotharingio, viro inter patres nobilissimo egit, vt vtriusque opera qui supra viginti senatorum suffragia moderabantur, pontificatus Farnesio traderetur. Paucis igitur consilio communicato, ad Farnesium circa horam noctis secundam pergunt, eumque primos comitiorum æstus tranquillo animo in cella exspectantem pedibus aduoluti pontificem maximum salutant. Qua in re memoratu dignum id accidit, Lotharingius Cardinalis Gallicam legationem ad se transferri rogauit, sibi certò pollicitus, illum in tanta animi alienatione eam rem non sibi negaturum. At Farnesius nondum planè pontifex, id decori suo conuenire negans, preces eius obaudiuit. Cæterum Medices & Lotharingi exemplum Cardinales amici primùm, deinde dubij nouissimè pauci competitores & aduersarij secuti, eum subita veluti religione tacti adorant. Nulla vnquam à multis seculis comitia sinceriùs, simpliciùs, concordiusque inita peractaque sunt, quum nullo liuore protracta, nullo ambitu corrupta, nulloque demum metu præcipitata fuerint. Eum populus Romanus incredibili lætitia & gratulatione accepit, quod in vrbis suæ ciuitatem pontificatum maximum, quo quidem illa iam annos plus centum à Martino V. deinceps caruerat, nobilissimus ciuis sui fama nominis & eximia virtutum claritate reuocasset, qui latronum & sicariorum audàciam, quæ in prouincijs & Romæ ægro pontifice, & per interregnum irruperat, quàm primum contundere posset. Postridie quum in suffragia itum esset, singraphis suffragiorum præter morem apertis, in sacratum calicem, quod scrutinium vocant, coniectis pontifex denuo omnium votis renunciatus, ad tertium Nonas Nouembris Pauli III. nomine assumpto, coronatus est, qua die ab eo felici auspicio publica hilaritate percelebri in eius honorem nobilissimi Romanæ iuuentutis adolescentes per Vaticanam aream simulachro equestris pugnæ edito iucundissimè decurrerunt. Nec defuit spes: nam pontificatum adeptus tribunalis populi Romani capitolini, officiorum curialium, priuilegia confirmauit & auxit: ecclesiarum prædia temerè locata, vindicauit, & ita se in administranda republica gessit illustri quodam in speciem diuersarum virtutum temperamento, vt pontificis simul & principis nomen tueretur. In omni namque consilio & singularis pietas, & summa prouidentia eminere videbantur, & non obscura idem amplificandæ suorum potentiæ voluntas. Nam ante omnia, quod in re magnoperè expediebat, se neque harum, neque illarum partium, quod Cardinalis etiam facere consueuerat, sed communem omnium parentem profitebatur, propterea nequaquam adduci vnquam potuit, vt id fœdus renouaret, quod Bononiæ Clemente Cæsareque auctoribus, pro tuenda Italiæ libertate haud obscurè ad arcendos Gallos percussum fuerat, quum ab vtroque aliquod fortuna sua dignum munus exspectaret. Quin & consilium toties à Germanis verè pietatis desertoribus ad terrendos Romanos pontifices efflagitatum, à quo grauissimis de causis Clemens diffugisse videbatur, vltro se appetere, & ad id locum tempusque se decernere paratum esse prædicabat: apud principes verò Christianos instituit, vt sibi consilium indicturo consentirent. Missis quoque pro tuenda sacrosancti nominis dignitate, qua priuatæ spes tegerentur, in Galliam & Hispaniam legatis, assiduè dabat operam, vt Franciscus Gallorum rex vno consensu ad oppugnandum Turcam opulentissimo Africæ potitum regno cum Carolo Cæsare, firma pace, vel renouatis fœderibus iungeretur, vt ea saltem ratione Turcarum & Gallorum amicitiam labefactaret. Sed quanquam esset apud Gallos eximia pontificis auctoritas, nil tamẽ, quod ad fœderũ vel conferendorũ auxilio-

xiliorum rationem pertineret, impetrare potuit. Franciſcus enim Gallorum rex Italia omni pulſus Cæſaris felicitatem, qui magnã Italiæ partem tenebat, ferre non poterat. Ad amplificandos deinde ſuos conuerſus, proximo Decembri duos ex filio & filia nepotes diaconos Cardinales creauit, Alexandrum Farneſium Petri Luiſij filium, & Guidonem Aſcanium Sfortiam, Conſtantia & Boſio natum. Ex his priorem mortuo, paulò pòſt Hippolyto Medice, S.R.E. cancellarium, poſteriorem verò camerarium, haud ita multò poſt Spinula defuncto, fecit. Poſtea ſtatui eccleſiaſtico in ſtaurando confirmandoque animum adijciens, nihil antiquius duxit, quàm vt viros egregios toto terrarum orbe conquiſitos in patrum ampliſſimorum ordinem legeret, eccleſiæ ſalutem ijs verè inuiti affirmans. Proximis igitur ſenatorum lectionibus aliquot inter multos ad xx. amplius ſelectos Cardinales creauit, omnes ſummo ſacerdotio digniſſimos, quos, vt in ſuam rempublicam adlegeret, è totiùs orbis Chriſtiani ſenatibus decerpit. Nemo Romanorum pontificum ad hanc diem plures patres, qui vnus & ſeptuaginta fuêre, ſacro purpureq; honore donauit. Quatuor ſummi pontifices, qui nuſquam interrupta ſerie poſt eum ad ſummũ ſacroſanctæ pontificiæ dignitatis apicem peruenêre, ex eius lectionibus prodierunt, Iulius 3. Marcellus 2. Paulus 4. Pius 4. præter quos F. Nicolaus archiepiſcopus Capuanus Germanus ordinis Prædicatorum Theologus, Ioannes Bellaius Gallus orator regius: Hieronymus Ginutius Cameræ, Iacobus Simoneta, Rotæ auditores: Ioannes Fiſcherius Anglus epiſcopus Roffenſis, Theologus, paulò pòſt ab impio Henrico 8. rege pro Chriſto capite cæſus, Gaſpar Contarenus ampliſſimus ſenator Venetus, Philoſophus eximius, Marinus Caractiolus pro duce Mediolani, Chriſtopherus Iacobatius ſupplicibus libellis ſubſignandis præfectus, Iacobus Sadoletus Theologus, Rodulphus Pius vitæ integritate, rerum gerendarum prudentia experientiaque præſtans, Hieronymus Alexander archiepiſcopus Brunduſinus, trium linguarum peritia illuſtris, Reginaldus Polus Anglus vir eximia ſanctitate & vario doctrinarum genere clariſſimus, F. Ioannes Toletanus ex ordine Prædicatorum, Petrus Bembus, Fredericus Fregoſius, Petrus Paulus Pariſius, Bartholomæus Guiditionibus, F. Dionyſius Laurerius ordinis ſeruorum magiſter, Ioannes Moronus, D. Gregorius Corteſius monachus Caſſinas, F. Thomas Badia ex ordine Prædicatorum, Ranutius, Farneſius alius nepos, quem maiorem pœnitentiarium fecit, latinis græciſque litteris eruditus, & alij multi numerantur, vel nobilitate clariſſimi, vel omni virtutũ doctrinarumq; genere cumulatiſſimi, vt ita non immeritò reſpublica Chriſtiana plurimum ei debeat, cuius vnius graui prudentique delectu ampliſſimo ſenatui orbis Chriſtiani ornamento ſuus eſt honor reſtitutus. Initio pontificatus Pauli, furioſa & inſana Anabaptiſtarum hæreſis paulò ante exorta, Monaſterium ciuitatem VVeſtaliæ munitiſſimam occupauerat. In qua à loci epiſcopo acriter obſeſſi, aſperrimasque oppugnationes paſſi, tandem commeatu abſumpta extrema inedia confecti, mures, feles, canes, animalium coria, & alia id genus, comedere ſunt coacti, ita vt vrbs illa verè noua Hieruſalem dictaſit. Id enim nomen ei indiderat hæreticorum Rex nouus Ioannes Leidenſis Batauus, homo profanus, ſordida conditione, ſed animo planè excelſo, quia ad id munus à Deo ſe vocatum eſſe miſeris perſuadens, ad hanc nouam Hieruſalem & montẽ Sion miſſis ſuis quaquà verſum prophetis, mira audacia omnes inuitabat. Cæterum capta vrbe omnes cum rege obſidione deleti ſunt, & funeſtæ hæreſis deliriorum & ineptiarum refertiſſimæ domicilium diſſipatum. In Anglia per hæc tempora maior rerum moles fuit. Henricus 8 Britanniæ rex, qui edito præclaro volumine, inſanam Lutheri hæreſim oppugnauerat, & ob eam rem fidei catholicæ defenſoris, ſpetioſo titulo à Leone X. ornatus fuerat, patriæ religionis deſertor ob hãc cauſſam eſt factus. Vxorem is duxerat Catherinam Arragoniam, Ferdinandi catholici Hiſpaniarum regis filiam, ac Caroli V. Cæſaris materteram, Arturo fratri diu ante mortuo deſpõſatam, cui quũ inſani amoris libidine correptus vigeſimo matrimonij anno repudij libellum miſiſſet, Annam Boleniam adulteram, cuius furioſo amore flagrabat, in coniugalem thorum recepit.

cepit. Hanc cauſſa aliquandiu in celeberrimis totius orbis Chriſtiani gymnaſijs tractarant inter ſe diuinarũ humanarumq; legum periti: poſtremò quum Clemens pontifex & in Cęſaris gratiã, & vt æqua iura poſtulabant, repudium in auctoritate ſua ſancirã noluiſſet, ſed eas nuptias vti nefarias damnaſſet, rex maleſano amore deprauatus, omnem veterem ſuam virtutis, ac pietatis laudem & gloriam abdicauit, & noua damnataque Lutheranorum dogmata ſequutus, ab auctoritate Romani põtificis impiè deſciuit. Hinc factum, vt quum efferatum animum ad ſæuitiam impuliſſet, multis ſupplicijs damnatorũ procerũ aulam funeſtauit, ſublato ante alios quod etiã promeruiſſe videri poterat, ipſo Thoma Vulcere Cardinale Eboracenſe, qui nefarijs concilijs peruerſiſſe regemq; infatuaſſe inuidentis populi iudicio accuſabatur. Nec mora ſeuerioredi ſtricto gladio cõplures exploratæ probitatis viros, & litterarũ doctrina illuſtres, quod eius nefariæ ſententię aſſentiri nollẽt, interfecit. In queis fuêre Thomas Morus, regij ſcrinij magiſter, & Ioannes Fiſcherius Cardinalis Roffenſis, paulò antè à Paulo 3. creatus, Boleniæ autem regalibus ornamentis traditis, & tanquam ex legitimis nuptijs communicato geniali thoro, Catharinam legitimam vxorem miſerabiliter thoro domoque expulit, quæ quũ dolorem ferre nequiret, breui, filia Maria relicta, fato cõceſſit. Ab hiſce diris principijs ad peiora progreſſus, ſeipſum quoque publico edicto eccleſiæ Anglicanæ primariũ ſub Chriſto caput contempto pontifice ſuperbè & arroganter pronunciauit, catholicamq; omnẽ religionem hęreſi Lutherana ſuſcepta abrogare totis viribus contendit: monaſteria, & ædes ſacras profanauit: clericos, monachos, & fratres religionum omnes multis ex ijs immani ſæuitia occiſis omninò deleuit, bonis eorum vel in fiſcum redactis, vel quo plures erroris ſui participes haberet, miniſtris inſaniæ ſuæ ſcelerate conceſſis, omnia poſtremo rapinis, cædibus cruciatibus, & impietate repleuit. Hiſce de cauſſis cõmotus Paulus pontifex, frequenti ſenatu Henricum Anglum, ob inauditæ hæreſis crimen Chriſtianorum numero haberi indignum cenſuit anathemateque notatum, & abrogata eidem omni poteſtate, in ordinem redactum regijs titulis pro auctoritate ſua aliquandiu cunctatus priuauit. Nec mora, prædura ſcelerum vltrix adfuit Dei dextera: nã idem rex nouo inuſitatæ ſeueritatis facinore, edito eandem quam tantoperẽ amauerat Boleniam adulterij damnatam, palam capitali ſupplicio affecit. Suſceperat hoc tempore Cæſar Carolus expeditionem Tunetanam, vt immanem prædonem & piratarum ſæuiſſimum ducẽ Hadrianum Barbaruſſam vlciſceretur, qui immenſis Solymanni Turcarũ imperatoris copijs, ac ingẽti eius claſſe ſubnixus, poſt vaſtata cuncta Italiæ, Siciliæ atque Hiſpaniæ littora, Tunetum in Africa eiecto Muleaſſe rege occuparat, & barbarè arroganterque felicitatis ſuę metas progreſſus, de regno neapolitano occupando magna ſpe concepta, haud dubia concilia agitabat. Ad hoc bellum conficiendum Paulus pontifex liberaliter contulit: nam & de ſuo decem triremes Genuæ exornari iuſſit, quibus tres quoque veteres adiunxit, quæ in cuſtodia Romani littoris eſſe conſueuiſſent, & in bellicos ſumptus ſacerdotiorum totius Hiſpaniæ decimas Cæſari conceſſit. Claſſi ſuę tum pontifex Virginium Vrſinum Anguillariæ comitem præfecit, nauandæ operæ cupidum, vt ea generis claritas perfecturæ maiorem auctoritatem adſtrueret. Eaſdem etiam decimas exęquata liberalitate, Franciſco regi conceſſit, quò ille, ſi vſus poſceret ad tuẽda Etruſci maris pontificię q; ditionis littora, è Maſſilia viginti triremes mitteret. Quum autem Alfõſus Vaſtius ſuo antiquo pedeſtris militiæ imperio fungens, Germanicas ac Italicas legiones in Africam eſſet tranſportaturus, pontifex, qui eum appulſurum centumcellas intellexerat, ad declarandum ſuum in tam pio bello ardens ſtudium confeſtim eò ſe contulit, vt ſacris precationibus Deum Opt. Max. diuosque Chriſtiani imperij tutelares, ad victoriam de hoſte parandam nauigantibus propitiaret; ita ipſo præeunte, verba & hymnos ſacerdotum choro decantante, triremes, nauesque oneraria ab excelſa ſpecula expiatæ luſtratæque ſunt. Datum eſt item vexillum & ſceptrum Chriſtianæ religionis in templo de manu pontificis

Vir-

Virginio Vrsino, postridieque Vastius, cùm eò nactus idoneam tempestatem, Neapolim primùm in Siciliam deinde cursum direxit, vt prospera demum nauigatione Africæ littora contingeret. Paulò ante quoque ad Andream Auream toti maritimo negotio à Cæsare præfectum, & cuncta ad bellum nauale ingenti cura famaque administrantem, pontifex gladium de more solemnibus ceremonijs consecratum dono misit, is erat gemmato capulo, cęlataque vagina cum baltheo aureis bullis & fibulis valde conspicuo, & præter eum etiam villoso è serico pileum margaritis phrygio opere depictum. Ea sunt eximij pijque ducis aduersus Christianæ religionis hostes depugnantes insignia, magnis regibus donari solita, sic vt non immerito strenuus senex, quanquam multa iam nauali gloria plenus, ad petendam noui decoris laudem accenderetur. Interea Hyppolytus Medices dominandi auidus, animo vehementer perturbato, inuidere apertius fortunæ Alexandri Florentiæ ducis atque eius vitæ insidiari cœpit, ita vt ex subitanio tormentarij pulueris incendio Ioanne Baptista Cybo episcopo Massilien. impulsore execrabile exitium eidem machinaretur, quòd scilicet ipso sublato, dominatum Florentiæ adipisci se posse per exules vanissima cogitatione confidebat. Harum autem insidiarum indicia Deo detegente ab Alexandro deprehensa sunt, atque illico Romam ad Paulum pontificem delata. Pontifex quanquam ruiturę Mediceæ domus excidio, quod aliena cum inuidia parabatur, gauderet, in spem scilicet ingentis lucri ex amplissimis sacerdotijs, quæ in Farnesios nepotes transferrentur, Alexandri tamen iniuriam negligere videri noluit. Quum Octauianum Tengam hominem facinorosum ex Hyppoliti satellitibus nefarij consilij consciũ comprehendi iussisset, sunt qui ob impotentiam & præposteros mores eum in vinculis habitum affirmant, quum pontifex nullam in eius captione cõiurationis rationem habuisset; quo capto Hippolytus vano timore exterritus, ære alieno oppressus, & Gallica ope, cui multum fidebat destitutus, ex vrbe Tiburtini agri sancti Angeli castellum aufugit; postea commutata voluntate ad sanitatem redire, Alexandroque reconciliari cùm voluisset, Romam rediit, honorificè à pontifice susceptus, & mitioribus verbis admonitus. Inde Neapolim profecturus in itinere ad oppidum iter Fundani agri, quod est viæ Appiæ impositum oborta pestilenti febre (vel vt alij tradunt) veneno petitus, sexto die ad IIII. Id. Augusti rebus humanis eximitur, & in vrbẽ relatus tota vrbe lachrymante in Laurentianis ædibus tumulatur, magna hercle exsulum lætitia & pontificis commodo, quum hic eius spolijs & sacerdotijs suos ditaret; in his Alexandrum Farnesium, cui amplissimum cancellarię munere honestato monasterium trium fontium, qui Hippolyti fuerant, commendauit, illi verò vno erepto alterum tanquam propinqui ope destitutum, vti mox euenit, facilè tolli posse diuinarent. Cæsar autem ingenti classe comparata ex Sicilia Italiaq; soluens, ad Vticę littus feliciter appulit, vbi exercitu expositio, fugato Barbarussa Tunete paucorum dierum labore expugnato, restitutoq; duris cõditionibus Mulealse beneficiario rege, & Guleta arce firmissima impositis Hispanis præsidijs insigniter munita, ad viginti millia captiuorum Christiani nominis, qui ex diuersis regionibus à sæuissimo prædone capti, illic miserrimæ seruitutis iugum ferebant, liberauit, & inde soluens in Siciliam primùm, deinde Neapolim, vbi triumphali pompa susceptus est, peruenit. Hæc tam insignis victoria tanta gratulatione est excepta, vt pontifex solemnibus indictis supplicationibus, gratias Deo publicè egerit, & ad Cæsarem Legatos duos Cardinales Iohannem Picolhomineum episcopum Ostiensem, & Alexandrum Cæsarinum diaconum ei suo nomine de tãta victoria gratulatum miserit. Quum Cæsar in itinere esset, quo ex Sicilia Neapolim properabat, Francisci Sfortiæ nouissimi Insubrum ducis mors ei nunciata est, cuius obitu grauissima sunt exorta. Nã Cæsar Antonio Leua pro duce Insubribus impositio, ducatum Mediolanensem imperiali fisco applicatum in prouinciæ formam redegit, Francisco Francorum rege magnopere repugnante, qui Cisalpinæ Galliæ imperium à Cæsare sibi concedi postulabat, cum suo iure antiquæ hæreditatis ab auia Valentina Vice comite repetito, tum pręclara Maximiliani Cęsaris concessione, qui id tabulis ritè confectis acceptaque honorarij muneris pecunia Ludouico XII.

regi post exactum captumque Ludouicum Sfortiam adiudicasset. Cuius quum Cæsar rationem habere nollet, non ignarus quantum commodi sibi ex Mediolanensi imperio accederet, occasionem irato regi, vt pacis fœderibus solutis arma moueret, dedisse visus est. Rex enim Gallus in Carolum Sabaudium Allobrogum ducem, qui in Cæsaris clientela erat, arma vertit, vt per eius ditionis fines expeditum sibi in Italia pararet iter. Nec mora Galli duce Philippo Sciaboto, qui Brion Amiralius dicebatur, coactis copijs Sabaudium Transalpinis oppidis exuerunt, transgressique alpes aliquot munita oppida Subalpinæ regionis, in primisque Taurinum, magna cum imperatoris indignatione occuparunt: qui Gallorum impetu audito, vt eorum arma ab Allobrogum ducis fœdere sibi iuncti ditione auerteret, Gallicam expeditionem edixit. Igitur adulto iam vere initio anni MDXXXVI. Cæsar Neapoli profectus, Nonis Aprilibus per Appiam à Capena porta Romam intrauit, triumphali pompa à Cardinalibus, Episcopis, & reliquis omnium sacerdotum & Romanorũ ciuium ordinibus exceptus, & ad Basilicam Vaticanam, vbi à pontifice Paulo tertio super basilicæ gradus sedente, more maiorum exspectabatur, deductus, læto populo ob antiquorum imperatorum memoriam. Adorato pontifice Cęsarea parte Vaticani palatij exceptus est, quæ exornata laquearibus aureis, & marmoreo insigni mœniano vrbem spectat, ab Innocentio VIII. condita, qua etiã Alexander VI. Carol. VIII. Galliæ regem susceperat. Cęsar Romæ sanctum Paschæ diẽ coluit, in quo pontifex Cæsare imperialibus insignibus ornato adstante, rem sacram solemni apparatu in basilica Vaticana fecit. Tredecim autem dies moratus Romæ, de summa rerum & maximis reipublicæ Christianæ negotijs, cum pontifice locutus, pridiè quàm proficisceretur præsente pontifice, cunctoque senatu, & principum fere omnium legatis, non obscura in Gallos ira succensus grauissimam habuit concionem, qua animi sui intimos recessus ardentissima facundia patefecit, quod Gallorum legati penè conuitiosè expostularent, vt Henrico regis filio Insubrum principatum beneficiario iure adiudicaret: id enim Cæsarẽ promisisse Claudius Velleius orator regius affirmabat. Inter perorandum autem repetitis, quæ contra maiores suos Galli reges multis iam antea annis malè patrauerant, & nouissimè de ijs, quæ paulò ante Rex Franciscus sibi intulerat iniurijs quæstus ita excanduit, vt regem Gallum ad singulare certamen prouocauerit, vt ense & pugione ambo dimicantes ad eum modum tandem controuersiam finirent. Tum pontifex clementiora ominatus, Cæsaremque complexus obsecrauit, ne vel non iniquæ iracundiæ impensius, quàm pietati indulgere mallet. Galli oratores Martiscouenses & Velleius breui respõso Cæsaris verba excepêre. Pontifex ex quibusdã Cæsaris verbis veritus, ne Cæsar Romę diu cõmoratus eius occupãdæ illecebris caperetur, clam Bellaium & Stephanum Columnam, vt in Italiam Gallos accirent, emisit. Quorum vi Cæsar coactus, ea consilia vt parum opportuna dimitteret. Quartodecimo igitur die Roma Cęsar profectus, per Etruriam, & Ligures iter faciens, recta in Gallum mouit, & Antonio Leua auctore Galliæ Narbonenses fines intrans, tandem id bellum propter rei frumentarię difficultates, & cæli inclementiam tractu durius, atque exitu asperius expertus est, quam Leua putârat. Hinc inter duos summos orbis Christiani principes maximo cum reipublicæ incommodo atrox bellum exarsit. Dum Carolus Augustus adhuc Romæ maneret, pontifex eius rogatu, & sui alioqui officij memor, vt salutaribus sanctionibus vetus ea controuersia, quæ paulatim exorta & in immensum aucta, placita Christianæ pietatis, & Romanorum pontificum auctoritatem lacerabat, tandem finiretur generale Christianorum omnium concilium, diu multumq; desideratum, vigesimo demùm anno, posteaquam Lutherana hæresis irrepisset in proximum annum MDXXXVII. indixit. Mantuam omnibus conuocatis; sed mox Ducis, qui Imperatoris vires timebat, rogatu locum mutauit, assignata Vicetia Venetorum ditionis vrbe & Laurentio Campegio primùm, deinde Iacobo Symoneta, & Hieronymo Alexandro Cardinalibus tãto negotio præfectis. Qui verò concilium Germanis indiceret, delectus est Petr⁹ Vorstius episcopus Aquensis. Ipse per litteras reliquis principibus rem insinuauit. Verùm

& ea res difficiliorem succeſſum habuit, alia ex alijs quotidiè ſuborientibus impedimẽtis. Nam Vicetia etiam dimiſſa eſt, quòd hæc à ſchiſmaticorum ſedibus paulò longius abeſſet. Et Veneti rem non probabant, ne Turcarum tyrannum incitarent, qui Chriſtianorum conuentum timebat. Intereà Põtifex deprauatis clericorum moribus corrigendis, nouem grauiſſimos & doctiſſimos viros delegit, Gaſparem Contarenum, Io. Petrum Carrafam Teatinum, Iacobum Sadoletum, Reginaldum Polum, Cardinales: Fridericum Fregoſium Salernitanum, Hieronymum Alexandrum Brunduſium, archiepiſcopos: Io. Matthæum Gibertum Veronenſem epiſcopum, Gregorium Corteſium abbatem S. Georgij maioris Venetiarum, F. Thomam Badiam magiſtrum ſacri palatij, qui libello edito, quo reformationis præcipua capita comprehenderunt, illum pontifici obtulerunt. Pontifex intereà pacis & quietis Chriſtianorum ſtudioſus, binas legationes emiſit: Altero Auguſtino Triuultio Cardinali demandata, quæ Franciſcum regem reſpiceret. Altera marino Caracciolo, qua Cæſar adiretur, quia ab vtroq; armato principe pijs precibus impetrarent, ne ſummo reip. Chriſtianæ detrimento armis concurrerent, ſed pace facta, aut fœderibus ictis poſt conſilium celebratum, pia arma in Turcas verterent. Quanquam autem hiſce legationibus nihil ad leuandas ſimultates, aut minuendam eius ſuſcepti belli controuerſiam animis vtrinq; in mutuam perniciem irritatis, perfectum ſit: eximium tamen ſacroſanctæ æquitatis ſpecimen in põtifice, qui pacificatoris nomẽ quærebat, præbuerunt. Sequẽti anno, qui fuit à partu Virginis MDXXXVII. octauo Idus Ianuarij. Alexander Medices Florentiæ dux, qui Hippolyti Cardinalis inſidias diligentiſſimè vitârat, in alterius propinqui familiariſſimique ſodalis inuſitatam perfidiam incidit, quum à Laurentio Medice magnis ſibi obſtricto beneficijs, intempeſta nocte altè ſtertens, gladio per coſtas adacto ſeuiſſimè ſit interfectus. In cuius occiſi locum, quum Coſmus eſſet ex S. C. ſubrogatus, Florentini exules, item Saluiatus, Rodulphus, Gaddus, Montius, Cardinales ad recuperandam patriæ libertatem infeſtis armis Florentiam properârunt. Incenſos proclinatoſque ad bellum Paulus Pontifex dicitur incitaſſe, quod ſuis rebus, atque concilijs tum priuatis, tum publicis conducere iudicaret, ſi Etruriæ imperium æquabili liberoque reſtitutæ reipublicæ conſilio potius, quàm vnius principis nutu atque auſpicio regeretur, in ea præſertim vrbe, quàm ipſe liberam incoluerat, in qua bonas litteras adoleſcens didicerat, tum etiam, quòd ſuſceptis nuper cum Alexandro ſimultatibus, Coſmo in eundem dignitatis locum ſuccedente, & eadem ſimultatis cauſſa vigente, nomen tantum non animum principis immutatum eſſe exiſtimaret, ſed fortuna Coſmo conſtantiſſimè fauens, omnes hominum conatus illuſit. Cliſſa per eadem tempora Dalmatiæ oppidum paulò ſupra Salonam nobiliſſimam vrbem, quod põtifex pietatis memor cohortibus & opportuno tormentorum inſtrumẽto, atque ita commeatu contra Turcarum vim flamma & ferro tum per totam Dalmatiam debacchantium inſtruxerat, Petro Croſiccio regulo occiſo, magno Chriſtianorum incommodo in barbarorum poteſtatem deuenerat. Quapropter pontifex magno concepto dolore grauiora metuens, indictis ſolemnibus ſupplicationibus à diui Marci ad Mineruæ pedibus ſupplex profectus eſt, miſſis ſtatim in omnes partes legatis, qui Chriſtianos principes depoſitis, tandem mutuis odijs ad ſacrum bellum hortarentur. Ipſe paulò antè filio Petro Luiſio duce eccleſiaſtici exercitus creato, vrbis mœnia inſtaurare aggreſſus eſt, initio ſub Aucutino facto. Quo etiam anno quum Turcæ, qui graue cum Venetis bellum gerebant, totam ipſorum ditionem grauiſſimè vexarent, pontifex totis viribus eo incubuit, vt Cęſarianorum, ſuis Venetorumque armis conſociatis, & communibus ſumptibus inſigni claſſe comparata, bellum impotentibus barbaris inferretur. Fœdus igitur cum Cæſare & Venetis pontifex his conditionibus percuſſit, vt Cæſar octoginta duas triremes inſtrueret, totidem Venetus, ipſe verò pontifex triginta separaret, vt ducentarum triremium numerus efficeretur. Renunciati ſunt claſſium duces Cæſarianæ Andreas Auria, Venetæ Vincentius Capellus, pontificiæ autem Marcus Grimanus patriarcha Aquileienſis. Hanc claſſem belli duces aduerſus Barbarum ty-

rannum in Græciam educerent. Illud postremo cautum est, vt si in hostile littus descendendum esset, terrestribus copijs Ferdinandus Gonzaga Siciliæ præfectus cum imperio præesset. Hoc fœdere iuncto veritus pontifex, ne Cæsare sacro bello occupato Francorum rex à tergo in Cęsaris prouincias irrueret, conatus est, vt pacem, vel saltem inducias, inter vtrumque componeret, & ob eam rem legatos creauit duos Cardinales, Christophorum Iacobatium quidem ad Cæsarem Rodulphum verò Pium Carpensem ad Gallum. Cæsar quoque veritus, ne se absente, & bello Turcarum occupato pontifex in Gallorum partes descenderet, Margaritam filiam Octauio Farnesio pontificis nepoti matrimonio vt iungeretur, proposuit. Id pontifex regi Gallo insinuauit, sperâs ea ratione vtriusque regis animum ad affinitatem secum contrahendam allicere posse. Quo tempore exeunte anno, quum Cæsariani Galliq́ue pari studio suarum partium oppidis, nouo præsidio nouoq́ue commeatu confirmandis in subalpinis occupati essent, & Vastius intentè prospiceret, quò regis, qui tum suis præsidio in Italiam venerat, signa verterentur, è Belgio allatum est Mariæ & Eleonoræ sororum clarissimarum reginarum auspicijs, inter ipsos certantes armis principes propinquos suos, inducias in decem menses percussas. Ijsdem ferè conditionibus, quibus ante aliquot annos ea immania diuturni belli incendia restrinxerant, quas eadem principes in spem mutui colloquij certissimæq́ue pacis essent probaturi. Itaque per eam, quæ subsequuta est hyemem, Paulus pontifex enixè legati Carpensis præcipua opera procurauit, vt Carolus ipse Cæsar, & Franciscus rex reipublicæ caussa secum in colloquium venire minimè grauarentur, cui postulationi neuter refragari conueniens esse existimauit. Opportunissimam autem omnibus futuram conuentui sedem pontifex decernebat, apud Niceam prouinciæ vrbem, quæ erat ditionis Caroli Sabaudij Allobrogum principis supra mare in Galliæ Italiæq́ue finibus sitam. Ad magnam itaque spem futuræ concordiæ commoti, non ita multò post omnes eodem conuenerunt. Relictus est Romæ legatus Cardinalis Neapolitanus, cuius potestatem pontifex amplificauit. Qui longum & laboriosum iter exactæ iam ætatis senex reipublicæ caussa caussa suscipiens nullis precibus obtinere potuit, vt ambo reges in complexum mutuaq́ue colloquia se petente adstanteq́ue deuenirent: vterque enim seorsum Cæsar quidem in sacra diuo Francisco, vbi pontifex commorabatur, extra vrbem æde: Rex verò Gallus magnifica domo lignea ab se in vrbano exstructa, pōtificem more Christiano venerati sunt, cui Nicææ arx hospitio attributa fuerat, quòd dux rebus suis timens non sine Cæsaris indignatione recusauit. Fuêre, qui tum existimarent neque Cæsarem, neque Franciscum regem, posteaquam è tam diuersis disiunctisque regionibus pōtificem conuenissent, à colloquio (vti par est) abhorruisse, sed quodam secretiore consilio pontifici tantæ voluptatis aspectum, & laudis famæq́; successum inuidisse, quod secum reputarint pontificem minimè religionis, belliq́ue sacri studio, sed priuatorum spe commodorum ipsorum colloquia ita affectasse, qui Margaritæ Austriæ Alexandri Medicis viduæ nuptias iam sibi oblatas pro nepote Octauio firmare, & Clementis exemplo Victoriam neptem, quæ Guidobaldum Vrbinatium principem postea maritum habuit, cognationi regiæ coniectis in Vandomium oculis inferere, percupere videretur. Secretiora verò introspicientibus vera caussa patuit. Nam magistri & proceres vtriusque principis, & præsertim Hanno Momorantius magnus Regij Gallorū stabuli Comes, ob inuidiam & priuatis de caussis impedimento fuêre, ne simul cum pontifice conuenirent. Cæsar tamen per internuncios Fráciſco pollicitus est, se in eius complexus, colloquiaq́ue, priusquam in Hispaniā renauigaret, deuenturum. Quum de pace inter inter reges nulla ratione conueniret, hoc tantum obtinuit pontifex, vt inducias annuas à reginis, quas diximus in Belgio concessas & promulgatas, ipsi reges in nouem præterea annos solemni tabularū adstipulatione firmarent. Nec multò pòst Franciscus discedens à pontifice in regnum suum est reuersus. Pontifex triremes Gallicas cōscendens ab imperatore comitatus Genuā ambo excesserunt, acceptusq́ue est hospitio

in

infi. fcorum ædibus, & nullo non honoris genere adhibito à Genuensibus honestatus. Exinde Cæsari valefacto classem cõscendit, partim mari vsus, partim terrestri itinere per Ligures & Tuscos Nepet peruenit, vbi ob calores & itineris labores febre correptus aliquandiu iacuit. Valetudine recuperata Romã ad 9. Kal. Aug. ingreditur maxima totius vrbis lætitia, & gratulatione susceptus. Cæsar interea, qui pontificem Genuam vsque comitatus fuerat, ad Massiliensem oram delatus, circa Fossos Marianas (Aquas mortuas vocant) ex condicto auctore Eleonora Cæsaris sorore Regis vxore Franciscum regem eò discedentem cum liberis sua quadrireme prætoria humaniter exceptum arctè complexus est, vbi biduum ferè commorati, plures horas arcanis sermonibus impenderunt, tanta omnium, vel eorum qui aderant, vel illorum, qui id postea ab alijs didicissent, exultatione & lætitia, vt ferè nemo reperiretur, qui non planè existimaret, reges ipsos detersis odijs, conciliatos, fraternæ amicitiæ fœdera concepisse in spẽ maturæ pacis, atque concordiæ. Vnus tamen Paulus ipse pontifex, pro veteri sua prudentia, vt id crederet, adduci non poterat, postquam parum pio asperoque vtriusque principis cõcilio, præsentibus colloquijs exclusus, eius clandestinæ appetitæ amicitiæ ratio, quæ nullam synceræ voluntatis & religionis speciem præ se ferret, nequaquam compositi animi diuturnam simulationem habitura putaretur. Quum Nicææ adhuc esset pontifex, actum est inter illum & Cæsarem, vti antea compositum fuerat, de suscipiendo bello nauali in Turcas: nam noua legatio à Venetis supra veterem ad pontificẽ Cæsaremque peruenerat, qua Veneti pacem inter regẽ & Cæsarem procurabant, significabantque æstate iam adulta festinandum esse, & vt apparerentur classes postquã Venetijs cuncta iam parata essent ad nauigandum, magnoque incommodo futurum esse prædicabant, si reliquos etiam æstatis menses inanibus consultationibus effluere sinerent, quibus res magis opportunè geri poterat. Nam (vt memorauì) paucis antea mensibus Romæ fœdere inter se icto, hi tres principes Paulo 3. auctore validissimam atque ornatissimam classem communibus impensis in Græciam aduersus barbarum tyrannũ statuerant educere. Itaque cohortantibus demũ Venetis ingenti classe, & Turcis maximè formidabili comparata in Turcam est itum. Sed huius maligni sæculæ fortuna aliena prorsus & infensa Christianis, labante vetere disciplina, priscaque virtute obsolescente, ita barbaris tum fauit, vt nostri apud Actiacum promontorium (quod Præusam vocant, Octauij Cæsaris victoria insigne) collatis cũ Barbarussa improsperè viribus, Andrea Auria Cæsarianæ classis præfecto pugnam detrectante, Turcis relictis, in tres iterum partes diuisi, & veluti in fugam acti, tota nauali existimatione exuerentur, totq; & tanti pontificis optimi Venetorumq; conatus irriti fuerint, castro nouo præsertim paulò pòst in Dalmatia à Turcis occupato. At põtifex post Neuariã vrbem Petro Luisio à Cæsare Romæ agente biennio ante impetratam, celebratis quoque nuptijs Octauij nepotis & Margaritæ Austriacæ Cæsaris filiæ, Alexandri Florentiæ ducis viduæ, magno apparatu cum dote redditus x v. millium aureorum in Sabinis, quum forte per eosdem dies è vita excessisset Franciscus Maria Ruuerus Vrbinatium dux, ad Camerinum recuperandum animum adiecit. Erat enim, vt ferebatur, ad ecclesiam ipso iure deuolutum iam inde à morte Ioannis Mariæ Varani, quem eius oppidi ducem creârat Leo pontifex quòd nullam videlicet masculam Varanorum liberorum prolem superstitem reliquisset, sed occupârat Ruuereus, quod filius Guido Vbaldus Iuliam Ioannis filiam, Clemente pontifice repugnante, præter eius sententiam matrimonio sibi haberet coniunctam. Itaque pontifex occasione hæredis bellicæ rei imperiti arrepta, conscripto milite bellum in eum continuò mouit: huiusmodi namque tempus prudenter exspectandum censuerat, qui anteà vix inito pontificatu eandem expeditionem patre acriter resistente frustrà susceperisset. Neque fefellit eum opinio, quũ ad primam statim susceptì belli famam, oppidum à Ruuereo iuuene redderetur. Restitutum illud, pontifex grandi pecunia cunctis, qui aliquod ius in eo prætenderent persoluta, Octauio Farnesio nepoti, vnam cum ducatus insignibus beneficiario iure concessit, quum ipsum paulò ante in eius lẽ Ruuerei defuncti locum Vrbis præfectum dixisset. De ornamentis deinde & presi-

dijs

dijs eccleſiæ cogitans, nouos aliquot Cardinales legatos Verulanum Gallię Ciſpadanæ, Iacobatium Peruſij, Eporedienſem Bononiæ, & Carpenſem Piceni creauit; frequentes præterea ampliſſimos doctiſſimoſque viros legatos pro tollendis religionis controuerſijs, & ad eos, qui ab eccleſia ſeiuncti erant, reducendos, in Germaniam deſtinauit. In his primum Cardinalem Brunduſinum, deinde Contarenum, qui Ratiſponenſi conuentui pontificis nomine interfuit. Sub id tempus, quum exhauſto ęrario tributa, vectigalia, & portoria multa vel de nouo acerbè exegiſſet, vel auxiſſet vetera, Peruſini, qui ob ſalinarum auctum vectigal impoſitum rebellarant, armis domiti & imperata facere coacti ſunt. Ad hæc exẽpli cæteris ſtatuendi cauſſa abolita prorſus decurionum poteſtate, eos immunitatibus pleriſque exuit, & ipſorum legatos Romã ſupplices atque atratos venire, & admiſſi ſceleris veniam petere coëgit. Per id tempus Aſcanio Columnæ contumacius retinenti, totam in Latio paternam ditionem armis abſtulit, Palliani mœniæ & arcis papæ demolitus. Ieſuitarum ſocietatem, quam Paulus 3. approbauit, inſtituêre per id tempus viri aliquot pietate celebres Ignatio Loiola nobili Hiſpano primo eiuſdẽ magiſtro auctore. Hi diuinis meditationibus vacantes praxim adiunxêre; pueros per Vrbes gratis erudiendo, diuini verbi prædicationibus inſiſtentes, ignotas antea ſodorum Breſilli & Peruſcanas terras penetrarunt. Maximè in his floruêre, præter Ignatium, Lainez Franciſcus Borgia olim dux Gandiæ, Boadilla, Ledeſima, Toletus, Caniſius, & alij multi viri doctrina & pietate illuſtres. Cęterum qui annis M DXXXIX. & M D L I. acta ſunt, quia ea fuſius in Farneſij & Contareni Cardinalium vitis ſum perſecutus, breui in præſens tranſcurram. Nam per id tempus Cæſar in Hiſpaniam reuerſus, vxorem Iſabellam Auguſtam amiſit, auditaque Gandauenſiũ Belgarum graui rebellione, & in mora periculum eſſe ſentiẽs, per Galliam breuiori itinere iter facere conſtituit. Lutetiam itaq; Pariſiorum veniens amicè ac magnificentiſſimè à Gallorum Rege Franciſco excipitur. Eò pontifex nepotem Alexandrum Farneſium Cardinalẽ legatum miſit, vtriſque pontificis nomine gratulatum. Cæſar vt in Belgiam cum Alexandro legato peruenit, quæ de pace cum Frãciſco rege Pariſijs agitauerat, in vita fecit, omnibusque animi viribus ijs rebus firmandis incubuit, quæ imperium eius continerent, parum deturbatæ religionis remedijs, inteſtinis diſſidijs vexatus tũc cogitans, quæ res ſimultatem & inimicitias inter ipſum & pontificẽ peperit. Multa hyeme anni M DXXXIX. cum Cæſare à legato acta de religionis in Germania ſtatu, quæ is conuentus Ratiſponenſis manauit. Pontificis in Cæſarem ita auxêre quæ in eodem cõuentu acta ſunt, quo circa tranſubſtantiationis in Euchariſtia myſterium cardinalis Cõtarenus legatus circumuentus fuiſſe dicitur. Quo tempore põtifex ab externis rebus ad emendandos mores conuerſus, quo illi rei præcipuum adferre momentum cogitaret, ſi epiſcopi commiſſos ſibi populos pro ſe quiſque in officio coram contineret, vt ad eccleſias ſeſe ſuas conferrent, diligenter eos eſt adhortatus. Cæterùm diuturna eorum conſuetudine victus, hoc illis facilè remiſit. Reip. conſtituendæ vacans Aegidianas conſtitutiones firmauit, ita tamen vt auditoris cameræ iura non infringeret Referendariorum iura, immunitatas, auctoritatem auxit, Decedentium ſacerdotum ſpolia cameræ apoſtolicæ applicauit, qui ius teſtamenti cõdendi non obtinuiſſent. Iudæis ad Chriſti fidem venientibus, bona ante cõuerſionem acquiſita retinere permiſit, quò facilius conuerterentur. Contractuum vectigal, contrahenſiũ fraudibus læſum reformauit. Eos, qui fiſcum tabulis deprauatis fraudarent, repreſſit. Præfectorum carceris, iudicum cauſſarum ciuilium & capitalium iniurias, quibus inopes vinctos vexabant, repreſſit. Mortuo Cardinale Auxitano Farneſium nepotem Auenionis legatum creauit. Diſſolato autem eo conuentu, qui anno M D X L I. Ratiſponæ habitus eſt, Cæſar, qui ſe curaturum cum pontifice promiſerat, vt intra biennium generale cõciliũ haberetur, diſceſſurus è Germania poſtulauit à pontifice, vt ſibi in Italiam venienti, & in Africam ad Algerianam expeditionem trajecturo ad Lucã occurrere vellet, vt mutuis colloquijs deliberando, quid de tota ratione concilij ſtatuendum eſſe videretur, decernerent. Improbarunt tum vehementer profectionis conſilium medici, letale ei futurum di-

ſtantes

ſtantes medijs caloribus ab vrbe diſcedere: nonnulli quoque ſenatores retinere eum conabantur, in primiſque Franciſci regis legati ſubueniti, ne Cæſar honeſtiſſima petitione in belli Punici ſumptum, quod tum aduerſus Aſanagam, qui Algerij cum imperio à Barbaruſſa fuerat relictus, ſuſceperat, pecuniam impetraret, quæ demum occulto concilij exitu ad excidium Narbonenſis Galliæ verteretur. Sed pontifex & omnia ætatis pericula, quæ publicam ſalutem includerent, facilè contemnebat, & recrudeſcentia pereuntis Chriſtianæ reipublicæ vulnera omnino Cæſari detegenda, indicandaque vitia ſerpentis peſtis exiſtimabat, vt vno concordiæ remedio ſanarentur. Accendebatur enim vt ire pergeret, ea de cauſſa magis ac magis, quod ſuborta erat inter Franciſcum & Cæſarem noua ſimultas, veluti inducis decennalibus, eius præſertim opera initis, Antonij Rinconis, & Cæſaris Fregoſij (quos Gallus ad Turcas cum mandatis miſerat) cæde violatis, qua re maximè premebatur, veteriſq; odij flamma compreſſa aliquandiu inducirum fide, in multo atrocius quàm anteà belli incendium exarſura eſſe videretur. Itaque Cardinale Carpenſe Romæ legato relicto, & æſtuoſo itinere Caſſiam viam emenſus, Lucam peruenit, ibidem Cęſarem exſpectauit. Cęſar Lucam cùm veniſſet, ter pontificem, pontifex verò ſemel Cęſarem ad mutua colloquia adijt, cui ſingulas enumerando plagas, quas nobis ſæpè Barbarus hoſtis ac nuper rurſum ad Budam in Pannonia inflixiſſet, eò omnes cogitationes & conatus ſuos vertit, vt eum ad pacem cum Frãciſco rege ineundam hortaretur, ne in Gallos per Narbonenſem prouinciam arma verteret, veritus. Quum nihil impetraſſet, ſuadere conatus eſt, vt quas Algerium in Africam copias eſſet traiecturus, relicta nauali expeditione aduerſus Turcas educeret, fratris Ferdinãdi Auſtriaciq́ue imperij præſidio, ſi ea recenti ad Budam victoria Solymanus vteretur. Verùm Cæſar fatali innixus conſilio in ſententia permanſit, nihilque magis eo tum colloquio ſtatutum eſt, quam vt Concilium, quòd maximè exoptare Cæſar videbatur, in annum ſequentem indiceretur. Actum etiam, vt ea emendarentur, quæ in comitijs Ratiſponenſibus malè Cæſaris permiſſu, præter antiquas patrum regulas, acta erant. Abeunte Cæſare, pontifex Deum de more, vt nauiganti Cęſari feliciter adſpiraret, ſuppliciter precatus, nepotem Octauianum Farneſium, ad ponendum militiæ rudimentum in ſoceri Cæſaris contubernio, ſtudij ſui atque vt beneuolentiæ obſidem collocauit, & paulò pòſt per Piſtorienſes montes Bononiam, atque inde per Aemiliam & Flaminiam modicis itineribus in vrbem redijt. Cæſarem portò infauſtæ in Algerium expeditionis difficillimo anni tempore ſuſceptæ mox pœnituit: nam ventorum vi & ſæuis Autumni tempeſtatibus claſſe diſiecta, & magna florentiſſimi exercitus parte vel à Pœnis exſtincta, vel mari ſubmerſa, inglorius in Hiſpaniam eſt reuerſus. Clade Algeriana accepta, Pontifex Granuellani rogatu Nicolaum Ardingellum à ſecretis in Gallias miſit, vt regem ad bellum Cæſari afflicto inferẽdum pronum auocaret. Initio anni MDXLII. pontifex Cardinales legatos creauit Contarenum Bononiæ, Ciſpadanæ Galliæ Gambaram Perusiæq́ue Ariminenſem. Conuentus quoque imperij procerum VVormatiæ celebratus eſt, cui etiam Lutherus interfuit, in quo inanibus diſputationibus habitis, nihil, quod ad fidei concordiam ſpectaret, fieri potuit. Quum bellum inter Cæſarem & Gallum inſtauratum magnis vtrinq; ſtudijs gereretur, pontifex pro pace vel inducijs componendis legatos ad eos miſit viros grauiſſimos, Contarenum quidem ad Cæſarem, & Sadoletum ad Franciſcum regem. Contareno verò vita functo, in eius locũ legationem Bononienſem ſuſcepit Michael Siluius Cardinalis Viſenſis. In conuentu Norinbergenſi, cui interfuêre omnium penè principum & liberarum Germaniæ ciuitatum legati, quum de dogmatum diſſidijs & religionis controuerſijs tractatum eſſet, quærentibus locum Concilio idoneum rerum nouatoribus à pontifice nouo loco medio propemodùm inter Italiam & Germaniam delecto, Tridenti generale concilium, circiter Kalend. Nouembris, ex S. C. tertio interdictum eſt, & tres Senatorij ordinis patres eò legati, qui bene auſpicato inchoandæ ſynhodi, futuraq́ue tot gentium frequentiæ ſedem pararent. Hi fuêre Petrus Paulus Pariſius diuini ac humani iuris profeſſione inſignis, Iohannes Moro ſecunda morum atque doctrinæ fama per multos Germaniæ conuentus legationis munere functus & Reginaldus Polus Britannus, qui ſupra regiæ ſtirpis decus, & eximiæ latinæ facundiæ laudem, eximium Chriſtianæ virtutis ſpecimẽ præferebat. Recrudeſcentibus inter Gallos & Hiſpanos bellis pontifex has litteras ad Cæſarem & Francorum regem Franciſcum pro pace ineunda ſcripſit.

PAV-

PAVLVS III. PAPA DILECTO FILIO Carolo V. Romanorum Imp. Augusto.

CHariſsimè in Christo fili noſter, ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Mirum fortaſſe Maieſtati tui videri poterit, nos hunc laborem procurandæ inter te & Chriſtianiſsimum Francorum regem pacis, toties à nobis aliàs, ac nouiſsimè per legatū ad te miſſum fruſtra tentatum, nunc repetere: Sed ſi eadem Maieſtas tua officium noſtrum, quale in hoc eſſe debeat, recordata fuerit, ſi ſtatum afflictū Chriſtianitatis reſpexerit, profectò eadem Maieſtas tua, quæ æquitate & ſapientia pollet, & nos quod agimus, valde neceſſariò agere fatebimur & æquiori animo has noſtras literas leges: quas nobis Dei honor, ſalus populi Chriſtiani, proximiq;, ac grauiſsimi periculi omnibus imminentis, metus ac dolor expreſsit: Quamuis enim iam inde ab initio pontificatus noſtri, ſicut tuæ Maieſtati notum eſt, nihil antiquius nobis fuerit, quàm lenire veſtras iras, per quas viam infenſiſsimo hoſti aperiri ad Chriſtianitatis exitium videbamus, atque ob eam cauſſam literas, nuntios, legatosq; noſtros ſæpius ad vos miſerimus. Nosq; etiam ipſi NICÆam nauigauerimus, licet hactenus à Deo (noſtris forſan peccatis obicem inter nos & illius gratiam ponentibus) non meruerimus obtinere, vt noſtræ preces & hortationes ad pacem à vobis exaudirentur. Tamen quoad nobis ſuppetet vita, nunquam à noſtro officio, captataq; via ceſſandum nobis putabimus. Sancta enim inſtantia (fili Chariſſime) & pia importunitas, & tuæ Maieſtati videri debet, nos non cedere labori aut repulſæ, ad ſalutem omnium communem, quæ ſi vnquā antea, hoc maximè tempore & communi hoſte Turca in maximum eſt adducta diſcrimen. Siquidem ille per ſe potentiſsimus, occaſione etiam noſtrarum diſcordiarum fretus, & mari inualuit, qua parte antea inferior putabatur, & Hungariam prope occupauit. Magna etiam nunc elatus fiducia, ex ijs quæ ibi nouiſsimè geſta ſunt, ita vt viribus noſtris attritis, ſuis adauctis, valdè timendum ſit, nec omnino dubitandum, quin ſequenti anno graue vulnus Chriſtianitati infligat niſi Dei miſericordia nos inuenerit: ad quæ mala impendentia cùm remedium die noctuq́e conquirenus, nullum ſanè aliud poſt opem diuinam nobis occurrit, niſi veſtra concordia, & vniuerſale concilium. Quod cùm iam dudum indictum, nuperrime Tridenti conuocauerimus, tanquam loco omnibus idoneo, & præcipuè ad tranquillandam Germaniam apto, cuius quidem inclytæ nationis præcipuam curā hæc ſancta Sedes ſemper habuit, vt debuit: miſerimusq; eò iam tres S.R.E. Cardinales, alterum nobis reſtat, vt veſtræ conciliationis curam quamuis hactenus infeliciter tentatam, nunc acrius repetamus. Quam cum æqua hinc inde charitate, animique noſtri ſyncerit ate, & erga vtrunq; veſtrum beneuolentia ſemper tractauimus, nullumq; noſtri laboris fructum retulimus, quemadmodum ex litteris legati ad te miſſi moleſtiſsimè intelleximus: partem autem altera, certiſsimis nuntijs & litteris cognouimus, ipſum Turcam maximos apparatus terra mariq; facere, ad nos proximo vere inuadendos. Nos conſiderantes, quod ſtante hoc inter te & regem Chriſtianiſsimum bello, nulla eidem Turcæ poterit ratione obſiſti: poſtea autem omnis prouidentia ſera futura eſt: Statuimus enim Dei adiutorio, vt nihil intentatum relinquamus, experiri iterum per nos ipſos, id quod hactenus per litteras, nuntios & legatos noſtros aſſequi non potuimus, nullaq; ætatis noſtræ vel temporis, aut alterius ratione habita, prodire ipſi ex noſtra Sede, verſusq; vos iter facere colloquij vobiſcum habendi cauſſa, ſperantes, ſi nō noſtra, ſaltem eius cuius vicem gerimus, reuerentia, vos noſtrum cōgreſſum pro ſalute præſertim publica non eſſe recuſaturos, ſed aliquē ad locum nobis propiorem venturos, in quo cum vtriuſq; veſtrum commodo, & ſecuritate congredi nobiſcum, vt ea in hoc, vtinam non extremo Chriſtianitatis periculo explicare vobis poſſemus, quæ Deus omnipotens inſpirauerit, ad publicam omnium fidelium, veſtramq; etiam priuatam vtilitatem. Quamobrem ita nos virgente noſtri officij debito, Maieſtatem tuam per Dei miſericordiam rogamus, vt nobis facultatem huius colloquij præbere, interimq; ab armis ceſſare, & viam tabellarijs & alijs per nos ad hoc mittēdis, aperiri, facere. Dei & Chriſtianitatis cauſſa velis. Decreuimus enim poſtea quam qualicunq; Dei iudicio nos tali tempore talibus periculis, in hoc loco reperimus, nullas

præter-

prætermittere partes vel parentes vel iudicis, qua ad nos nostrumq; officiū pertineant sperare tamē volumus, quod vos pro bonitate, & singulari vestra prudentia huiusmodi periculis animaduersis: quodq; nos nullo alio respectu mouemur, nisi salutis publicæ, quæ ad vestram propriam redundat. Cùm tanquā potentissimi principes plus quā cæteri in cōmuni ruina amittere possitis, & plus Deo debeatis, quā cæteri: propterea memores vestræ dignitatis atq; officij, & conuenire alicubi nobiscum, & nostris fidelissimis monitis aures præbere non recusabitis: Cùm iam dudum prospicere potueritis, quod ad æqualitatem nostri in vos amoris pertinet, nos omni affectu vacuos esse, atq; hunc laborē nostræ certè ætatis non leuem, nulla alia nisi nostri officij ac diuini obsequij, cōmunisq; salutis caussa suscipere. Hortamur insuper Serenitatē tuam, vt velit pro sua pietate curare atq; perficere, vt omnes prælati tuorū regnorū tam Hispaniæ quàm Neapolis & Siciliæ, aliorumq; tuorū dominiorū, ad concilium quantò citius proficiscantur, sicut ex officij sui debito, ac nostra etiam iussione facere tenentur. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo piscatoris. Die XII. Nouemb. anno MDXLII. Pontificatus nostri anno nono.

PAVLVS III. PAPA DILECTO FILIO Francisco Francorum Regi Christianissimo.

CHarissime in Christo fili noster, salutem & apostolicam benedictionem. Etsi vereri possumus, ne hoc nostrum officium suadendæ inter te, & serenissimum Cæsarem pacis, toties iam à nobis frustra tentatum quodq; his litteris nunc repetere instituimus, nimis crebrum aut immodicum tuæ Maiestati videatur, propterea quod iam inde, & ab initio pontificatus nostri continuata, & nunquam intermissa cura, literis, nūtijs, & legatis, & nostris antea & nuperrimè ob eam rem missis, demumq; nos ipsi Nicæā profecti nihil aliud egimus: tametsi eadē tua Maiestas pro tua sapientia animū ad nostrum officium necessitatemq; Christianitatis, & pericula illi impendentia retulerit, speramus eam, & boni consulturam esse hanc nostram toties repetitam instantiam, & æquo animo has nostras literas perlecturam, quod vt facere velis, studiosè abs te petimus. Si enim vnquam antea (fili Charissime pax inter vos expetenda, & omnibus modis procuranda fuit, hoc certè tempore magis est. Cùm hostes Turcæ, illi quidem antea potentissimi, nunc etiam opinione maritimarū virium aucti, & ijs, quæ proximè apud Pestum in Vngaria sunt gesta, elati, maximos terra, mariq; exercitus indies apparare dicuntur, sicut nobis certissimè significatū est: nec verò possumus dubitare, quin his copijs afflictam dissensionibus & attritam viribus Christianitatē, & ipsam præcipuè Italiam vere proximo inuadāt: nec sperare, si inuaserint, eis posse alia ratione obsisti, quàm si Dei clemētia per huius: quē suademus, pacis beneficium, nos à potentissimo hoste tueri voluerit. Quamobrem nos hanc curam die noctuq; polluētes, vt si qua possumus ratione his malis occurramus, nullum aliud remedium post diuinam opem, nisi in cōcilio vniuersali, vestraq; concordia, reperimus. Cùm ipsum Concilium iam pridem, vt tua maiestas nouit, indictū, nuperrimè Tridenti conuocauerimus, loco tum omnibus idoneo, tum ad tranquillandā Germaniā, cuius rei summo desiderio tenemur (vt debemus) maximè apto, illud etiam tribus legatis nostris S.R.E. Cardinalibus iam destinatis. Restat nobis alterum, vt pacis inter vos curam repetamus, eo nunc acrius, quò magis & propius vrget periculū, vt sicut facere debemus, nunquā ab officio nostro desistamus. Cōsiderantes igitur omnem posthac operam seram nobis & incassum futuram, si ad vestram discordiam externum bellum & potentissimi hostis impetus accesserit: statuimus (Deo adiuuante) priusquam omnia corruant, experiri iterum per nos ipsos, id quod per nostros legatos obtinere non potuimus, nullaq; neq; temporis, neq; nostræ ætatis, aut alterius respectus ratione habita, prodire ipsi ex nostra Sede, iteráq; versus vos arripere, colloquij vobiscum habendi caussa, sperantes vos, si non nostra, at illius, cuius vices gerimus, reuerentia, nostrum congressum præsertim pro salute publica non esse recusaturos, sed aliquem ad locum nobis propiorem venturos, & cætera, vt in præcedenti.

Ijs litteris regum animis in mutuam pernicicm accensis, parum profecisse pontifex visus est. Quinimò bello inter vtrosque redintegrato, Concilium aliquanto pòst suspensum fuit,

fuit, & legati reuocat. Sub id tempus Cæsar, qui diu post infaustam Algerianam expeditionem in Hispania ferat, quum magnis in Belgio detrimentis à Gallis se affectum cognouisset, qui totius ab se victi, etiam se præsente Hispaniæ fines intrare ausi fuissent, cum Britanno rege Gallorũ perpetuo hoste ictis fœderibus, & ad gerendum bellum tempore constituto, Hispania excedere, ac in Italiam vt in Belgas properaret, adnauigare constituit. Ferebatur autem totus ira turgidus in Regulum Cliuensem, quia ante aliquot menses Brabantos finitimos populos in contumeliam Cæsaris Gallorum præsidio subnixus, magnis cladibus affecerat. Pontifex autem cognito Cæsaris decreto, supplicationibus habitis Vrbe ad quartũ Kal. Martij initio anni MDXLIII. profectus, & imperio ferè omni ecclesiastico circuito (fuit enim mutinæ, Regij, Parmæ, Ferrariæ, & posteà Anconæ, Perusiæ, Viterbij, & per patrimonium) Bononiam vsque profectus est, vel niuoso veris initio, atque eo senibus maximè maligno. Maturata siquidem profectione Cæsaris aduentum præoccupare, atque item Tridentinis actionibus, si frequentes episcopi vndique conuenissent, ex propinquo venturi famam præbere, & antè omnino Cæsarem à bello auertere cupiebat, sed arcani consilij alias grauiores subesse causas homines putabant, qui eum Mediolanensis imperij dominatum affectare dicebant, quum non obscurè nepotum suorum alterum insinuans, id præsenti pecunia comparare posse sibi persuadebat ab egente Cæsare, & ad Belgicum bellum properante. Cæsar quoque summo astu hanc pontificis spem nutriebat. Decedente Pontifice Rodulphus Pius Carpensis Romæ legatus eximiæ virtutis atque prudentiæ Cardinalis, vrbanarum rerum curam secunda iam vice suscepit. Alexandro autem Vitellio, qui præsidijs bellicisque operibus præerat, Leonianæ vrbis muro cingendæ munus impositum, vt postquam Roma ad Orientem solem vasta intus & antiquis vtique mœnibus à frequentia ædium remotis rectè comuniri non poterat, vel paruis copijs defendi, certum saltem & temporarium ad salutem perfugium in repentino periculo per alium pontem ad Vaticanas ædes populo pararetur. Cæsar demum tardissima nauigatione vsus, circa solstitium Genuã peruenit. Exceptus est ornatissimo Aurianæ domus apparatu, & præsto ei adfuêre Cosmus Medices Florentiæ dux, Alfonsus Vastius, Ferdinandus Gonzaga, ac è Bononia missus à pontifice Petrus Luisius Farnesius, Octauij Cæsaris generi pater, qui quum ea de causa venisset, vt ad explicanda maximarum arcanarumque rerum consilia colloquio dies & locus statueretur, ad id prædurum, atque difficilem Cæsarem reperiebat; properanti nanque sibi in Germaniam, & animo à pontificis congressu alienato, quippe à pace abhorrens, non ignorabat nihil aliud pontificẽ, quã pacẽ ab se requisiturum nihil colloquio opus sibi esse respondebat, ne reliquũ ætatis tempus Sicambrico destinatum bello, inutili mora consumeret, quando recentibus iniurijs affecto, nullus conciliandæ cum rege Gallo pacis locus amplius relictus esset. Nec decorum videri Cæsari posse, de concordia cogitare, nisi prius vindicatis iniurijs, actum demum matura certaque pace ab ipso victore peteretur. In hac quoque declinandi colloquij sententiam abruptè filiam à Bononia literis acciuerat, vt eam ex itinere ad Papiam inuiseret, postquam pontificem minimè visurus esse videretur. His cognitis, pontifex demulcẽdum Cæsarem ratus, Alexandrum Farnesium Cardinalem magnis itineribus Genuam misit, breuique eius inuenis opera ingenioque, quum summa quoque ad persuadendum inesset auctoritas, Cæsar adductus est, vt ad Buxetum cum pontifice iungeretur. Id oppidum est Palauicinæ familiæ inter Cremonam atque Placentiam. Fuêre qui existimarent, Cæsarem ad id colloquiũ se inuitum trahi videri voluisse, ne Britanniæ regem pontificiæ dignitatis hostem, contra Gallos sibi fœdere coniunctum offenderet. Cæsari autem sibi arma in Germaniam paranti, quum pecunia deesset, pontifici Mediolanensem principatum cupienti per ambages obtulit, vt grandi pecunia persoluta Octauius nepos Insubrum Augusta auctoritate dux constitueretur, cùm res non conueniret, Hispanorum enim versutijs haud fidebat pontifex. Imperator cum Cosmo Medice de redimendis imperij sui arcibus, quæ Cæsareo præsidio tenebantur, opportunè transegit, ita vt supra ducenta millia aureorum nummum in bellicos sumptus soluerentur. At pontifex, cùm personæ, tum reipublicæ dignitatem domesticis commodis anteferret, priuati consilij cogitationes penitus abiecit, in eamque vnam omnino

omnino curam incubuit, vt Cæsar repræsentato Ferdinandi fratris periculo, & propositis æquissimis de pace conditionibus, ab instituto bello contra Solymanum verteretur. Pontifex prior Buzetum venerat ad vndecimum Kalendas Iulij, postridie totius aulæ occursu Cæsar oppidum ingressus fuerat, sed vel triduci accurato colloquio tum prædurum, inueteratoque odio à Gallorum amicitia abhorrentem expugnare eum pōtifex non potuit. Igitur illo pacem abnuēte Paulus postulauit, vt postquam ipse hortando nihil profeciſſet, senatores Cardinales de concordia reipub. Christianæ commodoque diserte verba facturos, audire minimè grauaretur. Id verò Cæsar honori senatus facilè tribuit, & Grimanum Cardinalem orantem otiosè audiuit. Sed vt à veteri consilio discederet, persuaderi non potuit. Pontifex quanquam conciliandæ pacis concilio delectus, rationem & studium æquitatis, veræque e gloriæ decus alioqui semper eximium in Cæsare cæca obstinatione superari mirabatur: Ferdinandi tamen regis pericula, quæ ei à Solymano imminebant, reipub. pariter ac amicitiæ causſa se minimè neglecturum Cæsari confirmauit. Nec multò pòst Baptistam Sabellū prætorij præfectum, & Iulij Vrsinum cum XXX. cohortibus tuendo Norico ad Pannoniæ fines transmisit. Quinque diebus eo colloquio frustrà consumptis, & Cæsare in Germaniā contendente, pontifex pari digressu Bononiam est reuersus, vt festum diem diuo Petro Apostolorum principi dicatum, solemni cæremonia celebraret. Quo eodem die Barbarussa à Turca Gallorum regis rogatu missus, vt Cæsari insigne aliquot damnū inferret, à Pontijs insulis ad Terraciuensium littora delatus, ad ostia Tiberis appulerat, tanto terrore hominum ab ora in montes refugientium, vt populus Romanus subito metu concitatus in fugam, Vrbem omninò deserturus esse videretur, nisi à Polino Galli regis legato, qui cum Barbarussa erat, litteræ ad Rodulphum legatum conscriptæ allatæque Romam per Terracinensium prætorem tumultum magna ex parte compressissent. Cæsar in Germaniam profectus Sicambris domitis, legatum nepotem pontificis Alexandrum Farnesium Cardinalem auduit pro pace inter se & regem Gallum missum. Is Cæsari æquissimas pacis cōditiones obtulit, Regem scilicet regni Neapolitani & Mediolanensis principatus iura Cæsari conseruaturum, Sabaudiam Duci redditurum ea lege, vt Subalpinam regionem bello acquisitam retineret. Hæc Cæsar cùm recusasset, legatus paululum commotus, se existimare, haud longè pòst Cæsarem eam occasionem desideraturum, dixit, rebusque infectis discessit. Sequutus est annus quadragesimus quartus supra millesimum ac quingentesimum à partu Virginis post grauissimum inter Cæsarem & Gallum bellum, & maximè cruentam ad Ceraſulam pugnā inexspectata pace valdè insignis, quæ certis conditionibus icta est apud Crepinium in Suessionibus castellum ad XIIII. Kalend. Octobris. Hoc confectę pacis nomen quum alijs Europæ principibus incredibilem lętitiam attulit, tum verò Paulum pontificem in primis exhilarauit, qui paulò antè maximè solemnibus supplicationibus Romæ celebratis, intestinis Christiani belli discordijs finem adferri, accuratis, continuisq; precibus exoptabat, quum certò sciret, non aliter indictum concilium facilem succesſum habiturum, nisi prius inter reges compositis odijs rerum humanarum cōtrouersiæ finirentur. Cognoscens verò, quæ in pace Crepinij contra Romanam curiam reges agitauerant, concilium bello hactenus impeditum denuò conuocauit in sequentis anni mensem Martium. Ioannes Maria de Monte, & Marcellus Ceruinus, qui pontifices maximi alter ab altero posteà fuêre, cum eodem Polo Tridentum ablegati sunt. Legatos porrò sequuti sunt aliquot præclari nominis episcopi, quos ad repræsentandam eius ordinis dignitatem, excellenti ingenio doctrinaque supra centum pontifex adscripserat, qui de rerum diuinarum veritate saluteque labantis reipub. in consessu gentium omnium disputarent. Frequentes præterea ex Gallia, & Hispania patres Tridentum conuenêre, vt sæpius indictum concilium, & sæpius emergentibus causſis suspensum, tandem inchoarent: sed quum id quoque Lutheranis minus probaretur, modò locum, modò præsides, modò aliud atque aliud calumniantibus, illud satis manifestè constitit, nihil minus ipsis quàm generale concilium curæ esse, quod vsque ad id tempus, quasi per prouocationem à Romana sede postulauerant; atque ita ea

quoque res optatu euẽtu etiam tum caruit, præsertim quum simultate inter Cæsarem & Pontificem orta, pesteque Tridẽti (vt diuulgatum fuit) inualescente, post habitas aliquot sessiones, & salutaria quædã decreta examinata promulgataque, ex põtificis auctoritate concilum Bononiã trãslatum fuerit. Cuius eiusdem anni principio, per prouinciam & ditionem Venausinam Auenionẽsemque à Lutheranis aliquot populis magnus est tumultus excitatus, qui multis in partes suas seductis, & in his oppidis Gabriere, Mirandula, & Bronios occupatis, longius grassaturi videbantur, ni properè Antonius Triuultius, episcopus Tolonensis Auenionis pro legato exercitu, adiuuantibus regis Francorum ministris, collecto principijs obuiam feliciter iuisset. Is igitur deuictis deletisque omnibus, & oppidis Pontificis iussũ igne exustis, soloque æquatis, cuncta in posterum reddidit pacatiora. Obiêre per hæc tempora maximè insignes bonis malisque artibus viri Henricus Anglorum & Franciscus Gallorum reges, Odoardo VI. & Henrico II. Britanniæ & Galliarum regibus successoribus relictis: item Alfonsus Vastius rei militaris peritia insignis dux, & Lutherus omnium sciſmatũ hæreseonq; auctor & princeps, quum annos iam XXIX. de reliquo Christiano nomine sibi suisque triumphare iussus esset. Pontifex in consistorio Cæsare petente cunctas cathedrales ecclesias Insularum maris magni Oceani orbis terrarum, quem vocant, Noui & Indiarum occidentalium, disiunxit à prouincia Metropolitanæ ecclesiæ Hispalensis, cui metropolitico iure subeãt, archiepiscopo Hispalense consentiente: Illarumque episcopos, clerum, populum à correctione & iurisdictione eiusdem archiepiscopi omnino exemit. Vrbesque magnas illarum regionum Mexicanam sancti Dominici, & regum sedes, metropolitanas cõstituit, earumque episcopis archiepiscopi dignitatem, iura pallium & crucem concessit. Mexicanæ verò sedi septem ecclesias, Ant querensem, Mechoacanensem, Taxcalẽsem, Guatimalensem ciuitatis regalis, Nauensem, Chrapensem, & quę in posterum in noua Galitia, erigẽdæ sunt cathedrales subiecit Metropolitanæ S. Dominici ecclesias octo, Conceptionis, Vegensem, Insulæ sancti Ioannis de portorico, Insulæ Cuchæ, ciuitatis Decoro prouinciæ de Venecuela, sanctæ Marthæ, Carthaginis nouæ Trugilli prouinciæ de Hondras: Regũ archiepiscopali ecclesiæ, sedes episcopales quinque, Cuscanam, Quitẽsem, Castelli de auro prouinciæ terræ firmæ, Legionensem in prouincia de Ricaragna, Papaianensem, & si quæ in futurum in eis regionibus erigendæ sunt, parere sanxit, & suffraganeos ipsarum more S. Romanæ ecclesiæ esse voluit. Bellum post hæc acre & periculosũ Cæsar suscepit perdomandæ Germaniæ causſa, quæ non modo multo maxima ex parte ab institutis maiorum suorum, placitisque religionis impiè desciuerat sed etiam à maiestate imperioq; Cæsaris arrogãtissimè rebellârat. Deficiẽtis autẽ Germanię duo præcipui duces exstiterũt, Philippus Lãtgrauius Hessorũ princeps, & Ioãnes Fridericus Saxonum regulus, qui contumaci animo contemptus diu cùm cæsaris edictis, tum eo præsertim iussu, quo cũ alijs principibus ad Ratisponensem conuẽtum, in quo de communi Germaniæ statu publica pace & fidei concordia tractaretur, euocabantur, pro defendenda libertate Germanici nominis, excitis in id bellum liberis ciuitatibus eadem infectis secta arma sumpserant Fœdus hi ad communem tuendam causſam in Saxoniæ oppido Smalcaldo diu ante percusserant, inde fœderis smalcaldici nomine eorum conspiratio vocata. Hi euangelicorum & Protestantium speciosis nominibus assumptis, Cæsaris conniuentia, socordiã & ignauiam interpretati, abutebantur. Cæterum Cæsar pro dignitate sua neque id sæuum bellum reformidans, re cum Cardinale Farnesio legato anno antè communicata, ita illud inchoauit, vt qui initio parum paratus arma accepisset in Vindelicia, ægre promptissimorum atque vrgentiũ hostium impetum sustineret, & sese in Baioriam amicitia Guilhelmi principis fretus, recipere cogeretur. Hostium numerus tota Germania delectus erat ingens, ad LXXX. millia peditum & XVIII. milla equitum æstimatus. Ad Cæsarem autem cùm aliq; multæ è Belgis, Insubribus & regno Neapolitano collectæ tum præcipuè Italicorum tres nobilissimæ legiones, & mille Galeati equites à Paulo pontifice religionis atque amicitiæ nomine trans

alpes

alpes missæ,' opportunissimo tempore Farnesio Cardinale legato, & Octauio fratre Cæsaris genero duce superuenerunt. Fuit Cæsaris exercitus ab initio hostium longè inferior, ad triginta quinque millia peditum scilicet,& tria millia equitum. Burani comitis aduentu ad duodecim millia æquites aucti.Quibus auxilijs confirmatus imperator,bellum quod inferebatur conuersa fortuna, ita hostibus intulit, vt protracto per octo menses bello, fractoque Germanorum impetu,quum nusquam ferè iusto prælio esset dimicatum, Germania omnis inter Danubium, Albim & Rhenum incredibili felicitate vtroque duce capto, alteroque electoris dignitate exuto,postremo subacta sit,& magna pecunia imposita imperata facere coacta Hac victoria vehementer lætatus est pontifex, præsertim quũ religionis caussa ipsomet auxiliares copias subministrante bellum illud Cæsar suscepisset.Itaque Franciscum Sfondratum Cardinalem magnis itineribus ad eum statim gratulatum misit,scriptis in eandem quoq; sententiam literis,cùm Inuictissimi & Maximi imperatoris præscriptione, & hæc quidem publicè. Clam verò pontifex non obscurè Cæsari infensus erat, veritus ne ille ad totius Italiæ imperium adspiraret, præsertim quod ne ipse vsquam,vti publicę libertatis defensor, commouere se posset, graues Tridentini Concilij compedes iniecisset, quum Cæsarianæ partis præsides pontificiæ dignitati grauiter maligneque aduersos exstitisse didicisset, famaque vulgasset;Cæsarem, quò Germanos in officio contineret, priuatique commodi gratia, non publicæ vtilitatis Concilium in longum protrahere constituisse. Quo factum, vt & Petrus Luisius filius, qui nunquam impetrare potuerat (hæc alia simultatum occasio fuit)vt Parmæ, & Placentiæ principatum sibi vel potius Octauio filio Cæsaris genero à pontifice donatum probaret, relicto Cæsare, non ignaro aut dissimulante patre,ad Gallicas partes sese conuerteret, & ipse pontifex alienati animi non obscura signa daret, quum aliquando iniquius, quàm Christiana pietas flagitaret,& pontificia maiestas requirere videretur, Cæsarem Anglo hæreseos damnato adhæsisse in suam contumeliam assi duè prę dicaret. Hunc in modum Cæsari non dissimulanter iratus,de concilij, quod Tridenti in gratiam Cæsaris celebrati iusserat,suspensione translationeque apud Bononiam cogitare cœpit, & eò quidem propensius, quod quibusdam sanctionibus odiosa disputatione ad decretum relatis, quorundam subornatorum præsulum malignitate dignitatem suam perstringi & offendi cognouisset.Itaque eiusdem anni, quo Cæsar de Germanis victoriam retulit, initio, legati pontificij aeris intemperiem excusantes,monente pontifice, relicto Tridento Bononiam se contulerunt. Atque ita viuente Paulo tertio biennij spatio annis MDXLVI. & XLVII. quibus Concilium Tridenti & Bononiæ celebratum fuit, decem sessiones habitæ, octo priores Tridenti,duæ reliquæ Bononiæ, Prima sessione Idibus Decembris anni MDXLV. celebrata,initium Concilio factum. Secunda ratio viuendi,& quæ in Concilio seruari deberent præscripta. Tertia,Symbolum fidei promulgatum. Quarta, canonicarum scripturarum index editus. Quinta, peccati originalis. Sexta iustificationis. Septima, sacramentorum in vniuersum, priuatim verò Baptismatis & Confirmationis doctrina & canones promulgati, atque ad salutem clericorum vitam coercendam leges,quas reformationes vocant,editæ. Octauo V. Idus Martij anni MDLXVII. Concilium Tridento Bononiam ex pontificis auctoritate translatum : duæ nouissimæ nullis rebus memoratu dignis Bononiæ assumptæ. Quum verò nullis Cæsaris,aut obtestationibus,aut contestationibus pontifex Paulus III. adduci potuisset, vt suos episcopos Tridentum reuocaret, Cæsar anno, qui sequutus est Augustæ conuentu habito, præfatus serius quàm sperauerat concilium speratum finem habiturum, de eorundem principum imperij consilio, librum euulgauit certa religionis capita continentem, quæ omnes passim obseruarent, donec concilium perficeretur. Vnde etiam INTERIM siue INTERRELIGIO quasi ad certum tempus duraturum, librum ipsum inscripsit. Hæc res in pontificis animum altius descendit, & iam apertas cum Cæsare simultates concipiebat, quum aliena curantem, & quæ pontificij muneris erant, molestiæ sibi solum exhibendæ caussa, contra quàm

sentire occupantem, grauiter scripta epistola accusaret. Sed antè omnia exasperabant eum Placentia erepta,& filius occisus, qui alienato à Cæsare animo, & ei vbique aduersus,atque Gallicis partibus addictus, nuper etiam Io.Luisio Fliſco Andreæ Auriæ trucidandi & occupandæ Genuæ socius,atque adeò auctor fuisse(falso tamen)dicebatur. Quamobrem Cæsari maximè & suspectus,& inuisus Cæsarianorum consilio, cõspiratione contra eum à principibus ciuitatis facta,domi confossus fuerat, Placentia in ipso tumultu à Cæsarianis, incredibili cum pontificis mœrore occupata,& Parma ægrè à pontificijs retenta, ita vt prudens & dissimulare omnia solitus pontifex vnam temporis opportunitatem expectare videretur,qua iniurias illatas tuto posset vindicare.Hæc agitantem mors eum intercepit, concepta ex dolore simul & ira, quod Octauius nepos,quem post patris necem,veritus ne vitæ quoque eius insidiaretur, in vrbe cunctanter continebat, ipso inuito ac vitante Roma clam celerrimè profectus, Parmam vel scriptis litteris minitabundus occupare tentasset,& à Camillo Vrsino vrbi præsidio à pontifice impositio non admissus(quod pontifex custodiendam, non duci iuueni tradendam putaret) in proxima turris Claræ arce subsistebat. Grandæuus nanque senex, & omnis contumeliæ insolens, doloris impatientia non multò pòst in grauem febrem incidit,cui quum diutiùs resistere nequiret,corporis viribus destitutus, integerrimis alioqui sensibus quinto pòst die ad IIII. Idus Nouembris paulò antè lucem in Quirinali, quò sese tanquam ad salubriorem vrbis locum conferre solebat, sacramentis ecclesiasticis,piè susceptis è vita discessit, anno à partu Virginis MDXL IX.ætatis LXXXI.mense VIII.die X.pontificatus verò XV. die XXIIX. conditus autẽ est temporario monumento in basilica diui Petri,domesticorum humeris per mediam vrbem nulla pompa eodem illatus. Vacauit tum sedes menses duos, dies XXIX. Fuit hic pontifex multis insignibus virtutibus clarus,humanitate, affabilitate,clementia, comitate,præcipuè verò prudentia singulari,per sexaginta ferè annos, quibus publica munera obiuit,feliciter collecta.Vnus omnium suæ ætatis principum aptissimè nouerat detegere hominum studia, nudare voluntates, scrutari atq; introspicere sensuũ intimos recessus,in magnos scilicet vsus publicarũ actionum.Ea autem omnia solerter tum assequebatur, quum in negotio dissentiendi materiam simulata cõsultatione præbuisset.Hinc collecta paratáq; habebat responsa,quæ legatis daret,excusationeq; legitima in alternos vsus opportunè translata, Cæsaris & Galliæ regis offensiones eruditissimè deuitaret.Hisce virtutibus adiunctã habuit bonarum artium litterarumq; egregiam scientiam, mathematicis nonnihil operam dedit.Eorum tamẽ studiorum,quòd occulta & exitu plerunque vana sint, & alioqui sacratis viris parum digna,culpam sustinuit,doctos & eruditos viros amauit, erga suos verò sanguinis propinquitate sibi cõiunctos adeò indulgens,vt & intemperãter eis faueret, & ad summos honores,aut ad summum auctoritatis locum, stabiles q; diuitias eosdem proueheret. Certè susceptis CC.millibus aureorum Mutinæ & Regij cum Ferrariæ duce quæstionem finiuit.Cõtra voluntatem complurium Cardinalium Petro Luisio Parmam & Placentiam nobilissimas Romanæ Ecclesiæ beneficiarias in Gallia Cisspadana vrbes vectigales, Camerino Ecclesiæ à nepote Octauio restituto, decemq; millium aureorum annuo tributo impositio,addixit: & quod antea factum nõ meminerant, duos nepotes Farnesios fratres in idem Cardinalium collegium adsciuit.Sed superioris eũ facti haud dub.è pœnituit,quum Octauio,Petro Luisio patre interfecto,persuadere conaretur,vt pro Parma Camerinum reciperet.Huius verò eum excusare libet, quod ab insigni indole, & omnium virtutum concursu cunctas honores promeriti dignissima essent legibus, qui soluerentur. Et certè pontifex, qui ex omni natione quosque virtute doctrina nobilitateque clarissimos hoc dignitatis gradu sibi exornandos sumpserit,non erat cur sanguine iunctos ijsdem virtutibus illustres illiberaliter excluderet. Fuit autẽ statura mediocri,capite non magno,oculis rutilantibus,naso paululùm producto, labijs paulò eminentibus,promissa barba,viribus corporis firmis. Et nisi grauioribus vectigalibus tributisque paulò asperior subditos assiduè vexasset,in his Triennali subsi-

dio

dio toti ſtatui eccleſiaſtico graui, nemo ad eum diem per multos annos iucũdiorem ſui memoriam reliquiſſet. Et quanquam recens mortuus non admodum probaretur, inſequentium temporum tamen infœlici euentu maximè à bonis omnibus, & ab infima etiam multitudine deſideratus eſt.

IVLIVS III. PAPA.

230. Põi. IVLII tertij maiores ex oppido agri Arretini, cui Montis Sancti Sabini nomẽ eſt orti, familiæ ſuæ recens nomen de Monte, à natali loco obtinuerunt, quum antiquitus Ciocchi dicerentur. Pater ipſius Vincẽtius Fabiani filius, inter celeberrimos vrbis iure conſultos, & diſertus cauſſarum, quæ coram Pontifice agitantur, patronus fuit: Mater verò Senis nobili ioco orta eſt. Ipſe natus eſt Romæ in regione Parionis, propè domos Mellinorum, IIII. Idus Septẽbris, die qui Sancto Nicolao Tolentinati ſacer eſt, anno ſalutis MCDXXCVII. Ioannes Maria vocatus. At quanquam in vrbe natus & educatus eſſet, Arretinus tamen à paterni agri natalibus eſt dictus. Patruum habuit Antonium de Monte, virum iuris ciuilis ſcientia egregium, doctrina, & rerum experientia illuſtrem, quem ex archiepiſcopo Sipuntino & Rotæ auditore, Iulius II. papa Cardinalem presbyterum tituli Sanctæ Praxedis creauerat. Cuius diligentia Ioannes Maria, adhuc adoleſcens ingenio docili, poſt humaniorum litterarum ſtudia, in quibus Raphaele Brandolino Lippo viro docto præceptore vſus grauiter profecit: Perufiæ & Senis celeberrimis gymnaſijs iuris ante omnia ciuili pontificioque operam ſtrenuè nauauit, vt eò certo nobiliq́ue iuris prudentiæ præſidio, familiæ ſplendorem dignitatemq́ue tueretur. Quare cùm eruditus & eloquens, tum rerum experientia inſignis euaſit. Teſtes ſunt orationes multæ, vernacula & latina lingua etiam in pontificijs celebritatibus habitæ & præſertim illa, quam adhuc iuuenis in quinta Seſſione Lateranenſis Concilij ſub Iulio ſecundo dixit. Quum patruo ſe archiepiſcopatu abdicante Archiepiſcopus Sipuntinus, à Iulio ſecũdo factus eſſet, Perufiæ & Vmbriæ primùm pro legato, patruo legationem obtinẽte ſub Leone X. ſecũdiſſima nominis fama fuit: deinde ſub Clemẽte Septimo bis vrbis gubernationi integrè præfuit: erat enim mirificus iuſtitiæ & æquitatis cultor. Quin & ſuauiſſimis moribus ornatus quum eſſet, vniuerſis Romanæ aulæ optimatibus grauiſſimus fuit. Vnũ tamen in eo homines reprehendebant, quòd nimijs indulgeret voluptatibus, quæ tamẽ res tum priuatus ſub alieno imperio fuit, eum minimè à publicis muneribus auocabat: nam Aemiliæ & Flaminię præſidens, Ariminum Malateſtis, qui rediuiuis ſemper viribus oppidum ſæpius ereptũ occupãrãt, eiectis egregiè recepit. Vrbis excidio in vitę penè diſcrimen incidit, quando cum alijs aliquot præſtantiſſimis viris, ipſe etiam à Clemente 7. rei nummariæ difficultatibus implicito, furioſis militibus aurumq́ue immaniter & inſolentiſſimè petẽtibus, obſes datus fuit, quum bis in Campum Florę omnes ſimul ad patibulum cathenati latronũ more tracti eſſent, bisq́; ſententijs de eorum ſupplicio, in militum corona graui, & infeſto concionis fremitu eſſet diſputatum. Cæterũ fuga cum ſocijs incolumis die S. Andreæ ſacro, quẽ poſtea coluit, elapſus, diuinaq́; haud dubiè prouidẽtia maximo ſacerdotio reſeruatus, libertatem afflicto põtifici maturauit. Pauli tertij potificatus initio Bononiã pro legato adminiſtrauit, poſteà auditoris cameræ Apoſtolicæ munus ſumma cum laude ſuſtinuit. Cæſari Carolo 5. à victoria Tunetana Neapoliq́ue ad vrbem venienti, pontificis nomine obuiam Tarracinam vſque profectus eſt. A quo deinde põtifice liberalitatem & beneficentiam in benemeritos exercere ſolito aliquot alijs le-

ctissimis viris adiunctis, inter quos Paulus 4. Iacobatius, Sadoletus, Carpensis, & Polus fuêre, presbyter Cardinalis Sancti Vitalis tituli Vestinę, anno salutis MDXXXVI. est creatus. Et certè pauci fuerunt, qui in Romana curia diuturnius, iustius, fidelius, & laboriosius per tot annos, quàm Iulius tertius versati fuerint, in quo vno nullus vnquā in maxima varietate rerum gerendarum superbiam, nullus auaritiam, nullus negotiorū, quę is suscepisset, neglectum, aut quæstus aliquā cupiditatē notauit. In Pauli pontificatu, aliquot legationibus Gallię Cisspadanæ, Flaminiæ, & Aemiliæ, & nouissima Bononiensi integrè administratis, concilio etiam Tridentino apostolicæ sedis legatus, collegis Marcello Ceruino, & Reginaldo Polo pontificis vice prę fuit. Paulo tertio vita functo, Romę in Vaticano post diuturnam Cardinalium in partes deductorum disceptationem, tandem præter omnium spem, & cūctis in opinantibus, tertio vacantis sedis mense iā ferè transacto, septem & quadraginta patrū, qui tum in comitio aderant, votis auctoribus Farnesio & Guisio Cardinalibus, Marcello verò Crescentio strenuè operam nauante, ex episcopo Cardinale Prænestino, Bononiæq; & Cōcilii legato, 7. Idus Februarij circa horam noctis tertiam, anno MDL. pontifex maximus renunciatus, Iulij tertij nomen in Iulij 2. à quo fortunæ suæ initiæ emanasse affirmabat, memoriam sibi adsciuit, & proximo diui Petri Cathedræ Antiochenæ solemni die, de more à cardinale Cybo diaconorum principe coronatus est. Sedit autem imperatore Cæsare Carolo quinto Augusto annos quinque, mensem vnum, & dies sexdecim. Pontifex porrò coronatus die sancto Mathiæ apostolo dicato, sacræ anni quinquagesimi Iubilei salutis MDL. celebritate, more maiorum apertis solemnibus quattuor portis initia fecit, quem toto anno religiosè coluit, eademque anno vertēte, Epiphaniæ die vesperi magna cum cæremoniarum pompa clausit. Conuenêre tunc ad vrbem frequentes gentium, sed tantum Italicarum concursus, sacræ quattuor patriarchales ædes, Vaticana, Sancti Pauli, Lateranensis, & sanctæ Mariæ maioris, à ciuibus & peregrinis frequentissimè visitatæ, omnes sanctorum reliquiæ visitantibus sæpissimæ prolatæ. Pontifex sæpe populo benedixit, & Augustioribus insulis sacratisque vestimentis indutus, spectandum se omnibus præbuit. Eodem anno Catholicorum omnium principum & rerum publicarum oratores publicis in consistorijs vetere Romanæ ecclesiæ instituto, ad præstandum sibi obedientiam admisit. Stephanum Armeniæ maioris patriarcham, quem Catholicum vocant, qui sub Paulo tertio comitibus archiepiscopo vno & duobus episcopis Romam venerat, atque in omnibus Romanæ ecclesiæ fidei consenserat, multis honestatum donis in patriam remisit. Vectigalia aliquot à Paulo tertio imperata molarum & contractuum edicto sustulit. Montem Iulium non perpetuum ex vectigalibus annonæ, Ripæ & Ripetæ instituit, qui in duodenos aureos annuos pro centenario redderet. Vrbem incolētium & curialium priuilegia confirmauit, ius testamenti condendi ijs tribuit, ab eorum etiam ab intestato morientium iniurijs fiscum apostolicum repressit, edictum, quo spolia Romæ decedentibus clericis eripiebantur, abrogauit. Pulcherrimo edito diplomate hæreticos & schismaticos ab apostolicæ sedis vnitatem inuitauit, libros hæreticorum damnauit, eosque legi & teneri graui pœna vetuit: idem de Iudæorum libro Thalmud, & alijs eorum codicibus, queis contra fidem Christi blasphemiæ inessent, sanxit, quibus etiam priuilegia confirmauit, Romanæ sedis Pœnitentiarij munus firmauit, eius potestatem in dubium reuocantes coarguit, episcoporum assistentium priuilegia auxit. Apostatas ad sua monasteria redire iussit, prælatosq; ipsos recipere præcepit, ac à facili monasteriorū exitu eosdem repressit. De rebus verò religionis cōponēdis aliquam spē præbuisse visus est, quando primo sui pontificatus anno, auctore Cæsare Carolo V. publico diplomate generalem Christianorū cōuentū Tridenti inchoatū à Paulo tertio Bononiam translatū, rursum ad proximas Kalendas Maij anni sequentis Tridenti instaurandum continuandum indixit. Quod diploma ad Carolum V. Cæsarem ab eodē missum, quū imperialis cōuentus Augustæ Vindelicorū ageretur, in optimatum conuentu Imperatoris iussu est publicatū. Confluxēre tunc ex Germania, Hispania, & Italia episcopi aliquot, missusque pre

pro more Apostolicæ sedis legatus, Marcellus Crescentius, Cardinalis presbyter tituli sancti Marcelli & cum eo duo assessores, Sebastianus Piginus archiepiscopus Sipontinus, & Luisius Lipomanus episcopus Veronensis, qui pontificis nomine Concilio præesset. Interim Romę pontifex alijs muneribus vacans, quum ad Basilicam Laterancnsem die festo sancti Ioānis Baptistę profectus esset, Innocentiū de Monte, quem conditione humili Placentiæ natū & educatū in familię nomen & ad Cardinalatum vsque euexerat, affirmans se ad tāti honoris decus euectum ob ea beneficia, quibus illum puerum anteà affecisset Bononiæ, Andream Cornelium Viterbij Iacobum Sabellum Picenī legatos creauit, & Andreā mortuo Ranutium Farnesium suffecit. Blosio Palladio, qui Pontificis scriba fuit, vita functo, substituit Galeatium Florimontium, episcopum Aquinatem & Romulum Amasæum literis Græcis & latinis eruditissimum. Quum vrbs grauī frumenti inopia laboraret, tritico aduecto, famis incommoda, quantum potuit, sublenauit. Solennes, receptis à Christianis de Turcis ad Africum litus Lepti, quam nostri Africam, Pœni Maomediam vocabant, munitissima vrbe, supplicationes habuit. Cardinales ad viginti quatuor lectionibus creauit, inter hos aliquot viros & doctos & graues, aliquot sibi genere coniunctos, aliquot verò veteri familiaritate commendatos. Inter hos fuit Cæsare Ferdinando petenti Georgius Martinusius Dalmata, cucullatus ordinis sancti Pauli primi Eremitę Transiluanię, & eius prouinciæ principis pupilli curator à decedente patre relictus. Is proditionis & clandestinæ cum Turcis amicitiæ & societatis insimulatus, paulò pòst Cæsaris iussu per insidias à Sforcia Palauicino interfectus est. Constituerat Iulius sui pontificatus initio, otium auidissimè amplexus, nulla se bella, ne legitima quidem, suscepturum: verùm præter animi sui (vt ipse dicebat) sententiam, mentem mutare coactus, bellum Parmense vel imprudens suscepit, quo Italia omnis & Europa deflagrauit. Cuius ego belli initium & exitum quàm breuissimè exponam. Paulus tertius Petro Luisio interfecto, & Placentia amissa, ad Parmæ, quam ægrè retinuerat, custodiam Camillum Vrsinum magna apud omnes in re bellica opinione virum misit, vt eam vrbem Romanæ Ecclesiæ nomine à Cæsarianorum vi, qui tam Placentiam obtinebat, tueretur, præcipiens ne cuiquam inussu suo eam redderet. Cæterum pontifice haud longè pòst animi dolore exstincto, Comitijs nouī pontificis indictis, patres omnes in conclauis legibus eam etiam sanxerunt, vt qui pontifex renunciatus esset, bellorum auertendorum causa, Parmam Octauio duci confestim redderet. Id Iulius III. Pontifex factus, initio pontificatus Vrsino reuocato egregiè præstitit: quàm vrbem ea conditione (vt fama fuit) Octauio restituit, ne se inconsulto aliquod intra mœnia præsidium externi principis susciperet, ne qua ingentis belli occasio inter se concordibus regibus præberetur: atque propterea, vt vrbem à Cæsarianorū vi & insidijs, qui eam (vt ferebatur) eripere tentabat, tueretur, singulis mensibus duo aureorum millia attribuit. Octauius diffidens se inuito Cæsare diutius illam tenere posse, quum ea pecuniarum summa, quam etiam persoluere paulò pòst pontifex recusauit, tantæ ciuitati tuendæ non sufficeret, pontificem per fratrem Cardinalem Farnesium interpellauit, vt vel maiore se sublenaret, ac perpetuo mensiuo stipendio, vel rebus sibi suis consulere, atque alicuius se Principis fidei credere permitteret, cuius ope contra Cæsaris potentiam Parmam tueretur. Pontifex derepentè, re non cogitata, & parum (vti euentus docuit) prudēter Cardinali fratris nomine roganti respondit: vt, qua commodius videretur ratione, suis Dux difficultatibus consuleret. Quibus verbis veluti facultate accepta, eius quod postulasset, Octauius adductus, quū aliunde subsidij spes nulla esset, Gallorum Regi Henrico per cupidè occasionem oblatam amplectenti, Fratris Horatij opera, qui Regi gener destinatus erat, plurimumque apud eum valebat, se coniunxit. Firmo Gallorum præsidio Parma munita, pontifex quod præter animi sui sententiam id factum esse contenderet, protestatem factam, Cæsaris timore inficiatus, cui de ea re monenti pro certo affirmauerat, Octauium id se inconsulto nulla ratione tentaturum, bellum Octauio Farnesio Imperatoris copijs & commeatu fretus indixit, Cardinalem Farnesium Florentiæ, quoad bellum esset, permanere voluit. Belli Parmensis dux Ferdinandus Gonzaga,

qui tum Insubres pro Cæsare obtinebat factus, pro pontifice verò legatus fuit Io. Angelus Medices, Cardinalis Marchionis Meleniani, qui in eo bello cum imperio erat frater. Quum interim cognitum esset Mirandulæ à Francorum rege, duce Termesio delectus haberi, milites scribi, commeatum. que pro subleuanda Parmæ obsidione parari, à Gallis quoque ducibus Petro Strotio, & Horatio Farnesio impetus in agrum Bononiensem factus esset, Mirandulam etiam obsidione cingi placuit: huic Mirandulanæ prouinciæ, Iohannes Baptista de Monte Balduini fratris Pontificis filius & Alexander Vitellius præfecti. Atque ita eodem tempore Parma & Mirandula à Cæsarianis & pōtificijs copijs obsessæ, bello in Italia concitato, multæ & ingentes cædes, ruinæ, populationes, & hæ, quas bella ferunt, calamitates inter vtrosque exercitus editæ sunt. Ager omnis Parmensis & Mirandulanus igne ferroque vastatus: quanquam Gallorū pars sæpius, & præsertim Mirandulæ præualere visa est, quæ frequentibus incursionibus ecclesiasticas copias multis carptim cęsis, maximè vexabat. Continuatum est bellum ferè per annum, nullo memorabili Cæsarianorum facinore, diutiusq; protractum fuisset, nisi Brisacus Regius in Subalpinis copiarum dux, quò Parmæ obsidionem auerteret, ea parte in agrum ducis Allobrogum, captis aliquot oppidis oppressionem fecisset. Ea re Gonzaga, vt Subalpinis opem ferret, cum exercitus parte eò migrare coactus est Parmensi prouincia Marchioni Meleniani relicta. At verò dum arma in longū mora protraherētur, Pontifex diuturni belli pertæsus, quum esset ingenij mitis, & ad pacem propensus, quod id certamen potius, vt Imperatori gratificaretur, Didaci Mendocij oratoris Cęsarei, qui Farnesios oderat, impulsu, quàm vllo Parmę occupandę consilio susceperat, Medicis legati suasu, & Cardinalium aliquot Gallorum, præsertimque Turnonij (cuius maxima auctoritas erat) interuentu, pacem vtrisque obsidionibus solutis fecit. Cuius fœdera antequam in castris Mirandulanis audita essent, Iohannes Baptista de Monte eruptione ab hostibus facta miserè magno cum pontificis dolore tormenti ictu occisus est. Meleniani Marchio Parmę obsidione soluta, cum eo copiarum supplemento ad tuendas à Gallorum impetu Subalpinas gētes cōcessit. Cuius belli occasione pontifex vectigalia aliquot & montes quos vocāt instituit. Triennale subsidiū à Paulo III. ad tempus certū indictum prorogauit. Annatarū & quindenniorū, pro impetrandis vel vniendis sacerdotijs, solutiones quæq; à superioribus pōtificibus de ijs sancita fuerāt confirmauit: eos, qui sacerdotia sine apostolicis litteris retinuissent, castigauit. Sacerdotū morientium pecunias inexactas non eorū hęredibus, sed in sacerdotio succesforibus acquiri. Cardinaliū, qui diē obirent, pecunias & suppellectilē, quæ camerę, & sacello apostolico peruenirent, tradi. Bona ecclesiarū temerè alienata restitui voluit. Inter se verò cōmissi reges, quod alius alij auxilio veniisset, bella ex bellis serebant, quæ in nonū protracta annum, multas & maximè miserabiles clades Christianis inuexerunt. Tridentum interim multi catholici doctores sacerdotes episcopi, & archiepiscopi: in his tres imperij electores Cæsaris iussu iā conuenerāt. Nam ex Lutheranis nemo vnquā adduci potuit, vt eo proficisceretur. Fide enim publica data acciti, loci sitū caussabantur, in quo liberè, quę sentirent, dicere tutū non esset, quare, qui concilij erāt, leniter tractabantur. Annuo tamē spatio sessiones sex habitæ, quędam decreta in ijs promulgata, quę reformationem clericorū respicerēt. Sessiones fuēre ab vndecima ad sextamdecimam. Igitur decretum, vt concilium reuocatum prosequeretur, duodecima & quintadecima nihil memoratu dignum actum, tertiadecima Eucharistiæ, quartadecima Pœnitentiæ & extremę Vnctionis sacramenta cum ijs, quæ ad ea pertinent, explicata sunt. Sextadecima sessione Concilium dissolutum, id enim anno MDLII. ingruentibus in Rætos, Vindelicos, & Noricos Germanorum Imperatori rebellium auctore Mauricio Saxonum duce armis, Oeniponteque (quod tridui spatio à Tridento abest) occupato, solutum est, patresque ingenti metu perterriti, veriti ne Germani Tridentum quoque contenderēt, Tridento quàmprimum discessere. Henricus enim Francorum Rex, Cæsari iam belli Parmensis occasione hostis factus, quo vires eius toti Europæ formidabiles frangeret, arma semel susceptа retinebat, Germanosque aliquot principes hæresis Luthera-

næ

næ, inter quos Mauritius Saxonum dux eminebat, clam vt à Cęsare deficeret, sollicitauit etenim Mauritius Imperatori infensus, graues cum eo inimicitias gerebat, quod ad eam diem Philippum Lantgrauium Hessiæ socerum suum, ab se fide publica Cæsari aliquot annis ante deditum, diuturno carcere magna omnium offensione macerasset. Hanc ob caussam ira & odio inflammatus, copioso exercitu collecto, in Rætos impetum repentè fecit, Cæsaremque nihil tale suspicantem veluti in fugam actum, Oeniponte abire coegit. Qui Villacum in Carnis Austriacæ ditionis oppidum paucis aliquot ex aulico ministerio comitatus, nocte intempesta vix se proripuit. Qua victoria Mauritius elatus, instaurato contra Albertum Marchionem Brandeburgensem bello, qui per Germaniam ferro & flamma in Catholicos in primis debacchabatur, aspero & periculoso inito prælio sclopeti ictu victor occisus est. Occubuere eodem etiam in prælio summæ expectationis principes duo Carolus Victor & Philippus Magnus, fratres, illustrissimi principis atq; ducis Brunsuicensis Henrici filij, qui Mauritij partes contra Albertum iuuarant. Per id tempus pontifex domi quietus agens, Tridentini conuentus dissolutione visa, certos quosdam patres delegit, quibus id negotium dedit, vt postquam concilium successu caruisset, quæ ad Christiani nominis quietem ad morum ac disciplinæ publicæ correctionē facere viderentur, ipsi dispicerent atque emendarent. Ea res aliquandiu sedulò agitata, obortis tandem multis difficultatibus impedimentis, post aliquot demum menses vel refrixit, vel in aliud tempus dilata fuit. Quum Ecclesia orientalis Assyriæ mortuo Simone Mama, totius orientis trans Euphratem vsque ad Indos Metropolitano, Patriarcham sibi constituisset Simonem Sulakam, Danielis filium de familia Bellu, monasterij de Horsmisd, ordinis sancti Basilij, in vrbe Muzalana, quæ est in insula Tigridis fluminis, eundem virum moribus egregijs, eximia doctrina & Catholica fide ornatum, Romam ad Apostolicam sedem, vt confirmaretur, misit: qui cum suæ Ecclesię litteris ad limina apostolorum venit, & pulcherrima doctaque fidei confessione edita, hanc de se & ecclesia sua relationem Iulio Papæ obtulit: Sulaca, hoc est, accedēs Arabicè, vulgo Saud dictus, annos iā natus circiter quadraginta, in ciuitate Muzal, quæ & Assur vocatur, octodecim Christianorum ecclesijs insigni, quarum quindecim sunt Nestorianorum, tres verò Iacobitarum situ in ripa citeriore Tigridis fluminis, à qua ex altera parte ripæ abest Niniue illa Ionæ prædicatione nobilis, bis mille passibus, quæ nunc circiter mille ædibus tantum habitatur: parentibus, inter suos ciues optimatibus admodum puer, suo ipsius genio instigatus, monasticam vitam amplexus est, quam hactenus cum sua & nostra religione coluit in Cœnobio nuncupato Rabban Horsmisd, quod situm est vltra Tigrim circiter octo millibus passuum à Niniue in monte, vt sunt omnia in illis regionibus monasteria, propter secessum & solitudinem. In quo Monasterio ipse Sulaka iam annos ferè duos & viginti abbatem egit, habetque fratres supra quinquaginta. Abest autem ab hoc monasterio duobus tantùm milliaribus Altus, patria Naum prophetæ, vbi illi in hanc diem celeberrimū exstat sepulchrum, ad quod Iudæi longè lateque confluunt, & Christiani, qui soli eam ciuitatem circiter mille domibus incolunt, & id summa cum religione venerantur. Longè maxima pars Christianorum, qui per Assyriam, Persiam, ac reliquas orientales prouincias habitant, appellantur Nestoriani. Nam Maronitæ extra Libanum montem pauci sunt. Iacobitæ sparsi quidem habitant, sed non frequentes. At Cophti, siue (vt ipsi scribunt) Aegophti magis versus Aegyptum, à qua videntur mihi hoc nomen sumpsisse, vergunt, & prouincias Presti Ian. Verùm hi Nestoriani, nomen potius Nestorij hęretici, quàm errores, retinuisse mihi videntur. Nam nihil planè, quod illam sectam referat in his hominibus, qui hic adsūt, comperio. Inuidia verò qua apud Maronitas, Iacobitas, Cophtos, & reliquos earum regionum Christianos laborant, fortasse tum ex ipso nomine, tum ex eo, quod reliquos omnes numero ac multitudine populi, ecclesiarum frequētia, rerum opulentia aliquando feliciore superant, nata videri possit. Porrò autem ante annos circiter trecentos ex communi eius gentis decreto huc ad sacrosanctam sedem Apostolicam missus quidam est nomine Maraus, vt Apo-

ſtolica auctoritate in Patriarchã crearetur, qui à ſummo pontifice Patriarcha creatus, atq; ad ſuos remiſſus eſt. Veriſimile itaq; eſt, eũ multa illic de vetere religione, in ſyncera dogmata, & noſtræ orthodoxæ Eccleſiæ conſentanea mutaſſe. Succeſſu verò temporis accidit, vt ante annos circiter centum quidam illic patriarcha ſacroſanctum hoc munus ſibi ſuiſq; poſteris hæreditariũ facere ſit conatus, ita vt ex eo tẽpore nemo niſi ex ipſius familia in archiepiſcopũ, aut epiſcopum ſit creatus, ac deinde in patriarchã. Cùm verò nunc tandẽ poſtremus patriarcha ſimili modo fratris filiũ, puerũ octo annorũ epiſcopũ feciſſet, vt ea ratione ſibi in Patriarchatu ſucceſſorẽ relinqueret, antequam puerũ in eã auctoritatẽ euehere potuiſſet, faro functus eſt. Ea re vniuerſus populus, tã laicorũ quàm eccleſiaſticorũ, datũ ſibi diuinitus abrogandę illius vſurpationis occaſionẽ ratus, de vindicando vetere eligẽdi ritu agitauit. Conuenerunt igitur ſuperiori anno, mox atq; ille Patriarcha eſſet defunctus, in ciuitate Muzal epiſcopus Arbelęea eſt ciuitas, apud quã Alexander Dariũ ſuperauit; Item epiſcopus de Salmaſt, & epiſcopus de Adurbeigan, hę ambę ſunt in Perſia, octo aut nouẽ dierum itinere à Niniue in ditione Pſophis, qui epiſcopi tres tũc ſoli ei genti ſuperſuêre, & præter eos ex omnibus ciuitatibus latè vicinis, nõ quidẽ populus vniuerſus, ſed ex ſingulis viri primates, Chriſtiani tres aut quatuor, cum literis cuiuſq; populi, nomẽ ac voluntatẽ teſtantibus, vtpotè ex Babylonia, quã modo Bagdat vocant, ex Carca, ex inſula Tigridis, quæ in medio fiumine circiter duodecim millia paſſuũ ſupra Muzal eſt; ex Tauris, quæ eſt in Perſia ſedes Pſophis; ex Ecbatana in libro Iudith appellata; ex Niſibi, quam Migdonię Antiochiam veteres nominarunt, vt Strabo teſtatur, ſita ſub monte Maſio ad annẽ Hormiz, qui illic per agros paſſim deriuatus, eos ita fœcundat, vt ſaccus orizę quantum equus ferat, vix duobus tribúſue Iulijs veneat, ex Merdino (quæ Marda Ptolomęo eſt) ex Amet, quæ Ammea ab eodem dicitur, ex Nifa Cepha, hoc eſt, forti petra, quæ ſuprà petrã inſulam citerioris ripæ Tigridis rupi nimirũm infider, forraſſe eadem Seleucia Nicanoris Straboni dicitur, ac denique ex omnibus reliquis vicinis locis conuenêre legati populorum Chriſtianorum ad ciuitatem Muzal, ad elegendum ſibi patriarchã. Quo cùm omnes conueniſſent, factaque diuina per vnum ex eis epiſcopis, & poſteà propoſito ſacrorum Euangeliorum libro, ac ſancta cruce ex ordine primùm ipſi epiſcopi, ac deinde reliqui ſuæ quiſque reſpublicæ nomine ſententias dixerunt. Quæ ſententiæ omnes in hunc Sulakan ob perfectã omnibus vitæ eius probitatem latæ ſunt, quem niſi tertio miſſis nuntijs, & rum quidem per vim ex eo monaſterio ad ſe pertrahere potuerunt. Celebrata itaque iterum rediuina, inuocatoque humiliter ſpiritu ſancto, ac deinde ipſo in medium producto, quum ibidem maximo omnium applauſu demùm ſententiæ omnes in hunc comprobatæ eſſent, viſum eſt, eum pro confirmatione huc legare ad pedes ſanctiſſimi domini noſtri, tanquam vicarij Chriſti, & ſucceſſoris Petri, capitis Apoſtolorum, Scriptæq; publico decreto litteræ illæ ſupplices, quas ipſe huc ad ſanctiſſimum Dominum noſtrum Papam pertulit; & redacta eſt tota res in acta publica, vt geſta erat. Miſſique ſunt cum eo viri cum eccleſiaſtici, tum laici ex primatibus Chriſtianorum vſque ad Hieroſolyma circiter LXX. id quod etiam teſtantur litteræ Gardiani montis Syon, & ex eo numero, qui ipſum comitarentur, delecti ſunt tres, quorum vnus nomine Calephi vir laicus. Sed apud ſuos in ea, quam dixi inſula Tigridis primi nominis, hic adeſt; alter morbo perijt in itinere, tertius verò æger relictus eſt. Ipſe verò Simon Sulaka obtecrat humillimè ſanctiſſimum dominum noſtrum Papam, vt ipſum in Patriarcham velit confirmare, idque quoad poteſt fieri citiſſimè, quò poſſit cùm primùm nauibus verſus patriam proficiſci, à qua iam pluſquam ſeſqui annum abeſt. Veretur enim, ne populus mortem eius ſuſpicans, de nouis rebus circa religionem cogitet. Præterea petit ſibi ac populo regionibuſque orientalibus ſanctam benedictionem à ſanctiſſimo domino noſtro dari. Optaret etiam, vt vna ſecum quiſpiam vir eccleſiaſticarum rerum peritus ablegaretur, qui illis ritus huius orthodoxæ eccleſiæ noſtræ doceret, promittitque mox ſi quis talis mitteretur, eum aut in epiſcopũ, aut ad aliam dignitatem promouendum, ac ſe daturum ipſi viro locũ & ædes, in quibus commodiſſimè habitare poſſet. Addit etiam, illic quattuor concilia magna magnis

nis voluminib⁹ haberi, atq; etiã alios libros veterũ doctorũ quibus hic caremus, qui per eundem virum possent ad vrbem transmitti, &c. Hac relatione optimè examinata, Pontifex eundem Simonem Patriarchã cõsecrari fecit, eiq́ue manu sua pallium, quod est insigne summæ patriarchalis potestatis, in secreto consistorio imposuit, apostolicaq́ue benedictione & muneribus donatum, in patriam remisit, adiunctis ei, quemadmodũ ille postulauerat, religiosis hominibus aliquot Syri sermonis peritis. At verò nec eò tempore in Italia res quietæ fuerunt Senensis populus tum liber à Cæsaris in ea ciuitate procuratore, Didaco Hurtado Mendocio, qui tum etiam Imperatoris apud pontificem orator erat, graui imperio premebatur, is eorum ciuiles discordias causatus, quo facilius eos in Cæsaris fide continere posset, arcem vbi liberæ imponendam, tanquam Imperatore iubente curabat. Cuius rei mole à Senensium primarijs ciuibus animaduersa quum omnes timerent ea arce perfecta, illos miserrimæ seruitutis iugum effugere non posse: arce nondum finita, Hispanorumq́ue rebus haud satis firmis, cõspiratione facta, clam ad Francorum Regem Henricum defecêre. Is Senensium legatos quosdã ad se missos, bene sperare iussit, pollicitus se ciues in pristinam collocaturum libertatẽ, quam amissam tantoperè deflebãt. Cuius pollicitationibus freti, qui conspirationis capita erant, tumultu cõcitato, adiuãtibus regijs ministris, Cardinaleq́; & fratribus Farnesijs, ac eorum suasu Nicolao Vrsino Petiliani regulo, qui tota ea Etruriæ parte, vbi eorum ditio erat, delectus mira & incredibili celeritate tanquã alio profecturi habuerant, Hispanos omnes vrbe & arce eiecerunt, seq́ue præsidio Henrici 2. Francorum regis freti, arce diruta in libertatem vẽdicarunt. Tum Iulius Papa, quo res Senensiũ componeret, eò legatum misit Fabium Mirianelem Senẽsem Cardinalem, qui re infecta haud longè post Romam redijt, Imperator, qui tunc Metim in Meliomatricibus Lotharingiæ prouinciæ metropolim imperio fœderatam, & ab Henrico rege dolo intercepram, valentissimis & maximis copijs obsidebat, audita Senensium defectione, Petro Toletano Neapolitani regni proregi eam prouinciam demãdauit, atque vt eò ipse proficisceretur, iussit. Is copioso ex Italis, Hispanis & Germanis exercitu comparato, media hyeme, ipse maritimo itinere Neapoli discessit, exercitus verò terrestri via in Etruriam contenderunt, initio anni MDLIII. Quas copias pontifex per fines suos transituras metuens, quãquam pacem cum Cæsare haberet, Clementis 7. incautam fiduciam recordatus, octo millia peditũ legit, delectum tota vrbe, quam munierat, habuit, Camillo Vrsino duce creato. Quum igitur omnia tota Europa bello arderent, pontifex boni pastoris exemplum secutus duos sedis apostolicę legatos Hieronymum Dandinum ad Cæsarem, & Hieronymũ Caput Ferreum ad regẽ Francorũ, pro pace inter eos componenda frustra misit, animis vtrinq; in mutuã & populorum pernicié incitatis Cardinalis Petrus Paccieeus Neapoli Prorege esse iussus, donec Petrus Toletanus rediret, quo posteà vita functo, ibidẽ biennium permansit. Dum bellũ in Etruria magnis vtrinque contẽtionibus adornatur, pontifex Guidonem Vbaldũ Vrbinatiũ ducem ad vrbem euocatum, totius ecclesiastici exercitus Imperatorẽ creauit, cuius si opus esset opera vteretur. Senas pro rege Hyppolitus, Cardinalis Estensis, & Termesius prę-stantissimus rei militaris dux firmo præsidio tenebant. Munierant etiam arces omnes & castella Senensis ditionis, quæ tueri possent. Congregatis porrò Cæsarianorum copijs, quæ ad xx. Millia peditũ fuêre, prima in monticulum expeditio fuit, quo expugnato exercitus Montem Ilcinum agri etiam Senensis oppidum obsidione cinxit, quod validissimæ Gallorum copiæ loci situ munitæ tuebantur: ibi multa vltrò citroque leuia prælia, varij casus, cædes, direptiones, & incendia facta. Quumque omnia per Etruriam bello flagrarent, vt Senis apud Montem Ilcinum, Vrbitelli, Grosseti, Clusij, & alijs locis cuncta cædibus, rapinis, & flammis complerentur, & vtrinque magnæ difficultates, & pericula augerentur, actum est inter partium duces, vt tollendi belli caussa Sena pontificis Romani fidei dederetur, quousq́; eius legitima possessio ire explicata fuisset. Iulius vt rem transigeret, Viterbium cum Marcello Ceruino Cardinale sanctæ Crucis profectus est, eo consilio, vt si vbem tanquam sequester in depositum obtinuisset, ipsum Senensibus legati nomine præficeret. Sed Cæsariani,

eorum

eorum rebus labantibus, quũ mortuo prorege Petro Toletano commeatus & pecunia ijs animo fractis deficere viderentur, simulque inani quodam timore perculsi, ne Turcarum classis regnum Neopolitanum inuaderet, à Montis Ilcini obsidione præproperè discedunt. Cardinalis Ferrariensis, qui pro rege Senis erat, initis paulò antè conditionibus, vt Cæsarianis superior factus abscessit, ita vt nulla deinceps concordiæ spe relicta Iulius rebus infectis Romã reuertitur. Garzias Toletanus Petri proregis filius, & alij belli Etrusci duces, prouincia aliquot cohortibus exauctoratis, & ijs quæ supererant reuocatis excedentes, Neapolim redière, quum ea quæ obtinuerãt Castella firmis præsidijs muniuissent, frustra, reclamante Florentiæ duce, qui eius concordiæ cupidus clam pecunias cõmeatumque ijs se submini straturum polliceba tur, quo saltem belli speciem repræsentarent, ne ab initis de tradenda Sena pactis, Galli tanquam adhuc manente bello recederent. Per id tempus Iulius pontifex inani quadam suspicione motus, quòd Ascanius Columna, ob priuatas simultates alienato à Carolo V. Cæsare animo esset, Cardinalẽ Pacciecum Neapolitanum proregem monuit, vt eundem Ascanium, qui tum in Marsis agebat, quòd ita è re Cæsaris esse videretur, in custodia haberet. Prorex eum per prouinciæ præsidem captum Neapoli honesto carcere seruauit. Interea Iulius M. Antonio Ascanij filio, qui tum à clade Strotiana Brachianum ad vxorem matremque redire constituerat, scripsit, vt expeditis itineribus Marinum contenderet, quò iam Iulianus Cæsarinus pontificis iussu profectus, Columnensium oppida in deditionem acceperat. Audita verò Ascanij captiuitate, pontifex & prorex Cæsaris iussu M. Antonium vtrique ditioni, quæ in Latio & regno Neapolitano est, summa cum potestate præfecerunt, donec patris quæstio habita esset, quo haud ita multò pòst Neapoli mortuo, M. Antonius filius paterna castella hæreditario iure ritè possedit. Bello priore Senẽsi trãsacto, posterius longè maius exarsit, cum vrbis seruitute finitum. Cosmus Medices Florentię dux, qui occultis cum rege Gallo conuentionibus priore bello, medius & spectator fuerat, ęgrè passus Iluam suę ditionis insulam à classe Turcica & Gallica petitam, ab amicitia Henrici Francorum Regis desciuit. Hinc occulta odia & simultates exortę. Rex, qui iam Cæsarianorum conatus in Etruria feliciter repressérat, eidem duci subiratus, ab exsulibus Florentinis stimulatus, & quo Cardinalem Estẽsem Senarum vrbe submoueret, magnis coactis specie tuendæ Senæ copijs, earumque Petro Strotio Florentino exsuli, Cosmi Florentinorum ducis hoste acerrimo, Imperatore creato, ducis imperio insidiari videbantur. Dux ea re vehementer commotus Cæsarem ad arma sollicitauit, belli se socium professus. Cæsar, quod è re sua esset, duci annuit. Coniunctis auxilijs Ioannes Iacobus Medices Meleniani Marchio, militari gloria præstans, belli imperator lectus. Is propugnaculo pro Senarum porta Camollia à Senensibus neglecto, de improuiso initio anno MDLIII. capto, aperto bello initium fecit: quo in magnam anni MDIV. partem protracto, victoria demũ penes Cæsarem & ducem fuit. Eo bello Senẽsis ager ferro flammaq; vastatus, cũcta prædis, direptionibus, rapinis & cędibus repleta, rustici ferè omnes interfecti, & nobilissimum territorium ad solitudinem penè redactum est. Nouissime IIII. Nonas Augusti, cum vtriq; exercitus congressi essent, Petrus Strotius prœlio à Marchione victus, & aliquot vulneribus acceptis elapsus, Senensium res omninò labefactauit. Insigni victoria parta, hostium signa, captiui plurimi, & prœda ingens Florentiã abacta. Multa de Senensibus oppida in his Lucinianum cõmeatu refertissimum, capta. Victi quũ se intra Senarum mœnia recepissent, diuturna obsidione à Marchione pressi, tandem fame coacti, quibusdam cõditionibus in Cęsaris potestatem venerunt XI. Kalend. Maij, anni sequentis. Senensium multi & nobilissimi quique Cęsaris imperium recusantes, apud montem Ilcinum loci situ & natura inexpugnabilem Reip. suæ corpus sub Francorum regis præsidio constituerunt. Hoc bello Iulium III. Florentinorum duci Cosmo adiumento fuisse Senẽses lamentabantur, affirmantes eũ aduectis ex Piceno, Vmbria, Etruria commeatibus, pecunia quoque subleuasse. Quod ipsi ægrè passi, seruitutis suæ culpam, magna ex parte in pontificem non dissimulanter conferebant, quòd nequaquam, tanquam communis pastor eius vrbis res curasset, in qua

mater

mater nata. Ipse educatus, & perpetua humanitate cultus fuisset. Et Iulius duci gratiam referre videbatur, quod pontificatus sui initio oppidum Etruriæ montis S. Sabini marchionatus titulo, fratri Balduino liberaliter donasset. Qui etiam bello finito, filiam in matrimonium Fabiano Montio Balduini filio, quæ postea Alfonso Ferrariæ duci nupsit, desponderat. Quibus de rebus, cū postea Paulus III. dubitaret, vt iure posset à duce pecuniam tanquam Ecclesiæ debitam repetere, Iohannem Franciscum Lotinum, consiliorum illius belli conscium, dum esset in mole Hadriani detentus, iudiciali ritu interrogari voluit, & tandem reperit, nullas neque pecunias, neque commeatus Iulium Duci subministrasse, qui quietis auidus, & priore bello afflictus, se medium perpetuò gesserat, quin etiam pacis præ se studium ferens, neglecto bello finitimo, cui mederi non poterat, & externa quæque parum curans, fruendo potius, quam regendo pontificatui incumbebat, totusque erat in exstruenda elegantissima ad voluptarios secessus, paulò supra portam Flaminiam, Villa Iulia, cuius insanire studio videbatur, in qua septuagenarius ferè senex per totum pontificatum conuiuijs potiùs quàm publicæ procurationi, & grauissimarum rerum negotijs, cum magno vrbis Christianorumque omnium incommodo, vacabat. Cæterùm anno MDLIII. Eduardo VI. Anglorū rege mortuo, Maria præstantissima fœmina, Henrici VIII. & Catharinæ Arragoniæ Cæsaris Caroli V. materteræ filia, regnum non sine manifesto diuinitatis auxilio suscepit. Tum Iulius pontifex Reginaldum Polum Cardinalem Anglicum virum in eo regno primarium, qui tunc in Monasterio Maguerano super lacum Benacum agebat, Legatum in Britanniam insulam summa cum potestate creauit, vt qua ratione posset, eam ad Catholicæ fidei vnitatem reuocaret. Polus nō antè Italia excedere constituit, quàm Anglici regni conditio ei explorata esset, quòd ob superiora schismata, maximis turbulentijs plenum esse existimabat. Iulius de ea re Cardinalē Dandinum apud Cæsarem in Belgio Legatum monuit: Qui Io. Franciscum Commendonum Venetum, pontificis cubicularium, ministrum impigrum, & acri viro inuenij, ad se à pontifice missum, statim in Insulam trajicere iussit, eius statum & opportuna quæque exploraturus. Is Lōdinum accedens, & quę ei inuenta fuēre, cōtemplatus est, & ita egit, vt reginā sæpè fuerit allocutus. A qua syngraphā accepit, qua obedientiam apostolicæ sedi pollicebatur, & schismatis absolutionem pro regno petebat: idq; tum ob magnos tumultus qui tota Anglia excitati erant, clam, donec ijs sedatis eadem publicè per oratorem præstare posset. Commendonus cum ijs mādatis Romā rediens, cuncta pontifici secreto in consistorio aperuit. Rebus ita constitutis, Polus legatus in Angliam, ad expiandum lustrandumq; regnum, & catholicos ritus restituendos, iam securus accessit, honorifice à Regina & tota Insula susceptus. Maria verò quum esset Catholicæ religionis & veræ pietatis cultrix studiosissima, eodem legato auctore antiquum & certum Dei cultū, vigesimo antè anno ab Henrico patre dissipatum, Anglis restituit: profanum titulum, quo Rex Henricus abusus fuerat Anglicanę ecclesiæ supremi capitis, sustulit. Oratores suos Romam reliquorum Christianorum principum more, ad pontificis veneratione & obedientiam præstandam misit, veniam & peccatorum condonationem precantes, quod vnum est Romani pontificis auctoritatem suscipientis, indubitatum argumentum. Episcopos quoque Catholicos hæreticis pulsis constituit, quas ob lętissimas & inexpectatas res, Romę supplicationes publicæ habitæ, & Deo grates sacris à pontifice mysterijs celebratis, persolutæ. Quo etiam anno Philippus Caroli V. Augusti filius eadem Maria in matrimonium accepta, regna vtriusque Siciliæ, quæ vocant, Mediolanensem principatum, & Belgium cum aliquot alijs prouincijs à patre Rex appellatus, per manus accepit. Qui vt Catholico principi par erat, primo quoque tempore legatum Romam ad Pontificem misit Piscariæ Marchionem, qui regnum veterum more Neapolitani regni, quod Romanæ ecclesię beneficiarium est, iure iurando dato regis nomine legitimam possessionem obtineret: quæ ei in publico consistorio benignè à Pontifice concessa fuit. Quum verò Iulius ingrauescente ætate haud satis prospera vteretur valetudine, podagra enim & articulorū doloribus laborabat, initio anni MDLV. mense Februario leui (vt videbatur) morbo decubuit, concepto ex commutata vitæ ratione

tione. Ad arcendos namque podagræ intolerabiles cruciatus, quum imprudenti medicorum consilio nouis se in victu præceptis munisset, incidit in febrem, quæ initio neglecta, paulatimque aucta, eum tandem intra paucos dies decimo Kalend. Aprilis, hora inter decimam, nonam & vigesimã, Romę in Vaticnis ędibus exstinxit, ętatis anno septimo ac sexagesimo, supra mensem vi. & diem XIIII. Sunt qui constanter affirmẽt, Iulium sibi ipsi hac ratione mortem intulisse. Balduimus pontificis frater pro se & filio Fabiano, cui filiam Florentiæ ducis despondi procurârat, Camertio oppido potiundi desiderio ardenti æstuabat, fratremq; pontificem sæpius interpellatus eo adegerat, vt ei promiserit, se de ea re in consistorio quamprimum relaturum. Quum verò pontifex omnes fere patres sententiæ aduersaturos intellexisset, rem procrastinando differebat, & ne consistoria à fratre importuno habere cogeretur, languorem finxit, vtque rei fidem magis faceret, solitis cibis abstinere, eosq; parcius ac in solidos ægroto scilicet aptos sumere cœpit. Ex ea vitæ ratione, ludibrio commutata, morbum serio contraxit, qui eum iam senem breuissimè absumpsit. Cadauer canonicorum sancti Petri humeris de more denui pompa in Basilica Vaticana delatum, triduoq; populo expositum, Lateritio munumento, pænè aram diui Andreæ conditum est. Vacauit tum sedes dies. Fuit Iulius statura procerus, facie subagresti, prolixa barba, naso grandiore, ore paululum contracto, acri oculorum obtutu, vt facilis inexcandescendo, sic ira statim deposita mitissimus. Existimatus & liberalis, delectabatur rusticis & crassioribus cibis, cepis præsertim, quæ prægrandes Caieta ei aduehebantur, assiduè conuiuabatur: quod si vitæ quam priuatus egit institutum, pontificatum quoque adeptus constanter seruauisset, multa quę eo tempore deprauata erant, in meliorem haud dubiè formam essent restituta. Qui nãque occupationibus totus intentus Cardinalis veluti furtim voluptates sequebatur, Pontifex factus votorum iam omnium compos, abdicata rerum cura, hilaritati & genio suo nimiũ indulsit, vsq; adeò homines prędmij spe potius ad virtutem amplectendam, quam ipsamet virtutis pulchritudine accendũtur. Vnum postremo etiã ei crimẽ datũ est, quod tantæ potestatis oblitus, omniũ maximi muneris dignitatẽ, parum animaduertens, leuibus & inanibus verbis suã aliquando maiestatẽ nõ sine audientium rubore aut risu minueret.

MARCELLVS II PAPA.

MArcellus Pontifex, non obscuris parentibus in agro Piceno, oppido Montis Fani, prid. Non. Maij, anno salutis MDI. nascitur. Quo tempore pater ipsius Ricardus eius prouinciæ quæsturã magna cum laude gerebat. Quo munere pontifici & prouincialibus gratus, nouẽ annis sub Alexandro VI. functus est. Exstant ciusdẽ pontificis & Augustini Barbadici Venetiarũ principis literæ plumbo signatæ ad hunc ipsum Ricardũ. Illius quidẽ sic: Dilecto filio Thesaurario prouinciæ nostræ Marchio Anconitanæ, Alexander Papa VI. Huius verò ita Augustinus Barbadico Dei gratia Dux Venetiarum &c. Magnifico D. Ricardo Ceruino Marchiæ Anconæ Apostolico Thesaurario salutem & syncerę deuotionis affectum. Vtrasque ipse vidi. Is ipse Ricardus fuit genere Etruscus, gente Ceruina, apud suos honorata, Politiano oppido ditionis antea Senensis tũ Florentinæ honestis parentibus ortus. Matrem habuit Marcellus Cassandrã Benciam, sanctissimã fœminam, Fratres verò duos eodem patre, at ex nouerca genitos, Alexandrum & Romulum. Hic vir præstantis ingenij triennio ante eius pontificatũ magno fratre mœrore decessit: Ille quinquennio pèst è vita migrauit, quattuor filios superstites relinquens, quorum Herennius egregiæ indolis iuuenis, patrui virtutem referens, à supplicibus libellis referendis

231. Pãs

pontifi-

pontifici præstò est. Cæterum Marcellus à prima ætate liberalibus disciplinis patris studio educatus, postquam adoleuit, Senis, vbi bonarum artium studia maximè florebant, aliquandiu commoratus, atque in Academicorum sodalitatem cooptatus, omnium fauorem sibi facilè conciliauit. Ea re breui factum est, vt ab æqualibus vt frater, à maioribus vt filius alumnus diligeretur. Tanta autem fuit & modestia & continentia, vt cum quid non serio, sed per iocum inter amicos paulo liberius fortè ageretur aut diceretur, aduentu Marcelli omnes illico conticescerent. Naturæ porrò graui & seueræ, sic illustre ingenium & industriam adiunxit, vt iam inde à primis ipsius annis facilè quis futurũ, diuinaret, eum ad summã honoris atque imperij dignitatem esse venturum. Certè pater ipsius Ricardus Astrologiæ peritissimus (quanquam iudiciariam auersaretur) Marcellum filium maximum in Dei ecclesia virum euasurum esse pro certo sibi persuaserat. Qui animaduerso stellarum cursu, qui tum erat, quum puer nasceretur, ex eorum cõiunctione summam ecclesiasticam dignitatem filio prædixisse fertur, cui quidem persuasioni postea Marcellus indulgens, quum post multos annos à ciuibus suis ad nuptias incitaretur constanter recusauit per iocum nolle se, dictans longè clariorem status conditionem, quam sibi astra portendebant, matrimonio veluti vinculis impedire. Postquam Senis discessit, vbi honesto otio, ac litteris aliquandiu operam dederat, Romam primùm in comitatu legatorum Florentinæ reipublicæ, qui Clementem VII. ciuem suum pontificem maximum recens creatum, Christianorum omnium more veneraturi adibant, profectus, pontifici innotuit, quo cum Ricardus pater in priuata vita amicitiam habuerat, eique patris nomine arcana quædam ad rectam astrologiæ cognitionem communicauit. Pontifex Marcello iniunxit, vt ad patrem reuersus eum suo nomine ad Tabularum Astronomicarum, quæ anni rectam cursus rationem respicerent perfectionem solicitaret. Eam rem pontificis iussu, Ricardus confectam Macello Romam redire iussu pontifici misit, Cuius suasu Marcellus infelicis episcopi .... Datarij contubernio aliquandiu permansit. Lacrimabili vbis casu in patriam profectus, rebus compositis Romam redijt, vbi scriptor Apostolicus factus Alexandrum Farnesium Cardinalem, qui patrem eius Ricardum bellis domo profugum castriq́ue subsistentem, & Canini frequẽter se adeuntem, ob Astrologiæ artis peritiam, magno in precio habuerat, assiduus colore cœpit. Quo tempore in Angeli Colotij, Constantini Lascaris, & aliorum eius ætatis litteratorum amicitiam insinuatus, virtutis caussa non mediocri in honore habitus est. Tunc verò nobili perquirendorum veterum codicum studio primùm vacare cœpit, cui postea etiam Cardinalis tantum incubuit, vt refertissimam optimorum voluminum bibliothecam confecerit. Patris morte in patriam redire coactus, curę familiari vacauit, sorores honestis mãtrimonijs nuptui tradidit. Clemente VII. mortuo, quum Alexander Farnesius Pauli tertij nominn pontificatum obtinuisset, Romã quarto in Roberti Pucij antiqui amici, qui postea Cardinalis & ipse fuit, comitatu redijt, à pontifice benignè susceptus. Qui cum pontificatus initio Alexandrum Farnesium nepotem in Diaconorum Cardinalium numerum allegisset, & viris vndique conquisitis, quorum mores anteacta vita probasset, quoq́ue puero coalescenti & adhuc tenero quasi vitæ specimen quoddam conspiciendos proponerat, quo ijs quasi septa claustris lubrica ætas illa contineretur, inter alios etiam Marcellum adlegit, cuius opera in epistolis scribendis vteretur: Erat enim Paulus pontifex ingeniorum æstimator acerrimus. Quod munus maxima cũ integritatis, prudentiæ, & dexteritatis opinione ita gessit, vt omnibus, qui reipublicæ administrandæ cæteris aptiores videbãtur, vnus ipse omnium iudicio præstare putaretur. Quare quum Aexander Cardinalis in partem reipublicæ à prudentissimo sene esset assumptus, ne in tam tenera ætate statim maximorum negotiorum mole obrueretur, Marcellum, qui in consilijs & curis adolescenti assiduus esset, pęsto esse voluit, erat enim rebus gerendis grauis, prudens, & in ijsdem conficiendis expeditus. Quem tum etiã indies magis magisq; gratia sua & fauore crescentem, pontifex protonotariorum numero assripsit, & eum ad Cęsarem vxoris obitum mœstum in Hispaniam consolandi gratia, cum amplissimo adolescente Farnesio ire iussit. At non longe pòst, quo maiore apud neporẽ sedis Apostolicæ jam negotijs præpositum, & in Galliam de-

maximis grauiſſimarum rerum negotijs legatum cum dignitate eſſet, Neocaſtrenſem deſignauit epiſcopum. Nullum enim iam negotium, nulla legatio, Marcelli cõſilio & viribus non digna videbatur. Firmata iam ętate, quum ad Imperatorem Cæſarem Carolum quintum Auguſtum Cardinalis Farneſius legationis munere fũgeretur, eidem Marcellus qui pontificis nuntius eſſet, comes eſt datus. Vbi à Pontifice frequenti Senatu, ſummo cum verborum honore commendatus, abſens in Belgis XIIII. Kalendas Ianuarij, anno ſalutis MDXXXIX. Cardinalis presbyter tituli ſancti Crucis in Hieruſalem renuntiatur: & quum Reipublicę cauſſa Alexandrum Cardinalem, non ita multò pòſt Romam reuerti opus eſſet, pontifice de more in ſenatu referente, ſummo patrum conſenſu placuit, vt is apud Cæſarem legati munus pro Farneſio obiret Romam demum reuerſus, Regienſem epiſcopatum obtinuit. Paulum III. prudentia & dexteritate ſua adeò ſibi deuinxit, vt grauiora & maioris molis negotia Pontifex ſine eius conſilio nunquam transfigeret, ratus non alium quemquam, cui crederet, magis toto in ſenatu habere ſe poſſe. Tridenti generali patrum concilio indicto, quum more maiorum Apoſtolicę ſedis Legati eò mittendi eſſent, ipſe potiſſimum delectus eſt, cum collegis Ioanne Maria de Monte epiſcopo Pręneſtino, & Reginaldo Polo diacono Cardinale S. Marię in Coſmedin, qui ſummi Pontificis nomine Concilio prędeſſent. In qua ſynodo Marcelli maxime virtus, & eximia in pontificia poteſtate & auctoritate tuenda lebertas enituit. Nam quũ Carolus V. Imperator priuatorum commodorum (vt fama erat) cauſſa Tridentini Concilij tranſlationem, quam ex Pontificis auctoritate legati adornabãt, ęgrè ferret, Marcellusque in ea re ab eo diſſenſiſſet, quod Cæſaris voluntatem Romanæ ſedis dignitati aduerſari videret, à Cæſaris miniſtris interpellatus, neque minis, neque precibus à ſententia dimoueri potuit: ea re Cæſari inuiſus, quum grauiora eius verba ſibi relata audiuiſſet, Cęſarem quidem in corpus ſęuire in animam verò ſuam nihil ei iuris eſſe, reſpondit. Cæterùm eius facta, Dei iudicio reſeruari, qui vnicuique iuxta merita ſua eſſet tributurus. Tridentini verò Concilij Bononiam translationi operam ſuam præſtitit, manſitque aliquandiu Bononiæ in ea ſynodo, vbi Reipub. Chriſtianæ adminiſtrationi deditus, ab omnibus quaſi aliquando pontifex maximus futurus obſeruabatur. Inde ſuſpenſo Concilio Romam quum reuerti conſtituiſſet, Ioãnes Maria Cardinalis de monte alter concilij legatus, eum rogauit, vt à Pontifice ad vitæ ſuæ ſuſtentationem Bononienſem legationem ſibi impetraret. Id Marcellus annuit. In via pontificis diploma ſuſcepit, qua eum inſcium eadem legatione honeſtatũ, vt Bononiam rediret, monebat. Sed Marcellus amici memor, rectà Romam contẽdit, tantumque apud Pontificem nonnihil reluctantem effecit, vt legatio ipſa ab ſe ad Cardinalem Montanum translata fuerit. Defuncto Paulo III. quum in eius locũ ijſdem cardinalis Iulius III. vocatus, quo cũ arctiſſimæ amicitiæ nexu coniunctus erat, Pontifex factus eſſet, abſens (conclaue enim aduerſa valet cõflictatus exierat) primum per nuntium ei gratulatus eſt, mox viribus parumper recuperatis, cùm vrbi egredi ad ſalubriora loca medicorum conſilio ſtatuiſſet, ſe ſellæ impoſitum ad pontificem deferri curauit. Quo cum locum ſermonem inſtituens, eum tot colloquiorum, quæ de communi Eccleſiæ vtilitate Tridenti & Bononiæ, quum vterque eadem Concilij legatione fungeretur, habuiſſet admonuit, vt quum ipſum Deus Opt. Max. vicarium ſuum delegiſſet, modò in poteſtate ſua eſſe cognoſceret, pia illa deſideria exequi poſſe, enixeque eum rogauit, vt nulla neq; propinquorum, neque aliarum perſonarum ratione habita, ſe à ſanctis inſtitutis permitteret, dejci, ſummi ſacerdotij & apparentis felicitatis honor breui tranſigit: mucietam, pileum, ſoleas purpureas, ſtolam lineam, tunicam ſericeam, breui conſumi, quæ haud ita multò pòſt cum corpore ipſo vermium domicilium futura eſſent: benefactorum verò præter æternæ vitæ præmium, quàm diuturnam memoriam in benedictione hominum tranſmirti. His & ſimilibus affectuoſe dictis pontifici lacrymas excuſſit. Eum deinde ſæpè veteris inter eos amicitiæ iure & officij ſui memor, vbi occaſio ſeſe obtulit, modeſtè admonuit. Qui demum cum fratris & amicorum importunis precibus peteretur, vt fratrem ipſum Baldui-
num Camertium ducem crearet, eoſque populos

pulos ab ecclesiastica ditione exemptos, in principatus formam redigeret, ipse vero se id facturum initio constanter recusaret, Marcellus eius constantiam laudare, optimi propositi firmam & immutabilem sententiã summo verborum honore extollere, & vt in ea opinione perseueraret monere. Veritus verò ne pontifex exigui animi propinquorum sugestionibus tandem succumberet, eidem petenti consilium dedit, quò lege caueret, vt nullus pontifex bona Ecclesiæ Romanæ stabilia alienare posset, in quam legem ipse, futuri pontifices, Cardinales quotquot in posterum essent, iurarent. Donationem verò necessariò factam, non ante validam censeri, quam duorũ aut trium subsequentium pontificum auctoritas accessit: atque hac ratione se ónes suorum impetus retundere posse docuit, si ea peterent, quorum tradendorum potestate eum exutum esse cognoscerent. Postremo cùm Iulius 3. propinquorum importunis precibus, quæ de Camerino agitauerat, exsequi constituisset, ac Cardinale quodam internuntio, eidẽ valetudinario, & postridie Vrbe exituro insinuasset, Marcellus rẽ verbis quantum potuit acribus, & validis rationibus dissuasit. Cuncta verò alijs aliquot patribus, ne rei ignari de improuiso in consistorio præuenirentur, insinuauit, & quum ipse ex vrbe ob infirmitatem discessurus esset, eos monuit, ne pontifici de ea re referẽti assentirent, quam ipse tantoperè dissuasisset. Vrbe excedens Eugubium in Vmbria, cuius ciuitatis episcopatum gerebat deinde ad Montem Fanum oppidum aeris salubritate cõspicuum profectus est. Cæterum Iulio breui vita functo ex eo oppido Romam ad ipsa comitia, quibus pontifex creatus est, venit, quo primũ in lucem editus fuisset. In via Perusiæ, in monasterio Monachorum Cassinutium S. Petri pernoctauit. Quem honoris ergo vrbis prætor Michael Turrianus episcopus Cenetensis, vir probitate insignis conueniens, ab eo in familiari de noui pontificis comitijs sermone inter multa eiusmodi verba se audisse narrauit: Fierine tũc posse, vt nostris diebus is pontifex maximus Dei benignitate afflictæ ecclesiæ concederetur, qui veteres illos sanctos pontifices martyrij, doctrinæ & sanctitatis gloria illustres imitaretur, ea ex officio suo agens, quæ Christi in terris vicario conuenirent. Multa in eam sententiam verba addens, quæ eius bene affectum animum aperirent. Conclaui instituto, non diu partes de nouo põtifice deligendo cunctati, sed omnium, qui tũ nouẽ & triginta in Vaticanum comitium conuenerunt, votis, Rainutio Farnesio S. Angeli, & Guidone Ascanio Sfortia Camerario Cardinalibus maximè suffragãtibus, decimo octauo vacantis sedis die, v. Idus Aprilis, anno salutis MDLV. Pontifex maximus renunciatus est: postridie episcopus in palatij sacello ab ostiensi pontifice (is fuit Cardinalis Neopolitanus, posteà ei in pontificatu successor) prisco ritu inauguratus, eodem die in Basilica Vaticana sine solemni pompa ac cæremonia, cum festa Paschalia instarent, seruato veteri nomine, summæ eius dignitatis sacra thiara à Cardinali Pisano Diaconorum primo redimitus, insignia me etiã propè adstante, & cũcta accuratè contemplante accepit, magna omnium exspectatione, maiore spe: præfulgebat enim sanctitate, moribus & doctrina, sic vt ipsius vita omnium censura haberi posset. Inito pontificatu quum à Cardinalibus rogaretur, vt prisco instituto ei diplomati subscriberet, quo iuramento obligaretur, certum tantũ numerum Cardinalium esse creaturum. Id facere recusauit, affirmans se id opere præstiturum verbis nolle. Cardinalem Mantuanum, qui ei in sacris assistebat lõgo sermone de pontificatus onere alloquens, inter cætera ei aliquando dixit: se procul dubio scire optimum esse pauca dicere multa verò præstare: ipsum autẽ ea ratione multa polliceri, vt ijs verbis fidem suam obligaret, quod si aliquãdo mali dæmonis impulsu à rectè cœptis desisteret, secũ ipse posteà ita cogitaret & diceret. Quàm iustè de me vti hypocrita Cardinalis Mantuanus conqueri potest, & pontificatu indignũ iudicare, postquam apertè cognouit verba & actiones meas præteritas adumbratas, fuco & fallacijs plenas, nec ex bona radice ortas fuisse? statim verò oratores Cæsaris & Gallorum regis ad se accitos grauissima oratione monuit, vt de ijs, quæ ipse eorum regibus scripserat, & ipsi eosdẽ certiores facerent, vt in pace ineunda consentirent, quod si recusarent, præter nuntios & legatos, ipse quoque ad eos hortãdos profecturus esset. Quum verò orator regis Hispani-

rum veniam pro quodam nobiliſſimo Romanorum homicidij peteret, reſpondit. Se pontificatum ab homicidij abſolutione auſpicare nolle: omnibus verò tribunalibus, quædam, quæ inuiolata ad rectã iuris adminiſtrationem obſeruarent, ſcripto mandauit. Audientis ijs, qui negotiorum cauſſa aderant, totus incubuit. Sed & Rotæ auditores ſe ſalutatũ de more venientes, in poſterum domi ſe continere, & parum neceſſario ſalutandi officio omiſſo muneri ſuo ſtudioſè vacare iuſſit. Neminem propinquorum Romam venire voluit, ne fratrem quidem: quodque his & tẽporibus, & moribus nouum eſt: duos paruulos Alexandri fratris filios Ricardum & Herenniũ, quos ipſe in vrbe educabat, à nemini ſalutari, rarò etiam in publicum prodire, præter quam ad ſacra paſſus eſt: eos verò ſericeis veſtib' indutos modeſtiæ admonẽdos curauit, nec breui eo tempore quo pontifex fuit, illos vnquam vidit: Interpellatus an in palatiũ ex priuatis ædibus introducendi eſſent, reſpondit: Quid illis cum palatio, eorum fortè id patrimoniúmne eſſe cenſetis? Tria, quæ obtinebat ſacerdotia, Criſpo & Saraceno Cardinalibus, ac Ioanni Frãciſco Lotino Volaterrano donauit. Cardinali Tridentino legationem Bononienſem, quam ſedulò petierat, non conceſſit, ne magis Cæſarianis, quã Gallis fauere videretur, inter quos tanquam communis pater medium ſe gerere, & pacem, qua tãdem ratione poſſet, componere conſtituerat; cùm Tridentinus inter Cæſaris partes princeps haberetur, ei tamen ipſius legationis loco, aliquot Cardinalium Mantuani præſertim conſilio & impulſu, decem aureorum millia largitus eſt, quo eius labores & expenſas in Cõcilio Tridentino factas, aliqua ex parte ſubleuaret. Decreuerat enim lagationes omnes biennales tantum eſſe. Quo temporis ſpatio Bononienſis legatio eam pecuniæ ſummam reddere ſciebat. Multa & magna ad Apoſtolicæ ſedis decus penè obſcuratum, inſtaurandum meditatum fuiſſe, ferebatur ab ijs, qui quum adhuc Cardinalis eſſet, mentem eius exploratam habebant, arcanorum omnium particeps. Inter quæ illud præcipuum, quòd fratri liberiſq; ſuis tantum elargiri, quantum ſinguli è nobilitate homines in redditibus haberent, decreuerat, nec vitra priuatorum ciuium cõditionem ſe efferre paſſurus erat, non ad principatum & dignitates euehi, ne aſſem quidẽ de fructibus Eccleſiæ, niſi de libera omnium Cardinalium ſententia, eos auferre permiſſuros. Id maximè percupere videbatur, vt eos Venetus ſenatus in Patriciorum numerũ adſcriberet, ſummũ id honoris genus, quo eos honeſtaret, eſſe reputans: omnem eccleſiaſticam iurisdictionem viris profanis, & nullis ſacris initiatis, demandare cogitauerat. Illud ſubinde ſæpè in ore habebat, ſanctitati eccleſiaſticæ turpiſſimum eſſe, eos qui Sacerdotijs ad curam animarum ſpectantibus præfecti eſſent, à ſuis gregibus paſcendis abeſſe, neque ſe eos Romæ, aut vſquam verſari, niſi Sacerdotijs abdicatis, bonisque paſtoribus commiſſis, permiſſurum. Decreuerant item, eiectis ex aulico miniſterio cunctis indignis, ſe neminem in Palatinis, niſi qui frugi & honeſtis moribus eſſet, cuiuſque opera foret neceſſaria eſſe paſſurum. Luxum enim omnium malorum cauſſam eſſe, & ipſum peſſimum eſſe dicebat. Quare etiam profuſas ſuperiorum pontificum Sportulas, in modicam quandam pecuniarum ſummam iã vix pontificatum adeptus contraxerat. Collegium Cardinalium ſupra omnia exornare conſtituerat, neque quenquam prçterea in eorum numerum lege veteri repetita, ſine omnium conſenſu legere, quæſitis quoque in eorum lectionibus ſummorum virorum teſtimonijs. Quanquam autem illud in ore habuerit, ſe vectigalia, atque onera publica, per ſuperiores principes impoſita, vel aboliturum, vel ad modeſtam quandam rationem redacturum, initio tamen pontificatus ærario exhauſto, & magno ære alieno inſuper contracto, coactus eſt præter animi ſui ſententiam propoſiti mutare, & ſubſidium illud triennale trecentorum millium aureorum à Paulo tertio indictum continuare, quod tempus præſcriptum exactum eſſet, quo in Maximis Romanæ Eccleſiæ neceſſitatibus ſubleuari poſſet. Sedis enim Apoſtolicæ ſtabiles redditus ſunt CL. millia aureorum, ex hoc ſubſidio reliqui, & triginta millia qui cenſibus hauriuntur. Priori pecuniarum indictioni quartam partem redditiuum cõgregationum regularium, ac vigeſimam Hebræorum adiunxit. Quod vectigal Cardinalium pauperum ſuſtentationi addicere decre-

decreuerat. Eius præcipua cura erat, æs alienum Ecclesiæ soluere. Quo perfecto, quæ de vectigalibus minuendis, vel tollendis constituerat, ocyssimè exsequi. Id vt facilius faceret, se neque bella gesturum, neq; insanis substructionibus vacaturum, aut propinquis suis principatus empturum, publicè professus est. Qua parsimonia illud sibi certo persuadebat, brcui ecclesiam Romanā ære alieno liberaturum. Quū aliquādo eius mensæ cochlear, & alia instrumenta aurea apposita essent, argentea sufficere dixit: olibanum pro argenteo æreū voluit, & ex ijs pecunias vsibus Apostolicæ sedis conflari iussit. Ferunt ipsum in animo habuisse, Parmæ statum mutare, Camerinoque Farnesijs restituto eam vrbem tum nutantem Ecclesiæ reddere. Senarum libertatem maximè desiderabat. Rebus compositis viros militares, ac prorsus omnem militiā à se abigere, & in Ecclesiasticæ ditionis limitibus procul ab vrbe ad ipsos tuendos fines constituere voluisse, fama est: eundemque aliquando cogitasse, de ipsis etiā Germanis corporis custodibus exauctorandis, illud sæpè repetens, multos principes salutari signo crucis potiùs quam armis aduersus hostes defensos: Pontificem verò Maximum, qui pro Christo vniuersam Ecclesiam gubernaret, scutis aut gladijs indigere. Vnde satius esse ipsum ab impijs & sceleratis, si casus ita tulisset, occidi, quam reipublicæ Christianæ tam indecorum præbere exemplum. Religionis Christianæ dissidijs, & his, quæ nunc vigent, hæresibus, valdè angebatur, & procul dubio, si vixisset, omnem operam suā & studium in eo collocasset, vt sublato schismate omnes ad concordiam redigeret, vel generali Cōcilio, quod semper expetiuit, vel alia quauis ratione. Sanctissimam hanc eius mentem, ego non alijs referentibus, sed ex familiaribus sermonibus inter nos habitis, um dCardinalis esset, optimè nouime enim multum dilexisse visus est. Amicitias nāque, quas iam inde ab vsq; adolescentia coluit, constanter vsque ad ipsum Pontificatū maximum retinuit, multis nihil minus cogitantibus vltrò etiam accitis. Doctos quoque & graues viros dilexit in primis, eorumque familiaritate iucundissimè vrebatur, quos consilio opera & facultatibus aliquando sublenauit: in his Guilielmū Sirletum, incredibili doctrina & pietate virum, quem modò solius virtutis erga Card nalem videmus, quem multis annis domi suæ humanissimè aluit: cibi ac vini parcissimus fuit, eaque simplicitate, qua priuatus quum esset, edebat, habebatque siue publicè, siue priuatim conuiuaretur, Anagnostem in mensa, qui sacros libros, aut sanctorum patrum scripta legeret. Post longum in prandio silentium recordatus aliquādo ea Hadriani quarti Papæ verba: Romano pontifice nemo est miserabilior, conditione eius nulla miserior. Totius enim vitæ lætitia, & felicitas amaritudo est, Cathedra Romani pontificis est spinosa, iter vndique consertum aculeis pondus tantæ molis, vt robustissimos premat & confringat humeros: manu mensam percutiens, dixit: Non video, quomodo, qui locum hunc altissimum tenent, saluari possint. Valetudine fuit non satis prospera, honesto corporis cultu, facie decorus, ore venerabilis, statura procerus, corpore gracili, capillo subrufo, supercilijs disparibus, atque altero paulò eminentiore. Fuit modestus, quietus, temperatus, pro censu liberalis, eleemosynis largus, in incessu & motu grauis, & quanquam rarus in risu, tamen quandoque facetus, & vt vno verbo multa complectar, in quo magnū sanctitatis specimen, in tam corrupto sæculo maximè relucebat, qui nobis non suo vllo damno, sed nostro maximè tam citò fuerit ereptus, maiore profectò nostra & reipubl. Christianæ iactura, quàm vllo suo detrimento, fuisset enim si quisquam alius Christianæ reipub. necessarius pontifex, miseris hisce & calamitosissimis temporibus. Quum satis (vt dixi) firmis non esset viribus, & propterea anno superiori diù etiam febre laborasset, corpore quoque tam comitiorum incommodis, quam obeundis publicis muneribus, quæ vetere Christiani populi instituto, annuis Dominici cruciatus & Resurrectionis diebus per maximum pontificē fieri consueuerūt, fatigato, duodecimo pōtificatus die grauius è pituita & non leui febre decubuit. Postridie sanguine emisso, febris quidem remissior fuit, verùm corporis vires imminutæ: visus tamen est per aliquot dies cōualescere, quibus diebus semper aliquid per familiares egit, IIII. Kal. Maij, quum melius se habere videretur, Vrbinatum. III. Kalend. Ferrariensium Ducem: item,

Camerariũ,Guiſiũ,Farneſium,& Eſtenſem Cardinales audiuit.De Farneſio dixit ſcoperam daturum,vt intelligeret familię ſuæ beneficio Paulum III.in ſe reuixiſſe Nocte ſequenti haud multum quieuit Pridie Kalend. hora duodecima apoplexia correptus,omnes paulatim ſenſus amiſit, & hora ſeptima noctis ſequentis,quæ Kalend.Maij præcedit, ſecundo & vigeſimo pōtificatus die, vitæ anno quinto & quinquageſimo minùs ſex diebus,maximo ſui apud omnes bonos deſiderio relicto,rebus humanis exemptus eſt, inſigni hominum cōcurſu,cōmunem iacturam dolentium, ad Vaticanũ facto.Cadaner publico funere elatum, tenui pompa canonicorum humeris in Vaticanã Baſilicam delatum,marmoreo conditum eſt monumento.Vacauit tum ſedes dies 22.De eo verè Virgilianum illud carmen dici poteſt.

Oſtendent terris hunc tantum fata neq; vltra Eſſe ſinent.

PAVLVS IIII. PAPA.

232. Pōt. PAulo 4. Pontifici maximo patria Neapolis Campanię fuit,quatuor Romanorum pontificum natalibus antea celebris. Maiores ex Germania clariſſimo ſanguine ortos, Piſis primùm,deinde Neapoli cōſediſſe fama eſt. Pauli auus Diomedes Carafa Matalunæ comes magna apud Regẽ Neapolitanum Ferdinandum Arragoniũ Seniorem auctoritate fuit. Pater verò Ioannes Antonius inter Neapolitanos proceres inſignis,ab vxore Victoria Camponeſca Petri Lalli filia, in quam primaria Aquilanorũ familia defecit,dotis nomine Montorij in Marrucinis Toparchiam ad 18. ab Aquila vrbe lapidem mare verſus ſitam,comitatus titulo habuit:ex qua duos mares, plures verò fœminas, qua clariſſimis viris in matrimonium datæ ſunt,ſuſcepit:harum vna religioſa virgo monaſterij virginũ Neapoli mulier ſancta exiſtimata eſt.Ex maribus alter nati maior,fuit Ioannes Alfonſus Montorij comes:alter Paulus ipſe,Ioannes Petrus ante pontificatum vocatus: qui in lucem editus eſt in Hirpinis,vico,cui nomẽ eſt ſancti Angeli de ſcala,prope furcas caudinas,ſeptimo à Beneuento lapide 3.kalen. Iulij,anno ſalutis MCCCLXXVI. A teneris annis ingenium ad bonas artes, ſacræ ac religioſę vitæ inſtitutum, propenſum præ ſe tulit. Eare cùm Prædicatorum monaſterium, eius ordinis religionem profeſſurus petijſſet, ægrè à parentibus imbecilliori ætate diffiſis, vi inde abduci potuit,ſed tandem eorum monitis cedens, ad ſtudia quibus antea vacauerat, dennò totus conuerſus, ingenium exquiſito litterarum delectu grauiter inſtruxit.Omnium porrò diſciplinarum, & præſertim ſacrarum litterarum,linguarum item Latinæ, Græcæ, Hebraicæ accuratæ cognitioni maximam à primis annis vitę integritatem adiunxit. Romam adoleſcens veniens, diu in contubernio Oliuerij Carafæ Cardinalis Neapolitani eiuſdem propinqui, qui tum temporis ampliſſimi ordinis virtute atque exiſtimatione princeps & erat, & omnium iudicio habebatur, vixit.Cuius opera & commendatioue à Iulio ſecundo primis pontificatus menſibus epiſcopus Teatinus creatus. Neapolim haud ita multò pòſt legatus eſt,vt Ferdinandum regem Catholicum ex Hiſpania eò venientem, Apoſtolicæ ſedis nomine ſuſciperet. Cuius reges tunc primùm gratiam promeruit. Aliquot annis pòſt Apoſtolicæ ſedis nuncius in Angliam ad colligendum ſancti Petri vectigal à Leone x. miſſus triennio in ea inſula manſit,Inde per Oceanum in Hiſpaniam ad aulam Ferdinandi Catholici Hiſpaniarum regis ſe conferens, à prudentiſſimo rege,qui eius virtutem Neapoli cognouerat, ad conſilia eſt admiſſus, & maximi ſacelli Regij ſacerdotis, quem magnum Capellanum vocant,vicarius electus. Quo mortuo

apud

apud eius nepotem Carolum Hiſpaniarum Regem, & poſteà Imperatorem eadem munera aliquandiu ſuſtinuit. Manſit in Hiſpania annos circiter octo, quo tẽpore linguã Hiſpanicam perinde ac Italicam hauſit. Ab Hadriano 6. qui Leoni 10. ſucceſſerat, quo cũ ob morum ſimilitudinem vetus ei interceſſerat in Hiſpania conſuetudo, Romam cum Marcello Gazele viro ſanctitate illuſtri, euocatus inter eos patres relatus eſt, quorum opera & conſilio põtifex in eccleſiaſtica morum cenſura, & inſtaurandis Chriſtianę diſciplinæ legibus, ad reſtringendam ſolutam ſacerdotum vitam, ſanctioremq́ue gerendi ſummi pontificatus rationem, quas omnino cogitabat, vteretur, apud quem tanta auctoritate & gratia valuit, vt ſi diutius vixiſſet, eum procul dubio in ampliſſimorum patrũ ordinẽ adſciturus fuiſſe videretur. Inſequẽtibus poſteà annis, Hadriano ſexto infectis rebus è vita ſublato, ſedente Clemente ſeptimo, quum eum Cæſar Carolus Quintus epiſcopatu Brunduſino ornare voluiſſet, non tantum recens oblatum ſacerdotium vetere longè opulentius recuſauit, ſed etiam quod iam obtinebat, ſponte pontifici dimiſit, ſibiq́ue ſub monte Pincio longè ab hominum conſpectu recto vitæ inſtituto, modicis ædibus, neque ædificio, neque amœnitate conſpicuis, domicilium elegit, & ab omni rerum humanarũ cura penitùs ſe auertit, quo in loco ſacris aſſiduè intentus literis, religioſè aliquot annos egit, nouamq́ue clericorum regularium cõgregationem inſtituit, paupertatis, caſtitatis, obedientiæ votis, ritu cæterorum religioſorum, ante arã maximam Baſilicæ Vaticanæ ſolemni cæremonia nuncupatis. Cuius pij inſtituti ſocij primi fuêre Caietanus Tieneus nobilis Vicetinus, vir ſanctus, Bonifacius Collenſis Alexandrinus, Paulus conſiliarius Romanus. Eã vitæ formam Clemens 7. approbauit. Vrbis direptione, qua multa à nefario milite paſſus eſt, commotus, Roma diſcedens, Veronę aliquandiu apud Ioannem Matthæũ Gibertum Veronenſem epiſcopum, inter ſui ordinis homines clariſſimum, in remotos epiſcoporum Nazarenis hortos ſeceſſit: deinde quietioris illius ſanctioriſq́; vitæ deſiderio rurſum accenſus, Venetias cõmigrauit, vbi longo tempore moratus, ibidem religioſorum & morum ſanctitate ſibi cõmẽdatorũ hominum maiore conuentu coacto pio religioſi animi decreto, ſeueriorem vitam cum ijs profeſſus eſt, & apud ædem ſancti Nicolai Tolentinatis non ſine magna ſanctitatis & doctrinæ opinione aliquot annis egit, presbyterorum Teatinorum (ita ab epiſcopatu Teatino, quem obtinuerat) vocatorũ, in ea ciuitate, in qua ſummopere amatus & obſeruatus fuit, tum primùm ſodalitate inſtituta. In hoc ſacerdotum ab ſe delectorum contubernio adhuc viuens, à Paulo 3. bis per pontificias literas Romam euocatur, vt eius conſilio in morũ emendatione, & concilij generalis celebratione, quæ pontifex adornauerat, vteretur: à quo haud ita multò pòſt, auguſta illa generoſi iudicij maturitate facilè ſuperiores pontifices antecedente, nobiliſſima illa IX. Cardinalium publicatione, qua anno ſalutis MDXXXVI. II. Kal. Ianuarij, viros egregios & præſtãtiſſimos ex optimatibus Eccleſiæ vndique conquiſitos, in ſenatum legit, Cardinalis presbyter tituli S. Clementis deſignatus, maximam dignitatem, nullum ambitioſi animi ſignum promens ſuſcepit: Epiſcopatum verò, quẽ antè ſponte dimiſit, paulò pòſt iterum adeptus. Varia apud homines fama iactabatur, alijs ſanctiſſimum virum relicto quietioris vitæ inſtituto ad reipublicæ fluctus ſe vocari paſſum, ſummis laudibus extollentibus: alijs contra id factum accuſantibus. Ipſe tamen collato honore in obeundis ſenatorijs muneribus intentus, ita doctrinæ ac ſanctitatis fama fruebatur, vt obloquentium ſententiam facilè eludere videretur: nam vitæ, innocentiæ, religionis ſtudio, & optimis moribus, multam eruditionem, præexcellentem ſacrarum literarum notitiam, facũdiam verò inſignem in dicenda publicè ſententia & omni ſermone libertatem addiderat. Animo adeò conſtans & fortis, vt perſonæ ſuæ vbiq; bene memor, nec minis, nec precibus à dicta ſemel ſententia recederet. Si quid à Romanis Pontificibus Paulo & Iulio, ſub quibus Cardinalem geſſit, fortè referretur, quod non ita ex Apoſtolicæ ſedis (cuius vnius commodum ante omnia poſitum ſibi habere dicebat) dignitate eſſe cenſeret, vel conſilio aberat, vel ſi intereſſet, non aſſentiebat. Cuius rei plura, & maximè memorabilia exempla exſtant, Pontifice Paulo III. auctor imprimis fuit, vt ſan-

ctæ inquisitionis admodum necessarij tribunal, præstantissimis patrum ad id munus iudicibus lectis, Romæ institueretur, qui inquirendis damnādisque hæreticis summa cum potestate præessent, latius iam per totam Italiā serpente Lutherana hæresi, cuius labe non profanos modò, sed & religiosorum hominū multos polluerat. Qua ratione factum est, vt membris ægrotis aut sanatis, aut si sanari non possent amputatis, quæ contagio inficiebantur, periculoque propiora erant, paulatim salutaribus remedijs adhibitis, pristinæ in Italia sanitati restitue rentur. Cæterùm quum tam in inquisitionis munere, cui ipse præ cæteris delectus fuit obeundo, quam alijs rebus ab se gestis adeò seuerè ageret, vt multos homines offendere videretur (eiusmodi porrò vitæ institutū Christianam seueritatē appellare solebat) magnum sibi aulicorum hominum odium contraxit, qui seueritatem & rectam eius mentē asperitatem interpretabantur. Illud certè constanti omnium hominum fama liquet, eum ante pontificatum magnæ quidem integritatis vitæ ac doctrinæ, sed nimis seueri ingenij & in propositi sententia permanentis animi opinione vixisse, eoque ingenio hominum studia promereri nesciebat. A Paulo 3. ex presbytero Cardinale tituli sanctæ Mariæ Transtiberim, episcopus primum Albanus, deinde Sabinus, Archiepiscopusque Neapolitanus factus est: postea Iulio 3. Tusculanam, & nouissimè Ostiēsem obtinuit Ecclesiam. Mortuo Marcello, apud quem summum gratiæ & dignitatis locum obtinuerat, 10. Kal. Iunij die Ascensionis Comitijs in Vaticano habitis post non longas quidem, sed acerrimas comitiales contentiones, aliquot ex collegio patribus Cæsarianæ factionis vehementer repugnantibus, tandem Alexandro Farnesio, qui ei studebat, prævalente, 4. & xl. patrum suffragijs Romanus Pontifex quum esset sui ordinis princeps annum natus LXXIX. creatus, Pauli nomine, beneficiorum sibi à Farnesijs collatorum memor, assumpto proximo die Dominico maiorum more ante Basilicam Vaticanam coronatus est, magna & vniuersali hominum, qui eius seueritatem timebant, mœstitia. Quod à nonnullis futurarum rerum, luctuosique grauibello pontificatus triste omen iudicatum est. Ciuitas enim paulò liberius viuere, præsertim proximis sub Iulio tertio annis, quum solita esset, seuerum & acre hominis ingenium timebat, cuius anteactam vitam communi hominū viuendi rationi contrariā nouerat quam aduersam de se opinionem ipse pontificatus initio auertere studens, certis quibusdam Cardinalibus vterò etiam non rogatus pollicitus est, se nihil omninò in vrbe nouaturum, sed veteri instituto cuncta moderaturum. Timentibus verò seueram reformationem vetus illud vsurpauit: Vxorem non habentes sæpè verberant. Profusis deinde sumptibus, & magnifico apparatu tota vrbe auleis ornata, omnibus Cardinalibus comitatus à Palatio Vaticano profectus ad sanctum Marcum, ad sinistram tollendam suspicionem, priuatim & publicè multa liberalitatis & Clementiæ signa dedit, & cùm in publicum prodiret, humanis verbis omnium fauorem studuit promereri. Rogatus quanam ratione ipse & fratris filij victuri essent, munificè respōdit, & largè more principum, quod re egregiè præstitit: Nam pecuniæ minimè cupidus, clericatus, secretariatus, & Protonotariatus magni pretij officia liberalissimè donauit. Omnibus Christianorum principum, in his Reginæ Angliæ, & Rerumpublicarū oratoribus, qui gratulatum, & ad eius venerationem Christiano more Romam venerant, publicis in consistorijs admissis, ingenium rursus secutus, ad ea quæ deprauata sibi videbantur, emendanda conuersus, totus ad tollendos, ausus, quos superiorum temporum negligentia pepererat, incubuit, vt hac saltem ratione Lutheranorum voces contra Romanam curiam obloquentium retunderet. Multa igitur summa seueritatis edicta proposuit, quæ ad dissolutos ciuitatis mores corrigendos pertinebant. Ob eam causſam multis inuisus, quanquam pleraq; egregio principe digna ageret, non tamen grata esse poterant, quàm contra, odiosa si qua forte sese secus feciſſet. Principio cogitauit de leuandis vectigalibus & oneribus, à superioribus pontificibus extra ordinem impositis, sed ærario inani mentem mutare coactus est, ne grauiora indicere posteà cogeretur. Edito decreto prædia & bona ecclesiarum malè & simoniacè alienata, quę à multis aut occupata, aut temerè empta fuerāt, magno multorum damno possessoribus deturbatis restitui iussit. Iudæos tota

ecclę-

tota ecclesiastica ditione sparsos & passim Christianis nullis penè distinctos signis admixtos, certis septis more Veneto oppidatim concluſit, & ad eorum auaritiam, cuius vitij infamia gens illa in primis laborat, coercendam eorum vsuris modum imposuit, fœnus à centesima ad quinquagesimam reduxit, crocei coloris pileum, quo internosci possent, ferre coegit: mercaturam cūctarum rerum, quæ victui humano necessariæ sunt, omne cum Christianis commercium stabilia bona possidere ijs prohibuit: Christianos quoq; quicquam eisdem ministrare: Synagogas, quibus superstitiones suas celebrarent, præter vnam in singulis ciuitatibus ipsos habere vetuit, manente nihilominus ac si plures essent catechumenorum annuo decem aureorum pro singulis tributo, grauioribusque exactionibus abrogatis semel cunctis priuilegijs, quibus à superioribus pontificibus donati, immanes & intolerabiles diuitias per fas & nefas congesserant, onerauit. Multa Iulij tertij, quæ nunquam probauerat, decreta induxit, aliquot ex eius familiaribus, quorum Iulius consilijs vtebatur, in carcerem coniectis, Vrbis præfectum Vrbini ducem, in locum Horatij Farnesij paulò ante interfecti suffecit. Cardinales prouinciarum legatos minorum ordinum rectoribus subrogatis cunctos reuocauit, præter vnum fratris filium Carolum Carafam, quem initio pontificatus ex equite Hierosolymitano, & Neapolis priore, & qui militiæ perpetuò operam dederat, Cardinalem & Bononiæ legatum dixerat, cuius plurimum opera vtebatur: hic rerum summæ præerat. Osio antiquo familiari Datario declarato, Datariatus redditus suspendit, eumque seuerè admonuit, vt nullas pecunias pro impetrandarum quarumlibet rerum, quæ concessione parum dignæ viderentur, compositionibus acciperet, quousque à Cardinalibus quibusdam, quibus id munus mandauit, corrigerentur, quem sibi persuasissent, multas pecuniarum summas eo munere contra ius cogi. Complures super ea re egregiorum hominum Theologorum, iurisque pontificij consultorum deliberationes habuit, quærens, an hæ pecuniarum solutiones, quæ compositiones vocantur, legitimę essent, & à sponte offerentibus pecuniæ scito capi possent. Dum omnium sententias audit, grauiter aliquando in eos inuectus est, qui accipiendas probarent, ab omni auaritia alienum animum præseferens. Regressus & accessus ad Cathedrales Ecclesias reuocauit. Dispensationes matrimoniales inter secūdi gradus affines, aut rarò, aut non concessit. Publica sanctione cuncta, quæ superiores Pontifices post Iulium secundum concesserant, quæ bona redditusque Ecclesiarum minuerent, sustulit. Superiorum pontificum decreta de annatis & quindennijs confirmauit, ad eorundem solutionem, quæ controuersa erant, exposuit, quorum causas Cardinalibus Sarraceno & Menianello, exsequutiones verò Hieronymo Saulio Archiepiscopo Genuensi quæstori, & Osio supplicum libellorum magistro commiserat. Pœnitentiariæ officium: item Cleri statum, tam in vestitu quàm victu, emendari abusibus sublatis decreuit; nec vllius nomen recipi voluit inter sacerdotiorū candidatos, quorum anteacta vita non probata esset: ei quæstioni præfecit viros integros Tranensem Rubibam, Reumanum Cardinales, & Franciscum episcopum Gebenensem Datariū. Ambientium sacerdotia fraudes redarguit: lenones & facinorosos homines vrbe exactos, grauissimis pœnis coercuit. Societates certarum pecuniarum, quibus præscriptæ menstruæ vsuræ persoluerētur, præter eas, quę ex officijs Romanæ curiæ capiuntur, vti funebres edicto prohibuit. Eum senatus principem, quem decanum vocant, esse voluit, qui decedente vetere decano, principem locum inter agentes Romæ episcopos Cardinales obtineret. Seueriſſimum promulgauit edictum in eos, qui sanctissimā Trinitatem, Iesu Christi Domini nostri diuinitatē, eius ex sancto Spiritu conceptum, pro humani generis salute mortem, beatissimæque Virginis deiparæ perpetuam virginitatem inficiarētur. Thomam Cromerū Archiepiscopum Cantuariensē hæreticū auctoribus Philippo & Maria Anglorū regibus, sacerdotio priuauit, & puniri more maiorū iussit, qui pertinax in Anglia cōbustus est. Osium eundem, quem supplicibus libellis (vt dixi) subnotādis, summæque consiliorum omniū præfecerat, & episcopatu demū Reatino exornarat morū rusticitate, grauioriq; ei' ingenio suboffensus, propinquorū quoq; pōtificis,

quos negligebat relationibus petitum, gratia in odium versa, postea in Hadriani mole præduro carcere habitum, per quadriennium ferè custodiri iussit. Triumuiralem conseruatorem vrbis, & senatoriam in Capitolio potestatem amplificauit, & populo Romano immunitates omnes & priuilegia à superioribus pontificibus concessa, liberaliter auxit & confirmauit. Tiburque Cardinali Estense ab administratione submoto, eidem concessit. Ad leuandam vrbis annonę penuriam triginta millium aureorum censum instituit, cuius fidei iussioni bona domus hospitalis sancti Spiritus subiecit, qua pecunia frumentum inopi plebeculæ pascendæ compararetur. Quadrantarium carnis vectigal in quinquennium à Iulio tertio impositum, extra vrbem tantum exigi voluit. Quod tamen necessitate coactus, in nouennium ad omnes etiam regulorum ditionis ecclesiasticæ Toparchias postea produxit, & ex eodem vectigali montem non perpetuum cum centesimæ solutione constituit. Tot verò beneficijs populus Romanus inflammatus, ad testificandum grati animi studium, solemni decreto statuam ei in Capitolio marmoream, quam ipse potius quam æneam optauerat, antiquorum more erexit, & centum amplius ciues è nobilitate lecti, qui sine stipendio pontificis per vices perpetui corporis custodes, nouo exemplo essent, Fidei equites ab eo creati. Dum hæc magna cum omnium laude ageret, quorundam è suis (vt fama est) Neapolitanorum quoque & Florentinorum exsulum, qui primarij ciues erant, consilijs à pristina mente deductos, quum ob quasdam suspiciones (vitæ enim & auctoritati suę insidiari ab ijs sibi persuasum fuerat) multos repente in carcerem coniecisset, comparato exercitu Gallorum & Heluetiorum siue Rhetorum præsidijs in Italiam euocatis, bellum graue cum Philippo Hispaniarum rege Caroli Quinti filio suscepit, & vetus odium reuocauit. Oderat enim ipse iam pridem Hispanorum nomen, quippe qui vrbe direpta & incensa sacrosancti Pontificis maiestatem violauerant, Italiam seruitio oppressam tenebant. His addebantur priuatæ iniuriæ, quod cũ in regia Hispaniarum versaretur, in cancellariatus cuiusdam petitione sibi iure debiti, prælato Hispano, ipse præter leges præteritus fuisset. Itaque eius rebellionis tempore, quõ Neapolitani Petrum Toletanum, qui pro rege illius regni negotia curabat, quæstionem religionis more Hispanicensi in regno instituere conantem multis seditionibus & tumultibus fatigatam, ab eo consilio desistere coegerunt, medijs armorum fragoribus, ipse Paulum tertium ad arma Cæsari in regnum inferenda adhortatus fuisse dicebatur, suam suorumque (quos multos in regno habere dicebat) operam pollicitus. Quæ consilia prudentissimus Pontifex hominis animum admiratus, apertè quidem eius pietate & solicitudine laudata, tanquam parum tempori opportuna reiecit. Eius indignationem auxit, quod aliquot annis antea à Paulo tertio Archiepiscopatu Neapolitano donatus, possessione diu exclusus à regni prorege fuerat, tanquam Gallicarum nimis partium studioso. Pontifex igitur factus, ab ijsdem, quos supra memoraui, ad bellũ Cæsarianis inferendum solicitabatur, qui à latere eius nunquam discedentes, eum veteres iniurias repetendo, nouas arguendo, indies inflammabant, tempusque venisse, quo Ecclesiæ iniurias, seseque vlcisceretur, affirmantes, belli occasiones captabant, in ipso belli ardore Neapolitanos à rege non ita bene de ijs merito, ad se defecturos; & cuncta facilia futura, Gallico rege belli socio eidem bellicarum rerum imperito assiduè persuadentes. Nec cuncta fortuna illudere rebus humanis solita, facilem præbuit occasionem, qua & bellum legitimè posset ipse Pontifex indicere, & Gallos in belli societatem sibi adscilcere. Per id tempus Carolus Sfortia ex comitibus sanctæ Floræ Longobardiæ Prior, qui Francorum regi Henrico bello Senensi merebat, à Cæsarianis cum fratre Mario captus custodiæ asseruabatur: duas is ab se possessas triremes ex Gallia discedens in portu Massiliensi reliquerat. Quarum præfecti Philippi Vicouarronis fidei, quod in Cardinalis Camerarij Cæsarianæ factionis studiosi clientela esset, parum Rex credens, eo sua auctoritate remoto, illarum custodiam Nicolao Alamanno exsuli Florentino commisit. Is cum triremibus in insulam Corsicam venerat. Id Prior iam liber factus cognoscens, regem Henricum per litteras rogauit, vt triremibus restitutis solita sibi stipendia continuaret. Annuit Rex, Alamannoq; iussit,

vt

vt Centumcellas nauigans, triremes Priori traderet. Qui tunc apud ſanctæ Floræ oppidum altero pede debilis manebat. Quo caſu impeditus, datis ad Alamannum litteris, iuſſit vt triremes Alexandro fratri Camerę Apoſtolicæ clerico traderet, qui ſuum ibidem aduentum exſpectaret: Alexander Centumcellas concitus abiens, triremes Alamanno, eas ſibi Priore abſente reddere recuſanti, vi eripuit, nihil veritus, quòd in eccleſiaſticæ ditionis ſtatione eſſent. Alamannus imprudenti conſilio dimiſſus, apud Petrum Capuanum Centumcellenſis arcis Præfectum Alexandrum detulit, vim ſibi ab eo intentatam querens. Præfectus Alexandrum rogauit, ne eius nauibus inſcio Pontifice eductis, portum & pontificis maieſtatem violare videretur, permitteret ſe de eis ante pontificis miniſtros monere. Id Iohannes Franciſcus Lotinus Volaterranus, Cardinalis Camerarij intimus, & conſiliorum princeps, qui per eos dies à Cæſare redierat, Alexandri citiſſimis literis intelligens, ita apud Iohannem Montorij comitem pontificis fratris filium, rebus adhuc Cæſaris fauentem, rem extenuando egit, vt literis ad Præfectum Centumcellenſem datis, iuberet, ne ſe in regiorum miniſtrorum controuerſijs implicaret. Ita Alexander venia abeundi obtenta, portum exijt. Intereà litteris præfecti Centumcellenſis Romam allatis, res ad Cardinalē Carafam Cæſaris rebus parum æquum defertur. Is confeſtim Præfectum pōtificis nomine moner, ne Alexandrum cum triremibus portum egredi permitteret. Quod Alexander ſentiens, iam liber, & obres geſtas Frācorum fidei diffiſus, Caietā primùm, mox Neapolim abnauigauit, amicè & munificè à Prorege Bernardo Mendocio, & principe Auriæ claſſis Hiſpaniæ præfecto exceptus. Tum regij miniſtri Romæ apud pontificem quæſti. Comes verò patrui iram veritus, ſe à Lotino perſuaſum querebatur. Pontifex ſuſpicatus non abſque Camerarij voluntate, vel ſaltem conuenientia id factum fuiſſe, Cardinale grauioribus verbis & minis exagitato, eundem Lotinum, quod Montorij Comitem ad id induxiſſe videretur, in vincula coniecit. Hinc mutui odij & ſimultatum origo manauit, quas pontifex aliquot diebus pòſt auxit, quum à Cardinale Burgenſe ei renuntiatum eſſet, quoſdā Cęſareæ factionis proceres, modo apud Cardinalem Camerarium, modo apud Marcum Antonium Columnam clandeſtina colloquia contra ipſum, eius maieſtatem & auctoritatē habere, quodq; ipſe Lotinus Cardinalis familiariſſimus ſtatim à comitijs ad Cęſarem miſſus eſſet, qui cùm de tota comitiorum ratione & exitu, quæ Cæſari parum probanda viderentur, diligenter doceret. Pontifex, ſiue quod ita re comperiſſet, ſeu ira concitus, corporis cuſtodia aucta, & aliquot cohortibus conſcriptis, Cardinalem Camerarium, & Paulò poſt Abbatem Breſignum Hiſpanum ad vrbem à Cæſare redeuntem Bononię captum, & Romam productum in molem Hadriani coniecit. Cū Camerario Camillum Columnam etiam in cuſtodia habuit, omnium quidem rerū, quas in ſe patratas fuiſſe dicebat, ignarum. Eum verò tanquam Columnę familię principem armis ſtrenuum ſpectatum bello, ne aliquid nouaret veritus, Gabijs Romam dolo accitum cepit. Alexandrum Sfortiam abſentem contumaciæ damnatum, clericatu priuauit. His turbis excitatis, Ioanna Arragonia audiens filium Marcum Antonium Columnā ad vrbem venire, binos diuerſis vijs nuntios Marinum verſus miſit, qui filium ne rediret, monerent. Eum Neapolim confeſtim profectum Pontifex ad cauſam dicendā citauit, & ſuſpicionibus indulgens, Iulianum Cæſarinum intra paucos dies, & Aſcanium Corneum ſibi ſuſpectos vadibus datis Vrbe diſcedere prohibuit. Triremibus autē, quas reddi cardinalis & orator regius Marchio Śariæ procurārat, portui reſtitutis, aliquot Cardinalium precibus Camerarium & Camillum Columnam, vadibusne Vrbe exiret datis, pontifex è cuſtodia dimiſit. Marcum Antonium Columnam, quia ad tempus prę-ſcriptum non adfuerat, paterna ditione, quā in agro eccleſiaſtico habebat, exuere cogitauit, Ioanna Arragonia matre cum nuru & filiabus vrbe egredi vetitis. Initio anni M. DLVI. Pontifex fratris filium Ioannem Carafam Monitorij comitem Eccleſiaſtici exercitus Imperatorem creauit, cuius ſolemni pompæ prætoriani, & leuis armaturę pōtificij equites, de more interfuerunt. Quo die Ioanna Arragonia irritati pontificis vim timens, mutato habitu ſpecie quod Roberti

Strotij vxor esset, deceptis portę custodibus vrbe excessit, id opportunũ tempus nacta, quo equites pontificij pompæ comitis occupati erant, qui vbi de sua fuga resciram esset, labore diuino fessi, ipsam insequi vti vsu venit, nequirẽt. Ea re pontificis ira aucta, qui quæstionibus habitis, Marcũ Antoniũ, & ipsius patrẽ Ascaniũ, qui tũ Neapoli in custodia detinebatur, anathemate notatos, honore & accitis possessionibus, quas in ditione Ecclesiastica obtinebant, diplomate publicato, quo eius priuationis causas commemorauit, exuit, & cuncta eorũ oppida (quod multis durum, & futurorũ malorũ causa visa est) Ioanni comiti Mõtorij ducatus Paliani titulo addixit. Eorundẽ consilio qui vt alia, ita & hoc persuaserũt: valido & fideli Romano pontifici possessori in illis oppidis instituto atque firmato, posse gentẽ Columnã illis pertuo excludi, neque in posterum recuperandi facultatem illam habituram, quam cæteris pontificum interregnis nullo priuãtim possidente habuissent. Capto nanque Paliano, de illius euersione primo decretum, mox de oppidorum pro Ecclesia retentione fuerat cogitatum. Dux igitur, vt eius dignitatis insignia caperet, celebri pompa ornamentis ducalibus indutus, toto comitante populo Romano, pontificisque custodibus prætorianis, & leuis armaturæ equitibus, à Vaticano palatio in Capitolium proficiscitur, vbi rei diuinæ solemni ritu celebratæ interfuit. Per id tempus pontifex ducis fratrem Antonium Carafam oppidi Montis belli Marchionem ac Diomedem Carafam ducis filium Marchionem, Cauensem creauit. Montem verò bellum pontifex Comiti Balnei ob pecuniam, quam in bellicos vsus Francorum Rex in Italiam amandauerat, vno ex tabellarijs occiso in Ecclesiastica ditione deprædatam, armis eripuerat. Milites descriptos ecclesiastici imperij, quos Batalias vocant, priuilegijs auxit, quo eos sibi firmiores stabiliret. Non sine magno Cæsarianorum timore Palianum à duce, Caroli Carafæ Cardinalis & Petri Strotij, qui tum Romæ aderant cõsilio, bellica arte munitum fuit, tum quod ea ratione columnis eius recuperandi spes prorsus adimeretur, tum quod tanquã belli arx aduersus regnum Neapolitanum esset futurum. Per eos dies Henricus Galliarum Rex, cui res Italicas turbari interesse videbatur, Pontificis animum in Cæsarianos incitatũ cognoscens, clam per oratores & Cardinales Turnonium & Lotharingiũ egit, vt fœdere cum pontifice inito, alter alteri auxilia in bellis gerendis subministrarent. Ea re pontifex magis accensus dum magnis viribus bellum adornat, inducias quinquennales, quæ inter Cæsarem & Regem Francorum se omnino inscio pactæ fuerant, nihil minus cogitans audiuit. Eam rem, quod ipse in grauissimo tractatu, neglectus esset, admodum ægrè ferens: se solum in periculis à Rege relictum, multum conquerens, atque ipsas inducias suis officere animaduertens, legatos duos Cardinales, Scipionẽ Rebibam ad Regem Philippum, & Carolũ Carafam ad regem Francorum destinauit. Scipione proficiscente quidem, verùm armis à Cæsarianis in ditionem Ecclesiasticam illatis, ex itinere reuocato, Carafa ad regem maritimo itinere se contulit, cuius mandata fuêre, primùm vt pacem inter Reges procuraret, cuius pontifex honorificæ & maiestate pontificia digna conditione particeps fieret, id nisi impetrare posset, si quæ Cæsarianorum arma ingruerent, auxilia à Rege, quemadmodum ex fœdere paulò antè inito pollicitus fuerat, postularet. Legatus pace excluſa, quasi ad opem pontifici ferendam, ne ab inducijarum fide Henricus Rex sine causſa desijsse videretur, Gallica auxilia duce Guisio impetrauit. Pontifex interim Paliano munito, & duce belli fratris filio Imperatore creato, vrbem maxima cum vicinarum ædium & vinearum damno, terreis aggeribus munire, portas magnis præsidijs per dispositas stationes, eius rei Camillo Vrsino demandata firmare, delectum tota ecclesiastica ditione habere exercitũ, commeatus & cætera ad bellum necessaria comparare. Comperto per interceptas litteras Garziam Lassum Vegam, qui per eos dies à rege missus Romæ agebat, regis iussu Albæ ducem ad bellum pontifici inferendum solicitasse, eundem & Ioannem Antonium Tassum magistrum Tabellariorum equestrium in custodia habuit. Per id tempus Ascanius Corneus Velitarum munitioni præfectus, quũ ob quasdam suspiciones à pontifice capi iussus esset, fuga salutem quæsiuit à Cæsarianis honorificè susceptus. Ea re publicatis bo-

nis

nis exul factus, frater eius Cardinalis Perusinus inarcem est cõiectus. Ferdinãdus porrò Toletanus Albæ dux, qui tum pro Rege Philippo regnum, atque Italiæ vicariatum obtinebat, his quæ Romæ fiebant auditis, totus in belli, quod timebat curas, multis conscriptis, & ex statuis in vnum coactis cohortibus, incubuit. Frequentibus inter nuntijs cum pontifice egit, vt eiusmodi bellici terrores amouerentur. Pontifex vt causam suam tueretur, Dominicum Nigrũ Romanum cum epistola ad ducẽ misit quæstũ iniurias sibi illatas. Dux ea re motus Pirrho Lofredo equiti Neapolitano litteras ad pontificem dedit, quibus põtificis querelis respondens, & quæ contra regem suum à pontificatus initio molitus fuerat, figillatim aperiens, commemoratis bellorũ incommodis, eum ad pacem postremò enixè hortabatur, addens, quòd si breui, quę pontifex sentiret de pace belloque non aperuisset, ipse bellum indictum existimaret. De eadem re stripsit, etiam collegio Cardinalium, rogans, vt pontificem ad pacem ineũdam hortarentur. Quum verò Paulus rem protraheret, post quindecim dies impetum in fines agri ecclesiastici dux fecit, & Pontem coruum in antiquarum Fregellarum vestigijs situm, vi cedit. Ea re irritatus pontifex, Pyrrhum legatum carceri inclusit, regium legatum Marchionem Sariæ confestim vrbe exire iussit, iam antea pontifici odiosum, quòd portam vrbis militibus, qui ibi aderant repugnantibus, venandi gratia egressus fuerat. Quod tamen id sibi licere Cardinalis Carafa manè prædierat. Aucta verò suspicione Iulianum Cæsarinum Regulum Romanum, Fabium Columnam Archiepiscopum Tarentinum, Hippolitum Capilupum, Herculis Gonzagæ Mantuani Cardinalis in vrbe procuratorem è Cæsariana factione in carcerem coniecit, fatali Cæsarianorum ignauia quum nemo esset, qui accensam belli flammam, quę initio facile sopiri posse putabatur, mitioribus consilijs & agendi dexteritate restingueret. Armis autem primùm à Cæsarienſis in Ecclesiasticæ ditionis finibus motis (inferre enim quàm excipere apertum bellum maluêre) Pons coruus primo impetu, deinde Frusino, postea Anagnia, Martinum, Lauici, Pręneste, Tibur, Ostia, Neptunum, Aba, Vicus Varronis, mons Fortinus, & totum denique penè Latium in eorum potestatem redactum est. Dux Albæ quæcunque ecclesiasticæ ditionis oppida ceperat, pro ecclesia & futuro pontifice seruaturum se affirmabat. Horum pars à pontificijs recepta, pars miserè incensa, & direptioni expositа, eo bello, quod toto hoc anno, & magna sequentis parte Gallis præsertim & Heluetijs in pontificis auxilium euocatis, tanta animorum obstinatione durauit, vt infelix Latium penè totum igne & ferro consumptum sit. Dum hæc in Latio geruntur, dux Albæ pacis auidus, cum Carolo Carafa Cardinale egit, vt Sena Etrusca Io. Carafæ fratri ducis titulo concessa, Palianoque Columnijs restituto, certa firmaque pax constitueretur. Ei rei tranfigendæ in xl. dies inducię initæ. Quo tempore dux Albæ, qui Philippi regis mentem ad pacem quibusuis honestis conditionibus suscipiendam inclinatam exploratam habebat, validis præsidijs ijs quæ ceperat, castellis impositis, terreoque propugnaculo in Insula sacra propè Ostiensem portũ ad fluminis Ostia munito, Neapolim se recepit, atque Senæ negotiũ vt expediret Franciscum Pacciecum, quem posteà Pius quartus Cardinalem creauit, ad regem misit. Illud verò certò sibi persuadens, eum cum ijs mandatis rediturum, quæ ad pacem respicerent, rebus bellicis restituendis vacare supersedit, quæ diuturno bello impeditatu & equitatu admodum labefactatæ erant. Induciarũ xl. diebus exactis pontificij à pace auersi, Petro Strotio duce vicũ Varronis vi, propugnaculum Ostiense pactione occupárunt. Ea res Strotij auctoritatẽ auxit, ita vt facilè ei postea fuerit pro fratre Laurentio Cardinalatus honorem adipisci. Inexspectare, & ducis Guisij aduentu mirum in modum dux Albanus commotus, valido exercitu scripto Gallicas copias apud Ciuitellam exspectandas putauit. Intereà Franciscus Pacciecus in Italiam cũ pacis cõditionibus à Rege rediens, Romam accessit. Quæ præcipuè erant, vt Paliani Topàrchia Marco Antonio restituta Io. Carafa dux Senensis crearetur. Animis ducis Guisij aduentu ad bellum inclinatis, Paccieco pontificis audientia negata est, & quia Cardinalis Venetias aberat, nonnihil cum Paliani duce locutus, à Cardinali Carpense admonetur, vt vrbe excederet. Ille carceris sibi periculo intentato, Neapolim abiit, atque ita magnis

nis vtrinque viribus bellum adornabatur. Quo bello ærario exhausto, Paulus magna & extraordinaria tributa indicere, & exigere coactus est. Montes quattuor instituit, duos in nouennium perpetuæ solutionis bessalibus vsuris, alterum S. spiritus hospitali domo, alterum Thoma Marino Genuensi ditissimo viro fidei iussoribus, totidem item non perpetuos cum centesimæ solutiones vnũ ex vectigalibus Perusiæ & Vmbriæ, alium ex reditibus aluminum, quæ apud Tulfam coquuntur sesquicentesimam bonorum æstimatorum impetrauit. Notariatus & Cancellariæ officia in quæstionibus capitalibus totius ecclesiasticæ ditionis venialia proposuit, duabus decimis omnium imperij ecclesiastici sacerdotium imperatis, & menstrua omnium officiorũ solutione fisco addicta, religionum ordines, in terreis, quæ construebat, propugnaculis operam suam posuerunt. Cuius belli, vt creditum est, occasione Placentia Octauio Farnesio Parmæ duci restituta ipse in gratiam à rege Philippo receptus est, quæ res Pontificis animum perturbauit in eo certamine defixum, Nam Octauij vtpote regis Hispaniarum hostis operam eo bello sibi pollicebatur. Cæterum Gallicarum copiarum aduentu recreatus, bellum anno integro continuauit, quo priuati homines, vrbs Roma, Latium, ecclesiasticæ prouinciæ miserè attritæ, & quanquam pax aliquando oblata esset, vt eam pontifex susciperet, adduci non potuit, quod pacis conditiones sibi oblatas non probaret. Verum enimuerò præter Gallos & Heluetios in armorum societatem euocatos, Veneti quoque à Cardinale Carafa, quem pontifex cum potestate totius Italiæ legatum crearat, Venetiasque ire iusserat, magnis propositis præmijs, sed frustrà solicitati. Francorum copias superatis alpibus dux Guisius adduxit decem millium peditum, & duũm millium equitum, qui Romam veniens, ea, quæ in bellicos vsus sibi pontificis nomine pollicita fuerant non inueniens, nõnihil est commotus. Eo verò Romæ agente pontifex decẽ Cardinales creauit, in his rogatu suo Ioannem Bertrandum regni Frãciæ sigillorum custodem. Totius verò regij exercitus, qui ecclesiæ præsidio venerat, vel in Italia lectus fuerat, Imperator Hercules Ferrariensiũ dux est designatus. Gallicus exercitus, quum in Piceno diu statiua non sine Prouinciæ vexatione habuisset, Ciuitella in regni finibus frustra obsessa, commeatu deficiẽte, & pace paulò pòst inter Pontificem & Regem Catholicum facta, partim in Galliam & Corsicã reuersus est, partim in Etruria apud mõtem Ilcinum, qui regijs præsidijs tenebatur, resedit. Aliquot Heluetiorum cohortes, quæ põtificis subsidio venerãt, apud Signiam à Marco Antonio Colũna multis cæsis dimidiatæ fuerãt. Bellum longius protractũ fuisse multi opinati sunt, nisi apud sanctum Quintinũ Philippi Regis aduersus Francos victoria mẽse Augusto, anno MDLVII. audita esset, qua omnis fere Gallica nobilitas capta erat. Hæc res pontificis animum ad pacis conditiones accipiendas animauit, quũ & illud intelligeret, eo se bello & parũ proficere, & summo toti Italiæ damno esse. Roma præsertim paulò antè ab hostibus penè per insidias capta. His rationibus adductus, pacem tractare cœpit, quæ Venetæ Reipub. Florentiæ ducis, & Cardinalis Camerarij opera decimo octauo Kalend. Octobris certis conditionibus apud Lauicos icta confectaque est: pro pontifice Cardinalis Carafa, pro rege dux Albæ pacis sponsores fuerant. Pacis cõditiones fuêre: Quod rex pontifici debitas submissiones per priuatum oratorem facturus esset. Quòd pontifex regem in Apostolicæ sedis gratiam reciperet. Vt fœdere Gallico dissoluto pontifex neutri parti se adiceret. Vt cunctis, qui huius belli occasione in alterutrum principem deliquissent, venia esset, & ad honores suos omnes restituerẽtur. Vt oppida & castella sedis Apostolicæ, quæ à Cæsarianis occupata fuerant, disiectis muris restituerentur. Vt Palianum in sequestrum deponeretur, custosq; qui vtriq; parti gratus esset, eius præsidio communi sumptu locaretur. His pacis conditionibus pontifex, & Albæ dux subscripsere. Vix autẽ Cardinales, qui pro pontifice pacis sponsioni adfuerant, in vrbem reuersi erãt, quum vrbe tot malis nondum ritè lustrata expiataque, bello ferè parem aliam cladem accepit. Tiberis enim alueum egressus, adeò occupatis vrbis locis planis, qua frequentissimè habitatur, biduo stagnare, vt vrbs tota magna ædificiorum iactura nauigabilis esset, & omnes omnium fortunæ, quæ bello reliquæ erant, omninò perderentur. Peruenit a-

quarum

quarum colluuies vsque ad plateas Pantheonis, sancti Marcelli & Marci: ita vt lōgè maior hæc eluuio existimata fuerat, ea quæ anno MDxxx. sub Clemente septimo accidit. Domus Tiberi imp ositæ multæ, vt Cardinalium Sermonetæ, Visensis, & Farnesianorum hortorum partes corruerunt, pontis Palatini arcus, & Ecclesiæ sancti Bartholomæi in Insula pars concidere, homines pauci, pecora multa desiderata, cōmeatus multum amissum, vndecim molæ submersæ, vineæ à ponte Miluio vsque ad Basilicam sancti Pauli aquis obrutæ. Similem calamitatem diffluente extra ripas Arno, & longè grauiorem aliquot pontibus vel dirutis, vel exæsis Florentia sensit. Pace facta, dux Guisius cum copiarum parte Cētumcellis mare conscendens in Galliam delatus est. Dux Albæ Romam eodem die ingressus, quo dux Guisius exierat, Pontificis pedibus osculatis, omnibusque pœnis absolutis, honorificè est susceptus, quem pontifex arctissimè complexum, publicè deosculatus est, miris laudibus ornauit, eius vxori rosas de more misit. Ducis precibus, qui in arce Cæsariani detinebantur, ex fœdere incolumes dimissi. Alexander Sfortia clericatu recuperato in gratiam receptus. Bello composito pontifex ad pristina emendandæ reipublicæ pereuntis consilia reuersus, animum ad res Ecclesiasticas componendas proximis armis afflictas cōuertit. Carolum Carafam ad regem Hispaniæ, & Antonium Triuultium ad regē Frācorum legatos pro pace inter eos, vel inducijs componendis, & domesticis super ducatu Paliani negotijs tractandis misit. Vrbis penuriā, quę proximo bello inualuerat magnæ pietatis exemplo leuauit. Triticum enim octonis aureis pro rubro emptum, cuiuis plebi vēdidit: qua liberalitate quinquaginta millia aureorum absumpsit. Inquisitionis deinde tribunali, coram quo non hæreses solum, sed aliquod etiam crimina, quæ cæterorum Iudicum sententijs diffiniri solebant, agitari voluit. Reliquis verò omnibus curis ab se abdicatis, & in aliquot ministros aut Cardinalem Carafam reiectis, ad cognoscenda vindicandaque ea scelera totum se addixit, magna reorum multitudine inquisitionis carcere inclusa. Circiter sex Cardinales, qui eidem concilio interessent, legit, maximo Inquisitore fratre Michaele Gislerio Cardinale Alexandrino viro integerrimo creato, cui in hæreticos, & eorundem criminum suspectos inquirendi animaduertendique summum munus demandauit. Incorruptam quantum in se erat religionem Christianā conseruare volens, cum plurima mala ex hæreticorum librorum lectione prouenire cognosceret, librorum indicem, qui ab se ad hęresin quoquo modo pertinentes damnatos codices contineret, non sine b bliopolarum querimonia publicauit, ipsosque graui edicto & anathemate vel legi, vel haberi prohibuit. Cardinalem Polum virum moribus integrum, & multorum virtutum opinione vulgò commendatum, non sine magna omnium admiratione legatione Anglica priuauit: Cardinalem & legatum in eius locum F. Guilielmum Pærum ordinis Minorum, episcopum Saresburiensem designatum fecit. Pontificis nuntio à ministris regijs in via impedito, Pętus fato prę-uentus oblatos sibi honores non attigit. Per eos dies Ioannem Moronum Cardinalem, & Thomam Sanselicium episcopum Cauensem hæreseos reos fecit, vtrosque in molem Hadriani conclusos longo carcere afflixit. AEgidium Fuscararium episcopum Mutinensem Moronis causa diu in Inquisitionis custodia habuit. Quo tempore, cū Carolus quintus Imperator rerum humanarum tædio affectus, fratri Ferdinando iam Cæsari creato, imperij, quo se abdicauerat, titulos per manus tradidisset, pontifex transl tionem illam tanquam se incōsulto, & præter sacros canones factam improbauit, neque Ferdinandum Imperatorem susc pere, neque eius legatum Martinum Gusmanum nobilem Hispanum, qui ad vrbem venerat, vt legatum publicè admitteret quoad vixit, voluit, priuatim tamen eum humaniter excepit. Auditoris cameræ officij nomen aboleuit, idque in regentem cameræ Apostolicæ conuersum, maximisque priuilegijs auctum, fratris Nepoti Alfonso Cardinali Neapolitano, magno Camerarij damno addixit. Multa enim è Camerarij munere adempta huic officio Paulus attribuerat, ea scilicet, quæ ad eius muneris functionem pertinere videbantur. Monasticam seu religiosam vitam semel professos, omnes in monasteria vnde quacunque de causa exierant, edicto suo

redire

redire nulla admissa excusatione iussit. Id verò tanta adhibita seueritate fecit, vt non ita subitò obtemperantes, veluti detrectantes imperium, satellitum custodijs adhibitis tota Ecclesiastica ditione in vincula, & aliquos in triremes coniecit, omnes verò quotquot potuit, in monasteria sua redire coëgit. Venetiæ tum fuêre miseris, qui obtemperare ob varias causas non poterant, refugium. Laudem porrò magnam omnium testimonio promeruit, quum rarò iustitiæ & æquitatis exemplo cognitis, quæ sibi de fratris filijs (hi Ecclesiasticæ ditioni præpositi erant) delata fuerant, quicquid ea fuerint, frequenti patrum Senatu Cardinalem Carafam à rerum cura & Bononiæ legatione submouit: Paliani Ducem principis totius Ecclesiastici exercitus loci dignitate, & Triremium præfectura: Marchionem verò Montisbelli custodia palatij Apostolici priuauit: in eos adeò vehementi oratione frequenti senatu inuectus, qua nimiam eorum licentiam arguens, seueriſſimè eosdem accusabat, vt Cardinales quosdam animum eius commotum sedare, atque illos excusare conantes, attroci vultu auersatus longè grauiora, ni quam primùm omnes vrbe cederent, minaretur, & Cardinalem quidem vrbe exactũ apud Lanuuium, reliquos verò in sua castella relegauit. Omnibus demùm ijs, quibus ipsi aliquos magistratus mandarant, loco & dignitate pulsis, quibusdam etiam vinctis, nouos prouinciarum præsides in eorum locum suffecit. Aliquot deinde quæ imperauerat portoria, & tributa quasi se inscio iudicta, cùm leuasset. Palatij & vrbis custodiam Camillo Vrsino commendauit. Cui via functo Iohannem Antonium Vrsinum Grauinæ ducis fratrem sublegit. Ad XX. quoque Cardinalium, & XI. minorum ordinum ex officialibus Palatinis patrum, qui tanto muneri obeundo idonei ei videbantur, collegium instituit, qui publica audientia semel in singulas hebdomadas instituta, secum omnes totius Ecclesiasticæ ditionis causas cognoscerent, vt his factis omnem in suos præteritarum rerum culpã deriuaret. Edicto etiam cauit, vt qui hactenus magistratuum iniuria suarum rerum iacturam feciſſent, ad se recurrerent, ius ex æquo ijs se redditurum pollicitus. Quo tempore à cæteris curis parumper vacuus, totum se Inquisitionis muneri dedit, instituitque, vt eius tribunalis causſę, quæ delectorum Cardinalium auctoritate terminari solebant, coram Romano pontifice die semel in hebdomada statuto cognoscerẽt. Cardinales XIX. quattuor lectionibus creauit, in his tres è gente sua, quinque vetere familiaritate coniunctos, reliquos doctrinę & integritatis vitæ opinione sibi gratos: inter hos qui tertius ab eo Romanus pontifex fuit Pius quintus. Iohannes Groppe-rus Germanus (quæ res inusitata visa fuit) sacram purpuram recusauit, & scriptis literis eius facti rationem reddidit. Diem festum Cathedræ sancti Petri Apostoli, quando Romam primùm venit, ad decimũ quintum Kalendas Februarij, qui antiquitus in Romana Ecclesia celebratus iam exoleuerat, restituit: sacrorum mysteriorum solemnia, quantũ in se erat augere cupiens, cunctos, qui pro summi pontificatus ambitu prensarent, grauissimis pœnis subiecit. Formulam confessionis fidei, quam episcopi recens creati profiterentur, pulcherrimam edidit, quæ in libris consistorialibus exstat. Aliquot in Indijs, quæ regi Portugalliæ parent, oppida Ecclesias Cathedrales erexit, inter has Malacinensem & Cochinensem Ecclesias: Goanensem verò ab obedientia Archiepiscopi Olysponensis eximens, Metropolitanam fecit, nouosque in his episcopos constituit. In Gallia Belgica, alias inferiori Germania, quæ ditionis Philippi Hispaniarum Regis est, multos episcopatus, & Archiepiscopatus aliquot erexit. Quam rem, quia memoratu digna est, vti in libris consistorialibus annotatam inueni, subijciam. Paulus quartus pontifex maximus, cùm mentis suę aciẽ pro pastorali officio & Ecclesiarum omnium solicitudine conuertisset ad eam inferioris Germaniæ partem, quæ Philippi Hispaniarum regis Catholici ditioni hæreditario iure subiecta est, sciens messem quidem ibi multam esse, operarios autem paucos, propterea quod cum ea regio antiquitus erectionis Cathedralium Ecclesiarum suarum tempore sparsim & infrequẽter admodum habitaretur, à tot iam tantisque populis & gentibus incolitur, vt pro oppidorum celeberrimorum, quibus vbique referta est frequẽtia, & castellorum pagorumque multitudine, paucæ admodum ibi

sunt

sunt Ecclesiæ Cathedrales. Quo fit, vt tam pauci episcopi non ea, qua opus esset diligentia, tantam animarũ multitudinẽ regere possint, quod quibusdam eorum hoc etiam est difficilius quod ipsorum Diœcesani lingua institutisq; differunt, & quidam eorum etiam eiusmodi priuilegia habent, vt ipsos ad sedem episcopalem non liceat euocare, ita nec fidei doctrina & piè viuẽdi præceptis commodè instrui, nec si quid deliquerint, facilè corrigi ab Episcopis suis possint. Ad ipsos verò Episcopos visitandos, admonendos, & in officio continẽdos, ne vna quidem in tota illa tam celebri & tam longè lateq; patente regione Ecclesia est Metropolitana, sed illæ, quibus subiecti sunt extra fines ipsius Philippi Regis sunt, earumq; Archiepiscopi propter multa & varia impedimenta, nulli suffraganeis suis vsui iam pridem fuerant, ad quæ tanta incommoda cum hoc quoq; accedat, quod cùm ea regio omni ferè ex parte cincta sit, & obsessa à populis schismaticis propter assiduas hæreticorũ insidias, dolos & fraudes, pestiferasque doctrinas, catholica illic fides, & animarum salus in maximo discrimine ac periculo versatur. His causis adductus, precibus etiam annuere volens, & pio desiderio satisfacere ipsius Philippi regis, qui pro sua pietate, & Catholicæ fidei studio, hac de re cum eo & sæpè, & perquàm diligenter per litteras & nuntios egit, habita, sicut rei magnitudo postulabat, cum sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus deliberatione matura, tam grauiter periclitanti in illis partibus fidei orthodoxæ, & animarum saluti aptissimum esse remediũ duxit, si veterum Ecclesiarum in illa regione positarum diœceses commodioris regiminis causa diuideret, nouisq; erectis Cathedralibus ecclesijs eiusmodi præficerentur Episcopi, qui tum exemplo, tum verbo commissas sibi oues pascant, & proborum, eorumque doctorum virorum copia muniti, idoneorumque operarum ministrorum adiuti, illas aduersus insidiantium luporum rabiem tueantur, defendant & custodiant, & Metropolitanæ aliquot Ecclesiæ opportunis eius regionis locis erigantur, ad quos commodè adiri possit, quibus qui præfuturi sunt suffraganeos suos in officio contineant. Apostolica igitur auctoritate, & ex S. R. E. Cardinalium consilio, ad Dei omnipotentis honorem, & ipsius sanctæ Ecclesiæ vtilitatem, Cameracensem, Traiectensem, Atrebatensem, Tornacensem ecclesias, ciuitates, & diœceses à Remensi, Colonien sique ecclesijs & prouincijs, quibus erant Metropolitico iure subiectæ: Itẽ Mechlinien se, Antuerpien se, Harlemen se, Dauendrien se, Leouardien se, Gruningẽse, Middelburgen se, Buscoducen se, Ruræmunden se, Namurcen se, Audomaren se, Iperen se, Gandauen se, Brugen se, frequentissima Cameracen sis, Traiectenſis, Tornacen sis, Leodien sis, Morinen sis, diœcesium oppida à sua quodque eorum diœcesi & prouincia exemit. Auulsit quoque eas Colonien sis, Osnaburgen sis, Monasterien sis, & Padeburnen sis diœcesium partes, quæ in Philippi Regis ditione erant, quas Ecclesijs Cathedralibus ab se institutis distribuit. Veteres verò episcopales sedes, Cameracum & Traiectum ac Mechliniam oppidum Ecclesias archiepiscopales constituit, reliqua tredecim oppida Cathedrales sedes erexit, quas hac ratione trium Metropolitanarum suffraganeas esse voluit. Cameracen si quidem Metropolitanæ, Artebatum, Tornacum, antiquæ episcopales Ecclesiæ, ex nouis verò Audomarum & Namurcum subiecit. Traiectenſi Archiepiscopali nouas sedes episcopales Harlemen sem, Dauendrien sem, Leouardien sem, Gruningen sem, Middelburgen sem attribuit. Nouam Mechlinien sem Metropolitanam nouis episcopatibus Antuerpien si, Gandauen si, Brugen si, Iperen si, Buscoducen si, Ruræmundensi præesse voluit, cunctasq; has episcopales & Archiepiscopales sedes iuris patronatus Philippi Regis, & hæredum eius esse constituit. Cum quo de ipsarum Ecclesiarum redditibus, quibus episcopi & canonici ali possent, transegit. Quum verò senio confectus aduersa valetudine laboraret, qua etiam anno antè obitum grauiter decubuerat, Tranen sem, Spoletinum, Consiliariumque Cardinales delegit, qui pro se cum Camilli Vrsini consilio ditionis Ecclesiasticæ causas, summa & planè regia potestate cognoscerent. Episcopos, vt ad suas Ecclesias regendas, & commissos sibi greges coram pascendos irent, luculenta & graui adhortatos oratione, in qua Episcopale munus illis in memoriam reuocabat, compulit. Quanquã igitur

maxima

maxima egregij pontificis salutaria documenta, quod inficiari nemo potest, daret, quia tamen ea inturbulenta & difficillima tempora inciderunt, nihil neque tam sanctum, neque tam laudabile facere potuit, quod non etiam multorũ sermonibus carperetur. Tanti refert, quo quidque tempore agatur. Carolus V. nobilissimæ memorię Imperator, qui post tot victorias partas, regnorum, maximi post Carolum magnũ imperij, & rerum denique omnium humanarum cura abdicata, totum se quietiori vitæ & cælestis meditationis studio dederat, in Monasterio sancti Iusti diœcesis Placentinæ Castellæ veteris, XI. Kalend. Octobris anno MDLVIII. rebus humanis feliciter excessit. Mortuo per eos dies Polo Cardinale & Maria Anglorum regina, regnum Anglię denuò ad priores hæreses redijt, alterius Reginæ Isabellæ fomẽto. Pauli põtificatum diuina prouidentia illustrauit, & insignem fecit nobili illa & memorabili pace, Dei beneficio inter duos summos orbis Christiani principes, post affinitatem contractam facta, Henricum Francorum & Philippum Hispaniæ Reges, in cuius lætitia & celebritate Rex ipse Henricus equestri ludicro certamine, quo nobilissimi quique ad spectantiũ matronarum voluptatẽ hastis inter se cõcurrere solent, miserè interfectus, fœderum & regni successorem reliquit Franciscum II. filium adhuc impuberem. Cuius pacis causa Romę à pontif. more maiorum insignes supplicationes habitæ lętitiæ signa edita. At Paulus Henrici regis morte audita eorũ, quæ in eo regno post eius obitũ acciderãt præsagus, publicã illacrymauit, Regniq; illius vices indoluit. Cæterũ Henrici Regis mortẽ grauis ęgritudo põtifici subsecuta est, qui aqua intercute laborans, diu in quibusdã Palatij Vaticani cubiculis reclusus medicorum cõsilio fuerat: Itaque crescente morbo, quum eius vita desperata esset, ad II. Kalendarũ Septembris hora 12. pontifex, qui sibi mortem instare sentiebat, Cardinales omnes euocare iussit, quibus in eius cubiculum conuenientibus, admirabili eloquẽtia, qua erat præditus, orationem habuit, ita præfatus. Viam vniuersę carnis ingredimur, diutius diximus, quàm sperare potuissemus, & cætera. Primumque ab eis petijt, vt si remissior in senatu cogendo fuisset, quam sui officij ratio postulare videretur, id ætati & incommodæ valetudini tribuerent: deinde vt consentirent in optimo pontifice deligendo. Postremo sanctæ inquisitionis officium, quod (vti est) sanctissimum appellabat, & quo vno niti affirmabat apostolicæ sedis auctoritatem eis commendauit, multisque præterea dictis, verbis, diligenter se excusando, vegeto planè animo patres dimisit. Quum Bartholomæus Cuena Hispanus Cardinalis vir bonus & pius, Iacobo Sabello Cardinale adstante, patrio sermone eum consolaretur, diceretque inter cætera, admodum ægrè ferendum esse tantæ pietatis pontificem, eo potissimum tempore reipublicæ Christianæ eripi, quo cunctis dissidijs pacatis, in Ecclesiæ restitutione eius opera maximè necessaria videbatur: Ipse illicò eadem lingua Hispana se ita vitæ suæ cursum instituisse respõdit, vt quoties ex hac mortali vita ei abeundum esset, Dei vocationem propenso & iucundo animo susciperet: proinde alacriter admodum se hinc emigrare, cum quod hanc Dei voluntatem esse prospiceret, tum quod eum catholicæ fidei defensorem à Deo opt. Max. delectum relinqueret, Philippum scilicet Hispaniarum optimum regem, cuius pietate & virtute Rempublicã Christianam afflictam procul dubio recreari & restitui posse non dubitabat. Moribũdi vero suprema verba fuêre: Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum domini ibimus. Eo iam animam agente, apertæ sunt statim vetere instituto omnes vrbis custodiæ, & à furente populo, qui per vrbem veluti amens discursabat, cum Tabulariis incensus est carcer nouus Inquisitionis, ij qui eo tenebantur emissis. Intentatum quoque in sacram Dominicanorum ædem ad Mineruam incendium est, à qua vix piorum precibus permoti seditiosi quidam manus abstinuêre. Decessit aũt Paulus 25. Kalendarum Septembris, hora vigesima prima, anno MDLIX ætatis suæ III. & octogesimo, mense vno, diebus XXII. pontificatus vero quarto supra mensem secundum, & diem XXIIII. Cadauer Canonicis sancti Petri feretrum succollantibus in basilica Vaticana tenui pompa delatum est, & præter morem metu populi militari manu aliquandiu custoditum, lateritio ad tem-

pus

pus tumulo ſepultum. Pius V. quum eius beneficio gratus eſſe potuerit, magnificum ei è nobili marmore monumentum ad Mineruæ ſeptimo poſt mortem anno, Pyrrhi Ligorij Neapolitani architecti opera, maiorum ſuorum ſacello exſtruxit. Vacauit tum ſedes menſes quatuor, & dies ſeptem. Quo ſtatim vita functo, quorundam priuatorum ciuium impulſu, curſu ad Capitolium ab exagitata & furente plebe facto, caput cum dextera manu eius ſtatuæ, quæ in Palatio conſeruatorum magno ſumptu è pario marmore nobilis artificis manu poſita, erat præciſum, & per vrbẽ triduo prouolutum, tandem in Tiberim bonorũ quorundam virorum miſericordia, quum iam populi exſaturati rabies lãgueſcere cœpiſſet, proiectum fuit: Cautumque populi Romani edicto, incerto auctoritate promulgato, vti Carafæ familiæ inſignia ex vrbe tollerentur, propoſita, ſi quis non obtemperaſſet, perduellionis pœna. Itaque eo die nullum penè in vrbe Carafarum inſigne reliquum fuit. Malefactorũ ſcilicet homines ſunt tenaciſſimi, benefactorũ verò ijs plurima leuior eſt gratia. Fuit Paulus quartus ſtatura magna, corpore gracili, ore ſubtriſti & minaci, vultu macro, oculis introrſus recedentibus, & vehementi obtutu ſcintillantibus, naſo paruo, rara & breui barba. Veletudine fuit alioqui proſpera, & qui nunquam medicorum opera vſus fuiſſet, quanquam in victu non admodum diligẽs eſſet. Cæterùm liberalitate, religionis tuẽdæ, conſeruandæq; zelo ſuper omnes retro pontifices maximè clarus, & quo pontifice primum hominum & clericorum præſertim moribus deprauatis ſalutaribus legib⁹ certum remedium eſt adhiberi cœptum: confirmandæ enim ac reſtituendæ Eccleſiaſticæ diſciplinæ, in quam mirificè perturbatam eius pontificatus inciderat, auctor & princeps exſtitit, ita vt ex eius fonte cogitationum rationumque multa ſacri Tridentini Concilij decreta profluxiſſe poſtea videantur.

PIVS IIII. PAPA.

233. Pius. MEdiceorum gentis, quæ Florentiæ ex popularis ordinis honorifico tamen ſtatu, ad ſummam dignitatem, vrbiſq; principatum noſtro tempore peruenit, quoſdã bellis ciuilibus, quibus ea ciuitas perpetuò laborauit, profugos, in varias terrę Italię vrbes, Veronam, Cremam, Orbitum, Mediolanũ conceſſiſſe, qui hactenus ex ea gente, in ipſis ciuitatibus ſuperſunt, teſtimonio ſunt. Eam familiã, quæ Mediolani ſubſtitit Bernardinus Corius, hiſtorię Mediolanẽſis accuratus ſcriptor, & veteres quidam annalium Florentinorum ſine nomine auctores memoriæ prodiderunt. Vetuſta Mediceorũ Florentiæ inſignia pilæ rubeæ incerto numero aurea parma fuêre, quæ nouem primò, deinde octo, poſtea ſeptem, nouiſſimè ſex trianguli ſpecie cõcinnatæ, ſuperioris ordinis mediam Regum Francorum inſignibus, ex eorundem dono decoratã hubuêre. At Mediolani vetuſti Mediceorum clypei rubei coloris pilam tantum auream tuliſſe adhuc conſpiciuntur. Hi poſtea Florẽtinis ſimiles facti, Mediceorum Mediolanenſium fortuna à Meleniani Marchione inſtituta, Pij IIII. pontificis maximi pater Bernardinus Mediceus Ioannis Iacobi filius honeſtę inter ciues ſuos conditionis publicorumque vectigalium redemptor, ex vxore Cicilia Sorbellonia ad XIIII. filios ſuſcipiſſe traditur, ex quibus decem ad maturam ætatem peruenerunt, quinque mares, & totidem fœminæ. Natu maximus Ioannes Iacobus fuit, is rei militaris gloria præſtans, cunctis artibus, ex tenui fortuna in ampliſſimam dignitatem euectus, Meleniani Marchio factus eſt, quem præclarum familiæ ſuę ornamentum, & felicioris fratris fortunæ præcipuum auctorem fuiſſe conſtat. Poſt eum Pius IIII. natus eſt, Ioan-

nes Angelus ante pontificatum vocatus. Tertius Ioannes Baptista fuit, vir bellica & domestica laude clarus, qui anno salutis MDxlv. obijt. Quartus Augustus Meleniani post fratrem Marchio, fratri pontifici parum gratus adhuc superstes. Nouissimus Gabriel anno MDxxxi. in obsidione oppidi Leuci, bello, quod cum eiusdem fratre Marchione Franciscus Sfortia Insubriū dux gessit, tormenti ictu apud Mandellum occisus. In quo iuuene præcipua animi, corporisque militaris fortitudinis ornamēta fuisse referuntur. E sororibus Pij 4. tres, Maria, Lucretia, & Anna, sacrę Deo dicatæ virgines in monasterio, quod Virginum dicitur, ordinis sancti Dominici, à strictissimo viuendi instituto de obseruantia appellato duæ verò in matrimonium datæ fuēre. Harum natu grandior Clara Vulcano, aliàs VVolf comiti Altæmpsio nobili Germano indiœcesi Cōstantiēsi nupsit, mater Marci Scitici Cardinalis, Annalibus & Gabrielis comitum: minor verò Margarita Giberto Borromæo nobilissimo Mediolanensi comiti Aronæ desponsa, Carolum Cardinalē, & Fridericum comitem, duasque fœminas genuit, quarum maior Isabella sacra virgo in eodem monasterio Virginum Deo addicta Coronæ nomen accepit, minor verò Camilla auunculo Pio 4. creato, Cæsarem Gonzagam Ferdinandi 5. C. filium maritū habuit. Natus est Pius 4. anno salutis nonagesimo nono supra millesimū ac quadringentesimum, pridiè Kal. April. sanctissimo Paschatis die, quū fortè materē sacris mysterijs doloribus partus tentata domū redijsset. Mediolani in regione Porta noua, vico, qui Moronum dicitur, parœciæ sancti Martini ad Nusigiam ab eius auiæ paternæ Concordiæ maioribus, qui Nusigij dicebantur, conditæ, & prouentibus auctæ. Parentum cura liberalibus disciplinis ab ineunte ætate imbutus, cum adoleuisset, Papiæ & Bononiæ, logicæ, philosophiæ, & medicinæ studijs primum; deinde iuri operam dedit, vbi etiam Raino præceptore vsus, doctoratos insignia consecutus est. Postea in patriam reuersus, & in iurisperitorum collegium coopratus, aliquandiu industriæ forensi se dedit. Hieronymo Morono familiæ suæ patrono ei maximè suffragante: demum cum sequentibus bellorum procellis patria exagitata, in ciuili otio ibi degere non posset, ad vrbem profectus, eam 8. Kal. Ianuarij ineuntis anni 1527. eadem circiter hora & die primum ingressus est, quib. trigesimo tertio anno pòst, Romanum pontificatum ibidem obtinuit. In patriam deinde reuersus, bello quod cum fratre suo Marchione Meleniani in expugnatione Leuci, Franciscus Sfortia Mediolani dux gerebat, obses datus, in arce Mediolanensi mortem vix euasit, quum Marchio inita cum duce pacta violasse videretur. Tandem liber dimissus, Romam redijt vbi fratris Marchionis, cuius tū bellicæ laudes celebrabantur, studio & ope à Clemente 7. summo pontifice inter protonorariorum, qui participes dicuntur, collegium adscitus est. Aditu iam ad maiora patefacto, Alexādrum Farnesium episcopum, Cardinalem Ostiensem, actum eius ordinis principem, qui post Clementis 7. obitum pontifex Romanus fuit, studiosus obseruare, & perquā assiduus colere cœpit, vnde illius cum eo principe origo manauit amicitiæ. Pontificatum Paulus 3. adeptus, quum eius viri nō mediocrem in rebus gerendis dexteritatē nouisset, multis eum publicis muneribus honestauit. Primū enim anno salutis 1534. initio pontificatus illum asculanis Picentibus, deinde anno pòst Tiferninatibus in Vmbria, tertio postremum Parmensibus præfecit. Quas vrbes in fide & quiete continuit, ipsarum verò iurisdictiones nō sine integritatis, prudentiæ, ac æquabilitatis opinione gessisse refertur. Nicææ verò quo in Pauli 3 pōtificis comitatu profectus erat, ita cum eo & Cæsare egit, vt duob. fratribus Marchioni Meleniani, & Ioāni Baptistæ ex arce Mediolanensi, vbi quorundam peruersorum hominū cōspiratione, ob inuidiam ex virtute cōtractā, in custodia detinebantur, liberè abire Cęsare permittēte licuerit. Annis deinde 1539 Fano fortunæ, 1540. Parmensibus iterū iuri dicundo summa cum laude præfuit. In Parmēsi præfectura ante tempus Verulano Cardinali legato succedit qui non nisi per annum præter leges, qui biennium præscribebant, in ea legatione fuerat: Vbertum Gambaram ipse successorē habuit. Tū ecclesiastici exercitus quæstor, quē commissarium vocāt, postea fuit, bis in Pannonia contra Turcas,

semel

semel in Germania bello Caroli V. Imper. contra Smalcardici fœderis socios. Anno enim MDXLII. quando Italicę aliquot cohortes à Paulo III. lectę, Alexandro Vitellino duce in Pannoniam inferiorem ad Præstanũ bellum profectæ sunt, Ferdinãdo Cæsari aduersus Solymanum Turcarum tyrãnum maximis equitum peditumq; copijs, Vngaris, Christianis terribilia arma inferentem, suppetias laturæ ipse ab eodẽ pontifice delectus est, qui comes Vitellio adesset, & militibus stipendia procuraret: quo bello Bõbardę sonitus prope eius caput volantis dextęrę auris auditũ labefactauit: auctis verò familiæ honoribus, Danubianæ classi præfectus eiusdẽ frater Marchio, Meleniani fuit. Eo nomine magnã apud ipsum Regem gratiam ita inijt, vt inde discedẽs ab eo multa cum virtutis commendatione regijs muneribus donatus sit. In Italiã reuersus anno MDXLIII. cùm de limitibus inter Ferrarienſium ducem & Remp. Bononiensem, non leuis orta esset contentio, finium terminandorum disceptator & arbiter Bus seti à Pontifice constitutus, tunc eam controuersiam composuit. Rursus cum Turcica arma in Pannonia perstreperent, Viennaque Austriæ ab ijs acriter premeretur, & quattuor millia hominum Italici peditatus à Paulo Papa Regis Romanorum Ferdinandi auxilia missa Duce Ioanne Baptista Sabello illuc contenderent, ipse iterum generalis Pontificius quæstor illi adiunctus est, ex qua prouincia rediens benignè à Pontifice receptus, nobili Anconitana gubernatione anno MDXLIV. honestatur. Affinitate postmodum ab eodem pontifice cum eius fratre Meleniani Marchione anno sequenti contracta (ipse enim Marcam Vrsinam Comitis Pitiliani filiam Pontificis nurus sororem vxorem duxit) Archiepiscopus Epidaurensis in Dalmatia (Ragusinus hodie dicitur) creatus est. Anno MD. XLVI. cum magna Germaniæ pars nouorũ dogmatum labe infecta aduersus Pontificiam Cæsaremque maiestatem rebelles animos induisset, & formidabili bello concitato Orthodoxis hominibus extrema quæque minaretur. Paulus Papa tuendæ sacro. sanctæ religionis causa, tres lectissimas Italici roboris legiones equitumque insignes turmas Alexandro Farnesio legato & Octauio eius fratre Duce, ad eos motus comprimendos Carolo V. Augusto auxilio misit. Qua in expeditione, ipsa tertio supremus quæstor eo mandatus est. Quum autem id bellum feliciter confectum fuisset, & memorabilis de Germania deuicta triumphus actus esset, ipse in Italiam reuersus, anno quo secutus est MDXLVII. Bononia prolegato, Ioanne Morone Cardinale legato est renuntiatus. In qua administratione Petro Luisio principe interfecto, & Placentia à Cæsarianis ducibus occupata, Parmã profectus, & amicorum opibus, quos ibi habebat adiutus, militum manu collecta, vrbem valido præsidio firmatam sua vigilantia in ecclesiæ fide confirmauit. Nouissimè anno MDXLVIII. Perusiæ, Vmbriæque prætor factus, Iulio Ruuereo Vrbinate Cardinale legationem obtinente, per annum ferè sanctè & integrè ei muneri præfuit. In quo absens à Paulo III. Papa VI. Idus Aprilis, anno MDXLIX. tanquam de republica Christiana, sanctaque sede Romana meritus, presbyter Cardinalis sanctæ Prudentianę tituli Pastoris lectus, haud ita multò pòst Romã profectus est. Paulo III. mortuo, quum Iulius III. qui illi successerat, bellum auctore Cæsare Carolo V. Octauio Farnesio Parmensium duci indixisset, quod præter suam sententiam (vt ipse dicebat) cum Gallorum Rege Henrico, maximo Cæsaris damno, societate inita, fœdus percussisset, Gallicaque intra vrbem præsidia recepisset, ipse ecclesiasticarum copiarum more maiorum à Pontifice legatus missus est, Ferdinando Gonzaga totius exercitus duce creato. Bello non sine ipsius consilio & solertia tandem composito, Romam reuersus. & à Cæsare episcopatu Cassanensi in Brutijs ornatus, pontificibus Iulio III. & Paulo IV. signaturæ gratię perpetuo, aliquando verò in locum Cardinalis absentis vel mortui iustitiæ præfuit: Relicto dignitatis sui priori titulo, titulum sancti Stephani in monte Cælio, mox sanctæ Anastasiæ cepit. Paulo IIII. minus gratus fuit, qui in illum publicè in consistorio & apertè inuectus fuerat, quod ex non bonis artibus archiepiscopatum Mediolanensem procurasse diceret. Quare eo rerum potiente, quum sibi Romæ commorandum esse non arbitretur, tuendæ valetudinis causa ad balnea Lucensia primùm Profectus, postea desiderio videndæ fruendæque

patriæ Mediolanum concedens, ibidem ædibus à fratre Marchione Ioanne Iacobo cœptis perficiendis deditus, iucundè & honestissimè vixit, diem interim nullum prætermittens, quo litterarijs studijs non incũberet. Delectabatur in Cardinalatu viris egregijs, litteratis præsertim, eorumque consuetudine libentissimè vsus est, ita vt eius mensa doctorum virorum quasi quoddam gymnasium esse videretur, quod ego, qui non semel interfui, meo ipse testimonio possum cõfirmare. Prono ad misericordiam ingenio, tum ex consuetudine ac sermone, tum ex rebus quas gessit semper habitus est: nam præter occultas largitiones, publicè etiam quotidiè omnibus inopia laborantibus, & ostiatim victum quærentibus tantum ad subleuandas eorum miserias distribuebat, quantum prò diuturno victu satis ijs esse posset, ex quo pater pauperum vulgo vocari cœpit, sed tum præcipuè, quum vrbe Tiberis inundatione Paulo IIII. fame vexata quicquid in horreis ad familiæ suæ annuum vsum condiderat, liberaliter ad egenè plebis sustentationem primis mensibus deprompsit. Quum fraternam hęreditatem adijsset, veritus ne fratris caussa, qui varijs præfuerat bellis, aliqui iacturam bonorum suorum fecissent: reditum annuum aureorum mille, ex fraterno censu magnæ Mediolanensiũ domui pauperum hospitali assignauit. Ingenium mite, neq; solers, neq; callidum præseferebat, ita vt à cunctis vir simplex & clemens haberetur. In amicos liberalis, omnibus comis & perhumanus, iustitiæ cultor, ne fariorum hominum hostis acerrimus in ea ciuitate, quæ mores hominum diligenter examinare solet, omnium consensu existimatus est. Quarum haud dubiè virtutum opinione, gradum sibi ad maximum sacerdotium fecit. Paulo IIII. vita functo, quum Cardinales in conclaui essent, colũba casu sacellum Xistinum per feneſtras ingressa, diu circumuolitauit, donec fessa cum admiratione omnium auis quietem exspectãtium, eius cellæ insedit, quæ res tunc lusui habita, ipso pontifice renunciato, in prodigium versa est. Vnus enim ipse, post diuturnam quattuor mensium ob varias Cardinalium dissensiones pontificatus vocationem, tandem ex presbytero Cardinale tituli sanctæ Priscæ potissimè electus est Romanus pontifex, qui sua humanitate & clementia vrbem Romam superiori bello afflictam recrearet, quam spem confirmare omnino & augere visus est, Pij nomine sibi indito. Pontifex autem maximus creatus est omnium Cardinalium suffragijs, qui quattuor & quadraginta tum comitijs apud sanctum Petrum interfuêre. Carolo & Alfonso Carafis in primis, Alexandro deinde Farnesio, Guidone Ascanio, Sfortia Camerario, Cardinalique Guisio maximè suffragantibus, hora inter septimam & octauam eius noctis, quę diem natalitium saluatoris nostri Iesu Christi insecuta est, anno salutis MDLX. ineunte, tanta mortalium omnium qui adfuerant, lætitia, quanta pauciſſimos ante ad eiusdem sacerdotij dignitatem peruenisse constat. Quibus ego quoque comitijs tum fortè interfui, & singula quæ gerebantur contemplatus, cuncta oculis & auribus haud segniter perlustraui. Epiphaniæ demum festo de more coronatus, meruit vnus, quod non temerè alij vni euenisse constat, vt tribus celebrioribus anni totius Paschatis festiuitatibus nasceretur, simul & pontifex crearetur, ac supremæ demum caperet insignia potestatis. Ei spectaculo magna vis hominum vndique confluxit. Pluerat tota ea nocte, & diei parte, vnde marmorei ante basilicam Vaticanam gradus, & eorum præcinctiones lubricæ admodum factæ erant. Ea re in solemni nummorum iactu, in eisdem scalis insignis hominum strages fuit, pecunias auide arripere cupientium: nam neque se eo impetu sustinere à lapsu poterãt, nec si qui paululum titubassent, hærere afflicti vestigio, alijque super alios cadentes miserè perierunt. Circiter XVIII. homines ea turba necati, supra XL. luxati & elisi, quod miserabile spectaculum fuit, ac à quibusdam ad ipsius pontificatus res gestas pro omne relatum. Põtificatus initio, quo re ipsa præstaret, quę Pij nominis appellatione pollicitus fuerat, clementiam dico & humanitatem, omniũ pene Cardinalium, sed præcipuè Carafarum, qui alioqui læsi videbantur, precibus, populo Romano omnium eorum veniam condonauit, quæ in Pauli IIII. marmoreum simulachrum, insigniaque, & sanctæ inquisitionis contumeliam, ac decus vacante sede commiserat, damna modò ac detrimenta illata, quoad posset, suis ipse sumptibus

sanctæ

ſanctæ inquiſitionis officio ſarciret. Ad V. Kalend. Februarij Baſilica Lateranenſi antiqua pontificum ſede, vetere inſtituto viſitata, oratoribusque totius orbis Orthodoxi, principum, ideſt, Cæſaris, Regum Galliæ, Hiſpaniæ, Luſitaniæ, Poloniæ, Nauarræ, Venetorum, Allobrogum, & Florentiæ ducum, Genuenſium, Lucenſiũ, Heluetiorũ, qui rectè ſentiunt, Mediolanenſium ciuium, Ducibuſque Ferrariæ & Vrbini publicis in conſiſtorijs ad ſui venerationem more ſuperiorum pontificum receptis, animum ad eccleſiæ & vrbis ſtatum diuturna ſedis vacatione, & difficili bello geſto penè labefactatum, componendum conuertit. Inito pontificatu, ſtatim alienam perſonam, alienos mores induiſſe viſus eſt. Nam qui hactenus humanus, patiens, beneficus, gratus, mitis, pecuniæ minimè cupidus exiſtimatus fuerat, derepentè naturã mutaſſe apparebat. Ante omnia igitur quæcunq; Paulus IV. præter Curiæ Romanæ mores, & iam receptam à ſuperioribus pontificibus conſuetudinem, publicis edictis, vel diplomatibus nouauerat, diſquirens, ob multorum querimonias, qui ſe Pauli ſanctionibus malè habitos lamentabantur, mutauit cauſſarum cognitionem & explicationem ad rectam cõmunis & vſurpati Iuris rationẽ, inductis prioribus decretis, paulatim reuocauit, idoneoſque iudices, qui quæſtionibus huiuſmodi præeſſent, viros graues & prudentes delegit, iudicijs ex æquo conſtitutis: Ferdinandi Cæſaris imperatoriam dignitatem translatam in eum ab eius fratre Carolo V. quam Paulus IV. improbauerat, ratam habuit, eiuſque tanquam legitimi & Catholici Imperatoris legatos per honorificè ſuſcepit. Conclauiſtarũ priuilegia confirmauit. In patriã gratus, collegio doctorum Mediolanenſium, è quorum corpore ipſe aliquando fuerat, Rotæ auditorem & Conſiſtorialem aduocatum perpetuò conceſſit. Sanctionem, quam ipſe Paulus de bonis eccleſiaſticis malè & ſimoniacè alienatis non mediocre multorum damno ediderat, iuxta vetera decreta moderatus eſt. Quam tamen paulò antè obitum in integrũ reſtituit, Cardinalesque Vitellium Camerarium & ſancti Georgij propinquum ſuum, iudices delegauit, qui de ijs cognoſcerent, qui ſedem apoſtolicam quauis ratione fraudaſſent, ſolidataque computa ac ſi nunquam confecta eſſent, reuiderent, pecuniam ex cõpoſitionibus ea ratione quærens. Monachorum & fratrum mendicantium, quos in monaſteria, vnde poteſtate à ſuperioribus pontificibus impetrata exierant, Paulus redire ſeueriſſimo edicto coegerat, cauſſas iterum cognoſci voluit, vt ijs, qui canonicis legibus id ſe feciſſe probaſſent, ſuum ius redderetur. Aliquot magnæ exiſtimationis viros quos ob hæreſis ſuſpicionem Paulus carcere afflixerat, cognita eorum per ſanctiſſimam inquiſitionem innocentia, omni cum iniuria eripuit, tum ſuſpicione liberauit: inter hos præcipuè Cardinalem Ioannem Moronum, & Thomam Sanfelicium epiſcopum Cauẽſem. Epiſcopis, vt ad ſuas eccleſias, & curãdos ſibi cõmiſſos greges reuerterentur, præcepit. Vt Regreſſus à Paulo 4. ſublatos concederet, agitauit. Cæterùm concilij ab ſe indicendi cauſſa ab eis ſententijs deſtitit. Per id tempus inſignis Chriſtianis clades à Turcica claſſe illata eſt, quæ in Catholici regis Philippi claſſem nauibus milite & commeatu inſtructiſſimã bellum Punicum adornantem de improuiſo irruens eam oppreſſit, cũctoſque qui Girbę Inſulæ præſidio impoſiti fuerant, expugnatos, captiuos abduxit. Ea clade Chriſtiani nauali omnino exiſtimatione exuti, ingentem immanium barbarorum audaciam auxerunt. Pontifex interim, vel eorum memor, quæ in ſui contumeliam Cardinalis Carafa in conclaui dixerat, vel Ducis Paliani regiæ pro ducatu Paliani compenſationi (vt fama fuit) pro ſororis filio inhians, aut (quod ipſe aiebat) vt Romanorum pontificum propinquis ſalutare exemplum relinqueret, vt populos ſibi creditos clementer acciperent, & publica negocia pro eccleſiæ dignitate conficerent, ſpecie vindicandi ea crimina, quæ Carafæ patruo Pontifice, & bello potiſſimum Neapolitano patrauerant, quæſtionem capitalem in eos inſtituere eſt aggreſſus. Ita vt ad 7. Idus Iunij MDLX. quo die quinto ante anno, Carafa purpurei pilei honore donatus fuerat, Carolum ipſum & Alfonſum Cardinales ad Conſiſtorium profectos, Ioannem verò Caroli fratrẽ & Montorij Comitem Paliani ducem tum vocatum, qui Paulò antè ex Galleſio Faliſcorum oppido in vrbem cum ipſius pontificis licentia venerat, vxoriſque eius fratrem

Comitem Allifanum, Leonardumque Cardinalem fratrum propinquum, nihil tale ſuſpicantes, in Hadriani molem, & per eoſdem dires aliquot alios Carafiæ domus clientes in publicum carcerem conijci mandaui. Omnium quęſtionibus relatores præfecit. Vrbis gubernatorem Hieronymum Fridericum, epiſcopũ Sagonenſem miniſtrum impigrum, audacem, & acris virum ingenij. Alexandrum Palanterium procuratorẽ Fiſci. Vt autem hoc iudicium ritè peragere videretur, Cardinalium quæſtioni octo eiuſdẽ ordinis patres integritate & iuſtitia inſignes, Fridericum Cæſium epiſcopum, Bartholomæum Cueuam, Ioannem Michaelem Sarracenum, Ioannem Baptiſtam Cicadam, Michaelem Alexandrinum, Ioannẽ Bertrandum presbyteros, Iulium Ruuereum, & Luiſium Cornelium Diaconos Cardinales adeſſe iuſſit, omnium inſpectores Gubernatori & Fiſcali aſſiſtentes. Quibus coram interrogati rei, Cardinalis Carafæ ſcriptæ literæ productæ, & quæſtionum principia agitata. Nouiſſima verò cauſſæ cognitio ijs non admiſſis, quum per nouẽ menſes inſtituta, ſingulorumq; obiecta examinata fuiſſent, Pontifex ſeorſum quæſtiones videre voluit. Poſtremò, vt totius iudicij ſeries ab omnibus patribus cognoſci poſſet, tota cauſſa ad põtificem pleno in conſiſtorio ab eodem, qui quæſierat, Gubernatore diei ſpatio rerata eſt non audite tamen patrum ſuper ea re ſẽtentiæ fuêre. Tunc Carolus Cardinalis maieſtatis ab ipſo pontifice damnatus, & omnibus bonorum gradibus exutus (vt vocant) ſæculari caſtigandus traditus eſt: qui cũ Comitibus Montorij & Allifano, Leonardoque Cardinale ab vrbis Gubernatore maieſtatis & homicidij damnatis, morti eſt addictus, iudiciq́ue rerum capitalium mandatum, vt iuxta ciuiles ſanctiones lege in eos ageret. Sic ſententijs in cardinalem à pontifice, in Ducem verò à Gubernatore vrbis ſubſcriptis, Carolus in Hadriani mole carnificis manu nocte, quæ Nonas Martias præceſſit, ſtrãgulatus: Comites & Cardinales in Turris nouæ carcere capitali ſupplicio affecti, maximè memorabile ſpectaculum, inſolẽsque inſtabilis fortunæ ludibrium, in publico ad pontem Aelium expoſiti, & paulò pòſt ad damnatorum ſepulchra relati, populo Romano attonito, & quorſum iſthæc tenderẽt admiranti præbuerunt: ijs verò qui ſecundi ori aura altius prouecti, extra omnem ſortem ſeſe collocatos exiſtimant, documentum memorabile, quum omnes paſſim cõfluerẽt ad eos ſpectandos, qui miſerabiliter ab eo pontifice, quem ipſi potiſſimũ ad tantæ poteſtatis culmen euexerant, exſtincti, nutu, renutuque ſuo cuncta moderabantur. Ducis præſertim caſum animo reputantes, quem paulò antè inſigni militum & equitum manu ſtipatum, ac per vrbem more penè Regio incedentẽ conſpexerant, tunc verò eius corpus capite truncum miſerabili adſpectu publicè collocatum viderent. Illud memoratu dignum, vtrosque fratres non ſolum religiosè & piè, quemadmodum optimos Chriſtianos decet, cum pœnitentiæ ſacramento exceſſiſſe, ſed fortiſſimo animo tantam calamitatem, perinde ac à Deo iuſſam, excepiſſe. Ducis admirabilis conſtantia fuit, qui paulò ante obitũ & ſocios metu cædis conſternatos egregia oratione ad mortis contemptum adhortatus eſt, & literas pulcherrimas filio iuueni ſcripſit optimis monitis refertas, quibus ei Chriſtiano more bene precabatur. Cardinalis cadauer in propinqua diuæ Mariæ Tranſpontinæ ædepublico ſepulchro datum, mox ab eis familiaribus ad Mineruæ tranſlatum, & in familiæ eius ſacellllo conditum eſt. Inter multas præcipuè damnati Cardinalis cauſſæ in quæſtionum codicillis relatæ ſunt, quòd ſenem pontificem Paulum, quanquam in bellum pronum, tamen bellicarum rerum imperitum, falſis nuntijs & conſilijs decepiſſet, multos & maximæ dignationis viros eius belli occaſione vexare iuſſiſſet: quodque varias litteras & notas arbitrarias ementitus, eius vnius præcipuè opera quinquennalibus inter reges Hiſpaniæ & Galliæ ictis inducijs fractis, totum id bellum, quod Paulus geſſit ſuſceptum, diutiusque non ſine magno Sedis Apoſtolicæ detrimento productum fuiſſet. Comiti præter crimẽ læſæ maieſtatis, & ſocijs, vxoris grauidæ & adulteri indicta cauſſa cædes obiectæ. Fuerunt plerique eo tempore iureconſulti, qui conſtantiſſimè aſſeuerârunt, iudicium id iniquum fuiſſe, quum Cardinalis ſine teſtibus, ex ſuis tantum litteris, eorum redargutus damnatusque fuſſet, quæ Pauli 4. iuſſu

iussu ab se facta esse contẽdebat, ijs quæ sibi obiecta fuerãt more Romano quæstioni & tormento subiecto, non expressis dilationibus quas petebat non concessis, patronis verò eius rarò auditis. Pontifex verò videri voluit, eos non eo consilio vinxisse, vt morti traderet, at in quæstionibus habendis exacerbatus, magnitudinem demum rei intellexisse, quum ei persuasum esset, Cardinalé animi excelsi & interpridi, si dimitteretur, in suorũ quempiam aliquando impetum facturum. Quo tãmore eum semel grauissimè læsum tolli iussit, in reliquos clementiùs, quos minus peccasse profitebatur, haud dubiè acturus, ni fortuna ijs aduersa pontificis inflammatum animum impulisset, vt eos potius perdendos, quàm Cardinalé conseruandũ existimasset. Aliquantò mitius cũ Alfonso Cardinale, qui maiestatis continentisq; naturæ haud dubiũ specimen dabat, actum; ipse nanq;, qui die obitus pontificis quædam è cubiculo eius subripuisse accusatus fuerat, centum millibus aureorũ Vitellij Cardinalis studio comparatis, persolutis Cameræ apostolicæ præfectura multatus, cum reliquis omnibus liberè ea conditione tamen dimissus est, ne vrbe egrederetur. Regentatus munus à Paulo IV. institutum Alfonsi Cardinalis nomine pontifici cessit Vitellius. Qui illicò eo abrogato, vetus auditoris Cameræ officium restitutum, Flauio Vrsino episcopo Murano quadraginta aureorum millibus vendit. Imperatorem Cæsarem Carolum V. Augustũ & ipsius filiũ Philippum Hispaniarũ Regem innocentes esse pronuntiauit, & cunctis, quæ ei à Paulo IV. obiecta fuerant, absoluit M. Antonio Colũnæ cognita ipsius causa, paternum principatum, quo à Paulo IV. spoliatus fuerat, restituit. Capti per id tempus, & in Hadriani mausoleum coniecti sunt duo alij Cardinales, Innocentius de Monte, & Scipio Rebiba Siculus: ille homicidij reus factus, quòd per proximi interregni Pontificij tempora patrem & filium, caupones interfeciſſet: hic tanquam Carafarum arcanorum conscius. Vtriq; post annum liberè dimissi. Montanus quidem opulentissimis tribus sacerdotijs sanctæ Sabbę, Cryptæ Ferratę, & Miramundi spoliatus, Tibur relegatus est. Miramundum magnæ hospitali domui Mediolanensi pontifex addixit. Cryptam Ferratam dimidiatis redditibus Alexandro Farnesio Cardinali ea lege tradidit, vt totidem redderet ex sanctæ Sabbæ reditu montem instituit. Rebiba verò in nullo crimine cõpertus, qui Archiepiscopatu Pisano, quem à Paulo IV. obtinuerat, paulò antè multatus fuerat, cuius vice episcopatum Troianum tunc, Constantinopolitanum verò patriarchatũ paulò ante Pij obitum recepit. Intereà pontifex more aliorum pontificum iam recepto, sororum filios & filias ad se euocatos, varijs & nobilissimis matrimonijs & dignitatibus honestatos, ad sublimes honores euexit. In his Carolum Borromæum iuris scientia præditum, & Marcum Sciticum Altæmpsium sororum filios in patrum collegium adscinit, Borromæumque perhumanum, modestissimum, pientissimumque virum negocijs omnibus Ecclesiasticis tractãdis præfecit. Eius fratrem Fredericum Comitem Aronæ, qui Virgineam Ruueream Guidonis Vbaldi Vrbinatium ducis filiam vxorem duxerat, regia Carafarum compensatione donatum, totius militiæ ecclesiasticæ gubernatorem, mox ducem generalem cũ menstruo mille aureorum salario, tradito solenni ritu baculo, creauit, & (vt fama fuit) Camertium principatum ei tradere constituens, litem Farnesijs intentauit, qui eam Toparchiam sedi apostolicè restituerant, Parmæ & Placentiæ ducatu obtento. Tres Cardinalis Borromæi ex patre tantum sorores nobilissimis matrimonijs iunxit: vnã Fabritio Columnæ puerulo M. Antonij filio despondit, alteram Fabritio Gesualdo Luisij Consani Comitis ditissimi hominis filio, tertiam alterius sororis suæ filio Hannibali Comiti Altæmpsio, Ducem Florentiæ & Senarum Cosmum Medicem, Romam cũ vxore Eleonora, Ioanne Cardinale, & Garzia filijs ad se salutandum venientem, magnifico apparatu Palatinis ædibus excepit. Quẽ veteris vrbis admirabiles ruinas videndi studio auidum, per integrum diem vbique circumduxit. Is postremo patribus cunctis sigillatim salutatis, & publicis aliquot supplicationibus cæremonijsq; cum interfuisset, post alterum demum mensem discessit. Pius enim hospitalitatis studio maximè tenebatur. Nam præter Florentinorum ducẽ, eius filium Principem, qui anno insequenti Romam venit, Vrbini & Mantuæ duces, Tẽdiliæ Comitem, & Luisium Abulensem Philippi regis extraordinarios orato-

res,lautiſſime regio more in palatinis ædibus excepit. Per id tempus Abdyſu,id eſt, ſeruus IESV Chriſtianorum Orientalium trans Euphratem cõmorantium maximus patriarcha, vir doctus, Chaldaicis, Arabicis,& Aſſyrijs litteris ornatus, cuius iurisdictio interiores vſque ad Indos penetrat, Romam ad Apoſtolorum limina & pontificem ſalutaturus,cum aliquot ſocijs longiſſimo itinere peruenit,vt ab eo confirmatus pallium de corpore ſancti Petri ſuſciperet. Pontifici oblatus ei perpetuam obedientiã promiſit,& per interpretem Sanctæ Romanæ Eccleſiæ fidem profeſſus eſt, cuius ſyngrapha in Concilij Tridentini ſeſſione XXII. lecta eiuſmodi fuit: Confeſſus ſum puro corde,& fide non ficta coram Reuerendiſſimis D D.Michaele tituli S. Sabinæ Alexandrino, & M.Antonio tituli S. Marcelli Amulio Sanctæ Romanæ Eccleſiæ presbyteris Cardinalibus,in hac formam, Ego Abdyſu filius Ioannis de domo Marcia, ex ciuitate Gezira in Tigridi flumine, olim Monachus ſancti Antonij monaſterij Sanctorũ Rochę & Ioannis fratrum electus, primas, ſiue patriarcha ciuitatis Muzalæ in Aſſyria Orientali,iuro quòd ita corde credo, & ore confiteor, Sanctæ Romanæ Eccleſiæ fidẽ approbatis omnibus & ſingulis illis, quæ ipſa approbat,& damnatis ſimiliter omnibus,quæ damnat,amplector & promitto,& omnes fratres meos Metropolitas ſiue epiſcopos ac diœceſanos, quouis modo meæ iurisdictioni ſubiectos, ita tenendum & credendum eſſe docebo, & modis omnibus pro quibus potero perſuadere conabor.Ita me Deus adiuuet, & hæc ſancta Dei Euangelia. In quorum fidem hanc meam fidei profeſſorem & atteſtationem manu mea ſcripſi,&c. Actum Romæ die VII. Martij, anno MDLXII. De multis & difficillimis quæſtionibus interrogatus,ſcitè reſpondit. Cunctos veteris nouique teſtamenti libros, antiquos græcos,latinosque patres, quibus nos Catholici vtimur Chaldaica,Aſſyriaca, & Arabica lingua verſos, & alios nobis ignotos, quos memoriter tenebat,ſe legiſſe dixit. Cunctos ferè S. R. Eritus & ſacramenta apud ſuos ſeruari docebat. Vt Concilij Tridentini decreta ad ſe mitterentur, rogauit.Fidem Chriſti ab Apoſtolis, Thoma,Thaddæo, ipſorumque diſcipulo Marco, maiores ſuos accepiſſe,& hodie retinere profeſſus eſt.Redeuntem in patriam põtifex,auctore M. Antonio Amulio Cardinale,qui eum Romæ agentem fouit,amplis muneribus liberaliter donauit. Eum aquando per interpretem alloquutus, virum eruditum & grauem animaduerti.Eius iam ad ſuos reuerſi litteras Romam allatas vidi. Cùm verò Pontifex ab ipſo ſummi ſacerdotij initio,labanti Chriſti eccleſiæ confirmãdæ aſſiduè intentus eſſet,generale Concilium præcipuè appetere ſemper præ ſe tulit, quod ſuperiores pontifices non admodum cupere viſi ſunt,vel ſaltẽ negligentius quàm par eſſet,habuêre. Solemnibus igitur Iubileo,ieiunijs & ſupplicationibus à Vaticana Baſilica ad Mineruæ habitis, quibus Pontifex cum Cardinalibus & Florentię duce pedes inceſſit, publicatis litteris, generale Chriſtianorum Concil.Trident.proſequendum eſſe,& proximo Paſchate anni MDLXI.iterum inchoandum indixit. Illud verò ante omnia memoratu dignum, quod ipſe id ab alijs poſtulari, quemadmodũ mos eſt, non exſpectauit,ſed vltro omnes qui Chriſtiani nominis cenſentur principes & reges, per legatos & litteras ad rem adiuuandam incitauit, hortatus eſt, & quoad eius fieri potuit,ad Concilium generale inſtaurandũ celebrandumq; compulit, vt eo ſaltem remedio,quod in calamitoſiſſimis temporibus eccleſia ſemper maximum eſſe duxit,omnibus iam prouincijs depraua tæ religionis vitio laborantibus,peſſimeq; affectis, aliqua medicina adhiberetur. Verùm enimuerò orta controuerſia, continuatio ne fieret Concilij Tridentini, an noua indictio, Pontifex ſalubre temperamentum,quo animos omnium componeret,inuenit, dum in promulgationis diplomate ea verborũ formula vſus eſt,qua & vtriq; parti fieret ſatis & Tridentino Concilio ſua ſalua maneret auctoritas.Cuius indicti Concilij diploma, cùm catholici principes Ferdinãdus Cæſar, Philippus Hiſpaniarũ, Carolus Galliarum, & Sebaſtianus Luſitaniæ Reges, itẽ alij Orthodoxi principes ratũ habuiſſent,omnibus ſuarum prouinciarum epiſcopis,& ijs,quorum præſentia requirebatur,vt eò proficiſcerentur iuſſêre. Angliæ regina Heliſabet Lutherana labe polluta,Hieronymum Martinengum abbatem ad ſe à pontifice cõcilij cauſa legatum miſſum, audire quum recuſaſſet, è Belgio in inſulam traijcere prohibuit.

buit. Germani principes, qui noua & falsa dogmata sequuntur, Zachariam Delphinũ Pharensem, & Ioannẽ Franciscum Comendonum Zacynthium episcopos, oratores pontificios honorificè quidem susceperẽ, verùm quum nihil sibi esse cum pontifice Romano negotij, & de ea re ad Cæsarem se relaturos dixissent, eos re infecta dimiserunt. Horum Delphinus superiore Germania, ad cuius principes pontificius orator erat, peragrata, apud Cęsarem legatus apostolicæ sedis permanere iussus est. Cõmendonus verò Germania inferiore, Saxonia, Rhenanis oris, Belgis, Lotharingis, deinde Germania superiore & Baioaria percursis, cunctisque illarum regionum episcopis ad Concilium inuitatis, in Italiam, Tridentũ, deinde à pontifice vocatus ad vrbem reuersus est: postea ad Polonos nuncius est ablegatus. Tridentum interim more à maioribus accepto. Pontifex apostolicæ sedis Legatos Herculẽ Gonzagã Mantuanum, Hieronymum Seripandum Neapolitanum, fratrum Augustinianorum olim magistrum, & Stanislaum Hosium Polonum tunc ad Cæsarem legatum Sanctæ Romanæ Ecclesię Cardinales viros amplissimos, confestim ire iussit, quibus haud ita multò pòst Iacobum Simonetam Mediolanensem, & Marcum Sciticum Altempsium Germanum sororis filium Cardinales ab se creatos, legatos adiunxit. Nam inter sex & quadraginta, quos quatuor lectionibus vel in gratiam principum, vel ob insignem doctrinam & religionem, vel de sede apostolica bene meritos, vel sanguine coniunctos, aut veteri familiaritate acceptos creauit Cardinales, sacrarum litterarum scientia, morum grauitate & vitæ sanctitate Seripandus & Hosius in primis fulsere. Præter hos viri clarissimi fuêre Granuellanus, Amulius, Nangerius, Syrletus, & alij complures. Ad Concilium ex Italia & Hispania frequentes patres conuenêre: ex Germanis, Polonis, Vngaris, & Bohemis Catholicis pauci, causãtes ne ipsis absentibus episcopatus sibi cõmissi inhiantium hæreticorum armis lacerarentur. Non multi ex Gallis, quod opulentissimum & christianissimum vsque ad nostra tempora, & Apostolicæ sedi obsequentissimum regnum feralibus & inusitatis Orthodoxorum & hæreticorum, qui nouo nomine Hugonoti vocantur, dissidijs completum esset. Hi ab Henrici regis infausto obitu puerorum Regum Francisci II. & Caroli IX. adolescẽtia, & orbitate abusi, Luisio Borbonio principe Condonensi, & Caspare Coligneo (quem Amiralium vocant) præcipuis auctoribus & ducibus qui in omnibus Gallijs, tum præcipuè in Narbonensi, rerum nouandarum & mutandæ veteris religionis auidissimi, tumultuarijs equitum peditumq; ingentibus copiis collectis, catholicos rapinis, cædibus, & incẽdiis vexare, ac fœuissimè persequi non cessabant. Lugdunum totius Galliæ emporium, Aurelia, Rothomagus, Apamiæ, Biturigium, Blesium, Pictaui, Matisconum, Valentia, Mons Pesulanus, Nemausus, Bitenæ, & multæ præterea ciuitates ab ipsis captæ, ijs calamitatibus inuolutæ sunt. Quorum furori & amentiæ à Regis nutricijs, & consiliarijs seueriss imis edictis primùm, mox armis obuiam itum est. Post multas clades Blasius Monlucius præfectus Aquitaniæ sex millia Hugonotorũ duce Durasio pugnantium cæcidit. Pontifex quoque tuendæ Auenionis & finitimæ regionis caussa, vbi maximè hæreticorum perfidia grassabatur, aliquot militum cohortes conscripsit. Fabricio Sorbellonio Consobrino eius Prouinciæ præfecto. Qui Lucæ Antonij Thomasonij Interamnatis strenui & multæ experientiæ copiarum ducis forti fidelique opera vsus. Auenionem in fide Hugonotis Prouincia submotis continuit. Aurantium ipsorum oppidum haud longè ab Auenione situm vi captum deleuit, præsentiq́ue periculo & calamitate Prouinciam liberauit. Lucæ Antonij industriam honoratus comes Sumaripæ Tendæ princeps regij exercitus in Prouincia dux intelligens, quum acriter ab Hugonotis premeretur, eum Auinione in tuto posita, cum cohorte sua in regis auxilium euocauit. Cuius præcipuè virtute Sistaricum vrbem munitissimam, quo se Auenione pulsi hęretici, & alij ex omni Narbonensi tanquam in asylum contulerant, obsedit, sex millia ipsorum obsessis auxilio venientium, deleuit, vrbem vi expugnauit & diripuit. In eo victorię cursu Zatum ab Hugonotis obsessam ijs in fugam actis, periculo liberauit. Lucas virtutis ergò ab Imperatore Gallo insigni aureo torque donatur. Galliam verò dissidio religionis à domesticis hostibus vexatam pecunijs Pontifex adiuuit. Legatum eò misit Hippoly-

tum Estensem Cardinalem Ferrariensem, qui turbatæ religionis rebus remedij aliquod afferret. Rebus ac arma excitaris multę hominū strages editę horribilia supplicia ab Hugonotis catholicis,& præsertim viris religiosis illata. Per id tēpus Concil. Triden. initio Pontifex Iubilæū denuò indixit,solemnia iejunia celebrauit. Supplicationes à Sancti Petri ad sacrā popularem ædē haberi voluit. Concilio porrò Tridentino sub Pio IV. initio anni MDLXII. principiū datum. Quod magnis incrementis producitur, pontifex Romanæ Curiæ disciplinam perturbatā,& solutos aulicorū mores omni ope & contentione corrigendos & restituēdos curauit,multa quæ deprauata erant, salutaribus sanctionibus correxit. Quæris præcipua? Ante omnia publicis sanctionibus patrum omniū subscriptione firmatis, cōciliis& comitiorum Romani pontificis rationem ad vetera decreta moderatus est, legemque saluberrimā ijs remedijs, quibus temporum malitia opus esse monstrauit refertam, sanxit. Decreuit, vt si in concilij celebratione Romana sedes vacaret, noui pontificis electio penes Cardinales tātum esset. Illud edito diplomate sanxit, vt nemo Romanus pontifex sibi successorem deligere posset. Cancellariæ,eiusdē correctoris,contradictarū Camerę apostolicæ, eiusdem auditoris ac tribunalis,camerarij,pœnitentiariæ, iudicum XII virorum Rotæ signaturæ,gratiæ & iustitiæ, Gubernatoris, Senatoris, Conseruatorum, procuratoris fiscalis,notariorum, scribarum, & alia vrbis officia, magistratus tribunaliaq; seueriſſimis edictis emendauit. Magistratibus cunctis edixit,ne quid contra eiusmodi ab se edita decreta conficerent. Causarum ciuilium, Notariatus Cameræ apostolicæ applicauit,eorum mercedes limitauit. Causas fiscales,& rerum capitalium quæstiones,& multa ad ius ciuile, in quo exercitatus admodum fuit,pertinentia,hominum malitia deprauata correxit. Carcerum& custodum salaria limitauit, extorsiones coercuit. Homicidas homines,sicarios, facinorosos, & cæteros huiusmodi, qui à magistratibus absoluti non fuissent,Pius II. Xysti IV. Innocentij VIII. Iulij II. Clementis VII. legibus repetitis, vrbe, & omni ecclesiastica ditione exegit,illorum absolutiones, multis difficultatibus interiectis, difficiliores fecit. Sclopetos, qui duorum palmorum mensuram non excederent, prohibuit. Asyla omnia,quæ tam in Cardinalium & ratorum principum ædibus,quàm alibi in vrbe erant,sustulit,& contra eos, qui publicis lictoribus sese opponerent, & iuridicorum edicta contemnerent, grauia decreta promulgauit: ijs, qui fidem publicam ob eas res obtinuissent, priuilegiū abolenit:Pœnarum absolutiones, quæ reis & damnatis hominibus imponerentur in omni ecclesiastico imperio, à ciuitatibus & priuatis magistratibus, ad fiscum pontificium perpetuò transtulit, quum in damnatorum gratiam minus ab eisdem exigi cognouisset,vt ea etiam ratione quæ cœperat perficiēdis pecuniam compararet. Eos porrò qui decoxissent, & beneficio capitulorum,ODOARDVS&PERVENIT,vt soluerent à creditoribus adigi non possent, pileum viride,ferre graui sub pœna à Paulo I vtantea sancita,voluit. Sacerdotiorum & præsertim Cardinalatus ambitum prohibuit. Illicitas pecuniarum translationes, quæ cambia sicca vocantur, vetuit. Clericis vrbem incolentibus testamenti condendi potestatem,& alia priuilegia confirmauit & auxit. Eos, qui libellos famosos ederent, corripuit. Egentes & deliros homines, molesta & fallaci mendicitate sublata, certis locis distributos nutriri præcepit, præfecto ad pium opus Antonio Lomellino protonotario,cæterum ab eo consilio rei difficultate destitit. Idem dē quæstuarijs,qui sancti Antonij, sancti spiritus, Fabricæ Vaticanæ, & eiusmodi similiū nomine, specie indulgentiarum ab imperito vulgo pecunias emulgebant, iussit. Indulgētijs &c. Eas omnes & quæstus reuocauit, quæ à quæstuarijs à nobilissimis ecclesijs ad varia delubra extensa fuissent,potestatē instituēdi ecclesias,sacella,societates,phetrias certis quibusdā hospitalibus domibus eripuit. Lateritia mortuorū monumēta, quæ passim ecclesiarū ornatū fœdabant, tolli iussit. Seuera Pauli IV. in Iudæos edicta moderatus est. Vrbis annonam procurauit, præfectis aliquot viris industrijs creatis. Philippo Hispaniarum regi ex reditibus omnium Hispaniæ sacerdotiorum septingenta millia aureorum cōcessit, quibus septuaginta triremes contra Turcas pararī, instrui,contineri possent, septem millibus aureorum in singulas distributis. Interim

Con-

concilio Tridentino finis impositus est, quod à Pio IV. Tritenti restitutū, biennio ferè continuatum fuerat. Sessiones nouem veteribus sexdecim additæ. Quarum prima, quæ decimaseptima à concilio primùm sub Paulo III. inchoato erat XV. Kal. Febr. anni salutis M D L X I I. celebrata, vt concilium prosequeretur sancitum: decima octaua, decretum de librorum delectu, & cunctis ad synhodum fide publica inuitandi: decimanona & vigesima, nihil memoratu dignum actum: vigesimaprima, communionis sub vtraque specie, & paruulorum doctrina & canones promulgati. De reformatione ecclesiastica tum primum actum: vigesimasecunda, sacrosanctæ Missæ sacrificij quæstio explicata. Intereà Mantuano & Seripando legatis initio anni M D LXIII. vita functis, à sede apostolica in eorum locum noui legati Cardinales Moronus & Nauagerius missi, Altæmpsius verò reuocatus: vigesimatertia sessione ordinis sacri, vigesima quarta, Matrimonij sacramenta explicata, Reformatio ecclesiastica continuata vigesimaquinta, nouissima sessione, III. & pridie Non. Decmb. anni M D LXIII. graui pontificis morbo, quo de eius vita dubitatum est, audito, accelerata, patres de igne purgatorio, de inuocatione, veneratione, & reliquijs sanctorum, de sacris imaginibus, de indulgentijs, de delectu ciborum, de ieiunijs, de diebus festis, de Catechismo edendo, breuiario & missali reformandis, de concilij Tridentini saluberrimis sanctionibus seruandis, non minus pia, quam prudentissima decreta promulgarunt: reliqua verò, quæ supererant reformationis capita sanxerunt. Quibus confectis, summo omnium patrum consensu decretum est, vt cunctorum, quæ in Concilio acta essent, confirmatio ab apostolica sede peteretur.

Cardinalis verò Moronus primus legatus Concilio præsidens, finē Concilio ijs verbis fecis: Post gratias Deo actas, Reuerēdissimi patres, ite in pace. Ab vniuerso cœtu, Amen, responsum, atque ita Concilio Tridentino finis feliciter datus est anno 17. postea quàm primùm à Paulo 3. Mantuæ indictum fuerat: à prima verò sessione Tridenti celebrata decimo octauo, Durauit omnino annos quinque, biennem sub Paulo 3. annum sub Iulio 3. biennium iterum sub Pio IV. vniuersis porrò concilij decretis subscripserunt patres, quibus ea potestas erat, CCLV. Hi fuêre legati Cardinales IV. Moronus Varmiensis, Simoneta, Nauagerius: Cardinales non legati duo, Lotharingus Archiepiscopus Remensis, & Madrucius electus Tridentinus: Patriarchæ tres, Hierosolymorum, Aquileiensis, Venetus. Archiepiscopi 25. Episcopi CIXVIII. Abbates 7. Procuratores absentium cum legitimo mandato 36. Magistri generales ordinum 7. Interfuêre tantæ synhodo, præter eos qui subscripserunt, oratores Cæsaris Ferdinandi, Regū Francorum, Hispaniæ, Lusitaniæ, Venetorum, Heluetiorum, Ducum Bauariæ & Florentiæ, Iuris Cæsarei pontificijque doctores Concilio necessarij tres, Auditor rotæ aduocatus consistorialis, Promotor, Theologi clerici non claustrales XX. ex quinque Mendicantium ordinibus circiter LXX. à suis magistris, varijs principibus & Episcopis vel missi, vel euocati. Ex ordine Prædicatorum XX. Minorum obseruantium X. totidem conuentualium. Eremitarum XV. Carmelitarum X. Seruorum aliquot. Ministri, Conrilij præter Commissarium & Secretarium, qui episcopatu fungebantur, fuêre, Scribæ duo, Cursores duo, Cæremoniarum magister, Medicus, Depositarius, Forerius, Diaconus, & subdiaconus cum cantoribus XII. Grandem huic concilij celebrationi pecuniarum summam adsumpsit pontifex Pius, quippe cuius menstrua ad vitæ sustentationem salaria Legatis, cunctis inopia pressis episcopis & sacerdotibus, omnibusque ministris liberalissimè tribuerit. Id muneris antiquitus imperatorū erat. Dum Tridenti concilium celebratur, cardinalis Lotharingus Romam veniens multa de concilij exitu, quem pontifex expensarum magnitudine oppressus, mirum in modum exoptare videbatur, cum eo tractauit. Qui per eos dies grauissimis, febris, catharri, podagræ, cruciatibus, & alui profluuio laborans, animi corporisque viribus ita destitutus aliquando fuit, vt mors eius à multis secutura crederetur. Cuius rei nuntio legati permoti (Moroni præcipuè id opus fuit) ne interregno pontificio concilium apertum esset, iustissimis de caussis synhodi finem maturarunt, & incredibili dexteritate, quum plerique patres, Hispani præcipuæ, resisterent, rem confecerunt.

Ponti-

Pontifex valido corporis robore ſubleuatus, eccleſiæ ſacramentis de more ſuſceptis, triduo pòſt conualuit. Qui concilij exitu audito, quanquã adhuc viribus debilis, patres in cubiculum euocauit, quibus aduerſæ valetudinis ſuæ, & concilij finis rationem reddidit, Deo gratias agens oẽs ad ſacroſanctas eccleſiæ ſanctiones ſeruandas, & ne quid præter eas ab ſe peterent, hortatus eſt. Celebreſque pro adeò felici exitu ſupplicationes indixit. Oblata verò ſibi concilij decreta, Morono, Sarraceno, Cicadæ, Alexandrino, Cardinalibus inſpiciẽda, examinãda, ad ſeque referenda tradidit. Quo facto legati, Moronus & Simoneta, qui Romam tũ redierant, concilij nomine, quibus id publicè demandatum fuerat, omnium in eo actorum confirmationem petierunt. Quorum rogatu Pius papa VII. Kal. Februar. anni MDLXIV. in conſiſtorio ſecreto cuncta concilij acta, tam ea, quæ ſacra dogmata, quàm quę reformationem eccleſiaſticam reſpicerent, comprobauit, ampliſſimumq; more maiorũ cõfirmationis diploma plumbo obſignatũ publicauit. Tridentino igitur concilio abſoluto, ex eius decretis mores denuò emendare, ſacerdotia ad veteris formã inſtituti, reuocare pontifex curauit, pluraque edicta promulgauit ad concilij obſeruationem neceſſaria. Primùm tempus præſcripſit, quo eiuſdem decretis ſeruandis homines tenerẽtur. Octo patres cardinales delegit, qui ea ſeruare facerent: hi fuêre, Moronus, Sarracenus, Cicada, Alexandrinus, Aracæli, Simoneta, Borromæus, Vitellius. Modum, quo Doctores ad epiſcopatum poſtea promouẽdi crearentur, præſcripſit. Hanc fidei formulam, quam epiſcopi deſignati profiterentur, inſtituit.

Ego N. firma fide credo & profiteor, omnia & ſingula, quæ continentur in ſymbolo fidei, quo ſancta Romana eccleſia vtitur: videlicet, Credo in vnum Deum Patrem omnipotentem factorem cæli & terræ, viſibilium omnium & inuiſibilium. Et in vnũ Dominum Ieſum Chriſtum filium Dei vnigenitum: & ex patre natum ante omnia ſæcula. Deum de Deo, lumen de lumine, Deũ verum de Deo vero: genitum, non factum; cõſubſtantialem patri, per quem omnia facta ſunt: qui propter nos homines, & propter noſtram ſalutem deſcendit de cælis: & incarnatus eſt de ſpiritu ſancto ex Maria Virgine, & homo factus eſt: crucifixus etiã pro nobis ſub Pontio Pilato, paſſus & ſepultus eſt: & reſurrexit tertia die ſecundũ ſcripturas: & aſcendit in cælum, ſedet ad dexteram patris: Et iterum venturus eſt cum gloria iudicare viuos & mortuos, cuius regni non erit finis. Et in Spiritum ſanctum dominum & viuificantem, qui ex patre filioque procedit, qui cum patre & filio ſimul adoratur & conglorificatur, qui locutus eſt per prophetas: Et vnam ſanctam Catholicam & Apoſtolicam Eccleſiam. Confiteor vnum Baptiſma in remiſſionem peccatorũ, & exſpecto reſurrectionem mortuorum, & vitam venturi ſæculi. Amen.

Apoſtolicas & eccleſiaſticas traditiones, reliquasq; eiuſdem eccleſiæ obſeruationes & cõſtitutiones firmiſſimè admitto, & amplector. Item ſacram ſcripturam iuxta eum ſenſum, quem tenuit & tenet ſancta mater eccleſia, cuius eſt iudicare de vero ſenſu & interpretatione ſacrarũ ſcripturarũ, admitto, nec eam vnquam niſi iuxta vnanimẽ conſenſum patrum accipiam & interpretabor.

Profiteor quoque ſeptem eſſe verè, & propriè ſacramenta nouæ legis, à Ieſu Chriſto Domino noſtro inſtituta, atq; ad ſalutẽ humani generis (licet non omnia) ſingulis neceſſaria, ſcilicet Baptiſmum, Confirmationem, Euchariſtiam, Pœnitẽtiam, extremam Vnctionem, Ordinem, & Matrimoniũ, illaque gratiam conferre: & ex his Baptiſmum, Confirmationem, & Ordinẽ ſine ſacrilegio reiterari non poſſe. Receptos quoque & approbatos Eccleſiæ Catholicæ ritus, in ſupradictorum ſacramentorum ſolemni adminiſtratione, recipio, & admitto. Omnia, & ſingula, quæ de peccato originali, & de iuſtificatione in ſacroſancta Tridentina Synhodo definita, & declarata fuerunt, amplector, & recipio. Profiteor pariter in Miſſa offerri Deo verũ, proprium & propitiatorium ſacrificium pro viuis & defunctis, atq; in ſanctiſſimo Euchariſtiæ ſacramento eſſe verè, realiter, & ſubſtantialiter corpus & ſanguinem vnà cum anima & diuinitate domini noſtri Ieſu Chriſti, fieriq; conuerſionẽ totius ſubſtãtię panis in corpus, & totius ſubſtantiæ vini in ſanguinem, quam conuerſionem Catholica Eccleſia Tranſubſtantiationem appellat. Fateor etiam ſub altera tantum ſpecie totum atque integrum Chriſtum, verumque ſacramentum ſumi.

Con-

Conſtanter teneo, purgatorium eſſe, animaſque ibi detentas fidelium ſuffragijs, iuuari. Similiter & ſanctos vnà cum Chriſto regnantes, venerandos atque inuocandos eſſe, eoſque orationes Deo pro nobis offerre, atq; eorum Reliquias eſſe venerãdas. Firmiſſimè aſſero, imagines Chriſti ac Deiparæ ſemper Virginis, nec non aliorum Sanctorum habendas & retinendas eſſe, atque eis debitum honorem & veneratione impartiendam. Indulgentiarum etiam poteſtatem à Chriſto in eccleſia relictam fuiſſe, illarumque vſum Chriſtiano populo maximè ſalutarem eſſe affirmo. Sanctam Catholicam, Apoſtolicam, Romanam eccleſiam omnium eccleſiarum matrem & magiſtram agnoſco, Romanoque Pontifici beati Petri Apoſtolorum principis ſucceſſori, ac Ieſu Chriſti Vicario veram obedientiã ſpondeo ac iuro. Cætera item omnia à ſacris canonibus, & œcumenicis Concilijs, ac præcipuè à ſacroſancta Tridẽtina ſynhodo, tradita, definita, & declarata indubitanter recipio atque profiteor, ſimulque contraria omnia, atque hæreſes quaſcunque ab eccleſia damnatas, & reiectas, & anathematizatas ego pariter damno, reijcio, & anathematizo. Hanc veram catholicam fidem, extra quam nemo ſaluus eſſe poteſt, quam in præſenti ſponte profiteor, & veraciter teneo, eandem integram & inuiolatam vſque ad extremum vitæ ſpiritum conſtantiſſimè (Deo adiuuante) retineri & confiteri, atque à meis ſubditis, vel illis, quorum cura ad me in munere meo ſpectabit, teneri, doceri, & prædicari, quantum in me erit, curaturum. Ego idem N ſpondeo, voueo, ac iuro, ſic me Deus adiuuet, & hæc ſancta Dei euangelia. Epiſcocorum reſidentiam grauiſſimis ſub pœnis ſanxit: paulò temperatius de Parochis edixit, qui minora ſacerdotia poſſiderent, quæ non niſi viris dignis, præmiſſo accurato examine, conferri voluit. Clericos, qui ſacerdotia obtinerent, togatos, & honeſto clericali habitu indutos incedere iuſſit: grauiſq; pœnas cunctis non reſidentibus ſacerdotibus inflixit, eõtra eos legem edidit, qui eadem ſacerdotia in confidentiam (vt dicitur) vel darent, vel ſuſciperent. Matrimonia clandeſtina, & duella Concilio abolita priuatim grauiſſimo edicto prohibuit. Græcos in Calabria prælatos epiſcoporum Latinorũ poteſtati ſubiecit. Ordinis Hieroſolymitani priuilegia renouauit. Militiam ſancti Lazari Hieroſolymitanam temporum iniuria labefactatã reuocauit, priuilegijs auxit. Nouum ſancti Stephani militum ordinem Coſmo Florentiæ duce auctore, inſtituit. Quum Philippus Hiſpaniarum Rex, & Carolus princeps ipſius filius canonizationem B. Didaci expeterent, ipſe, qui rem examinarent, conſtituit Cardinales, Moronum, Sarracenum, Alexandrum Vitellium. Aedificandi nobili & generoſo ſtudio incenſus, vrbem purgare, augere, & pulcherrimis ædibus vijſq; ornare conſtituit. Multa vetera & publica ædificia, tam in Palatio & hortis Vaticanis, quã in reliqua vrbe vel vetuſtate collabẽtia, vel imperfecta, vel quæ omnino eſſe deſierant, reparare & perficere aggreſſus eſt. Leonianã vrbem (quã Burgum vocãt) craſſiſſimo muro laxauit. Arcem ſancti Angeli nouis muris & propugnaculis cinxit, Palatio & villa Vaticana, aulis, cameris, triclinijs, cœnaculis, teſtudine, & porticibus vel reſtitutis, vel nouis factis, laquearibus aureis, & varijs egregiorũ artificum picturis exornatis. Hortos verò Pontificios, ædicula, porticu, atrio, lymphæo, cubiculis, & turri ædificatis corriuato fonte, nobiliſſimis ſignis, emblematibus, & opere teſſellato condecoratos, pulcherrimos reddidit. Inter Salariam & Nomentanã portam, & viam Pias publicæ cõmoditati ac dignitati in Quirinalis dorſo aperuit & muniuit. Portã & viã Flaminias melius & lautius refecit. Viã Aureliam penitus obſtructam & ignotam priſtino vſui reſtituere curauit. Viã Campanã porta Cælimõtana, in editiorẽ locum tranſlata reficere cœpit, Aquam Saloniam, quã antiqui Virginem appellarũt, ante annos mille ademptã, purgato fonte, & renouatis formis, vrbi reſtituere voluit. Oſtia bello Neapolitano, Anconam verò, Centumcellas (quæ nunc ciuitas vetus dicitur) vetuſtate diſiectas, mœnibus, portubus, arcibus ſepiuit ac muniuit. Rauennam vrbem ciuium numero & virtute inſtructa, firmis propugnaculis tutã reddidit. Palatiũ pontificũ Capitolinum à Paulo IIII. deformatũ, refecit. Prætorium Capitolinum Triumuirorum vrbis conſeruatorum à fundamentis mirabili opere inchoauit. Turrim Palatij ſancti Marcelli renouauit. Scholas, quibus ſapientiæ profeſſores Bononiæ docent, magnificentiſſimè

ruissimè refecit, Romæ verò inchoauit. Papiæ collegium instituit. Villam Iuliam miræ amœnitatis, ædificiorumque elegantia conspicuam cameræ apostolicæ assignatã, ditione ecclesiastica, præter vrbem, & Bononiam assignauit. Cui ob equites Pios Cardinalibus, vel Oratoribus, & Principibus Romam venientibus, perpetuo vsui esse voluit, quam etiam instaurare & perficere aggressus est. Lauacrum ad Velabrum & Turres Campanarias basilicæ Lateranensis refecit, eiusdem laquearia aureis emblematibus exornata exstruxit. Thermas Diocletianas venustate corruptas S. Mariæ Virgini Dei matri dedicatas, magnificentissimo templo in sacram ædem, & Carthusianorum Cœnobium menstrua quingentorum aureorum solutione conuertit. Templum sancti Petri Vaticanum toto terrarum orbe celebre, additis menstruis salarijs perficiendum curauit. Titulos, & Diaconias Cardinalium, & reliquas vrbis sacras ædes vetustati collabentes, vel deformes, præfectis tanto negotio Iacobo Sabello Cardinale eius in vrbe Vicario, Marco Antonio Maffeo Archiepiscopo Teatino, & Ascanio Cæsarino episcopo reparari iussit. Cardinales sancti Angeli, Politianum, Sabellum, Amulium, & Camerarium prouisioni ad coercendas Tiberis inundationes præfecit. Officinam libris sanctorũ patrum accuratè & integrè imprimendis instituit, Accito Paulo Manutio Aldi filio, viro tum in ea facultate, tum vario literarũ genere claro, qui ei muneri præesset. Quibus rebus peragendis, & magno ære alieno, quo sedes apostolica obstricta erat, tollendo, cum ingenti pecuniæ vis requireretur, quum alia non pauca, tum verò Montes aliquot perpetuos, & equites Pios instituit, variisq; tributis, vectigalibus, & pecuniarum indictionibus vrbem, & ditionem omnem ecclesiasticam onerauit. Montes enim Pium perpetuum, & S. Spiritus non vacabilem condidit, illum quidem quadringentorum decem millium aureorum, vnde septeni annui cum dimidio pro centenis aureis capiuntur, hunc verò centum aureorum millium, ex aliquot redditibus monasterij sanctæ Sabbæ, quod Cardinali Mõtano ereptum, magnæ Hospitali domui S. Spiritus adiunxit, ex quibus octoni annui perpetuo pro centenis aureis habentur. Equites quoq; Pios DXXXV. multis & amplissimis priuilegijs ornatos, duabus lectonibus induxit, quibus & Monti Pio macelli superàdditum vectigal carnis quadrantarium, quod perpetuum esse voluit, in omni

Quorum tamen redituum maiorem partē ipſe pontificatus ſui tempore acquiſierat. Per id tempus Pontifex graui dolore percutitur, obitu Frederici Borromæi fratris filij Vxor Virginia ad patrē Vrbinatiū ducem remiſſa. Ferdinandus Imper. mala affectus valetudine, ne ſucceſſor in incerto eſſet, filiū egregiarū virtutū decore prefulgentē Maximilianum iam Bohemis Regem impoſitū, Cęſarē deſignandū curauit. Indictis 7. virorum imperij electorū more maiorum Francfordiæ Comitijs, Maximilianus ipſe ad 8. Kal. Decemb. anni 1562. omniū ſuffragijs Cæſar renuntiatus, Oratorem ad Pontificem de more ire iuſſit Georgiū Comitem Elpheſtanum. Quum verò de ſolemni iuramento præſtando, ipſiuſque forma controuerſia orta eſſet, ei rei cum Imper. legato tractandæ, Cardinales Carpēſem, Tridentinum, Auguſtanū, ſancti Clementis, & Vitellium Pontifex præfecit: qui rem tandē poſt multā diſſenſionē cōpoſuerunt, ita vt legato publico conſiſtorio admiſſo vtrique parti factum fuerit ſatis. Exitu anni inteſtino Gallorum bello ob religionē iā adulto, tandem erupit. Concurrēre infeſtę Catholicorū & Hugonotarū acies in agris Druidum: Regia factio imperatoribus Carolo Guiſio, & Hannone Momorantio equitum magiſtro, rebelles, Hugonotas profligauit: nec incruēta victoria, captus, perduellium dux principuus Ludouicus princeps condonenſis, Amiratus ſalutem fuga quæſiuit. Ex Orthodoxis prima impreſſione equitum magiſter in hoſtium poteſtatē venit S. Andræa Mareſcallus, vir fortiſſimus egregiè dimicans cecidit. Pontifex ea victoria fauſtis vocibus Guiſiū proſecutus, ſolēnes lætasque ſupplicationes habuit: ſed nec duci Guiſiæ diu victoria frui licuit. Sclopeti enim ictu in Aurelię obſidione per Admirati (vt creditū eſt) inſidias vir præſtātiſſimus magno Catholicorum maiore regni dāno concidit. Cuius morte infauſta catholicis pax eſt ſecuta, ijs conditionibus, vt Rex rebellibus parceret, ipſi verò quæ Regi eripuerant oppida & Vrbes reſtituerent, atq; quiſq; in qua maximè religione vellet, viueret. Vtq; ijs locis, quibus ab ſe antè occupatis diſceſſiſſent, nouæ ſuperſtitionis miniſtris, populos docere fas eſſet: in alijs verò certa loca deſignarētur. Angeli, qui à rebellibus Hugonotis ex Inſula euocati, aliquot de Gallis oppida ceperant, bello ciuili abſoluto omni cōtinētis ora pulſi. Ad decoroſę, ſed neceſſariæ pacis nunciū pontifex cōmotus, Odetū Caſtilionem R. E. cardinalē Hugonotarū præcipuū ſacerdotio Beluacēſi, & cardinalatu, itē Epiſcopos circiter decē eadē labe in Gallijs maculatos, ſacerdotijs exuit. Sanctæ inquiſitionis Tribunali nouem Cardinales præpoſuit, ea lege, vt quę maior pars ſanxiſſet, rata eſſēt. hi fuēre, muneris princeps, Alexandrinus, Sarracenus, Cicada, Reumanus, Aracęli, Simoneta, Borromæus, Vitellius, Alciatus. Quorū poteſtatē auxit, & à ſuperiorib. pontif. indulta firmauit. Cū Heluetijs rectē ſentientib. fœdus percuſſit. Solēnes pro conſeruato Orano ſupplicationes habuit. Hāc rē memoratu dignam breui aperiā. Cognouerat Algerij in Africa Rex claſſē regis Hiſpaniarū graue naufragiū in portu Hiſpanici litoris Herradura, ann. ſalutis 1562. paſſa, reliquas eius triremes per terræ Italię ſtationes procul ab Africę litorib. diſtributas eſſe. Ea re tēpus opportunū veniſſe rat, anno qui ſecutus eſt, Oranū munitiſſimū Africę regionis ad mare oppidū ipſi infeſtū occupare tū cōſtituit, quū ei nullū aliunde auxilium afferri poſſe ſibi perſuadebat, vt eo præſidio, quo Hiſpanię litora ad piratarum myoparonib. defēdi poſſūt, in poteſtatem ſuā redacto liberi vagaretur, Hiſpaniarūq; litorib. facili inſultaret. Ipſe præterea nullam in terra Africa nauiū ſtationē cōmodā ſe poſſidere, Oranū verò & portū capaciſſimum, & vicinam regionem fertiliſſimam habere cōſiderās, ita vt in eo Punica claſſis tuto ſtare & augeri, Turcica verò cōmodè propter cōmeatus copiā hyemare poſſet, prouinciā terra mariq; aggreſſus eſt. Arcē igitur Maſarquiuir Oranēſis portus præſidio impoſitā primū oppugnare decernit, illud ſibi certò perſuadēs, hac expugnata, nullo labore Oranū poſtea in poteſtate ſua futurū eſſe. Ea re cognita Philip. Hiſp. rex Carthol. per tabellarios mari actuarijs nauiculis, terra magnis itineribus, & mutatis ad celeritatē iumentis, Perafannū de Ribera Alcalæ ducē, eius in regno Neapolitano vicarium de imminēti periculo monuit, eiq; præcepit, vt quantācunq; ad regni cuſtodiā claſſē haberet, illicò in Hiſpaniā mitteret, & cū ea claſſe, quæ in Hiſpania parata fuerat cōiuncta, obſeſſorū auxilio quam primū nauigaret. Ecſi verò nulla prętermiſſa diligentia

gentia, miraque fuerit tabellariorum celeritas, ea omnia tamen rebus penè perditis, parum profuiſſent, niſi Dei optimi maximi beneficio, id aliquando antea incerto quaſi rumore, Prorex Neapolitanus præſentiſſet. Qui animaduerſo maximo Chriſtianorum diſcrimine, ſi præſidium tam opportunum à Barbaris occuparetur, ſtatim nullum regis Catholici mandatum exſpectans, quinque & viginti triremum, quæ Neapoli hyematuræ erant, claſſem, cõmeatu & tormentis bellicis inſtructam, milite Hiſpano ex ſtationibus Regni citiſſimè deducto, ductore Ioanne Andrea Auria, maritimi belli peritiſſimo duce, in hoſtes nihil tale ſuſpicantes, aliquot diebus antea immiſerat, quam regij tabellarij cum mandatis Neapolim adueniſſent, incredibilis illa Proregis celeritas ab omnibus mirè commendata. Orano oppido Hiſpanis perneceſſario, quod ad eam rerum deſperationem perductum iam erat, vt vix per quatriduum aduerſus Barbarorum impetum ſuſtentari poſſe putaretur, certam ſalutem attulit. Auria enim Hiſpana claſſe Neapolitanæ adiuncta, primo aduentu, nullo negotio rege in fugam acto, tormentis bellicis, cæteris rebus, quæ bello vſui erant, nauibuſque aliquot ab Afris turpiter amiſſis, obſidionem Orani ſoluit. In hac prouincia Prorex ſimul Hiſpanias affecit maximo beneficio, & à rege omnium præſtantiſſimo ſummam laudem eſt conſecutus. Per eos dies Pontifex legationem Auenionis Borbonio cardinali conceſſit à Farneſio dimiſſam, cuius vice prouinciam patrimonium eidem perpetuò regendam tradidit. Haud longè pòſt controuerſia de honoratiori in conſeſſibus publicis loco, inter oratores Gallum & Hiſpanum diu ante Franciſci Vargæ opera excitata, pontifex poſt lõgas tergiuerſationes ſummum Gallo locum aſſignauit. Cùm de cõcordiæ forma multum conſuluiſſet, nec vllam reperiſſet. Hiſpanus enim ſuperiorem conceſſum Gallo negabat, Gallus Hiſpanum æqualem recuſabat. In Tridentino quoque concilio, quia pontificis iuſſu vtriſque oratoribus in ſacris thuris ſuffimenta ſimul oblata erant, magna diſcordia orta fuerat. Ob eam rem Ludouicus Requeſens magnus Caſtellæ commendator, Hiſpanus orator irritatus, poſt publicam conteſtationem regis ſui nomine pontifici factam, quam pontifex ſuſcepit, & iudicium pollicitus eſt, Roma abijt. Eodem anno VII. Kal. Aug Ferdinandus pientiſſimæ memoriæ orthodoxus Imper. Viennæ Auſtriæ rebus humanis eximitur imperij anno octauo. Cui Maximilianus Cæſar filiorum natu grandior, prudentia, liberalitate, animi magnitudine, clemẽtia, & doctrina præſtãtiſſimus in Imperio, Bohemię regno & Auſtriæ principatu ſucceſſit. Tirolis comitatus Ferdinãdo, prouincia Stiria, Carniola, Corinthia, Carolo, more Germanico ceſſere. Põtifex ſororis filium Cardinalẽ Altæmpſium ad eos conſolandi gratia legatum miſit. Mortuo Guidone Aſcanio Sfortia Cardinale Camerario id munus (quod quia officium eſt venale, proponi licito poteſt) Vitellius lxx. millibus aureorum perſolutis ſuſcepit. Anno qui ſecutus eſt ſancti Angeli Cardinale Pœnitentiario maiore vita functo, ſororis filium Borromæum Cardinalem ſucceſſorẽ dedit. Deliri aliquot, qui in Pontificẽ conſpirauerant, coniuratione detecta, iudici impunitate data, à carnifice necantur. Anni MDLXV. initio, annuo die coronationis Pontifex Annibalem Comitem Altæmpſium ſororis filium militię eccleſiaſticæ magiſtrum creauit. Qui vxorem patruelis ſui Cardinalis Borromæi ſororẽ in matrimonium duxit. In earum nuptiarum lætitia in Theatro Vaticano Carneualibus feſtis haſti ludia facta. Quibus nobiliſſimi quique Romanæ iuuentutis iuuenes concurrerunt. Ei celebritati Pontifex, Cardinales, & populus Romanus interfuêre. Eodem anno Solymanus Turcarum rex militibus Rhodijs infenſus, numeroſiſſima claſſe eorum Inſulam Melitam obſidione cinxit. Eã rem præſentiens Garzias Toletanus, claſſis regiæ præfectus CCCC. fortiſſimis militibus Inſulam muniuit. Turcæ arce ſancti Elmi capta, Vrbem ad extremam penè deſperationem redegerunt. Ei obſidioni magno vſui fuêre DC. milites Hiſpani, duce Robles, viro ſtrenuo & forti, per media hoſtium agmina intempeſtæ noctis ſilentio Vrbem ingreſſi. Hinc factum, vt Turcæ ſexto demum menſe ea Inſula triginta millibus hominum amiſſis turpiter eiecti ſint, egregia præſertim Ioannis Valetæ magiſtri, & militũ virtute, qui pertinaci

naci animo acerrimam obsidionem pertulêre, classisque Hispaniæ necessario præsidio. Quam cum nouem millibus hominum Aluaro Sandeo, Ascanio Corneo, & Vincentio Vitellio ducibus, Garzias Toletanus eiusdem præfectus adduxit. Ad ccl. equites & præcipui quique eo bello desiderati. Ea re præter solemnes supplicationes Pontifex multa lætitiæ signa dedit, militiæ Rhodiæ magistro per literas gratulatus est. Qui haud ita longè post vehementi catharri, febre accedenti, morbo ex victus intemperantia hausto, laborans, Cardinalium aliquot rogatu centum aureorum millia sororis filio Hannibali Comiti Altæmpsio (si tamen se mori contigisset) donauit, cuncta verò Ecclesiæ sacramenta Christiano ritu pietissimè à sororis filio Carolo Cardinale Borromæo (id nemini, quod sciã, Romanorum pontificum adhuc contigisse legimus) susceptit. Paleotus & Syrletus Cardinales lectulo adstantes, extremas preces, quas animæ commẽdationẽ dicimus, religiosissimè recitarunt. Ipse attentè, integris adhuc sensibus, cuncta audiuit, eis nouissimi pro se susceptis laboris gratias egit. Dictu mirum, decimo ante mense, cùm Syrletum sacræ purpuræ honore donaret: Hunc (inquit) in senatum allegimus, vt quemadmodum Paulo Quarto morienti officiosè adfuit, ita etiam suis precibus nostram ex hac vita migrationem apud Deum adiuuet. Id præsagium fuisse, euentu comprobatũ est. Ad extremũ nullo de more patrũ cœtu cõgregato, octauo ægritudinis die, hora noctis secunda, quæ diem Dominicum 5. Idus Decemb. anni MDlxv. sequuta est, hæc verba proferens: Nunc dimittis seruum tuum Domine, secundũ verbum tuũ in pace, &c. rebus humanis eximitur, ætatis anno lxvi. mense 7. die 9 Pontificatus verò 5. mense 11. die 15. Corpus basilicæ Vaticanæ illatũ, Lateritio ad tempus exstructo solio cõditum est. Vacauit sedes Romana dies 29. Eo pontifice Italiæ pax, Vrbi & prouincijs ecclesiasticis à bello quies, rerum, quæ victui humano necessariæ sunt, copia, publica incõmoda vel pauca, vel nulla fuêre. Statura fuit iusta, fronte lata, oculis cæruleis, adspectu obliquo, naso eminenti & rubido, barba mediocri, habitudine corporis pinguiore, prospera valetudine, manibus pedibusque articulari morbo debilitatis: sed non in facie aut in incessũ dignitas, in risum magis quam tanti magistratus gradus exposceret aliquando pronus. Morum ei diuersa tempora. Egregius vita famaque fuit: quoad priuatus, vel in magistratibus prioribus sub pontificibus vixit. Pontifex creatus dum Tridentinum Concilium viguit, multa optimi, præclarique pontificis documenta dedit. Concilio absoluto, suo ingenio liberè vtens in multa, quæ non ita ab omnibus probabantur, prorupit. Inerat ei docilitas, maxima ad omnes tum pacis, tum belli artes: literarum scientia, ac negociorum magna experientia, mira animi patientia, atque in laboribus perseuerantia, eloquentia, non mediocris, memoria singularis, qui veterum iureconsultorum, poetarum, & historicorum accuratè de improuiso integras paginas memoriter recitaret. Ingenio fuit viuacissimus, ac mente firmissimus, sagax & astutus, sed simplex & hebetior haberi volebat: in iocis dulcis, in conuiuijs & domesticorum priuata familiaritate comis, verbis & scommatibus acutus, cibi vinique auidus, sed in prandio profusus, in cœna parcus, in voluptates pronus. Erat palam iracundus, occultè inuidus, ad audiendum impatiens & difficilis, in responsis aliquando acerbus, dominandi cupidus, vafer, cuiuslibet rei quæ ignorari sua intererat simulator, ac dissimulator, timidus, audax tamen ad occultandam audaciæ speciei formidinem, parum gratus est habitus. Patres, & eos præsertim, quorum opera pontificatum & alios honores obtinuerat, neglexit. Pecuniæ cupidus, ac ad aurum excipiendum etiam cum alieno detrimento attentus, ad seruandum verò parum cautus. Nam quæ excepit, cuncta penè liberalissimè absumpsit. Ferunt enim eo pontifice HS. bis millies haustum. Amicitias non ex re, sed ex commodo æstimabat. In propinquorũ amore varius, nam sororum filijs minis indulsit: fratrẽ verò Augustum Marchionem Meleniani, cui ex priuatis odijs infensus erat, nunquam dilexit, ita vt eximias eius virtutes non mediocres defectus obseruare viderentur. Cuius pontificatum perpetua pace & abundantia insignem, nullis publicis cladibus afflictum, felicẽ quis esse inficiabitur? qui præter hæc hominẽ tot animi corporisq; ornamentis præditum attenderit, qui publicis fabricis,

quibus infinitos penè pauperes aluit, hoſpitalitati literarum & amicorũ principum ſubſidio, toti Vrbis Romæ in rebus ſacris profaniſq; reformationibus, multis demum alijs præclaris rebus ab ſe geſtis. Cõcilij generalis perfectionem tanto ſtudio adornatam adiunxit: contra miſerum fuiſſe, ſi auiditatem, iracundiam, in republica adminiſtranda impatientiã æſtimabimus: ita vt difficilè admodum ſit, perfectum illum principem inuenire, qui illuſtri virtutum temperamento vitæ ſuæ curſum inſtituens, eum vſq; ad extremum integrum illæſumq; perducat.

PIVS QVINTVS.

SI quis Romanos Pontifices omnes, qui à Diuo Petro hucuſque ſanctiſſimam illam ſedem diuina electione obtinuerunt, percurrat, ex ijſq; optimos, & iſto dignioſimos honore dignitateq; eligat: horum deinde qualitates animorum accuratè conſideret, effectusq; illorum ponderet, haud dubium eſt, quin inueniet nonnullos vitæ ſanctimonia, morumq; integritate, qua vixerunt, celeberrimos: ſed quibus Deus in adminiſtrãdis huius mũdi negotijs gratiam & ſingularem prudentiã denegauit. Occurrent alij, qui etſi optimũ & prudentiſſimum mundũ hunc gubernãdi modum conſecuti ſint, bonitateq; inſuper (ſine qua nulla poteſt conſiſtere prudentia) prædicti fuerint, ſingularem tamen vitæ ſanctitatem non ſunt aſſecuti, quare maiorem ſemper animi generoſitatẽ in rebus huius ſæculi, quàm feruorem in ijs, quæ ad ſpiritum pertinent, exhibuerunt. Tertij denique aliquid idq; optimũ, & à primis & à ſecundis ſumẽtes, & ſanctiſſimi & prudentiſſimi fuerunt. Inter hos ſine dubio Pius 5. non infimo loco eſt cõſtituẽdus, qui tã ſapienter rexit alios, & tam ſanctè ſeipſum moderatus eſt, vt multis admirãdi occaſionẽ prębuerit, quomodo tantũ tẽporis orationibus, meditationib⁹, alijsq; vitæ ſanctæ operibus dare potuerit, &c. cõſeruandis, hoſtibusq; debellandis impenderetur, quibus etiam accedebant variæ curæ & occupationes de proprijs populis, pœnis & prẽmijs propoſitis in virtutum officio conſeruandis. III.

Laus Pij V.

Hic itaq; Pontifex 16. Kal. Febr. anno à partu Virgineo 1504. in oppido Boſcho, è familia Chiſteriorũ natus eſt. Pater illius Paulus, mater Dominica Augeria vocabatur. In lauacro regenerationis nomen Michaelis illi impoſitũ fuit, quod ipſum nomen etiam cum Religionem profiteretur, ſibi reſeruauit. Factus eſt autem religioſus anno ætatis ſuæ decimoquarto, in conuentu *diVogbera*, cõgregationis reformatę Fratrum ſancti Dominici de Lombardia, Frequẽter audiui, idq; à viris fide dignis, quod idem nomen etiam in Pontificatu retinere voluiſſet, ſi quis ante ipſum illius nominis Pontifex fuiſſet, quodq; à Cardinale Borromæo vix multis precibus induci potuerit, vt nomen Pij ſibi ſumeret: cuius tamen precibus tandem acquieſcẽs, tale potius nomen elegit, quàm aliud, quod ante illum nemo habuiſſet.

Naſcitur.

Fit religioſus.

Religionem ingreſſus extemplo ſeſe ad opera religioſa accinxit, eaq; tractare cœpit, aut (vt verius loquar) vitam ſuã religioſam cõtinuauit. Antequam enim habitum aſſumpſit, iam meditari, orare, ieiunare & pijs ſtudijs aſſueſcere cœperat: vtq; vno verbo dicã, omnia faciebat, quæ piũ ac religioſum deceat monachũ. Studuit initio in conuentu *Vigeuani*, deinde in Bononiẽſi: Genuæ poſtea vigeſimo octauo ætatis anno ſacerdotio initiatus eſt. Sedecim annis lectorem egit in ordine, quẽ profitebatur: atque in omnibus ſuis lectionibus eximiã eruditionem, pietatemq; & ſanctum zelum demonſtrauit. Multis Quadrageſimis cum incredibili auditorum fructu concionatus eſt. Ad faſtigium Prioratus *Vigeuani*, & alijs in monaſterijs euectus, dignitatem illam cum ſingulari integritate & decoro-

Fit ſacerdos.

234. põt. Põtifices omnes qui ſanctos claſſes diſtinguit.

I.

II.

Fit Inquisitor.

coro gessit. Postea Inquisitor Comensis, tã quam persona, qua magis idonea ad diuersos cõscientiæ casus, maximè in hæreseos materia (qualis hodie multi istis in partibus occurrunt) soluendos non potuit inueniri, constitutus est: quo in officio tam discretũ, prudentem, feruentem & intrepidum gessit, vt breui gratiam amicitiamque Cardinalium Inquisitionis Romæ, & potissimum Ioannis Petri Carafæ, qui postea Pontifex creatus, Paulus Quartus dictus est, & Rodolphi Pij cardinalis Carpẽsis sibi demeritus sit. Dum hoc officio fungitur, quæ dã inter illum & officiales nonnullos Ducatus Mediolanensis simultas orta est: quamobrẽ è re sua fore putauit, istas oras deserere, & Romam se transferre. Profectus itaque Romam ipsis Christi Saluatoris nostri natalium vigilijs anno MDL. venit, vbi eam rerũ suarum & Inquisitionis muneris quod gesserat, rationem reddidit, vt quam plurimis Prælatis satisfecerit, à quibus postea Grisonium missus, vt litem intenderet cuidam canonico Ecclesiæ *di Cuoira*, etiam tanquam Inquisitor adlegatus est Bergamum, & in vtroque loco, vti & in alijs omnibus, se eundem fratrem Michaelem, hoc est iustum, integrum cum omnibus & in omnibus casibus constantissimum, fideique Catholicæ amatorem ardentissimum, propugnatorẽque fortissimum ostendit.

Fit Cõmissarius Roman.

His tam eximijs virtutibus commẽdatus à cardinali Carafa, qui tum primus erat Inquisitor S. officij in vrbe Romana, commissarius electus est. In hac dignitate constitutus tanto maiorẽ attulit ecclesiæ Dei vtilitatem, tãtoq; amplior gloria illũ secuta est, quanto & locus erat celebrior, & occasiones fuerunt plures, doctrinam, iudicij bonitatem, vitæ integritatem, & irreconciliabile in hæreticos odium ostendendi. Nõ multo post tempore cardinalis Carafa creatus est Põtifex, à quo anno reparatæ salutis humanæ MDLVII. Idibus Martij cardinalitio galero donatus, & inter purpuratos patres allectus est, cum titulo sanctæ Mariæ supra Mineruam: & ab Alexandria ciuitateq; Pagliæ, quæ sex passuũ millibus à patria illius Boscho distat, cardinalis Alexandrinus dictus est. Anno deinde insequenti supremus Inquisitor fit. Ab eodẽ Paulo quarto pòst titulus illius mutatus est, datusq; S. Sabinæ. Sed à Pio quarto, qui Paulũ in Pontificatu secutus est, prior illius titulus Mariæ supra Mineruã restitutus est: qui eundem quoque Mondonensem episcopũ creauit. Anno deinde MDLXI. prædictas suas Ecclesias visitauit, in eaq; visitatione multa præclara & vtilia præstitit: post eodem anno Romã reuersus, iniunctũ sibi inquisitionis officium prosecutus est. Videbatur in quibusdã rebus quas proponebat, ea facere, quæ Pio quarto minus probabat, in quibus tamen omnibus tanta vtebatur libertate, vt multos cardinales in sui admirationem raperet, atque ab omnibus passim laudaretur.

Eligitur Pontifex.

Tandem Pio IV rebus humanis exempto, Michael noster anno MDLXVI. post Christũ natũ, die verò VII. Ianuar. LII. Cardinalium suffragijs summus Pontifex renũciatus est. Multi, quia tam frequentẽ cardinalium numerum ad conclaue proficisci viderent, necessario fieri debere ominabãtur, vt electio noui Pontificis protraheretur, & tardius quàm factum est, absolueretur: quia tanta opinionũ diuersitas difficulter (ut in tempori diuturnitate, quę macerat hominum cogitationes, & instantia vrgẽte coalescat, & vni consentiat) tollitur, sed ij, vt ipsa docuit hic experiẽtia, decepti sunt. Caussa verò erroris fuit, quod nõ animaduertebãt in conclaui præcipua semper ferè capita pontificem creare: alios cardinales, quocunque de numero sunt, hæc capita sequuntur: eórumque suffragia plerunq; approbant. Ab horũ itaq; capitum celeri vel tarda declaratione pontificis electio (humano loquẽdi modo) tardatur vel acceleratur, etsi reuera & quidem manifestissime deprehẽdatur põtificẽ secundũ diuinę sapientię beneplacitum citò vel tardè creari. Erant autẽ in hac electione primaria capita Alexãder Farnesius, & Carolus Borromęus, quorũ vtriq; ea mẽs erat, vt quàm citissimè liceret, in sede Petri aliquem restitueret, qui tã diuino munere dignus esset. Etsi cardinalis quoq; Ferrarien sis in conclaui esset, qui etiam vnus è capitibus fuisset, tamẽ quia debilis erat & infirmus, in lecto semper ferè decubuit: ita vt ipse parum in hac electione operatus sit. Cardinali Borromęo plures quam Farnesio adstipulabantur, dicuntq; neminẽ ex nepotib. pontificis maiori cũ magnificẽtia potẽtiaq; in cõclaue descendisse Borromæo. Cardinalis Farnes. lõga rerũ agẽdarũ experientia, diuinij; ingenij sui excellẽtia fretus, singularem

quendam habebat modum sua consilia atque instituta proponendi, & ad finem producendi. Hinc in conclaui diu multumque laboratum est vt Cardinalis Moronus, aut Amulius, aut Boncompagnius, qui tunc absens in Hispanijs erat, pontificatum consequeretur. Sed varias ob causas illis exclusis, vt ferè sit, Pisanus, Montepuleianus, Alexandrinus & Aracæli proponuntur. Tandè Borromæus cum cardinale Altempo in arcem huius causæ inuadit, totoq; pectore incũbit, vt Alexandrinus crearetur, tum quia bonitas & ingenium eius omnibus erant cognita, & ipso tanto gradu ab omnibus dignissimus existimatur: tum etiam, quia Alexandrinus cùm esset vir admodũ ingenuus, iampridè gratiã sibi Borromęi demeritus erat, eò quòd antea vt gratificaretur Borromæo, quantũ in se erat, laborauerat, vel aliquis ex ijs quos Pius IV. promouerat, pontifex crearetur. Quam eorũ intentionẽ cùm Farnesius intellexisset, eã cõfestim suo suffragio corroborauit, significauitq; sibi vel maximè talẽ electionẽ probari. Cùm negotium in his terminis consisteret, nihil reliquum erat, quàm vt status rei promulgaretur. In qua promulgatione Borromæus, idq; vt debitam reuerentiã exhiberet Morono, cui nõ audebat apertè dicere, quod à pontificatu excluſus erat, tandẽ tamen post multas ambages negotiũ illi detexit. Moronus videns rẽ ita geri, vt melius non posset, tanquam vir prudens, & qui in conscientia sua virtutem atq; strenuitatẽ Alexandrini mirabatur, etiã electionem hãc vt optimã cõmendauit, atq; ita electio Alexandrini cœpit per cõclaue manifestari, quibus ea prius erat incognita, hi vehemẽter admirati sunt, & quasi attoniti steterũt. Dubitatur autem à quamplurimis, vtrũ maius fuerit, consiliumne arcanũ & celeritas eorũ qui hoc negotium promouebant: an verò negligentia & parua eorũ animaduersio, quibus nulla erat de Alexandrino suspicio, qui de nullo minus, quam de illo cogitauerant. Promulgata hoc modo conclusione, certatim veniunt omnes, & Alexandrinum venerantur: multorum nihilominus vultus erant subtristiores, & admiratione pleni. Quare sibi ipsi vix credebant, & quod ipsi viderãt, quasi somnium interpretabantur. Hoc itaque modo electus pontifex Alexandrinus, ob causam paulo ante à nobis commemoratam, Pius Quintus appellatus est. Publicata deinde per Vrbem electione, multorum animi perculsi sunt & exterriti: metuebant enim omnes illum in admiratione seueriorem fore, tum quia Religiosus erat, & promotus à Paulo Quarto, tum etiam quia in negotio sancti officij laudatæ quoddam austeritatis specimen præbuerat. Huiusmodi timorem & suspicionẽ nonnulli ex eo concipiebant, quod natura sua pronus erat ad iram, sed mitigabat hunc timorem, quod scirẽt iram in eo facilè molliri & exstingui; cùm ex communi seu vniuersali ista ratione, *Qui facilè irascuntur, iram minimè continent, sed reddunt*: tum etiã quia prudentia sua, tanquã aqua ardentes in corde flammas refrigerabat. Hinc (vt ipse dicere solebat) nunquam iratus cubitum discessit. Neq; tantum iram facilè exuebat, sed diligentissimè insuper obseruabit illud Sapientis? *Quod nullum euidẽs iracundiæ vestigium oportet relinquere, sed simulatque deferbuerit, atque resederit animi tumor, omnẽ præteritorum malorum memoriam penitus tollendum esse.*

Hoc vno excepto vitio non erat in illo, quod posset quispiam reprehendere: eius vitæ sanctimonia omnibus erat perspecta, vt quæ ab omni ambitione quàm maximè erat aliena, & ab omni labe mundana purissima. Sed & animos deiectos & territos (vt diximus) vel hoc etiam erexit, & tranquilliores fecit, quòd viderent Pium summi Pontificatus gradum ademptum multa, magnaque liberali: & benefici animi argumenta præbere. Comiti namque Annibali, Cardinalis Altempi fratri quinquaginta millia ducatorum mutuo dedit, & ex Cardinalibus ijs, qui pauperiores erant, bonas pecuniæ summas, quas in Castello inuenit, donauit. *Liberalitas Pij.*

Postridiè S. Antonij, qui dies illi natalis erat, sexagesimum secũdum ætatis iam annum ingressurus, ante Ecclesiã D. Petri coronatus est, adhibitis omnibus (quæ solent) cæremonijs. Deinde ad reformandos mores, tollendosque abusus animum cõuertit, omnesq; cogitationes & studia huc contulit, vt piè Christianeq; viueretur, nec quicquam omitteretur eorum, quæ in Concilio Tridentino à patribus decreta iampridem fuerãt. Qua in re non minorem vtilitatem attulit Reipub. Christianæ, quam ij Pontifices, qui ante illum idem Concilium indixerant, *R. formationi moribus studet.*

rant, continuârant, & ad felicem exitum perduxerant. Non multo pòſt aſſumptum pontificatum tempore Michaelem Bonellum, filium ex ſorore neptis, eiuſdé ordinis Dominicani religioſum cardinalem creauit, ſuumque illi galerum donauit. Vt autem hoc faceret, non tam conſanguineorum importunitate, quam infinitis precibus Cardinalium permotus eſt: intuebantur enim optimam naturam, indolis qualitatem eximiam & animi dotes, quæ in iuuene relucebant. Creuerunt hæc poſteà, nobiliſſimosque effectus produxerunt, & quotidie producunt: adeò vt ex ſancta Auunculi ſui memoria ingens illi accreſcat ſplẽdor, & ipſe ſibi ſua virtute perpetuam & incredibilem pariat gloriam, talemque ingreditur viam, vt omninò ſperandum ſit, ſi, vt cœpit, ſic pergat, eum ad ſummas dignitates proiectum iri.

Michael Bonellus fit Cardinalis.

Pius itaque totus rebus ad religionẽ pertinentibus intentus, cardinalem Cõmendonem è Polonia Romam redeuntem ad vniuerſalia Germaniæ comitia, nuper ab Imperatore Maximiliano indicta, Legatum miſit, cum multis ſanctis & prudentibus admonitionibus, quæ in illis Comitijs ad retundendam hæreticorum petulantiam fructum non exiguum attulerunt. Sed & ad Regem Galliarum, eiuſque miniſtros optima miſit documenta, ad eoſdem hæreticos Regno illo exturbandos. Nec ea cura contentus pontifex, vt Regi in illis debellandis opem ferret, decreuit, vt illi ſuppetiæ quatuor millium quadringentorum peditum, & nongentorum equitum ſub imperio comitis Sanctæ Floræ, militis fortiſſimi, mitterentur. Neque vllas intermiſit occaſiones, alia quoque auxilia mittendi ijs Catholicis, qui in alijs regionibus contra hæreticos bellum gerebant.

Subſidia Catholicis cõtra hæreticos mittit.

Sed nec reformationi tantummodo morum, hæreſium exſtirpationi, & hæreticorum exterminationi ſtudebat Pontifex, verùm etiam continuis curis, omnique induſtria contendebat, vt furores Turcarum reprimerentur: & certè magna in iſto negotio erat opus vigilantia, zeloque & feruore non minori: quotidie namque Turca maiores progreſſus faciebat, & nouas prouincias Chriſtianis ademptas bello & armis ſibi ſubijciebat, iamque fama erat Imperatorem Turcicum ad Monarchiam mũdi adſpirare.

Cogitationes Pij ad reprimẽdũ Turcam.

Quare Pontifex non deſtitit omnia perichitari, pro ingenij ſui dexteritate principes Chriſtianos, potentiores maximè exhortari & orare, vt cõiunctis viribus in immanum hunc Barbarum arma moueant, eúque Regnis & Regionibus Chriſtianorum expulſum, in Arabiam ſuam repellant. Quia verò Solymannus bellum in Vngaria gerebat, quo ipſe in perſona propria ducenta lectiſſimorum militũ millia ſecum ad expeditionem ducens profectus erat, Papa Imperatori Romano duabus vicibus nonaginta ducatorum millia ad defenſionem Regni donauit, & quotannis ſe quinquaginta millia daturum promiſit, quamdiu bellum illud duceretur. Præterea vt Deum, cuius potenti manu hoſtes fidei debellantur & profligantur, pacaret; eiuſque opem & auxilium afflictis Chriſtianorum rebus impetraret, Iobilæum promulgauit, & celeberrimam ſupplicationem inſtituit; cui ipſe tã deuotè incedens pedibus interfuit, vt ſpectatores ad ſimilem deuotionem permoueret. Quam deuotionem in omnium animis auxit, quòd Dæmoniacam ante pedes ſuos oblatam tactu ſtolæ, & data benedictione ab iſtis inimicis liberauit. Interea Solymannus in Vngaria dum obſidioni Sigethi intentus eſt, mortalitatis tunicam exuit, atque ex hac vita migrauit. Cuius mors etſi meritò Turcarum acies terrere, & ad ſoluendam obſidionem mouere debuiſſet, tantum tamen potuit vnius ducis prudentia, ſanaque conſilia, vt accidentia illa, quæ damno & incommodo eſſe debuerant, ſummam rebus Turcicis vtilitatem attulerint, atque ita mors Solymanni, quæ per ſe huic expeditioni maximè fuiſſet pernicioſa, renera fuit vtiliſſima. Mahometis namque Baſſa, ex primoribus belli ducibus præcipuus, non tantum callidè Imperatoris mortem, vt in officio milites facilius retineret, diſſimulauit, ſed & celeriter Selymum de morte patris certiorem per litteras fecit, vt ſine aliquo tumultu poſſeſſionem Imperij caperet. Prodiens deinde vbertim, ſed fictè lacrymans, ſe ſummo dolore oppreſſum ſimulans ſignificauit militibus, vnum quid cor ſuum occupaſſe afflixiſſe, & vultum lacrymis madefacere: nimirum quòd Solymannus ſententiam tuliſſet aut Sigethum citò capiendum, aut ſibi cum toto exercitu moriendum eſſe. Dice-

Solymãni in Vngaros expeditio.

Iobilæũ Pij V.

Dæmoniacam liberat Pius.

Solymãnus moritur dũ obſidet Sigethũ.

Callidũ Mahometis cõſilium.

bat autem illud cum tanta grauitate & constantia, vt nemo esset, qui non facilè crederet. Quare milites omnes summa cũ animi promptitudine inter se statuerunt, Sigethum tanto cum impetu, toties, tam continuè, vt tanto cum furore oppugnare, vt aut ipsi omnes occumberent, aut munitionem occuparent. Sequenti ergo die, qui sextus erat Septembris, tam horribili impetu Sigethum oppugnarunt, vt miserandum spectatu fuerit tot fortissimos milites in repellẽdo vulnerari & occidi, illo tamen die expugnare munitionem non potuerunt, sed irrito conatu receptui cecidérũt. Postridiè auctis animis & viribus cum tanto furore Sigethum denuò inuadunt, vt similem quis nunquam viderit: à nostris tamen tanta dexteritate, animique fortitudine defensum est, tam grauiter pugnatum, tanta cum strage Turcæ repulsi, vt hi de expugnatione, nostri verò de defensione desperarent. Mirabantur ipsi hostes fortitudinem, inuictumque animum, quem tota hac obsidione Nicolaus Serinus arcis præfectus in hac munitione defendenda ostẽdit. Omnium autem maximè mirandum est, quod cum propugnaculum quoddam hostili igne concepto deflagraret, adeò vt necesse esset aut obsessos omnes igni latè vaganti inuolui & comburi, aut munitionem hosti dedere, breui, sed neruosa oratione præsidiarios exhortatus est, ne se immani Barbaro darent, aut vini in eorum potestatem transirent; sed potius fortiter pugnando occumberent. In quam sententiam cùm itum esset, aperta porta ipse primus ad pugnandum cum hoste quamdiu viuerer, erupit. Quid hic facerent alij? qua oratione tam incitata, & vehementi, tam inuicti ducis, quis laudabili eius exemplo non moueretur, quò minus præeũtem sequeretur? Cùm illo itaque omnes præsidiarij, qui numero erant circiter 500. egressi, maximam stragem in hostium castris ediderunt, dum obuios quosque trucidarunt. At Turcæ numero & multitudine superiores, Serinum primò fortissimè pugnantem occidunt, deinde cæteros omnes interficiunt, & Sigethum capiunt. Hinc liquet quanta sit vis necessitatis: dum enim Turcis iussu Solymanni, vt Mahometes ipsis persuadebat, moriendum esset, aut Sigethum expugnandum, ad hanc expeditionem imperterriti, & ad quiduis audiendu n fortes effecti sunt: ita vt victoria hæc vni necessitati sit adscribenda. Econtrariò necessitas eadem paucos præsidiarios, qui cum Serino eruperunt, ne aut igne absumerentur, aut viui in crudelissimas Barbarorum manus inciderent, ad fortissimè dimicandum, & se ab hostibus, quantum in ipsis fuit, vindicandũ impulit. Quare ab antiquis illis Imperatoribus, & celebrioribus belli ducibus, necessitatis summa, & quidem prudentissimè, habita est ratio: eaque semper militibus ob oculos posita, sæpè victores facit: faciebant enim, vt magnus ille dixit Historicus, *Necessitatem esse vltimum & maximũ telum.*

Sigethũ oppugnatur.

Nicolai Serini præclara virtus & fortitudo.

Quanta vis sit necessitatis in rebus bellicis.

Interea dum Sigethum capitur Selymus Constantinopolim profectus à Bostange Imperatoris præfecto exceptus, omnibusque Imperatori condecentibus officiorum generibus ornatus, solemni ritu Imperator renunciatus est. Qui ne ab Ottomanico ingenio discisscere videretur, non multos post annos de celebri aliqua in Christianos expeditione cogitare cœpit, qua & maiorum suorum exẽpla sequi se ostenderet, fortitudinisque suæ specimen aliquod præberet; vt maiorem in subditorum suorum animis terrorem generaret, & imperij sui pomœria extenderet atq; dilataret. Proposuit itaque (Piali Bassæ generi sui stimulis potissimum incitatus) Cyprũ, insulã suo Imperio imminentẽ, bello adoriri. Etsi autem ab hoc suo instituto pax eum deterrere debuisset, quã initio imperij sui cũ Venetis regni huius Dominis (qui nunquã Turcis datã fidem violarant, nec Turcarũ vnquã perfidia expertierant) inierat, tamen quia Principibus nunquam desunt homines qui fucatis rationibus norunt illis honestum & æquũ esse persuadere quidquid ipsi volunt; ita & hic Selymo non deerant adulatores promptissimi, ad demonstrandum expeditionem hãc esse honestissimam: dicebãt enim Regnum Cypri, quo tempore Maiores illius Cõstantinopolim & Græciam occuparunt, sub Imperio fuisse: & proinde ad Selymum pertinere: Suũ autem repetere, & aliena non auferre, non esse fidem violare: posse igitur cum summa æquitate hoc bellum suscipi. Post deliberationem bello decreto Selymus maximum conscribit exercitum, & incredibilem omnium rerum ad talem expeditionem

Selymus Imperator Turcarum.

Adulatores apud Principes quid possint.

onem neceſſarium facit apparatum. Vt autē Regni huius expugnationem acceleraret, ſtatuit etiam in Dalmatia & Sclauonia Venetos bello laceſſere. Illi conſilij Selymi certiores facti, cum maximos eius apparatus viderent, diligenter quoque ne quid Reſpublica detrimenti caperet, aduigilarunt, omniaque ad ſuorum defenſionem neceſſaria compararunt. Sed priuſquam Turca manifeſtum bellum Venetis denunciaret, legatum miſit, qui Regnum Cypri ab eis depoſceret, iniuſtè namque à Venetis detineri, vt quod antiquitus Conſtantinopolitano Imperio paruerat. Quòd ſi reddere nollent, Imperatorē armis illud repetiturum. In publicum Concilium introductus legatus, qui tertio poſt Paſchatis feſtum anno à partu Virginis MDLXX. Venetias appulſus erat, legationis ſuæ ſummam expoſuit. Ad quam Veneti fortiter reſponderunt, Regnum Cypri ſe iuſtiſſimo titulo hactenus poſſedi ſſe, & adhuc poſſidere: ideoque ſe paratos eſſe ad defendēdum armis contra quemcunque illud inuadere conantem. Sperare ſe Deum, perfidorum hominum vindicem, Turcam abſque vlla cauſſa contra Maiorum ſuorum cōſuetudinem datam fidem violantem debitis ſupplicijs caſtigaturum. Cùm hoc reſponſo dimiſſus legatus ad Dominum ſuum reuerſus eſt. Veneti autem ſumma vſi celeritate legatos in omnem regionem ad varios Principes miſerunt, eos ad fœdus contra Barbarum hunc Dei & hominum omniſque honeſtæ conditionis inimicum feriendum, intercedente ſummo Pontifice, inuitarunt. Pōtifex autem cœpit cum omni feruore & conſilij dexteritate fœdus aliquod inter ſe, Regem Catholicum & Venetos meditari, cui etiam reliqui Principes paulatim adiungerentur. Sed quia videbat fœdus illud debitis ſuis circumſtantijs & conditionibus bello Turcico reſiſtendo neceſſarijs maturè ſatis coaleſcere & perfici non poſſe, eò quòd Turca iam in armis erat, & inſtructiſſimam claſſem ad velificandum paratam haberet, alium inuenit modum: Rex ſcilicet Philippus primo quoque tempore Venetis certa ſubſidia mitteret, quibus ipſe ſua non contemnanda adiungeret: interea fœdus ipſum quanta fieri poſſet, celeritate ſtabiliretur: Philippus Rex vt gratificaretur, Pontifici, 50. triremes ſub Architalaſſo Ioanne Andrea Aurea ad ſubſidium Venetorum deſtinauit, iuſſitq; Aureę, viro alioquin in armis, rebuſque naualibus exercitatiſſimo, vt M. Antonio Colūnæ fortiſſimo Principi, & claſſis Pontificiæ imperatori pareret. Circa finem itaque Auguſti e uſdem anni MDLXX. omnes iſtæ triremes conuenerunt, quibus Venetorum quoq; claſſis acceſſit. Conſtabat autem tota claſſis triremibus 180. quinqueremibus (quas galeazzas nominant) 12. & 6. maioribus nauigijs. Cùm autem claſſis hæc in Cretam eſſet appulſa, præfecti rectè in Cyprum nauigandum eſſe ſtatuerunt. Ante menſem circiter priuſquā claſſis noſtra in Candiam ſeu cretā veniſſet, Turcica copioſa, inſtructa & horribilis per aquas *di Baffi* velificans in conſpectu inſulæ Cypri ſtetit. Qui rumor cùm ſtatim Nicoſiam eſſet allatus, Dominus Aſtorius Baglioneus, prudentiſſimus & fortiſſimus belli dux generalis præſidiariorum quæ in Inſula erant, ſuadebant, cum omnibus ſclopetarijs & equitibus ad mare contendendū, Turcaſq; ne in terrā deſcenderēt, prohibendos. At Vicarius, qui Venetiarum principē referebat, & penes quē ſumma erat authoritas, conſilium hoc vt minus ſalutare improbauit, dicens; ſuorum numerum non eſſe tantū vt poſſit Turcas repellere, & à deſcenſu prohibere. Placuit idem conſilium Collaterali generali. In hanc itaque ſententiam itum eſt, licet (vt poſtea compertum eſt) prior Reip. rat onibus magis expediebat. Salinas itaq; Turcæ appulerunt, & XXV. Iulij pars exercitus abſque vllis machinis bellicis Nicoſiam arcta obſidione cinxit. Placuit Palazzo de Fano conſiliario & Chiliarchæ, cum parte præſidiariorum erumpere, & in Turcarū caſtra impetū facere, priuſquā reliqua pars exercitus appropinquaret. Sed hic iterum opinionum fuit diuerſitas: Vicario enim & Collaterali ea ſententia minimè probabatur. Poſtridie totus ſe mouit exercitus, & cum machinis bellicis, cumque apparatu omni Nicoſiam venit, vt ſe ſocijs iungeret, vrbemque expugnaret. Cum autem exercitus in diuerſas ſtationes eſſet diſtributus, cœperunt fodere, & dulces aquas in terræ viſceribus quærere. Neque ſpe ſua fruſtrati ſunt, præter omnium enim opinionem multos inuenerunt puteos, quæ res Turcis fuit commodiſſima, & ad obſidionem continuandam vtiliſſima. Commoditate verò hac Turcæ audaciores facti, cœperunt oppi-

Legatus Turcicus ad Venetos.

Reſponſum Venetorum.

Initium fœderis inter Pōtificem Hiſpanū & Venetos.

Chriſtianorum claſſis.

Turcica claſſis in Cyprum oppugnatur.

Nicoſia obſidetur & oppugnatur.

danos,missis in suburbia quotidie aliquot equitum turmis,ad pugnam elicere, sperantes eos egressuros,& cominùs secũ pugnaturos, sed cùm animaducterẽt nostros se muris continere, & vrbem defendere decreuisse,quattuor excitarunt munitiones,è quibus vrbem grauissimè oppugnare, & mœnia maximis machinis verberare cœperunt. At cùm & ea res minus quam ipsi arbitrabantur,succederet (pilæ namque in munitiones è terra congestas immissæ, in ipso puluere hærebant, nec aliquam ruinã sternebant)visum illis est alio modo belli negotium instituere. A machinarum vsu deinceps abstinuerunt,& cuniculis propugnacula suffodiendo rem tentarunt,varijsque fodinis sub terrestribus ad ipsa vsque mœnia peruenerunt. Quindecim truculẽtissimas impressiones in vrbem fecerunt, antequam nostri vllã feciſſent eruptionem. Tandem decimoquinto Augusti ipso meridiano tempore, quando Turcæ quiescere plerunque solent, mille pedites sub imperio Prouennæ Placentini vrbe egressi in castra hostium irruunt,& fortiter pugnando vsque ad hostium munitiones procurrent, duasq; ab illis timore maioris incommodi derelictas occupant.Sed & in ipsis tentorijs tanta erat Turcarum trepidatio, vt quàm plurimi in effusam fugam sese conijcerent, fuissetq; eo die bellũ cum glorioſa nostrorum victoria finitũ, si equitatus,qui in vrbe erat,peditatui auxilio veniſſet, vt primò constitutũ erat:qui etsi ad hanc rem nihil aliud contuliſſet, quam se eminus ostentasset,animosque peditũ erexiſſet,atq; ad vlterius progrediendum incitasset,actũ de Turcarum victoria fuiſſet.Sed hic iterum Vicarius ordinem multis contra frementibus perturbauit,metuẽs ne omnes à Turcis, qui nostros multitudine longè præstabant,trucidarentur. Pedites itaque nostri qui vrbe erant egressi, cùm nulli subsidio mitterentur, ab equitatu Turcico fracti, & partim occisi,partim fuga elapsi, in vrbem reuersi sunt.Nostri ergo cum pauci essent numero, & non sufficientes ad nouas eruptiones faciendas,viderent insuper nullas auxiliares copias Famagustã (vt sperarant) mitti,animum desponderunt,& tandem xv. Septem. Nicosia ferociſſima innumerabilium Turcarum oppugnatione capta est. Incepit autem pugna in ipsa aurora,& ad sextam vsq; diei horam continuata est: in qua dici non potest, quot vtrinque viri fortissimi ceciderunt. Oppidani tam ciues quam præsidiarij in foro & in plateis irrumpentem hostem magna audacia exceperunt, & veluti pecora trucidarunt, donec & ipsi fortiter occumberent.

Nicosiani in hostium castra erũpunt.

Nicosia expugnatur.

Capta porrò à Turcis Nicosia, quattuor millia lectissimorum peditũ,& mille equites in eam introduxerunt,qui sub duce Bassa Mustafero ciuitatem defenderent.Mustapha verò cum reliquo exercitu Famagustã obsedit.Classis aũt nostra,de qua paulò antè diximus,quod in Cyprum nauigaret;nihil prȩclari gessit,dissentientibus Columnę & Aureæ inter se opinionibus.Aurea namque se minimè subiectum Columnæ dicebat, ideoque nec eius imperio se paritu-rum,ex quo verissimum esse liquet illud Liuij;*Quamplurium in perium bello inutile est*.Nuntius huius dissensionis & simultatis,captæque paulò pòst cum tanta sanguinis Christiani effusione Nicosia, & periculi totius insulæ amittendæ animũ pontificis non parum offendit,tamen non defecit,neq; curas Reip. deposuit: immò multo maiori cũ ardore institit,vt fœdus inter Venetos, Regẽ Philippum, & seipsum confirmaret, atque ad optatum finẽ perduceret. Tres isti principes Turcarũ vires magis quã reliqui metuebant.Veneti namque, vt in quos arma Turcarum versa erãt, timebant ne maiores ab illis clades acciperent. Rex Philippus verebatur, ne Venetis Archipelago, totius Italiæ obice adempto,ab eoq; pulsis,Regna sua Siculum & Neapolitanum periclirarentur.Pontifex præterquã quod saluti animarum totius Christianissimi metuebat,solicitus etiã erat,ne Barbarus loca plana & maritima,quæ ad ditionẽ Ecclesię pertinebant, inuaderet, eaque armis & viribus occuparet.Singulari tandem Pontificis prudentia superatis multis difficultatibus, quæ in negotio fœderis huius occurrebãt,Romæ cõclusum,& vigesimmo die Maij anno MDlx xi.in consistorio subscriptũ est. Post quinque deinde dies publicatum ibidem, Venetijs verò decimo pòst die promulgatũ est. Conditiones Fœderis erant,quod Pontifex ad hoc bellum conferret duodecim instructas, armatasque triremes,tria millia peditum, & ducentos quinquaginta equites. Rex Catholicus tres omnium sumptuum facien-

Famagusta obsidetur.

Liuius.

Cõditiones sacri fœderis.

faciendorum sextantes, & Veneti duas ferrent. Erat & inter alias conditiones etiam hæc, quod nullus Cõfœderatorum pacem cum quopiam iniret, sine aliarum partium consensu, & quòd Ioannes Austriacus, Regis Catholici frater, generalis fœderis huius dux renunciaretur: in cuius absentia M. Antonius Colũna architalassus Pontificius summæ rerum præesset. Fœdere hoc confirmato, multorum animi ingenti gaudio delibuti sunt. Sed tristissimus superueniens rumor de capta Famagusta, atque adeò totius Regni Cypri, cuius ea ciuitas erat primaria, & quasi totius insulæ propugnaculum amissi, non parum exsecutionem fœderis retardauit.

Famagusta obsidetur, oppugnatur & capitur.

Turcæ namque Famagustã post diuturnã arctamq; obsidionẽ decimo tandem quinto die Augusti deditione occuparunt. Obsessa erat à potentissimo, numerosissimoq; Turcarũ exercitu; cuius (vt supra diximus) primarius Dux erat Mustapha Bassa, Princeps in naualibus prælijs non minus exercitatus, quàm in terrestribus expeditus. Decimoquinto Maij cœperunt Turcæ mœnia septuaginta quattuor maximis tormentis, inter quæ quatuor erant incredibilis magnitudinis Basiliſci, disturbare. Nostri, quorum duces erant Marcus Antonius Bragadinus, & Astorius Baglionerus, viri fortissimi, & in re militari peritissimi, se, vrbemq; summis, quamdiu potuerũt, viribus defenderũt, & paucis diebus, quibus vrbs oppugnatur triginta Turcarum millia strauerunt: tantaque erat in castris hostium trepidatio, vt si nostri in vrbe habuissent eorum, quæ ad tantam obsidionem sunt necessaria copiam, bellum hoc neutiquã tam infelicem habuisset catastrophen. Sed quia apparatus bellici laborabant inopia, determinarunt maioribus machinis paulatim parcius eiaculandum esse, ne puluis & pilæ ipsis deficerent. Constituerunt itaque præfecti certum in iaculando modum, vt scilicet triginta tantum machinis quotidiè vterentur, & singulas tricesies disploderent. Turcæ obsidionem continuantes quotidiè maiori cum furore vrbem oppugnarunt, tantum pilarum numerum in vrbem miserunt, vt duorum mensium & paucorum dierum spatio, quo Famagusta fuit obsessa, à Turcis plusquã 140000. globi in vrbem missi sint. Nostris autem comeatus deficiebat, adeò vt iam exiguus esset reliquus: maximè verò puluerís laborabant inopia, qui omnis præter septem vascula iam erat assumptus. Præsidiariorum pars maxima interierat, & qui residuí erant, continuis pugnis & laboribus paucitate victus & assiduis vigilijs (quæ tria naturæ quàm maximè sunt contraria) eum in modum erant debilitati, vt iam cum tam potente aduersario diutius certare non possent. Bragadinus igitur & Baglionerus, alijq; militum Tribuni, tentandas deditionis conditiones censuerunt: quas hunc in modum impetrarunt; præsidiarij vita, bonis & armis saluis, cum quinque machinis bellicis, & tribus equis, quos ipsi eligerent, securè in Candiam transportarentur. Græcis qui Famagustæ erant, securè cum suis facultatibus permanere, ibidemque Christiano ritu viuendi potestas esse. Conditiones istæ ab ipso Mustapha fuerunt approbatæ, & manu illius propria subsignatæ: sed propria & singulari perfidia ab illo scelerato Barbaro violatę, nec in vno vel minimo articulo seruatæ. Bragadinum enim Baglionerum & alios Centuriones crudelissima morte mactauit: in Bragadinum tamen ferocius quam in alios Tygris illa Turcica desæuijt. Bragadinus verò cum sanctissima patientia tam crudele, sed sacrum martyrium sustinuit. Cæteri præsidiarij partim occisi, partim in perpetuam seruitutẽ abducti, Constantinopoli & Alexandriæ in foro venales expositi sunt, solis habitatoribus Famagustæ pepercit. Tres audiui crudelitatis & sæuitiæ tam immanis, monstrosæque rationes: Prima est propria huius Barbari natura, vt cui nullum potest esse spectaculum iucundius, quam alios in conspectu suo trucidari. Altera incredibilis ira, quam illi concitarant tot suorum militum funera, quæ in hac obsidione ceciderant: ferro namque & tormentis bellicis plusquam 70000. erãt interfecta, & plusquã 5000. variæ infirmitates absumpserãt: omnes autem fortissimos milites, inter quos cunicularij, lixæ, calones non numerantur. Tertia ratio erat pœnitentia, qua ducebatur, quod nostris prædictas cõditiones dedisset, præsertim cùm intelligeret, eum fuisse vrbis statum, vt deterior esse non potuerit.

Deditionis conditiones.

Perfidia tyranni Mustapbæ.

Sympathia qua mouebatur Pontifex, ob captam tam celebrem ciuitatem, & tot Christianos cæsos, inter quos tot erant duces virtute bellica illustres, magis magisque incitauit eius Sanctitatem, vt assiduis, ijsque ardentissimis precibus Deum inuocaret, quo tandem potenti sua dextera sceleratissimi hostis audaciam comprimeret. Conierunt tandem Confœderatorum classe in Sicilia, Messanæ portu, initoque ibidem numero, compertum est Venetos habuisse triremes centum, quinqueremes 6. & 2. oblongas naues, præter biremes, myoparones, aliaque minora nauigia. Marcus Antonius Columna præfectus Pontificius 12. triremibus, & Ioannes Austriacus classis totius Imperator, cum Iohanne Andrea Aurea 18. triremibus, & 22. nauibus, inter quas erant tres Melitesium triremes, imperabat. In vniuersa hac classe Italorum, Germanorum & Hispanorum 20000. reperta sunt, exceptis lixis Calonibus, & alijs ministris. Trecenti præterea nobiles, qui proprijs stipendijs militatum venerant. Varia hic inter duces & tribunos agitata sunt consilia, diu multumque deliberatum, vnde potissimum tantæ expeditionis sumendum esset principium. Conuenit tandem inter illos, hostilem classem per mare quærendam, & cum ea confligendum esse: etiam si non ignorarent, Turcicam classem sua & maiorem & potentiorem esse. Deinde naues omnes in ordinem, qui in conflictu seruandus esset, constituerunt. In sua itaque cornua, & eam partem, quæ *Bataglia* dicitur, (nos certamen appellare possumus) concinna admodum distributa est. Quid multis? Omnia ad talem expeditionem necessaria quàm optimè instituta sunt. Adhibitæ sunt variæ exhortationes, quibus milites ad Christianè viuendum incitabantur, optimi quoque constituti modi, vt orationibus & vitæ pietate cum fiducia fortitudinem à Deo flagitarent, quòd tandem vires Turcicas cum illorum ignominia, Christique gloria possent eneruare. Hoc modo instructa & distributa classis nostra, 17. die Septembris, anno Christo nato sextuagesimo primo post 1500. è portu Messanæ soluit, & paucis diebus Corcyram delata est. Inde iterum discedens vltimo Septembri Gomenozzam, capacissimum, tutissimumque illius continentis portum ingreditur. Hic secundo iussu Austriaci classis recensetur & lustratur, mandatumque est omnibus, & singulis nauarchis, diligenter naues suas inspicerent & seruarentur, ne quis defectus in ijs reperiatur. Interea certis nuncijs didicere classem Turcicam in mari Lepantico subsistere. Communi itaque decreto sublatis anchoris, tertio die Octobris iterum in altum vehuntur, eo proposito, vt recta ad ostium istius pelagi delati hostes ad pugnam elicerent. Quinto deinde Octob. ad portũ *di Petala* classem prouehere decreuerunt: sed ventis & tempestate contraria impediti, iuxta portum qui *Val d' Alessandria* dicitur, anchoris in salo iactis manere compulsi sunt.

Christianorum classis coit ad confligẽdum cum hostili.

Turcicæ classis præfecti diuersis inter se opinionibus dissidebant: quidam enim cum ea pugnãdum esse, quidam verò classem sub ducendam, & summam rei periclitandam non esse contendebant. Habebat vtraq; pars suas quibus nitebatur rationes, quas pro defensione suæ sententiæ producebant. Tandem omnibus suffragijs decretum est, postquam Caracossa, qui speculatoria naue classem Christianorum circumuectus erat, referret, eam non pluribus quàm centum quinquaginta triremibus constare, maioresque triremes præ nimia mole sua inutiles ad pugnam esse, tantumque ad commeatum bellique apparatum vehendum cæteris adiunctas esse, sententiam mutarunt. Sed Vluzalius memor mandatum Imperatoris Turcici esse, vt pugnã nullo modo subterfugerent, sed hosti copiam pugnandi darent, hostili classi obuiam procedendum consuluit. Placuit itaque classem ex angustijs maris Lepanthici in apertum pelagus educere, & nauali prælio cùm Christianis confligere. Sexto itaque Octobris educta in altum classe, secundo vento in nostros ferebantur. Nostri eodem die (neque enim antea potuerunt ob ventos contrarios) *Val d' Alessandria* deferentes, cursum cum summis laboribus (erat enim tempestas non exigua) recta ad scopulos Cozolares dictos instituerunt, & nocte illa iuxta crepidines Galangæ constiterunt. Postero die qui Dominicus erat, & septimus Octobris, hora diei secunda, classis Turcica eminus apparuit expansisque omnibus velis in nostram vehebatur. Ioannes Austriacus videns hostem appropinquantem, ab altissima triremis

Diuersa Turcarũ opiniones de certamine.

remis ſuæ antenna vexillum colore viridi (illud enim ſacri fœderis erat ſignum) ſuſpendi iuſſit, & maioris machinæ diſplo-
Parantur omnia ad pugnam. ſione, ſeu ictu admonuit omnes, vt ſeſe ad pugnam præparent. Ipſe deinde & Columna duabus vecti biremibus omnes & ſingulas naues accedebant, ipſaque in ordinem, qualis neceſſarius, redigebant: milites quoque ad intrepidè pugnandum, & cum ardore pro fide Chriſti aut vincendum aut fortiter occûbendum hortabantur. Capucini & Patres Societatis Ieſu, quorum ordinum multi religioſi per claſſem erant diſtributi, omni quoque deuotione & ſanctiſſimis verbis milites animoſos reddiderunt, vt impauidi aduerſus inimicos Dei arma ſumerent, eoſque ad internecionem delerent. Quia verò claſſiarij omnes paulò antè peccata ſua ſacerdotibus erant confeſſi, viderent autem vexillum Crucis erectum, cum pijs affectibus ad eoſdem ſacerdotes confugerunt, indulgentiam peccatorum ſuorum petentes, & ſe Deo commendari flagitantes. Mox dicti patres promulgarunt ſanctiſſimum, ampliſſimumque Iobilæum, a pontifice conceſſum omnibus, qui huic expeditioni intereſſent. Paulò pòſt Turcica claſſis ictu grauis tormenti noſtros ad certamen prouocauit: cui noſtri ſimili confeſtim ictu reſpõderunt: atque ita iunctis claſſibus pugnę datur initium tanto animorum ardore & impetu, tanto cũ clamore, tympanorum ſonitu, & tubarum clangore, vt cælum mugire videretur: fulmina uerò & tonitrua machinarum, quæ vtrinque diſplodebantur tanta erant, vt ne dici, multò autem minus deſcribi queant: denſa telorum & ſagittarum per aera volitantium multitudo, ipſum ſolem obſcurabat, haſtarum fractarum ſtridor aures obtundebat. Nihil audiebatur præter eiulatus miſerrimos, eorum qui vulnerabantur, & qui incomparabili numero moriebatur. Nõ tam mare aquis, ſed ſanguine redundabat, nihil in fluctibus vidiſſes, quam capita, brachia, pedes homines mortuos, & ſemiuiuos fluitare. Cùm aliquandiu tanta cum contẽtione ab omni parte pugnarũ eſſet, viſa tandem eſt victoria ad noſtros inclinare.

Pugna naualis inter Chriſtianos & Turcas maxima.

Victoria Chriſtianorum.

Hæc eſt iſta naumachia, qua ab Auguſti Imperatoris tempore in iſto mari mediterraneo maior & celebrior non fuit: & forte ſi quis diligenter omnes circumſtantias huius pugnę conſideret, fatebitur, nullo vnquam ſæculo ſe ſimilem factam legiſſe. Hac vna victoria metuenda illa & ſumma Imperatoris Turcici potẽtia concidit, & quinque horarũ ſpatio (tam diu enim hæc pugna duranit) hoc eſt à decima ſeptima ad viceſimam ſecundam, à Chriſtianis potentiſſima claſſis, qualem nunquam Conſtantinopolis inſtruxit, aut cui ſimilis nullo vnquam ſæculo illius portu educta eſt, partim capta & diſperſa, partim in fugam conuerſa eſt. Ex hac namque claſſe inimica centum ſeptemdecim triremes, tredecim quas Galeottas vocant, integrè, nulla parte laceræ in Chriſtianorum poteſtatem venerunt. Octoginta circiter triremes, quinqueremes & biremes perforatæ, depreſſæ aut incenſæ perierunt: quadraginta circiter omnis generis naues fuga elapſæ tantæ cladis nuntium retulerunt. Inuentæ ſunt in captis nauibus cẽtum & ſedecim maximè machinæ bellicæ, ducentæ quinquaginta ſex minores. Omnis hæc præda vna cum mãcipijs & liberis hominibus hoc prælio captis, ſecundum conuenta pacta inter tres Principes fœderis eſt diſtributa. Perierunt in hoc certamine triginta duo Turcarum millia, atque inter eos multi magni nominis Principes, belli duces, prouinciarum gubernatores: plures quam ter mille & quingenti in ſeruiturem abrepti ſunt. In captiuitatem quoque abducti ſunt duo filij Haly, ſupremi claſſis Imperatoris & Mahometis Nigroponti (olim Eubœa) præfectus, alijque magnæ authoritatis viri quam plurimi: quindecim inſuper millia Chriſtianorum ad remos damnatorum noſtri liberarunt.

Clades Turcæ quanta

Parta hac tam ſingulari & glorioſa victoria ſtatuerunt Duces illinc diſcedendum, & in Portum reuertendum eſſe; quod & factũ eſt. Sequenti autem die recenſentur claſſiarij, & deſiderati ſunt 7656. quorum plurimi erant ex claſſe Veneta: alij partim ex Pontificia & Regia. Quo peracto cùm viderent hyemem prę foribus eſſe, neque tutum diutius in mari permanere, coacto concilio determinarunt, claſſem diuidendam, & in diuerſos portus ſubducendam eſſe.

claſſis Chriſtianorum in portus reducitur.

Ioannes ita; Auſtriacus in Siciliam reuerſus claſſem Meſſanam reduxit, vbi cum incre-

incredibili triumpho & regio certè apparatu exceptus est. Alij alio nauigantes naues suas in stationes tutas subuexerunt. Marcus Antonius Columna iter suum Romam instituit, vbi ab omnibus Romanis cum magnifica pompa exceptus, & ab ipso Pontifice honorificentissimè remuneratus, humanissimeque habitus est. Sed & per totum Christianismum ob incredibilem hãc victoriam festi dies agebantur, magna instituta solemnia, & in ijs Deo vindici actæ sunt gratiæ. Venetijs quoque nummi cui sunt, cum hac inscriptione.

Anno magnæ nauali victoriæ Dei gratia contra Turcas.

Qua inscriptione Senatus ille magnificẽtissimus insinuare voluit, victoriam hanc non suis viribus partam, sed miraculosè à Deo datam fuisse. Nec tantum illi, sed omnes etiam Christiani, & præsertim Pontifex hanc Deo acceptam referebat, eique cum summa deuotione gratias agebat.

Consiliũ Pontificis in persequenda victoria.

Quia verò Pontifex non ignorabat, ad inimicos funditus exstirpandos, non satis esse vincere, sed necessarium insuper esse, victoria benè vti: quia tunc bene vtimur, si inimicos, priusquam vires suas recolligant, exercitusque nouos conscribant, in ipso metu maiori cum impetu, summaque cum celeritate denuò adoriamur, eos persequamur, nec requiem vllam tribuamus, priusquam planè deuicti supplices manus porrigant. Quemadmodum enim infirmitates illæ, quas recidiuas appellant, nonnulli periculosiores sunt, & corpora nostra magis debilitant; quàm ea quæ præcesserat: naturam namque inueniunt languidam & infirmam; & tertiæ magis etiam quam secundæ: sic & in inimicis debellandis vsu venire solet, vt secundæ pugnæ magis hostem debilitent quàm primæ, & tertiæ magis, quam secundæ: pugnarum namque frequentia vires illius magis magisque atteruntur.

Simile.

Pontifex itaque in hoc totus erat, vt maiori cum classe, & si fieri posset, maiori cum audacia Turcam iterum oppugnaret. Hanc ob caussam varios in omnes regiones legatos ad diuersos Principes misit, orans eos, vt in fœdus venirent, eique adscriberentur, vt iunctis viribus humi iacentem Barbarum opprimant, priusquam resurgat. Dum Pontifex huic operi, alijsque pluribus ad salutem Reipublicę Christianæ conducentibus intentus est, ecce medio mense Martio, anno MDLXXII. nephritis morbus illi familiaris, maiori cum vehementia, grauiorique dolore quàm solet, eum occupauit: creuitque in horas, adeò vt vna cum vrina sanguinem & putredinem effundere cœperit. In hoc morbo Asininum lac potare solet, tanquam præsens huic malo remedium. Ad consuetum itaque potum recurrens, tantum ex hoc lacte bibit, vt stomachum eum in modum debilitaret, ne cibum vllum posset concoquere, nedum retinere. In hoc grauissimo morbo, intolerandisque doloribus erat patientissimus: & licet, Galeno teste, *Sanitatem omnes requirimus, tum ad vitæ functiones, quas planè morbi impediunt, atque asferunt, tum verò vt molestia careamus: angimur enim doloribus non leuiter.* Pontifex nihilominus non aliam ob caussam amissæ sanitatis restitutionem desiderare videbatur, quam vt officio suo pastorali commodiùs fungi, & in orationibus, alijsque pijs & spiritualibus operibus diutius posset perseuerare. Adeò namque his exercitijs deditus erat, vt non obstante periculosa hac sua infirmitate, septem ecclesias pedibus incedens visitare voluerit. Postea morbus vehementer est ingrauatus, & singulis penè momentis noua habuit incrementa, adeò vt die Mercurij, qui vltimus erat mensis Aprilis, cùm mortem instare multis indicijs intelligeret, à fratre quodam sui ordinis Dominicano, propter humilitatem vestiri voluerit. Postridie ipsis Kalendis Maij, hora vigesima secunda, anno ætatis suæ sexagesimo secundo, Pontificatus verò septimo, rebus humanis exemptus est, postquam tribus vicibus Cardinales viginti & vnum creasset. Eodem die quo obijt, sub vesperum corpore illius dissecto & aperto, in vesica eius tres calculi reperti sunt. Postridie in Ecclesiam D. Petri funus delatum est, fuitque maximus populi concursus, qui eum videre, eique reuerentiam exhibere cupiebant, multi vberrimè lacrymabantur, & Rosaria corpori, haud aliter quàm Sanctorum reliquijs applicabant. Deinde in eadem Ecclesia honorificentissimè sepultus est. Vnde postea in templum Mariæ maioris translatus, &

Morbus Pij quo extinctus est.

Galenus.

Moritur Pius Quintus.

Sepulchrũ eius tus,& in magnificentiſſimum ſepulchrum à Syxto V. in ſignificationem acceptorũ beneficiorum gratitudinis, illi in ſacello exſtructum,quod ſacellum idem Sixtus magno ſumptu ędificari & ſplendidiſſimè ornari fecit,illatus eſt.

Laus Pij. Memoria ſui Pius V. apud homines reliquit in eo, quod fuit Religionis obſeruantiſſimus,caſtigator vitiorum ſeueriſſimus, vigilantiſſimus & in rebus gerendis indefeſſus,in conſilijs æquiſſimus, ita vt non rarò in Concilium venerit, abſque vlla re, quæ in deliberationem data erat,certa determinatione:idq; ob immenſum deſiderium quo tenebatur,vt omnia debito & conuenienti fine concluderentur. Amauit hic Pontifex præ cæteris virtutum ſtudioſos,& qui ingenio valebant, animoque erant excelſo,ad illos colendos, & ad maiores dignitates ſplendoresque euehendos erat auidiſſimus. Quare non ignarus quantæ virtutis,& quàm inuicti animi eſſet Coſmas Medicæus,Florentię Dux,nec non & quàm bene meritus erat de ſancta Sede Apoſtolica, ornauit illũm menſe Nouembri, anno M. DLXIX. titulo magni Ducis Hetruriæ à parte illa,quæ prædicti Ducis imperio ſubijcitur. Qui menſe Februario anni ſequentis Romam veniens à Pontifice Regio apparatu exceptus eſt,& cum incredibili omnium lætitia coronatus eſt. Voluit autem Pontifex Regali coronæ ſeu diademati hæc verba inſcribi: *Pius V. Pont. Max. ob Eximiam dilectionem ac Catholicæ Religionis Zelum Præcipuum Q. Iuſtitiæ ſtudium conauit*

Coſmas Medices titulo Magni Ducis Hetruriæ à Pio ornatur.

Liberalitas. Magna liberalitate vſus eſt hic Pontifex erga bonos, varijs officijs, ampliſſimiſque donis illos remunerando, & Pijs locis ſubueniendo. In famulos ſuos largiſſimus erat, quam etiam liberalitatem ijs exhibuit, qui illi adhuc in minori & humiliori fortuna conſtituto aliquod beneficium vel obſequium præſtiterant,immò tam gratus erat erga benefactores vt etiam mortuis iudicia gratitudinis oſtenderet. Quare & Paulo IV. à quo creatus erat Cardinalis,nobile & magnificum ſepulchrum in templo Minervæ,in Caraforum Sacello ædificauit. Fecit & aliud monumentum in honorẽ Cardinalis *de Carpi*, in æde S. Trinitatis, à quo Cardinali Pius adhuc priuatus,& tenuioris fortunæ Religioſus,alia beneficia perceperat. Neque immemor fuit Alphonſi Carafæ Cardinalis, Pauli Pontificis nepotis,cui in domo Neapolitana ſumptuoſum,& tali viro dignum buſtum erexit. Fuerunt & variæ fabricæ in Palatio Vaticano, alijſque locis, tam in vrbe, quam extra Vrbem à Pio V. aut nouæ conſtructæ, aut collapſæ reparatæ. In Boſco patria ſua inſigne Monaſterium Fratribus ordinis S. Dominici ædificari iuſſit,ac neceſſarijs prouentibus dotauit. In cuius templo ſibijpſi honeſtam ſepulturã cum modeſto epitaphio condidit.

Grati tudo.

In patri Dominicanis monaſterij fundauit.

Quamuis in his magnificis ſtructuris,in expeditione Turcica in Vngariam,in rebus Gallicis & Auenionenſibus, in fœdere denique contra Turcas in æſtimabilem auri vim expenderit, tamen poſt mortem illius in Caſtro reperta ſunt ſexcenta ducatorum millia,vel (vt alij dicunt) myrias auri cum dimidia. Non tantùm à ſuis Pontifex hic laudatus eſt,ſed & ab inimicis Turcis, & à ſceleratis Hæreticis,quod irrefragabile bonitatis illius argumentum eſt. *Bonum enim eſt* (inquit Ariſtoteles) *quod inimici & mali homines laudant: videntur ſiquidem ferè omnes fateri, quod fatentur vel hoſtes, vel qui ob aliqua non offenſionem à nobis alieni eſſe videntur. Quod res ea vſus adeò ſit euidens,& expoſita oculis, vt illi diffiteri non poſſint.*

Laudat. etiam ab hoſtibus.

GREGORIVS XIII. PAPA.

GREGORIVS decimustertius,anteà Hugo dictus,Bononienſis erat à Boncompagnorum familia oriundus: patre

235. Pũ.

Patria, parentes & natiuitas. patre Christophoro, matre Agniola Meresalchi, anno post partum Virginis MDII. septimo Ianuarij, qui dies erat Veneris, secunda circiter hora noctis cum dimidia, natus est. Educatus est nobili ac honesto modo, qui cùm ad annos studijs aptos peruenisset, præceptoribus humanioribus literis imbuendus traditur. Adultior ad Legum & Iuris studium missus, assiduus auditor fuit Ludoici Muzzoli, & Annibalis Caccianimici, post hos Ludoicum Gozadinum & Carolum Rouinum audiuit, qui eo tempore celeberrimi per totam Italiam, alijsque in locis plurimis Iurisconsulti habebantur: & in Bononiensi Academia cum summo applausu & maximo studiosorum concursu iura profitebantur; vsq; adeo, vt qui eorum prælectiones diligenter audirent, doctrinamque & consilia eorum sectabantur, laudabiles in ea facultate progressus facerent, & Doctoratus titulum, quemadmodum & Gregorius fecit, facili negotio consequerentur. Quem gradum Gregorius vigesimo octauo ætatis suæ anno, decimoquinto Septembris, anno reparatæ salutis MDXXX. Bononiæ adeptus est. Anno sequenti duodecimo Augusti ad Collegium ciuile Bononiense admittitur. Duobus vltimis eius anni mensibus factus est Doctor Dominorum Priorum, quos illic Antianos nominant.

Educatio & studia.

Fit Doctor.

Varia officia & dignitates. Eodem anno cœpit publicè legere institutiones Imperiales; quam professionem tribus sequentibus annis continuauit. Vltimo verò huius professionis anno in Collegium Canonicum cooptatus est. Anno deinde MDXXXIIII. ordinarius professor fit, in quo studio perseuerauit, vsq; dum Romam venit: qui eius aduentus in XXXVIII. annum, mensem verò Septembrim incidit. Interea temporis Iudex etiam mercatorum Bononiæ primo semestri, anno MDXXXVI. creatus est, & in Iulio atque Augusto eiusdem anni denuò Doctor Dominorum Antianorum constituitur. Deinde (vt paulò anteà diximus) Romam venit, anno Dominicæ incarnationis millesimo quingentesimo trigesimonono.

Romam venit, & quam ob causſam.

Narrârunt mihi Bononiæ viri fide digni, & ætate prouectiores, duas potissimùm causas mouisse Gregorium, cur patriam relinqueret. Prima fuit dissentio quædam & simultas domestica; alia, quia videbat sibi Bononiæ professionem Iuris parum prosperè procedere, quodque ea impetrare non potuit stipendia, quæ volebat, & quæ illi meritò debebantur. Veniens itaque Romam Senatoris Capitolij collateralis constituitur: deinde quoque Abbreuiator Parci Maioris, & vtriusque signaturæ factus est Referendarius. Sub Paulo Tertio Tridentum ad generale Concilium profectus est, & XLIX. anno Romam reuersus fit Vicarius ciuilis Auditoris Cameræ, quo officio Dominus Cicada, qui posteà Cardinalis sancti Clementis factus est, fungebatur. Tempore Iulij Tertij Secretarius Apostolicus efficitur, & anno deinde MDLV. octo mensibus Vicelegatus per territorium Romanum, sub legato Cardinale Cicada mittitur. Anno sequenti signaturæ gratiæ, quam signaturam concessus vocant, præficitur. Post biennium in locum Viceregentis Cameræ assumptus est. Non diu pòst Paulus IIII. eum Vestæ Episcopum ordinauit, quo tempore sacris initiatus, Primitias suas in adyto S. Petri celebrauit. Anno sexagesimo secundo iterũ in Concilium Tridentinum mittitur, ibiq; vsque ad determinationem omnium actorum, totiusque Concilij definitionem permansit. Romam cùm redijsset, à Pio Quarto Assessor in Sacello designatur, qui eundem anno MDLXV. duodecimo die Martij, qui Diuo Gregorio sacer est, Cardinalem cum titulo sancti Sixti creauit, eodemque anno Legatum à latere in Hispanias misit, & signaturam Breuium Apostolicorum ei contulit: è qua legatione reuersus non est, priusquam Pio Quarto defuncto, Pius Quintus Pontifex Romanus esset electus: cum quo Pontifice initio illi non optimè conuenit, eò quòd rigorem illum institæ, quo Pius vtebatur, moderandum esse diceret.

Ordinatur Episcopus & fit sacerdos.

Cardinalis creatur.

Post obitum Pij Quinti anno partus salutiferi MDLXXII. feria tertia, quæ in XIII Maij incidit, hora circiter XXII. Pontifex renunciatus est. Eius autem electio fuit eiusmodi. Amici Moroni omnibus consilijs, agendique modis vsi erant, eodem die, quo in Conclaui Cardinales conuenirent, vt ipse Moronus eligeretur: sed cùm institutum suum propter varia, quæ occurrebant, impedimenta ad optatum finẽ perducere non possent, cogitationes suas alò conuerterunt. Interea Cardinalis Granuellanus

Pontifex eligitur.

Ianus cum Farnesio diu multumq; de noui Pontificis electione collocutus est: placuit tandem ipsis vt Farnesius (cuius magna erat in hoc Collegio authoritas) duos aut tres Cardinales nominet, qui præ cæteris ad tantam Maiestatem obeundam digniores iudicarentur: & vt Granuellanus (quātum in se esset) procuraret, vt vnus ex illis Pontifex eligatur. Farnesius cùm tempus deliberandi postulasset, & negotium cum suis communicasset, Cardinali Granuellano respondit, se nominare Cardinalē Montepulcianum, Cardinalem Boncompagnium, & Cardinalem Correggium. Granuellanus accepta hac nominatione Cardinalē Alexandrinum, Pij Quinti Nepotem adijt, & multis cum illo de hac electione ratiocinatur. Alexandrinus mox in Cellam abijt, & omnia cum suis amicis communicauit, quibus etiam suum consilium detexit; dicens; Se quidem laborasse, vt aliquis eorum Cardinalium, qui ab Auunculo suo erant promoti, in Pontificem assumeretur: sed negotium hoc tam intricatum esse, vt huius rei felicem euentū sperare non posset, quia Cardinales plerosque in eo cōuenire cerneret, non eligendum Pontificem ex ijs, qui adeò nuper Cardinales facti erāt: non esse itaque spem de his, quos Auunculus creauerat. Sed & videre se viam optimè præstratam esse Cardinali Bōcompagnio: se quoque tum ob hanc causam, tum quia sciebat virum esse magni meriti, non malè erga illum affectum esse. Cardinalis Farnesius non obscuris argumentis prospiciebat electionem in aliquem è tribus à se nominatis, & quidem in Boncompagnium propendere: quod & Cardinalis Vrbinus facilè animaduertit, qui de eodem quoq; subiecto seu candidato optimè sentiebat, & Amicis Boncompagnij iussit securos esse de illius electione: nullā fore difficultatem, si Alexandrini, & ei adhærentiū suffragijs non destituatur. Vota namque Borromæi & Altempij, qui illum summoperè electum cupiebat, omnemque operam adhibebat, vt Boncompagnius eligeretur, ab illo stabant: aliorum omnium, paucis exceptis, huic negotio incommodare non posse nouerant. Cùm autē Alexādrinum & Medicæum, qui illi fuit adiunctus, Boncompagnio ad electionem quoq; suffragari intellexissent, negotium peractum crediderunt: cœptumq; est die, Boncompagnium ad Sacellum ducerent, vt Pontifex salutetur, missique sunt nonnulli, qui octo Cardinales omnium horum ignaros huius rei certiores facerent. Vercellensis verò ad cubiculum Bōcompagnij accessit, ipsumque manu apprehensum salutauit, dixitque: secum ad Sacellum concederet: erat enim electus Pontifex Bōcompagnius sine vlla commotione aut animi perturbatione, cum magna constantia aliud nihil respondit, quàm, Domine mi, suntne vota verè sufficientia ad hāc electionem? Cumque respondisset Cardinalis Vercellarum esse sufficientia, atque id ipsum alij quoque Cardinales, quorum magnus hic erat concursus, affirmarent, ille innixus mensæ accepit scripta quædam, quæ ipse magni faciebat, ijsque pictori applicatis; Eamus, inquit, in nomine Domini; atque ita vultu animoque composito ad Sacellum venit tali cum magnanimitate & grauitate, quali cum posset in simili casu quispiam alius. Cùm in Sacellum veniisset, in mirabili concursu Cardinalium ab omnibus Papa salutatur, & debita cum reuerentia colitur. Ille autē ex singulari deuotione, qua semper erga B. Gregorium fuerat, nomen Gregorij sibi sumpsit. Res fuit admiratione dignissima, tam arduum negotium quattuor aut quinque horis confici potuisse: & nullum (vt solet) interuenisse obstaculum, quod illud impediuerit, omnia insuper per Cardinales facta, & nihil (vt solet) per Conclauistas.

Electus Pontifex deinde coronatus est in festo Pentecostes, quòd paulò post electionem subsecutum est. Mox literas dedit ad Confœderatos, illis significans, se eiusdem esse volūtatis, quo Decessor eius Pius, neque supinum aut negligentem se fore in mittendis subsidijs ijs, quæ pro authoritate & potestate sua possent exspectari. Mortuo Pio Quinto & ipso vacante, Marcus Antonius Columna Roma discesserat, postquàm iam à sacro Collegio in officio suo confirmatus esset, litterasque à Rege Catholico accepisset, quibus admonebatur, vt quàm primùm se ad expeditionem Turcicam præpararet. Gregorius cum prudentissimi huius Ducis fortitudinem consideraret, etiam sua eum autho- *Coronatur.*

authoritate, vt Architalassus deinceps esset, confirmauit. Columna itaque cum Iacobo Soranzo generali annonæ structore Messana soluunt, quibus se Ioannes Austriacus certis motus rationibus, cum sua classe iungere noluit: sed dedit illis vigiuti triremes sub imperio Gilandradæ: promittês se cum reliqua classe breui subsecuturũ, nisi tumultus illum Belgici retardauerint, aut alio fortè auocauerint. Illi autem expansis velis circa finẽ Iulij, Anno M C lxxii. Corcyram appulerũt, vbi Generalem Foscarinũ inuenerunt: Hic communibus sententijs determinatum est, hostilem classem per mare quærere, eiq; quoquo modo pugnandi copiam offerre. Neque hanc sententiam mutauit fama, quæ classem Turcicam pluribus quam decentis quinquaginta nauibus constare asserebat. Non enim credere potuerunt id verum esse, propter maximam cladem, quam anno præcedenti Turca à nostris acceperat, aut si qui crederent, existimabant tamen naues è viridi ligno fabricatas, bello minus esse idoneas. Nostri itaque ad pugnã prompti & parati naues omnes lustrarunt, & in Corcyra recensuerunt, inuentæque sunt triremes centum & triginta, quinqueremes sex, naues oblongæ decem, omnes quàm optimè expeditæ, & rebus ad pugnam necessarijs instructæ. Omnibus sic constitutis portu exeunt, & Peloponnesum præter nauigantes Cytherã insulam, nunc *Cerigo*, tenuerunt, ibique intellexerunt, classem Turcicam iuxta Monẽbasiã in anchoris stare. Relicta igitur Cythera ad Promontorium Malium nauigãt: quò cùm sexto die Aug. venissent, hostilem classem eminùs conspexerunt: videbaturque recta ad nostros contendere. Hic iterũ intellexerunt classem ducẽtis quinquaginta omnis generis nauibus constare, & imperatorem, seu Generalem illius esse Vluzalium, qui (vti certis nuncijs didicerunt) ab Imperatore suo mandatũ habebat, quod cum nostris non confligeret, nisi maximũ aliquod commodum, atq; adeò certam victoriam præuideret: alioqui pugnam detrectaret, ne quod periculum maritimis oris, vrbibus & locis crearet. Nostri exẽplò cùm Turcica classis apparuisset, suam in ordinem redegerunt, aciem instruxerunt, & naues rectà in hostem impellũt. Vluzalius videns Christianorum classem aduentare, vt suam inuadat, licet eum numero nauium sua longè inferiorem cerneret, conuersis puppibus occidentem versus properat, & sub insula *de Cerui* classem sistit. Nostri illũ insequũtur, sed tardè admodum: cuius tarditatis ratio hæc erat, quia maiora nauigia remuleo trahere debebãt, qua in opera totus ille dies absumptus est, ita vt occidente iam Sole hosti appropinquarent: quo tempore omnes iudicabant pugnam incipiendam non esse, cùm ea vix ante noctem perfici posset.

Classis cõfœderatorũ iterum in Turcas expeditur.

Vluzalius vt suam existimationem saluã conseruaret, significaretque sibi decretum esse cum hoste pugnare, vertit proras, instruit classem, naues in ordinem cogit, milites arma capere iubet, omniaque ad præliũ aptat, haud aliter, quàm aut oppugnare hostem, aut ab hoste oppugnari paratus esset. Nostri huius rei per exploratores certiores facti, sublatis clamoribus sibi gratulabantur copiam pugnandi datum iri, & tantum diei adhuc superesse, vt & incipere certamen & finire possent. Parati itaque ad classem inimicam aggrediendum, cæperunt emissis aliquot pilis hostem lacessere. Vluzalius, vt qui nihil minus quàm confligere cum nostris in animo habebat, omni qua potuit dexteritate sese subduxit, & celeri fuga vlterius in occidẽtem fertur: quẽ fugientem licet nostri summa cum velocitate insequerentur, assequi tamen non potuerunt. Vt autem Vluzalius fugam suam nostris magis occultaret, multas machinas puluere tantum, non etiam pilis onerat as displodi iussit, vt fumus nostris conspectũ eriperet, Turcæq; sub ipsa nebula turius elaberentur. Tãdem classem saluam ad promontorium Martapan, omniũ promontoriorũ totius Peloponnensi maximè australem in portum *delle quaglie* applicuit. Magistri Cytheram reuersi ibidem toto biduo permanserunt: inde rursus hostem insecuti sunt, & decimo Augusti classis Turcica iterum conspecta est. Sed antequam nostri ad pugnam venire potuerant, Barbarum cum classe Coronem fugit, nostri autem denuò Cytheram reuersi sunt.

Turca pugnam fubter fugiunt.

Intereà Christianis nuntiatur Ioannem Austriacum cum sua classe Corcyram venisse, & vehementer dolere, quod se absente hosti pugnandi occasionem obtulissent.

Quare

Quare Columna, cui illa Auſtriaci philautia faſtidio erat, cum Gilandrada ſtatuit cũ ſuis triremibus Corcyram ad Auſtriacum velificari, vbi cum Auſtriaco deliberârunt, quid eſſet agendum. Communi tandem cõſilio decretum eſt, denuò claſſem Turcicã, quæ tunc in Nauarino portu reficiebatur, tentandã eſſe, Corcyra itaque ſoluens Auſtriacus decimo Septemb. Gomenozzam venit, vbi cum claſſem luſtraſſet, centum octoginta triremes, octodecim maiora nauigia, & ſex quinqueremes inuenit, inter quas etiam venetorum naues recenſentur. Iterũ de communi Generalium conſilio determinatũ eſt, vt ſi quo modo fieri poſſet, hoſtes ex improuiſo adoriantur: vt hoc modo ipſis fuga intercluſa ad conflictum cogerẽtur. Cæterum euentus docuit noſtros optimè conſuluiſſe, ſed conſilium prudenter exequi non potuiſſe. Cùm enim de nocte ad portum Nauarinum, in quo ſe claſſis Turcica continebat, venire debuiſſent, prima luce venerunt. Quorum aduentus cùm ex altiſſimis montium ſpeculis agnitus eſſet, confeſtim Vluzalio hoſtem in procinctu eſſe nunciatur. Ille quia præmonitus ſat tẽporis haberet claſſem è portu educẽdi, noſtris ſpectantibus Modonam fugit. Hic cũ portũ inuenſſet munitiſſimum, & ab omni impetu hoſtili ſecurum, noſtros exſpectauit, neque voluit vnquã, licet ſæpè à noſtris prouocatus, & multis pugnandi occaſionibus oblatis, in altum prodire, & manum cũ noſtris cõſerere. Sed machinis aliquot bellicis in vicino quodam ſcopulo diſpoſitis, & munito colle, qui portui imminebat, iſtis propugnaculis ſeſe tueri, & noſtrã claſſem longius à portu reijcere voluit. Noſtri videntes, quia tempus fruſtrà elaberetur, nec poſſe hoſtem ad pugnam elici, in portu autẽ oppuguare periculoſum eſſe, eò quòd locus ipſis incommodus, hoſtibus verò cõmodiſſimus eſſet, ſtatuerunt terreſtri prælio fortunam eſſe tentandam. Definitũ itaque eſt, vt ſcopulum illum, & illum collem ab Vluzalio munitum oppugnent. Veriſimile namque eſſe, vt ſi hoc fiat hoſtem aut ad pugnam venturum, aut amiſſis iſtis munitionibus, relicta claſſe terreſtri ſeſe itinere ſaluaturum. Sed cùm à quibuſdam ſeruis Chriſtianis, qui fuga elapſi erant, duo iſta loca & præſidijs, & apparatu bellico ſatis ſuperque munita eſſe didicerant, adeò vt iſta occupãdi nulla ſpes eſſe deberet, mutato conſilio viſum ipſis eſt, maiorem exercitus partem cum aliquot machinis in terram exponere, & Adonem vrbem oppugnare. Dum huic operi intenti ſunt, tanti vẽtorum turbines mare incubuerunt, tanta tempeſtas orta eſt, imbresque tam denſi de cælo deciderunt, vt facilè præſagirent, ſe nullum fructum facturos eſſe. Iterũ igitur à priori ſententia diſcedentes, animo deſtinârunt reclamantibus tamen Hiſpanis, caſtellum Nouarinum ſumma contentione oppugnare, non enim longè illud à mari erat diſſitum. Secundo itaque Octobris tria millia Italorum, & mille ducentos Hiſpanos, ductore Alexãdro Farneſio tunc Principe, nunc duce Parmenſi, in terram expoſuerunt. Parmẽſis cùm eodem die machinas ad muros verberandos diſponere vellet, à baliſtarijs qui è caſtro pilas ſine intermiſſione eiaculabantur, fuit impeditus. Vt igitur minori cum ſuorum damno hoc opus perficeret, vſque in noctem inſequentẽ illud prorogauit. Cæterùm ſub veſperem tanta iterum tempeſtas inhorruit, tantæ inundârunt pluuiæ, cum vẽtis & frigore tam intolerabili, vt impoſſibile fuerit operas inceptas perficere: tùm propter aquas, tum etiam propter immenſum frigus, quo milites penè obriguerunt. Poſtridiè Auſtriacus perſeruum Chriſtianum, qui è triremium vinculis erat elapſus, fit certior, Modonæ multas equitum copias colligi, quibuſcum Vluzalius caſtro Nouarino ſuccurreret: iam octo millia confluxiſſe, & in horas plures exſpectari. Quare Auſtriacus re diligenter examinata, cùm facilè animaduerteret, caſtrum illud etiamſi in Confœderatorum poteſtatem veniret, defendi tamen ab ipſis non poſſe, præcepit omnibus, qui ad hanc expeditionem in terram deſcenderant, ſtatim ad naues reuerterentur. Qui dum reditum parant, à decem millibus equitũ Turcicorum circumueniuntur. At Princeps Parmenſis oppoſitis machinis bellicis, ijsque in hoſtem conuerſis, eorum impetum retardauit, ordines perturbauit, & magno illorum detrimento reiecit.

Chriſtiani Nouarinum tentant.

Munit ſe Turca in ſcopulis.

Chriſtiani periclitantes à Principe Parmenſi ſaluãtur.

Conſiderantes itaque noſtri, quod neq; terra proficere aliquid poſſent, nec mari hoſtem ad pugnam elicere, decreuerunt

hoc anno nihil vlterius tentare: sed classem in portum reducere. Antequam tamē id facerent, placuit semel adhuc experiri, an hostem è latebris extrahere, & ad pugnādum prouocare possent. Dum hęc secum deliberant, ecce peropportuna sese obtulit occasio. Nauis quędam Veneta Zacyntho venit, vt se classi nostræ iungeret. Vluzalius cùm eminùs nauim hanc conspexisset, missis quibusdam nauibus illam iussit expugnari. Nostri huius rei certiores facti, cum parte classis eò aduolant, vt sociam nauim defendant: reliqua interim classis ad pugnam se parat, vt si Vluzalius portu egrediatur, illum vndique cingant, & volentem nolentem ad conflictum adigant. At ille sibi metuens ictu maioris machinæ signo dato receptui cecinit, nauesq; suas reuocauit, quæ mox in tutum redierūt, vna excepta, quam inspectante vniuersa classe Marchio sanctæ Crucis, prudens Princeps, & imperterritus miles intercepit.

Classis Christianorum reflua redit.

Nocte, quæ septimum Octobris diē subsequebatur, classis nostra versus Occidentem cursum instituit. Cumq; Gomenozzā appulsa esset, Ioannes Austriacus & Colūna per mare Siculum Messanam classem reduxerunt. Foscarinus verò cum suis nauibus in Corcyra mansit. Audiui nonnunquā à Christianis, qui capti à Turcis, tunc in illorum classe seruiebant, quòd Vluzalius in his vltimis, quę offerebantur occasionibus pugnandi copiam fecisset, nisi ei in mētem venisset, quòd is ipse dies anniuersarius erat, quo superiori anno classis Turcica memorabilem illā cladem accepisset, quare superstitioso iudicio suo deterritus, omninò credidit, diem illum fatalē & Turcis infelicem esse: ideoq; consultum neutiquam videri summam salutē periclitari.

Cùm Pontifex intellexisset classem sine vllo fructu redijsse, ait, Lætū nimis & glorioſum exordium noster Pontificatus habuisset, si classis nostra manum cum hoste conserere potuisset, Turcicamq; expugnasset, aut aliud graue damnum Barbaro intulisset. At nos exhortādo Principes, vt fœderi contra illum inito & confirmato sese iungant, continuisq; precibus Deum obsecrando, vt populo Christiano virtutem & fortitudinem largiatur, nostro officio satis faciemus: vt Deus pro sua misericordia (si tamen saluti nostræ expediat) futuro anno insignem aliquam & lætam victoriā nobis largiri dignetur. Interea mittit ad Regem Hispaniarum Archiepiscopum Lanzanum, vt eius Maiestatem exhortaretur, naues, & quæ ad expeditionē in Turcas erant necessaria, sequenti anno maturius quam præcedenti ad bellū præparētur. Ad Carolum verò Franciæ Regē misit Legatū Fuluium, Cardinalē Vrsinum, omnibus, ijsq; optimis vsus medijs, vt Regem hunc in sacrū fœdus adduceret. Suscepit hoc onus in se Pontifex, tum quia ratione fœderis deinctus erat, quotannis Imperatorem & Regem Christianissimum exhortari, & ad sacrum hoc fœdus inuitare; tum etiam ex singulari quadam beneuolentia, qua Regē hunc complectebatur, hanc ei gloriam exoptans, vt & eius virtus huius sanctæ expeditionis particeps esset. Præterea, vt aucto Confœderatorum numero, maior esset de victoria spes & securitas. Cùm itaq; Cardinalis ille in Franciam ad Regem venisset, omnem adhibuit diligentiam, vt eius Maiestatem ad bellum hoc Turcicum vnà cum cæteris Confœderatis suscipiendum induceret. Non esse Principem (ait) inter omnes Christianos, cui magis ex officio incumbit, nomē Christi defendere & diffundere, seu propagare, quàm Regi Franciæ: vt qui inde titulo Christianissimi à multis iam seculis condecoratur: ad hanc tam sanctam expeditionem debere eius Maiestatem incitari clarissimis maiorum suorum exemplis, qui ad conseruandam & propagandam fidem Christianā grauissima bella gesserunt, populos suos, facultates & proprias sæpè personas præsentissimis periculis exposuerunt. Magnam ad hæc gloriam atque vtilitatem suam Maiestatē ex hoc fœdere atq; bello reportaturam. Gloriam quę hinc cōsequetur esse manifestam: quid enim glorioſius esse potest fideli Principi & Christiano, quàm inimicos Christi & fidei bello persequi, & à Christianorum cernicibus repellere? Neque minorem fore vtilitatē: deuicto enim Turca, opulentissimas eius regiones facilè posse occupari, magnum in ijs quæstum victorem posse facere, & ampla spolia reportare. Huc accedere, quod Christianissima sua Maiestas populos suos in Turcas mittendo, regnum suum pernicioſis hæreticorū seditionibus liberaret, quibus nūcta crudeliter afflictatur. Multos e-

Pontifex Carolum Franciæ Regē ad fœdus inuitat.

Oratio legati Pontifi- cij ad Gallum.

aim hęreticos ad hoc bellum profecturos, adeò vt remansuros ad nouos tumultus cõcitandos vires non sint habituri sufficientes. Ne verò Regem ab hoc sacro fœdere deterreret rerum præcedẽtium memoria, aut loci in fœdere dignitas seu præeminẽtia, aut difficultas vtilitatis, ne fortè eas consequatur partes, quæ suæ Maiestati cõuenirent, Pontifex omnes istas difficultates in se recipiebat, promittens se effecturũ, vt in omnibus his, alijsq; Regi satisfiat. Simili modo offerebat, si quid aliud in hoc fœdere esset, quod eius Maiestati min⁹ placebat, se id ita temperaturum, vt omne fastidium tollatur. Meminisse Regem debere vbi Dei negotium agitur, ibi nec honorum, nec opum cupiditati indulgendum esse. Quod si omnem diffidentiam auferri, & per omnia securus esse velit, non videri Pontifici commodiorem ad omnia impedimenta tollenda viam posse excogitari, quàm si inter suam Maiestatem, Regemq; Catholicũ vera & firma constituatur amicitia: fieri autem hoc posse, si noua inter ipsos contrahatur affinitas, fratri suo alteram filiarum Regis Hispaniarum spondendo.

Responsio Regis ad Legatũ.

Hæc Legatus iussu ac nomine Pontificis Cui à Rege responsum est, se non aliam ob causam, quam ad defendendã fidem Catholicam, & sanctæ Sedis obedientiam conseruandam tot iam annis regnum suum, vitã & suam & matris, & fratrum multis periculis exposuisse. Ad hoc autem se non tam exemplis maiorum suorum, quàm naturali instinctu, honestatis vi, & ipso decoro permotum esse. Huius autẽ rei præter alia, vel hoc manifestissimũ esse argumẽtum, quòd post mortem Admirallij generali edicto, in omnibus regni sui finibus promulgato, omnes hæreticos, qui inueniri possent, gladio feriendos iudicasset, adeò vt paucis diebus septuaginta millia, & quidem plures trucidati sint: fore autem horum numerũ maiorem, nisi pro sua clementia infelicis plebeculæ misertus, & spe multos ad Catholicam veritatem aliquando reuersuros motus, nouo edicto cauisset, ne quis amplius occideretur: sed omnibus ad Catholicæ Ecclesiæ gremium redire volentibus, parceretur. Porrò se promptissimum esse, nihilque magis optare, quàm vt omnes vires suas aduersus Turcam, infestissimum fidei Christianæ inimicum effunderet: sed habere se in regno suo subditos omnes rebelles & tumultuantes, maximè autem Narbonẽses & Rupellenses: & quod malum maximoperè augebat; vereri se, ne idem in sua rebellione ab Anglis & Germanis, quibus ista de hæreticis sumpta supplicia vehemẽter displicebãt, armis, militibus & opibus adiumentur & confirmentur. Quantum ad particulares conuentiones seu pacta & fœdera, dicebat, se libenter Pontificis voluntati obtemperaturum, & quidem propositum de matrimonio sibi maximè placere, si Rex Catholicus velit aliquod regnum, aut prouinciam quandam fratri dotem despõdere, sed videri sibi negotium illud effectũ tunc non habiturum.

Quamuis autem Rex Christianissimus ad negotium fœderis tam perspicuè respondisset, nõ destitit tamen Legatus eum secũdo, & quidem alijs verbis & rationibus interpellare, si quo modo regẽ in fœdus posset pertrahere, sed responsum non tulit aliud, quam, Neutiquam suæ Maiestati cõsultum videri, hoc rerum statu exercitum in suo regno conscribere, illumque in expeditionẽ aduersus Turcas mittere. Huic enim militiæ nomen hos tantummodò daturos, qui verè Catholici sunt: hęreticos in regno permansuros, qui tantò potentiores essent ad motus nouos concitandos, quantò minores viderent Catholicorũ vires ad suos furores comprimendos. Et sua itaq; & regni sui re non esse, facti fœderis illius conditiones accipere, aut illi se sociare.

Legatus re infecta Romã redit.

Legatus cùm videret se nihil impetrare posse, Romã re infecta reuersus est. Displicuit autem Pontifici regem Franciæ fœderi nolle subscribere. Ad alia itaque media conuersus, fœderis negotium promouere non cessauit. Sed & omni studio quo potuit, id egit, vt paratis & comparatis omnibus ad nouam expeditionem necessarijs, prima æstate classis expedita aduersus Turcam mitteretur. Cum omni itaque solicitudine triremes, aliæque naues reficiuntur: fortissimi quique viri ad militiam conscribuntur, omnis apparatus bellicus apparatur. Idẽ & Turcæ fecerunt, nullis parcentes sumptibus aut expensis. Qui vt nostros prę uenirent, in Dalmatiam traducto exercitu Aschruium, nunc *Catare*, munitissimã Venetorum vrbem occupare tẽtârunt. Sed quia id commodè fieri non posse videbant, nisi

Apparatus ad nouã expeditionẽ cõtra Turcas.

excitato prius propugnaculo, cum omni celeritate munitionem ſub ipſa vrbe exſtruxerunt. Veneti huius rei certiores facti, per litteras Iacobo Soranzo Prouiſori generali, qui tũc in Corcyra, ſeu confinio morabatur, mandârũt, vt cum parte claſſis periclitanti vrbi ſuccurreret, atque propugnaculum diſturbaret. Soranzus accepto hoc mandato, non cunctandum ſibi diutius arbitratus eſt: ſed ſtatim XV. Ianuarij, anno poſt Chriſtum natum MDLXXIII. cum viginti triremibus Aſcruuium nauigat, tantaq́ue cum celeritate appulſus eſt, vt de illius aduentu hoſtibus nihil conſtaret. priuſquam eum proras ad terram applicare viderent, & ſi Soranzus claſſem confeſtim in propugnaculum direxiſſet, vno eodemq́ue illud impetu occupaſſet. Expugnatum igitur confeſtim, igne ſubiecto exuſſit, & diſturbauit, multosq́ue è Turcis capite iuſſit obtruncari. Prędam hic Veneti nõ contemnendam nacti ſunt: inuenta nanque ſunt in munitione ſeptendecim maiora tormenta bellica, ſeptem bene inſtructæ triremes, & alia nonnulla, quę omnia in poteſtatem Venetorum venerunt: ſed & portam ferream accipere, cui Aſcruuium tranſlatæ inſcriptum eſt, à quo, quando, & quomodo capta eſſet.

Veneti à fœdere deficientes, cum Turca inducias pacifcuntur:

Intereà Veneti animaduertentes ſua negotia cum Turcis alijs in locis malè ſuccedere, & peiora metuentes, propter potentiſſimam quam inſtruebant claſſem, cui etiam accedebat, quod conquerebãtur quoſdam confœderatos conditionibus non ſatisfacere, opera & interceſſione ſui in vrbe Conſtantinopolitana Patroni, & Regis Frãciæ Legati, inducias cum Turca pacti ſunt: à quibus ille minimè alienus erat: tum quia Cyprum occupauerat, aliquot etiam ciuitates in Dalmatia Venetis ademerat, tum etiam quia recens adhuc acceptæ ſuperiori anno cladis memoria animum illius ſaucicebat, metumq́ue incutiebat, ne vires & proſperi Chriſtianorum ſucceſſus maiora adferrent incommoda. Quamobrem Veneti inducias confeſtim conditionibus honeſtis obtinuerunt. Diſplicuerunt iſtæ inducię Pontifici & Regi Philippo, vel eò patiſſimùm, quòd ſine ſuo conſilio aut conſenſu erant impetratæ. Veneti extemplò legatos ſuos ad vtrumque & Pontificem, & Regem miſerunt, vt cauſſam ſuam iuſtificarent, & omnem ſiniſtram de ſe conceptam ſuſpicionem auerterent. Neque hac legatione cõtenti Veneti, etiam multis, diſertisq́ue rationibus ſeſe excuſârunt & purgârunt, Philippo Boncompagnio, Cardinalis S. Sixti, Pontificis Nepoti iſtuc miſſo, anno M. D. LXXIIII. vt Henricum Regem Poloniæ ſalutaret, qui mortuo fratre Carolo Rege, inſcijs Polonis, noctu ſumma cum celeritate, ne à Polonis detineretur, aut ex itinere retraheretur, Polonia exceſſerat, & citatis equis Venetias venerat, vt deinceps in Galliam rediret: quod regnum illi hæreditario iure poſt obitum fratris debebatur.

Pontifex à Turcis ad hæreticos in ordinem redigendos ſe cõfert.

Gregorius itaque cùm non haberet iſtas facultates, vt poſſet in negotio fœderis tãtas opes, quantas ſolet profundere, conuertit ſeſe ad ſuccurrendum Imperatori & Regi Catholico, vt commodè hæreſes exſtirpare, & fidem Catholicam poſſent propagare. In huiuſmodi ſubſidijs multos magnosq́ue theſauros Pontificatus ſui tempore conſumpſit: præter eos, quos Regi Galliarũm miſit, ad bellum contra Hæreticos continuandum. Ne autem pecuniæ, quæ neruus belli eſt, inopia cogeretur pacem cum hæreticis inire, quæ noxia eſſet, fideiq́ue Catholicæ pernicioſa, dedit ei quadringenta ducatorum millia, quæ ex vna collatione ciuitatũ Eccleſiæ, & ſex decimis beneficiorum collegit. Archiduci quoq; Carolo & Melitenſibus liberalia ſæpè ſubſidia miſit. Magna inſuper liberalitate vſus eſt in pauperiores nobiles & Magnates. Ducem enim Bruinſvvicenſem, cum Romam veniſſet, ſeptem ducatorum millibus donauit. Sed & magnas impenſas fecit in ædificandis varijs templis, tam in vrbe, quàm alijs in locis ſuburbanis. Neque vllis pepercit ſumptibus in viginti duobus per varias & remotiſſimas mundi regiones fundandis, dotandisq́ue Collegijs, in quibus iuuentus vnà cum literis pietatem, morumq; diſciplinam addiſceret: vt hoc modo cultus Catholicus amplificaretur. Quõ in finem homines etiam doctos & feruidos, Religionis zelatores, ad Pretioſum Ioannem in Aethyopiam ad Mauros, ad Conſtantinopolitanos, aliasq́ue plures nationes miſit. Aluit nuntios aliquot in Germania, vt tentaret ſi illorum authoritate & labore poſſet Hæreticos ad agnitionem

Liberalitas Gregorij.

nem veritatis reducere, eosq; ab omni malitia, quantum fieri posset, retrahere. Quin & in publicis granarijs ad Thermas Diocletianas constituendis, in venustissimis fontibus ducendis, in plateis tam in Vrbe, quàm alijs in locis ad ecclesiam pertinentibus ampliandis, incredibile est, quantas opes expendit. Nullis pepercit sumptibus anno incarnationis M. D. Lxxv. qui Iobilæus erat, vt populo Romam in tanta frequētia, quanta vix vnquam visa fuerat antea, vt sacra loca inuiseret, venienti obsequeretur. Vt enim cum minori molestia ecclesiā sancti Ioannis ad Lateranum adire possent, magnis impensis & laboribus viā commodissimam ab Ecclesia beatæ Mariæ maioris ad Lateranum vsque aperuit, & ad peregrinorum vsum strauit. In eodem quoque templo beatæ Mariæ porticum restaurauit, vt inscriptio eiusdem testatur, his verbis: *Gregorius 13. Pont. Max. Eugenij lebantem porticum deiecit, & Magnificentius restituit: Viam rectam ad Lateranum aperuit, Anno Iobilæi M.D. LXXV.*

Magnam quoque pecuniæ vim erogauit in legationibus, diuersis in casibus diuersa in loca mittendis, vt cum Cardinalem Moronum, hominem in rebus gerendis, dexterrimum anno Lxxiiii. Genuam misit, ibique suis eum sumptibus aluit, donec Rempub. illam ciuilibus seditionibus grauissimè agitatam ad pristinam tranquillitatem reduxisset: quæ tunc demum pacata fuit, cum Genuensis omnem suam controuersiam arbitrio Pontificis, Regis Galliarum & Hispaniarum dirimendam contulissent, vt salua libertate ciuilia ipsi statuta, quæ omnium motuum fons erat & origo, visitarent, emendarentque. Quam curam Principes illi Cardinali Morono Petro Castacciaro, Carolo Borgiæ, & Ioanni Idacio commiserunt: qui multo cum iudicio leges veteres emēdārunt, & multas nouas sanciuerunt promulgaruntque. Quare & à Genuensibus humaniter accepti & habiti sunt. Effecerunt enim sua diligentia & prudentia, vt multi ciues, qui solum vertebant, in vrbem redierint, pacificeque & quietè in antiqua sua libertate viuerent. Hæc pax reddita est Genuensibus mense Maio, anni M.D. LXXVI. quo tempore pontifex etiam occupatissimus erat in rebus Polonicis componendis, quo in regno turbulentissimi motus erant exorti.

Tumultus ciuilis Genuæ per Legatum Pontificis & alios cōponitur.

Postquam enim Henricus Rex Poloniæ Regnū reliquisset, vt Franciæ, quod per obitum frarris sui Caroli ad illum deuolutum erat, expesseret, Poloni per literas & Legatos illi significārunt, sibi maximoperè displicere, quòd clam abijsset, orabant itaq; illum, vt reuerteretur: quòd nisi faceret, se in Comitijs ad duodecimam diem Maij, anno Ixxv. indictis, nouum Regem electuros. Qui cùm respondisset, sibi nequaquam integrum esse in Poloniam redire, priusquam filium ex vxore suscitasset, quem Regni hęredem in Francia relinqueret; Poloni in arce, cui Stecisia nomen est, conuenerunt, vt nouum Regem crearent. Hic cùm vsq; ad medium mensem Iunij hærerent, neque ob varias difficultates & dissēsiones aliquid certi decernere possent, alia Comitia mense Nouembri Varsouiæ constituta sunt.

Quò cùm dicto die Ordines conuenissent, diuersæ & aduersæ fuerunt suffragantium opiniones: nam & varij erant Principes, qui hanc dignitatem ambiebant. Affectabat hoc Regnū Maximilianus secundus Romanorum Imperator; Ernestus eius filius; Ferdinandus frater Archidux Austriæ; Ioannes tertius Rex Sueciæ, Sigismundus eius filius; Stephanus Batthoræus Transiluaniæ Princeps, Alphonsus Dux Ferrariensis, & Ioannes Basilides magnus Dux Moschouiæ. Pontifex ope & diligentia sui Legati, qui tunc erat in Polonia, aliorumque Magnatum industria, hoc vnum vrgebat, vt Princeps Catholicus eligeretur, & ne ista animorum discordia in tumultum aut apertum bellum erumperet. In tanta voluntatum & opinionum dissonantia, Iacobus Vcanius Archiepiscopus Gnesnensis cum multis Senatoribus surrexit, & egressus Curia, seu loco, in quo fieri solet electio, copijs aliquot militum, qui à partibus suis stabant armatus, duodecima die Decembris Maximilianum Romanorum Imperatorem Poloniæ Regem renunciauit. Altera pars Senatus hoc factum Archiepiscopi indignissimè ferens, pòst biduum elegit Infantem Annam, è Regali & antiqua Iagellonum familia oriundam, vt ipsa Regina esset Poloniæ, ea conditione, vt nuberet Stephano Batthoræo, Transiluaniæ Principi; qui cùm illam duxisset, confe-

Seditio seu controuersia in Polonia ob electionē noui Regis.

ſtim pro Rege Poloniæ electo & confirmato haberetur. Vterque Princeps electionem hanc, vbi nunciata eſſet acceptauit: ſed Bathoræus ſolus ad poſſeſſionem regni peruenit. Hinc graues tumultus orti ſunt: ſed mox ſopiti Imperatore ex palpatione cordis paucis poſt menſibus moriente. Bathoræus itaque pacificus factus Poloniæ Rex, in Catholica fide vixit, Princeps fortiſſimus, & pontifici per omnia obedientiſſimus, ad quem etiam (vt moris eſt) Legatum miſit, qui nomine Regis obedientiam Romanæ Sedi præſtaret.

Peſtis in Italiæ.

Dum hæc in polonia gerũtur, in quibuſdam Italiæ partibus ſæuiſſima peſtis graſſabatur, quæ Tridentum, Mediolanum & Venetias grauius, quàm alias ciuitates & oppida afflixit. Magno erat Mediolanenſibus refrigerio Carolus Cardinalis Borromæus vrbis illius Archiepiſcopus, qui cum opibus & facultatibus, cum propria perſona, omnibusque modis quibuſcum potuit miſerrimo afflicto iſſimoque populo opitulatus eſt: non veritus pro ſalute illorum quotidie, immo ſingulis momentis vitam ſuam graui & manifeſto periculo ſubijcere. Sed qui amat vitæ Chriſtianæ veritatem, exiguam, immò nullam habet vitæ mundanæ curam & rationem.

Venetijs infinitus hominum numerus cuiuſuis ætatis, ſexus, conditionis mortem obijt. Quia verò pauciſſimi Sacerdotes & Religioſi erant ſuperſtites, Pontifex eò miſit Iobilæum, cuius beneficio omnes in hoc aut alio morbo vera pœnitentia contriti, etiamſi confeſſi non eſſent, aut alia Sacramenta percepiſſent, plenam peccatorũ ſuorum indulgentiam conſequerentur. Aloyſius Mozenigus ea tempeſtate Venetiarum Dux, omnia humana remedia adhibuit, vt peſtiferum hunc morbum fugaret: votum quoque Deo nuncupauit, ſe templum Saluatori ædificaturum, ſi diuina illius Maieſtas hanc vrbem à tam horribili contagione liberaret. Non pòſt multos dies morbus hic cœpit minui, & paulò pòſt omninò cõquieuit. Multæ ciuitates Italiæ ſingulari beneficio & prouidentia Dei ab hac lue immunes euaſeruut, & quidem potiſſimũ Roma; quo cum à mercatoribus ſarcinæ quædam ex varijs mercibus conflatæ aduectæ eſſent, facta pro conſuetudine decuria, admiſſæ ſunt, & in vrbẽ illatæ. Cęterùm mercatores illi vt maiorem quæſtum facerent, decreuerunt eaſdem ſarcinas in alias longè diſſitas regiones mittere, atque ibidem diuendere. Quò cùm tranſportatæ eſſent, & diſſolutæ, confeſtim omnia loca infecerũt: erant enim inter iſtas merces quædam maximè peſtiferæ. Idem factum fuiſſet Romę, niſi Deus mercatoribus illis hanc mentem inſpiraſſet, vt maioris quæſtus gratia, non Romæ merces vendere, ſed alio mittere maluerint.

Pax tentata in Belgio.

Anno circiter poſt hanc Italiæ calamitatem tranſacto pontifex per literas fit certior, Epiſcopum * Leodienſem negotium cõponendæ pacis inter regem Philippum & Ordines Belgicos, qui paulò antè per ciuiles diſcordias ab illius imperio deſciuerãt, agitare: & quod Ioannes Auſtriacus Belgicarum prouinciarum Gubernator, quẽ contrarebellem populum Rex Catholicus miſerat, cum Principe Parmenſi, tunc eius Vicario, poſt mortem verò Auſtriaci in Gubernatione ſucceſſor, multa præclarè gereret, & multis prælijs victor, Hæreticos affligeret, quam vtiliſſimam Regi & Religioni Catholicæ operam, magna cum nominis ſui gloria Parmenſis hactenus contiuauit.

**die Leodi. id eſt, Leodienſ. habet exemplar Italicũ. quæ vrbs Italiæ eſt: ſed mendam eſſe puto.*

Pontifex cùm hæc intellexiſſet, multis grauibusq; cogitationibus & curis animũ fatigauit, quomodo efficeret, vt hæc pax cũ authoritate Sedis Apoſtolicæ, & ſine vllo fidei Catholicę detrimento conſtitueretur; confeſtim Dominum Caſtanæũ, nunc Cardinalem S. Marcelli nuncium iſtuc legauit, qui in omnibus conſilijs & actionibus ſuis ſingularem prudentiam & admirabilẽ integritatem oſtẽdit. Sed pacis huius negotium non alium habuit finem quàm ſemper in iſta regione habere conſueuit. Vnde maiora bella conſecuta, & multę ex primarijs vrbibus ab eodem Ducæ captæ ſunt: magna pars Belgarum ad verum Catholicę Religionis cultum reducta, Deo & Regi, licet in ſummis calamitatibus, fidelis permanet.

Portugalliæ Regem quid ad bellũ in Mauros ſuſcipiẽdum impulerit.

Eodem anno quo pax inter Regem Philippum & Ordines Belgicos agitabatur, Sebaſtianus Portogalliæ Rex, magnanimus & religioſus iuuenis, expeditionẽ in Mauros meditabatur. Ad hanc cogitationẽ im-

modo ea temporibus antiquis ibidem coli cōsueuit;& sympathia seu dolor animi,quo cruciabatur ob Mahometem * ab Abdelmelecho patruo suo regnis Fessæ & Maroci pulsum:qui assiduis,ijsque supplicibus precibus ad Portugalliæ Regem confugerat,opem & auxilium implorans, vt Regna sibi per vim adempta posset recuperare. Pollicebatur, si Lusitani armis & auxilio in Regna restitueretur,se perpetuum eius fore tributarium. Vt autem huius rei securitatem Portugallo præstaret, omnes portus marium eius fidei & potestati traderet, vnà cum circumiacentibus agris, quos adeò fertiles esse dicebat,vt cum eorum frugibus non tantum fames, qua nonnullæ ciuitates in istis partibus Lusitanorum imperio parentes,ijs temporibus,quibus turò nauigare non licet,grauiter affliguntur, posset depelli:sed & abundantia frumenti,aliarumque rerum ad humanos vsus necessariarum quotannis in Lusitaniam posset importari. Prætereà idem Mahometes vt Lusitanum alacriorem,& ad auxilium ferendum promptiorem redderet, vnum ex filijs suis obsidem illi reliquit. Multis quoque argumentis Lusitano persuadere conabatur,bellum hoc nullam vel exiguam habiturum difficultatem;à maiori namque subsidiorum suorum parte se diligi & desiderari;ab omnibus vero pro solo,legitimo & naturali suo domino agnosci. Abdelmelechum patruum suum non electione populi imperium adijsse,sed fauore Turcarum inuasisse: Turcas autem non aliam ob caussam illi patrocinari,quàm vt per illum via ipsis sternatur,ad vicinas ciuitates & prouincias paulatim occupandas. Id autem Christianæ Reipublicæ maximò fore detrimento. His alijsque rationibus motus Lusitaniæ Rex Sebastianus, animum ad hanc expeditionem Mauritanicam suscipiendam adiecit,& Mahometem in hac iniqua sua fortuna iuuare decreuit. Antequàm tamen bellum hoc susciperet, voluit Philippum Regem consobrinum suum in re tam ardua consulere. In Castiliam itaque profectus,in vrbe Guadalupēsi Regem Philippum conuenit,& cum eo diu multumq; deliberauit,quid in hoc negotio faciendum esset.

Rex omnibus modis illi hanc expeditionem dissuasit, admonens eum, quòd hostis potentissimi habebat exercitum,eum in bellis esse exercitatum,virum fortem & interritum,qui Turcas habebat ad sui defensionem paratissimos: periculosum esse promissis & spe Mahometis confidere. Barbarorum enim fluxam esse fidem & lubricam. Prudentissimè autem Rex Philippus Lusitano consulebat,non esse nimium credendum verbis Mahometis: etenim nunquam fides habenda est verbis eorum, qui ditionibus suis eiecti,opem quærunt vt eas recuperent:tanta enim in illis est cupiditas amissa recipiendi,vt multa facillimè credat, quæ falsa sunt,& ipsi multa artificiosè comminiscantur,quæ vltrò adijciunt:ita vt inter ea quæ ipsi credunt,& quę credenda proponunt Principes illos,à quibus opem implorant,tanta spe complent, vt aut inutiles sæpè sumptus faciant, aut expeditionem suscipiant,in qua & sua, & suorum salus periclitatur,immò concidit. Sensit hoc suo malo verum esse Rex Lusitaniæ; qui contemptis Regis Philippi sanis consobrini sui consilijs & monitis,vanis Mahometis pollicitationibus fretus, expeditionem in Mauritaniam suscepit.

Collectis igitur ex omnibus nationibus lectissimorum militum triginta millibus, in Mauritaniam ad hoc bellum transfretauit. In hoc tanto exercitu quinque millia Italorum fuerunt, quos cum alijs nationibus pontifex in Britanniam misisset, sub imperio cuiusdam Angli,qui illi persuaserat, sibi regionem illam cognitam esse,absque magna difficultate posse aliquot ciuitates occupari,& latissimam hoc modo viam ad regnum illud expugnādum aperiri. Sed ob certas quasdam rationes alias,milites illi Regi Lusitaniæ sacramentum dederunt,qui etiam in exercitu suo duo millia equitum Lusitanorum ducebat,& octingentos,quos Mahometes collegerat. Totus hic equitum numerus æstimabatur (vt alijs temporibus sæpè obseruatum erat) tantum in bello valere, quantum quater mille & quingenti Mauri.

Rex exercitu hoc classi multarum nauium imposito, vigesima quarta Iulij, anno M.D LXXXIII. Vlyssibona soluit,& decimaoctaua mensis sequentis Arzillā,ditionis suæ ciuitatem appulit. Hic quattuor peditum millia reliquit, qui prohiberent, ne Algerenses Mauris subsidia mitterent,

Sic Latini scriptores illū nomināt, licet Italicus eum Mala malach vocet.

Lusitanus consulit Philippo Hispaniarū Regem.

Lusitani Mauritaniam transfretat.

& alia quattuor millia misit in munitionē suam Maraganum, mari imminentem in Regn oMarocensi,qui continuis velitationibus distinerent Mauros,qui ad bellum præscriptum hosti submittebantur. Hic ex certis nuntijs & exploratoribus didicit, hostis exercitum esse potentissimum. Quare Duces,Barones,& Præfecti Regis Lusitaniæ omnem mouerunt lapidem,vt Regem ab hoc bello deterrerent: hortabantur illum vt in Lusitaniam redeat,& se,suosque in præsentissimum periculum non mittat:quod futurum haud dubiè esset,si populum suum cum exercitu quadruplo maiore suo pugnare iubeat.

His dictis motus Rex, decreuit eum suis reuerti:sed Mahometes de hoc Regis consilio factus certior,neruosa & efficaci loquēdi modo Regem affatur, eumque multa spe replet,persuadens insuper illi, rem ad prælium seu pugnam non venturam, sine pugna victoriam se consecuturos esse. Inimici enim Regis populum,mox vbi hostem adesse viderint, eum diserturos & dilapsuros esse. Quibus verbis Barbarus animum Regis in suam iterum sententiam pertraxit,& speciosis suis promissionibus id effecit, vt Rex susceptum bellum prosequendum esse determinauerit. Vicesimo itaque nono Iulij cum exercitu suo reliquos Alcarquiuirium, primariam Regni Fessensis ciuitatem contendit. Hic primùm inimicus visus est exercitus, nec inuentus est quispiam ex militibus, qui partes Mahometis sequi voluit: immò omnes se promptos exhibuerunt, ad militandum suo Abdelmelecho: qui in exercitu sex millia equitum,& quindecim millia peditum habuisse perhibetur.

Rex Sebastianus cùm hostis exercitum à fronte conspiceret, videretque se fuga saluari non posse,forti & imperterrito animo statuit, cum hoste (licet multò potentiore se)confligere.Quarto itaque Augusti, anno M.D.LXXXIII.exercitum in tres turmas distribuit,in quarum vna equites erant sub Duce Duardo Meneschio. Aliæ duæ turmæ expeditibus constabant, ad latera primæ turmæ equitum constitutæ:quarum vnam à manu dextera ducebat Dominus Antonius, magnus Prior Melitensis,notus Patris Sebastiani consobrinus: alteri præerat Dux Ancitanus. Rex ipse cum præcipua nobilitate in fronte primæ turmæ generoso & equo,& animo ferebatur.

Abdelmelechus similiter exercitum suum in optimum ordinem redegit,& in formam dimidiæ Lunæ constituit, alis seu cornibus suis locis accommodatis.Hoc modo constitutis exercitibus, Lusitani cum tanto impetu in eam exercitus inimici partem, quæ erat potentior,irruunt, vt eam perruperint, & plurimos Mauros trucidauerint.Et si cōfestim Lusitani vires collegissent, & auxissent,denuò hostis aciem fregissent, strauissent,& in fugam coniecissent. *Pugna inter Lusitanos & Mauros.*

At Rex Abdelmelechus cum totis viribus suis aduolans, omnem equitatum peditumque Christianorum inuadit. Atrox prælium committitur: Christiani fortissimè in hac pugna dimicant. Pugnatum est acerrimè sex horis continuis,dubia tamen victoria.

Rex Lusitaniæ dum obuium quemque prosternit, & multas strages edit, cum admirabili audacia, animique fortitudine pugnans,à sclopetario quodam Mauro in latere vulneratur,& ab alio æquus eius sternitur. Cadens itaque in terram quinque vulneribus à superueniente lanceario infelix Rex confoditur. Asserunt nōnulli quinquaginta millia Maurorum in hac pugna perijsse.Quod si verum sit,certè cruenta fuit illis victoria.Ex Christianis vix decē millia cæsa sunt,capta,& in seruitutem abducta circiter quatuordecim millia, ducentos tantùm fuga elapsos,incolumes ad suos redijsse.Neque solus Rex Lusitaniæ in hac expeditione cecidit,sed & alij duo Reges cum eo occubuerunt. Abdelmelechus Rex debilis & infirmus subito cordis dolore & anxietate correptus, ex eo quod sinistrum cornu aciei suæ in fugā ab hostibus conijci videret, exanimatus occubuit. *Lusitanis Rex interficitur.* *Cadunt duo Reges Mauri.*

Rex Mahometes videns victoriam ad hostes inclinari,& iam conclamatum esse,fuga sibi volens consulere, & ab vna parte elabi, in fluuium Mogazzam sese præcipitem dedit. Erat autem hic fluuius, ad cuius ripam pugnatum est. Sed cum in locum paludosum incidisset,vnde equus sese expeditare nō potuit,ephippio excussus, quia natare non potuit,in luto & aqua vitam simul cum ambitione sua deposuit. Cadauera mortuorum Regum ex decreto Hameti fratris defuncti Abdemelechi,Regni successoris,collecta,& in

in vno eodemque tentorio posita sunt. Miserandum profectò spectaculum, trium Regum tam miserè interfectorum videre funera: quod etiam hominibus Barbaris, & natura sua crudelissimis, lachrymas excussit vberrimas.

Miserandum spectaculum.

Quia verò Sebastianus Rex nullam reliquerat prolem, Regni hæredem Cardinalem Henricum Regis Emanuelis filium Lusitani Regem renunciârunt, & crearunt: Cardinalis ille, quia senex erat, & propter Sacerdotium ad matrimonium inhabilis, à Proceribus Regni rogatur, vt viuens sibi successorem nominet: vt interim dum nullis Regij sanguinis hæres sit, nulli tumultus & seditiones in Regno propter successionem concitentur. Iustam hanc esse procerum petitionem ratus Henricus, Comitia indixit, & Barones, cæteraq; Regni membra conuocauit, vt cui post mortem suam Regni administratio legitimè deberetur, ipsi declararẽt: & quem illi nominarent, hic pro successore haberetur, & acceptaretur.

Cardinalis fit Rex Lusitaniæ.

Difficultas de nouo Rege post Cardinalem.

Philippus Hispaniarum Rex intellecto Lusitanorum consilio, Cardinalem Paciecum cum multis sacrarum & ciuilium Legum Doctoribus in Portugaliam legauit, qui docerent ius, quod ipse in Regni successionem habebat.

Ab altera parte Dominus Antonius, filius nothus Aloysij, Fratris dicti Cardinalis Hẽrici, per multos intercessores instabat, vt ipse ad hanc successionem nominaretur. Fauebat ei communis populus, qui vehementer eo tempore ab externæ gentis imperio abhorrebat. Cardinalis Rex Lusitaniæ vndecim Regni Barones elegit, quibus authoritatem dedit audiendi rationes Regis Philippi, & aliorum Principum, qui aliquod ius in successionem prætendebant: iudicandi etiam & determinandi, cui Regnum legitimè debeatur. Dum illi singulorum rationes expendunt, & diligentissimè cuiusque ius discutiunt, Rex Cardinalis plenus annis & ætate confectis, vitæ munia cum morte mutauit.

Cardinalis Rex moritur.

Post cuius obitum magna inter Barones orta est dissensio: dum quidam Regem Philippum successorem & hæredem regni nominarent, alij denominationem fieri debere negarent, sed electionem à populo: quomodo in simili casu alijs temporibus factum esset: Hoc autem potissimùm vrgebant illi, vt Dominus Antonius, cuius anteà facta est mentio, eligeretur. Successione namque ad Regnum peruenire non potuit, quia nothus erat, atque ideo ad successionem inidoneus. Quare & Baronum pars, & populus penè omnis Antonium Regem suũ pronunciârunt, cœperuntque illum debito Regi honore reuereri, eiusque mandatis obedire.

Antonius à populo Rex elegitur.

Interea Rex Philippus ingentem exercitum conscribit, omniaque ad grauissimum bellum necessaria præparat; & ne qua Lusitanis oriatur suspicio, expeditionem Africanam prætendit. Sed qui prudentiores erant, facilè animaduerterunt, tantum apparatum non alio fine fieri, quam vt Lusitaniam armis occupatam suis Regnis adijceret. Coegit in Italia decem millia peditum, sub Imperio Petri Medicæi, eiusque Vicarij Prosperi Columnæ. Habebat autem in Regno Neapolitano ad has, aliasque copias in Hispaniam transportandas classem centum & quinque triremium, octoginta nauium, duarum quinqueremium, & vnius ex earum genere quas Galeones vocant. Præter has omnes multa etiã erant in classe minora nauigia. Huius classis præfectus erat Ioannes de Cardoua.

Rex Hispaniarũ bellum parat Lusitanis.

Quia verò fama erat, tantam belli molem instrui ad expeditionem in Africa faciendam, Pontifex vt militum numerum augeret, omnibus exsulibus seu Banditis, qui in iurisdictione Ecclesiæ erant, reditum in patriam pollicebatur, quicunque Regi Hispaniarum in hoc bello velint militare. Idem fecit Prorex Neapolitanus in illo Regno, exceptis tamen Monetarijs & perduellibus; quibus hæc immunitas fuit denegata. In hac expeditione Philippus quadraginta armatorum millia sub signis habuisse creditur.

Huius tanti apparatus fama, cùm Constantinopolim ad aures Amurathis Turcarum Imperatoris allata esset, non leuiter animum eius percelluit. Cùm enim Persico bello destineretur, verebatur, ne bellum vno eodemque tempore ab Hispano illatum, Regno suo plurimum incommodaret. Per Mahometem itaque Bassam de inducijs cum Rege Hispaniarum egit. Rex Philippus quia bello Belgico implicaretur, & de secessu

Inducię inter Regem Hispaniarũ & Turcam.

rerum ſuarum in Luſitania certus non eſſet, oblatas inducias minimè repudiandas arbitratus eſt. Duorum itaque annorum inducias Conſtantinopoli cum Imperatore pactus eſt; quibus nondum exactis, aliæ trium annorum confirmatæ ſunt.

Philippus exercitũ in Luſitaniam mittit. Dux Albanus.

Non multos poſt dies Philippus exercitum Luſitaniam verſus mouit, eò conſilio, vt ſi Luſitani eum pro legitimo ſuo Rege acceptare nollent, vt à Doctoribus & legibus determinatum erat, armis eos ad obedientiam conſtringeret. Imperatorem exercitui dedit Albanum Ducem, qui ſumma cum celeritate copias ſuas in confinia Portugaliæ duxit. Luſitani ſumptis armis cœperunt tumultuari.

Quia verò clerus & Nobilitas à partibus Philippi ſtabat, populus verò Antonij cauſæ patrocinabatur, vicit popularis tumultus, magniſque & inconditis clamoribus Antonius Rex prædicatur. Erat autem Antonius eo tempore Santaremi, quæ ciuitas eſt in Tagi ripa munitiſſima. Antonius itaque de clamore & voluntate populi certior factus, cum multis aſſeclis ſuis ocyus Vlyſſibonem aduolat, vbi (licet cum quadam difficultate) pro rege receptus eſt. Regis Hiſpaniarum exercitus interea ſeſe mouet, & in penitiora Regni loca diffunditur. Mox vbi ſub vrbe cui nomen Elues conſpectus eſt (erat enim ea prima quàm tentârũt) oppidani territi abiectis armis deditionem pacti ſunt. Idem fecerunt aliæ ciuitates omnes, ad quas exercitus admouebatur.

Antonius vincitur & Vlyſſibonenſis ciuitas dicitur.

Dux Albanus quanta potuit cum celeritate Vlyſſibonem mouit, ratus ſi eam ciuitatem occuparet, ſe toto Regno potitum eſſe. Vlyſſibonem igitur cùm Dux veniſſet, arma in Antonium expediri iuſſit. Antonius cum ſuis, qui omnes nuper conſcripti, & militiæ inexpertes erant milites, Albano occurrit, & cum eo manum conſerit. Sed primò impetu victus, fuga ſibi conſuluit, & ciuitas Vlyſſibonenſis Duci Albano ſe dedit: qui interfectis aliquot è primarijs Antonij promotoribus, ſeditionem ſuſtulit, & pacé regno reddidit.

Rex Philippus fit Rex Lu ſitanie.

His ita peractis Rex Philippus Vlyſſibonem venit, ibique pro Rege acceptus eſt, omnes incolæ fidelitatis illi iuramentũ præſtiterunt. Pontifex Cardinalem Riarium legâ-

rat in Hiſpanias, vt quocunque modo poſſet, caueret ne bellum inter Regẽ & Luſitanos exoriatur. Luſitanis potius perſuaderet, vt Hiſpanum Regem ſuum agnoſcerent, eumque ſuſciperent. Sed antequã Cardinalis in Hiſpaniam veniret, iam debellatum erat, & totum penè negotium compoſitum: ita vt Cardinali nihil agendum reſtaret, quam vt Romam reuerteretur. Antonius interea collectis denuò viribus, & octo circiter millium armatorum exercitu comparato, iuxta oppidũ cui nomen portus Portugaliæ (quod eum adhuc regem agnoſcebat) ſeſe munijt, in omnem occaſionem, intentus, ſi forte Hiſpanorum vires carpere, & cauſſam ſuam ſtabilire poſſet.

Antonius iterum vincitur & fugit, Stratagema.

Cæterum ab Hiſpanis iterum cæſus, & caſtris exutus, cùm videret res ſuas ad interitum inclinare, collegit multa cimalia, magnam vim auri, aliaque ornamenta pretioſa, & theſauros incomparabiles, fugitque non nullos ex amicis ſecum abducens. Hiſpani illum citatis equis inſecuti ſunt: ſed Antonius videns eos proximos eſſe, & quaſi tergo ſuo inſtare, difficillimeque ſe manus eorum poſſe euadere, cauto è re conſilio capto, quo eos in via diſtineret, hippoperam nummis planam aperiri iubet, & in via qua fugiebat, magnam pecuniæ vim ſparſit. Deinde & arca precioſiſſimis rebus onuſta de induſtria recluſa, hinc inde precioſiora quæque diſſeminauit. In his diuitijs colligendis, dum Hiſpani occupantur, Antonius elapſus eſt.

Inſidiæ bis Regi Hiſ. ſtructæ.

Rex Philippus non multo tempore Vlyſſibonæ commorabatur: paucis enim iſtis diebus, quibus iſtic hærebat, bis grauiſſimè periclitatus eſt, Cuniculi namque duo inuenti ſunt; prior in palatio, in quo diuerſabatur: poſterior in templo, vbi ſacrum Miſſæ ſacrificium audire conſueuerat, qui niſi detecti fuiſſent, Rex ipſe vna cum palatio aut templo vi pulueris tormentarij abreptus, miſerimè perijſſet. Authores tanti ſceleris deprehenſi, acerbiſſimis pœnis excarnificati ſunt: Rex verò confeſtim in ſuam Hiſpaniã reuerſus eſt.

Legatio Moſchi ad Pontificem.

Dum hæc in Luſitania geruntur, Ioannis Baſilidis, magni Moſchouiæ Ducis legatus Romam ad Gregorium venit: Miſſus erat hic Legatus à Moſchorum Principe, rogatum pontificem, vt ipſe tanquam com-

munis

munis Pater se mediatorem inter Regem Poloniæ Stephanum, & magnum Ducem interponeret, pacemque vtrinque conciliaret. Polonus enim Moschum graui bello premebat, eiusque res in locum angustissimum redegerat. Legatus hic à Iacobo Boncompagnio magnificentissimo Principe, & nunc sanctæ Ecclesiæ Generali, hospitio exceptus, atque ab ipso pontifice sereno vultu conspectus est. Variæ humanitatis significationes ei quoque ab omnibus exhibebantur.

Initio Legatus hic pedes Pontificis exosculari diu recusauit: sed cùm posteà intellexisset id fieri debere: neque aliter pontifices quempiam admittere consueuisse, aut etiam Romano iure posse, vt causam legationis exponat: sententiam mutauit, & pedes pontificis osculatus est. Obseruatū fuit in Moschis, qui Romam venerant, quòd vinum aqua vitę diluebant: quod profecto nil aliud erat, quàm ardorem vini magis accędere? cùm autem febribus corriperentur, ex templo in aquam frigidissimam sese precipitabant, in eaque refrigerabantur. Noluêre Ecclesiā ingredi, si canes in ea esse prænonerentur: dicebant enim minimè ferendum esse, vbi diuinus exercetur cultus, huiusmodi bestias accessum habere. Pontifex Legationem benignè audiuit, legatoque in omnibus, quibus potuit, satisfecit. Scripsit Regi Poloniæ illum ad pacem inuitans. Sed & Patri Antonio Possenino, quem cum Moscho remisit, in mādatis dedit, vt nullis parceret laboribus aut molestijs in Principibus his reconciliandis.

Reuerētia Moscorum erga templa.

Anno itaque MDLXXXII. intercessore Possenino, eiusque opera pax inter illos inita & confirmata est. Interea Pontifex Gregorius, cum in ecclesia S. Petri in Vaticano regale & magnificentissimum Sacellum construxisset, & Virgini Mariæ, diuoque Gregorio Nazianzeno dedicasset (quo in ædificio vltra centum millia ducatorum expendisse dicitur, præter annuos prouentus, quibus idem Sacellum ad sustētationem sacerdotum, qui diuinis in eo operarentur dotatur) ex eo quod in Campo Martio est Virginum monasterio, corpus Gregorij Nazianzeni huc transtulit. Facta est autē hæc translatio cum maximo populi concursu: cum splendido & regali apparatu.

Pontifex ipse cum Cardinalibus vsque in planiciem, quæ est ante Vaticanum sacris reliquijs obuiam processit, & sanctissimum corpus suis manibus in altare dicti Sacelli reposuit. Totam hanc translationis pompā iussit pontifex deliniari in vna trium illorū ambulacrorum, quæ in Apostolico palatio pingi & ornari mandauerat, quæ ambulacra contigua sunt ijs, quæ magnus ille Raphael Vrbinus tēporibus Leonis x. cū summa voluptate, artificio & admiratione depinxit. Addi voluit Gregorius picturæ sequentia quoque verba.

Gregorius 13. Pontifex Maximus Beati Gregorij Nazianzeni Corpus ex sacrarum Virginum templo, Dei Genetrici Mariæ ad Campum Martium dicato, in Basilicæ Vaticanæ Sacellum à se ornatum, celeberrima quam vides pompa transtulit, 3. Idus Iunij MDLXXX.

Eodem ille anno octogesimo ignotus, insolit isque morbus quidam per Italiam grassabatur, quē *male del Castrone* nominabant, eo quod verueces, quos Itali *castrone* vocant, hoc malo sæpè solent laborare. Morbus hic originem traxit ex aeris intemperie, cœpitque primùm mense Maio in Lombardia, breui tempore tantas sumpsit vires, vt totam Italiam, Franciam & Hispaniam peruagatus, etiam Constantinopolim proserpserit, vbi lethalis fuisse dicitur. Erat morbus iste tam vulgaris & communis, vt non tantum singulas vrbes & pagos, sed singulos homines inuaserit. Et quamuis pauci aliquot numero, qui optimæ cōpositæ temperatæq; erant naturæ, & bonam seruabant, ex præscripto Medicorū dietam, ex eo infirmati non sint: tamen toto illo tempore torpebant, peius dispositi quā solent: qui etsi non ægrotabant, sanitatis tamen quandam diminutionem sentiebant.

Morbus verueci-nus in I talia.

Ex eorum numero fuit Pontifex Gregorius, qui quidem non infirmabatur: compertum tamen est, eum aliquot diebus non consuetum sensisse vigorem, nec solis vsum dispositione. Alij, qui morbo hoc ægrotabant, frigore & tussi affligebantur, & cōtinuè expuebant, nec ab ardenti febri immunes erant. Pòst sextum interim, aut octauum diem ferè conualescebant. Pauciss imi hoc morbo extinguebantur, si qui morerentur, aut à medicis malè curabātur, aut ipsi antea morbis alijs erant exhausti.

Obser-

Obſeruarunt nonnulli vinum generoſum & potens poſt ſecundum aut tertium diem ſumptum, huic malo mederi: ſanguinem verò per venæ ſectionem minuere, valde fuiſſe noxium. Pontifex toto huius infirmitatis tempore multa charitatis exhibuit opera, quæ plebeijs & tenuioris fortunæ hominibus magno fuêre ſolatio.

Tumultus Melitenſium.

Anno deinde LXXXI. tumultus in Inſula Melitenſi creuerunt adeò, vt innoteſcere & publica fama iactari cœperint. Orta erat magna diſſenſio inter Magnum Magiſtrum, & aliquod primarios equites, qui in iſto ordine multos ſuæ factionis fautores & ſocios habebant. Hi Magiſtrum Caſtello ſancti Angeli, vt captiuum includunt, & Romegaſſium Equitem Vicarium generalem creant. Quod cum feciſſent, pontifici per litteras, quid actum eſſet, ſignificârûr, & Magiſtrum multis criminibus onerârunt: ſupplicantes pontifici, vt quicquid ab ipſis in hoc negotio actum eſſet, hoc approbaret, & vt ratum confirmaret.

Magnus quoque Magiſter pontificem de vi & iniuria ſibi illata certiorem fecit, orauitque vt pôtifex ſe Romam ad cauſſam ſuã defendendam euocet. Pontifex, vt huic naſcenti Melitenſium malo occurreretur, Dominum vicecomitem Mediolanenſem, auditorem Rotæ, cum titulo Nuncij & Vicarij in inſulam miſit. Qui cum eo veniſſet, extêplò magnum Magiſtrum carcere liberauit, idque præſente maiori equitum numero, eumque mandato pontificis in palatium ſuum reduxit.

Poſt biduum Concilium conuocauit, & Breue Apoſtolicum (vt vocant) exhibuit, quo Pontifex magiſtrum ſecundum petitionem eius Romam vocabat. Lecto mandato pontificis magiſter confeſtim paruit, fecitque triremes tres quatruor dierum ſpatio inſtrui, in eaſque neceſſaria importari. Socios itineris ſecum trecentos equites ſumpſit, inter quos ij etiam numerabantur, qui munitioni & defenſioni triremium præerant. Erant autem omnes hi & maiori & minori (vt ipſi loquuntur) Cruce inſigniti, & ex diuerſis nationibus collecti.

Magnus Magiſter Romam vocatur.

Cùm autem magnus magiſter ſublatis anchoris oram ſolueret, magnus erat Inſulanorum concurſus, qui non obſcuris indicijs ſignificabant, ſe ob abitum illius vel maximè contriſtari. In itinere & potiſſimum Neapoli, tam honorificè exceptus eſt, vt ne Rex ipſe poſſet honorificentius.

Romæ quoque cum ſummo honore exceptus eſt. Inter alios honores, qui illi Romæ exhibiti ſunt, hic fuit: quod octingentis, & quidem pluribus equitibus obuiam miſſis in vrbem introductus eſt: cum trecentis equitibus in palatio Cardinalis Eſtij hoſpitio exceptus, & ſumma magnificentia ab eodem Cardinale ſemper tractatus eſt. Obſeruatum eſt à quibuſdam, quòd mille homines eo tempore in iſto Cardinalis palatio diuerſati ſunt, qui omnes ſecundum qualitatem ſuam tractabantur. Magnus Magiſter paulò pòſt pontificem adijt, quem duodecim Cardinales ſecum habentem inuenit. Cumque pedes illius exoſculatus eſſet, ſic infit.

Iam tandem certus ſum, Beatiſſime pater, quod DEVS abſque omni meo merito, voto & deſiderio meo tandem ſatisfecit: cùm in hac annorum plenitudine mihi hanc gratiam non denegauerit, ſed ad ſanctitatis veſtræ pedes tandem perduxerit: ad quos perueni, & debitos illis reuerentiæ modos exhiberem, veſtræque ſanctitati per omnia obedirem. Deinde vt actiones meas, quæ immeritò à maiore Religionis vel Ordinis noſtri conſilio, reprehenduntur, & tanquam iniuſtæ traducuntur, ipſe iuſtificarem, & aduerſariorum iniquas calumnias oſtenderem. Gratias ago Deo Opt. ter Max. quòd toto decennio, quo caput fui Ordinis noſtri, rerumque inter noſtros potitus ſum, nullius mali mihi vnquam conſcius fuerim; nihil commiſerim, cui peccatum ſubeſſet; vel nunc etiam ſciam, cuius me mea accuſat conſcientia. Quin & hoc auſim dicere, me ſexaginta annis (quos in ſeruitio noſtræ Religionis tranſegi, in quibus vnus ex gregarijs equitibus fui, deinde varia munia cum laude obiui, & tandem hac Mgiſterij dignitate ſunctus ſim) ſine vllius querela vixiſſe, ſanctæ Romanæ Eccleſiæ, veſtræque beatitudini in omnibus obtemperaſſe. Et ſi alicubi per errorem aut infirmitatem lapſus ſũ, obſecro id veſtra Sanctitas mihi ignoſcat. In cæteris tanto gaudio perfuſus ſum, quod Sanctitatem tuam mihi videre contigit, vt mori vel ſtatim non recuſem: ſed cum Simeone dicere lubeat: *Nunc dimittis ſeruum*

seruum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace: Quia viderunt oculi mei salutare tuum.

Pontifex hilari illum vultu excepit, dixitq; se calumnijs aduersariorum illius fidem non habere: & gratias ei egit, pro isto desiderio, quo se tanto tempore flagrasse dicebat, vt Pontificem videret: deinde cùm eum consolatus esset, beneque sperare iussisset, præcepit vt surgeret, honestumque sedendi locum ante quattuor Cardinales illi assignauit, vbi cum aliquandiu sedisset, & de itinere suo multa commemorasset, dimissus est, & in hospitium suum honorifice reductus. Paulò antè quàm Magnus Magister Romam venit, eodem iam appulerat Romegassius, eques aduersæ factionis Princeps, architalassus in naualibus pugnis ingeniosissimus, expertissimus, intrepidus & Turcis admodum formidabilis. Quia verò in aula Romana plerisque, vti & alijs Principibus magnoperè displicebat, quod hanc controuersiam cum Magno Magistro fouebat, Romæ neque à principibus, neq; à Dominis, neque à Nobilibus hospitio exceptus, cubicula sibi priuata cõducere coactus est.

Romegassius Magistri aduersarius Romam venit & moritur.

Cùm autem generosissimus hic Eques animaduerteret, se tam ignominiosè haberi in ea vrbe, in qua olim à Pontificibus, à Cardinalibus, & alijs Prælatis ac Dominis tanto cum honore exceptus fuerat, tanta ægritudine animi correptus est, vt in morbum inciderit, & paucis post diebus vitam cum morte commutauerit. Mortuus cum celebri pompa in templo sanctæ Trinitatis in Monte sepultus est. Post exsequias positum est illi insigne Epitaphium, in quo exprimebatur eius vitæ genus, & quantæ fuerat inter suos authoritatis. Epitaphium autem est tale.

D. O. M.

Epitaphium Romegassij.

Maturino Romegassio Vasconi, Militi Ordinis Hieros. cuius ob virtutem sæpè spectatam, nomen ipsum terrebat hostes, post plurima, maximaq; munera summa cum laude obita, multas naues hostium captas, multas depressas, multas nobiles victorias fortitudine & consilio partas, Romæ obijt prid. Nonas Nouembr. M.D.LXXXI.

Lætitia Constantinopoli ob mortẽ Romegassij.

Relatum mihi est ab ijs, quibus meritò fides adhiberi potest, quod Constantinopoli nunciata Romegassij morte, publica solemnia sunt instituta, & summa cùm lætitia celebrata. Non enim animaduertebãt Turcæ hoc modo gloriam inimici sui augeri, & alios Equites quasi nouis stimulis incitari, ad Romegassij vestigijs insistendum, eiusque fortitudinem imitãdam, vt & ipsi Turcis terrorem incutiant. Secundo circiter post obitum Romegassij mense mortuus est, & Magnus Melitensium Magister: atque ita pariter cum vita simultas inter eos orta desijt, magnisque molestijs aula Romana in lite hac decidenda exonerata est. Pontifex vt omnem tumultus in noui electione Magistri tolleret occasionem, quattuor istius ordinis equites nominauit, è quibus D. Hugo de Verdala Vasco, communi omnium consensu Magnus Magister electus est: qui, quòd isto munere & honore dignissimus erat, iam antea multis argumentis & indicijs demonstrauerat. Eodem ferè momento, quo hæc scribimus, idem Magister cum celeberrimo magnificentissimoque apparatu, in magna populi frequẽtia Romam ingressus est.

Descriptio porticus, quã Papa in Vaticano depingi iussit.

Eodem anno hoc, quo seditio Melitensiũ, de qua hactenus egimus, sopita est, Gregorius in Palatio Vaticano porticum, Xystum siue ambulacrum artificiosè non minus, quàm sumptuosè iussit poliri, varijsque picturis exornari. In testitudine varias & elegantes historias noui & veteris testamẽti fecit delineari, atque inter eas multas ex vita B. Ioannis Baptistæ, multas etiam ex gestis Constantini Magni Imperatoris, vbi à S. Syluestro baptizatur, desumptas. Introduxit etiam varia S. Petri, Pauli, Benedicti, Bernardini, & Constantini episcopi acta: Leonis quoque Pontificis furores Attilæ comprimentis. Hic visitur, quomodo S. Seuerus à spiritu sancto Episcopus Rauennẽsis eligitur: quomodo S. Petrus Damianus Cardinalis relictis omnibus honoribus & diuitijs in eremum secesserit, vt Deo liberius familiaretur, & quomodo S. Romoaldus in locis ab hominum strepitu remotis, in solitudinis & densissimis siluis ordinem Camaldulẽsem instituit. Illic cernitur quomodo Cælestinus V. qui Pontificatus honorẽ postea deposuit, Pontifex electus est: similiaq; istic plurima oculis spectãtium repræsentantur. Talibus historijs concamerationis fornix ornat' & depictus est, In parieti-

b' primo Italia antiqua, deinde noua artificioss.

ciosissimè suis spatijs & geometricis quãtitatibus est delineata. Inde singulę prouinciæ separatæ. Quia verò Pontifex Gregorius multa oppida & arces Ecclesiæ recuperârat, inssit ea omnia adiecto Dracone suo signari: idem fecit & in ijs locis, quæ Pius V. recuperauerat, illius insignijs appositis. In frontispicio porticus huius legitur inscriptio elegantibus typis depicta, quę quia obiter res memorabiliores, quæ in ea depictæ sunt, operisq; totius ablolutionem & perfectionem continet, nos eam hic quoq; adijcere voluimus. *Italia Regio totius orbis nobilissima, & natura ab Appẽnino septa est: hoc itiãe ambulacro in duas partes, alteram hinc Alpibus & supero, alteram hinc infero mari terminatas diuiditur: à Varoq; flumine ad extremos vsq; Brutios ac Salentinos Regnis, ditionibus, insulis intra suos vt nunc sunt fines dispositis, tota in tabulis longo vtrinq; tractu: fornix pia sanctorum virorum facta, in quibus gesta sunt ex aduersum respondentia ostendit: ac ne iucunditati deesset ex rerum & locorum cognitione vtilitas, Gregorius XIII. Pontif. Max. non suæ magis, quàm Romanorum Pontificum commoditati, hoc artificio & splendore à se inchoata perfici voluit. Anno clɔ. lɔ LXXXI*

Calendarij correctio quãdo & quomodo instituta.

Annus qui sequebatur LXXXII. omni æuo erit memorabilis: eo namque anno Pontifex Gregorius Calendarium Romanum emendauit, cuius emendatio hoc modo instituta est. Videbat Pontifex primam Papæ curam & cogitationem esse debere, vt perficiat ea, quæ in Concilio Tridentino decreta, & Sedi Apostolicę reseruata sunt, & quia Patres huic sedi reseruarunt Breuiarij exactissimam inspectionem & examinationẽ huc Pontifex omne studium suum conuertit. Erant autem duo potissimum in Breuiario emendanda, vnum scilicet orationes & diuinæ laudes, quæ statis festis, alijsque diebus recitãtur: alterum, varietas temporum, in quæ Pascha, aliaque festa inde dependẽtia solent incidere. Prius hoc Pius Quintus perfecerat. Posterius Gregorio incumbebat, vt effectum daret. Tentârunt hoc ipsum nonnulli pontifices antè Concilium Tridentinum, sed tantas in eo repererunt difficultates, vt nullus eorum perficere potuerit. Summa difficultatis in eo sita erat, quod modus aliquis certus inueniri non potuit, quo id fieri posset, vt hæc emendatio Calendarij semper duraret, & vt omnes ordines ecritus Ecclesiastici in debita sua integritate conseruarentur. Requirebatur itaq; primò Calendarij emendatio. Oblatus autem est Gregorio Papæ ab Antonio Lælio Medico libellus Aloysij Lælij fratris illius, in quo beneficio nouæ Epactarum Cycli ab eo inuenti, ad certam Aurei numeri regulam directi, & ad quamlibet anni solaris magnitudinem ad amussim accommodati ostendebatur, omnia quæ in Calendario diuturna temporum reuolutione à debitis suis locis aberrauerant, sine vlla vlteriori tẽporum variatione posse exactissimè restitui: ita vt Calendarium deinceps nulli subiaceret mutationi. Apographum istius libelli pontifex ad omnes principes, & celebriores in Christianismo Scholas misit, vt quod communi vtilitati seruiret, de communi quoque vniuersique consilio statueretur & approbaretur.

Accepto ab illis responso, cùm intellexisset Pontifex opus hoc ab omnibus desiderari, & quasi necessarium iudicari: quibusdã Mathematicis & Astronomis (quos tanquam expertiores & in hac arte excellentiores ex diuersis locis & nationibus Romam euocauit) hanc curam commendauit. Illi omnem quam potuerunt industriam diligentiamque perserutando & examinandǫ negotio adhibuerunt. Cumque diu multumque hac de materia inter se contulissent, collocutique essent, tandem definierunt, Cyclum Epactorum, de quo paulò ante diximus, omnium esse optimum, omnibusque alijs meritò præponendum. Ipsi interim nonnulla alia addiderunt, quæ iudicabant ad huius emendationis perfectionem necessaria. Vt itaque festum Paschatis secundum ordinem sanctorum Patrum & antiquorum Pontificum, maximè Pij & Victoris primi, præterea & secundum præscriptum magni Concilij Nicæni celebraretur, necessarium erat primò Æquinoctium vernale ad certum & debitum tempus reduci, deinde decimamquartam Lunam mensis primi, quæ in ipsum Æquinoctium incidit, aut illi proximè succedit, rectè constitui: tertio & vltimò, vt quælibet Dominica prima, quæ decimamquartam Lunam sequitur, conuenienti loco reponatur. Vt igitur Æquinoctium vernale ad vigesimumprimum diem Martij, vbi antiquitùs

à Patribus Concilij Nicæni ſtatutum erat, reduceretur, decretum eſt à Gregorio, vt ſemel tantùm à menſe Octobri anno M.D. LXXXII. decem dies auferrentur. Ne autem talis ſubtractio in poſterum fieret, conſtitutũ eſt, vt pro more antiquo quartus quilibet annus ſit biſſextilis, præter annos cẽteſimos, qui hucvſq; omnes biſſextiles fuêre: Primum tamen centeſimum, qui erat annus M D C. voluerunt eſſe biſſextilẽ: poſt illum tres priores atq; biſſexto eſſet quartus deinceps centeſimus biſſextum haberet. Exempli gratia, milleſimus, ſeptingenteſimus, octingenteſimus, & nongenteſimus biſſextiles non erunt, bis verò milleſimus biſſextum rurſus habebit: & ſic deinceps. Hoc modo curſus ſolaris ſemper habebitur ratio: vtſi nimium prouehatur, perpetuò ad locum debitum reducatur. Alijs etiam duabus difficultatibus de quibus ſupra diximus, conuenientia conſtituta ſunt remedia. Atque hoc modo Calendarium à Gregorio integritati ſuæ reſtitutum, & paulò pòſt per bullam Apoſtolicam, cuius initium: *inter grauiſſimas Paſtoralis officij noſtri curas, ea poſt emanon eſt, &c.* hæc reſtitutio promulgata eſt.

Quia verò publicatio hc in omnib⁹ locis, & in remotiſſimis prouincijs iſto anno fieri non potuit, & proinde nec annus ille emendari, inuentæ ſunt aliquot Regulæ, ſecundùm quas ea ſequenti anno M D LXXXIII. & deinceps inſtitui potuit.

Fames Romæ ſub annonæ caritas.

Eodem illo anno LXXXIII. duo mala exorta ſunt, quæ pontificem non parum perturbarunt: quorum vnum erat maxima annonæ caritas, quæ per id tempus Romam affligebat. Huius difficultatis authores erant ipſi pontificis miniſtri, qui magnam frumenti copiam ex vrbe in remotiora loca exportauerant. Quare cum in Vrbe parum frumenti eſſet relictum, nec ex alijs locis in Vrbẽ propter continuas pluuias, aeriſq; intemperiem poſſet importari, magna Romæ fuit penuria: creuitque indies annonæ ſæuitia, adeò vt quinq; panis vnciæ 7 *baiocco* (monetæ ſpecies eſt) venderentur: quare homines pauperiores, qui parum obſonij comedunt, ſed nudo fere pane nutriuntur, ſæpè vna vice octo baiocos in pane conſumerent. Duraũt hoc incendium duo circiter menſes integros.

Aliud malum, quod pontificem angebat, rarus & miſerabilis caſus erat, diſſidiũ ſcilicet inter ſatellites, & quoſdam Romanos Nobiles exortũ. E quo tanta (vt ita loquar) & tam prolixa nata eſt tragœdia, vt vltimus illius actus biennio poſt primum annum pontificatus Sixti 5. tandem fuerit recitatus & completus: tam cruenta fuit & lethalis, vt plus quàm quadraginta homines, ea durãte fuerint interfecti, inter quos nonnulli fuêre Domini, & magni nominis viri. Neque agendæ huic tragœdiæ vnum theatrum ſufficiebat, ſed duo requirebantur, quorum vnum Roma fuit, vbi incepit: alterum Patauium, vbi deſijt. Erat autem huiuſmodi.

Viceſimo ſexto Aprilis, anno MDLXXXIII. Præfectus ſatellitum, quem *Bargello* vocãt, cùm aliquot ſuis ſatellitibus ad forum ſeu plateam Senenſem profectus eſt, vt banditum, vel exulem ibi in ædibus Vrſinorum latitantem, & per exploratorem delatum comprehenderet: comprehenſum eum abducerent, occurrit illis in via Raimondus Vrſinus, Sylla Sauellus, & Octauius Ruſticius cum alijs duobus affectis equit inſidẽtes omnes, qui ſe oblectandi gratia ſpaciatum exierant. Habebant in comitatu ſuo, vt iſtis hominibus in vſu eſt, aliquos famulos & circumpedes.

Hic Vrſinus Præfectum alloquitur, iubet captiuum dimittat: d cens, eum in loco immuni, ſeu aſylo captum eſſe. Præfectus ſe demiſſurum negat. Hinc inter illos orta eſt contentio, in qua Ruſticius humerum Præfecti virga vel b culo percuſſit: qui excandeſcens, & ira percitus, ad ſatellites conuerſus præcepit eis, arma expedirẽt, & manus in percutientem inijcerent.

Illi non ſegniores ad òbedientiã, quã Præfectus ad imperãdũ præceps, cœperũt ſclopis ſuis minari; nec deerant bipẽnes & gladij, quibus illos feriebãt. Tandẽ Vrſinus, Sauellius & Ruſticius à quibuſdam ſclopetarijs lethaliter vulnerantur. Ruſticius cõfeſtim exſpirauit, ab equo proprio in rabiem abacto excuſſus & cõculcatus: reliqui duo toto adhuc biduo ſuperuixerũt. Tã infauſta horũ Dominorum mors toti Romanæ vrbi diſplicuit, & quidem maximè his qui

in Vr

in Vrſinorum erant clientela, atque ab ijs dependebant. Hi (vt vulgo dicebatur) ſuis dominis gratificari volentes duabus ſequẽtibus noctibus per omnes Vrbis plateas & vias ſicarios, graſſatoresque miſerunt, qui ſatellites quotquot inuenirent trucidarẽt. Quattuor in iſto furore confoſſi obierunt. Horrendum certè ſpectaculum erat, & res admiratione digna, videre in vrbe Romana homines armatos huc atq; illuc diſcurrere, ſatellites quærere, inuẽtos cum omni crudelitate occidere. Pontifex prudenter conſiderãs, populo, dum in furore eſt, paululum indulgendum eſſe, donec ira nonnihil deferbuit, & animi impetus reſedit (qui enim in ipſo furore incẽdium velit extinguere, magis accendet) patienter hanc ſeditionem aliquamdiu tolerauit. Cumque nonnihil ſopita eſſet, adhibitum fuit conueniens remedium, ne repullularet, aut recrudeſceret. Paucis enim diebus ſub aliorũ criminum prætextu nonnullos ex præcipuis huius tragœdiæ authoribus è medio ſuſtulit. Præfectus ſatellitum poſt facinus in iſtos Dominos perpetratũ, fugit: ſed fuga illius confeſtim cognita, ex itinere re-

Malũ ex malo diſſeminatũ.

tractus, cõprehẽſus, & Romam perductus, paulò poſt capite truncatus eſt. Ex hoc malo aliud exortum eſt: magna ſcilicet & capitalis ſimultas inter Vincẽtium Vitelliũ Vicarium Domini Iacobi Boncompagnij, Generalis S. eccleſiæ, & Ludouicum Vrſinum. Raimundi eius, qui à ſatellitibus occiſus erat, fratrem. Creuit hoc odiũ in horas donec tandẽ Vitellius paucis poſt menſibus à Monte Magnanapoli ſub veſperem domum rediens, & in ciſio ſedens, Vrſino & nonnullis eius ſocijs aliquot ſcloporum ictibus fuit interfectus. Ob ſceler: hoc Vrſinus in exilium eijcitur, ſolumque vertens aliquandiu, tandem Patauium venit, ibique habitationis locum ſibi delegit. Cæterùm cũ ex quadã maligna occaſione Victoriã Accorombonam, vxorem D. Pauli Iordani, eiuſque fratrẽ occidi procuraſſet, Aula territorij Veneti iure contra illum agere volens, domum illius cinxit, vt comprehenderet. At ille domum muniẽs, & ſeſe pro viribus defendens, delictum delicto addidit, cauſſamque ſuam fecit deteriorẽ. Sed parte domus deiecta & occupata, ipſe Vrſinus & omnes complices viui comprehenſi, iuxta grauitatem delicti quidam extremo ſupplicio affecti, quidam ad trire-

mes damnati, alij in captiuitate longiori detenti & macerati ſunt.

Pontifex creat Cardinales XIX.

Gregorius cum vt præteritis tempeſtatibus afflictam nimis Vrbem paululum refocillaret, tum etiam, quia nonnulla de Eccleſia bene merita erant, honoribuſque digni eminentioribus, duodecimo Decemb. in vna promotionnex IX. Cardinales creauit, digniſſimos quoſq; è varijs locis & nationibus euocans. Ferunt Gregorium hac promotione plurimum lætatum, quia ob illam gratulationes & prudentium virorũ commendationes ad eum veniebant. Eodem quoq; anno Pontifex non leuiter gauiſus eſt, videns fabricam collegij Romani ad optimum finem perductam. Collegium

Collegi Romani.

hoc ſuis ſumptibus in vſum Patrum Societatis Ieſu erexerat, incredibili ſuo, quo erat in religionem, zelo motus: vtq; ſcientiæ & artes in eo decorentur, viros doctiſſimos in illud tranſtulit. Significat hæc omnia inſcriptio, quæ ante Collegiũ in fornice principaliori exarata legitur, in hunc modum: Greg. XIII. P. *M. Religioni ac bonis artibus.* M. D. LXXXIII. Patres Societatis vt aliquã gratitudinis ſignificationem pontifici pro tantis beneficijs exhiberent, in primario Collegij atrio, omnia Collegia ab hoc Pontifice Gregorio diuerſis in orbis Chriſtiani partibus fundata, eximia arte depingi fecerunt. Inter alia quoq; hoc ſuũ cum hac inſcriptione: *Gregorius XIII. Pont. Max. huius Collegij fundatori Societas Ieſu ampliſſimis ab eo privilegijs munita, & ingentibus aucta beneficijs, vniuerſa in hoc totius ordinis ſeminario parentis Opt. memoriam, ſuiq; grati animi monumentum* P.

Legatio Iaponica in Europam.

Idem Patres ad corroborandam & ampliandam (vt par eſt) Romanæ ſedis ad obedientiam, & vt Pontifici Gregorio, cui plurima debebant, gratificarentur, per ſuos egerũt, vt quidam Reges & Principes Iaponiæ (inſula eſt, vt Mathematici volunt, Hiſpaniæ pene oppoſita, ita vt Hiſpani Iaponibus & Iapones Hiſpanis propemodum ſint Antipodes, tantæque magnitudinis Inſulam hanc aſſerunt, vt tres Italias ſuperari videatur) Legatos ſuos ad põtificem miſerint. Huc pietas & affectus optimus erga Rom. pontificem permouit Regem Bungerum, Protaſiũ Regem Arimæũ, & Bartholomæum Omuræ Principem. Hi collatis conſilijs decreuerunt, quattuor ex

ſuis

suis cum Patre Alexandro Valignano visitatore Societatis Iesu, qui istis in oris visitârat, & nunc reditum in Europam parabat, ablegare. Fuerunt autem qui mittebantur Dominus Mancius Fiungæ Regis Nepos, qui nomine Regis Bungorum proficiscebatur: alter erat D. Michael Cinguina Arimæi Regis & Omuræ Principis legatus quorum vnius erat nepos, alterius vero cõsobrinus. Duobus his alios duos ex præcipua nobilitate adiunxerunt; quorum hic Dominus Iulianus Naruaira, ille Dominus Martinus Fara dicebatur: omnes iuuenes viginta duorũ circiter annorũ. Qui paratis omnibus ad iter necessarijs 20. die Februarij anno Dominicæ incarnationis M. D. lxxvii. è portu Nangaschæ enauigarunt, & post longam difficilemque nauigationẽ tandem Romam venerunt, cùm ab eo tempore quo primũ in Europã erat appulsi, sẽper à Regibus, Principibus & populo summa cum lætitia, applausu, splendidissimoq; apparatu fuerant excepti. Romam ingressi sunt 22. Martij anno M. D. LXXXV. tertio anno, mense vno, & duobus diebus, postquam è Iaponia decesserant: iteréque viginti millium millium, vt ipsi aiunt, essent emensi. Est autem iter hoc adeò prolixum, quia varia promontoria sunt circumuagãda, cursus obliquandus, vt ventorum opportunitatem captent, aliasque importunitates necessariò deuitent. Fuêre Iaponẽses hi Romæ excepti cum summa lætitia, & in domo professionis Societatis Iesu diuersati sunt. Postridie Pontifex publicum conuentum Cardinalium indixit, Consistoriumque habuit, in quo Legati cum ineffabili apparatu excepti, atque ab omnibus Dominis & principibus aulæ summis honoribus affecti sunt. Quidquid illis necessarium erat, id abundè suppeditabat Pontifex, qui paulò pòst eorum aduentum 10. Aprilis mortuus est: postquam LXXX III. annos & circiter tres vixerat, & Pontificatum tredecim annis, Mense vno, & tribus diebus ablatis administrauerat, quo tempore diuersis vicibus triginta tres Cardinales creauit. Inter quos nonnulli Principes, etiam Regio nati sanguine spectantur.

Romam Iapones veniunt.

Mors morbusque illius fuit huiusmodi. Die Dominico, qui septimus erat Aprilis, Sacrum in secreto sub sacello celebrauerat: deinde & sacro solemni, in sacello Sixti V. interfuit. Die Lunæ, qui proximè sequebatur, eratque octauus Consistorium habuit, iussitque etiam pro insequenti die signaturam publicari. At sub vesperem istius diei Lunæ animaduertit Dom. Ludouicus Blanchettus qui Pontifici erat à cubiculo, eum debilem esse; vultum eius esse mutatum, corpusque malè dispositum. Quam ob causam signaturi publicationem iussit reuocari. Quod Gregorio displicuit: quia negotia quædam postridiè expedire decreuerat, & meliusculè valens, se minimè indispositum aiebat Die Mercurij, qui erat mensis April. 10. manè præter morem tardius paulò surrexit: vestitus aliquandiu in cubiculo suo deambulauit, deinde adstantibus Cardinale sancti Sixti, & D. Iacobo Bõcompagnio, more suo pransus est. Quòd cum illi vidissent, nec aliquid mali latere suspicarentur, abierunt. Post illorum abitum, duabus circiter ante meridiem horis, venerunt Medici; qui cùm arteriam tetigissent, eamque valdè tardam & debilem esse cognouissẽt, iudicârunt Pontificem morti vicinum. Interea cœpit illi gula præcludi: & ita, vt difficulter loqui posset, quare Medici aguinam esse, qua laborabat, censebant, Pontifex huius sui, in quo erat periculi admonitus, cum ab eo, qui admonuerat, quæsiuisset, quamdiu adhuc viuere posset? Responsum tulit, Medicos duarum horarum spatium promittere non posse. Cœpit itaque Pontifex se signare, ad Deum conuersus ei se commendare, quantum præ infirmitate potuit, feruentissimas orationes coram illo effundere. Quia vero tantum temporis non superesse videbatur vt sacro Synaxis ad eum deferri posset, extrema Vnctione procuratus, paulò pòst obijt. Vacauitq; sedes dies quatuordecim. Ipse autem in sancto Petro, in sacello à seipso ædificato sepultus est, in monumento à suis consanguineis ei postea constructo & ornato.

Morbi, mortisq;

Genus & qualitas

Erat pontifex hic dum viueret, optima sanissimaque corporis dispositione: quã quia in in cibo parcus & in potu sobrius erat vsque ad mortem saluam & integram conseruauit. Dicunt eum in senectute bibere consueuisse ex poculo aureo, quia Medici iudicabant hoc eius incolumitati profuturum

Corporis dispositio.

futurum. Sed & fluxus quidam, quo certis anni temporibus laborabat, eum saniorem conseruabat, locoque purgationis erat. Interim aliqualem sentiebat respirandi difficultatem, cui malo, vt ipse dicere cõsueuit, aer apertus & purus plurimum opitulabatur. Hanc ob causam frequentare solet villam *A Frascati*, quæ à Latinis Tusculana dicitur, ibique in loco, cui nomen Mondragonius, aliquamdiu commorari. Voluptas illi erat equitare per Vrbem, aut agros suburbanos: in ascendendo equum tam agilis erat, vt nullius ope indigeret: In incessu strenuus erat & grauis, adspectu placidus & maiestate plenus. Animo mansuetus & benignus: in eleemosynis erogandis erat liberalissimus, adeò vt ijs dandis etiam oblectaretur. Præterea largus erat in concedendis indulgentijs, & priuilegiatis Altaribus faciendis. In legibus eximiè doctus, studijs adeò assuetus, & cum voluptate deditus, vt etiã in extrema sua senectute studia non intermiserit. In publicis literis & signaturis promptè respondebat, occurrẽtia dubia prudenter soluebat, omnibusque satisfaciebat.

Banditorũ insolentia & tyrãnides

Pontificatum habuisset lætiorẽ & tranquilliorem, nisi à Banditis grauissimè afflictus fuisset: qui in territorijs Ecclesiæ tot, tam potentes, & tam ad nocendum prompti erant, vt nec in pagis, nec in vrbibus, & quod vehementer admirandum est, ne in ipsa vrbe Romana aliquis ab eorum tyrannide liber esset, cuius non & vita, & fortunæ periclitarentur. Dici non potest, quot homines occiderunt, quot & quæ loca non diripuerint. Neque exiguo tempore, sed multis annis durauit tam bestialis & abominabilis insolentia. Gregorius quidem omni, qua potuit diligentia, huic malo sæpè occurrere tentauit, sæpè armatas copias in illos immisit; at nunquam potuit homines istos sceleratos, immò rapacissimas & crudelissimas feras fũditùs exstirpare: fortè quia Deus huius tam lethalis mali remedium excelso animo, & admirabili Sixti 5. prudentiæ reseruare voluit: is enim paucis mensibus optimis mediis id obtinere potuit, vt cum summa omnium vtilitate, & immortali nominis sui gloria diabolicos istos homines ita eradicauerit, vt iam nocte dieq; homines in pagis & oppidis securissimè viuere, & fortunas suas tueri possint.

Amor Romanorum in Gregorium.

Sed reuertamur ad Gregorium, qui à Romanis plurimas ob causas fuit adamatus, non tantum in vita, sed & post mortẽ; adeò vt valentes certa huius sui amoris in Pontificem præbere indicia, viuenti adhuc statuam marmoream in Capitolio posuerunt; cui post illius obitum præsentem inscriptionem addiderunt.

GREGORIVS XIII. PONT. MAX.

OB farinæ vectigal sublatum, Vrbem templis & operibus magnificentissimis exornatam H. S. octingenties singulari beneficentia in egenos distributum.

Ob seminaria Exterarum nationum in Vrbe, ac toto penè terrarum orbe religionis propagandæ caussa instituta: ob paternam in omnes gentes caritatem, qua ex vltimis noui orbis Insulis Iaponiorum Regum legatos triennij nauigationẽ ad obedientiam sedi Apostolicæ exhibendam primùm venientes Romam pro Pontificia dignitate accepit.

S.P.Q.R.

SIXTVS V.

236. Põt. Natiuitas, parentes.

NATVS est Sixtus Quintus ab incarnatione Domini M. D. XX ipso diuæ Luciæ festo, quod tunc in diem Mercurij incidebat. Patria illius fuerunt *Le Grotte*, hoc est astra siue cauernæ castri Montis alti, in Marchionatu Anconitano. Parentes eius conditionis erant infimæ, in paupertate nati, adeò vt ipse de generis

neris ſtatusque ſui humilitate, tenuitateq; verba faciens, dicere ſoleat; ſe domo natum illuſtri. Domus enim, in qua genitus erat, cum lacero tecto magna parte eſſet diſcooperta, a ſole maximè illuſtrabatur. Nomen Felicis initio illi à parentibus inditum eſt, à quibus pro illorum facultate vſque ad duodecimum ætatis ſuæ annum honeſtè educatus, die Mercurij Aſculi, quæ ciuitas non longè ab eius diſtat patria, ſancti Franciſci habitum ſuſcepit, alboque Monachorum, qui Conuentuales dicuntur, inſcriptus eſt. Quo in inſtituto nomen mutare noluit; vnde & frater Felix à ſuis appellabatur; quod nomen magnum profectò magnæ felicitatis, quæ illi in vita hac eſſet obuentura, fuit præſagium. In hoc monaſterio indefeſſo adoleſcens ſtudio litteris incubuit, magnoſque fecit in illis progreſſus.

Facetè dictum.

Fit Monachus

Cumque iam diu Aſculi, Emporiæ, ſiue Firmij, Maceratæ, Racanati, Oſmi, ſiue Auximi, Gieſi, forte Exiui, Anconæ & Vrbini ſtuduiſſet, tandem factus Baccalaureus, ætatis ſuæ anno vigeſimoſeptimo, ab inſtaurata verò ſalute noſtra M. D. XLVIII. in Conuentu verò Firmano Doctoratus titulo & honore inſignitur. Confeſtim in comitatu multorum præſtantiſſimorum patrum ad generale Capitulum, quod illo anno *Aſceſi*, celebrabatur profectus, præſente Rodulpho Pio, Cardinale *Di Carpi*, eo tempore totius Ordinis Franciſcani protectore, publicè diſputauit, magnumque ſuæ ſubtilitatis, doctrinæ & memoriæ tenaciſſimæ ſpecimen exhibuit, in dicendo expeditum & facundum, in diſputando acutum ſeſe oſtendit, ita vt M. Antonio Calabro, ſingularis doctrinæ viro, qui tunc Perusiæ primarium philoſophiæ Profeſſorem agebat, in nullo cedere videretur. His ingenij ſui dotibus id effecit, vt gratiam prædicti Cardinalis ſibi demereretur, atq; in amicitiam Sigiſmundi Botij, qui Cardinali erat à ſecretis, ſeſe inſinuaret: qui duo primi fuêre promotores Montalti (ſic enim plerique illum appellabant) eiusq; dignitatis & honoris eximij mox ſubſequentis principia.

Studia illius.

Fit Doctor.

Anno deinde M D. L. Regens conuentus Maceratenſi conſtituitur: ſed cum illi refragaretur Miniſter Marchionatus, nullo modo ad huius muneris admiſtrationem potuit admitti; quare in vrbem Senenſem ablegatus eſt, vt ibi & Regentis & diuini verbi concionatoris officio fungeretur. Factū id eſt anno poſt natum Chriſtum M. D. LI. Sequenti anno Camerinum abijt, vt ibidem quoque poppulo concionaretur: & tandem ex mandato Cardinalis protectoris Romā venit, ibique in Eccleſiam ſanctorum Apoſtolorum in munere prædicandi ſeſe exercuit, vbi maximo cum populi applauſu auditus eſt. Dum hic concionaretur, incidit caſus valde inſolens, nec minus mirandus. Cùm enim quodam die ante meridiem docte atque Catholicè de materia ſanctæ prædeſtinationis ſermonem inſtituiſſet, adfuit homo quidam ſceleratus, qui ſingula capita, ſeu argumenta à fratre Felice propoſita, atque diligenter diſcuſſa, ex ore illius calamo excerpſit, atque ad finem cuiuſcunque adiecit, Mentiris. Obſignatum deinde ſcriptum, hoc idem homo impudentiſſimus ſub ipſa nocte cuidam ex familia Montalti tradidit. Cum autem ad manus illius peruenisſet, ſtatim legit, lectumque obſtupefactus, abſque vlla mora Priori tranſmiſit. Ille deinde Cardinali exhibuit Carpenſi, qui extēplò iſtud ad Commiſſarium ſacri Officij, quo munere tunc Michael Ghiſilerius, poſtea Pius quintus fungebatur, miſit, vt Mōtaltum hac de re conueniret, & cum eo colloqueretur. Quo in colloquio ita ſeſe geſſit, vt commiſſario per omnia ſatisfecerit, & & ab eo tempore multum ab illo & diligeretur & coleretur: quæ beneuolentia paulatim adeò creuit, vt, cùm idem Ghiſilerius poſtea factus eſſet Pontifex, Montaltum Cardinalem creauerit.

huc conſtituti.

Caſuis. frequēs.

Dignitates eius in minoribus ad-

Anno deinde M. D. LIII. Perusiæ Eccleſiaſtes miſſus eſt, eodemque anno iuſſus Neapolim proficiſci, vt munus Regentis S. Laurentij obiret: vbi ſequenti anno toto Quadrageſimali curſu populum de ſacro pulpito cum laude docuit. Inter alias ſuas conciones duas habuit, quas excuſas, & in lucem prolatas Antonio & Chriſtophoro Simoncellijs dedicauit. Reuerſus paulò pòſt Romam, cùm inter ipſum & cōfratres ſuos Religioſos (vt ferè fit) ſimultas quædā eſſet exorta, honeſtam quandam captabat occaſionem, vt extra ſepta monaſterij poſſet habitare. At Protector huic eius voto non conſenſit. Quare dum in conuen-

tu SS. Apostolorum Romæ degit, professor Theologiæ datus est Cardinali Columnæ, qui tunc Abbas erat. Priuatis itaque in ædibus Abbatis formalitates Scoti explicauit. Eodem tempore accidit, vt nouus Minister in Marchionatu Anconitano eligeretur. Protector instituit apud Generalem, vti hac dignitate Montaltum cõdecoraret: sed Generalis id eo tempore recusauit, dicens: alios esse seniores illi præferendos.

Anno M.D.LV. Genuam se contulit, vt verbum istic Dei disseminaret: sed Paulò pòst eodem anno, eiusdemque protectoris opera Regens & Inquisitor Venetias ablegatur: quæ res illi perbellam obtulit occasionem maioris familiaritatis cum Cardinale Alexandrino, cui tunc factus est quasi domesticus. Dum Venetijs hæret, varias expertus est molestias, tum ob grassantem ibidem hoc anno pestem, tum etiam propter diuersas & Fratrum suorũ & aliorum persecutiones: quapropter tandem Romam redijt, Paulo quarto è viris sublato, & iam sede vacante, cùm iam paulò antè Commissarius in Capitulo esset designatus, vbi cum prouinciæ S. Antonij nouus crearetur Prouincialis, electus est Magister Cornelius diuus Venetus: ipse verò Montaltus vt Prouincialis Anconitanus renunciaretur, multi operam suam omnem impendebant: sed res felici optatoque exitu caruit, quantumuis Carpensis ipse hanc illius electionem promoueret.

Non multos post dies ex decreto sancti officij, & potissimùm opera Cardinalis Alexandrini, denuò Venetias legatur, tum quia sese optimè hic gesserat, tum etiam, vt cautiores fierent eius persecutores. Sed dum Venetias redisset, persecutiones recruduerunt. odiumque in illum maius, quam antea exarsuit. Quare nulla interposita mora Romam scripta est de illius nimia austeritate accusatio: fingebantq; parum abfuisse, quin illa quodam die magnas turbas in Vrbe dedisset. Huius rei certior factus Montaltus, solicitè per amicos egit, vt Romam reuocaretur. Sed Cardinalis protector eum consolatus est. Grassante adhuc Venetijs mortali pestis luc, anno M.D.LX. Romam rediit, & statim à Cardinalibus sancti Officij consultor collegij Inquisitionis creatus & admissus est. Sed quia monasterium expensas facere constanter recusaret, Inquisitionis congregatio certos illi redditus decreuit, & Magister Casparus Crispus Neapolitanus, tunc Ordinis Procurator, illi & multum donauit, & bonam pecuniæ summam numerauit, quibus habitacula sibi in monasterio (licet inuitis Fratribus, assignata, restauraret atque instrueret.

Anno pòst M.D.LXI. factus est procurator Ordinis, quo anno mortuus est Generalis. Cumq; is non contemnendam pecuniæ summam, pretiosamq; supellectilem post se reliquisset, quæ ex constitutionibus Ordinis ad Vicarium generalem deuoluuntur Montaltus apud Protectorem id egit, vt pecuniæ & opes istæ in vsum Ordinis expenderetur. Quapropter paulò pòst missæ sunt ad monasterium SS. Apostolorum, & illarum beneficio exstructæ ædes magnificæ, quibus aduenienes Generalis exciperetur. Adytum quoque templi, quod Sacristian vocant, reparatam. Quod reliquum erat, alijs pijs donarijs additum in deaurandis organis insumptum est. Hanc ob causam Auosta, qui tunc temporis Vicarius erat, implacabili in Montaltum odio cœpit exardescere, adeò, vt cum conuocatum esset generale capitulum Florentiã, ad quod & Montaltus profectus erat, Auosta, qui erat Præses Apostolicus, nullo modo Montaltum ad munia Procuratoris, quo tunc ille officio fungebatur, admittere voluerit. Indignatus itaque Montaltus non expectato Capituli fine, Romam reuersus est, & priuato Capitulo officij interfuit. Adijt initio Cardinalem Alexandrinum, Carpensis enim iam inter viuos esse desierat, eiq; totam rei seriem narrauit. Alexandrinus deinde procurauit, vt Montaltus nomine sancti Officij in Hispanias legaretur, vt Cardinali Boncompagnio (quæ ppstea Pontifex factus, Gregorij sibi nomen sumpsit, legato in causa Archiepiscopi Toletani Hispaniam petenti, indiuiduus esset socius, & in rebus Theologicis consiliarius. Dum hoc agit, moritur Pius quartus, & electus est Pius V. Occidit & Auosca Franciscanorum generalis. Quare Magister Thomas Varaseus, qui Procurator erat Ordinis, supplicauit Pontifici, vt se Vicariũ generalem constitueret, dicens: vsitatũ esse, vt qui Procurator erat, ad hãc dignitatẽ eueheretur: sed & huius cõstitutionis

appro-

F. Felix creatur Vicarius generalis totius ordinis S. Francisci.

approbationem Pij quarti allegauit, cuius diploma hac de re ostendit. Respondit Pontifex, verum quidem esse, quod ad hũc gradũ Procurator Ordinis solet assumi, ideoq; se ad illum promouere velle Montaltum: eum enim in Capitulo Florentino procuratorio munere non legitimè, aut Canonicè priuatum esse. Iussit itaque Pontifex expediri ballam, in qua Montaltum Vicarium generalem constituit, quam & illi misit. Accepit autem Montaltus eam in prouincia Pedemontana, in oppido Asti, cùm iam ex Hispanijs reuerteretur. Paulò pòst ab eodẽ Pontifice creatur episcopus S. Agathæ, mox Cardinalis, deinde episcopus Firmanus: & tandem anno à partu Virgineo MDlxxxv. Pontifex renunciatur. Eius electio hoc ordine processit.

Fit Episcopus & cardinalis.

Quomodo electus est Pontifex.

Vndecimo Aprilis, anno Domini MDlxxxv. ipsodie Paschatis, seu Dominicæ Resurrectionis, triginta nouẽ Cardinales (neque enim per istos dies plures in Vrbe fuerunt) in conclaue sunt ingressi. Accessere paulò pòst tres alij, Austriacus, Madrutius, & Vercellensis; ita vt iam quadraginta duo simul numerarentur. In ingressu Austriaci duæ motæ sunt difficultates: prima erat, quia Austriacus ea ipsa hora, qua Cardinales in Sacello toti intenti erant istius matutini temporis scrutinio, ingressum parabat. Cardinales itaque precabãtur Austriacum; ingressum suum vsque in pomeridianum tempus differret: quia enim bullæ variæ necessario legi debebant, futurum erat, vt eo ingrediente scrutinium cum magno suo incommodo protraheretur. At ille scrutinium hoc non debere suum ingressum impedire protestatus est. Quare qui antea, ne ingrederetur, prohibuerant, decreuerunt illi esse gratificãdum. Atque hoc modo prima difficultas sublata est. Sed confestim exorta est altera, Cardinalis enim Gambera dicebat considerandum esse, an Austriacus, cùm sit Cardinalis Diaconus, iuxta præscriptum Bullæ Pij quarti esset ordinatus suffragium ferat, aut conclaue ingrediatur. Fuit hæc difficultas à Gambera proposita, vt obuiaretur incommodis, quæ nasci poterant post electionem ab ijs, qui creationẽ noui pontificis non esse validam fortasse caussarentur. Ad hanc difficultatem respondit Cardinalis S. Crucis: Non esse necessarium vt Cardinales initiationis suæ fidem exhibeant; sed sufficere, vt quis in Cardinalem Diaconum canonizatus (vt illi vocant) antea sit. Responsum hoc, licet per se debile, scrupulum tamen omnem sustulit, fecitque Cardinali Austriaco liberam accedendi potestatem: qui etiã literas, quas à Gregorio impetrauerat, ostendit: in quibus illi facta erat dispensatio, & declarabatur, licet non ordinatus Diaconus, dignus qui conclaue ingrederetur, haberetque votum tam actiuum quàm passiuum; vti alij omnes Cardinales, Lecta hac dispensatione, cum summo gaudio in sacrum Collegiũ admissus, & in Sacellum deductus est: vbi à Magistro cæremoniarum bullæ tres legebantur; duæ de rebus Ecclesiasticis non alienãdis, & tertia contra Simoniacos. Sed ad propositum reuertamur, & telæ nostræ filum prosequamur.

Erant in conclaui (vt diximus) Cardinales quadraginta duo, ijque in sex classes diuisi: quarum vni præerat Cardinalis Farnesius: alteri Estius; tertiæ Alexãdrinus; quartæ Medicæus, quintę Altempius; sextæ, quæ & omnibus alijs erat frequẽtior, Cardinalis sancti Sixti, Gregorij Papæ nepos præsidebat. Erant autẽ quatuordecim, qui vulgò Pontificatu digni censebantur: Farnesius & Sauellius olim à Paulo tertio promoti; Serletus, sanctus Gregorius, Paleottus, sanctę Crucis, & Comus à Pio quarto Cardinales creati. Montaltus, Cesius, Albanus, & sanctæ Seuerinæ à Pio quinto, & inter hos, qui à Gregorio ad Cardinalitiam dignitatem erant euecti, vt *la Torre*, Sanctorũ quattuor coronatorum, Nondouius & Castagneus. Ipso die, quo in conclaue conuenerunt à quibusdam clam laboratum est, vt Cesius pontifex designaretur, sed non fuit hoc consilium tam arcanum, quin Cardinali sancti Sixti innotum erat.

Candidati 14.

Is hanc illorum machinationem ita impediuit, vt qui huis rei conscij erant, Cesium proponere ausi non fuerint, neque illius aliquam facere mentionem, multò minus pro illo laborarẽ; existimantes se (vt certè fecissent) oleum & operam perdituros. Eodem illo die Cardinales omnes, con-

Iuramẽtũ in conclaui seruari solitũ.

mutuo consensu iurarunt, Pontificem, quicunque demum ex ipsis crearetur, obseruaturum & decreturum nonnulla, quæ ad vtilitatem Christianismi, dignitatem sanctæ sedis, & sacri Collegij splẽdorem pertinebant. Modus iste iurãdi in certos quosdam casus, qui expedire videtur, iam à ducentis sexaginta annis est obseruatus. Operæpretium nos facturos existimo, si præcipua quædam eorum, quæ in hoc conclaui iurabantur, hoc loco commemorauero.

Primò iuratum est ab omnibus, vt quicunque Pontificiam dignitatem consequeretur, is (quantum in se est) procuraret, vt pax & tranquillitas inter Principes populosque Christianos sarta tecta conseruetur, atque pro viribus suis Christianos ipsos ad oppugnãdos Turcas, hæreticos, Schismaticos, omnesq; Christianæ fidei hostes inuitet: ne sanctam sedem ab vrbe Romana in aliam ciuitatem aut prouinciam, nisi vrgente necessitate per legem communẽ approbata, & in Consistorio pluribus Cardinalium votis confirmata transferat. Mandaret vt omnes status ecclesiastici, Officiales officio suo defuncti, in loco vbi illud exercuerunt, administrationis suæ reddãt rationem: hoc ust, (vt in foro Romano loquuntur) syndicatui se sistant. Præterea, vt in Cardinalibus creãdis viros spectet idoneos, vitæ integræ atque probatæ, famę bonæ, honestis moribus & eruditione non contemnenda præditos, ante omnia verò obseruet decretum Iulij 3. quondam in Cõsistorio approbatum, de non creandis duobus Cardinalibus fratribus Germanis, seu cardinalibus. Denique, neque bona Ecclesiæ alienet, aut priuatos in vsus aliorum transferat.

His, alijsque similibus rebus propositis, & de more communi iuramẽto confirmatis, aliq; quoq; cæremoniæ, ab antiquis temporibus consuetæ, præmissæ sunt, priusquã ad summam rei, ipsamque electionem peragetur. Die Lunæ, illucescente iam die, in Sacello Paulino omnes congregati sunt: Cardinalis autem Farnesius, tanquam Decanus, sacrum celebrauit, omnesq; Cardinales alij sacra sese Synaxi munierunt. Deinde Scrutinium auspicari sunt. Cardinalis Albanus tredecim habuit vota, nec quisquam Cardinalium suffragijs fuit illo superior. Actum deinde in multam lucẽ est, de Serleto Pontifice renuntiando: sed mox compertum est, negotium non carere difficultate; tum, quia licet Serletus vir magnæ esset eruditionis, minus tamen idoneus erat administrationi Reipubl. rebusque sæcularibus gerendis: tum etiam quia causa eius in primo impetu atque ingressu in cõclaui ventilata est, in quo (dum quisque studet videre quid Deus de se disposuerit) negotia facilia redduntur ardua, atque difficilia verò impossibilia. Quod si tamen in rebus externis administrandis magis fuisset idoneus, ita omnium in eum ferebãtur animi, vt nemo sese electioni opponere fuisset ausus: quod & Gregorio 13. contigit, qui in primo ingressu atq; impetu fuit nominatus, neque diu post ab alijs disceptatum est: conceptus enim, qui erat in animis quasi omnium, talis fuit, vt omnem repulsam excluserit.

Serletus.

Qui in electione propositi.

Cardinalis Albanus.

Farnesius.

Simile quid etiam credebatur in conclaui de Cardinale *de la Torre* euenturum fuisse si ipse præsens adfuisset; tantæ namque authoritatis & opinionis erat apud sacrũ hoc Collegium, vt nulla repulsæ inueniri potuisset ratio. Sed & quantumuis absens erat, eò nihilominus negotium illius direxerant, vt si ante electionem aduenisset, exemplò Pontifex fuisset absque vlla mora & difficultate proclamatus: sed non comparuit. Quare de alijs cœpit cogitare, aliusque effectus subsecutus est.

Cardinalis de la Torre.

Reiecta itaque causa Serleti, Cardinalis sancti Sixti missus est, vt Cardinalis Castagnæi alumni sui, & magnæ authoritatis, atque existimationis prælulis causam promoueret, sed quia is non ita nuper Cardinalis factus erat, seniorum animi in illum nequaquam propendebant. Alij itaque in eo toti fuerunt, vt Sauellium proponerent: qui licet vir erat magnæ opinionis, qui in officio Vicariatus Pontificalis, & cùm profectus erat congregationis sancti Officij magna prudentiæ suæ dederat argumenta, tamẽ quia natura illius erat grauissima & nimis plena maiestatis, omnibus tam superioris quàm inferioris conditionis hominibus erat terribilis. Farnesius dignissimus erat qui eligeretur: neque vana quorundam erat persuasio, quod si fuisset

Cardinalis Castagneus.

fet nominatus, rem non leuem habituram euentum, sed plurimi videbantur illi refragari, minusq; fauere: quare negotium illius videbatur difficillimũ. E contrario Cardinales Estius, Medicæus, & Alexandrinus arbitrati sunt causam Montalti fore facillimam. Erat enim homo doctus, quietus, gratus omnibus, nulli obnoxius aut beneficio deuinctus, exiguam habẽs parentelam, proximi namque illius consanguinei duo erant ex sorore eius neptis filioli, ætatis adhuc teneræ, nullius adhuc officij vel dignitatis capaces. Præterea diuini cultus erat amantissimus, & Religionis zelator ardentissimus natura benignus & amabilis. Huius illius benignitatis effectus in pontificatus sui cursu tales fuerunt, vt multos exhilarauerint, multos quoque afflixerint. Sed & negotium promouebat, quòd Montaltus summa semper cum dexteritate omnium Cardinalium sibi gratiam erat demeritus, eos honorando, laudando; eorum authoritatem amplificando, ijs omnem prosperitatem optando. Vitam vixerat quietam, & ab omni strepitu mundano remotã, in vinea, quam iuxta sanctam Mariam maiorem cum summa humilitate, modestaq; familia incolebat. Quod si aliquando in congregationem & consilium aliorum descenderet, ad consulendum de rebus arduis legatus, non erat contentiosus, neque multum pugnabat, vt sua vinceret opinio: sed potius ab alijs, si res ita ferret, se vinci placide patiebatur. Iniurias & conuitia libenter dissimulabat, & æquo animo ferebat: adeò vt cùm aliquoties in Consistorio à quibusdam Cardinalibus, *Asino del Marca*, hoc est, Asinus Anconitanus nominaretur, id se non audire fingeret, immò ostenderet, se id vt ioco factetéque dictum, vt fauorem & gratiam acciperet. Quin & postridie, cum præcedẽti nocte Nepos illius esset occisus, in frequenti Consistorio nullam turbati animi significationem dedit: neque à Pontifice, aut à quoquam alio vindictam huius sceleris petijt.

Montaltus.

Laus Mõtalti.

Quinimmò nisi cognitum fuisset, eum cognatos suos omnes, maximè verò nepotem hunc tenerrimè dilexisse, credi à plerisque potuisset, eum nullam huius rei habuisse curam. Sed ne se redderet exosum, id ne dignaretur, quod quidam diuinârunt iam antea, eum ad hanc dignitatem promotum iri, benter factum dissimulauit. Si quando de Principibus, aut eorum negotijs tractandũ esset, semper eos ille defendit & excusauit: salua tamen semper dignitate sanctæ Sedis, eiusque iurisdictione, cuius se defensorem & protectorem profitebatur. Didicerat vti humanitate, non tantùm in domesticos, sed & in externos, sæpè & publicè & priuatim dicere solebat, idque summo cum affectu, se modis infinitis Cardinali Alexandrino esse obligatum; quod si mille mundorum esset Dominus, se tamen non habiturum, quo vel minima parte debitum illi persolueret, propter honores & infinita beneficia sibi à Pio Quinto, pro eius benignitate, præstita.

His alijsque eius virtutibus non erat difficile viam illi ad Pontificatum sternere, sed & huic negotio conducebat, quòd nemo Cardinalium ignoraret, eum à Rege Hispaniarum, vt Cardinalem magnis ingenij dotibus, multisque virtutibus ornatum coli & diligi. Nec minus profuit, quòd nullum ambitionis in illo appareret manifestũ vestigium: sed quòd semper honestis officijs gratiam & fauorem Cardinalium sibi conciliauerat. Vnum tantùm occurrebat, quod negotium reddere posse videretur difficile, Cardinalem scilicet sancti Sixti, Gregorianorum Principem, ei minus fauere, immò nequaquam consentire vt eligeretur Montaltus pontifex: simultas enim inter illum & Gregorium eius auunculum olim orta fuerat, eò quòd negauerat Gregorius, abstuleratque ab illo prouisionem (vt vocant) ei vt Cardinali pauperi concessam, quod Gregorij factum eo magis Montalto displicere posse videbatur, quia imemores suos in recognoscendis operibus sancti Ambrosij labores, typis excusos, Gregorio nuncupauerat, sed quia Cardinalis sancti Sixti non erat pertinax in suis propositis, Alexandrino & Riario facile fuit probis rationibus illum in fauorem Montalti pertrahere.

Quattuor itaq; huius electionis principes, Estius, Medicæus, Alexandrinus, & Cardinalis S. Sixti, maiorem Collegij numerũ habentes secum consentientem, Montaltum pontificem creauerũt. Res admiratione, eum ad hanc dignitatem promotum iri,

Creatur pontifex.

hac ducti coniectura: quia in distributione cubiculorum, quæ forte semper fieri cõsueuit, illud ei contigit, cui vicina, & quasi in circuitu omnium primariorum Poetificum officialium cubicula adiacebant: hoc est Farnesij, qui erat Vicecancellarius: Contarelli, qui Datarius: & Guastauillani, qui cubicularius. Facta est hæc electio die Mercurij, qui erat 24. April. anno M.D.LXXXV. hora decimaquinta. Sumpsit sibi nomen Sixti, tum vt gratificaretur Cardinali sancti Sixti, tum etiam, vt Sixti IIII. qui ei iusdem etiam Ordinis fuerat, memoriam renouaret. Erant qui optassent eum, nisi forte Cardinalis sancti Sixti id nomen habuisset, Nicolaum dici, ob memoriam Nicolai quarti Pontificis, quauis commendatione maioris, quem Montaltus semper quamplurimum amauerat, etiam cum Cardinalis esset: cuius amoris testimonium est, magnificum illud sepulchrum, quod Cardinalis adhuc illi in æde Mariæ maioris magnis sumptibus exstruxit. Alij asserunt se ex illo nonnunquam audisse, quòd ab Eugenij nomine non abhorrebat.

Nomen Sixti cur sumpsit.

Coronatur.

Coronatus deinde est Sixtus primo Maij, qui etiam in diem Mercurij incidit: diem profectò illi felicissimum. Eo namque die & natus est, & monachũ induit: eodem die Vicarius generalis, Cardinalis & Pontifex creatus est: eodem quoque die sub area D. Petri coronatus est, & Dominica insequenti ad S. Ioannem Lateranensem pro more se contulit, vt possessionem acceptaret. Electus itaque & coronatus Pontifex, considerans quam graue onus sit, claues D. Petri gerere, & quam difficile sit Pontificatum benè administrare, animaduertit magna sibi opus esse prouidentia magnaque sapientia, quare publicas instituit supplicationes & orationes, concedens insuper Iobilæum, vt totus Christianismus suis precibus Pontifici fortitudinem & prudentiam, ad tam arduam administrationem, sufficientem impetraret.

In administranda iustitiæ vigor.

Per primos Pontificatus sui dies ad iustitiam adminiſtrãdam animum adiecit, & quodam die quatuor iussit in furcam agi & strãgulari, qui ante triduum cum sclopetis prohibitis deprehensi, in carceres detrusi erant: neque vlla interceſſio, etiam virorum summæ authoritatis apud illum valuit, quo minus suspenderentur, quæ illius austeritas terruit, & in officio continuit multos, multorumque audaciam refrenauit. Deinde cogitationes suas conuertit ad exstirpandum magnum Banditorum numerum, qui ab omni parte statum Ecclesiasticum affligebãt: quorum tanta erat licentia & insolentia, vt nusquam locus inueniretur, vbi homo securè viuere, & sua tueri posset. At Sixtus contracta cum vicinis Principibus amicitia, ab illis impetrauit, ne sceleratis istis receptacula præbeant: magna quoque præmia statuit his, qui aliquem ex ijs trucidaret, exqui sitis supplicijs tollens è medio, si qui caperentur ex ijs, qui copijs istis præerant. Graues quoque pœnas denunciabat eorum parentibus, amicis, & alijs quibuscunque, ijs aut fauentibus, aut succurrentibus. Quo iustitiæ rigore id effecit, vt breui temporis spatio omnis Banditorum insolentia repressa sit, & radicitùs exstirpata. Interim dum tanta viget iustitiæ seueritas, vnusquisque sibi metuebat: nec erat qui alium offendere audebat: cùm etiam ijs, qui manum gladio ad educendum admouerent, capitis pœna esset irrogata. Quo factum, vt lites ac discordiæ, quæ passim inter homines solent enasci, aut pugnis, aut verbis dirimerentur. In ore enim omnium erat: Nunc tempus Sixti est, quasi dicerent: Non est nunc tempus pugnę, vltionis aut contentionis. Ob hanc causam partim, partim etiam ob rerum necessariarum abundantiam, quam & tunc, & toto Pontificatus sui tempore Romæ seruari mandauit, vt multis Italiæ locis inedia afflictis, Roma semper abundaret, Romani primis Pontificatus illius annis Sixto in Capitolio statuam æream erexerunt, cum hac inscriptione.

Nota.

Sixto V. Pont. Max. ob quietem publicã, compressa Sicariorum exsulumq; licentia restitutam, annonæ inopiam subleuatam, vrbem ædificijs, vijs, aquæductu illustratam S.P.Q.R.

Statua Sixto erecta. Miserabile iuuenis cuiusdam supplicium.

Primo huius Pontificatus anno incidit casus infrequens & miserabilis admodum. Iuuenis enim Florentinus suspendio damnatus est, eò quòd in Transtyberina regione, in ædibus Domini sui curiæ ministris, de asino, quid nescio, postulantibus aut exse qui volentibus, simpliciter restiterat. Errabant autem satellites, quia asinus non erat eius, cuius illi esse arbitrabantur. Credebãt plerique & passim dicebant Pontificem hac re fuisse male instructũ: qui si remexactius

cogno-

cognouisset,adolescentē tali morte interfici prohibuisset. Caussæ itaque ignorantiam infelici adolescenti huic mortem attulisse. Alij dicebant, eò quod Romæ intolerabilis adhuc dominaretur licentia,summo opus esse rigore & austeritate. Vt vt est hic adolescentis infelix casus omnes ad maximam permouit sympathiam,adeò vt multi qui eum interfici videbant,planxerint;omnes autem vehementissimè doluerint. Sed & adolescens ipse, cùm ad mortem educeretur,inter lacrymandum visus est sanguinis guttas profundere: quamuis meo quidem iudicio sanguis non fuerit, sed lacrymæ sanguineo colore tincti,quod tunc fieri solet, quando vehementia doloris & diuturnus planctus oculos impensè accendit & inflammauit: ita vt lacrymæ per vias illas accensas transeuntes,rubedinem quandam contrahāt:nec iam lachrymæ,sed sanguis esse conspicientibus videatur. Etsi nemo dubitet,Deum miraculoso quodā & supernaturali actu posse in homine operari,vt lacrymās verum sanguinem fundat,quemadmodum & omnipotens eius manus multò maiora miracula quondam fecit, & adhuc facere potest nullo negotio quotidiè. Huius adolescentis supplicium magnū Romanis incussit terrorem, neque etiam minorem Bononiensibus,id quod eodem tempore contigit Comiti Ioanni Pepulo, viro certè opulentissimo, & è primaria Nobilitate oriundo. Hic nescio quam ob caussam tanquam fautor Sicariorum & exsulum ad tribunal Romanum delatus, ab eodem capite damnatus & diminutus est. Sed valeant tristes istæ historię,ad lætiora veniamus Pontificatus huius exordia.

Trāsfert obeliscū Vaticanum.

Eodem hoc anno,hoc est primo Pontificatus sui Syxtus cœpit animum suum adijcere ad Obeliscum Vaticanum transferendum. Positus is erat ab antiquis eo loci,vbi nunc est adytum,seu Sacristia Ecclesiæ sancti Petri ita vt retro illud adytum terra magna ex parte mersus conspiceretur.Hunc obeliscum Sixtus in eiusdem Ecclesiæ aream iussit transportari. Quo in opere annus integer nunquam intermisso labore consumptus est. Obeliscus ille vno constat continuo marmore,quod Pyropecidon,hoc est, igneis maculis variatum seu distinctum cōstat,nostro sæculo vulgus granitum vocat. Orientale & à quibusdam Sienitis appellatur:eò quòd circa Sienem in Thebaide nascatur, è quo loco Reges Aegyptij similes Obeliscos eruere consueuerunt.Fuit autem hic obeliscus à Nuncoreo, qui ijsdem ferè temporibus,quibus Numa Pompilius Romę,in Aegypto regnauit,excisus & erectus. Scribunt nonnulli obeliscum hunc non esse integrum illum, quem fieri iusserat Nuncoreus:sed partem tantùm illius,integrum enim certum quinquaginta cubitorum fuisse,sed in poliendo seu transferendo fractū fuisse.Ex vna illius parte, quæ centum erat cubitorum Nuncoreum sibi obeliscum fieri præcepisse,quem post cæcitatem,recepto secundum oraculum visu,Soli consecrauit. ex alia parte, quæ ad septuaginta duos pedes in longitudine extendebatur,hunc obeliscum Vaticanum factum, qui inter alios quadraginta duos magnos & paruos,diuersis temporibus Romam aduectos,& diuersis locis collocatos,etiamnum visitur.Consecratus hic olim fuit Octauiano Augusto & Tiberio eius filio adoptiuo, quod antiqua huius obelisci inscriptio manifestissimè ostendit.Et autem ea huiuscemodi.

Diuo Cæsari,Diui Iulij F. Augusti.Tiberio Cæsari;Diui Augusti.F. Augusto sacrum.

Multis antea persuasum fuit,eratque ea multorum annorum fides,in sphæra seu pila maxima ærea,,quæ in summitate obelisci erat,cineres Augusti cæsaris conseruari. Sed Dominicus Fontanus architectus, qui huic transportationi præerat,diligēter hāc sphæram,seu globum perlustrans, animaduertit illum ex vna massa conflatum, nec vllam habere commissuram: fieri itaque non potuisse, vt aliquid inseri aut infundi potuerit, sed & foramina multa, quæ extrinsecus apparebant,non foramina,sed ictus erant scloperorum,quos licentia militaris,vltimo capta Roma,inflixerat. Per istos ictus,siue foramina aliqui pulueres intrauerant, ventorum turbine impulsi, & temporis diuturnitate collecti. Præterea mihi quoque videtur probari posse,non hic fuisse Augusti cineres, cùm ipse Augustus sibi magnificentissimum & sumptuosissimum Mausoleum iuxta portam populi,vbi nunc ædes sancti Rochi est,construxerit,cuius etiamnum conspiciuntur, admiranda

veſtigijs: in eo & ſuum & ſuorum ſepulchrũ vnius Religionem, alterius Iuſtitiam exhi-
eſſe voluit. Credibile itaque eſt & veriſi- bentes. Sed & in eodem plano formatæ eſt
mile, in eo loco cineres eius eſſe repoſitos. abacus marmoreæ, lævis & politæ, cui in-
Paulus & Iulius olim Secundus, & poſt il- ſculptum eſt in Latino idiomate no mẽ Pon
los Paulus iij. de hoc obeliſco transferendo tificis, totumq; huius operis modus & pro-
cogitarant: ſed quia vel difficultas operis, greſſus: nomen, cognomen, patria Architec-
vel ſumptuum magnitudo, vel alia magis ti: tempus quo hæc tranſlatio facta eſt. In-
ardua negotia eorum propoſitum terrue- terdictum ſuppedaneum marmoreum &
rint & impediuerint, nunquam ab illis ne- baſin alij duo nummi Sixti cernebantur, &
gotium tentatum eſt. At Sixtus nullis diffi- ſuper illos primus ſtylobatæ fundus erat
cultatibus territus, hanc molem tranſpor- ſtratus, cui epiſtylium innitebatur. Adiecta
tare aggreſſus eſt. Conuocauit itaque mul- tandem eſt vltima pars cum ſuis eriſmis &
tos, eoſque celebriores in architectura ma columbarijs æreis, quibus obeliſcus ipſe
giſtros, qui inter ſe de modo transferendi nectitur, hæretque immobilis.
hunc obeliſcum colloquerentur, vnumque
certum modum ſtatuerent. Propoſiti ſunt Ad hoc opus perficiendum initio quinq;
varij modi, ſed vnus iſque optimus electus, baſiliſtæ & quadraginta ergata conſtructa
cuius beneficio obeliſcus hic poſpero cum ſunt, quæ à nongentis ſeptem viris, & ſep-
ſucceſſu tranſlatus eſt, & fundamentis ad tuaginta equis in orbem verſabantur, & re-
id factis, quo loco denuò collocandus erat gebantur. Fuit autem opus hoc perfectum
artificioſiſſimè, ſpectante & admirante v- decimo die Septembris, anni M. D. LXXX
niuerſo populo, ſuperimpoſitus. Ab om- VI qui dies erat Mercurij, & Veneris inſe- *Obeliſcus*
ni parte nummi ærei, medaglias vocant, in quenti ſanctiſſimæ Cruci obeliſcus dedica- *S. Cruci*
tanti operis memoriam ſpargebantur. In- tus & conſecratus eſt. Expenſa ſunt autem *dedica-*
ter alia duæ quoque arculæ, & in vtraque hoc opere triginta ſeptem millia corona- *tus.*
duodecim nummi, qui ab vno latere ima- torum, nongenti inſuper & ſexaginta quin-
gine Pontificis erant inſigniti, ab altero a que priuſquam in altum leuaretur, dimit-
lij alias figuras & formas oſtentabant. In teretur, tranſferretur, & denuo erigeretur
quibuſdam homo videbatur ſub dio, in cum omnibus ornamẽtis, deaurationibus,
patenti campo ſub arbore ſecurè dormiens alijsque ſumptibus accidentalibus: excep-
cum hac inſcriptione: *Perfecta ſecuritas.* In a- to metallo, vnde conflata eſt crux, quæ po-
lijs tres colles ſeu monticuli cernebantur: ſtea in ſummitate obeliſci eſt collocata, &
in vno, qui à dextris erat, ſedebat Cornu leones ſub obeliſco poſiti, qui illum quaſi
copiæ: qui à ſiniſtris, laurum proferebat: ſuſtentare videntur. Metallum enim hoc
medius, qui & alijs eminentior, gladium Reuerenda camera Apoſtolica ſuppedita-
habebat mucrone ad cælum erecto, ad uit.
formam lingulæ, quæ eſt in bilance, cum Iuſſit deinde Pontifex alium etiam, ſed
hoc elogio: *Fecit in monte conuiuium pingui-* minorem, obeliſcum ſub terra defoſſum *Alios o-*
um. eruĩ, iuxta ædem S. Rochi, quem aiunt il- *beliſcos*
lic quondam poſitum, vt eſſet ornamen- *reſtaura-*
Alij effigiem habebant ſancti Franciſci, tum Mauſeoli Cæſaris Auguſti: qui cùm *tos, &*
ante crucifixum in genua procumbentis, v- varias in partes fractus erat, reparatus, & *tranſla-*
nà cum Eccleſia ruinam minitante, cum in- ante Eccleſiam Meriæ Maioris erectus eſt. *tos.*
ſcriptione, *Vade Franciſce, & repara.* Erant & Præcepit deinde & duos alios obeliſcos
inter hos nummos in quibus effigies Pij effodi, qui multis ſæculis in Circo Maxi-
Quinti erat expreſſa, ab altero latere vel mo ſub terra latuerant: vnum eorum dicũt
Religio, vel Iuſtitia. Fuerunt & ſimiles fuiſſe omnium, qui vnquam Romã aduecti
nummi formati in planicie cuiuſdam ſa- ſunt maximum: iſte in aream S. Ioannis ad
xi, dicto fundamento innitentis. Fuerunt Lateranum tranſlatus eſt. Et quia tribus lo-
autem nummi iſti ſuppedaneo ex marmo- cis fractus erat, artificioſiſſimè reparatus,
te candido, & in tres partes diſtributo ſup- erectæ & quemadmodum duo alij, ſanctæ
poſiti, inter illos duo erant aurei effigiem Cruci conſecratus eſt. Oſtendit autem o-
Pij Quinti referentes, & ex aduerſo latere beliſcus iſte ab omni parte plurimas litte-

ras

ras Aegyptiacas. De hoc obeliſco latius ſcripſimus in libro noſtro de vitis Imperatorum in vita Conſtantii, filij Conſtantini Magni, à quo Conſtantio Romam allatus tus eſt. Alter ille minor à capite ad callē hieroglyphicis literis ornatus, in Circo Maximo inuētus eſt: eratq; in tres partes diffractus: ſed integritati reſtitutus in area eccleſiæ S. Mariæ del populo collocatus, &, vt alij, S. Cruci dicatus eſt. Prior ille obeliſcus ab Octauiano Auguſto Romam aduectus, & Soli dicatus eſt: id quod antiqua eius inſcriptio, quæ à duobus lateribus occidentali & meridionali apertè in hanc ſententiam legitur, teſtatur.

Imperator Cæſar Diui F. Auguſtus Pontifex Maximus 12. Coſ. Trib. Pōt. 13 Aegypto in poteſtatem populi Romani redact. Soli donum dedit.

Torre, donum.

Sacellum præſepis Dominici cōſtruxit.

In his quattuor obeliſcis reficiendis & transferendis magnam auri vim expendit: nec minorem in exſtruendo magnifico illo præſepis Dominici Sacello, quod in Eccleſia S. Mariæ Maioris, tribus ante Pontificatum ſuum menſibus ædificare cœperat, cū intentione, ſe etiam ſanctiſſimi præſepis, quod erat vicinum, locum poſtea exornaturum. Trium illorum menſium ſpatio iacta ſunt huius Sacelli fundamenta, & pars illius à terra eleuata: Pontifex factus Sixtus, nullo modo voluit cœptum opus mutari, præterquam quòd interiora Sacelli, quæ antea plaſte fuiſſent cruſtata, nunc poliri iuſſit, nobiliſſimo marmore; idq; e vario artificio & diuerſis inuētionibus, quod præter modum venuſtum & magnificum opus effectum eſt. In hoc ſacellum iuſſit integrum illud ſacellum præſæpis Dominici antiquum transferri, quod ita antiquum erat, ita magnam excitabat deuotionem.

Sepulchrū Pii V. ædific.

Sed & Pio Quinto in eodem ſacelli magnificum condidit ſepulchrum, in quod illius corpus è diui Petri Eccleſia cum maxima pompa iuſſit inferri. Deinde & ſibi monumentum ædificauit, ſtatuamq; poſuit præſepe Dominicum adorantem: Dotauit ſacellum hoc epulentis prouentibus, multis priuilegijs & iure patronatus, vt patet in Bulla, quam expediri hac de re iuſſit, & incipit; *Glorioſæ & ſemper virginis genitricis Mariæ, &c.* Auſpicijs quoque Sixti aquæ in monte Caballi, qui ab Antiquis mōs. Quirinalis dicitur, adductæ ſunt: Mons enim ille aquarum maxima laborabat, penuria: quæ res eò moleſtius accidebat, quod plerique Pontifices hic æſtate, ob eximiam aeris ſalubritatem, aſſiduè ſolent habitare. Fons huius aquæ in agro Columnæ ſcaturiebat. Opus hoc varias ob cauſſas difficile eſſe videbatur, & multi euentum, qualis Pontifex optabat, nō habiturum exiſtimabant, cæterum decimo tandem octauo mēſe ad lætum finem perductum eſt. Laborabāt in hoc opere quotidiè bis mille homines, ſæpè ter, nōnunquam verò quater mille. Sumptus fuēre ducenta & ſeptuaginta ducatorum millia, ex quibus viginti quinque millia numerata ſunt Martio Columnæ, Domino illius loci, in quo aqua iſta ſuam ſcaturiginem, ſuoſq; fontes habebat. Voluit autem Pontifex hunc aquę ductum à ſuo nomine, quod ante Pontificatum habuit, Felicem appellari. Fons quoque deinde venuſtiſſimus conſtructus eſt, ſub area S. Suſannæ, à latere thermarum Dioeletiani, additaq; eſt hæc inſcriptio:

Sixtus 5. Pontifex Max. Picenus, aquam ex agro Columnæ viæ Præneſt. Siniſtrorſum multar. collectione venarum ductu ſinuoſa receptaculo mil. 20 à ea. 20 adduxit, Felicemq; de nomine ante Pontif. dixit, cœpit Pont. anno 1. abſoluit 3.

Xyſtus in Laterano.

Eſt elegantiſſimum opus Xyſtus ille, quē Pontifex in Laterano conſtruxit, ad populum in eo benedicendum, in quo & varia pingi quàm artificioſiſſimè fecit myſteria, ad nouem choros Angelorum, ad duodecim Apoſtolos, ad Prophetas, ad Martyres, ad Virgines, Pontifices & Cōfeſſores pertinentia, hiſtoriam quoque Conſtantini Magni, & alias ſpectatu digniſſimas. Iuxta locum hunc Sixtus palatium in vſum Pōtificum à fundamentis excitauit, tam amplum & ſpatioſum, vt aſſerant non eſſe in vrbe ſimile, vno tempore, & ab vno Principe ab ipſis fundamentis erectum & abſolutum. Amplis, magnificis, & ornatis cubiculis quam plurimis diſtinctum eſt. Duo habet atria: varijs in locis aliæ picturæ cernuntur plurimæ. Frontiſpiciū, quod verſus obeliſcum eſt, trecentos quadraginta quatuor palmos habet in longitudine:

Palatiū in Laterano.

quo

quod Mariam Maiorem respicit, trecentos triginta septem. Ab area vsque ad summitatem rectè in palmos centum triginta septē assurgit. Quid multis? Habitaculum est capacissimum, & Principibus multis sufficiens. Pōtifex hic omnibus Cardinalibus sua cubicula destinārat, in quibus, cum Pontifex apud S Ioannem Sacellum (vt loqūtur) faceret, aut publica in palatio Consistoria celebraret, possent commodè satis habitare. Fecit & Sixtus Scalam sanctam ex quorundam locorum ruinis ad Sancta Sāctorū transferri, multis architecturæ ornamentis additis.

Xenodochium seu Nosocomium ab eo cōditum infirmis.

Aedificauit quoque Sixtus in initio plateæ Iuliæ, à latere Pōtis Sixti, ad ripam Tyberis amplissimas ædes, in vsum mendicorum, vlcerosorum, & mutilorum, quibus deest facultas victum sibi comparandi, dotauitque has ædes quindecim millium ducatorum prouentu, vt ex eo prædicti pauperes alantur & vestiantur. Locus est capacissimus: ita vt vno eodemque tempore in eo bis mille homines possint habitare, nec vnus alteri sit impedimēto. In frontispicio portæ huius ædificij hæc legitur inscriptio;

Sixtus 5. Pont. Max. Picenus, pauperibus pie alēdis, ne pane vestituque careant, multo suo coemptas ære has ædes exstruxit, aptauit, ampliauit, perpetuo censu dotauit. Anno Dom. 1586. Pontificatus 2.

Columna Troiana.

Statuam deinde sancti Petri ex ære conflatam & pulcherrimè deauratam fecit, eamque in columna Traiana constituit: eam eidem sancto consecrans. In hac columna gloriosæ Traiani Cęsaris expeditiones, bella & res gestæ in Parthis & Dacis, qui nunc Transyluani & Valachi dicuntur, subingādis cernuntur. Erecta hęc olim columna est à Romanis, & dicto Imperatori dedicata.

Columna Antonina

In columna Antonina Sixtus imaginem D. Pauli erexit ex ære deaurato factam, eamque columnam D. Paulo nuncupauit. Erat ea primò dedicata Antonino Pio, à Marco Aurelio eius genero...

In hac columna miro artificio sculpta sunt bella & prælia, quæ idem M. Aurelius gessit in Germania, contra Marcomannos, hodiè Bohemos & Morauos. Quia verò columna hæc varijs locis erat fracta, iussit eam Pontifex summa cū elegantia & dexteritate restaurari. Porrò illius auspicijs restituti sunt & duo equi, vnus Praxitelis, & alter Phidiæ, qui erant mutilati, & ab ipsa antiquitate multis in partibus corrosi. Quia verò illorum inscriptiones ipsam historiam manifestè satis declarant, lubet eas hoc loco recensere. Vnius est;

Bucephalus cū Alexandro

Phidias nobilis scriptor, ad artificij præstantiam declarandam Alexandri Bucephalum domanis effigiem è marmore expressit.

Alterius verò hæc:

Praxiteles sculptor ad Phidiæ emulationem sui monumenta ingenij posteris relinquere cupiens eiusdem Alexandri Bucephalique felici contemione perfecit.

Phidiæ opera insigniora.

Quamuis istæ statuę sint certè singularis & mirabilis artificij, non sunt tamen ex rariis illis, maximeque stupēdis, quas horum artificū manus sculpserunt. De Phidia namque legitur, eius opera maximè admiranda esse Iouem Olympium, quem ex ebore & auro fecit in Elide. Volunt quidam opus hoc fuisse tale, vt nobilius & excellentius hic mundus nūquam viderit. Sed & illa statua Mineruæ Athenis, quæ ex puro ebore & auro erat elaborata, 26. cubitos alta: in cuius clypeo sculpta erat Amazonum quoddā prælium: in suppedaneo verò bella Cētaurorum & Lapytharum, aliaque poemata spectatu iucundissima. In scuto seu clypeo illo (quia nomen suum adscribi voluit) suam expressérat imaginem, tali cum artificio, vt qui hāc partem tollere voluisset, totum opus violasset. Fecit idem Phidias & alias Deorum statuas ex ære, & ex marmore quàplurimas. Scribūt nonnulli virum tam celebrem in carceribus mortuum: erat enim accusatus à nonnullis, quòd in statua quadam, quam ciuitas ex ærario publico fieri iusserat, aurum hoc modo collocasset, vt nemine animaduertente facilè tolli posset. Felicior erat in fingis, quam in hominibus formandis.

Præclariora Praxitelis monumēta.

Inter alia multa rara & singularia opera, quæ fecit Praxiteles, laudatur potissimùm statua illa Veneris, quam vt viderent multi, in Gnidum nauigārunt. Duas Veneris statuas sculpserat, nudam vnam, alteram velo tectam. Cumque Coi vnam ex his sibi comparare decreuissent, velatam, vt honestiorem & magis pudicam elegerunt.

runt. Altera deinde, quæ eiusdam erat prætij, à Guidijs empta, miris modis laudata, & multò celebrior priore habita est. Quare cum Rex Nicomedes hanc sibi redimere, & æs alienum, quod vrbs contraxerat, maximum profectò redderet polliceretur, Guidij nullo modo vendere statuam voluerunt, solùm enim marmor hoc patriam illorũ nobilitauit. Referunt quidam historici in hac vrbe olim fuisse iuuenem, qui amore huius statuæ ita exarsit, vt nocte quadam clam tẽplum, in quo Venus seruabatur, ingressus sit & libidini suę in ea satis fecerit, in cuius sceleris testimonium macula post in hac statua apparuit. Celebratur & huius sculptoris Cupido, cuius spectandi gratia multi in Thespiam olim profecti sunt. Præter hunc Cupidinem alius quidam eiusdem Praxitelis olim ostendebatur, certè pulcherrimus, qui omnes spectatores in admirationem rapiebat, hunc parij Propontidis incolę colebant. Ferunt autem Archidam quendam Rhodiensem eius amore inflammatum, hoc eadem turpitudine, qua iuuenis ille Venere, abusum, similem in statua maculam reliquisse.

Hæc sunt istorum artificum opera celebriora, qui etsi ætate Alexandri non vixerint, neque ipsi coætanei fuerint, sed post Alexandrum vita functum nati, vnus post alium vixerit, has tamen statuas ad honestã & laudabilem æmulationem vnius ad alterum facere potuerint. Aemulatio enim (vt docti volunt) solet esse aliquando viuorum de mortuis; cuius rei in historijs plurima reperiuntur exempla. Sed & ex varijs imaginibus, tam ipsius Alexandri, quàm Bucefali, quæ post mortem illius remanserũt, potuerunt sculptores isti similitudinem eorum capere. Hæc placuit paulò latius hoc loco annotare; quosdam enim inuenimus, qui hac in re non exiguam sibi fingebant difficultatem, quæ vt tollatur, hoc modo illis respondendum putauimus. Sed ad Sixtum reuertamur.

Ampliauit quoque palatium in monte Quirinali: sed & in eodẽ monte aliud quoque cœpit ædificare, cùm prius illud non satis idoneum & spaciosum erat ad talem Principem, eiusq; familiam excipiendum. Præterea & habitacula quædam inchoauit, producentis Heluetijs, qui de cohorte prętoria Pontificis sunt. Quinetiam in vinea sua iuxta sanctam Mariam Maiorem multa, eaque ampliſſima, iucundissimaq; ædificia construxit.

Aliæ fabricæ Sixti.

In vijs quoque aperieneis, restaurandis ac dilatandis erat studiosus. Nouam fecit, eamque omnium celeserrimam, cuius initium est ab Ecclesia sanctæ Crucis in Hierusalem, & ad Ecclesiam sanctę Marię Maioris extenditur: atque hinc vsque ad templum sanctæ Trinitatis in Monte procurrit. Vnde produxisset vsque ad portam populi, bis mille & quingentis passibus, eratque tota via ad amussim & filium directa, tam lata, vt quinque simul iunctis carpensis transitum præbeat. Viam hãc à priori suo nomine Felicem nuncupauit. Fecit & alias duas vias, quarum principium est extra portam sancti Laurentij. Harum vna ducit ad sanctam Mariam Maiorem, alteram vineam Pontificis ab vno latere claudens, vsq; ad Hermas Diocletiani procurrit. Quarta via incipit à Maria Maiore, & ad palatium sancti Marci excenditur.

Viæ à Sixto nouæ factæ aut veteres reparatæ.

Similem viam aperuit à sancto Ioanne in Laterano, vsque ad Colossenm. Sexta incipit à porta Salaria, & iuxta portam Piam terminatur. Fabricatus est & multa in Vaticano palatio, vbi nouum, idque splendidum palatium incepit, ambulacris à Leone Pio & Gregorio depictis coniunctum. Et in ipsa sancti Petri fabrica multa construxit, ita vt dictæ Eccclesiæ nauis, seu moles ipsa, quasi absoluta sit, qua non excelsior in tote Christianismo esse dicitur. In hoc opere continuè sexcenti homines desudarunt. Scalas deinde coclides nobilissimas in palatio Apostolico condidit, per quas Pontifices sncretò possint descendere in Ecclesiam S. Petri, ita vt à nemine videantur. Ducunt autem scalæ istæ in sacellum Gregorianum. Restaurauit & turrim ædificij, quod ab amœnitate prospectus Beluedere dicitur, vna cum Ecclesia S Sabinæ. Condidit & pulcherrimam ecclesiam S. Hieronymo, cui à Ripetta nomen, cum adhuc Cardinalis esset eamque non contemnendis prouentibus dotauit. In his omnibus fabricis magnam attulerunt commoditatem Pontifici præclara illa marmora, quæ in Septizonio Seueri ex terræ visceribus erui iusserat.

Aliæ fabricæ.

Bono

Collegij studiosorum Bononiæ erectum.

Bononiæ Collegium studiosis ex Marchionatu Anconitano oriundis erexit, in quo præter ministros triginta iuuenes adiuntur, qui litteris dant operam, Aquas etiam dulces in vrbem veterem, vbi eorum ingens erat penuria, deduxit. Beatæ virgini Lauretanæ splendidissimum templum erexit, atque illud Episcopatus titulo nobilitauit, illud à Racanatensibus transferens aliisque multis donarijs & templum hoc ornauit. Ciuitatem in Monte Alto cœpit exædificare, quo in opere sine intermissione laborabat, montemque maximũ (vt aiunt) euertit, eandem quoque ciuitatem Episcopatus titulo donauit. Tiberim quoque inter duo loca, quæ incolis Borgetto & Vtriculi dicuntur, insigni ponte constrauit.

Oppidum in patria condidit.

Bibliotheca in Vaticana noua à Sixto cõdita.

In ædificiorum, fabricarumque à Sixto constructarum catalogo vltimum locum nobilissimæ illi Bibliothecę, quam in Vaticano erexit, reseruauimus. Quia namque de ea paulò copiosius dicturi sumus putauimus hunc locum cõuenientissimum, speramus autem hanc nostram prolixitatem lectori fastidium nõ allaturum. Quæ enim in hac Bibliotheca picta sunt, in quibus recensendis copiosiores erimus, huiusmodi profectò sunt, quæ & vtilitatem simul & voluptatem legentibus adferent: ijs præsertim, qui rerum antiquarum sunt studiosi. Inter alia iucundissima loca, quæ in Vaticano sunt, is est primarius, quem Beluedere nuncupant, in quo cernitur amplissimum quoddam Theatrum, ad cuius introitum magnus erat numerus distinctorum graduum, seu scalarum ex marmore iussu Pij Quinti factarum: vt cum in Theatro festum celebraretur, à populo cuncta quàm commodissimè spectari possent. Hunc locum Sixtus tanquam suo instituto aptissimum elegit. Sublatis itaque gradibus, in eo loco cœpit ædificare. Præter ædificia verò, quæ libris reseruãtur, alia confestim noua condidit, in vsum eorum qui hanc Bibliothecam custodiunt: quorundam etiam litteratorum, qui ea incolerent, vt ipsius Protectoris, si quando valetudinis gratia suum mutare velit habitaculum. Ipsa autem Bibliothecæ ædificium est longum & vacuum ad trecentos octodecim palmos in longitudine, sexaginta verò nouem in latitudine extensum. Multas habet in medio columnas cœmentirias, optimò ordine dispositas, ipsum autem ædificium occidentem spectat, vnde & lumen intercipit: licet à Meridie quoque & ortu illustretur. A latere molis huius in vsum bibliothecæ publicæ constructæ, duo alia minora ædificia adiecta sunt, quæ bibliothecæ seruiunt secretiori. Totam hanc bibliothecam Sixtus foris & intus elegantissimis picturis exornauit. Foris namque parietes calce nigra & candida iussit incrustari, & in ijs multas virtutum, scientiarum, aliarumque ad rem literariam pertinentium, imagines delineari. Intus verò præter alia multa, quæ cernuntur, pingi fecit Ecclesiæ Concilia sedecim, & sub vnoquoque propria sua legitur inscriptio, duæ inscriptiones cùm sint lectu dignissimæ, contineantque res memorabiles, non piguit nos eas hoc loco recensere, sperantes alios easdem non aliosque vtilitate lecturos.

Concilia Ecclesiæ sedecim, & eorũ inscriptiones.

Sub primo itaque Concilio Nicæno hæc verba descripta sunt. *S. Siluestro Papa, Fl. Constantino Magno imper. Christus Dei Filius Patri Consubstantialis declaratur. Arij impietas condẽnatur. Ex decreto Cõsilij Cõstantinus Imp. libros Arianorum comburi iubet.* Sub Concilio Constantinopolitano, quòd proximè sequitur, sic legitur: *S. Damaso Papa & Theodosio Iun. Imp. Spiritus S. diuinitas propugnatur. Nefaria Macedonij hæresis exstinguitur.* De Ephesino Concilio dicuntur hæc: *S. Cœlestino Papa & Theodosio Sen. Imper. Nestorius Christum diuidens damnatur. B. Maria virgo Dei Genitrix prædicatur.* Sequitur pictura primi Concilij Chalcedonensis sub quo legitur: *S. Leone pp. & Marciano Imp. Infelix Eutyches vnam tantum in Christo naturam asserens, confutatur.* Secundo Cõcilio Constãtinopolitano, quod proximum est, hæc inscriptio subiecta est: *Vigilio Papa, & Iustiniano Imp. Contentiones de tribus capitibus sedantur. Origenis errores refelluntur.* Iuxta concilium hoc aliud tertium Constantinopolitanum expressum est, cum hæc inscriptione; *S. Agathone Papa, Constantino Pogonato Imp. Monothelitæ hæretici, vnã tantũ in Christo voluntatẽ dicentes, explodũtur.* De Concilio Nicæno secundo, ibidẽ picto, sic dicitur: *Adriano Papa, Constantino Irenes F. Imp. Impij Iconomachi reijciuntur sacrarũ imaginum veneratio confirmatur.* Quarto Concilio Constantinopolitano: adscriptum est. *Adriano II. Papa, Basilio Imp. Ignatius Patriarcha Cõstantino-*

Nicænũ Cõstantinopoli. 1. Ephesinum. Chalcedonẽse 1. Constãtinop. 2. Constãtinop. 3. Nicæ. 2.

Constãtinop. 4.

ſtantinop. in ſuam ſedem, pulſo Photio reſtituitur. Pone hoc ſpectatur primum Cõcilium Lateranenſe generale, cum hoc elogio, *Alexandro 3. Pont. Federico 2. Imp. VValdenſes & Cathari hæretici damnantur; Laicorum & Clericorum mores ad veterem diſciplinam reſtituuntur. Torneamenta vetantur.* Sub ſecundo vniuerſali, Concilio Lateranenſi ſcriptum eſt: *Innocentio 3. Põt. Federico 2. Imp. Abbatis Ioachim errores damnantur, bellum ſacrum de Hieroſolyma recuperanda decernitur. Cruce ſignati inſtituuntur.*

Laterane. 1.

Laterane. 2.

Ab vno latere huius picturæ imago S. Franciſci Eccleſiam S. Ioannis ruinam minitantem, ne labatur ſubſtinentis, cernitur id, quod Innocentius in ſolemnijs viderat; quare & hæc adiecta eſt inſcriptio: *Innocentio 3. Pont. per quietem S. Franciſcus Eccleſiam Lateranenſem ſubſtinere viſus eſt.* Ab altero latere S. Dominicus delineatus eſt, qui eiuſdem Innocentij tempore hæreſin in Aquitania Toloſæ natam reſtinxit, inſcriptio illius hæc eſt: *S. Dominico ſuadente contra Albing. hæreticos Simon Comes Montiſſertien. pugnam ſuſcepit, egregieque confecit.* Sequitur Concilium primum Lugduni celebratum, cum tali inſcriptione: *Innocentio 4. Pont. Max. Fridericus 2. hoſtis Eccleſiæ declaratur, Imperioq; priuatur. De terræ ſanctæ recuperatione conſtituitur. Hieroſolymitanæ expeditionis Dux Ludouicus deſignatur. Galero Rubro & purpura cæ dinales donantur.* Sub concilio Lugduni celebrato Sixtus etiam ſcribi mãdauit: *Gregorio x. Pont. Græci S. R. E. vnionem redeunt. In hoc concilio S. Bonauentura egregia virtutum officia Eccleſiæ Dei præſtitit. Tartarorum Rex à F. Hieronymo Ordinis Minorum ad Concilium perducitur, Rex Tartarorum ſolemniter baptizatur.* Poſt dicta Concilia cum ſequenti ſcriptura ſpectatur Concilium primum Viennenſe: *Clemente 5. Pont. Clementinarum Decretalium Conſtitutionem Codex promulgatur. Proceſſio ſolemnitatis corporis Domini inſtituitur. Hæbraicæ, & Chaldaicæ linguæ profeſſio, fidei ergo, in nobiliſſimis quatuor Europæ Academijs inſtituitur.* Picturæ de Cõcilio Floren. ſubſcriptũ eſt: *Eugen. 4. Pont. Græci, Armeni, Aethiopes ad fidei veritatẽ redeunt.* De Concilio Lateranẽſi vltimo ſic dicitur: *Iulio 2. & Leone x. Põt. Max. Bellum contra Turcam, qui Cyprum & Aegyptum proximè Sultano victo occupabat, decernitur. Maximilianus Cæſar, Franciſcus Rex Galliæ bello Turcico Duces præficiuntur.* Inſcriptio denique Concilij Tridentini, quod vltimo loco depictum cernitur, hæc eſt: *Paulo 3. Iulio 3. Pio 4. Pont. Lutherani & alij Hæretici damnãtur. Cleri populiq; diſciplina ad priſtinos mores reſtituitur.*

Franciſci & Dominici effigies.

Præter hæc Concilia, etiam hic celebriores totius orbis terrarum, quæ ab Orbe condito fuêre, depictæ ſpectantur Bibliothecæ; quas & nos hic quoque ſumma, qua poſſumus breuitate cum ſuis inſcriptionibus referemus. Prima itaque inter has eſt Hebræorum, cum his litteris: *Moyſes librum legis Leuitis in tabernaculo reponendum tradit. Eſdras Sacerdos & Scriba Bibliothecam ſacram reſtituit.* Sequitur bibliotheca Chaldæorum in Babylonia; *Daniel & Iocij ſcientiam Chaldæorum addiſcunt. Cyri Decretum de templi inſtauratione Darij iuſſu perquiritur.* Græcorum, ſeu Athenienſium Bibliothecæ inſcriptum erat: *Pyſiſtratus primus apud Græcos publicam Bibliothecam inſtituit. Seleucus Bibliothecã à Xerxi aſſportatam, referendam curat.* Sub Bibliotheca Aegyptiorum, quæ erat Alexandriæ, ſcriptum legebatur, *Ptolemæus ingenti Bibliotheca inſtructa. Hæbræorum libros concupiſcit: Septuaginta duo interpretes ab Eleazaro miſſi ſacros libros Ptolemæo reddunt.* Bibliotheca Romana hunc habet titulum: *Tarquinius ſuperbus libros Sybilinos tres, alijs à muliere incenſis, tantundem emit Auguſtus Cæſar Palatina Bibliotheca magnificè ornata, viros literatos fouet.* Hanc ſequitur Bibliotheca Hieroſolymitana, ſub qua oppoſitum erat; *S. Alexan. Epiſc. & Mart. Decio Imperat. in magni temporum acerbitate ſacrorum ſcripturarum libros Hieroſolymis congregat.* Deinde Bibliotheca Cęſarienſis, cum hac inſcriptione; *S. Pamphilus presbyter & Mart. admirandæ ſanctitatis & doctrinæ Cæſareæ ſacram Bibliothecam conficit: multos libros ſua manu deſcribit.* Hanc iuxta depicta eſt Bibliotheca Apoſtolorum, de qua ſic prædicatur; *S. Petrus ſacrorum librorum theſaurum Romana Eccleſia aſſeruari iubet.* Bibliotheca Pontificum vltimo loco cernitur effigiata, cuius hæc eſt inſcriptio: *Romani Pontifices Apoſtolicam Bibliothecam magno ſtudio amplificant & illuſtrant.*

Celebriores totius orbis Bibliotheca.

Hæbræo.

Græco.

Quod ſi antea nobis conſtitiſſet, materiam hanc de Bibliothecis tam fore prolixã, forſan aut ab ea abſtinuiſſemus, aut non ita exactè atq; ſingulariter eas deſcripſiſſemus. Nam & exiguũ illud, quod ſupereſt, ſilentio tranſire non poſſumus: tũ vt opus ſit abſolutũ, poſtquam ſit cœptũ: tũ etiam quia nobis omnino perſuasũ eſt, eos quib' iucundum eſt legere libros, etiam cum voluptate viſuros res tam ſingulares, ad ipſos libros pertinentes. Dicemus igitur in ſequenti-

quentibus, istic ostendi pictos omnis homines, qui ob literarum inuentionem toti mundo sunt celebriores. In prima columna spectatur Adamus cum hoc titulo: *Adam diuinitus edoctus, primus scientiarum & literarum inuentor.* Secunda columna exhibet filios Seth, Adami Nepotes, cũ hoc elogio: *Filij Seth columnis duabus rerum cælestium disciplinam inscribant.* Sequitur Abraham, sub quo notatum est: *Abraham Syras & Chaldaicas literas inuenit.* Pone illũ expressæ sunt literæ, quas ille inuenit. Post Abrahamũ cernitur Moyses, Dux & Legislator populi Hebraici, cum hac scriptura; *Moyses antiquas Hebraicas literas inuenit.* De Esdra verò sacerdote & Scriba eiusdẽ populi Hebraici, qui proximè collocatus est, dicitur, *Esdras novas Hebræorum literas inuenit.* In tertia colũna prodit Mercurius Aegyptius, eius titulus est: *Mercurius Thoot Aegyptijs sacras literas conscripsit.* Adiunctum habet ille Herculim Aegyptium, de quo legitur *Hercules Aegyptius Phrygias literas cõscripsit.* De Memnone qui sequitur, hæc referuntur: *Memnon Phonroeo æqualis, literas in Aegypto inuenit.* Non procul hinc Isis regina Aegypti spectãtur, cuius hæc est inscriptio; *Isis Regina Aegyptiarum literarum inuentrix.* In quarta columna imago Phœnicis, Phœniciæ Regis delineata est, eiq; subscriptum: *Phœnis literas Phœnicibus tradidit.* Sequitur Cadmus, cui adscriptum est: *Cadmus Phœnicis frater literas sexdecim in Græciam intulit.* Ipse autem literæ supra caput illius depictę sunt. His literis dicitur Palamides adiunxisse quatuor alias, & totidem alias Simonides Melicus, quę omnes simul iunctos faciunt vigintiquatuor. Aristoteles (vt scribit Plinius) dicit antiquas literas Græcorũ fuisse decem & octo, duos adiunxisse Epicharmum & non Palamedem. Ipsa autem rei veritas incerta est, & dubia, cum in obscurissimæ antiquitatis visceribus sepulta sit. Subsequitur Linus Thebanus, cum his verbis: *Linus Thebanus Græcarum literarum inuentor.* Inde Cecrops Athenięsium Rex, cui adiectum; *Cicrops Dipies primus Athenięsium Rex, Græcarum literarum author.* In quinta columna primo loco pictus est sapiens ille Philosophus Pythagoras, de quo dicitur: *Pythagoras literam ad humanæ vitæ exemplum inuenit.* In alio colũnæ literæ effigies Epicharmi Siculi, cum hoc dicto: *Epicharmus Siculus duas Græcas addidit literas.* Simonidi Melio hæc verba subiuncta sunt: *Simonides Melius quatuor literarũ inuentor.* Palamedi verò hæc: *Palamedes bello Troiano literas quatuor adiecit.* In sexta columna posita est imago Nicostratæ Carmẽtę matris Euãdri, hanc sub se habens inscriptionẽ: *Nicostrata Latinarũ literarũ inuentrix.* Literæ quas inuenit, ibidem quoq; oppositæ, suns hæ: A, B, C, D, E, F, G, I, L, M, N, O, P, R, S, T, V, Subsequitur Euander Rex Arcadiæ, cum hac inscriptione: *Euander Carmentæ F. Aborigines literas docuit.* Iũctum habet ille sibi Demaratum Corinthium, cuius elogium est: *Demaratus Corinthius Hetruscarũ literarum Author.* Hic verò Claudium Cæsarem Romanorum Imperatorẽ, de quo legitur: *Claudius Imperes novas literas adinuenit.* Hęc verba sub illo scripta sunt, at supra caput illius additum est: *Exciquæ duæ vsu obliterarunt.* Hoc est, vna istarum literarum est Exciquæ duæ non amplius in vsu sunt, neque satis constat, quæ istæ fuerint. Mihi autem non fit verisimile literarum F. Claudio inuentam, cum ea apud Ciceronem, qui multis annis Claudij sempora antecessit, inueniatur: immò is ipse nono libro Epistolarum ad Atticum prę lium suum vocat Formianum. Digamma, quia incipiebat à littera F. quæ dicitur digãma, cum figuram duorum T, habere videatur, Dicendum itaque est: Claudium literã hãc dilucidius explicasse, aut aliud quod circa illam egisse, vnde nomen inuentoris consecutus est. In septima columna imago S. Ioannis Chrysostomi visitur, cui subiecta est hæc subscriptio; *Ioannes Chrysost literarum Armenicarum inuentor.* Et effigies D. Hieronymi, cum hoc titulo: *S. Hieronymus literarum Illiricarum inuentor.* post illum S. Cyrilli, de quo; *S. Cyrillus aliarum litterarum illyricarum inuentor.* Illos sequitur Vlphias episcopus, cui subiectum. *Vlphias episcopus Gothorum literas adinuenit.* In octaua & vltima columna effigies Domini nostri Iesu Christi formata est, cui subscriptum: *Christus Summus Magister, cælestis doctrinæ author:* deinde Pontificis Romani, cum titulo: *Christi Domini Vicarius:* tandem & Imperatoris, cuius inscriptio est: *Ecclesiæ defensor.*

Inuentores literarum & scientiarum. *Adam.* *Filij Seth.* *Abraham.* *Moyses.* *Esdras.* *Mercurius.* *Hercules Aegyptius.* *Memnõ.* *Isis.* *Phœnix.* *Cadmus.* *Linus.* *Cecrops.* *Pythagoras.* *Epicharmus Siculus.*

Hæc sunt præcipua, quæ inc Biblio thecaVaticana publicè depicta spectantur, scriptaque leguntur. In secreta verò *Biblio arcane or natu ment.*

Biblio-

Bibliotheca, Doctorum Ecclesiæ, multorumque Sanctorum effigies, cũ multis præclaris Sixti operibus & monumentis delineatæ sunt. Has omnes figuras ordine recenseri non est nostri instituti: putauimus enim hic nõ omnia, sed ea tãtũ describẽda, quæ in hac Bibliotheca videtur celebriora, magisque singularia. Superest vt coronidis loco huic quoq; discriptioni addamus duas illas tabulas marmoreas, quę in dicta Bibliotheca cernũtur, & quę in ijs scripta sũt, hoc loco referam⁹. In priore tabula legũtur hęc.

Sixti 5. Põt. Max. Perpetuo hoc decreto de Libris Vaticanæ Bibliothecæ conseruandis, quæ infra sunt scripta, hunc in modum sancita sumus; inuiolateque obseruamus. Nemini libros, Codices, volumina huius Vaticanæ Bibliothecæ ex ea auferẽdi, extrahẽdi, aliõue asportandi, non Bibliothecario, neque custoditbus, Scribisque, neq; quibusuis alijs cuiusuis ordinis & dignitatis, nisi de licentia summi Rom. Pont. scripta manu facultas esto. Si quis secus fecerit, libros, partemue aliquam abstulerit, extraxerit, elepserit, rapserit que, carpserit, corruperit dolo malo, ille à fidelium cõmunione eiectus, maledictus, anathematis vinculo colligatus esto. A quo quam præterquam Rom. Pont. ne absoluitor.

Secundæ verò tabulæ inscriptio ad perpetuã rei memoriã hæc est: *Sixtus Põt. Max. Bibliothecam Apostolicam, Sanctissimis prioribus illis Pont. qui beati Petri vocem audierũt, in ipsis adhuc surgentis Ecclesiæ primordijs inchoatum, pace Ecclesiæ reddita, Laterani institutam: à posterioribus deinde in Vaticano, vt ad vsus pontificios paratior esset translatam, ibiq; à Nicolao 5. auctam, à Sixto 4. insigniter excultam, quo fidei nostræ & veteram Ecclesiasticæ disciplinæ rituum documenta omnibus expressi, & aliorum multiplex sacrorum copia librorum conseruarentur, ad puram & incorruptam fidei veritatem perpetua successione in nos deriuãdam, toto terrarum orbe celeberrimam, cum loco depresso, obscuro & insalubri sita esset, aucta peramplo vestibulo, cubiculis circum & infra: scalis, porticibus, totoque ædificio à fundamentis extructo, subsellijs, plateisque directis, libris dispositis, in hunc editum, perlucidum, salubrem, magisque opportunum locum extulit. Picturis illustribus vndiq; exornauit, liberalibusq; doctrinis & publicæ studiorum vtilitati dicauit. Anno MDlxxxviii. Pont.*

Officina typographica à Sixto in Vaticano instituta.

Non procul ab hac bibliotheca in eodẽ loco typographiam Sixtus instituit, in qua libri ab hæreticis corrupti, profanati, varijsq; erroribus aspersi, emendati, pristinę candori restituti, & ad sinceram autorum veritatem reducti imprimerentur. Varijs quoque linguis, etiam barbaris, exoticisq; vera fidei nostræ dogmata, libri, miracula, & opera sanctorum patrum pulcherrimis typis excusa, ex eadem officina prodirent: vt hoc modo ad omnium vtilitatem cultus Christianus propageretur, & defenderetur. Huic tam difficili, sumptuoso, sed vtilissimo negotio præfecit Pontifex Dominicum Basan, virum rerum gerendarum experientia, magnitudine animi, alijsque virtutibus laudabilem, ideoque omnium iudicio ad hoc opus aptissimum. Quod & ille re ipsa testatus est: exiguo namq; temporis spatio abunde sibi comparauit, & in ordinẽ redegit omnia, quæ ad regiam & pontificiam calcographiam possent desiderari, in operis quoque cursu singulari vigilantia, admirãda dexteritate, prudentia, & integritate vsus est. Iussit pontifex eidem Basæ ad huius operis executionẽ viginti ducatorum millia numerari, quam summam decem annorum spatio Reuerendæ Cameræ Apostolicæ restituere pollicebatur. Acta sunt hæc à pontifice xvj. Aprilis, anno post natum Christum M.D.LXXXVII.

Ordo in reliqua Sixti vita seruandus.

Vt autẽ quę lectori damus gratiora sint, & maori cum voluptate legantur, tenacius que singula in memoria hæreant, placuit nobis vitam Sixti in ordinem quandã quasi in certos locos communes redigere. Diximus hactenus de ijs quæ pontificatum illius præcesserunt, quomodo & quando Põtifex est electus, quæque primis illius Pontificatus mensibus acta sunt. Quia verò de fabricis ab illo structis cœperamus scribere, eam materiam diuidere noluimus, ne forte inconcinnnè, & cum Lectoris fastidio ad eadem redire, filiumq; narrationis sæpè interrumpere cogeremur. Cum autẽ hactenus de omnibus structuris & ædificijs, tempore pontificatus illius factis, egerimus, vnam quasi & continuam ex illis (si dicere liceat) fabricam conficientes, tempus nũc est, vt ad ea pergam⁹, quæ ad historiã vitæ Sixti complendã faciũt. Dicemus itaque primò de rebus quibusdam inter illũ & principes actis: deinde de modo quo populum suum in administratione publica tractauit, & qua moderatione in propria vita, affectibusq; suis temperandis vsus est: quibus subijciemus alias etiam res ab illo tractatas, gestas, institutas, & in vsum Ecclesiæ Reipublicæq; ordinatas. Denique in-

Translatio.

firmitatem seu morbum, & mortem ipsam, qua extinctus est, commemorabimus: quibus omnibus enarratis, ope diuina adiuti institutum nostrum compleuimus.

Sixtus Rex Nauarræ excommunicat.

Primò, Sixtus in pleno consistorio Nauarræum Regem & Henricum Borbonium, Condensem Principem, excommunicauit: hæreticos, & ad successionẽ Regni Gallici inidoneos declarauit: subditos quoque ónes à iuramẽto fidelitatis, ijsdem principibus præstito, absoluit. Primis id pontificatus sui mensibus peregit. Paulò post incidit quidam casus, qui Regi Franciæ præter modum displicuit. Pontifex enim Goardo, summæ auctoritatis viro, prædicti Regis Legato præcepit vt breui termino præscripto vrbe Roma, totoq; territorio Ecclesiastico discederet. Causa huius interdicti erat hæc. Pontifex Episcopũ Bergamensem, qui Nuncius erat in Francia, reuocauerat, eiusque loco Archiepiscopũ Nazarænum, prælatum præter doctrinam (diu enim in rerũ administratione fuerat) prudentissimum quique cõstitutiones & praxin Regni Gallici, in quo sæpè Nuncium egerat, optimè callebat, remisit. Rex noui huius Nũtij aduẽtu certior factus (multũ enim ei diffidebat) scripsit ad illum, rogans, vt quocunq; in loco istas litteras acciperet, in eo maneret, nec vlterius in interiora Galliæ proficisceretur, priusquã nouum mandatũ à põtifice accepisset. Oblatis, lectisque his literis Archiepiscopus Lugduni, vbi tunc agebat, magna cum solẽnitate receptus, obstupuit, dicens, Dominum suum nequaquã hãc iniuriam laturum, se itaque proposuisse posti idie illinc discedere, sibi sic à pontifice præscriptũ, præsertim cum iam pontifex Nuncium tuũ qui penes Regem erat reuocasset nec is iam quicquam amplius in mãdatis haberet. Põtifex cũ intellexisset quid Nazareno ac in Gallijs actidisset, vehemẽter indignatus, extemplò Legatum Regũ (vt iam dictum est) à se reiecit. Rex Franciæ huius rei per literas certior factus, præterquã quod animi ægritudinem non exiguã præ se ferret, etiam dicebat, factum hoc õni carere exemplo; ab hominum enim memoria auditum non esse, ait, à pontifice, aut à quopiam Principe, ne quidem tempore belli hoc modo Legatum coronæ Galliæ electum esse, se iam antea scripsisse Pontifici, quod Nazareno Archiepiscopo malè fideret: me igitur illi hanc legationem daret: Cui respondit Pontifex, Legatũ Regiũ etiam post lectas istas literas in legationem Nazarethani consensisse, sed & se admonuisse (inquit Pontifex) eundem Legatũ cum consensu illius prædictũ nũtiũ mitteret, quod si nõ reciperetur, aut eius legatio impediretur, se id ægrè laturũ ipsumq; Legatum vrbi pulsurum. Ad hæc Rex, sibi hac de re nihil à suo Legato perscriptum esse. Quare vterque princeps videri potest indignationis atque facti sui iustam habuisse causam. Sed & Legatus taciturnitatem suã excusauit, dicens: se ne Regẽ offenderet, aut dissidium inter hos principes concitaret, tacuisse, sed & se existimasse, põtificem seuerè quidẽ locutum, nõ tam rigidè tamen suas comminationes exsecuturum fuisse. Pontifex cum Regi scripsisset, & de legati repulsa, eiusque caussis paulo ante à nobis commemoratis, prolixè satis disseruisset, petijt tandẽ, vt Rex nouũ Legatũ mitteret, addens, se cum hoc diutius res quæ agitabantur tractare nolle. His literas Pontifex Regi per Horatium Ruccellaium, non infimæ dignitatis nobilem, gratum, & familiarem eidẽ Regi trãsmisit. Lectis litteris Rex caussam suam rationibus superius à nobis relatis purgauit ac defẽdit: respõsumque Põtifici per eũdem Ruccellaũ remisit. Rebus sic inter Regem & Pontificem constitutis, Cardinalis Estius cum quibusdã alijs Cardinalibus soliciti, ne res in pejus dilaberetur, omni studio crescẽtem ignem extinguere conati sunt: nec conatus eorum fuit irritus, sed totũ negotium hoc modo compositum est. Galliarum Rex Nazarethanum acceptaret, & Pontifex eundã Legatum Regium reuocaret: quod factũ est.

Sequenti anno, qui fuit millesimus quingẽtesimus octuagesimus sextus, Sixtus Dominum Ioanbaptistam Santonium Tricaricensem episcopum, & sui palatij Magistrum, Nuntium ad Catholicos Heluetiorũ cantones eorumq; ordines & confœderatos amãdauit. Prælatus iste, etsi multis iã annis in istis partibus Nuntius nullus fuerat, negotia ecclesiastica multis difficultatib. inueniret implicata, multũque inclinata, zelo tamen suo Christianissimo, prudẽtiaq; & prouidentia sua singulari tãtũ effecit, vt publica indicerentur Comitia. Quinto enim Octobr. eiusdem anni Ordines patriæ congregati sunt, de manu Nũtij sacrosanctam Synaxin percepernnt atque

Fœdus Heluetiorum Catholicorum.

in vtilitatem sanctæ Ecclesiæ denuò confœderati sunt, promittentes se in defensionem Ecclesiæ seipsos, filios suos, & quidquid habebant exposituros. Huius fœderis & promissionis solemne dictum est iuramentum, publicumq; scriptum est instrumentum. Eo quoque instrumento data est Nuntio ijs in partibus Ecclesiastica iurisdictio, qua ei concessum est, clericos tam in ciuilibus, quam in criminalibus caussis in carcerem conijcere, & debitis eorum sceleribus supplicijs castigare: quam potestatem ipsi iudices seculares antea solebant sibi vsurpare. Continuit idem Nuntius hunc populum in diuino cultu, operibus pijs & disciplina Christiana. Vitam illorum reformauit, & variis in locis, potissimum verò in Abbatis cella, territorio (vt illi aiũt) Neutrali, Capucinorum ædificauit monasteria.

Heluetij hæretici in Galliã ad Narrœum.

Cùm autè in fauorem & auxilium Nauarræi Regis sexaginta millia Germanorum & Heluetiorum militum hæreticorum essent collecta, metuerunt Catholici, ne in suam suorumq; perniciem hæc expeditio redundaret. In ęa ibus itaque Nuntij, ipso præsente, congregati, cum summa animi demissione tempore necessitatis ab omnibus opẽ & auxilium flagitârunt. Nuntius liberaliter omnia pontificis nomine promisit, fecitq; vt paucis post diebus pontifex missis literis populi petitionibus abundè satisfecerit.

Heluetij Catholici in Galliam ad Regem.

Post nõ multos dies quatuordecim millia Helueticorũ Catholicorum à rege Galliarum euocati, ad subsidium Sancti fœderis profecti sunt. Sed priusquã iter ingrederentur, omnes Eucharistia cõmuniti sunt, atq; in manu Nuntij iurârũt, se tantũmodò pro defẽsione fidei Catholicæ pugnaturos. Quod si Rex quicquam in fauorem Hęreticorũ machinari deprehenderetur, promiserũt, se arma posituros, & in sua reuersuros.

Pręter hęc aliud adhuc opus commẽdatione dignum Nuntius in Heluetia præstitit. Cùm territorium Lucernense messis tẽpore magnam frumenti copiam à Canonicis Bronenfibus, aut (vt illi vocant) Muster postularent, quod certè nil aliud erat quàm tributum à Clericis exigere, aut laicos iurisdictionem ecclesiasticã velle exercere: quod ex diametro pugnabat cum his, quæ ipsi initio promiserant, Nuntius hoc facto quasi obstupefact⁹, vt par erat authenticas literas in manu habens Canonicis interdixit, ne ad citationes ipsis factas respõderẽt, sed nec coram iudice cõpararẽt, nisi obediant, se eos excommunicaturum. Confestim Nuncius quosdam Lucernenses in Ecclesiã cõuocauit, & Venerabili Eucharistia in altari exposita, tribus patribus ex Societate Iesu præsentibus, longã habuit orationem in qua omnia capita fœderis & promissionis suæ, & præcipuè quæ cum hoc illorum instituto pugnabant, cum quadã Maiestate commemorauit, exposuit, eosq; ad agnitionem sui erroris atq; ad resipiscentiam adduxit. Neque hæc Nuntij oratio vana fuit: sed ad scopũ, ad quem ille collimabat, peruenit, effectumq; consecuta est. Lucernenses enim cognito delicto suo, nihil in posterum à Canonicis postulârunt.

Mors Regis Poloniæ Stephani.

Anno deinde M. D. LXXXVII. Stephanus Battoreus Transyluaniæ Princeps & Poloniæ Rex, in Polonia diem suum obijt, postquam nouem circiter annos ibidem regnasset: cuius mortẽ omnes doluerunt, deflerũt multi. Cultus enim Christiani assertor erat strenuus, in rebus bellicis felix, in ciuili administratione prouidus & sapiens. Hæreticorum audaciã refrenârat, ciuiles discordias sustulerat. Ducatum Surrinensem & Smolencensem, quos ante multos annos Moschus Polonis ademerat, armorum potentia recuperauit, & coronæ Poloniæ denuò subiecit. Aduersus Turcam quoque se imperterritum ostenderat; cùm enim ille anno Domini M. D. LXXXIV. secundũ antiquam consuetudinem certas à Polonis militum copias bellum, quod cum Persa gerebat, peteret; Rex Stephanus has illi negauit, dicens; Candidam Polonorum Aquilam antea implumem, & viribus suis destitutã, nunc reiuuenescere, pennas recepisse, vngues & rostrum exacuisse. Sed & pleriq; existimabant Turcam hac Stephani fortitudine cognita, nunquam illo viuente (quod antea solebat frequenter) Poloniam infestã redditurũ, aut bello tentaturum fuisse. Imò cum eodem anno M. D. LXXXIV. Polonorum præsidiarij, Cosacci vulgo dicti, in cõfinibus Turciæ Terignã mutationem Turcarum maximam intercepissent, & deprædati essent, Turcarum Imperator, ne mouere se bello vt similibus in casibus solet, ausus est, sed tantùm petijt aliquot capita huius factionis authorum, & Polo-

daſtum Polonum, qui tunc temporis Conſtantinopoli agebat, vt equos nonnullos emeret, iuſſit trucidari.

Nouа Regis in Polonia electio.

Hæc Stephani virtus & magnanimitas Polonos in electione noui Regis multùm ſolicitos reddidit, arbitrabãtur enim ad cõſeruationẽ ſtatus & exiſtimationis per Stephanum acquiſitę, neceſſariũ eſſe, vt perſonam eligant, de qua ſimilia ſperari, quæque de Regno quam optimè mereri poſſet. Multi exiſtimabant Rudolphum Imp. electum iri, tanquam eum, qui Maximiliano patri, Poloniæ Regi electo, ſi ad poſſeſſionẽ peruenisſet, ſine alia electione in hoc Regno ſucceſſiſſet: dicunt enim nonnulli, quod cũ Maximilianus pater eligeretur, determinatum fuerit, poſt mortem illius non fore interregnũ, ſed Rudolphum filium mox ſucceſſurum: & fortè, quia Maximilianum iniuriam illam iniquo tuliſſe animo cognouerant, quare & paulò pòſt vita functus eſt.

Dux Parmenſis.

Alij ducem Parmenſem ad hanc dignitatẽ vocandum credebant, eò quòd eſſet prudẽtiſſimus, & vnus ex celebriorib⁹ noſtra hac ætate belli ducibus, tum etiam, quia nepos erat Cardinalis Farneſij, qui dũ protector huius regni fuerat, multa & magna beneficia populo præſtiterat. Sed multi contrariam opinionem habebãt, metuebant enim, ne, quia Italus erat, mores eius parum cum Polonorum moribus conuenirent, & cum illa fortitudine, quæ in eo erat, rigorem, auſteritatem & ſuperbiam dominandi nõ eſſe coniunctam. Sed & Turcam pleriq; timebant, quẽ facile irritare potuiſſent, ſi principẽ adeò ab Hiſpaniæ corona, quam Tyrãnus ille tam capitaliter odit, dependentem ſibi Regem crearẽt. Tranſiluaniæ Vaiuoda & Cardinalis Battoræus illius cõſobrinus ſimiliter ad hoc regnum aſpirabant. Prior horum aliquã habuit in electione partem, eò quòd iuuenis eſſet magnanimus & imperterritus, Turcarum auxilio, proprijſq; opibus ſatis munitus. Alij tamen putabant illi vehementer obfuturũ, quòd erat nepos & hæres Regis Stephani: qui etſi ob virtutes & res fortiter geſtas (vt antea diximus) optimè merebatur de repub. totoq; regno Poloniæ: à Polonis tamen amplius metuebatur quàm amabatur. In diſtributione nãque honorũ, modum publicũ non obſeruarat, quare regni quibuſdã magnatibus erat exoſus, minimeq; ſatisfaciebat. Hinc Poloni nõ rarò metuerunt regem ſuum, cùm nõ ſit princeps abſolutæ autoritatis, ſed caput tantum illius Reip. qui non niſi cum Senatu de belli paciſq; rebus, deq; capitalibus Nobilium delictis deliberare, & niſi ex illius ſententia quicquam poteſt conſtituere: metuerunt dico, ne Stephanus Rex dexteritate ſua hanc eorum libertatem opprimeret, Regemq; cum abſoluta poteſtate in poſterũ haberent. Idem oberat & Cardinali Battoræo: erat enim cõſobrinus prædicti principis, & nepos regis Stephani, cũ alioquin multa erãt, quę Cardinalẽ commendabant, quęq; illum ad hanc electionem promouere potuiſſent. Neq; deerãt rationes, his qui Ducem Ferrarienſem ad hanc dignitatem promotum cupiebãt, tum quia princeps erat Regia dignus maieſtate, tum etiã, quia quocunq; tempore huic Polonicæ nationi plurima beneficia præſtiterat: ſed quod Italꝰ erat, & in præcedẽti electione quoq; propoſitus, eius causã reddidit odioſam. Erant præter hos principes aliquot nobiles patriæ, qui regnum affectabant, ſed infructuoſa atque inanis erat omnis eorũ ſpes & cogitatio. Notiſſimum enim eſt, Polonos eius eſſe naturæ, vt nulla ratione alicui ex Reip. ſuæ corpore principi velint obedire, & ſexcentis annis viſum nõ eſt, quod ex ſeipſis regẽ elegerunt. Antea quidem id facere conſueuerant, eò quod nondum Reſpub. erat bene conſtituta, quod alijs vtebantur legibus, quodq; ingenia eorum non erant tam ſublimia, ſubtiliaq; quàm nunc ſunt. Quod ſi interim quiſpiam ex ipſo Reipubl. corpore (quem illi Piaſtum ſolent nominare) renũciari Rex debuiſſet, ſperare certè potuiſſet Ioannes Samoſcius, Magnus Cancellarius, & qui bonam regni partem in manu habebat: eò quòd toto, quo Stephanus regnauerat, tempore, magnam totius regni partem adminiſtraſſet, publica ſiquidem negotia, quæ alicuius erant ponderis, cõſultationes de rebus publicis, & gubernationem earũ Rex Stephanus cum illo cõferebat, iudicioque & conſilio huius Samoſcij plurimùm nitebatur, adeò, vt tanta eſſet eius apud omnes authoritas & exiſtimatio, vt maior eſſe nõ potuerit, niſi Rex eſſet, tanti omnes eius gratiam & fauorem faciebãt. Venerabãtur eum omnes vt Regem, ſub proteſtatione tamẽ, quòd Generalis tantum exercitus erat. In omnibus actionibus ſuis maieſtatem

Dux Ferrarienſis.

Nobiles patriæ.

Tranſiluaniæ Vaiuoda & Cardinalis Battoræus.

Ioannis Samoſcij Cancellarij laus.

doque Regali vtebatur, & propter summã in gerendis rebus experientiam, consultãdi dexteritatem, determinandi celeritatẽ & promptitudinem, propter fortitudinem & amorem, quo eum milites omnes complectebantur, tali Regno erat dignissimus, maximeque idoneus.

Princeps Sueciæ Maximilian Archidux Austriæ.

Cæterùm in neminem eorum quos hactenus recensuimus, electio deriuata est. Erant autem duo alij, Sueciæ Princeps, & Archidux Austriç Maximilianus, huius Imperatoris Rudolphi frater. Isti propositi sũt, istorum caussæ in deliberationem venerũt. Archiduci plurimi ex Senatoribus fauebãt; tum, quia princeps erat generosus & effabilis Polonorum voluntati & moribus accommodatus: tum etiam, quia familia Austriaca magnam habet parentelam, ideoq; est potentissima, quare is ab vna suffragantium parte electus est: Altera verò pars, aut quia oderat Germanos, eò quòd hi, quos ille non contemnendo numero secum adduxerat, potentes erant, superbè atq; arroganter se gerebant: aut quia metuebãt, ne cùm esset Archidux ille frater Imperatoris, & ipse aliquando ad Imperium assumi posset, Regnum hoc faceret hæreditariũ, quomodo maiores eius Vngariam & Boemiã (quæ regna quondam etiam non successione, sed electione suos solent sortiri Reges & principes) ad hæreditatem suam pertraxerant: aut quod Turcarum Imperatorem offẽdere noluerint, cuius vires maximè metuunt Poloni, è familia hac Austriaca Regem sibi creare noluerunt, cùm ea sit Othomannicæ familiæ inimicissima: aut deniq; alia quacunq; causa in electionem Archiducis nullo modo consentire voluerũt: sed principẽ Sueciç, viginti circiter annorum iuuenẽ, Regem renunciarunt, vel quia ille oriũdus erat è familia Iagellonica, quam Poloni ob singularia beneficia factaq; fortia ab huius familiæ Regibus accepta, gestaque, equidem potissimũ, quia regno huic iunxerat Lithuaniam Ducatum amplissimum & nobilissimum, summoperè diligũt: vel propter immẽsam, quàm Princeps ille dicebatur habere pecuniæ vim: vel, quia nonnulli credebant Regem Sueciç, patrẽ huius principis, induci posse, vt Regnum suum Polonico sceptro adijceret, idque in gratiã filij sui, quem habet vnicum & solum. At mihi hoc non fit verisimile, nisi fortè prædictus Princeps aliquando moriens nullos relinquat hæredes, & de linea paterna nulli supersint consanguinei: sed his duobus casibus sublatis, neque naturale est, neque credibile, eũ suis regnum adempturũ, & Polonis daturum. Credo itaq; prudentiores Polonos hac ratione nihil motos esse, cur sceptrũ in hunc principem cõtulerint: sed potius credo eos mouisse iuris actionẽ, quam idem princeps aliquando prætẽdere possit in magnũ Ducatum Lithuaniæ, tanquã hæreditariam matris suæ prouinciam, quæ actio aliquando turbas non leues dare posset, à quibus liberos se fore Poloni arbitrabantur, si hunc Regẽ haberent. Sed & hoc fortassis eos mouere potuit, quòd cernerẽt regnũ suum nũquam classem armare solitũ, neq; sufficiens esse ad eam instruẽdam, licet alioquin sit potentissimũ, & in equitatu vix vlli secundum. Regnum verò Sueciæ naues bellicas instruere potest quãplurimas. Poloni itaque principẽ Sueciæ regẽ suum habentes, terra mariq; essent potentissimi, paruoq; negotio Moschum possent superare, quem nunc Draconem Septentrionalem nominant, & quo cũ Polonis innata semper est inimicitia. Harum causarum aliquibus, vel fortè omnibus, permoti Poloni Sueciæ principem Regẽ elegerunt, atque duo simul electi sũt, Maximilianus Austriacus, & Sigismundus Suecus. Vterq; de sua electione certior factus iter ingreditur, vt possessionẽ capiat, magnas secũ ducens armatorum copias, ad debellandos omnes, qui possessionem vellent impedire.

Maximilianus eligitur.

Princeps Sueciæ eligitur.

Pontifex per literas mandauerat Archiepiscopo Neapolitano, quẽ antea Nuntium in Poloniam miserat, electioni vt interesset, & Maximiliani, quã occultè posset, partibus faueret. Sed cùm ille animaduerteret negotiũ illud infeliciter succedere, ad illã se conuertit partem, quã feliciorem se videbat habiturum exitum. Persuasũ multis fuit Polonis, Pontificem, postquam electionem Maximiliani intellexisset, misisse episcopo Neisensi in Silesia viginti ducatorum millia, quę petenti ea Maximiniano numeraret. Credebant multi, quod si Maximilianus maiori venisset cũ celeritate, maioribusque cum copijs, Cracouiam Regalem vrbem intercepisset, qua occupata, cæteræ quoque regni ciuitates necessario in illius potestatem concedere debuissent.

Maximilian. cum exercitu suo venit in Poloniam.

Venit tandem cum sedecim millibus equitum & peditũ, die Veneris, qui erat 16. Octobr. & in planitie quadam non procul ab vrbe Cracouiensi castrametatus est. Cõfestim misit in vrbem suam electionem, & vt se reciperẽt, flagitauit. At ciues id recusarunt, principemq; Sueciæ, vt quàm celerrimè posset, iter suum maturaret, orârunt: memor illius, quòd iâ antea ad illum scripserant, festum S. Lucæ coronationi illius esse destinatum. Interea vrbem vndiq; munierunt, ædes aliquot in suburbijs exusserunt, aliquod propugnacula excitarunt, omniaq; fecerunt, quæ ad sui defensionẽ facere videbantur. Quotidiè inter vtramque partem velitatum est: sed plerunque succubuerunt Austriaci. Interim dum hæc aguntur, Legati principis Sueciæ aduenerunt, nunciantes principem Donzilcá (fortè Dãtiscum) appulsum esse, quo classem ob tempestatem maris difficulter applicare potuerat, ideoque aduentum eius præter spem tardiorem futurum, nam & ad suos nonnihil ex illa longa nauigatione debiles, refocillandos, ibidem aliquandiu cogi subsistere. Fieri itaq; non posse, vt dicto die S. Lucę sacro Cracouiæ sit, vt coronetur: sed in festo S. Martini illum adfore vt coronam accipiat. Quibus responderunt Poloni: Patriam esse consuetudinem, vt coronatio non alio, quã Dominico die fiat, ideoq; se festũ Lucę quod illo anno in diem Dominicũ incidebat, constituisse. Vt igitur antiqua illa consuetudo inuiolata permaneat, consultius fore, vt coronatio in Dominicũ Martini festum sequentem, reijciatur, erat autem dies ille 15. Nouembris.

Dum Maximilianus vbi Cracouiensi cũ exercitu imminet, magnus Germanorũ numerus in castris misera morte extinctus est. Cùm enim pleriq; malè vestiti essent, ita vt intensum frigus perferre nõ possent, viniq; que, quod illorum naturæ magis quàm aqua aut tenuis cereuisia conuenit, magna in castris esset penuria, nata inter illos est grauis dysenteria: quæ breuissimo tẽporis spatio multos misere sustulit. Magna quoque eodẽ tẽpore lues erat Petricouiæ, quò cum Sueciæ princeps aduenisset, arte quadam egregio literę illi nomine Maximiliani, à quodã iuuene Polono ex familia Carfiasca porrectę, seu traditę sunt. Iuuenis autẽ alle tũc partes Maximiliani sequebatur, habebat autem in comitatu & aula principis patruum principi familiarem & dilectum: ad hunc cum summo affectu, magnaque dexteritate conuersus est iuuenis, rogans eũ vt apud principẽ pro se intercedat, & veniã delicti impetret: vehemẽter enim se pœnitere, quòd à Maximiliano hactenus stetisset. Patruus apud principem effecit, vt ille de condonando ei delicto iã cogitaret. Introductus itaque ad principẽ vt eius manus exoscularetur, postquam debitam illi reuerentiam exhibuisset, Maximiliani literas è sinu deprõmit, & Sueco obtulit, rogãs ne hoc factum admiretur, Maximilianũ enim iam quinquies aut sexies eius Maiestati scripsisse, nec vnquam intelligere potuisse, an istarum literarũ vllæ ad manus illius allatæ fuerint: ideoque se hac arte vsum, vt ipse principi literas offerret. Princeps hoc facto obstupuit, iuuenẽque in carceres abduci iussit, in cuius præsentia prius literas nondũ lectas igne absumpsit. Sũt qui negãt literas exustas: sed nõ resignatas à principe Secretario suo traditas, quo facto significare voluit, se etiã has legere noluisse. Maximilianus interea exercitũ Cracouia abduxit, & cũ omnib. copijs suis Petricouiã profectus est, vt Sueciæ principi occurreret, eiq; pugnãdi copiã offerret. Cęterũ vel quia ex speculatoribus didicerat, principis exercitũ suo multo esse maiorem: habebat enim triginta millia, & vltra sub signis: aut quia in velitatione paulò antè inter suos & hostes facta, succubuerat, aut quacunque alia causã, pedẽ retulit, nouaq; impressione Cracouiã frustra denuò tentauit. Cùm tandem Bellonã reuersus esset, Cancellarius eum cũ duodecim armatorũ millibus insecutus est, quod cũ ad aures Maximiliani allatum esset, 21. Ian. ann. 1588. ex eo loco (erat enim sub imperio Polonorũ) discessit, finesq; Silesiæ prætergressus, Pitscham, quod oppidum Duci Brigensi paret, tandẽ peruenit. Inimicus eũ non segnius insequebatur. Factæ sunt inter illos aliquot velitationes, in quibus Cancellarius semper victoriã obtinuit. Maximilianus tandem ibidẽ obsessus, cum locum nullo modo tueri posse, coactus est, se vna cum oppido dedere. Captus itaq; 15. Ianuar. eodem anno, in manus Polonorum venit. Cãcellarius actarũ rerũ omniũ quæ in exercitu Maximiliani erant confecit catalogum. Postquã autẽ Maximilianus in

Maximilianus Poloniã deserit.

Maximilianus capitur.

in honestum deductus esset hospitiū, redditæ sunt illi duodecim ex argēto patinæ lācesq; minores octo, furculę duæ, totidemq; cochlearia, quod certè indignū huic principi videbatur, cunctique ad quorum aures illud perlatum est, eius miserabātur. Deinde oppidulum ipsum ab istis militibus cū summo furore spoliatum est: non prætermissa, quæ exerceri solet in huiusmodi direptionibus insolentia. Hæc, quæ Maximiliano exhibebatur inhumanitas, omnibus principibus Christianis displicuit. Nec illis tantum, sed & multis nationibus, maximè autem Boemis, qui hoc Polonorum factum ęgerrimè tulerunt: quod durāte inter illos pace, & de se mutuo non offendendo conuētionibus, hactenùs sanctissimè obseruatis, hanc tantā iniuriam Maximiliano irrogassent in Silesia, quæ prouincia Boemiæ, vt membrum corpori, annexa est. Pontifex anno infortuniū hoc Maximiliani sequente Legatum in Poloniam misit Cardinalē Aldobrandino, virum doctissimū, & in rebus gerendis exercitatissimū, cum mandatis, vt de liberatione Maximiliani ageret, omnēque adhiberet diligentiā, vt inter hos principes, interque hos populos pax resarciretur. Dedit ijdem & alia mandata, cum potestate & authoritate magna varijs in rebus, quæ omnia in bulla continebantur, quā de hac illius legatione cōfecerat, cuius initiū est, *Dilecto filio Hyppolito, &c.* Post multas causarū ventilationes, post plurimas difficultates tandē industria & prouidentia sapientia Legati, cò negotiū deductū est, vt 9. Martij anno 1589. pax inter Polonos, domumq; Austriacā restituta sit. Suetiæ princeps, Sigismundus III. Poloniæ Rex dictus, in possessione regni permaneret. Maximilianus polliceretur se nunquā ius in Regnū Poloniæ virtute præteritæ electionis prætenturū, ne quidē Sigismundo mortuo. Iurārunt igitur, & sacramento dicto cōfirmarūt omnes, se obseruaturos, quicquid in pacto cōtineretur. Ex formula verò iuramēti, quod præstitit Imp. Rudolphus, postquam partes inter se cōuenisse per Legatū intellexissent, aliorū facilè iuramenta colligantur. Est autem ea huiusmodi: *Insolita res Rudolphus II. D. G. electus Rom. Imp semper Augustus, & Cæsare iuro spōdeoq; ac promitto per hæc sancta Dei Euangelia, quod omnia ea, quæ S. D. N. & Legati eius de latere Reuerendiss. Cardinalis Aldobrādini, interuenti-*

ntur Cōmissarios meos, ceteros q; sereniss. Principū patruorū & fratrū meorū ex vna, & ser. cōss. Principis DD. Sigismundi 3. Regis Poloniæ, Magni Ducis Lituaniæ. &c. parte ex altera Buhomiæ, Rēq; ijsque cōgregatos, conuenerit in omnibus eorū clausulis firmiter, inuiolabiliterq; obseruando, ijs satisfactiā, pacē & amicitiā cū eodē sere. iſs Principe, Regnoq; Poloniæ, Magno Ducatu Lituaniæ, ceteris q; prouincijs & ditionibus iuxta eandē transactionē, pacta perpetua & fœdus, perpetuò constanterq; colā. Sic me Deus adiuuet, & hæc sancta Dei Euangelia. Paulò pòst, Legatus Romā reuersus in patatio, quod antea diximus à Sixto in Laterano cōditū, publicè auditus est, fuitq; hæc prima, quę in isto palatio facta est, congregatio, seu (vt vocant) audientia, anno 1589.

Philippi Hispaniarum Rex Anglis bellū meditatur. & quæ ob causas

Eodem anno, quo Maximilianus Archidux Austriæ captus est, eadē dom. Austria alio afflicta est casu iniquissimo & dāno atrrito incomparabili. Hispaniarū Rex Philippus iā dudum bellum Angliæ meditabatur: induxit hūc illum zelus religionis, cùm Regina eius q; subditi pessimis hereſib. sint obnoxi: tum etiā, quia ipsa bellum fouebat Belgio: superata itaq; Anglia, necessario in fidē illius redire debebit & Belgium, cùm sine Anglorum auxilio bellum continuare non posset. Ex eadē quoq; victoria illud cōmodi promanaret, quòd Dracus Anglorum archipirata classe ex Indijs venientes diuexare in futurum non posset. Cōfirmabat Regis propositum, quod expeditio hæc illi depingeretur quasi facillima, ex qua lætissimus expectadus erat exitus: Facilitatis illi multę fingebantur causę. Primò quia Regina Angliæ tūc temporis non habebat eum nauigiorū numerum, qui ad defensionē insulæ erat necessarius: & quem præcedentes semper Reges habere consueuerunt. Secundò, quia Regina nō habebat exercitatos milites, nec fortes aut celebres belli duces. Tertiò, quia Hispanis in insulam expositis, omnium locorum facilis erat occupatio: quia non habet Anglia vel munitiones, vel loca oportuna ad hostiū impetū retardandū: equitatus illorum bello inutilis, militaris disciplina aut nulla, aut non admodum laudabilis: Angli plerię; oēs propter omnium rerū abundantiā, aerisq; suauitatē laboribus incōmoditatibusq; bellicis perferendis minimè sufficiūt, huc accedit, quod gēs hæc (vt veteres testantur historiæ) rerū mutationib. oblectatur. Sperare ergo potuit,

eam visus Catholicorum nauibus, in conspectu Insulæ velificantibus, aduersus Reginam aliquid tentaturam: imò plerosque ab ea ad hostem defecturos.

Hispaniæ classis infelix successus.

Paratis omnibus quę ad hanc expeditionem erant necessaria, Rex Philippus Pontificem sui instituti fecit certiorem: qui illud quam maximè laudauit, Regiq; animũ addidit, cũ promissione, si vbi classis in Insulam esset appulsa, certã pecuniæ summã ad bellum continuandũ suppeditaturum. Collecta itaq; classi cũ iam in altũ educeretur, inuentus in ea est ingens minorum nauium numer⁹, præter quas centũ circiter & quinquaginta erant immensę magnitudinis nauigia, quibus viginti millia peditũ vehebãtur, duo circiter machinarũ bellicarũ millia, omniaq; ad bellum necessaria cum summa abundantia. Totius classis generalis cõstitutus est Dux Medinæ Sidoniæ, qui omnibus optimè dispositis, classem omnem in Angliæ litora direxit. Archipirata Dracus aliquando in conspectum classis veniebat, qui vt feliciter pugnaret, omnia sua inter milites distribuerat: ita vt etiã cimelia sua oppugnauerit. Leuibus prælijs aliquãdo cũ Hispanis pugnauit: sed ad iustam pugnã vẽtum non est, vel quia Medina maris experientiam non habuit, ideoq; de euentu fuerit solicitus: vel quia (vt ille dicebat) expressum à Rege mandatũ pugnãdi non haberet: vel denique, quòd commodam expectaret superandi hostes occasionẽ, quam dum captat, omnem pugnandi occasionẽ amisit. Vt vt est, nunquam ad manus ventum est: sed horribili orta tempestate, Catholicorum classis disiecta est, ita vt Hispani maiore tã celebris classis parte amissa, ad sua rursum litora reuersi sint. Exactã huius classis descriptionẽ, circũstantias & euentus illius, latius (fauentibus nobis superis) in libris nostris de historia nostrę ętatis referemus.

Author scribit hi storiam nostri tẽporis

Guisiorũ cædes.

Eodem anno M.D.LXXXVIII. vicesimotertio die Decembris, Galliarum Rex Henricus Valesius, in conuentu Blęsensi Ducem Guisium, principem fortissimum, primarium Catholicæ religionis in illo Regno assertorem, secundo vocatum, vt Regi loqueretur, occidi mandauit, eodemq; die Cardinalem Guisium, prædicti Ducis fratrem, in carcerem detrusit: & sequenti die, qui erat Natalitiorum Christi profestus, confodi iussit, sed & Carolum Cardinalem Borbonium Legatum Apostolicum Auenionẽsem, Petrum Archiepiscopum Lugdunensem, & interfecti Ducis Guisij filium primogenitum in custodias abduci, præcepit. Factum illud Regis cum nunciatum esset, Pontifex grauissimè tulit, & in primo consistorio prolixe, non absque oris indignationis significatione, Cardinalibus sic inter alia locutus est.

Oratio pontif. in Cardinalitiũ cõcessu, de barbaro Regis Gall. facto.

Legatos Regios pro Rege absolutionem criminis flagitasse: ijs autem à se respõsum, Absolutionem quidem peti, sed nulla adhuc commissi facinoris apparere pœnitentię vestigia, imò tantùm abesse, vt Regẽ pœniteat, quod ne ipse quidem hactenus absolutionem petierit Respondisse Legatum, se Regis personam repręsentare, fidem itaque sibi habendam esse. Cui nos iterum, inquit pontifex, respondimus, Legatum quidem Regis personam referre in negotijs publicis, ad quę agenda missus est, sed non vt peccata Regis confiteretur, & pro illo pœnitentiã agat: hæc enim ab ipsius Regis persona expectari, cum oris cõfessio sit pars pœnitentiæ. Aliud itaque esse tractare negotia publica, aliud confiteri sua peccata, atque à Deo & nobis pœnitentiã petere: hoc enim ore proprio fieri debere. His dictis Legatũ à nobis dimisimus, cùm neque literas, neq; mandatum vllum de absolutione impetrãda, à Rege haberet. Henricus VIII. Rex Angliæ quondam accusatus fuit, quòd beatum Thomam Archiepiscopum Cantuarienſem trucidari iusserat, cùm tamen is iussu Regis occisus non esset: sed cùm inter illum & Thomam orta esset controuersia de iurisdictione Ecclesiastica, videbatur Rex in necem eius consensisse. Itaq; sicarij illi expressum mandatũ Regis, quòd Archiepiscopum occiderent, non habebant: sed singulare se Regi beneficiũ præstituros, eique maximoperè gratificaturos arbitrati, illũ trucidarunt, vt in illius passionis descriptione legitur, & posteà comprobatum est. Nihilominus pontifex tunc causam & processum iuris aduersus Regẽ multis Prælatis, inter quos nonnulli erãt Cardinales, ad quos ille suos Legatos miserat, cõmendauit, & solemnis facta est litis intentio. Ventilata est causa Regis apud sedẽ Apostolicã: ostendit Rex nullum suum de morte B. Thomę extare mandatum, & verborum quæ locutus erat, quibus videbatur significasse mortem

illius

illius ſibi optatam eſſe, gratamq; fore, Regem pœnituit, delictũ ſuum confeſſus eſt, demiſſo animo conſtitutã ſibi pœnitentiã ſuſcepit, & peregit: non tantum ille, ſed & omnes, qui homicidiũ perpetrarant, eius erant conſcij, de illo conſenſerãt, aut quocunq; modo eius erãt participes. Hic tamẽ Cardinalis non erat, ſed tantum Archiepiſcopus. Quòd ſi quis dixerit Thomam fuiſſe ſanctum: huic reſpondemus Eum quamdiu in terris, atque in his membris mortalibus viueret, ſanctum appellatum non eſſe: ſed poſt mortem ab Eccleſia in ſanctorũ numerũ relatum eſſe, eiq; ſolemne feſtum inter Chriſtianos dicatum. Theodoſ. Imper. à D. Ambroſio Mediolanenſe ob cædẽ Theſſalonicę factã aditus templi prohibitus eſt. Cui Theodoſi⁹ cũ omni humilitate paruit: qui tamẽ cõmunis homo nõ erat, ſed Princeps ſingularis, & Imperator maxim⁹, multis victorijs diuinitùs illi conceſſis præclarus, adeò vt de illo quondam dixerit Claudia.

O nimium dilecte Deo cui fundit ab antris
Aeolus armatas hyemes: ſibi militat æther,
Et coniurati veniunt ad claſſica venti.

Erat Theodoſius Imp. orbis vniuerſi, nõ vnius aut alterius Regni, qualis eſt Rex Frãciæ: ſed integrũ, totumq; Imperiũ Romanum obtinebat, nihilominùs cũ lacrymis, incredibiliq; animi dolore errorem, peccatumq; ſuum cõfeſſus eſt, à D. Ambroſio humiliter pœnitentiam accepit, ſeſeque volũtati, non pontificis, ſed eius, qui Archiepiſcopus tãtùm erãt, ſubmiſit: Si quis dixerit, Ambroſium fuiſſe ſanctum: huic reſpondemus, Eum quamdiu viueret inter ſanctos numeratũ non fuiſſe, ſed Archiepiſcopus erat, & forte Epiſcopus tantum, quia Mediolanum tũc temporis forſitan Archiepiſcopatus titulo nondum erat nobilitatum.

Sunt inter vos Cardinales, qui etiã corã nobis non ſunt veriti, enorme hoc Regis factum excuſare: quorum imprudentiam nos maximoperè ſumus admirati: videtur enim id agentes, gradus & dignitatis ſuæ obliti, non animaduertentes, peccatum in hunc Cardinalem admiſſum, in ſuam omnium iniuriam & periculum redundare. Nos ſecuros vos reddimus, imò quo poſſumus optimo modo pollicemur, quod Cardinalis fieri nolumus: neq; opus nobis eſt alicuius Principis commendatione, vt ad Cardinalitiam dignitatẽ promoueamur: ita vt hæc iniuria nos parum aut nihil lędat: ſed veſtra intereſt, eam à capitibus veſtris propulſare, in veſtræ dignitatis & ordinis contemptũ ea vergit. Cogitandum vobis relinquimus, an æquum ſit nos priuare & ſpoliare vos authoritate, immunitate, libertate, prærogatiua, præeminẽtia, & alijs quibus donati & ornati eſtis priuilegijs? Faciemus itaque nos (ſi ſic volueritis) vt nemo Regum aut principũ vos honoret, reuereatur: ſed certatim omnes contẽnant, vili pendãt, depredẽtur & occidãt. Certè ſi cædes Cardinalium diſſimulẽtur, & ſine vltione pœnaq; præferãtur, vnicuiq; Cardinali ſimilis poteſt caſus euenire: ſimiliter omnes poſſunt periclitari. Nos itaq; ſecundũ iuſtitiæ præſcriptũ, & quod diuino cultui profuturum ſperamus acturi ſumus. Quod ſi quis obiecerit, ſi iure contra Regem procedatur, multa poſſe naſci incommoda, multa mala eſſe metuenda: imo futurum, vt Regnum hoc ipſum euertatur & corruat, huic nos reſpõdemus: In adminiſtratione iuſtitiæ metuẽdum non eſſe, nihil enim timendũ, niſi ſolũ peccatum. Cùm hæc aliaq; dixiſſet põtifex, ſubticuit parumper: deinde iterũ ſic orſus eſt: Præ nimia mẽtis ęgritudine dicere plura non poſſumus, etſi plura dicẽda ſint. Decreuimus aliquot Cardinales conſtituere, qui factum hoc examinabunt, & diſcutiẽt. Interea diuinam Maieſtatẽ obſecrabimus, vt eccleſiæ ſuæ ſuccurrat, eiuſq; neceſſitati opituletur, his mœſtus & incredibili dolore afflictus ſermonem abrupit.

Pontifex à Rege poſtulat liberationẽ Cardinalis Borbonij & Archiepiſcopi Lugdun.

Non diu poſt Guiſiorum cædẽ, cùm Rex, vt ſuperius à nobis dictum eſt, Cardinalem Borbonium Legatum Auenionenſem, & Petrum Archiepiſcopum Lugdunenſem comprehendiſſet, atque in diuerſas cuſtodias diſtribuiſſet, id ipſum quoque ad aures pontificis perlatũ eſt. Quamobrẽ indignatio illius in Regẽ creuit, atque eò magis quia (vt pontifex ipſe aſſerebat) Rex paulò ante pro Archiepiſcopo apud Pontificem interceſſerat, petens vt Cardinalis crearetur. Sæpè itaque, multiſq; modis & rationibus Regẽ pontifex admonebat, vt captiuos hos duos libertati reſtitueret. Cui reſponſum fuit: quantum ad liberationem Cardinalis Borbonij, eam nullo pacto fieri poſſe, eius enim libertatem tumultus in Francia aduerſus Regem motos aucturã eſſe. Ad dimiſſionem Archiepiſcopi Lugdunenſis reſpondit

ſpondit Rex eam non eſſe in ſua poteſtate, cum Guaſtius, cui cura arcis Amboiſianæ vnà cum captiuis erat cómendata, iam Dominus eiuſdem arcis factus, cum captiuis Archipiſcopo Lugdunenſi, præſide Niuellio & mercatorum Pariſienſium Præpoſito conuenerat, vt ſuo quiſq; lytro reddito, dimitteretur. Quamuis autem pontifex vrgeret, vt Cardinalis Borbonius Cardinali Moroſino, Legato ſuo cuſtodiendus traderetur: nihil tamen apud Regem impetrauit, qui dicebat Legatũ longius abeſſe, neq; illi Borbonij cuſtodiam tutò credi poſſe.

Sententia excõmunicationis in Regem eiuſq; Miniſtros lata.

Rebus in Gallia ſic conſtitutis, exactis iã à cæde Guiſiorum quinque menſibus, cum pontifex Regem ſæpè fruſtrà admonuiſſet, ſtatuit: quod ſi Rex Cardinalem Borbonium & Archiepiſcopum Lugdunenſem certo tempore conſtituto non dimitteret, poſt hæc libertati non reſtitueret, & triginta poſt dimiſſionem factam diebus idipſum ſedi Apoſtolicæ per litteras ipſius Regis manu ſubſcriptas & ſubſignatas, Regioque ſigillo munitas, aut alio publico & authentico inſtrumẽto ſignificaret, Regem excommunicatum iri, anathematis fulmine feriendum, omnes cenſuras Eccleſiaſticas, quæ in ſacris Canonibus, in generalibus & particularibus cõſtitutionibus, & in bulla Cœnæ Dominicæ leguntur, incurſurum. Eandem quoq; ſententiam declarauit pontifex, intelligendã de his, qui cõſilio, auxilio, aut quocunque modo Regi in prædictis caſibus adfuiſſent. Præterea pontifex Regẽ ipſum citauit, vt ſexaginta dierum termino, cuius initium ab illo die ſumeretur, quo citatio hæc Regi innotuiſſet, vel ipſe in propria perſona, vel per vnum aut alterũ procuratorẽ cum authentico mandato Romã veniret, iudicioq; ſe ſiſteret, rationem, ob quam Cardinalem Guiſium interfecerat, Borbonium & Archiepiſcopum Lugdunẽſem captiuos detineret, redditurus: oſtenſuruſq; cur ob huiuſmodi delicta cenſuris Eccleſiaſticis implicari nõ debeat. Qui autem in hoc flagitio Regi operam ſuam cõmoderant, illi ipſi infra idẽ ſexaginta dierum ſpatium in iudicio non per alios compararent. Horũ autẽ dierũ viginti pro prima admonitione canonica ſunt aſſignati, totidem pro ſecunda, reliqui pro tertia. His adiunxit pontifex, quod nemo illorum, ne Rex ipſe, à quoquam, niſi à ſummo pontifice, ne quidem in caſu conſcientiæ, hora ſen periculo mortis excepto, & ne tunc quidẽ poſſet abſolui, niſi præſtita cautione ſe pariturum & ſatisfacturum Eccleſiæ in omnibus, quæ eſſet illi iniuncturus. Abſque hac promiſſione non poſſet abſolui, ne quidẽ in pleno ſobilæo, aut ſacra Crucis militia: excluſis omnibus indultis: facultatibus aut priuilegijs Regi, aut eius maioribus quacũque forma, modoq; in contrariũ conceſſis.

Rex Galliarum interficitur.

Duobus poſt mẽſibus & aliquot diebus, quàm pontifex hanc excommunicationis ſententiam tulerat, eamque Regi miſerat, cùm Rex ad pontem S. Claudij, duobus ab vrbe Pariſienſi miliaribus, ſeu leucis, numeroſum exercitum colligeret, ipſis Kalẽdis Auguſt. M. D. LXXXIX. à fratre Iacobo Clemente Senſiſiano ordinis S. Dominici Monacho, iuuene viginti trium circiter annorum, dum genu flectit, Regiq; literas offert, ancipiti cultro in ventre non procul ab inguine lethaliter vulneratur, nam quatuordecim poſt horis, inteſtinis venenum quò culter illitus erat contrahẽtibus, infelix Rex mortuus eſt. Monachus autẽ antea occubuit. Rex enim eodem cultro è vulnere educto, grauiter illum in vultu vulnerauit: qui deinde ab accurrentibus miniſtris mox occiſus eſt. Communis erat omnium opinio, eum à nemine ab hoc factum ſubornatum: ſed à ſeipſo, poſtquam duobus aut tribus menſibus in hoc animi conceptu perſeuerauerat, ad hoc arduum opus permotũ & inſtigatum eſſe: poſt ieiunia longa, poſt orationes ad Deum continuas ſeſe certiſſimũ hoc periculum adijſe, crudeliſſimæque & præſentiſſimæ ſeſe morti obieciſſe. Ferũt ei tam certo perſuaſum fuiſſe, Regẽ nullius niſi ſuis manibus interficiendum, vt ſæpè inter concionandum par Lutetiæ, quæ tunc à Rege obſidebatur, Crucifixi effigiem manu tenens, dicere ſolitus ſit: Illam eſſe manũ, quæ Gallos Catholicos liberaret: bono itaque eſſent animo: Mors hæc Regis tam inſolens & admiranda, meo quidem iudicio, à poſteris vix credetur: ſed in fabulam fortè conuertetur, quemadmodum olim res raræ, & quæ humanam fidem pene excedere videbantur, in fabulas tranſierunt.

Bellũ inter Ligiſtas & Nauarræum.

Poſt mortem Galliarum Regis bellum inter confœderatos Catholicos & Regem Nauarræum, Henricum Vendomium, inchoatũ antea recruduit, varijs locis aeriter inter

ter illos pugnatum est: nunc his nunc illis victoribus. Tandem XIIII. Martij, ano 1589. summa cum contentione ad Harens dimicatur, quo in prælio cum diu vtrinq; fortiter pugnatum esset, Nauarræus victoriam obtinuit, maximo tamen nobilium suorũ numero desiderato. Dux Mœnius exercitu suum confestim reparauit. At Nauarræus hac victoria parta, totum mox exercitum suum in agrum Parisiẽsem duxit, vrbemq; obsedit. Res admiranda fuit, & tamen vera potius quam verisimilis, quæ per istos dies Romæ cõtigit: fuit autem hæc: per tres cõtinuos menses, initio sumpto à primo die quo pugna hæc Romæ nunciata est, præter vulgus plebeosque homines, à multis etiã magni iudicij & dignitatis viris creditum est, Regem Nauarræum exvulnere in hoc prælio accepto mortuum fuisse, qua de re multę maximæq; factę sunt spõsiones. Inchoata est hæc Parisiensis obsidio duodecimo Maij, anno à nato Christo MDXC. continuataq; est ad Kalend. Augusti anni eiusdẽ. Fuit aũt ea crudelis, vt certè dici possit, à mille ãnis vsq; huc in nullis historijs aut maiorem legi tam aut æqualẽ neq; forsan ineptè posset cõparari, magnæ illi obsidioni Hierosolymitanæ à Tito factæ, nisi ea inter has obsidiones sit differentia, quod illa ciuitas defensa est à fidei hostibus, hæc verò ab amicis: illa post obsidionem infelicissimum habuit exitũ, hæc vsq; huc multo feliciorem. Qua in re multũ profuit prudentia Cardinalis Caietani, quẽ Sixtus aliquot ante obsidionẽ mensibus huc Legatum à latere miserat, dexteritasq; Bernardini Mendozo, vigilantia Nemourij & Aumalij, prouidẽtia ac labor indefessus Ducis Mœnij, & opportuna subsidia Ducis Parmensis, illuc Regis Hispaniarũ nomine cũ exercitu accelerãtis. Sunt qui felicis huius successus alias duas adferunt rationes, quarũ vna est, quòd Rex Nauarræus maluit obsidionẽ in multos dies protrahere, quã vrbẽ virib. tẽtare, idq; duplici de causa: primò, vt tandem necessitate & penuria comeatus domiti ciues, vltrò deditionẽ faceret, atque hoc modo regalis ciuitas ruinis non deformata, sed illæsa & integra in fidẽ suã deueniret: secundò, vt Dux Mœnius maiorẽ haberet occasionem vrbi subueniendi quẽ si sic ad pugnã elicere posset, sperabat eũ facile deuicturum, quo vno victo, arbitrabatur belli reliquias citò posse exstirpari. Alia ratio est, quę circa vltimum obsidionis mensẽ mulieribus, puellis infantibus, & studiosis publicam exeundi vrbe licentiam dedit: certisq; principibus viris, & fœminis, qui in vrbe erant, comeatum aduehi permisit. Sępè obsidonis tẽpore dededitione actũ est, sed ea qualem sperabat hostis, effectũ non habuit. Tanta erat in vrbe fames, omniũque rerum penuria, vt durante obsidione modius frumenti venditus sit centũ quinquaginta circiter coronatis, II. barillæ congius vini coronatis, quatuor & dimidio; veruex triginta sex librarum quinquaginta-quatuor coronatis. Reliquorũ pretium & caritas, ex his quę diximus, nõ difficilè colligitur. Laxata est hæc annona primo die Aug. victorioso & felici Ducis Parmensis aduẽtu, vt paulo ante commemorauimus.

Victoria Nauarræi.

Parisiensis obsidio & fames.

Põtifex in omnibus istis moribus & tumultibus Franciæ Cõfœderatis non misit ea subsidia, quæ ipsi ab eo exspectabant & flagitabant: tũ quòd metuebat, ne si aduersa pars armis Hispanicis, quæ à Confœderatis stabant, opprimeretur, eorum vires nimis crescerent, eorumque potentia præter modum augeretur. Quòd si enim Confœderati Regis Hispaniarum auxilio vincerẽt, suspicio erat, eundem Regem nouos Principatus, nouamque potentiam adepturum: rectè namque dictum est à Cicerone; *Bellorum ciuiliũ ij semper exitus, vt non ea solũ fiant, quæ velit victor: sed etiam vt ijs mos gerendus sit, quibus aditoribus parata sit victoria.* Et quia omnis Princeps ditionũ suarũ pomeria semper cupit delatare & extendere, arbitrabatur fortassis Pontifex, Regẽ Hispaniarũ, si in hoc bello victoriam Confœderatis pareret, etiam partem prædę postulaturũ, & quod armis tuis hosti extorserat, eius sibi portionẽ aliquam petiturũ: consecuturum hinc, vt eius potentia vires sumat incomparabiles; aut saltem, quia Pontifex sibi persuasit Nauarræ si Regno potiretur, effecturum, vt omnes qui à sancta Christi fide aberrauerant, ad eam postliminio reuerterẽtur: id quod Luxenburgus, Nobilitatis Franciæ Legatus qui Romæ erat, Pontifici promittere videbatur, & alij nonnulli istius Regni indigenæ, qui Nauarræum sequebantur, ex Francia Romam scribebant: aut quod idem Legatus, & alij qui Nauarræi partes sequebantur. Pontifici

Pontifex confœderatis Gallis subsidia non misit.

persua-

perſuadebant, tantas eſſe Nauarrei vires, vt impoſſibile eſſet illum Regno depellere, omnem itaque operam, omnesque expenſas perituras, quæ in hoc bello gerendo fierẽt: nec quicquam iſtis ſumptibus Pontificem effecturum, quam quòd Nauarræum ſibi Sediq́ue Apoſtolicæ redderet infenſiorem. Videri itaque poteſt prudentis eſſe Principis, vbi videt ſe proficere non poſſe, cauere, ne deficiat: aut ipſe ſibi obſit, ſi prodeſſe non poſſit, aut denique aliud quid illum mouerit, ſaltem non plus ad hoc bellum, quàm quinquaginta coronatorum millia contribuit, quæ Legatus confœderatis numerauit, Pontifice vix ex animo conſentiente.

Rex Hiſpaniarũ vult proteſtari contra pontificẽ.

Diſplicuit maximoperè Philippo Regi, Pontificem confœderatis opem non ferre, neque Principes & Prælatos, qui Nauarræi caſtra ſequebantur, excommunicare. Vrgebat itaque idem Rex, vt aduerſus Pontificem hac de re fieret proteſtatio. At pontifex eam perueniens, in cenceſſu Cardinalium cauſſam ſuam iuſtificauit: oſtendens ſe ſemper in cauſſa Gallica ſumma vſum æquitate, & optimis rationibus in ea progreſſum eſſe. Quare Cardinales quidã conſtituti ſunt, qui vtriuſque & Pontificis & Regis cauſam cognoſcerent, ita vt nulla facta ſit proteſtatio. Paucis ante diebus quẽdã orta erat diſſenſio inter pontificem & Oliueriũ Comitem, Legatum Regium, virum prudentiſſimum. Eam ob cauſam Rex in negotijs Gallicis Legatum miſit Ducem Seſſanum, Principem ſingulari prudentia præditum: ſed quo tempore Legatus hic Romã venit, pontifex aduerſa affligebatur valetudine, ita vt Legatus cum illo parum de tam arduis negotijs conferre potuerit. Sed & quamtumuis Pontifex poſtea conualuerit, tamen non diu pòſt in alium grauiorem morbum incidit, inde & mortuus eſt, vt in ſequentibus dicemus.

Trãſitio.

Hactenus iuxta propoſitum noſtrum ea commemorauimus, quæ Sixtus cum varijs Principibus tractauit, nunc ordo poſtulat, vt ea referamus, quæ ad politicam eius adminiſtrationim pertinent. Ante omnia iuſtitiam inter ſubditos coluit, nullius, cuiuſcunque hominis criminandi ſimulans: ſed ſummo cum rigore delinquẽtes omnes puniens. Si qui de ſuis gubernatoribus quererentur, eos libenter audiuit, & ſumma cũ diligentia in eorundem gubernatorum adminiſtrationem inquiſiuit, vt ſciret iuſtenè an iniuſtè traducerentur. Idem fecit cum aut populus, aut Clerus de ſuis querebatur Epiſcopis: at non libenter eos audiuit, cùm ob intolerabiles exactiones, maximaque tributa: quæ illis indicebat, quærelas adferebant dicunt autem ea fuiſſe tanta, vt triginta quinque impoſitiones ſuperent, quæ Coactores ab illo conſtituti incredibili cũ rigore exigebant. Quam ob cauſſam populus affligebatur pecunijs exhauſtus: quod eo etiam magis miſerandum erat, quia, Robilia trima excepta in reliquis oppidis & pagis eccleſiæ patrimonio ſubiectis toto ferè pontificatus Sixti tempore maior fuit rerum omnium penuria, quàm abundantia. Verũ quidem eſt, eum hoc vltimo pontificatus ſui anno, cùm annonæ difficultas eſſet maxima, quingenta millia ducatorum in populum diſtribui præcepiſſe, quod eius mãdatum Pontifex, qui illi mortuo ſucceſſit, executus eſt, quæ profectò res miſeri iſto tã acerbo tempore populi ſummã leuauit inopiam. Permiſit Sixtus populo Bacchanaliorum diebus ludos, comædias, ſpectacula, quæ iſtis temporibus ſolent exhiberi, vt ijs ſeſe oblectarent. Sed & Romæ, quæ loco in agone & ſtadio certatur & curritur, cataſtas, aliaque ſuppliciorum inſtrumenta tuſſit exſtrui, quibus cruciarentur, qui iſto tempore & loco inſolentiam aliquam, aut aliud delictũ perpetrarent. Quare adeò plerique Sixtum metuebant, vt nunquam deinceps iſto tempore, quo ſumma ſolet eſſe hominum licentia, quiſpiam auſus ſit, vel minimam petulantiam exercere.

intolerabilia trima excepta in reliquis oppidis & pagis eccleſiæ patrimonio ſubiectis toto ferè pontificatus Sixti tempore maior fuit rerum omnium penuria, quàm abundantia.

Rigor iuſtitiæ.

Sequitur vt dicamus de modo illius viuendi, & quomodo intemperandis affectibus proprijs ſeſe geſſerit. Prandebat, cænabatque auidiſſimè: multum vini, eiusque pretioſiſſimi ſumebat: cùm enim diuerſis rebus grauibus, honeſtiſſimis & maximi momenti tractandis ſeſe defatigaret, videbatur natura, quę per ſe erat robuſta, caloreque plena, continuis iſtis laboribus debilitari, multumque alimenti, vt reſtauraretur requirere. Quod ipſum arguebat modus illius viuendi ante Pontificatum, quando tanta rerum gerendarum mole nõ premebatur, quo tempore parcè moderateque

teq; admodum viuebat. Quia eius consuetudo erat in mensa varijs de rebus sermocinari, differere, cum alijs conferre, sępe duabus aut tribus horis mensę assidebat. In cibis etiã quibus vtebatur, tã frugalis erat, & modestus, quam vllus ante illum Pontifex multis sęculis fuisse legitur. Edulia missusq; numero erant exigua, non splendida, non sumptuosa, sed communia. Somnus illius erat breuissimus, labores verò longi & assidui. In studijs, in audiendis publicis priuatisque negotijs erat diligentissimus & frequentissimus: in rebus expediendis, in varijs & arduis cogitationibus continuus, vt verè dici potuerit, nunquam eum fuisse otiosum, nec quidquam erat, aut gerebatur, quod ille ignorare voluit: nihil quod non disponere vel ordinare. Reprehendebat & grauiter increpabat omnes, qui ordinis sui limites transiliebant, aut quocunque modo præuaricabantur; laudabat nihilominus & amabat viros alicuius authoritatis, qui (si eos coram reprehenderet) ita respondebãt, vt nec viles se & abiectos, nec arrogantes nimis ostenderent. Ministros suos sæpè obiurgabat: interim tam impensè diligebat, vt quosdã ex illis ad supremam euexerit dignitatem, creans ex illis præter Castrucium, tres Cardinales, & aliquot Episcopos. Quẽadmodum enim honestissima dabat illis stipendia, ita vicissim cum delinquerent, grauiter illos puniebat. Vnde Belochium prægustatorem & dilectum ministrum suum ad triremes condemnauit, vbi cum multis mensibus vixisset, etiam miserè mortuus est, & quamuis sæpè Pontifici supplicauit, nunquam tamen liberari potuit. Missus est ad triremes, vt manifestum fieret, quòd clam abstulerat annulum Piscatorium, & subsignauerat eo Breue (vt vocant) Apostolicum, quo continebantur ea, quæ Pontifex admittere nolebat: iniusta enim erant, quæ petebantur. Belochius enim cum in patria sua magnificum palatium construi destinauerat, voluit à vicino suo splendidum ædificium emere: qui cum illud vendere nollet, Belochius Breue huiusmodi conscribi fecit, quo Pontifex mandauit, vt vicinus ille absque vlla mora vel contradictione suo prædicto ministro ædes illas diuenderet. Et quia Pontifici persuasum erat Dominũ Gualteruccium, Secretarium Collegij Secretariorum Apostolicorum, culpa hac in re non vexare, etiam hunc ad triremes condemnauit, quam etiam pœnam subijt alius quidam huius rei conscius.

Liber in reprehendendo.

Morosus sed liberalis in ministros

Condemnatio Gualteruccij plerisque bonis displicuit, tum quia prælatus erat optimæ vitæ, multisque ornatus animi dotibus: tum etiam, quia credebant eius delictum esse leuissimum, quare post mortem Sixti liberatus, in magno honore fuit apud omnes, qui infortunium illius nouerant.

Amor & beneficẽtia eius in consanguineos Proneptem suum creat Cardinalem.

Cognatos consanguineosque suos amabat Sixtus quam tenerrimè. Inter cæteros Dominam Camillam sororem suam, similiter & duos ex eadem sorore neptis filios. Hoc amore motus alterum istorum filiorum valde iuuenem adhuc primis Pontificatus sui mensibus creauit Cardinalem, donans illi suum Sacellum: dictusque ast Cardinalis Montaltus, qui in omnibus actionibus suis sequentibus manifestissimè ostendit, se cum iuuenili ætate senilem habere coniunctam prudentiam: multaq; dat argumenta & specimina, se vitam suam cum gloria transacturum. Assignauit Sixtus eidem Cardinali centum circiter millium coronatorum prouentum. Alios quoq; cognatos suos & donis & possessionibus locupletauit. Duas proneptes, eiusdem Cardinalis sorores habuit, quarum vnam Domino Virginio Vrsino, alteram Contestabili domus Columnesiæ despondit.

In cumulandis, corradensisque vndique pecunijs Sixtus erat assiduus, quare officia quædam vendidit, quæ antea non vendi, sed gratis dari à pontificibus solebant, inter alia officium Commissarij (ignosce Lector quod barbaris vocabulis vtor, vbi latina nõ habemus congrua) Cameræ, Thesaurarij, vicariatum Cubicularij, vulgo Vicecamerlengatũ, & alia similia. In expendendis pecunijs tam fuit parcus, vt ferant nonnulli attritis illum resarcitisq; vsum indusijs, etiam cum iam pontifex esset: omnes istos thesauros, & quicquid illi superfuit, id omne in castello ad vsum publicum recondidit. Neque postea quicquam suis amplius donauit consanguineis. Quadringenta autem Ducatorum millia, quæ Dominis Columnesijs ad æs alienum ab illis contractum, dissoluendum numerauerat, mutuò dedi-

non

non donauit, post constitutum enim certũ annorum numerum integram hanc summam restituturos Camerę sese obligârunt. Partes, vt vocant, & prouisiones, quas palatium Pontificiem dare consueuit, adeò minuit, vt diminutio facta septuaginta coronatorum millia quotannis excedat. Varijs instituit Eleemosynas, quas illi montes appellant, & Datariæ prouentus auxit. Officium Cubicularij diuisit, vti & Auditoriatum Cameræ Instituit, venditque officium ad ministrationis Archiui totius status Ecclesiastici.

Ingens thesaurus, quẽ in Castro S. Angeli ad certos vsus recondidit.

Primò Pontificatus sui anno decies centena aureorũ millia in Castro S. Angeli recondidit, cũ decreto addito, ne minimam huius thesauri partem expendi vnquam aut erogari posse, nisi in recuperatione Terræ sanctæ, generali expeditione in Turcã iuscepta, & ne tunc quidem, priusquam exercitus mare traiecerit, litoraq; Turcica tenuerit: aut tanta esset fames, annonæque difficultas, vt sine præsentissimo populi exitio ferre diutius miseria non possit, aut pestis contagiosissima grassaretur, aut prouincia aliqua Christiana periclitaretur, ne in manus infideliũ vel inimicorũ Ecclesiæ incidat, cùm iam hostilis exercitus ad finitima dictæ Prouinciæ loca peruenerit, ipsiq; imminere videtur: aut denique ciuitas aliqua ab Ecclesia defecerit, quæ aut recuperari, aut cõseruari sine his nummis nõ possit. Iurauit Sixtus se hæc obseruaturũ, voluitq; omnes successores suos idem iuramẽtum dicere. Tertio deinde Pontificatus sui anno in eadẽ arce, & in eundem vsum alia decies centena millia ducatorum, seu aureorum reposuit: declarans insuper, inter casus, in quibus tam prior, quam posterior thesaurus posset expendi, etiã intelligendã esse recuperationem alicuius Regni, ab inimicis sanctæ Romanæ Ecclesiæ occupati. His duobus thesauris ter decies centena millia postea adiecit, ita vt in arce hac post obitũ suum quinq; circiter milliones, vt vocant, hoc est, 5000000 coronatus reliquerit. Hinc liquet, etsi grauia tributa populo imperauerit, officia quædã quæ donari solent. vendiderit, atq; in erogandis nũmis parcissimus fuerit, omnem tamẽ pecuniam non sibi, sed vtilitati publicæ, ministerio Ecclesiæ, & Reipub. Christianæ splendori esse reseruatam: quibus finibus, qui possint esse honestiores & vtiliores? Sed etsi tam attentus ad rem Sixtus fuerit, & in congregandis nummis tam studiosus, nihilominus magnam auri vim in fabricis antea commemoratis, alijsque in rebus expendit: Ducenta aureorum millia perpetuò disposuit in vsum annonæ, ne quid ad victum necessarium in Vrbe deesset: sed copia semper rerum necessariarum suppeteret, vt patet ex Bulla ipsius, quam hac de re condidit, quæ ducenta aureorum millia ex illius parsimonia (vt in ea Bulla dicitur) colligebantur, successoresque suos ibidem hortatur, ne quid huic summæ detrahant, sed eam potius augeant. Tria aureorum quotannis assignauit Archifraternitati Cõfaloniæ ad redimendos ijs captiuos, aliaque opera charitatis fecit plurima, & quidem prompto animo. Inchoauit paludes pontinas & chianas alio deductis aquis exsiccare. Decem triremes iussit fabrificari: sed sumptibus prouinciarum & vrbium ad ditionem Romanam pertinentium: constituitque vt eædem prouinciæ & ciuitates pecuniam ad istas triremes conseruandas necessariam quotannis penderent, septuaginta scilicet octo aureorum millia. Ad hanc summam conferret Marchionatus 15000. totidem Flaminia, totidem Vmbria, totidem & Bononia. Eundem aureorum numerum Senatus, populusque Romanus solueret. Prouincia patrimonij S. Petri in Tuscia 8174. Latium 6126. Ancona 1800. eundem numerum ditio Firmana. Asculus 1200. tantundem & Fanum. Omnes isti aurei, in vnum collecti, summam septuaginta octo millium conficiunt. Præter hanc etiam statuit, vt conseruationem earundem nauium duodecim millia contribueret clerus, & quinque millia, quæ quotannis ex prouentibus Beneuentanis colliguntur, octo insuper millia ex duobus Apalti Italicè monopolijs vrbis Romanæ Ciuitas hæc initio diuisa fuit in tredecim regiones, at Sixtus in quatuordecim diuidi voluit, addens prioribus regionem, quam Burgum appellant. Ad eundem quoque numerum præfectos, platearum constitui mandauit. Quindecim præterea Cardinalium congregationes ordinauit, vt in illius Bullis annotatur: in vna namq; suarum constitutionum omnes distinctè ac nominatim expressit; licet aliquæ

Constitutiones variæ Sixti V.

quæ iam ante illum fuerint, quæ ab illo potius confirmatæ sunt, quàm recens institutæ. Decreuit, ne plus quàm septuaginta simul essent Cardinales; atque inter illos, vt minimum quatuor Doctores Theologiæ, qui ex ordinibus Regularium mendicantiũ assumentur: quodque Cardinales deinceps in ieiunio mensis Decembris creabuntur; à Clemente namque sexto hæc consuetudo creandi & ordinandi mense Decembri inchoata, vltra sexcentesimum post Christum annum in Ecclesia perdurauit. Ipse nihilominus bis hanc suam constitutionem violauit: in promotionibus scilicet Alani & Morosini, quos alio quàm prædicto tempore Cardinales creauit. Instituit quoque ne duo simul essent Cardinales, qui certis quibusdam cognationibus gradibus se inuicem attingerent, qua de re vide Bullam ab illo de Cardinalium creatione factam. Sed & hoc statuit, ne numerus ille septuagenarius vnquam impleatur: sed semper aliquot loci vacent. Ipse promotionibus octo triginta tres Cardinales creauit: inter has tres aliæ in quarum vnaquaque tres; vna, in qua duos; & alia, in qua quatuor ordinauit. In Cardinalium quodam Consistorio decretũ fecit, ne post hac ab vllis Principibus missæ recipiantur literæ, quæ debitis titulis non sunt inscriptæ. Noluit sibi in publicum prodeunti à quoquam acclamari: *Viuat papa Sixtus.* Decreuit etiam, vt quicunque pensionẽ haberet ecclesiasticã, sexaginta sex ducatorum pretium excedentem, clericali indutus habitu incedere iure teneretur. Ab hac tamen lege Equites Lauretani exciperentur. Vt autem lites non essent immortales in animum suum induxerat, primo quoque tempore Senatum aliquem supremum, hominum timentium Deum, & qui prudẽtes, sinceri, incorruptibiles, & munerum contemptores essent, constituere. Legem tulit contra adulteros, capitis pœnam illis statuens. Astrologiam iudiciariam prohibuit. Sanctum Bonauenturam inter Doctores Ecclesiæ voluit recenseri. Sacella pontificia, quæ antea in solo palatio Vaticano fieri cõsueuerant, ille primo pontificatus sui anno per varias, easque primarias vrbis Ecclesias distribuit.

Triginta 3. Cardinales creauit.

Festa à Sixto instituta.

Multa quoq; noua instituit Ecclesia Dei festa, qualia sunt Præsentationis gloriosæ virginis Matris Dei Mariæ; S. Francisci de Paula, S. Nicolai Tollentini, sancti Antonij de Padua, sancti Ianuarij Episcopi & sociorum suorum martyrũ, & sancti Petri Martyris, voluit quoque deinceps celebrari festum S. Placidij & sociorũ martyrum, Eutychij & Victorini fratrum illius Cardinalium, Flauiæque sororis, quos & in Calendarium Romanum Referri iussit. Horum Sanctorum corpora tempore pontificatus Sixti reperta sunt in Sicilia, Messanæ in Ecclesia S. Ioannis Baptistę dum in reparatione ab vno latere fundamenta eruuntur. Etsi ex historicis notissimum erat, hęc corpora in ista Ecclesia fuisse recondita; locus tamen vbi quiescerent ignorabatur. Placidius hic regulam S. Benedicti, qui suo tẽpore viuebat, sequebatur, cum autem Messanæ habitaret, fratres & sorores eius, quorum paulò antè meminimus, quodam die exierunt, vt eum inuiserent. Sed Abdala Sarracenorum Rex Christiani nominis persecutor crudelissimus, cum classe sua in Cicliã appulsus, viuos hos comprehendit, & grauissimis tormentis eos ad Christi nomen eiurandum cogere voluit, quæ omnia cùm illi constanter tolerarent, coronis sui martyrij Christianorum tẽpla condecorarunt. Certas quoque indulgentias Pontifex concessit omnibus prædictum S. Ioannis templum, vbi hæc corpora inuenta sunt, cum deuotione visitantibus.

S. Placidij & sociorum corpora inueniuntur.

Canonizauit etiam Sixtus in Ecclesia S. Petri, anno incarnationis Dominicæ M D. LXXXVIII. S. Didacum ab Alcala, Henarensium. Natus is est in arce S. Nicolai, in territorio Hispalensi, Prouincia Bætica, quæ nostris Andaluzia dicitur, Annus, mensis & dies natiuitatis eius ignoratur. Id saltẽ cõstat, paulò ante annum Mcccc. natum esse: valde namq; senex obijt: anno scilicet M. CCCCLXIII. duodecimo die Nouemb. in Sabbatho: cũ ante annos duodecim Romæ in Iobilæo anni millesimi quadringentesimi quinquagesimi fuisset. Vnde consequens est eum circa id temporis, quod diximus, fuisse natum. Parentes eius infimæ fuêre conditionis, ipse autem à teneris vnguiculis, & adhuc puer, in locis solitarijs vitæ sese deuouit anachoreticæ: quã in assiduis ieiunijs, summa abstinentia, sanctissimis & cõtinuis orationibus traduxit. Postea placuit illi institutum S. Francisci de

Canonizatio S. Didaci ab Alcala.

Obser-

Obſeruantia: huius itaque ordinis vinculo ligatus, innocentiſſimè, ſanctiſſimeque vixit, multisque miraculis claruit. Cùm autem in Hiſpanijs euidentiſſima eius ſanctitatis vndique collecta eſſent teſtimonia, & proceſſus formatus eſſet legitimus, Sixtus eum multis id precibus contendente Rege Catholico, canonicauit, & in catalogũ ſanctorum retulit. Hoc antea idem Rex cum Principe Carolo filio ſuo, tunc viuente, à Pio 4. petierat, & poſtea Rex ſolus à Pio 5. & Gregorio 13. enixè flagitauerat: tandem omnibus cum ſumma perfectione diſpoſitis, Sixtus officium hoc peregit. In canonizatione autem Pontifex ipſe hanc orationem in laudem Sancti huius compoſuit, & recitauit: *Omnipotens ſempiterne Deus, qui diſpoſitione mirabili infirma mundi eligis, vt fortia quæque confundas: concede propitius humilitati noſtræ, vt pijs Beati Didaci Confeſſoris tui precibus ad perennem in cælis gloriam ſublimari mereamur. Per Dominum noſtrum, &c.* Occaſione huius canonizationis orta eſt inter Legatum Regis Hiſpaniarum & Legatum Regis Galliæ magna contentio, dicente Hiſpano: in hoc actu canonizationis ſancti Didaci ſibi deberi primum locum: cùm is potiſſimum ad regnum Hiſpaniæ pertineret: præterea ſibi principales quaſdam operationes in hoc actu incumbere. Reſpondit Legatus Franciæ, peractis ijs quæ facienda Hiſpano erant, aut Sacello exiret, aut locum inferiorem occuparet. Hiſpanus iterum; vt ſaltè Francus illi hac vice, idque ex gratia, primum locum concederet, petiit. Cui Francus: Se quidem hunc locum illi conceſſurum hac lege, ne quid derogaret iuri præcedendi, quod Galli habebant, & quod abſque vllo præiudicio, primo quod habiturus eſſet Pontifex Sacello, Legatus Hiſpanicus (qui ne ſe inferiorem Francio oſtenderet, huc nunquam ſolet accedere) præſes adeſſet, locumque inferiorem ſuo occuparet. Reſpondit Hiſpanus: ſeſe nullo modo id facturum: hoc enim facto fateretur, ſe illi cedere. Dum ſic inter ſeſe cõtendunt, ſubrepit paulatim ira, incaluit ſanguis, adeò vt ad arma propemodum, & ad maximũ tumultum ventum fuiſſet, niſi aliorum authoritas interpoſita eſſet. Tãdem negotium hoc modo compoſitum eſt. Legatus Hiſpanicus ad Sacellum nõ veniret, ſed Cardinalis Dezas eius munere fungeretur, eaque faceret, quæ feciſſet Legatus: Gallicus verò Legatus conſuetum locum retineret. His ita pactis, Canonizatio cum ſumma quiete & modeſtia peracta eſt.

Diſſidiũ inter Legatũ Hiſpanicum & Gallicum.

Quòd ſi quis diligenter, diſtincteque legat & conſideret, quæ nos antea de vita Sixti ſcripturos promiſimus, & quæ poſtea ſcripſimus, is facile animaduerteret, nos omnia quæ promiſimus præſtitiſſe, ſi de infirmitate & morte illius dixerimus, quæ nobis occurrunt. Quarto antequam moreretur menſe, aduerſa cœpit affligi valetudine; omnis autem morbus in capite ſedem habere videbatur, ſicut ipſe dicebat aliquãdo de illo differens: & quemadmodum in omnibus ſermonibus, quæ de rebus ſuis faciebat, exquiſitus erat & admiratione dignus, ita etiam fuit in hoc de ſua ægritudine: deſcripſit enim naturam & complexionem ſuam, qualitatemq; morbi allegans, vbi neceſſe erat authoritatem Hippocratis, Galeni & Auicennæ: & locum quendam Ariſtotelis ex libro Petri Hermenias, in eodem propoſito prolixè ſatis explicauit, remedia ſuis medicis vſitata examinauit, ſimiliaq; alia in hac materia tractauit exactiſſimè. Totis quatuor iſtis menſibus, quibus tam malè diſpoſitus erat, rariſſimè decubuit, & ſi quando decumberet, paucis tamen horis quieuit, neque ſecundùm præſcriptum Medicorum vixit, licet ſæpe illos ad ſe vocaret, eorumque de ſe opiniones audiret. Sæpè in publicum prodijt, negotia nunquam intermiſit, frequens erat in ore illius dictum iſtud Flauij Veſpaſienſi Cæſaris; principem ſtando mori oportere, ſignificans, decere vt Princeps agendo operandoque moriatur. Frequenter bibebat vinũ infuſa niue, & quæ ſanitati maximè conducunt, edebat, cœpitque paulatim conualeſcere.

Tradition.

Morbus Sixti.

Tandem verò viceſimo die Auguſti, anno MDXC. grauius acceſſit febris. Erat autem dies Lunę, cùm Sabbatho ante pedes iuiſſet ad ſanctam Mariam, quam Teutonicorum ſeu Germanorum vocant: vt Deo gratias ageret, ob conuerſionẽ cuiuſdam Principis illius nationis ad veram Catholicamque fidem. Mercurij cœpit morbus ingraueſcere, poſtridiè fuit remiſſior, voluitque illo die intereſſe Congregationi inquiſitionis. Sequentibus diebus ſubinde paucis horis decubuit, ſurgensque vt commederet, fru-

Fortè Marchio Badenſis Iacobus ſignificatur.

gibus nonnunquam vescebatur. Dominico die sumpsit pharmacũ, quòd officinis Manna dicitur: sed parũ operatũ est, eò quod integrum sumere non potuit. Die Lunæ præter modũ creuit morbus, adeò vt manè vix loqui potuerit: sacrificio tamen Missæ interfuit, & extrema Vnctione procuratus, vesperi hora circiter vicesimaquarta ex hac vita decessit: postquam annos vixisset septuaginta, Pontificatũ verò annos quinque menses quatuor, & dies tres administrasset. Eius corpus nocte insequẽti lectica in Ecclesiam S. Petri in Vaticanum illatũ est (in monte namq; Caballo seu Quirinali mortuus erat) ibidemque sepultum. Vnde Cardinalis Montaltus, Princeps singularis prudentiæ & magnanimus, anno sequenti in Ecclesiam S. Mariæ Maioris cum splendidissimis exsequijs iussit transportari, & in sacello, quod ibidem Sixtus viuẽs exstruxerat, supeliri.

Moritur & sepelitur.

Corpus trãsfertur.

Tyberis exundatio.

Vacauit morte illius sedes diebus octodecim. Sub illius Pontificatu, hoc est, anno 1589 Tyberis alueum suum bis cum tãta aquarum abundantia egressus est, vt multis in locis Romæ scaphis & lembis per ipsas plateas nauigarent. Erant illo anno continuæ dẽsq; pluuiæ, ita vt non Tyberis tantũ, sed & multa alia Italiæ flumina magno cum impetu exundauerint. Pluuiæ verò agris tam fuêre pernitiosæ, tantaq; colonis intulêre passim damna, vt multis locis bis, aliquibus ter, nonnullis quater terra rursũ coli & cõseui debuerit. Et quia multæ miscebantur nebulæ tempestatesque & aeris corruptiones, magna subsecuta est annonę caritas, quæ totam afflixit Italiam: de quas nos, Deo nobis propitio, copiosius alio loco dicturi sumus.

Fames in Italia incipit.

Dum sedes vacat, occasione quorundã, qui statuam Sixto in Capitolio erectam euertere voluerunt, Romani decreuerunt, nulli post hac Pontifici viuenti statuã esse consecrandam. Decretum autem hoc marmori insculptum, in quadam aula Capitolij erectum, in hanc sententiam legitur: *Si quis siue priuatus, siue Magistratum gerens, de collocanda viuo Pontifici statua mentionem facere ausit legitimo S. P. Q. R. decreto in perpetuum infamis, & publicorum munerum expers esto M. D. XC. M. mf. Aug.*

Decretũ Senatus de non erigenda viuo Põtifici statua.

VRBANVS VII.

VRbanus septimus, antea Ioannes Baptista dictus, natus est Romæ, die sancto Dominico sacro quarto Aug. anno à partu Virgineo 1521. è domo Castagnæa o riundus, quæ familia ob multorũ annorũ antiquitatem Genuæ inter nobiliores recẽsetur. Cosmus Pater eius fuit Genuẽsis, mater Rom. ex Ricciorum familia filia sororis senioris Cardinalis Iacobaccij. Atque hinc ea erat cognatio, quæ fuit inter Vrbanum & Dominos Paluccios, Albertonos, magnę in vrbe authoritatis & existimationis Nobiles. Domina nãq; Tarquinia Iacobaccia, horũ Palucciorum mater, filia fuit nepotis ex fratre dicti Iacobaccij Cardinalis. Sed & ex eodẽ Cardinale deriuabatur etiam cognatio, qua Vrban⁹ Dominos Melinos & Verallos, homines nobilissimos, Romæ celebres & honoratos attinebat. Educatus est Vrbanus more nobilium, nobilitati parentum suorũ conuenienti, bonarumque litterarum, quæ ætatem decent iuuenilem, disciplina satis superq; imbutus. Complexione fuit melancholicus, quãuis in gestibus & moribus (quod ferè solẽt sapientes) sese latum & hilarem ostenderet. Statura corporis eius procera magis quàm humilis, proportione laudabilis, vultuse ius maiestate plenus. In cibo & potu omnique viuendi ratione temperatus erat & sobrius; quæ causa fuit, cur toto vitæ suæ curriculo admodum sanus vixerit; adeò vt (id quod ipse fatebatur in vltima sua infir-

237. Põt. *Anni* 1540. *Patria, natiuitas & parẽtes.*

Educatio

Complexio.

Statura corporis.

Viuendi modus.

mitate cùm illi Medici mannam prorigere voluſſent) quadragenarius núquá medicaimétũ aliquot súpſiſſet. Ingenio fuit acri & prõpto, ad res laudabiles & honeſtas propenſo. Optimis itaq; moribus erat præditus, & tam in cõuerſatione, quàm in actione cũctis beneuolus & prouidus. Deuotus fuit, & inſignis Chriſtianæ Religionis zelator. Variarũ rerũ habebat ſcientiã, non eã quidé exactã, ſed ſupremis quaſi labris deguſtatam: in iure verò & Ciuili & Canonico vix habuit ſe doctiorem, quia in facultate Bononiæ ſtuduerat, ſumma familiaritate & amicitia Domini Lucij Saſſi multo vſus tempore: qua in Academia Doctoratus quoque titulo inſignitus eſt. Reuerſus Romam habitauit in ædibus Archiepiſcopi Roſſanenſis, qui poſtea beneficio Pauli Tertij Cardinalis factus, Cardinalis Verallus dictus eſt. Hic ad Cõclaue, quod factum eſt, Cum Paulo ſucceſſor eligeretur, Vrbanũ ſecum adduxit: erat enim eius cõſuetudo, cognatos ſuos ſi quos aptos inueniret, ad huiuſmodi loca ſecum ducere. Vrbanus hic magni ſpiritus, magnæque prudentiæ dedit ſpecimen.

Doctor iuris.

Idem Cardinalis poſtea ſub Iul. tertio, qui Paulo ſuffectus eſt, Legatus in Franciã profecturus, Vrbanũ comitẽ ſibi ſumpſit: cuius opera anũculus in multis, ijsq; arduis huius legationis negotijs vſus eſt: in quib. omnib. ſe prõptum, ſagacem, & ad res arduas gerẽdas idoneũ oſtẽdit. Reuerſo poſtea Cardinale Rom. Vrbanus factꝰ eſt Referendarius iuſtitiæ. Nec multis poſt annis Cardinalis eius anunculus Vrbano Archiepiſcopatum Roſſanenſẽ reſignauit, & Põtifex illum Fanum miſit, vt eius vrbis eſſet Gubernator. Cùm tempus gubernationis illius exſpiraſſet, ad ſuæ Eccleſiæ reſidentiam profectus eſt, vbi & probitate vitæ, & inſigni ſua doctrina multos ad pietatẽ adduxit; cõcionabatur enim, prout Epiſcopi munus exigit. Cum ſumma laude populo ſuo præfuit, cultum diuinum docendo, & charitate Dei plebẽ inflãmando. Poſtquã hic aliquot annis cõmoratus eſſet, Romam rediit: mox à Paulo 4. Peruſiæ Vmbriæque Gubernator deſtinatus eſt. Quò cùm veniſſet, confeſtim Dominam Nazarethanũ ob cauſſas quaſdam Caraforum iuxta mandatum quod ei Romæ datum erat, arctiſſimæ cuſtodiæ tradidit. At ille cauſam ſuã iuſtiſſimè defendẽs innocẽs declaratus eſt. Moritur intereà Paulus 4. & ſucceſſit ei Pius quartus: ſub quo Rom. reuerſus, paulò pòſt ab eodẽ Pio miſſus eſt, vt litẽ quandam de agrorum terminis, quæ ante multos annos orta erat inter Terracenos & Spoletanos decideret. Dicebat enim Pius, poſtquã hac de re cum Vrbano egiſſet, atq; is abiens illius pedes oſculatus eſſet; ſibi videri Prælatum iſtum virum eſſe ad hanc litem terminandam aptiſſimum. Nec eum ſua fefellit opinio. Trium namq; menſium ſpatio controuerſiam hanc ſuſtulit, vtrique parti, atque adeò Pontifici abundè ſatisfecit.

Dignitates ante Pontificatum.

Interea cõtinuatio Concilij Trident. indicitur, omnesq; Epiſcopi conuocantur. Profectus itaq; Tridentum Vrbanus cum reliquis, ibidem ad finem vſq; Cõcilij permãſit. Cõſtitutus hic cuiuſdã Prælatorum cõgregationis caput, ſe princeps, in materia qua de agebatur, ſcripſit, & multa non ſine laude annotauit prẽmonuitq;. Peracto concilio, denuò Romam profectus eſt, atq; inde in Eccleſiam ſuam Roſſanenſem perrexit, vbi cum paucis menſibus hæſiſſet, à Pontifice Romã reuocatur, & Nuntius in Hiſpaniam, eodẽ illo tẽpore, quo in cauſſa Archiepiſ. Toletã Cardinalis S. Sixti, qui poſtea pontifex factus Gregorius 13. dictus eſt, Legatus illuc proficiſcebatur, mittitur.

Ad Concilũ Tridentinum proficiſcitur.

Nuntius in Hiſpanias mittitur.

Mortuo deinde Pio quarto, creatus eſt Pius 5. qui Legationem eius cõfirmauit, ita vt ſeptẽ circiter continuos annos in Hiſpanijs permãſerit, quo tempore Philippi Regis factus eſt compater, primogenitã eius filiã de fonte baptiſmatis ſuſcipiẽs. Omnia ſua negotia ſumma cũ ſanctæ Sedis authoritate, Põtificis voluptate, Regis ſatisfactione & ſuijpſius gloria cõficiebat. Inter alia namq; grauiſſima & ſummi momenti negotia, cum magna dexteritate & prudẽtia tractauit, confecitq; gloriosum inter Pontificem, Regem, & Rempublicam Venetam fœdus: ex quo nauali illa aduerſus Turcam expeditio ſecuta eſt tam celebris, tamque vtilis toto Chriſtianiſmo, vt ea ſit omni maior cõmendatione. Subſecuta eſt paulò pòſt mors Pij V. cui ſucceſſit Gregorius 13. qui eum in Hiſpanijs Romam reuocauit, Domino Vrmanetto Patauino epiſcopo viro optimo, & multis ingenij doribus præclaro, in eius locum remiſſo põtif. Vrbano reuerſo adminiſtrationẽ Reipub.

Bono-

Archiepiscopatū ad manus Pontificis resignat.

Gubernator Bononiensis creatur.

Colonia mittitur vt pacem Belgicā cōponat.

Fit Cardinalis.

Omē futuri Pōtificatū.

Bononiensis decreuerat: sed cū intellexisset cum ab hoc gubernaculo planè abhorrere, propositū mutauit. Abhorrebat ab hoc officio, quia cū ibi multi essent Pōtificis cōsanguinei, verebatur ne multa facere ad eorū libidinē cogeretur, quę cū rectitudine iustitiæ parū conuenirent. Interea Archiepiscopatū suū liberè ad manus Pontificis, nulla sibi reseruata pensione resignauit: quemadmodum Dominus Paluccius mihi retulit, se præsente ex ipso Vrbano in familiari colloquio audiuisse. Nō post multos dies Visitator in prouincia patrimonij ablegatur, sed dū se se itineri parat, mutat sententiam Pontifex, & noluit illum illuc proficisci: sed Nuntiū Venetias misit. Fuit autem Venetijs eo ipso tēpore, quo Henricus tertius ex Polonia reuersus Galliā petebat, vt Regnū quod mortuo fratre hæreditate ad illū venerat, susciperet. Venetijs discessit, quo tēpore pestis ibidē grassabatur, veniensq; Bononiā, accepit mandatum expressum, istic vt maneat, atque Reip. gubernator administret. Successit itaq; Domino Nazarethano, cui sæpè in Gubernationibus succedere contuenit.

Postea Romam reuocatus, missus est Coloniam Vbiorum, vt pacem, quæ ab Episcopo Leodiensi cœpta inter Regem Catholicum & ordines Belgicos, qui paulo ante à Rege defecerant, ventilabatur, cum authoritate Sedis sanctæ, & absq; vllo Religionis Catholicę detrimēto promoueret, quę pax, vti in Gregorio XIII. diximus, et si exitum, quem plerique optabant, non habuit, diligentia tamē, prudentia dexteritasq;, qua in hoc negotio vsus erat Vrbanus, non tantū à Pōtifice sed ab ipso quoque Rege Philippo & imperatore Rodulpho, cuius auspicijs conuentus hic erat indictus, maximopere commendabatur. Tantus ei in hac patria honos est exhibitus, vt in processione publica, pro felici pacis euentu à Deo impetrando Coloniæ instituta, duo prȩcipui Electores, Archiepiscopus Colonien sis & Treuerensis eum medium incedere voluerint, ipse vtrinq; eius latera clauserint, quod istis in oris vsitatum antea nunquam fuit.

Cum itaq; in negotio pacis nihil amplius facere potuit, ad Romanā curiam reuersus est: & paulò post cōsilio rerū Status Ecclesiastici adlectus, nec non & in numerum prælatorū congregationis sancti Officij cooptatus est. Denique anno MDLXXXIII. duodecimo die Decemb. à Gregorio Pontifice Cardinalis cū titulo sancti Marcelli, in promotione nouendecim Cardinalium virorum sanè qui ista dignitate fuerunt dignissimi creatur. Nocte, quę die, in quo Cardinalis creatus est, præcessit, Vrbanus suauius, tranquilliusq; dormiuit, quàm multis retro annis dormierat, quod cum ipse quibusdam suis amicis referret, facetè dixit, & quasi Vrbanum locum narrationi addidit; Sibi videri hanc dignitatē naturæ Legum esse cōtrariā. *Ipsi enim vigilantibus, non dormientibus* (vt vulgus perhibet) *fauebunt.*

Cardinalis factus nihilominꝰ inter Cardinales permansit, qui sacri Officij Cōgregationi assistūt, similiter & in signatura, quā Gratiæ vocant, relictus est, ad quam tanquā prælatꝰ primus accedebat. Paucos post mēses cū Cardinalis factus esset, Legatus missus Bononiā, ibidē vsq; ad mortem Gregorij commoratus est: quo tempore Romā reuersus, in Conclaue cum alijs Cardinalibus intrauit, affulsitq; ei spes aliqua Pōtificatus, vt in vita Sixti iā ante commemorauimus. Diligebat illum Sixtus semper, & magni faciebat eius iudicium: quare in varijs, ijsque arduis negotijs eius consilio, operaq; sæpe vtebatur. Præter congregationē sancti Officij, etiā Congregationi Episcoporum & Cōgregationi grauaminū status illum præfecit. Ante biennium aut circiter audiui ex duobus primarijs huius aulę Prælatis, quod Sixtus aliquādꝰ præsente Vrbano, tunc sancti Marcelli Cardinale, verba faciens de via quā faciebat, incipiens eam à sancta Cruce, & perducens ad S. Mariam Maiorē primo; deinde vlterius ad sanctam Trinitatem in Monte, cum deliberaret, an eam vsque ad S. Mariā *Del Popolo* continuaret, conuersus ad Vrbanum dixerit: Hanc viā tu, Domine mi, perficies: tacitè insinuans, Cardinalem sancti Marcelli post se Pontificem electum iri. In qua opinione se se fuisse, etiam paucis antequā moreretur diebus ostēdit: cùm enim mensæ accumberet Sixtus, in fine cū pira essent in mensam illata, vnū sibi sumpsit, mediumq; secās, inuenit illū putrefactum: aliud igitur accipiēs, eodemq; modo corruptū cùm cerneret, dixit (si vera sint, quę mihi retulerunt ij, qui præsentes aderāt.) *His deinceps pira fastidiū, oportet illis dare castaneas*, per pira seipsū significās, vt qui oriundꝰ erat ex familia Pirettorum, & in insignijs suis inter alia

pira aliquot oſtentabat, per caſtaneas verò dictum Cardinalem, qui è domo Caſtagna ſeu Caſtanea procreatus erat, Caſtaneamq; in clypeo ſuo pictam habebat, inſinuãs. Neque tantum à Sixto Pontificatus Vrbano omine quodam addicebatur; ſed omnium pene iudicium erat, eum aliquando Pontificem eligẽdum. Mortuo verò Sixto de nullo maior erat futuri Pontificis opinio, quã de hoc Vrbano, quem omnes vno ore profitebantur hac dignum electione.

Peractis itaque ſolitis Sixti exſequijs, die Veneris qui ſeptimus erat Septembr. mane celebrato pro more de ſancto Spiritu Sacro quinquaginta quatuor Cardinales ingreſſi ſunt in Conclaue, quod in Palatio ſancti Petri in Vaticano habebatur: etſi quibuſdã videretur conſultius fore, illud in monaſterio Fratrum *della Minerua* fieri, propter peſtilentẽ aerem, qui tunc erat in Burgo: qui duorũ mẽſium ſpatio multos mortales abſumpſerat, maior tamẽ Collegij pars locum mutari noluit; tum quia aer nõnihil eſſet immutatus, cælo iam facto ſereniori; tum etiam, quia cum locus ille plus habeat maieſtatis ad huius electionis actũ, cęteris magis eſt idoneus. Ingreſſi itaq;, vt diximus, in Cõclaue Cardinales, manũ ad electionem Summi Pontificis appoſuerũt. Cùm autem in huius põtificis vita deſcribẽda pauca nobis occurrant, operę prætiũ nos facturos arbitramur, ſi nonnulla, quę ad Pontificis electionẽ pertinẽt, hic referamus: exiſtimamus enim, hęc nullã paritura nauſeam his, qui vitas Pontificum legere delectantur. Dicemus itaque, electionẽ Põtificis fieri ſolere aut per Scrutiniũ, aut per Acceſſionem, aut per Adorationem. Eſt & quartus modus, qui per Compromiſſum dicitur, cuius mẽtio fit in capite de electione lib. 6. Fit autem, cùm Cardinales inter ſeſe ſic diſſident, vt nullo modo in electione vnius conſentire poſſunt. Quare ęquali omnium conſenſu duos, tres, aut plures Cardinales Compromiſſarios ſtatuunt. Hi quem eligunt, ex ijs qui ipſis propoſiti ſunt, is legitimus eſt Põtifex. At hic modus antiquatus, non amplius in vſu eſt. Sed de alijs tribus modis dicturi, à Scrutinio auſpicabimur.

Tres modi eligẽdi Pontificem:

Scrutiniũ quo modo fiat.

Veſperi itaq;, cùm manè fiat electio, ſinguli Cardinales per ſuos Conclauiſtas voti ſeu ſuffragij ſui ſcedulam præparant, quàm manè tradituri ſunt. Conficitur illa modo & forma ſequenti. Foliũ chartæ in medio, paribus vtrinque partibus, complicatur, & diſcinditur, altera deinde harum partium ſumitur, & extremitates eius iterum complicantur, ad longitudinem circiter vnius digiti, deinde vna pars chartæ vſque ad illã plicaturam iterum in quinque rugas ſeu plicas conuoluitur, & in quinta plicatura ſecatur. Cardinalis deinde in vltima, ſeu infima plica proprium nomen ſuum ſcribit ad hunc modum; *Scipio Cardinalis Gonzaga*, mox voluit chartam vſque ad tertiam plicaturam, donec nomen ſuũ occultetur, quo facto vtrinque partes cera, ſeu ſimili viſcoſa materia clauduntur, cui ſigilla duo, hunc in vſum à ſingulis Cardinalibus obiter ſculpi iuſſa, imprimuntur, vacuis autem remanẽtibus duabus plicis ſuperioribus iubet Cardinalis indicto ſpatio Conclauiſtam notare Cardinalis nomen, cui votum ſuum dare decreuit, vt exempli gratia; *Ego eligo in Summum Põtificem Reuerendiſſimũ Dominũ meũ Cardinalẽ de Ruuere.* Non ſolet votum hoc Cardinalis ſua manu ſcribere, ne fortè obſeruetur & cognoſcatur, & ne votum ſecretum (vt eſſe debet) diuulgetur, occaſionemq; odij aut diffidentiæ præbeat. Complicatur tandem dictum votum, & foris ei neceſſario egregium aliquod dictum, ſeu adagium inſcribitur: hunc in finem, vt ſi fortè Acceſſione faciendæ ſint, quæ ad eundem Cardinalem, cui datum eſt votum, fieri non poſſunt, ex adagio interiori facillime inueniatur votũ Cardinalis, qui vult accedere alioquin omnes ſeparari deberent, quod fieri non poſſet abſque præiudicio ſecreti, quod in ſimili actu requiritur. Iccirco Cardinalis, qui accedere vult, dicere cõſueuit, *Accedo ad Cardinalẽ, & poſtũ accedere vt patet ex voto meo, exſubſcripto ſic.* Vota hęc omnia manè cũ Scrutiniũ faciendũ eſt, à Cardinalibus in aureum calicẽ, qui in altari Sacelli, in quo ad Scrutinium conueniũt, poſitus eſt, priuſquam tres Cardinales, ordinis capita, ad cellas Cardinalium ægrotantium accedant, eorum vota poſtulantes, mittuntur. Deinde vota eadem è calice in menſam, quæ eſt ante altare, effunduntur, & proceditur ab vnoquoque Cardinali legendo, notandoque in ſuo folio, in quo ordine omnium Cardinalium nomina ſunt expreſſa, & poſt nomina protracta eſt linea recta, in qua Cardinalis ſignis iteratis, aut per Abacum annotat, quot

vota

vota singuli habeant in Scrutinio. Quòd si fortè cõtingat ex tribus Cardinalium, qui in Conclaui sunt classibus, duas in vno subiecto, seu in vnius electione conuenire, is sine vlteriori inquisitione creatus est Põtifex per Scrutinium: & in tali casu aperiuntur vota, à parte inferiori, publicanturque nomina singulorum Cardinalium fautorũ. Sed illud aut rarissimè, aut nunquam solet euenire; nisi quod electio Adriani per Scrutinium facta fuisse legitur: id quod miraculi loco tunc habitum est.

Modus eligendi per Acceſſum.

Est & alius modus eligendi Pontificẽ, à multis annis in Conclaui vsitatus, qui vocatur per Accessum: non multum differens ab illo, qui antiquitus à Romanis in Senatu solet vsurpari: Senatores enim illi, quibus in negotijs, quæ in Senatu agebantur, alterius iudicium placebat, surgentes de loco suo, accedebant ad illum, cuius sententiam probabant: aut dicebant; *Accedo ad talem*, qui modus propriè in Cõclaui obseruatur. Hinc apud Latinos vsitatissima est phrasis illa: *Ire in sententiam.*

Modus eligendi per Adorationem.

Similis ferè huic modus eligendi est, qui per Adorationẽ dicitur. Cardinalis enim suffragaturus accedit ad illũ, qui Pontif. creandus est, & profundè sese antè illũ inclinat. Quòd cùm factũ est à duabus è tribus Cardinalium classibus, iam tunc Pontifex electus censetur, quamuis & Accessus & Adoratio per Scrutinium semper debet confirmari; quod fieri solet sine præiudicio illius, quod in Accessu & Adoratione stabilitum est.

Electio Vrbani

Sed ad electionem Vrbani veniamus: ea hoc modo est instituta. Probabatur multis per sex continuos dies, vt Pontifex crearetur Marcus Antonius Columna; multi meriti, raræ eruditionis, magnæque experiẽtiæ Cardinalis. Sed cùm illud negotiũ magnã habiturũ videretur difficultatem, omnium quasi animi ad Cardinalem S. Marcelli conuersi sunt: vt quem Prælatum sciebãt multis Principibus, Cardinalib. & populo gratissimum. Quare eius causa facillima videbatur, quod & res ipsa statim declarauit: vix enim de illa tractari cœperat, cùm statim effectus, quem plerique optabant, subsecutus est.

Etenim cùm paulò ante hac de re actum esset, die Veneris, qui erat decimus quartus Septemb. sub vesperam, deprehensum est à Cardinalibus; non tantũ tot vota pro Vrbano esse, quod ad talem electionem sunt necessaria, sed multò plura, tamẽ eo die negotium cõclusum non est, at in sequentem diem vsq; ad horam prandij dilatum. Quã rem multi mirabantur. Solet enim negotium illud subitò perfici, maximè cùm vota necessarium etiã numerũ excedant, ne vnà cum tempore pereat occasio, mutentur opiniones & animi, aut aliud quid interueniat. Sabbatho itaque hora iam dicta cum consensu omnium declaratus est Pontifex, Dum pontificali habitu indueretur, & auũculum byssinum, quod ex lino subtilissimo factum est, dorso imponeretur, inquit: Quis rẽ tam leuem, virũ tantopere grauare posse credidisset (significans onus esse maximum, claues Petri custodire. Dici voluit Vrbanus; aut quia singulariter afficiebatur erga præcedẽtes illius nominis Põtifices, aut vt isto nomine significaret, se Romæ natũ. Vrbis enim apud Latinos per Antonomasiam Roma designat, propter excellentiam & prærogatiuam, quã habet adhuc, habuitque olim Roma super omnes ciuitates: aut denique, vt quibusdam placet nomine hoc delectatus est, vt ostenderet, quod benignè, vrbanè, & ciuilibus moribus omnes tractare, & populum sibi subiectum regere decreuerat.

Ratio nominis Vrbani.

Eius liberalitas.

Cùm eius electio diuulgata esset, magna vbiq; fuit populi lætitia: omnes enim maximè illum diligebant, optimamq; rerum administrationem sub illo sperabant. Eodem die, quo pontifex creatus est, donauit Cardinali Sans Senonensi duo ducatorum millia, & mille Cardinali Alano, tanquam pauperioribus. Post biduũ cùm Cardinalis Albanus illum rogaret, vt tempus solutionis trium millium & trecentorum ducatorũ, quæ à Sixto acceperat mutuò, paululum prolongaret, respõsum tulit; Sibi ea à nouo pontifice donari. Donauit & locis quibusdam pijs non contemnendas pecuniæ summas, quas eis cùm Cardinalis esset, ad calendaria numerauerat. Statuit cognatis suis, ne ad maiores titulos aspirarent, quàm habuerãt antea. Prohibuit ministris suis, etiã ijs, quos maximè diligebat, ne sericas vestes sumerent, quod facere solebat, qui Pontifici seruiebant in põtificatus initio. Mandauit omnium pauperum per omnes parœcias nomina scribi, singulis iustas

Affectuũ in cognatos moderatio.

eleemosynas decreturus. Annonæ rerumque necessariarũ abundantiæ continuãdæ, ostendit se cupidissimum; dicens, se nullis hac in re expensis parsurum. Christũ enim Dominum nostrum præcepisse Vicario suo gregem suum vt pasceret. Consanguineis suis significauit, se eos ita tractare decreuisse, vt successoribus suis exemplum relinqueret, quantũ affectibus esset indulgẽdum, & quo animo in consanguineos esse debeãt, quid illis tribuendũ esset. Quatuor Cardinales constituit, qui officium Datariæ reformarent, Palleottum scilicet. Sanctorum quatuor Coronatorum, Ancillottum & Aldobrandinum. Præcepit omnes fabricas à Sixto inchoatas perfici, & in singulis insignia Sixti Pontificis erigi.

Morbus Vrbani

Secundo Pontificatus sui die cœpit ægrotare, quare proposuit sub vesperem in Montem Quirinalem, vt in locum salubriorem, aulam transferre. Multi itaque Cardinales, Prælati & Domini in Palatio conuenerunt, vt Pontificem comitarentur.

Sed cùm admonitus esset, præter morem eum facturũ, si in publicum prodiret, priusquam esset coronatus: non enim hoc vsitatũ esse, nisi alibi quàm in Vaticano creatus esset; vt Nicolaus Quintus, qui cùm in Dormitorio Fratrum de Minerua esset electus, statim cum magnifico apparatu ad S. Petrum se recepit, vbi & coronatus fuit. Vrbanus ita admonitus paruit, nec ad locũ propositum accessit. Morbus verò postridiè cœpit ingrauescere, febrisque sele magis magisque detexit, & in singulas horas aucta est, adeò, vt die Iouis, qui erat vicesimus septimus Septemb. decimustertius verò dies sui Pontificatus, ante meridiem, ætatis sui anno 70 vitam cum morte cõmutauerit, & in Ecclesia S. Petri paulò pòst sepultus fuerit. Accurrit ingens hominum multitudo, vt corpus illius videret: inter quos multi, qui ab illo nec acceperant, nec exspectarant vllum beneficium vberrimè visi sunt lacrymari. Morbus & mors Vrbani singulares sunt; tum quia primis illius Pontificatus diebus acciderunt; tum etiã, quia alia quædam rara simul coniderũt. Primò admirandum vehementer est; quod cum omnibus principibus innatum sit, cõsanguineos & amicos suos ad dignitates promouere, Vrbanus tamen nullum ex ijs Cardinalem creauit: sed nec vlli prælaturã aliquam licet multæ vacarent, contulit.

Mors Vrbani.

Neque dici potest id factum esse quia nondum erat coronatus, & quod ante coronationem potestatem conferendi non habet. Dubitari namque non potest, quin Pontifex etiam ante coronationem verus sit põtifex omniaq; poterit administrare, & facere. Distinctione namque 23. C. *In nomine Domini* decretum legitur: *Vt is qui electꝰ est in Apostolatũ, si iuxta consuetudinem intronizari nõ valeat, electꝰ tamen sicut verus Papa obtinet authoritatem regedi Romanam Ecclesiam, & disponedi omnes facultates illius; quod Beatũ Gregorium ante suam coronationem fecisse legimus, &c.* Præterea, & Clemens V. excommunicauit eos, qui ausi sunt dicere; Põtificem priusquam coronatus est, non posse facere, quod verus potest Pontifex post coronationẽ; vt habetur in vltima Extrauagãte communi, vbi sic legimus; *Quia nonnulli (prout accepimus contra doctrinam Apostoli suæ prudentiæ, quinpotius imprudentiæ innitentes, ac disceptare super his, de quibus eis non expedit: satagentes, asserere non verentur, quod sũmus Põtifex ante suæ coronationis insignia se non debet intromittere de prouisionibus, reseruationibus, dispensationibus, & alijs gratijs faciedis, nec se in litteris Epis. simpliciter, sed electũ epis. scribere, nec etiam vti Bulla, in qua nomen exprimatur ipsius.*

Nos talium temeritates compescere cupientes, Singulos, qui occasione huiusmodi aliquas litteras nostras super negotiis quibuscunq; confectas, quæ à nobis ante coronationis nostræ insignia emanarũt, ausi fuerint impugnare, excommunicationis sententia innodamus. Datum ad Pesecum Burdegalen. Diœcesi. Anno 11.

Vrbanus nullum è cõsanguineis suis promouit.

Pontifex etiã ante coronationem omnium habet administrationem.

Eth Imp. (vt docti volunt) priusquam à Pont. coronatus est, omnia possit administrare, quæ veri sunt Imperatoris, non tamen absolutè Imperator, sed electus Imperator dicitur, quamdiu à Pontifice non est coronatus Papa verò absolutè Papa dicitur, non electus Papa, etiam non coronatus, quod ex Clementis V. Extrauagante, à nobis iam recitata, manifestissimè demonstratur. Huius rei differentia, meo quidem iudicio, in eo consistit, quia Pontifex nullum præter Deum agnoscit superiorem

Imperator cur ante coronationem non dicatur absolutè Imp. sed electus Imp.

Imperator verò post Deum etiam Pontificem agnoscit.

Vt caque ad Vrbanum reuertamur; diximus illum nullam aut dignitatem, aut Prælaturam cuiquam contulisse, nō quia potestatem non habuit, sed quia non habuit voluntatem, putans id non expedire. Cum enim se malè dispositum sentiret, existimauit aliud esse cogitandum: quare frequens in ore illius fuit dictum illud; *Ecce nunc tēpus acceptabile, ecce nunc dies salutis*; significans aliò mentem esse intendendam, hoc est, de salute animæ consilia esse ineunda.

Aliud, idque admiratione dignissimum quod in morbum Vrbani incidit, summum fuit salutis incolumitatisq; eius per vrbem desiderium. Quare solēnis institutaq; est supplicatio, cui præter Clerum monachorum ordines, & cōfraternitates, etiam Populus, Conseruatores & Senatores alij, cum toto magistratu Romano interfuerunt. Item est ab Ecclesia, quæ dicitur Aracæli, in Capitolio, vsq; ad Ecclesiā D. Petri; qua in processione omnes incredibili cū deuotione summæ supplicarunt Maiestati pro salute sanitateque Pontificis.

Qui cùm pium hoc Romanorum opus in se intellexisset, præter alia multa verba, quibus ostendit bonum hunc populi affectum sibi maximoperè fuisse gratum, etiam addidit, orationes istas faciliorē & beatiorem sibi ex hac vita præparaturas exitum; & certè obijt sanctissimè. Mortem enim cum summa animi patientia de manu Domini suscepit, à quo & vitam & mortem eadem cum animi hilaritate accipiendam asserebat, magna cordis humilitate incitatus, dixit, Deum qui omnia admirabili gubernat sapientia, videre se summo hoc pontificatus gradu non esse dignum, eumque tanquam vnus eorum, qui vinculis huius vitę sunt implicati, facile posset in peccata prolabi, Deum velle ista vincula soluere, & animam à se repetere. Deinde, cum summa deuotione (vt Christianos omnes decet) omnia sanctæ Ecclesiæ Sacramenta suscepit, & vsque ad horam illam, in qua solutis iam penè omnibus humanæ vitæ vinculis, anima quasi in extremis hæreret labijs, sanctum Missæ sacrificium audiuit, atque in eleuatione corporis Domini nostri IESV Christi sese in lecto erigebat, ab assistentibus nonnihil adiutus, supplices ad cælos tendens manus, & caput sibi ipse dempto pileo cooperiēs. Sub finem Missæ ipse quoque ad finem mortalis huius vitæ properabat, interim ad vltimum vsque spiritum, quamuis grauissimis doloribus, tormentisq; affligebatur (vt enim ipse testabatur, societas & vinculum animę atq; corporis sine summo & incredibili dolore & molestia nō disrumpitur) sanctas admonitiones cum attentione audiebat, & pijs ipse orationibus vacabat, sæpissimè repetens diuisa illa verba; *In manus tuas commendo spiritum meum*, & (vt mihi postea relatum est ab his, qui præ illius dormitiom interfuerunt) in his verbis spiritum suū creatori suo reddidit;

Testamētum Vrbani.

Pridie quàm moreretur, dubitās an testamentū, quod ante pontificatum cōdiderat, per electionem subsecutam in irritum cadere potuisset, iussit ad se vocari Arrigonū clarissimum Iurisconsultum, & secundum illius consilium illud denuò confirmauit, hoc modo dubium omne auferens, quod post mortem moueri potuisset. Eius hæres fuit Societas Annunciationis, aut *Della Nunciata*, cuius tile aliquandiu protector fuerat. Existimant nonnulli hæreditatē hanc fuisse triginta circiter millium coronatorum. Cognatis suis nonnullis, vt Dominis Melinis & Verallis legata quædam ex tastamēto dari voluit: & Dominę Tarquiniæ Iacobacciç, matri Domini Paluccij duo aurea pocula in Lusitania facta singularis artificij & venustatis, annulumq; cum adamāte, qui mille valebat coronatos, reliquit. Amabat Vrbanus hanc Dominam tenerrimè, tum quia sanguinea erat, tum etiā, quia singulari virtute & multis naturæ dotib. erat ornata; & in ętate tenera simul in familia Iacobacciorum erant educati, haud aliter, quàm si eodē patre, eademq; matre procreati fuissēt, quæ beneuolentia vsque ad mortem inter illos fuit conseruata. Eius enim ingenij atq; naturę fuit Vrbanus, vt quo cum semel amicitiam contraxerat, eum semper coleret, & quoad vixit, diligeret. Id in multis animad uersum est, maximè autē in Domino Lucio Saffo, hunc, cum Bononię studeret, & ijsdem in ædib. cum illo habitaret, ex corde sincerissimo amare cœpit, quē erga illum amorē quamdiu vixit, non deposuit. Hanc ob causam cùm ad pontificatū assumptus esset, cōfestim eum Datarium constituit: qua in dignitate Gregorius XIV. optimus Pontifex,

Vrbanus perpetuus amicitiæ cultor.

considerata huius prælati doctrina, & magnis in Ecclesiam meritis, cum retinuit & confirmauit.

Sepulchrum Vrbani. Etsi Vrbanus cum adhuc Cardinalis erat, decreuerat post obitum in Ecclesia S. Augustini, in qua magnificum sacellum cum sepulchro sibijpse construxerat, sepeliri, nihilominus (vt iam antea diximus) in Ecclesia S. Petri conditus est, vbi secundum consuetudinem omnes Pontifices sepeliuntur, & anno integro sepulti seruantur, quo trãsacto, licet cum Pontificis, qui tunc sedet, consensu corpus alio transferri. Vacauit sedes post obitum Vrbani duobus mensibus, & diebus nouem.

Interregnum.

GREGORIVS XIV.

Pontif. sexxxviij Anno 1590.

GRegorius Decimusquartus, antea Nicolaus dictus, fuit Mediolanensis: pater illius erat Franciscus Sfondratus, è familia antiqua, opulenta & honorata. Franciscus vir erat magni nominis, e ruditione & rerũ mundanarum experientia clarus, Senator Mediolanensis, summo apud Carolum v. Imperatorem in pretio: qui eum Gubernatorem Senensem constituit. Deinde à Paulo III. cui volupe erat viros præstantiores ad maiores dignitates promouere, anno MDXLIV. decimonono die Decembris creatus est Cardinalis, cum iam vxor illius paulò ante humanis excessisset. Non multos post annos à Iulio III. factus est Episcopus Cremonensis. Magna erat de illo hominum opinio, fore vt aliquando Pontifex eligeretur, tanquam is, qui iam prudentia, sapientiaq; sua magnam animis hominum sui existimationem ingenerauerat: adeò vt in Conclaui Iulij, omnibus pene Romanis persuasum fuerit, eum pontificem electum esse. Quamobrem (vt in tali rumore, licet in certo nonnunquam fieri consueuit) multi veredarij diuersas in oras ablegati sunt, qui electionem hanc nunciarent. Inter alios etiam Perusiam vnus aduenit, vbi tunc Gregorius hic Pontifex, cum Baronio fratre suo litteris operam dabat. Allata in Vrbem hac fama, magnus fuit ad ædes horum fratrum concursus, & in illo tumultu ædes spoliatæ sunt.

Patria & eo, natio. Laus patris.

Quando, quo anno & quoto mense natus.

Mater huius Gregorij fuit Visontina. Natus est vndecimo die Februarij, anno post millesimum, quingentesimum, trigesimoquinto, mense à conceptione septimo: quare cum partus erat debilis, & nondum ad iustam perfectionem veniisset, cum magna industria tractari, & in vita conseruari debuit, adeo, vt cum admodum tener & pusillus esset, reposuerint eum in cunis ad similitudinem scatolæ pyxidulæ factis, in lana verò & gossypio fassiarũt, hoc modo illum ab aëris iniuria defendentes, vt calor naturalis paulatim confortaretur, donec tandẽ ad maiorem perfectionem venit, quam cõsecutus fuisset in vtero materno, si non ante tempus prodijsset.

Partus septimi mẽsis imperfectus est.

Partum septimi mensis esse imperfectũ, & suo tempore simili diligentia foueri, & ad perfectionem adduci consueuisse scribit Aristoteles, in libris de natura animalium: in quibus cum dixisset omnibus animalibus certum pariendi tempus esse constitutum, solis hominibus varia tempora partus esse; fieri enim posse, vt mulier mense septimo, octauo & nono pariat, & (quod sæpe accidit) mense decimo; rarius vndecimo: subiũgit, fatum ante mensem septimum in lucem æditum nequaquam posse viuere, qui septimo mense nascitur, viuere, sed multis partibus imperfectum & debilem esse: quare lanæ inuoluunt, ait, & teneribus fascijs illigant. Scribunt nonnulli, quod quomodo partus isti septem mensium non habẽt organorum & instrumentorum eorum, qui intellectui in suis operibus subseruiunt, integram perfectionem, ita etiam

opera-

operationes eorum intellectuales integræ perfectionis non sint, maximè verò operationes intellectus practici: quæ cùm magis respiciant particulares & materiales res, magis etiam organis egent corporeis, quare huiusmodi partus in actionibus mundi, arduisque negotijs raro solent excellere.

Fit doctor iuris. Creatur episcopus Cremonensis. Ad Concilium Tridentinū proficiscitur.

Gregorius itaque paulatim nutritus, & secundum nobilitatem suam educatus, Perusiam primo, deinde Patauium mittitur, vbi Iuris prudentiæ legibusque studuit, in quibus & Doctoratus titulo insignatus est. Mox à Pio IV. creatur Episcopus Cremonēsis, anno post natum Christum M. D. LX. Sequenti anno ad concilium profectus, feria 3. hebdomadæ Maioris primus omniū Episcoporum Tridentum ingressus est, & triennio illo, quo in Concilio mansit, patribus vehementer placuit: tum quia comis erat & amabilis in conuersatione, tum etiam, quia præter legum facultatem, etiam multarum scientiarum valebat cognitione. Fuit ex eorum Patrum numero, qui defendebant residentiam esse iuris diuini. Viuente Pio IV. magna de cardinalatu illius spes erat, quam tandem dignitatem anno M. D. LXIII. duodecimo Decembris à Gregorio XIII. in illa nouendecim Cardinalium electione, seu promotione consecutus est. Ex ea promotione vsq; huc tres Pontifices prodierunt, quorum vnus alterum immediatè subsecutus est. Venit paulò pòst Romam, vt Sacellum suum occuparet, Cremonę namq; cùm Cardinalis crearetur, habitabat. Cum Romam venisset, singulari sua humanitate & nobili sua cōuersatione totius aulæ oculos & animos in se conuertit. Commoratus est in Vrbe non diu, sed ad Episcopatū suum reuersus est, & quamuis nonnunquam Romam inuiserit, confestim tamen ad suos redijt: cumque Romæ esset, quia valetudinarius erat, rarò ad Consistorium, aliosq; actus publicos accessit.

Fit Cardinalis.

Pontifex eligitur. Rationomen Gregorij.

Tandem verò mortuo Vrbano VII. quinto Decembr. die Martis, in Vigilia S. Nicolai, cuius ille nomē sortitus erat, manè sum mus Pontifex electus est, atque ob memoriam Gregorij XIII. & vt significationem daret, se benignitatem optimi illius Pontificis imitari velle, Gregorius decimusquartus voluit appellari. Conclaue hoc, in quo Gregorius ad tantum dignitatē promotus est propter multitudinem eorum, qui isto honore dignissimi censebantur (erant enim numero sexdecim, qui pontificatus titulum merebantur (propter numerum etiam Capitum, seu primariorum totius congregationis, qui sex erant; propter diuturnitatem temporis, quo Conclaue hoc durauit, duobus enim fere mensibus productum & cōtinuatum est; etsi enim priusquam Conclaue clauderetur, vniuersalis penè omnium erat opinio, biduo terminandum fore, cò quòd credebantur Patres in electione Cardinalis S. Seuerinæ consentire, vt qui vir erat raræ eruditionis, qui in aula multis annis versatus, multa dederat sinceritatis & prudentiæ suæ argumenta, seseque dignitatis Sedis Apostolicæ protectorem semper ostenderat, & libertatis Ecclesiasticæ propugnatorē, tamen multi, eò quòd hominem austerum, & in propositis suis pertinacem existimabant, induci non potuerunt, vt crederent eius electionem tam fore certam & facilem. Propter has dico causas, Conclaue hoc singulare fuit & celebre: vti & propter subitam & inexspectatam mortem Vrbani, qua factum, vt nullus cardinalium de nouo Pontifice creando vel semel deliberauerat, ne dicam cogitauerat; denique propter maximum Cardinalium numerum, qui in Cōclaui erant; erant enim in eo quinquaginta quatuor, quorum quinquaginta duo ingressi erant octauo Octobris, die huic electioni cōstituto; quibus postea duo alij Austriacus & Caietanus accesserunt. Horum Cardinalium quidam creati erant à Pio V. nonnulli à Gregorio decimotertio, alij à Sixto V. & vnus à Iulio tertio, Cardinalis scilicet Simoncellius. Fuit & Conclaue hoc famosius, quàm vllum fuerat aliud à multis decennijs vsque huc, tum ob causas iā dictas, tum etiam propter varia accidentia, quæ occurrerunt, variasque difficultates, quæ in ijs, qui electione digni censebantur, apparuerunt. Conclaue hoc octauo die Octobr. clausum est, hora circiter quinta noctis. Claudi illud de nocte communis est consuetudo. Eam licet mane, celebrato Sacro de Spiritu sancto Cardinales bini & bini tanquam in publica processione ingrediantur, tamen toto illo die Conclaue patet, & vnicuique licet ingredi. Prælati, & alicuius gradus dignitatisque viri, qui volunt, Cardinales in suis cellulis visitant. Sub noctem exire iubentur

Candidati in hoc Conclaui Marcus Antonius Columnæ.

tur omnes, qui huic officio non sunt destinati, & conclaue obseratur. Manè primo diluculo, quod noctem illam sequebatur, Cardinales per varios prælatos, (vt illi loquũtur) papabiles experiri cœperunt, si qui ex illis Pontifex eligi posset. Sed feria sexta sequenti, quæ dies erat Octobris duodecima, cœpit ventilari causa Marci Antonij, Cardinalis Columnæ principis moribus nobilissimi, magni meriti, & singularis prudentiæ: negotiumque illius eò productum est, vt in Conclaui, & per vrbem ipsam eius electio nullam habitura difficultatem putaretur. Sed cum Adoratio vsque in sequentem diem protraheretur, compertum est aliquot vota desiderari eorum, qui prius ab illo steterant. Obseruatum est sæpè in Conclaui vsu venire, vt cum debitus votorum numerus, vel duo aut tria istum numerum superant, & continuo non procedatur ad exsecutionem, numerum postea inueniri minorem quam requiritur: tempus enim semper aliqua consumit. Sed si reperiatur numerus multo maior, quàm necessarius est; tum, etiamsi pronunciatio differatur; nihilominus negotium suum speratum sortitur effectum: tempus enim tot vota non consumit, quin numerus semper sufficiens remaneat electioni, seu creationi; id quod videre licuit in Vrbano VII. cui procrastinatio ista nihil obfuit in Adoratione, erat enim votorũ numerus multo maior quàm requirebatur. Verùm quidem est, in electione Pontificis (vt aliàs diximus) manifestissimè videri operationem Spiritus sancti: ita vt cum de persona agitur, quam ille pontificatui destinauit, & iam tempus adest, in quo diuina prouidentia eundem ad hanc dignitatem vult extollere, causæ difficiles fiant faciles, & tempore vota non consumi, sed augeri. Interim tamen præter hoc diligentia & bonus zelus semper Deo placuit vt accedant.

Mordouius.

Postridie agitata est à Cardinalibus Sforcia & Montalio causa Mondouij, Cardinalis certè incredibilis doctrinæ, integræ vitæ, morum suauitate, & rara prudentia celebris, in Romana curia exercitatissimi: sed quia vota quædam numero exiguo desiderabantur, negotium hoc in irritum cecidit.

Aldobrãdinus.

Non deerant, qui cum summo ardore Cardinalem Aleobrandinum, Prælatum doctissimum, & in rebus mundanis exercitatissimum, quique in legatione Polonica magnũ suæ prudentiæ specimen dederat, nominarunt; Eratq; multorum opinio, quòd si negotium paulò celerius processisset, & alij, qui huic fauere putabantur, negotio nõ defuissent, eum Pontificem renunciatum iri. Quamuis Cardinalis ille, qui Aldobrandinum proponebat, tam senilis sit prudentiæ, vt mihi persuaderi non possit, eum celeritate vsum non esse, aut aliqua in re negligentem fuisse; quo minus negotium hoc ad lætum finẽ peruenerit. Vt, vt est, frustra in Aldobrandini causa laboratum fuit.

De Columna iterũ deliberatur.

Tanta erat laus, tantaque merita Marci Antonij Cardinalis Columnæ; tanta etiã solicitudo & dexteritas, qua Cardinalis Ascanius Columna in obsequio illius vtebatur, vt secundò de illius persona cogitatum sit: sed priores istæ difficultates iterum occurrerunt, operæq; & cogitationes istæ denuò perierunt.

Cardinalis Albanus.

Cardinalis Albanus, nisi senio confectus fuisset (erat enim iam annorum octoginta quatuor) ob quam senectutem (quæ, vt Aristoteles ait, ipsa morbus est, debilis iam & inidoneus erat) is fuit, qui dignitatem hanc merebatur, & cui ob cæteras animi dotes Petri claues tutò credi potuissent.

Cardinalis Sãctæ Seuerinæ.

Sanctæ Seuerinæ Cardinalis mentio hactenus nulla fuerat: cuius causam Hispani & Florentini, qui illi fauebant, eò quòd aliorum difficiles animaduertissent, facilioriẽ ferè indicabant: sed postquam res in deliberationem venit, difficultatibus suis non caruit. Qui tamen illi fauebant, nec spem, nec animum remiserunt, sed negotium constanter vsque ad noui Pontificis creationẽ promouerunt.

Cardinalis Rouerius.

Postea de Cardinale Rouerio deliberari cœptum est, qui propter doctrinæ excellẽtiam, propter bonitatẽ & integritatem vitę, propter gerendarum rerum experientiã, morumque facilitatem, maiestate Pontificia dignus censebatur: sed hi, qui in omnibus prioribus difficultatem mouere cõsueuerant, etiam in hoc tam nobili & idoneo prælato aliquid obstaculi inuenerunt.

Alij septem sancti

Vt itaque omnis discordia tolleretur, & omnia ad pristinam quietem reducerentur septem propositi sunt, quasi ex tertia classe sumpti neutri parti suspecti, à neutra parte desiderati, erant autem illi Cardinales

ſancti Gregorij, Senonenſis, Ruſticuccius, Aragona, Cananus, Lancilottus & Alanus: ſed paucis pòſt horis compertum eſt horum promotiones nõ minores habere difficultates, quàm cuiuſcunque aliorum præcedentium. Ad primas itaq; cogitationes, *Paleotti:* primaque conſilia reuerſi ſunt, poſtquam ſecunda viderentur impoſſibilia. Hiſpani initio, & quidem cum magna dexteritate & vehementia vrgebant electionẽ Paleotti, Cardinalis egregijs præditi virtutibus, ſtrenui & magni meriti: in quo omnes erãt qualitates, quæ in ijs requiri ſolent, qui Petri pallio veſtiẽdi ſunt. Sed cauſſa illius videbatur ardua, eò quòd Cardinales quoſdam habebat minus ſibi propitios, nihilominus parum aberratum, quin die quodam electus fuiſſet: immo tam certi quidam huius electionis in Conclaui eſſe videbantur, vt nonnulli Conclauiſtæ aurum, argentũque, & alia bona magni pretij ſuorum Dominorum in tutum repoſuerint. Sed & per Vrbem tam conſtans erat fama, Paleottum Pontificem creatum, vt multis locis eius inſignia cum clauibus & Regno Pontificio erigerentur. In omnem quoque plagam veredarij mittebantur, qui nouam hanc electionem nunciarent. Erat maximus populi concurſus ad Sanctum Petrum, vt nouum Pontificem viderent. Quid multis? In Eccleſia S. Petri, in quam nouus Põtifex mox à creatione deſcendit, omnia iã erant præparata, quæ ad huius actus ſolemnitatẽ requirebantur. Canonici & reliquus clerus ſtabant in ordine, exſpectantes vt nouum Pontificem honorificè exciperent. Cùm itaque mane Sacrum eſſet peractum, Cardinales cœperunt Scrutinium facere, & Paleottus habuit in Scrutinio vota ſeptemdecim, deinde peruẽtũ eſt ad Acceſſus, quibus hactenus nondum vſi erant. Primus qui acceſſit, fuit Geſualdus, quem mox alij & alij ſubſecuti ſunt, ita vt accedentium numerus ad quatuordecim peruenerit. Intererat quædam morula, nec iam plures acceſſuros plerique arbitrabantur: ſed mox decimumquintum Acceſſum dedit Simõcellius. Erant itaque vota triginta duo. Ferunt nonnulli, quod ſi adhuc vnum additum eſſet, in tuto fuiſſet eius electio, alios enim duos aiunt fuiſſe, qui trigeſimumquartum & quintum dediſſent, quibus ſi propius acceſſiſſet, iam numerus, qui ad electionem Pontificis requiritur, plenus fuiſſet. Exſpectabatur aliquamdiu nouus Acceſſus, ſed cùm nullus fieret, ſurrexerunt quidẽ Cardinales, & ianuam Sacelli, in quo Scrutinium fiebat, aperiri mandárunt. Hoc modo actus ille terminatus eſt. Non obſtantibus his, ſub veſperem Paleotti cauſa ventilabatur, ſi forte in ſequentis diei Scrutinio duo iſta vota quæ deerant, accederent.

Cardinalis Sanctorum Quatuor Coronatorum.

Sed & ſæpè cogitatum iam erat de Cardinale Sanctorũ Quattuor Coronatorum, viro profectò ſingulari, diuini humaniq; iuris ſcientia excellentiſſimo, rerum quoque Theologicarum, aliarumq; facultatum, & Romanæ Curiæ (in qua quinquaginta circiter annos verſatus erat, omnibusque penè congregationibus interfuerat) praxeos peritiſſimo: de quo communis ferè omnium erat opinio, tantam in eo eſſe rerum ad Statum Romanum pertinentiũ cognitionẽ, quanta in nullo erat alio. Erat præterea admirabilis intellectus, vitæ, morumque ſanctimonia clarus, ita vt omnium animi tam plebis, quàm Cardinalium in illũ propenderent: nec alijs audiebatur, qui negaret hanc optimam fore electionem. Sed & plerique in Conclaui exiſtimabant, eum ſine controuerſia Pontificem electum iri: atq; eò magis, quòd plurimi ex his, de quibus hactenus deliberatum erat, excluſi videbantur. At Deus, qui iuſto ſuo iudicio, & arcano quodam conſilio, hanc dignitatem illi alio tempore decreuerat, fecit, vt iam non ille, ſed Cardinalis Cremonenſis, vir doctus, placidis moribus, & ſancta vita Pontifex crearetur.

Cardinalis Cremonenſis fit Pont.

Cardinalis itaque Montaltus, quem multi ſequebantur (habebat enim vigintiſex circiter vota eorum, quos auunculus promouerat) huius Cremonenſis cauſſam præ cæteris maximè vrgebat, & die Martis ſub veſperem, qui quartus erat Decembris, acceſſit cubiculum Cardinalis Cremonenſis, eumque genibus flexis Deum inuocantem inuenit, & dixit: Cras Pontifex eligendus es. Præparans deinde Montaltus omnia, quæ ad tantam electionẽ erant neceſſaria, manè ſummo exijt, vt eum conueniret, iubensque vt ſurgeret, celeriterq; veſtiretur, aſſumpſit Sfortium, virum ſummæ dexteritatis, & in actionibus ſuis ſtrenuum, cum alijs ſeptem Cardinalibus, qui

in

in sacello conuenerant. Vbi cum factum esset Scrutinium, votis iam apertis Cremonensis ab omnibus fuit renunciatus Pontifex: ipse autem votum suum dedit Decano. Postea facta est Adoratio, cum alijs consuetis cæremonijs.

Liberalitas illius.

Cùm electus esset, confestim ad liberalissimas largitiones animum conuertit. Donauit maiori Cardinalium parti magnam pecuniæ vim, singulis mille coronatus, dicés, se id facere, vt quodammodo resarciret expensas in Conclaui factas. Sed & locis pijs multa largitus est. Familiam suam nobiliorem, sumptuosque vestiuit. Restituit Romanis quædam officia, quæ Sixtus illis ademerat.

Morbus eius renouatur & crescit.

Postridie quàm ad Pontificatum assumptus esset, cœpit nonnihil ægrotare, aut (vt melius dicam) antiquus & consuetus illi morbus cõtinuabatur; quare neque Cardinales, neque Legatos Principum ad Audientiam admisit. Sabbatho deinde sequenti, hoc est, octauo die Decemb. festo B. Mariæ Conceptionis sacro, coronatus est: quo in actu sæpè videre visus est, erat enim hoc illi familiare perpetuisque gestibus ijs applaudebat, qui alta voce illum odorabant, vt rerum necessarium abundantiam in Vrbe conseruaret. Post coronationem cùm ad locum suum reuersus esset, ante imaginem Crucifixi orationem effudit: qua absoluta, ad circunstantes cõuersus dixit; Gratias agimus Deo, qui in tantis honoribus & reuerentijs nostræ personæ hodie exhibitis, nos à superbia, inanique mundi huius gloria cõseruauit. Sequenti die, qui erat Dominicus, Sacellum erat, propter Aduentum Domini, quod celebrauit in S. Petro; ipse autem præsens non aderat, præcedentis diei laboribus fatigatus: solent enim cæremoniæ, quæ in coronatione vsurpantur ad quatuor aut quinque horas non raro durare. Die decimotertio, B. Luciæ festo tempore pomeridiano ad S. Ioannem Lateranum se recepit, vt possessionem acciperet. Erant plateæ omnes splendidè exornatæ; ipse autem ridenti lætoque vultu omnes intuebatur, omnibusque satisfaciebat: sed mirabantur multi, cum hactenus visitatum non fuisset, talem visum in graui Pontificis vultu conspici. Mandauit illo die augeri panem, & vt per totam Vrbem esset copia.

Coronatur.

Romani in Capitolio magnificum illi arcum triumphalem erexerant, qui, quia Pontifex citius quàm putabatur ad possessionem festinabat, nondum omnibus suis partibus erat absolutus. Varijs in arcus illius partibus varia, eaque ingeniosè excogitata legebantur, spectabanturque emblemata. Ab illa parte, qua prospectus est in aream *Degli Altieri*, scriptum erat:

Gregorio 14. ob egregia & felicia Pontificatus auspicia, pristina munera & beneficia Capitolio restituta, ciuitatem egestate atq; annona laborantem opportuna liberalitate subleuatam, insignibus eius virtutibus S. P. Q. R.

Qua Capitolium respiciebat, hæc inscriptio legebatur:

Optimo Principi Gregorio 14. Pontifici Maximo, ab ineunte ætate per gradus veræ sapientiæ, pietatis, beneficentiæ, certarumq; virtutum ad Apostolici fastigij gloriam & Maiestatem euecto: ob fausta sacri Augustiq; Principatus initia, & non dubiam spem rerum maximarũ Reipublicæ Christianæ oblatam, S. P. Q. R. Fornicem triumphalem pro tempore excitauit.

Alijs in locis & partibus huius arcus alia legebantur dicta ex sacris Scripturis desũta; quæ insinuabant bonam administrationem Reipub. quam desiderabant, & à Gregorio exspectabant. Decimonono eiusdem mẽsis primum habuit Consistorium, quod dici solet consistoriũ pacis: in quo pro more Pontificum gratias egit Cardinalibus, idque diserta concinnaq; oratione, pro dignitate sibi ab illis collata. Cardinalemq; creauit suum ex fratre Nepotem. Non erat ille tunc Romæ, sed paucis pòst diebus aduenit: neque Pontifex quic quam serij agere voluit, priusquam illi præsens adesset.

Nepotẽ suũ creat Cardinalem.

Octauo die Ianuarij, anno MDXCI. Põtifex instituit Iubilæum, idq; publicari iussit: in quo voluit omnes Christianos pro se apud Deum intercedere, vt sapientiam & fortitudinẽ cõsequeretur, quarũ beneficio Põtificatũ feliciter, laudabiliterque posset administrare. Sequente die iuit ad S. Mariã Maiorem, vbi ipse Iubilæum celebrauit. Sexto Martij, qui dies erat Mercurij, quatuor creauit Cardinales, Parauicinum Núcium apud Heluetios, Aquauiuam Magistrum Palatij, Plattum Auditorem Rotæ, & Odoardum Farnesium, Ducis Parmensis filium.

Non

Gregorius suppetias mittit Catholicis in Gallia.

Non multò pòst tempore cõstituit Generalem S. Eccleſię Comitem Sfondratum, Nepotem ſuum, eumq; cum exercitu in Galliam miſit, ad quod bellũ Gregorius dicitur, quin quies centena aureorum millia cõtribuiſſe, præter alia quadraginta millia, è proprio ſuo peculio deſumpta. Sed antequã nepotẽ ſuũ in Franciã mitteret, dedit illi vxorẽ, filiam Principis Maſſę, quo de matrimonio agi cœperat, priuſqua ad Pontificatus faſtigiũ erat aſſumptus: nunc autem continuatum & concluſum eſt. Creauit etiam illum Ducem Montis Marciani, qui ſtatus, eò quòd magnus Dux Florentinus Alphonſum Piccolominæum, ſibi & Eccleſiæ rebellem, captũ ſupplicio ſceleribus ſuis digno è medio abſtulerat, per confiſcationẽ vacabat: ideoque Pontifex dicebatur poſſe illũ conferre, cuicunq; vellet. Alphonſus hic iã à tempore Gregorij XIII. ditiones Eccleſiaſticas miſeris modis afflixerat: habebat enim ſub ſuo imperio magnũ Banditorũ, ſeu Exſulum numerum: qui omnia deuaſtabãt, omnia depopulabantur. Cùm autẽ Principes nonnulli pro Alphonſo hoc intercederent, Papa pro ſua clementia culpam illi omnem cõdonauit. Tandem anno Sixti V. vltimo Alphonſus iterum nouas inimicitias cum magno Ducę Florentiæ ſuſcepit, iterumq; in exilium ejectus eſt. Qui contracta rurſus Banditorũ nõ exigua manu plurima dãna vicinis locis hominibusq; intulit. Cum autem Sede vacãte Dux cũ miſſis aliquot copijs perſequeretur, fugit in agrum Romanũ, omnia diripiens, flamma, ferroq; deuaſtans, mittens ad ruſticorũ Dominos magnam auri argentiq; vim poſtulabat: ſi negarent, omnia in cineres & fauillas redigebat. His modis vni ducẽtos, alteri quadringentos, nonnullis octingẽtos mille & plures coronatos extorſit. Quidam enim metu nimio dederũt quidquid exigebat, alij partem, alij nihil, & horũ nonnulli plus cęteris dederũt; damnũ enim, quod bonis illorũ inferebat, multò maius erat, quã ſumma quæ ab ipſis exigebatur. Creatus itaq;, Pontifex Gregorius eum cum auxilio Ducis Florẽtini dominijs Eccleſiæ expulit, & tandẽ menſe Ianuario, anno MDXCI. à militibus Ducis Florẽtini captus, & ad ſupplicium deditus eſt. Erat Alphonſus hic iuuenis robuſtus, ferus, ſitis & famis, ęſtus & frigoris, omniumq; ærumnarum patientiſſimus. Mirificè ſuis à cõplicibus diligebatur, omniũ viarum ambagũ, compendiorumq; per omnes ditiones Eccleſiæ, aliorumq; Principum tam erat gnarus, vt difficillimũ fuerit, eum circumuenire, circumuentumq; capere: quare nõnunquam circumſeptus, præter omnium opinionem hoſtium manibus elãpſus eſt, illi autẽ alios intercipere & cõprehendere, res minimi erat negotij. Fortiſſimus erat in pugna, vt plerumq; Banditi omnes: ipſi enim pro ſeipſis pugnãt; aduerſarij verò corũ ferè ſemper pro alijs. Dici autem non poteſt, quantę ſint vires homini pro ſe, ſuisq; fortunis decertanti: quantos neruos ſua ſuorumq; ſalus addat, timidiores autẽ ij ſunt, qui pro alijs dimicãt. Præterea, Banditi metuunt deterioré fortunã, quã in prælio cadere: ideoq; cum ſummo ardore pugnant, mortem ipſam & grauiſſima vulnera metu illius peioris, quod captos manet, facile negligẽtes. Aduerſarij verò cùm nihil peius ſpectent, quàm præliando cũ illis, aut vulnerari, aut occidi, ſæpiſſimè vtriuſq; vel alterius mali metu ignauiores facti fugiũt. Sed ad Gregorium reuertamur.

Alphonſus Piccolominæus vltimo ſupplicio afficitur, & ob ſcelera.

Cur Banditi fortes in pugna.

Cardinales Monachos rubro galero donat.

Nono die Maij, quo auguſtum Sanctiſſimæ Trinitatis feſtum celebratur, Gregorius in Sacello, quod in Eccleſia ſanctorum Apoſtolorum faciebat, Cardinales Religioſos rubro galero donauit; in primis Cardinalem Alexandrinum Dominicanum, Sarnanum Ordinis ſancti Franciſci conuentualẽ, Aſcolum ſimiliter Dominicanum, & Montelberum profeſſione Auguſtinianum. Vſus ille rubri galeri Cardinalibus monachis ad quorundam petitiones conceſſus eſt à Pio V. Gregorio XIII. & Sixto V. quamuis quibuſdam Cardinalibus magis placeret, eos geſtare galeros, colore in ſuo cuiuſque ordine vſitato. Decimo Auguſti eiuſdem anni Pontifex Ducem Ferrarienſem in S. Marco honorificentiſſimè excepit, qui eo die Romã venerat, & quanto tempore in Vrbe manſit (manſit autẽ quadraginta circiter diebus) Pontifex illi, eiuſque familiæ, omnia quæ ad tanti Principis menſam requirebãtur, liberaliſſimè, laudatiſſimeq; procurauit. Ipſo die Aſſumptionis B. Mariæ Virginis Dux præſens in Sacello, quod fiebat in Aracæli, adfuit, atq; ipſis Cardinalium ſubſellijs ante Cardinalẽ Pepoli, qui Diaconorum erat vltimus, ſedere iuſſus eſt. Venerat autem Dux Romam, pro impetranda inueſtitura Ferrarienſi: cui cùm Bulla Pij V. *De nõalienan-*

Dux Ferrarienſis Romam venit.

nandis bonis Ecclesiæ, videretur refragari, Pōtifex congregationē indixit tredecim Cardinalium: inter quos tres erāt Episcopi, septē Prælati, & tres Diaconi, quibus negotiū hoc cognoscendū mādauit. Cardinales isti Aduocatos Ducis in plenam congregationē ad se vocarunt, eorumq; rationes audierunt: qui dixerunt: Bullā Pij v. intelligendā esse de bonis, quæ iam ad Ecclesiam erant deuoluta, non autem de ijs, quæ adhuc deuoluerētur, inter quæ Ferraria erat numerāda. Cardinales verò post maturā rei deliberationē, determinarūt: Bullā per omnia Duci esse contrariā, & quod videretur ea intelligenda, nō tantum de deuolutis, sed etiā de deuoluēdis. Idem in Ræta quoq;, cū sententia illuc esset missa, Auditorumq; censura requirebatur, iudicatū est. Pontifex quidē hac Ducis caussa, particularia quædā in Cōsistorio recensuit: sed negotiū planè decisum non est. Paulò pòst Pontifex in grauē morbū incidit, & post tres circiter dies Dux istinc Caprarolā decessit: vbi cùm aliquamdiu commoratus esset, Ferrariā reuersus est. Cœpit Pōtifex ægrotare vigesimosecundo Septemb. erat autem morbus eius febris cōtinua cū fluxu, qui nascebatur ex cōtinuis & vehemētibus pressuris, ad quas difficultate de pellēdi vrinā incitabatur, ob calculi malū, quo miserè torquebatur. Crescebat malū illud quotidiè, adeò vt trigesimo die Septemb. iamiam mori putaretur. Vocatus est Cardinalis Caietanus, vt annulū piscatoriū pro more frangeret. Quo in palatio frāte, & nunciū mortis Gregorij exspectante, ex improuiso nunciatum est, Pontificē meliusculè habere. Postea verò de die in diē, immò de hora in horā morb. ingrauatus est, adeò vt singuli s penè momēris exspiraturus crederetur, potissimū autē vndecimo, decimoquarto, alijsq; similibus diebus. Quia verò eorum, qui Sede vacāte Conseruatores sunt (Caporiones vocāt) vsq; ad electionē noui Pōtificis magna est in Vrbe authoritas, nec minus emolumentū, veteres conseruatores nouis, qui kal. Octob. magistratum hunc ineunt cedere & signa sua ponere noluerunt; magna igitur inter illos orta est controuersia: tandem tamen vexilla cum magistratu deposuerunt.

Crescit Pōtificis infirmitas.

Species morbi.

Die Veneris, qui erat quartus Octob. omnes Cardinales ad se vocauit, & primo gratias illis egit, quod Pontificatus dignitatem in se cōtulissent, excusauitq; se & purgauit, orans vt si in administratione sui Pontificatus alicubi negligētior, quā par erat, fuisset, id continuæ suæ infirmitati & multitudini suorū negotiorū adscriberent, atq; imputarent. Precabatur insuper, vt statim post obitum suum bonū, & ista Sede dignum Pontificem eligant; commendans tandē illi Cardinalem Sfondratum, aliosq; suos Nepotes. Eodem etiam die Bullam promulgauit, qua voluntatem Pij v. confirmauit, de non alienandis bonis Ecclesiæ: quæ bulla (vt ex eadē patet) ante mēses aliquot ab illo fuit condita. Dominico die, Octobr. sexto tantoperè morbus inualuit, adeoq; iam mortī proximus ab omnib. existimabatur, vt indicta sit congregatio Cardinaliū, quæ mortuo Pontifice extemplò indici consueuit, sed & omnes qui in S. Marco erant, migrā rūt, quod iā ante aliquot dies inceperant: tā certa erit omnū opinio quòd Pontifex breue moreretur. Sed & Romani armati per Vrbem discurrebant, haud aliter, quam si Sedes vacasset. Inter hæc Pontifex præter omnium Medicorum opinionem rursus paululùm conualuit. Nihilominus paulatim morbo hoc maligno & iquo consumebatur adeò, vt miserrimum erat spectaculum videre labores & dolores, quibus affligebatur. Omnia tamē Christiana cum patientia tolerabat, tādē verò post tantos & tam lōgos cruciatus, die Martis, qui erat decimus quintus Octob. nocte inter sextam & septimam horam, ex huius miserę vitę incolatu digressus est, cū iam sexies tā exiguo temporis spatio in ipsam quasi mortis agoniā raptus esset. Apertū est deinde corpus, & vesica inuentus calculus duarum vnciarū & quadrantis. Eadē nocte in lectica positum corpus in Ecclesiā S. Petri deportatū, & in Sacello Gregoriano sepultum est. Pontifex fuit decē mensium, & totidem dierum, post cuius obitum Sedes vacauit diebus 15.

Moritur Gregorius xiv.

Interregnum.

Fuit Gregorius vir sanctis moribus, animum habens benignissimū, hospitalis semper, si quis alter. Nam & donec Cremonensis fuit Episcopus, peregrinos semper hospitio excipiebat, & liberaliter illis necessaria procurabat. Idem fecit & illo triennio cùm Tridenti Cōcilio interesset. Paucis istis mensibus, quibus fuit Pontifex rei frumētariæ, omnibusq; necessarijs abundè prouidit, liberaliterq; pauperes sustentauit. Cremo-

Laus Gregorij.

Liberalitas & pauperes.

næ

næ quamdiu fuit Episcopus in Ecclesia Cathedrali, singulis sextis feriis *jomam* (genus mensuræ est, quantū asinus portare potest) & dimidia frumenti è suo peculio in pauperes distribuit. Rom. Pont. fuit repore varijs locis pijs, singulis mēsibus 1155. aureos, præter alias plurimas eleemosynas extraordinarios, donauit. Vltra centū millia coronatorum expendit in augmentum annonæ. Singulis feriis sextis ieiunabat: & feriis quartis à carnibus abstinebat: nisi fortè aduersa valetudine impediretur. Precū horarium pensum tam ordinariarum, quā de Domina (vt vocāt) flexis semper genib⁹ persoluebat. A somno manè surgens, mox septē Psalmos pœnitentiales incipiebat, & dū sese vestiret, prosequebatur. Meditabatur manè hora integra, legēs opera melliflui Bernardi, & si quos ex ijs bonos erueret mētis conceptus, eos diligēter annotabat, concinnēq; scribebat. Quādiu Sacerdos fuit, nullo die sacrū dicere intermisit: nullo nō die cōfessus est, nisi infirmitas impediret, quo minus id facere posset. Cū autē infirmabatur, quotidiè ab alterius manibus Eucharistiā suscipiebat. Quòd si infirmitas lethalis fore videretur, cū multa quoq; deuotione extrema se Vnctione procurari mādauit. Ferūt, quod quater in vita oleo infirmorū inūctus est. Cōmunis erat opinio, eum cū nulla muliere vnquam consortium habuisse, sed virginitatē suam illibatam in sepulchrum intulisse. Non erat in Romanæ curiæ praxi magnopere versatus, neque ad res arduas gerendas valdè idoneus: sed bona, sanctaq; mente præditus, & vitæ innocētia integritateq; clarus. Parū comedebat, & sobriè bibebat, adeò vt medici sæpè consulerent, liberalius paulò propter sanitatem biberet. Rarò vtebatur vino, & vsq; ad decimumoctauum ætatis annum, nihil præter aquam puram biberat: atque hinc calculū primò natum asserebant nonnulli, nunquam enim aqua tam pura & mūda est, vt non habeat aliquid terrestris excrementi admixtum: vnde facilè in quorundā corporibus, maximè ijs, qua huc inclinantur, calculus generatur.

Ieiunia eius.

Pius in Piam.

Castitas.

Abstinentia.

Duo grauissima mala tempore Gregorij 13.

Tempore Pontificatus sui aliquot Bullas condidit, inter quas ea potissimum laudatur, qua prohibentur & rescinduntur omnes sponsiones. Gregorio Pontif. administrante duo grauissima mala exorta sunt, quæ maiorē Italiæ partē aliasq; Christiani orbis prouincias miserrimè afflixerunt. Qui autē hæc legent, non poterunt non dolere, & qui futuris erunt sęculis, etiā tantas calamitates digna animi sympathia lugebunt. Vnū istorū malorū fuit, incredibilis annonæ caritas, quæ tāta fuit, vt Romæ, & in multis alijs ciuitatibus, mensura frumenti, quam *rubium* nominant, triginta coronatis & pluris etiam venderetur, sed & quot multo peius est, etiam in tanto pretio sæpè frumentum nullum potuit inueniri: ita vt infiniti homines, ei potissimum qui in agris extra mœnia habitabant, fame interierint, inq; vijs & agris adhuc herbam in ore habētes mortui inuenti fuerint, neq; aliquid erat tam noxium, neque saporis tā tetri, quod pauperes non comedebant, si modò aliquid ijs inesset nutrimenti. Romę vbi populi, concursus erat maximus, Pontifex liberales fecit eleemosynas. Eū imitati sunt Cardinales, prælati & multi Nobiles. Religiosi quoq; ambabus (quod aiūt) manibus largiebantur, vt proximis succurrerent, & Patres societatis Iesu locum cōstituerant, vbi quotidiè multos homines tam corporaliter, quàm spiritualiter cibarunt, omniaque ad vitam conseruandā necessaria suppeditarunt. In tanta nihilominus prouisione, & magna tenuiorum hominū cura, nonnulli Romę mortui sunt, eò quòd non haberent quo vescerentur, cōfectus est panis ex fabis, milio, hordeo, alijsq; similibus rebus. In principio Quadragesimæ cœpit à platearum præfectis panis per capita distribui: quod hūc in modū factum est. In singulis ędibus num. domesticorum describebatur & vnicuiq; familię data fuit sua scedula, in qua nomē & cognomē Nobilis, præfecti istī⁹ plateę notatū erat: ad cuiⁿ ędes venire debeant, qui in ea familia erāt, ad panē sibi comparandum. Vēdebatur enim ibi singulis hominibus panis triū nummorū, quos illi *baiocchos* vocāt, erat autem panis iste septēdecim circiter vnciarū & plerunq; malus, corruptus & noxius. Post paucos dies malū creuit, ita vt duobus tantum nummis, vnicuiq; vēderetur, panis vnius circiter libra; neq; in hoc statu calamitas ista diu permāsit: sed paschatis festo tribus nūmis vendi cœpit, quòd autea duobus emebatur. Duodecimo Iul. præfecti plateārum distribuerūt panem hordeaceū, cuius

Annonæ summa difficultas.

ius vna pars erat triticum, tres aliæ corruptũ ac computrescens hordeum; eodẽ nihilominus vendebatur pretio. Tãdem verò Deus populo misertus, sua adfuit gratia, & noua adueniente messe, annona laxata est, horribiliſque fames cessauit. Pontifex in solatium pauperum Quadragesimali tempore populo esum carniũ indulserat, hinc propter paupertatem multæ boues mactabantur, quorum carnibus plerique vescebantur. In hac memorabili penuria à pistoribus clã panis sincerus & bonus vẽdebatur carissime, libra scilicet vna pretio carolini

Morbus lethalis.

Secunda calamitas, quæ priori paululũ decrescẽti succesſit, fuit maxima mortalitas. Moriebãtur enim infiniti homines grauissimis febribus, ventris flatibus & continuis fluxibus; mali autem sedes communiter erat in capite, quare omnes ferè quos morbus hic inijt, tandem in phrenesin inciderunt, & octo, decem aut paulò pluribus diebus consumpti è vita excesserunt. Erant nonnulli, qui huic malo medebantur phlebotomia, vena capitis, quæ in brachio est, alijsque venis, è capite defluentibus, sanguinem extrahentes. Id boni in hoc morbo erat, quod non fuit manifestè contagiosus. Communis erat, Medicorum opinio causas huius mali fuisse continuas pluuias, & insolitas anni præcedentis inundationes, quas mox ardentissimi æstus exceperant: pessimam etiam qualitatem nutrimenti, è penuria & fame, de qua dictum est antea, in humanis corporibus natã. Grassabatur morbus iste potissimum in Vmbria, Thuscia, Flaminia, Lombardia, alijsq; pluribus Italiæ prouincijs. Obierun ho. malo cuiusuis ætatis homines, maximè autem qui triginta erant annorum, & quinquagesimũ nondum excesserant. Obseruãtum quoque est, pauciſſimas mulieres hoc morbo exstinctas esse. In quibusdam Vmbriæ castris ad vnum omnes penè occubuerunt, & in multis ciuitatibus integræ familiæ cõsumptæ sunt. Affirmant nonnulli, in vrbe Romana ab Augusto anni MDXC. vsque ad finem Augusti sequentis anni 1591. sexaginta plus hominum millia morti succubuisse. Cœpit tandem hæc læthalis calamitas Iulio mense paululum conquiescere, & quotidiè remissior facta, tandẽ mẽse Septemb. penitus sublata est, ita vt pauciſſimi iã morerentur, beneficioq; diuino factum est, vt status Italiæ indies è bono in melius progrederetur, ita vt hoc No emb. anno M.D xci. salus & incolumitas populi optimè se se habeant.

INNOCENTIVS IX.

QVod si vnquam præteritis or sæculis P. 1239. quispiam ad Pontificatus Romani fastigium ascendit ab omnibus desideratus, *A.o MDXCI* is certè fuit Innocentius Nonus, ante Põtificatum Ioannes Antonius Fachinettus ap- *Laus Innoc nij.* pellatus; Sanctorum Quatuor Coronatorũ Cardinalis. Omnibus cognita erat, quæ & à magni nominis viris cõmendabatur, eius doctrina, tam in humanis legibus, quàm in diuina Theologia, alijsq; laudabilib. facultatibus: tã publica erat eius bonitas, vitæq; integritas; tam manifesta eius in reb. Rom. experiẽtia tã nota arduorum huius mundi negotiorũ intelligentia. quid multis? tam perspicui, magni & sancti eius animi conceptus, vt meritò sperare, immò securè sibi quisq; promittere potuerit, eum maximè strenuũ, optimumq; principẽ futurũ, qualẽ horũ tẽporũ calamitas requirit, sed inscrutabili iudicio Dei, quod ne minima quidẽ parte oculis humanis potest penetrari, placuit eũ nobis tantum ostendere, & confestim auferre.

Natus erat hic Pontifex Bononiæ, vige- mosecundo Iulij M. DXIX. patre Antonio & *Natiuitas.* matre Franciſca, Grauegni, qui locus est in ditione Nonarię, sub principatu pedemontano procreatis. In pueritia atq; adolescentia ijs studijs animũ applicuit, quę istam decent ætatẽ quorũ cursu absoluto, iuris prudentiæ dedit operã: qua in facultate laudabiles fecit, progressꝰ, donec tãdẽ 11. Martij, an.

qua

Fit Doctor Iuris.

quadragesimo quarto, post millesimum quingentesimum Doctoratus insignia susscepit. Paulò pòst Romam venit, & se totũ obsequio, ministerioq; Cardinalis Farnesij tradidit, à quo postea missus est Vicarius Auenionem, vbi quattuor circiter annos commoratus est: pòst, Romam redijt. Inde iterum Parmam profectus, eiusdem Dominj Farnesij negotia fideliter administrauit. Non multo pòst tempore Pius quartus eũ Neocastrensem episcopum in Calabria constituit, fuit autem is primus Episcoporum, quos iste Pontifex creauit. Anno MD LXI. ad Concilium Tridentinum vocatus venit, vbi doctrinæ prudentiæque suæ singularis, & Religionis zeli maxima dedit specimina. Anno MDLXVI. à Pio 5. missus est Nuntius Venetias, vbi aliquot mẽsibus habitauit, & in glorioso illius fœderis, inter Pontificem, Regem Catholicum & Venetos contra Turcam, strenuè & cum laude laborauit. Primo deinde anno Pontificatus Gregorij 13. Romam reuersus est, atque inde ad Ecclesiam suã Neocastrensem se recepit: vbi aliquam moram fecit, gregẽ suum in officio & pietate retinens. Hinc à Gregorio Romam reuocatus, anno 1576. creatus est patriarcha Hierosolymitanus, cùm paulò antè ad manus Pontificis episcopatum Neocastrensem liberè resignasset. Adlectus etiam est numero Prælatorum Senatus, quem sacram Consultam nominant, sed & sancto Inquisitionis officio præfectus est, quæ officia non nisi in primos Romanæ Curiæ prælatos solẽt cõferri. Vsus est & Gregorius sæpè illius opera in Signatura, alijsque arduis quę pontifici incumbunt negotijs. Denique, in promotione nouemdecim Cardinalitũ à Gregorio 12. Decemb. anno 1583. facta. Cardinalis cum titulo SS. Quatuor Coronatorum creatus est. In prædictis congregationibus mansit, quamdiu vixit Gregorius. Sed succedens ei Sixtus, hunc vnà cum Cardinale S. Marcelli, qui postea fuit Greg. 14. Signaturæ collegio mouit. Sixto autem mortuo parum abfuit quin ad Põtificatum assumptus fuisset. Pontifice Gregorio 14. omnes penè caussas, quæ in Signatura solent agitari, ipse administrauit. Gregorius enim cùm esset valetudinarius non potuit (vt solet) isti congregationi interesse: quare omnem curam in Cardinalem sanctorum Quatuor Coronar. reiecit. Denique mortuo Gregorio decimoquarto sine vlla difficultate, & cũ vniuersali totius sacri Collegij suffragio, altero die postquã Conclaue obseruatum esset. Pontif. renunciatus est. Eius electio fuit facillima, & sine vllo impedimento: cùm enim, quo tempore Gregorius crearetur, in eum multorum suffragantium animi propenderent, eiusq; electio cum magna spe ventilaretur, non fuit difficilè postea toto illo, quod intercessit, tempore difficultates, quæ tunc mouebãtur, tollere, atque colligere, & in vnanimẽ consensum adducere duas præcipuas eligentium partes, quæ tunc in Collegio quasi dissentiebant, Hispanorum vnam, quæ viginti nouem Cardinales habere putabatur, & Montalti, qui sectatores plures quã viginti habere creditur. His duabus partibus consentientibus, exit votorum numerus non tantum sufficiens, sed longè superans eum, qui ad Pontificis electionem est necessarius. Hinc est, vt licet in hoc Conclaui Canditati, quod subiecta vocant pallia, fuerint circiter sexdecim, de nullo tamen vel mota est quæstio, vel vlla facta est mentio vt crearetur: sed statim vbi in conclaue ventum est, non tantum Cardinalium, sed & aliorũ vniuersalis erat opinio, quod Cardinalis sanctorum Quatuor coronatorum ad hanc dignitatem capessendam eligeretur. Opinio hæc primo animis hominum ingenerata est eo die, quo Gregorius creatus est: cùm enim Cardinalis SS. Quattuor Coronatorum Gregorio pro more inter alios Cardinales in S. Petro præstaret obedientiam, infula de capite Gregorij in caput huius incidit, quod multi vt omen acciperent. Confirmauit hanc opinionem, quòd in distributione cubiculorum in Conclaui, quæ fortè semper fieri consueuit, Cardinali SS. Quatuor Coronatorum euenit eo ipso loco, vbi cùm Consistoria fiunt, Sedes Põtificia solet collocari.

Eligitur Põtifex.

Fit Episcopus Neocastensis.

Creatur patriarcha Hierosolymitanus.

Cardinalis creatur.

Omen futuri Põtificatus.

Aliud omen.

Fuit itaque electus Pontifex 29. Octob. anno reparatæ salutis MDXCI. feria tertia occumbente iam Sole, cumq; extemplò (vt in consuetudine est) multa beneficia à Cardinalibus peterentur, ille nulli tunc quippiam indulgere voluit, dicens se maturè omnia paulatim & præmeditatè facere decreuisse. Dum Pontificijs vestibus indueretur. Bullam *de non alienandis bonis Ecclesiæ* confirmauit. Sed & efficacissimis ver-

bis, quæ ex intimo corde procedere facilè videbātur, testatus est, se omnem suam cogitationem eo conuersurum, vt annonæ forte in vrbe & copia & laxitas; miseriæque populi subueniretur. Quamobrē postridiè Senatum purpuratorum congregauit, quod omnes Barones, qui Romæ habitabant, frumentum suum in Vrbem transportarent. Domino autem Vitellio annonæ Præfecto mandauit, vt decretum hoc cum summo rigore exsequeretur.

Coronatus. Dominica sequenti, quæ secunda fuit Nouemb. coronatus est. Noluit autem hūc actum fieri in Scalis D. Petri, vbi fieri antiquitus cōsueuit: sed in alio loco, vnde prospectus est in istas Scalas, sumptusq; mille coronatis minores, quàm solent esse, fuerunt. Postridie primùm fecit Consistoriū, in quo Cardinalibus pro collata in se tanta dignitate gratias egit, & nōnulla cōmemorauit, ad Reipub. cōseruationem pertinentia, quæ successu temporis facere proposuerat. Significauit enim inter alia mentem suam esse, vt semper bona auri summa in Castro reseruetur, cuius vsus esse posset in certis sanctæ Sedis aut populi periculis & necessitatibus. Hæc eius cogitatio maxi-

Aerarij curā habuit. mopere commēdāda est. Omnia enim Regna & Imperia, omnes benè cōstitutæ Respub. sua semper habuerunt arcana, & reb. necessarijs propria æraria. Sed & Respub. Romana, quæ exemplar fuit & idea omnis laudabilis Democratiæ, in ærario suo (vt testatur Titus Liuius) thesaurū habuit cæteris magis arcanum & secretum, cui adijciebatur omnium prouentuū totius Reipub. pars 20. Ex hoc ærario nullo modo, nisi afflictissimis & calamitosissimis Reip. temporib. vel vnus depromi potuit denarius. Innocētius igitur, vt thesaurus qui in Castro erat, quantum fieri potuit, conseruaretur, cùm in re domestica & palatij sustentatione bona pecuniæ summa egeret,

Abhorret à debitis. quadraginta circiter coronatorū (vt fama est) mutuò petijt & accepit. Si quid comparandum aut emendum esset, voluit id non nisi argento præsentato fieri, ne qua debita contraheret, dicebat enim se, cùm simplex esset prælatus, & postea cùm factus esset Cardinalis, nihil emere consueuisse, nisi numerata pecunia: eundē morū se quoq; pontificem velle obseruare.

Cùm Cardinales nonnulli eum veteris admonuissent consuetudinis scribendi ad Patriarchas, Archiepiscopos & primates, eos noui Pontificatus certiores faciendo, admonendoq;, vt continuis apud Deū precibus pro pontifice intercedant, vt prudentiam illi & fortitudinem administrationi S. Ecclesiæ sufficientem concedat, admonitionem hanc benigno accepit animo, & Cardinali Veronēsi huiusmodi literas scribendi curam delegauit.

Tumultus in Polonia. Eodem mense Nouemb. cùm Pont. has literas conscribi mandasset, nuntiatum est, magnum Poloniæ Cācellariū arma aduersus Regem cepisse, & triginta circiter militū millia sub signis habere. Quia verò Rex ipse Pontificem horū omnium certiorem faceret, eiusq; opem & auxilium aduersus crescens malum imploraret, Pont. congregationem Cardinalium indixit. Dicebantur hi Poloni tumultuari propter priuata

Dux Mātuæ Romā venit. quædam commoda. Vicesimonono eiusdē mensis Dux Mantuæ Romā aduenit, vt Pōtifici obedientiam præstaret. Hospitio exceptus est liberalissimè & designata sunt illi in Palatio Nepotum Pontificis habitacula. Dominicis autē aduentus qui sequebantur, Sacellis omnibus interfuit, atq; ante vltimum Cardinalē Diaconum sedere iussus est. Postridie Kalend. Decemb. Pont. iussit promulgari decretum de moderatis rerū omniū ad victum humanū necessariū pretijs; propter annonæ namq; difficultatem & sæuitiam, quæ anno præcedēti grassabatur, omnium rerum eum in modū au-

Annonæ cura. cta erant pretia, vt omnia carissimè & præter modum, præter omnium temporum præcedentium consuetudinem, & rerum ipsarum naturā venderentur, cui malo remedium adhibere vtilissimum fuit & maximè laudabile. Mense Decembri, Innocētius suos certos dies designauit Audientijs. Cardinalibus dedit Consistoria, quæ propterea voluit esse & longiora & frequentiora, vt minus esset necesse eos audire in Camera. Archiepiscopis, & Episcopis decreuit diem Martis: Principum Legatis diem Veneris & Sabbathum, alios dies Prælatis & Officialibus; quos etiam, si quæ occurrerent magni ponderis negotia, singulis diebus audiebat.

Duos creat Cardinales. Decimooctauo Decembris, feria quarta duos creauit Cardinales, Dominum Segam Episcopum Placentinum, Vicelegatū

in

in Gallijs, prælatũ singulari doctrina præditum, strenuum, & magnę mentis: qui pro Sede Apostolica multos hactenus labores exantlauerat, & Antonium Fachinettum suum pronepotem, iuuenem magni ingenij & industriæ, qui multa iam dedit argumẽta, se, vti & Sacelli & Tituli Innocẽtij successor est, ita quoq; eiusdem virtutum fore imitatorem. Hunc suum Nepotem Pontifex Signaturæ vtriusq; Referendariũ cõstituit, & die Sabbathi iussit eum in Signatura casus omnes proponere, qui ibidem præsente Pontifice à Referendarijs proponi consueuerunt.

Innocentius moritur.

Vicesimoprimo Decemb. Innocentius, quamuis debilis & æger, septem tamen Ecclesias visitauit. Vicesimotertio die, qui erat Dominicus, morbus sese magis manifestauit, ita vt febris subesse agnosceretur, cui fluxus aliquis iunctus esse videbatur, qua infirmitate octiduo consumptus, Dominico sequenti 29. Decembris nocte, Luna deficiente, circa horam decimamtertiã nocturnã ex hoc sęculo placidus migrauit, & in Christo obdormiuit. Sacramenta Ecclesiæ paulò antè cum magna deuotione susceperat, & sanctè mortuus est, nec affectu, quo erat erga consanguineos, ductus quidquam fecit vnquam, quod non iustũ, æquum & laudabile fuit, quod ab vllo posset reprehendi. Durauit eius Pontificatus in duos menses integros, quo tẽpore nulla nec curiæ, nec Reipub. officia mutauit: curam illam omnem in initium anni LXCII. reijciens. Nuntios tantummodo ad varios principes legauit. Proposuerat portũ Anconitanum purgare, vt maior esset mercatorum commoditas, & naues minori cum difficultate possent ad vrbem applicari. Constitutum quoque illi erat iuxta Santãgelum, in regione Transpontinæ veteris, alueum, seu receptaculum facere, vt cùm Tyberis exundaret, non per Vrbẽ, sed per istud receptaculum aquas suas effunderet. Decreuerat insuper quinquaginta ducatorum millia singulis mensibus ad electionẽ Regis Catholici in Francia: initio sumpto ab illo tempore, quo Parmensis Dux exercitum suum ad hanc expeditionem in Galliam induxisset. Denique & animo conceperat, vt in posterum maior haberetur ratio, ne Ecclesiastica beneficia hominibus indignis; sed benemeritis & dignis conferrentur, & publica iam constitutione decretum erat, vt omnes prætendentes, seu competitores in Daturia scriberentur.

Abstinentia & sobrietas.

Fuit hic põtifex in victu & potu sobrius semel tãtum in die idque post solis occasũ comedẽs. Delectabatur mirum in modum aeris alteratione, cœli aspiratione & camporum venustate; quare frequenter obambulabat in *Belueder*e, in pratis & locis apricis & iucundioribus. Studebat assiduè, sed in lecto ferè semper, vbi ad se venientes cũ mandatis aut petitionibus audire solebat. Quasi clynicus lecto plerunq; adhærebat, quia inferior eius corporis medietas sẽper ferè frigebat. Erat macilẽtus, quasi vmbra hominis, procerus tamen & natura melancholicus; adspectus eius maiestate plenus, in moribus & sermonibus grauis, quæ grauitas etiam cum simplex adhuc prælatus esset, in illo spectabatur. In conuersatione sua nihilominus valdè fuit affabilis, & colloquijs, maxime de literis & de rebus politicis, plurimũ delectabatur. Quare quotquot de ad ministranda Repub. deque rebus politicis scripserunt, diligentissimè legerat Respublica Platonis & politica Aristotelis perpetuò in eius manibus versabãtur. Scribebat & componebat multa; quare opera sua nonnulla, quæ ad tempora vsque Sixti V. conscripserat, prælo subijcere constituerat. In omnibus suis actionibus erat tardus, quæ tarditas originem suã trahebat ex complectione illius melancholica, quæ natura sua inclinat ad recinendum & conseruandum quod possidet, longæuitas fortè. Longinquitas enim, ait Aristoteles, & spatium vitæ vniuscuiusque animum reprimit, animus autem remissus tardum facit, cautum & circumspectum.

Interregnũ tranquillum.

Mortuo Innocentio vacauit Sedes mense vno, & die vno. Cuius interregni tempore, vti & sub Interregno Gregorij 14. Vrbani 7. & Sixti 5. Vrbis status fuit quietissimus, nullo tumultu exagitatus, nullus effusus sanguis, immunis ab omni solita insolentia. Huius tranquilitatis rationes esse credimus; primò, quia viuebat adhuc in multorum cordibus certus aliquis timor ex eo natus, quòd viderant tempore Sixti etiam eos, qui præteritis annis aliorũ sæpe sanguinem fuderant, puniri, trucidari, & eorũ sanguinem vicissim effundi, præterea nihil est, quod homines tranquilliores, tractabilioresque effecit inopia panis: quare

annonæ difficultas quæ fuerat, quæque adhuc erat in Vrbe, omnes discordiarum & tumultuum cogitationes sustulit. Huc accedebat mortiferum illud malum, quod toto plus anno in Vrbe grassatũ multos exstinxerat, qui eò quòd feruore furoreq; iuuentutis adhuc agitabantur, & in otio viuebãt, facilè nouis tumultibus concitandis facem prætulissent, multorumque malorum occasionem præbuisse potuissent. Sed & eædem calamitates, hos qui residui erant, eum in modum afflixerant, tum quia morbum pestiferum viderant partim, partim senserant, tum etiam quia multos suos consanguineos amiserant, vt nulla eos contentionis aut pugnæ incesseret cogitatio. Sub pontificatu Innocentij Romæ magnificẽtissima ædes S. Saluatoris in Lauro incendio consumpta est; nauis Ecclesiæ, quę inter duas est media, in qua artificiosissima totius Italiæ erãt organa, tota exarsit. Alias duas naues ignis non absumpsit, sed deformauit. Eodem illo anno MDCI. Romæ aliæ duæ priuatorum hominum ædes incendio perierunt: & multis alij Italiæ locis similia incendia facta sunt.

Incendia Romæ & per Italiam.

CLEMENS VIII.

CLemens huius nominis VIII. Hippolitus Aldobrandinus anteà nominatus, ex Cardinale S. Pancracij, & summo Pœnitentiario, trigesimo die post ingressum conclauis magno omnium Cardinalium consensu & studio renũciatus est Pontifex tertio Kal. Febr. anno Redemptoris nostri 1592. tempore Rudolphi II. Imp. Clementis nomen illi impositum est, quòd vir magnæ apud omnes existimationis, incredibili prudentia & dexteritate legationem nobilissimam & vtilissimam in Polonia obijsset, aliasq; res Ecclesiæ difficillimas & grauissimas confeciisset. Princeps erat ijs animi dotibus præditus, quæ in summo viro & vniuersali Pastore desiderari possunt. Initio Pontificatus, teste Baronio, anno 369. quotidianæ illi mensę tredecim ex ipsis vetere instituto parari solitæ, adiecit alteram prope cœnaculum suum pauperibus peregrinis potissimum è remotioribus regionibus in Vrbem confluẽtibus in singulos dies parandam, ad quàm è sua prætiosiora quæq; & lautiora vilioribus sibi retentis adferri iussit. Henricum Nauarræum Galliæ Regem ab excõmunicationis anathemate absoluit. Sigismundo Transyluaniæ Principi inuictissimo qui murum sese in Oriente pro domo Israel fortiter opposuit, Moldauis quoque & VValachis excutiendi iugum Turcicum author fuit. Cæteros orbis Christiani Reges & Primates ad concordiam inter se & arma in barbarum dirigenda non intermissis laboribus paterna solicitudine adhortari nõ destitit. Episcopos quos creaturus erat cum aliquot Cardinalibus ad hoc delectis, adhibitisq; simul qui in Vrbe sunt doctissimis Theologis & Canonici iuris peritissimis, diligenti primùm atque improuiso examine probauit, cuius peritię essent: adeò vt sub ipso non nisi bene diserto ad Episcopatum aditus patuerit. Alexandrinæ Ecclesiæ Legatos, Catholicam & Orthodoxam fidem suo, suiq; Patriarchæ Gabrielis atque totius Ecclesiæ nomine profitentes, atq; Dioscorum, aliosq; hæreticos & schismaticos damnantes benefice excepit, & paternè fouit. Cum Orthodoxo Transyluaniç Principe, exiguo militum numero, si eum cum numerosissimis Turcarum copijs compares, copiosissimum Turcarum exercitum fudit & profugauit. Ruthenos ad communionẽ Ecclesiæ recepit. Titulum sancti Cæsarij in Palatio, nimia vetustate collapsum, penitusq; inaccessum atque desertum, ideoque à Sixto V. è numero titulorum expunctum, cultos antiquitatum Ecclesiasticarũ restituit & restaurauit: effusas nimium cõcessiones Indulgentiarum restrinxit. Inuen-

Clementis hospitalitas.

Henricũ Regem Francorum à sententia anathematis absolvit.

Alexandrinos & Ruthenos ad communionẽ Ecclesiæ recepit.

Pontif. 239. quales & quando Pontifex creatus.

Miracula se libe-

ratur à podagra.

to,& religiosè adorato corpore sanctę Cęciliæ,miraculosè sanatus est à podagra:quadiu multumque grauiter laborauerat. Qua ratione verò ista contigerint,Illustriss.Cardinalis Baronius,qui præsens interfuit, & vidit prolixè enarrat his verbis:

De inuentione corporis S. Cæciliæ.

At quid acciderit his diebus, exigit opportunitas ac dignitas argumenti,vt hìc describamus.

Cùm enim eiusdem Tituli S.Cæciliæ presbyter Cardinalis Paulus Sfondratus, nepos sanctæ memoriæ Gregorij XIV. Rom. Pont. post exornatam à se eandem Ecclesiam, adijceret animum ad Confessionem ipsius nobilius illustrandam, atq; locupletandam,delectis Sanctorum reliquijs summa industria perquisitis, & in vrnis argenteis pluribus magni pretij collatis,vt eas sibi reconderet,sed non caperet locus patens inter altare & Cõfessionem necesse habuit spatium dilatare. Quod dum fieret,vetus excauatum forame detegitur peruium ad corpus S.Cæciliæ,per quod (vt aliàs superius diximus) soleret fidelium pietas dimittere sudariola, quæ tactu sepulchri Martyris hauirent gratiam sanitatum.Sicq; per ipsum inuentum est pariter venerandum sepulchrum illud, quo claudebatur sacrum corpus insignis virginis atque Martyris Cæciliæ, de qua inscriptio foris posita,certam & exploratam in omnibus fidem faciebat.

Ioan.20.

Quid tum ille? exemplo Ioannis, qui etsi cucurrit citius Petro,& prius venit ad monumentum,abstinuit tamen ab ingressu sepulchri,deferens Apostolico culmini peruestigationem ipsius:munita mox capsa sigillis, cucurrit festinus in Tusculanum ad summũ Pontificem,vt de tanto inuento thesauro ipsum præsens redderet certiorem.Laborabat ipse sanctissimus Clemens acrioribus podagræ doloribus,& licet nullum ad audientiã mitteret,vbi tamen eius aduentus causſam cognouit,statim præsentem adesse voluit,& audire cuncta,quæ facta essent,quibus magna animi delectatione perceptis, ex eo tamẽ doluit & ingemuit, quod eo detineretur ex mala valetudine impedimento,& non valeret (quod maximè optaret) ad inuisendam & salutandam tantam Martyrem properare.Sed cessit impedimentum istiusmodi meo lucro:etenim me tanto licet munere indignissimum præmisit explorare & adorare venerandum Cæciliæ corpus. Sicq; nulla penitùs interposita mora,eadem celeritate qua venit,rediens & ipse eadem die Romam,simul ad ipsum titulum sanctæCæciliæ summo vespere lęti peruenimus.

Pontificis nota fit inuentio S.Cæciliæ.

Vidi quæ in marmoreo monumento posita erat arcam cupressinam,qua sacra membra Cæciliæ claudebantur,operculo ductili clausam,eandemq; modicè læsam, vt vehementer fuerim admiratus,quomodo post octingentos septuaginta octo annos,potuerit arca lignea,humectante illam marmoreo sui natura sepulchro,subtus terram absque vlla aeris participatione locata, ita integra & illæsa seruari,& non penitùs tanta humiditate laxata,ità dissoluta marcuerit,sed fortis,solidaq; perstiterit, vt absq; læsione tangere,contrectare, amplexari quis eam pro arbitrio posset & stringere,integrum adhuc vsum ipso eius operculo ductili retinente, vt ad ostensionem duci posset pariter & reduci:quod sæpè sæpiùs fieri contigit pluribus diebus illis,quibus antequàm eodem in loco, in Confessione iterum cõderetur dum idem venerandum corpus intùs clausum quamplurimi videre cuperent & venerari.

Arca cupressina illæsa seruata.

Cùm nos ista de lignea arca non sine magna admiratione vidissemus:ad id quod intus detinebatur sacrum Martyris corpus intuendum deueninmus.Ac planè,secundùm illud Dauidicum : Sicut audiuimus ita & vidimus in ciuitate Domini virtutum, in ciuitate Dei nostri. Etenim vt à Paschali Papa inuentum & reconditum fuisse legimus(& superiùs recitauimus)venerandum Cæciliæ corpus, ita inuenimus, nempè ad pedes eius quæ fuerant madida sanguine vela; & serica fila auro obducta quæ visebantur,iam vetustate soluta vestis illius auro textæ,cuius idem Paschalis meminit, indices erant.

Situs corporis S. [illegible] sepulchro.

Alia verò supra Martyris corpus serica, leuia tamen velamina posita, ipsaq; depressa situm ipsum & habitudinem eorum [illegible] debant.Visebaturq; [illegible]

num erat) non vt assolet, in sepulchro resupinum positũ corpus, sed vt in lecto tacens honestissima virgo supra dextrum cubare latus, contractis nonnihil ad modestiam genibus, vt dormienti imaginem redderet potiùs quàm defunctæ, ipso ita ad insinuãdam in omnibus virginalem verecundiam composito situ corporis; adeò vt (quod æquè mirandum) nemo quamuis curiosus inspector, ausus omninò fuerit virgineum illud detegere corpus, reuerentia quadam inenarrabili repercussus, perinde ac si cœlestis sponsus assisteret vigilans custos dormientis sponsæ, monens & minans. Ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectam donec ipsa velit. *Cant. 3.* Vidimus, cognouimus, & adorauimus. Die verò sequenti illucescente, super eandem Confessionem obtulimus Deo in memoriam & honorem tantæ virginis & Martyris, & aliorum condituũ ibi Sanctorum sacrificium Missæ: inde verò ad summum Pontificem, qui miserat, reuersi in Tusculanum, singula visa retulimus.

Paratsolemnem repositionẽ Clementi Papa.

Audiuit ipse cuncta magna animi voluptate, simulq; de solemni mox cogitare cœpit repositione eiusdem venerandi corporis in Confessione, quam non per alium quempiam quantauis dignitate pollentem sed ipse celebraturus esset solemnissima pompa. Condicitur certa dies, ipse natalis eiusdem Cæciliæ virginis. Interim de parando pretiosiori loculo cogitans, aureum facere meditatur, sed dissuasus, eò quod impij; effossoribus sepulchrorum illecebræ aurum esse soleret, argenteam prægrandem quæ ipsam etiam integram cupressum caperet, arcam fabricari mandauit. In qua elaborãda, instar Beselelehelis inspirati diuinitùs enituit industria excellentis opificis qui veluti alterũ cœlum corpori, cuius esset in cœlo anima, fabricans theeam illam stellis auri fulgore micantibus exornauit, est pretium eius quatuor millium trecẽtorum nonaginta duorũ aureorum, in qua eiusmodi posita est forma inscriptio.

CORPVS S. CAECILIAE VIRGINIS ET MARTYRIS A CLEMENTE VIII. Pont. Max. inclusum anno M.D.IC. Pontif. VIII.

Intus verò in argentea lamina ab eiusdem Tituli dicto sæpè superius Paulo Cardinali presbytero totius rei gestæ series ita descripta fuit.

Inscriptio intra sepulchrũ posita.

Hic requiescit corpus S. Cæciliæ virginis & Martyris, quod à Paschali primo Pont. Max. ipsa reuelante, repertum, & in hanc Ecclesiam translatum, & sub hoc altari vnà cum corporibus SS. Martyrum Lucij & Vrbani Pontificum, necnon Valeriani, Tiburtij, & Maximi recondituũ, iterũ post annos fere octingentos. Clemẽte VIII. Pont. Max. cum ijsdem SS Martyribus lucem aspexit, die 20. Octobr. anno Dominicæ Incarnationis M.D.IC. Cuius sanctæ virginis corpus prædictus D.N. Papa Clemens veteri ligneæ capsa in qua iacebat, argentea inclusa, intactum, immutatumq; hoc eodem loco, in quo fuerat collocatũ, post peracta Missarum solemnia maxima cum deuotione & lachrymis, toto spectãte populo, reposuit XXII. Nouemb. ipso fecto virginis die M.D.IC. Ad cuius latus in alia seorsum capsa prædicti tres Martyres Valerianus, Tiburtius, & Maximus requiescunt. Necnon sub ipso virginis corpore in alia similiter arca prædicti duo Martyres ac Pontifices Lucius & Vrbanus, prout à Paschali Pontifice omnes in ijs conditi sunt.

Ego Paulus Tituli S. Cæciliæ S.R.E. presbyter Cardinalis Sfondratus, cui licet miserrimo peccatori prædicta corpora, quæ diuturnitate temporis ferè in tenebris iacebant, & inuenire, & videre, & veneranda Deo Opt. Max. datum est, memoriam hanc his literis consignaui. Itaque *in sepulchro posita, cæptam verò tam honestam* prosequamur.

Clemens Papa inuisit inpignorum corpus S. Cæciliæ.

Interea verò cum idem summus Pontifex incolumis rediisset è Tusculano, adiuit vna cum S.R.E. Cardinalibus ipsam Ecclesiam sanctæ Cæciliæ, vt eiusdem virginis atque Martyris inuiseret, ac veneraretur sacra pignora vbi cũ adesset, educto operculo cupressinæ illius capsæ, venerandum quoque Angelis Sanctissimæ ipsius corpus, corpus, ijs quæ diximus (vt positum fuerat à Paschali Pont.) opertum velis vidit, & veneratus est, atque ei tunc quam sciret omni auro, gemmisq; esse gratiorem oblationem preces obtulit, vnà cum lachrymis oblationis cordis indicibus; necnon in honorem Martyris inuentum Christi Corporis sacrificium, reliqua solemniori ritu impleturus religionis officia, ipso qui proximè adesset die natali Martyris. Ista tunc fuere oblata virgini digna tanto Pontifice munera.

Modestia Pontificis cõmẽdata.

Sed eius plurimùm in eo commendata modestia fuit, quod inuitatus licet, noluit reductis velis, nudum virginis corpus quantum libet exiccatum inspicere, cui esse videretur loco ruboris custodis verecundiæ virginalis sanguis aspersus satis ad fidem esse sciens, mẽbra singula cognouisse per superposita vela, atque vidisse præde essore inscripta sepulchro atque descripta diplomate signacula illæsa reperta, atque diuinitus cõseruata. Veneratus est pariter post hæc sanctissimos prædecessores Pontifices Vrbanum & Lucium, necnõ Valerianum, Tiburtium, atque Maximum Martyres in eadem Cofessione reconditos, tunc ipsi ad breue temporis spacium, amoto operculo, demonstratos.

Solemnis repositio S. Cæciliæ corporis.

Vbi autem exopiata aduenit dies natalis eiusdem sanctæ Cæciliæ ipse Pontifex vnà cum sacro Senatu, ipso Collegio Cardinalium præsto fuit; atque etiam celebri pompa, ritu solemni sacrosanctum Missæ sacrificium obtulit. Quo summa religione perfuncto, ministerio diaconorum adiutus, arcam illam argenteam iam anteà conjecratam, detulit in Confessionem, in eaque cupressinam illam, quæ venerandum corpus virginis & Martyris Cæciliæ continebat, consuetis adhibitis precibus, collocauit, atque intra lapideum monumentũ viramque ita simul compositam clausit.

Obiit Pontifex optimus anno Domini 1605. quinto Nonas Martij, cùm sedisset annos tredecim, mensem vnum, & tres dies, ad quartum Nonarum Aprilium sedes Pontificia Pastore viduata extitit.

Leo

LEO XI.

Pontif. 204.

LEO huius nominis Decimus, Alexander Medices ante vocatus, patria Florẽtinus, Cosmi magni Ducis Etruriæ consobrinus, ex Cardinale SS. Ioannis & Pauli (quem titulum virtutibus eius debitũ Gregorius XIII. ei contulerat) Clementi VIII. in Pontificatu surrogatus est quarto Non. April. anno Christi 1605. imperãte Rudolpho II. Ante Pontificatum Archiepiscopatu etiam Florentino fungens, à Clemente VIII. ad Henricum IV. Galliæ regem anathemate iam ab eodem Pontifice expiatũ, Legatus de latere missus est, vbi per annos duos moratus, legatione benè gesta, & pace tandẽ inter pontentiss. Hispaniæ & Galliæ reges constabilita, Ferrariam vbi Clemens agebat, profectus, magno Pontificis & Cardinalium præsentium applausu exceptus est. Quando verò ad gubernacula ecclesiæ admotus est, tantam statim omnium ordinum spem de se concitauit, quantam insperata, & nimis accelerata mors Consternationem omnibus attulit. Nam cùm ad S. Ioannem Lateran. possessionis capiendæ causa, de more, celeberrimo comitatu se contulisset, à maximis sudoribus refrigatus, in morbum grauissimum incidit, ex quo 27. Aprilis eiusdem anni, postquã dies 25. ecclesiæ præfuisset, in humanis esse desijt. *PAVLVS V.*

Pontif. 241. *Paulus V. qualis, & quam Papa fuerit.*

PAulus V. Camilli Burgesij nomine antè dictus, patria Romanus, Antonio Burghesio Senense, Aduocatorum Cõsistorialium Decano, & Flaminia Astallia rari & incomparabilis exempli fœmina prognatus, post Referendarij vtriusq; signaturæ & Auditoris Cameræ munera bene gesta, postq; legationẽ apud Regẽ Catholicum in re ardua feliciter peractam, ex Cardinale Tit. S. Chrysogoni, communi omnium suffragio, viua voce Pont. renunciatus est 16. Maij an. 1605. imperãte Rudulpho II. Coronatus verò 29 Maij ipso solemni die Pentecostes. Põtificatũ à promulgatione Iubilæi, & Reip. Christianæ, vrbisque Rom. statu in melius commutando exorsus, animos omniũ prædecessoris repentino obitu deiectos mirum in modũ erexit. His porrò aliaq; mihi cognita sunt, hoc loco adderem, si non adulari potius, quam venerari viderer. Cumq; ante funera satius sit silentium, vt benè quondã monuêre Solõ, Euripedes, hisq; multò maior & melior Sapiens noster Ecclesiasticus horũ monitis acquiescens finem facio, Deũ Opt. Max. precans & obtestans, vt benè rectèq; pro ipsius Dei domo quæ est Ecclesia, gestis rebus plurimis, maximis, vtilissimis, quãplurimas paginas idẽ S. Põt. adimpleat, hocq; Rom. Eccl. Præside, Pastore ac Patre vnà cũ Vrbe, vniuersa natio Christiana vehementissime ac iucũdissime canat, quod in sæculari quondã carmine pereleganter Lyricus:

Iam Fides & Pax & Honor Pudorque
Priscus, & neglecta redire Virtus
Audet: apparetque beata plenè
Copia Cornu.

Canat in quã, tota ecclesia Catholica ore, pectore, animoq; ac spiritu toto Christianũ illud notissimum, suauissimumque melos.

Gloria Patri, & filio, & Spiritui Sancto, sicut erat in principio & nunc & semper, &c.

BONI-

BONIFACIVS OCTAVVS

PAPA OMNES STATIONVM INDVLGENTIAS

à Prædeceſſoribus ſuis conceſſas confirmauit, vt ex hoc eius diplomate conſtat.

BONIFACIVS Epiſcopus, ſeruus ſeruorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. Sublimi ſedis Apoſtolicæ ſolio diuina diſponente clementia præſidentes. Etſi de cunctis orbis Eccleſijs, iuxta noſtri officij debitum, indefeſſo ſollicitudinis ſtudio cogitemus, ad earum ſtatum votiuum & proſperum intendendo: de illis tamen, quæ almæ Vrbis latitudo ſinuoſa complectitur, eò propenſius cogitare nos conuenit, & ad ſtatus & honoris earum incrementa felicia, opem, & operam, efficatius impartiri, quo noſtris humeris illarum cura dignoſcitur ſpecialius, & principalius imminere. Sanè frequenti conſiderationis indagine perluſtramus, & infra clauſtra pectoris ſolicita meditatione diſcutimus qualiter doctor optimus eccleſiæ ſanctæ lumen, B. Gregorius, dum adhuc in terris gereret vices Chriſti, patriarchalibus, & quam pluribus alijs eiuſdem Vrbis Eccleſijs, primò, prout tradit antiquitas, & alij poſt modum Romani pontifices prædeceſſores noſtri, ad honorem Dei, & ſalutem animarum fidelium, quorum ad Vrbem ipſam de vniuerſis ferè orbis prouincijs innumera confluit multitudo, de Apoſtolicæ ſedis liberalitate munifica, diuerſorum tenorum ſtationarias indulgentias conceſſerunt. Nos igitur prædeceſſorum ipſorum veſtigijs præſollicitudinis ſtudio inhærentes; & crebrius reuoluentes in intimis, quod in eadem Vrbe non ſine ſupernæ diſpoſitionis arbitrio glorioſorum Principum orbis terræ, ac aliorum innumerabilia ſanctorum veneranda corpora requieſcant: Et propterea non indignè volentes, ob diuinam, & Principum ac ſanctorum reuerentiam prædictorum, eccleſias ipſas, nec non, & eandem Vrbem, vtpote ipſius Romanæ eccleſiæ filiam ſpiritualem, & ad eius beneplacita exſequenda diſpoſitam, quam infra ſacrarium pectoris gerimus prædilectam honoribus condignis attollere, vberibus proſequi gratijs, & præcipuis fauoribus confouere, ac animarum fidelium prouidere profectibus eorundem, vniuerſas ſtationarias indulgentias ſupradictas eiſdem eccleſijs ſub quacunque forma continentia, ſiue modo eis à prædeceſſoribus ipſis conceſſ's, auctoritate Apoſtolica, & ex certa ſcientia confirmamus, easque obtinere volumus perpetui roboris firmitatem, & vt paternæ dilectionis affectum, quem ad Vrbem gerimus prælibatam, per affectum operis euidentius oſtendamus: ac ipſam, & eaſdem eccleſias honoris, & gratiæ potioris impendio proſequamur, & ſaluti prouideamus vberius fidelium prædictorum. Nos de omnipotentis Dei miſericordia, & eorũdem Principum beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum eius auctoritate confiſi, omnibus verè pœnitentibus & confeſſis qui ad prędictas Eccleſias à die Cinerum, vſque ad feſtum reſurrectionis Dominicæ incluſiuè, ex tunc proximè ſequuturum, venerabiliter viſitauerint, annuatim vnum annum & quadraginta dies, ac illis etiam, qui in ſtatu huiuſmodi exiſtentes ad recipiendum benedictionis munus per ſummum pontificem, qui pro tempore fuerit à prædicto die Cinerũ, vſque ad feſtum ipſius ſimiliter incluſiuè, ſuper peregrinos, prout moris eſſe dignoſcitur, faciendæ, deuotè acceſſerint ſeu alias illi contigerit intereſſe, præter alias indulgẽtias conſuetas, centum dies de iniunctis ſibi pœnitentijs miſericorditer relaxamus. Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam noſtræ confirmationis, & relaxationis infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei, & beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum prædictorum ſe nouerit incurſurum. Datum Laterani VIII. Idus Aprilis, Pontificatus noſtri, Anno tertio.

FINIS.

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS, FRATRIS EREMITAE AVGVSTINIANI, PONTIFICVM ROMANORVM CHRONICON.

Anni Christi	Num. Pōtific.		Anni.	Menses.	Dies.
44.	1.	SANCTVS SIMON PETRVS Cephas, Iohannis filius Bethsaidensis, Capharnaitani agri, Galilæus, D.N. Iesu Christi discipulus, atque ab eo princeps Apostolorum constitutus, primus Romanam ecclesiam fundauit, erexitque, ac in ea episcopus primus, Ti. Claudio Cæsare Augusto Germanico, & Imp. Nerone Claudio Cæsare Augusto Germanico, sedit annos			
		A die xv. Kal. Februarij Ti. Claudio Drusi F. Cæsare Augusto Germanico III. & L. Vitellio P.F. iterum consulibus, qui annus erat post Christi natale 44. Quo primùm Vrbem ingressus est, vsque ad diem III. Kal. Iulij L. Fonteio L. F. Capitone. C. Iulio C.F. Rufo Consulibus: is annus post Christum natum erat 68. Quo Imp. Nerone Claudio Cæsare Augusto, Romæ capite deorsum verso crucifixus est, atque in Vaticano secundum viam Triumphalem sepultus.	24.	5.	12.
57		Beatus Petrus Apostolus Vrbis Romæ episcopus, quum vnus pascendæ plebi non sufficeret, duos Chorepiscopos siue coadiutores ordinauit, Linum, & Cletum, quibus sacramenta Christianis exhibentibus, ipse orationi, & prædicationi, populum erudiens, vacaret.			
68.		Sanctus episcopus Petrus, paulò ante obitum suum, quum martyrij sui tempus appropinquare cognouisset, B. Clementem S.R.E. veterem presbyterum, episcopum Romanum designatum in successorem suum, per manuum impositionem delegit, eique Cathedram episcopalem, & Romanam catholicam ecclesiam, post se ab eo regendam commendans: Ego (inquit) eandem tibi potestatem ligandi, atque soluendi trado, quam mihi dominus meus Iesus Christus reliquit, in qua spretis, ac contemptis rebus omnibus, tum corporis, tum fortunæ, oratione & prædicatione, saluti hominum (vt bonum pastorē decet) consule.			
		His itaque sic dispositis, quum ordinationes aliquot Romæ mense Decembri fecisset, quibus episcopos VI. presbyteros X. & diaconos VII. creauit, non longè post cum doctore gentium sancto Paulo apostolo martyrio coronatus, migrauit ad cælum, anno post passionem Domini XXXIIII. mense III. die IIII.			

Anni Christi.	Num. Pontific.	PONTIFICES	Anni.	Menses.	Dies.
57	2	Sanctus Linus Herculani filius, Volaterranus Thuscus, Petri apostoli discipulus, & ab eo viuente cum sancto Cleto Chorepiscopus, siue coadiutor Romanæ ecclesiæ ordinatus, sedit Romæ, absente vt plurimum Petro annos	11	3	12
		Creatus Imp. Nerone Claudio Cæsare Augu. Germanico, Q. Volusio, L. F. Saturnino, P. Cornelio P. F. Scipione Cos. anno Christi nati 57. pridie Idus Iunij, & sedit vsque ad annum salutis 68. & 9. Kal. Octobris diem, quo Imp. Nerone Cæsare Augusto, L. Fonteio, L. F. Capitone, & C. Iulio, C. F. Rufo consulibus, quũ esset etiam S. Clementis primi post S. Petrum apostolum episcopi Romani Chorepiscopus, siue coadiutor, altero mense, & die 16. à beati Petri morte capite cæsus est, & iuxta eiusdem apostoli corpus, propè Caij, & Neronis circum in Vaticano sepultus, ordinationibus duabus, B. Petri apostoli mandato celebratis, quibus episcopos 15. presbyteros 18. & diaconos ... crearat			
68	3	Sanctus Clemens Faustini filius, Romanus de Regione 2. Cælimontium, ex S. R. E. presbytero, primus post sancti Petri apostoli mortem Romanus Episcopus paulo ante ipsius obitum ab eodem designatus, Imp. Nerone Claudio Cæsare Augusto Germanico, Ser. Sulpicio, C. F. Galba Imp. Cæsare Augusto, Imp. M. Saluio Othone Cæsare Augusto, A. Vitellio, L. F. Germanico Imp. Augusto, & Imp. Cæsare. T. Flauio Vespasiano August. Romæ sedit annos	9	4	26
		A die 3. Kal. Iul. anni eiusdem 68. vsque ad annum Christi 77. diemque 9. Kal. Decemb. quo Imp. Cæsare Vespasiano Augusto 7. & Tito Cæsare Augusti filio V. Cos. quum in Ponto, vbi in exsilium actus fuerat, in mare mersus fuisset, ibidem sepultus iacuit, vsque ad Nicolai papæ tempora, quibus Romam translatus in basilica suo nomini dicata conditus est. Ordinationes porrò duas mense Decemb. fecerat, quibus episcopos 15. presbyteros 10. & diaconos 2. creauit.			
77	4.	Sanctus Cletus Aemiliani filius, Romanus, de regione V. Esquilina, quartus in ordine episcoporum Romanorum addito Lino, secundus verò post Petrum apostolũ papa. Imp. Cæsare T. Flauio T. F. Vespasiano Augusto, Imp. Tito Cæsare Vespasiano Augusto, & Imp. Cæsare Flauio Domitiano Augusto Germanico, sedit annos	6	5	3
		Qui cum Chorepiscopus, siue coadiutor Clementis, quemadmodũ etiam antè & post Petri fuerat, remansisset, Clemente relegato Romanam ecclesiam rexit, atque post eius obitum, vt antiquior in religione Christiana discipulus, & de ea præ cæteris bene meritus, episcopus Romanus Confirmatus fuit, audita Clementis morte, omnium presbyterorum, & reliquorum clerici ordinum,			

Anni Christi.	Num. Pontific.		Anni.	Menses.	Dies.
		dinum, plebisque suffragijs, quum antea sub SS. Petro & Clemente Chorepiscopus siue coadiutor fuisset annos 10. mens. 5. dies 12.			
		Sedit igitur à die obitus sancti Clementis, id est, IX Kal. Decemb. vsque ad annum Christi 84. quo VI. Kalend. Maij Impp. Cæsare Flauio Domitiano, Aug. Germanico IX. & T. Virginio Rufo 2. consulibus, quum ordinationem vnam XXV. presbyterorum fecisset, occisus est, & in Vaticano iuxta sanctum Petrum, prope Apollinis templum sepultus. Sedit autem omnino Romæ, tam in Chorepiscopatu, quàm in pontificatu annos 26. menses 10. dies 15. Quo mortuo pastore, tunc primùm vacauit Romana sedes per dies			
84	5	Sanctus Anacletus Antiochi filius, Athenienſis Græcus, S.R.E presbyter à beato Petro apostolo ordinatus, quintus pontifex Romanus Impp. Cæs. Flauio Domitiano Aug. Germanico Romæ, sedit annos	0	0	7
		Creatus 4. Nonas Maij, occisus 4. Idus Iulij, anno Christi 96. Impp. Cæsare Domitiano Aug. Germanico 17. & T. Flauio Clemente consulibus, & iuxta sanctum Petrum in Vaticano sepultus, quum ordinationes duas episcoporum 6. presbyterorum 5. & diaconorum 3. mense Decemb. fecisset. Quo mortuo pastore, Romana sed. vac. dies	12	2	10
96	6	Sanctus Euaristus Iudæ filius Bethleemites Syrus, Græcus, Imp. Cæs. T. Flauio. Domitiano augusto Germanico Impp. M. Cocceio Nerua Cæsare Augusto, & Imp. Cæs. Nerua Traiano optimo Augusto Germanico Dacico, sedit annos	0	0	13
		Creatus 6. Kalend. Augusti. Et quum ordinationes tres mense Decembri fecisset, quibus episcopos 5. presbyteros 6. & diaconos duos creauit, 7. Kalend. Nouembris anno Christi 109. occisus est, & iuxta sancti Petri corpus in Vaticano sepultus Ap. Annio Trebonio Gallo, & M. Atilio Metilio Bardua Cos. Eo mortuo, vacauit sedes dies	13	3	0
109	7	Sanctus Alexander Alexandri filius, Romanus, de vico caput Tauri, Imp. Cæsare Nerua Traiano optimo Augusto Germanico Dacico Parthico, sedit annos	0	0	19
		Creatus 17. Kalend. Decemb. Et quum ordinationes tres mense Decemb. fecisset, quibus episcopos quinque, presbyteros sex, & diaconos duos legit, V. Nonas Maij anno salutis 117. cum Euentio, & Theodolo diaconis occisus est, & via Nomentana septimo ab vrbe lapide sepultus, L. Aemilio Aeliano, & L. Antistio Vetere consulibus. Quo mortuo, vacauit sedes dies	7	5	1
117	8	Sanctus Xystus Pastoris filius, Romanus, de regione 7. via Lata, ex, presbytero S.R.E. Imp. Cæsare Nerua Traiano Augusto. & Imp. Cæsare Traiano Hadriano Augusto. sedit annos	0	0	25
			9	10	9

Anni Christi	Num. Pōtific.		Anni.	Menses.	Dies.
		Creatus IIII. Kalendas Iunij. Et quum ordinationes tres mense Decembri episcoporum IIII. presbyterorum XI. & diaconorum III. feciſſet, VIII. Idus Aprilis, anno salutis 127. occisus est, & in Vaticano sepultus, M. Lollio, Pedio Vero, & Q. Iunio Lepido Bibulo Cos. Vacauit sedes Romana dies	0	0	2.
127	9	Sanctus Telesphorus Anachoretæ filius, Græcus, presbyter S.R.E. Imp. Cæsare Traiano Hadriano Augusto, sedit annos	10	8	28
		Creatus V. Idus Aprilis. Ordinationibusque quatuor episcoporum XIII. presbyterorum XII. & diaconorum VIII. mense Decembri factis, Nonis Ianuarij, anno Christi 138. occisus est, ac in Vaticano iuxta sanctum Petrum sepultus, L. Aelio Hadriani Augusti filio Vero Cæsare II. & P. Cœlio P.F. Balbino Vibullio Pio. Cos. Vacauit sedes dies	0	0	7
138	10	Sanctus Hygeinus Philosophi filius Athenienſis, Græcus, presbyter S. R. E. Imp. Cæsare Traiano Hadriano Aug. Imp. Cæsare T. Aelio Hadriano Antonino Aug. Pio, sedit annos	4	0	0
		Creatus Idibus Ianuarij, Qui quum ordinationes tres mense Decembri feciſſet, quibus episcopos sex, presbyteros XV. & diaconos V. ordinauit, III. Idus Ianuarij, anno Christi 124. mortuus est, & in Vaticano sepultus, M. Peducæo Syloga Priscino, & T. Hœnio Seuero Cos. Vacauit sedes dies	0	0	3
142	11.	Sanctus Pius Rufini filius Aquileienſis, presbyter S. R. E. Imp. Cæsare T. Aelio Hadriano Antonino Aug. Pio, sedit annos	11	5	27
		Creatus XIIX. Kal. Februarij. Et quum ordinationes quinque mense Decembri episcoporum XII. presbyterorum XIIX. & diaconorum XI. feciſſet, V. Idus Iulij, anno Domini 153. mortuus est, & in Vaticano sepultus, Sex. Acilio Manio F. Glabrione, & C. Valerio G. F. Omollo Veriano Cos. Vacauit sedes dies	0	0	13
153	12	Sanctus Anicetus Ioannis filius de vico Humisia, Syrus, S.R.E. presbyter, Imp. Cæsare T. Aelio Hadriano Antonino Augusto Pio, Imp. Cæsare M. Aurelio Antonino Aug. & Imp. Cæsare L. Aelio Aurelio Vero Antonino Aug. Sedit annos	9	8	24
		Creatus VIII. Kalendas Augusti. Ordinationes quinque episcoporum IX. presbyterorum XVII. & diaconorum IV. mense Decembri fecit, Martyrio coronatus XV. Kal. Maij, anno salutis 163. & via Appia in cœmeterio, quod postea Calisti appellatum est, tertio ab Vrbe lapide sepultus, Q. Iunio Rustico II. & ::Vettio Aquilino Cos. Vacauit sedes dies	0	0	17
163	13	Sanctus Concordius Soter Concordij filius, Fundanus, Imp. Cæsare M. Aurelio Antonino Augusto, & Imp. Cæsare L. Aelio Aurelio Vero Antonino Augusto, sedit an-			

Anni. Christi.	Num. Pōtific.		Anni.	Menses.	Dies.
		annos	7	11	18
		Creatus 3. Nonas Maij. Et quum ordinationes 6. mense Decemb. feciſſet, quibus epiſcopos 11. presbyteros 18. & diaconos 9. creauit, 10. Kal. Maij, anno 171. mortuus eſt, ac via Appia ad Catacumbas in cœmeterio, quod poſtea Caliſti nomen tulit, ſepelitur, M. Aurelio Seuero Cethego, & L. Iunio Claro Coſſ. Vacauit ſedes dies	0	0	21
171	14	Sanctus Habundius Eleutherus Habundij filius Nicopolitanus, Græcus, S. R. E. diaconus, Imp. Cæſare M. Aurelio Antonino Auguſto, & L. Aelio Aurelio Commodo Auguſto, ſedit annos	15	0	13
		Creatus pridie Idus Maij. Ordinationes tres menſe Decembri habuit, epiſcoporum 15. presbyterorum 12. & diaconorum 8. Mortuus eſt 7. Kal. Iunij, anno Chriſti 186. & in Vaticano ſepultus ::: Triario Materno, & M. Atilio Metilio Bradua Coſſ. Quo mortuo, ſedes Romana vacauit dies	0	0	5
186	15	Sanctus Victor Felicis filius, Afer, Imp. Cæſare M. Aurelio Commodo Antonino Pio Felice Aug. Imp. Cæſare P. Heluio Pertinace Auguſto, Imp. Cæſare M. Didio Iuliano Auguſto, & Imp. Cæſare L. Septimio Seuero Pio Pertinace Auguſto, ſedit in cathedra ſancti Petri Romæ annos	12	1	18
		Creatus Kalendis Iunijs. Qui quum ordinationes duas menſe Decembri feciſſet, quibus epiſcopos 12. presbyteros 4. diaconosque 7. legit, 5. Kal. Aug. anno Chriſti 198. obijt, & in Vaticano ſepelitur, Ap. Claudio Laterano, & M. Mario, M. F. Titio Rufino conſulibus. Quo mortuo paſtore, ſancta Romana ſedes vacauit dies	0	0	12
198	16	Sanctus Habundius Zephyrinus Habundij filius, Romanus, Imp. Cæſare L. Septimio Seuero Pio Pertinace Aug. Imp. Cæſare M. Aurelio Antonino Caracallopio Felice Aug. & Imp. Cæſare M. Opelio Seuero Macrinio Felice Auguſto, ſedit annos	20	0	17
		Creatus 4. Idus Auguſti. Ordinationes 4. menſe Decembri fecit, quibus epiſcopos 13. presbyteros 13. & diaconos 7 creauit. Obijt 7. Kal. Sept. anno Domini 218. & in cœmeterio ſuo iuxta Caracumbas, via Appia ſepultus eſt Bruttio præſente, & Extricato conſulibus. Vacauit ſedes dies	0	0	6
281	17	Sanctus Domitius Caliſti Domitij filius, Romanus, de vico Caſtrorum Rauennatium, Imp. Cæſare M. Opelio Macrino Felice Auguſto, Imp. Cæſare M. Aurelio Antonino Pio Felice Aug. Elagabalo, & Imp. Cæſ. M. Aurelio Seuero Alexandro Pio Felice Auguſto, ſedit annos	5	1	13
		Creatus IV. Nonas Septembri. Et quum ordinationes V. menſe Decembri, epiſcoporum VIII. presbyte-			

Anni Christi	Num. Pontific.		Annī.	Menses.	Dies.
		rorum xvj. & diaconorum iv. feciſſet, pridie Idus Octobris, anno Chriſti 223. occiſus eſt, ac in cœmeterio Calepodij via Aurelia, tertio ab vrbe lapide ſepultus, Impp. Cæſare M. Aurelio Antonino Elagabalo P. F. Auguſto iv. & M. Aurelio Seuero Alexandro nobiliſſimo Cæſare conſulibus. Vacauit ſedes dies	0	0	6
223	18	Sanctus Vrbanus Pontiani filius, Romanus, Imp. Cæſare M. Aurelio Seuero Alexandro Pio Felice Auguſto. ſedit annos	7	7	5
		Creatus 17. Kalendis Nouembris. Ordinationes 5. de menſe Decemb. fecit, epiſcoporum 8. presbyterorum 9. & diaconorum 5. Martyrio coronatus 8. Kalen. Iunij, anno Chriſti 231. ſepultus eſt via Appia, in cœmeterio Prætextati, Agricola & Clementino Coſſ. Vacauit ſedes dies	0	0	23
231	19	Sanctus Calpurnius Pontianus Calpurnij filius, Romanus, Imperatore Cæſare M. Aurelio Seuero Alexandro P. F. Auguſto, ſedit annos	5	5	2
		Creatus 14. Kalend. Iulij. Qui quum ordinationes duas menſe Decembri feciſſet, quibus epiſcopos ſex, presbyteros ſex, diaconos quinque creauit, anno 236. in exſilium actus eſt in Inſulam Sardiniam, vbi 13. Kal. Decemb. obijt. Cadauer Romam relatum, in cœmeterio Caliſti via Appia ſepultum eſt, L. Catilio Seuero, & L. Ragonio Vrinatio Tuſconio Quinctiano Coſſ. vacauit ſedes diem	0	0	1
236	20	Sanctus Anterus Romuli filius, Græcus, Imp. Cæſare C. Iulio Maximino Germanico, Pio Felice Auguſto, ſedit menſem	0	1	14
		Creatus in Sardinia, die poſt mortem Pontiani, 11. Kal. Decembris, & quum Romæ menſe Decembri epiſcopũ tantum vnum creaſſet, 3. Nonas Ianuarij anno 237. occiſus eſt, ac via Appia in cœmeterio Caliſti ſepultus Imp. Cæſare C. Iulio Maximino P. F. Aug. Germanico, C. Iulio Africano viro clariſſimo Coſſ. vacauit ſedes Romana dies	0	0	6
237	21	Sanctus Fabius Fabianus Fabij filius, Romanus, Imp. Cæſar. Maximino Auguſto, D. Cœlio Balbino, M. Clodio Pupieno Maximo, M. Antonio Gordiano M. Iulio Philippo, C. Meſſio Quincto Traiano Decio, Pijs Felicibus Auguſtis, ſedit annos	14	0	11
		Creatus 4. Idus Ianuarij. Ordinationibusque 5. menſe Decembri epiſcoporum 11. presbyterorum 22 & diaconorum 8. factis, 13. Kal. Februarij, anno Chriſti 251. occiſus eſt, & in cœmeterio Caliſti via Appia ſepultus, Imp. Cæſare Cn. Meſſio Quincto Traiano Decio P. F. Aug. II. & ::: Annio Grato viro clariſſimo Coſſ. Vacauit ſedes propter temporum difficultatem menſes	0	5	22
732	22	Sanctus Cornelius Caſtini filius, Romanus, ex presbyte-			

Anni Christi.	Num. Pontific.		Anni.	Menses.	Dies.
		bytero S.R.E. Imperatoribus Cæsaribus Cn. Messio Traiano Decio C. Vibio Treboniano Gallo, & C. Vibio Volusiano, Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	2	2	3
		Creatus IV. Idus Iulij. Et quum ordinationes duas mense Decembri fecisset, episcoporum VII. presbyterorum IV. & diaconorum IV. die XVIII. Kalend. Octobris capite cæsus est, ac iuxta cœmeterium Calisti via Appia, in prædiolo Luciniæ, prope harenarium, in crypta sepultus, anno Christi 253. Impp. Cæss. C. Vibio Treboniano Gallo II. & C. Vibio Volusiano, Pijs Felicibus Augg. Const. vacat sedes mens.	0	2	5
252	1	*Nouatianus Romanus, S. R. E. presbyter, in schismate contra S. Cornelium papam auctore Nouato presbytero Carthaginēsis ecclesiæ creatus sedit annos plus minus*	6		
		Occisus Romæ tempore Xysti II papæ, in persecutione Valeriani Imperatoris.			
		Schisma primùm in Romana ecclesia, inter S. Cornelium Papam, & Nouatum Antipapam.			
253	23	Sanctus Lucius Porphyrij filius, Romanus, Imp. Cæsaribus, Gallo, Treboniano C. Iulio, Aemiliano, Valeriano, & Gallieno, Pijs Felicibus Augustis, sedit annum	2	3	13
		Creatus XII. Kalend. Decembris. Ordinationes duas mense Decembri fecit, quibus episcopos VII. presbyteros IV & diaconos totidem ordinauit Martyrio coronatus IV. Nonas Martij, anno Christi 255. & in cœmeterio Calisti, via Appia sepultus, Imp. Cæss. Valeriano II. & Gallieno Augg. Coss. vacauit sedes mensem	0	1	6
255	24	Sanctus Iulius Stephanus Iulij filius, Romanus, S.R.E. archidiaconus, à Cornelio papa factus, Imp. Cæss. P. Licinio Valeriano, & P. Licinio Gallieno, Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	2	3	25
		Creatus V. Idus Aprilis. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum 4. presbyterorum 6. & diaconorum V. capite cæsus 4. Nonas Augusti, & in cœmeterio Calisti via Appia sepultus, anno Christi 257. M. Valerio Maximo 2. & Manio Acilio Glabrione viris clarissimis Coss. vacauit sedes mensem	0	1	22
257	25	Sanctus Xystus 2. iunior, Philosophi filius Athenien-sis, Græcus, Impp. Cæss. Valeriano & Gallieno Augustis sedit annum	1	10	23
		Creatus 17. Kalend. Octobris. Et quum ordinationes duas mense Decembri fecisset, episcoporum 1. presbyterorum 4. & diaconorum 7. capite cæsus est. 8. Idus Augusti, atque in cœmeterio Calisti sepultus, anno Domini 259. M. Aurelio Memmio Fusco, & :::: Pomponio Basso viris clarissimis Coss. vacauit eo occiso sedes Romana menses	0	11	15
		Quo tempore presbyteri S. R. E. præfuerunt, immanissima persecutione comitia pontificalia Romæ prohibente.			

Anni Christi.	Num. Pōtific.		Anni.	Menses.	Dies.
260	26	Sanctus Dionysius Monachus, Impp. Cæsaribus Valeriano, Gallieno, & M. Aurelio Claudio, Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	10	5	5
		Creatus XI. Kal. Augusti Fulvio Aemiliano, & Pomponio Basso II. viris clarissimis Coss. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum VII. presbyterorum XII. & diaconorum VI. Obijt VII. Kal. Ianuarij, & in cœmeterio Calisti sepultus, anno Christi 270. Imp Cæs. M. Aurelio Claudio P. F. Aug. II. & ::: Ouinio Paterno viro clarissimo Coss. Vac. sed. dies	•	•	5
271	27	Sanctus Felix Constantij filius, Romanus, imperatoribus Cæsaribus M. Aurelio Claudio, & M. Valerio Aureliano, Pijs Felicibus Augustis, sed. annos	4	5	0
		Creatus Kal. Ianuarij ineunte anno Domini 271 ····· Flavio Antiochiano, & ::: Eurio Orfito VV. CC. Coss. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum V. presbyterorom IX. & diaconorum V. Occisus est III. Kal. Iunij, anno Christi 275. & via Aurelia, in cœmeterio suo, secundo ab vrbe lapide sepultus Imp. Cæsare Aureliano Augusto II. & C. Capitolino V. C. Coss. Vacauit sedes dies	•	0	5
275	28	Sanctus Eutychianus Maximi filius Lunensis, Tuscus, Imp. Cæsaribus Aureliano, M. Claudio Tacito, M. Annio Floriano, M. Aurelio Valerio Probo, M. Aurelio Caro, & filijs Carino & Numeriano, Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	8	6	4
		Creatus Nonis Iunij. Et quum ordinationibus quinque mense Decembri habitis, episcopos IX. presbyteros XIV. & diaconos V. feciſſet, VI. Idus Decembris, anno 283. occisus est, & in cœmeterio Calisti sepultus, Impp. Cæss. M. Aurelio Caro II. & M. Aurelio Carino Augustis Cōs. Vacauit sedes dies	•	•	8
283	29	Sanctus Caius Caij filius, Salonitanus Delmata, ex genere Imperatoris Diocletiani, Imp. Cæsaribus M. Aurelio Carino, M. Aurelio Numeriano, C. Valerio Diocletiano, & M. Valerio Maximiano, Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	12	4	6
		Creatus XVI. Kalend. Ianuarij. Ordinationibusque quattuor mense Decembri factis, episcoporum V. presbyterorum XXV. & diaconorum VIII. die X. Kalendas Maij, anno 296. capite cæsus est, & in cœmeterio calisti sepultus. Imp. Cæsare Diocletiano Aug. VI. & Fl Valerio Constantio nobilissimo Cæsare iterum Coss. Vac. sedes menses.	•	2	8
296	30	Sanctus Marcellus Proiecti filius, Romanus, Imp. Cæs. Diocletiano, Iouio, & Maximiniano Herculeo, Pijs Felicibus Augustis, sedit annos.	7	9	27
		Creatus Kal Iulij. Qui quum ordinationes duas, mense Decembri feciſſet, episcoporum V. presbyterorum IV. & diaconorum II. capite cæsus est VI. Kalend. Maij. anno			

Anni Christi.	Num. Pōtific.		Anni.	Menses.	Dies
		anno Christi 304. ac via Salaria in cœmeterio priscillæ, loco qui dicebatur Cubiculus clarus, in Crypta, iuxta corpus sancti Crescentionis sepultus, Impp. Cæss. Diocletiano IX. & Maximiano VIII. Augg. Conss. Vacauit sedes eo occiso menses	0	2	0
304	31	Sanctus Marcellus Benedicti filius, Romanus, de regione VII. Via lata S.R.E. presbyter Cardinalis, Impp. Cæsaribus Fl. Valerio Constantio Chloro, C. Galerio Valerio Maximiano, Fl. Valerio Constantino Magno, & M. Aurelio Maxentio, Pijs Felicibus Augustis, sedit annos	5	6	27
		Creatus V. Kalend. Iulij. Ordinationes aliquot mense Decembri fecit, episcoporum XXI. presbyterorum XXV. & diaconorum II. Obijt XVII. Kalend. Februarij damnatus in equorum stabulo anno Christi 310. & in cœmeterio Priscillæ via Salaria sepultus est, I. post consulatum Maximiani Augusti VII. & Diocletiani Iouij X. Vacauit sedes dies	0	0	20
310	32	Sanctus Eusebius Medici filius, aliàs Medicus, Græcus, Imp. Cæsaribus C. Galerio Valerio Maximiano, C. Valerio Aurelio Constantino Magno, & M. Aurelio Maxẽtio, Pijs Felicibus Augustis, sedit annum	1	7	27
		Creatus VIII. Idus Febr. Ordinationem vnam mense Decemb. fecit, episcoporum XIV. presbyterorum XIII. & diaconorum III. Excessi. I V. Nonas Octobris, anno Christi 311. & via Appia, in crypta iuxta cœmeterium Calisti sepultus, Imp. Cæss. Maximiano VIII. & Licinio Augg. Conss. Vac. sed. dies	0	0	7
311	33	Sanctus Miltiades, Afer, S. R. E. presbiter cardinalis, Impp. Cæss. Constantino Maximo, & Licinio Aug. sedit annos	3	2	0
		Creatus VI. Idus Octobris. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum XII. presbyterorum VII. & diaconorum V. Mortuus est IV. Idus Decembr. anno 314. & in cœmeterio Calisti sepultus, C. Ceionio Rufio Volusiano, & Anniano VV. CC. Conss. Vacauit sedes dies	0	0	17
341	34	Sanctus Siluester Rufini filius, Romanus, S.R.E. presbyter Cardinalis, à Marcellino papa factus, Imp. Cæsare Constantino Maximo Augusto, sedit annos	23	0	4
		Creatus V. Kal. Decembris ineunte anno Christi 315. Ordinationes sex mense Decembri fecit, episcoporum LXV. presbyterorum XLII. & diaconorum XXVI. Obijt pridie Kal. Ianuarij finito anno Domini 335. sepultus in cœmeterio Priscillæ via Salaria, tertio ab Vrbe lapide, Fl. Valerio Constantio, & C. Ceionio Rufio Albino VV. CC. Conss. Vacauit sedes dies	0	0	15
315	I.	Sancta, & vniuersalis prima Synhodus Nicæna CCCXVIII. episcoporum contra Arium presbyterum Alexandrinum, Christum creaturam esse affirmantem col-			

lecta, mense Aprilis, M. Iunio Cæsonio Nicomacho Anicio Fausto Paulino, & P. Ceionio Iuliano Camœnio VV. CC. Consſ.

336 | 35 | Sanctus Marcus Prisci filius, Romanus, S.R.E. diaconus cardinalis à sancto Miltiade papa factus, Impp. Cæs. Fl. Constantino Maximo Augusto, sedit menses. | 0 | 8 | 22

Creatus XVII Kal. Febr. Fl. Popillio Nepotiano & Facundo VV. CC. Consſ. Ordinationem vnam fecit, episcoporum VII. presbyterorum V. & diaconorum VI. Obijt eodem anno Nonis Octobris, & in cœmeterio Balbinæ, via Ardeatina sepultus. Vacauit sedes dies. | 0 | 0 | 20

336 | 36 | Sanctus Iulius Rustici filius, Romanus, S.R.E. diaconus, cardinalis à sancto Siluestro factus, Imp. Cæsaribus Constantino Maximo Augusto, & filijs eius Constantino & Constantio iunioribus, Constanteque, Pijs Felicibus Augustis, sedit annos. | 16 | 5 | 16

Creatus V. Kal. Nouembris. Ordinationes tres mense Decembri fecit episcoporum IX. presbyterorum XIIX. diaconorum VI. Obijt pridie Idus Aprilis, anno 353. & in cœmeterio Calepodij via Aurelia, tertio ab Vrbe lapide sepultus Constantio Aug. VI. & Gallo Nob. Cæsare II. Consſ. Vacauit sedes dies | 0 | 0 | 25

353 | 37 | Sanctus Liberius Augusti filius Romanus, S.R.E. diaconus, cardinalis à sancto Siluestro papa factus, Impp. Cæsaribus Fl. Iulio Constantio, Fl. Claudio Iuliano, Fl. Iouiniano, Fl. Valentiniano, & Fl. Valente, Augustis sedit annos | 13 | 4 | 17

Et primum ante schisma, & eius relegationem in pace sedit annos 2. menses 3. dies 5.

Creatus VIII. Idus Maij, pontificatu ab Imp. Cæsare Constantio Augusto exactus, & in exsilium in Beroeam, Thraciæ missus, pridiæ Idus Augusti, anno Christi 355. Mauortio Lolliano & Arbetione VV. CC. Consſ. Abfuit ann. 2. mens. 3. dies 3.

357 | | De exsilio reuocatus XVII. Kalend. Decemb. Romam reuersus, in Suburbio ad sanctam Hagnetem permansit vsque ad IV. Nonas Augusti sequentis anni 358. quo die Romam ingressus, pontificatum Romanum administrauit, illumque in schismate iterum tenuit annos 8. menses 10. dies 10. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum XIX. presbyterorum XIIX. & diaconorum V. Obijt VIII. Kalend. Octobris, anno Christi 366. sepultus via Salaria in cœmeterio Priscillæ, Fl. Gratiano nobilissimo puero, & Dagalaifo V. C. Consſ. Vacauit sedes dies | 0 | 0 | 9

355 | 2 | *Felix II. Iunior Anastasij filius, Romanus. S.R.E. archidiaconus vel diaconus. Cardinalis à sancto Iulio papa factus, Impp. Cæs. Fl. Constantio Aug. sedit in schismate contra Lib. papam ann.* | 10 | | 4

Et primum solo pulso Liberio, annos 2. menses 3. dies 3.

Creatus pridie Idus Augusti viuente Liberio papa, pontificatus iura

Anni Christi.	Num. Pontific.		Anni.	Menses.	Dies.
		iura ei abrogata sunt, restituto Liberio 18. Kal. Decemb. anno Christi 375. Constantio Aug. 9. & Fl. Claudio Iuliano nob. Cæs. 2. Conss. Quum ordinationem vnam mense Decemb. episcoporum 19. presbyterorum 21. & diaconorum 5. fecisset, Felix obijt anno 365. 10. Kal. Decemb. sepultus via Aurelia in basilica sua, Imp. Cæs. Valentiniano, & Valente Aug. Conss.			
355		*Schisma secundum in ecclesia Romana inter Liberium & Felicem.*			
366	38	Sanctus Damasus Antonij filius ex oppido Vimarensi, diœcesis Bracarensis, Lusitanus Hispanus, S.R.E. diaconus, Imp. Cæs. Valentiniano, Valente, Gratiano, Valentiniano iuniore, Theodosio, & Arcadio Augustis, sedit annos	18	2	11
		Creatus, & consecratus Kal. Octobris. Ordinationes quinque mense Decembri fecit, episcoporum lxij. presbyterorum 31. & diaconorum 9. Obijt Romæ 3. Idus Decembris, anno Christi 384. & via Ardeatina in basilica sua sepultus, Fl. Ricimere, & Fl. Clearco v v. c c. Conss. Vacauit sedes dies	0	0	17
336	3	*Vrsicinus Romanus, S. R. E. diaconus Cardinalis in schismate creatus contra Damasum diaconum, consecratur à Paulo episcopo Tiburtino 7. Kal. Octob. die post obitum Liberij, qui Imp. Cæss. Valentiniano, & Valente Augustis, sedit annum*	1	1	23
		Anno sequenti 367. 16 Kal. Decemb. sponte abdicauit, & factus est episcopus Neapolitanus, Lupicino & Iouino VV. CC. Conss.			
366		*Schisma tertium in Ecclesia Romana, inter Damasum & Vrsicinum.*			
		Præcedentium pontificum idem est dies creationis & consecrationis, quod sequenti tempore obseruatum non est.			
381	11	Sancta & vniuersalis synhodus secunda Constantinopolitana, episcoporum CL. contra Macedonium episcopum Constantinopolitanum, spiritum sanctum creaturam esse dicentem, congregata, Flauio Annio Eucherio, & Posthumo Syagrio v v. c c. Conss.			
384	39	Sanctus Siricus Tiburtij filius, Romanus, S.R.E. diaconus Cardinalis, Imp. Cæsaribus Flauijs Valentiniano iuniore, Theodosio Arcadio, & Honorio Augustis, sedit annos	13	1	25
		Creatus & Consecratus 4. kalend. Ianuarij ineunte anno Christi 385. Ordinationes quinque mense Decembri fecit, episcoporum 32. presbyterorum 31. & diaconorum 16. Obijt 7. Kal. Martij anno Christi 398. sepultus in cœmeterio Priscillæ via Salaria, Imp. Cæsare Fl. Honorio Augusto 4. & Fl. Eutychiano v. c. Conss. Vacauit sedes menses	0	1	15
398	40	Sanctus Anastasius Maximi filius, Romanus, S. R. E. presbyter Cardinalis, Imp. Cæsare Arcadio & Honorio Augustis, sedit annos	3	0	21
		Creatus, & consecratus 7. Idus Aprilis Ordinationes			

Anni Christi.	Num. Pōtific.		Anni.	Menses.	Dies.
		nes duas mense Decembri fecit, episcoporum x. presbyterorum 9. & diaconorū 5. Obijt 5. Kal. Maij, anno Christi 401. sepultus in cœmeterio suo iuxta vicum Vrsipileati intra Vrbem, prope locum, vbi nunc est basilica sanctæ Vibianæ, Ragonio Vincētio Celso, & Fl. Fraurita V V. C C. Conss. Vacauit sedes dies	0	0	10
401	41	Sanctus Innocentius Innocentij filius, Albanus, S.R.E. diaconus Cardinalis, Imp. Cæss. Arcadio, Honorio, & Theodosio iuniore Augustus, sedit annos	15	2	4
		Creatus, & consecratus 8. Idus Maij, Quum Ordinationes quattuor mense Decembri, episcoporum 54. presbyterorum 30. & diaconorum 17. feciſſet, 5. Kal. Augusti anno Christi 416. mortuus est, & in cœmeterio ad Vrsum pileatum sepultus. Imp. Cæsare Fl. Theodosio iuniore Aug. 7. & Iunio 4. Palladio V. C. Consulibus. Vac. sedes dies	0	0	22
416	42	Sanctus Zosimus Habrahami filius Cæsarienſis, Cappadox Græcus, S.R.E. presbyter Cardinalis ab Innocentio papa factus, Imp. Cæss. Honorio, & Theodosio iuniore Augustis, sedit annos	3	4	7
		Creatus & consecratus 13 Kal. Sept. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum 8. presbyterorum 10. & diaconorum 3. Obijt 7. Kal. Ianuar. sepultus vi Tiburtina, in basilica sanctorum Laurentij & Stephani extra muros, iuxta cryptam prope corpus sancti martyris Laurentij, anno 419. finito, Fl. Monaxio, & Fl. Plinta V V. C C. Conss. Vacauit sedes diem	0	0	26 1
419	43	Sanctus Bonifacius Iucundi presbyteri filius, Romanus S.R.E. presbyter Cardinalis, Imp. Cæss. Honorio, & Theodosio Iuniore Aug. sedit annos.	3	9	28
		Creatus in schismate, & consecratus 5. Kal. Ianuar. ineunte anno Domini 420. Ordinationem vnam mēse Decembri fecit, episcoporum 36. presbyterorum 13. & diaconorum 3. Obijt 8. Kal. Nouembris, anno Domini 423. sepultus via Salaria in basilica sanctæ Felicitatis martyris, iuxta corpus eius, Rufio Prætextato Mariniano & M. Aurelio Asclepiodoto V V. C C. Conss. Vacauit sedes			
420		dies	0	0	9
	4	*Eulalius Romanus, S. R. E. archidiaconus, in schismate electus contra Bonifacium, sedit menses*	0	3	7
420		*Creatus & consecratus V. Kal. Ianuarij in fine anni 419. coactus abdicauit anno 420. 3 Nō. April. & factus est episcopus in Cāpania, Theodosio Aug. 9. & Fl. Constantio nobiliss. Cæsare 3. Conss.*			
		Schisma IV. in Ecclesia Romana, inter Bonifacium & Eulalium.			
423	44	Sanctus Cælestinus Prisci filius, Romanus, S.R.E. diaconus, Imp. Cæsaribus Flauijs Honorio Theodosio iuniore, & Placidio Valentiniano Augustis, sed. ann.	8	5	3
		Creatus, & consecratus pridie Nonas Nouembris fecit			

Anni Christi.	Num. Pōtific.		Anni.	Menſes.	Dies.
		cit ordinationes tres menſe Decembri, epiſcoporum XLVI. presbyterorum XXXII. & diaconorum XII. obijt VIII. Idus Aprilis anno Chriſti 432. ſepultus via Salaria in cœmeterio Priſcillæ, Fl. Aetio, & Fl. Valerio V V. C C. Conſſ. Vacauit ſedes dies			
430	III	Sancta & vniuerſalis ſynhodus III. Epheſina CC. epiſcoporum contra Neſtorium patriarcham Conſtantinopolitanum diuinam in Chriſto naturam negantem coacta, Theodoſio iuniore XIII. & Placidio Valentiniano III. Aug. Conſſ.	0	0	21
432	45	Sanctus Xyſtus III. Xyſti filius Romanus, S. R. E. preſbyter, Impp. Cæſaribus Theodoſio iuniore, & Plac. Valentiniano Augg. ſedit annos	7	11	0
		Creatus & conſecratus I V. Kal. Maij. Ordinationes quattuor menſe Decembri fecit, epiſcoporum LII. presbyterorum XXIIX. & diacorum XII. Obijt V. Kalend. Aprilis, anno 440. ſepultus via Tiburtina ad ſanctum Laurentium extra muros, in crypta iuxta corpus eius, Impp. Cæſ. Plac. Valentiniano Aug. V. & Anatolio V. C. Conſſ. Vacat ſedes menſes.			
440	46	Sanctus Leo Magnus Quinctiani filius, Romanus, S. R. E. Archidiaconus, Imp. Cæſaribus Theodoſio iuniore, Plac. Valentiniano, Fl. Marciano, Fl. Anicio Maximo, Fl. Mæcilio Auiro, Fl. Iulio Maiorano, & Fl. Leone Auguſtis, ſed ann.	0	1	13
		Creatus & conſecratus I V. Idus Maij, die Dominico. Ordinationes quattuor menſe Decembri fecit, epiſcoporum CXXCVI. presbyterorum XXCI. & diaconorum XXXI. Obijt III Idus Aprilis, anno 461. & primus omnium Romanorum Pontificum ſepultus eſt in porticu ante baſilicam ſancti Petri Seuerino, & Dagaloifo V V. C C. Conſſ. Vacauit ſedes dies	20	11	0
451	IIII.	Sancta & vniuerſalis ſynhodus I V. Chalcedonenſis DCXXX. epiſcoporum contra Dioſcorum patriarcham Alexandrium, & Eutychem Abbatem Conſtantinopolitanum, corpus Chriſti fantaſticum fuiſſe dicentes coacta, Marciano Aug. & Clodio Adelphio V. C. Conſſ.	0	0	7
491	47	Sanctus Hilarius Criſpini filius, Sardus, S. R. E. diaconus, Imp. Cæſare Fl. Leone, Fl. Vibio Seuero, & Fl. Antemio Auguſtis, ſed. ann.	6	3	10
		Creatus & conſecratus XIII. Kal. Maij. Ordinationes tres menſe Decembri fecit, epiſcoporum XXII. presbyterorum XXV. & diaconorum V. Obijt V. Kalendas Auguſti, anno 467. ſepultus ad ſanctum Laurentium extra muros, in crypta iuxta corpus Xyſti III. papæ, Ioanne & Puſæo VV. CC. Conſſ. Vacauit ſed. dies			
467	48	Sanctus Simplicius Caſtini, alias Caſtorij filius Tiburtinus, Latinus, Impp. Cæſaribus Leone ſeniore, Leone iuniore, Zenone Fl. Antemio, Fl. Anicio Olybrio, Fl. Glicerio, Fl. Iulio Nepote, Fl. Momyllo Auguſtulo Augu	0	0	10

Anni Christi.	Num. Pōtific.		Annī.	Menſes.	Dies.
		Auguſtis,& Rege Gotthorum in Italia Odoacre, ſedit ann.	15	6	23
		Creatus,& conſecratus 6.Idus Auguſti. Ordinationes tres menſe Frebruar.& Decemb.fecit epiſcoporū XXCIIX presbyterorum LVIII.diaconorum XI.Obijt VI.Nonas Martij,anno 483.ſepultus in porticu ante Baſilicam ſancti Petri apoſtoli in Vaticano, Anicio Fauſto V.C. ſine collega Conſ. Vacauit ſedes dies	0	0	6
483	49	Sanctus Felix 2. dictus 3. Iunior Felicis presbyteri Cardinalis ſanctorum Nerei & Archillei tt. Faſciolæ filius Romanus, Impp. Cæſ. Flauijs, Zenone, Anaſtaſio Augg. & Odoacre Gotthorum in Italia rege,ſedit annos	8	IX	17
		Creatus & conſecratus 7.Idus Martij, Ordinationes duas menſe Decemb. fecit epiſcoporum XXXI.presbyterorum XXIIX. & diaconorum VI.Obijt V.Kal.Martij,ſepultus in baſilica ſancti Pauli Apoſtoli, via Oſtienſi, anno 492.Impp.Cæſ.Fl.Anaſtaſio.Aug.& Fl.Rufino V.C. Conſſ.Vacauit ſedes dies	0	0	5
492	50	Sanctus Gelaſius Valerij epiſcopi filius, Afer, Impp. Cæſ. Fl.Anaſtaſio,Dicoro Auguſto,& Fl.Theodorico Amalo Gotthorum in Italia rege,ſedit annos	4	8	19
		Creatus & conſecratus V.Nonas Martij. Ordinationes duas menſibus Februar. & Decemb. fecit, epiſcoporum LXVII.presbyterorum XXXII.& diaconorum II.Obijt XI.Kalend.Decemb.anno Chriſti 496.ſepultus ad ſanctum Petrum Apoſtolum , Paulo V. C. ſine collega Conſſ.Vacauit ſedes dies	0	0	5
496	51	Anaſtaſius 2. iunior Petri filius,Romanus de regione Eſquilina,Imp. Cæſar. Fl. Anaſtaſio Aug. & Theodorico Italiæ rege,ſedit annum.			24
		Creatus & conſecratus V.Kal.Decembr. Ordinationem vnam menſe Decembri fecit, epiſcoporum XVI. presbyterorum XII & diaconorum :::: Obijt XIII. Kal Decembris,anno 498. ſepultus ad ſanctum Petrum, Decio Paulino & Ioanne Scytha VV.CC. Conſſ.Vacauit ſedes,eo mortuo dies.	1	II	2
498	52	Sanctus Cælius Symmachus Fortunati filius, Sardus, Imp.Cæſ.Fl.Anaſtaſio Auguſto,& Theodorico Gotthorum rege,ſedit annos	15	7	28
		Creatus & conſecratus X. Kal. Decemb. Ordinationes quattuor, menſe Decembri epiſcoporum CXVII. presbyterorum XCII.& diaconorum XVI. fecit.Obijt XIV. Kal.Auguſti,anno Chriſti 514.ſepultus ad ſanctum Petrum in Vaticano,M.Aurelio Caſſiodoro Senatore ſine collega Conſſ.Vacauit ſed. diem	0	0	1
	53	*Laurentius Romanus S. R.E.presbyter Cardinalis,in ſchiſmate contra Symmachum papam electus,ſedit annum*			...
		Creatus,& conſecratus X.Kalend.Decembris, & anno ſequenti pontificatu Romano quum ſe abdicaſſet, factus eſt epiſcopus Nuceſinus,	1	...	

Anni Christi.	Num. Pontific.		Anni.	Menses.	Dies.
		us, Asclepio, & Ioanne Gibbo VV. CC. Coss.			
498		*Schisma V. in S.R.E. inter Symmachum & Laurentium.*			
514	53	Sanctus Cælius Hormisda Iusti filius, Frusinas Campanus, vel Latinus Imp. Cess. Anastasio, & Iustino Augustis, ac Theodorico Italiæ rege, sedit annos	9.	0	18
		Creatus, & consecratus 13. Augusti. Ordinationem vnam mense Decemb. fecit, episcoporum lv. presbyterorum 21 & diaconorum:::: Obijt 8. Idus Augusti, anno 523. sepultus in basilica sancti Petri Fl. Anicio Maximo V. C. sine collega Coss. Vacauit sedes dies	•	0	5
523	54	Sanctus Ioannes Constantij filius Tuscus, S.R.E. presbyter Cardinalis SS. Ioannis, & Pauli tt. Pammachij, Imp. Iustino Aug. & Theodorico Gotthorum in Italia rege, sedit annos	2	9	16
		Creatus, & consecratus prid. Idus Augusti. Ordinationes aliquot episcoporum 15. fecit. Excessit Rauennæ in carcere à Rege Gotthorum Theodorico coniectus 6. Kal. Iunij. Cadauer Romam illico translatum, ad S. Petrum apostolum sepultum est anno Christi 526. Anicio Olybrio iuniore V. C. sine collega Coss. Vac. sed. mens.	0	1	27
26	55	Sanctus Felix 3. dictus 4. Castorij filius Beneuentanus Samnis, S.R.E. presbyter Cardinalis S. Siluestri tt. Equitij. Imp. Cæs. Flauijs Iustino, & Iustiniano Magno Augustis, & Atalarico Gotthorum in Italia rege, suo anno	4	2	18
		Creatus, & consecratus 8. kal. Augusti. Ordinationes duas mensibus Feb. & Martio, episcoporum 29. presbyterorum lv. & diaconorum 4. fecit. Obijt 4. Idus Octob. anno 530. sepultus ad sanctum Petrum, Posthumo Lampadio, & Fl. Oreste VV. CC. Coss. Vacauit sed. dies	0	0	3
530	56	Bonifacius 2. iunior Sigeuultes filius, Romanus, S.R.E. presbyter Cardinalis tt. sanctæ Cæciliæ, Imp. Cæs. Fl. Iustiniano Aug. & Atalarico Italiæ rege, sedit annum	1	0	2
		Creatus & consecratus Romæ 17. Kal. Nouemb. Ordinationeque vna facta, Obijt 16. Kal. Nouemb. anno 531. sepultus ad sanctum Petrum. Post consulatum Lampadij, & Orestis v v. c c. Vac. sed. mens.	0	3	5
9530	6	*Dioscorus Romanus, S.R.E. presbyter Cardinalis, in schismate contra Bonifacium 17 Kal. Nouemb. creatus, sed dies*	0	0	28
		Obijt eodem anno, pridie Idus Octobris, sepultus ad sanctum Petrum.			
530		*Schisma VI. inter Bonifacium, & Dioscorum.*			
532	57	Ioannes 2. iunior cognomine Mercurius, Proiecti filius, Romanus de regione Cælio monte, S.R.E. presbyter cardinalis tt. sancti Clementis, Imp. Cæs. Fl. Iustiniano Aug. & Atalarico Gotthorum rege, sed. ann.	2		
		Creatus, & consecratus 11 Kal. Februarij, 2. P. C. Lampadij, & Orestis v v. c c. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum 21. presbyterorum xv. & dia-		4	6

& diaconorum :::: Obijt VI Kalend. Iunij, anno Christi 554. sepultus ad sanctum Petrum, Fl. Iustiniano Aug. 3. & Decio Theodoro Paulino V.C. Conss. Vacauit sedes Romana dies — 0 — 0 — 6

534 — 85 — Sanctus Rusticus Agapetus Gordiani presbyteri cardinalis sanctorum Ioannis & Pauli tt. Pammachi filius, Romanus. S.R.E. archidiaconus, Imp. Cæsar. 2. Iustiniano Aug. & Theodahato Amalo Italiæ rege, sedit mensis — 0 — 11 — 19

Creatus, & consecratus 3. Nonas Iunij. Ordinationem vnam episcoporum XI. & diaconorum IV. fecit. Obijt Constantinopoli, quo à Theodahato Gotthorum Tyranno legatus fuerat, XII. Kalend. Iunij, anno 535. Romam translatus, sepultus est ad sanctum Petrum XII. Kalend. Octob. eiusdem anni, F. Belisario V.C. sine conlega consule. Vacauit sedes menses

ad electionem — 0 — 1 — 28
ad ordinationem — 0 — 6 — 24

535 — 59 — Sanctus Cælius Siluerius Hormisdæ papæ filius, Frusinas, Hernicus, vel Latinus, aut Campanus, S.R.E. subdiaconus regionarius, Imp. Cæsar Iustiniano Augusto Tehodahato, & Vitige Gotthorum in Italia regibus, sedit annum

ab electione — 1 — 10 — 7
ab ordinatione — 1 — 5 — 11

Creatus XIII. Kalend. Augusti, consecratus verò die Dominico XVII. Kalend. Ianuarij. Ordinationem vnam mense decembri fecit, episcoporum XIX. presbyterorum XIIII. & diaconorum V. Pontificatu exactus est 7. Kal. Iunij, anno 537. II. P. Fl. Belisarij V. C. & in insulam Pontiam relegatus, vbi anno sequenti 538. XII. Kal. Iulij mortuus est, ibiq; sepultus, Ioanne, & Fl. Volusiano VV. CC. Consulibus. Quo deportato vacauit sedes

vsque ad creationem — 0 — 0 — 1
vsque ad consecrationem — 0 — 0 — 19

537 — 60 — Vigilius Ioannis consularis viri filius Romanus, S.R.E. archidiaconus, Imp. Cæsare Flauio Anicio Iustiniano Aug. Vitige, Ildoualdo, Ararico Tutila & Teio Gotthorum in Italia regibus, sedit ann.

à creatione — 18 — 7 — 15
à consecratione — 18 — 6 — 28

Creatus VI. kal. Iunij, & consecratus die Dominico, XVIII. Kal Iulij, viuente prædecessore suo Siluerio. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum XXCI. presbyterorum XLVI. & diaconorum XVI. Obijt Syracusis in Sicilia, Constantinopoli ab Imperatore rediens Romam 4. Idus Ianuarij, anno 556. XV. post consulatum Fl. Basilij iunioris V. C. Cadauer Romam relatum

tum, sepultum est via Salaria in Basilica sancti Marcelli. Quo mortuo vacauit sedes menses | 0 | 3 | 5

537 — *Schisma 7. inter Siluerium, & Vigilium.*

533 V. Sancta, & vniuersalis synhodus 5. Constantinopolitana secunda, episcoporum clxv. contra hæreticos Origenianistas collecta 12. post consulatum Flauij Basilij iunioris v. c.

556 61 Sanctus Pelagius Ioannis Vicariani filius, Romanus, S. R. E. archidiaconus, Imp. Cæsare Iustiniano Augusto, sedit ab ordinatione ann. | 4 | 10 | 18

Creatus ..., ordinatus 16. kalend. Maij, die Dominico paschę 15 post consulatum Fl. Basilij iunioris v. c. Ordinationes duas mēse Decembri fecit episcoporum xlix. presbyterorum 26. & diaconorū 9. Obijt 4. Nonas Martij, anno 565. sepultus ad sanctum Petrum post consulatum Fl. Basilij iunioris v. c. anno 20 Vacauit eo mortuo sedes Romana

ad electionem | 0 | 2 | 24
ad ordinationem | 0 | 4 | 12

561 62 Sanctus Ioannes 3. Catellinus Anastasij filius, Romanus, Imp. Cæs. Flauijs Iustiniano, & Iustino iuniore Aug. sedit annis

ab electione | 13 | 0 | 16
ab ordinatione | 12 | 11 | 27

Creatus 3. Kal. Iunij. Consecratus die Dominico 16. Kal Augusti. Ordinationibus duzbus mense Decembri habitis, episcopos lxi. presbyteros 29. & diaconos 13. fecit. Obijt 3. Idus Iulij, anno 574. post consulatum Iustini Augusti anno 7. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes mens.

ad electionem | 0 | 10 | 3
ad ordinationem | 0 | 10 | 19

575 63 Sanctus Benedictus Bonosus, Bonifacij filius, Romanus, Imp. Cæs. Iustino iuniore, & Tiberio Constantino Aug. sedit annos

ab electione | 4 | 2 | 15
ab ordinatione | 4 | 1 | 29

Creatus 16. Kalend. Iun. consecratus die Dominico 4 Nonas Iun. 8 P. C. Iustini Aug. Ordinationem vnam mense Decembri fecit episcoporum 21. presbyterorum 15. & diaconorum 3. Obijt 3. Kal. Augusti, anno 579. 12. P. C Dini Iustini, sepultus in secretario beati Petri Apostoli. Vacauit sed. Rom.

ad electionem | 0 | 3 | 10
ad ordinationem | 0 | 4 | 0

579 64 Sanctus Pelagius 2. iunior, Vinigildi filius Romanus, Imp. Cæsaribus Tiberio, & Mauricio Augustis, sedit ann.

ab electione | 10 | 2 | 29
ab ordinatione | 10 | 2 | 10

Anni Christi.	Num. Pontific		Anni.	Menses.	Dies.
		Creatus 3. Idus Nouembris, consecratus die sancti Andreæ pridie Kalend. Decembris. Ordinationes duas mẽse Decembri fecit, episcoporum 43. presbyterorum 28. & diaconorum 8. Obijt 6. Idus Februar. ex peste, anno 590. 6. P. C. P. Tiberij Flauij Mauritij Augusti, Indictione 5. sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes menses			
		ad creationem	0	::::	::::
		ad ordinationem	0	6	25
590	65	Sanctus Gregorius, magnus ecclesiæ doctor, Gordiani senatoris & Siluiæ sanctissimæ matronæ filius, Romanus monachus, S. R. E. archidiaconus, & apocrisarius Constantinopoli apud Imperatorem, & Anglorum apostolus, Imp. Cæs. Tiberio Flauio Mauritio, & Flauio Phoca Augustis, sedit annos			
		ab electione	14	::::	::::
		ab ordinatione	13	6	10
		Creatus:::: Ordinatus die Dominico 3. Non. Sept. Ordinationes duas, vnam in Quadragesima, aliam mense Sept. fecit, episcoporum 62. presbyterorum 39. & diaconorum 5. Obijt 4. Idus Martij, anno Christi 604. sepultus in porticu ante basilicam S. Petri, prope secretarium, hodie sancta Maria de febre vocatum, Imp. Cæsare Flauio Phoca sine collega Augusto & consule, Indict. 7. Vacauit sedes Romana eo mortuo menses			
		ad electionem	0	5	19
		ad ordinationem	0	6	0
604	66	Sabinianus Boni filius Bleranus, Tuscus, diaconus, Cardinalis & apocrisarius apostolicæ sedis Constantinopoli apud Imperatorem à S. Gregorio papa creatus, Imp. Cæsare Fl. Phoca Aug. sedit menses			
		à creatione	0	5	19
		ab ordinatione	0	5	7
		Creatus Kal. Septembris, consecratus die Dominico, Idibus Septembris. Ordinationem vnam episcoporum 26. fecit. Obijt 11. Kal. Martij, anno Christi 605. & ad sanctum Petrum sepultus, P. C. Fl. Phocæ Aug. Vac. sed. diem	0	0	1
605	67	Sanctus Bonifacius 3. Ioannis Catadiosis filius, Romanus, S. R. E. presbyter Cardinalis, Imp. Cæs. Fl. Phoca Augusto, sedit mens.	0	8	23
		Creatus, & ordinatus 9. Kalen. Martij, die Dominico. Ordinauit episcopos 21. aliàs 11. Obijt prid. Idus Nouembris, anno Christi 605. sepultus ad sanctum Petrum. P. C. Imp. Cæs. Fl. Phocæ Aug. Vacauit sedes			
		ad electionem	0	::::	::::
		ad consecrationem	0	9	15
606	68	Sanctus Bonifacius 4. Ioannis Medici filius, Valerien-sis Marsus, S. R. E. presbyter Cardinalis, Imp. Cæs. Flauijs Phoca & Heraclio Augustis, sed. ann.			

		ab electione	....	....	....
		a consecratione	6	8	12
		Creatus .... consecratus die Dominico, v. Kalend. Septembr 15, 2. post consulatum Fl. Phocæ Augusti. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum 36. presbyterorum :::: & diaconorum IX. Obijt VIII. Idus Maij, anno 613. sepultus ad sanctum Petrum, 2. post consulatum Imperatoris Cæsaris Fl. Heraclij Augusti. Vacauit sedes Romana menses			
		ad electionem	0	....	....
		ad consecrationem	0	5	12
613	69	Sanctus Deus dedit Stephani subdiaconi filius, Romanus, S.R.E. presbyter Cardinalis SS. Ioannis & Pauli, tt. Pammachij S. Gregorio papa factus, Imp. Cæsare Fl. Heraclio Augusto, sedit ab ordinatione annos	3	0	9
		Consecratus die Dominico, 12 Kal. Nouemb. Ordinationes tres episcoporum XXIX. presbyterorum XIIII. & diaconorum V. fecit. Obijt VI. Idus Nouembris, anno Christi 616. indict. V. & ad sanctum Petrum sepultus, post consulatum Fl. Heraclij Augusti anno V. Vacauit sedes vsque ad consecrationem mens.			
617	70	Bonifacius V. Neapolitanus Ioannis filius, Imp. Cæs. Fl. Heraclio Augusto, sedit ab ordinatione annos	0	1	16
		Consecratus 7. Kal. Ianuarij ineunte anno Dominicæ natiuitatis 617. Ordinationes duas mense Decembri, episcoporum XXIX. presbyterorum XXVI. & diaconorum IV. fecit. Obijt 8. Kal. Nouembris, anno 622. sepultus ad S. Petrum XI. P.C. Imp. Cæs. Flauij Heraclij Augusti. Vacauit sedes	5	10	0
622	71	Honorius Petronij viri consularis filius Campanus, Imperatore Cæsare Flauio Heraclio Augusto, sedit annos	0	0	12
		Creatus & consecratus die Dominico VII. Idus Nouembris. Ordinationes tres mense Decembri, episcoporum XXCI. presbyterorum XIII. & diaconorum XI. Obijt III, Idus Octobris, anno Christi 635. sepultus ad S. Petrum XXIIII. post cons. Fl. Heraclij. Aug. Vac. Rom. sed. vsque ad consecrationem ann.	12	11	7
637	72	Seuerinus Labieni filius, Romanus, Imperatore Cæs. Flauio Heraclio Augusto, sedit ab ordinatione annum	1	7	18
		Creatus .... consecratus Kal. Iunij, die Dominico. Fecit ordinationem vnam, qua episcopos nouem creauit. Moritur IV. Non. Augusti, sepultus ad S. Petrum, anno Christi 638. post consulatum Imp. Cæsaris Fl. Heraclij Augusti anno XXVII. Vacauit sedes vsque ad nouam consecrationem mens.	1	2	4
639	73	Ioannes IV. Venantij Scholastici filius Dalmata, S.R.E. diaconus Cardinalis, Imp. Cæs. Fl. Heraclio Augusto, sedit ann.	0	4	22
		Consecratus 8. Kalend Ianuarij, die Natalis Domini	1	9	18

Anni Christi.	Num. Pontific.		Anni.	Menses.	Dies.
		ineunte, anno 639. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum XIIX. presbyterorum XIX. & diaconorum V. Obijt IV. Idus Octobris, anno 640. sepultus ad sanctum Petrum XXIX, post Consulatum Imp. Cæsaris	0	1	13
640	74	Flauij Heraclij Augusti, Vacauit sedes mensem			
		Theodorus Theodori episcopi filius Hierosolymita, Græcus Impp. Cæsaribus Flauijs Heraclijs Constantino, Herocleone, & Constante Augustis, sedit annos.	6	5	19
		Consecratus VI. Kalend. Decembris die Dominico. Ordinationem vnam mense Decembri episcoporum XLVI. presbyterorum XXI. & diaconorum IV. fecit. Obijt pridie Idus Maij, anno 647. & ad sanctum Petrum sepelitur, V. P. C. Imp. Cæs. Flauij Constantis Augusti. Vacauit sedes menses	0	1	21
			0	4	1
647	75	ad electionem / ad consecrationem			
		Saactus Martinus Fabritij filius, Tudertinus Tuscus, Imp. Cæs. Fl. Heraclio Constante Augusto. sed. annos	6	4	7
		ab electione / a consecratione	6	1	28
		Creatus pridie Nonas Iulij, consecratus die Dominico XVI. Kalend. Ordinationes duas mense Decembri fecit, episcoporum XXXIII. presbyterorum XI, & diaconorum V. Obijt Cersonæ in Ponto, vbi in exsilium pro tuenda catholicæ fidei veritate ab Imperatore Constante actus fuerat pridie Idus Nouembris, anno 653. Ibique sepultus P. C. Fl. Constantis Augusti, anno XI. Vacauit	0	8	28
654	76	sedes menses			
		Eugenius Rufiniani filius, Romanus de regione prima Auentienensi, Imp. Cæs. Fl. Constante Augusto, sedit annos	2	9	24
		Creatus, & consecratus die Dominico, IV. Idus Augusti, anno XII. P. C. Constantis Imp. Ordinationes duas, episcoporum XXI. fecit. Obijt IV. Nonas Iunij, sepultus ad S. Petrum, anno 657. XV. P. C. Constantis Imperatoris. Vacauit sedes Romana mensem.	0	1	27
657	77				
		Vitalianus Anastasij filius, Signinus Latinus, Impp. Cæss. Flauijs Heraclijs Constante & Constantino Augustis, sedit annos	14	5	29
		Consecratus die Dominico, 3. Kal. Augusti. Ordinationes quattuor, episcoporum XCVII. presbyterorum XXII. & diaconorum XI. fecit Obijt 6. Kal. Februarij, anno 672. sepultus ad S. Petrum P. C. Constantini Aug. anno V. Vacauit sedes menses	0	2	14
672	78				
		Adeodatus Iouiani filius Romanus, monachus presbyter Cardinalis Impp. Cæs. Fl. Heraclio Constantino Augusto, sedit annos.	4	2	16
		Consecratus 3. Idus Aprilis die Dominico. Ordinationem vnam mense Decembri, episcoporum XLVI. presbyterorum XIIII. & diaconorum II. fecit. Obijt 6. Kal.			

Anni Christi.	Num. Pontific.		Anni.	Menses.	Dies.
		Kal. Iulij, anno 676. sepultus ad sanctum Petrum IX. P. C. Constantini Aug. Vacauit sedes menses	0	4	6
676	79	Domnio, aliàs Donus, aliàs Domnus, Mauricij filius, Romanus, Imp. Constantino Augusto, sedit annos	2	5	10
		Creatus die Dominico, 4. Nonas Nouembris. Ordinationem vnam, episcoporum VI. presbyterorum X. & diaconorum V. fecit. Obijt 3. Idus Aprilis, anno 679. sepultus ad sanctum Petrum P. C. Constantini Augg. anno XII. Vacauit sedes menses	0	2	28
679	80	Agatho Pannonij filius, Panormitanus Siculus monachus, S. R. E presbyter Cardinalis, Imp. Constãtino Aug. sedit annos	2	6	0
		Consecratus 6. Id. Iulij die Dominico. Ordinationem vnam fecit, episcoporum XIIX. presbyterorum X. & diaconorum III. Obijt 4. Idus Ianuarij, anno 682. P. C. Imp. Constantini Augusti anno XV. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes mens.	0	7	0
681	VI.	Sancta, & vniuersalis synhodus VI. Constantinopolitana 3. CCXXCIX. episcoporum, contra Monothelitas hæreticos congregata, P. C. Constantini Augusti annis 13. 14. & 15.			
682	81	Sanctus Leo II. iunior Pauli filius, Aidonensis diœc. Catinensis, Siculus, S. R. E. presbyter cardinalis, Impp. Cæs. Constantino Augusto, sedit mens.	0	10	19
		Creatus IV. Idus Augusti die Dominico. Ordinationem vnam die 26. Iunij fecit, qua episcoqos 23. presbyteros 9. diaconos 3. creauit. Obijt 4. Kal. Iulij, anno 683. sepultus ad sanctum Petrum, P. C. Imp. Constantino Aug. anno 16. Indictione XI. Vac. sed. mens.	0	11	21
684	82	Sanctus Benedictus II. iunior Ioannis filius, Romanus S. R. E. presbyter cardinalis, Imp. Cæsare Heraclio Constantino Augusto, sedit mens.	0	10	27
		Consecratus 13. Kal. Iul. die Domino. Ordinationem vnam, episcoporum 13. fecit. Obijt Idib. Maij, anno Christi 685 Impp. Cæs. Flauio Iustiniano iuniore Augusto, sine collega Cons. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes { vsque ad consecrationem / vsque ad creationem	0 0	2 2	9 15
		Pontifices, qui deinde fuerunt, creati & consecrati sunt sine Constantinopolitani Imperatoris iussione. Anastasius Bibliothecarius			
685	83	Ioannes V. Cyriaci filius, Antiochenus Syrus, S. R. E archidiaconus Cardinalis, Imp. Cæsaribus Flauijs Heraclijs Constantino, & Iustiniano Augustis, sedit à creatione annum	1	0	9
		Creatus 8. Kal. Augusti, consecratus 3. Kal. Augusti. Ordinationem vnam fecit, episcoporum XII. Obijt IV. Nonas Augusti anno 686. sepultus ad sanctum Petrum post consulatum Fl. Iustiniani iunioris Augg. Vac. sed mens.	0	2	28

Anni Christi.	Num. Pontific.		Anni.	Menses.	Dies.
686	7	*Petrus Romanus S.R.E. archipresbyter* } *in schismate, quod VIII. fuit creati.*			
	8	*Theodorus, S.R.E. presbyter Cardinalis* }			
		Quibus pulsis, pontifex Romanus renunciatus est			
686	24	Cuno Trax. Benedicti filius, S. R. E. presbyter cardinalis, qui sedit menses	0	11	0
		Creatus & consecratus 12. Kal. Nouemb. die Dominico, fecit ordinationem vnam, episcoporum 16. Obijt 11. Kalen. Octobris, anno 678. sepultus ad S. Petrum, iterum P. C. Iustiniani. Aug. Vac. sed.	0	2	25
687	9	*Theodorus, presbyter, S.R.E.* } *in schismate, quod*			
	10	*Paschalis, Archidiaconus S. R.E.* } *IX. fuit, creati.*			
		Vtriusque pulsis, papa factus est			
687	85	Sergius Tiberij filius, Antiochenus Syrus, Panormi in Sicilia ortus, S.R. E. presbyter Cardinalis tt. sanctæ Susannæ ad duas domos à Leone 2. papa factus. Imp. Cæss. Fl. Iustiniano, Leontio, & Liberio Habsimaro Augustis, sedit annos	13	8	23
		Creatus 16. Kal. consecratus 8. Kal. Ianuarij, die natalis Domini. Ordinationes duas mense Martio fecit, episcoporum 96. presbyterorum 18. & diaconorum 4. Obijt 6. Idus Septembris, anno 701. Indictione 14. sepultus ad S. Petrum, post consulatum Tiberij Habsimari. Aug. Vac. sedes mensem	0	1	20
701	86	Ioannes 6. Græcus Paterni, aliàs Petronij filius, Imp. Tiberio Habsimaro Aug. sed. ann.	3	2	13
		Creatus 4. Kal. consecratus 3 Kal. Nouemb. fecit ordinationem vnam episcoporum 15. presbyterorum 9. & diaconorum 2. Obijt 7. Idus Ianuarij, anno 705. Indict. 3. sepultus ad sanctum Petrum, V. P. C. Tiberij Habsimari Aug. Vacauit sedes mensem	0	1	18
705	87	Ioannes 7. Platonis filius, Græcus, diaconus Cardinalis sanctæ Mariæ Nouæ, Imp. Cæs. Tiberio Habsimaro, & Fl. Iustiniano iterum Aug sedit annos	2	7	17
		Creatus & consecratus die Dominico Kal. Martij. Fecit ordinationem vnam, qua episcopos 19 presbyteros x. & diaconos 2. creauit. Obijt Romæ iuxta ecclesiam sanctæ Mariæ Nouæ, quam renouauerat 16. Kal. Nouemb. sepultus in basilica sancti Petri, ante altare sancta Dei genitricis Virginis, quod nunc Sudarij dicitur, anno Christi 707. Indictione 6. Imp. Cæsare Fl. Heraclì Iustiniano Augusto 2. sine conlega consule. Non vacauit sedes.			
707	88	Sisinnius Ioannis filius, Syrus, Iustiniano Augusto, sedit dies	0	0	20
		Creatus 15. Kal. Consecratus 10. Kal. Nouemb. Ordinationem vnius episcopi in Insula Corsica fecit. Obijt 8. Idus Nouembris, sepultus ad S. Petrum. Vac. sed. mens.	0	1	16
707	89	Constantinus Ioannis filius, Syrus, Imp. Cæsare Iustinia-			

Anni Christi.	Num. Pontif.		Anni.	Menses.	Dies.
		iano,& Philippico Bardane Augustis,sedit annos			
		Creatus 10. Kal. Ianuar. consecratus 8. Kal. die natalis Domini. Ordinationem vnam episcoporum 64. presbyterorum 10. & diaconorũ 2. fecit. Obijt 3. Idus Feb. ann. 716. Indictione 14. sepultus ad S. Petrum, Fl. Arthemio Anastasio Aug. Cos. Vacauit sedes mensem	8 0	1 1	20 10
716	90	Gregorius 2. iunior Romanus Marcelli filius, S.R.E. diaconus Cardinalis à Constantino papa factus, Imp. Cæs. Fl. Anastasio Arthemio, Theodosio Adramiteno,& Leone Isauro Augustis, sedit annos	14	10	22
		Creatus 12. Kal. consecratus 11. Kal. Aprilis. Ordinationes 9. mense Septemb. fecit,& vnam mense Iunio, quibus episcopos cxlix. presbyteros 35. & diaconos 4. creauit. Obijt 3. Idus Februarij, Indictione 14. anno Christi 731. P. C. Leonis Aug. anno 14. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	21
731	91	Gregorius 3. Ioannis filius, Syrus, S. R. E. presbyter Cardinalis, Imp. Cæs. Flauio Leone Isauro Augusto, sedit annos	10	8	24
		Creatus 3 Non. Martij, consecratus 15. Kal. April. Ordinationes tres mense Decemb. fecit, episcoporum xxc. presbyterorum 24. & diaconorum 3. Obijt 4. Kalen. Decembris, anno 741. Indictione 10. sepultus in basilica S. Petri apostoli, post consulatum Leonis Isauri Augusti anno 24. Vacauit sedes dies	0	0	2
		Italia ab Imp. Constantinopolitano Leone hæretico Iconomacho, auctore Gregorio 3. papa defecit.			
741	91	Zacharias Polycronij filius, Græcus monachus, S.R.E. presbyter cardinalis à Gregorio 3. creatus. Imp. Cæs. Fl. Constantino Copronymo Augusto, sedit annos	10	3	15
		Creatus Kal. Decemb. Consecratus 3 Non. Decembris. Ordinationes tres mense Martio fecit, episcoporum lxxxv. presbyterorum 30. & diaconorum 5. Obijt 1 dibus Martij, anno Christi 752. Indictione 5. sepultus ad sanctũ Petrum, P. C. Constantini Copronymi Aug. anno 10. Vacauit sedes dies	0	0	27 8
752	93	Stephanus 2. iunior, S. R. E. presbyter Cardinalis, sedit dies	0	0	4
		Creatus 9. Kal. April. Obijt 6. Kal. Aprilis, sepultus ad S. Petrum. Vacauit sed. diem	0	0	1
752	94	Stephanus 3. dictus 2. iunior Constantini filius Romanus, S.R.E. diaconus cardinalis à Zacharia papa factus, Impp. Cæs. Flauijs Constantino Copronymo & Leone Augustis, sedit annos	5	0	32
		Creatus 4. Kalendas Aprilis, consecratus 4. Nonas Aprilis. Ordinationem vnam mense Martio, episcoporum IIII. presbyterorum II. & diaconorum 2. fecit. Obijt 6. Kal Maij, anno Christi 757. Indictione 10. sepultus ad sanctum Petrum, P. C. Constantini Copronymi			

Anni Christi.	Num. Pontific.		Anni.	Menses.	Dies.
		gusti anno xv. Vacauit sedes dies	0	0	32
757	95	Paulus Constantini filius Stephani iuniores papæ frater Germanus, S. R. E. diaconus cardinalis à Zacharia papa factus, Impp. Cæs. Constantino, & Leone Augg. sedit annos	10	1	0
		Creatus, & consecratus 4 Kal. Iunij. Ordinationem vnam mense Decembri fecit episcoporum 3. presbyterorum 12 & diaconorum 2. Obijt in monasterio S. Pauli via Ostiensi 4 Kal. Iulij. anno Christi 767. Indictione v. sepultus ad sanctum Petrum, P. C. Constantini Copronymi Aug. anno xxv. Vacauit sedes annum	1	1	7
757	11	*Theophylactus Romanus, S. R. E. archidiaconus Cardinalis, in schismate X. contra Paulum papam creatus, sedit*	0	....	....
		Coactus abdicauit.			
767	12	*Constantinus Nepesinus, Ducis Nepesini filius, quum laicus esset, contra canones Tiberis & Passiui fratrum suorum vi, à Laicis pontifex creatus, præter Cardinalium sententiam, sedit annum*	1	1.	9
		Creatus die Dominico, quo mortuus est Paulus papa 4. Kalend. Iulij postridie diaconus, & presbyter à Georgio Prænestino episcopo factus, Pontifex verò die Dominico sequenti 3. Nonas Iulij apud S. Petrum à Georgio Prænestino, Eustratio Albano, & Citonato Portuensi consecratus. Ordinationes fecit, episcoporum VIII. presbyterorum VIII. & diaconorum IIII. Anno sequenti 768. coactus à Christophoro Primicerio, & consiliario apostolicæ sedis, & Sergio eius filio sacellario, abdicauit, Laterani in concilio Episcoprū, & Cardinalium die sabbati, ante ordinationē Stephani papæ VIII. Idus Augusti, & in monasterio Cellæ nouæ effossis oculis, relegatus, monachus factus est.			
768	13	*Philippus Romanus, monachus abbas, monasterij sancti Viti, S. R. E. presbyter Cardinalis, in schismate contra Constantinum à quibusdam clericis auctore Valdiberto presbytero Longobardo papa factus, sedit dies*	0	0	5
		Creatus & consecratus prid. Kal. Augusti die Dominico, & quinto die post coactus ab eodem Christophoro Primicerio, pontificatu se abdicauit prid. Nonas Augusti, atq; ad suum monasterium reuersus est, & postridie Stephanus electus.			
767 768	96	*Schisma XI. in ecclesia Romana maxime turbulentum.* Stephanus IIII. dictus III. Olibrij filius, Siculus, monachus monasterij S. Chrysogoni Romæ sub Gregorio III. papa cubicularius Lateranensis, demum S. R. E. pretbyter Cardinalis tt. sanctæ Cæciliæ à Zacharia papa factus, Impp. Cęsaribus Constantino Copronymo, & Leone Augg. sedit annos	3	5	27
		Creatus Nonis Augusti, & consecratus VII. Idus Augusti XXVI. P. C. Constantini Copronymi Augusti. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum .... presbyterorum V. & diaconorum IV. Obijt manè prid. Kal. Februarij anno 772. Indictione X. sepultus ad sanctum Petrum, 3. post consulatum Leonis IV. Augusti. Vacauit Romana sedes dies	0	0	8

Ha

Anni Christi.	Num. Pontific.		Anni.	Menses.	Dies.
772	97	Hadrianus Theodori filius, Romanus de regione via Lata prope sanctum Marcum, nobilissimo genere ortus, clericus, notarius regionarius, & subdiaconus à Paulo papa factus, post S R.E. diaconus Cardinalis à Stephano III. creatus. Impp. Cæs. Leone IV. & Constantino eius filio Augustis, sedit annos	23	10	17
		Creatus & consecratus V. Idus Februarij die Dominico. Ordinationes duas mense Martio fecit, episcoporum CXXCV. presbyterorum XXIIII. & diaconorum VII. Obijt manè VII. Kalend. Ianuarij anno 795. finiente. Indictione IV. sepultus ad sanctum Petrum, P. C. Cõstantini Octaui Irenes filij Augusti, anno XVI. Non. vacauit sedes	0	0	0
789	VII.	Sancta, & vniuersalis synhodus septima Nicæna secunda CCCL. Episcoporum, contra Iconomachos collecta P. C. Constantini VIII. Aug. anno X.			
796	98	Leo III. Azzupij filius, Romanus, S.R.E. presbyter cardinalis tt. S. Susannę Constantino VIII. & Nicephoro Augustis, sedit annos	20	5	18
		Creatus 7. Kal. Ianuarij, postridie consecratus. Ordinationes tres mense Martio fecit, episcoporum CXXVI. presbyterorum XXX. & diaconorum XI. Obijt prid. Idus Iunij, anno 816. Indictione IX. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	20
800		Hic pontifex Carolum Magnum Francorum regem Imperatorem creauit.			
816	99	Stephanus V. dictus IV. Iulij Marini filius, Romanus, S.R.E. diaconus, aliàs presbyter Cardinalis à Leone III. papa factus, Ludouico Pio Augusto, sedit menses	0	6	23
		Creatus V. Nonas Iulij, consecratus prid. Nonas Iulij. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum V. presbyterorum IX. & diaconorum IV. Obijt 8. Kal. Febr. anno 817. sepultus in basilica sancti Petri apostoli. Vacauit sedes dies	0	0	2
817	100	Paschalis Maximi Bonosi filius, Romanus, monachus & abbas sancti Stephani prope S. Petrum, S.R.E. presbyter cardinalis tituli sanctæ Praxedis à Leone III. papa factus Ludouico Pio & Hlothario Augustis, sedit annos	7	3	17
		Creatus V. Kal. Februarij, consecratus Kal. Februarij. Ordinationes duas mensibus Decemb. & Martio fecit, episcoporum .... presbyterorum VII. & diaconorum VII. Obijt prid. Idus Maij, anno Christi 824. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	4
824	101	Eugenius II. iunior Boemundi filius, Romanus, S.R.E. archipresbyter cardinalis tt. sanctæ Sabinæ à Leone III. papa factus, Impp. Cæsaribus Ludouico Pio, & Hlothario Augg. sedit ann.	3	6	24
		Creatus 14. Kal. & consecratus XI. Kalend. Iunij. Obijt prid. Idus Decembris, anno 827. sepultus ad sanctum Petrum. Vac. sed. diem	0	0	1

Anni Christi.	Num. Pontific.		Anni.	Menses.	Dies.
827	14	*Zizinius Romanus, S. R. E. presbyter Cardinalis in schismate contra Eugenium electus à minori parte, sedit*			
		Coactus non longè pòst abdicauit.	0	....	....
827	102	*Schisma in ecclesia Romana XII.*			
		Valentinus Leontij filius, Romanus, S. R. E. archidiaconus Cardinalis à Paschale papa factus, sedit mensem	0	1	10
		Creatus XIX Kal. Ianuarij, consecratus postridie, obijt XI. Kal Februarij. anno Christi 828. sepultus in basilica sancti Petri. Vacauit sedes dies	0	0	3
828	103	Gregorius IV. Ioannis filius, Romanus, S. R. E. presbyter Cardinalis tt. sancti Marci à Paschali factus, Hludouico Pio, & Hlothario eius filio Augustis, sedit annos	16	0	0
		Creatus 7. Kal. Februar. Ordinationes quinque mensibus Martio, Septembri & Decembri fecit, episcoporum, presbyterorum, & diaconorum CXXCV. Obijt 8. Kal. Febr. anno Christi 844. sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	15
844	104	Sergius II. iunior Sergij filius, Romanus, de regione IV, S. R. E. archipresbyter Cardinalis SS. Siluestri & Martini tt. Equitij à Paschali papa factus, Hlothario Augusto, sedit annos	3	2	3
		Creatus, & consecratus 4. Idus Februarij, Ordinationem vnam mense Martio fecit, episcoporum XXIII. presbyterorum VIII. & diaconorum III. Obijt prid. idus Aprilis, anno 847. sepultus in basilica sancti Petri. Non. vacauit sedes, nisi vsque ad consecrationem	1	2	15
847	105	Leo IV. Rodulfi filius, Romanus, monachus monasterij sanctorum Siluestri & Martini prope sanctum Petrum, S. R. E. presbyter Cardinalis tt. SS. quattuor coronatorum à Sergio II papa factus, Hlothario, & Hludouico iuniore Augustis, sed ann.	8	3	6
		Creatus die obitus papæ Sergij pridie Idus Aprilis, consecratus 6. Kalend. Iulij die Dominico. Ordinationes duas mensibus Martio & Decembri fecit, episcoporum LXIII. presbyterorum XIX. & diaconorum VIII. Obijt XVI. Kal. Augusti, anno 855. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies			
		vsque ad electionem	0	0	6
		vsque ad consecrationem	0	2	11
855	106	Benedictus 3. Petri filius, Romanus, S. R. E. presbyter Cardinalis S. Mariæ Transtyberim tt. Calisti à Leone IV. factus, Imp. Cæs. Hludouico Augusto iuniore, sedit			
		ab electione	2	8	16
		à consecratione	2	6	10
		Electus in schismate IX. Kal. Augusti, res turbatæ fuerunt vsque ad 3. Kal. Octobris, quo sedato schismate consecratus est. Ordinationem vnam mense Decembri fecit, episcoporum XX. presbyterorum VI. & diaconi vninius. Obijt manè VI. Idus Aprilis, anno 858. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	15

Anasta-

Anni Christi	Num. Pontific.		Anni.	Menses	Dies.
855	15	*Anastasius 3. Romanus S. R. E. presbyter Cardinalis tt. sancti Marcelli, in schismate contra Benedictum 3 ..... Kal. Aug. creatus, sed. mens.*	0	::::	::::
		Et non longè pòst coactus abdicauit.			
		Schisma 15. in ecclesia Romana.			
858	107	Nicolaus Magnus Theodori filius, Romanus, S. R. E. diaconus Cardinalis à Leone 4. factus, Imp. Cæs. Hludouico iuniore Augusto, sedit annos	9	6	20
		Creatus, & consecratus 8. Kal. Maij. Ordinationes plures mense Martio & Decembri episcoporum 65. presbyterorum 7. & diaconorum 4. fecit. Obijt manè Id. Nouembris, anno Christi 867. Indictione prima, sepultus ante fores basilicæ sancti Petri. Vacauit Romana sedes dies	0	0	7
867	108	Hadrianus 2. iunior, Romanus, Talari episcopi filius, S. R. E. presbyter Cardinalis tt. sancti Marci à Sergio 2. papa factus, Imp. Cæsare Hludouico iuniore Augusto, sedit annos	4	11	12
		Creatus 11. Kal. Decembris, consecratus 9. Kal. Decembris. Obijt Kal. Nouemb. anno 872. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes mensem	0	1	12
869		Sancta, & vniuersalis synhodus octaua, Constantinopolitana quarta ccc. episcoporum, contra Photium patriarcham Constantinopolitanum coacta.			
842	109	Ioannes 8. Gundi filius Romanus, S. R. E. archidiaconus Cardinalis, Imp. Cæs. Hludouico iuniore Carolo iuniore Caluo, Hludouico 3. Balbo, & Carolo 3. Crasso Augustis, sed. ann.	10	0	2
		Creatus, & consecratus 19. Kal. Ianuarij. Obijt 20. Kal. Ianuarij, anno 882. Indictione prima, sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sed. dies	0	0	3
		Sanctæ, & vniuersalis synhodi octauæ Constantinopolitanæ 4. cccxxciii. episcoporum, pro Photij patriarchatu coactæ, posterior pars.			
846	110	Marinus Palumbi presbyteri filius, Gallesianus Faliscus, S. R. E. diaconus Cardinalis, Carolo 3. Augusto, sedit annum	1	1	0
		Creatus 14. Kal. Ianuarij, consecratus die natalis Domini. Obijt 15 Kal Februarij, anno 884. sepultus ad S. Petrum. Vac. sed. dies	0	0	2
821	113	Hadrianus 3. Romanus (quem alij Agapitum vocant) Benedicti filius, de regione via lata, Carolo 3. Imperatore, sedit annum	1	3	12
		Creatus 12. Kal. Februarij, consecratus 7. Kal. Februarij. Obijt 7. Idus Maij, anno Christi 885. sepultus in basilica S. Petri. Vacauit sedes Romana dies	0	0	0
885	112	Stephanus 6. dictus 5. Romanus (quem alij Basilium vocant) Hadriani filius, de regione via lata, Imp. Cæs. Carolo tertio Crasso, & Arnulpho Augustis, sedit annos	6	0	0

Crea

Anni Christi.	Num. Pontific.		Annī.	Menses.	Dies.
		Creatus 3. Idus Maij. Obijt 11. Kal Iunij, anno 891. sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	5
891	113	Formosus Portuensis, Leonis filius, episcopus Portuensis à Nicolao papa factus, Arnulpho Imperatore, sedit annos	4	6	18
		Creatus 6. Kal. Iunij, Indictione 9. Obijt 19. Kal. Ianuarij, anno 895. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	2
		Formosus fuit primus ex episcopo factus papa.			
891		*Sergius 3. Benedicti filius, Romanus ex comitibus Tusculanis, S.R.E. diaconus Cardinalis, in schismate contra Formosum papam creatus, sedit*	0	::::	::::
		Coactus abdicauit, & in exsilium actus est.			
891		*Schisma in ecclesia Romana 14.*			
895	114	Bonifacius 6. Hadriani episcopi filius, Romanus, Imp. Cæs. Arnulpho Aug. sed. dies	0	0	15
		Creatus 16. Kal. Ianuarij. Obijt prid. Kal. Ianuarij, anno 896. ineunte, sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	5
896	115	Stephanus 7. dictus 9. Ioannis presbyteri filius, Romanus, episcopus Anagnius à Stephano 5. papa factus, sedit Arnulpho Imperatore annum	1	2	19
		Creatus 8. Idus Ianuarij. Obijt 9. Kal. Aprilis, sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	3
897	116	Romanus Constantini Marini papæ fratris filius, Gallesianus Faliscus, Arnulfo Imperatore sedit menses	0	4	23
		Creatus 5. Kal. April. Obijt 14. Kal. Septemb. anno 897. sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes diem	0	0	1
897	117	Theodorus 2. iunior Photij filius, Romanus, sedit dies	0	0	20
		Creatus 13. Kal. Septemb. Obijt 6. Idus Septemb. sepultus ad S. Petrum. Vac. sedes diem	0	0	1
897	118	Ioannes 9. Rampoaldi filius, Tiburtinus monachus, diaconus S.R.E. Imp Cæs. Arnulpho Augusto, sedit annos	2	0	15
		Creatus 5. Idus Sept. Obijt 9. Kal. Octob. anno Christi 899. sepultus ad S. Petrum. Vac sed. diem	0	0	1
897		*Sergius 3. Benedicti filius, Romanus, ex comitibus Tusculanis presbyter in schismate iterum contra Ioannem 9. creatus, sedit*	0	::::	::::
		Coactus iterum abdicauit, & in exsilium actus est.			
899	119	Benedictus 4. Mammoli filius, Romanus, Imp. Hludouico 4. Arnulphi filio sed. ann.	3	6	15
		Creatus 8 Kal. Octob. Obijt 6. Idus Aprilis, anno 903 sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	6
903	120	Leo 5. è villa Priapi agri Ardeatini in Latio, sedit mensem	0	1	10
		Creatus 17. Kal. Maij. Coactus à Christophero presbytero Cardinale abdicauit 9. Kal. Iunij, monachus factus est. Non vacauit sedes	0	0	0
		Obijt			

		Obijt paulò pòst, Laterani in basilica Constantiniana sepultus.			
903	121	Christophorus Leonis filius Romanus, presbyter cardinalis tt. SS. Laurentij & Damasi, Cæsare Hludouico IV. sedit menses.	0	7	0
		Creatus 27. Kal Iunij, coactus à Sergio presbytero abdicauit 9 Kal. Ianuarij, & monachus factus est anno 303. & moriens ad S. Petrum sepultus est.			
		Schisma in Romana ecclesia XV. inter Leonem V. Christophorum & Sergium III.			
903	122	Sergius III. Benedicti filius, Romanus, ex comitibus Tusculanis, S.R.E. presbyter cardinalis, Hludouico IV. Cæsare, sedit ann.	7	3	16
		Creatus 8 Kal. Ianuarij, die Natalis Domini ineunte anno 904. Obijt V Idus Aprilis, anno 911. ad S. Petrum sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	4
911	123	Anastasius III. Luciani filius, Romanus, Cæsare Chunrado, sedit annos	3	1	22
		Creatus 17. Kal. Maij, Obijt pridie Non. Iunij, anno 913. sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	2
913	124	Lando Tami filius, Sabinus, Chunrado Franco Cæsare, sedit menses	0	6	22
		Creatus VII. Idus Iunij. Obijt V. Kalend. Ianuarij ineunte anno 914. sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	26
914	125	Ioannes X. Ioannis filius, Rauennas, ex episcopo Bononiensi archiepiscopus Rauennas, Chunrado Franco, & Henrico Aucipe Saxone Cæsaribus, sedit annos.	14	2	15
		Creatus 9. Kal. Febr. Occisus suffocatus ceruicali super os coniecto, in patriarchio Lateranensi VII. Idus Aprilis, anno 928. sepultus Laterani. Vacauit sedes dies	0	0	2
928	126	Leo VI. Christophori Primicerij S.R.E. filius, Romanus, Henrico Aucipe Saxone Cæsare, sedit menses	0	6	15
		Creatus V. Idus Aprilis. Obijt 10. Kal. Nouemb. anno 928. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes diem	0	0	1
928	127	Stephanus VIII. dictus VII. Tendemundi filius, Romanus, sedit annos	2	1	15
		Creatus 9. Kal. Nouemb. Obijt VI. Idus Decemb. anno 930. sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	2
930	128	Ioannis XI. Sergij III. papæ filius nothus, Romanus, ex comitibus Tusculanis, Henrico Aucipe Saxone Aug. sedit annos	4	10	15
		Creatus 3. Idus Decemb. Obijt 8. Kal. Nouemb. anno 935. Laterani sepultus. Vacauit sedes diem	0	0	1
935	129	Leo VII. Romanus, Othone magno Cæs. sedit annos	3	6	10
		Creatus 6. Kalend. Nouemb. Obijt pridie Non. Maij, anno 939. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes mensem	0	1	0
939	130	Stephanus IX. dictus VIII. Romanus, Othone Cæsare, sedit annos.	3	4	15
		Crea-			

Anni Chri.	Num. Pontific.		Anni.	Menses.	Dies.
		Creatus 7. Idus Iunij. Obijt 12. Kal. Nouemb. anno 942. sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	10
942	131	Marinus II. iunior, Romanus, Othone Imperatore, sedit annos	3	6	14
		Creatus Kal. Nouemb. Obijt prid. Idus Maij, anno 946. sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	3
946	132	Agapetus II. iunior, Romanus, Othone Cæsare, sedit annos	9	7	10
		Creatus 15. Kal. Iunij. Obijt 6. Kal. Ianuarij, anno 956. sepultus in basilica Lateranensi. Vacauit sedes dies	0	0	12
956	133	Ioannes XII. Romanus, Octauianus ex comitibus Tusculanis, Alberici Romani principis filius, de regione viæ latæ, S. R. E. diaconus Cardinalis, Imp. Cæsare Othone Aug. sedit annos	8	4	6
		Creatus 5. Idus Ianuarij, pontificatus ei abrogatus est à Concilio Romano 8. Idus Decembris, anno 863. anno sacerdotij sui 7. mense 10. die 27. Non vacauit sedes			
		Pontificatum fugato Leone VIII. 16. Kal. Februarij, anni 964. recepit, tenuitque mens. 3. dies 28. Obijt eodem anno pridie Idus Maij, Laterani sepultus. Non vacauit sedes			
963	134	Leo VIII. Romanus, Ioannis protoscriniarij filius, de regione Cliui argentarij, summę apostolicę sedis protoscriniarius, Imp. Cæs. Othone Aug. sedit annum	1	1	21
		Creatus à Synhodo Romano abrogato Ioanne XII. & consecratus die Dominico 8. Idus Decembr. Obijt 16. Kal. April. anno 965. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes mens.	0	8	22
963		*Schisma Ecclesia Romana XVI.*			
964	16	*Benedictus V. Romanus, S. R. E. diaconus Cardinalis, in schismate post Ioannem XII. contra Leonem VIII. creatus, sed mens.*	0	1	10
		Consecratus die obitus Ioannis, pridie Idus Maij. Coactus abdicauit eodem anno, 9 Kalend. Iulij, & in exsilium in Saxoniæ oppido Hamburgo actus est, vbi anno 865. obijt.			
935	135	Ioannes XIII. Romanus, Ioannis episcopi filius, episcopus Narnienſis, Imp. Cæs. Othone Magno Augusto sedit annos	6	11	5
		Creatus 6. Non. Octob. Obijt 8. Idus septembris, anno 972. sepultus in basilica S. Pauli apostoli. Vacauit sedes dies	0	0	13
972	136	Donus, aliàs Domnus, aliàs Domnio II. iunior, Romanus, Imperatore Cæsare Othone magno Augusto, sedit menses	0	3	0
972	137	Creatus 12. Kal. Octobris. Obijt 14. Kal Ianuarij anno 972. Non vacauit sedes	1	3	0
		Benedictus V. dictus VI. Hildebrandi filius, Romanus, Imp. Cæsare Othone iuniore Aug. sedit annum	1	3	0
		Creatus 15. Kalend. Ianuarij, coactus abdicauit 14. Kal. Aprilis, anno 974. & in molem Hadriani conclusus, vbi à Crescentio Stephani filio iussu Bonifacij VII. successoris sui			

Anni Christi.	Num. Pōtific.		Anni.	Menſes.	Dies.
		ſui ſtrangulatus eſt, & ad S. Petrum ſepultus. Vacauit ſedes dies	0	0	10
674		*Schiſma in eccleſia Romana 17. inter Bonifacium 7. & Benedictus 6. dictum 7.*			
974	138	Bonifacius 7. Romanus, Franco Ferrutij filius, S. R. E. diaconus Cardinalis, Imp. Cæſare Othone 2. Aug. ſed. annum	1	1	12
		Creatus 8. Kal. Aprilis, coactus abdicauit, & ex Vrbe fugatus eſt 5. Idus Maij, anno 975. Vacauit ſedes dies	0	0	20
675	139	Benedictus 6. dictus 7. ex comitibus Tuſculanis, Deus dedit filius Romanus, epiſcopus Sutrinus, Othone 2. Imperat. ſedit annos	1	1	10
		Creatus Kal. Iunij, fugato Bonifacio 7. Obijt 6. Idus Iulij, anno 984. ſepultus ad ſanctam Crucem in Hieruſalem. Vacauit ſedes dies	0	0	5
984	140	Ioannes 14. Papienſis, Petrus antea vocatus, epiſcopus Papienſis. Imp. Cæſare Othone 3. Aug. ſed. menſes	0	8	0
		Creatus 17. Kal. Auguſti, pontificatu exactus eſt à Bonifacio 6. in vrbem reuerſo, 17. Kal. April. Obijt eodem anno 985. in carcere, 13 Kal. Septemb. ſepultus ad ſanctum Petrum. Non vacauit ſedes			
985		Bonifacius 6. Romanus, Franco Ferrutij filius, factione quorundam nobilium Romam reuerſus, capto Ioanne 14. Romanum pontificatum Imp. Othone 3. Auguſto, tenuit iterum menſes	0	4	6
		Et ante diem 17. Kal. April. vſque ad 12. Kal. Aug. anno 985. quo mortuus eſt, & Laterani ſepultus. Vacauit ſed. dies	0	0	10
985	141	Ioannes 15. Romanus, Leonis presbyteri filius, de vico Gallinæ albæ, Imp. Cæſ. Othone 3. Auguſto, ſedit annos	9	6	10
		Creatus Kal. Auguſti. Obijt 4. Idus Februar. anno 995. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes diem	0	0	1
995	142	Ioannes 16. Romanus, Roberti filius, ſedit menſes	0	4	0
		Creatus 4. Idus Februarij. Obijt 5. Idus Iunij, anno 995. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	6
995	143	Gregorius 5. Saxo Germanus, Bruno Othonis filius, ex vrbe Vangia presbyter, & capellanus Imperatoris, Othone 3. Auguſto, ſedit annos	2	8	5
		Creatus, & conſecratus 16. Kal. Iul. die Dominico. Obijt 12. Kal. Martij anno 998. ſepultus ad S. Petrum. Vacauit ſedes menſes	0	8	13
		Ioannes 17. Græcus, epiſcopus Placentinus, in ſchiſmate contra Gregorium 5. creatus, ſedit menſes	0	10	::::
996		*Coactus ab Imperatore Othone 3. abdicauit, & in Germaniam, effoſſis oculis relegatus eſt.*			
998	144	*Schiſma in eccleſia Romana 18.*			
		Siluester 2 iunior, Aquitanus Gallus Gerbertus monachus Floriacēſis cœnobij in Gallis abbas Bobiēſis, ex archiepiſcopo Remēſi Rauennas philoſophus eximius, Imp.			

Anni Christi	Num. Pontific.		Anni.	Menses.	Dies.
		Imp. Cæs. Othone 3 Augusto, sed. annos	4	6	12
		Creatus Kal. Nouemb. Obijt 4. Idus Maij, anno 1003. Indictione 1. sepultus Laterani. Vac. sed. dies	0	0	25
1003	145	Ioannes 17. Siceo, Romanus ignobilis de vico Biberatica, Imp. Cæs. Henrico 2. Iuniore Aug. sedit menses	0	4	25
		Creatus 7. Idus Iunij Obijt pridie Kal. Nouemb. anno 1003. sepultus in ecclesia monasterij S. Sabbæ in cella noua. Vacauit sedes dies	0	0	19
	146	Ionnes 20. Fasanus, alias Fanassius, Romanus de vico portæ Methodij Imp. Cæs. Henrico iuniore Augusto. sedit annos	5	7	21
			0	0	30
		Creatus 12. Kalen. Decemb. Obijt 15. Kal. Augusti, anno 1006. sepultus Laterani. Vacauit sed. dies	2	9	12
1009	147	Sergius 4. Petrus Martini filius, Romanus, sed. ann.	0	0	8
		Creatus 15. Kal. Septemb. Obijt 4. Kal. Iunij, anno 1012. sepultus Laterani, Vac. sed. dies			
1012	148	Benedictus 7. dictus 8 Romanus, ex Comitibus Tusculanis Gregorij filius, Henrico iuniore Augusto, sedit annos	11	8	21
		Creatus 7. Idus Iunij Obijt 3. Kal. Martij, anno 1032. sepultus ad S. Petrum. Vac. sed. diem	0	0	1
		Schisma 19. in ecclesia Romana, inter Benedictum 8. & alium quendam, cuius nomen inuenire non potui.			
1012	149	Ioannes 19. Romanus, ex comitibus Tusculanis Gregorij filius, Benedicti 8. frater, episcopus Portuēsis, Imp.			
1024		Cæs. Henrico, & Chunrado iunioribus Augustis, sedit annos	8	9	9
		Creatus pridiè Kal. Martij. Obijt 6. Idus Nouembris, anno 1032. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	2
1032	150	Benedictus 8. dictus 9 Romanus, ex comitibus Tusculanis, Theophylactus antea vocatus, Alberici, Benedicti 8. & Ioannis 19. fratris filius, diaconus Cardinalis, Imp. Cæs. Chunrado Saliquo, & Henrico 3 Aug. sed. annos	12	4	20
		Creatus 3. Idus Nouemb. Pontificatu exactus 11. Kal. Februar. anno 1045. sacerdotij sui anno 12. mense 1. die 12. in eius locum factus est			
1045	19	*Siluester 3. Romanus, Ioannes Laurentij filius, episcopus Sabinus, in schismate contra Benedictum 9. creatus sedit mensem*	0	1	19
		Creatus 11. Kal. Febr. Pontificatu à Benedicto 9. exactus est V. Idus Martij. anno 1045.			
1045		Benedictus 8. dictus 9. Romanus, pulso Siluestro 3. iterum sedit mensem	0	1	21
		Ex ante diem 6. Idus Martij, vsque ad Kal. Maij eius anni, quo die quum sponte abdicasset, in eius locum factus est.			
1045	151	Gregorius 6. Romanus, Ioannes Gratianus Petri Leonis, archipresbyter S. Ioannis ante portam Latinam, qui			

		qui Imp. Cæsare Henrico III. Augusto, sedit annum	1	7	20
		Creatus Kal. Maij. Coactus in concilio Sutrij, ab Imperatore Henrico III Aug. congregato, abdicauit 13. Kalend. Ianuarij 1046. & ad monasterium Cluniacēse relegatus, ibidem paulò pòst obijt, & sepultus est. Vacauit			
1045		sedes Romana dies	0	0	4
1047	152	*Schisma in ecclesia Romana XX.*			
		Clemēs II. iunior, Saxo Germanus, Suidegerus Bambergensis episcopus, Henrico III. Augusto, sedit menses	0	9	15
		Creatus Sutrij in concilio ab Imp. Henrico III. congregato 12. Kalend. Ianuarij. consecratus, & coronatus Romæ die Natalis Domini, 8 Kalend. Ianuarij. Obijt Romæ 7 Idus Octob. anno 1047. sepultus Bambergæ in cathedrali ecclesia, cuius episcopus fuerat. Vacauit sedes menses	0	9	7
1047		Benedictus IX. Romanus, pontificatu iam priuatus, mortuo Clemente II. iterum papatum tenuit menses	0	8	9
		Et ante diem 6 Idus Nouemb. vsque ad 16 Kal. Augusti, quo die cessit, & papa factus est.			
1048	153	Damasus II. iunior, Bauarus Germanus, Poppo Bagniarius episcopus Brixinensis, Imp. Cæs. Henrico 3. sedit dies	0	0	23
		Creatus Polethæ in Germania ab Imperatore Henrico 3. consecratus, & coronatus Romę 16. Kalend. Augusti die Dominico. Obijt Prænestę 6. Idus Augusti, Romam relatus in basilica sancti Laurentij extra muros Vrbis via Tiburtina sepultus est. Vacauit sedes menses	0	6	3
1048		Benedictus IX. Romanus, hac etiam interregno Pontificatum Romanum tertio administrauit menses	0	6	0
1049	154	Leo IX. Francus, Gallus Bruno Comes Dagspurg, aliàs Egghisein Hugonis filius, Tullensis in Leucis episcopus, Imperat. Cæs. Henrico 3. Augusto, sedit annos	5	2	8
		Creatus Frisingæ in Baioria, consecratus & coronatus Romæ prid. Idus Februarij, Dominica prima Quadragesimæ. Indictione 2. Cardinales, quorum memoria exstat 22. creauit, episcopos 6. presbyteros 10. & diaconos 6. Obijt Romæ 13. Kal. Maij, anno 1054. sepultus ad S. Petrum prope aram sanctorum Andreæ & Gregorij. Vacauit sedes menses	0	11	24
1055	155	Victor 2. iunior, Sueuus Germanus, Gebohardus comes Calbensis Arduigi filius, episcopus Eistatensis, Henrici 3. Imp. Consiliarius, & propinquus, ipso & eius filio Henrico 4. Augustis, sedit annos	2	3	16
		Creatus ab Imperat. Henrico tertio Moguntiæ, consecratus, & coronatus Romæ Idibus Aprilis, feria quinta in cœna Domini. Cardinales episcopos 2. creauit, & presbyterum vnum ex antiquo diacono, Ordinatione vna mense Iunio facta. Obijt Florentiæ 5. Kalendas Au-			

Anni Christi.	Num. Pontific		Anni.	Menses.	Dies.
		gusti, anno 1057. ibique in cathedrali sepultus. Vac. sed. dies	0	0	4
1057	156	Stephanus X. dictus IX. Hlotharingus Gallus, Fridericus Gozzelonis ducis Hlotharingiæ filius, S.R.E. archidiaconus, sanctæ Mariæ in dominica Cardinalis, Bibliothecarius, & Cancellarius à Leone IX. factus, monachus abbas Casinas, & presbyter Cardinalis tt. sancti Crysogoni à Victore II. consecratus, Imp. Cæsare Henrico IV. Augusto, sedit menses	0	7	28
		Creatus Romæ 4. Nonas Augusti, postridie die Dominico consecratus. Cardinalem episcopum vnum fecit mense Martio. Obijt Florentiæ 4. Kalend. Aprilis, anno 1058 sepultus ibidem in ecclesia cathedrali. Vac. sedes dies	0	0	8
1058	20	*Benedictus 9. dictus 10. Romanus, Ioannes Mincius ex comitibus Tusculanis Guidonis filius, episcopus Veliternus à Leone 9. papa factus, Henrico 4. Imp. sedit menses*	0	9	20
		Creatus & coronatus Romæ Laterani à Laicis contra canones, Nonis Aprilis die Dominico, coactus abdicauit 9. Kal. Februarij, anno 1059. & paulò pòst 5. Idus April. moriens, ad sanctam Mariam maiorem sepultus est. In eius locum factus fuit.			
1058	157	Nicolaus 2. iunior, Allobrox, Gerardus Burgundio episcopus Florentinus, Imp. Cæsare Henrico 2. Rege 4. Aug. sedit annos	2	6	1
		Creatus Senis, Consecratus, & coronatus Romæ die Dominico 3. Nonas Ianuarij, anno 1059. Cardinales fecit 7. episcopos 2. presbyteros 2. diaconos 3. mense Martio. Obijt Florentiæ 5. Non. Iulij, anno 1061. ibique sepultus. Vacauit sedes menses	0	2	28
1058		*Schisma in ecclesia Romana XXI.*			
061	158	Alexander 2. iunior Mediolanensis, Anselmus de Badagio Anselmi filius, canonicus regularis, episcopus Lucensis in Tuscia, Imperat. Cæsare Henrico 4. Aug. sedit annos	11	6	22
		Creatus, & consecratus Romæ die Dominico, prid. Kal. Octobris. Cardinales fecit 30. episcopos 8. presbyteros 16. & diaconos 6. Obijt Romæ 10. Kal. Maij, nocte præcedente, anno 1073. & Laterani in basilica Constantiniana sepultus. Non vacauit sedes			
1061	21	*Honorius 2. iunior, Parmensis Cadolus Pallauicinus, episcopus Parmensis in schismate contra Alexandrum 2. ab Imp. & episcopis Longobardis creatus, sedit annos*	5	::::	::::
		Creatus Basileæ 5. Kal. Nouemb. consecratus .... Pontificatus ei in Concilio Mantuano abrogatus est 6. Kal. Nouemb. anno 3064. & non longè pòst Parmæ mortuus est, & sepultus est.			
		Schisma in ecclesia Romana XXII.			
1073	159	Gregorius 7. Soanensis Tuscus Hildebrandus, ex cõmitibus Pitiliani, & Soanæ Bonicij filius, monachus, & Prior olim Cluniacensis, Abbas sancti Pauli Romæ, ex S.R.E. œconomo, & subdiacono, archidiaconus Cardina-			

dinalis ſanctæ Mariæ in Dominica à Nicolao II. factus, Imp. Cæſ. Henrico IV. Auguſto, ſedit annos 12 1 3

Creatus feria 2. X. Kal. Maij, Romæ in baſilica ſancti Petri ad vincula, die obitus Alexandri II. conſecratus 3. Kal. Iulij apud ſanctum Petrum. Cardinales fecit xx. epiſcopos III. presbyteros XII. diaconos V. Obijt Salerni 8. Kalend. Iunij die Dominico, anno 1085. ſepultus ibidem in eccleſia Cathedrali ſancti Matthæi. Vacauit ſedes annum 1 0 0

1080 22 *Clemens III. Parmenſis, Gibertus de Corrigia, archiepiſcopus Rauennas ab Alexandro II factus, olim Imp. Henrici IV. cancellarius, & eo auctore in ſchiſmate Romanus pontifex creatus, contra Gregorium VII. & eius ſucceſſores, Victorem III. Vrbanum II. & Paſchalem II. eo Imp. ſedit annos* 21 ....

Creatus Brixini in Noricis à xxx epiſcopis, auctore Henrico 4. Imp. 7. Kal. Iulij, feria 5. Indictione III. conſecratus Romæ ad ſanctum Petrum 9. Kal. Aprilis dominica palmarum, anno 1084. Cardinales fecit XIX epiſcopos S. presbyteros X & diaconos 4. Obijt Romæ in arce ſancti Angeli poſt Kal. Septemb. anno 1101. ſepultus Rauennæ in cathedrali eccleſia, & non longè pòſt corpus eius exhumatum, iuſſu Paſchalis II. combuſtum eſt.

1080 *Schiſma in eccleſia Romana XXIII.*

1086 160 Victor III. Beneuentanus, Dauferius pòſt Deſiderius Beneuentani principis filius, monachus Caſinas, diaconus Cardinalis à Leone IX. factus, abbas Caſinas, & presbyter Cardinalis tt. Sanctæ Cæciliæ à Nicolao II. conſecratus, in ſchiſmate contra Clementem III. Imp. Cæſ. Henrico IV. Auguſto, ſedit annum 1 3 24

Creatus Romæ die Pentecoſtes in diaconia ſanctæ Luciæ 9. Kal. Iunij, conſenſit Capuæ 12. Kal. Aprilis, Dominica palmarum, anni 1087. Conſecratus Capuę 7. Id. Maij, die Dominico. Obijt in monaſterio montis Caſini 16. Kalend. Octobris, anno 1087. ibiq́ue in capitulo monaſterij ſepultus. Vacauit ſedes menſes 0 5 23

1088 161 Vrbanus II. iunior Gallus, Otho Milonis filius, ex oppido Caſtillionis, Remenſis diœceſis, canonicus regularis Lateranenſis, pòſt monachus Cluniacenſis, epiſcopus Oſtienſis à Gregorio VII. factus in ſchiſmate contra Clementem III. ſedit Imp. Henrico IV. annos 11 4 18

Creatus, & coronatus Tarracinæ 4. Idus Martij, die Dominico, Cardinales fecit XXXVI. epiſcopos IX. presbyteros XIV. diaconos 13. menſibus Martio & alijs. Obijt Romæ in ædibus Petri Leonis ad ſanctum Nicolaum in carcere 3. Kal. Auguſti, anno 1099. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies 0 0 14

1099 162 Paſchalis II. Bledenſis Tuſcus, aliàs ex vico priuinciæ Flaminiæ Galliata, Rainerius Creſcentij filius, monachus Cluniacenſis, abbas ſanctorum Laurentij & Stephani extra muros Vrbis, via Tiburtina, presbyter Cardinalis tt. S. Clementis à Gregorio VII. factus in ſchiſ-

mate contra Clementem III. & eius successores, Impp. Cæs. Henricis IV. & V. Augustis, sedit annos 18 5 9

Creatus Romæ apud sanctum Clementem, Idibus Augusti à Cardinalibus L. præter ipsum, consecratus postridie die Dominico. Pluribus ordinationibus per diuersos menses habitis, episcopos C. in his 13. Cardinales creauit, presbyteros verò L. & diaconos XXX. Obijt Romæ apud sanctam Mariam Transpontinam nocte, quę diem 12. Kal. Februarij secuta est, anno 1118. Laterani sepultus. Vacauit sedes dies 0 0 3

1101 23 *Albertus Attellanus in schismate post Clementem III contra Paschalem II. Ricardo Capuano Comite auctore, creatus, sed. mens.* 0 4 ....

Captus à militibus Paschalis II. & coactus, quum abdicasset, in monasterio sancti Laurentij Auersæ perpetuo carceri relegatur

1102 24 *Theodoricus Romanus, in schismate post Albertum contra Paschalem II. Cauensem opera creatus, sedit menses* 0 3 15

Captus à Paschalis II. præsidijs & sacerdotio priuatus, in monasterium sanctæ Trinitatis Cauensis traditur, ibi monachus factus, anacoreticam vitam diu duxit.

1102 25 *Siluester III. Romanus, Maginulfus monachus, & abbas Farfensis, in schismate post Theodoricum contra Paschalem II. auctore Vernero Imperatoris Henrici IV. in Italia Duce creatus, sedit mẽses aliquot.* 0 ....

Fugatus Latio, & monasterio suo expulsus, animi dolore haud ita multò post mortuus est.

1118 163 Gelasius II. iunior Caietanus, Ioannes Crescentij filius, monachus Cassinas, S.R.E. diaconorũ primus, sanctæ Mariæ in Cosmedin, & cancellarius ab Vrbano II. factus, Imp Cæsare Henrico V. Augusto, sed. annum 1 0 5

Creatus Romæ in monasterio Palladij à XLVII. Cardinalibus, 8. Kal. Febr. Consecratus Caietæ Kal. Martij. Cardinalem vnum creauit diaconum, ordinatione mense Martio facta. Obijt 4. Kal. Febr. anno 1119. Cluniaci in Gallia, ibiq́ue in monasterij ecclesia sepultus. Vacauit sedes dies 0 0 2

1118 26 *Gregorius VIII. Hispanus, Mauritius Burdinus Archiepiscopus Bracarensis, in schismate contra Gelasium II. ab Imperatore Hẽrico V. Augusto mense Aprilis creatus, sedit eo imperante annos* 3 ....

coactus abdicauit sub Calixto II. & in Turri monasterij Casinatis primùm, deinde in monasterio Cauensi sanctæ Trinitatis ab Honorio II. relegatus, ibidem vitam finiit.

1118 *Schisma XXIV. in ecclesia Romana.*

1119 164 Calixtus II. Burgundus, Milo, aliàs Guido, Guillelmi Burgundiæ comitis filius, archiepiscopus Viennensis, & apostolicæ sedis Transalpes legatus, Henrico V. Augusto, sedit ann. 5 10 13

Creatus Kalend. Februarij Cluniaci in Gallijs à 12. Cardinalibus, ibiq́ue consecratus prid. Idus Octobris. Ordinationibus tribus mense Martio, & Decembri factis,

Anni Christi.	Num. Potific.		Anni.	Mēses.	Dies.
		ctis, Cardinales creauit 13. episcopos 2. presbyteros 8. & diaconos 7. Obijt Romæ Idibus Decembris, anno 1124. Laterani sepultus. Vacauit eo mortuo sedes diem tantum	0	0	1
1123		Sinhodus vniuersalis Lateranensis prælatorum circiter mille			
1124	165	Honorius 2. Bononiēsis. Lambertus de Fagnano ex archidiacono Bononiensi canonicus regularis Lateranensis, episcopus Cardinalis Ostiensis à Paschali 2. factus, Imp. Cæs. Henrico, & Hlothario Saxone Augustis, sedit annos		2	
		Creatus Romæ Laterani 19 Kal. Ianuarij à L. Cardinalibus coronatus die Dominico 12. Kal. Ianuarij Ordinationibus tribus mense Decembri factis, Cardinales fecit 31. episcopos 3. presbyteros 16. & diaconos 11. Obijt Romæ 14. Kal. Martij in monasterio sancti Gregorij, Laterani sepultus. Vacauit sedes diem	5		3
1124	27	*Celestinus 2. Romanus, Theobaldus Buccapeccus, presbyter Cardinalis tit. sanctæ Anastasiæ à Paschali 2. factus, in schismate contra Honorium 2. creatus, sedit diem*	0	0	1
		Creatus 19. Kal. Ianuarij, & eo die abdicauit, anno 1124.	0	0	1
1124		*Schisma in ecclesia Romana 25.*			
1130	166	Innocentius 2. Romanus, Gregorius Ioannis Guidonis filius de papa, de regione Transtyberim canonicus regularis Lateranensis, Prior diaconorum Cardinalium sancti Angeli ab Vrbano 2. factus, Lothario 2. Saxone, & Chunrado Sueuo Augustis, sedit annos	13	7	2
		Creatus in schismate a 17. Cardinalibus, 13. Kal. Martij, consecratus die Dominico proximo Romæ. Ordinationibus 6. mense Decemb. factis, Cardinales creauit 47. episcopos 9. presbyteros 20. & diaconos 18. Obijt Romæ 8 Kal. Octob. anno 1143. sepultus Laterani in concha porphyrite, quæ in mausoleo Hadriani fuerat. Vacauit sedes dies			
1130	23	*Anacletus 2. Romanus, Petrus Petri Leonis filius, ex diacono Cardinale sanctorum Cosmæ, & Damiani à Paschali 2 facto, presbyter Cardinalis tit. S. Mariæ Transtyberim à Calisto 2 ornatus, Imp. Cæs. Lothario 2 Saxone Augusto, sedit in schismate ann.*	0	0	2
		Creatus in schismate contra Innocentium 2. à 21. Cardinalibus 13 Kal. Martij Romæ, consecratus die Dominico proximo. Ordinationibus aliquot mense Aprili, & Decembri factis, Cardinales creauit 10 presbyteros 5 & diaconos 5. Obijt Romæ initio ann. 1138. Iudicatus Laterani Innocentius locum fuctus est.	7	9	....
1138	29	*Victor 4. Romanus, Gregorius presbyter Cardinalis basilicæ sanctorum 12. apostolorum à Calisto 2 factus, post Anacleti obitum in schismate contra Innocentium 2. creatus, sedit menses*			
		Abdicauit 4. Kal. Iunij in octaua Pentecostes anno 1138. & remansit vt antè presbyter Cardinalis Basilicæ apostolorum.	0	5	....
1130		*Schisma in Romana ecclesia 26.*			
1136		Synhodus vniuersalis Lateranensis episcoporum plus minus mille.			

Anni Christi.	Num. Pōt.fic.		Anni.	Menſes.	Dies.
1143	167	Cælestinus 2 Tiſernas Tuſcus, M. Guido de Caſtello, ex diacono ſanctæ Mariæ in via Lata ab Honorio 2. facto, presbyter Cardinalis tt. ſancti Marci ab Innocentio 2 ordinatus, Chunrado Sueuo Imp. ſedit menſes	0	5	13
		Creatus Romæ à 30 Cardinalibus, 7. Kal. Octob. ibiq; 6 Kal. die Dominico conſecratus. Ordinatione vna mẽ ſe Februar. facta. Cardinales creauit 14 presbyteros 12. & diaconos 12. Obijt 7. Idus Martij in palatio Lateranẽſi, anno 1144. in baſilica Conſtantiniana ſepultus. Vacat ſedes dies	0	0	2
1144	168	Lucius 2. Bononienſis, D. Gerardi Cæcianimicus Alberti filius, canonicus regularis ex congregatione ſancti Fridiani Lucenſis, primus presbyterorum Cardinalium tt. ſanctæ Crucis in Hieruſalem à Caliſto 2. factus, cancellarius apoſtolicæ ſedis ab Innocentio 2. creatus, Imp. Chunrado 3 Sueuo Aug. ſed. menſes	0	11	14
		Creatus Romę à 41. Cardinalibus 4. Idus Martij, conſecratus die Dominico proximo. Ordinationibus duabus menſibus Maio, & Decembri factis, Cardinales creauit 12. epiſcopum 1 presbyteros 3. & diaconos 3. Obijt Romę in monaſterio S. Gregorij 5. Kal. Martij, anno 1145. Laterani ſepultus. Vacauit ſed. diem	0	0	1
1145	169	Eugenius 3. Piſanus, D. Petrus Bernardus ex oppido Montis magni diœceſis Piſanę, ex vicedomino Piſanæ eccleſiæ, monachus Ciſtertienſis, & ſancti Bernardi magni Clareuallenſis abbatis diſcipulus, abbas monaſterij ſanctorum Vincentij, & Anaſtaſij ad aquas ſaluias Romæ, Chunrado, & Friderico Barbaruſſa Sueuis Cęſaribus, ſedit annos	8	4	12
		Creatus Romæ extra collegium Cardinalium, in eccleſia S. Cæſarij, in patriarchio Lateranenſi à 42. Cardinalibus, 3 Kal. Martij. Ordinatus in monaſterio Farfenſi, 4. Non. Martij, dominica proxima. Ordinationibus 3. menſe Decembri, & alijs factis. Cardinales creauit 23.			
1153	170	epiſcopos 2. presbyteros 11. & diaconos 10. Obijt Tiburę 8. Idus Iulij, anno 1153. ſepultus Romæ ad ſanctum Petrum prope altare maius. Vacauit ſedes diem	0	0	1
		Anaſtaſius 4. Romanus, Chunradus de Suburra Benedicti filius, canonicus regularis, & abbas ſancti Rufi Valentinæ diœceſeos in Gallijs, epiſcopus Cardinalis Saſſinus ab Honorio 2. factus, & Vicarius papæ in vrbe, Imp. Cæſ. Friderico Ahenobarbo Aug. ſed. annum.	1	4	24
		Creatus Romæ à 27. Cardinalibus 7. Idus Iulij, conſecratus 4. Idus Iulij, epiſcopum Cardinalem vnum creauit. Obijt Romæ 3. Nonas Decemb. anno 1154. ſepultus Laterano mauſoleo prophyretico. Vacauit ſedes diem	0	0	1
1154	171	Hadrianus 4. Anglus, D. Nicolaus Brekſpeare, ex villa Maluiesbiria oppidi Virulamij, alias ſancti Albani, Batonienſis diœceſis, Roberti monachi filius, canonicus			

cus regularis,& abbas sancti Rufi Valentiæ in Gallijs episcopus Cardinalis Albanus ab Eugenio III. factus, Friderico Imperatore sedit annos | 4 | 8 | 28

Creatus Romæ Nonis Decembris die Dominico à 30. Cardinalibus. Ordinationibus duabus Martio,& Decembri factis, Cardinales creauit 13.episcopum 1. presbiteros VI.& diaconos VI.Obijt Anagniæ in Hernicis prima vigilia Kal.Septemb.anno 1159.sepultus ad sanctũ Petrum iuxta Eugenium III.Vacauit sedes dies | 0 | 0 | 3

1159 | 175 | Alexander III.Senensis Tuscus,Rolandus Bandinellus Ranutij filius, ex canonico Pisano diaconus Cardinalis sanctorum Cosmæ & Damiani, pòst presbyter tt sancti Marci,& cancellarius S.R.E..ab Eugenio III. factus,Imp.Cæsare Friderico Ahenobardo Augusto, sedit annos | 21 | 11 | 23

Creatus Romæ in basilica sancti Petri in schismate, à XXIII.Cardinalibus Nonis Septembris,consecratus apud Trestabernas,aliàs apud Nympham XII.Kalend. Octobris.Ordinationibus aliquot mense Decembri,& alijs mensibus factis Cardinales creauit XXXIV.episcopos IX.presbyteros XVI.& diaconos IX. Obijt Romæ 6.Kal.Septembris,anno 1181.Laterani sepultus. Vacauit sedes diem | 0 | 0 | 1

1180 | Sancta Synhodus vniuersalis Lateranensis pro restitutione ecclesiæ habita,episcoporum CCXCC.

1159 | 30 | *Victor IV.Romanus,Octauianus de Monticello ex diacono sancti Nicolai in carcere Tulliano ab Innocentio II.facto presbyter Cardinalis tit.sanctæ Cæciliæ ab Eugenio III.ordinatus. Imp. Friderico Aug.in schismate contra Alexandrum III. sedit annos* | 4 | 7 | ....

Creatus in basilica sancti Petri in schismate,Nonis Septemb. à V.Cardinalibus,ibidem IV.Nonas Octobris coronatus. Obijt Lucæ in Tuscia circa Idus Aprilis,anni 1164.ibiq; sepultus. In eius locum factus est

1164 | 31 | *Paschalis III. Cremensis, Guido ex diacono sancti Eustachij, presbyter Cardinalis tit.sanctæ Mariæ Transtyberim ab Hadriano IV.factus,Friderico Imp.in schismate sedit annos* | 5 | .... | ....

Creatus in schismate Lucæ in Tuscia .... Kal.Maij,ibiq; consecratus.Obijt Romæ ..... anno 1169.sepultus ad sanctum Petrum. In eius locum factus est.

1191 | 32 | *Calistus III.Hungarus,Ioannes Monachus,& abbas Strumiensis episcopus Cardinalis Tusculanus à Victore IV. factus in schismate,contra Alexandrum III.Imp Friderico sedit annos* | 7 | 5 | ....

Creatus in schismate Romæ. ibique consecratus.Abdicauit V. Kalend.Augusti,anno 1176. & factus est archiepiscopus Beneuentanus.

1177 | 33 | *Innocentius III. Lando antè vocatus,in schismate contra Alexandrum III.creatus,sedit mens.aliquot.* | 0 | .... | ....

Coactus abdicauit.

1159 | *Schisma maximum in ecclesia Romana XXVII.*

1181 | 173 | Lucius III. Lucensis Tuscus, Vbaldus Allucingolus

Anni Christi.	Num. Pontific.		Anni	Menses.	Dies.
		Bonagiuntæ filius,ex canonico Lucensi presbyter Cardinalis tt.sanctę Praxedis ab Innocẽtio II.& episcopus Ostiensis & Veliternus, ab Hadriano IV. factus, tunc prior episcoporum,Imp.Friderico Barbarussa,sed. ann.	4	2	28
		Creatus Romæ 4.Kal.Septemb.à XXV.Cardinalibus,ibidem postridie coronatus.Ordinationibus tribus Decembri,& Februario factis,Cardinales creauit 14. episcopum vnum,presbyteros 6.& diaconos 7.Obijt Veronæ 7.Kal.Decembris,nocte præcedenti,anno 1185.sepultus ibidem in cathedrali.Non vacauit sedes.			
1185	174	Vrbanus II.Mediolanensis,Lambertus Cribellus Ioannis filius,ex presbytero Cardinale S. R. E. ab Alexandro III.factus Archiepiscopus Mediolanensis,Imp.Friderico Anhenobarbo Augusto, sedit annum	1	10	25
		Creatus Veronæ XXIV.Cardinalibus 7.Kal.Decembris die obitus Lucij III.ibiq; 3.Kal.coronatus.Obijt Ferrariæ 14.Kal.Nouembris,sepultus in cathedrali,anno 1187. Vacauit sed.diem	0	0	1
1187	175	Gregorius VIII.Beneuentanus,Albertus Spanachionius,aliàs de Mora ex diacono Cardinale sancti Hadriani presbyter Cardinalis tt.S.Laurentij in Lucina ab Hadriano IV.& cancellarius apostolicæ sedis ab Alexandro III factus,tunc primus presbyterorum,sed. mens.	0	1	27
		Creatus Ferrariæ à XIX.Cardinalibus 13.Kal.Nouembris,8.Kal.ibidem consecratus.Obijt Pisis 17.Kal.Ianuarij,sepultus in cathedrali Pisana, anno 1187. Vacauit sedes dies	0	0	20
1188	176	Clemens III.Romanus,Paulus Scolaris Ioannis filius de regione Pineæ,episcopus Cardinalis Prænestinus ab Alexandro III.factus,sedit Imp. Cæs. Friderico Barbarussa Augusto annos	3	2	20
		Creatus & coronatus Pisis à XIIX.Cardinalibus 8.Idus Ianuarij die Epiphaniæ. Ordinationibus 4. Februario, Martio,Aprili,& Septembri factis, Cardinales creauit XXII.episcopi vnius,presbyteros X.diaconos XI. Obijt Romæ 8.Kal. Aprilis,anno 1191.Laterani sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	3
1191	177	Cælestinus III.Romanus,Hiacynthus Bobo Petri filius de regione Harenulæ, sanctæ Mariæ in Cosmedin diaconus Cardinalis à Cælestino II.factus, Prior eius ordinis,Henrico VI.Imp.sedit annos	6	9	11
		Creatus Romæ à 17.Cardinalibus 4.Kal.Aprilis,consecratus die Paschæ 18.Kal.Martij apud sanctum Petrum. Ordinationibus duabus mense Decembri factis,Cardinales creauit IX.presbyteros 6.& diaconns 3. Obijt Romæ Idus Ianuarij nocte præcedente,anno 1198.sepultus in basilica Lateranensi.Non vacauit sedes			
1198	178	Innocentius III.Anagninus Hllotharius.ex comitibus Signiæ Transimundi filius,diaconus Cardinalis sanctorum Sergij & Bacchij à. Clemente III. factus,Imp. Cæs.			

Anni Christi.	Num. Pōtific.		Anni.	Menſes	Dies.
		Cæſ. Henrico 6. Othone 4. & Friderico II. Aug. ſed. ann.	18	6	9
		Creatus Romæ à XXIII. Cardinalibus die obitus Cæleſtini III papæ, 6. Idus Ianuarij, coronatus die Cathedræ S. Petri 8. Kal. Martij, Ordinationibus multis per diuerſos menſes factis, Cardinales creauit 33. epiſcopos 8. presbyteros XII. & diaconos XIIII. Obijt Perufiæ 17. Auguſti, anno 1216. ibiq; in cathedrali eccleſia ſancti Laurentij ſepultus. Vacauit ſed. diem	0	0	1
1215		Sancta, magna, & vniuerſalis ſynhodus Lateranenſis pro reformatione Eccleſiæ celebrata prælatorum circiter mille.			
1216	179	Honorius III. Romanus, Cencius Sabellus Aimerici filius, ex canonico ſanctæ Mariæ maioris, diaconus Cardinalis ſanctæ Luciæ in Orthea, & camerarius S. R. E. à Cæleſtino III. factus, pòſt presbyter tt. ſanctorum Ioannis & Pauli ab Innocentio III. ordinatus, Imp. Cæſ. Friderico II. Auguſto, ſedit annos	10	8	0
		Creatus Perufiæ à XIX. Cardinalibus, 15. Kalend. Auguſti, ibidem 9. Kalend. die Dominico coronatus. Ordinationibus quinque menſibus Decembri, & alijs factis, Cardinales creauit 12. epiſcopos V. presbyteros V. & diaconos II. Obijt Romæ 15. Kalend. Aprilis nocte ſequenti, feria VII. hebdomadæ quintæ quadrageſimæ, anno 1227. ſepultus ante aram Præſepis in baſilica ſanctæ Mariæ maioris. Vacauit ſedes diem	0	0	1
1227	180	Gregorius IX. Anagninus, Vgolinus ex Comitibus Siginæ, ex diacono Cardinale ſancti Euſtathij epiſcopus Oſtienſis, & Veliternus, ab Innocentio III. factus, Imp. Friderico II. Cæſ. ſedit annos	14	5	3
		Creatus Romæ prope Septizonium in diaconia S. Luciæ in Septiſolio ab XIIX. Cardinalibus 13. Kalend. Aprilis die ſabbati, conſecratus ibidem die Dominico poſtridie die ſancti Benedicti, coronatus ad ſanctum Petrum 5. Kalend. Aprilis die Paſchæ. Ordinationibus quattuor menſibus Decembri, & Septembri factis, Cardinales XI. creauit, epiſcopos V. presbyteros II. & diaconos IV. Obijt Romæ XI. Kal. Sept. anno 1241. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	30
1241	181	Cæleſtinus IV. Mediolanenſis, Gaufridus Caſtellio ex presbytero tt. ſancti Marci epiſcopus Cardinalis Sabinus à Gregorio IX. factus, ſedit dies	0	0	17
		Creatus Romæ ab XI. Cardinalibus, X. Kal. Octobris, non coronatus. Obijt Romę 8. Idus Octobris, anno 1241. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit eo mortuo Rom. ſedes annum	1	8	1
1243	182	Innocentius IV. Genuenſis Ligur, Imibaldus de Fliſco, ex Louaniæ comitibus, Orthoboni filius, ex Vicecancellario S. R. E. & auditore litterarum contradictarum, presbyter Cardinalis tt. ſancti Laurentij in Lucina à Gregorio IX. factus, primus presbyterorum, Imp. Friderico			

rico 2. Augusto, Chunrado IV. Henrico VII. & Guilhelmo, Cæsaribus sedit annos. | | | |

Creatus Anagninæ à IX. Cardinalibus, 8. Kal. Iulij, ibique consecratus IV. Kal. Iulij. Ordinationibus quatuor mense Decembri factis, Cardinales creauit XX. episcopos 7. presbyteros 7. & diaconos 6. Obijt Neapoli 7. Idus Decembris, anno 1254. ibidem in Cathedrali ecclesia sepultus. Vacauit sedes dies. | 11 | 5 | 14

1244 | | Sancta & vniuersalis Synhodus Lugdunensis contra Imp. Fridericum 2. congregata. | 0 | 0 | 13

1254 | 183 | Alexander IV. Anagninus, Rainaldus ex comitibus Signiæ Gerardi Retraentis, aliàs Philippi filius, ex diacono sancti Eustachij episcopus Cardinalis Ostiensis, & Veliternus à Gregorio IX factus prior episcoporũ, sedit Guilhelmo Ricardo & Alphonso Cæsaribus annos. | 6 | 5 | 5

Creatus Neapoli ab XI. Cardinalibus, XII. Kal. Ianu. Coronatus 8. Kal. Ianua. die natalis Domini. Obijt Viterbij 8. Kal. Iunij ibidem in cathedrali ecclesia sancti Laurentij sepultus, anno 1261. Vac. sed. mens. | 0 | 3 | 3

1261 | 184 | Vrbanus 4. Trecensis Campanus Gallus, Iacobus Pantaleo Patriarcha Hierosolymitanus sedit in interregno Ricardo, & Alfonso Cæsaribus annos. | 3 | 1 | 4

Creatus extra collegium Cardinaliũ Viterbij 4. Kal. Septemb. ab VIII. Cardinalibus, coronatus prid. Non. Septembris Ordinationibus duabus mense Decembri factis, creauit Cardinales 14. episcopos III. presbyteros VI. & diaconos V. Obijt Perusiæ VI. Nonas Octobris, anno Domini 1264. sepultus ibidem in cathedrali. Vacauit sedes menses. | 0 | 4 | 2

1265 | 185 | Clemens IV. Narbonensis Gallus Guido Grossus Fulcodij filius de villa sancti AEgidij ex episcopo Podiense, archiepiscopus Narbonẽsis, & deinde episcopus Cardinalis Labinus ab Vrbano IV. factus, sedit Ricardo & Alfonso Cæsaribus ann. | 3 | 9 | 25

Creatus ab sens Perusiæ per compromissum præsentibus XX. Cardinalibus Nonis Februarij, erat enim legatus in Anglia, coronatus Viterbij die cathedræ sancti Petri, VIII. Kal. Martij anno 1266. Obijt Viterbij III. Kal. Decemb. anno 1298. sepultus in ecclesia Prædicatorum sanctæ Mariæ ad gradus. Vacauit sedes annos | 2 | 9 | 2

1271 | 186 | Gregorius X. Placentinus Thealdus Vicecomes, archidiaconus Leodiensis, Cæsare Rodulfo, sedit annos | 4 | 4 | 10

Creatus Viterbij absens trãs mare in Syria extra collegium Cardinalium, Kal. Septembris per compromissum in sex Cardinales factum, præsentibus Cardinalibus XVII. consecratus Romæ VI. kal. April. anno 1272. Ordinationem vnam mense Iunio V. episcoporum Cardinalium fecit. Obijt Arretij in Tuscia IV. Idus Ianuarij, anno 1276. ibidem in cathedrali ecclesia sepultus. Vacauit sedes dies. | 0 | 0 | 10

Sancta

Anni Christi.	Num. Pōtific.		Anni.	Mēses.	Dies.
1274		Sancta & vniuersalis synodus Lugdunensis secūda pro recuperatione terræ sanctæ coacta			
1274	187	Innocentius 5. Burgundus Magister, frater Petrus Tarentasiensis ordinis Prædicatorū ex archiepiscopo Lugdunense, episcopus Cardinalis Ostiēsis, & Teliternus, S.R.E. maior pœnitentiarius à Gregorio 10. factus, Cæsare Rodulpho, sedit menses	0	5	2
		Creatus Aretij 12. Kal. Februar. à Cardinalibus 11. coronatus Romæ die Cathedræ sancti Petri 8. Kal. Martij. Obijt Romæ 10. Kal Iulij, anno 1276. Laterani sepultus. Vacauit sedes dies	0	0	19
1276	188	Hadrianus 5. Genuensis Ligur, Othobonus Fliscus ex Lauaniæ comitibus, Thedisij Innocentij 4. fratris filius Cardinalis sancti Hadriani à patruo factus, sedit mens.	0	1	7
		diaconus			
		Creatus Romæ à 10. Cardinalibus in Palatio Lateranensi 4. Idus Iulij, non cōsecratus. Obijt Viterbij 15. Kal. Septemb. sepultus ibidem ad Minorem ecclesiam sancti Francisci. Vacauit sedes dies	0	0	25
1277	189	Ioannes 20. dictus 21. Vlyxiponensis Lusitanus, Hispanus, Magister Ioannes Petrus Iuliani episcopus Cardinalis Tusculanus à Gregorio x. factus, Cęsare Rodulpho sed. mens.	0	8	8
		Creatus Viterbij à 9 Cardinalibus, Idib. Septemb. coronatus ibidem 12 Kal. Octob. Obijt Viterbij 13. Kal. Iunij, anno 1277. ibidem in cathedrali ecclesia sepultus. Vacauit sedes menses	0	6	4
1277	190	Nicolaus 3 Romanus, Ioannes Caietanus Vrsinus primus diaconus Cardinalis sancti Nicolai in carcere Tulliano ab Innocētio 4. factus, sedit Cæs. Rodulpho annos	2	8	29
		Creatus Viterbij à 6. Cardinalibus, 7. Kal. Decemb. coronatus Romæ 8. Kal. Ianuar. Ordinatione vna mense Martio facta, 9. Cardinales creauit, episcopos 5. presbyteros 2. & diaconos 2. Obijt in castello Sariano Viterbiensis diœcesis 11. Kal Septemb. anno 1280. sepultus Romę ad sanctum Petrum. Vacauit sedes menses	0	6	0
1821	191	Martinus 11. dictus 4. Turonensis, Gallus, Simon de Bria Campaniæ Turonensis diœcesis, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Cæciliæ ab Vrbano 4. factus. Cæsare Rodulfo sedit annos	4	1	7
		Creatus Viterbij à x. Cardinalibus 8. kalen. Martij, coronatus Vrbeueteri x. Kal. Aprilis. Ordinationem vnam mense Martio fecit Cardinalium 7. episcopi vnius, presbyterorum 5. & diaconi vnius. Obijt Perusiæ 4. Kal. April. anno 1285. sepultus in ecclesia cathedrali Perusina. Vacauit sedes dies	0	0	4
1285	192	Honorius 4. Romanus, Iacobus Sabellus Lucæ filius primus, diaconus Cardinalis sanctæ Mariæ in Cosmedin ab Vrbano 4. factus, Cęsare Rodulfo sedit annos	2	0	
		Creatus Perusiæ à 17. Cardinalibus Nonas Aprilis,			

Anni Christi.	Num. Pōtific.		Anni.	Menses.	Dies.
		lis, coronatus Romæ apud sanctum Petrum 17. Kal Maij episcopum Cardinalem vnum creauit mēse Decembris. Obijt Rom 3. Non. Aprilis apud sanctam Sabinam, anno 1287. sepultus ad sanctum Petrum. Vacauit sedes menses	0	10	18
1288	193	Nicolaus 4. Asculanus M. Frater Hieronymus ex ministro generali ordinis Minorum presbyter Cardinalis tt. sanctæ Pudentianæ à Nicolao 3. & episcopus Prænestinus à Martino 4. factus, Rodulpho & Adolpho Cæsaribus, sedit annos	4	1	14
		Creatus Romę ab 8. Cardinalibus 8. Kal. Mar. coronat' 6. Kal. Martij. Ordinatione vna mense Maio facta, Cardinales 6. creauit, episcopos duos, presbyteros duos, & diaconos duos Obijt Romæ prid. Nonas Aprilis, anno 1292. sepultus ad sanctam Mariam maiorem. Vacauit sedes annos	2	3	2
1294	194	Cælestinus V. Esernienſis, frater Petrus de Murone Anglerij filius Sulmonensis diœcesis, abbas sui monasterij, Cælare Adolpho sedit mens.	0	5	7
		Creatus Perusiæ ab 11. Cardinalibus Nonis Iulij absens extra collegium, consecratus Aquilæ 4 Kal. Septemb. Ordinatione vna mense Septembri facta, 12. Cardinales creauit, episcopos 2. presbyteros 7. & diaconus 3. sponte abdicauit eodem anno Neapoli, Idibus Decemb. Obijt biennio pòst in custodia in arce Fumonis 14. Kal. Iunij, anno 1296. sepultus in Monasterio sancti Antonij de Ferentino ante aram maximam. Inter sanctos relatus est 3. Non. Maij Auenione à Clemente v. Vacante abdicante sedes Rom. dies	0	0	10
1294	195	Bonifacius 8. Anagninus Hernicus, Benedictus Caietanus Liutfredi filius ex Hispania oriūdus, ex diacono Cardinale sancti Nicolai in carcere Tulliano à Martino 4. facto, presbyter tituli sanctorū Silvestri, & Martini à Nicolao 4. ordinatus, Adulpho & Alberto Cæsaribus, sedit annos	8	9	18
		Creatus Neapoli in arce noua à 21. Cardinalibus 9 Kal. Ianuarij, coronatus Romæ 17. Kal. Februarij. Ordinationibus 4. mensibus Martio, & Decembri factis, Cardinales creauit 15. episcopos 6. presbyteros 3 & diaconos 6. Obijt Romę 5. Idus Octobris, sepultus ad S. Petrum anno Domini 1303. Vacauit sedes dies	0	0	10
1300		Hic pontifex solemnem annum Iobileum centesimum instituit primumque celebrauit.			
1303	196	Benedictus 9. dictus 11. Taruisinus, Magister frater Nicolaus Bocasinus ordinis Prædicatorum ex magistro generali, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Sabinæ pòst episcopus Ostiensis, & Veliternus à Bonifacio 8. factus Cæsare Alberto, sedit menses	0	8	6
		Creatus Romæ à 12. Cardinalibus, 11. Kalend Nouembris, coronatus 6. Kalend. Nouembris. Ordinationibus duabus			

Anni Christi.	Num. Pontific.		Anni.	Menses	Dies.	
		duobus mensibus Decembri & Martio factis, tres Cardinales creauit, episcopum vnum, presbyteros II. Obijt Perusiæ die Martis hora IX. Nonis Iulij, anno 1304. sepultus ibidem ad Prædicatores. Vacauit sed. mens.	0	10	28	
1305	197	Clemens V. Burdegalensis Vasco Gallus, Raimundus Gothus Bertrandi filius ex oppido Mihandrau diœcesis Burdegalensis, ex episcopo Conuennarum archiepiscopus eiusdem Vrbis à Bonifacio VIII. factus, Cæsaribus Alberto & Henrico VII. sedit annos	8	10	16	
		Creatus Perusiæ absens à XXI. Cardinalibus extra collegium Nonis Iunij, coronatus Lugduni in ecclesia sancti Iusti 3. Idus Nouembr. Ordinationibus 3. mense Decembri factis, creauit Cardinales 24. episcopos 8. presbyteros X. & diaconos VI. Obijt in Roca Maula supra amnem Rhodanum oppido sito in Prouincia, 12. Kalendas Maij, anno 1314. sepultus in Vasconia in ecclesia beatæ Mariæ de Vresta Vasconensis diœcesis villula ignobili, ob deuotionem, quam ad eum locum habuerat. Vacauit sedes annos	2	3	17	
1311		Sancta vniuersalis synhodus Viennensis pro reformatione ecclesiæ habita.				
1316	198	Ioannes XXI. dictus XXII. Caturcensis Gallus, Iacobus de Ossa Arnaldi filius Forudiensis Caturcensis diœcesis, episcopus Cardinalis Portuensis, & sanctæ Rufinæ à Clemente V. factus, sedit Hludouico I V. Bauaro Cæs. ann.	18	3	28	
		Creatus Lugduni in monasterio Prædicatorum 7. Idus Augusti à 22. Cardinalibus coronatus ibidem Nonis Septembris. Ordinationibus quinque mensibus Decembri, & Iunio factis, Cardinales creauit 27. episcopos 8. presbyteros 14. diaconos 5. Obijt Auinione pridie Nonas Decembris, anno 1334. sepultus ibidem in cathedrali sanctæ Mariæ de Donis. Vacauit sedes dies	0	0	15	1
1327	34	*Nicolaus V. Reatinus, Frater Petrus Reinalutij de Corbario, Reatinæ diœcesis, ordinis fratrum Minorum, in schismate contra Ioannē XXII. ac Ecclesiæ Ludouico Bauaro, creatus sedit annos*	3	3	14	
		Creatus, & coronatus Romæ IIII. Idus Maij. Ordinationibus duabus mensibus Maio, & Ianuario factis, Cardinales VIII. creauit, episcopum vnum. presbyteros V. diaconos II. Coactus abdicauit Auenione 8. Kalend. Septemb. anno 1330. Ibidem obijt, ad Minores sepultus.				
1327		*Schisma in Romana ecclesia XXVIII.*				
1334	199	Benedictus X. dictus XII. Tolosanus Gallus, Frater Iacobus Fornenus de Sauarduno, Appamiarum diœcesis, prouinciæ Tolosanæ monachus Cistercienſis, Theologus, abbas Fontis frigidi, episcopus Mirapisienſis, presbyter Cardinalis tt. sanctæ Priscæ à Ioanne XXII. factus, Ludouico Bauaro Imp. sedit annos	7	4	6	
		Creatus Auenione apud Prædicatores à 23. Cardinalibus 13. Kalend. Ianuarij coronatus ibidem die Dominico, 3. Nonas Ianuarij Ordinatione vna mense Decembri fa cta				2

Anni Christi.	Num. Pontific.		Anni	Menses.	Dies.
		facta, VI. presbyteros Cardinales creauit. Obijt Auenione 7 Kal Maij, anno 1342. sepultus in cathedrali. Vacauit sedes dies	0	0	11
1344	200	Clemens VI. Lemouicensis Gallus, Frater Petrus Monstrius Rogerij filius Malmonte, Lemouicensis diœcesis, monachus monasterij Casædei Elmomontanæ diœcesis, Theologus, abbas Fiscanensis, ex archiepiscopo Arelatense, Senonensis, pòst Rothomagensis, presbyter Cardinalis tt. sanctorum Nerei & Archilei à Benedicto XII. factus, Imp Cæs. Ludouico Bauaro, & Carolo IV. Augustis, sedit annos	10	0	7
		Creatus Auenione in monasterio Prædicatorũ à XXI. Cardinalibus Non. Maij, coronatus ibidem 14. Kal. Iunij, die Pentecostes. Ordinationibus quattuor mensibus Septembri, Maio, & Decembri factis, Cardinales XXV. creauit, episcopos II. presbyteros XVI. & diaconos VII. Obijt Auenione 8. Idus Decembri, anno 1352. sepultus in monasterio Casædei. Vac. sed. dies			
1350			0	0	11
		Hic pontifex annum Iobileum quinquagesimum iterum celebrauit.			
1552	201	Innocentius VI. Lemouicensis Gallus, Stephanus Alberti, episcopus Claromontanus, ex presbytero tt. sanctorum Ioannis, & Pauli episcopus Cardinalis Ostiensis, & Velitern., & maior pœnitentiarius à Clemente VI. factus, Carolo IV. Augusto, sedit annos	9	8	26
		Creatus Auenione 15. Kal. Ianuarij à 24. Cardinalibus, coronatus ibidem in cathedrali 3. Kal. Ianuar. Ordinationibus tribus, mensibus Martio, Septemb. & Decemb. factis, Cardinales creauit XV. episcopum vnum, presbyteros XI. & diaconos 3. Obijt Auenione pridie Idus Septemb. hora 9. id est, sexta noctis sequentis, anno 1362. sepultus in cathedrali Auenionensi. Vac. sed. dies.			
1118			0	0	14
1362	202	Vrbanus V. Mimmatensis Gallus, frater Guillelmus de Grisaco, Grimaldi filius, Mimmatensis diœcesis, monachus, & abbas sancti Victoris Massiliæ, Carolo III. Aug. sed. annos	8	2	23
		Creatus Auenione 5. Kal. Octobr. à XX. Cardinalibus absens extra collegium nuncius apostolicę sedis in Italia ad Vicecomites. Coronatus Auenione in Cathedrali 8. Idus Nouemb. Ordinationibus quatuor mensibus Maio, Iunio, & Septembri factis, Cardinales creauit 14. episcopos 3. & presbyteros XI. Obijt Auenione ætatis anno 61. Christi 1370. 14. Kal. Ianuarij, circa horam 9. sepultus Auenione in cathedrali deinde anno, 1372. translatus ad ecclesias sancti Victoris Massiliensis Nonis Iunij. Vac. sedes dies			
2370	203		0	0	10
		Gregorius XI. Lemouicensis Gallus, Petrus comes Bellifortis, primus diaconus Cardinalis sanctæ Mariæ nouæ à Clemente VI. patruo suo factus, Carolo IV. Augusto, sedit annos	7	2	29
		Crea-			

Anni Christi	Num. Pontific.		Anni.	Menses.	Dies.
		Creatus Auenione 3. Kal. Ianuarij à 17. Cardinalibus, coronatus in cathedrali, Epiphaniæ anno 1371. die 8. Idus Ianuarij. ordinationibus duabus, mensibus Iunio & Decembri factis, Cardinales creauit 22. episcopum vnum, presbyteros XVI. & diaconos V. Obijt Romæ circa horam secundam noctis 6. Kal. Aprilis anno 1378. sepultus in diaconia sanctæ Mariæ nouæ. Vac. sedes dies	0	0	12
1378		Menses	0	5	22
1389	35	*Clemens 7. Gebennensis Gallus Robertus, ex comitibus Gebennensibus .... filius, episcopus Cameracensis, presbyter Cardinalis Basilicæ sanctorum 12. apostolorum à Gregorio 11. factus, sedit Auenione in schismate contra Vrbanum 6. Venceslao Cæsare annos*	15	11	28
		Creatus Fundis in Campania, in schismate à 15. Cardinalibus 13. Kal. Octob. meridie, postridie publicatus, ibidem coronatus pridie Kal. Nouemb. Ordinationibus 13. mensibus Ianuario, Aprili, Maio, Iulio, Octobri, Nouembri, & Decembri factis, Cardinales 24. creauit, episcopos 4. presbyteros 27. diaconos 3. Obijt Auenione 16. Kal. Octob. hora inter nonam & decimam manè, anno 1394. sepultus in ecclesia Cælestinorum ad pomerium Sorgiæ. Vac. sedes dies	0	0	11
1394	36	*Benedictus XIII. dictus 13. Arrago Hispanus, Petrus de Luna, diaconus Cardinalis sanctæ Mariæ in Cosmedin à Gregorio XI. factus Venceslao, Roberto, & Sigismundo Cæsaribus post Clementem 7. in schismate, sedit annos plus min.*	30	0	0
		Creatus in schismate Auenione à 20. Cardinalibus 4. Kalend. Octob. ibidem coronatus 5. Idus Octob. Ordinationibus 6. mensibus Septembri, & Decemb. factis, Cardinales creauit 27. episcopum 1. presbyteros 10. & diaconos 16.			
		Bis pontificatu priuatus, primùm in Concilio Pisano die Mercurij Nonis Iun. ann. 1409 pontificatus 14. mense 8. die 9. Iterùm in cõcilio Constantiensi. sessione 38. die 7. Kal. Aug. anno 1417. pontificatus 22. mense 9. die 26. Non paruit. Obijt Paniscolæ in Hispania ::::Kal. Octob. anno 1424. ibique sepultus. In eius locum in schismate auctore Rege Arragonum Alfonso, factus est contra Martinum 5.	4	....	....
1424	37				
		Clemens 8. Hispanus, Egidius. Munionis, canonicus, Barchinonensis, qui in schismate sedit annos plus minus			
1378		*Creatus Paniscolæ in Arragonia coactus, abdicauit anno 1428 factusque est à Martino 5. episcopus Maioricensis:*			
1378	204	*Schisma omnium pessimum, & diuturnius in ecclesia Romana 29. quod quinquaginta annos perduravit.*			
		Vrbanus VI. Neapolitanus, Bartholomæus Prignanus, regens cancellariæ apostolicæ in absentia Vicecancellarij ex archiepiscopo Acheruntino, Barensis à Gregorio 11. factus, Venceslao Aug. sedit in schismate annos	1	6	7
		Creatus extra collegium cardinalium annorum 60. à 16. Cardinalibus die Veneris 5. Idus Aprilis Romæ, coronatus ante gradus S. Petri die Paschæ 14. Kal. Maij. Ordinationibus quatuor mensibus Ianuario, Septemb. & Decemb. factis, Cardinales creauit 54. episcopos IV. presby-			

Anni Christi.	Num. Pōtific.		Anni.	Menses.	Dies.
		presbyteros 36. diaconos 14. Obijt Romæ die Veneris, Idibus Octob. anno 1389 vixit annos 72. sepultus in basilica sancti Petri. Vacauit sedes dies	0	0	17
1389		Hic pontifex annum Iubilæum XXXVI. instituit.			
1389	205	Bonifacius IX. Neapolitanus, Petrus vel Perinus Tomacellus, ex diacono sancti Georgij in Velabro. presbyter Cardinalis tt. sanctæ Anastasiæ ab Vrbano VI. factus Venceslao, & Roberto Cæs. sedit annos	14	11	0
		Creatus Romæ die Martis, IV. Nonas Nouembris à XIII. Cardinalibus, annorum XLV. coronatus apud sanctum Petrum 3. Idus Nonembris. Ordinationibus duabus mensibus Ianuario & Decembri factis, Cardinales 6. nouos creauit, episcopum I. presbyteros IV. & diaconum I. Obiit Romæ Kalend. Octobris, anno 1404. ætatis 60. sepultus ad S. Petrum, Vacauit sedes dies	0	0	15
1390		Hic pontifex annum Iobileum tertiò celebrauit, ab Vrbano 6. indictum.			
1400		Hic pontifex annum Iobileum quartò more veteri celebrauit.			
1404	206	Innocentius 7. Sulmonensis Pelignus, Cosmatus Melioratus, diœcesis Valuensis in Aprutio ex archiepiscopo Rauennate, & episcopo Bononiense presbyter Cardinalis tt. sanctæ Crucis in Hierusalem, & S. R. E. Camerarius à Bonifacio 9. factus, Roberto Cæs. sed. annos	0	0	21
867		Creatus Romæ à 7. Cardinalibus 16. Kal. Nouemb. coronatus apud S. Petrum, 4. Nonas Nouēb. Ordinatione vna mense Iunio facta, 11. creauit Cardinales, presbyteros 8. & diaconos 3. Obijt Romæ 8. Idus Nouemb. anno 1406. ætatis :::: sepultus in basilica S. Petri. Vacauit sedes dies	0	0	23
		Gregorius 12. Venetus, Anglus Corratio, ex patriarcha Constantinopolitano presbyter Cardinalis tt. sancti Marci ab Innocentio 7. factus, Roberto & Sigismundo Augustis, sedit annos	8	7	5
1406	207	Creatus Romæ à 13. Cardinalibus pridie Kal. Decemb. annorum xxc. coronatus ad S. Petrum Nonis Decemb. Ordinationibus duabus mensibus Iunio & Septemb. factis, Cardinales creauit 13. episcopum 1. presbyteros 10. & diaconos 11. Pontificatu priuatus in concilio Pisano cum Benedicto 13. die Mercurij Non. Iunij, anno 1409. papatus verò 2. mense 6. die 6. Non paruit. Sponte abdicauit in Concilio Constantiensi absens per legatos suos die Iouis sessione 14. 4 Non. Iunij, anno 1415. Obijt Cardinalis episcopus biennio pòst anno 1417. paulo ante Martini 5. electionem annorum xc. in Piceno, sepultus Recaneti in Ecclesia cathedrali. Vacauit sedes post eius in concilio Pisano depositionem dies	0	0	20
1408		Sancta synhodus Pisana pro tollendo schismate congregata			
		Alexan			

Anni Christi.	Num. Pōtific.		Anni.	Mēses.	Dies.
1409	208	Alexander 5. Cretensis, Frater Petrus Philargi ordinis Minorum, Theologus, ex archiepiscopo Mediolanense presbyter Cardinalis Basilicę sanctorum 12. Apostolorum ab Innocentio 7. factus, Roberto Cæsare, sed. mens.	0	10	8
		Creatus in concilio Pisano à 23. Cardinalibus vtriusque obediętiæ, Gregorio 12. & Benedicto 13. priuatis, 6. Kal. Iul. annorum lxx. coronatus ibidem in ecclesia cathedrali Nonis Iul. die Dominico, Presbyterum vnū Cardinale ex diacono fecit. Obijt Bononiæ 5. Nonas Maij, die Sabbati nocte sequenti, hora 5. anno 1410. ætatis lxxj sepultus ibidem ad Minorum ecclesiam. Vacauit sedes dies	0	0	13
1410	209	Ioannes 11. dictus 23. Neapolitanus, Baltasar Cossa, diaconus Cardinalis S Eustachij, & Bononiæ legatus à Bonifacio 9 factus. Sigismundo Augusto, sedit annos	5	0	15
		Creatus Bononiæ die Sabbati 16. Kal. Iunij, hora 11. à 16. Cardinalibus, ibidem in cathedrali coronatus 8. Kal. Iunij. Ordinationibus tribus mensibus Aprili, Iunio, & Septembri factis, Cardinales fecit 16. presbyteros 13. diaconos 3. In Concilio Cōstantiensi 4. kal. Iunij, die Mercurij, sessione 12. depositus. Ipse prid. Kal. Iunij die Veneris in oppido Schafusia consensit. Vac. sed. ann.	2	5	10
		Obijt Florentiæ episcopus Cardinalis Tusculanus, & diaconus 11. Kal. Ianuar. anno 1419 sepultus in baptisterio S. Ioannis.			
1414		Sancta & vniuersalis synhodus Constantiensis, pro tollendo schismate congregata, triennio durauit			
1417	210	Martinus 3. dictus 5. Romanus. Oddo Columna, Agapeti filius, Domicellus Romanus, diaconus Cardinalis S. Georgij in Velabro ab Innocentio 7. factus, Sigismūdo Cæsare sedit, sublato schismate, ann.	13	3	10
		Natus anno 1368. creatus in Concilio generali Constantiensi à Cardinalibus 22. & 30. electoribus, ex ordinatione selectis, manè diei 3. Idus Nouembris, coronatus ibidem cathedralem ecclesiam xi. Kal. Decemb. Ordinationibus tribus mensibus Iunio, & Nouembri factis, Cardinales creauit 17. episcopum 1. presbyteros 11. diaconos V. Obijt ex apoplexia Romæ x. Kal. Martij. manè crepusculo diei, anno 1431. ætatis 63. sepultus in basilica Lateranensi ante capita Apostolorum. Vacauit sedes dies	0	0	10
1423		Hic pontifex annum Iobilæum quinto celebratur.			
1431	211	Eugenius 4. Venetus D. Gabriel Condelmerius Angeli filius, canonicus, Cælestini coloris ordinis S Georgij in alga Venetiarum, episcopus Senensis, presbyter Cardinalis tt. S Clementis à Gregorio 12. factus, Sigismundo, Alberto, & Friderico 3 Augustis, sedit annos	15	11	21
		Natus Venetijs, anno 1383. Creatus Romæ in monaste-			

rio Prædicatorum ad Mineruam à 13. Cardinalibus, die Sabbati, 5. Nonas Martij, hora 21. coronatus ad ſanctum Petrum 5. Idus Martij à Cardinale ſanctorum quattuor. Ordinationibus 6. menſibus Iulio, Auguſto, Septembri, & Decembri factis, Cardinales creauit 27. epiſcopos 2. presbyteros 22. & diaconos 3. Obijt Romę 7. Kal. Martij. die Iouis hora 8. noctis præcedentis, alias duabus ante lucem horis, anno 1447. ætatis 64. ſepultus ad S. Petrum ante oſtium ſacrarij. Vacauit ſedes dies — 0 — 0 — 10

1431 — Sancta ſynhodus Baſileenſis pro reformatione eccleſiaſtica congregata, durauit annos 12.

1438 — Sancta & vniuerſalis ſynhodus Ferrariæ congregata, Floerntiæ finita, pro erroribus Græcorum tollēdis, durauit annum

1439 — 38 — *Felix 4. dictus 5. Allobrox, Iemadeus olim dux Sabaudiæ, tunc verò Decanus militum Ieſu monaſterij S. Mauritij ordinis S. Aug. in ſolitudine Ripaliæ Gebennenſis diœceſis, Friderico 3. Auguſt. in ſchiſmate ſedit annos* — 9 — 5 — ....

Creatus abſens ad ſuum Monaſterium Non. Nouemb. in conſilio Baſileenſi, Cardinale vno electoribus 32. eligentibus, electio ſeſſione 39. 15. Kal. Decēb. confirmata. Coronatus anno ſequenti MCDXL. Baſileæ 9. Kal. Auguſti Ordinationibus quatuor menſibus Aprili, Septembri, & Decembri factis, Cardinales 23. creauit, presbyteros 22. & diaconum vnum. Abdicauit .... Kal. Maij, anno 1449. Eius abdicatio Romæ audita eſt 23. April. die. Obijt epiſcopus Cardinalis Sabinus, Lauſanæ aliquot annis poſt. ibiq; ſepultus

1439 — *Schiſma in Eccleſia Romana xxx.*

1447 — 213 — Nicolaus 5. Sergianenſis Lunenſis diœceſis, Thomas Lucanus Bartholomæi medici filius, artium, & Theologiæ doctor, ex epiſcopo Bononienſi presbyter Cardinalis tt. S. Suſannæ, ab Eugenio 4. factus, Imp. Cæſare Friderico 3. Aug. ſed. annos — 8 — 0 — 19

Creatus Romæ à 17. Cardinalibus prid. Non Martij. die Lunæ hora tertiarum in monaſterio Prædicatorum ad Mineruam, coronatus ad S. Petrum 14. Kal. April. Ordinationibus tribus menſibus Martio, & Decembri factis, Cardinales creauit 11. epiſcopum 1. presbyteros 10. Obijt Romæ 9. Kal. Aprilis hora inter 5. & 6. noctis ſequentis, ann. 1455. Sepultus in baſilica S. Petri. Vacauit ſedes dies — 0 — 0 — 14

1550 — 213 — Hic pontifex annum Iobilæum ſextò celebrauit.

1455 — Caliſtus 3. Valentinus Hiſpanus Alfonſis Borgia ex caſtello Satiua Valentinæ diœceſeos Ioannis filius ex epiſcopo Valentino presbyter Cardinalis tt. ſanctorum 4. coronatorum ab Eugenio 4. factus Im. Cæſare Friderico 3. Auguſto, ſedit annos — 3

Natus anno 1378. creatus Romæ à 14. Cardinalibus 6. Idus April. die Martis Paſchalis hora diei 6. co-

ona-

ronatus ad S. Petrum 12. Kal. Maij. Ordinationibus duabus mensibus Septemb. & Decemb. factis, creauit Cardinales 9. presbyteros 7. & diaconos 2. Obijt Romæ 1458. 8. Idus Aug. sepultus in sacrario S. Petri. Vixit ann. xxc. Vacauit sedes dies — 0 — 10 — 12

1458 — 214 — Pius 2. Senensis, Aeneas Siluius Picolhomineus Siluij filius, ex episcopo Senensi, diaconus Cardinalis S. Eustachij, post presbyter tt. S. Sabinæ à Calisto 3. factus, Imp. Frederico 3. sedit annos — 5 — 11 — 27

Natus Corsiniani in Tuscia 14. Kal. Nouemb. anno 1405. creatus Romæ 14. Kal. Septemb. hora tertiarum, die sabbati à 17. Cardinalibus, coronatus 3. Nonas Septembris ad S. Petrum. Ordinationibus tribus, mensibus Martio, Maio, & Decembri factis, Cardinales 13. creauit, presbyteros 11. diaconos 2. Obijt Anconæ in Piceno 19. Kal. Septembris, hora inter secundam & tertiam noctis sequentis, die assumptionis, anno 1464. Vixit annos 58. menses 9. & dies 27. Cadauer sepultum Romæ in Basilica S. Petri prope aram diuorum Andreæ, & Gregorij. Vacauit sedes dies — 0 — 0 — 16

1464 — 215 — Paulus 2. Venetus Petrus Barbus Nicolai filius ex electo episcopo Vicetino, diaconus Cardinalis S. Mariæ nouæ, post presbyter Cardinalis tt. S. Marci ab Eugenio 4. factus, Imperatore Cæsare Friderico 3. Augusto, sedit annos — 6 — 10 — 26

Natus Venetijs 7. Kal. Martij anno 1418. creatus Romæ à 19. Cardinalibus sero diei Iouis 3 Kal. Septembris, & postridie manè publicatus. Coronatus ad S. Petrum 16 Kal. Octobris. Ordinationibus 3. mensibus Septembri, & Nouembri factis, Cardinales creauit 11. presbyteros 8. diaconos 3. Obijt Romæ 8 Kal. Aug. die veneris hora tertia noctis sequētis morte repentina, anno 1471. Vixit annos 53. menses 5. dies 3. sepultus ad S. Petrum. Vac sedes dies — 0 — 0 — 14

1471 — 216 — Xystus 4. Sauonensis Ligur, frater Franciscus de Ruere, Leonardi filius ex ordinis Minorum generali ministro, presbyter Cardinalis tt. S. Petri ad Vincula à Paulo 2. factus, Friderico 3. Imp. sedit annos — 13 — 0 — 4

Natus Gellis Liguræ, in agri Sauonensis pago, 12. Kal. Augusti hora 18. anno 1414. creatur Romæ à 7. Cardinalibus 5. Idus Augusti, coronatus ad sanctum Petrum 8. Kalendis Septembris. Ordinationibus 8, mensibus Februario, Martio, Maio, Nouembri, & Decembri factis Cardinales creauit 34. episcopum 1. presbyteros 27. & diaconos 6. Obijt Romæ die veneris prid. Idus Augusti inter quartam, & quintam horam noctis sequentis, ann. 1484. Vixit annos 70. dies 22. horas 12. Sepultus ad S. Petrum Vacauit sedes dies — 0 — 0 — 16

1484 — Hic pontifex annum Iobilæum septimo celebrauit.

Anni Christi.	Num. Pontific	PONTIFICES	Anni	Menses.	Dies.
1484	217	Innocentius 8. Genuensis Ligur, Ioannes Baptista Cybo, Aaronis filius, ex Melfitense episcopo Datrius, presbyter Cardinalis tt. S. Balbinæ pòst S. Cæciliæ, deinde tt. S. Laurentij in Lucina à Xysto IV. factus, Friderico III. Imp. sedit annos	7	10	27
		Natus Genuæ anno 1432. creatus Romæ die Dominico, 4. Kalend. Septembris, à XXIIII. Cardinalibus hora 13. Coronatus ad sanctum Petrum pridie Idus Septembris. Ordinatione vna mense Martio facta, creauit Cardinales VIII. presbyteros V. diaconos III. Obijt Romæ 8. Kalend. Augusti, die Mercurij, hora noctis sequentis V. Vixit annos LX. sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes dies	0	0	16
1492	218	Alexander VI. Valentinus, Hispanus, Rodericus Borgia Iofredi filius, electus episcopus Valentinus ex diacono Cardinale S. Nicolai in carcere Tullia à Calisto III. facto episcopus Cardinalis Albanus, demùm Portuensis & S. Rufinæ à Xysto IV. creatus, Vicecancellarius S. R. E. & decanus, Imperatore Cæsare Maximiliano Augusto, sedit annos	11	0	8
		Creatus Romæ 3. Idus Aug. à XXII. Cardinalibus, coronatus ad S. Petrum 7. Kal. Septemb. Ordinationibus x. mensibus Ianuario, Februario, Martio, Maio, Augusto, Septembri, & Decembri factis, Cardinales creauit XLIII. presbyteros XXXI. diaconos XII. Obijt Romæ rie Veneris 15. Kalend. Sept. hora XIIX. anno 1503. sepultus in sacrario S. Petri. Vac. sed. mens.	0		3
1500		Hic Pontifex annum Iobileum octauò celebrauit.			
1503	219	Pius III. Senensis Tuscus, Franciscus Todeschinus Picolhomineus Nannis & Laodemiæ Pij II. sororis filius, ex electo archiepiscopo Senensi, primus diaconus Cardinalis S. Eustathij à Pio II. auunculo factus, Cæsare Maximiliano sedit dies	0	0	26
		Natus Senis 7. Idus Maij, anno 1439. creatus Romæ die Veneris 10 Kalend. Octob. hora 15. à XXXVI. Cardinalibus. Coronatus die Dominico 8. Idus Octob. hora 20. Obijt Romæ 15. Kalend. Nouembris media nocte præcedenti, id est, hora inter 6. & 8. diei Mercurij, anno 1503. Vixit annos LXIIII. menses V. dies X. sepultus ad sanctum Petrum prope auunculum Pium II. Vacauit sed. dies	0	0	14
1503	220	Iulius II. Sauonensis Ligur, Iulianus de Ruuere Raphaelis Xysti IV. fratris filius, ex presbytero Cardinale tt. S. Petri ad Vincula episcopus Albanus, post Ostiensis, & maior pœnitentiarius à Xysto IV. factus, Imperatore Cæsare Maximiliano Augusto sed. annos	0	3	21
		Natus in villa Albiciola, Sauonensis diœcesis, anno 1443. creatus Romæ à XXXVII. Cardinalibus Kalend. Nouembris, die Merculij hora 16. coronatus 6. Kalend. Decembris die Dominico hora 22. Ordinationibus sex, men-			

Anni Christi	Num. Pōtific.		Anni.	Menſes	Dies.
		menſibus Martio, Maio, Septembri, Nouembri, & Decembri factis, Cardinales creauit 27. epiſcopum vnum presbyteros 23. & diaconos 3. Obijt Romæ 9. Kal. Mar. die Lunæ hora inter X & XI. præcedentis noctis, anno 1513. Vixit annos 70. ſepultus ad S. Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	18
1512		Sancta & vniuerſalis ſynhodus Lateranenſis Romæ, pro diſſidio eccleſiaſtico tollendo & reformatione eccleſiaſtica congregata, durauit annos V.			
1513	221	Leo X. Florentinus, Ioannes Medices Laurentij filius I. diaconus Cardinalis S. Marię in Dominica ab Innocētio VIII. factus, Imperatoribus Cæſaribus Maximiliano & Carolo V. Auguſto, ſedit annos	8	8	20
		Natus Florentiæ 3. Idus Decembris, anno 1475. Creatus Romæ à XXIII. Cardinalibus, V. Idus Martij, die Veneris, prima noctis ſequentis hora. Coronatus ad S. Petrum, 14. Kal. Aprilis. Lateranum ſolemni pompa profectus eſt 3. Idus Aprilis. Ordinationibus octo, menſibus Martio, Aprili, Iunio, Auguſto, Septembri, & Decembri factis, Cardinales creauit XLII. presbyteros XXXIX. & diaconos XIII. Obijt Romæ die Lunæ, 4. Nonas Decemb. noctis præcedentis, hora 7. anno 1521. Vixit annos XLV. menſes XI. dies XXI. ſepultus ad S. Petrum, pòſt Mineruam tranſlatus. Vacauit ſedes menſem	0	1	7
1522	222	Hadrianus VI. Traiectenſis Flander, vel Brabantinus, Florentij filius, ex epiſcopo Dertheſenſe presbyter Cardinalis tt. ſanctorum Ioannis & Pauli à Leone X. factus, Carolo V. Auguſto, ſedit annum	1	8	6
		Natus Traiecti inferioris Germaniæ vrbe, 6. Nonas Martij, anno 1459. Creatus abſens à XXXIX. Cardinalibus. Prorex enim Hiſpaniarum erat, die Iouis 5. Idus Ianuar. Vrbem ingreſſus 3. Kal. Septemb. die Dominico pridie Kal. Septemb. ad S. Petrum coronatus. Ordinatione vna menſe Septemb. facta, Cardinalem vnum creauit presbyterum. Obijt Romæ die Lunæ 18. Kal. Octobr. hora inter 18. & 19. anno 1523. Vixit annos LXIIII. menſes VI. dies XII. ſepultus ad S. Mariam de anima Teutonicorum. Vacauit ſedes menſes	0	2	4
1523	223	Clemens VII. Florentinus Tuſcus, Frater Iulius Medices, Iuliani filius, ordinis militiæ Hieroſolymitanæ electo archiepiſcopo Florentino diaconus Cardinalis S. Marię in Dominica, poſt presbyter tt. S. Clemētis, deinde tt. S. Laurentij in Damaſo, & S.R.E. cancellarius à Leone X. factus, Imperatore Cæſare Carolo V. Auguſto Germanic, ſedit annos	10	10	7
		Natus Florentiæ 7. Kalend. Iunij 1478. creatus Romæ die Iouis 13. Kalend. Decemb. à 38. Cardinalibus, coronatur ad S. Petrum die Iouis 6. Kalend. Decemb. Ordinationibus XI. menſibus Ianuario, Februario, Martio, Maio, Iunio, Auguſto, Septembri, Nouembri, & Decembri factis,			

ctis, Cardinales creauit 32. presbyteros 25. diaconos 7. Obijt Romæ die Veneris 7 Kal. Octobris, hora inter 18 & 19. anno 1534. ætatis LVI. mense 4. sepultus ad S. Petrũ, deinde cum Leone x. patruele ad Mineruam translatus, Vac. sed. dies

1534 | | | | | |
1535 | 224 | Hic pontifex annum Iobileum nonò celebrauit. | 0 | 0 | 17

Paulus III. Romanus, Alexander Farnesius, Petri Luisij filius Ranutij nepos, ex diacono, Cardinale sanctorum Cosmæ & Damiani ab Alexandro VI. facto, diaconus S. Eustathij à Iulio II. episcopus Cardinalis Tusculanus, à Leone X. Prænestinus, Sabinus, Portuensis, & Ostiensis à Clemente VII. Decanus, Imp. Cæsare Carolo Augusto, & Ferdinando Cæsare, sedit annos | 15 | 0 | 28

Natus Canini in diœcesi Castrensi pridie Kal. Martij, anno 1468. creatus Romæ à 34. Cardinalibus die Lunæ 3. Idus Octobris, hora prima noctis sequentis, postridie publicatus. Coronatus ad S. Petrum die Martis 3 Nonas Nouemb. Ordinationibus 14. mensibus Ianuario, Martio, Aprili, Maio, Iunio, Octobri, & Decembri factis, Cardinales creauit LXXI. episcopos III. presbyteros LIIII. & diaconos XIV. Obijt Romę in monte Quirinali IV. Idus Nouembr. die solis hora gallicinij ante lucem, anno 1549. Vixit annos XXCI. menses VIII. dies X. sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes menses

1545 | | | | 2 | 29

Sancta & vniuersalis synhodus Tridentina contra Lutheranorum errores congregata, intermissa & repetita, durauit annos V.

1550 | 22 | Iulius III. Aretinus, Ioannes Maria de monte Vincentij filius Fabiani nepos ex archiepiscopo Sipuntino presbyter Cardinalis tt. sancti Vitalis, post episcopus Prænestinus à Paulo III. creatus, Imp. Cæsare Carolo V. Augusto, & Ferdinando Cæsare, sedit annos | 5 | 1 | 16

Natus Romæ in regione Parionis 4. Idus Septembris, anno 1478. creatus Romæ à XLVI. Cardinalibus die Veneris 7. Idus Februarij circa quartam horam noctis sequentis, ibidem ad S. Petrum coronatus 8. Kal. Martij, die cathedræ S. Petri Antiochenæ. Ordinationibus quatuor mensibus Aprili, Octobri, & Decemb. factis, Cardinales creauit 20. presbyteros 15. diaconos V. Obijt Romæ die Sabbati X. Kal. Aprilis, hora inter 19. & 20. anno 1555. Vixit annos lxvii. menses 6, & 14. sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes dies

1550 | | | | | |
1555 | 226 | Hic pontifex annum Iobileum decimò celebrauit. | 0 | 0 | 17

Marcellus II. Iunior Politianensis Tuscus, Marcellus Cerutinus Ricardi filius, ex episcopo Neocastrensi presbyter Cardinalis tt. S. Crucis in Hierusalem à Paulo III. factus Carolo V. Augusto, sedit dies

| | | Natus in oppido agri Piceni montis Fani, prid. Non. Maij, anno 1501. creatus Romæ die Martis sancti, V. Idus Aprilis hora 24. à 36. Cardinalibus, postridie coronatus. | 0 | 0 | 21

Obijt

Anni Christ	Num. Pontific.		Annis	Menses	Dies
		Obijt die Mercurij Kalend. Maij, hora inter 7. & 8. noctis præcedentis. Vixit annos LI V. menses XI. dies XXV. sepultus ad S. Petrum. Vacauit sedes eo mortuo dies	0	0	21
1555	227	Paulus IV. Neapolitanus, Ioannes Petrus Carafa, Ioannis Alfonsi Matalunæ comitis filius archiepiscopus Neapolitanus ex presbytero tt. S. Clementis, presbyter tt. S. Mariæ Transtyberim, & episcopus Cardinalis Albanus, & Sabinus à Paulo III. factus. Tusculanus, & Ostiensis à Iulio III. Decanus, Imp. Cæss. Carolo V. & Ferdinando Augg. sedit annos	4	2	27
		Natus in oppido S. Angeli de scala 4. Kal. Iulij, anno 1476. in Hirpinis, haud procul à Beneuento. Creatus Romæ auctore Farnesio Cardinale, à XLIII. Cardinalibus die Iouis festo ascensionis 10. Kal. Iunij, manè hora 16. Coronatus ad S. Petrum die Dominico proximo 7. Kal. Iunij. Ordinationibus tribus mensibus, Iunio & Decembri factis, Cardinales creauit XIX, presbyteros XV. & diaconos IV. Obijt Romæ die Veneris 15. Kal. Septembris, hora inter 21. & 22. anno 1559. Vixit annos XXCIII. mensem vnum, & dies XXII. sepultus ad S. Petrum, postea ad Mineruam translatus. Vacauit eo mortuo Romana sedes menses	0	4	7
1560	228	Pius IV. Mediolanensis, Ioannes Angelus Medices, Bernardini filius, ex presbytero Cardinale tt. S. Pudentianæ, presbyter tt. S. Stephani in monte Cælio, post tt. S. Anastasiæ, post tt. S. Priscæ à Paulo III. factus, Imppp. Cæs. Ferdinando Austrio Augusto, & Maximiliano II. Cæsare, sedit annos	5	41	15
		Natus die Paschæ prid. Kal. April. anno 1499. Mediolani. Creatus Romæ à XLIV. Cardinalibus 7. Kal. Ianuarij, die Martis nocte præcedenti, h. ora inter 7. & 8. me electioni præsente, finito anno 1559 Coronatus die sabbato proximo Epiphaniæ festo, VIII. Idus Ianuar. ann. 1560 Ordinationibus quattuor mensibus Ianuario, & Martio habitis Cardinales creauit XLVI. presbyteros XXXIV. & diaconos VII. Obijt noctis ante diem IV. Iduũ Decemb. hora 2. anno 1565. ætatis LXVI. mens. VIII. dies X. sepultus ad S. Petrum. Vacauit eo mortuo sed. dies	0	0	29
1563		Concilium Tridẽtinum XXV. sessionibus habitis, absolutum & confirmatum.			
1566	229	Pius V. Alexandrinus, Frater Michael Ghislerius ex oppido Boschi, Alexandrinę diœcesis, Lombardus Insuper ordinis Prædicatorum lector, officij S. Inquisitionis commissarius, ex episcopo Sutrino, & Nepesino presbyter Cardinalis tt. S. Mariæ super Mineruam, & summus inquisitor à Paulo IV. papa factus, postea episcopus Montis regalis in subalpinis & tt. S. Sabinæ, demum iterum tt. S. Manę super Mineruam à Pio IV. creatus, Imp. Cæsare Maximiliano II. Austrio Augusto sedet.			
		Natus 16. Kalend. Februarij, anno MDV. creatus Romæ			

Anni Christi.	Num. Pōtific.		Anni.	Menses.	Dies.
		à 52. Cardinalibus 7. Idus Ianuarij, hora 22. die Lunæ. Coronatus natalitio suo 16. Kal. Ianuarij, in festo S. Antonij, ineunte anno eius vitæ 62. super gradus ante basilicam Vaticanam ab Vrbinate Cardinale, me prope sedem adstante. Ordinationibus, &c.			
1572	230	Gregorius 13. anteà Hugo dictus Bononiens. è Boncompagnorū nobili familia oriūdus patre Christophoro, ex Cardinal. S. Sixti Pontif. creatur ann. 1572. 13. Maij Coronatur apud D. Petrum, 25. eiusdem, sedit ann. 12. mens. 10. dies 27. Maximiliano 2. & Rudolpho Imperatoribus. Vacauit sedes diebus	0	0	13
		Natus est Gregor. post partum Virg. 1502. 7. Ianuarij. à Paulo 4. Vestæ episcopus ordinatur, & reuersus à Cōcilio Tridentino Romam, à Pio 4. mense 12. Martij, āno 1565. Cardinal. cum titulo S. Sixti creatur, & in Hispan. ad Regem Catholicum legatus à latere mittitur			
		Cardinales toto sui pontificatus tempore creauit 33. inter quos Vrbanum 7. Gregor. 14. & Innocentium 9. pontifices Max. Nonnullos etiam principes & regio sanguine natos			
		Moritur paulò post. decimo nempe April. ann. 1585 in senectute bona, postquàm pontificatum 13. annis, mense vno & tribus diebus abbatis, administrauerat. Sepultus est apud S. Petrum in Vaticano, in sacello S. Grego. Naziāzen. à se magnificè ex ædificato, dotato, & dicato			
1585	231	Sixtus 5. ex oppido Montisalti, Marchiæ Anconitanæ frater Felix Peretti, ordinis Minorum humili loco natus, ex Cardinale titulo S. Hieronymi factus pontifex, 24. April. Coronatur 1. Maij, sedit ann. 5. mens. 4. dies 3. moritur 27. Augusti. Vacauit sedes diebus	0	0	18
1590	232	Vrbanus 7. Romanus, Ioannes Baptist. Castaneus, filius Cosmæ, ex Cardinale tituli S. Marcelli, creatus Papa 15. Sept. sedit dies 13. moritur ante inaugurationem 27. eiusdem. Vacauit sedes mensibus	0	2	9
1560	233	Gregorius 14. Mediolanensis, Nicolaus Sfondratus illustri familia oriundus, ex Cardinale tituli S. Cæciliæ Vrbano mortuo denunciatur Pontifex 15. Decemb. coronatur 18. eiusdem moritur 15. Octob. sedit mens. 9. diebus x. Vacauit sedes diebus	0	0	13
1590	234	Innocentius 9. Bononiensis, Ioannes Baptista Fachinetti, ex Cardinale tituli S S. Quatuor Pontifex creatus 19. Octob. Coronatus 12 Nouemb. moritur 0. Decēb. sedit mens. 2. dies 1. Vacauit sedes mens.	0	1	0
1592	235	Clemens 8. Florentinus, Hyppolitus Aldobrandinus, filius Siluestri ex Cardinale tituli S. Pancratij & summo pœnitentiario creatur Pontifex 30. Ianuar. Coronatus 2. Februar. sedet modò ad gubernacula Ecclesiæ, cui Deus concedat vnà cum grege sibi concredito ad vitam peruenire sempiternam			

Anni Christi.	Num. Pontif.		Anni	Menses.	Dies.
1592.	235	Clemens 8. Florentinus, Hippolitus, Aldobrandinus filius Siluestri ex Cardinale tituli S. Pancratij & summo pœnitentiario creatur Pontifex 30. Ian. Coronatur 2. Februar. mortuus est quinto Nonas Martij, anno 1605. sedit annos tredecim, mensem vnum & dies tres. Vacauit sedes			
1605	236	Leo decimus, Vulgo vndecimus, Alexander Medices, antea Florentinus Cosmi Magni Hetruriæ Ducis Consobrinus & Cardinale SS. Ioannis & Pauli creatur pontifex anno 1605. quarto Nonas Aprilis, sedit dies 25. mortuus 27. Aprilis, eiusdem anni. Vacauit sedes			
1605	237	Paulus quintus antea Camillus Burghesius, Romanus, Antonio Burghesio Senense, Aduocatorum Consistorialium Decano & Flaminia Astalia rari & incomparabilis exempli fœmina prognatus, ex Referendario vtriusq; signatura Auditore Camerę & Cardinale Tit. S. Chrysogoni creatur Pontifex 16. Maij. 1605. Coronatus 29. ipso solemni Festo Pentecostes, sedet modo ad Gubernacula Ecclesiæ, cui Deus concedat vna cum grege, sibi concredito ad vitam peruenire sempiternam.			

ANNOTATIO IN CHRONICON ROMANORVM PONTIficum.

ENVMERAT D. Onuphrius schismata aliquot in Romana Ecclesia, circa quæ notandum est, pleraque eorum tantum fuisse controuersias & dissidia de Romano Pontifice inter electores aut electos, quæ non nisi impropriè schismata dici possint. Quando autem secundum ecclesiasticam phrasim fuit veri nominis schisma propter Pontificatum, vt in Nouatiano, hoc nō fuit schisma in ecclesia, sed ab eo, qui extra ecclesiam erat, contra caput Ecclesiæ. Vnde & hic est improprietas sermonis, dum tale schisma ponitur in R.S.E. Denique, quod habet nonnullos ab Imperatore creatos esse Pontifices, hoc nihil aliud significat, quam imperatore solicitante, & negotium promouente, eos electos esse in Romanos Pontifices.

ONVPHRII PANVINII VE,

RONENSIS FRATRIS EREMITAE AVGVSTINIANI,

INTERPRETATIO VOCVM ECCLESIASTICARVM, QVAE OBSCVRAE, VEL BARBARAE VIDENTVR.

QVVM passim in Historijs ecclesiasticis,& præsertim Romanorum pontificum vitis multæ voces barbaræ,inusitatæ, ex Græcis Latinæ redditæ,alienis aliquando à suo significatu sensibus,metaphoricè acceptæ, & ideo minus cognitæ, insertæ sint:operæpretium facere existimaui,si breuem earundem interpretationem, & expositionem, ex vetustissimis quibusdam scriptoribus constituerem, quo omnia legentibus clariora,& apertiora sese offerentia,eorum in legendo assiduam curam & diligentiam non remorentur: sunt autem eiusmodi,

OFFICIA Siue Magistratus
Domnus,Papa
Episcopus
Cardinalis
Archipresbyter
Presbyter.
Pœnitentiarius maior
Pœnitentiarij minores
Archidiaconus
Diaconus
Palatiuus,vel Basilicarus
Regionarius
Stationarius
Pater Diaconiæ
Archisubdiaconus vel
Prior Subdiaconorum
Subdiaconus
Regionarus
Basilicarius siue S. R. E.
Palatinus
Oblationarius
Stationarius
Mansionarius
Mans. primus
Acolutus
Regionarius
Stationarius
Supulmentarius
Paracellarius
Primicerius scholæ cantorum
Schola cantorum
Chorus
Primus scholæ paraphonista
Secundus scholæ paraphonista
Tertius scholæ paraphonista
Quartus scholæ qui &
Archiparaphonista
Vicedominus
Maiordomus
Vestiarius
Cancellarius,alias Bibliothecarius
Camerarius
Primicerius S.R.E.
Secundicerius S.R.E.
Arcarius
Sacellarius alias Saularius
Protoscriniarius
Scriniarij XII.
Primicerius defensorum
Defensores

Defen-

Defensores regionarij
Aduocatores
Adminiculator
Primicerius Iudicum
Iudices
Primicerius Notariorum
Protonotarij
Notarij regionarij
Nomenclator
Roga.

SACRAE AEDES, ET EA-rum partes.

Ecclesia
Titulus
Parœcia
Oratorium
Martyrium
Diaconia
Xenodochium
Monasterium
Gremium Basilicæ
Camera Basilicæ
Absis
Confessio
Ambo
Secretarium

AEDIVM SACRARVM ornatus.

Patenæ, aliàs Patinæ
Calices ministeriales maiores, minores
Amulæ, aliàs amæ
Colatorium
Pugillares
Schyphi
Metretæ
Hydriæ
Thymiamaterium
Peluis ad Baptismum
Corona, aliàs pharum cantharum, cum Delphinis totidem
Cerostota
Phara canthara cum delphinis totidem, in quibus ardebat oleum
Canthara cerostata
Lucerna cum Lichnuchis
Gemelliones.

VESTIVM GENERA.

Anaboladium, alias Anaboladium
Alba
Cingulum
Orarium
Mappula
Colobium
Dalmatica.
Planeta, alias Casula
Palliu m
Mitra
Offertorium
Phanon
Naccus.

OFFICIA SIVE MAGISTRATVS.

DOmnus, pro Dominus, per Syncopen dicitur, qua appellatione olim Pontificem Romanum, mox & alios episcopos venerationis causſa honorabant. Pontificem enim Domnum apostolicum vocabant: nam Dominus terroris, non reuerentiæ vocabulum esſe existimabant.

Papa, Græca vox, quæ Latinè dicitur papus, auum significat, id est, patrem patris, Ausonius ad nepotem.

... Papos auiasq; trementes,
Ante ferunt patribus seri noua cura nepotes.

Apud Bithynios cognomen Iouis erat, qui dicebatur Iupiter papas, id est, pater. Hanc vocem omnes antiqui Christianorum episcopi pro patre, siue maiore patre frequentarunt (auus enim aliquando maior pater dicitur) & præsertim magnarum & insignium vrbium, vt Romæ, Carthaginis, Alexandriæ, Antiochiæ, Hierosolymorum, & similium. Cornelius enim episcopus Romanus presbyteri eiusdem ecclesiæ, & alij multi in epistolis suis Cyprianum Carthaginensem episcopum papam, & papatem vocant. Dionysius Alexandrinus episcopus Heraclam prædecessorem suum, in epistola ad Philemonem presbyterum Romanum, beatum papam nominat. Similiter Athanasius, Theophylus, & Cyrillus episcopi Alexandrini papæ dicuntur. Sidonius in epistolis suis, passim omnes Galliarum episcopos, ad quos scribit, papas appellat. Hæc vox, post Gregorij primi tempora, reliquis episcopis adempta, soli Romano pontifici attributa est. Qui & Apostolicus est aliquando dictus, ob præcipuè apostolicæ sedis, cui præest, reuerentiam.

Episcopus, Magistratus apud veteres nomen fuit, cuius munus erat panis, & cæterarum rerum, quæ ad cibum pertinent, curam habere: vt colligi potest ex verbis Arcadij iurisconsulti Dig. lib. Tit. L. de muneribus, & honoribus. Quæ vox ab operatione deducta est: nam vel ab ἐπισκοπεῖν venit, quod significat speculari, considerari, considerare, vel ab ἐπισκοπεῖσθαι quod est visito, siue speculor. Quod nomen ad Christianorum pontifices translatum est, qui Episcopi, vel visitatores, seu inspectores, obseruatores, & speculatores dicti sunt, quòd illorum præcipuè officium sit, gregis sibi commissi curam gerere, & mores explorare. Hac voce vsus est Cicero lib. 7. epistol. ad Atticum: Vult Pompeius me esse, quem tota hæc Campania, & maritima ora habebat, episcopum, ad quem delectus, & negotij summa deferatur.

Cardinalis vox variè accipitur. Vitruuius li. 4. ca. 6. Fores ita cõpingantur (inquit) vt scapi Cardinales sint ex altitudine luminis totius duodecima parte. Et lib. 10. cap. 20. ait: Eæ concludantur superne inter cardinatis trabibus, supra trabes collocentur capreoli cardinibus alius in alium concluſi, in altitudine excitati pedes 9. Et cap. 21. eiusdem libri. Erigebantur, & arrectaria duo compacta pedum 35. crassitudine sesquipedali, latitudine pedũ 11. coniuncta capitibus, transuersario cardinato tigno, & altero mediano inter duos scapos cardinato, & laminis ferreis religato. Hic Vitruuius scapis cardinatis, significat cuspidibus & dolatis ligniculis compactos vel incorporatos, ita vt apud Vitruuium idem sit cardinalis, quod annexus, vel insertus, vel compactus. Hæc vox in eandem ferè sententiam frequens est in Regiſtro diui Gregorij, & epistolis pontificum Romanorum decretalibus. Quibus is Cardinalis dicitur presbyter, vel diaconus, qui certæ alicui ecclesiæ vel diaconiæ proprius, & ad certi alicuius tituli siue ecclesię ministerium ordinatus, insertus, annexus, & (vt ipse loquitur) incardinatus est: Nam sancto Gregorio idem est, Cardinalem constituere in aliquo titulo vel ecclesia, quod incardinare alicui ecclesiæ, vel in aliqua ecclesia cardinare. Idem etiam de Episcopis dicit, quod de sua ecclesia ad aliam necessitatis causſa translatos, episcopos quidem ecclesiæ suæ, illius verò, ad quam translati sunt, sacerdotes, siue pontifices Cardinales vocat: quę vox non solum Romanæ, sed omnibus alijs ecclesijs per prouincias communis est. Atque ita an episcopus, presbyter vel diaconus ita cardinatus & constitutus, principẽ locum in ea ecclesia, cui incardinatus erat, re-

nebat:

fiebat: hinc factum est, vt cardinalis vocabulum, pro præcipuo siue principali acciperetur, in quam significationem Seruius super 1. Aeneidos: Ventos quatuor Cardinales, principales interpretatur. Et D. Cyprian. libellum de cardinalibus, id est, de principalibus Christi, operibus scripsit, & vox cardinalis in antiquis pontificum decretis, & præsertim sancti Siluestri in concilio Romano reperitur. Itaque dicitur presbyter, vel diaconus Cardinalis alicuius tituli, vel diaconiæ, qui eiusdem præcipuam curam gerit, omnesque alios earundem ecclesiarum ministros gubernat, & moderatur. Hoc porrò nomen omnibus ecclesijs commune, multis adhuc hæsit, vt Rauennati, Pisanæ, Mediolanensi, Compostellanæ, & alijs, sed potissimùm Romanæ: quia sicut Romanus pontifex omnium Episcoporum princeps est, ita & sacerdotes Romanæ ecclesiæ omnium ecclesiarum clericos dignitate & honore antecellunt: hinc Cardinales hodie tantùm appellari videntur, sed de hac re latius in libro, quem de origine cardinalatus scripsi, disputaui.

PRESBYTER Græcè, Latinè senior dicitur. Augustinus, Etiam grandioris ætatis, & (sicut scriptura loquitur) plenum dierũ posse dici seniorẽ, hoc est, presbyterũ, quæ vox maioribus natu, & commum cum episcopo concilio, ecclesiam gubernantibus, sacraque mysteria tractantibus, attributa est, vt presbyteri id est, seniores vocarentur. Hinc Tertullianus in apologetico capit. XXXIX. Nobis præsidẽt probati quique seniores, honorem istum non precio, sed testimonio adepti. Quorum primus Archipresbyter dicitur, id est, primus presbyter, quemadmodum Archidiaconus, & Archisubdiaconus diaconorum & subdiaconorum primi, & principes. Ex presbyteris porrò Romanæ ecclesiæ quidam super pœnitentes constituti sunt à Simplicio papa, vt eis verbis docet Bibliothecarius: Hic constituet ad sanctos Petrum, Paulum, & Laurentium hebdomadas, vt presbyteri ibidem manerent propter pœnitentes & baptismum: regionem tertiam ad S. Laurentium, primam ad sanctum Paulum, & sextam, vel septimam ad sanctum Petrum. Hi presbyteri pœnitentium vocati sunt, qui eorum exomologeses audiebãt. Quorum primus maior pœnitentiarius fictus, hodie est Cardinalis, reliqui minores pœnitentiarij, non Cardinales, vocati.

DIACONVS Græcè, minister Latine dicitur. Apostoli verbi Dei prædicationi vacantes, quum inopia laborantium subleuationi attendere nequirent, ministros septem, quos diaconos appellauêre, elegerunt. Quibus pauperum, & viduarum cura (vt Lucas Actor. VI. tradit) demandarunt. Apostolorum exemplo Euaristus papa primus in Romana ecclesia septem diaconos ordinauit, qui cum presbyteri docendis populis, & sacramentis administrandis attenderent, ipsi viduis, pupillis, pauperibus, & egenis, ex ecclesiæ thesauris, & oblationibus fidelium, subuenirent. Hi quum antè præscriptum sibi, & certum locum non haberent, sed eorum munia in promiscuo essent, primus vrbis regiones singulis diuisit Fabianus papa, certaque loca assignauit, quæ diaconiæ, & pauperum hospitalia dicta sunt: quibus ei præerant, & in suis quisque regionibus fidelium pauperum necessitatibus, ex ecclesiæ pecunia, & Christianorum elemosynis à subdiaconis collectis, atque ab ipsis custoditis, quantùm in se esset, suppeditabat. Ex ipsis autem primus vel antiquior, cum episcopi, cleri, populique consensu electus Archidiaconus, vel Diaconus Cardinalis, id est, principalis vocabatur, quemadmodum presbyterorum primus archipresbyter. Vnus igitur tantum vetustissimis temporibus erat diaconus cardinalis, vt ex actionibus synhodi Romanæ sub S. Siluestro papa celebratæ, liquet, qui & archidiaconus, & diaconus circumlustrator, & perscrutator vocabatur. Longo tempore post diaconorum in ecclesia Romana numerus auctus est, & ex septem quatuordecim primùm, deinde XVIII. facti, qui omnes vt ab alijs diaconis non cardinalibus differrent, quorum multi in vrbe erant, Diaconi Cardinales vocati sunt, id est, principales, qui præcipuè hospitalium, & diaconiarum ministri erant. Ex his porrò XVIII, quatuordecim regionarij vocabantur, quod singularum regionum, quæ XIIII. erant, diaconijs præesset: quatuor palatini, vel basilici ij dicti, quod in palatio & basilica Lateranensi papæ ministrarent. Diaconi verò Stationarij nomen perpetuum non erat, sed ad tempus. Ita enim appellabatur is, qui ea vici pontifici ad stationem aliquam profecto ministraret. Antiquitus erant diaconi testimoniales, qui episcopum prædicantem custodirent, qui vsus iam diu exoleuit. De dia-

conis,& ſubdiaconis,ita ſcribit Ioannes Diaconus in vita ſancti Gregorij:Prudentiſſimus paterfamilias Chriſti Gregorius,ſingulis Diaconijs,vel Xenodochijs, viros idoneos deputauit,quos, vt ſecurus imò ſagacius in opere pietatis & miſericordiæ laborarent, priuilegijs muniendos eſſe decreuit: Quia(inquit)te virum religioſum,& menſis pauperum exhibendis idoneum nouimus,ideo te diaconiæ eligimus præponendum, & ne qua tibi naſcatur ex hac adminiſtratione dubietas hac te munitione proſpeximus fulciendum, conſtituentes,vt de hoc,quod ad menſas pauperum vel diaconiæ exhibitionem percepiſti, ſiue ſubinde perceperis erogandum,nulli vnquam hominum cogaris ponere rationem. Hos ego puto in libello Romani ordinis vocari patres diaconiæ.

Subdiaconus.Quanquam ordinis ſubdiaconorum nulla in ſacris litteris mentio exſtet, vetuſtiſſimus tamen is in eccleſia eſt, & ſub ipſa apoſtolorum tempora inſtitutus, de quo Ignatius in epiſtola ad Antiochenos meminit, qui ſalutat presbyteros,diaconum & ſubdiaconum. Hic antiquitus ſacer ordo non erat, nec certo deputatus officio, niſi tantùm Clericali,vel diuino:tunc enim in Miſſa nec euangelium,nec epiſtola cantabatur. Adiunctus autem fuit diaconorum adiutorio,quibus ſub miniſtrabat.Fabianus papa Romę ſeptem ſubdiaconos primus conſtituit,qui ſeptem notarijs à Clemente papa inſtitutis imminerent, vt res geſtas martyrum in integrum colligerent:& cùm ſeptem diaconi, vt miniſtrarent pauperibus Chriſtianis, totidemque notarij, vt martyrum facta deſcriberent, per vrbis regiones ſparſi eſſent, ijs ipſi ſubdiaconi iuncti fuerunt. Ideò etiam ſubdiaconi regionarij vocati ſunt,vt regionum ,primæ,tertiæ,quartæ,& ſeptimæ:& præſertim poſtquàm alij ſeptem ſubdiaconi,qui,quod Miſſarum celebrationi in baſilica Lateranenſi per vices ſuas deſeruirent,S. R. E. ſiue baſilicarij ſubdiaconi ſunt vocati,inſtituti fuerunt. Nam eccleſiæ maieſtate aucta,ſubdiaconi ad epiſtolæ lectionem,& miniſterium altaris acciti, & ſacri ordinis participes facti ſunt: & propterea regionarijs,qui per regiones diebus ſtationum pontifici miniſtrabant celebranti,ſeptem alij additi,& ad quartumdecimum numerum aucti. Ioannis ſubdiaconi regionarij regionis primæ mentio eſt apud Bibliothecarium in vita ſancti Silueſtri Papæ.Hi porrò S.R.E. ſubdiaconi baſilicarij:quod põtifici certis officijs aſſiſterent,& ſeruirent,vt in camera, in menſa,& in proceſſione crucem ante ipſum deferrent:Palatini etiam ſubdiaconi dicti ſunt. His in ſchola cantorum VII. alij additi,eorumque numerus vnus & viginti factus Quorum primus Archidiaconus,Primus,vel prior ſubdiaconorum in libris Romani ordinis nuncupatur.Ex his porrò ſubdiaconis is oblationarius dicebatur, ad cuius per vices miniſterium pertinebat ſuſcipere oblationes,pontificis Miſſam celebranti factas, & eas archidiacono preſentare.Stationarius verò erat is, qui hebdomada ſua epiſtolam in ſtationibus, papam Miſſam celebrante cantabat.

Manſionarius, dictus eſt cuſtos,& conſeruator ædium eccleſiaſticarum,templorum,& altarium:item familiaris & domeſticus,à mãſione.Multi ex his erant in eccleſia Romana, quorum maior,primus manſionarius vocabatur:Vnius horum,& eiuſdem muneris meminit D.Gregorius in libris Dialogorum.Hodiè in multis eccleſijs exſtant,curamque pſalmodiæ,& altarium habent.

Acolutus, à Græcis is dictus eſt,qui nullis minis ab inſtituto poterat reuocari. Quare Stoici Acoluti dicti ſunt,qui impiũ putabant, mutare ſententiam. A Chriſtianis hoc nomine dicti ſunt ij ſacrorum miniſtri, qui, quum ipſi ſacris non operarentur, ab illis tamen nõ excludebantur.Dicti Acoluti, quaſi non prohibiti,à priuatiua particula α & κωλύω, ἀκώλυτος quod ſignificabat prohibeo. Hinc eorũ miniſterium diuerſum fuit à diaconorum, & ſubdiaconorum,qui ſacris communicabant,munere.Miniſtrabant porrò epiſcopis & eccleſijs,in his,quæ ad ſacra facienda pertinent,vt in parandis mappis & in altaribus,luminibuſque accendendis,& in ferendis ijs, quibus in ſacris faciendis, vſus erat. Fuerunt multi in vrbe Acoluti,Palatini,vel S.R.E.qui Papę miniſtrabant in Palatio,& Baſilica Lateranenſi. Regionarij qui in regionibus diaconis ſeruiebant.Stationarij,qui in ſtationibus Papa celebranti præſto erant.

Subpulmentarius. Quid eiuſmodi voce veteres ſignificare voluerint,haud certò ſciò. Niſi is Subpulmentarius fuerit, qui pauperibus ea ea eleemoſynarum genera è Palatio Pontificis diſtribuebat, quæ vel menſæ ſuperfuerant,vel ad cibum pertinebant. Quod

innuere videtur Bibliothecarius in vita Hadriani Papæ.

Is etiam Paracellarius dicitur.

PRIMICERIVS SCHOLAE CANTORVM. Quanquam tempore ſancti Silueſtri papæ, & poſtea plures & magnæ fuerint in Vrbe Baſilicæ conditæ, non tamen ſingulæ clericos, vel monachos ſpeciatim habebant, qui in illis ſacra officia celebrarent. Presbyteri enim titulis, Diaconi diaconijs præfecti, ſuo quiſque tantum muneri vacabat: illi ſacris adminiſtrandis, hi pauperum ſubuentioni procurandæ. Pſalmodia vero quotidiana in omnibus eccleſijs tunc in vſu non erat: nam ſingulis Vrbis Baſilicis redditus adhuc aſſignati non erant, quibus poſſent ſingula Collegia canentium nutrire. Ideoque ſchola cantorum inſtituta fuit, quæ Vrbi communis erat, & ad ſtationes, proceſſiones, ſingulaſque diebus eorundem feſtis, eccleſias Vrbis conueniebat, ibique ſacra officia, & Miſſarum ſolemnia pontifice, vel presbytero celebrante decantabat. Hæc ſchola communibus ſumptibus viuebat, habebatque magnæ in Vrbe dignitatis, & exiſtimationis præfectum, qui Primicerius, aliàs prior ſcholæ cantorum vocabatur, cuius opera optimi iuuenes ſelecti in cantu, lectione ſacrorum librorum, & optimis moribus inſtituebantur: Hinc ergo Primiceriorum per alias orbis terrarum eccleſias Cathedrales manauit, de quorum officio, & dignitate vigeſimaquinta diſtinctione mentio eſt. Hanc ſcholam eſſe opinor, cuius initium ſcribit Bibliothecarius in vita Hilarij papæ, ſic: Hic conſtituit in Vrbe miniſtrales, (id eſt, Clericos) qui circumirent conſtitutas Stationes, id eſt, miniſtrando ſacris, & pſallendo. Quanquam Ioannes diaconus libro ſecundo, de vita ſancti Gregorij papæ ipſam hanc ſcholam ſanctum Gregorgium conſtituiſſe ſcribit: quod potius de eius quadam reformatione, ſiue reſtitutione intelligendum eſſe opinor, quàm de prima inſtitutione, quæ longè ante fuiſſe neceſſe eſt, ſic autem ſcribit: Scholam cantorum, quæ hactenus in ijſdem inſtitutionibus in ſancta Romana eccleſia modulatur, conſtituit, eique cum nonnullis prædijs duo habitacula, ſcilicet, alterum ſub gradibus eccleſiæ ſancti Petri apoſtoli, alterum verò ſub Lateranenſis patriarchij domibus fabricauit, vbi vſque hodie lectus eius, quo recumbens modulabatur: & flagellum ipſius quo pueris minabatur veneratione congrua cum authentico antiphonario reſeruantur. De hac ſchola cantorum huiuſmodi Statutum reperi in libro peruetuſto Romani ordinis: Primùm, in quacunque ſchola reperti pueri bene pſallentes, tollantur, inde nutriantur in ſchola cantorum, & poſtea fiant cubicularij. Si autem nobilium pueri fuerint, ſtatim in cubiculo nutriantur, & hanc accipiant poteſtatem ab archidiacono, vt liceat eis ſuper linteum villoſum ſedere, quod mos eſt ponere ſuper ſellam equi. Deinde, ſicut Sacramentorum codex continet, quando & vbi fuerint, vſque in ſubdiaconatus officium ordinẽtur. Diaconi verò atque presbyteri, nunquam niſi in publica ordinatione. Schola porrò cantorum in plures choros diuidebatur. Chorus autem (auctore Iſidoro) propriè eſt multitudo canentium, inde dictus, quod initio in modum coronæ circum aras ſtarent, & ita cantores pſallerent. In ſchola cantorum, poſt Primicerium, quatuor maiores reliquis erant, primus, ſecundus, tertius, & quartus ſcholæ vocati. Quorum tres primi paraphoniſtæ, quartus verò archiparaphoniſta dicebatur Cuius officium erat Pontifici de cantoribus, quum quid opus erat, nunciare. Ita in libello Romani ordinis.

VICEDOMINI, qui & MAIORES DOMVS, à Pontifice Romano ex ordine cleri, & aliquando epiſcopali conſtituebantur: viri prudentes, & rerum gerendarum peritia inſignes, quibus epiſcopij vel patriarchij Lateranenſis cura, & adminiſtratio committebatur, in gubernanda domo, hoſpitibus ſuſcipiendis, & domeſticorum pontificis cauſis cognoſcendis, vt liquet ex epiſtola beati Gregorij ad Antonium diaconum, & Clementiam patriciam. Bibliothecarius in vita Vigilij papæ: Hic in Sicilia agens, remiſit Romam Ampliatum presbyterum, & vicedominum ſuum, & Valentinum epiſcopum ſanctæ Rufinæ, ad cuſtodiendum Lateranum, & gubernandum Clerum. Hinc in palatio Lateranenſi locus erat, vicedominium vocatum de quo idem Bibliothecarius, in vita Stephani III. Qui & Veſtiarij ibidem mentionem facit, qui pontificis veſtes Laterani cuſtodiebat.

CANCELLARIVS, aliàs BIBLIOTHECARIVS, Is qui Romanum Pontificem in chartis eccleſiaſticis iuuabat, & Orientis Occidentisque Synhodicis conſu Ita-

ſultationibus(vt diuus Hieronymus in epiſtola ad Ageruchiam, de monogamia tradit) reſpondebat: quem antiqui ſcribam, à libellis: ab epiſtolis, epiſtolarum magiſtrum: noſtro tempore ſecretarium vocant, Cancellarius, in eccleſia Romana appellabatur: Quam vocem à Flauio Vopiſco, in Carini vita primùm vſurpatam fuiſſe obſeruauit: Vnum (inquit) ex Cancellarijs ſuis Vrbi præfectum fecit. Hi quum à ſecretis, & libellis principum eſſent, ſcribentes quoque ac cuſtodiendis publicis rebus vacabant, & à cancellis, intra quos demandata ſibi munera obeuntes, permanebant, appellationem habuêre. Quam rem in epiſtolis Caſſiodorus ſubinde explicat, qui hoc officium cancellariorum decus ita nominat. Hoc igitur laudabile præiudicium, ſententia gratioſa, militia domeſtica à XII. indictione cancellorum tibi decus attribuit, vt conſiſtorij noſtri ſecreta fideli integritate cuſtodias, per te præſentandus accedat, per te noſtris auribus deſiderium ſupplicis innoteſcat, iuſſa noſtra ſine ſtudijs venalitatis expedias, omniaque ſic geras, vt noſtram poſſis commendare iuſtitiam. Reſpice, quo nomine nuncuperis: Latere non poteſt, quod inter cancellos egeris. At cancelli ligneæ, aut ferreæ crates ſunt, inter ſe modicis interuallis in quincuncem poſitæ, quibus quum aer ad adſpectuſq; admittatur, prohibetur acceſſus. His ſcenæ feneſtræ, iudicum tribunalia ſcribarumque ſubſellia (à quibus cancellarij dicti) muniri ſolent. Chirius Fortunatianus antiquus ſcriptor, principum antiquorum & nobilium (vt nos hodie appellamus ſecretarios) olim cancellarios dictos refert: Omnium igitur ſcribarum, notariorum, & ſcriniariorum S. R. E. princeps cancellarius vocabatur: quod munus diu in eccleſia ampliſſimum fuit, & non niſi ſummæ auctoritatis presbyteris, & ſæpiſſimè epiſcopis concedi ſolitum: qui quod Bibliothecarum etiam curam haberet. Bibliothecarius etiam dicebatur. Hic epiſtolas Romani pontificis nomine dictabat, Synhodicis epiſcoporum conſultationibus reſpondebat, ſacerdotum Romanorum decreta ſcribebat. A cancellario dictus Vicecancellarius, qui cancellarij, vices gerit: de cuius officio, & dignitate librum ſingularem ſcripſi.

CAMERARIVS à camera, vox eſt recens inuenta. Archidiaconi enim S. R. E. officio Gregorij, VII. papæ tempore exſtincto in eius locum ſucceſſit camerarius, qui quòd pecuniarum eccleſiaſticarum, quæ in cameris conſeruabantur, curam gereret, ita appellatus eſt. Eſt autem propriè camera teſtudo ſeu fornix, & ipſa pars ſuperior: item tectum deuexum, & recuruum, à forma teſtudinis, quaſi camuræ, id eſt curuæ, vt inquit Seruius ſuper III. Georgicorum: Camuris hirtæ ſub cornibus aures. Camera etiam dicitur integra pars ædificij, parietes ſcilicet ipſi cum fornice.

PRIMICERIVS à cereo fit (vt auctores ſunt, Diuus Hieronymus, & Caſſiodorus in epiſtolis) quoniam & græcè πρωτοκηρίου dicitur, quemadmodum & ſecundicerius quæ officia apud Ammianum Marcellinum inueniuntur, vt Primicerius protectorum notariorum, domeſticorum, & ſimilium: idem autem ſonat, quod primus. Cæterum, inter VII. antiquos Romanæ eccleſiæ officiales, primi, & nobiliſſimi erant, Primicerius, & ſecundicerius S. R. E. ab officijs nomina ſortiti. Hi papæ continuò aſſiſtebant, quorum loca hodiè tenent duo diaconi Cardinales primi, iudiceſque rerum Palatinarum erant: à dextera leuaque pontificem in omnibus proceſſionibus comitabantur, ſine quorum conſilio nihil, quod magni momenti eſſet, pontifex tranſigebat: inde papæ Conſiliarij dicti. Octauam ſuper epiſcopos in matutinis feſtorum ſolemnium lectionem legebant.

ARCARIVS ab arca pecuniarum, quas collegebat, & conſeruabat, dictus eſt, qui tributorum, & vectigalium exactioni præerat.

SACELLARIVS, aliàs SACVLLARIVS, à ſacello pecuniarum, quas erogabat, dictus. Is militibus ſtipendia, operarijs & familiaribus pontificis ſalaria diſtribuebat, & ſabbato ſcrutiniorum eleemoſynam dabat, Romano quoque clero & populo Presbyteria largiebatur. Hunc hodie Theſaurarius repræſentant. Cuius muneris Bibliothecarius frequenter in pontificum vitis mentionem facit. Dictus autem eſt à ſacco Saccullarius, vel à ſacello, id eſt, paruo ſacco ſaccellarius: quæ vox apud Auguſtinum exſtat in commentarijs pſalmorum: Ne amiſſo (inquit) iudicio pauperis in mala cauſſa miſericors, cuius ſi parcis ſacello, percutis cor. Eam autem pecuniarum ſummam quam Sacellarij vel Saccularius diſtribuebat, Rogã

appella-

appellabant: quæ vox sæpè in Bibliothecario legitur, & erogationem, munus, seu donatiuum vel stipendium significat, ab erogando dicta.

Protoscrinarius, is Scriniarijs præerat. Scriniarius porrò à scrinio dictus est, quod est arca, qua seruantur preciosiora & secretiora vt scriptiones. XII. porrò in Romana ecclesia erant Scriniarij, qui scrinia publica scripturarum S.R.E. curabant, Epistolas à Cancellario, & protoscrinario dictatas scribebant, instrumenta donationes, venditiones, & reliqua eiusmodi conficiebant. Horum munus cum notariatu plerunque coniunctum erat, vt infrà dicam.

Primicerius defensorum. Gregorius (vt auctor est Ioannes Diaconus) remotis à suo cubiculo sæcularibus, clericos sibi prudentissimos consiliarios, familiaresque delegit: nemo laicorum quodlibet palatij ministerium, vel ecclesiasticum patrimonium procurabat, sed omnia ecclesiastici iuris munia, ecclesiastici viri subibant: ob quod nonnulli procerum se sub obtentu religionis tonsurare cœperunt. Hæc consuetudo posteà diu obtinuit in Romana ecclesia, vt omnia ecclesiastica ministeria, tum priuatim, tum publicè per solos clericos administrarentur: quare notarij, & defensores ex clericorum quoque ordine sumebantur: quod tamen etiam ante sanctum Georgium obseruatum à religiosis pontificibus videtur, vt ex rescriptis Zosimi & Gelasij pontificum apparet. Quòd autem fuerit defensoris officium, breuiter describitur à Pelagio in rescripto ad Antoninam Patriciam, quę postulabat monachum fieri defensorem, in quo ostendit officium monachi, & defensoris conuenire non posse: Illis enim (inquit) quies, oratio, labor manuum, at ijs causarum cognitio, conuentiones, auctus, publica litigia, & quæcunque vel ecclesiastica instituta, vel supplicantium necessitas posceit. Ex decreto Vrbani patet, procuratoris nomine intelligi quemlibet ecclesiasticarũ rerum administrationem, vt verbi gratia, præpositum, œconomum, vicedominum: defensoris nomine aduocatum, siue castaldum, & iudicem. Hos aduocatos, siue aduocatores dictos puto: Quorum quidam defensores sine adiectione, quidam defensores regionarij dicti sunt, quod scilicet in singulis regionibus distributi essẽt. Quorum primus vel princeps, primicerius defensorum dicebatur, magnæ in ecclesia Romana existimationis.

Adminiculator ab adminiculando, id est, adiuuando dictus. Septimus erat ex Romanæ ecclesiæ primis officialibus. Hic pro viduis, pupillis, & egenis afflictis, & captiuis procurabat: quod munus hodiè pauperum aduocatus facit.

Primicerius Notarium. Notarius à nota dictus, vel à notando, quod scribẽdo cuncta notaret. Clemens papa primus septem notarios, per totidem Vrbis regiones instituit, ad res gestas martyrum diligenter scribendas. Quibus notarijs septem subdiaconos ab se recens creatos imminere iussit Fabianus, vt accurate munus suum implerent. Quibus ne, pace ecclesiæ parta, & martyrio sublato, desides essent, Iulius papa iniunxit, vt notitia, quæ omnibus fidem faceret, per eos colligeretur, & vt omnium monumentorum in ecclesia confectio, notariorum, & ipsius primicerij munus esset (ita enim ipsorum primus, quem aliquando cancellarij munus obijsse obseruaui, vocabatur) hæc autem, quò ad cautiones, instrumenta, donationes, commutationes, testamenta colligationes, & manumissiones intelligi voluit. Hi autem notarij, dicti sunt regionarij: quia per septem regiones distincti muneri suo vacabant. Quorum vsus diu mansit. Qui etiam inter cætera populo per Vrbem vt hodiè cursores faciunt) denunciabant, quãdo papa Litanias, id est, processiones, vel supplicationes facere, aut vbi Missam celebrare, vel stationem indicere constituisset. Aucto deinde notariorum numero, qui ex septem illis primis fuerũt notarij regionarij, vel protonotarij vocati sunt: reliqui notarij simpliciter: Notarijs porrò munus suum promiscuè exercentibus additi sunt duodecim scriniarij, qui rebus ecclesiasticis scribẽdi is tantùm, quæ à cancellario, vel protoscriniario pontificis nomine dictabantur, vocabantur, vt bullę, priuilegia, actiones concilinrum, & similia. Frequenter tamen accidit vt vna persona duo hęc officia subiret, effetque Scriniarius S.R.E. & notarius regionarius.

Primicerius Iudicum. Multi in vrbe iudices erant, qui de controuersijs, & litibus populi Romani cognoscebant, quorum primus iudicum primicerius vocabatur.

Nomenclator, Cuius in Romano ordine mentio est, à nomine calando, id est, vocando,

appellationem obtinuit, qui memoriter vnúquenque vocare didicit, vt puta in foro reos, in conuiuio conuiuas, quo sensu in ordine Romano accipitur.

SACRAE AEDES ET EARVM partes.

Domus Dei, Domus orationis, oratória, & martyria: quod in his Deus à fidelibus deprecaretur, & Martyrum memoria sacrosanctè coleretur. Romæ quoque præter supradictæ nomina, Tituli, parœciæ, & diaconiæ appellabantur, vt infrà dicam. Hæc ædificia per singulas vrbes pluria aut pauciora, tam intùs, quàm extra mœnia, secundum loci qualitatem magnifica, vel parua erant.

ECclesiæ. Vetustissimus, ac ab ipsis Apostolorum temporibus mos in religione nostra visitari cœptus est, vt Christiani homines, quocunque orbis terrarum loco essent, ad res sacras, quæ ad Christi fidem pertinebant, tractandas, & diuina mysteria celebranda, in vnum certum locum conueniri solerent. Cœtus autem illos publicos plurium fidelium in vnú congregatorú ecclesias voce Græca, id est, congregationes appellabant, Ioannes epistol. 3. Eijcit eos (inquit) ex ecclesia, seu congregatione. Et Paulus ad Corinth. 14. Sicut vbiq; in omni ecclesia doceo. Et ca. 4. Mulieres vestræ in ecclesijs taceát. Conuentus autem hos sacros celebrare, sic notari solebant Apostoli. Conuenire ad audiendú sermonem Dei. Conuenire ad frangendum panẽ. Conuenire in vnum. Oportuit autem veteres Christianos in locis, & ædificijs certis conuenire. Sed ea priscis ecclesiæ temporibus non vbique fuerunt eiusdem generis. Nam tum in templo Salomonis Hierosolymis, tum in synagogis publicis Iudæorum, tum in scholis, tum in priuatis diuersorum fidelium ædibus, prout Christianis initio commodius fuit, publicos cõuẽtus, vt ex actis Apostolorú cõstat, egerũt. Cæterú crescẽte religione Christiana, eaq; per vniuersum ferè orbem terrarum se se diffundente, tum Romæ, tũ per omnes prouincias, ædificia aliquot publica, tenuia & exilia primum, deinde pace, ecclesijs à Constantino Imperatore, sublatis impijs persequutionum edictis, data magnifica, & varijs ornamentis referta, exstructa sunt, quæ à congregationibus, quas in illis publicè Christiani frequentabant, ecclesiæ vocatæ fuerunt, quum res continens appellationem à re cõtenta susciperet. Dicebãtur etiam Dominica, siue Basilicæ, & Templa, Iudaico & gẽtili more, quod ad templorum & basilicarum gentilium similitudinem ædificata essent. Vocabantur etiam Tituli sunt sacræ ædes, tẽpla, vel (vt hodie dicitur) ecclesiæ, siue sacra loca in Dei & sanctorum memoria erecta, & per vrbis regiones à Romanis põtificibus antiquitus distincta, in quibus animarum cura à presbyteris in eisdem commorantibus habebatur. Quibus qui præerant, presbyteri appellabantur Cardinales, id est, principales, similitudine à quatuor vẽtis cardinalibus, hoc est, vt ait Seruius Grámaticus super Vergilium, principalibus, deducta. Quum enim in vno quoque titulo plures essent clerici, qui sacramenta populis exhiberent, vel exhibentibus præsto esset, vt subdiaconi, diaconi, presbyteritis qui omnibus præerat, Presbyter à cæteris clericis illius tituli, vel à Rõ. pont. creatus dicebatur Cardinalis: quod omnibus dignior, principaliorue esset in eo titulo commorantium, cæterosque clericos regeret, vel gubernaret in titulo sibi commisso viuentes. De quorum origine breuissime tractaturus, rem paulò altius repetã. Quũ beatissimus Apostolorum princeps Petrus Catholicæ Romanæ ecclesiæ Pontifex primus, sacerdotio in Orientalibus ecclésijs, præcipueq; Hierosolymis, & Antiochiæ ritè instituto, in vrbem Rom. ecclesiã fundaturus veniisset, ex omnium fidelium multitudine, præcipuisque nostræ religionis cultoribus, viros quosdam seniores bonum testimonium ab his, qui foris sunt, habentes, plenosque Spiritu sancto, & sapientia, spectatæ fidei, & rarè probitatis, Hierosolymitanæ, cæterarumque ecclesiarum Orientalium more, delegit (hi clerici appellati sunt) quos per manuum impositionem, partim presbyteros, & partim diaconos consecrauit: quorum opera pontifex ipse, sicut episcopus Romanus, in instruenda, crescente tunc ecclesia, vteretur: quum ei tot millibus hominum ad fidem Christi quotidie venientium, consulere non esset integrum. Porro autem presbyteros

byterorum,& diaconorum munia, vt pro se quisque suum officium & nosceret, & impigrè faceret, diuidere in primis conducibile visum fuit, Itaque summam rerum, animarum scilicet curandarum, negotium Presbyteris commisit, vt sacramenta ecclesiastica plebi Dei administrantes,orationi, & ministrationi verbi cum episcopo vacarent Diaconis autem viduarum,pupillorum, & reliquorum pauperum fidelium subueniendorũ curam demandauit, eisque iniunxit, vt presbyteris quoq; sacra facientibus præsto essent. Quorum omnium numerus,quum prius modicus,& incertus esset,ei modum statuêre Cletus.& Euaristus Romani pontifices.Cletus enim(vt auctor est ex Damaso Bibliothecarius)presbiteros ad certum numerum redegit. Euaristus verò Apostolorum more ad septenarium numerum Diaconos in Ecclesia Romana auxit,quibus etiam iniunxit, vt episcopum prædicantem, propter stylum veritatis, custodirent. Porrò autem, ne presbyterorum administratio in promiscuo esset, idem Euaristus,qui tertius post beatum Petrum Apostolum Romanus pontifex fuit, circiter annum à Christo nato centesimum, titulos vel (vt nunc dicimus) parœcias in Vrbe Roma ipsis presbyteris diuisit, vt singuli ase inuicem secreti,in sua Vrbis regione, titulo vel parœcia,confusionis tollendæ caussa diuina mysteria,populum erudientes,sacramẽta Dei omnibus ad se venientibus fidelibus exhiberent,singulosque presbyteros in vnoquoque titulo.Sufficere enim tum visum est is numerus,propter credentium paucitatem. Verùm non longè pòst fidelium quotidiè crescentium multitudine,per motus Hyginius Romanus Pontifex,quum tot credentibus non sufficerent,hi,plures in vnoquoque titulo,quum clericos, tum presbyteros esse voluit. Hinc autem presbyterorum Cardinalium nomen manasse crediderim, vt is scilicet esset presbyter Cardinalis, id est, principalis, qui cæteris presbyteris eiusdem tituli (quos plures ab Hyginio factos fuisse dixi,quum prius vnus tantum per singulos titulos Presbyter fuisset)præesset. Satis enim constat, aliquot annis post, ante etiam sancti Siluestri Papæ tempora, Cardinalis nomen in ecclesia Romana vsitari cœptum fuisse: quod non nisi ex Hyginij instituto oriri potuit, quum anteà eo nomine vti opus non esset,quòd non, nisi vnus per singulos titulos presbyter fuisset. Post Hyginij tempora in presbyterorum Romanorum titulis nullam mutationem factam inueni, vsque ad Dionysij papæ pontificatum. Nam sub annum Christi CCLX. Dionysius XXV.post Petrum Apostolum pontifex Romanus Euaristi exemplum sequutus: quum iam religio Christiana mirum in modum Vrbe creuisset, denuo titulos, vel parœcias in Vrbe Roma,quum eas ampliasset,Presbyteris diuisit,ipsaque, quo quisque suis finibus,limitibusque contineretur,distribuit, pluribus per singulas,vt Hyginius fecerat, presbyteris constitutis: presbyterorum quoque ecclesiæ Romanæ curæ, cœmeteria adiunxit : quæ quum plura essent,ea inter presbyteros distribuit gubernanda,vt martyrum sepulturis cõsultum esset. Verùm non longè post circa annum Christi CCCV.Marcellus XXIX. post Petrum Apostolum Romanus episcopus titulos Vrbis Romæ ab Euaristo antiquitus,& primo presbyteros datos, numero limitauit,decreto statuens, XV.alias XXV. in Vrbe Roma quasi diœceses esse ad Baptismatis commoditatem,eorumque opportunitatem, qui ad fidem ex gentibus quotidiè veniebant , quin vt etiam martyrum sepulchris consuleretur, vt auctor est ex Damaso Bibliothecarius. Titulos autem Romanos, siue parœcias, cessantibus persequutionibus adauxêre, presbyterosque plures in singulis constituêre : Siluester, qui titulum Equitij: Marcus,qui titulum S.Marci: Iulius, qui titulum S.Mariæ Transtiberim: Damasus, qui titulum S.Laurentij: Innocentius, qui titulum Vestinæ fecerunt,& reliqui pontifices Romani. Quum enim primò infinita gentilium multitudo,mox Vrbs, & Italia omnis fidem Christi suscepisset,non sufficientibus XV. Titulis,nec his,qui in eis residebant, presbyteris,tum ob necessitatem,tum ab Vrbis,& Romanæ ecclesiæ ornamentum, & maiestatem, & Titulorum,& presbyterorum in vnoquoq; numerus auctus est:factique sunt tituli XXVIII. quem numerum nunquam excessisse vsque ad nostra tempora satis constat. Qui omnes, quum ecclesiæ essent:vel templa Diuis dicata, nomen sortiti sunt:vel à sanctis, quibus dedicati erant,vt sancti Chrysogoni, sanctæ Cæciliæ,S.Anastasiæ, sancti Marci, & similium: Vel ab eis hominibus,qui ipsos erexerunt, vt Calisti, Damasi, Equitij, Pastoris, Vestinæ,

Eudoxiæ, Lucinæ, Tigridæ, Pammachij, & similium. Porrò autem xxviii. Titulorum numerum circa Innocentij primi, vel Zosimi papæ tempora expletum fuisse, multis coniecturis, & rationibus ductus crediderim. Neque enim facile post Zosimum papam inueniri potest, aliquem Romanorum pontificum titulum quendam nouum addidisse, sed eos vel mutasse, vel restituisse, aut tantum exornasse.

Parœcia, siue Parochia, idem est quod titulus, scilicet sacra ædes, vbi animarum cura à presbyteris gereretur: qui Parochij dicti sunt, id est, curati. Parœcia autem dicitur accolatus, siue accolarum conuentus, sacraque vicinia: nam παρά iuxta, οἶκος domus: vbi scilicet sunt domus contiguæ. Augustinus lib. 14. de Ciuit. Dei, Presbyter fuit quidam nomine restitutus in parœcia Calamensis ecclesiæ. Et parœci sunt accolæ. Quare qui sacrā ædem aliquam accolunt, parœci dicti sunt, eiusdem scilicet fani consortes: Latinè curia, & curiales, & curiones dici possent. Qui parochiam vocant, eam vocem à parocho deducunt, ἀποτῦ παρά ἔχειν, hoc est, à præbendo. Erant enim parochi qui legatis Romā publicè venientibus, cæteris que alicuius dignitatis hospitibus salem, & ligna præparabant, vt exponit Acron super illud Horatij 1. serm. satyra v. Tum parochi, qui debent ligna salemque. Hi Latino vocabulo copiarij dicti sunt, vt auctor est Porphyrius, quod omnium rerum necessariam copiam regum populorumque legatis suppeditabant. Nam quamuis Horatius loco iam citato, salis tantum, & lignorum meminerit, tamen, vt ibidem animadnertit Acron, sub illarum specierum appellatione, omnia hospitibus necessaria voluit intelligi. A parocho parochia dicitur, quibus singulis sacerdotes sui destinati sunt, ad oblationem scilicet sacrosancti corporis, & sanguinis Christi, sub panis & vini speciebus.

Diaconiæ, à diaconis dictæ sunt. Erant hæ publicæ pauperum hospitales domus, quæ oratoria, & sacella adiuncta habebant, in quibus à patre diaconiæ, siue diacono egenis necessaria subministrabantur. Nam diaconi, inopia laborantium, viduarum, & pupillorum ministri erant, hisque domibus hospitalibus præerant. Antiquitus in Romana ecclesia per singulas vrbis regiones diaconi distincti erāt, diaconique regionarij, vel talis & talis regionis appellabantur. Pòst eorum præcipuo vsu exolescente, & hospitalibus domibus ipsorū negligentia dirutis, ipsorum sacella, vel ædiculæ superfuerunt, quæ diaconiæ nomen retinuerunt, à quibus diaconi Cardinales vrbis Romæ postea denominationem habuerunt, sic: Diaconus cardinalis SS. Cosmæ, & Damiani, vel sancti Theodori.

Xenodochium idem est, quod domus publica hospitalis, qua peregrini hospites, & egeni hospitaliter recipiuntur, Hieronymus: Xenodochium in portu Romano situm, totus pariter mundus audiuit. His qui præerat Xenodochus dicebatur.

Monasteria à solitudine dicta, quæ olim in locis abditis, & ab hominum commercio procul remotis condi solebant, ijs hominum cœtibus alendis, qui etiam à solitudine monachi dicti sunt, vbi contemplationi vacantes soli commorabantur.

Gremium Basilicæ vocat Bibliothecarius, medianam basilicæ partem, quam nos maiorem nauim dicimus.

Camera. Bibliothecarius in vitis pontificum Romanorum frequenter basilicarum variarum Cameras profitetur, vt Lateranensis & aliarum, quas etiam ab ijsdem pontificibus exornatas scribit. Eas opinor ego fuisse sacraria, vel quid eiusmodi basilicis adiuncta.

Absis siue Apsis, propriè est curuatura rotæ, id est, lignum super rotas tenens scalas, vel in quo figuntur radij vel ligneus rotæ circulus, quo significatu alij primam adspirant sic, Haspis ab ἅπτω, id est, à tangendo, quod ea pars, quum tota voluitur, terram cōtingat. Hoc etiam nomine significatur fornicis curuatura, & aliquando integra fornix. Hinc ecclesiastici scriptores, quam nos ecclesiarum tribunam vocamus, habsidem vocant.

CONFESSIO, quod verbum in Bibliothecario, & alijs ecclesiasticis scriptoribus frequentissimum est, idem apud Latinos significat, quod apud Græcos martyrium. Hi enim ecclesias Deo priuatim dicatas dominica, martyribus vero martyria vocabant, hoc est in quibus martyrum corpora iacerent, aut eorum memoria coleretur. Hinc Basilicam Vaticanam Apostolorum martyrium vocat Ioannes Chrysostomus. Quia vero martyr Græcè, Latinè à Cypriano cōfessor, siue testis exprimitur, à confessore Confessio manauit,

vt à

vt à Martyre martyrium. Est verò cōfessio ecclesia, in qua confessorum, hoc est, martyrum memoria coleretur. Quos enim nos modò martyres, veteres patres, in his Cyprianus, cōfessores appellār, quod in tormētis citra mortem intrepidi Christum confessi essent, epist. 7. lib. 2. Cleri Romani ad Cyprianum episcopum. Quanquam confessorum quoque quos hic adhuc in carcere dignitas fuæ confessionis inclusit. Item epistol 6. lib. 2. Cypriani ad martyres, & confessores: Exsulto lætus, & gratulor fortissimi, ac beatissimi fratres, cognita fide ac virtute vestra, in quibus mater ecclesia gloriatur, gloriata & nuper quidem cum cōfessione perstante susceptā pœna est quæ cōfessores Christi fecit extorres. Confessio tamē præsens quantum in passione fortior, tantùm clarior, & maior in honore est. Creuit pugna, creuit & pugnantium gloria. Nec retardati estis ab acie tormentorum metu, sed ipsis tormentis magis estis ad aciem prouocati, fortes, & stabiles ad maximi certaminis prælium, prompta deuotione prodijstis, ex quibus quosdam iam comperi coronatos, quosdam verò ad coronam victoriæ proximos, vniuersos autem quos agmine glorioso carcer inclusit, pari ac simili calore virtutis ad gerendum certamen animatos, sicut esse oportet in diuinis castris milites Christi, vt incorruptam fidei firmitatem, non blanditiæ decipiant, non minæ terreant, non cruciatus ac tormenta deuincant, quia maior est, qui in nobis est, quam qui est in hoc mundo: & alibi passim, qui Christū in tormentis & carcere, citra mortem tamen confessi fuerant, modò confessores voce Latina, modo etiam voce Græca martyres appellat. Antiquitùs igitur confessio idē erat quod martyrium, scilicet ecclesia in martyrum honorem consecrata. Nunc verò in omnibus totius orbis terrarum Christianorum ecclesijs, quæ duplices sunt, superior scilicet, & inferior (quales multæ per totam Lombardiam & Italiam, Romæ etiam modo exstant, & plures exstabant) appellatur vsque hodie inferior ecclesiæ pars sub altari maiori ædificata, vt Parmæ in Cathedrali, Veronę ad sanctum Stephanum, Romæ ad sanctam Priscam, sanctum Martinum in montibus, & alibi. Earum similitudine confessio dicitur locus imus sub gradibus, & altari maiori ecclesiarum sancti Petri, sancti Pauli, Lateranensis, sancti Laurentij extra muros, sanctæ Mariæ maioris, & aliarum. Quæ confessio non sine materiali ecclesia fit. Quod etiam probatur, capite vigesimo Concilij Gangrensis, sic: Si quis superbiæ vsus affectu conuentus abominatur, qui ad confessiones martyrum celebrantur, & ministeria, quæ in eis fiunt, simul cum eorum memorijs exsecratur, anathema sit. Ita vna versio. Alia verò, quæ per confessiones martyrum intelligit, apertissimè exponit basilicas sanctorum Martyrum. Sic enim ait: Si quis per superbiam tanquam perfectum se existimans, conuentus qui per loca & basilicas sanctorum martyrū fiunt, accusauerit, vel etiam oblationes, quæ ibidem celebrantur spernendas esse crediderit, memoriasque Sanctorum contemnendas, anathema sit. Anastasius Bibliothecarius in vita Xysti tertij papæ: Xystus papa (inquit) fecit confessionem beati Laurentij martyris cum columnis porphyreticis, & ornauit trāscenam. Fecit quoque ibi ad confessionem, altare sancti Laurentij de argento purissimo librarum quinquaginta, cancellos argenteos supra Platonias porphyreticas librarum C. C C. absidam super cancellos cum statua beati Laurentij argentea librarum ducentarum.

AMBO dicitur suggestus, seu pulpitum marmoreum, ex quo lector, seu diaconus lectionem, seu euangelium recitabat. Quos multos & magnos, & pulcherrimis tabulis marmoreis ornatos, per Vrbis ecclesias, & præsertim apud sanctum Paulum videmus, quem locum diui Cypriani libr. 4. epistol. 5. honoris caussa tribunal quoddam ecclesię appellauit: ab ambiendo dictum volunt, quod locus ille vtrinque gradibus ambiatur. Nam in quibusdam ecclesijs duo graduum ordines visuntur: vnus à sinistris, quo fit ascensus versus Orientem: alter à dextris Occidentem spectans, quo fit descensus. In quibusdam vero alijs ecclesijs Diaconus vna, subdiaconus altera via in pulpitū, seu ambonē conscendit. Expositor Romani ordinis Ambon hancē appellationem ideo habere tradit, quod ambiat, & cingat intrantem. Sed verius est Græcam esse vocem ἄμβων ἄμβωνος, quæ inter cætera significat ascensum; & locum editum, à verbo ἀναβαίνω, quod est ascendo. Capit. 15. Concilij Laodicensi, quod Græcè est: Δεῖ ἐπὶ τὸν ἄμβωνα ἀναβαίνοντα, Latinè legitur, qui pulpitum ascendunt.

SACRARVM AEDIVM ornamenta.

PATENA, siue PATINA, est genus vasis, à patendo dictum, quo dapes in mensam feruntur. Dicta à Columella patena libro duodecimo, capite quadragesimo tertio. Columella (inquit) patruus meus, ex ea creta, qua fiunt amphoræ, lata vasa in modum patenarum fieri videbat. Harum vsus in primitiua ecclesia in oblatione corporis Domini institutus, adhuc vsque perseuerat. Illud interest, quod hodie paruæ, antiquitùs magnæ conficiebantur ex auro, & argento, vt Eucharistiam pro tanta multitudine susci pere capaces essent.

CALICES. In vitis pontificum Damasi, & Bibliothecarij, & præsertim in vita sancti Siluestri frequenter mentio est calicum maiorum, & minorum, & ministerialium, quos pontifices, & Imperatores, in his præsertim Constantinus in ecclesijs ab se constitutis, aureos & argenteos contulisse leguntur. Ministeriales ideo dicti, quod administrando sanguine n Christi popu'o deseruirent. Remigius archiepiscopus Remensis, quum eiusmodi calicem ministerialem fieri iussisset, in ipsius circuitu hosce ab se aditos versiculos posuit:

Hauriat hinc populus, vitã de sanguine sacro
Inuecto, æternus quem fudit vulnere Christus,
Remigius reddit, Domino sua vota sacerdos.

AMVLAM, aliàs AMAM, quidam interpretantur phyalam ad vrceoli similitudinem. Certè quo loco 3. Regum 7. Græcè legitur φιάλας nostèr interpres vertit amulas. Expositor ordinis Romani: Amula (inquit) vas est, in quo vinum offertur: cuius generis vasa fusilia fecit Rex Salomon DCCC. sicut Iosephus testatur, &c. Sed in gestis pontificalibus legitur religiosos quosque Imperatores, principes, atque pontifices tantum numerum de amulis, atque patinis, seu alijs vasis atque ornamentis ecclesiasticis ad honorem Dei obtulisse illi, atque illi ecclesiæ, quanta possibilitas fuit vnicuique pro sua deuotione. Nonnunquam & amæ dicuntur, & per aspirationem hamas nonnulli legunt. In vitis Pontificum Bibliothecarij frequenter legitur, hamas argenteas, & aureas donatas ministerio diuino. Hinc hamula, & hamulula deductæ. Columella in cultu hortorum:

Aut habilem lymphis hamulam, Bachique lagenam.

Hodiè etiam hamula ab Italis dicitur vulgò vasculum vitreum ad vsum aquæ, & vini, & præsertim in sacrificio Missæ.

Colatorium, hoc erat vasculum quoddam subtilissimis foraminibus ab imo perforatũ, quo vinum ex hamulis calicum refundebatur.

Pugillares inter instrumenta sacra, quæ Pontifici ad stationem procedenti proferebãtur, numerantur pugillares aurei siue argentei. Videtur autem ea æras pugillarium nomine intellexisse stylo, seu graphia, siue etiam pennas, vel calamos, quibus litteræ deformãtur, & ex hac similitudine fistulas, seu cannas, quibus sanguis è dominico calice exsugebatur, quum propriè pugillares sint ipsæ tabulæ, in quibus scribi consueuit, quæ græcæ πινακίδια dicuntur. Eiusmodi pugillarium seu fistularũ argẽtearũ aurearũ, quũ hæ antiquitùs cuncto populo in communione sanguinis Christi deseruirent, hodie solus Romanus pontifex vsum adhuc obseruat.

Scyphi, Metretæ, Hydriæ, sunt vasa diuino ministerio ab Imperatoribus, & pontificibus oblata, quæ frequenter Bibliothecarius commemorat. Scyphus autem vasis portorij genus erat, quòd propriè Herculi attribuebatur, quemadmodum Cãtharas Libero patri: Quo veteres in sacris & in conuiuijs vsi sunt. Vergil. 4. Aeneidos: Et sacer impleuit dextrã scyphus. Horat. epod. 9. Capaciores affer hic puer scyphos. Metreta etiam genus vasis fuit, constans ex duobus batis, id est, decem congios, vel sexaginta sextarios comprehendens. Et quod Dioscorides metretam vocauit, Plinius cadum transtulit. Alij metretam amphoram dicunt. Hydria verò vas aquarum erat, à Græca voce ὕδωρ, id est, aqua, dicta.

Thymiamaterium, quod Latinè Acerra dicitur, vas erat, in quo odores suauissimi thymi, herbæ odoratæ, naturam referentes in sacris, incendebantur.

Peluis, quasi Pedaluis (vt Varro inquit) à pedum lauatione vas dictum. Alij peluim à pellucendo dictam tradunt, putantque sinum esse aquarum, in qua variæ res pelluntur. Iuuenalis satyra 3.

Vt sint contentæ patulas effundere pelues.

Veteres Christiani vasa, quibus in baptismo vtebantur, pelues appellabant.

Phara, Damasus, & Bibliothecarius in Romanorum Pontificum, & præsertim S. Siluestri vita, phara, cantharа, ceroſtata, delphinos, lychnos, & lychnuchos, pro diuersi generis lampa-

lampadibus,& lucernis in ecclesijs ardẽtibus, acceperunt.

Pharus igitur insula,& turris amplissima in portu Alexandrino sita erat,saluti nauigantium condita, quæ nocturnis ignibus portum ijs mõstrabat.Solinus scribit,ab hac turri pharo,pharos posteà vocari machinas inportibus ad prælucendi ministerium fabricatas:quoniam ex hac pharo Alexandrina, naues nocturnis facibus accensis,dirigebantur. Papinius:

Lumina noctiuago tollit pharus æmula lunæ.

Hegesippus libr.4.tradit à Græcis Latinisq; pharon appellari ex ipsius rei vsu,eo quod lõgè videatur à nauigantibus, atque ἀπὸ τοῦ φανῆ, quod significat lucidum, & immutata littera pharos dicitur. Hinc hodiè triremium Lanternæ fanones & fanales vocantur,& turres in portubus Neapolitano Messinensi,& Genuensi lumina nocturna sustinentes,Phari dicuntur. Ecclesiastici igitur scriptores hac voce suggestus aureos, & argenteos in modum turrium,vel columnarum vocãt, quibus annexi erant certum lychnuchorum genus,quod Delphinum vocabant. Ita enim scribitur:Fecit pharum vnum cum x. delphinis. Pharum porrò etiam coronam vocabant, fortè quòd rotũdus esset.Fecit, inquit Bibliothecarius,coronam,id est,pharum cantharum cum delphinis quattuor oleo ardentibus, vbi illud animaduersione dignum est,quod quanquam idem ferè esse lychnuchum, & delphinum dixerim,nonnihil tamen inter se differre opus fuit.Nam delphini ardentes,cum pharis cantharis, vel cum coronis, coniunguntur: lychnuchi verò cum lucernis.Cur autem pharus cantharus dicatur,haud certò scio, nisi in formam vasis magni factum fuerit in extrema parte. Nam poculum fuit, quod Baccho tribuebatur, sicut scyphus Herculi dictus à cantharo,quod erat nauigij genus.Plinius lib. 33.cap.11.refert,Marium post victoriam Cimbricam cantharis potasse,Liberi patris exemplo.Vergilius:

Et grauis attrita pendebat cantharus ansa.

Vlpianus tradit cantharos esse, per quos aquæ saliunt.

Præter pharum cantharum, in eodem ferè significatu Bibliothecarius enumerat, Cerostata,& canthara cerostata,quæ lucernæ fortè erant in modũ cornu factæ à κέρας quod est cornu, dicta. Vt autem delphini coronis, & pharis cantharis ardentibus attribuuntur, sic lychni, vel lychnuchi lucernis. Est enim lychnus Græcè,Latinè lucerna.Sed Bibliothecarius lucernam pro lychnorum sustentatione,siue candelabro accepit.Lychnum verò seu lychnuchum pro lampada ipsa ardente.

Gemelliones aurei, & argentei dicuntur, qua voce, quid significari possit, nisi vrceoli, vel ampullæ sint,non inuenio.

SACRARVM VESTIVM genera.

ANABOLAGIVM, aliàs ANABOLADIVM,à verbo Græco ἀναβάλλομαί, quod est, supra iaceo, vel reijcio,appellabant amictum album lineum, qui,quòd humeris imponeretur,super humerale etiam vocabatur.

Alba,scilicet vestis,vel camisia,hodiè dicitur Camisium.

Cingulum à cingendo, chorda, qua Pontifex cingitur.

Orarium vocabant eam fasciam,quam nos stolam dicimus:alij velum,cui Romanus pontifex, & Archiepiscopi pallium super humeros imponunt,orarium vocant.

Mappulam vero, quam hodie manipulum appellamus,quæ à mappa, qua mannum sordes in mensa abstergimus,dicta est.

Colobium est vestis sine manicis, ac mutilata, à κολοβὸν verbo Græco,quod breue mutilatum,truncum significat, dicta. Qua olim virgines vtebantur, & sancti patres, vt Paulus Heremita.Expositor Romani ordinis in candidissimo (inquit) habitu colobionis, quo vel Apostoli, vel Apostolici viri vsi sunt, quum culparetur à quibusdam nuditas brachiorum.Siluester papa instituit,vt in ecclesiastico ministerio diaconi delmaticas, id est, tunicas manicatas,& candidas indueret,quales testatur Isidorus episcopus in Delmatia primùm contextas,qua etiam vsi sunt veteres. Lampridius in Commodo, Delmaticatus in publicum proeessit.

CASVLA,aliàs PLANETA,genus vestis, in sacris à Christianis sacerdotibus vsurpata, ἀπὸ τῆς πλάνης, id est, ab errore dicta. Quoniam quum latissimo initio, & sine manicis esset,eius lymbus super brachia, & scapulas proiectus, errabundus totum corpus circumiret. Hodiè ab vtraque parte concisa, ante& retrò tantùm producitur vsq; ad talos.

Pallium est fascia ex candida lana contexta, habens desuper circulum humeros constrin-

gentem,& duas lineas ab vtraque parte depẽdentes quattuor purpureas cruces,antè,retrò à dextris,& à sinistris: duplex quidem à sinistris,simplex à dextris,cui in tres partes conciso,tres acus infiguntur, quibus consuitur. Quæ omnia moralibus sunt repleta mysteriis,quorum explicationem vide apud Innocẽtium III.libr. 10.cap.12.de sacro altaris mysterio.Dictum autem est,vt puto,à verbo Græco πάλλομαι, quod est vibror,agitor:nam circum collum super humeros vibrabatur, agitabatur, circumuoluebatur. In octaua synhodo Constãtinopolitana quarta posteriore sub Iohanne VIII.papa celebratur, Sessione prima, pallium vocatur ἀρχιερατικὴ στολή, hoc est,pontificalis stola. Vbi illud scitu dignum, quod in ea synhodo exponitur, quomodo Iohannes VIII. papa Photio mittebat pallium & Sandalia,vt ostenderet, se eum in patriarchali Constantinopolitana sede suscipere.Vbi sanctæ verba: Quod Dominus noster Apostolicus admittit D. Photium in patriarcham,testatur pontificalis stola,à summo pontifice Domino nostro Iohanne ad eum missa,quam propterea direxit,vt omnes intelligant,& certò sciant,Dominum Photium recipi à summo Pontifice in patriarcham: cumque hoc dixisset, dedit Photio pontificalem stolam,humerale indumentum, penulam, & Sandalia.Paschalis II.papa: Pallium(inquit) est insigne archiepiscopalis dignitatis, quod assumitur de corpore,id est,de altari B. Petri, in signum vnitatis apostolicæ sedis.Quod archiepiscopo electo apostolica sedes non tradit,nisi prius præstet pro fide, obedientia, & vnitate iuramentum.Antiquitùs candidi agni sine macula nutriebantur à monialibus albis sancti Andreæ prope sanctum Marcellum de Vrbe,posteà ea cura ad monialeSs.Hagnetis extra Vrbẽ via Nomentana translata fuit: hodiè est monialium turris speculi.Qui dominica in albis circuibant altare sancti Petri.Ex eiusmodi agnis sumitur lana, de qua per easdẽ virgines pallia texuntur,quæ Papæ & archiepiscopis per manum primi diaconi initio ipsorum permotionis dari solent.Qui nisi accepto pallio, neminem episcopum consecrare possunt.Eo etiam, præter archiepiscopos, vtuntur episcopi quidam ex priuilegio,vt Lucensis,& ex decreto Marci Papæ Ostiensis, in consecratione Romani Pontificis. Gregorius Papa vetuit aliquid pro susceptione pallij salui.Quod decretum confirmarunt Leo II. & Vrbanus II. summi pontifices.

Mitra seu Mithra,à Persis sol dicitur,aliquando pro primario sacerdote ponitur vt apud Apuleium libro vltimo, ipsumque Mithram illum suum sacerdotalem præcipuum sacrorum ministrum decernit.Mitra etiam sine adspiratione significat quoddam capitis ornamenti genus, quo primum Mœonij, deinde Aegyptij,Syri, Phryges, Lydij,& Persæ vsi sunt.Erat autem pileum acutum.Accipitur & pro muliebri corona,ad ornatum capitis adolescentularum,ex qua pendebant fasciolæ, quę phylla dicebantur,quod florum instar dependerent.Virg.9.Aeneid.

Ettunicamanicas,& habẽt redimicula mitræ.

Episcopi Christrianorum mitra vtuntur, quum rei diuinæ operam dant,quæ pileus lineus,vel è serico albo est,in altum porrectus, & in duas cuspides diuisus.Fiunt mitræ aureę vnionibus,& gemmis ornatæ. Quarum vsum in Romana ecclesia non ante sexcentos annos esse opinor.

Offertorium,syndonem sericeum,seu linteamen significat,in quo populorum oblationes reponebantur,ab offerendo dictum:A quo etiam ea Missæ pars vocatur offertorium,quæ dicebatur tempore oblationis.

Fanon etiam appellabatur linteamen illud, quæ vox Germanica esse videtur,à quibus vela illa ex hastilibus dependentia fanen vsque hodiè appellantur.Guilielmus Durante, cum fanone candido exponit cum mappula alba, & nitida.Hodiè Veronæ in patria mea linteamina sericia & depicta ex hastis dependentia, & in supplicationibus deferri solita,confanones vocantur.

Nacus pro naccho intellexerunt veteres Christiani Romani pannum laneum rubrum, quo equorum sellam,dum pontifex equitabat, cooperiebant,à Græco verbo Νάκος, quod lanam siue vellus significat deriuatum.

(***)

ONVPHRII PANVINII VE

RONENSIS FRATRIS EREMITAE AVGVSTI-NIANI, DE STATIONIBVS VRBIS ROMAE LIBELLVS.

QVum ſtationum rei in Vrbe notiſſimè, admodum obſcura initia ſint, non alienum quoq; à meo inſtituto fore exiſtimaui, ſi breuiter, quæ de ſtationibus collegi, in medium adferrem. Atqui vt à vocis ſignificatione initium ſumam: Statio propriè dicitur ipſe ſtandi actus, vnde omnes, de quibus mox dicam, ſignificationes fluxêre. Nam primùm ſtatio dicitur locus, in quo naues aut milites tutò ad tempus ſtant, vel in quo frequenter conſiſtunt. Id autem ex Virgilij Aeneid. 2. & 12. atq; è Q. Curtio intelligitur. Ille: *Nunc tantum ſinus & ſtatio malefida carinis.*

Item:

Frangere nec tali puppim ſtatione recuſo.

Item: cognitum id per exploratores, qui ſtationes hoſtium fuerant ingreſſi. Hinc metaphoricè ſtatio pro temporaria habitatione accipitur. Cicero ad Atticum libro ſexto. Athenis ſtatio mea nunc placet. Sumpta eſt hęc trãſlatio à loco litorali; vbi naues ad tempus ſubſiſtunt. Statio etiam appellatur locus ad cuſtodiam aſſignatus, quando milites ſtantes vigilant. Virgil. Aeneid. libro nono.

Semantq; vices ſtatione relicta.

Hinc milites ſtationarij. Statio quoq; dicitur officina, in quam multi conueniunt, vt de aliqua re decerni poſſit, vel vt ius dicatur. Gellius libro decimotertio, capite decimotertio. Quæſitum eſſe nemini in pleriſque Romæ ſtationibus, ius publicè dicentium. Et Iuuenalis Satyra II. .... omnis Conuictus enermæ, ſtationes, omne theatrum. Stationis nomen vel à militia Romana, vel ab alia harum ſignificationum tractum, & vſurpatum, vt alia multa in Chriſtianorũ veterum vſi hæſit. Nam quemadmodum milites ſtationum faciebant ſtantes, & præſidium certo in loco agitantes, ita & Chriſtiani. Tertullianus libro de oratione: Si ſtatio de militari exemplo nomẽ accipit (nam & militia Dei ſumus) vtiq; nulla lætitia ſine triſtitia obueniens, caſtris ſtationes militum reſcindit. Et in libro de ieiunio aduerſus Pſychicos: Venit de exitu Domini, quem etſi ſemper commemorari oportet ſine differentia horarum, impreſſius tamen cum eis ſecundum ipſum ſtationis vocabulum, addiſcimus. Nam & milites nunquam immemores ſacramenti magis ſtationibus parent, &c. Stationes enim voce ſignificabãt antiqui Chriſtiani actum quendam corporis, quo in ſacris conuentibus orantes ſtabant, nũc in hac baſilica, nunc in alia conuenientes, nunnunquam apud martyria, id eſt, martyrum ſepulchra, Deum ſtantes, & attenti precabantur, quod præcipuè fiebat Dominico die. Tertullianus in libro de corona militis, de milite Chriſtiano loquens: Iam (inquit) & ſtationes aut alij magis faceret quã Chriſto, aut & Dominico die quando nec Chriſto? Quæ vt accuratius intelligantur, illud ſcitu dignum eſt, apud veteres Chriſtianos inter plura duo fuiſſe comprecationum genera: Primùm, cùm genibus flexis: alterum, cùm ſtantes orarent. Hiſtoria de legione Fulminatrice Chriſtiana in expeditione Germanica M. Antonini, quæ exercitui in ardẽtiſima ſiti pluuiam precibus à Deo (Tertuliano teſte in Apologetico & ad Scapulam) impetrauit, indicant, orantes genibus flexis prouoluiſſe ſe in terram, eumque orandi ritum antiquiſſimum, & certiſſimum fuiſſe, omnibus ſæculis apparet. Clemens vltimo Stromatum refert, orantes ſolitos abijcere ſeſe in terram: quod de geniculis adorare in libro de Corona militis, & geniculatio in libro ad Scapulam vocat Tertullian. Quando non (inquit) geniculationibus & ieiunationibus noſtris etiam ficcitates ſint depulſæ? Idẽ teſtatur Origenes homilia quarta in Numeros. Aliud porrò precandi genus erat, cùm ſtantes orabant: quod de geniculis non adorare vocat idem Tertullianus, quem orandi morem die dominico, & per totum id tẽpus, quod inter Paſcha, & Pentecoſten eſt, vſurpabatur. Tertullianus in libro de corona militis: Die Dominico ieiuniũ nefas duximus, vel de geniculis adorare. Eadem immunitate à die Paſchę in Pentecoſten vſque gaudemus. Quamobrem precationes illę ſtationes vocãtur, quarum ſubinde veteres doctores meminerũt. Tertullianus eas ad aram factas ſolemniores indicat in libro de oratione: Solemnior (inquit) erit ſtatio tua, ſi ad arã Dei ſteteris,

accepto corpore Domini, & reſeruato: vtrũque ſaluti eſt, & participatio ſacrificij, & exſecutio officij. Teſtatur in libro de ieiunio, eas ſtationes interdum in veſperam vſque productas eſſe, ſic: Arguunt nos Pſychici, quòd ieiunia propria cuſtodiamus, quòd ſtationes plerunque in veſperam producamus, quòd etiam Xerophagias obſeruemus, ſiccantes cibum ob omni carne, & omni iurulentia. Idem ſtationes ſæpè commemorat, vt libro ſecũdo ad vxorem: Vt ſi ſtatio facienda eſt, maritus de die condicat ad tabernas: ſi ieiunia obſeruanda ſunt, maritus eadem die cõuiuium exerceat: Si procedendum erit, nunquam magis familiæ occupatio adueniat. Dies ſtationibus ſolemnes recenſet in libro de ieiunio contra Pſychicos: Stationes dies ſuos habent quartę, & ſextæ feriæ. Et infra: Cur ſtationibus quartam & ſextam ſabbati dicamus, & ieiunijs paraſceuen? (id eſt, Sabbathum.) Et libro de fuga in perſecutione: Tunc & fides in expeditione ſollicitior & diſciplinatior, in ieiunijs, & ſtationibus, & orationibus, & humilitate. Et in libro de oratione, ſimiliter de ſtationum diebus: Non putant plerique ſacrificiorum orationibus interueniendum, quòd ſtatio ſoluẽda ſit accepto corpore Domini. Et in libro de ieiunio aduerſus Pſychicos: Propterea per ſingulas diximus ſpecies ieiunationum Xerophagiarum (id eſt, aridorum ciborum, nihil iuris habentium comeſtionũ) ſtationum. Et paulo infra: Quomodo in nobis ipſam vanitatem ieiunationum & Xerophagiarum & ſtationum denotatis? Et paulò infra: Conuentus illi ſtationibus prius & ieiunationibus operari norunt. Vbi perpetuo ferè ſtationibus ieiunia adiungit. Nam ante ſolemnes illos conuentus ieiuniũ præmittebãt. Meminit eius geſtus & diuus Cyprianus in ſerm. de oratione Domini. Stamus (inquit) ad orationem: orabant autem orientem verſus, vt in Apologetico refert Tertullianus. Hinc ſtationes vocabulum in hoc ferè ſenſu, vrbi Romæ notiſſimum eſt ex antiquitate relictum, ipſa etiã obſeruatione veteri per manus tradita, & retẽta. Nam veteres Rom. Põt. ſtatis quibuſdã diebus, præcipueq; in quadrageſima, & feſtis, ad diuerſas vrbis Rom. eccl. accedebãt, vbi ſermone, vel concione ad populũ adſtãtẽ habita & oratione ad Deũ facta, diuina myſteria poſtea cum clero & populo Romano celebrantes, participabãt. Qui actus ſtatio appellata eſt, à ſignificatione, quam Cicero lib. 6. ad Atticum vſurpauit, pro temporaria videlicet habitatione, vel etiam à ſtando, quod in his accedentes, populi ſtarẽt. Has ſtationes, hoc eſt, ad diuerſas eccleſias ſolemnes proceſſiones, & conuentus cõmemorant, Auctor actorũ Damaſi papæ, & Anaſt Bibliothecarius in vita Hilarij papæ. Ille quidẽ ſic: populus Romanus per Cœmeteria martyrum ſtationes ſine clericis celebrabat. Et paulò infra: Felix Vrbem inrupit, & ſtationem in Iuli Baſilica Tranſtyberim dare præſumit. Hic verò: Hic conſtituit in Vrbe miniſteriales, qui circumirent conſtitutas ſtationes, fecitque ſchiphum aureum anſatum vel ſtationarium librarum 8. pro vſu ſtationum. Per miniſteriales autem, clericos idoneos adminiſtrandum, & officiandum in eccleſijs diebus ſtationum intelligit. Quare diu fuerunt in Vrbe ad hoc Cantores deputati, præbendas propterea habentes in eccleſia ſanctæ Marię de roſa, quum non omnes eccleſiæ Vrbis haberent, tunc canonicos vel proprios clericos ad diuinum officium peragendum. Eas porrò ſtationes poſteà ſanctus Gregorius papa certò ſub numero limitauit, totidem per totum annum ſtatuens: videlicet, quatuor Dom. aduent. ferijs 4. 6. & Sabbato quatuor temporum, vigilia, & die natiuitatis Domini, ſancti Stephani, S. Ioannis Euangeliſtæ, ſanctorum Innocentum, Kal. Ianuar. in circunciſione Domini, die Epiphan. Dominicis in lxx. lx. & l. à feria quarta cinerum, vſq; ad Dominicam in albis per totam quadrageſimã, in litanijs maioribus, in die ſancti Marci, in aſcenſione Domini, à vigilia Pẽtecoſtes, vſque ad Dominicam ſanctę Trinitatis excluſiuè, in feſtiuitatibus S. Crucis, & anniuerſaria dedicatione eccleſiarum S. Saluatoris, & ſanctorum Petri & Pauli Apoſtolorum. Quibus diebus ſequentes Pontifices adiunxerũt Litanias triduanas ante aſcenſionem, ſolemnia B. Mariæ Virginis Deiparæ, Purificationis, Annunciationis, Aſſumptionis, & Natiuitatis. Item ſanctorum Angelorum, S. Ioannis Baptiſtæ, ſanctorum apoſtolorum Petri & Pauli, Laurentij, & aliorum quorundam martyrum, quorũ poſteà memoria exoleuit. Hinc Ioannes Diaconus libro ſecundo de vita ſancti Gregorij papæ: Stationes (inquit) per baſilicas, vel beatorũ martyrum Cœmeteria ſecundum quod hactenus plebs Roman. quaſi eo viuente certatim diſcurrit, ſollicitè ordinauit, per quas & ipſe ſimul diſcurrens, dum

adhuc

adhuc eloqui prævaleret, xl. homilias euangelij coram ecclesia diuerso tempore declamauit. Quare ego ex præscriptionibus homiliarum suarum, stationes in ea ecclesia esse constitui, in quas eas habitas fuisse ipsarum index exponit. Petrus Mallius in libro historiæ sacræ. Sanctus Gregorius papa Romanus cantum, primicerium, & scholam cantorum instituit, docuitque. Ordinauit stationes propter pœnitentes, quas cum primicerio, cantoribus, regionarijs, accolutis, cruce stationali præcedente, faciebat. Non aliter in quadragesima vsque ad Pascha, & aliter in albis dominicis diebus & festiuitatibus sanctorum, statuit antiphonas has processionaliter in quatuor temporibus decantari: Deprecamur te Domine, &c. Multa sunt Domine peccata nostra, &c. Parce Domine, parce populo tuo, &c. In litanijs maioribus alias antiphonas ordinauit. Fecitque ad S. Stephanum æphanotrophium, vbi primicerius & cantores manerent, qui iugiter essent cum pontifice, episcopis, cardinalibus, diaconis, regionarijs, accolutis, cubicularijs, qui eum custodirent, & essent ei bonum testimonium. Et Gelasij papæ ordinatione repetita, sanxit, vt essent per regiones diaconi, Cardinales subdiaconi, & regionarij. In Vrbe verò vnaquæque ecclesia stationalis vicinam aliquam aliam ædem sacrã habebat, in qua populus die stationis colligebatur, & ibi dicebatur collecta super populũ collectum: & exinde omnes simul processionaliter ad ecclesiam, in qua erat statio, accedebant, solemniq́ue Missarum sacrificio & concioni intererant. Stationes autem, quæ celebrantur, sunt quæ supra commemoraui, à Dominica prima aduentus, vsque ad Sabbathum ante 5. Trinitatẽ cum tribus ferijs quatuor temporum lxxvj. diebus numero tribus & octuaginta, celebratæ. Nã die Natalis tres, & feria quinta, post quartam Dominicã quadragesimæ duæ stationes sunt. Ad quas autem ecclesias & quot vicibus nunc statio sit, vel olim fuerit, paulò infrà sigillatim aperiam. Illud tantum in summa aperire placuit, nostro tempore stationes esse in quinq; ecclesijs patriarchalibus, omnibus 28. Titulis, excepto ss. Nerei & Achillei, quatuor diaconijs, sex titulis & sancta Maria Rotunda. Sunt autem omnino ecclesiæ, in quibus nũc statio est, tres & quadraginta stationes xxcvj. diebus xxciij. Pius 4. nostro tempore Thermas Diocletiani ecclesiam sanctæ Mariæ Angelorũ dedicauit, & stationem in ea concessit Sabbato post 3. Dominic. Quadragesi.

STATIONES QVAE NOSTRO TEMPORE IN SINGVlis Vrbis ecclesiis perannum celebrantur.

IN basilica Patriarchali Lateranensi sunt, stationes 8.

Dominica 1. Quadrag. vetustissima est statio, cuius in homiliarum 40. S. Gregorij papæ libro mentio exstat.

Dominica Palmarum.

Feria 5. in cœna Domini.

Sabbato sancto.

Sabbato in albis vetustissima à tempore sancti Gregorij papæ.

Feria 3. Letaniarum triduanarum ante ascensionem Domini, recens statio.

Sabbato ante Pentecosten.

In basilica Patriarchali S. Petri apostoli in Vaticano sunt stationes 13. Omnibus quatuor Sabbatis, quatuor temporum.

Dominica 3. aduentus Domini.

In Epiphania Domini, vetustissima statio ante mille annos.

Dominica in Quinquages. vetustissima statio.

Feria 2. Paschæ vetustissima statio.

In die S. Marc. in Letanijs maiorib. vet' statio.

Feria 4. Letaniarum triduanarum ante ascensionem Domini, recens statio.

In ascensionẽ Domini, vetustissima statio.

In Pentecosten, vetustissima statio.

In basilica Patriarchali S. Pauli Apostoli extra muros Vrbis via Ostiẽsi sunt stationes 5.

In die ss. Innocentium.

Dominica in Sexagesima.

Feria 4 post quartam Dominicam Quadrag.

Feria 3. Paschæ, vetustissima statio.

Feria 5. post Pentecosten.

In basilica Patriarchali S. Mariæ Maioris in Exquilijs, stationes 12.

Dominica 1. aduentus Domini.

Singulis quartis ferijs quatuor temporum.

In Vigilia Natalis Domini.

Media nocte in prima Missa Natalis Domini ad Præsepe, vetustissima statio.

In Missa maiori Natalis Domini.

In die S. Ioannis Euangelistæ.

Feria 4. maioris hebdomadæ.

In die sancto Paschæ, vetustissima statio à tẽpore vsque S. Gregorij papæ.

Feria 2. Letaniarum triduanarum ante ascensionem Domini recens statio.

In

In basilica Patriarchali s. Laurentij extra muros sunt stationes tres:
Dominica in Septuag. vetust. statio.
Dominica 2. in Quadrag.
Feria 4. post Pascha, vetustissima statio ante mille annos.
In titulo S. Mariæ in Transtyberim sunt stationes duæ.
In circumcisione Domini Kal. Ianuar.
Feria 3 post 2. Dom. Quadrag.
In titul. S. Chrysogoni statio feria 2. post Dominic. passionis.
In titul. S. Cæciliæ statio feria 4. post 2. Dominic. Quadrag.
In titul. S. Anastasiæ sunt stationes tres.
Die Natalis Domini in Missa Auroræ.
Feria 3 post 1. Dom. Quadrag.
Feria 3. post Pentecosten.
In titul. S. Laurent. in Damaso statio feria 3. post 4. Dom. Quadrag.
Feria 4. Letaniarum triduanarum ante ascensionem Domini est collectio.
In titul. S. Marc. statio feria 2. post 4. Dominic. Quadrag.
In die S. Marc. in Letanijs maioribus ibidem est collectio.
In titulo sancti Martini in montibus statio feria 5. post quartam Dominicam Quadragesimæ quamquam exoleuisset, restituit Paulus papa 4.
In titul. S. Sabinæ statio feria 4. Cinerum.
In titul. S. Priscæ statio feria 3. maioris hebdomadæ.
In titul. S. Balbinę statio feria 3. post Dominic. Quadrag.
In titul. SS. Nerei, & Achillei olim erat statio feria 2. maioris hebdomadæ, nunc exoleuit.
In titul. S. Xysti statio feria quarta post Dominicam 3. Quadrag.
In titul. S. Marcelli statio feria 4. de passione.
In tit. S. Susannæ statio sabbato post 3. Dominic. Quadrag.
In basilica SS. duodecim Apostolorum sunt stationes 6 omnibus sextis ferijs quattuor temporum.
Dominica 4. aduentus Domini.
Feria 5. post Pascha.
In titul. s. Quirici statio feria 3. de passione.
In titul. S. Eusebij statio feria 6 post 4. Dominic. Quadrag.
In Titulo S. Pudentianæ statio Feria 4. post 3. Dominicam Quadrag.
In Titul. S. Vitalis statio Feria 6. post 2. Dominicam Quadrag.
In titul. s s. Marcellini, & Petri statio sabbato post 2. Dominicam Quadrag.
In Titulo s. Clementis statio Feria 2. post 2. Dominicam Quadrag.
In Titulo s. Praxedis statio Feria 2. maioris hebdomadæ.
In Titulo s. Petri ad vincula stationes duæ: Feria 2. post Pentecosten.
In Titul. S. Laurentij in Lucina statio Feria 6. post 3. Dom. Quadrag.
In Tit. S. Crucis in Hierusalem statio tres:
Dominica 2. Aduentus.
Dominica 4. in Quadrag.
Feria 6. Parescenes.
In Titulo S. Steph. in Cęlio monte stationes 2.
Feria post 1. Dom. Quadrag
Feria 6. de Passione.
In Titulo s s. Ioannis & Pauli statio Feria 6. post Cineres.
In Titulo s s. quatuor coronatorum statio Feria 2, post 4. Dom. Quadrag.
In Diaconia s. Mariæ in Dominica statio Dominica 2. Quadrag.
In Diaconia s s. Cosmæ & Damiani statio Feria 5. post 4. Dom. Quadrag.
In Diaconia S. Gregorij in velabro statio Feria 5 post Cineres
In Diaconia S. Nicolai in carcere Tulliano statio Sabbato post 4. Dom. Quadrag.
In Diaconia S. Hadriani collectio Feria 2. Letaniarum triduanarum.
In Diaconia S. Mariæ Nouæ collectio Feria 3. Letaniarum triduanarum.
In Archipresbyteratu olim, nunc Titulo S. Ioannis ante porram Latinam statio sabbato de Passione.
In Archipresbyteratu olim, nunc Tit S. Apollinaris statio Feria 5. de Passione.
In Monasterio, & nouo Titulo S. Laurentij in Paneperna statio, Feria 5 post 2. Dom. Quadrag.
In Monasterio, & nouo Titulo s. Siluestri in Campo, statio Feria 5. post 4. Domin. Quadrag.
In Monasterio, & nouo Titulo S. Pancratij statio Dominica in Alb s.
In Archipresbyteratu nunc Monasterio & nouo Titulo s. Triphonis statio, Sabbato post Cineres.
In Monasterio, & nouo Tit. s. Mariæ Angelorum, in Thermis Diocletiani sabbato post 3. Dom. Quadrag.

In Archipresbyteratu, S. Mariæ Rotundæ, alias Pantheon statio Feria 6. post Pascha.

Sunt omnes Ecclesiæ XLiiij.

Sationes	XXCVij.
Diebus	XXCiij.

Posteaquam stationum seriem ordine Ecclesiarum enumerato recitauimus, nunc ad faciliorem lectoris intelligentiam, maioremq; commoditatem, easdem seruato dierum ordine, repetemus.

Dominica igitur prima Aduentus Maiorem.

Dominica secunda statio ad s. Crucem in Hierusalem, olim ad s. Petrum. Ex indice Homiliarum D. Gregorij.

Dominica tertia statio ad S. Petrum olim ad SS. Marcellinum, & Petrum. Ex iudice Homiliarum D. Gregorij.

Feria 4 statio ad Præsepe, alias ad s. Mariam Maiorem.

Feria 6. statio ad s s. Apostolos.

Sabbato in 12. lectionibus statio ad s. Petrum, olim ad s. Ioannem Baptistam. Ex indice Homiliarum D. Gregorij.

In omnibus ieiunijs quatuor Temporum, similiter eædem sunt stationes.

Dominica quarta Aduentus Domini statio olim ad S. Petrum, posteà diu vocauit, nunc est ad s s. Apostolos.

In vigilia Natiuitatis Domini statio ad s. Mariam Maiorem.

In 1. Missa eiusdem noctis statio ad Præsepe vetustissima.

Manè statio ad s. Anastasiam.

In Missa maiori antiquitus statio ad s. Petrũ, nunc ad s. Mariam maiorem.

In die s. Stephani statio in Ecclesia eius, quæ est in Cœlio monte.

In die s. Ioannis Euangelistæ statio Laterani olim nunc ad s. Mariam Maiorem.

In die s s. Innocentium statio ad s. Paulum, vbi sunt reliquiæ eorum.

In octaua Natiuitatis Domini, antiquitus vacabat, postea à Calisto 2. Papa facta est statio ad s. Mariam Transtiberim, vt ex eius bulla liquet.

In Epiphania Domini statio ad s. Petrum.

In Purificatione B. Mariæ statio ad s. Mariam Maiorem.

In Septuagesima statio ad s. Laurẽtium extra muros vetustissima.

In Sexag. stat. ad s. Paulum. olim ad s. Petrũ.

In quinquag. statio ad S. Petrum

Feria 4. Cinerum statio ad s. Sabinam.

Feria 5. statio ad s. Georgium.

Feria 6. statio ad s s. Ioannem, & Paulum.

Sabbato statio olim ad s. Laurentium in regione 3. postea diu vacauit, hodie ad s. Triphonem.

Domin. in Quadrag. statio Laterani.

Feria 2. statio ad S. Petrum ad vincula.

Feria 3. statio ad s. Anastasiam.

Feria 4. statio ad s. Mariam Maiorem.

Feria 5. antiquitus vacabat, postea facta est statio ad S. Laurentium in Paneperna.

Feria 6. statio ad s. Apostolos.

Sabbato in 12 lectionibus statio ad s. Petrum.

Dominica 2. Quadrag. antiquitus vacabat, postea facta est statio ad S. Mariam in Nauicula, alias in Dominica.

Feria 2 statio ad S. Clementem.

Feria 3. statio ad S Balbinam.

Feria 4. statio ad S. Cæciliam, vbi corpus eius requieſcit.

Feria 5 statio ad S. Mariam Transtyberim tituli Califti.

Feria 6. statio ad S. Laurent. in Lucina.

Sabbato stat. ad SS. Petrum, & Marcellin.

Dominica 3. Quadrag. statio ad S. Laurentium foris muros.

Feria 2. statio ad S. Marcum.

Feria 3 statio ad S Pudentianam.

Feria 4. statio ad S Xystum.

Feria 5. statio ad SS. Cosmam, & Damianum.

Feria 6. statio ad S. Laurentium in Lucina.

Sabbato antiquitus vacabat, postea facta est. statio ad S. Susan. Pius 4. Papa adiunxit S. Mariam Angelorum, in Thermis Diocletiani.

Dominica 4. Quadrag. statio ad S. Crucem in Hierusalem.

Feria 2. stat. ad SS. quatuor coronatos.

Feria 3. stat. ad S. Laurent. in Damasco.

Feria statio ad S. Paulum.

Feria 5. duplex statio ad S. Silueſtrum in campo Martio, & ad S. Martinum in montibus à Paulo 4. restituta.

Feria 6. statio ad S. Eusebium

Sabbato duplex stat. olim ad S. Laurent. foris muros, quæ exoleuit: & hodie ad S. Nicolaum in carcere Tertulliano, quæ durat.

Dominica de passione statio ad S. Patrum.

Feria 2. statio ad S. Chrysogonum

Feria 3. stat. ad s. Cyriacum in Thermis olim nunc ad s s. Quiricum, & Iulitam.

Feria 4. stat. ad s. Marcellum.

Feria 5. stat. ad S. Apollinarem.

Feria 6. stat. ad s. Stephan. in Cœlio monte.

Sabbato

Sabbato quando D. Papa dabat eleemosynam ad sanct. Petram duplex stat. ad s. Ioanoem ante Portam Latinam, quæ in vsu est, & ad S. Petrum, quæ exoleuit.

Dominica Palmarum stat. Laterani in Basilica S. Saluatoris.

Feria 2. duplex stat. antiquitus ad ss. Nerçum, & Achilleum, quæ abrogata est, & hodie ad S. Praxedem, quæ durat.

Feria 3 stat ad s. Priscam.

Feria 4. stat. ad sanct. Mariam Maiorem.

Feria 5. stat. Laterani.

In Parasceue statio ad sanct. Crucem in Hierusalem.

Sabbato sancto statio Laterani.

In Pascha manè stat. ad S. Mariam Maiorem, in vesperis verò ad S. Ioannem in Laterano.

Feria 2. stat. ad S. Petrum manè, in Vesperis Laterani similiter.

Feria 3. ad S. Paulum, in Veſperis Laterani.

Feria 4. stat. ad S. Laurent. extra muros.

Feria 5. ad ss. Apostolos olim Laterani.

Feria 6. stat. ad s. Mariam ad Martyres, alias Rotundam.

Dominica in Albis statio olim Laterani, nunc ad S. Pancratium.

In Letanijs maioribus collectio ad S. Marcū, statio ad s. Petrum.

Feria 2. Letaniarum collectio ad s. Mariam Maiorem statio Laterani.

Feria 3 collectio ad s. Sabinam, stat. ad sanct. Paulum.

Feria 4. collectio ad s. Eusebium, statio ad s. Laurentium extra muros.

Alias.

Feria 4. collectio ad S. Crucem in Hierusalē, statio ad S. Laurent. foris muros.

Nunc.

Feria 2. collectio ad S. Hadrianum, statio ad S. Mariam Maiorem.

Feria 3. collectio ad S. Mariam Maiorē, statio Laterani.

Feria 4. collectio ad S. Laurent. in Damaso.

statio ad S. Petrum

In ascensione Domini, statio ad S. Petrum.

Sabbato Pentecostes statio Laterani.

Dominica Pentecostes statio ad s. Petrum.

Feria 2 statio ad s. Petrum ad vincula.

Feria 3. statio ad s. Anastasium, alias s. Anastasiam.

Feria 4. statio ad s. Mariam Maiorem.

Feria 5. statio ad s. Paulum.

Feria 6. statio ad ss. Apostolos.

sabbato in 12. lectionibus statio ad s. Petrum, olim ad S. Laurentium.

In solennitatibus s. Crucis statio Laterani in Basilica s. Saluatoris.

VARIETAS IN STATIONIBUS.

Dominica 2. Aduentus olim statio erat ad S. Petrum, nunc ad S. Crucem in Hierusalem.

Dominica 3. Aduentus Domini olim statio erat ad S. Ioannem Baptistam, nunc ad S. Petrum in Vaticano.

Dominica 4. Aduentus Domini olim statio erat ad S. Petrum, nunc est ad SS. Apost.

Die Natalis Domini ad Mariam Maiorem olim statio erat ad S. Petrum, nunc est ad Mariam Maiorem.

In die S. Ioan. Euan. olim statio erat Laterani, nunc est ad S. Mariam Maiorem.

In octaua Natalis Domin. olim vacabat, hodiè est ad S. Mariam Transtyberim.

Dominica in Sexagesim. olim erat statio ad S. Petrum, nunc est ad S. Paulum.

Sabbato post Cineres olim statio erat ad s. Laurentium in regione 3. hodie est ad s. Triphonem.

Feria 5 post primam Dominicam in Quadragesima olim vacabat, hodiè est ad s. Laurentium in Paneperna.

Dominica 2. Quadrag. olim vacabat, hodiè est ad s. Mariam in Dominica.

sabbato post 3. Dominic. Quadrag. olim vacabat, hodie est ad s. Sulannam & s. Mariam Angelorum.

Feria 5. post quartam Dominicam Quadrag. olim duplex erat statio ad s. S. Iuestrum in Campo Martio, quæ nunc etiam perdurat, & ad s. Martinum in Montibus, quam abrogatam renouauit Paulus 4.

sabbato post quartam Dominicam Quadragesimæ olim duplex erat statio. Ad s. Laurentium foris muros, quæ nunc exoleuit, & ad sanctum Nicolaum in carcere, quæ nunc in vsu est.

sabbato de Passione, duplex olim statio erat. Ad sanctum Petrum, quæ exoleuit: & ad s. Ioannem ante Portam Latinam, quæ nunc perdurat.

Feria maioris hebdomadæ duplex olim statio

tio erat ad SS. Nereum, & Achilleum, quæ exoleuit, & ad S. Praxedem, quæ nunc in vſu eſt.

Dies Paſchæ duplex olim erat ſtatio: Manè ad ſanctam Mariam Maiorem vetuſtiſſim. quæ nunc frequentatur, & ad Veſperas Laterani.

Feria 2. Paſchæ duplex olim ſtatio erat: Manè ad S. Petrum vetuſt: quę perdurat, & Veſpere in Baſilica S. Saluatoris.

Feria 5. poſt Paſcha duplex olim erat ſtatio: in Baſilica Conſtantiniana, quæ exoleuit, núc eſt ad SS. Apoſtolos.

Dominic. in Albis olim erat ſtatio in Baſilica Conſtantiniana, quę etiam deſijt, & nunc ad S. Pancratium.

In Letanijs maioribus in die S. Marci olim collectio erat Laterani, nunc ad ſanctum Marcum, ſtatio verò ad ſanctum Petrum.

In Letanijs maioribus, quas triduanas vocant; ante Aſcenſionem Domini vetuſtiſſimis temporibus ſub Leone 3. Anno Domini DCCC.

Feria 2. collectio erat ad ſanctam Mariam Maiorem ſtatio verò ad Lateranum.

Feria 3. collectio erat ad ſanctam Sabinam ſtatio verò ad ſanctum Paulum.

Feria 4. collectio erat ad S. Crucem in Hieruſalem, ſtatio verò ad ſanctum Laurentium foris muros.

Poſterioribus verò temporibus feria 4. collectio ad ſanctum Euſebium, ſtatio autem ad Laurentium extra muros.

Noſtris porrò temporibus feria 2. collectio ad ſanctum Hadrianum, ſtatio verò ad ſanctam Mariam Maiorem.

Feria 3. collectio ad ſanctam Mariam Nouam, ſtatio autem Laterani.

Feria 4. collectio ad ſanctum Laurentium in Damaſo, ſtatio verò ad ſanctum Petrum.

Sabbato quattuor Temporum Pentecoſtes olim ſtatio erat ad ſanctum Laurent. quæ exoleuit, & nunc eſt ad ſanctum Petrum Apoſtol.

Feria 6. quattuor temporum Septemb. olim ſtatio erat ad S. Clementem, quæ exoleuit, & nunc eſt ad SS. Apoſtolos.

STATIONES ANTIQVAE quæ noſtris temporibus exoleuere.

Dominica prima poſt octauam Paſchæ ſtatio ad ſanctum Petrum.

Dominica 2. poſt octauam Paſchæ, ſtatio ad SS. Coſmam & Damianum.

Dominica infra 8. Aſcenſionem, quæ de Roſa dicebatur, ſtatio ad ſanctam Mariam Rotundam.

Dominica prima poſt Trinit. ſtatio ad S. Laurent.

Dominica ſecunda poſt Trinitatem ſtatio ad SS. Apoſtolos Philippum & Iacobum

Dominica tertia ſtatio ad SS. Ioannẽ & Paulum.

Dominica octaua ſtatio in Baſilica Conſtantiniana.

Dominica poſt feſtum ſancti Caliſti menſe Octobris, ſtatio ad ſanctam Mariam Tranſtyberim.

Dominica 20. ſtatio ad S. Clementem.

Pridiè Kal. Decemb. die ſanctæ Andreæ ſtatio ad ſanctam Andream in Exquilijs.

Pridie Kal Ianuar. die ſancti Siluęſtri ſtatio ad ſanctum Siluęſtrum.

19. Kal. Februarij ſtatio ad S. Felicem in monte Pincio.

14. Kal. Febr. ſtatio ad ſanctum Sebaſtianum.

12. Kal. Febr. ſtatio ad S. Hagnem.

4. Nonas Febr. die Purificationis B. Marię Virginis collectio ad ſanctum Hadrianum, ſtatio verò ad ſanctam Mariam Maiorem.

8. Kal. April. die Annuntiationis ſtatio ad ſanctam Mariam Maiorem.

5. Non. Maij ſtatio ad S. Crucem in Hieruſalem.

3. Idus Maij ſtatio ad ſanctam Mariam ad Martyres, alias Rotundam.

4. Idus Maij duplex ſtatio ad S. Pancratium, & ad SS. Nereum & Achilleum.

4. Nonas Iunij ſtatio ad SS. Marcellinum, & Petrum, via Labicana.

VIII. Kalend. Iulij ſtatio in Baſilica Conſtantiniana.

III. Kal. Iul. ſtatio ad ſanctum Petrum.

Pripie Kal. Iul. ſtatio ad ſanctum Paulum.

VI. Nonas Iul. ſtatio ad SS. Proceſſum & Martinianum.

IIII. Idus Aug. ſtatio ad ſanctum Laurentium extra muros.

XVIII. Kalend. Septembris die Aſſumptionis ſtatio ad ſanctam Mariam Maiorem.

XVI. Kal. Sept. ſtatio ad ſanctam Mammam.

VI. Idus Sept. die Natiuit. B. Mariæ Virg. ſtatio ad ſanctam Mariam Maiorem.

18. Kal-

18. Kal. Octob. die exaltationis S. Crucis collectio ad Basilicam sancti Laurentij in Palatio quæ dicitur sancta sanctorum, statio Laterani.

15. Kal. Nouemb. die sanctæ Lucæ statio Lateræ.

5. Idus Nouemb. die Dedicationis Basilicæ S. Saluatoris, statio ad Basilicam Lateranensem.

14. Kal. Decemb. die Dedicationis Basilicarum SS. Petri & Pauli, statio ad vtriusque Basilicas.

9. Kalend. Decemb. statio ad S. Felicitatem.

STATIONES QVAE IN SINgulis Basilicis exoleuerunt.

In Basilica Constantiniana, die Paschæ ad Vesperas Feria ij. Paschæ ad Vesperas. Feria 5. post Pascha. Dominica in Albis. In Letanijs maioribus collectio. In Letanijs minoribus feria 2. Dominic. 8. post Trinitat. In die S. Ioannis Euangelistę. In inuentione s. Crucis. In festo s. Ioan. Baptistæ. Die exaltationis s. Crucis Die sancti Lucæ. Die dedicationis Basilicæ. s. saluatoris.

Ad S. Petrum.

Dom. 2. Aduent. Dom. 3. Aduent. Dom. Die Natalis Domini ad Missam maiorem. Dominica in sexagesim. Sabbato de Passione Dominica 1. post 8. Paschæ.

Die dedicationis Basilicarum Apostolorum.

Ad S. Paulum.

Feria tertia Triduanarum. Die Commemorati. S. Pauli.

Ad S. Mariam Maiorem.

Feria 2. Triduanarum collectio.

Die Purificationis, Annũciationis, Assumptionis, Natiuit. B. Mariæ Virg.

Ad S. Laurentium extra muros.

Sabbato post 4. Dominicam Quadragesimæ.

Sabbato quattuor temporum Pentecostes.

Dominica prima post S. Trinitatem.

Feria 4. Triduanarum. Die S. Laurentij.

Ad S. Martinum in Montibus.

Feria 5. post 4. Dom. 40. eam restituit. Paulus 4.

Ad S. Anastasiam.

Feria 4. Cinerum collectio.

Ad S. Sabinam.

Feria 3. Triduanarum collectio.

Ad SS. Nereum & Achilleum.

Feria 2. maioris hebdomadæ.

Die eorum solemnitatis 4. Idus Maij.

Ad SS. 12. Apostolos.

Dominica 2. post S. Trinitatem.

Ad S. Eusebium.

Feria 4. Triduanarum collectio.

Ad SS. Marcellinum & Petrum.

Dominica 3. Aduentus Domini.

Ad S. Clementem.

Feria 3. quatuor temporum Septembris.

Dominica 20. post Trinitatem.

Ad S. Crucem in Hierusalem.

Feria 3. Triduanarum collectio.

Ad SS. Ioannem & Paulum.

Dominica 3. post octauam Trinitatem.

Ad SS. Cosmam & Damianum.

Dominica 2. post octauam Paschæ.

Ad S. Hadrianum.

Collectio in die Purificationis.

Ad S. Ioannem Baptistam.

Sabbato quatuor temporum Aduentus.

Ad S. Mariam Rotundam.

4. Idus Maij, Dies dedicationis eiusdem, à Bonifacio 3. Papa.

Dominica infra octauam Ascensionis, quæ de Rosa dicebatur.

Die S. Andreæ. Die S. Siluestri. Die S. Felicis.

Die S. Sebastiani. Die S. Agnetis. Die S. Pancratij. Die SS. Processi. & Martiniani. Die S. Mãmæ. Die S. Felicitatis.

Exoluerunt stationes, quæ erant in earũdẽ Basilicis, tempore S. Gregorij papę, vt ex indice homiliarum ab eo, in ijsdem Basilicis stationum diebus editarum, & Ioanne Diacono in eiusdem vitæ lib. 2. liquet.

BIBLIOTECA PROVINCIAL SORIA

PLATINE

VITAE

PONTIFICUM

426